Med fantasy [illegible] orkesnes [illegible] [illegible]

4 text+bolar + 4 illustrationsplar

No. 16. 2 text+blad (Tt 2-3) och en bild (s. 393) saknas.

Per Hilerta

E. B. V.

Viktigt verk för sin tid!

Hierta Sale No 1292

Wanting:
Frontispiece
Portrait
Plates of Spring, Summer, Autumn
Text sigs Tt 2-3
Illus. p. 393 (Ddd 1?) and presumably conjugate blank leaf (colophon should be on verso of 393)
Sig LLLLL 1 torn

HIEMS
RVIT HORA
Psalm. Jeg ad siun
LXXXIX. ge Herrens
v. 1. megen Mis-
kundhed
evindeligen

FLORA DANICA
Det er:
Dansk Urtebog:

Udi hvilcken / efter hans Kongl: Mayst. høyloffligst Jhukommelse /

CHRISTIANI IV.

Vor Allernaadigste Herris skriftlig Befalning til Facultatem Medicam, udi det Kongelig Universiteet Kiøbenhafn / icke alleeniste Urternis Historiske Beskrifvelse / Krafter oc Virckninger / med zijrligste Figurer andragis: Men endocsaa Lægedomme til alle Siugdomme gafnlige / korteligen oc klarligen antegnis: Saa at den er baade en Urtebog oc Lægebog.

Med største Flijd oc Umage elaborerit
Aff

SIMONE PAULLI D.
Anatom. Chirurg. ac Botan.
P. P. Regiô.

Cic:
Omnes artes aliter ab iis tractantur, qvi eas ad usum transferunt: aliter ab iis, qvi ipsarum artium tractatu delectati, nihil in vitâ sunt aliud acturi.

Prentet i Kiøbenhafn / aff Melchiore Martzan / Aar 1648.
Paa Jochim Moltkens oc Jørgen Holstis Bekostning.

SERENISSIMO ac POTENTISSIMO

PRINCIPI,
FRIDERICO III
DANIÆ, NORVVAGIÆ, VANDALORUM, GOTHORUMqve

REGI ELECTO; DUCI SLESVICI, HOLSATIÆ, STORMARIÆ & DITHMARSIÆ; COMITI OLDENBURGI, & DELMENHORSTI, DOMINO SUO CLEMENTISSIMO

S. P. D.

SERENISSIME REX, DNE: CLEMENTISSIME. Qvem jussu *Serenißimi Regis ac Principis, Parentis tui Gloriosissimæ memoriæ* CHRISTIANI MAGNI (erat enim REX non solum instar Alexandri cognomento Magni, ut Justini de eo encomium huc transferam, *supra humanam potentiam magnitudine animi præditus*; sed pius, justus, fortis, severus, gravis, be-

 nefi-

neficus, exemplar Regum) auguſtiſsimo pulvinari inferre commentarium flexo genu, ſupinâ manu, adeoq; reverentiâ devotiſsimâ, & qvâ par eſt, Regem ſuſpicere ſubditum, adornabam: Eundem pari habitu animoq; S. R. M. Tuæ Rex DANIÆ Electe, Domine Clementiſsime, jure meritoq; in præſens offero: ceu cujus fortunis, à Deo immortali rerum omnium ſupremo Arbitro, ita præviſum eſt, ut enucleatis totius Daniæ Regni, *Illuſtrium Patrum conſcriptorum* Procerumq; omnium & totius populi ſuffragiis, renunciatus REX DANIÆ, deinceps MORE MAJORUM, ipſus atavis editus Regibus ex voto, & ſententia ſubditorum omnium, Regni clavum regas ac gubernes. Qvis verò horum ſibi hoc tempore, qvo homagium præſtant, præ magnitudine effuſiſsimi gaudii (urgeatur qvantumvis multis & duriſsimô domi ſuæ opprobriô) temperare ſibi poteſt, qvin non in publicum prodeat, qvin non acclamet FELICITER; qvis lumina aut odores incendere; qvis flores ſpargere non geſtit? Nihil ut intermittatur, ex qvo demiſsiſsima ſubjectiſsimaq; in Regem obſervantia, orbi innoteſcat: Hos inter, cenſu qvidem graduq; plurimis inferior, fide verò affectuq; nemini cedens qvoq; prodeo; qvi nec continere diutius hoc tempore me potui, qvo acti & inſtituti dies feſti ſunt, qvin tanto in apparatu & ego, ad S.R.M Tuæ thronum, ad pedes, ad genua tua accedens, munera eaq; gemina, reverenter ſuppliciterq; deponam. Etenim ſi, teſte Æliano, Regis Perſarum ſubditis ſolemne fuit, ut ipſi luſtranti Perſiam omnes & ſinguli pro facultatibus ſuis munera

ob-

obferrent: Hinc agriculturæ deditos, boves & oves, præ se agere, alios frumentum & vinum advehere, opifices verò neq; nimis attrita & vilia, neq; nimis pretiosa & magnifica Regi donare cernere erat: Proin hos imitandos maximè hoc tempore ſtudiis meis convenientiſsimum putavi, ut, cum facultates meæ non ſinerent, mactare in honorem ſolemni hoc die, S.R.M. Tuæ hecatomben ac ita condignè donis adorarem S.R.M. Tuam; hujus loco profeſsioni meæ congruentia munera humillime dicarem donaremve, maximè cùm primitias DIS olim dicatas fuiſſe inſuper conſtet.

Nam cùm ab ineunte adoleſcentiâ meâ, ab optimarum artium ſtudiis & diſciplina, nullum (ut illa Ciceronis in me citra jactantiam transferam) ætatis meæ tempus abhorruiſſe confitear; idemq; affirmatiſsimè affirmet, eos, qvorum Parentes & Majores aliqvâ gloriâ præſtiterunt, ſtudere plerumq; eodem in genere laudis excellere; hinc nihil antiqvius habui, qvàm ne vel avi p. m. *Simonis Paulli Theologi* vel *Patris Henrici Medici* ſtudia, qvæ lauream illis pepererunt & gloriam, mihi nepoti & filio dedecori forent; qvi contra, ceu qvorum gloriam & virtutem nullo unqvam vitæ tempore poſsum æqvare aut aſſeqvi, hoc tamen, Dei gratiâ, aſſecutus mihi videor, ut ad eam viam, optimo cuiq; nunqvam qvæ fuit invia, mihi præluxerint ſuâ virtute: ob qvam, cùm Avum Tuum glorioſiſsimæ memoriæ FRIDERICUM II. DANIÆ Regem &c: rarâ & regiâ clementiâ ſuâ, avum meum ita foviſſe conſtet, ut ſacra illius & publica monumenta

vel hoc die eam deprædicent: Nec ulla ætas delere aut oblivio obſcurare eam clementiam poſsit, qvâ Sereniſsima PRINCEPS ac REGINA DANIÆ SOPHIA, &c. Avia Tua Archiatrum ſuum *Henricum Paulli* parentem meum ad urnam & tumulum usq; proſecuta eſt; hæc tanta Regia clementia erga parentes meos, me nepotem filiumqve oppidò adhuc adoleſcentulum, excedentem ex ephebis ita exſtimulavit, ut, cùm Pythagoræi deligendam vitæ rationem optimam ſuaſerint, id ſtuduerim unicè, ut huic qvoq; Regno alteri qvaſi meæ patriæ (patria enim ubicunq; benè eſt) ſtudiis me meis, parentum exemplo condignè poſſem commendare. Sunt verò illa Practicæ medicinæ, qvâ ſolâ Cives ſervantur, fulcra & ornamenta maxima, qvæ primus jam per octo annos in Regiâ hac Academiâ profiteor, *Botanica* nempe & *Anatomica*; qvorum ſpecimina in rem præſentem qvaſi hic introduco FLORAM nempe hanc meam DANICAM, *& compagem ſceletorum variorum animantium*, qvibus in Regni honorem, Regium hoc Theatrum à me exornari cæptum eſt: Qvantam verò utraq; hæc ſtudia laboris improbi tolerantiam reqvirant, non ego jactabo, ſed mea illa ipſa ſtudia & ſpecimina (frendeat invidia licet) poſteritati oſtentabunt: ſic fiet, ut, ubi juſſerit ſummus vitæ induperator, nunqvam qvem gemens ſeqvar, vitæ integer ſcelerisq; purus, alii lampada tradens, non tamen omnis moriar.

Verum enimverò SERENISSIME REX FRIDERICE III. PRINCEPS ac Domine Clementiſsime, cùm inter alios auctores, duces ac Patres ſapientiæ, ſemper maximi

fece-

feceris Senecam, ultra sui ordinis Ethicos sapientem, faciléq; inter omnes Principem, is verò tradat: qvod ei *qui ad virtutem tendit, etiamsi multum processerit, opus sit tamen aliquâ fortunæ indulgentiâ, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exolvit, & omne vinculum mortale*; Insuper *Serenissimus Tuus Parens gloriosissimæ memoriæ* CHRISTIANUS IIII &c. (cujus virtutum exemplar Tu novus DANIÆ Regni Sol nobis exhibes) semper hoc spectasse observatus sit, ut condignè & regificè honoribus præmiisq; studia, artesq; ingenuas profitentes, decoraret, illorumqve sortem qvàm clementissimè respiceret. Proh! Qvantâ jam spe & fiduciâ erigor, ut S.R.M. Tua serenissimâ clementissimâq; fronte non solùm hoc die, oblata illa mea munera, servi sui humillimi excipiat (excipiat a. illa eâ fronte, demississimè subjectissimèq; contendo) sed qvoq; loco *Parentis Augustissimi*, ex throno suo respiciat studia ac fortunas meas, hominis exiguâ in re sed fidei pleni; pietate certè cultu & observantiâ erga S.R.M. Tuam non minore, qvàm qvâ Sinætam erga Artaxerxem Persarum Regem fuisse, accepi: in præsens S.R.M. Tuæ ad illius exemplum, omnia fausta, omnia felicia, compendiô comprecans, altâq; voce exclamans:

O REX FRIDERICE III.
REGNES IN ÆTERNUM!

serus interim in cœlum redeas opto, unde delapsus es, diuq; Regno DANIÆ & illius ordini Illustrissimorum Sena-

nato-

natorum, populoq; DANORUM lætus intersis: Interea verò ego cotidiè jugiterq; TE DEUM TER OPTIMUM TER MAXIMUM suppliciter venerabor calidis precibus,

Securus ut TE perpetuo colat
REX; liberalem porrige dextram
Fortuna in omni: qvaq; soles fide
Fac ut fruatur pollicitis tuis;
Ac tum periclis liber ab asperis
TE, voce, dulci, TE, cythara canet
Pacti tenacem, & munificum tuis;
Et vota ad aras perpetuò feret.

In qvo bono omine desino: Teq; S. REX ac Domine Clementissime, unà cum Serenissimâ Conjuge tuâ & Regiis vestris Liberis, totâq; domo vestrâ benè vivere, benè agere, salvereq; jubeo. Dabam in Regiâ Hafniensi ipso die Homagii REGI FRIDERICO III, mense Juliô præstiti. Anno 1648.

S. R. M. T.

Devotissimus, Humillimus,
Subjectissimusq; Servus

Simon Paulli D. primus in Regiâ hac Acad. Anatomiæ, Chirurg. ac Botan. P. P.

Chri-

Christian den Fierde

med Guds Naade/ Danmarckis/ Norgis/ Wendis oc Gottis Koning/ etc.

Vor synderlig Gunst tilforne/ Efftersom Gud Allermæctigste dette Land/ saavel som andre/ med atskillige slags Vrter hafuer velsignet/ huor ved den gemeene Mand paa Landet boendis/ som icke altid hafuer Middel oc Raad til at søge Doctorer imod atskillige Siugdomme oc Tilfælde/ nest Guds den Høyestis Bistand kunde icke allene præserveris, men endocsaa naar de dermed befængt oc hiemsøgt vorder/ lettelig igien cureris oc til rette forhielpis: Da bede Vi eder oc Naadigst ville/ at I med forderligste værer tiltænckt/ en Herbarium paa Danske/ den gemeene Mand til beste/ at forferdige oc i Trycken lade udgaa/ huor udi Vrternis Nafne som her udi Landet ordinariè findis/ paa Danske oc Latine; Stederne huor de gierne voxe; saa oc huorledis de udi atskillige

Tilfælde oc Stugdomme / den gemeene Mand til beste / best kand brugis / klarligen skal specificeris oc dennem kundt giøris. Herudinden efterkomme J Voris Naadigste Villie oc Befaling / saa oc giøre det som Christeligt er / oc til Guds Ære / det gandske Land oc dets Indbyggere til beste oc Fremtarff geraade kand / Der med skeer Vor Villie / befalendis Eder Gud: Skrefuit paa Vort Slot Fredrichßborg den 25 Julii, Anno 1645.

Vden paa Brefuit var skrefvet:

Os Elskelige Hæderlige oc Høylærde / D. Jacobo Fabricio, Voris Lijff-Medico, D. Thomas Fincke / D. Oluff Worm / oc D. Simon Paulli, Professorer udi Universitetet her i Vor Kiøbsted Kiøbenhafn: Saa oc D. Espen Nielssøn / D. Otte Sperling / oc D. Christiano Fabricio.

Læst paa Consistorio den 30. Julii, 1645.

PRI-

PRIVILEGIUM.

VI Christian den Fierde/ med Guds Naade/ Danmarckis/ Norgis/ Wendis oc Gottis Konning/ Hertug udi Sleßwig/ Holstein/ Stormarn oc Dytmarschen/ Grefue udi Oldenborg oc Delmenhorst/ etc. Giøre alle vitterligt/ at eftersom Jochim Moltken oc Jørgen Holst Bogførere her udi vor Kiøbsted Kiøbenhafn/ Os underdanigst lader forredrage/ huorledis Os Elskel: Hæderlig oc Høylærd D. SIMON PAULLI, Medicinæ Doctor oc Anatomiæ & Botanices Professor udi Universitetet her udi vor Kiøbsted Kiøbenhafn/ efter Voris Naadigst Befaling hafuer nu forferdiget oc tilsam̄enskrefvet en Bog/ kaldet Flora Danica, eller Danske Vrtebog/ den de paa deris Bekostning ville lade trycke oc oplegge/ Med underdanigst Begiering/ Vi dennem Voris Naadigst Privilegium der paa concedere oc bevilge ville/ at ingen den/ her udi Vore Riger oc Lande maatte enten eftertrycke/ eller andensteds tryckt/ dennem til Skade/ hijd indføre: Da hafuer Vi paa saadan forbemelte Jochim Moltkens oc Jørgen Holstis deris underdanigst Anmoding oc Begiering Naadigst bevilget oc forundt/ saa oc her med bevilger oc forunder/ at ingen forbemelte Danske

Vrtebog her udi Vore Riger oc Lande udi Tolff nestfølgende Aar fra dette Vort Brefs Dato at regne / uden deris Consens oc Samtycke / maa eftertrycke eller oplegge lade/eller andensteds tryckt hijd ind at føre eller selge. Saa fremt nogen sig her imod forseer / da skal hand der med / icke alleeniste alle Exemplaria hafue forbrudt / halfparten til Os / oc den anden halfue Part til forb: Jochim Moltken oc Jørgen Holst / mens derforuden straffis / som denne Voris Mandats Ofuertrædere / Huor efter alle oc en huer sig kand hafue at rette. Gifuet paa Vort Slot Kiøbenhafn / den 21 Januarii Anno 1647.

Vnder Vort Signet

Christian.

(L. S.)

Ad

Ad

Clarißimum Virum

Dn. SIMONEM PAULLI,

Med. D. ac in inclytâ Regiâ Hafnienſi Academiâ Anatom. Chirurg. ac Botanic. P.P.
Amicum Integerrimum.

STulta per antiqvum deliria ſparſerat orbem
Fama rudis, terras gelidis Erymanthidos Urſæ
Suppoſitas ſtellis, preßasq; Trionibus oras,
Extremum mundi eſſe latus, qvod durior urget
Jupiter, aßiduæ damnans confinia nocti.
Hic ignoratas certo ſine nomine gentes
Triſte habitare ſolum, & prærupta crepidine ſaxa,
Saxa nec herbarum, nec ditis gnara metalli.

)(*His*

His Dea compleràt priſcum rumoribus ævum,
Et faciles nacta eſt dictis mendacibus aures.
At poſtquam vero Boreales lumine tractus,
Atq; tuas vidit cultiſsima DANIA *terras,*
Ipſa ſuum faſsa eſt ſcelus, erubuitq; pudendis
Criminibus: qvicqvid raris Tagus, inqvit, arenis,
Qvicqvid Mæonio Pactolus duxerat alveo,
Hoc cautes, hoc dura ſilex, exſuccaq; rupes
Sufficit, & ſociis impertit Nerigo regnis.
Non tot Theſsaliæ producit vallis odores,
Nec tot parturiunt Zephyris mulcentibus herbas
Idalii colles luci, qvot BALTHICA FLORA
E locuplete ſinu turgentia germina prodit,
Dum gemmata novo vernant juga ceſpite, per qvæ
Selandæ glomerantur Oreades, atq; Napææ
Feſtivas agitant choreas, qveis Phœbus Apollo
Inſtillat medicas vires, ut grata ſalubri
Pharmaca ſint ſucco, & properantia fata retardent.

Tu qvoq; mutatæ in melius præconia Famæ
Non dubia eſse jubes, PAULLI; te vindice, honoris
Magmentum, partemq; ſuæ fert DANIA laudis.
Te nuper miris decorata theatra figuris,

Oſsa-

Oſsaq; in antiqvos animata exangvia vultus,
Ingenii labor, & ſollertis fabrica dextræ,
Extulerant: nunc qvas Dano ſub ſidere plantas
Mitior aura fovet, genitrixq; indulget alumnis,
Abditaq; inſpirat tacitis medicamina fibris,
Digeris, atq; opifer popularem promis in uſum.
Sic ſenſim tibi ſurgit honos & adorea creſcit,
In patrias parili ſic currens tramite laudes,
Æqvato Soceri ſectabere nomina paſſu.

JOHANNES LAURENBERG D.

In
HERBARIUM DANICUM
Excellentiſsimi Clariſsimiq;
Doct: Medici
SIMONIS PAULLI
Regii in Acad. Haunienſi Botan. &
Anatom. Profeſſoris,
SCAZON
ad
DANIAM.

QUi tot trophæa gentium remotarum,
Viciniorum victa colla tot Regum,

Domitusq; Britto, Frisiusq; sub leges
Coactus ire servitutis insuetus,
Et subjugatus parte Gallus haud parvâ
Decus perenne condidere bellorum;
O insularum, qvotqvot Arctos aspectat,
Regina DANIA, post tot artium cultum,
Oblita vitæ barbaræ prius morem,
Et cæpere docilis elegantiæ ritus,
Qvos imbibisti, comis atq; mansueta;
Post eruditæ sacra, qvæ modò, Musæ,
Auctu invidendo gloriæ colis felix,
Omnisq; Sophiæ qvæqvè pandit humanæ
Scientiæ secreta, qvæq; divinæ,
Et docet utramq; differitq; naturam
Magistra veri; nunc qvoq; ô tuam disce
Amare FLORAM; qvasq; fertilis totum
Creas per annum gemmeas comas passim
Herbasq; nosse, parciusq; mirari
Silvas Hymetti, Thessalosq; secessus,
Hyblæq; nemora copiis tuis felix.
Hoc, DIVA, munus dedicare PAULLINUS,
Et primus, ardet; ipse qui tibi primus

Seca-

Secare corpora, & notare compagem
Mirà arte textam viscerum atq; membrorum
Monstravit ante, duplicem ut tibi laudem
Sufficeret unus; cum daret Theophrastum,
Erasistratumq; idem unus ille PAULLINUS.
Fave merenti. maximum capit munus,
Se nosse qvisqvis discit & suas dotes.

AUGUSTUS BUCHNERUS.

Excellentissimo Clarissimoq; Viro

SIMONI PAULLI
Medic. D. & P. P.
Amico singulari
ANDREAS TSCHERNINGIUS Prof. Humanit. Ord. Roztokensis S.P.D.

CRedebatur adhuc DANO res una deesse,
Ut solidas Clarii fontis haberet opes.
Quæritur, ecquid sit? vel DANUM posse negare
ARTEM INCIDENDI CORPORIS ESSE, nego.
Vidit id ARCTOI REX AUGUSTISSIMUS ORBIS,
Et dolet hoc unum non peperisse decus.

Protinus ingentes volvit sub pectore motus,
Et studet has reliqvis addere primus opes.
Quæritur expertus scindendi membra Magister:
Et te, PAULLIADE, talia fata manent.
Judicio tanti (laus est non infima) REGIS
Partibus his unus crederis esse satis.
Nec frustra; Vir magne patent tibi germina terræ:
Calles Naturæ luxuriantis opes.
Vix proprias sibi servat adhuc fortissima mater,
Atq; suas artes subtrahit ægra tuis.
Teste vel invidiâ, minuis sua lucra Charonti,
Parcarumq; leves protrahis arte colos.
Pæonias Phœbus dudum tibi tradidit artes:
Qvæ Cous nosti, qvæq; Galenus habet.
Qvin qvod supposito tua dextra cadavera cultro,
Mortis in exuvias ingeniosa, secat.
Illa potens REGUM testabitur HAFNIA sedes:
Testantur famæ scripta tropæa tuæ.
Comprobat exstructum CHRISTIANO A REGE THEATRUM,
Corporaq; egregiis excoriata modis.

Ob

Ob tam grande decus (tibi enim cunabula debet)
Omnis oberatus jam tibi CIVIS erit.
Posteritas etiam tandem persolvet honores,
Cum cinis absumptò corpore factus eris.
Attonita aspiciet qvot habet miracla THEATRUM
Auctoremq́; simul laude per astra vehet.
Hoc tumulus post fata tuus breve carmen habebit:
Ut breve sit, longi carminis instar erit:
PAULLIADES JACET HEIC, CUI PRIMAS DANIA DEBET
SECTRICES MUSAS, AUSPICE REGE, SUAS.
O repetas autem, precor, haud nisi serus Olympum.
Doctorum mors est semper acerba virûm.
Ede prius, qvod OPUS describit & explicat herbas,
DANICA quas nobis sponte ministrat humus.
Si qva præterea servant penetralia Vestæ,
Dure pater, videant fac monumenta diem.
Tu, scio, condis opus, Vir felicissimus, Artis,
Qvod Natura parens vel cupit esse suum.

Apu-

Apulejus Flor. 1. lib.

Reputet cum animo ſuo, qvantum periculum conſervandæ exiſtimationis hic adeat, qvi contemni non conſuevit, cum ſit ardiium & oppidò difficile, vel modicæ paucorum expectationi ſatisfacere, &c.

Stephanus Iohannis Stephanius
in Prolegomenis
ad
Saxonem Grammaticum.

A conditis literarum monimentis, nemo tam felicis induſtriæ fuit, in qvocunq; ſtudiorum genere, qvin ejus ſcripta ac lucubrationes in varias reprehenſiones incurrerent. Sic Homerus Zoilum, Virgilius Carbilium, Horatius Mævium, Demoſthenes Demadem, Cicero Antonium, Herodotus Plutarchum, Joſephus Egeſippum, alii alios, ſuorum ſcriptorum habuerunt obtrectatores, &c.

Forta=

Fortalen til den gunstig oc Urter-Elskende Læser.

EFterat voris Allernaadigste Herre oc Konge/ Kong Christian den Fierde/ Høyloffligst Ihukommelse/ Danmarckis/ Norgis/ Wendis oc Gottis Konning/etc. hafde Naadigst udgifuet sin Mandat oc Misive til det meenig Hæderlig Collegium Medicum, her udi Kiøbenhafns Universiteet/ at/ den gemeene Mand til Beste paa voris Danske Tungemaal skulle it Herbarium eller en Urtebog sammenskrifuis/ paa det at den gemeene Mand paa Landet boendis/ som icke altid hafuer Middel oc Raad til at søge Docterer imod atskillige Siugdomme oc tilfald/ nest Guds den Høyestis Bistand/ kunde icke allene præserveris, men endocsaa/ naar den der med befengt oc hiemsøgt vorder/ kunde letteligen igen cureris oc til rette forhielpis: Da hafuer velbe^te: meenig Collegium Medicum saadan hans Kongl: Mayest: Naadigst Befalning icke allenîste/ saa som det sig burde/ paa det underdanigste optaget/ men endocsaa det samme gierne med all tilbørlig Underdanighed villet efterkomme: Helst efterdi at hans Kongel. Mt: høyloffligst Ihukommelse/ selff Naadigst hafuer eractet oc befundet/ at det var saadant it Verck/ som den Christen Kierlighed udkrefvede/ huorved ocsaa Guds Ære kunde/ forfremmis/ det gandske Land oc alle Indbyggere kunde hafue stor Nytte oc Gafn udaff: Er derfor aff Velbem: Collegio Medico, mig/ saa som den der foruden Anato-

mica

mica, ocſaa først her paa det Kongelig Academie, profiterer Botanica, paalagt/ at Jeg paa Velbem: Hæderlige Collegii Medici vegne/ efter hans Kongl: M. Naadigste Befalning/ it Herbarium paa det Danske Sprock skulle sammenskrifue/ oc det snariste muͤeligt var/ ved Trycken lade udgaa. Men Jeg sandeligen maa bekiende/ at jeg i Begyndelsen hafuer haft stor Aarsag mig at undskylde/ der jeg ofuerveyede/ huad for stor Vmag oc Besuering det vilde gifue/ førend saadant it Verck kunde gafnligen tilende bringis/ efterdi at jeg/ som er indfød Tydsk/ icke var det Danske Sprock saa mæctig/ at Jeg torde vofue mig til at foretage same Verck: Hafuer dog omsider alt saadant sæt til side/ oc den ÆEdle Danske Nation til ære/ om de Vter/ som i dette høyloflig Kongerige/ Danmarck/ er (huilcket er ligesom mit andet Fædernelaud) paa det Latinske Sprock begynt at skrifue/ oc det saa megit dis heller/ der jeg fornam/ at jeg i saa maade hafde saa ofuermaade god Leylighed/ at gifue min gode redeborn oc tienstvillig Affection tilkiende imod en huer disse Landes Jndbyggere/ som med saa stor Attraa oc Begierlighed saa langsommelig Tid saadant it Opus begieret hafue. Oc paa det/ at det som aff mig paa Latin bleff sammenskrefuet/ kunde dis bedre blifue fordansket/ hafuer jeg taget til hielp Hæderlig oc Vellærd Person Nicolaum Knopfium Hieronymi Filium Alstedensis, min kiere Discipel/ oc det efter det meenig Hæderlig Collegii Medici Velbehag oc Samtycke.

Men paa det at den gemeene Mand oc denne Bogs gunstige Læser kand dis bedre oc grundeligere vide/ huorledis

ledis her med er beskaffet / gifuis her med paa venligste at vide/at endog hans Kongl: Mayest: allene hafuer paabudet Vrternis Nafne/ som her udi Landet ordinariè findis/ saa oc Stederne huor de gierne voxe/ saa oc huorledis de udi atskillig Tilfald oc Siugdom/ den gemeene Mand til beste/ best kunde brugis/ klarligen at specificêre: Saa hafver jeg dette icke alleniste underdanigst med største Flijd efterkommet; men endocsaa de Vrters Historie udført/ som mand gemeenligen seer i Hafverne at dyrckis / oc voris Jord oc Luft nocksom fordrage kand. Oc endog iblant disse samme vel ere en deel/ som allene forlyste Øynene/ oc icke nogen anden Nytte oc Brug med sig føre/ oc en deel aff dennem ere ickun skadelige oc forgiftige/ saa skal mand her vide/ at hine dog ere gandske faa/ oc ey aff nogen anden Aarsage om dennem her at være skrefuit/ end at deris Nafne/ huilcke endnu ere den gemeene Mand vbekyndte/ kunde blifue kiendte/ oc aff det mand seer paa deñem/ mand der aff Dag fra Dag kunde komme jo meere oc meere i Kundskab om dennem: oc der tilmed lære at sky disse/ saa som de forgiftige Vrter/ huilcke dog alligevel ere deylige oc skiønne paa Blomsterne/ oc for den skyld tijt oc ofte med stor Vmage udi Hafverne dyrckis. Ellers hafuer Jeg allevegne holt den Maneer/ at jeg/ enten en ringe ting/ eller oc slet intet om de forgiftige Vrters Krafter handlet hafver. Hafuer jeg oc/ (mig icke der aff at berømme) sandferdeligen/ dog med god Maneer oc varligen skrefuit om de Vrter / som enten foraarsage Mißfødsel / eller oc andre Skielmstycker enten fremme/ hindre eller skiule kunde/ oc

giøre en Haar-Hore til en dydig Pige igen / naarsomhelst hun vel meere end tre gange hafuer fortient at være strugen til Kagen.

Her kommer vel til pas / det som Galenus anmelder om en Thracer som boede udi Bithynien, huilcken fant en Vrt / oc huo den brugede eller indtog / hannem forløb strax hans Blod / oc siden der efter døde: Oc der mange herudofuer i saa maade fatte Lifuet til / oc mand vel erfarede / at der laa høy mact paa / at randsage oc flitteligen gifue act paa / huorledis saadant skee kunde / hafue de grebet fat paa denne Troldkarl / oc ført hannem for Øfrigheden / huilcken icke alleniste for Raadsomt ansaae / at hand bleff straffet paa Lifuet / men endoc alle de / som enten aff hannem om samme Vrtis Kraft vaare komne udi Forfaring / eller oc de / aff huilcke Trolkarlen selff slig Konst lærdt hafde. Da bekiendte denne Troldkarl / sig aff ingen det at hafue lærdt / men / der hand engang baar en Suine-Lefver uden for Byen / oc aff en hendelse lagde den fra sig neder paa Jorden / oc strax der efter tog den op igien / saae hand fra den gandske Lefver en Blodactig Rodde at udflyde / oc det neder til en Vrt som paa samme sted stod / huorudaff hand strax giorde sig en Gietz- oc Betænckning der om / at ved den Vrt kunde mand nocksom Blodet aff Legemet fremlocke oc uddrage. Oc saa snart hand det den første gang forsøgt hafde / befant hand det saaledis / som forberørt er / med samme Vrtis Kraft at være beskaffet / oc siden den tid Vrten til anden forderfvelig Paafund at hafue mißbrugt. Oc efterat hand lenge paa Pinebencken hafde

stade-

stadeligen benectet sig det aff ingen at hafue lærdt/ Oc Ofrigheden aff Mißdederen hafde forfaret/at Vrten voxte ofuerflødig paa samme sted/ da hafuer forb: forstandig Ofrighed ladet binde for hans Oyne/ der hand skulle udledis til Rettersteden/ paa det at hand icke skulde vise nogen samme Vrt/ i det hand saa udgick. Huoraff er at acte/ med huad stor Forsictighed denne forstandig Ofrighed i saadant it farligt Tilfald handlet hafuer. Huorfor Jeg oc her udaff hafuer taget Aarsag/ heller en stor deel at gaa forbi/oc dølge/end den gemeene Mand (som ellers frem for alle andre ville altid giøre tuert imod det som vel tilbørligt er oc forsuarligt) saadanne Stycker aabenbare/ som dennem kunde vise Veyen oc aabne Døren til Mord oc Mandslet/ oc andre saadanne uforsuarlige Skielmstycker. Ja jeg hafuer endoc beflittet mig derpaa/ (efterdi at der ere gandske mange Medicamenter/ som vel udi sig selff ere gode/men dersom de enten icke retteligen blifue beridde/ eller oc /om de end velere beridde/ icke retteligen blifue indgifne/ kand de it Menniske enten døde/eller oc gandske stor Skade tilføre) at jeg en huer udi Texten selff der om kunde flitteligen paaminde. Oc det er ocsaa Aarsagen huorfor mand udi denne Bog icke skal finde meget om de Medicamenter som ere sterck purgerende at være talet.

Men paa det at denne Bog kunde være for den gemene Mand icke alleniste nyttig at læse / men endocsaa læt at begribe/hafuer jeg holt det for det beste udi den/ Først / Naturens Orden at efterfølge: Thi efterdi at alle Planter oc Vrter de sees icke paa en Tid om Aaret at opkomme/

 men

men nogle om Vinteren naar den er mild/ en deel om Vaaren/ nogle om Sommeren/ oc andre om Efterhøsten: da fiuntis mig raadsomt at være/ denne Bog udi fire Parter at deele/ oc en huer Plantis Historie/ efter den Tid som den gemeenlig blomstris udi/ eller oc bær Frucct/ til sin særdeelis Part at henføre. Derfor saa handlis her først om de Vrter oc Gevexter som mand om **Vinteren** seer at udbryde med Blomster / oc sidst om dennem som om **Efter-Høsten** staae udi Blomster / oc de som om **Vaaren** oc **Sommeren** blomstris/ de ere midt udi Bogen indførde. Huilcke fire Aarsens Tider ere atskilde med 4 Kaabberstycker/ aff huilcke it huert viser hen til sin Aars Tijd.

Derneſt/ efterdi at der er intet/ (som Xenophon vidner) nytteligere oc deyligere end en herlig oc skickelig Orden/ hafuer jeg fordi udi alle disse 4. Parter fult den Orden som Alphabetet gifuer/ saa at dersom den gunstig Læser vil en Vrt her opsøge/ oc hand gifuer act paa huad for it Nafn den i Latinen hafuer/ kand hand samme Vrtis Historie/ som hand læse vil/ letteligen under sin Bogstaff finde.

Oc atter igien hafuer Jeg deelt huer Vrtis Historie udi **4. Ordener** / saa at udi den første handlis om huer Vrtis Nafn: men det allergemeenligste oc brugeligste Latinske Nafn hafuer jeg gierne udvalt til Titelen ofuer Historien/ huilcket endoc den som ickun temmeligen i Vrters Kundskab er forfaren/ letteligen kand mercke oc acte: Foruden det Latinske Nafn / ere ocsaa de Danske oc Tydske Naf-

Nafne der indførde. Dog er her om at paaminde/ at dis-
se Danske Nafne hafuer ocsaa forbem: min kiere Discipel
hast Umage med at sammenskrifue/ oc udforske: Thi det
er saa beskaffet der med/ at en Urt udi atskillige Provincier
oc Landszbyer kaldis med sær oc synderlige Nafne. Udi
den Anden Orden / beskrifuis os en huer Urtis Ski-
ckelse/ huilcken description eller beskrifuelse jeg ey saa som
min egen gandske vil hafue mig tilskrefuit oc tilregnet/ eff-
terdi at de fleeste ere aff Dodonæo, men de andre nogle faa
aff Matthiolo, Clusio, Tabernæm: oc Cordo uddragne:
Dog naar Fornødenhed det hafuer udkrefuet/ hafuer jeg
selff maat giøre en ny Description: thi jeg meente/ dette at
være langt bedre/ end at jeg allevegne skulle giøre ny Be-
skrifuelser ofuer de Urter som allerede klarligen oc udtry-
ckeligen nock aff andre ere beskrefne. Her skal dog denne
Bogs flittige Læser være paamindt/ at dersom nogen vil
conferêre oc ligne voris Beskrifuelse med Dodonæi Ord/
da ere de tijt oc ofte ey udi alt med hin anden ofuereens-
stemmende; thi Jeg nogle gange med fri Villie oc Viden-
skab hafuer gaaet fra hannem/ oc det helst paa de steder/
huor jeg bequemmeligere den gemeene Mand der om un-
dervise kunde/ som oc udi bedre Forfaring her om kunde
komme/ naar en huers Description bleff conferêret. Huil-
cket med Exempler her at bevise actis wfornøden/ efterdi
der udi Texten selff nock forekommer.

Den Tredie Orden som Urternis Historier de-
lis udi/ den angaar Steden/ som de voxe paa/ enten det
er Marck/ Skow/ Eng/ fuctige Platzer eller Hafver. In-
gen

gen skal dog være her for staar til at dømme/ om saa var/ at hand kunde finde een/ to eller fleere Vrter/ aff sig selff at groe paa Marcken udi disse Lande/ udaff det slags som ellers udi andre Lande/ nemlig Tydskland/ Holland/ etc. voxe udi Hafverne. Thi udi saa maade hafuer jeg ladet mig berette/ at den rette Helleborus skulle voxe vjld udi Skaane/ oc her udi Sieland/ som er den fornemmiste Provincie udi Danmarck/ skulle Sinngrøn voxe paa Marcken/ oc der uden nogen Dyrckning herligen blomstris. Thi dette Studium oc Videnskab om Vrter/ er ofver alle maade vijtløftig/ oc kand mand ey der udi komme til nogen fuldkommen ende/ Til med hafuer icke det eene Land de Egenskaber som det andet/ oc derfor icke altid bær udi alle maade it slags Blomster. Aff den Aarsag vil jeg hafue denne Bogs gunstige Læser/ oc alle deñem som samme min Vrtebog hender at forekomme/ paa venligste ombedet/ at om de udi dette fald kand hafue nogit/ som deñem kand synnis gafnligt at paaminde om/ de da ved deris gode Skrifvelse mig saadant ville gifue tilkiende/ at naar denne Edition blifuer opkiøbt/ oc Jeg med Guds hielp/ om Gud ellers sparer Liff oc Sundhed/ den atter til Trycken forferdiger/ Jeg da for saadan deris velmeente oc meddeelte gode Raad/ dennem tilbørligen kand hafue at berømme/ saa som de der hafue haft Villie oc Lyst til at forfremme dette publicum studium: Men fornemmeligen vil jeg dennem her om hafue paamindte/ som hafue været mine kiere Disciple paa Ottende Aar/ her paa dette Kongelig Academie, huilcke ocsaa huer ottende eller huer fiorten-

kende Dag/ mig paa atskillige steder mange Mile i Marcken efterfølget/ huor hen jeg mig til Fods hafuer forføjet/ oc udi denne gafnlige Kund- oc Videnskab aff mig paa flittigste ere underviijste: dennem/ siger Jeg/ ihuorsomhelst de sig opholde/ oc Kald eller Bestilling hafue/ vil Jeg paa flittigste hafue ombedet/ at de mig her udi ville tiene.

Vdi den fierde Orden handlis der om en huer Vrtis Krafter/ huilcket siden vijtløftigere skal udføris.

Men efterdi at en icke letteligen aff de bare Descriptioner kand komme udi vis Kundskab om Vrterne/ hafver jeg ladet mig være høyt anliggende/ at jeg de beste Icones oc Figurer her kunde lade indføre; helst efterdi de fornemmiste Herrer her udi Riget/ saavel som andre got Folck oc mine gode Venner for raadsomt eractede saadant endeligen at være fornøden. Huorfore Jeg den Erlig oc Actbar Mand/ Dn. Balthasari Moreto, Bogtrycker oc Bogfører til Antwerpen/ min fornemme gode Ven/ saadan min Meening skriftlig hafuer ladet forstaa/ (thi hand/ om ellers nogen i Europâ, hafuer de fortrefligste/ artigste oc netteste Figurer udi Træ udskaarne/ som nogen kand ynske/ med huilcke baade Lobelius, saavel som Clusius oc Dodonæus, icke uden største Berømmelse ere exornêrede oc beprydede) oc hafuer hand strax der efter/ af sin fromme Affection udi publicis studiis at fordre/ saadant sig heel vel ladet befalde/ oc icke allenniste os her udi sin Tieniste tilsagt/ men endoc som en Erlig Mand holdet Ord oc Affskeed/ i det hand for it Aar siden/ til Antwerpen/ paa Jochum Moltkens oc Jørgen Holsits Boghandlere

her i det Kongelig Academie, deris Bekostning/ bemelte Figurer for en billig Prijs/ saa megit reene oc ofuer maade nette tryckt hafuer/ at det icke artigere skee kunde/ som den gunstig Læser nock skal gifue mact: Huad sig Ordenen belanger/ da er den letteligen uden nogen vijtløftigere Vndervijßning at forstaa/ at baade Tallet paa Siden udi Texten/ oc hos Figurerne suare hin anden/ oc tilmed efter Alphabetet er skicket oc lafvet.

Men w-anseet at Jeg min største Flijd der paa anvendt hafuer/ at den gemeene Mand der aff kunde bekomme stor Nytte oc Gafn/ saa hafuer jeg dog alligevel oc saa der paa mig beflittet/ at de som end temmeligen ere udi dette Studio fortkomne/ kunde aff denne min FLORA DANICA hafue sig den Nytte oc Gafn at formode/ at de ved den til vijdere Forfarenhed udi samme Studio fremmis kunde: oc derfor hafuer jeg aff Celeberrimi hujus seculi Botanici, Viri incomparabilis, CASPARI BAUHINI *Basileensis quondam Archiatri & Professoris Ordinarii* hans Bog/ som kaldis Pinax Theatri Botanici, (paa huilcken hand i fyrretifve samfulde Aar hafuer arbeydet) udskrefuit Synonymias Plantarum, eller atskillige Nafne/ som en huer Vrt i særdelißhed egentligst kunde bequemme/ huilcke oc den Velforfarne Mand aff sin høye/ oc ved langvarig Øfvelse/ megit store Skarpsindighed dømte at være ofuereensstemmende. Dog alligevel hafuer jeg icke uddraget alle de Synonymias som hand hafuer observeret, aff Auctoribus at hafue været brugte/ men ickun de/ som findis hos de Auctores der ere gandske gemeene/ oc som en huer hafue

kand:

kand: Oc disse Nafne hafuer jeg ladet trycke udi Bredden hos Figurerne / paa det at de icke (om de udi Texten hafde været indførde) skulde hindre den gunstig Læser / som om deris Videnskab icke er meget omhyggelig. Oc herforuden hafuer jeg oc / som billigt var / Baubino til Amindelse / udi Texten selff det første Nafn som hand iblant saa mange Synonymias brugt hafuer / indført / at Læseren der ved de andre Nafne som hos andre Auctores brugelige ere / kunde udi Bredden hos Figurere finde / oc see til huorledis de hos Hieronymum Trag: eller Bock / Tabernæm: Dodonęum &c. blifue kallede / at hand der efter / om hand vil vide oc forfare meere om Vrternis Kræfter / end her udi dette mit Opere korteligen er omtalet / det hos andre lede oc læse kand: oc maa derfore samme Marginalia vel kaldis Clavis rei Herbariæ, det er / **Nøgelen til Vrterne.**

Oc eftersom den gemeene Mand icke megit acter om Vrternis atskillige Nafne / deris Beskrifvelse eller Sted / men allene henseer til deris Kraft oc Virckning: da hafuer jeg ocsaa villet mig der efter bequemme / paa det at den gemeene Mand der om ved ringe Møye kunde blifue undervijst. Thi dersom (for et Exempel) een aff Drøfvelens oc Halsens Hitzighed hafuer ont / oc hand vil opsøge Raad der imod / da kand hand lettigen finde it udi Malvæ, det er / Katostis Historie / huilcken begriber udi sig siu hele Sider: Men paa det / at hand ey skal hafue behoff dennem alle siu at igeñemsla / da er en huer Vrtis Historie endnu / foruden de fire ommelte Ordener / som den er deelt udi / med Latinske Bogstafve A.B.C.&c. udi Bredden afdeelt / saa at det

Medicament oc Lægedom imod hem: Drøfvelens oc Halsens Hitzighed er at finde Pag. 284 No. 134. lit: Cc. som en huer selff det udi Registeret finde kand. Det samme skal oc saa hafuis i god act/ naar mand om andre Vrters Krafter oc Virckninger vil undervisis.

Er her foruden nyttigt at vide/ at udi Texten undertiden forekommer/ huor mand om Vrternis Krafter handler/at den eller den Vrt er varm udi den første/ anden oc tredie Grad/ etc. Men paa det slige maader at tale med/ ey skulle være den gunstig Læser til nogen hinder/ naar de hannem udi Læßningen forekomme/ siuntis mig gafnligt at være/ at de for den gemeene Mand paa kortiste blefue forklarede. Saa kaldis da de Lægedomme/ Medicamenta temperata, efter huilcke it Menniske ingen merckelig forandring befinder/ naar mand dennem enten udvortis bruger/ eller oc indvortis til sig tager. Men de Lægedomme som saaledis Legemet bevege/ at det enten vorder heel varmt/ eller oc heel kalt/ enten heel fuctigt oc vedskactigt/ eller oc heel tørt/ de kaldis aff Medicis, Medicamenta intemperata, oc disse deelis igen udi fire Grader/ huor udi de gaa fra dennem som kaldis Temperata, oc her aff er det kommet/ at en deel aff samme Medicamentis intemperatis sigis at være varme i den første/ en deel sigis at være kaalde i samme første Grad/ oc saa fremdelis. Oc i saa maade er Cameelblomme oc Agrimonia enten Temperata, eller oc gandske lidet varme i den første Grad: Malurt er varm udi den første Grad/ oc vel nogit i den anden; Abrod oc den store Chelidonie ere megit varme i den tredie Grad: Men Pebber/

Huide-

Huideløg oc Rødløg holdis for at være varme udi den fierde Grad. Oc det samme er at acte udi andre Medicamenters Qvaliteter / saa som udi Tørhed / Fuctighed oc Kuld. Oc alligevel en deel aff samme Medicamenter sigis at alterêre oc giøre forandring udi den første / anden oc tredie Grad; dog skeer det udi somme meere / udi somme mindre / oc det formedelst atskillige merckelige Skilsmisser / her kand indfalde / huilcket altsammen ricteligen oc til grunde at vide / behøfuer langt udførligere Vndervijßning / oc er udi sig selff vanskeligere / end det paa denne sted med tilbørlig Vijtløftighed kand udføris / saa at det aff den gemeene Mand kunde forstaais: huorfor jeg her om icke meere vil melde / men mig til Registerne begifue.

Saa indeholder da denne FLORA DANICA eller Danske Vrtebog fire Registere udi sig / nemlig / et Latinske / tuende Danske / oc it Tydskt / oc derforuden en liden Appendicem; det Latinske / det eene Danske / oc det Tydske Nafn-Register angaaende.

Men om det Latinske Register er at mercke / at det er it almindeligt Register / som icke alleniste suarer til Texten oc Figurerne / men endoc til de Nafne eller Synonymias som tillige udi Bredden hos Figurerne findis / om huilcke tilforne er handlet. Men efterdi de ere saa mange underskeedlige / da paa det den gunstig Læsere dennem uden megen Besuæring finde kunde / hafuer jeg raadsomt eractet / icke alleeniste de gemeenligste Nafne paa Latine udi Texten selff at indføre / men endoc huor de samme udi Registeret findis / da Bogstafve / A.B.C. &c. hos dennem tillige at

findis/til dis flittigere underretning / at den gunstig Læser endoc her aff udi Registeret da kunde strax eracte / samme Nafne at være de gemeenligste / oc derfore at være Hofuit-Nafne oc Titeler: eller oc med lige ringe Umag forstaa / om Bauhini Nafne hos be^tt Nafne findis / at der da vel om dennem udi Texten meldis: men huis at huercken samme Bogstafve A B. C &c. ey heller Bauhini Nafne hos dennem findis / dennem da udi Bredden hos Figurerne at være antegnede. Huilcket jeg vil forklare med den første Urtis Nafn som i dette Latinske Register forekommer / som er Abrotanum, som er at finde p. 151. n. 1. lit. B. Men efterdi at dette B. findis hos samme Nafn udi Registeret / da er det et ret Kiendetegn / at samme Nafn er det gemeenligste / oc derfor er Hofvit-Nafnet eller Titelen / udi Texten selff / til samme Urt. Fremdeelis efterfølger udi samme Register paa den anden Linie saaledis / Abrotanum Campestre Bauhini p 170. n. 20. Men fordi ingen aff de Bogstafve A. B. C. &c. her hos findis / er det letteligen at acte / at det icke er en Hofuit-Tjtel / w-anseet jeg vel om samme Urt i Texten under en anden Titel / som er den rette Hofuit-Titel / nemlig Artemisia eller Byncke talet hafuer: ey heller findis udi Bredden hos Figurerne / men udi Texten / oc det fordi Bauhini Nafn hos samme Urt er antegnet udi Registeret. Det samme skal forstaais om Abrotanô fœminâ flore majore Bauhini p. 343. n. 193. som findis paa den tredie Linie udi det Latinske regifter. Men hos huilcke Nafne der icke findis A. B. C. &c. eller Bauhini Nafn / men en anden Auctoris, saa som Clusii, Tabernæm, &c. dem skal den gun-

gunstig Læsere vilde at findis iblant de Nafne udi Bredden hos Figurerne / som er at acte aff den fierde Linie udi samme Register / huor det Nafn findis / Abrotanum fœmina III Clusii, oc vidis strax at samme Nafn aff forbemelte Aarsager findis udi Bredden hos Figurerne. Oc det maa saa korteligen være sagt om den Nytte oc Gafn som samme Latinske Register med sig fører.

Men med det første Danske oc det eeniste Tydske Register er det saaledis beskaffet / at de ey behøfue saadan Hielp / thi efterdi at der paa den første Linie udi det Danske Register forekommer det Ord Aakande / p. 94. n. 82. kand der ingen tuifl her om være for den / som denne Fortale med flijd igiennemlæst hafuer / at hand jo med een Vmage baade Historien oc Texten / saa oc dens Figurer kand opslaa / (thi Figurerne oc Vrternis Historier / huad Tallet er anlangendis / maa endeligen følgis ad.) Huorfore oc den gunstige Læser icke hafuer Nafnet andensteds at søge / end udi den første Orden aff huer Vrtis Historie / oc gemeenlig hos den Bogstaff A. huilcket A. jeg dog hafuer actet w-fornøden altijd udi Registeret til huer Vrtis Nafn eller Linie at tilsætte / efterdi Nafnet dog altid paa sam̃e første Orden er at finde. Huor ellers de andre Bogstafve / B.C.D.E. &c. komme for udi det Danske oc Tydske Nafn-Register / henvise de til den sted udi Texten / huor der enten forsætligen er talt om samme Vrt / eller oc huor der ickun med it Ord om samme Vrt er handlet. Men om det andet oc sidste Danske Register / som ellers er det Fierde i Tallet / indeholdendis de fornemste oc merckeligste Stycker / som her i denne Danske Vrtebog findis: ꝛc. der om giøris icke behoff her paa denne sted i Fortalen / it Ord at paaminde / thi det er saa rictigt / at den som ickun det ret kand læse / altsammen paa sine steder huor hand leder / selff kand finde / med mindre der udi er vitium Typographicum.

Huad den Appendicem eller Tilheng sig belanger / som paafølger det Latinske / første Danske / oc det Tydske Register / da indeholder den de Vexter / som ere saa bekandte aff den gemeene Mand / at der ingen Fi-

gurer

gurer behøfuls til deris Danlighed at kiende: Thi huo er der som icke kiender Hafre/ Kaal oc andre slige gemeene Planter?

Huorfore/ efterdi om saadanne Vrters Kraft til Lægedom mand ocsaa maa anmelde udi dette Opere, paa huilcket Velacte Mænd/ Jochim Moltken oc Jørgen Holst / hafue anvendt en temmelig anseenlig Summa Pennge/ Figurerne til Antwerpen at lade trycke/ oc med stor bekostning der fra hijd ind at føre: hafuer jeg fornøden actet/ deris Bekostning ydermeere at spare: huorudaff det er kommet/ at Figurerne paa Kaal/ Hafre/ oc saadanne gemeene Vrter icke her ere indførde: Endog her udi denne Herbario ellers aff anden Aarsag/ oc fornemmeligen til en Prydelse / findis Figurer paa Hør / etc. saavel som paa nogle de gemeeniste Træer/ nemlig Eeg/ Abild/ Pæretræ/ oc deßlige.

Men huis nogen kunde findis/ som dette mit Arbeyde icke vilde lade sig vel befalde/ eftersom de ere alt for mange/ huilcke som formeene/ intet at giøris/ som lofligt kand være/ uden huis aff dennem selff forrettis: Da vil jeg/ efter min Vijs oc Vane/ saadan mißgunstig Censur hafue dennem til Betænckning tilstillet/ som icke dømme efter de hitzige oc blinde Affecter / men gifue huer den Berømmelse som hans Arbeyd fortiener. Oc acter Jeg ringe om deris Domme som alting vide at forringe oc mestre/ naar jeg veed at mit Arbeyde kand fordre oc fremme det gemeene Beste. Oc vil jeg stadig holde ved det/ som jeg aff min Vngdom mig hafuer ladet befalde/ nemlig Socratis Raad / at foracte gemeen Mands Berømmelse/ oc høyere skatte Sandhed end noget andet/ oc derpaa endnu som tilforne med største Flijd arbeide/ at Jeg baade kand lefue oc døe en Erlig oc Oprictig Mand. Til Slutning vil jeg hafue den gunstig Læser ombedet / at hand vil lade sig dette mit Arbeyd vel befalde: Huilcket dersom jeg formercker / da skal ved Guds Naadis Hielp / saa fremt mig sparis Liff oc Helbred/ ved Trycken udkomme her efter/ det / som jeg vil formode icke skal blifue mißhageligt: Befalendis den gunstig Læser troligen udi GVDS trygge Beskærmelse.

Σύν

Σὺν Θεῷ.

Den første Part aff den Danske Vrtebog.

Vdi huilcken der indeholdis de Vrter/ som her hos os udi disse Lande i Christmaanet/ Glugmaanet oc Blidemaanet/ det er med et Ord at sige/ om Vinteren/ voxe oc blomstris.

(A.)

A.

Aconitum luteum minus.

Naffnet.

ACONITUM luteum minus: Vinter Muncke med gule Blomster/ den kaldis paa Tydsk: Winter Wolffs Wurtzel/ den blomstris gierne udi Glugmaanet/ men dog heller udi Blidemaanet: Den er den første Muncke/ som *Bauhinus* beskrifuer/ (huilcken *Autorem*, vi meest udi denne voris gandske Vrtebog/ huad Nafnene ere anlangendis/ her efter ville følge/) oc den kaldis aff hannem; Aconitum unifolium luteum bulbosum, det er: Guul Muncke med et Blad oc trinde Rødder.

B.

C.

Vdvortis Skickelse.

Guul Vinter Muncke/ er en liden law Vrt/ som

haf-

No. 1. hafuer slet ingen stengeler / uden de som Bladene voxe paa: Men de ere ickun stackede / neppeligen en spand høje / oc derhos ocsaa tynde: Den hafuer ickun et Blad paa huer Stengel: Skickelsen som det hafuer er trind / oc ligesom den anden blaa Munckis Blade / udi mange Parter saa som sønderskaaren / oc det hafuer nogle dybe skaar / formedelst huilcke Bladet siunis ligesom at gaa udi Straaler; Midt paa disse Stilcke sidder der tijt oc ofte et guult Blomster / huilcket ligner Kragetæers Blomster; Dog efter det kommer der ey et lidet Hofuet / men tre eller fire Beller / huilcke gaar lige op i vejret / oc icke ere Ackeleye Frøehuse ulige. Roden / som den hafuer / er tyck / knudervorn / oc er lige som den første Anemones eller Vejerurtis Rod / den samme siunis ocsaa at være fuld af Knæer / naar mand den smager / da er den skarp / oc fra den udgaar de stilcker som Bladene sidder paa.

D.

E.

Denne Urtis Figur / er at see i den første Part eller Vinterparten / af denne voris Danske Urtebog / huor Urternis Figurer begynder: ☞

Pag. 3. No. 1.

Steden.

Guul Vinter Muncke voxer neppeligen nogensteds vild paa Marcken: Men for sit dejlige Blomsters skyld / oc fordi at den saa tjlig kommer frem / blifuer den meget elskit oc dyrckit aff dennem / som til Urtehafver hafue lyst.

F.

Krafft oc Brug.

Denne Vinter Muncke med gule Blomster / blifuer ey Aarligen paa Apotecket indført / oc langt mindre der sammesteds forbrugt / thi den / saa vel som ocsaa andre Muncke / holdes for at føre langt meere Skade med sig / end Nytte oc Gafn: Huorfore det er fornøden / at de som den udi deris Hafver dyrcker / seer sig vel for / at de den huercken indvortis eller udvortis bruger / saa som et *Medicament* eller Læge-

G.

dom-

dom/ men ickun lader sig nøye/ med den Lyst de aff hendis Blomsters tilige Fremkomst oc Deylighed hafue kand. No.2. H.

B.

Bellis. Tusindfryder/ Tusindpitter/ kommer vel undertiden frem med sine Blomster/ udi Blide-Maanet/ naar den er imod enden. Men efterdi at den meest om Vaaren blomstris/ kand mand dens Historie see i den nest efterfølgendis Part/ *Lit.* B. huor vi om den hafue handlet.

C.

Cornus.

Naffnet.

A. Cornus, Corneolitræ/ Den kaldis paa Tydsk Cornelbaum/ Kurberbaum/ Thierleinbaum/ Welscher Kirsenbaum/ den begynder at udbryde med sine Blomster udi Blidemaanet. Det er det første Corneolitræ/ som aff *Bavhino* beskrifuis/ oc paa det at det kand dis bedre kiendis fra de andre slags Corneolitræer/ kaldis det aff hannem/ Cornus hortensis mas, Det er/ B. Han Corneolitræ/ som er tam/ eller som voxer udi Hafver.

Vdvortis Skickelse.

Corneolitræ voxer gierne saa høyt/ som it aff de middelmaadige Træer: Men undertiden saa skiuder det mange Grene/ formedelst huilcke det ickun blifuer Rijßactigt/ oc ickun som en Ympe: Barcken/ som det beteckis med/ er knortvorn: Vedden som det hafuer er gandske haard oc tæt: Bla- C. dene ere slette/ brede oc fulde aff Seener: Blomsterne ere

 mußs

Pag. 4. No. 2.

mußactige: Farfven/ som de hafue / er guulactig: Bærene/ som komme efter Blomsterne/ ere langactige/ i begyndelsen ere de grønne/ oc naar de blifue moedne/ da ere de røde: Smagen som de gifue fra sig/ er suer/ oc derhos ligesom lidet snerper Munden sammen/ inden i dennem er der en langactig oc huid kierne oc steen/ ligesom udi Oliver/ huilcke Fructen/ huad skickelsen oc storligheden er anlangendis/ ocsaa ofte ligner.

D.

Pag. 4. No. 2.

Dette Træis Figur er at see: ☞

Steden.

Huad Steden sig belanger/ som dette slags Corneolitræ voxer paa/da er det ingenlunde at finde paa Landßbyerne udi Skofve eller Krat/ huor der ellers atskillige Træer voxe/men det dyrckis ickun udi fornemme oc store Hafver.

E.

Krafft oc Brug.

Corneolitræis Fruct kølner/tørrer/binder/oc kand brugis/ saa som *Galenus* oc *Dioscorides* vidner / aff dennem / som aff Blodsot eller Blodgang hafuer ont; Men det er gafnligt/ at mand tilforne renser / udtoer / oc ligesom aftørrer Tarmene med it Clistir.

F.

Dioscorides lærer ocsaa om dette Træis Saft / at den skulle være tienlig/ til de smaa Nopper / der sidde paa Kroppen at borttage / oc dennem pleyer mand paa Latine *Impetigines* at kalde / men Maaden / huorledis at mand der med skal omgaais er denne: Tag Quiste oc unge Grene aff dette Træ / brænd dennem / oc den Saft som kommer aff Quistene / naar de blifue brendt / skalt du tage / oc smøre paa Nopperne / saa forsvinde de oc gaa bort.

G.

Matthiolus lærer oc raader/ at de som hafue været bidne aff galne Hunde / oc nyligen er kommen tilpas igien/ skulle sky dette Træ / oc see til / at de icke engang røre ved det / thi det er den-

dennem skadeligt/ oc hand fortæller meget merckeligen/ huorledis at de udi Hetrurien/ (huilcket er et Land/ som ligger udi Italien/) som blifuer aff galne Hunde bidne/ holder sig fra nogle visse slags Træer/ at de icke paa it heelt Aars Tid røre ved dennem/ oc udi deris Tal ere ocsaa Corneolitræer/ oc det Træ *Virga sangvinea* kaldet. Thi (saa som de vidne/ som Forfarenhed hafue der om/) dersom disse Træers Grene blifve saa lenge holt i Hænderne/ indtil de blifue varme/ da blifve strax de/ som ere bidne/ galne/ oc ligesom fra Fornuften. H.

Dette skal ingenlunde siunis eller holdis for nogen Snack eller Fabel at være/ thi hand skrifuer/ sig at kom̃e ihu/ at hand hafuer seet en aff sine gode Venner/ som var i den samme By/ hand boede udi/ huilcken der hand lenge hafde med Quiste aff Corneolitræ (thi hand var en Vldenvefver aff sit Handverck) klappet eller rystet Vlden op/ oc hafde glemt det som hannem aff *Medicis* var forbøden at røre ved/ bleff hand igien gall/ oc døde derudofuer udi samme Galenskab. I.

De som ville med Bier forsicteligen omgaais/ oc vil hafve at deris Bier skal flitteligen drage oc sætte Kager/ at de dis større Fortieniste aff dennem kand hafue/ dennem er det raadeligt/ at de dette Træ ey plante udi deris Hafver: Thi naar Bierne/ som *Ruellius* siger/ drage aff disse Blomster/ da gaar Lifvet ud/ oc strax derudofver falde de ned oc døer. Men enddog Bierne bekomme saadan Løsen udi Lifvet her aff/ at de derudofver døer/ saa brugis dog disse Blomster beredde som it *Conserva*, tijt oc ofte til at stille Bugløb paa Menniskene. K.

Corylus.

Naffnet.

Corylus, Hassel/ Hessel/ Hesletræ/ Nødtræ/ den kaldis paa Tydsk: Haselen/ Haselnus/ den skiuder sine Blomster udi Blidemaanet/ oc dennem beholder den indtil A.

No. 3 Vaaren: Det er det femte slags **Hassel** / som aff *Bavhino* beskrifvis / oc kaldis aff hannem Corylus sylvestris, det er / **Hassel som voxer i Skofven.**

Vdvortis Skickelse.

B. **Hassel** hafver tijt oc offte tycke Bulle / eller oc nogle haarde Spirer eller Vender / for huilcke den er Rijßactig / de samme ere langt høyere end en Karls Statur / oc skiude sig ud i Grene / huilcke ere slette oc uden Knuder / seye oc bøyelige: Bladene ere brede / større oc meere ruge / eller krusede end Elletræers Blade / omkring ved siderne ere de kerfvede / paa Farfven grønne / oc paa den nederste side meere huidactige: Barcken er tynd; Roden er tyck / gaar dybt neder i Jorden / oc er fast / der C. henge neder nogle langactige / tynde oc tætte Rackle: Nødderne ere langt mindre end Valnødder / ere udi Haser / huilcke ey ere lodden / men som ere bare oc hafve en Græßgrøn Farfve / yderst i enden ere de dybt iskaarne / oc ligesom trefvelactige / oc ligne nogenledis Rosenknopper / Nødskalen er slet oc træactig / den inderste Kierne bestaar aff en hvid / haard oc tæt Materie / om huilcken der sidder en liden tynd hinde / huilcken underkiden er rødactig / oc tjere huidactig / Smagen / som den D. gifuer fra sig / er icke uliflig.

Pag. 5. No. 3. Dette Træis Figur er at see: ☞

Steden.

Dette slags Træ voxer / saa som alle vel veed / mangfoldeligen udi Vnderskofve oc Krat her i Sieland / Laalland / oc andre Lande her i Riget / oc Aarligen bær Fruct / oc undertiden i saa stor Menge / at mange Lester blifve her udaff Landet i andre Lande henført. Men det slags / som paa Apote-E. cket skal brugis / er efter *Medicorum* oc Lægernes Meening / aff det slags **Hesle** / som ere **Tam / oc haffue rødactige**

Nød-

No. 3.

Nødder / huilcke mand pleyer Lambretz Nødder at kalde.

Krafft oc Brug.

Matthiolus udi sin første Bogs / huilcken hand ofuer *Dioscoridem* hafver skrefvit / 42 Capitel / necter at mand kand see Hesletræers Blomster / oc mange andre *Botanici*, som om Vrter oc Træer oc deris Skickelse hafue skrefuet / taler intet om dette Blomster. Men huo der Aarligen udi Blidemaanet gifuer grandgifveligen act paa Knopperne / førend de springe formeget ud / kand letteligen see det. Det er meget lifligt / rødt / oc hart ad saa som de Klebre der sidde inden i de Neglicker / som her voxe / oc blifve dyrcket i Hafverne. F.

Theophrastus allene udi hans tredie Bogs / om Planters Historie / 6 Capitel fortæller / somme at være i den Meening / at Hesle hafver ocsaa sine Blomster; Dog siger hand der hos / disse same at holde Racklene for at være Blomsterne. G.

Dodonæus skrifuer at Racklene ere i steden for Blomsterne / men huercken denne eller hin Meening er Sandheden gemeß / efterdi at Bønderne ocsaa her udi disse Lande / veed paa voris Danske Maal at giøre Forskiel imellem Hesle Rackle / oc Hesle Blomster / thi Racklene bær os intet Nødderne / men ickun Hesle Blomster / dog holder Bonden det for at være et got Tegn / at der skal blifue mange Nødder til det Aar / som der ere mange Rackle paa Haslene / ligesom de ocsaa veed aff Ege Knopper oc Bøge Knopper / at dømme om der blifuer god Olden til paa Bøgen eller Egen tilkommendis Aar. H.

Camerarius skrifuer udi sin Vrtebog / at Oesen som blifuer tryckt ud aff Kiernene igiennem it Dørslag / eller Klæde / er tienlig for Steen oc Kaaldepis. I.

Quercetanus lærer at den røde hinde / som sidder imel-

lem

lem Skallen oc Kiernen paa disse Nødder/hen ved et Quintin/ oc lige saa meget aff de røde Coreller/indtaget udi Cardobenedict Vand/oc vild Valmue Vand/er et synderligt got Raad/ som ofte er forsøgt imod Sidebulde oc Pløris.

K. Udi Pestis Tid pleyer mand at tage de afhafet Nøddeskalle/ om de ellers ere noget store/ oc opfylde dennem med Quægsølff/ oc henge dennem om Halsen/ at mand aff Pestilentz/ som er en saare meget smitsom Siuge/ ey skal blifue befengd.

L. Paa selfsamme Maade oc Maneer pleye oc Quinder/ naar de blifue gaalde oc miste deris Oj/ henge dennem om Halsen/ at de i saa maade kand faa Oi oc Melck i Brystene igien/ huilcket ocsaa tijt oc ofte er befundet/ at hafue haft god oc lyckelig Fremgang/ saa som *Hercules Saxonia lib. X. de plicâ cap. 52.* vidner oc bekrefter.

Naarsomheldst at nogen hafuer Bugløb/ oc hafuer Mangel paa de Lægedomme/ som *adstringe*rer eller binder/ da kand mand nock til samme Brug tage de Rackle/ som om Vinteren findis paa Hasselen/thi de der til ere ocsaa tienlige.

M. It vist *Experiment* oc forsøgt Raad/om de Vender eller Spitzrødder/som voxe op fra Roden aff Hesle/ som er meget smuct oc nyttigt at vide for en forstandig oc Huußraadig Moder/ huorledis mand ceret oc mullet Meel kand giøre got igien/ hafue vi udi denne voris Bogs tredie Part indført/ huor vi *lit* S. om *Secalis* eller Rugens Historie hafue handlet.

H.

Helleborus, **Nyseurt/Nyseкrud**/ see i denne samme Part *lit.* V. huor vi om Veratro skal tale/ oc der samme steds hendis Kræfter oc udvortis Skickelse beskrifue.

He-

Hepatica.

Nafnet.

Hepatica, *seu* Trifolium aureum, Lefverurt/Eddel Klefver: Den kaldis paa Tydsk: Gülden Klee/Edel Leberkraut: Den hafuer sine Blomster sidst udi Blidemaanet/dersom at Vinteren er blid oc noget mild/ Men dersom at Vinteren er streng/ da hafuer den Blomster udi Tordmaanet. Den er den første som *Bavhinus* beskrifuer/ oc kaldis af hañem: Trifolium hepaticum flore simplici, det er/ Lefverklefver/med eenfoldige Blomster. A.

Vdvortis Skickelse. B.

Den Gyldene Klefver er uden Stengel: Hafver brede Blade/huilcke ere saa store som Hasselurtis Blade/men de ere udi trende Parter deelede/ ligne it aff de store slags Klefverblade: Midt imellem dennem skiudis der fra Roden nogle lette/ trinde/ loddenactige oc noget rødegrønne smaa Stilcke/ huilcke ere kortere end en Spand: Vdi Toppen paa dennem kommer der it eenligt Blomster/huilcket med sin Skickelse oc Storlighed ligner de Kragetærs Blomster/ som voxe udi Hafver: Farfven som de hafve er bleegblaa/ oc de bestaae aff sex eller siu smaa Blade/ midt imellem dennem/ kommer der it lidet Hofvit/om huilcket der sidde nogle faa oc smaa Klebre: Vdi dette Hofvit kommer der siden nogit smaat/ oc huit Frø/ huilcket af sig selff/ naar det blifuer moedt/ udspringer: Rødderne/ som der ere under neden/ere tynde/ mangfoldige/ sorte/ oc brede sig her oc der ud. C.

D.

Denne Vrtis Figur er at see: ☞ Pag.6. No.4

No. 4.

Steden.

Steden som denne Urt aff sig selfver voxer paa/ er gemeenlig Skofven/ Thi den lader sig ofte finde udi Lycke oc Krat under Stubbe oc Buske/ ja den ocsaa blifver aff Marcken i Hafverne indført/ oc foruden denne/ elskis oc den udi Hafverne/ som hafuer Purpurfarfvede oc dobbelte Blomster. E.

Krafft oc Brug.

Denne Urt hafver den Natur at den binder oc kølner/ oc derfore er tienlig til de *Medicamen*ter oc Lægedomme/ som ere gode til Lefveren at *Curere*, naar den af ofvernaturlig Hede er skadt.

Den hafuer ocsaa en synderlig Natur til at læge oc heele med/ huorfore mand ocsaa tijt oc ofte pleyer at bruge den udi Nederlob oc Tarmebrud. F.

Mundvand er den ocsaa tienlig til/ huilcket mand kand bruge til at udskylle Munden med/ naarsomheldst Halsen/ eller Suelget udi Halsen er med Heede befengt.

L.

Lactuca agnina, Fet/ Fettekaas/ voxer vel om Vinteren/ oc blifver da grøn afplucket til Salat. Men fordi at den om Vaaren/ ja den gandske Høst igiennem blomstris/ vil vi om hendis udvortis Skickelse oc Kræfter udi den tredie Part aff denne voris Danske Urtebog handle/ naar vi Lactuckis Historie indføre.

Levcoium bulbosum.

Nafnet. A.

Levcoium bulbosum, Sanct Dorethe Ulicr/

No. 5.

lier / huide Februarii-Lilier / huide Paaske-Lilier / Blidels-Lilier / huid Tydeløs: Den kaldis paa Tydsk: Weisse Hornungs-Blumen: Den seis med Blomster udi Blidemaanet / oc kommer ungefær før end alle de andre. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hañem: Leucoium bulbosum vulgare, det er: Den gemeene Blidels Lilie med trinde Rødder.

B.

Udvortis Skickelse.

Dette slags Blidels-Lilier skiuder først sine Blade frem / huilcke ere smalle / oc ligne Løgis eller de gule Paaske-Liliers Blade / men dog ere de kortere / oc meere grønne / slettere / oc meere skinnendis / oc de byye sig noget neder mod Jorden: Stengelne ere tynde / oc en spand høye: Blomsterne paa huer Stilck ere ickun enckele oc særdelis / oc ere sielden to paa dennem / de henge neder ad: Farfven som de hafue er huid / oc de bestaa aff sex smaa Blade / huilcke ere nogit lidet strifvede / oc den yderste ende aff dennem er guul eller grøn: Klebrene / som ere midt i Blomsterne / hafue nogle gule Hamre: Frøet / som kommer efter Blomsterne / er smaat / oc udi nogle smaa trinde Hofveder / det er ocsaa slet oc trindt / oc hafuer en guul Farfve. Roden er huid oc trind / oc letteligen sig formeerer.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pag. 7. No. 5.

Steden.

Huad Steden er anlangendis som Sanct Dorethe Lilier her i disse Lande voxe paa / oc blomstris / da er den ey anden end Hafver / thi w-anseet at de vel voxe under Træer i Hafverne / paa Landßbyen saavel som i Kiøbstæderne / saa er den dog ey nogen tid befunden vild paa Marcken eller i Skofvene at være groet her hos os.

E.

Kraft oc Brug.

Huad gemeenligen pleyer at vedkomme andre herlige oc skiønne Blomster / det kand ocsaa tilleggis disse Sanct Dorethe Lilier. Thi de ickun med deris skiønne Blomster oc Dejlighed forlyste Menniskens Øyne oc Hierter: Huilcke alle her paa denne sted at opregne/er alt for vijtløftigt.

F.

Sandelig / om vi ickun ville gaa hen til Tulipam, som iblant mange tusinde er vel een aff de deyligste / skiønneste / herligste oc ypperligste Blomster / saa hafuer den dog slet ingen nyttelig Brug / som nogit Menniske til denne tid vitterligt er. Tuert imod ere der saa mange ringe/slette/smaa oc u-anseelige Vrter / som hafue mangfoldig Nytte oc Brug. Men efterdi jeg i almindelighed der om i *Tulipæ* Historie udi den anden part aff denne Danske Vrtebog *Pag.140. No.128. lit. G.H.* hafuer talet/ vil jeg hafue den flittige Læser dijd henvijst.

G.

(N.)

Narcissus luteus.

Nafnet.

A. Narcissus luteus sylvestris, Paaske-Lilie/guul Narcisse/guul Paaske-Lilie: den kaldis paa Tydsk: gelb Josephs Stab/gelbe Hornungs-Blumen: Den lader sig gemeenligen tilsiune med sine Blomster udi Tordmaanet/ dog dersom Vinteren er mild / ocsaa udi Blidemaanet/ Den er den ottende Narcis som voxer i Skofven / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Narcissus sylvestris pallidus calyce luteo, det er: Den vilde oc blege Narcisse med en guul Pibe.

B.

Vdvortis Skickelse.

Gule Paaske-Lilier skiude saadanne Blade fra sig/ som

som ligne Rød-Løgs eller Oeßmer-Liliers Blade/ men dog ere de kortere oc mindre. Stilckene/ som den skiuder / ere en spand høje/ oc paa huer aff dennem kommer der it særdelis Blomster/ ligesom it andet slags Narcissis Blomster / men midt fra dennem gaar der en lenger Pibe ud / huilcken ligner nogenledis it stort oc langactigt Fingerbølle: Farfven / som den hafuer / er ofuer alt guul/ den er uden nogen Luct: Hofvederne/ som komme efter Blomsterne/ ere trinde oc langactige/ ligesom S. Dorethe-Liliers Hofveder / udi dennem er der Frøe: Roden er trind/ saavel som ocsaa de andre Narcissis Rødder.

No. 6.

C.

Figuren er at see: ☞ Pag. 8. No. 6.

Steden.

Paaske-Lilier / som her aff os ere beskrefne / hafuer Bonden her i disse Lande allevegne nock aff/ thi huor mand om Paaske-Tider kommer udi Bondens Hafver/ finder mand dennem ofuerflødeligen under hans Træer at staa oc blomstris / ja den oc i Vænger oc Eenmereker er at finde. Udi Kiøbstederne / huor fornemme Hafver ere / findis de ocsaa / dog holde de meere aff dennem som dobbelte ere/ oc korte paa Piben.

D.

Krafft oc Brug.

E.

Enddog at Apoteckerne intet vide aff gule Paaske-Lilier at sige/ fordi at huercken deris Blomster/ Frøe/ Blade/ eller Rødder did blifue indførde / saa blifue de dog alligevel aff Bønder-Folckene brugte / først saa som it *Medicament* oc Lægedom: Thi naar nogen aff huer anden Dags Kaalde faar ont / oc de formode den ved en Kløgelse at kunde opbrydis/ oc bortdrifuis / da tage de disse gule Paaske-Liliers Rødder / oc kaage oc gifue de Siuge dennem ind / saa kløge de sig strax / oc tijt der udofuer slipper den Kaalde dennem / oc de blifue hende aldeelis quijt. Men det er gafnligt at paaminde / det som *Do-*

F.

No. 7. *donæus* lærer / at mand lader komme nogit lidet Ingefer eller ocsaa Annijs-Frøe der til. Thi da blifuer Maugen icke saa snart der aff forderfvet.

Dernest saa bruge de dennem ocsaa til deris Lyst / i det de icke alleene forlyste sig med Blomsterne oc deris Deylighed / G. Men endocsaa i det at de tage de grønne Blade med Blomsterne / oc farfve eller lydde Paaske-Eg der med.

(O.)

Olus album, Fet / Fette-kaas: See i den Tredie Part aff denne Danske Vrtebog *Pag. 261. No. 111. lit.* L. huor vi om Lactuca agnina ville handle.

(V.)

Veratrum *seu* Helleborus.

A. ## Nafnet.

Veratrum *seu* Helleborus, Nyse-urt / Nyse-Krud / Pruste-urt / Skrafannis / Skafonien-urt / Wulwis: Den kaldis paa Tydsk: Christwurtz / Nieß-Wurtz: Den blomstris her i disse Lande sidst om Vinteren. Der ere vel mange slags Nyseurter til / men iblant deñem ere der tuende / som næsten paa en tid blomstris / oc huad storligheden er anlangende / ere de næsten eens høye / men Blomsterne / B. som de faa / ere hin anden wlige / men efterdi at den ene / huilcken er den fierde udi ordenen som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hañem: Hellebor⁹ niger flore roseo, det er / sort Nyseurt / med Blomster som ligne Rosen / er den rette Nyseurt /

scurt; men den anden / huilcken ocsaa er den anden i ordenen No. 7.
hos *Bauhinum*, oc kaldis af hannem: Helleborus niger hortensis flore viridi, det er / Den sorte tamme Nyse-Vrt med grønne Blomster / er icke den rette / men den wæcte / oc paa det at de diß bedre kunde skillis fra hin anden / hafue vi dennem begge / huad deris udvortis Skickelse er anlangendis / her paa denne sted villet beskrifue / oc begge deris Figurer ladet indføre / men fordi at den første er ecte / oc den rette Nyseurt / vil vi ickun om dens Kræfter tale / oc den andens / som er wæcte / ville vi med Villie gaa forbj. C.

Vdvortis Skickelse.

Den første / som er den rette oc ecte sorte Nyseurt / skiuder Blade / som aff mange ere sammensætte / aff huilcke it huert for sig er langactigt / bredt / slet oc haardactigt / ligesom Laurbærtræis Blade: Men de ere omkring ved siderne / fra midt ud til enden kerfvede: Den hafuer ingen Stengeler: Blomsterne ere paa nogle Stilcke / som gaae ud fra Roden / oc de samme ere en Spand høye: Disse Blomster ere store / oc i begyndelsen huide / dernest Purpurfarfuede / naar Frøehusene / som springe ud midt imellem Klebrene / ere fuldvoxte. Der voxe fire eller fem aff dennem tilsammen / saa som mand seer paa Ackeleyer / oc i dennem er der Frøe: Rødderne / som der ere underneden / hafue mange oc tycke trefler / oc inden i dennem er der ligesom en tynd Seene. D. E.

Figuren er at see: ☞ Pag 9. No. 7.

Den anden slags sorte Nyseurt / som er wæcte / skiuder Blade / huilcke ligne den forrigis / men smalere oc sortere / oc runden omkring ere de kerfvede / den hafuer en stengel / huilcken er en Fod høy / lidet ofuer eller lidet under / ud i Toppen skiuder den sig ud i grene / oc fra den henge der neder ad Blomster / F.

ster/ huilcke ere noget mindre: Farfven som de hafue er bleeg-græßgrøn. Rødderne ere fulde aff Trefler / noget tyndere/ oc icke heller saa meget sorte.

Pag. 10. No. 8. Figuren er at see: ☞.

Steden.

G. Begge disse tuende slags **Nyseurter** voxe vel udi Hafverne oc ere tamme/dog ere de icke eens meget gemeene/ thi den som er w-ecte / er nocksom at see udi de Hafver/ som ere paa Landßbyerne/Presters eller oc andris: Men den anden som er ecte/ finder mand neppeligen nogen andensteds end udi fornemme Hafver udi Kiøbstæderne eller andre saadanne Steder. Oc skal der vel gifuis act paa / at den gemeene Mand / huilcket dog ofte pleyer at skee/icke holder den w-ecte for at være den rette/ oc den i steden for denne opgrafuer oc bruger.

H.

Kraft oc Brug.

Den Nyseurt vi først her hafve beskrefvit / er (saa som ofte omtalt er) den rette Nyseurt / som paa Apotecket blifver indført oc forbrugt/ oc huo som hafuer Nyseurt fornøden/ hand skal tage deñe oc icke nogen anden: Thi *Galenus* skrifuer/ at denne **sorte Nyseurtis** Rødder ere varme udi den tredie Grad oc tørre / oc derfore / naar de paa Apoteckit ere vel tilberedde oc *præparere*de/ brugis de frem for alle andre/ mod de onde oc slimactige den sorte Galdis Vedsker.

I.

Denne samme sorte Nyseurt / er ocsaa tienlig imod Skab eller Kløe / dersom den med Cuskurt/ skurfve eller Hørsilcke/som voxer paa Timian / (om huilcken Urt der skal talis udi den anden Part/ huor vi om Timian skal handle/) Item med Senis-Blade / Jordrøg udi Valde blifuer kaagit oc druckit.

K.

Om saa er at denne samme Urt blifuer brugt *in decocto aperiente*, det er / i saadant it Affød som aabner / hafuer

den

den ocsaa den Kraft / at den kommer den gylden Aaris Flod oc Quindernis Tider / som ellers ere seene / til at flyde. No. 8.

Her skulle vi vel ocsaa tale om den huide Nyseurt/Helleborus albus kaldet / oc om hendis Kræfter oc Brug / men fordi at mand ey seer den paa denne Tid om Aaret at blomstris / men om Sommeren / da hafue vi hendis Historie udi den Tredie Part eller Sommer-Parten indført oc det lit. V. under Veratri albi Titel Pag. 369. No. 219. L.

Endelig oc til Beslutning er her hos at acte/at **Quacksalvere / Badstumænd / Barskersuenne** / eller andre saadanne / ihuad for Nafn de hafue kand / skal tage sig vel vare for denne Lægedom oc Vrt / at de ey hendis Rod / som fornemme oc forfarne *Medici*, allene ret vide oc kunde gifue *Patienterne* oc de Siuge ind / saaledis mißbruge / at de den / som vel / naar den blifuer retteligen brugt / er en fornemme Lægedom / ey saaledis gifue ind / at den blifuer den Siuge til en Forgift. M.

Thi huad / dis verre / er meere gemeent / baade her inden saavel som ocsaa uden for Riget / end at saadanne bruge nu **ubeblandede** eller simplicibus, nu **beblandede** eller compositis medicamentis oc **Lægedomme**: saasom Helleboro, Euphorbio, Trochiscis Alhandal, &c. oc ved dennem ickun sprenger Naturen / oc døder Mennisket. N. **Thi skal der ingen tæncke med sig** / (som Doctor CHRISTIERNUS TORCKELSEN retteligen oc meget smuct herom taler udi Fortalen til **Hendrick Smids Vrtegaard** /) **at nogen kand fuldkommeligen lære aff denne Bog / eller nogen anden / alt hues som behoff giøris til Lægedoms Konst. Thi at kunde en Lægebog være nocksom der til / da giordis icke behoff at studere 20 eller 30 Aar / oc** O.

No. 8. forsøge mange fremmede Land/ før end mand lærer det som behoff er at vide til samme Konst.

Dette skal derfor icke alleniste være sagt om denne Nyseurt/ men endocsaa om mange andre fleere / som her i denne voris Vrtebog ere optegnede. Det er nock at vi her om paa denne sted paaminde/ eftersom Lægedomme / som ey retteligen blifue brugte / ere som it dragit Suerd udi den Forbistredis Haand.

P.

Oc dette er den Første Part / aff denne Danske Vrtebog / oc de Vrters / som her i denne Part indeholdis / Figurer oc Affritzninger/ ere huer paa sin sted/ som sagt er at finde/men huo som hafuer lyst til at læse videre om deris Kræfter oc Natur/ de forskaffe sig Matthiolum, Tabernæmontanum, Dodonæum, oc andre. Thi disse ere de Vrter/ som i dette Rigis Lande/ om Vinteren fornemmeligen pleye at bære Blomster / Dersom der kommer nogen nogle fleere for / da kand hand selfuer/ om hand der til hafuer Lyst/ legge dennem her til: Eftersom det er icke vort Forsæt/ at handle oc tale om alle slags Vrter, men om dennem allene/som ved daglig Forfarenhed ere komne i Brug/oc her udi disse Lande voxe/ oc det efter voris Allernaadigste HERRIS oc KONGIS naadigste Befalning/til den gemeene Mands gafn oc Beste. Men for deris skyld/ som hafue lyst til at opsøge Vrter/ hafue vi med en Vmage tegnet Tiden her hos / naar Vrterne ere best/ naar de meest staae i Blomster oc ere grønne/ oc der efter denne voris Vrtebog udi fire Parter deelet oc skiftet.

Q.

R.

Den

Den Anden Part aff den Danske Vrtebog.

Vdi huilcken de Vrter optegnis / som udi Tordmaanet / April eller Faaremaanet / oc Maymaanet / det er met et Ord at sige om Vaaren / fornemmeligen her i disse Lande groe / oc deris Blomster fremskiude.

(A.)

A.

Acacia Germanica *sive* Prunus Sylvestris.

Nafnet.

ACacia Germanica, *sive* Prunus sylvestris, Slaae / Slaaentorn / den kaldis paa Tydsk: Schlehendorn / Schleen: Den blomstris strax om Vaaren / oc er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc af hannem kaldis: Prunus sylvestris, det er / Skofkregetræ eller Skofblommetræ.

B.

Vdvortis Skickelse.

Slaaentorn er en liden law Ympe / rijßactig / oc fuld med Torne / huilcken er langt mindre oc lafvere end Blommetræer / den hafuer smalere Grene / huilcke ere her oc

C.

der med haarde Pige oc Torne besatte: Men Bladene/ som den hafuer ere smalere oc haardere/ oc derhos ocsaa mindre: Blomsterne/ som den faar/ ere huide ligesom Blommetræers. Fructen er trind oc liden/ oc den er ligesom it Bær aff de store Vijndruer: Farfuen/ som de bekomme/ er blaagrøn/ oc inden i dennem er der en liden Steen/ naar mand tygger paa Osen/

D.

da snerper den meget Munden sammen: Roden er Træactig oc skiuder sig her oc der ud i Jorden.

Denne Vextis Figur er den første udi den anden eller Vaarparten/ oc er at finde: ☞

Pag. 13.
No. 1.

Steden.

Huo der vil **Slaaen** aff **Slaaentorn** plucke oc samle/ de maa dennem udi Vnderskofve oc Lunde opsøge/ el-

E.

ler oc udi Aggerreenene/ eller paa Ryggen aff de Agre/ som icke i lang Tid hafue værit pløyet/ men ligget stille oc huilet sig/ eller ocsaa hos Gierder/ thi der voxe de meget ofte.

Krafft oc Brug.

Denne **Slaaens** Oes oc Saft/ hafuer den Natur oc *Complexion*, at den til de Vrters Orden kand henføris/ som kølne oc tørre udi den tredie Grad/ huorfore mand ocsaa

F.

kand nocksom tryggeligen bruge den til Quindernes Tider/ som ere alt for strenge at stille.

Herforuden dersom mand om Høsten tager enten disse Bær/ eller Osen oc Saften/ som aff dennem blifuer udkryst/ oc kommer udi Øll/ da gifuer den Øllet saa god en smag/ at det siunis at være lige saa got/ som en rød gammel Vijn/ huormed mand Mafven kand styrcke oc Bugløb stoppe.

Dette Øll med Osen aff Slaaen krydet/ tiener oc der

G.

til/ at mand ved det kand forhindre oc stille Tidernes alt for heftig Flod.

Blomsterne/ som om Vaaren komme paa Slaaen-

torn

forne/ hafue ey denne Natur / at de saadant kunde stille oc binde/ thi de kand gifue Børn løst Liff/ naar de dennem udi varmt Øl bruge.

Det er ofuer alt Landet gemeent/ om Efterhøsten/ naar den første Nattefrost er falden/ at samle Slaaen / oc med hidt Vand at skaalde oc æde dennem.

Aconitum Pardalianches.

A.

Naffnet.

Aconitum Pardalianches *sive* Doronicum, Vlfvcurt/ den kaldis paa Tydsk: **Gembsen wurtz** / den bryder ud med sine Blomster udi Maymaanet/ den er den tredie slags Doronicum eller Vlfsurt/ som *Bavhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Doronicum radice Scorpii, det er/ **Vlfsurt med en Rod som ligner en Scorpion.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt kommer frem med trindactige/ brede oc bleeggrøne Blade/ huilcke ere bløde / oc hafue en tynd lodden Uld/ med deris Skickelse ligne de it slags Vedbendis eller Galteknappis blade/men ere dog større/oc meere ligne Augurckers/dog ere disse baade mindre oc blødere: Stengelen som den hafuer er høyere end en Spand/ oc den er i lige maade lodden med Bladene/den er strifvet/ oc ligesom hafuer mange kanter/ Ellers saa er den trind/ den gaar ud i nogle faa Grene/ øfuerst oppe i Toppen skiuder den sine Blomster/huilcke ere ligesom de onde Vrters Blomster / thi baade de Klebre som ere midt i Blomsteret/oc de Blade/som der sidde trindt omkring det/ere gule/huilcke/naar de gaa bort/forsuinde de oc blifue til en huid oc tynd Føn/ under huilcken der er smaat oc sortactigt Frøe.

C.

D.

No. 2. Rødderne / som de hafue ere intet store / de ere huide den stund de ere friske/ oc ligesom hafue Knæer oc Led / de gaae intet lige neder i Jorden / men de ligesom Græßrødder krybe paa skack/ tijt oc ofte skiude de ny Grøde/ oc saaledis formeerer den sig) oc fra de knortvoren Parter skiuder den ocsaa nogle Trefler / huilcke hafue lige saadan en Farfve som Rødderne: Rødderne hafue saadan en Skickelse som hine døde Scorpioner / thi den øfverste Part/ som er nærmist Stilcken / huilcken er meest knudervorn/ ligner Kroppen med Fødderne / men den underste siunis at ligne Halen/ som er fuld aff Ledemod.

E.

Denne Vrtis Figur er at finde: ☞ Pag. 14. No. 2.

Steden.

Steden som denne Vrt voxer paa / er ey anden end fornemme Hafver / oc i dennem blifuer den ocsaa aff mange dyrcket: Mange Krydkremmere indføre ocsaa en stor menge aff den sammis Rødder paa Apotecket.

F.

Kraft oc Brug.

Huad **Vlfveurtis** Kræfter / Temperament oc Brug er anlangendis / da efterdi den icke endnu vel er aff den gemene Mand bekiendt / oc der er endnu saa stor Tuistighed oc Disputatz om den / hos vel forfarne Medicos oc Botanicos, gaae vi dennem her paa denne sted med villie forbj.

G.

Alchimilla.

Nafnet.

Alchimilla, **Løfvefod/ Synaw**/ den kaldis paa Tydsk: **Synnaw/ gülden Gänserich / Löwenfus**/ den blomstris udi Maymaanet oc Skiersommer / den er den allerførste / som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem / Alchimilla vulgaris, det er: **Den gemeene Løfvefod.**

A.

Vd=

Vdvortis Skickelse.

Synaw skiuder Stengeler / som ere en spand høye/ trinde/fulde med Grene/noget lidet lodden / de tjere seis at ligge her oc der atspredde paa Jorden/end at voxe op i Veyret/de Blade / som ere nest ved Rødderne / ere størst / oc de som sidde paa Stengelen ere mindst/de ere brede oc trinde/men dog hafve de nogle kanter/undertiden flere oc undertiden ferre end otte/ omkring ved Siderne ere de kerfvede / oc nesten ligne Katteostis Blade/ dog haardere / meere krusede oc huidere / huilcke/ førend de brede sig ud/ere lagde i folder: Paa Grenene ere der smaa/subtile Blomster /oc nogle sidde tilsammen i Hobetal: Farfven/som de hafue/ er bleeg oc græßgrøn: Frøet er smaat/ oc udi smaa Frøehuse: Roden er ofte en spand lang / paa det næste en Finger tyck/ uden til er den sort / den skiuder sig neder i Jorden med mange Tresler. B. C.

Figuren er at see: ☞ Pag 15. No. 3.

Steden.

Denne gemeene Synaw eller Løfvefod finder mand i stor Mangfoldighed her hos os udi Skofvene oc iblant Buske/ saavel som ocsaa undertiden i Enge/ oc blifuer i Hafverne somme tijd indført. D.

Krafft oc Brug.

Løfvefod hafuer den Art oc Natur / at den binder / t[illegible]rrer oc maadeligen varmer / derfore er den synderlig god til at bruge imod Saar/ baade dersom den udvortis blifuer *adhiberet* oc brugt/ saa oc dersom den indvortis blifuer drucket/ udi Vunddricke/ oc andre saadanne Dricke/ som tiene for indvortis Skader / thi den giør Blodet tyckt. E.

For denne samme deñe Vrtis Natur/er den ocsaa tienlig for Quinderne som Tiderne flyde alt for strengt paa.

Al-

No. 4.

Alnus.

Nafnet.

Alnus Ell/ Elletræ/ Alntræ/ paa Tydsk kaldis det Erlenbaum: Det skiuder sine Blade oc Orei eller Rackle om Vaaren: Det er det første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem Alnus rotundifolia glutinosa viridis, det er/ Trindbladet Elletræ/ som er lijmactigt oc grønt.

A.

Vdvortis Skickelse.

Elletræ er it høyt Træ/ som skiuder sig op i Vejret med en Bul som er temmelig tyck oc ranck: Dets Barck er knortvorn/ let til at bryde sønder/ sort oc god til at barcke Hudermed. Vedden er rødactig/ blød/ oc god til at forarbeyde/ oc naar det icke er i Vand kand det icke vare lenge: Men naar det er i Vand eller under Vandet/ oc paa Vandactige steder/ da kand det vare i mange Aar: Ja dette slags Træer blifuer ocsaa lagt til Grundvold til store Huse oc Bygninger/ som der paa blifve bygde/ thi udi de meget sijde oc Vandfulde Lande ere der mange fornemme Bygninger grundede paa Pæle aff Elletræer: Dette Træis Blade ere større oc meere krusede end Pæretræers/ ja de ere ligesom Hesletræers Blade/ oc lige som kerfvede omkring ved siderne/ naarsomheldst at mand noget hart gnier eller tager paa dennem/ da ere de lijmactige. Det skiuder saadanne Rackle i steden for Blomsterne/ saa som Birck/ det som de i steden for Fructen hafue/ er langactigt/ oc ligesom sat sammen aff mange Skiæl: Oc naar det aabnis/ da falder Frøet ud.

B.

C.

D.

Pag. 16. No. 4. Figuren er at see: ☞

Steden.

Steden som dette Træ voxer paa / er ey fornøden meget at tale om / thi alle vide vel / det hos Søer / Aaer / Moratzer / Moser / oc paa side oc sumpactige steder at voxe.

Krafft oc Brug.

E.

Dette Træ hafuer den Natur at det tørrer / derfore naar os mangler andre Medicamenter / som ere meere i Brug / kand mand i steden for dennem dette Træis Blade bruge.

Brugen som de hafue / bestaar fornemmeligen der udi / at de udi Vand blifue sødne / oc dernest afkryste / siden tager mand det afkryste Vand oc skyller Munden der med / naarsomhelst enten Munden eller Suelget i Halsen / eller oc Kiertelen der sammesteds blifuer med Heede befengdt.

F.

Dernest bestaar oc deris Brug der udi : Dersom en veyfarendis Mand aff sin hastige gang er blefuen tret / da kand hand tage aff disse Blade / oc legge dennem under Fødderne. Dog skal Veyfarendis Folck tage sig vel vare / at (naar de ville gaa en lang Vey / paa det de sig kunde forvare / at de icke skulle blifue trette) de ey legge dennem i Skoene under Fodbladet; thi det vil ingenlunde gaa an / efterdi de / som *Ruellius* siger / ere gandske tycke oc wjefne / da giøre de / at der kommer Vobler under Fødderne / huilcke ere Veyfarendis oc gangendis Folck til Forhindring / at de ey kand gaa oc rejse fort.

G.

Herforuden hafue de ocsaa den Brug oc Nytte med sig / at dersom mand vil tage dennem / naar de ere fulde aff Dug / oc legge dennem ind udi Sengekammere / da fordrifue de Lopper.

At **Elletræer** hafue disse fornæfnde Kræfter / vidne Matthiolus, Tabernæmontanus, Tragus, oc den Auctor som Dodonæum hafuer forbedrit.

H.

No. 5.

Alſine.

Nafnet.

Alſine, Arfve/ Jordarfve/ Hønſebid/ Gaaſcheel/ den kaldis paa Tydſk: Hünerdarm/ Vogelkraut: Den hafuer Blomſter Vaaren igiennem: Den er den Ellefte Jordarfve ſom *Bauhinus* beſkrifuer/ oc den kaldis aff hannem/ Alſine media, det er/ den middelmaadige Jordarfve.

A.

Vdvortis Skickelſe.

Dette ſlags Jordarfve kryber gierne ud med Jorden/ hendis ſtilcker ere ſmaa/ trinde oc fulde med Knæer/ oc fra dennem gaar der nogle ſmaa grene: hendis Blade/ ſom gaae to ud fra huert Leed/ ere nogit brede oc lange/ oc med deris Skickelſe ligne de meget Anagallidis eller Grine-Veddags Blade/ men de ere ſlette/ oc uden nogen Loddenhed/ oc hafue en bleeggrøn Farfve: Blomſterne ſom komme ud fra Grenene ere huidactige/ Hofuederne/ ſom komme efter Blomſterne/ ere icke ret ſtore/ oc i dennem er der ſmaat Frø. Roden ſom den hafuer/ er fuld aff Treſler.

B.

C.

Pag. 17. Figuren er at ſee: ☞
No. 5.

Steden.

Dette ſlags Jordarfve/ ſom her aff os er beſkrefvit/ voxer gierne udi Tycke/ oc iblant Tornene udi Skofve/ oc denne er meere gemeen/ oc voxer mangfoldeligere end de andre ſlags/ ja den elſker meget fuctige ſteder; Oc paa Kirckegaarde/ oc i Hafver huor mand hafuer ſaait Madurter/ holder den ſig meget nær til/ oc iblant dennem gierne voxer.

D.

Kraft

No. 5.

Krafft oc Brug.

Denne Jordarfve/ saa som *Dioscorides* vidner/ hafver den Natur/ at den kølner oc binder. Men *Galenus* vidner/ at den hafuer en fuctig Natur oc vedsker.

Herfore giøre de vijseligen/ som komme enten nogit lidet Aske/ eller ocsaa nogit lidet Salt / udi denne Vrtis *decocto* eller Afsød imod Skab oc Kløe / oc toe Hænderne der udi. E.

Det er oc nock som vitterligt/ at somme Quinder bruge Jordarfvis Blade / blandede med harsk gammelt Smør/ imod Slagsiden / naar den er ophofnet oc opblest / eller oc for Hiertevee. Men at de Siuge ved dette Middel blifue hiulpne / siunis ey saa meget at skee for Jordarfvis Bladis skyld / som for den Kraft som Smøret hafuer: Thi det er troligt at samme Quinder aff Vankundighed tage disse Jordarfuis Blade i steden for Kørfvel / oc det uden tuifl aff den Aarsag / at de hafue seet en *Medicum*, at hafue brugt Bladene aff Kørfvel/ som kunde været stødt/ i saadant it Tilfald. F.

Men saadanne Vildfarelser kand *Medici* finde huer Dag / saa som for Exempel: Naar saadanne Quinder ville enten læge sig selff / eller oc andre for Skørbug / da befalis de at de derimod skal bruge Skeeurt / oc see/ saa gaae de hen / oc i steden for Cochlearia eller Skeeurt/ plucke Hasselurt/ oc saa forundre de sig høyeligen der ofuer/ at de som saadan Lægedom tage ind / spy oc kløge sig / oc undertiden saare hefteligen. Oc denne Forundring kommer der aff/ at de formeene Skeeurt eller Skiørbugs Vrt icke at hafue saadan Kraft / at den skulle være vemmelvorn / oc derfore icke heller skulle kunde komme *Patien*ten til at kløge eller bryde sig. G.

Amygdalus. A.

Naffnet.

Amygdalus, Mandeltræ/ paa tydske Sprock kal-

Pag.18. No. 6.

dis det Mandelbaum: Det kommer frem med sine Blomster først om Vaaren: Det er det første slags Mandeltræ/ som *Bauhinus* beskrifuer / oc det kaldis aff hannem: Amygdalus sativa, det er/ tam Mandeltræ.

Vdvortis Skickelse.

B. Mandeltræ ligner Persicktræ / dog er det høyere: Bullen / som det hafuer / er tyckere / oc blifuer langt længere ved: Bladene / som det hafuer / ere langactige / spitze oc omkring ved siderne kerfuede / lige som Persick Træers Blade: Blomsterne ere oc lige saadanne: Fructen ligner oc Persicke-Træers Fruct / oc den hafuer en Rifle i den ene Side / saa som en skramme eller sprecke. Den yderste hinde eller skale er bløđ/ oc ligesom ofuerdragen med en spindelvefactig Loddenhed / C. men under den er der enten ingen / eller ocsaa en liden / oc den haard oc seyactig Materie / huilcken mand icke kand æde / oc den ligner den yderste oc grønne skal / som sidder uden omkring Valnødder. Nødden / som er inden for / er lengere end Persickis / oc den er icke saa huas/men slet / udi huilcken Kiernen / det er Mandelen er / huilcken er lengere end Kiernen som er i Persicken: Smagen som den hafuer er sød / oc undertiden beesk: D. Roden gaar dybt neder i Jorden / men den Gummi eller quas som gaar her fra / er ligesom den Persicktræer gifue fra sig.

Dette Træis Figur kand mand see: ☞ Pag.18. No.6.

Steden.

Ligesom at Valnøddetræer oc andre saadanne Træer ey findis nogen andenstetz hos os end udi Hafver / saa findis icke heller Mandeltræer andensteds end i Hafver / men de E. ere icke nær saa gemeene / oc uden Hafverne ere dis meere fornemme/da ere de icke heller der at see.

Kraft

Kraft oc Brug. No.6.

Endog dette Træis Fruct undertiden icke blifuer maaen her i disse Lande / saa elskis dog dette Træ / for sine Blomsters deyligheds skyld / thi de ere hart ad saa liflige / som tilforn sagt er / som Persicktræers Blomster.

F. Dersom vi dette Træis Fruct / ey ville aff den udvortis Skickelse oc Fadzon ansee oc skattere / men ickun gifue act paa huad for Smag den hafuer / da befinde vi / at der ere tuende slags Mandeler til: Thi en deel ere beeske eller bittre / en deel hafue tuert imod en sød Smag.

Søde Mandeler ere en synderlig god Spise / for dennem som enten nyligen ere komne til pas / eller oc ere Blodsottige / dersom de bruge den Mandelmelck som aff dennem bliffuer bered.

G. Men de beeske Mandeler hafue den Natur oc Art / at de aabne oc aftørre / derfore saa aabne de ocsaa Miltens / Krosens / Nyrenis / Mafvens oc Moderens Aarer oc Gange.

For denne Aarsag skyld skeer det ocsaa / at somme Drancker / som bruge aff disse Mandeler / naar de ere saa ofuen fulde / at Øllet eller Vijnen saa got som ralder i deris Hals / kand de endda dricke store Skaaler ud / oc dog ey blifue druckne.

H. Her paa hafue vi Exempel / udi *Drusi Tiberii Cæsaris* Søns *Medico*, huilcken / naar hand vilde gaa hen at dricke / oed tilforn fem eller sex beeske Mandeler / oc der ofuer kunde dricke alle andre aff / som mand der om kand læse hos *Plutarchum*.

Dersom mand tager beeske Mandeler oc tygger dennem oc smører dennem udi Ansictet / da borttage de Fregner / oc de Pletter / som ere i Ansictet / aff det mand er Soelbrendt.

I. Om saa er at mand kommer dennem i de *Medicamenter* som kaldis *Frontalia*, det er / som brugis i Panden / da hindre de Hofuetpinen.

Smerten formindskis oc meget / naar nogen hafuer

 ont

No.6. ont aff Pløris / dersom mand med søde Mandelers Olie smør Bryſtet.

Dette ſamme gaar oc an/naar nogen hafuer ont aff *Colicâ*, om mand Bugen der med ſmør/ oc udi varmt Øll tre eller fire Skeer fulde der aff indtager.

K. Denne ſamme ſøde Mandels Olie / er ſynderlig god til at indgiffue ſpæde oc nyfødde Børn / det førſte Skarn der med at uddrifue/derſom mand menger nogit lidet Sucker/ ſom kaldis *Penidium*, der udi: Oc i ſaa maade bevaris de ſamme fra den fallende Siuge.

De beeſke Mandelers Olie brugis gemeenligen til Ørnene/naar de enten begynde at blifue / eller oc det ſuſer for dennem: Undertiden gaar det vel an/men undertiden hielper det

L. intet/men giør det at blifuer jo verre oc verre / men Aarſagen der til/kand den gemeene Mand icke forſtaa eller vide.

Anblatum.

Nafnet.

Anblatum, Dentaria, Tandrod/ S. Jørgens Urt uden Blade/ den kaldis paa Tydſk: Ohnblatt/ Schuppenwurtz/ Blumenkraut/ Freyſam

A. Kraut: Den blomſtris udi April oc Maymaaneder/den er den ſiuende/ ſom aff *Bauhino* er beſkrefuen / oc den kaldis aff hannem/ Orobanche radice dentata major, det er/ Løweſuantz / ſom er ſtor oc haard / oc hafuer en Tandactig Rod.

Udvortis Skickelſe.

B. Denne Urt Tandrod kaldet / hafuer vel ingen Blade/ men hendis Stengel er en ſpand høy/ ranck/oc fuld aff Saft/fra huis middelſte deel op til den øfuerſte Top / der ud-

gaae Blomster/ huilcke ere Purpurhuide/ oc de ligesom gaa ud fra nogle smaa Knopper/ huilcke med Skeel ere besatte/ oc alle sidde frem ad til en side / efter dennem komme der nogle smaa oc spitze Frøehuse/ udi huilcke der er smaat Frøe. Den hafuer smaa Rødder / huilcke ere huide / Saftfulde / oc ligesom med skel / (som ere de smuckiste oc huidiste Fortænder paa it Menniske lige) ofuerdragne.

Figuren er at finde: ☞ C. Pag. 19. No. 7.

Steden.

Denne Vrt finder mand neppeligen udi nogen Hafve / thi *Camerarius* saa vel som andre / hafue forsøgt det med denne Vrt/ oc forplantet den udi Hafver / men den hafuer ingenlunde der villet blifue ved/ derfore er den ickun vild/ oc elsker besynderligen tycke Skofue/ huor Træerne tæt hos hin anden staa oc groe / under huis Skygge den er at finde. Men iblant andre steder / som denne Vrt her udi Sielland voxer paa / er den Skoff ved Nested oc Herluffsholm fast den fornemste / thi der seis den i stor Mangfoldighed at voxe.

D.

Kraft oc Brug.

Hendis Kræfter ere endnu icke ret megit aabenbare / oc derfore brugis den icke heller paa Apotecket / oc vi ocsaa/ for samme Aarsags skyld/ ey heller ville vijtløfteligen om dennem tale: Men gaa dennem aldelis forbj / undertagende det allene / at *Joachimus Camerarius* vidner / at det Vand som aff den blifuer distillerit / er til Nurenberg udi atskillige Flod/ Fallendesiuger / oc andre saadanne Tilfald brugelig: Huo derfore som vil/ kand huer Morgen i en Maanet tage to eller tre Skeer fulde fastendis ind.

E.

Anemone.

F.

Anemone, Veyrurt/ Kobielde/ Oxenøre/ efter-

No. 8. efterdi at der er it slags Kragetær / som aff en deel Vrters beskrifuere ocsaa kaldis Anemone, huilcket hafuer sine Kræfter / oc aff den gemeene Mand ocsaa blifuer brugt / vil vi dem udi denne samme Part beskrifue *lit.* R. huor vi om Ranunculo skal handle / oc er den den femte udi Ordenen hos *Bauhinum*, oc kaldis aff hannem: Anemone nemorosa flore majore, det er / Skofveyrurt med stort Blomster.

Aqvilegia.

Nafnet.

Aqvilegia, Ackeleye / Klocker / Blaaklocker / den kaldis paa Tydsk Achelen / Agelen: Den hafuer sine Blomster udi Maymaanet oc Skiersommer. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Aqvilegia sylvestris, det er / Skof-Ackeleye.

A.

Vdvortis Skickelse.

Ackeleye skiuder sine Blade som den store Chelidonie / men dog nogit trindere / omkring ved Siderne ere de iskaarne: Farfuen som de hafue er blaagrøn / naar den blifuer brut i sønder / gifuer den slet ingen Saft fra sig / end sige den som guul er: Stengelen / som den skiuder er halfanden spand høy / tynd / rødactig / oc nogit lidet lodden; huis Grene skiude særdeelis Blomster / huilcke ligesom aff fem smaa Horn bestaae / oc de henge neder ad / oc lige saa mange smaa Blade / som ere midt imellem oc vende sig op ad / oc disse ere de enckele / (thi de dobbelte hafue langt flere smaa Horn / aff huilcke de bestaa.) Farfven / som de hafue / er undertiden blaa / undertiden rød Purpur / undertiden huid / undertiden huid Purpur / undertiden atskillig blaa oc huid formenget blant hin anden. Midt fra den-

B.

C.

dennem gaar der Klebre / fra huilcke de nedhenge smaa hamre: No. 8.
Frøehusene / som komme efter huert Blomster / ere fem / oc staa ranck op i veyret / i dennem er der smaat Frøe / huilcket er sort oc skinnendis. Rødderne / som der ere underneden / ere tycke / fulde med Tresler / oc de kand vare i mange Aar.

Figuren er at see: ☞ Pag. 20 No. 8.

Steden.

D. **Endog denne Vrt** aff *Bauhino* kaldis Aqvilegia sylvestris, eller **Skof-Ackeleye** / saa skal der dog ingen slutte eller tæncke / at denne Vrt skulle findis udi vore Skofve / thi her i disse Lande oc anden steds er den ickun udi Hafver at finde / huor den blifuer saait oc plantet / men det skal alt være forstandet om de Skofve / som ere i nogle fremmede Lande / thi udi dennem er den vild at finde. E.

Krafft oc Brug.

Endog at *Dodonæus* ey hafuer vist aff denne Vrtis Kræfter at sige / saa hafuer den dog en synderlig Kraft til at læge Tandgierden / naar den aff Skiørbug er blefuen forfulet / raadden / løs / oc ligesom gnafuen eller ædt; Ja sidder udi blodigt Kiød: Thi aff denne Vrt blifuer en Smørelse beredt paa Apotecket / med huilcken saadanne Gummer Morgen oc Aften skal smøris. F.

Ackeleye Frø stødt smaat hen ved it Quintin / oc tredie parten aff it quintin stødt Saffran / udi Vijn drucket / berømme *Hier: Bock* oc *Tabernæmontanus* til at aabne Lefveren / som er en Begyndelse til atskillige Siugdomme / besynderligen Guulsot: Huo derfore / som ey hafue andre Middel / oc de aff **Guulsot** plagis / kand imod den nogle Dage dricke noget (saa meget som it halft Quintin) stødt Achelepefrø udi Cichorie / Euskurt eller Hørsilcke-Vand. G.

No. 8. Samme Frø/for sin skiønne Kraft til at uddrifue/ indgifuet/ saa meget som it halft Quintin udi Miød/ oc Vand distillerit aff Cardobenedict/ Jordrøg oc Hiortetacker/ uddrifuer/efter Forældrenes Ynske oc Begiering/ de smaa Kopper/ som Børnene beængstis med.

H. Den gemeene Mand veed oc at bruge Saften aff denne Urt oc Blade/ saa vel som ocsaa hendis Rødder/ imod Kløe/ Skab oc Skel udi Hofuedet/ thi de smøre Hofuedet oc de andre Parter der med.

Ja nogle/ aff *Tabernæmontano* lærdt/ blande Ackeleje Saft med nogit Huedemeel/ Olie aff Oliver oc Oleo Tartari eller Vijnsteens Olie/ oc der aff giøre en Smørelse/ huormed de smøre Hofuedet eller andre Legemens Parter/ som med Skab ere forderfuede/ oc det saaledis læge.

I. Her siunis det raadeligt at paaminde den gemeene Mand/ som altid bruge **Henrick Smids Lægebog**/ oc holde alt det der udi er skrefuit for vist/ at hand **udi sin Urtegaard** pag. 17. **prentet** in qvarto **her i Kiøbenhafn** Anno 1577, naar hand om denne Urtis Kræfter taler/farer meget/vild oc det af den Aarsag/at hand ey *Hier: Bock* vel hafuer forstaait/ huilcket dog saa klarligen er at see/ at et Barn/ som Sprocket kand forstaa/ det kand eracte. Thi

K. Hieronymus Bock **udi sin Kräuterbuch prentet til Straßburg** in folio Anno 1595 **i den første Part** Cap. 42. fol. 53 beskrifuer tuende Urter/ som ere/ **Ackeleye oc Rapontie Rod**/ huilcket Henrick Smid ey hafuer gifuet act paa/oc derfore de Kræfter/ som *Hier: Bock* siger at **Rapontie Rødder** hafue/ dennem tillegger hand

L. Ackeleye/ huilcken hans Uactsomhed oc Vildfarelse/ alle kand kiende oc dømme paa: **Men det er Menniskeligt at falde.**

Ari-

Ariſtolochia.

Nafnet.

Ariſtolochia, Hulurt / den kaldis paa Tydſk: Oſterlucey: Der ere tuende ſlags / oc blomſtris begge to i Maymaanet oc Skierſommer: Den ene er lang / huilcken er den tredie ſom *Bavhinus* beſkrifuer / oc kaldis aff hannem: Ariſtolochia longa vera, det er / den rette lange Hulurt: Den anden er trind / oc den er den første / ſom aff *Bauhino* blifuer beſkrefuit / oc kaldis aff hannem: Ariſtolochia rotunda flore ex purpura nigro, det er / Trind Hulurt med it mørckt-Purpurfarfuet Blomſter.

A.

Vdvortis Skickelſe.

B.

Denne lange Hulurt ſkiuder fra Roden mange ſmaa oc Vijnranckactige Stengeler / paa huilcke der her oc der voxe nogle bløde oc ſterckluctendis Blade: Blomſterne / ſom komme frem jefnſide hos Bladene / ere langactige / hule / paa den ene ſide ere de lengere end den anden: Farfuen ſom de hafve er Purpur / oc lucter ſterck: Fructen ſom kommer efter Blomſterne er toppit / ſtrifvet / oc ligeſom ſmaa Pærer / huilcken ſpringer udi fem ſtycker naar Frøet blifuer moed / oc huert aff dennem er trekantet: Farfven / ſom det hafuer er ſort. Roden / ſom der er neden under / er en ſpand lang / eller kortere / ſaa tyck ſom en Finger / den hafuer en guul Buxboms farfue / oc er ſterck luctendis / men meget beeſk / oc gifuer en vliſlig Smag fra ſig paa Tungen.

C.

Denne Vrtis Figur kand mand ſee: ☞ Pag. 21. No. 9.

Den anden Hulurt / ſom er trind / ligner med ſin Stengel / oc med ſine Blade den forrige / men dog ere de lidet

Pag. 22. No. 10. trindere/ oc besynderligen dens/ huis Fruct er toppit/ den enis Blomster / (thi der med skillis de nogit lidet fra hin anden) er meere langactig / smalere / oc med en guulactig Farfue. Den andens er kortere/oc paa den side, som den sig bøyer/hafuer den en sortactig Purpurfarfue: Hendis Fruct lige som en Pære spitzis op fra den side/som den er bredist: Den andens er lang-

D. actig trind/ de ere begge strifuede: Frøet/ som den bekommer / er lige som den langis. R. dderne ere trinde oc knudervorne/ oc med Smagen oc Lucten ligne den lange.

Pag. 22. No. 10. Figuren er at see: ☞

Steden.

Mand finder denne Vrt icke paa vild Marck eller udi Skofve her i Landet: Men vil mand den hafue / da

E. maa mand den sig aff Hafver forskaffe / oc den fra en Hafve til den anden forplante oc forsætte.

Kraft oc Brug.

Apulejus berømmer denne Vrt saa høyeligen/at hand tør understaa sig at sige / Medicos ey at kunde vel læge oc curere nogen uden denne Vrt / huilcken Berømmelse til begge

F. disse Hulurter skal henføris / saa at det om dennem begge skal være forstandet.

Alle Hulurter hafue vel den Complexion oc Natur/at de varme/tørre/oc ligesom afviske: Men *Galenus* vidner at den trinde meere *attenuerer* oc fortærer end den lange / oc at den lange meere *abstergerer* oc renser end den trinde.

Derfore / saa som *Galenus* befaler / er det bedre udi de Siugdomme/ som hafue meest *abstersion* oc Renselse fornø-

G. den / (saa som naar Bylder skal med Kiød opfyldis) at bruge den lange; Men udi de Siuger/som der ere tycke Vedsker u-

di/ som skal *extenueris* oc formindskis / da er den trinde meere tienlig.

Naarsomheldst derfore mand fornemmer sig at hafue nogen Pine oc vee/ aff det mand hafuer sprengit Naturen/oc den med Ofuerflødighed udi Mad oc Dricke lenge besuærgit / saa at Lefveren oc Milten derudofuer ere aff onde/ sleme / tycke oc raa Vedsker opfylte / da er det raadeligt / at bruge den trinde Hulurt / oc giøre der aff it Pulver/ oc bruge der aff/ saa megit huer gang / som it quintin / oc skal mand det huer dag indtage udi tre eller fire Skeer fulde med Rinsk Vijn. H.

For denne bemelte Aarsag skyld/ skal Quinder som ere gaaen udi Barselseng / naar Fødselen er ofuerstaaen / bruge den trinde Hulurtis Rødder / thi de allermeest drifue *Lochia* som kaldis her i Landet Tøyet ; Men naar mand aff Kløe oc Fnat hafuer ont / da er den lange bedre. I.

Hulurtis Blade oc Rødder/brugis *in decoctis* eller Affsød/imod Skab oc Saar paa Hænder oc Fødder / at forænfnde Lemmer der udi flitteligen toes.

Dioscorides vidner at denne trinde Hulurt skal kunde uddrifue Torne/Pijle/oc andet saadant som er i Saaret/oc at den kommer Saret til at lægis.

Der ere de som raade / at mand skal tage Bladene aff Hulurt / tende dennem an / oc brænde dennem / oc med den Røg/som de gifue fra sig/røge under de nyfødde oc spæ Børn/ naar de fornemme dennem at være skrøbelige oc ilde til pas/ oc det maa vel skee efter *Apuleji* Exempel / som *commender*et oc berømmer Røgen aff Hulurt/ for dennem som plagis aff Kaaldesiugen. K.

Asarum. A.

Naffnet.

Asarum, Haselurt/ den kaldis paa Tydsk: Ha-

ſelwurtz/ den blomſtris om Vaaren/ den er den førſte ſom *Bauhinus* beſkrifuer/ oc aff hannem kaldis Aſarum, det er/ Haſelurt.

Vdvortis Skickelſe.

B. Haſelurt hafuer ſlette Blade/ huilcke aff en grøn Farfue ere gliſendis/ trindere/ bredere oc tyndere end Vedbendis Blade/ oc ingenlunde kantede. Blomſterne ligge ſkiulte under Bladene/ lige hos Rødderne/ oc deris ſtilck ſidder hos Bladenis ſtilcke: Farfuen/ ſom diſſe Blomſter hafue/ er en ſlem Purpurfarfue: Frøehuſene ligne Bulmis Frøehuſe/ men dog mindre/ i dennem kom̃er der omſider nogle ſmaa Frø/ ſom ere kantede oc nogit huaſſe: Den hafuer mange Rødder/ C. huilcke ere tynde oc ſkiudis paa ſkack neder i Jorden/ oc med hinanden ſelff ſammenvicklis: Smagen/ ſom de gifue fra ſig paa Tungen/ er ſkarp oc icke wliſlig: Lucten/ ſom den hafuer er liſlig.

Pag. 23. No. 11. Figuren er at ſee: ☞

Steden.

Vanſeet at denne Vrtis danſke ſaa vel ſom ocſaa tydſke Nafn/ vel ſiunis at gifue tilkiende/ naar mand den̄em D. vel ofuerveyer oc betæncker/ at den ſkulle voxe udi Skowen/ huor Haſelne groe; ſaa er det dog viſt/ at den her i diſſe Lande udi Skowe oc Krat ey voxer: Men efterdi at *Cordus* ocſaa bekrefter/ at denne Vrt under Hæſle voxer/ er det fornøden/ at huo ſom vil *Cordi* Ord ſkal ſtaa faſt/ oc blifue ved mact/ hand tage den̄e Vrt oc plante den udi ſine Hafver under Heſlene/ thi den hafver dog den Natur/ at den beſt voxer oc blomſtris under E. Skyggen aff Træerne: Huo derfore ſom hafuer lyſt til denne Vrt/ de nødis til/ den udi deris Hafver at plante/ oc aff andre Hafver ſig den at forſkaffe.

Krafft oc Brug. No. 11.

Denne Vrtis Blade kand icke saa sterck komme til at kaste op / eller giøre Løsen i Lifuet / som hendis Rødder / huilcke ved begge disse Naturens Gange uddrifue alle slags onde / seye oc slimactige Vedsker.

Haselurtis Rødder henføris udi de Vrters Tal / som varme oc tørre udi den tredie Grad / lige som Calmus Rødder / derfore tiene de gandske vel til Miltens / Lefverens / Krosens / Mafvens oc Nyrenis forstoppelser at aabne / aff huilcke der ellers mange slags Koldesiuger opkomme / oc hafue deris Vdspring. F.

Den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedrit / vidner / at en deel Quinder pleye denne Haselurtis Blade at tage / oc binde om Haandledet paa dennem / som hafue ont aff den Kaalde / oc der med at stille den heftige Heede / som den pleyer at foraarsage. G.

Dersom mand hafuer ont aff den fierde Dags Kaalde / da er det it fornemme oc synderligt Raad oc Middel / at mand denne Vrtis Rødder (strax naar Kaalden vil angribe) med noget Peber i Vijn indtager / det kommer en strax til at kløge sig / oc løßner Lifuet der hos / tilmed oc kommer en hefteligen til at suedis. H.

Fernelius er udi den Meening / at Roden aff denne Haselurt / skulle uden nogen Fare dennem være tienlig / som rede til Barsel / men der hører stor Forsictighed til / retteligen oc paa bequemme Tider dennem den at indgifue.

Om saa er at nogen tager sex eller otte Blade aff deñe Vrt i Vijn eller Valde blødt oc *macere*ret / eller oc udi Vjn facteligen søden / oc udtrycker Osen der aff / da kommer den udtryckte Saft en til at kløge sig: Men det er dog synderligt her om at acte / at jo meere mand trycker dennem aff / oc jo meere mand I.

syder

No. 12. syder eller støder dennem / ickun udi en Morter / jo mindre Virckning hafue de.

Huorledis at mange aff den gemeene Mand / som ere udi Vrters Kundskab wforfarne / pleye sig selfue tijt at fixere / der med at de / i steden for Skeeurt / tage denne Haselurt / hafue vi tilforn i denne samme Part / huor vi om Alsine Pag. 17. No. 5. F. G. hafue handled / meldet.

A.

Asperula odorata.

Nafnet.

Asperula odorata, *sive* Matrisylva, Buckar / Skowmercke / Myssicker: Den kaldis paa Tydsk: Waldtmeister / Hertzfreudt / Sternleberkraut: Den er den første slags som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Rubeola montana odora, det er / den luctendis Meeurt / som voxer paa Bierge / eller Bierg-Meeurt.

B.

Vdvortis Skickelse.

Buckar ligner meget Snerer / oc det slags Vrter / som kaldis Meeurt / men den er lafvere / oc meere velluctendis: Hendis Stilcker ere korte / oc neppeligen høyere end en Fod: Bladene gaae ud fra huert Knæ / saa mange som sex eller siu / oc det udi Straalevijs / de ere noget huasse / men dog alligevel icke nær saa meget som Sneriers Blade: Blomsterne ere huide: Frøet er smaat oc trindt: Roden er tynd / oc den kryber ud med Jorden / oc den formeerer sig megit: Den gandske Vrt gifuer en liflig Luct fra sig / besynderligen naar mand udi Forstuen / eller oc udi Stuen gnier dennem imellem Hænderne.

C.

D.

Pag. 24. No. 12.

Figuren er at see: ☞

Ste-

Steden.

Buckar voxer allevegne her i disse Lande udi Skofve oc Krat/under Træerne oc Buskene/oc det udi saa stor mangfoldighed / at mand ey hafuer fornøden den udi Hafverne at indføre oc dyrcke.

Krafft oc Brug.

E. Huad denne Vrtis *Temperament* oc Natur er anlangendis/da er den aff de Vrters Tal/som ere vel *tempererede*/ oc tørre aff deris *Complexion*.

Bønderne her i Landet / Tydskland / oc andre Lande/ giøre Krantze aff Buckar / huilcke de henge i Stuer paa Bielckene/ at gifue god Luct fra sig / oc bortdrifue ond Stanck.

F. *Crato* siger/ at der formeenis om disse Buckar/at dersom de blifue bundne under deris Fødder/som ere bestedde udi Barnefødsel / da skulle de forhielpe/ at Fødselen dis snarere kunde gaa for sig.

Asparagus.

Nafnet.

A. Asparagus, Sparges/ Asparris/ den kaldis paa Tydsk: Spargen/ Sparglen/ Corallenkraut: Den Sparges som selgis paa Apotecket / skiuder først om Vaaren sine spirer/huis øfuerste Deel er tyckere end den nederste/oc er tyck ud til enden / ligesom en Humle-Spire / men noget tyckere / oc siden frembedre udi Aaret blomstris den. Den er den første som aff *Bauhino* beskrifuis/ oc kaldis aff hannem: Asparagus sativa, det er/ Tam Sparges.

Vdvortis Skickelse.

B. Sparges-Stengel eller Spire/ efter den er fuldvoxt

Pag.25.
No.13.

voxt er tyck/ haard oc trind / tre Fødder høy / oc vel høyere undertiden: Den samme skiuder sig ud i mange Grene / huilcke hafue nogle gandske smaa / bløde oc grønne Blade paa sig / lignendis nogle smaa Traade oc Trefler: Blomsterne / som komme ud ved Siden hos Grenene ere smaa oc gule: Efter dennem komme nogle Bær / huilcke / naar de blifue modne / ere

C. røde / ligesom Coraller / trinde oc saa store som Erter / oc udi dennem ere nogle sorte Frøekorne: Rødderne ere mange / tycke / bløde oc suompactige Trefler / huilcke alle hafue en begyndelse oc udspring / oc skiude sig ud allevegne trindt omkring.

Pag. 25.
No. 13.

Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Asparris voxer i temmelig stor mangfoldighed hos os / baade vild oc tam / thi mand den mange steder ved Strandsiden her i Sieland / Laalland / Skaane oc Amager finder / oc den ocsaa udi Hafver ved Herregaarde oc Kiøbsteder mangesteds blifuer dyrcket.

Kraft oc Brug.

Paa de steder som Sparges voxer aff sig selff / der er det best at bruge Roden aff den: Thi det er vist (at vi

E. skal bruge *Fallopii* Ord / som efterfølger *Dioscoridem* udi sin *Præfation* oc Fortale til *Areum*) oc synderligt at mercke nesten udi alle Vrter: At de som ere it slags / oc ickun der med fra hin anden skillis / at de dyrckis udi Hafver oc andensteds / de da som ere vdyrckede / for deris Subtiligheds skyld / meere kand aabne oc *attenuere* end de som ere tamme oc bløde / oc udi Hafver voxe / oc der dyrckis / huilcket mand nocksom kand acte aff Peberrod / Mield / Kaal / Cichorie-Rod / oc andre flere.

F. *Galenus* vidner om Sparges / at den hafuer den *Complexion* oc Natur / at den *abstergerer* oc renser / oc det uden nogen aabenbare Kuld eller Varme.

Her

No. 13.

Her aff kommer det / at den renser Nyrerne / Lefveren oc Aarerne / oc det giør fornemmeligen hendis Rødder eller Frøet.

Derfore kand vi ingenlunde samtycke med *Dioscoride*, som siger at Stilcken eller Spirerne her aff kaaget udi Mad / skulle blødgiøre Mafven; med mindre mand vil sige at hendis saftige Grene / om huilcke *Dioscorides* taler / skulle hafue en anden *Temperament* oc andre Kræfter / end hendis tørre Rødder.

G.

At Asparges-Rod er tienlig for Tandverck / lærer icke alleniste *Apulejus*, men endocsaa *Dioscorides* oc *Galenus*. Derfore huo som Tandverck hafuer / hand giøre sig it *decoctū* eller Afsød aff den / oc skylle Munden der med / naar det er varmet.

H.

De som smøre sig med Saften oc Osen udkryst aff Sparges / formeenis at være fri for Gedehamsers / Humlers oc Biers Sting / huilcket de letteligen kunde forsøge / som med Bistocke oc Bisuærme om Sommeren omgaais / oc dennem om Efterhøsten optage / eller tage Honningen fra dennem.

Men om saa er at Bjerne / imod nogens Forhaabning / sticke dennem / da kand de der imod bruge den Lægedom / som er antegnit aff *Dioscoride*, Nemlig: De skal tage Katost kaagit med nogit Bygmeel / ligesom it *Cataplasma* eller Grød / med nogit Edicke der til / oc dette skulle de legge paa steden som de stuckne ere. Eller oc / dersom de ville / kand de tage Lage eller Strand-Vand oc komme der paa / oc bruge paa fornæfnde Maneere / saa gaar ocsaa Smerten bort.

I.

Matthiolus befaler ellers / at huo som stucken er aff Bier eller oc andre saadanne *Insectis*, skal tage Fluer oc knuse eller støde dennem sønder / oc legge dennem saa paa den sted som stucken eller skadt er / saa forlindris oc i lige maade Pijnen.

K.

Auricula muris.

Auricula muris, Muſeøre / ſee i denne ſamme Part *infra Lit.* P. huor vi om Piloſella handler *P.106.No.94.*

A. # Auricula urſi.

Naffnet.

Auricula urſi, Biørnsøre/ den kaldis paa Tydſk: Beer-Sannichel: Den ſtaar i Blomſter udi Maymaanet: Den er den førſte ſom *Bauhinus* beſkriſuer / oc den kaldis aff hannem: Sanicula alpina lutea, det er/ den gule Biørnsøre / ſom hafuer Tilnafn/at den Alpina kaldis / eller Bierg-Biørns-Øre.

B. ## Vdvortis Skickelſe.

Biørns-Øre bliſuer henført til de Vrter / ſom mand ellers pleyer at kalde Kodrøſveler/ om huilcke vi i deñe ſamme Part *lit.* H. ſkal tale/oc huis Figure er at ſee pag.63. No. 51. pag. 64. No. 52. pag. 65. No. 53. De Blade ſom den bekommer ere brede / huidegrønne / oc de ſkulle nockſom ligne Kodrøſvelers Blade/ vaare de icke ſlette/ uden Ryncker/fyldige oc endeligen meere tycke. Stilcken ſom den hafuer er tynd/ langactig trind/ oc den gaar midt ud fra Bladene. Den ſkiuder udi Toppen mange Blomſter / huilcke ligne den ſtore Kodrøſvels Blomſter. Meeſten deelen da ere de gule eller huidactige/ ſomme tide ere de Purpurfarfuede/ eller bleegrøde. Roden feſter ſig udi Jorden med mange tycke oc langactige treſler.

C.

Figuren er at ſee: ☞ Pag.26. No. 14.

D. ## Steden.

Biørns-Øre kand nockſom taale Luften her i diſſe Lan-

Lande / oc blifuer ocsaa ved / endog den staar ude / om Vinteren. Men udi Hafverne blifuer den ickun dyrcket; Derfore skal mand icke lede efter den paa Marcken eller i Skofven/ huor de gemeene Kodrøfveler voxe. No.14.

Kraft oc Brug.

Enddog denne Vrt er ey brugelig paa Apotecket / kand vi dog ey andet / eftersom den *Auctor* der *Dodonæum* hafuer forbedret / lærer / at Quinderne/ som ey ville siunis græmme/ men hafue it deyligt Ansict / pleye at tage Duggen / som falder paa denne Vrt om Morgenen / oc stryge den udi Ansictet. E.

Ja hand herforuden endocsaa siger / at den Dug som falder paa Kodrøfvel skulle ocsaa hafue disse samme Kræfter oc Virckninger.

(B.)

Barbarea.

Barbarea, Vinterkarse/ S.Barbaræ Vrt: denne Vrtis Historie see i denne samme Part *Lit*. N. huor vi om Nasturtio hyberno skal handle/oc der om hendis Kræfter tale / pag. 90. No. 78.

Bechium.

Bechium, Hofblad / Hestehoff/ Føllefod/etc. see i denne samme Part *Lit*. T. huor vi Tussilaginem hafue beskrefuit / oc der i ligemaade om hendis Virckninger *tracterit* / pag. 141. No. 129.

Bellis.

Nafnet.

Bellis, Tusindfryder / Tusindpitter/ Faa til A.

No. 15. Liſs/ Put i Bug/ Marreroſen: den kaldis paa Tydſk: Oſterblumen/ Maßlieben/ Zeitloſen/ den hafuer ſine Blomſter udi April oc Maymaanet/ ſaa vel ſom ocſaa udi Skierſommer: Den er det ſiuende ſlags Tuſindfryd ſom *Bauhinus* beſkrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Bellis ſylveſtris minor; det er: ſmaa Skof-Tuſindfryder.

B.

Udvortis Skickelſe.

Denne Urt ſkiuder ſtrax fra Rødderne mange ſmaa/ ſlette/ feede oc trindactige lange Blade/ huilcke ere gandſke lidet kerfuede/ oc meeſten deelen ligge ud med Jorden: Jmellem dennem kommer der nogle ſmaa Blomſter her frem/ iblant huilcke it huert aff dennem hafuer ſin ſærdelis liden ſtilck/ paa huilcken de ſidde: Diſſe Blomſter hafue lige ſaadan en Skickelſe/ ſom Kommeelblomſter/ men dog mindre/ den mitterſte Deel i dennem er guul: Men omkring dennem/ ſidde der mange ſmaa Blade udi en kreds/ huilcke ere huide/ nogit rødactige/ oc ligeſom huide Purpurfarfvede: Rødderne ſom de hafue ere ickun nogle Trefler.

C.

Pag.27. No. 15. Figuren er at ſee: ☞

Steden.

D.

De ſom ere eenfoldelige/ oc hafue enten en Farfve allene eller oc tuende/ findis ofuerflødeligen at voxe huor ſlet Marck er/ item paa Diger/ oc hos Vand/ oc mange andre ſteder. Men de ſom ere røde/ huide oc iſprengde/ oc ſom hafue dobbelte Blomſter/ eller ere opfylte med Blomſter: Item det ſlags ſom ſkiuder Blomſter aff Blomſter/ voxe ickun udi Hafver.

Krafft oc Brug.

E.

Somme aff recentioribus Medicis meene/ at Tuſindfryder hafuer den Art oc Natur/ at den vedſker oc

kølner/iblant dennem er *Dodonæus* ocsaa: Thi hand siger/at den hafuer den *Complexion*, at den vedsker hefteligen udi den anden Grad/ oc kølner sacteligen oc lempeligen. No. 15.

Naar derfore nogen hafuer ont aff it særdelis slags Podagel/ dennem befaler hand at tage Tusindfryders Blade med Kafost/ oc ferskt vsaltet Smør/oc siude tilsammen/oc giøre der aff it *Cataplasma* oc legge det som it Plaster paa Fødderne. F.

Men de/som sige at Tusindfryder ere *diversarum partium*, oc hafue atskillige *Qualiteter* oc Danligheder/ siunis ey megit at hafue viget fra Sandheden/ men den at hafue treffet.

Matthiolus raader/at mand skal bruge *decocto*, eller afføden aff Tusindfryder/ naar mand hafuer Bryst-Saar/ oc de ere saa dybe/at de gaae igiennem. G

Samme *Auctor* raader ocsaa/ at mand skal tage hendis Blade oc støde/ oc legge dennem paa Hemmeligheden/ naar den med Heede er befængd.

Ja hand raader oc herforuden/ at naar mand hafuer Vobler eller Blegner i Munden eller paa Tungen/ mand da skal tage denne Vrtis Blade oc tygge i Munden/ saa hielpe de/at de gaa bort.

Ja Hofuitmeeningen eller Summen her paa/ er det/ som *Nicolaus Agerius*, (som *Hier. Bock* hafuer forbedrit) udi *Hier: Bocks* første Bogs 52 Cap: saaledis taler: Es würt kaum ein Kraut oder Artzney gefunden / die so gewiß vnd so Augenscheinlich daß geronnen Blůt / so sich beyde innen vnnd ausser dem Leib / von fallen/ stossen / schlagen vnnd dergleichen Vhrsachen versamblet / zertheilt vnd außdů: ret / als Zeitlosen / auff allerhandt Manier genossen: Huilcket er saa meget paa voris danske Maal sagt: Der blifver neppeligen nogen Vrt eller Lægedom funden / som saa vis oc skinbarligen det sammenløbne Blod / som sig indvortis oc udvortis / aff Fald/Stød / Slag/ oc andre saadanne Aarsager/ hafuer forsamlet/atskil- H. I.

No. 16. stiller oc gandske borttørrer/saa som Tusindfryder/ paa allehaande maneere brugte.

Berberis.

Berberis, Suurtorn/ Berberis Bær/ See i denne samme Part *Lit.* O. huor vi om Oxyacantha hafue handlet/oc hendis Kræfter beskrefuit pag.99.No.87.

Betula.

Nafnet.

Betula, Birck/ Bircketræ/ det kaldis paa Tydsk: Bircken-Baum: Det skiuder sine Rackle oc Orie

A. først om Aaret / oc Bladene kommer det frem med udi April eller Faaremaanet. *Bauhinus* beskrifuer det udi et Capitel for sig selff/ oc det kaldis aff hannem uden nogit Tilnafn Betula, det er Birck.

Udvortis Skickelse.

Birck voxer op / oc blifuer til it temmeligt høyt Træ/ men undertiden da er det lafvere / oc ickun en Rijßactig Vext.

B. Den yderste Barck / som gaar omkring Bullen er tyck / knortvorn / huid oc fuld aff Sprecker: Men den inderste Barck / som er under denne/er gandske tynd/ slet oc ligesom en Hinde klar: De tycke Grenis Barck er ocsaa huidactig: Men de smaa oc smerte Rijs oc Grene/glise aff en Castaniebrun-Farfve/ huilcken Castanierne hafue / naar de blifue tagne aff deris hvasse Huse: Oc de henge nesten neder til Jorden/ligesom de vaare saa hart betyngede med deris Blade oc Rackle: Vedden

C. som er i Bullen er huid / saa vel som ocsaa Grenenis / huilcke ere saa seye oc bøyelige / at de til Plowtijste / oc andet saadant som der aff giøris / ere tienlige / ja endocsaa ere tienligere end

Pile-

No. 16.

Pile-Vidder. Bladene ere brede / spitze oc kersvede omkring ved Siderne / nogit mindre / slettere oc grønnere end Bøge-Blade: Racklene ere langactige / oc det som kommer i dennem holdis for at være Frøe / oc naar de blifve fuldvoxte aabnis de / oc det falder ud.

Figuren er at see: ☞

Pag. 28. No. 16. D.

Steden.

Huad Steden sig belanger / som Bircketræ voxer paa / giøris ey fornøden megit her paa denne sted at omtale / efterdi alle nocksom vide huor de groe / nemlig nu hos Bøge-nu hos Elletræer / nu forsig selff.

Krafft oc Brug.

E.

Dette Træ er / som nu sagt bleff / nesten alle bekiendt / oc u-anseet at det vel er u-fructbar / saa hafuer det dog sine Kræfter / thi naar Legemet med Vattersot / oc Hænderne med Kløe oc Skab besuærgis / da tage somme disse Blade / som voxe paa dette Træ / oc dennem med *decoctis* eller Affsød / oc *Epithematis*, eller de Lægedomme / som udvortis blifue brugte / beblande; oc der med den Whumskhed oc Vedske / som er imellem Hud oc Kiød uddrage: Men denne deris Kraft sinis der aff at hafue sin Vdspring / at de hafue den Natur / at de rense oc aabne.

F.

Det er gafnligt at vide / at dersom mand om Foraaret vil bore Bullen aff dette Træ igiennem med en Bore / da dryp-per oc rinder der ud aff it klart Vand / huilcket icke hafuer en u-liflig Smag. Dette Vand eller Saft aff Birck / enten ved Konst / eller aff sig selff om Vaaren udflydendis / er got for Steen / om det fastendis oc maadeligen blifuer drucket.

G.

Fornemme *Medici* befale / at mand skal tage den barck / som voxer nederst paa Bullen aff Birck / oc komme udi det pulver / som mand røger med udi Pestis tid.

No. 16. De Quinder / som jdeligen sidde ved deris Rock oc spinde / oc maa med Rock oc Teen fortiene deris Føde / tage Olien eller Osen / eller ocsaa Saften aff de brendte Bircke-Quiste / oc læge de Ribler med / som komme i Fingrene / aff det de jdeligen drage Traaen fra Rocken.

H. Med denne samme Olie eller Saft heele oc læge de ocsaa de smaa Sprecker / som komme undertiden i deris Bryste.

Asken aff Bircke-Quiste fortærer ocsaa det Kiød / som voxer ud aff Bulder / huorfore mand ocsaa den kand bruge i steden for brendt Allun.

Brunella.

Nafnet.

A. Brunella, Brunell / Prunelle / den kaldis paa Tydsk: Braunellen: Den seis med Blomster fra May-maanet indtil Høsten. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Brunella major folio non dissecto, det er / Den store Brunelle / som hafver Blade / som ey ere kløftede.

Vdvortis Skickelse.

B. Brunellis Stilcker ere tynde / firekantede / laadne oc bøyede neder til Jorden / thi de aff sig selfue ey kand ret vel staa oppe i Vejret: Bladene ere brede / langactige oc spidtze / lignendis Myntis Blade / men mindre / oc de hafue en liden hvas Vld oc Loddenhed / oc ingenlunde luctendis: Blomsterne ere øfuerst oppe i Toppen paa Stilckene / de samme ere toppede / oc hafue en mørck-blaa-Purpurfarfue / sielden ere de huide.

C. Rødderne ere tynde / oc gaa ud i nogle Trefler / aff huilcke de sidde sammen.

Pag. 29. No. 17. Figuren er at see: ☞

Ste-

Steden.

Her i disse Lande hafue vi en stor Ofuerflødighed aff dette slags Vrter / thi den allevegne paa Marcken / baade paa Agrene oc Engene / lader sig megit ofte finde naar mand herbatum gaar / eller efter Vrter leder.

Kraft oc Brug.

D.

Der ingen tuifl paa / at denne Vrt jo kand henføris til de Vrters tal / som hafue den Natur oc *Complexion*, at de varme oc tørre / thi hendis beeske Smag gifuer det nocksom tilkiende / formedelst huilcken den ocsaa renser oc aftørrer.

Denne Vrt bruger mand derfore til atskillige Saaer paa Menniskens Legeme at heele / være sig at de ere dybe eller icke / enten gamle eller ferske.

E.

Medici med stor *Felicitet* oc Fremgang bruge Affødet eller *decoctum* aff denne Vrt / til de Saaer oc Bylder som ere i Munden oc udi Halsen / at udskylle Munden der med.

Bryonia.

Nafnet.

A.

Bryonia, Valsk Rofve / Vild Refve / Vilde Druer / Vild Vijntræ: Den kaldis paa Tydsk: Hunds-Kurbs / Zaun-Rüben / Teuffels Kirschen / Stickwurtz: Den blomstris udi Maymaanet. Den er den anden som *Bavhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Bryonia alba baccis nigris, det er / Den huide valske Rofve med sorte Bær.

Vdvortis Skickelse.

B.

Valsk Rofve skiuder ofuerflødige mange / lange oc tynde Grene / oc den hafuer sine snellinger ligesom Vijnran-

No.18. cker eller Vijnlocker: Hendis Blade ere brede / femkantede / oc ere iskaarne paa den samme Maneer / som Vijnranckers Blade / men de ere hvassere / lodnere oc huidere: Blomsterne / som de bryde ud med / ere smaa / huide / oc sidde i klyngetal / saa som Druer: Fructen sidder udi smaa klaser / huis Bær udi be-

C. gyndelsen ere grønne / men naar de blifue modne / da ere de sorte: Roden er ofuermaade stor / lang oc tyck / oc den gaar dybt neder i Jorden: Farfven som den hafuer er uden til sortactig / oc inden til hafuer den en bleeg Buxboms Farfue: Denne Vrt løber op i Toppen paa de smaa Træer / oc Torne / som staa i Gierdene / oc fester sig ved deris Grene med sine snellinger / oc dog icke snoer sig med sine Grene om dennem / oc den breder sig her oc der allevegne ud paa alle sider.

Pag.30. No.18. Figuren er at see: ☞

Steden.

D. **Valsk Rofve** voxer besynderligen hos Planckeverck oc Gierder udi Hafuer / ja den ocsaa paa Marcken er at finde hos de Gierder / som ere om Vænger oc andre saadanne indlucte Steder.

Kraft oc Brug.

E. **De som skrifue** om Vrter oc deris Natur oc eegenskab lære / at denne Vrtis Rødder ere varme oc tørre / oc at de med deris Varme ofuergaa den anden Grad / oc med deris Tørhed naae oc ere udi den tredie Grad.

For disse denne Vrtis aabenbare *qualite*ters skyld / hafve den ocsaa den Virckning oc Kraft at den aabner oc renser.

F. Om saa er derfore / at mand tager Valske Rofvers Rødder / oc enten støder til Pulver / eller oc med andet syder oc dricker / da ere de it synderligt got Middel / huilcket mand imod Lefverens / Krosens oc Miltens haarde forstoppelser kand bruge:

No. 18.

ge: Thi den veldeligen uddrifuer Galden / Flod / tycke oc onde Vedsker.

For denne samme Aarsags skyld / kand de / som hafue ont aff Vattersot / (om saa er at Alderen oc Siugdommen ey hafve taget for megit ofuerhaand) bruge denne Vrtis Rødder / med andre Lægedomme / som ocsaa hafue den Natur / at de uddrifve Vand oc Flod.

G.

Apulejus siger / at denne Vrt er saa berømmelig oc kostelig / at den endoc blifuer blandet med de Dricke / som ere tienlige imod Forgift.

Ja fornefnde *Auctor* skrifuer endocsaa / at om saa er at nogen / enten hafuer den paa sit Hofuit / eller oc bær den hos sig / da skulle samme Menniske icke i ringeste maade aff nogit ont kunde skadis eller ofuerjlis.

H.

Villonovanus, som kalder denne Vrt Cœleste sigillum, det er / Himmelsk Tegn eller Segel / vidner (i det hand skrifuer: Cœleste sigillum dolores pedum sanat in æternum; det er / Himmelsk Tegn læger altid Foddernis Smerte:) at denne Vrt er meget tienlig / imod den Smerte / som kommer aff Ledeverck oc Podagel.

Herfore kand mand / om mand lyst der til hafuer / tage denne Vrt / oc blande med de Salver / som sydis oc stødis aff Vrter / som en Grød / huilcke *Medici* pleye at kalde Cataplasmata, at de som aff Podagel plagis / dennem kand bruge.

I.

Recentiores Medici bruge denne Vrtis Rødder / som et synderligt oc vel fornemme Raad / imod alle slags Siuger / men fornemmeligen imod Moderens opstigelser.

Derfor skulle de / som ville disse Valske Rofvers Rødder til forbemelte Quinde-Siuger bruge / efter *Matthioli observation* oc Raad / tage saa meget som to Lod / oc syde i nogit lidet Vijn / oc der aff dricke i huer Vge een gang / førend

K.

 mand

mand gaar til Sengs om Aftenen/ oc det flitteligen it gandske Aars tid saaledis *continu*ere.

Buglossa.

Naffnet.

A. Buglossa, **Oxe-tunge**/den kaldis paa Tydsk: **Ochsen-Zunge**: Den hafuer sine Blomster fra Maaymaanet oc Skiersommer/til midt hen om Høsten: Den er den første som aff *Bauhino* beskrifuis / oc kaldis aff hannem: Buglossum sylvestre majus nigrum, det er/ **den store sorte vjlde Oxe-Tunge.**

Vdvortis Skickelse.

B. **Oxe-tunge**/huilcken paa Apoteckerne kaldis gemeenligen Buglossa, skiuder Blade som ere lengere end Boratzis/ spidse/ oc større end Lactuckers/hvasse oc lodne: Stengelen voxer op i Veyret/ saa høy som hen ved to Fødder/ eller der ofuer/ oc øfuerst i Toppen skiuder den sig ud i Grene/ om huilcke Blomsterne sidde i en Rad oc Orden: Disse/ førend de gandske springe ud/ oc aabnis/ ere Purpurfarfvede/ dernest blaae/icke ret store/oc bestaae aff fem Blade: Vdi deris Frøe-
C. huse ere der langactige oc rynckede Frø/ hen ved tre eller fire: Roden er langactig/ trind oc tyck som en Finger/ oc den varer udi mange Aar: Vdi de varme Lande oc Steder/ som Solen skinner megit heed paa denne Vrt/ der er den uden til rød/oc andensteds sortactig; den inderste Marfve er huid/oc hafuer en sey Saft udi sig.

Pag.31. No 19. Figuren er at see: ☞

Steden.

D. **Oxe-Tunge** groer vild paa Marcken/hos Veye oc Gierder/oc ved de Steene/som ligge udi Agger-Rene/oc kand

mand endocsaa ofte see den ved Kirckegaarde: Item iblant Torne oc Krat at voxe ofuerflødeligen. No.19.

Krafft oc Brug.

Oxe-Tunge hafuer den Natur oc *Complexion*, at den kølner / ja hafuer de samme Kræfter som Boratz / dog er dette Forskiel imellem disse tuende slags Vrter / at Boratz er meere fuld aff Saft end Oxe-tunge: Men Oxe-tunge / oc besynderligen den vi her tale om / er nogit tørrere: Dog ere der nogle som sige / at baade Oxe-Tunge oc Boratz ere vaade oc varme udi den første Grad. E.

Aff denne Oxe-tungis Blade oc Stengelers Blomster blifuer der Aarligen paa Apoteeckit Vand distilleret oc brendt.

Aff denne Vrtis Blomster beredis oc *præpareris* der ocsaa it *Conserva*, huilcket er synderlig nyttigt / naar Hiertet slaer for hart; Item naar nogen er Melancholisk / saa vel som oc udi grasserende Pestilentzis tid / oc der aff skal brugis / saa megit som en Valnød stor er. F.

Disse Oxe-tungis Blomster / naar de ere tørre / brugis ocsaa herforuden udi de Dricke / som Melancholiske Mennisker til sig tage.

Dette samme skal ocsaa være sagt om Boratz / om huis Kræfter vi ey udi særdelißhed ville handle / eftersom de samme Kræfter / som Oxe-tunge hafuer / de samme er ocsaa Boratz begafuet med / saa at huad om den ene aff disse tuende Vrter sigis / det kand ocsaa nocksom forstaais om den anden. G

Men dog for deris skyld / som hafue lyst til / at kiende Boratz / ville vi her hendis Nafn oc udvortis Skickelse beskrifue / saa oc Steden paa huilcken den sig lader finde / her hos optegne. H.

Bo-

No. 20.

Borago.

Nafnet.

Borago, Borras/ Boratz/ Blaa Boratz/ Huid Boratz: Den kaldis paa Tydsk: Boragen eller Burretsch: Den kommer frem oc udbryder med sine blomster udi Skiersommer/ Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første tamme Oxe-tunge eller Buglossum, som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Buglossum latifolium, Borago, det er/ Boratz/ eller Oxe-tunge med brede Blade.

A.

Vdvortis Skickelse.

B.

Boratzis Blade ere brede/ dog meere lange end trinde/ de ligge ud med Jorden/ oc ere paa det neste saa store/ som Kongeliusis Blade/ men sortactige oc huasse/ oc ligne Oxe-tunges: Stilcken er halfanden Fod høy/ eller oc der ofuer/ oc rijg paa Grene: Blomsterne/ som sidde oppe i Toppen ere treffelige blaa/ sielden huide/ de bestaa aff fem smaa Blade/ fra deris mitterste Deel udsticker der nogle smaa sorte Klebre/ huilcke i Toppen gaar samen/ oc ere som en Kile spitze ud til enden: Roden bestaar aff mange Trefler/ huilcke ey kand lide Vinteren/ eller taalle Kulden/ oc derfore ere icke saa varactige/ som den forige Oxe-tungis Rødder.

C.

Pag. 32.
No. 20.
Figuren er at finde: ☞

Steden.

Denne Vrt finder mand icke udi Marcken/ saa som den Oxe-tunge vi her nest tilforn beskreff/ men ickun alleniste udi Hafver/ huor den enten blifuer saaet udi Biedene: Eller ocsaa under Træerne/ oc ved Gierderne oc Planckeverckene/

D.

ckene kommer op/ aff det Frø/ som den det forgangen Aar haf- ver baaret/ men naarsomheldst Frøet blifuer moent/ saa gaar Roden bort.

Krafft oc Brug.

Huad denne Urtis Kraft oc Brug er anlangendis/ da hafue vi udi den nest forbigaaende Historie/ der om talet/ saa at ingen skal aff os/ her paa denne sted forvente nogen vijtløftig Underviszning/ om dennem/ oc det for den Aarsag skyld/ som vi tilforn hafue sagt: Det alleniste ville vi her hafve undertaget/ at der ere nogle som samle Blomsterne aff Boratz/ oc komme deñem udi Salat/ huilcke icke alleniste med deris liflige Farfue gifue Salaten en smuck Zirat/ men ere endoc meget sunde.

E.

A.

Bugula.

Nafnet.

Bugula, Wundurt/ Edel Wundurt/ den kaldis paa Tydsk: Guntzel/ gülden Guntzel/ den findis med sine Blomster udi April oc Faaremaanet/ eller oc Maymaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Consolida media pratensis cœrulea, det er: Den middelmaadige blaa Consolide/ som voxer udi Enge/eller Enge-Vundurt.

B.

Udvortis Skickelse.

Vundurt haffuer bredactide Blade/ huilcke ere langactige/ oc større end dansk Mejrans eller Konings/ de samme ere ocsaa bløde/ oc omkring ved siderne nogit iskaarne/ oc paa den nederste Part/ naar den voxer paa haarde oc steenvorne steder/ eller oc som Solen skinner megit/ nogit Purpurfarfuede: Stilckerne ere firekantede/ nogit lidet lodne/ hulle

C.

Pag. 33. No. 21. iden i / oc der sidde to Blade tilhobe tuert fra hin anden op med Stilcken: Oc en deel aff dennem ligge oc krybe nedre paa Jorden: Men en deel aff dennem / skiude sig vel en spand op i vejret: Blomsterne gaae meſten omkring Stilckene/oc bag Bladene/op til Toppen: Farfuen / som de hafue / er blaa: Rødderne beſtaae aff mange Trefler.

Pag. 33. Figuren er at finde: ☞

No. 21.

Steden.

D. **Denne Vundurt** voxer vel her udi diſſe Lande / men dog icke nær saa mangfoldig / som Brunelle. Den vil ocsaa gierne voxe paa de samme steder oc platze / som Brunelle groer paa / ja den ocsaa undertiden seis i Hafver at være indført.

Krafft oc Brug.

E. **Vundurt / eller Edel Vundurt** hafuer de samme Kræfter eller Virckninger som Brunelle/oc den blifuer brugt/ naar mand hafuer fornøden maadeligen at binde oc tørre.

For denne hendis Natur oc *Complexion*, tiener den ocsaa til Saar at læge oc heele/saa som vi ocsaa tilforn om Brunelle hafue lærdt.

F. Mand kand ocsaa for denne bemelte Aarsag skyld / tage enten denne Vrt i sig selff / eller ocsaa Saften aff den udkryſt/ oc bruge imod onde oc ſlemme Bylder/paa den lønlige oc hemmelige Lem.

Huo der ellers hafuer Lyſt til videre at vide huad for Kræfter/foruden diſſe vi her hafue optegnet / denne Vrt er begafuet med/ de kand læſe Brunellæ Hiſtorie/huilcken vi P 29. No.17. hafue indført/ thi diſſe begge Vrter hafue eens Kraft.

A.

Buxus.

Nafnet.

Buxus,

Buxus, Buxbom/ Buxbom-Træ/ det kaldis paa Tydsk: Buxbaum: Det er altid grøn/ oc vißner icke om Vinteren/ dog skiuder det tijt ny Grene udi April-Maanet/ tilmed ocsaa ofte Blomster: Det er det første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Buxus arborescens, det er/ Buxbom som blifuer til et Træ. No.22. B.

Udvortis Skickelse.

Buxbom voxer op som et lidet Træ: Bullen er ofte saa tyck omkring/ som et Menniskis Knæ/ sielden saa tyck/ som ens Laar er omkring/ det er megit rijgt paa Grene: Bladene som det hafuer ere saa store som Blaabærs ellers Bøllers Blade: Men dog ere de haardere oc tyckere/ meere lange end de ere trinde/ slette oc glisendis/ mørck-grønne: Men Blomsterne ere græßgrønne: Fructen er trindactig/ hafuer saa w-liflig en Smag/ at der er ingen Diur/ som den kand fordrage/ huilcket *Theophrastus* ocsaa vidner udi sin 3 Bog. Vedden oc Materien er vel ofuermaade haard oc tæt/ men dog gandske bequem til atskillige Tingester/ som der aff giøris kand/ oc er megit god at suarre oc snitte udi: Den er oc megit tung/ oc naar den er udi Vand siuncker den neder: Den hafuer en bleeg-guul-Farfue/ oc kand ingen Skade hafue aff Ormsting eller Forraadnelse. C. D.

Figuren er at see: ☞ Pag.34. No.22.

Steden.

Dette slags Træ voxer ingen anden steds her i disse Lande end udi Hafver/ huor det blifuer sat/ oc det blifuer nock ved/ naarsomheldst det blifuer sat paa de steder som Skygge oc Suale er/ oc Solen icke megit skinner. E.

Kraft oc Brug.

Quercetanus acter de Spaaner/ som blifue filede

No. 22. oc raspede aff dette Træ/ saare høyt / at bruge udi det Vand/ som er tienligt for den fallende Siuge.

Men efterdi nogle andre / som Vrter oc deris Kræfter hafue beskrefvit/ sige/ at dette samme lille Træ skulde være skadeligt for Hofuedit/ hafuer det befaldet os / her at indføre til den gemeene Mands beste/ det som *Quercetanus* formelder

F. om dette Træis Olie/ oc den Roes oc Berømmelse/ som hand den samme tillegger med disse Ord: *Gravißimus dentium dolor omnes dolores superans, uno momento sedatur, si dentiscalpium oleo ejus intinctum in radicem dentis dolentis immittatur, quæ vix eô attingitur, cum statim miraculi, & incantationis instar dolor prorsus avolat & opprimitur. Præstantißimum igitur est inter omnia simplicia, mitigativum auxilium, nec non adversus omnem virulentiam & vermi-*

G. *nationem, quæ ut plurimum epilepsiarum causas inducunt, præsentißima Antidotus.* Et paucis intermissis: *Addemus hîc nostras hujus olei buxei experientias, quod tantæ virtutis reipsâ experti sumus, ut omnis generis dolores edomet, corruptiones & putrefactiones corrigat, vermes enecet & expellat, &c.* Det er: Den største Tandverck / som ofuergaar all anden Smerte / stiller denne Olie udi et Øyeblick / dersom mand tager en Tandstanger/ oc dypper der udi/ oc sticker den saa ind til

H. Tandrødderne / oc den kommer neppeligen der ind / førend Smerten jo strax/ligesom ved Troldoms konst / eller et synderligt Miracel bortagis oc gandske forgaar. Defore er den iblant alle simplicia eller v-beblandede Medicamenter den allerbeste Lægedom som lindrer Pinen/ ja imod all Forgifft oc Orme i Lifuet / huilcke ere gierne Aarsage til den fallende Siuge / er den en synderlig god oc fornemme Lægedom imod. Oc lidet der efter siger hand: Lader os tale nogit der om/ at vi hafue forsøgt denne Olie i all Sandhed at hafue saa stor Kraft / at den alle slags Smerte kand fordrifue / Forderfvelser oc Forraadnelser

I. sætte til rette oc corrigere, døde Ormene i Lifuet/ oc dennem uddrifue. Dette var *Quercetani* Ord oc Tale.

Mat-

No. 22.

Matthiolus lærer / at dersom mand tager Bladene oc Grenene aff Buxbom / oc kommer udi Ludeposen / som mand lecker Luden igiennem / oc toer Hofuedet der udi / da blifuer Haaret guult.

Lobelius fortæller om en fattig Pige aff Britannia eller Engeland / at hun med de Spaaner / som aff dette Træ blefve raspede / oc der efter saadne i Vand / hafuer uddrefuit Frantzoser eller Pocker: Denne Pige kand alle fattige Tieniste-Folck / som med saadan ond Siugdom blifue befængde / efterfølge / om de ey hafue anden Raad forhaande / som de der imod bruge kunde. Ellers hafuer denne Drick en gruelig ond oc slem Smag.

K.

Den *Auctor*, som hafuer giort den Bog / som kaldis Hortus Sanitatis, det er / Sundheds Hafue / prentet til Lübeck na der Borth unses Heren M.CCCCC. unde XX. am Sonnauende na *vincula Petri*, befaler / at de som ville være kyske / skulle bære Buxboms-Træ hos sig: Thi da skulle det skee / (siger hand /) at mand ingen vtilbørlig Wkyskheds Brynde skulle fornemme: Men *Ovidii* Raad er langt meere troligt / huilcken taler megit herligen her om / der hand med disse kostelige Ord udbryder / oc siger:

L.

Otia si tollas periere Cupidinis arcus;

Huilcket paa voris Danske Maal saa meget liuder:

Orckeloßhed om du forsmaar /
Wkyskheds Brynde dig forgaar.

M.

C.

Calendula.

Nafnet.

A.

Calendula, Caltha vulgaris, Soelsicke /

No. 23. Morgenfro: Den kaldis paa Tydsk: Golt- oder Ringelblum: Den staar udsprungen / oc hafuer sine Blomster udi April / Faaremaanet oc Maymaanet / ja Sommeren igiennem oc hen ud til Høsten: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den aff hannem kaldis: Caltha vulgaris, det er / Den gemeene Soelsicke eller Morgenfro.

B.

Vdvortis Skickelse.

Morgenfroers eller Soelsickers Blade ere bleeg-grønne / langactige / nogit lidet brede / bløde / oc nogit lidet lodne: Stilckerne ere strifuede oc fulde med Blade: Marfven / som der inden i dennem er suompactig / oc gaar ud i mange Grene: Blomsterne / som sidde oppe i Toppen / ere deylige / trinde / dobbelte / oc lucte nogit sterck / dog icke ret ilde: Farfven / som de hafue / er en bleeg Saffrans eller purt Gulds farfve / udi huis mitterste deel der ere mange korte / tætte / gule / eller nogit brunactige Klebre. Efter huert Blomster kommer der mangfoldigt megit Frøe / huilcket er kringbøyet: Rødderne ere huide oc bestaae aff Trefler.

C.

Pag. 35. No. 23. Figuren er at see: ☞

Steden.

D.

Morgenfro voxer mangfoldeligen / huilcket er alle nocksom vitterligt / her i disse Lande udi Hafver / baade i Landsbyerne oc Kiøbstederne / oc besynderligen det slags som er enckelt / thi det slags med dobbelte Blomster / oc det som skiuder Blomster aff Blomster / er icke nær saa gemeent.

Kraft oc Brug.

E.

Naar Soelsicker ere tørre / hafue de en langt anderledis Natur oc *Complexion*, end naar de ere grønne oc friske: Thi naar de ere smaa oc spæde / da hafue de den Natur

No. 23.

at de vedske oc blødgiøre Masven / men naar de blifue store oc bære Blomster / oc de blifue tørrede / da ere de varme udi den anden Grad / oc da bekomme de ocsaa de *qualiteter* / at de formindske / fordoye oc aabne.

Disse Soelsicker hafue endocsaa herforuden / den synderlige Natur / at de ere tienlige imod Pestilentze / enten mand aff deris Blomsterne bereder et *Conserva*, eller oc blander de samme med *Electuariis:* Eller oc bereder en Edicke aff deris Blomster / saa som mand Rosen-Edicke pleyer at berede / oc binder den samme om Haandledet / Tindingerne / oc holder den under Næseborene.

F.

Soelsickers Brug bestaar ocsaa der udi / at den imod Guulsot er tienlig / saa vel som ocsaa imod Quindernis Tider / som ey ville flyde / naar de *in decoctis aperientibus*, det er / saadanne Affsøde / som aabne / blifue indgifne / om de enten udi Viin eller Øll blifue sødne / oc saa inddruckne.

G

Dersom disse samme Vrter udi Bad blifue brugte / da komme de icke alleniste Tiderne til at flyde / men endocsaa *Secundinas*, det er Efterbyrden / som blifuer tilbage / efter at Børnene ere fødde.

Camerarius vil hafue / at mand skal dricke Frøet aff Morgenfroer imod Orme udi Lifuet / oc siger at det med denne sin Kraft ligner Suurkaals / Portulacks oc Vejbreds frøe / huilcke alle hafue den Natur oc Kraft / at de til Orme i Lifuet at døde ere gode.

H.

Mand kand ocsaa brende Vand aff denne samme Vrt / naar som mand ey hafuer Cardobenedict eller Scabiosæ Vand / oc i steden for disse / det samme bruge / oc tage saa meget som tre eller fire Lod oc tuere Theragelse der udi / saa meget som hen ved it quintin / oc lade den Siuge dricke det / oc legge sig neder at suede der paa.

I.

Cal-

Caltha paluſtris.

Naffnet.

Caltha paluſtris, Kabeleye / Vild Kabeleeg / Engeblomme / Koblomme: Den kaldis paa Tydſk:
A. Mooßblum / geel Wießblum / Mattenblum / Dotterblum / Goldwieſenblum: Den blomſtris tillige med Kragetæer udi April- oc Maymaanet: Den er den niende ſom aff *Bauhino* beſkrifuis / oc kaldis aff hannem: Caltha paluſtris flore ſimplici, det er: Kabeleye ſom voxer i Becke / oc hafuer enckelt Blomſter.

Vdvortis Skickelſe.

B. Denne Vrt ligner ſaaledis den liden Celidonie / med ſine Blomſter oc Blade / ſaa at den derfore kunde ſiunis at være it aff deris ſlags / uden det / at den burde være langt ſtørre. Den er varactig / oc ey ret ſnart forſuinder oc gaar bort: Bladene / ſom den ſkiuder fra ſig / ere brede / trindactige / ſlette oc treffelig grønne / omkring ved ſiderne ere de lidet iſkaarne eller kerfuede / fire gange eller der ofuer ſtørre end den liden Celidonies: Stilckerne / ſom paa ſkack gaae op imellem Bladene /
C. ere en ſpand høye / oc paa dennem ere der Blomſter med en guul Farfue / huilcke ligne Kragetæers Blomſter / men ſtørre: Rødderne ere oc aff mange ſammenſatte.

Pag.36. No. 24. Figuren er at ſee: ☞

Steden.

Denne Vrt voxer her i diſſe Lande gierne paa fuctige
D. ſteder oc udi Moſer / oc huor der er Engbond / oc ſommeſteds voxer den ſaa mangfoldig / at Jorden ligeſom med it guult Klæde ſiunis at være ofuerdragen: Men de ſom ſaaledis paa

Mar-

No.24.

Marcken groe ere icke nær saa meget actede / som det slags der udi Hafverne blifver indført/huilcke hafue dobbelte Blomster lige som een deel Kragetæer/ thi det slags Kabeleye findis icke her uden alleene udi fornemme Hafver/huor de synderlige pryde baade Hafverne oc Biedene som de staae oc groe udi.

Krafft oc Brug.

E.

Apoteckerne vide aldeelis intet aff denne Vrtis Brug at sige/huorfore de om den samme at lade sancke ere slet intet omhygeligelige/men skiøtte huercken om hendis Blomster/blade/ Stilcke eller Rødder: Men w-anseet at den vel deñem (saa at tale) er w-bekiendt/ saa er den dog aff den gemeene Mand/saa som Bønder/ deris Tiunde oc Børn/ saa saare vel bekiendt/ som fast icke nogen anden: Thi naar de om Foraaret gaae ud i Marcken/ sancke de mange tilsammen aff dennem/ giøre Krantze der aff/oc der med sig forlyste.

F.

Men det er nocksom stor Forundring værdt/ at denne Vrt med sine Blomster udi Maymaanet kand være saa kraftig/at den Farfven paa Smøret saaledis kand forandre/at det som om Vinteren eller oc nogit lidet tilforne/ var saa got som Sneehuit/nu bekommer en herlig guul Farfue: Oc for den Aarsag skyld/ paa de Tider som Koen kand faae nock aff disse Kabeleye oc dens Blomster/ da siger Bonden/ at Koen gaar udi Smør-Mosen. Men Aarsagen huorfore at denne Kabeleye kand saaledis farfue Smøret/er vanskelig at forstaa/ oc det er ey voris Forsæt her om at *disputere*. Ellers saa siunis det vel troligt/ at Enge-Rosen/ som aff *Gesnero* paa Latine kaldis Trollius flos, oc en deel andre slags Kragetæer/ som ocsaa voxe udi Enge/ om de ellers vare for Quægit saa sunde som disse Kabeleyer/oc saa aff dennem bleff æden/vel skulle være saa god oc kraftig til at farfve Smøret. Dog skal ingen sig her paastøde/oc tæncke disse Kragetæer endeligen at volde

G.

H.

No. 25. oc foraarsage Smøret den gule Guld-Farfue/fordi der nogle aff det slags paa danske kaldis **Smørlege**/ item **Smør-Vrt**/ oc paa Tydsk **Butter-Blumen**: Thi det skeer icke saa megit for at Quægit skulle hafue nogen Begierlighed til at æde dennem/ som for det glisendis skin oc glathed som den hafuer/ oc gifuer en guul Farfve eller Glantz fra sig/ naar den blifuer holden til nogit andet/ som hafuer en vis anden Farfve: Men med en sort eller mørck Farfve gaar det icke an.

I.

Caprifolium.

Nafnet.

Caprifolium, **Gede-blad/Skof-Lilie/Løbe-Rose**: (den kaldis aff somme som ere v-forfarne udi Vrters Kundskab/ **Vedbende paa Træer**/ men huo som flitteligen vil paa Træerne gifue act/de kand let befinde/ en stor vildfarelse hos denne deris Meening at være: efterdi at den Vedbende som groer paa Træer/ er et langt andet slags end denne/ huilcken vi oc hafue for sig selff beskrefuit pag. 245. No. 95.) Paa det Tydske Sprock kaldis den: **Waldt-Lilien/Geiß-Blat/ Zaunling/ Speck-Lilgen/ Waldt-Winde**: Den bekommer sine Blomster udi Majmaanet oc Skiersommer: Den er det første slags som *Bauhinus* beskrifuer/oc kaldis aff hannem: Periclymenum non perfoliatum Germanicum, det er/ **Den Tydske Gede-blad/som icke er voxt igiennem Bladene.**

A.

B.

Vdvortis Skickelse.

C.

Denne Gede-blad kryber eller løber op ad/ (huorfore den oc saa **Løbe-Rosen** aff mange kaldis/ men den vel heller maa kaldis **Løbe-Lilie**/) med sine smaa Stengeler/

huil-

No. 25.

huilcke ere lange/ tynde/ men dog Træactige/ oc som skiude sig ud i Grene/ oc paa dennem/ noget fra hin anden/ komme tuende Blade/ huilcke sidde tuert fra hin anden/ de samme ere langactige/ bløde oc bleeg-grønne/ men paa den nederste Part eller side/ ere de meere graa-actige: Blomsterne sidde mange tillige øfverst paa Grenene/ de samme ere langactige/ huide / sødluctendis / inden til hule / fra den ene side gaae de lengere ud / oc midt ud fra det hule udgaae nogle Klebre: Fructen/ som kommer efter Blomsteret er ligesom Druer / oc sidder tilsammen ligesom smaa Bær / naar den blifuer moen er den rød / oc der er megit haardactigt Frøe inden i den samme: Roden som er neden under er træactig / oc hafuer ocsaa nogle Trefler.

D.

Figuren er at see: ☞ Pag. 37. No. 25.

Steden.

E.

Dette slags Gede-blad her aff os er beskrefuet / hafue vi stor mangfoldighed aff: Thi huor mand kommer udi Skofvene / oc besynderligen huor der ere Vnderskofve oc Tycker/ der finder mand den gro / oc sno sig omkring andre Træer / men i synderlighed om Haseler oc Hafventorne. Ellers saa blifuer den oc udi en deel Hafver indført / at den kand udi Gangene oc om Lysthusene staa/ oc med sine Blomster zire oc beprydе / men huo som kand bekomme saa stor mengde aff den Valske Gedeblad eller Skof-Lilie/ de skiøtte icke ret megit om dennem som vi her hafue beskrefuet: Thi *vulgò*, Omne rarum charum, det er saa meget sagt:

F.

Alt huad som sielden er at finde /
Elskis meget aff Mand oc Quinde.

Krafft oc Brug.

G

Gedeblad er aff de Vexters oc Vrters Tal/ som drifve Urinen / oc den er udi den tredie Grad varm paa det aller-

heftigste/ eftersom *Dioscorides* vidner udi sin 4 Bogs fiortende Capitel / at denne Vrtis Bær / naar de blifue modne indsanckede/oc udi skygge oc svale tørrede/ hen ved it Quintin udi Vijn huer Dag udi fyrretisve Dage indtaget / fortærer Milten / bortdrifue Møde oc Træthed: Men strax fra den siette Dag / (huilcket er synderligen at mercke) drifue de saa sterck oc hefteligen/at de endocsaa giøre Vandet oc Urinen blodigt.

H.

Dioscorides lærer ocsaa om denne samme Vrtis Blade/ at de med denne Kraft/ Art oc Nature ere begafuede.

Raadeligt er det derfor / at mand ickun sielden bruger denne Vrt/ oc det ickun varligen / saa at det skeer med god actsomhed/ oc uden nogen Fare.

Dersom det skeer udi tide/ naar Fødselen er farlig / kand mand gifue dennem/ som ere udi Barns-Nød bestedde/ it quintin pulveriserit Lavendelfrøe i fire eller sex Lod Gedeblads Vand/ huor om mand kand videre læse udi denne voris Vrtebogs Tredie Part *Lit.* L. pag. 267. No. 117. huor vi Lavendels Historie hafue indført.

I.

Her er det høieligen fornøden at paaminde den gemeene Mand om den store Vildfarelse / som *Tragus* eller *Hieronymus* Bock saa oc Henrick Smidt / (som forbemelte *Auctorem* udi sin Vrtegaard hafuer fordansket / saa at der feyl icke megit udi / at jo en huer kand see / at Henrick Smidts Vrtegaard paa Danske / oc Hieron: Bocks Kreuter-Buch komme ofuereens med hin anden) her gerade udi; Men Aarsagen til samme Vildfarelse er denne: at huercken *Hieronymus* Bock eller Henrick Smidt hafue *Dioscoridem* forstandet/ oc ey vist huad hans Meening hafuer værit / oc derfore ocsaa hans Ord vrangeligen fortolcket / oc det ey uden den gemeene Mands største Skade. Thi det er vist / at *Dioscorides* aldrig hafuer tænckt end sige lærdt/ det som *Hieron:* Bock

K.

L.

oc Henrick Smidt vrangeligen lære oc meene/ nemlig: No. 25.
At Gedeblads Bær skulle læge oc *curere* dennem som pisse tyckt Blod: huilcket nocksom er at acte oc slutte aff *Hieron:* Bocks oc Henrick Smids egne Ord.

Hieron: Bock taler der om saaledis: Die Körner seind einer außtreibenden Natur/ darumb seindt sie Nutz vnd gůtt den dicken blůtigen Harn zu bewegen: Oc Henrick Smidt siger saaledis: Disse Korn eller Frø ere aff en uddrifuendis Nature/ thi ere de gode til dennem som pisse tyckt Blod. M.

Men *Dioscorides* med klare oc bare Ord lærer langt anderledis der om/ naar hand siger: Οὖρα ἄγει ἀπὸ τῆς ἕκτης ἡμέρας αἱματώδη. Huilcket er saa som vi forstaa oc forklare det: Skof-Lilie-Bær ere Aarsag til / oc giøre det / at i steden for det rette oc Naturlige Vand oc Pis / den siette Dag efter mand hafuer brugt dem / blifuer Vandet blodigt / oc lige som Blod udpissis. N.

Den gemeene Mand derfore tage sig vel vare for denne Vextis Brug/ at de den ey altformegit bruge; oc see sig vel for/ at de ey altformegit forlade sig paa gemeene Lægebøger / som aff en deel u-forfarne Barskiere oc andre saadanne sammenskrefne ere/ thi de dog eengang omsider ville skade dennem. O.

Carum.

Nafnet.

Carum, Kommen/ Dansk-Kommen/ den kaldis paa Tydsk: Mat-Kümmel/ Wiesen-Kümmel: Den bær sine Blomster oc Frø fra Maymaanet til Høsten: Den er den første som aff *Bauhino* beskrifuis / oc den kaldis aff hannem: Cuminum pratense, Carvi Officinarum, A.

 det

No. 26. det er: Enge-Kommen/Dansk-Kommen som paa Apotecket blifuer indført oc der forbrugt.

Vdvortis Skickelse.

Der ere tuende slags Kommen fornemmeligen til/ iblant huilcke det eene slags blifuer kiøbt i andre Lande/ oc fra dennem blifuer hid til os indført/ oc det kaldis gemeenligen aff Vrtekremmere oc andre Spise-kommen: Men det andet slags/ som voxer her i voris Lande/ kalder mand Dansk-Kommen/ oc dette slags kommer frem med en Stengel/ som er halfanden Fod høy eller der ofuer. Den er ocsaa firekantet/ oc her oc der hafuer Knæer/den er glat/ oc inden til hul/ gaar ud i smaa Grene/ paa huilcke der sidde smaa Blade/ lige som den vilde Pastinackels eller Derreurtis Blade/ men dog ere de *subtili*gere oc mindre: Blomsterne ere smaa/ huide/ oc sidde tilsammen i nogle brede Kroner eller Koste: Frøet som kommer efter Blomsterne er sortactigt/ nogit lengre end Anisis: Roden er en spand lang/ temmelig tyck/ oc fuld aff Saft/ smager ligesom Pastinackels Rødder/ den er ofte huid/ men sielden guul.

B.

C.

Pag. 38. No. 26. Figuren er at see: ☞

Steden.

D.

Dansk-Kommen voxer/ saa som tilforn bleff omtalt/ udi stor mangfoldighed her udi Riget/ oc besynderligen udi Norrig oc Skaane ved Mølledamme oc udi Enge: Oc hafve de saa stor mengde aff den/ at de den udi mange Tyndertal til andre Riger oc fornemme Kiøbstæder/ saa som ere Lybeck/ Rostock/ Dantzig oc andre/ Aarligen kand udskibe oc selge.

E.

Krafft oc Brug.

Dansk-Kommen-Frø varmer oc tørrer udi den tre-

die

No. 26.

die Grad/ oc derfore/ saa som *Galenus* vidner/ kand vel brugis aff dennem/ som ere med ofuerflødige Vedsker opfylte.

Der ere en deel *Medici* huilcke aff vis Forfarenhed vide Colicam eller Veyr udi Lifuet at *curere* oc bortdrifue / i det de enten tage Nyt Brød aff Ofnen/ flecke det / giøre her oc der huler der udi/ oc komme Kommen udi de samme huler/oc legge den siuge det paa Bugen det hediste hand det taale kand: Eller oc de tilforne tage Kommen oc elte det udi Deyen / førend de sætte den udi Ofnen oc bage den / oc det samme bruge de paa den Maneer som nu sagt bleff.

F.

En deel ere der ocsaa som bruge dette varme Kommen-Brød/ naar nogen er døff eller tunghør / i det de enten sætte dette varme Brød til Ørene / eller ocsaa lade denne varme opstigende Damp oc Qualm igiennem en Tragter opfare i Ørene.

G.

Om saa er at mand kommer nogle draaber Kommen-Olie udi det Medicament som kaldis Diacuminum, huilcket paa Apotecket blifuer bered / da er det it got Middel for Veyr i Lifuet at uddrifue.

Men huo som icke hafuer det samme Medicament, oc icke heller Kommen-Olie/da skal hand tage Kommen ind udi varm Vijn eller ocsaa distilleret Kommen-Vand.

H.

Vanseet at Bønderne her i disse Lande ey vide aff disse nest-forskrefne Medicamenter at sige/saa vide de dog/at den v-fordøfuelighed som fersk Ost gifuer fra sig / (besynderligen naar mand alt formegit der aff æder) med Kommen kand fortæris oc fordrifuis; huorfore de ocsaa tage megen Kommen der til / naar de ville giøre Ost.

Hieronymus Bock acter i all Sandhed denne Vrt saa høyt som noget Medicament, huilcket er læt at slutte aff disse Ord / som hand saaledis taler: Diser Kymmel ist

I.

nun-

No. 27. nun mehr auch allenthalben breuchlich / ja auch nützlicher in seiner Acht als kein Würtz auß Arabia. Huilcket er saa megit paa voris Danske Maal sagt: Denne Kommen er nu meer oc allevegne brugelig/ja oc nytteligere udi sin Brug / end nogen Kryderj aff Arabia.

A. Caryophyllata.

Nafnet.

Caryophyllata, Benedicte / Benedict-Vrt / Benedict-Rod / Neglicke-Rod / Bentz-Vrt. Den kaldis paa Tydsk: Benedict-wurtz: Den seis med sine Blomster udi Maymaanet / oc der efter: Den er den første.

B. Benedict-Vrt / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Caryophyllata vulgaris, det er: Den gemeene Neglicke-Rod.

Vdvortis Skickelse.

Benedict-Vrtis Blade / som komme frem paa nogle lange Stilcker / ere nogit hvasse / lodne / oc gierne trekløftede ligesom Aggermaanis / men sortere oc haardere / oc omkring

C. ved siderne kerfuede / oc under eller neden for dennem sidde der gierne paa den samme Stilck tuende andre smaa Blade: Stengelerne ere ofte halfanden spand høye / eller oc der ofuer / de ere tynde / oc gaae ud i smaa Grene / øfuerst oppe i Toppen paa dennem komme der nogle smaa gule Blomster / huilcke med deris Skickelse ligne Femfinger-Vrtis eller Rødmis eller Tormentillis Blade. Efter Blomsteret kommer der it lidet

D. Hofuet / huilcket er huast / oc ligesom aff mange Pige som sidde tilsammen bevæbnet / huilcke / naar de blifue modne / henge

ved

No. 27.

ved Klæderne: Roden hafuer mange Trefler/huilcke den skiu-der fra sig/ med sin Luct/ som den gifuer fra sig/ ligner den Neglickers Luct/ huorfore den ocsaa aff mange kaldis Neg-licke-Rod.

Figuren er at see: ☞ Pag. 39. No. 27.

Steden.

E.

Dette slags Neglicke-Rod eller Benedicte voxer tijt saa vel i Marcken som udi Hafver. Vdi Hafver-ne seer mand den gierne voxe aff sig selff hos Planckeverckene/ Gierdene/ under Træerne oc paa de steder som Solen icke for Træernis eller andet saadants Skygge kand sticke heed paa. Paa Marcken findis denne Vrt ocsaa/ oc fornemmeligen hos Gierder/ oc Tornebuske/ item udi tycke Skofve. Men her er endnu it andet slags foruden dette/ huilcket oc er vildt/ oc voxer hos Diger oc paa smaa Tuer udi Enge oc andre steder/ oc det hafuer et smuckt purpur-farfvet Blomster/ huilcket henger ned ad/ oc det slags er langt lifligere til siune end det første vi her hafue beskrefuet: Thi det samme er oc af finde med dobbelte blomster/ foruden disse findis oc/ men sielden/ it slags som skiu-der Blomster aff Blomster/ ligesom de dobbelte Kragetæer.

F.

Krafft oc Brug.

G.

Den gemeene Benedictes eller Neglicke-Rod holdis for/ for den Smag oc Luct som den hafuer efter Negli-cker/ at være varm/ oc at tørre udi den anden eller tredie grad.

Naar mand ey hafuer andre Medicamenter oc Læge-domme/ da kand mand bruge denne Vrtis Rod tørret oc støt til Pulver/ til at gifue dennem ind/ som ere faldne neder: Oc fordi at den er *diversarum partium* eller atskillig aff sin Na-ture/ da ere der nogle *Medici*, iblant huilcke *Matthiolus* oc-saa er/ som raader/ at mand denne Vrt skal ocsaa bruge imod

H.

No. 28. Tarmebrud eller Nederlob / saa vel som ocsaa Blodspytten/ oc imod Quindernes Tider / som ere alt for strenge.

Denne samme Rod skaaren udi Stycker / pleye somme Huußgeraadige Quinder udi Ormemaanet oc Høstmaanet/ hen ved fem eller sex Lod / blande med nogle tørre Citrone-skaler/som vel ere udskaarne aff den inderste huide tycke Barck eller Hinde / oc komme i en liden Pose / oc henge ned i Tynden ved en lang Traa/paa det at Øllet ey skal blifue suurt i den/ udi Hunde-Dagene.

I.

Castanea.

Nafnet.

Castanea, Castanie-Træ/ Det kaldis paa det Tydske Sprock: **Kestenbaum**/ eller **Kastanienbaum**: Det kommer frem med sine Rackle oc Drie udi Maymaanet. Men dets Fruct sendis hid ind til os/ Det er det andet slags/ som *Bauhinus* beskrifuer / oc det kaldis aff hannem: Castanea sylvestris, qvæ peculiariter Castanea vocatur, det er: **Skof-Castanie-Træ/ huilcket i særdelißhed kaldis Castanie-Træ.**

A.

B.

Vdvortis Skickelse.

Castanie-Træ er et veldigt stort oc høyt Træ: Det skiuder mangfoldige mange oc store Grene. Bullen er tyck / huilcken undertiden er seet at hafue været saa stor / at den neppeligen aff trende Karle tillige kunde omfaffnis: Vedden/ eller oc *Materi*en er haard oc varig; Bladene ere store/ huasse/ rynckede / omkring ved Siderne iskaarne / større end et huert særdelis Valdnød-Træis Blade: Racklene ere tynde/ langactige oc grønne: Fructen er i it trindt oc huast Huus / huilcket er pige-fuldt ligesom it Pindsuin/ naar det blifuer moent

C.

saa

No. 28.

saa aabnis Huset/oc der efter falder fructen eller Castanien ud aff dennem. Samme Fruct eller Castanie er intet trind/men paa den ene side tættere oc flad/oc spitz op til den øfverste side. Skalen som der sidder omkring er haard/sey oc ganske slet/oc hafuer en mørck-bruun-farfue: Kiernen eller det beste som der er inden udi er haard oc huid/oc den er betecket med en tynd Hinde/huilcken er under Skallen.

D.

Figuren er at see: ☞ Pag. 40 No. 28.

Steden.

Castanie-Træ voxer intet aff sig selff her i disse Lande hos os/huercken udi Hafver/oc langt mindre paa Marcken/men maa derfore enten fra andre Steder oc Lande hid til os indføris/eller ocsaa Kiernene sættis/huilcke nocksom med god medfart oc Tilsiun letteligen kand voxe oc blifue ved: Men Fructen blifuer huercken saa stor som den der fra andre Riger blifuer hid indført/tijt oc ofte icke heller saa moen: Men dog er den j saa stor Mangfoldighed her i Kiøbstederne Aarligen til kiøbs/som den kunde være her hos os groet oc voxen.

E.

Kraft oc Brug.

Om dette Træis Fructers Kræfter kand mand læse hos *Galenum*, thi hand roser Castanie-Træis Fruct/fremfor all anden slags Aggerne/som ere tienlige til at ædis. Der-efter maa vi icke aldelis samtycke med *Johan: Bodæo à Stapel* som ellers med smucke oc sær lærde Commentariis hafuer *Theophrastum Eresium illustrerit*; Thi hand vil med *Grammaticis* at Castanier skal være it slags Nødder: Men os siunis best at være/at Castanier blifue holdne for it slags Bog/huor om vi icke megit her paa denne sted ville tale. Men forbemelte *Auctor* vidner med *Grammaticis*, at alt huad der hafver en haard Hinde eller Skale ofuer Fructen/skal kaldis it slags Nødder/oc kand for den Aarsag skyld ocsaa Boge-Kier-

F.

G.

No. 28. ne kaldis Boge-Nødder / dog maa en huer *judicere* her om huad hannem got siunis / vi ville nu ickun tale om Castaniers Kræfter.

De som ville hafue deris Sundhed udi got act / de tage sig vel vare / at de dennem ey for jdeligen oc udi for stor mengde æde: Thi fornefnde *Galenus* taler ocsaa saaledis om Castanier: *Castaneæ sive elixentur, sive aßentur, sive deniq; frigantur, semper sunt pravæ, & multò magis si crudæ mandantur:* Det er: Castanier enten de siudis eller stegis eller ved Ilden tørris da ere de altid onde / men fornemmeligen om de blifue raae ædne.

H.

Een deel *Medici* sige ocsaa herforuden / at dersom mand æder mange aff dennem raae / da skulle de foraarsage en stor hob Luus / med mindre mand strax der paa fortærer Lavendel-Blomster.

I.

Fornøden er det derfore at Soldater oc andre som ere udi Leyre oc andre saadanne steder / som ere saa snefre / at mange maa saa got som ligge paa hin anden / huor der iblant anden Fruct pleyer at være mange raae Castanier til kiøbs / de gandske holde sig fra dette Træis raae Fruct / med mindre de med fornefnde Luus ville være plagede / eller føde oc underholde mange Regimenter aff dennem / paa deris egen Kost oc Tæring.

K.

Den inderste røde Hinde / som er imellem Skalen oc Kiernen / henved to qvintin med lige saa meget Fijlßbeen udi rød suur Vijn eller Aakanne-Vand indtagen / meene vi med *Matthiolo* (huilcken *Auctorem* vi her udi efterfølge) skulle tiene de Quinder som aff Tidernis slemme huide Flod hafue ont / men de maa først vel være *purgere*de.

Ellers saa lærer ocsaa bemelte *Matthiolus*, at denne samme Hinde skulle stille Blodgang oc Bugløb.

L.

Somme fornemme Quinder tage af skalede Castanier med

med en Haand fuld eller to Byncke-Blomster / oc komme en Næsue fuld Anniјs der til / oc fylde de Gies der med som de ville steege / paa det at Giessene i saa maade kand blifue Giesterne diß bedre smagendis. Somme skale dennem icke aff / men ickun skære dennem i: Dog er det første raadeligst / thi det ellers let kunde skee / om nogle blefue forglemde at afskalis / naarsomheldst mand vil fylde Giessene der med / at mand icke beholdt Giessene paa Spiddet / naar de begynde at stegis igiennem / men maatte lede i Asken eller paa den anden side aff Fyrsteden efter dem. Her udaff kand mand slutte huor w-sunde Castanier mon være for dennem som aff *Colica* plagis / eller aff Veyr i Lifuet ere opblæste.

No. 29.

M.

Cerasus.

Nafnet.

A.

Cerasus, **Kirsebær-Træ**: Det kaldis paa Tydsk: **Kirschenbaum.** Alle slags Kirsebær-Træer komme frem med deris Blomster udi April eller Faaremaanet / dog undertiden før / oc undertiden efter. Det er alle vitterligt / at der ere tuende slags **Kirsebær-Træer udi allmindelighed til** / det ene er vildt / oc voxer udi Skofven / huilcke gemeenligen kaldis: **Vexelbær** / eller **smaa Tydske Kirsebær** / huilcke ere det siuende slags hos *Bauhinum*, oc kaldis aff hannem: Cerasus major ac sylvestris fructu subdulci, nigro colore inficiente, det er: **Det store oc vilde slags Kirsebær-Træ / med en sødactig oc brun-farfvendis Fruct.** Det andet slags er tamt oc voxer udi Hafver / men dette slags hafuer endnu fornemmeligen tuende slags under sig / thi de gierne enten blifue tilige modne / oc deris Bær blifue bleg-røde / oc de gemeenligen kaldis **Moreller**: eller oc fildig / oc deris Bær ere brunsorte / oc de kaldis **Danske** eller

B.

C.

No. 29. store Tydske Kirsebær. Om dennem som voxe udi Skofven / Item om dennem som blifue tilige modne ville vi icke her handle / men ickun om det sidste slags / som blifue sildig modne / huilcket er det allerførste slags som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Cerasa sativa rotunda rubra, qvæ

D. nostris sativa, det er: Trinde røde oc tamme Kirsebær / huilcke i særdelißhed aff hans Landmænd kaldis Tamme: Oc de ere det slags som ellers her i Landet kaldis sorte Danske eller Tydske Kirsebær / Men dog alligevel seer mand stor Forskiel imellem det samme slags Kirsebær / saa som *Bauhinus* hafuer *observerit*: Thi hand det slags som hos Vijntappere er megit angenem til Kirsebær-

E. Vijn at giøre / kalder Cerasa acidissima sangvineo succo, det er: De suriste Kirsebær med en Blodsaft / oc de udi Schwitzerland kaldis Weichßlen.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Kirsebær-Træer / sorte Danske eller store Tydske Kirsebær-Træer kaldet / er it temmeligt høyt Træ / som nocksom vitterligt er: Bullen som det

F. hafuer er icke ret tyck / Barcken er nogit huas / men dog fluxbøyelig / Bladene ere temmelig store / brede / langactige / seenefulde oc kerfuede omkring ved siderne: Blomsterne ere huide / temmelig store / oc de bestaae aff fem smaa Blade / oc inden i dennem er der nogle Klebre / huilcke ligesom Blomsternis blade ere huide: Fructen eller Kirsebærene som komme efter Blomsterne ere trinde / fyldige eller kiødrige / fulde med Saft / oc gifue en Vijnsuur smag fra sig paa Tungen: Farfuen som

G. de hafue er enten rød eller brunsort.

Ja her er endocsaa herforuden stor Forskiel paa disse Kirsebær-Træer / thi de som voxe uden nogen Poden / eller oc blifve

ve podede udi it andet aff dette samme slags Træer/hafue gierne nogle store Kirsebær/paa nogle korte Stilcke/ huilcke undertiden ere saa store/at it aff dennem kand veye saa megit som 10 eller flere Steene/som ere udi Bærene. Men de som blifve podede udi de Kirsebær-Træer/ som ere aff de Vilde/ eller smaa Tydske Kirsebær-Træer/ bære vel mindre Kirsebær/men de hafue lengre Stilcker/oc de blifue snarere modne end de andre/oc de Steene som ere udi dennem/ ere mindre end de som ere udi de andre vi nu omtalede.

No. 29.

H.

Alle disse Kirsebær-Træer gifue en Kirse-Quas fra sig/ naar Barcken blifuer skadt/eller oc om Solen sticker saa heed der paa/ at den maa bryste/oc den samme Kirse-Quas hafuer en bleegguul Farfve/oc omsider blifuer den haard.

I.

Figuren er at see: ☞ Pag. 41. No. 29.

Steden.

Huad Steden sig belanger som disse Kirsebær-Træer voxe paa/ da er den vel alle/aff det som før er sagt/ vitterlig: Thi udi Hafverne finder mand dennem/ oc icke nogen andensteds/at groe/med mindre at de aff frj vilie udi Vænger blifue satte/ eller de aff Steene/som aff en hendelse kand være bortkastede udi Jorden/ere opkomne. De Vilde Kirsebær-Træer finder mand allevegne her i Sielland udi Skofvene at groe/oc undertiden ocsaa sommesteds udi Hafver.

K.

Krafft oc Brug.

Huo som ville hafue deris Sundhed udi god Act/ dennem er det høyeligen fornøden/at de gifue vel act paa/huad for slags Kirsebær vi her tale om/ at de icke holde Morellerne for at være de beste/huilcket gemeenligen pleyer at skee/oc derfore det første de blifue modne/icke kand skone sig selfve/ men æde saa mange aff dennem/at de icke vide engang maade der udi at

L.

hol-

holde / oc derudofuer tijt gerade hen udi store Siugdomme: Thi disse samme Bær / naar mand for mange aff dennem æder / naar Høsten begyndis / oc tijt langt før / pleye afskillige Siugdomme at foraarsage / nu *Choleram*, nu Galdens Ofverflødighed / nu Bugløb / nu Skab oc Kløe / nu endocsaa Orme udi Lifuet: Bedre er det derfore gandske at holde sig fra samme Kirsebær / end mange aff dennem at æde: Oc de som aff bemelte Suagheder ey ville være ofuerjlede oc besuærgede / skulle tage sig vel vare / at de icke mange aff fornefnde Moreller æde / men heller bruge de sorte Danske Kirsebær / som blifue sildig modne.

M.

Sorte Danske Kirsebær for deris liflige Suurheds skyld / naarsomheldst de ere ferske aff deris egen Safft / eller oc tørre / udi Endivie-Vand / Veybred-Vand eller Jordbær-Vand blødte / stille den Tørst som mand hafuer aff den hitzige Kaaldis Heede oc Brynde / naar mand holder dennem paa Tungen; oc dersom at de blifue kaagede / da giøre de Mafven / som er aff alt formegeu Hitzighed forderfuet / tidig.

N.

Disse Bær tiene dennem i synderlighed / som ere Melancholiske / oc som hafue ont udi Slagsiden: Thi *Fernelius in Consilio 43* vidner / at ingen Ting er bedre til at *curere* oc læge det onde med som er udi Slagsiden / end Affødet eller *decoctum* aff disse sure oc tørre Kirsebær / enddog andre dennem endoc til anden Brug bruge: Ja hand endocsaa siger / at mange ved dette eniste Raad fra samme Siugdom ere hiulpne / oc komne til pas / oc herfor er Kirsebær-Mos de Melancholiske god.

O.

Galenus oc *Dioscorides* ere udi den Meening / at det skulle være raadeligt / at de som aff Nyre-Vee hafue ont / kand bruge den Kirse-quas som her paa disse samme Træer udkommer.

P.

Men Pigerne vide ocsaa at giøre sig denne Quas nyttelig: Thi de tage den samme / giøre en liden Knap aff Kammerdug fuld aff Kirse-quas / oc giøre den samme nogit lidet vaad i kold-

No. 30.

i koldstøbt Lud eller Lecke-lud/met huilcken de stryge deris krus-flettede Haar-Locker/at de icke skal blifue puskede: Somme bløde *Fœnum græcum* eller Buxhorns-Frøe i Lud: Men somme/(huilcket er at beklage) mißbruge her til det huide aff Eg: Andre mißbruge Øl der til/huorfore ocsaa Gud straffer dem som saadant giøre/ at der efter groer Orme i enden aff Haaret som fortære det: Thi Gud selff hos Propheten siger at hand vil haardeligen straffe alle dem som Hoffart med deris Hofvet oc Haar bedrifve.

Q.

Chamelæa Germanica.

Nafnet.

Chamelæa Germanica, **Kielderhals**: Den kaldis paa Tydsk: **Kellerhals/ Zeilant/ Zeidelbast/ Läuß-Kraut / Scheiß-Lorbern**: Den hafuer sine Blomster strax om Vaaren/ oc den er den anden som aff *Bauhino* beskrifuis/ oc den kaldis aff hannem: Laureola folio deciduo, flore purpureo, Officinis, Laureola fœmina, det er/ **Kielderhals med purpur-farfvede Blomster/oc affeldige Blade/ huilcken paa Apotecket kaldis Hun-Kielderhals.**

A.

B.

Vdvortis Skickelse.

Kielderhals er en quistactig oc Træactig Vext/ hen ved en tre Fødder høy / eller ocsaa høyere/ om saa er at den blifver dyrcket: Grenene ere seye / oc en spand lange: Bladene/som den hafver/ere langactige/ bredactige / bløde oc bleeggrønne: Blomsterne/ som komme omkring grenene / ere luctendis: Farfven/som de hafve/er en bleegrød Purpur-Farfve: Bærene ere trinde/ oc saa store som de største Ribs; naar de ere modne / hafue de en bleegrød Farfue / naar de ere tørre/da

C.

No. 30. ere de sortactige/men den Kierne som er inden i dennem er Ham-pe-Frø liig/oc er fuld aff en huid Marsve. Roden er lang/oc den skiuder sig dybt neder i Jorden.

Pag. 42. Figuren er at see: ☞
No. 30.

Steden.

D. Kielderhals voxer vel sommesteds her i disse Lande vild/ saa som udi Skaane oc Jydland / men fordi at den hafver saa smuckt it Blomster / blifuer den udi mange fornemme Hafver ocsaa indført oc dyrcket.

Krafft oc Brug.

Huad Kræfterne sig belanger som Kielderhals hafuer/da ville vi med villie gaa dennem forbj/ raadendis at en

E. huer tager sig vel vare at hand icke æder dennem / thi dersom mand tager dennem i Munden/oc de i det samme gaa i sønder/ da brende de hefteligen oc langt meere udi Halsen / end Peber eller Ingefer: Ja saa megit/ at dersom mand hafde en Kielder udi Halsen/ da kunde den endda icke letteligen stillis/oc jo meere mand dricker / jo meere mand begierer / førend den omsider gaar bort aff sig selff / eller oc mand dricker sød Melck der paa.

A. # Chamelæagnos.

Nafnet.

Chamelæagnos, *seu* Myrtus Brabantica, Pors: Den kaldis i Landte-Mecklenborig / ved Rostock Post: Den hafuer sine Blomster udi Maymaanet oc Skiersommer: Den er den fierde Sumack som *Bauhinus* be-skrifuer/oc den kaldis aff hannem: Rhus Myrtifolia Bel-

B. gica, det er: Den Hollandske Sumack / som hafver Myrtis-Blade.

Vd-

Vdvortis Skickelse. No. 31.

Pors er en liden oc law Vext / som sielden blifuer halfanden Fod høy: den skiuder nogle Grene fra sig: Bladene / som voxe paa dennem / ere bredactige / langactige / oc ey meget vlige de smaa Viers eller smaa Pile-blade: Jefnside hos Bladene oc udmed dennem komme der Aractige Blomster / huilcke ere smaa oc gule: Efter dennem kommer Frø / huilcket er hart oc sticker med enden / oc sidder sammen som en langactig Drue; Dette Frøe kaldis aff den gemeene Mand her i disse Lande Brunset / naar det er moedt da hafuer det en Olieactig Saft. Roden som er underneden er sey oc haard: Den gandske Vext er stercklucten dis / oc besynderligen hendis Frøe oc Oliactig Fædme. C.

Figuren er at see: ☞ Pag. 43. No. 31. D.

Steden.

Denne liden Vext voxer paa mange steder her i Riget / oc fornemmeligen udi Jydland / Skaane oc Fyen / huor der ere tørre Grypter / Liung-slet / oc andre Moeßactige steder. Den voxer vel ocsaa her i Siæland / men dog icke nær saa mangfoldig / uden i de Moser som her kaldis Pors-Moser.

Krafft oc Brug. E.

Bønderne / her i Riget oc uden for / tage dette lidet Træ / tørre det oc brygge Øl med det / i det de kome det iblant Malurter oc Humle som de sætte paa Øllet / at det kand blifue sterckt: Men besynderligen tage de der til Brunset / thi da blifver det saa megit dis sterckere / oc meere Hofvetgalt / oc de ocsaa dis lettere det selge kand: Men en skreckelig Ølsiuge oc Hofvetverck foraarsager det hos dennem som icke ere vandte der ved. F.

Jægere udi somme Landsskaber med Pors fordrifue

Røtter/at de icke skal gnafve deris Garn i stycker / oc de enten legge den under Garnet/eller oc henge den op paa Træerne/oc med det samme deris Garn beprydde oc smycke.

Chelidonium majus.

Naffnet.

A.

Chelidonium majus, Stor Chelidonie/ Selidonie/Stor Suale-Vrt: Den kaldis paa Tydsk Schol-kraut/ Schol-wurtz/ Schwalben-kraut/ Golt-wurtz: Den seis med Blomster fra Aprilmaanet til hen midt om Høsten. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Chelidonium majus vulgare, det er: den gemeene store Suale-urt.

B.

Vdvortis Skickelse.

Den gemeene store Suale-Vrtis Stengeler ere halfanden Fod høye / tynde / trinde / fulde med Knæer / oc nogit lodne/oc de skiude sig ud i nogle Grene: Bladene henge sammen aff mange / kerfuede omkring ved siderne/ oc ligne det samme slags Kragetæers Blade/ som voxe udi Hafver / men dog større/tyndere oc slettere / oc hafue en Himmel-blaa eller bleeg-blaa-grøn-Farfue:

C

Blomsterne ere de gule Filiters Blomster lige / oc de hafue ocsaa en guul Farfue: Efter dennem komme nogle smaa oc smale Frøehuse/men meget kortere end Filitternis: Frøet som er i dennem er smaat oc guulactigt: Roden er stacket / inden oc uden til hafuer den en Saffrans Farfue: Treflerne som den skiuder fra sig/hafue lige den samme Farfve. Den gandske Vrt er ilde luctendis / oc huor den bliifuer brudt eller skadt / da gifuer den en guul Saft fra sig / huilcken er skarp oc nogit beesk.

D.

Pag. 44.
No. 32.

Figuren er at finde: ☞

Ste-

Steden.

Den store Chelidonie finder mand fornemmeligen paa gamle øde steder/paa Kirckegaarde hos eller ocsaa paa Murene; oc huor der tilforn hafuer værit bygt paa/seer mand den icke i mindre Mangfoldighed at voxe/oc undertiden groer den vel ocsaa hos Gierder.

E.

Kraft oc Brug.

Det er icke at sige huor mange *Fab*eler mand finder skrefne om denne Urt oc hendis besynderlig Kraft som den hafue skal imod Blindhed / men vi ville gaa dennem allesammen forbj/ den som hafuer lyst til at læse dennem / hand kand opkaste *Johannis Bodæi à Stapel* Notas oc Commentaria ofuer *Hist. Plant. Theophr. p. 893.* thi hand paa samme sted aff mange andre hafuer draget det tilsammen. Vi ville ickun betracte hendis Kræfter som icke sla feyl/naarsomheldst de ickun ret oc med en god Forstand bruges; foruden huilcken alle *Medicamen*ter tijt ere meere skadelige end de forhielpe til helbreden.

F.

Den store Chelidonie er aff de Urters Tal / som ere varme/ oc tørre udi den tredie Grad/ Item som hafue den Natur/ at de rense oc *abstergere* / oc derfor er den oc tienlig til atskillige Legemens Suagheder / huor disse fornæfnde *qualiteter* oc Kræfter giøris fornøden: Saa som for Exempel/ til slem Skurff oc Fnat/som ey vil letteligen lade sig *curere* oc læge / eller ocsaa til Guul-Sot.

G.

Til Fnat oc Skurfve brugis den saaledis: Mand tager Roden aff denne Urt / siuder den udi Vand / oc toer det saarede oc skurfvede Hofvet eller Lem der udi/saa tørris Saarene / afskalis oc gaae bort.

Men dersom mand hafuer ont aff Guul-Sot/skal mand tage *decoctum* eller Affødet aff denne Urt/ saa megit som hen-

H.

ved fire eller fem Lod / oc komme nogit Sucker der udi / paa det det kand være nogit sødt/oc dricke der aff Morgen oc Aften.

I. Naar nogen aff Ringorme enten paa Hænderne / Armene/ eller andensteds hafuer ont / da veed Almuen intet bedre *Medicament* oc Lægedom at fly hen til/ end Saften / som denne Vrtis Rødder oc affbrudte Stilcker gifve fra sig: Besynderlig naarsomheldst Ringormen der efter blifuer bestrugen med lidet Salt oc Jngefer.

Huilcken som hafuer lyst til at see oc vide / paa huad Maneere *Chymici præpare*re oc berede *Medicamen*ter aff de store Chelidonier/ oc huor ofuermaade de samme blifue rosede aff dennem/hand forskaffe sig *Cratonis Epistolas medicinales*, oc læse den 99 Epist. skrefuen til *Hieronymum Donzellinum pag. 156.*

A.

Chelidonium minus.

Nafnet.

B. Chelidonium minus, Liden Selidonie/Liden Chelidonie/Liden Suale-Vrt. Den kaldis paa Tydsk: Feigwartz- oder Blatter-Kraut / Pfaffenhödlein/ Rammenhödlein/ Klein Schwalben-Kraut/Meyen-Kraut/ Schörbocks-Kraut. Den kommer frem/ oc blomstris udi Tordmaanet / den er den anden som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Chelidonia rotundifolia minor, det er: Den liden Suale-Vrt med trinde Blade.

Vdvortis Skickelse.

C. Den liden Suale-Vrt hafuer grønne Blade / huilcke ere trindactige/slette/glatte oc glisendis; de ere nogit mindre end Vedbendis paa Jorden: Stilckerne ere tynde/

kort

korte/ oc mesten krybe udmed Jorden: Blomsterne/ som den skiuder fra sig/ ere gule/ ligesom Kragetæers / oc efter dennem kommer der ligesom it lidet Hofvet / huilcket er fuldt aff mange Frøe/ men de ere megit smaa: Roden bestaar aff nogle tynde Trefler / paa huilcke der henge ligesom nogle smaa Korn / huilcke udi storligheden ligne Huedekorn/ eller Myre-Eg.

No. 33.

D.

Figuren er at see: ☞

Pag. 45. No. 33.

Steden.

Denne liden Suale-Urt voxer udi stor mangfoldighed udi Skofve oc Krat hos Buske / saavel som ocsaa udi Hafver under Træerne / Item hos Fiskeparcke oc Damme som udi Vænger eller Hafver ere grafuede.

Kraft oc Brug.

E.

Dioscorides, saa vel som ocsaa *Galenus*, lærer oc siger/ at den er langt mere varm/ end den store Chelidonie eller Suale-Urt/ huilcken vi her nest tilforn hafue beskrefuit / ja hand siger endoc herforuden / at den er varm udi den fierde Grad.

Denne liden Suale-Urt med sine Rødder blifuer aff somme brugt til den gylden Aaris Flod/ thi de tage Urten med alt/ støde den oc berede med nogit Viin it *Cataplasma* der aff/ oc legge det paa fornefnde Skade / saa er det befunden at giøre saare got.

F.

Andre ere der ocsaa/ som tage denne Urt oc komme den udi de *infusis* eller ocsaa *Electuariis*, som imod Skiørbugs slemme oc onde Tilfald ere gode.

Christophoriana.

Nafnet.

A.

Christophoriana, Christophers-Urt/ Et slags Muncke / huis Bær Bønderne her i Landet kalde

Faare-

No. 34. Faarelorte: Den kaldis paa Tydsk: Wolffes-Wurtzel/ Christophels-Kraut: den hafuer sine Blomster udi Majmaanet/men hendis Bær blifue modne om Høsten: Den er det sextende slags Muncke som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Aconitum Racemosum, det er:

B. Muncke som hafuer Druer / eller Drue-Muncke.

Udvortis Skickelse.

Dette slags Muncke/ Christophers-Urt kaldet / hafuer nogle tynde Stengeler / huilcke ere en Fod høye eller der ofuer/ dog icke ret megit: De Blade / som skiudis fra Roden/ oc som voxe paa Stenglene/ ere aff mange sammensatte/ naar huert er særdelis oc for sig selfuer/da ere de brede/ spitze

C. oc kerfuede omkring ved Siderne / oc hafue en liuß-grøn-farfve: Blomsterne ere tynde/moßactige/ huide / oc øfuerst oppe i Toppen sidde de ligesom it Ax: Fructen er noget meere langactig end trind/ naar den blifuer moen / da er den sort / oc paa den ene side hafuer den en strifve; den er ligesom Bærene der ere paa Druer / oc ligesom en Drue udi Klyngetal sidder sammen: Roden er tyckactig/ey uden Trefler/uden til er den sort-

D. actig/inden til hafuer den en Buxboms Farfue/den gaar intet ud om Vinteren / men er varactig / oc Aarligen skiuder ny Stengeler oc Blade fra sig.

Pag. 46 No. 34. Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Drue-Muncke voxer allevegne her udi Sielland/ Skaane/ Laaland / oc andre flere disse Rigers Lan-

E. de / huor der ere tycke Skofve / ja den endocsaa tijt blifuer fra Skofven udi Hafver indført / huor den nocksom groer oc blif-

blifuer ved/ men kommer noget førre frem med sine Blomster oc Bær. No. 35.

Krafft oc Brug.

Det som tilforn / strax udi begyndelsen aff denne voris Danske Vrtebog/udi den første Part/ *Pag. 3. No. 1. F. G.* om Aconito hyemali luteo, det er: **Vinter-Muncke med gule Blomster** bleff sagt/det kand vi med all rette (efterfølgendis *Casp. Bauhini Auctoritet*) hid til denne Vrt ocsaa henføre: Thi ligesom at vi den/fordi at den er aff Munckis eller Aconiti Art / hafue holt for at være forgifftig / saa dømme vi det selffsamme/ her paa denne sted/ om denne voris Christophers Vrt: Thi skal det være raadeligst oc best/ at en huer flyer den / oc ey udi ringeste maade den bruger / oc for denne Aarsag blifuer den icke heller paa Apotecket brugt/ey heller nogen *Medicin* der aff beredt. F.

Clematis Daphnoides. A.

Nafnet.

Clematis Daphnoides, **Singrøn/ Jngrøn/ Vintergrøn**/ Den kaldis paa Tydsk: **Singrün / Jngrün/ Beerwincke:** Den skiuder sine Blomster for en dag / udi Tordmaanet/Aprilmaanet oc Maymaanet: Den er den første i Ordenen/som aff *Bauhino* beskrifuis/oc den kaldis aff hannem: Clematis Daphnoides minor, det er: **Den liden Singrøn:** Ellers kaldis den paa Apotecket/ Vinca pervinca. B.

Vdvortis Skickelse.

Singrøn skiuder nogle lange/ slette oc trinde Grene/huilcke ere tynde som Gyfvels smeste grene/oc gandske megit C.

Pag. 47
No. 35.

git bøyelige/ de hafue mange Knæer/ tilmed tijt oc ofte Snellinger/med huilcke den kryber paa Jorden/ oc de samme skiude undertiden smaa Rødder fra sig; men feste sig/dog sielden/dybt neder i Jorden: Hendis Blade ere slette/bredactige/ langactige/ oc paa Skickelsen ligne megit Laverbær-Træers Blade/ dog megit mindre: Blomsterne sidde hos Bladene/ oc de bestaae aff fem Blade / neden til ere de hule oc pijbactige / oc ere større end den gemeene Oxe-tungis Blomster: Farfven/som de hafue/ er gierne blaa / dog undertiden huid / sielden er den rød / de hafue ingen eller oc aldeelis en ringe Luct: Rødderne ere nogle gandske *subtile* Trefler.

D.

Figuren er at see: ☞

Pag. 47
No. 35.

Steden.

E.

Denne Urt/ Singrøn kaldet / finder mand ey her vild paa Marcken/ eller i Skofve at voxe / men allene udi fornemme Urte-Hafver/ huor den dog heller groer under Rosen-Træer/Vjnrancker/Buxbom oc andre saadañe/huor Skygge oc suale er/end udi Biedene som Solen kand sticke varm paa.

Kraft oc Brug.

Singrøn hafuer den Natur/ at den er nogit varm oc tørrer/oc derfore aff *Medicis* oc Bartskærer megit brugis / til Saaer oc slemme wæreene Bylder at tørre oc heele.

F.

Bugløb oc Blodgang er Singrøn ocsaa god til / dersom mand den indvortis bruger / udi Øl eller Vand sødden / oc Afsødet der aff dricker.

Saften / som Singrøn hafuer / er ocsaa tienlig til at stille Blodet naar Næsen bløder / naar mand vil drage den op i Næsen.

G.

Camerarius, saa vel som ocsaa *Costæus* lærer/at der som mand holder disse Blade udi Munden/ da skulle oc Næsens Blod der ved stillis.

Spi-

Spigelius lærer oc vidner om denne Vrt / at dersom den udi Vand eller Kiødsuppe blifuer kaaget / da skulle den foraarsage Melck udi Brystene igien / om mand dricker der aff.

Colutea.

Naffnet.

A.

Colutea, Wæcte Senis-Træ / det kaldis vel aff mange Senis-Træ / fordi de vide icke andet end at det ocsaa er den rette Senis-Vrt / huis Blade Aarligen paa Apotecket bliffue indførde / oc der selgis: Men de som ere i den Meening fare megit vild: Det kaldis paa Tydsk: Welsche Linsen / Schaf-Linsen. Den hafuer Blomster fra Maymaanet til Høsten: Den er den første Colutea som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Colutea Vesicaria, det er: Det Wæcte Senis-Træ som bær Frøehuse som Blærer / eller blæractig Senis-Træ.

B.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Vext er Rijsactigt / oc det voxer høyere end en Karls Statur er: Bullen / som det hafuer / er Træactig / oc icke ret megit tyck / oc den skiuder sig ud i nogle tynde Grene: Bladene ere langactige oc aff mange sammensatte / huilcke sidde paa begge sider aff en Stilck / ligesom Vickers Blade / dog større: Disse / naar huert er for sig selfuer / komme ofuereens med Buchßhorns Blade / naar de oc i lige maade ere særdelis: Blomsterne ere gule saa som Gyfvels / efter dennem kome store Frøe-huse / huilcke ere fulde med Veyr ligesom opblæste Blærer / huilcke / naar de hasteligen imellem begge Hænderne blifue sønderslagne / gifue saadan en Puff fra sig / som de smaa Hylde-Bøsser / huilcke Børnene om Høsten gaae paa Gaderne oc leege med: Farfven / som de hafue / er no-

C

D.

nogit Purpur-farfuet/ udi dennem ere der haarde/ sorte oc flade Frøe/ huilcke ligne Fugle- eller Muse-Vicker.

Pag. 48. No. 36. Figuren er at finde: ☞

Steden.

Dette Træ voxer huercken udi Skofvene/ eller paa Marcken her i disse Lande/ men alleene udi de Hafver/ huor det blifuer saaet eller sat. E.

Kraft oc Brug.

Dette ꝛc. Senis-Træ ey at være den rette Senis-Urt hafue vi tilforn sagt/ oc fordi at det er saa klart oc aabenbare/ at ingen der paa tuifle kand/ giøris det ey fornøden med vijtløftige Argumenter det at bevise/ men vi ville alt saadant/ saa som det der gandske er v-nødvendigt/ gaa forbj.

A.

Corona imperialis.

Nafnet.

Corona imperialis, Krone / Keyser-Krone / Kron-Lilier / Den kaldis paa Tydsk: Käyser oder Königs-Lilien: Den hafuer sine Blomster først udi April eller Faaremaanet; Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Lilium *sive* Corona imperialis, det er: Keyserlig-Lilie / eller Krone. B.

Udvortis Skickelse.

Keyser-Kronis Blade ere lange/ oc sidde omkring Stengelen udi Stiern- eller Straal-vijs: Stengelen er hen ved halfanden eller oc to Alne høy / men øfverst oppe i Toppen paa Stengelen ere en heel hob grønne Blade/ huilcke sidde omkring som en kreds / fra dennem gaae nogle særdelis Stilcker med Blomster/ oc de ere gierne hen ved fem eller sex / eller oc flee- C.

No. 37.

fleere undertiden/de bøye sig neder ad/oc sidde udi en trind Cir-ckel om Stengelen/huert Blomster hafuer sex Blade/ligesom Lilier / men dog aabne de sig icke saa megit / icke heller ere de al-delis saa megit store/ey heller saa omkringbøyede: Blomster-nerne ere enten gule/saa som med en Pomerantz-farfve/eller oc brandgule / som de brandgule Lilier: Vdi huert Blomster sidde sex Klebre/med deris Hamre / oc foruden disse sex/ findis endoc en midt i Blomsteret/som er større end de andre Klebre/ huilcke ere alle huidactige. Men huo som grandgifveligere oc bedre vil gifue act der paa/ de kand letteligen befinde/ (huilcket i all Sandhed er gandske *rart* oc synderligt / hues lige mand i-cke paa nogen anden Blomster skal finde) at der paa det sorte/ som er nær ved Stilckene / henge gierne nogle Dug-Draaber saa store som en stor Perle / huilcken de oc ligne: De samme Draaber hafue en sød oc liflig Smag: Roden er trind / dog icke saa som andre Lilie-Rødder/ huilcke ere ligesom med Skel ofuersatte: Men den er haard/ saa som en Rød-Løg / oc gif-ver saadan en Luct fra sig som Huide-Løg / ja den er endoc me-re v-liflig.

D.

E.

Figuren er at see ☞ Pag.49 No. 37.

Steden.

F.

Det er alle nock vitterligt/ at Keyser-Krone icke udi Europa voxer andensteds end udi Vrte-Hafuer / huor den blifuer dyrcket oc plantet.

Kraft oc Brug.

Keyser-Kronis Blomster/ saa vel som ocsaa bla-de/ Klebre oc Hamre / hafue aldelis ingen Brug paa Apote-cket/ eller udi *Medicinâ*, saa at de meere for deris skiønheds skyld afholdis / end for den Brug som de ellers skulde med sig føre.

G.

Rødderne/ huad sig belanger / kand vel brugis til Mo-

derens Siugdomme oc slemme Tilfald / aff dennem som der til Lyst hafue: Men vi formeene / efterdi det langt tienligere monne være / at forlade de Middel / som ey ofte ere forsøgte oc *tentere*de / oc blifue ved dennem / som aff langvarig Brug ere blefne bekiendte / at det skal være best / denne Vrtis Rødder

H. saa som de der icke megit ere komne i Brug / lade fare / oc i steden for dennem / andre Lægedomme som ere meere gemeene / bruge / saa som er / den stinckende *assa fœtida*, det er Diefvels Møg / etc.

Crocus.

Nafnet.

A. Crocus, **Safran** / den kaldis paa Tydsk: **Safran** / Den blomstris tuende gange om Aaret / nemlig om Vaaren oc Høsten / dog seer mand den heller at staa i Blomster om Høsten end om Vaaren: Men fordi at der ere langt fleere aff den vilde oc w-ecte slags Safran / end den rette / oc de gemeenligen alle tillige om Vaaren voxe / oc da ocsaa hafue deris Blomster / da hafuer det siunts os nytteligt at være / her udi denne Anden eller Vaar-Parten aff denne voris Danske Vrtebog / om den rette Safran at handle / den beskrifue / oc

B. dens Sted vise / oc det for den gemeene Mands skyld / som om Vaaren seer den W-Ecte i saa stor Mangfoldighed at voxe / paa det de icke skal tæncke / den **gemeene oc w-ecte** / at være **den rette oc sande Safran** / som paa Apoteckerne oc aff Vrtekremmere blifuer soldt. Denne **Ecte Safran** er den allerførste som aff *Bauhino* beskrifuis / oc den kaldis aff hannem: Crocus sativus, det er / **Den tamme Safran**: Denne samme blifuer ocsaa aff een deel andre *Botanicis* oc Vrters-Beskrifuere paa Latine kaldet Crocus biflo-

C.

rus,

No. 38.

rus, det er: Safran som tuende gange om Aaret blomstris.

Vdvortis Skickelse.

Safran hafuer Blade / huilcke ere langactige / oc megit smalle: Blomsterne ere smucke / oc hafue en blaa Farfve / oc de ere ligesom Tideløsis eller Nøgen-Jomfruis-Blomster / men de hafue en megit mørck-Purpur-farfue / oc udi huert aff dennem ere der tre eller fire langactige Klebre / huilcke hafve en gloendis rødactig Farfve / naar de blifue tørre / hafue de en sterck Luct / oc den betager Hofuedet: Disse Klebre / huilcke holdis langt bedre / end alle de andre Parter aff denne Vrt / samler mand / oc de kaldis aff Apoteckerne oc Vrtekremmerne / huor de selgis / Safran / lang Safran: Roden / som den hafuer / er trindactig som en Løg / fyldig / mangfoldig / udi hobetal voxendis oc varactig.

D.

E.

Figuren er at see: ☞ Pag 50. No.38.

Steden.

Safran er vel saa fremed / at en huer som gifuer vel act der paa / kand letteligen vide oc forstaa / at den icke her i disse Lande vild eller paa w-dyrckede steder voxer / men allenist udi Hafver / huor den med synderlig Flijd blifuer dyrcket / oc det for den skyld allene / at de som den elske / kunde hafue deris forlystelse aff den: Men de udi Italien / Cicilien / Tydskland / Franckerige oc Engeland hafue stor Mangfoldighed aff den / oc de elske den icke saa megit for den Lyst de aff den kand hafue / som for den Nytte oc Gafn den med sig fører. Ellers er det sandt / som ocsaa *Johannes Bodæus à Stapel* hafuer *noterit* / at den beste Tydske Safran er den som blifuer ført fra Wien udi Østerrige; oc iblant den som kommer fra Franckerige / da er den den beste som groer udi Narbona: Men imellem den

F.

G.

No.38. som kommer udaff Engeland er der stor Forskiel / huad sted den groer paa: Dog det fornemste Kiendetegn / ved huilcket mand kand kiende den beste Safran fra den anden / er dette / at vi med fornæfnde *Auctore* skal tale: *Optimus ubicunq; natus, qvi pingvissimus, recens, fragranti odore, colore rutilo: Pessimus autem sqvalidus & situm redolens:* Det er: Den
H. beste Safran i huad for Lande oc Riger den voxer udi / er den / som er megit feed / ferst / sterck luctendis / oc med en brun-rød Farfve: Men den ringeste er tør / oc lucter nogit mugen eller muulactig. Naar mand her paavel gifuer act / tør mand ingenlunde fryckte sig / at mand aff dennem som Safran forhandle skal blifue bedragen / thi her ved kand mand let kiende den beste Safran fra den som ringere er / w-anseet at en deel Vrtekremmere vide Safranen udi mange maader at forfalske / huilcket vi paa denne sted med
I. Vilie ville gaae forbj.

Krafft oc Brug.

Det beste Safran-Pulver som paa Apoteckit oc hos andre Vrtekremere er til kiøbs / beredis aff ingen anden slags Safran / end den Ecte / den som for sin skiøñe oc treffelige Brug nocksom er alle bekiendt: oc den er intet andet / huilcket
K. ocsaa tilforn er sagt / end de smaa Klebre / som sidde inden i Blomsterne aff den Safran / vi her hafue beskrefuit / oc ere disse Klebre det fornemste Kiendetegn / ved huilcket mand den Ecte fra dennem som ere W-ecte skille kand / thi de som ere w-ecte hafue ingenlunde saadanne Klebre.

Galenus meener / at Safran skulle hafue den Natur / at den skulle varme udi den anden Grad / oc tørre udi den første / oc derfore at skulle hafue den Kraft / at den skulle fordoye / huor
L. til den ocsaa forhielpis megit med den Kraft den hafuer / til nogit lidet at binde med.

Denne Safran er frem for alle andre Vrter / synder-

derlig god til at leske oc lindre Smerten/ oc derfore blifuer den beblandet med de Lægedomme som kand forlindre oc forminske den Vee oc Smerte som kommer aff Hefvelser: Være sig at samme Hefvelser enten icke skal sætte sig til Rødde/ saa som udi Lede-Verck/ eller ocsaa de til Rødde skal sætte sig/ saa som udi Bylder/ som ere i Quinders Bryste eller andensteds/ da kand den lyckeligen oc med god fremgang brugis. No. 38. M.

Oc disse ere de Kræfter som Safran udi Almindelighed hafuer: Nu ville vi i særdelißhed handle om trende synderlige Kræfter/ som denne offt-bemelte Safran er begafuit med.

Den første er/ saa som *Camerarius* udi sin Vrtebog vidner/ at den er synderlig oc megit god oc tienlig for Brystet/ oc dets Siugdomme: Thi hand siger/ mange/ som hafve værit Trangbrystige/ ved denne Vrt oc nogit lidet Oeßmer/ at være *curere*de oc komne til pas/ i det de hafue indtaget saa megit som den siette Part aff it quintin der aff udi varm Vijn. N.

Den anden særdelis Kraft/ som Safran hafuer/ er at den synderligen kand drifue Tiderne/ oc komme dennem til at flyde/ oc forfremme Fødselen: Thi en deel *Medici* hafue befundet Fosteret/ den stund det hafuer været udi Moderens Lijff/ at være blefuet guul-farfvet aff Safranen/ huilcken Moderen paa samme Tider hafuer brugt oc inddrucket: Men vi formeene dog/ oc holde det for at være farligt/ at gifue Quinder/ som ere stedde udi Barne-Fødsel/ to heele quintin her aff/ huilcket *Savonarola* siger *Rhasin* dog at hafue giort. O.

Den tredie særdelis Kraft Safran hafuer/ er den/ at den ligesom glæder it Menniskis Hierte/ oc ligesom betager en den Bedrøfvelse/ som Hiertet er beklemt med.

Exempel her paa hafue vi udi den Kræmmer/ huilcken *Amatus Lusitanus* udi en fornemme Stad i Spanien/ saae en heel hob smaa Poser med Safran at kiøbe/ oc aff samme P.

No. 39. Safran alt formegit paa en Kiødsuppe at komme / oc derudofuer / der hand suppen hafde fortærit / at være kommen i saa stor en Latter / at det var icke langt fra / hand jo for samme store oc u=maadelige Latter hafde qualt sig selfuer / oc dødt derudofuer.

Q. Herfore er det høyelig fornøden / at mand med denne Safran varligen omgaais / oc icke udi fleng bruger / eftersom endoc hendis udvortis Brug ey heller er saa aldelis tryg / som den gemeene Mand vel meener; huilcke giøre smaa Poser / komme Safran udi dennem / oc uden nogen Forskiel legge dennem under deris Hofved=Pude som ere galne oc rasende: Efterdi en deel aff de Rasende / huilcke saadanne Poser blifve underlagde / maa sætte Lifuet til herudofuer / som tijt oc ofte er befundet oc fornummet.

R. Herforuden er ocsaa at acte / at den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedrit / melder / at unge Karle endoc pleye at mißbruge denne Safran / der med at forsøge / om Quindfolck deris Deylighed oc rødmussede Kinder aff Naturen hafue / eller oc der aff at de sig sminckeet hafue: Thi hand siger / at de tage Safran udi Munden / tygge den / oc aande dennem udi Ansictet / oc strax / om de ere sminckede / gaar Farfven oc Ansictens Deylighed slet bort: oc see; saa staae de som Smør i Soelskin.

A.

Cyanus.

Nafnet.

Cyanus, Korn=Blommer / Korn=Blomster / Blaa=Vrter / Baadtzmænds=Huer / Blaa=Korn / Blaa=Boild: Den kaldis paa Tydsk: Korn=Blum / Zacharias=Blum / Rocken=Blum: Den begynder

B. at skiude sine Blomster udi Majmaanet / oc hendis Blomster vare i midlertid Kornet staar udi Ox: Den er den anden som

Bav-

Bauhinus beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Cyanus Segetum, det er: Blaa-Vrt som voxer udi Kornet/ eller Blaa-Korn-Vrt. No. 39.

Vdvortis Skickelse.

Korn-Blommer hafue kantede Stengeler / men hendis Blade ere langactige/spidtze/ oc hafue nogle dybe skaar paa begge sider / de ligne den vjlde Senepis Blade / oc ere huide-grønne: Hofvederne / som sidde øfuerst oppe i Toppen paa Stilckene/ ere noppede oc meget tette / de samme ere ligesom aff mange smaa Skel sammensætte / saa at det ene er ofven paa det andet / saa som Frucken aff Gran-Træ: Aff dennem udkomme der Blomster / huilcke bestaae aff mange Klebre oc smaa Blade / som ere satte udi en smuck Orden: Farfven/ som de hafue/ er Liuß-Himmelblaa: Frøet/ som kommer efter Blomsterne/ er smaat/ langactigt/ slet/ glisendis/ oc paa den øfverste part hafuer det ligesom nogit Skæg / huilcke oc derfore aff mange kaldis Skægge-Børster. Dette samme Frø er at finde udi Hofuederne iblant den anden Loddenhed som er i dennem. Rødderne ere tynde/ oc aff nogle Trefler sammensatte. C. D. E.

Figuren er at see: ☞ Pag. 51. No. 39.

Steden.

Alligevel der ere nogle slags aff denne Vrt som voxe oc blifue dyrckede udi Hafver/ saa som de der ere Purpur-farfvede/ Aske-farfvede/ item de store Blaa; Saa voxer dog den vi her hafue beskrefuit/ mesten vild iblant Kornet / oc i synderlighed paa Ru-Agre/ Item endocsaa ofte paa Felleden oc Ooer-Agre. F.

Kraft oc Brug.

Denne Vrtis Blomster kølner oc tørrer / huilcket nock-

No. 40 som aff hendis Virckninger oc Kræfter kand eractis: Oc vidner *Tabernæmontanus*, at den er een aff det slags Vrter/ som tørre oc kølne i den anden Grad.

Der brændis ocsaa Vand aff dennem / huilcket er synderlig got at bruge/naar Øynene ere med nogen Hitzighed befengde/at mand drypper noale Draaber aff samme Vand/beblandede med nogit lidet *Tutia* udi Øynene.

G.

Camerarius siger / at det Vand som aff denne samme Vrt blifuer brendt/ beblandet med den Saft/ som aff lefuende Krebs stødis oc udkrystis/ blifuer gemeenligen brugt til Børnenis Gummer/naar de først faae Tænder/ at mand dennem der med smører.

H.

Matthiolus skrifuer / at Turtel-Duer megit gierne æde det Frø som denne Vrt gifuer aff sig.

Cynosbatos.

Nafnet.

Cynosbatos, Hyfven-Torn / Vild Rosen / Den kaldis paa Tydsk: Heck-Rosen / Wilde Rosen: Den blomstris paa de Tider / som Rosene staae i Blomster: Den er den første som aff *Bauhina* beskrifuis / oc den kaldis aff hannem: Rosa sylvestris vulgaris, flore odorato incarnato, det er: Den gemeene vilde Rosen / med et huide-rødt / luctendis Blomster.

A.

Vdvortis Skickelse.

Hyfven-Torn hafuer huasse Quiste oc Blade / oc der med er den de famme Rosen-torne gandske liig / men dog er huert for sig mindre: Blomsteret er enckelt / oc gierne hafuer icke flere Blade end fem / oc de ere mesten huide / eller oc huid-røde: Paa Quistene aff disse Torne voxer gemeenlig en lodden vext / som

B.

som er gandske lijg de lodne Castanie-Huse/dog blød/paa Latine kaldis den Spongiola Rosæ, paa Danske kaldis den Lodden Hyfven-Bold/Item Orm-huse: paa Tydske/ Schlaff-kuntz: Efter Blomsterne kommer der Fruct oc Bær/ huilcke endoc om Vinteren findis der paa/ oc naar de ere modne/ da ere de røde: Inden udi dennem ere der nogle smaa lodne Kierne: Disse Bær kaldis paa danske Hyfven-Bær/ oc paa Tydsk/ Hambutten.

No.40.

C.

Figuren er at see: ☞ Pag. 52. No.40.

Steden.

Hyfven-Torn voxer aff sig selfuer allevegne her i disse Lande/ besynderligen udi Skofve oc Krat/ Item hos Gierder paa Marcken: Mand finder den ocsaa ofte ligesom Engel-Torn udi Hafverne paa Landßbyen at være indført.

D.

Kraft oc Brug.

Denne Torns eller Vilde Rosen-Træers Blomster hafue den Natur/ at de binde oc tørre.

Vandet derfore/ som blifuer aff disse Blomster *distillerit* oc brendt/ kand mand nocksom bruge udi de Øyen-Vand som mand pleyer at bruge naar nogen er Suur-Øyet/ oc kand mand der udi komme nogit huidt Kaabber-Røg/ Vitriolum album kaldet paa Apoteckit/ oc nogit lidet Nichts/ huilcket kaldis Nihili album.

E.

Hyfven-Bær pleye icke alleniste de udi Tydskland oc andre Lande/ men endoc de her i disse/ at tørre/ naar de tilforn hafue udtaget den Loddenhed som er i dennem/ saavel som ocsaa de lodne Kierner/ oc siude dennem i Vijn/ oc gifue dennem at æde som aff Steen hafue ont.

F.

No. 40. Ja disse blifue endocsaa tijt oc offte aff mange indsyltede med Honning oc Sucker / oc til den forbemelte Brug blifue *adhibere*de.

Collegium Medicum til Augßburg lader ved Apoteckerne sammesteds *præparere* oc berede saadan en Dos aff disse Bær / som den der aff Kirsebær beredis / huilcken paa Apotekene kaldis Rob / oc den samme Dos bruge de til dennem / som aff Steen oc Blodgang plages.

G.

Huad disse lodne Hyfven-Torn-Orm-Huse oc Bolle / som her paa disse vjlde Rosen-Torne findis, (om huilcke vi lidet tilforn talede:) ere anlangendis / da ere de oc i lige maade synderlig gode for dennen som hafue ont aff Steen.

H.

Dersom disse samme blifue lagde under Hofvitpuden / da formeenis de / at komme dennem til at sofue / som ellers icke kand falde udi Søfn / oc for den skyld blifue de oc paa Tydsk kaldede Schlaff-Kuntz: Der findis oc smaa Orme udi dennem / som ey ere de Nød-Orme / som findis udi Hassel-Nødder / w-lige.

Disse samme / dersom de udi Vijn blifue druckne / formeenis at tiene imod Stenen oc Ormene i Lifvet.

I.

Men udi særdelißhed / da hafuer dette Træis oc Torns Rod den Kraft / at den tiener dennem / som hafve ont aff det de ere bidne aff galne Hunde / oc derfore hafue affsky for det som flydende er / huilcken Siugdom derfore paa det Grædske Sprock kaldis ὑδροφοβία, Hydrophobia, det er Affsky for Vand.

K.

Her om fortæller *Plinius* en skøn oc merckelig Historie / huorledis en Soldatis Moder tyckte en gang udi en Drøm / sig at sende sin Søn Roden aff vjlde Skof-Rosen / som kaldis Hyfven-Torn / huilcken hun en dag tilforn udi en Hafve liffig hafde seet: Oc det skeede / at der hendis Søn bleff bidt

aff

aff en gal Hund/oc derudofuer begyndte at faa affsky til Vand/ fick hand Befalning/ at hand denne sin Moders Drøm skulle adlyde/ oc det hende sig/ at hand der ved imod all Menniskens Forhaabning bleff hiulpen/oc kom til pas: Oc siden den Tid hafuer alle søgt Raad i denne Hyfven-Torns-Rod imod denne Siugdom oc Suaghed. No.40. L.

D.

Dens Leonis, Løfve-Tand/Præste-Krune/ etc. Den hafuer sine Blomster strax om Vaaren/ oc den ocsaa hafuer en gandske stor Nytte oc Brug med sig: Men efterdi den henføris til de Vrters Tal/ som kaldis Cichoreaceæ, da vil vi om den handle udi den tredie Part/ huor vi om Cichorio, det er Blaa-Byncke taler/ oc den beskrifver/thi efterdi at Blaa-Byncke blomstris om Sommeren/da henføris dens Historie til den Tredie Part aff denne voris Danske Vrte-Bog/ *vide Pag. 203. No 53.* A.

Dentaria, *seu* Septima Orobanche, radice dentata major *Bauhini*, Sanct Jørgens-Vrt uden Blade/Tand-Rod/ see udi denne samme Part/ *Lit.* A. *Pag.19. No.7.* huor vi Anblatum hafue beskrefvit. B.

Draco Sylvestris, Vild Bertram/Huid-Regenfarn/ see i denne samme Part *Lit.* P, *pag. 112. No. 100,* huor vi om Ptarmica oc hendis Kræfter skal handle.

Doronicum, Wlfve-Vrt/ see i denne same Part *lit.* A, huor vi Aconitum Pardalianches hafue beskrefvit/ oc hendis Historie indført *Pag. 14. No. 2.* C.

Eqvi-

(E.)

Eqvisetum.

Nafnet.

A. Eqvisetum, Schaf-Græs/ Heste-Rumpe/ Heste-Hale / Stude-Knæ / Scheffte: Den kaldis paa Tydsk: Schafftheuw/ oder Katzen-Schwantz/ Roß-Schwantz/Roß-Schwädel/ Katzen-Zwädel/ Katzen-Helm: Den kommer frem med sine Blomster udi April- oc Maymaanet: Den er den Niende Skaf-Græs udi Ordenen som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Eqvisetum arvense longioribus setis,

B. det er: Vange-Skaf-Græs med lange Børster eller Man.

Vdvortis Skickelse.

Der ere vel mange slags Eqviseta til / huilcke her at opregne oc beskrifue/vilde blifue alt for vijtløftigt/ oc ey heller er det voris Forsæt: Men den vi her tale om / er een aff

C. de mindste / oc den hafuer smaa Stilcker / som sidde sammen ligesom der vare Led i Led i hin anden/ oc de ere hule/ oc om dennem gaar der runden omkring mange langactige/ tynde/ grønne / huasse oc haarde Blade: Blomsterne / huilcke komme frem strax om Foraaret før Bladene / ere paa nogle nøgne / bare oc Bladløse Stilcker / de samme ere rødactige / trinde/ strifuede oc glinsende / omkring beprydede med nogle sorte Tingester / lignendis Tænder aff en Kam; oc huer Stilcke

D. hafuer sit Blomster /huilcket er langactig trindt / oc ligner de Rackle som ere paa Valnødde-Træer / men dog mindre: Farfven er isprengt / rødactig Aske-farfuet/ sortactig oc huidactig/

oc naar de staa i deris beste Blomster / gifve de en liden Støff fra sig/naar mand knepper paa dennem/om de ellers icke ere aff Regn eller Dug vaade/ eller Vinden den icke af-blæst hafuer: Rødderne ere sortactige/krybe her oc der paa Jorden/ saa som det gemeene Græsis Rødder/oc det hafuer lige saadanne Knæer: Disse Rødder ere mangfoldige / oc med dennem formerer den sig meget.

No. 41.

E.

Figuren er at see: ☞ Pag. 53. No. 41.

Steden.

Dette Skaf-Græs voxer icke alleniste paa tørre steder / saa som paa Bierge oc Høye/huor der er sandig Jord: Men endocsaa paa fuctige steder/oc huor der er Enge-Bond. Men udi Hafver finder mand den intet/uden at det kand være hos de store Fiske-Parcke/som udi Hafverne ere.

F.

Krafft oc Brug.

Alle slags Skaf-Græs/ saa mange som voxe udi Skofve/Bierge/ Vange oc Enge/ de hafue den Natur/ at de ere nogit beeske/oc der hos ocsaa binde ; ja tørre endocsaa foruden nogen synderlig Skarphed / saa at det derfore er kommen i Brug / at mand dennem alle i fleng pleyer at bruge.

Men dog raade vi dennem / som ville bruge Skaf-Græs/ at de heller bruge den som udi Vaange voxer / end den som voxer udi Skofvene oc paa fuctige oc vedskvorne steder: Efftersom det / saa som *Dioscorides* vidner / ligger høyeligen mact paa / huad steder Urterne de groe paa.

G.

Huo derfore som denne fornæfnde Urt vil bruge / de bruge sig den vi her hafue beskrefuit ; Ligesom de der vil bruge Sparges/ de ocsaa skulle forskaffe sig den som voxer vild/huor om vi tilforn paa sin sted hafue paamindt.

H.

Skaf-Græs hafuer den Natur / at den brugis offte til

No. 41. atskillige Saaer oc Ribler paa Legemet/ huilcke hendis udkryste Saft kand heele oc tørre.

Derforuden kand den ocsaa treffeligen vel stille Blodet/ være sig at det enten flyder fra Næsen/ Moderen/ Tarmene/ eller ocsaa Blæren.

I. Oc denne er Aarsagen/ for huilcken *Galenus* roser oc berømmer dette Skaf-Græs saa megit/ at hand siger/ at det endoc store Skader oc Saar kand læge; Ja endoc/ dersom Seenerne ere sønderskaarne/ da formelder fornefnde *Auctor* dennem ved denne Vrt at kunde heelis oc sammenlægis.

Der ere oc en part *Medici* som hafue lærdt/ at den endoc kand heele de Saaer/ som ere udi Blæren/ oc udi de smaa Tarme.

K. Her aff kand mand see/ det uden nogen fare trygt at være/ denne Vrt at komme udi de Dricke som kaldis Vulneraria, det er/ **Wundricke**/ som blifue indgifne for Vunder oc Saaer. Oc jeg *Doctor Simon Paulli*, denne Danske Vrtebogs *Auctor*, hafuer selff forfaret oc befundet/ at Skafve-Græs er synderlig got til at heele Blæren med: Thi *Anno* 1645 udi Maymaanet/ hafuer jeg/ iblant andre *Patienter*/ ocsaa haft en Tienistepige her i Kiøbenhafn under min *curâ*, huilcken saa megit ilde med en Brød-Kniff udi Blæren var

L. stucken oc skadet/ at hun (som oc tuende velforfarne Badskærer her i Byen nocksom vitterligt er) paa en fem eller sex dagis tid hafuer ladet alt sit Vand eller *Urin* igiennem Saaret/ som hende var stucket/ oc dog alligevel er hun/ ved Guds Hielp/ formedelst Skaf-Græs beblandet med andre der til tienlige Vrter/ som indvortis oc udvortis blefue brugte/ saaledis til sin førige Førlighed forhiulpen/ at hun inden en kort Tid uden nogen Meen eller Breck er kommen til pas igien.

M. **Det slags Skaf-Græs**/ som er det Tiende udi Ordenen hos *Bauhinum*, oc aff hannem beskrifuis oc kaldis

Eqvi-

Eqviſetum foliis nudum non ramoſum, ſeu junceum ἵππουρις ἄφυλλος, det er/ Blade- oc Grene-løs Skafve-Græs/ eller Stfactig-Blade-løs Heſte-Rumpe/ bør med all Rette frem for alle de andre ſlags Eqviſeta, ſkafve-græs kaldis/ thi dette er det ſlags huilcket *Anatomici* ſom hafue Lyſt til at giøre *Sceleta*, fornemmeligen bruge/ naar de ville *pol*ere Beenene/ at de kand være glatte/ſkinnendis oc huide.

No. 42.

N.

Dette ſamme ſlags Skaf-Græs vide ocſaa Billedſnider / Snedkere oc andre ſaadanne ſlags Handvercks-Folck / ſom indlegge deris Arbeyd med Ibenholtz oc Filßbeen/ eller andet ſaadant/ at bruge / til at *pol*ere oc ſkafve ſaadant deris Arbeyde med.

O.

Herforuden vide ocſaa flitige Stegers-Piger/ at giøre ſig alle ſlags Skaf-græs nyttige/ i det de met dem ſkure Tinkander/Tinfade/oc andre ſaadañe Tinkar: huorfore Skafve-Græs endocſaa udi Tydſkland paa Tydſk blifuer kaldet Kannen-Kraut/ det er: Kande-Vrt.

(F.)

Faba.

Nafnet.

A.

Faba, Bønne / den kaldis paa Tydſk: Bonen: Mand ſeer den med Blomſter baade i April eller Faaremaanet/Maymaanet/ oc Skierſommer. Den er den allerførſte udi Ordenen hos *Bauhinum*, oc den aff hannem kaldis Faba, det er: Bønne/ uden nogen Tilleg.

B.

Vdvortis Skickelſe.

Det ſtore ſlags Bønner kommer frem med en

Stengel/huilcken er firekantet/ slet/ huul/ oc med ingen Leed eller Knæer; den samme er lang oc ranck: Disse/ naar Bønnerne blifue tyckt oc nær sætte hos hin anden/ behøfue de icke Kæppe eller andet saadant/ huor ved de sig kunde støtte/ men naar de fra hin anden oc for sig selfve blifue plantede/ da falde de letteligen om paa Jorden: Bladene skiuder den her oc der

C. ud fra hin anden/ oc de samme ere langactige/ oc der sidde mange tilhobe paa en Stilck eller Reff/ tuert fra huer andre: Men huert aff dennem udi særdelißhed er fetactigt/ fuldt aff Seener/ glat oc meere langt end trindt: Blomsterne ere Axactige/ oc paa Skickelsen langactige: Farfven/ som de hafue/ er enten huid/ oc hafuer nogle sorte strifver/ eller oc hafue en sortactig Purpur-farfve. Efter Blomsterne komme nogle lange oc

D. tycke Belle/ paa den yderste ende ere de smalist/ inden i dennem er ligesom en huid Føn/ eller oc nogen blød uldactig oc loddenactig Flock: Førend de blifue modne/ da ere de grønne/ men naar de ere tørrede/ da ere de sorte oc haardactige/ ligesom Gyfvels Frøe-huse eller Belle; men dog ere Bønnernis lengre oc større end Gyfvels/ udi dennem ere der fire eller fem Bønner/ sielden fleere: Samme Bønner ere langactige/ brede/ flade/ oc ligne it Menniskis Nægl/ de ere store/ oc een aff

E. dennem veyer tiit oc ofte saa megit som it halft quintin: De ere gierne huide/ hafue oc ofte en rød purpur-farfve/ paa den øfverste Part hafue de ligesom en langactig sort Nafle/ huilcken ligesom aff en bleeg-grøn Plet er skiult. Skalen som er der om/ er tyck: Den inderste deel/ naar den er tørret/ er haard oc fast/ kløfuis gierne udi tuende Parter/ oc fra den ene side begynde den at skiude sin Grøde fra sig/ saa som Erter/ Fugle-Vicker/ oc andre saadanne slags: Rødderne/ som den hafuer/

F. ere lange/ oc de feste sig med mange Trefler/ som de skiude fra sig.

Pag. 54.
No. 42. Figuren er at see: ☞

Steden.

At Bønner voxe udi Hafver / oc icke paa Marcken / er langt mere vitterligt / end det gløris fornøden her at skrifue om: Thi huo veed icke / at Bønner blifue saaede oc satte udi Hafver baade i Kiøbstederne oc paa Landßbyerne.

Kraft oc Brug.

G. *Galenus* lærer / at Bønner til det slags ædelige / ædende Vares tal kand henføris / som gifue baade en ond oc god Saft / som baade letteligen oc icke letteligen kand fordøyes / oc fortæris / som baade lenge ligger i Mafven / oc som snart igien gaar sin Gang: Item som gifue oc icke gifve Veyr / oc som baade lidet oc meget føder.

H. Thi Bønner udi sig selfue hafue icke den Nature / Danlighed oc Virckning / at de nogit kunde udrette / saa som en deel andre *Medicamen*ter oc Vrter / som hafue enten en beesk / eller suur / eller salt / eller barsk / eller sød Smag.

Huo derfore som vil hafue / at Meelet / som aff disse Bønner som her hos os voxe / blifuer malet (huilcket Meel paa Latine aff *Plinio Martiali*, item paa Apoteckene blifuer kaldet Lomentum) ey skal miste sin Kraft / huilcken er at rense /

I. naar det til Lægedom skal brugis / saa som til Fregner udi Ansictet oc anden steds Pletter at borttage / de skal see til / at de ey tage den yderste Hinde aff / eftersom all den Kraft til at rense / som Bønnerne medfølger / er udi den Hinde / huilcket derfore / ligesom Klid / eller oc det som blifuer igien aff de udkrystede Mandeler / (huilcket mand pleyer at kalde *Magma Amygdalarum*) renser Huden / er tienlig til de Pletter som ere udi Ansictet aff Børne-pocker / at borttage: Thi mand gemeenlig

K. pleyer om Aftenen at tage Bønerne udi Munden / tygge dem / oc smøre saa Pletterne der med / oc om Morgenen to Ansictet igien udi reent Vand / eller oc udi Bønne-Blomster-Vand.

Men *Martialis* udloe *Pollam*, at hun med dette samme Lomento eller Bønne-Meel vilde fordrifue Rynckerne paa Bugen / huor om mand kand læse *lib. 3. Epigr. 42.* alligevel hand der efter/nemlig *lib. 14. Epigr. 60* roser det/saaledis talende om samme Lomento:

L. Gratum munus erit, ſciſſo nec inutile ventri,
Si clara Stephani balnea luce petes.

Dette Bønne-Meel brugis uden nogen Forskiel i de *Cataplasmatis* som ere tienlige mod de Hefvelser som udi Brystene oc Redde-Stenene ere / thi det da enten drifver Hefvelsen bort / eller oc kommer den til at sætte sig til Rødde. Naar mand toer Hænderne der med / da blifue de huide oc glatte.

M. Pigerne bruge det Vand som aff Bønne-Blomster *destilleris*/ paa det deris Ansicter ey skulle siunis græmme oc gamle/ men deylige oc glatte: Men det skal de vel gifue act paa/ at dersom de alt for tijt oc huer dag med samme Vand ville toe Panden / da maa de vist der om være forsickrede / at den skal vorde saa glisendis/som den med en Gnie-Steen var gnen/ eller oc som Gnie-Steenen selff.

Fagus.

A. Nafnet.

Fagus, Bøg/Bøge-Træ/Afn-Bøg/Rijß-Bøg: Den kaldis paa Tydsk: Buch-Baum: Den kommer frem med sin Mield oc Blade udi Maymaanet. *Bauhinus* beskrifuer den udi et særdelis Capitel for sig selff / oc den aff hannem uden nogen Tilleg kaldis Fagus, det er: Bøg.

B. Udvortis Skickelse.

Bøg er it høyt oc ranckt Træ / ofte skiuder det sine Gre-

No. 43.

Grene vijt ud i en trind Kreds eller Circkel fra sig: Bullen er tyck/ oc med mange Grene besat: Barcken er slet/ oc den inderste Materie eller Vedden er huid/ haard/ oc til meget brugelig oc gafnlig: Bladene ere slette/ tynde/ brede/ mindre end den sorte Popel-Pijl: Mielden/ som er guul/ er ocsaa mindre oc kortere end Birckis Rackle eller Orie: Fructen sidder inden udi it Huus/ huilcket er uden til lodden/ lignendis Castanie-huse/ dog langt mindre: Denne Fruct hafuer en slet oc bløđ Skale oc Hinde om sig/ som den er betægt med/ oc med sin Farfve oc Slethed ligner Castanierne/ som ocsaa aff deris Huse ere tagne/ men dog ere de meget mindre/ oc hafue en anden Skickelse/ thi denne er trekantet. Fructen eller Kiernen er sød/ oc derhos noget tryg eller bindendis: Rødderne/ som Bøgen hafuer/ ere huercken store/ oc gaae icke heller dybt neder i Jorden/ men de ere øfuerst paa Jorden/ huorfore mand oc tijt seer store Bøger udi stor blæst med Rødder oc alt at omfalde. C. D.

Figuren er at see: ☞ Pag 55. No. 43.

Steden.

Det giøris ey fornøden med vijtløftige Ord/ Steden at beskrifue/ som Bøge-Træer voxer paa/ efterdi at alle nock som vide/ den saa mangfoldeligen at voxe nu paa Holme/ nu udi Skofve oc paa Bierge/ at baade Holme/ Skofve oc Bierge der aff bekomme deris Nafn/ de voxe icke gierne der/ huor alt for megit fuctige oc vedskvurne steder ere/ oc icke heller huor alt formegit tørre steder ere/ saa at huor den voxer paa Bierg/ da er der dog gierne Vedsker strax neden fore. E.

Kraft oc Brug.

Fructen som Bøgen nesten huert tredie Aar hos os (huilcket en huer kand mercke/ om hand gifuer act der paa) gemeenligen bær ofuerflødeligen/ er meere Suinene til Føde oc Fædme/ end Menniskene til nogen Spise oc Mad: Men der- F.

No. 43. dersom der ere nogle/som enten for Lyst skyld/eller oc aff Hungers Nød tvungne/ æde aff samme Bog / de tage sig vel vare/ at de icke bekomme en stor Hofvet-Vee der aff/ oc besynderlige dersom de icke tilforn skære eller aftage den yderste / smale oc spitze ende / førend de den samme æde.

G. Det er icke at sige/huor ofuer alle maade gierne Røtter oc Muus æde disse Boge-Kierner: Thi *Matthiolus* siger / at udi Stirmarcken oc andre omliggende Lande / kand mand see/ naarsomheldst at Bogen er moen/ Jndvaanerne i samme Lande at kunde fange mange Secke fulde aff Røtter paa en Nattis Tid: Ja hand endocsaa siger at Musene sancke sig tilsammen/oc udi store hobetal løbe i Skofvene / paa det de forbemelte Boge-Kierner æde kand. Ja mand kand nocksom befinde/ i huadsomheldst Land det monne være / at Egerne oc Musene / for den samme Aarsag skyld holde sig op udi Bøge-Skofvene.

H. Det er vist oc forsøgt/ at det Vand / som samlis oc findis udi hule Bøge-Træer/oc staar udi de huler ved Roden aff dennem/ er tienligt imod Skab oc Kløe / med huilcken enten Hænderne eller oc Fødderne/eller oc de andre Lemmer paa Legemet ere besuærgede / dersom mand udi samme Vand toer bemelte Parter/oc smører dennem der med.

I. Men dersom mand dette Vand ey kand hafue oc bekomme/ da kand mand lige saa vel bruge den Vedske oc Saft/som udsiuder aff Bøge-Veed / naar mand den vaad udi Kackel-Ofnen/ eller oc paa Skorsteenen/ eller oc paa andre Jldsteder brænder.

B. Farfara, Heste-How/ Føl-Fod/ see udi denne samme Part *lit.* T. *pag* 141. *No.* 129. huor vi om Tussilagine skal handle/ oc hen dis udvortis Skickelse oc Dyder beskrifue.

Fila-

Filago.

Nafnet.

Filago, *seu* Impia, Muse-Vrt/ Vezne/ It slags blacket Muusz-Ore/ som voxer gierne udi Ager-Rene: Den kaldis paa Tydsk: Rür-Kraut/ den blomstris udi Maymaanet oc Skiersommer: Den er det tredie slags Gnaphalium eller Engel-Blomme/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Gnaphalium vulgare majus, det er: Den gemeene store Engel-Blomme.

B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt er Fønactig/ den skiuder tre eller fire Stilcker en spand høye/ undertiden høyere/ omkring dennem ere der smaa/ smale oc langactige Blade: Men begge disse/ baade Stilcker oc Blade hafue en Loddenhed/ saadan som den Ederkoppernis Spind eller Veff plejer at gifue fra sig Blomsterne sidde øfverst oppe i Toppen paa Stilckene/ oc de hafue en bleeg-guul-farfve/ oc omsider/ naar de forsvinde/ blifue de til Føn: Men de som sidst kommer op aff dennem/ hafue længre Stilcker/ med huilcke de ofuervinde de første: Huorfor *Plinius* ocsaa kalder denne Vrt/ Herbam impiam, den Ærløse eller wgudelige Vrt/ thi Børnene/ (forstaa de smaa oc sidste Stilcker eller Stengeler/) ere længre end Forældrene eller de som vare først opkomne/ oc derfor siunis det/ at de sidste ville herske oc regere ofuer de første. Rødderne ere sætte tilsammen aff nogle tynde oc *subti*le Trefler.

C.

D.

E.

Figuren er at see: ☞ Pag.56. No.44.

Steden.

Denne Muse-Vrt eller Wezne/ som her aff os

No. 45. er beskrefven/ er ingenlunde en tam / men en vild Urt / oc den saa som Trifuelse voxer ofte udi Vange iblant Kornet/saa vel som ocsaa paa Felleden / paa Ryggen aff Agre: Ja den findis endocsaa tijt paa Sand-Diger / oc andre saadanne tørre steder.

Kraft oc Brug.

F. *Dodonæus* lærer/at det Vand/ som aff denne Muusz-Urt/ blifuer brændt oc *destille*rit/ er synderlig got / oc meget tienligt imod Kræft / oc besynderligen den som Brystene ere befengde med: Thi hand siger; at dersom mand vil tage it Linkæde / oc dyppe i dette Vand / oc legge det paa fornæfnde Skade en gang om Dagen/ da forhindrer det/at Kræften/om den ey hafuer udbrødt/icke videre udbryder.

G Nogle/ som *Lobelium* efterfølge/tage Muse-Urt/støde den blød oc kaage den udi Olie/ oc derefter udkryste den Olie/oc smøre paa de Ledemode som enten ere støtte eller slagne.

Der ere oc nogle/som med den *Auctore* som *Dodonæum* hafuer forbedret / lære om denne Urt / at dersom den blifuer søden i suur Vijn/oc dette Afsød drucket/da stopper det icke allene *Dysenteriam* eller Blodgang/(huilcket *Dioscorides* oc *Galenus* tilskrifue Gnaphalio eller Engel-Blomster;) men endocsaa Quindernis Tider/ som ere alt for strenge.

A.
Flos Cuculi.

Naffnet.

Flos Cuculi, Silymbrium Cardamine, Gøge-Blomster/ Enge-Karse: Den kaldis paa det Tydske Sprock: Gauch-Blum/Wiesen-Kers: Den

B. kommer frem med sine Blomster udi April eller Faaremaanet oc Maymaanet: Den er den første Enge-Karse som aff

Ban-

Bauhino beskrifuis/oc den kaldis aff hannem: Nasturtium pratense magno flore, det er: Enge-Karse med store Blomster. No. 45.

Vdvortis Skickelse.

Enge-Karse skiuder strax fra Roden nogle langactige Stilcker med trindactige Blade/ oc midt imellom dennem opkomme der en tynd oc *subtil* Stengel/som nesten er en Fod høy: Paa den samme sidde der smaa *subti*lige Blade/ huilcke ere kløftede/ som den tamme Ager-Kaals/ ellers heller Vand-Karsis Blade. Blomsterne som sidde oppe i Toppen ere huide/eller nogit lidet Purpur-farfvede/med fire Blade/oc nogenledis ligne de smaa Filitters Blomster: Frøet som kommer efter Blomsterne er smaat/ oc udi smaa Frøe-Huse: Roden er fuld aff Trefler. C. D.

Figuren er at see: ☞ Pag. 57. No. 45.

Steden.

Disse Gøge-Blomster voxe allevegne udi Enge/ oc besynderligen udi de Enge som ere nær hos Vand oc fuctige steder / saa som ved siderne aff Becke oc Aaer. Ja mand finder den endocsaa ofte paa Marcken at groe/ huor vedskactige oc icke ret tørre steder ere. E.

Krafft oc Brug.

Efterdi at Enge-Karse med sine Dyder / Kræfter oc Natur megit kommer ofvereens med de andre slags Karser/ ville vi icke her paa denne sted dennem opregne/ men lade deñem forblifue/indtil *lit.* N. *p.300. No 150*, udi den tredie Part/ huor vi Nasturtium aqvaticum eller Vand-Karsen skal beskrifue / oc om hendis *Complexion*, Kræfter oc Virckninger handle. F.

Frangula.

Nafnet.

Frangula, It slags Alm-Træ / eller Elm-Træ / som Bønderne oc den gemeene Mand her udi Landet kalde Tyste-Træ: Paa det Tydske Sprock kaldis det: Faul-Baum oder Sprickeren / oder Sprocken-Holtz: Det er at see met sine blomster om Vaaren udi Maymaanet / om Høsten blifue Bærene modne. Det er det første slags Tyste-Træ som *Bauhinus* beskrifuer / oc det kaldis aff hannem: Alnus nigra baccifera, det er Sort Bærbærende Alm-Træ.

A.

Vdvortis Skickelse.

B.

Tyste-Træ skiuder mange rancke Quiste oc Rijs fra Roden / oc de samme ere henved ti eller tolff Fødder høye / oc de ere ocsaa hen ved en Tommel-Finger tycke / oc skiude Grenne fra sig: Den yderste Barck er sort / den som er nest ved Træet er guul / oc farfver guult / ligesom Safran: Vædden bryster snart i sønder / oc er huid: Hendis Blade ere ligesom Elle-Blade oc Kirsebær-Træers Blade / dog nogit sortere oc trindere: Blomsterne ere huidactige: Bærene ere trinde / oc der er it dybt Skaar paa dennem / ligesom de aff tuende vaare sammensatte / der ere tuende smaa Kierner i dennem / oc de ere først grønne / derneste blifue de røde / oc siden sortactige. Roden løber allevegne øfuerst paa Jorden.

C.

Figuren er at see: ☞
Pag. 58.
No. 46.

Steden.

D.

Tyste-Træ vexer mangfoldeligen udi Skofvene / fornemmeligen / huor Moratzer oc Vandbecke ere / men udi Hafverne finder mand dette Træ icke at blifue indført.

Kraft

Kraft oc Brug.

Dette slags Træ/ naarsomheldst det endnu er fersk/ tage Bønderne oc den gemeene Mand her udi disse Lande / saa vel som ocsaa udi Tydskland / oc afskafve først den yderste sorte Barck / oc siden tage de den inderste / som er nest ved Træit/ oc der aff berede it *Decoctum* eller Affsød / huilcket de bruge til alle slags Vedsker at uddrifue/enten ved Kløgen aff Mafven/ eller ved Stolegang aff Kroſen / oc ellers til alle andre Wehumskheder/som findis udi Tarmene / oc det megit lyckeligen oc med god Fremgang / nu til huer tredie / nu til andre slags Kaalde-Siuger. E.

Men efterdi denne Barck er en megit sterck Lægedom / oc forsuecker tiit Mafven/ da er det raadeligt / at mand kommer nogit Kommen / Anniis / Cardemomme-Frø eller Kannele-Barck der udi / naarsomheldst at mand vil / eller Fornødenhed udkrefuer/ at mand denne Lægedom skal bruge. F.

Fritillaria, Vibe-Eg/ see i denne samme Part aff denne voris Danske Vrte-Bog / *lit.* M. *pag: 84. No. 72.* huor vi om Meleagri skal handle/thi vi der hendis Beskrifvelse ville indføre. A.

Fumaria.

Nafnet.

Fumaria, Jord-Røg/ Jord-Røgs-Vrt/ den kaldis paa Tydsk: Erdt-Rauch/ Fimstern/ Dauben-Kropff/ Katzen-Körbel/ Den begynder at blomstris fra Majmaanet/oc hendis Blomster vare til hen om Høsten: Oc den er den første udi Ordenen som *Bauhinus* beskrifuer/oc den kaldis aff hannem: Fumaria Officinarum & Dio- B.

 sco-

scoridis, det er: Jord-Røg som paa Apotecket blifver brugt/ eller oc den som Dioscorides hafuer kaldet Jord-Røg.

Vdvortis Skickelse.

C. Denne Vrt Jord-Røg kaldet / er en gandske liden / spæ oc skiør Vrt: Hendis Stilcker ere tynde/ oc saa som hafve Knæer fulde med Grene / de voxe neppeligen op i veyrit / uden de hafue nogit/ huor ved de sig støtte oc reyse kand / men de gierne helde oc ligge paa den ene side: Bladene / som den allevegne hafuer/ ere smaa / dybt iskaarne / oc kerfvede omkring ved siderne/ ligesom Corianders Blade naar de ere unge / oc førend de skiude deris Grene. Disse samme med Stenglerne/ D. hafue en huidactig-grøn-farfue: Blomsterne sidde Axactelige oppe udi Toppen paa Stilckene/ oc de hafue en Purpur-Rød-Farfue: Efter dennem komme nogle smaa oc trinde Frøehuse/udi huilcke der er smaat Frø. Roden/som de hafue/ er tynd/ oc den skiuder sig lige neder i Jorden.

Pag.59. No.47. Figuren er at see: ☞

Steden.

E. Huad Steden sig belanger/som den gemeene Jord-Røg voxer paa/ da er det vel alle vitterligt/ at den mangfoldelig voxer/icke alleniste i Hafver iblant Vrterne udi biedene/oc andre saadanne Steder / aff sig selfuer (eenfoldeligen for den gemene Mand at tale) uden nogen Dyrckelse/ men endocsaa paa Marcken iblant Kornet/oc paa andre saadanne steder.

Krafft oc Brug.

F. *Mesves* hafuer retteligen sagt om denne Vrt/at den er aff de velsignede *Medicament*er oc Lægedomme / men fordi at den udi saa stor mangfoldighed allevegne findis / skeer det / at

den

den icke nær actis oc holdis for saa dyrebar it *Medicament*, som den ellers udi sig selff er. No. 47.

Men det er icke saa letteligen at sige / huad for *Complexion*, Natur oc Egenskaber denne herlige Vrt hafuer / eftersom der hafue værit mange / som sig der med hafue besuærgit / oc dennem dog icke kundet finde: Thi der ere nogle som sige / at den ickun allene skulle hafue en kaald Natur oc *Temperament*, vanseet at mand aff Forfarendhed kand bevjse / den oc saa endeligen varm at være. G.

Derfore siunis det at *Mesves* best her om hafuer talet oc dømt / i det hand siger / at den skulle være aff de Vrters tal / som ere diversarum partium, det er / aff atskillig Natur: saa at den huercken skulle være aldelis varm / icke heller aldelis kaald: men en deel varm / oc en deel kaald.

Thi det er jo vist / at den formedelst sin Varme er beesk / nogit skarpactig purgerende / rensendis / oc letteligen gaar igiennem / oc det som er forstoppet aabner: Men formedelst hendis kaalde Art oc Natur / da stopper den / oc binder Maffven / oc styrcker Lefveren / oc de andre suage Indvolle. H.

Huad denne Vrtis *Effecter* oc Virckninger ere anlangendis / da ere alle *Medici* samptligen udi den Meening / at den for dennem skulle være tienlig / som aff den gule Galde hafue ont / ot huilcke den samme er ligesom *adure*rit oc tilbrendt / huorfore det er dennem / som aff huer anden eller fierde daas Kaalde ere plagede oc hafue ont / raadeligt / at de udi denne Jord-Røgs-Vrt søge Raad oc Lægedom. I.

Her hos er det ocsaa smuckt oc nyttigt at mercke / det som *Camerarius* aff *Brassavola* hafuer optegnet / nemlig / at denne Vrt / tørret oc til Pulver stødt / hafuer befriet een fra *Melancholi*, oc der til tiener i lige maade hendis Syrup / saa som aff *Mesves* er beskrefuet. K.

Om saa er / at nogen aff Kløe oc Fnat hafuer ont / kand

hand

No. 47. hand ocsaa nocksom tryggelig bruge denne Jord-Røgs-Urt/ dersom den ellers om Natten tilforn blifuer blødt udi Valde/ oc saa for Smagens skyld komme nogit Viol-Sucker der udi/ oc dricke der aff fastendis saa megit som en half eller heel Pegel.

L. Ja dersom mand hafuer lyst der til/kand mand ocsaa her foruden tage denne samme Urt/oc komme iblant de Dricke eller Affsøde oc Lægedomme/ som imod Pocker oc Frantzoser ere tienlige/ om de ey anden Raad hafue.

Hieronymus Tragus eller Bock/ oc Henrick Smidt lære/at Saften aff denne Urt/ med Gummi *temper*eret oc beblandet/ kommer Øynebryn-Haarene til at voxe.

M. Men *Dioscorides* lærer tuert imod/ at de forhindre Øjenbryn-Haarene at voxe/ thi hand der om taler saaledis: *Succus illitus cum Gummi evulsas palpebras renasci prohibet:* Det er: Saften med Gummi paasmurt/ forhindrer de uddragne Øyenbryn-Haar at voxe igien.

De som hafue haft ont aff Pocker oc Frandtzoser/ oc hafue fornøden at bruge nogit til deris Øyenbryne-Haar/ oc ingen anden Raad vide/ de maa denne Saft forsøge/ oc om den denne forskrefne Kraft hafuer eller icke/ forfare.

N. Ellers berømmer ocsaa bemelte *Dioscorides* høyeligen Saften aff Jord-Røg/ til at dryppe udi Øynene/ paa det de kand blifue klare/ thi hand der om saaledis megit merckeligen taler: *Hujus succus acris est, claritatemq; facit omnibus oculis & delachrymationem ceu fumus; unde & herba nomen traxit:* Huilcket er saa megit at sige paa voris Danske Maal: Denne Urtis Saft er skarp/ oc giør alle Øynene klare/ oc ligesom Røg kommer dennem til at rinde/ huor aff den ocsaa sit Nafn hafuer/at den kaldis Jord-Røg: Oc dette selfsamme lærer ocsaa *Galenus* oc *Plinius*.

O.

Fu-

Fumaria bulbosa, Huul-Rod/ see i denne samme Part *lit.* R. *pag.118. No.106.* huor vi om Radice cava skal handle / oc den samme beskrifue.

(G.)

Genista.

Nafnet.

Genista, Gyfvel/ Gyel/ Vies/ Den kaldis paa Tydsk: Pfrimmen/Genst. Den bekommer sine Blomster udi Maymaanet / oc de vare langt ud paa Sommeren: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Genista angulosa scoparia, det er: Gyfvel som er kantet / oc som mand kand giøre Koste aff/ eller Kanted-Koste-Gyfvel. Oc denne er den rette Gyfvel/ huis Blomster der brugis paa Apoteckit/ huilcke ocsaa skal være forstandne/ naarsomheldst *Medici* tale om Gyfvels-Blomster.

A.

B.

Udvortis Skickelse.

C.

Gyfvel er en rijßactig Vext/den hafuer nogle Stengeler / eller oc heller tynde Bulle/ huilcke ere Træactige: Fra dennem skiudis der mangfoldige/ tynde oc kantede smaa Quiste eller Rijs/ de samme ere grønne oc seye / saa at de letteligen lade sig baade binde oc bøye / ofte skiude de sig ocsaa ud i Grene / om dennem ere smaa Blade / som ere mørcke-grønne / oc Blomsterne/som de bekomme/ere kiønne/oc hafue en treffelig guul oc glisendis Farfue: Omsider efter dennem komme der nogle flade Frøe-huse/ huilcke / naar de blifve moene/ blifue sorte oc ligne dennem / som ere paa de Welske Bønner: Frøet

D.

No.48. som der findis udi samme Frøe-huse/ er fladt / hart oc rødactigt / oc det er nogit mindre end de smaa Muse-Vicker: Roden er haard oc Træactig / oc den skiuder tijt nogle Trefler oc smaa Rødder fra sig paa skack: Vexten i sig selff voxer gierne temmelig høy / saa at den med sin Høyhed naaer en Karls Statur / oc naar den er saa stor / da hafuer den ofuerflødige mange Blomster: Men naar den er laff / da blifuer den undertiden vel ved / men sielden kommer frem med Blomster.

E.

Pag.60 No.48. Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Gyfvel / som vi her hafve beskrefvit / voxer mangfoldeligen udi Jydland paa Heeden / Item udi Skaane / oc ellers saa finder mand den ocsaa udi de andre dette Rigis Lande / men dog icke udi saa stor Mangfoldighed eller Storhed.

F.

Kraft oc Brug.

Huad denne Vextis Natur er anlangende / da er den aff de Vrters Tal / som varme oc tørre udi den anden Grad / Oc derforuden hafuer den ocsaa en synderlig Kraft til at aabne / for huilcken hendis Kraftis oc Naturs skyld / den synderlig er tienlig dennem / som hafue en forstoppet Lefver / Milt oc Krose.

G.

Det er her hos ocsaa synderlig at mercke / at mand nogle Lod aff Gyfvels-Blomster udi Edicke oc Lage vel ned syltede / i steden for Cappers-blomster / eller andre saadañe nedsyltede Fructer / uden nogen besuærlighed oc kløgen til Middags eller Aftens Maaltid vel bruge kand. Men dersom mand udi Miød uden nogen Edicke vil gifue nogen hen ved to quintin at dricke / da komme de den til at kløge oc bryde sig / som det dricker / oc de det gandske Legeme fra de slemme oc onde Vedsker / huilcke pleye at foraarsage Ledeverck / befrje.

H.

No.48.

Ligesaa hafuer det sig ocsaa med Hylle-Knopper: Thi naar de blifue nedsyltede / oc med Lage vel forvarede / kand mand æde en temmelig Mengde der aff / foruden nogen Vemmelse / Kløgelse eller ocsaa Aabnelse i Lifuet: Ellers skeer det / at Hylle-Knopper letteligen foraarsage Vemmelse.

I. Ja *Decoctum* eller Affødet aff denne Gyfvels Blomster eller oc Frøe / kand mand endocsaa gandske vel indgifue dennem som ere Vattersottige / item dennem som hafue ont aff Nyre-Vee / oc som Milten hacker oc plager / om de ellers ere nogit stercke / saa at de det kand taale / at det kommer dennem til at bryde sig.

K. Men efterdi at dette Afføed alt formegit suecker Mafven / oc kommer den aff lafve / da kand mand tage en Næfue fuld eller to aff Rosen / oc nogle Mastix-Korne oc komme udi forbemelte Afføed / saa faar Mafven ingen Skade.

Den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret / skrifuer at denne Gyfvels Blomster / eller oc smaa Quiste oc Grene / stødte / tiene imod Slange-Bid / om de ellers blifue saaledis brugte / som de Lægedomme mand kalder Epithemata, det er / de som udvortis blifue paalagde oc brugte.

L. Denne samme fornæfnde *Auctor* lærer ocsaa / at mand Gyfvel ocsaa imod Luus kand bruge / eftersom det er synderlig got til at døde Luus med: Thi dersom mand tager Saften af Gyfvel / oc smør den paa Kroppen / da døe Lusene strax.

Pigerne / som icke hafue Stœchas-Urt med Citronefarfve / eller Heidel-Blommer / til at farfve deris Haar med / de kand tage dette Træis Blomster oc bruge der til.

M. *Julius Cæsar Claudinus* holder Asken / som aff Gyfvel blifver brændt / for et synderlig got Raad oc Middel imod Vattersoot / om den med Salt / som aff Malurt blifuer giort / formengis.

Geranium.

Nafnet.

Geranium, Storcke-Neb/ Due-Fod/ Sanct Rubbertz-Vrt / Trane-Hals/ Guds Naade/ Blodrød/ Meyered: Den kaldis paa Tydsk: Scharten-Kraut/ S. Rupprechts-Kraut/ klein Schöl-Wurtz/ Gicht-Kraut/ Rotlauffen-Kraut / Gottes Genad: Den seis at hafue Blomster udi April eller Faaremaanet/ oc de blifue ved indtil Høsten endis. Der ere en gandske hob slags Gerania eller Storcke-Nebs-Vrter til/ huilcke fast komme ofuereens udi deris Nature/ oc saa got som hafue eens Kræfter: Men eftersom det slags som kaldis gemeenligen Rubbertz-Vrt/ paa Latine Geranium Robertianum kaldet/ huilcken er den femte Storcke-Nebs-Vrt/ med Skarntydis eller Kørfvels-Blade som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Geranium Robertianum primum, det er: Det første slags Rubbertz-Storcke-Neb/ oc mest blifver brugt/ da ville vi icku allene denne samme beskrifue / oc gaa alle de andre forbj/ oc det fordi der er ingen saa vel aff den gemene Mand bekiendt/ som dette samme slags.

A.

B.

C.

Vdvortis Skickelse.

Rubbertz-Vrt skiuder Stengeler / som undertiden gaae høyere op i veyret end halfanden Fod / de samme ere trinde / oc med Knæer oc Led fordeelte / disse Stengeler ere gierne røde / oc ere ligesom med nogle smaa Haar besatte. Bladene ere her oc der dybt iskaarne / oc ere ligesom Skarntyders / eller den vilde Kørfvels Blade lige: Men dog ere de mindre / oc

D.

meere

No. 49.

meere ligne den rette Kørfvels / de ere nogit lodne: Farfven / som de hafue / er tijt oc ofte rødactig. Blomsterne som komme oppe i Toppen ere purpur-farfvede / oc de ere sætte tilsammen aff fem smaa Blade: Efter it huert Blomster kommer en nebbid oc oc spitz Piig / som sidder ud ligesom et Trane-Neb eller Storcke-Neb: Roden er trefvelactig / den gandske Vrt er sterck-luctendis / som ingenlunde er liflig men stinckendis.

E.

Figuren er at see: ☞

Pag 61.
No. 49.

Steden.

Denne Rubbertz-Vrt voxer vel allevegne / men dog besynderligen udi tycke Skofve oc Krat / oc den er ocsaa tijt at finde hos Gierder oc paa Diger.

Kraft oc Brug.

F.

Rubbertz-Vrt er god til de Sprecker / som ere udi Brystene / item til de Bylder oc Saar / som ere paa de hemmelige steder: Thi den icke alleniste hafuer den Natur / at den renser saadanne Skader / men endocsaa er med den *Complexion* begafuet / at den tørrer / ja at den ocsaa heeler oc læger.

Denne samme Kraft hafuer ocsaa det Vand / som aff denne Vrt blifuer brændt / saa vel som ocsaa den Dos oc saft / som her aff blifuer udkryst / dersom mand ellers tager den udi it Linklæde eller oc væder Linklædet der udi / oc legger det paa bemelte Skade / saa hielper det.

G.

H.

Hedera Terrestris.

Nafnet.

Hedera terrestris, Vedbende / Vedbende paa Jorden / Jord-vedbende / den kaldis paa Tydsk: Gun-

A.

No. 50. delråb / Erdt-Epheuw / Huder: Hendis Blomster komme frem udi Aprilmaanet / oc vare siden Sommeren igiennem: Den er den første som aff *Bauhino* beskrifuis / oc den kaldis aff hannem: Hedera terrestris vulgaris, det er / Den gemene Jord-Vedbende.

B.

Vdvortis Skickelse.

Jord-Vedbende er en law Vrt / oc voxer intet op i veyrit fra Jorden / den støtter sig intet / oc icke heller snoer sig omkring det som den groer hos / men den kryber paa Jorden / oc skiuder her oc der ud nogle Stilcker / huilcke ingen vis længde hafue; men ere nu længre / nu stærckre / huilcke ocsaa ere tynde / oc Vijnranckactige / nogit kantede / fulde med Knæer / oc undertiden hafue de en rødactig Farfue: Bladene / som den skiuder fra sig / ere intet store / men trindactig brede / sammenrynckede / lodne / kerfvede omkring ved siderne / oc gierne sidde der to tilhobe: Blomsterne ere ligesom de hafde en Hette eller Hielm paa / aabne / større end Gamanders: Farfven / som de hafue / er purpur-blaa: Rødderne ere gandske tynde / fulde aff Tresler / oc de ere nogit meere sorte end de som huidactige ere. Den gandske Vrt hafuer en nogit lidet sterck Luct / oc en beesk Smag.

C.

D.

Pag. 62. No. 50. Figuren er at see: ☞

Steden.

Jord-Vedbende hafue vi en stor Mangfoldighed aff / thi den baade paa Oor-Agre / som ligge oc huile sig / oc Kirckegaarde udi stor Mengde voxer / tilmed ocsaa mangesteds paa Diger oc hos Veye oc Stier / saavel som ocsaa paa gamle Mure / oc under Træerne udi Abild- oc Hummel-Hafver er den oc at finde.

E.

Kraft

Kraft oc Brug.

Denne Jord-Vedbende / som er saa gandske megit gemeen / oc fast alle bekiendt / hafuer fornemme treffelige Kræfter oc Virckninger: Den hafuer den Art oc Natur / at den varmer oc tørrer / huilcket nocksom aff hendis beeske smag er at eracte / oc for denne hendis Naturis oc *Complexi*ons skyld er den synderlig god til at skillige Legemens Suagheder / naarsomheldst at der giøris nogen Renselse fornøden. F.

For denne hendis Kraft oc Virknings skyld er den de Mennisker megit tienlig / som aff Guulsot hafue ont.

Den blifuer ocsaa brugt til Ørene / naar det siunger eller suser for dennem: Thi mand tager oc siuder den / oc lader Dampen aff hindis Affød eller *Decocto* fare op igiennem en Tract i Ørene. G.

Colica eller Veyr oc Vred i Lifuet / er den ocsaa tienlig for / dersom mand tager den oc kommer den udi it Clistijr.

Om saa er at mand vil dricke det Pulver / som aff denne Vrt / tørret oc *pulveri*serit / blifuer bered / med halff saa megit Sucker / udi Vand aff denne samme Jord-Vedbende *destille*rit / med en fierde eller siette deel aff den allerbeste oc fornemste Brendevijn / da er det icke at sige aff / huor megit samme Pulver tiener imod de Stene / som ere udi Nyrene. H.

Pulverit aff denne Vedbende bered / er ocsaa got for Orme udi Lifvet / dersom mand ellers det indtager udi Græß-Vand eller Miød.

I synderlighed oc frem for alle andre Vrter er denne Vedbende treffelig god til de Bylder oc Saar / som ere udi Indvollene / dersom mand ellers tager den oc kommer den udi de Dricke / som kaldis Vulnerariæ, det er: Vunddricke.

Herfore siunis det raadeligt / imod fornæfnde Siugdomme / at bruge denne Vrtis *decoctis* eller Afføde / huilcke tilforne med nogit lidet Sucker ere søde giorde. I.

Der

No. 50. delråb/ Erdt-Epheuw/ Huder: Hendis Blomster komme frem udi Aprilmaanet/ oc vare siden Sommeren igiennem: Den er den første som aff *Bauhino* beskrifuis/ oc den kaldis aff hannem: Hedera terrestris vulgaris, det er/ **Den gemene Jord-Vedbende.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Jord-Vedbende er en law Vrt/ oc voxer intet op i veyrit fra Jorden/ den støtter sig intet/ oc icke heller snoer sig omkring det som den groer hos/ men den kryber paa Jorden/ oc skiuder her oc der ud nogle Stilcker/ huilcke ingen vis længde hafue; men ere nu længre/ nu stærckre/ huilcke ocsaa ere tynde/ oc Vijnranckactige/ nogit kantede/ fulde med Knæer/ oc undertiden hafue de en rødactig Farfue: Bladene/ som den skiu- C. der fra sig/ ere intet store/ men trindactig brede/ sammenrynckede/ lodne/ kerfvede omkring ved siderne/ oc gierne sidde der to tilhobe: Blomsterne ere ligesom de hafde en Hette eller Hielm paa/ aabne/ større end Gamanders: Farfven/ som de hafue/ er purpur-blaa: Rødderne ere gandske tynde/ fulde aff Trefler/ oc de ere nogit meere sorte end de som huidactige ere. Den gandske Vrt hafuer en nogit lidet sterck Luct/ oc en beest Smag.

D.

Pag. 62. No. 50. Figuren er at see: ☞

Steden.

Jord-Vedbende hafue vi en stor Mangfoldighed aff/ thi den baade paa Oor-Agre/ som ligge oc huile sig/ oc Kirckegaarde udi stor Mengde voxer/ tilmed ocsaa mangesteds paa Diger oc hos Veye oc Stier/ saavel som ocsaa paa gamle Mure/ oc under Træerne udi Abild- oc Hummel-Hafver er den oc at finde.

E.

Kraft

Kraft oc Brug.

Denne Jord-Vedbende/ som er saa gandske megit gemeen / oc fast alle bekiendt / hafuer fornemme treffelige Kræfter oc Virckninger: Den hafuer den Art oc Natur / at den varmer oc tørrer/ huilcket nocksom aff hendis beeske smag er at eracte/ oc for deñe hendis Naturis oc *Complexions* skyld er den synderlig god til atskillige Legemens Suagheder/ naarsomheldst at der giøris nogen Renselse fornøden. F.

For denne hendis Kraft oc Virknings skyld er den de Mennisker megit tienlig / som aff Guulsot hafue ont.

Den blifuer ocsaa brugt til Ørene / naar det siunger eller suser for dennem: Thi mand tager oc siuder den / oc lader Dampen aff hindis Affsød eller *Decocto* fare op igiennem en Tract i Ørene. G.

Colica eller Veyr oc Vred i Lifuet / er den ocsaa tienlig for/ dersom mand tager den oc kommer den udi it Clistijr.

Om saa er at mand vil dricke det Pulver/ som aff denne Vrt/ tørret oc *pulveriserit*/ blifuer bered / med halff saa megit Sucker / udi Vand aff denne samme Jord-Vedbende *destilleri*t/ med en fierde eller siette deel aff den allerbeste oc fornemste Brendevijn/ da er det icke at sige aff/ huor megit samme Pulver tiener imod de Stene / som ere udi Nyrene. H.

Pulverit aff denne Vedbende bered / er ocsaa got for Orme udi Lifvet / dersom mand ellers det indtager udi Græß-Vand eller Miød.

J synderlighed oc frem for alle andre Vrter er denne Vedbende treffelig god til de Bylder oc Saar / som ere udi Jndvollene/ dersom mand ellers tager den oc kommer den udi de Dricke / som kaldis Vulnerariæ, det er: Vunddricke.

Herfore siunis det raadeligt / imod fornæfnde Siugdomme/ at bruge denne Vrtis *decoctis* eller Affsøde/ huilcke tilforne med nogit lidet Sucker ere søde giorde. I.

Der

Der ere nogle *Medici* udi den Meening/ om denne Urt/ at dersom mand tager grøn Vedbende / oc holder den fastende udi sin Haand / indtil den blifuer varm / oc holder den saa til Næsen / da at hafue den Kraft / at den skulle løßne Bugen: Huilcket om saa er eller icke / kand en huer letteligen forsøge.

K. Aff denne samme Jord-Vedbendis Blomster beredis paa Apotecket it *Conserva* huilcket er synderlig got for dennem/ som hafue ont aff Guulsoet/ saa vel som ocsaa andre/ paa huilcke Krosens Aarer ere forstoppede / oc for denne Aarsags skyld/ vide ocsaa Quinderne udi somme Landskaber/ først om Aaret at bage Kager aff Eg / oc komme denne Vedbende der udi/ huilcke Kager icke smage ilde.

Bønder-Quinderne / paa det de kand bekomme megen Flød paa deris Melck/ bruge denne Vedbendis Blade oc Reber til at toe Melcke-Karene der med.

A.

Herba paralysis.

Nafnet.

Herba paralysis, **Oxendriff / Oxendrøfvel / Kodriff / Kodrøfvel / Ko-Blomster / Hane-Leeg / Marre-Nøgel:** Paa Tysk blifuer den kaldit: **Himmel-Schlüssel / Schlüssel-Blumen / S. Peters Schlüssel / Hand-Schlüssel-Blumen:** Den seis med sine Blomster udi April- oc Maymaaneder / oc der ere tuende slags til/ som aff sig selfue her hos voxe/ oc ere hin anden megit lige / saa at mand icke ret vel den ene fra den anden første gang kand kiende / med mindre mand dis grandgifueligere gifver act der paa. Den ene aff dennem er den første **Haneleeg** som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Verbasculum pratense odoratum, det er: **Luctendis**

B.

C.

Enge-

No. 51.

Enge-Hanleeg/ Oc den er den rette Oxendriff eller Oxendrøfvel som Bønderne saaledis kalde. Den anden er ocsaa den anden udi Ordenen hos *Bauhinum*, oc den aff hannem kaldis: Verbaſculum pratenſe vel ſylvaticum inodorum, det er Enge- eller Skoff-Hanleeg/ uden Luct/ oc den er den/ som Bønderne meest pleje at kalde Ko-Blomster/ Kodriff/ Kodrøfvel. Oc nu ville vi begge deris Beskrifuelser her indføre.

D.

Udvortis Skickelse.

Oxendriff kommer frem med brede Blade/ huilcke ere nogit meere lange end brede/ de ere lodne oc krusede/ ligesom Betonie-Blade/ men nogit større/ oc meere bleeg-grønne/ de ere paa det yderste aff Bladene/ enten en ringe ting eller slet oc aldelis intet kerfvede/ den skiuder midt ud fra sig en liden tynd Stilck/ som hafuer ingen Blade/ oc er hen ved en spand høy/ oc allerøfverst i Toppen/ gifuer den nogle luckendis Blomster fra sig/ som yderst i enden ere ligesom Tænder/ oc henge gierne i Klyngetal neder ad Jorden. Roden gaar ud i nogle smaa Trefler/ oc skiuder sig hid oc did ud i Jorden.

E.

F.

Figuren er at see: ☞ Pag. 63. No. 51.

Kodriff eller Kodrøfvel kommer megit ofuereens med den første: Thi hendis Blade ere ocsaa lodne/ krusede oc nogit bleeg-grønne/ oc de ligge ud med Jorden: Stilckene som komme ud imellem Bladene/ ere bare/ oc hen ved en spand høye/ dog seer mand den mange gange at være høyere/ oc gaa der ofuer: Men Blomsterne/ som den hafuer/ ere meere bleeg-gule/ nogit meere aabne oc større/ uden Luct/ oc hafue nogit lidet længere Stilcker end de forige/ huilcke de ocsaa udi klyngetal i Toppen sidde paa/ udi enden ligne de ocsaa Tænder: Rødderne ere ligesom den andens/ oc gaa ud i Trefler.

G

Pag. 64 No. 52. Figuren er at see:

Steden.

Den første aff disse tuende Haneleege / huilcken oc undertiden blifuer ført ind udi Hafver / voxer fornemmeligen udi Enge oc paa god Græß-rijg Jord / dog lader den sig ocsaa finde udi Krat/huor den er icke for tyck: Men den anden som er uden Luct / blifuer neppeligen udi Hafver indført / voxer langt ofverflødigere end den forige baade udi Enge oc Krat/ja under Buskene i stor Mangfoldighed. Men dog blifuer der udi fornemme Hafver nogle andre slags Primulæ veris dyrckede oc elskte/saa som det slags der hafuer dobbelte Blomster / item det slags som skiuder Blomster ud aff Blomster / huilcke icke en ringe ting zire oc beprydе en Hafve.

H.

Krafft oc Brug.

I.

Den første aff disse tuende Vrter vi her hafue beskrefvet/bør ickun med all rette paa Apoteckene indføris / nemlig Oxendriff eller den luctendis Haneleeg/ thi den anden er ey saa god: Men den/ for sin synderlige Kraft den haffver imod Verckbrødenhed/ (huilcken Kraft paa Latine kaldis *Antiparalytica facultas*) blifuer høyt der sammesteds actet.

Huad denne Oxendrifs Natur oc *Complexion* er anlangende/da er den maadelig varm oc tørrer hefteligen.

K.

Blomsterne som den hafuer/beredde som it *Conserva*, ere gode til dennem/som ere Verckbrudne.

Iligemaade kand oc den gandske Vrt / eller oc Blomsteret allene brugis udi *Cataplasmatis podagricis*, det er udi de Lægedomme som blifue ligesom en Grød lagt dennem paa Fødderne som hafue ont aff Podagel / oc det fordi den henføris til de Vrters Tal som forlindre Smerten oc Pinen.

L.

Ja denne Oxendriff / kand i denne maade det selfsamme udrette som Kongelius eller Verbascum, om huilcken

vi siden udi den tredie Part / *Pag: 370. No: 220.* skal handle. No. 53.

Matthiolus lærer / at det Vand / som aff den gandske Vrt blifuer brændt oc *destillerit*, formindsker Hofvit-Vee oc Hofuit-Pine / naar mand bestryger Panden der med: Ja hand endocsaa siger / at de som gierne ville smincke sig / de tage denne Vrtis Blomster / oc Hundrede-Knuders-Rødder / oc bløde udi en god oc klar Viin / oc *destillere* Vand der aff / huor med de om Morgenen / naar de opstaae / toe sig / at deris Ansict kand siunis skiert oc deyligt. M.

Efterdi at vi nu her handle om de Vrter som aff *Bauhino* kaldis Verbascula, oc allevegne udi Engene / besynderlig paa Amager / her i Landet / oc paa andre saadanne steder / kommer et andet særdelis slags frem / foruden de vi her hafue beskrefuit / huilcket / u-anseet at det vel icke / huad Kræfterne ere anlangende / er med Oxendriff at ligne / saa er det dog / huad Blomsternis Ypperlighed oc Deylighed sig belanger / vel saa lifligt / om det icke er lifligere oc kønnere / oc for den Aarsags skyld hafve vi det villet her beskrifue / at icke nogen skulle sige / os saadant it fornemme Blomster / som vel paa andre steder gandske sielden findis / at hafue gaaet forbj. N.

Primula *vel* Sanicula Alpina.

Naffnet.

Primula *vel* Sanicula Alpina, Enge-stierne / Den kaldis paa Tydsk: Lerchen-Blůmle: Den blomstris udi Maymaanet / oc ved den samme Tid / som de andre Haneleeg staa i Blomster: Den er den første Bierg-Haneleeg / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Verbasculum umbellatum Alpinum min⁹, det er: Den liden Bierg- oc Kron-Haneleeg. A. B.

Udvortis Skickelse.

Denne liden Enge-stierne voxer oc blomstris strax om Vaaren / oc skiuder ti eller tolff Blade fra sig / huilcke udi begyndelsen ere knyttede tilsammen / saa som en liden Knap / eller trindt Nøgle / men siden med tiden brede sig ud / oc ligge paa Jorden / oc paa den underste side ere de graaactige / oc lige som med Meel ofuerdryssede / men paa den øfuerste side hafue de en bleeg-grøn-farfve / de ere noget krusede oc tyckactige / oc paa det neste ligesom den gemeene Hanelegis / men dog mindre / smalere / oc icke saa krusede: Smagen som den hafuer er skarp. Midt fra dennem skiudis der een eller fleere Stilcker / huilcke ere hen ved en spand høye / oc undertiden en Fod lange / de samme ere slette oc uden Blade / glatte / oc øfuerst oppe i Toppen graa: Disse samme / ligesom fra it Hofvit / skiude otte eller ti / eller fleere Blomster / huilcke voxe udi en Krone / Kost eller Kreds / de samme ligne med deris Skickelse Oxen-drifs-Blomster; men it huert aff dennem bestaar aff fem kløfstede Blade / oc den største deel hafue en kiøn *incarnat*- eller en Kiød-bleeg-purpur-farfve / undertiden dog sielden ere de huide eller huidactige / undertiden hafue de en høy-rød-farfve: Men de ere alle inden i guulactige / oc en ringe ting luctendis: Frøet som kommer efter Blomsterne / er udi nogle langactige Frøe-huse / det er gandske lidet / oc guulactigt. Men det er udi dette Blomster synderligen at acte oc *observere*, at de som hafue en høy-rød-farfve / hafue en liden Kleber / som sticker ud / saa som oc nogle slags Haneleegs Blomster: Men de som ere bleeg-røde / de hafue ingen. Rødderne ere huidactige / fulde aff Trefler / fra huis øfverste deel / der tijt oc ofte skiudis ny Planter oc Vexter / med huilcke den sig formeerer.

Margin: C. D. E. F.

Figuren er at see:

Pag. 65.
No. 53.

Steden.

Denne Enge-Stierne som her aff os er beskrefuen/ er mangfoldeligen udi en deel Enge her omkring denne vijtberømde Kongelige *Residentz*-Stad Kiøbenhafn/ oc besynderlig paa Amager at finde/ oc den ocsaa ofte aff Marcken udi Hafverne indføris dennem at zire oc beprydе.

G.

Kraft oc Brug.

Huad Enge-Stiernis Kraft oc Brug er anlangende/ da er den endnu icke paa Apoteckene blefuen bekient/ oc icke heller/det nogen vitterligt er/ brugt til nogen indvortis eller udvortis Suaghed oc ond Tilfald/ huorfore vi icke heller megit om den ville tale/men ville lade det der med blifue/at den gemene Mand den afplucker/ oc iblant andre Strøe-Urter hendis Blomster beblande.

H.

Herba Paris.

Nafnet.

Herba Paris, Jt-Bær/ Fire-Blad/ Wlfs-Bær: Den kaldis paa Tydsk: Wolfs-Bær/ Ein-Beer/ Stern-Kraut/ Den hafuer sine Blomster udi April- oc Maymaaneder: Den er den tiende Natskade/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Solanum qvadrifolium bacciferum, det er: Fire-Bladet-Bær-bærende Natskade.

A.

Udvortis Skickelse.

Jt-Bær skiuder en ret Stilck fra sig/ oc fra den/ ligesom fra den mittelste Pricke inden i en Circkel oc Kreds udgaaer der fire Blade/ huilcke sidde ligesom i Kaarßvijs/de ere brede/fulde aff Seener/langactige/mørcke oc nogit spidse

B.

No. 54. paa enden / øfverst udi Toppen paa Stilcken kommer der it Blomster med en græß-grøn-farfve / oc det hafuer nogle smale Blade: Efter Blomsteret kommer der it Bær / inden i det er der smaat oc huidactigt Frøe / ligesom udi Boberellis eller Jødiske Kirsebærs Bær: Hindis Rod er tynd oc lang / oc hafuer nogle Led / den skiuder sig paa skack neder i Jorden / oc sommesteds skiuder den ny Grøde fra sig igien.

C. Pag.66 No. 54.

Figuren er at see: ☞

Steden.

Steden huad sig belanger / som denne Vrt voxer paa / da findis den icke andensteds end udi tycke Skofve oc Krat / huor den under Træernis Skygge staar/groer oc blomstris.

D.

Krafft oc Brug.

Denne Vrt kand mand ingenlunde bruge tryggeligen indvortis/men den allene udvortis/til den heede som er udi Lemmerne maa blifue *adhiberit*: Dog skal det heller være voris Raad / at den gemeene Mand heller bruger i denne Vrtis sted/den gemeene Natskade. Thi den er en huer meere bekiendt/oc til med meere brugelig.

E.

Ellers lærer den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedrit/at denne Vrt/den stund den endnu er fersk / sønderknuset/ oc paa de ny Negle paa Fingrene lagt / eller andre saadanne Tilfald som komme Neglene ved / skal giøre got.

En deel bruge disse Bær / som voxe paa denne Vrt / oc komme dennem paa Pestilentz-Bylder.

F.

Hippuris, Heste-Rumpe / Stude-Knæ / see udi denne samme Part *lit.* E. *pag.* 53. *No*: 41. huor vi om Eqvileto hafue handlet / oc den samme beskrefuit.

Hya-

Hyacinthus.

Nafnet.

Hyacinthus, Hyacinthe / Aff somme kaldis den Rød-brun-Fiol: Paa Tydsk kaldis den: Blaw-hornungs-Blumen: Her i disse Lande bekommer den neppelige nogen tid Blomster før Tordmaanet. Der ere mange slags Hyacinther til / huilcke icke hafue nogen synderlig Brug / blifue oc icke heller paa Apoteckene indførde / men aff saa mange oc atskillige slags / ville vi ickun de tre allergemeenligste beskrifue / huis Figurer vi ocsaa huer for sig hafue ladet paa sin sted indføre / oc det for deris skyld / som hafue stor lyst til Urternis vijtløftigere Kundskab. A.

Den første derfore aff disse trende Hyacinther / som gemeenligen kaldis Hyacinth9 Orientalis, det er: Øster-lands Hyacinthe / er den første Øster-Lands Hyacinth som *Bauhinus* beskrifuer / oc den aff hannem kaldis: Hyacinthus Orientalis caule maculato, det er: Øster-Lands Hyacinthe med en plettet Stengel. B.

Den anden / som gemeenligen kaldis Hyacinthus racemosus, eller Drue-Hyacinthe: Den er den siuende Drue-Hyacinth udi Ordenen / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Hyacinthus racemosus cœruleus minor juncifolius, det er: Den liden blaa Siff-Bladet-Drue-Hyacinthe. C.

Den Tredie / som gemeenligen kaldis: Hyacinthus stellaris, eller Stiern-Hyacinthe / er den anden Stiern-Hyacinthe udi Ordenen / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Hyacinth9 stellaris trifoli9, det er: Tre-Bladet Stiern-Hya-cinthe. D.

Ud-

No. 55.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Hyacinthe/ Østerlands Hyacinthe kaldet/ hafuer langactige/ feede/ bredactige slette oc glisendis Blade/ huilcke megit ligne Røde-Løgs-Blade: Stilcken/ som den skiuder/ er uden Blade/ slet trind: Huis Blomster/naar de ere vel udsprungne/ henge it huert for sig nogit neder ad. Disse samme ere langactige trinde/ hule/ flux aabne oc store/ oc de komme snart frem/ oc naarsomheldst at de sig aabne/ da bøye de sig nogit omkring: Farfven/ som de hafue/ er blaa/ eller huidactig-blaa. Roden er trind/ huid/ varactig/ oc hafuer en sey Saft/ saa vel som ocsaa den gandske Vrt/ huilcken er fuld aff Vedske.

E.

Pag. 67 Figuren er at see: ☞

No. 55. Det andet slags Hyacinthe/ Drue-hyacinthe kaldet/ hafuer smale Blade/ huilcke ere ligesom de vare trinde/ gandske grønne/ oc de mestendeelen ligge ud med Jorden. Stilckene/ som her imellem disse Blade skiudis op/ ere trinde/ slette oc længere end en spand/ øfuerst oppe i Toppen aff dennem/ sidde der smaa Blomster/ huilcke ere trinde/ hule/ aabne: Farfven som de hafue er blaa/ undertiden bleeg/ undertiden mørck/ undertiden ere de megit huide-bleeg-purpur-farfvede: Efter dennem komme hindactige oc trekantede Frøe-huse/ udi huilcke er smaat oc sort Frø: Roden/ som der er under neden er trind.

F.

G.

Pag. 68 Figuren er at see: ☞

No. 56. Det tredie slags Hyacinthe kommer frem nu med to/ nu med tre/ nu med fleere bredactige Blade/ huilcke ere nogit mindre end Røde-Løgs-blade: Blomsterne sidde omkring en liden Stilck i Toppen/ oc naar de ere aabne/ da icke en ringe ting ligne de en Stierne/ som sine Straaler fra sig gifuer: Farfven/ som de hafue/ er blaa eller huid. Efter Blomsterne kom-

H.

kommer der nogle smaa trinde Hofveder / saa store som en Ert / udi huilcket der er Frøe / huilcket ligner Hirs-Frø. Roden / som den hafuer / er saa som en Løg-Rod / oc trind. No. 75.

Figuren er at see: ☞ Pag. 69. No. 57.

Steden.

I.

Stæden som Hyacintherne voxer paa huad sig belanger / da er den slet ingen anden hos os end Hafver / huor de blifue dyrckede oc elskte.

Kraft oc Brug.

At Hyacinther ey hafuer saa stor Nytte oc Gafn med sig / som ellers Forlystning / det hafue vi udi Begyndelsen aff denne Historie sagt / men dog er *Dioscorides* udi den Meening / at Hyacinther skulle hafue den Kraft / at de med deris Rødder skulle forhindre / at Vngdommens Haar paa nogle steder icke kand voxe. K.

Huo som icke vil hafue for stort it Skæg / (oder wie man auff Deutsch schertzet: Der nicht einen so langen Bart haben wil / als ein Schlacht-Schwerdt: oder darnach man / wann der Windt wehet / als nach einem See-Compas segelen kan) den kand bruge dette selfsamme Middel: Maaden / huorledis at mand der med skal omgaais / huad sig belanger / da siunis den at være den beste / som *Dioscorides* foregifver / nemlig: Mand skal tage Hyacinthis trinde Rødder / formenge dennem udi Vijn / oc der efter kand mand smøre dennem paa Hagen eller Kindbacken / saa er det at formode / oc vel troligt / at Skægget icke blifuer nær saa tyckt oc langt som ellers / eller oc aldelis intet voxer paa dennem. L.

I.

A.

Iris.

Nafnet.

No. 58. Iris, Blaa-Lilie / Fiol-Rod / Den kaldis paa Tydsk: Himmel-Schwertel/Blaaw-Schwertel/ Blaw-Gilgen: Den begynder at skiude sine Blomster ud udi Maymaanet / oc de blifue nesten ved indtil Høsten: Den er den første *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Iris vulgaris Germanica *sive* sylvestris, det er:

B.

Den gemeene Tydske vilde Blaa-Lilie.

Der skal paa alle Apotecke tuende slags Blaa-Lilie-Rødder være fal / blant huilcke vi den ene / for den gemeene Mands skyld / kalder den Fremmet Blaa-Lilie / oc hendis Rod / Fiol-Rod: Den anden kalde vi ickun slet uden nogen Tilleg Blaa-Lilie-Rod / eftersom det oc ved langvarig Brug her i disse Lande er vedtagen / saaledis imellem disse tuende slags at giøre Forskæl. Men eftersom disse tuende Vrter ere hin anden saa lige / at huo som den ene kiender / hand endocsaa den anden letteligen uden nogen stor forskiel kiende kand / da ville vi her allene den gemeene Blaa-Lilies Blomster beskrifue / dog saa / at i det vi den beskrifue / ville vi ocsaa om de andre slags Blaa-Lilier tale.

C.

Vdvortis Skickelse.

D.

Blaa-Lilie hafuer Blade / huilcke ligne Bladene af de Gule-Flæe-Lilier som voxe udi Søer oc Moser / huilcke aff den gemeene Mand gierne Horse-Bønner kaldis. Stengelen som den skiuder er læt / trind / ranck oc slet / oc hen ved halfanden Fod lang / eller oc der ofuer: Øfverst paa Stengelen komme tre eller fire Blomster / huilcke icke sidde paa en side aff Stengelen / men nu et paa den ene / oc nu et paa den anden side / oc de gifue en god Luct fra sig. Blomsteret hafuer gierne sex Blade aff huilcke det bestaar / de tre ere ligesom en Bue / oc bøye sig neder ad / de andre tre gaa op i Veyret / oc bøye sig

E.

imod

No. 58.

imod hin anden: Farfven / er atskillig / dersom Blomsteret er huidt / da er det ofuer alt huidt: Dersom det er gult / da er det oc ofuer alt guult: Dersom at det er Himmel-blaat / eller mørcke-blaat / da hafuer det en kiøn blaa-Purpur-farfve / ligesom de blaa eller mørcke Fiolers Farfve: Men dog er det icke paa alle Blade / icke heller ofuer alt ligedant paa den Blaa-Lilie vi særdelis her tale om / thi de Blade / som bøye sig op / ere blegere end de andre / oc med deris Farfve ligne de sorte Fiolers blege Farfve: dog gaar der nogle gule oc huide strege udi dennem / huilcke herligen oc lifligen dennem zire oc pryde: Men de nederste Blade hafue en langt høyere Farfve / oc der er paa dennem nogle guulactige oc lodne strifver / huilcke ey ere Kaal-Orme / oc de Orme Ommer kallede / wlige: Men foruden disse sex Blade / huilcke ere rette Blade / ere der ocsaa tre andre lange / smale oc smaa Blade / huilcke paa den yderste ende ere kløftede / oc paa det neste naae samme guulactige oc lodne strifver / oc under disse Blade ligge Klebrene: Roden / som denne Blaa-Lilie hafuer / er lang / haard / knudervorn / oc ligesom med Knæer / hen ved en Finger tycke / eller noget der ofuer: Den skiuder tijt ny Stammer oc Grøde fra sig / huilcke sidde omkring ved Siderne / oc krybe øfverst paa Jorden / inden til er den huid / oc førend den blifuer tørret / da hafuer den en sterck Smag / huilcken icke strax / men noget efter mand hafver bidt paa den / kand eractis: Thi da begynder den at bide paa Tungen oc rifve i Halsen / huilcket strax gifuer tilkiende / at hun aff sin Natur er hitzig oc brendendis / oc samme Smag vil icke letteligen gaa bort: Men naar hendis Rødder ere tørre / da hafve de baade lifligere Luct / oc en mildere Smag.

F.

G.

H.

Figuren er at see: ☞ Pag. 70. No. 58.

Steden.

I.

Huad Steden er anlangende / som disse begge blaa-

No. 58. Lilier voxe paa / da komme de vel der udi ofuereens / at de her hos os voxe udi Hafver / Men det Forskæl er her dog imellem / at den fremmede Blaa-Lilie voxer sielden paa Landßbyerne / men ickun udi fornemme Hafver udi Kiøbstæderne / oc andre saadanne Steder / men de andre / som ere gemeene / finder mand stor mangfoldighed nock aff allevegne / ihuor at mand

K. kommer paa Landßbyerne / saavel som ocsaa udi Kiøbstæderne.

Kraft oc Brug.

Alle slags Blaa-Lilier / men fornemmeligen den fremmede / huis Rod vi / som før er sagt / kalde Fiol-Rod / (den kaldis ocsaa paa Tydsk: Viol-Wurtz / Thi den lucter som de kiønneste Blaa-Fioler) hafuer den Natur / at den fuld-

L. kommeligen varmer oc tørrer udi den tredie Grad: Men vi ville først handle om de Blaa-Lilie-Rødders Safftis Kræfter / som saa ofuerflødeligen her i voris egne Lande voxe oc blomstris / førend vi os til den fremmedis Kræfter vil begifve at tale om.

Huad derfore den gemeene Blaa-Lilie-Rods Saft er anlangende / da er den / frem for alle andre Vrter / et

M. treffeligt Medicamentum hydragogum, det er / Lægedom / som drifuer det Vand oc de Vedsker / som ere udi Legemet: Thi dersom mand den snuer op udi Næsen / da drager den (efter *Mesves* Raad oc Meening) fra Hofvedet en gandske hob Vedsker oc Whomskheder / huilcke ellers vilde igennem atskillige skiulte Gange / paa de andre Lemmer nedfalde.

Denne samme Saft beblandet med Bønne-Meel / oc

N. smurt paa Fregner / oc andre Pletter paa Legemet / borttager de samme.

For

For disse fornemme Kræfter/som denne Vrt hafuer oc er begafuet med / kand vi ingenlunde samtycke med *Fallopio*, som er i den Meening/ at denne slet intet kand brugis / icke heller maa nogen tilstedis den at bruge/ huor om hand saaledis taler oc skrifuer: *Iridis radix non est in usu ad purgandum, qvia habemus meliora Medicamenta purgatoria; Etsi qvandoq; miscetur cum medicamentis purgantibus, id fit potius qvia calefacit, & deterget, qvam ut purget. Excellentissimus Brassavola & alii exhibent in hydrope, & exhibent tres aut quatuor uncias succi Iridis, & educit aqvam satis copiosam, sed tanto cum dolore ut sit mirum, & ideo nolui ego unqvam exhibere, nec consulo vobis ut exhibeatis.* Det er: Blaa-Lilie-Rod er icke tienlig at purgere med / fordi at vi hafue bedre Medicamenter oc Lægedomme at purgere med / oc dersom den undertiden blifuer med de Medicamenter beblandet/som mand skal purgere med / da skeer det meere for den Aarsags skyld at den varmer oc renser / end at den skulle kunde purgere. Den fortreffelige Mand Brassavola oc andre flere bruge den udi Vattersot / oc gifue dennem som aff samme Siugdom ere plagede sex eller otte Lod Blaa-Lilie-Rodders Saft / oc den uddrifuer meget Vand / dog med saa stor Smerte oc Vee / at det er høyeligen at forundre sig der ofuer / oc derfore (siger hand) hafuer jeg aldrig brugt den/ oc raader ey nogen at de den bruger. Hid indtil vare *Fallopii* Ord: huilcke vi ingenlunde ville eller kunde bekræfte / men vi ville heller *Mesven* oc andre Forsicteligen herudi efterfølge/huilcken raader at mand der til skal legge noget *Mastix* eller Spick/ paa det den icke skal forderfue oc skade Mafven. Ellers er det vist / at mand med god Forsiun skal bruge denne Lægedom.

O.

P.

Q.

Den fremmet Blaa-Lilie-Rod eller Fiol-Rod/ brugis til at løßne udi Brystet den seye/ fule oc slimactige Vedske/som der er sancket aff atskillige Materier.

R.

Den samme tiener endocsaa til det Veyr/ som er udi Lifvet

No. 58. vet / at uddrifue / huilcket spæde oc nyfødde Børn gemeenlig pleye at hafue ont aff. Her aff kommer det / at der altid her paa de Kongelige Apotecke findis beredde oc tilgiorde tuende slags Pulver aff Fiol-Rod / huilcke der sammestedς kaldis pulvis puerorum, eller pulvis pro pueris, det er /

S. **Borne-Pulver** / eller **Pulver for Børn** / aff huilcke det eene ocsaa staar imod oc forhindrer den fallende Siuge. Aff disse Pulver / naar fornøden giøris / skal mand bruge huer gang saa megit som den tredie eller halfparten aff it quintin / oc lade det komme udi Foster-moderens eller Ammens Melck / oc der efter indgifue Børnene det.

Det er alle nocksom vitterligt / at denne Fiol-Rod dagligen blifuer brugt udi de Lægedomme / som hele Saaer /

T. saa vel som ocsaa med dennem beblandis / som mand pleyer ligesom Nyse-Toback drage op i Næsen.

Det er ocsaa gandske brugeligt / at de som hafue slem luckendis oc stinckendis Aande; Oc de som Næseborene ere bulne paa / paa denne Fiol-Rod bjde oc tygge / oc holder dennem under Tungen. Beylere bruge her til Lefle-Kager.

Vdi de Pulver / som paa Apotecket blifue beredde / til store Herrers oc Potentaters Lijg at balsammere / tage de denne

V. Fiol-Rod / oc den er fast den allerfornemste.

Den Olie / som aff denne Rod beredis / oc kaldis Oleum Irinum, det er / **Fiol-Rod-Olie** / er *tenuium partium*, det er / den er gandske megit *subtil*, oc tiener dennem / som Krampen drager / at smøre Lemmerne der med.

(K.)

A.

Kali.

Nafnet.

Kali

No. 59.

Kali, Glaß-Vrt/ Kaly/ W-ecte Aspargcs/

Huad Nafn den ellers paa det Tydske Sprock skulle hafue/ foruden det Latine/ huilcket vi her hafue antegnet/ finde vi icke hos nogen *Botanographum* eller Vrters-Beskrifuere opteg-net: Den er best udi Maymaanet: Den er den Niende udi Ordenen/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Kali geniculatum majus rectum & annuum, det er: **Den store Knæfuld-Kaly/ som er ranck/ oc varer ickun it Aar.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Glaß-Vrt skiuder sig op i Veyret med sine Stilcker/ huilcke ere rancke/ paa det næste saa høye som en Spand/ de ere fulde med Grene/ de hafue her oc der mange Knæer/ oc ere uden Blade/ disse samme Grene ere oc-saa nogit røde/ igiennemsictige oc klare: Roden som er under-neden/ er fuld aff Trefler: Saften som den gandske Vrt haf-ver er salt/ skarp/ oc bider paa Tungen.

C.

Figuren er at see: ☞ Pag. 71. No. 59.

Steden.

Denne Vrt voxer nocksom udi stor mangfoldighed her hos os/ thi mand kand finde store Platzer her i Sieland/ paa Amager oc andre Lande her i Riget/ ved Strandsiden oc Hafbredden/ paa huilcke den udi stor mangfoldighed voxer.

D.

Kraft oc Brug.

Kaly/ eller Glaß-Vrt findis icke alleniste/ som sagt er/ her udi Riget/ men den endocsaa er ofuerflødeligen at finde udi andre fremmede Riger oc Lande/ aff huis Indbyggere/ vo-ris Folck her i disse Lande/ uden all tuifl/ hendis Brug hafue lærdt/ thi den ellers udi sig selff er en ringe/ foractelig oc u-an-seelig Vext.

E.

Først

Først derfore om Vaaren / naar denne Vrt kommer frem / blifuer den til Salat afplucket / aff Indbyggerne her i Landet / oc ligesom Asparagus der til forbrugt / huorfore den endocsaa aff mange kaldis Sparges / eller Sparres / tilmed ocsaa holdis for at være den samme / huilcken deris Mening er idel stor Vildfarelse; efterdi at Sparges eller Asparagus er en langt anderledis Vrt / om huilcken vi udi denne selfsamme voris Vrtebogs Part hafue handlet / *lit.* A. *pag.* 25. *No.* 12: Men dersom vi dogalligevel begges deris Kræfter oc Brug ville ansee / da komme de saare megit ofuereens: De derfore som ville det Nafn beholde / oc den Sparges kalde / maa endeligen legge det der til / at den er den sw-ette Sparges / saa som vi hafue giort / oc saa kand det dennem nocksom tilstedis.

F.

G.

Matthiolus vidner om denne Vrt / at den varmer / løßner / tyndgiør oc tørrer / oc det uden nogen aabenbare Varme oc Tørhed: Derfore saa er den Salat / som aff denne Vrt blifver bered / tienlig oc god for dennem / som aff Milten hafue ont / som med Vattersot ere plagede / item for dennem / som aff Lefverens Forstoppelse oc *obstruction* hafue besuæring.

H.

Men enddog at det er uden all tuifl oc Tuistighed sanden / at det Salt / som aff **Kali** blifuer beredt / huilcket gemeenligen Sal Alkali kaldis / er gandske megit skarpt / oc saare bequem til Glas / som giøris / saa kand vi dogalligevel ingenlunde tro / at Vrten eller den sw-ette Sparges udi sig selfuer skal være saa skadelig / som *Dodonæus* sig befrycter for den / oc meener: Thi var den saa skadelig / da bleff den vel neppeligen aff saa mange *Nationer* Aarligen til Salat brugt uden nogen Skade / efterdi de den intet mindre bruge end Asparago eller **syltet Strand-Fennickaael** / huilcken aff Spanien her ind til os Aarligen blifuer indført / oc kaldis i

I.

dette

dette forbemelte Rige: Perexil de la mar, det er at sige/ Strand-Persillie. No. 59.

Men w-anseet at vi saaledis hafue *commenderet* oc bevilget denne Vrt saa som en Salat/ saa skal dog vel der paa gifuis act/ om saa er at der nogle Quinder som ere Fructsommelige/ eller rede til Barsel/ oc derfore befrycte sig denne samme Salat at æde/ de kand oc maa nocksom med vort Forloff sig derfra afholde: Thi dennem som ere saaledis farne/ tiener det enten lidet/ eller oc slet intet/ at de ofte bruge enten denne eller Persilie-Rødder/ eller andre andre saadanne flere Vrter/ huilcket dog aff gandske faa actis/ efterdi at saadanne Vrter icke alleniste foraarsager det/ at mand tijt oc ofte lader sit Vand/ men endocsaa drifuer Quindernes Tider. K.

Dodonæus lærer/ at den Aske som blifuer brendt aff denne Vrt/ afbider det Kiød/ som er udvoxet udi Saar: Oc at den derforuden er tienlig imod Skab oc Kløe. L.

L.

Lactuca, Lactucke/ Den blifuer vel om Vaaren afplucket til Salat/ oc med andre Vrter der til brugt/ men fordi at den blomstris om Sommeren/ ville vi ocsaa udi Sommerparten hendis Beskrifvelse indføre/ nemlig *P. 260. No. 110.*

Laurus.

Naffnet.

Laurus, Laurbær-Træ/ Det kaldis paa det Tydske Sprock: Laurber-Baum: Det bryder ud med sine Blomster om Vaaren: Det er det andet slags Laurbær-Træ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc det kaldis af hannem: A.

 Lau-

No.60. Laurus vulgaris, det er: Det gemeene Laurbær-Træ.

Vdvortis Skickelse.

Dette Laurbær-Træ er Rijßactigt / oc blifuer icke saa stort som et aff de middelmaadige Træer / det skiuder megen Grøde fra Roden: Det er rijgt paa Grene / som hafue en rød Barck: Bladene som det hafuer ere langactige / brede / haardactige / oc haffue en grøn Farfue / liflig luctendis: Smagen / som de gifue fra sig paa Tungen / er nogit beeskactig: Blomsterne / som komme frem jefnside hos Bladene paa Grenene / hafue en bleg-huid-græß-grøn-Farfve. Bærene / om der ellers nogle komme efter Blomsterne / ere meere lange end trinde: Skalen som de sidde udi er sortactig / den inderste Kierne kløfuis ad i tuende Parter / ligesom Persickers eller Mandelers / eller andre saadanne Kierner: Farfven den samme hafver er aff en rød-sortactig Farfve / luctendis: Smagen den gifuer fra sig er nogit skarpactig beesk.

B.

C.

Pag.72. No.60. Figuren er at see: ☞

Steden.

At Laurbær-Træ icke voxer nogensteds vjld her i Marcken hos os / er langt meere bevist / end at der giøris fornøden der om meget at tale / thi det er jo saa *Rar* en Vext her i disse Lande / at det ickun udi forneme Hafver er at finde / huor det dog om Vinteren skal staa tildecket / om det ellers nogenledis skal blifue ved: Sielden bær det her Blomster / men ingen tid Fruct eller Bær: Men her blifuer dog ofuerflødige mange Bær Aarligen fra Italien oc Spanien hidindførde / oc ere til kiøbs baade paa Apoteckene oc hos Vrtekremmerne / oc blifue megit brugte aff den gemeene Mand saavel som andre til *Medicin* oc Lægedom / huorfore vi oc ey hafue villet deß Historie forbigaa.

D.

E.

Kraft

Krafft oc Brug. No. 60.

Dioscorides saavel som ocsaa *Galenus* vidne at baade Laurbær-Træers Blade oc Bær hefteligen tørre oc varme/ men dog lærer os daglig Forfarenhed/ saa som oc fornæfnde *Auctores*, at Bærene ere meere varme end Bladene.

F. Naar nogen aff *Colica* eller Vejr udi Lifuet hafuer ont/ da blifue Laurbær-Træis Blade oc Bær brugte udi Clistir/ den samme at fordrifue/ oc stille.

Om saa er at mand sig fra Pest vil forvare/ da kand mand det med dette Træis baade Blade oc Fruct giøre/oc det i saa maade: Mand skal tage dennem / oc/ naar mand om Morgenen eller anden Tid vil gaa ud i Lufften/ bide paa dennem: Item/ det samme skal mand oc giøre / naar mand dennem/ som siuge ere/ vil besøge.

G. Udaff *Martialis Epigrammate 4. lib. 5:* kand Dranckerne efter *Myrtali* Exempel med Laurbær-Blade fordrifue den onde Stanck aff Vijnen / som staar dennem op i Halsen/ aff det de sig hafue drucket fulde: Thi *Myrtalus*, paa det hand bemelte Stanck diß bedre kunde dempe oc fordrifue / aaed forbemelte Blade: Men det er raadeligst at de ickun tygge dennem.

H. *Medici* befale / at mand skal tage Laurbær-Blade til Quindernis Bad/ thi med dennem kand mand icke alleniste Moderens Breck læge / men endocsaa Ufructsommelighed forhindre.

Matthiolus siger ocsaa herforuden / at fattige Quinder / som i Barns Nød ere bestedde / oc hafue icke Raad til at kiøbe sig bedre eller dyrebarere *Medicamen*ter oc Lægedomme/ kand uden nogen Besuæring / med sex eller siu Laurbær / Fødselen forhielpe / om de ellers dennem ville indtage oc æde.

I. Nogle Huußraadige Quinder ere der som bruge saavel Bærene som Bladene aff dette Træ/ til at krydde deris

No.60 Mad der med/ oc er det langtid befundet at være sundt oc tienligt/ huor om mand kand læse *Johannis Bodæi à Stapel Comment: in lib:3. Histor: plantar: Theophrasti Eresii pag 186.*

Denne selfsamme *Auctor* hafuer ocsaa aff *Cassiano Basso noterit*/ at naarsomheldst Vijnen icke skal forderfuis aff Torden / da skal Vijnfadene beprydis med Laurbær-Quiste eller Grene Andre bruge ocsaa her til et stycke Staal/ oc legge det paa Spundet aff Fadene / Men de som icke hafue Laurbærgrene / de maa bruge Torden-Nelder / huilcke **mine kiere Landßmænd til Rostock** paa selfsamme Maneer/ som nu aff *Cassiana Basso* omtalet bleff / bruge / huor om mand kand læse *Historiam Urticæ*, i den tredie Part aff denne Danske Vrtebog/ *lit.* V. *pag 376. No 226.*

K.

L. Dersom mand med **Laurbær-Olie** smør Quindernes hemmelige steder / da tiener den imod Moderens kaalde Siugdomme oc Tilfald.

Ja denne samme **Laurbær-Olie** er synderlig god for dennem / som aff Verck hafue ont / oc dennem som aff Skab oc Kløe paa Hænder eller andensteds ere ilde plagede.

M. Med Olien aff disse samme Bær / pleyer den gemeene Mand/ saavel som ocsaa en deel Quacksalvere Quægsølff at beblande / huilcket letteligen samme Kløe borttage kand / endocsaa den som er paa Børnene: Men dog skeer det tjt oc ofte/ at de med det samme enten dræbe Børnene / som de ville *curere*/ eller oc i all Sandhed giør der med / at samme Børn falde udi langt større oc farligere Siugdomme.

Leucoïum.

Nafnet.

A. Leucoïum, **Gule Filitter / Gule Fiolitter:** Paa Tydsk kaldis de: **Gelbe Violen.** Mand seer dennem

nem staa i Blomster udi April Maanet / Maymaanet oc Skiersommer. Der ere gandske mange slags Fiolitter til / men paa Apotecket er ickun det slags allene i Brug / som er det femte udi Ordenen / som *Bauhinus* beskrifuer / huilcket aff hannem kaldis : Leucoïum luteum, det er : Gule Fiolitter / eller oc de gemeene Filitter.

No. 61.

B.

Udvortis Skickelse.

Gule Fiolitter skiude nogle Stengeler fra sig / huilcke ere grønne / rige paa Grene : Bladene / som sidde paa grenene / ere langactige / smale / slette / mørcke eller sortactige grønne / oc nogit mindre end de huide Filitters Blade : Blomsterne / som komme oppe i Toppen ere gule / oc meget luctendis : Frøe-husene / som komme efter Blomsterne / ere tynde oc langactige / oc i dennem er der nogit bredt eller fladt Frøe. Den gandske Vext eller Busk er Træactig / oc nocksom kand vare den gandske Vinter / saa at den ey formedelst hendis Kuld skal undergaa / med mindre at Vinteren er alt formegit streng oc med bar Frost.

C.

Figuren er at see : ☞ Pag. 73. No. 61.

Steden.

Huad sig Steden / som gule Fiolitter voxe paa / belanger / da finder mand den nocksom paa gamle Mure undertiden at staa oc blomstris / saa at Roden der Aar fra Aar bær ny Vext oc Grøde / men dog skal der ingen tæncke / den derfore aff sig selfuer her i Landet paa saadañe steder at være kommen / men Sæden der aff / er aff en hendelse udaff Vinden til samme steder henblæst oc førdt / fra en Hafve som den hafuer været dyrcket. Huor den ellers udi Hafverne enten blifuer saaet eller oc plantet / der blifuer den nocksom saare vel ved :

D.

E.

Men ellers saa ere de med de dobbelte oc Purpur-Blomster meere afholdne/oc i store Herrers Hafver blifue dyrckede.

Krafft oc Brug.

Galenus vidner om disse **gule Filitter**/ at de med Blade/blomster oc alt/ hafue/den Natur/at de ere tenuium partium, det er/ de ere *subtilige* aff deris Nature / oc ligesom afftørre/ oc derfore kand mand dennem bruge til at komme Tiderne der med til at flyde. Herforuden hafuer den ocsaa den Kraft / at den kand uddrifue Efterbyrden / oc det døde Foster/ huilcken Kraft Frøet / som den bekommer / ocsaa er begafuet med.

F.

Camerarius lærer / at den Conserva, som aff de dobbelte gule Filitters Blomster blifuer bered: item at det Vand som aff de samme blifuer *destillerit*, er et synderlig got Præservativ, huor ved mand sig imod Popelsie kand forvare/oc det samme/baade Vand oc Conserva, kand megit tiene dennem som aff Ledebrød hafue ont/ om de tijt blifue brugte.

G.

Den Olie / som aff disse gule Fiolitters Blomster blifver bered/ kalder *Mesves* Oleum Cheiri, det er: **Gule Filitters Olie**/ oc hand fører den hen til de *Medicamenters* Orden oc Tal/ som kaldis Acopa, det er/ som borttager Smerten.

H.

Ja hand endocsaa lærer derhos/ at den er tienlig imod Seenernis/Brystenis / Nyrenis oc Blærens Smerte at forlindre oc borttage.

❧❧❧

Liguſtrum, **Vildt Olie-Træ**/ see i denne samme Part *lit.* P. *pag. 105. No. 93.* huor vi om Phillyrea ville handle/ oc der sammesteds dets udvortis Skickelse beskrifue.

I.

❧❧❧

Li-

Lilium Convallium.

Nafnet.

Lilium Convallium, Lilie-Conval/ May-maanets Blomster/ May-Blommer: Den kaldis paa Tydsk: Mäy-Blümlein. Den bekommer sine Blomster udi Maymaanet: Den er den anden Lilie-Conval udi Tallet/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Lilium Convallium album, det er/ Huid Lilie-Conval/ huid Maymaanetz-Blomster.

A.

Udvortis Skickelse.

Maymaanetz-Blomster/ som nu omstunder gierne kaldis Lilium Convallium, skiuder to eller tre grønne Blade frem/ huilcke ere slette oc bredactige/ oc de samme ligne Liliers Blade/men dog ere de mindre: Stilcken som den skiuder op imellem Bladene/er tynd/en Spand høy/ paa huilcken der sidde/ fra den mitterste deel til den øfuerste oppe i Toppen/ nogle smaa/runde oc aabne Blomster/huilcke ere Tandactige oc tilbage bøyede/ huidactige oc velluctendis Blomster: Fructen eller Bærene / som komme efter Blomsterne / ere røde oc oc trinde / oc ere icke Sparges røde Bær meget wlige/ men dog ere de mindre. Hendis Frø/ som er udi Bærene/ er hart oc beeskactigt. Rødderne som ere underneden/ere tynde/ lange/nogit fulde med Knæer oc Led / oc krybe her oc der ud med Jorden.

B.

C.

Figuren er at see: ☞ Pag 74 No. 62.

Steden.

Dette slags Lilie-Conval/voxer mangfoldeligen her i disse Lande udi Skofve / huor der ere Tycker / item paa fuctige steder oc Søesider/ saa som paa Bøgholm/ huilcken ligger

D.

No. 62. ligger udi Sorøe-Søe. Den blifuer ocsaa ofte forflyttet aff Marcken ind udi fornemme Hafver / huor den tiit icke alleniste er udi Biedene at finde / men endocsaa under Trærne hos Mure / Gierder oc Planckeverck: Dog er der endda et andet slags herforuden / som hafuer rødactige Blomster / huilcket ocsaa med større flijd udi fornæfnde Hafver blifuer dyrcket / efterdi at det ocsaa er meere *Rart*.

E.

Kraft oc Brug.

Lilie-Conval hafuer skiønne oc treffelige Kræfter: Blomsteret som den bekom̃er hafuer den *Complexion* oc Natur / at det varmer oc tørrer / huilcket klarligen aff detz Virckninger kand eractis.

F. For denne dette lifllige Blomsters *Temperament* holdis det ocsaa for at være et aff de beste *Medicament*er oc Lægedomme som kaldis Cephalica, det er: De som tiene imod Hofuet-Siuger / saa som for Exempel: Popelsie / Fallende-Siuge / Hofuet-suingel-siuge / naar som at Stuen eller Jorden siunis at løbe om for en: For huilcke Siugdom̃e mand kand bruge det Vand / som aff Lilie-Conval-blomster blifuer *destillerit*, oc den Conserva eller Sucker / som aff de samme blifuer *præparer*it oc beredt paa Apoteckene / oc der aff noget Morgen oc Aften indtage. Oc maa mand vel først saa megit som en Valdnød er stor aff Conserva indtage oc dricke siden to eller tre Skeer fulde aff Lilie-Convallie-Vijn derpaa.

G

H. Dersom at mand vil / kand mand nocksom tage disse Lilie-Convals-blomster / tørre oc støde dennem til Pulver / oc komme udi Nat-Huer / eller andet saadant / som mand med velluctendis Pulver vil hafue stoppet.

Dette samme Pulver er ocsaa got til at komme en til at

No. 63.

nyse med/enten for sig selfuer/ eller med andet beblandet/ oc opdraget i Næsen: thi derved uddrifvis ocsaa den slemme Whumskhed som er i Hiernen/ oc det igiennem Næseborene.

Rødderne/ som Lilie-Convall hafve/ hafue ocsaa denne samme Kraft: Men de grønne Blade/ som den først skiuder/ førend den bekommer sit Blomster/ hafue hidindtil icke værit brugelige paa Apoteckene. I.

Lilium inter spinas, Løbe-Lilie/ Skoff-Lilie/ Gedeblad: See udi denne samme Part *lit.* C. *pag.* 37. *No* 25. huor vi om Caprifolio hafue handlet/ oc der hendis Beskrifvelse indført/ oc om hendis Kræfter talet.

Lilium purpureum. A.

Nafnet.

Lilium purpureum majus, Brandguul Lilie: Den kaldis paa det Tydske Sprock: Brandt-Lilien: Den blomstris nogit lidet før de huide S. Ibs Lilier/ Den er den første slags iblant de purpur-Saffran-farfvede Lilier/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Lilium Purpuro-Croceum majus: det er: Den store Purpur-Saffran-farfvedt Lilie. B.

Udvortis Skickelse.

Denne Brand-guul-Lilie hafuer Stengeler som ere høye/ lange/ oc tjt høyere end de huide Sanct Ibs Liliers: Men dog ere Bladene sortere oc smalere/ oc der sidde mange paa Stengelen/ men førend den skiudis op/ da ere der slet ingen som komme ud fra Roden. Blomsterne sidde øfverst oppe i Toppen/ oc ere mangfoldige/ ti/ tolff eller oc fleere/ til hen C.

ved 18 eller 20/ eller oc fleere / de sidde ofuer hin anden/dog uden nogen vis Orden: Skickelsen som de hafue / saavel som ocsaa Storligheden er som de andre Liliers; Men Farfven er Saffran-rødactig / oc den er med mange smaa sorte pricker isprengt / ligesom de vaare nogle afflitte Bogstafver. Rødderne ere store oc trinde / oc aff mange Kierner saa som Skiell bestaae / de huide Liliers / dog større.

D.

Pag. 75.
No. 63.

Figuren er at see: ☞

Steden.

En huer er det vel vitterligt huad for Platze denne Urt voxer paa/nemlig/ at den alleniste udi Hafver er at finde/huor den blifuer plantet.

Kraft oc Brug.

E.

Brand-gule-Lilier / saavel som ocsaa den Urt som nest her efter aff os skal beskrifuis / er aff de Urters Tal / som ey hafue nogen Brug udi *Medicinâ* eller Læge-Konst/dogalligevel / efterdi at nesten en huer dennem udi sine Hafver dyrcker/saa som de der Biedene megit zire kand: Oc er det tilmed vel troligt/ at en huer icke veed huad for Nafne de hos atskillige Urters-Beskrifuere hafue: hafue vi icke alleniste dennem her beskrefuit oc deris Figur ladet indføre / men endoc deris atskillige Nafne hos Figuren ladet antegne/der med ocsaa denne voris Urtebog at beprydе/ oc Læseren der med at forlyste.

F.

Lilium Sylveſtre.

Nafnet.

Lilium Sylveſtre, Martagon / Forkierte Lilie: Aff somme kaldis den med et vanskeligt oc *corrupt* Nafn Krale Piale/ oc maa vel skee at en u-forstandeligen først hafuer denne med Corona Imperiali *confunde*ret / huor

A.

huor paa mand hos alle *Nationer* mange Exempler hafuer: No.64.
Paa Tysk blifuer den kaldit: Goldt-wurtz/Heidnische Blumen: Den seis her hos os med Blomster udi May-maanet oc der efter: Den er den første som *Bauhinus* beskrif-ver/oc den aff hannem kaldis: Lilium floribus reflexis montanum, det er/ Bierg-Lilie med omkring-bø-jede Blomster. B.

Vdvortis Skickelse.

Martagon skiuder Stengeler fra sig / som ere half-anden Fod høye/ eller høyere/trinde: Bladene ere lange / bre-de/ spitze / de sidde icke ofuer hin anden i nogen w-vis Orden / men de sidde smuct straalvijs sommesteds omkring Stengel-ne. Blomsterne henge neder ad aff sine Stilcke/ oc de ere kløf-tede ligesom Lilier/ men mindre / oc hafue en Purpur-farfve/ som gierne siunis nogit gammelactige / undertiden ere de oc-saa kiønnere / oc med nogle Purpur-farfvede Pricker zjrede: Klebrene / som sidde midt udaff Blomsteret / hafuer lige saa-dan en Farfve: Rødderne ere trinde / oc ligesom den forrigis aff mange Kierner sammensatte/oc hafue en Guld- eller guul-farfve / oc fra dennem nedhenge nogle Trefler. C.

Figuren er at see: ☞ D.

Pag. 76. No. 64.

Steden.

Denne Vrt blifuer icke mindre dyrcket oc afholden end de Brandgule-Lilier/ huilcke vi nest tilforne hafve beskrefvet/ men fast meere/oc besynderligen det slags/som hafuer en huid/ guul/oc høy Blodrød eller Cinnober-farfue/oc er den icke hel-ler paa andre steder at finde/end den forrige.

Kraft oc Brug. E.

Huo som der hafuer gifuet act paa/ huad som sagt er om den nestforbigaaende Vrt/ huor vi om hendis Kræfter skulle

No. 65. talet/ de kand læt vide / huad voris Meening ocsaa om denne er/ nemlig at den ickun forlyster Øynene/ oc ingen Brug udi Lægedoms-Konsten hafuer.

Lingva Cervinâ.

Nafnet.

A. Lingva Cervina, Hiorte-Tunge/ Milt-urt: Den kaldis paa det Tydske sprock: Hirtz-zung/ Hirsch-zung/ gemeine Hirsch-zung: Den er grøn paa den samme Tid som Engelsøde: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Lingva Cervina Officinarum, det er Hiorte-Tunge som paa Apoteckene er brugelig.

B.

Vdvortis Skickelse.

Hiorte-Tunge eller Milt-Vrt hafuer lange Blade/ huilcke ey ere kløftede / men ligne gandske meget de tamme Skreppers Blade/ (*Patientz*-kaal kaldet/) dog ere de tijt oc ofte lengere/haardere oc grønere/ paa den ene side ere de slette/ paa den anden er der ligesom der var nogle smaa Orme saa som bag paa Engelsøde / den hafuer en gandske sterck Luct / oc den hafuer en trøgactig Smag / ligesom hine trøge eller tryckhalsede Pærer: Roden er ligesom aff mange smaa Trefler sammensat/ den hafuer huercken Stengel eller Blomster / eller oc Frøe / ligesom oc fornæfnde Engelsøde / Engebregne kaldet/ om huilcken vi paa sin sted handle skal / nemlig i denne samme Part aff denne Danske Vrtebog *lit.* P. *pag.* 109. *No.* 97.

C.

Pag. 77. No. 65. Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Hiorte-Tunge voxer nocksom her udi Riget / dog

ickun

No. 65.

ickun udi Hafver/ huor den blifuer dyrcket oc plantet/ thi paa Marcken oc udi Skofven er den neppeligen at finde.

Krafft oc Brug.

Dioscorides oc *Galenus* lære/ at Hiorte-Tunge hafuer den Natur oc Kraft/ at den snerper Munden sammen/ oc for denne hendis Naturis skyld/ sige begge disse fornæfnde *Aucto-res*, at den til Bug-Løb er tienlig.

E.

Huußgeraadige Quinder udi Tydskland vide med denne Vrt deris Øl at krydde/ oc det til at styrcke Milten/ som ellers vil hacke oc plage en: Thi de tage tre eller fire Haandfuld/ eller saa meget som de selff tyckis aff deñe Vrt/ oc lade det komme i en liden Haar-Seck/ oc henge dennem i en Tønde fuld aff frisk Øll/ giemme det saa lenge til det blifuer klart/ saa er dette vel et ringe Middel/ men i all Sandhed et saare got oc trygt Raad imod Miltens Suagheder/ efter huilcke følger Skørbug oc andre Siugdomme. Somme pleye vel ocsaa at blande Hiorte-Tunge oc Citrone-Skaler sammen/ oc henge dem udi Tønden/ som sagt er.

F.

Linum.

Nafnet.

A.

Linum, Hør/ den kaldis paa det Tydske Sprock: Flachs: Den staar i Blomster udi Skiersommer/ oc der efter: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Linum sativum, det er: Tam Hør/ eller Hør som er saaedt.

Vdvortis Skickelse.

B.

Hørens Blomster/ Blade/ Rødder/ Stilcke/ Knebre oc Frøe/ ville vi med vilie hergaa forbj/ oc icke beskrifue/ en deel fordi at vi den med nogle andre saare meget gemeene Vr-

No. 66. ter gaae forbj/saa som ere Rug/ Hafre/ Biug / etc. endeel ocsaa/fordi den icke saa megit blifuer brugt denstund den er grøn/ som naar den blifuer oprusket oc tørret / braget oc skettet til Blaaer oc andet saadant: Men dog efterdi denne Vrt er icke saa gemeen som de/ om huilcke vi nu hafue talet/ oc den hielper at zjere denne voris Danske Vrtebog / ville vi Figuren allene indføre/oc noget om dens Kraft oc Brug tale.

C.

Pag. 78. Figuren er at see: ☞

No. 66.

Steden.

Det som er sagt om denne Vrtis Beskrifuelse / det samme skal ocsaa være sagt oc forstandet om Steden som den voxer paa.

Krafft oc Brug.

D. Naar *Dioscorides* vil lære os huad Kræfter Hørfrøe hafver / siger hand at det blødgiør Bugen: Men *Galenus* siger om det samme / at det nogenledis varmer udi den første Grad: Dog komme de begge to der udi ofuereens / at de formeene/ at det er *tempere*ret / saa at det huercken vedsker eller tørrer for sterck.

Om saa er mand vil at nogen Hefvelse skal sætte sig til Rødde/ kand mand/ ligesom mand selff got siunes uden nogen Forskæl bruge enten Hørfrø/eller Buchshorns Frø/huilcket paa Latine kaldis *Fœnum Græcum*, støde det lidet i en Morter / siude det udi Melck eller Vand / oc legge det udi en Linklud / oc binde det paa steden som fornøden giøris.

E.

Den Olie som aff Hørfrø blifuer bered / oc udtryckt/ hafver denne selfsamme Kraft som Frøet/ oc kand ocsaa udi saadanne Tilfald brugis.

F. Blaaerne aff Hør heglede/bruger mand til at legge paa Øynene / huilcke mand enten hafuer stødt eller slaget sig paa / oc skal mand tilforn komme paa Blaaerne det huide aff et Eg men-

No. 66.

menget med Rosen-Vand / thi saa lindrer det Pijnen / oc naarsomheldst det strax blifuer brugt forhindrer det at det icke bliffver blaat. Oc er dette Raad de fornemme Fechtere i Tydskland / Franckerige / etc. velvitterligt: Thi de der med vide tijt at *curere* deris Adelige oc andre Disciple / om de med en Fecht-Degen blifue stuckne i Øyene / at de ey behøfue nogen Doctor der til. Men (som sagt er) de maa icke bje 24 Timer der med / men det maa strax paaleggis.

G.

En part som aff Podagel hafue ont tage disse fornæfnde Hørblaaer / legge dennem i deris Hose-socker / at de sig der med fra Siugdommens hastige angreb kand forbevare.

Raat oc u-sødet Garn / som mand tager aff Haspen / huilcken det nyligen er haspet eller hærret paa / er et synderligt got Raad for dennem som hafue ont aff Steen: Thi dersom mand tager det oc siuder det udi Lud / oc legger det paa Lænderne oc der omkring / da formilder det ofuer all maade smerten.

H.

Dersom mand ellers tager fornæfnde Garn / den stund det er tørt / oc binder det om den sted som er aff Rosen befengd / da er det got oc tienligt derfor.

Mesves lærer / at mand aff Lerrit kand giøre en Smørelse / som er god for dennem / som hafue ont aff gamle Skader oc Fisteler.

Den Olie som kommer aff det mand brænder Linklude / er god for Ringorme / dersom den ellers derpaa blifuer smurt.

I.

Maaden huorledis mand denne Olie bekomme kand / er denne: Mand skal tage Linklude oc brænde ved et Lius / oc naarsomheldst de i Liuset ere antende / skal mand legge dennem paa et Tin-Tællercken / oc saa kommer der effter en guul Vedske paa Tællerckenet / oc det er samme Olie som vi tale om.

Lunaria.

A.

Naffnet.

Lu-

No. 67. Lunaria, Maane-Rude / Den kaldis paa det Tydske Sprock: Mon-Kraut/Mon-Rauth/Mey-Treublein/Leber-Rauth: Den kommer sidst frem udi Aprilmaanet / oc den seis ocsaa udi Maymaanet oc Skier-sommer: Paa de andre Aarsens Tider er det aldelis forgieffvis den at oplede oc opsøge: Den er den første som *Bauhinus* B. beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Lunaria racemosa minor *vel* vulgaris, det er: Den liden eller gemene Drue-Maaen-Rude.

Vdvortis Skickelse.

Maaen-Rude hafuer ickun et Blad / saa som Slange-Tunge eller Ophioglossum, paa en glat / tynd oc C. trind Stilcke: Det samme Blad er tygt / glat / oc paa begge sider kløfted med fem eller sex skaaer / det er ligesom det slags Blade/som aff mange smaa bestaar / huilcke sidde paa en Sene eller Reff: Men et huert aff dennem for sig selff er trindactigt/oc som en halff Maane. Fra denne Stilck der som Bladet begyndis/kommer der en anden Stilck / som er tyndere / udi huis øfuerste Top der henge nogle smaa Blomster udi Druetal / huilcke naar de aabnis oc bevegis / enten aff det D. mand rører ved dennem / eller aff det Veyret kand blæse paa dennem / gifue en liden Støff fra sig. Frøet/huilcket er smaat oc trindt/sidder tilsammen ligesom en Drue. J steden for Roden ere der nogle Tresler.

Pag. 79 No. 67. Figuren er at see: ☞

Steden.

W-anseet at Maaen-Rude er icke en ret meget gemeen Vext / saa hafue vi dog her i disse Lande her oc der en E. temmelig stor Mangfoldighed aff den/besynderligen huor der er Engbond/oc nogit stacket Græs / Ja det slags som hafuer

No. 67.

Grene/ oc gierne kaldis: Lunaria racemosa ramosa, det er/ **Drue-Maaen-Rude med Grene**/ findis ocsaa temmelig stor at voxe; den blifuer ofte aff Marcken ind i Hafverne forplantet/ huor den icke vel vil blifue ved/ med mindre mand den med Jord oc Græs forfløtter: Oc da kommer den neppeligen det andet efterfølgende Aar op igien.

Kraft oc Brug.

F. Den liden gemeene Drue-Maaen-Rude hafuer (efter Urte-beskrifueres Meening) den Natur/ at den kølner/ tørrer oc binder/ huorfore den endocsaa er dennem tienlig/ som aff Bugløb hafue ont; Item dennem/ som aff Tarme-brud eller Nederløb hafue ont.

G. Der formeenis ocsaa om den samme/ at den ligesaa vel udvortis Saaer oc Skader heele oc sammenlæge kand.

Om den indvortis blifuer brugt/ da stiller den icke alleniste Quindernis Naturlige røde Tider/ men endocsaa deris huide slemme Flod.

Camerarius vidner at *Gesnerus* lærer om denne Urtis Frøe/ at det skulle være for Quæget saa skadeligt/ at det strax skulle døde det/ oc at det/ tuert imod/ skulde blifue tilpas igien/ dersom det Urten oc dens Blade fortærede oc aade.

H. Dog alligevel hafuer *Bauhinus* noteret at bemelte *Gesnerus* siger om den Maaen-Rude som voxer paa Klipper/ huilcken Lunaria petræa gemeenligen kaldis/ blifuer aff Hyrderne Taura eller **Tiur-Urt** kaldet/ aff den Aarsag/ at naar Køerne faae smag paa den/ da ville de gierne løbe med Tiure.

Lūpinus.

Nafnet.

A. Lupinus, **Lupine**/ **Vild-Bønne**/ **Tyrckiske**

No. 68. **Krone:** Den kaldis paa Tydsk: **Wolfs-bonen/ Feig-Bonen/ Türckische Wicken:** Den blomstris gierne tre gange i det samme Aar som den blifuer sat/ oc det imellem Maymaanet oc Høstmaanet: Den er den tredie Lupine som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Lupinus

B. sylvestris, flore luteo, det er: **Skoff-** eller **Vild-Lupine/** eller **Tyrckiske Krone med gule Blomster.**

Vdvortis Skickelse.

Lupine kommer op med en enckel Stengel/ huilcken er trind/ inden til huul/ uden til temmelig lodden/ oc den er fast/ saa at den ey behøfver nogit/ huor til den sig kand støtte/ oc fra den/ naarsomheldst de første Blomster ere forvißnede/ som ere

C. udkomne øfverst oppe i Toppen/ komme tre andre Grene/ huilcke skiude andre fra sig neden for Blomsternis Klynge/ besynderligen dersom den udi Tide blifuer saaet/ oc den bekommer en varm oc langvarig Sommer/ hendis Blade ere fem/ sex eller siu/ oc sidde sam̃en paa en stilck/ paa den øfverste side ere de grøne/ oc paa den nederste ere de huide oc loddenactige: Blomsterne som sidde i Axe-tal ere gule oc sødluctendis/ oc hafue nogenledis Farfue oc Luct efter de gule Filitter: Efter Blom-

D. sterne komme der nogle smaa Belle/ huilcke ere haarde/ oc nogit lidet lodne: Vdi dennem ere der nogle smaa/ flade oc trinde Frøe/ huilcke hafue en gandske beesk Smag: Farfven/ som de hafue/ er atskillig/ oc de ere isprengede oc mørcke. Roden er enckel/ tynd/ træactig oc hafuer icke ret mange Trefler.

Den rette Lupine som *Dioscorides* oc *Galenus* tale om/ den kaldis aff *Botanicis* eller dennem som Vrter oc deris Kræfter hafue beskrefvet: Lupinus sativus, det er: **Tam Lu-**

E. **pine**/ men efterdi at den som vi hafue beskrefuet er meere gemeen/ oc *Galenus* selff siger/ at den er beeskere oc kraftigere udi

bru-

brugen/oc *Dioscorides* intet necter/at den jo er saa god som den No. 68. tamme/hafue vi dens Figur for alle andre / enten de hafue huide eller blaa Blomster/ ladet indføre/ oc den beskrefuet.

Figuren er at see: ☞ Pag. 80. No. 68.

Steden.

F. **Lupiner** voxe vel her i Landet/ men dog ey aff sig selffue / men ickun alleniste udi de Hafuer som de blifue saaede oc satte/ paa Landßbyen finder mand den sielden at blifue saaet.

Kraft oc Brug.

De tamme Lupiner oc Bønner hafue Græckerne udi gamle Dage brugt til deris Spjse/thi de dem hafue fortæret: Men nu omstunder bruge vi deris eller ocsaa de vjlde Lupiners Frø til *Medicamen*ter/ eftersom at det hafuer den Natur / at det for sin Beeskheds skyld renser: Thi for denne G dets Natur bruger mand det gierne til Fnat/Kløe oc alle Pletter oc Fuulheder / som ere i Ansictet eller paa Kroppen / enten at mand vil handle der med(som sagt er/der vi talede om beeske Mandelers brug/) oc smøre det paa Ansictet: eller oc at mand vil/efter *Dioscoridis* Raad/ siude det udi Regn-vand/saa lenge til det blifuer slimactigt/ oc siden smøre Ansictet der med.

H. Om saa er at smaa Børn hafue ont udi Lifuet / kand mand tage Meel aff fornæfnde Lupiner oc beeske Mandelers Olie/oc der aff en Smørelse berede / med huilcken mand dennem omkring Naflen kand smøre: Thi da gaar Ormene enten lefuendis eller oc døde udaff Lifuet.

✤✤✤

Lycopsis, Oxe-Tunge/ Oxen-Zunge/ see nogit tilforne i denne samme Part *lit.* B. *pag.31. No 19.* huor vi dens Beskrifuelse indført hafue / oc om dens Kræfter handlet oc talet.

✤✤✤

(M.)

Malus.

Nafnet.

A. Malus, Abild/Abild-Træ/Eble-Træ/ Det kal, dis paa Tydsk: Apffelbaum: Det blomstris udi April- oc Maymaanet/men Fructen blifuer paa atskillige Tider moen: thi Sommer-Eble moenis strax om Sommeren/ oc de andre slags/ saa som Giemme-Eble/Drue-Eble/Krigs-Fruct/nogit der efter.

Vdvortis Skickelse.

B. Abild- eller Eble-Træ er vel it Træ/ som ofte haffver en temmelig tyck Bul/ som icke er ret høy/ men den hafuer mæctige store Grene/ med huilcke den sig udbreder: Barcken er temmelig jefn/oc icke ret meget knortvorn: Bladene ere brede/ oc nogit meere lange end trinde/ oc omkring ved siderne ere de nogit kerfuede: Blomsterne bestaae aff fem Blade/ de ere icke ret smaa/ paa Farfven huide/ men tjere ere de huide-bleeg-purpur-røde: Huad Fructen er anlangendis/ da er den paa Storligheden/ skickelsen/Farfven oc Smagen atskillig: Den

C. øfverste Part aff Fructen/ huilcken her paa voris Danske Maal gemeenligen kaldis Eble-Fijsen/ beholder Tegnet efter sit Blomster/ men paa den nederste part/ som Stilcken sidder/ ved huilcken de sidde paa Træerne/ ere nogle Bugter. En deel aff Rødderne gaa dybt neder i Jorden/ oc en deel skiude sig paa skack neder i Jorden: Men de andre brede sig ud her oc der/ strax ofuen paa Jorden under Græsset eller den øfuerste

D. Tørre. Men Fructen udi sig selfuer bestaar aff den yderste Hinde/ huilcken vi kalde Skrellinger/ den inderste Pulpâ eller Kiødet: oc Kiernerne/huilcke ere udi nogle haardactige oc hindactige Kiernhuse midt udi Eblet. Den yderste Hin-

No.69.

de aff Kiernnen er nogit mørckactig / men Marsven / Kiødet eller det beste / som er udi dennem / er huidactigt. Men en deel Eble ere gandske store / en deel ere smaa / oc en deel ere middelmaadige / ja der ere gandske mange slags aff deñem. Den største deel hafuer en bleeg-huidactig Farfue: Andre hafue en Aske-Farfve: Hine ere enten gandske røde / eller oc ickun nogit: Skickelsen / som de hafue / er nu trindactig / nu langactig: Paa Smagen enten søde eller mørske; Den største Deel hafuer en Smag imellem disse tuende. Skof-Eble eller Skof-krabber ere sure oc snerper Munden sammen.

E.

Figuren er at see: ☞

Pag 81. No.69.

Steden.

Huad Steden sig belanger som Eble-Træer groer oc voxer paa / da er den vel saa bekiendt / at det ey giøris fornøden med vijtløfftghed den at beskrifue: Thi huo er der som jo veed at Eble-Træer fornemmeligen udi Hafver groer / enten aff det de ere aff Kiernerne satte / eller oc aff det de blifue udi Stammer podede / nu paa en / nu paa en anden Maade oc Maneer; men udi Skofvene finder mand Skof-krat udi stor Mangfoldighed at voxe oc bære Fruct.

F.

Krafft oc Brug.

G.

Kraften oc Brugen / huad anlangendis er Eblene hafve: da er det den gemeene Mand nock at vide / at de som ere sødactig-sure / oc som hafue ligesom en Smag imellem disse tuende Smage Mørskhed oc Sødhed / huilcket slags mand ellers her pleyer Burßdorpfer-Eble kalde / allene aff *Medicis* blifuer søgt oc eftersport / oc de alleene / naar de udi tide blifue brugte / ligesom leske Hiertet / oc de Melancholiske Tancker oc Siugdomme kand fordrifue oc forhindre.

H.

Men de som ere søde kand ingenlunde være gafnlige / men ere fast meere skadelige / eftersom *Hippocrates* lærer / at

No. 69 Linser/ søde Eble/ oc grønne Madurter ere skadelige for Øyene: Men det beste eller Kiødet aff de suuractige Eble/ som sidder imellem Skindet eller Skrellingen oc Kiernehuset / er got oc tienligt for den Hitzighed/ som er udi Øjnene/ dersom den ellers blifuer kaagit udi Veybred-Vand / oc mand kommer nogit lidet aff *Bolo Armena* oc *Tutia* der til / oc bereder dem som en Salve / oc kommer den paa Panden oc paa Øyenlogene.

I.

Dette samme slags Eblers-Saft / blifuer oc formengt udi den Salve som kaldis Pomat/ huilcken er god til de Sprecker / som ere paa Læberne oc andensteds.

Vdi Franckerige / naarsomhelst de Siuge oc Suage komme til pas igien/ da tage de til tacke med de Eble/ som udi Asken blifue stegte/ eller oc paa anden maade oc maneere / oc det med god Fremgang: Thi de som efter Siugdommen ville ofuerladde sig med anden Mad/ som er icke saa fordøyelig som Eble ere / kand snart falde udi Siugdommen igien.

K.

Quinderne oc den gemeene Mand her i disse Lande / gifve dennem / som ont hafue aff Hoste/ stegte Eble / huilcke ere tilberedde med nogit lidet Annijs-Confect eller Sucker-Candijs.

Men en huer tage sig vel vare / at hand icke æder Eblene/ strax oc det første de blifue afpluckede aff Træerne/ men heller tøfver indtil at de blifue nogit lidet giemde: Thi ellers vil det gierne/ oc kand ocsaa letteligen skee/ at de / for den ofuerflødige Saft/ som de endda hos sig hafue / foraarsage Blodsoet/ Bugløb/ Hiertvee / Orme udi Lifuet / oc ellers andre slags Siugdomme oc Suagheder.

L.

Ellers saa tiene de raae sure Eble / for den synderlige Nature de hafue til at rense med / til at giøre Hænderne huide oc reene med / naar de aff de grønne Valdnød-skaller blifue ligesom farfvede/ oc see slemt oc ilde ud: Men Maaden/ huorledis mand dennem til bemelte Verck bruge skal er gandske let/

M.

thi

thi mand enten flecker dennem ad / eller oc skær dennem udi smaa Skifver / oc gnier Hænderne med dennem / saa blifue de huide oc reene: Saften aff Citroner er ocsaa god her til.

No. 69.

Dersom mand tager Skof-Eble / steger dennem udi Ofnen oc formenger det beste aff dennem med Fal-Aske / oc bereder det som en Smørelse / da er den god til de Saaer (huilcket paa some Steder udi Tyskland kaldis Barnegrund / oc her i Landet Arp /) naarsomheldst Børnene blifue smurde der med.

N.

De raadne Eble / hafue ocsaa sine synderlige Kræfter / thi de icke alleniste ere gode for Frost / som er udi Helene / dersom de blifue tilgiorde som en Salve eller Smørelse / oc lagde derpaa: Men de endocsaa tiene for brænde Saaer oc skader.

Her udi Landet / oc fornemmeligen udi Fyen / stødis der Must aff Eble / huilcken snart ligesom Vijn ellet Miød kand giøre en drucken.

O.

Til Beslutning ville vi paaminde / at *Nicolaus Agerius* som *Hier:* Bock hafuer forbedret / hafuer *observerit* oc lærdt / at Heste / Aßne oc andre saadanne Diur / kand trætnis aff det de drage Eble / oc det icke saa megit for deris Tyngsels oc Byrdis skyld / som ellers for den stercke Luct som de gifue fra sig: Derfore skal Bønderne vel tage udi act naar de om Torff-Dage ville selge dennem / at de tage nogit Brød med sig paa Veyen /. Thi *Agerius* lærer at de komme sig igien / oc kunde hielpis med Brød.

P.

Malus Cotonea.

Nafnet.

Malus Cotonea, Quædde-Træ / Quæd-Eble-Træ: Det kaldis paa det Tydske Sprock: Quitten / eller Kütten-Apffel-Baum: Det blomstris udi Maymaa-

A.

maanet/ men Fructen blifuer om Efter-Høsten moen: Det er det første slags Quædde-Træ som *Bauhinus* beskrifuer / oc det kaldis aff hannem: Mala Cotonea minora, det er:

De smaa Quæd-Eble.

Vdvortis Skickelse.

B. Quædde-Træ er icke it ret stort Træ/ men laft/ oc voxer ofte ocsaa saa som en Rijßactig Vext: Barcken/ som der er omkring hendis Grene / er nogit huas / oc undertiden gifuer eller skiuder ligesom nogle Skal fra sig: Det skiuder sine Grene fra sig paa samme Maneer/ som andre Træer: Paa Grenene sidde Bladene / huilcke ere trindactige ligesom det gemene slags Eble-Træers / paa den øfverste part ere de

C. grønne oc glatte / men paa den nederste ere de bløde oc huidactige. Blomsterne ere purpur-huide. Fructen er ligesom Eble-Træers Fruct / uden det at den hafuer nogle Skaar / formedelst huilcke de siunis at være rynckede: Men ellers huad Storligheden/ oc den anden udvortis Skickelse/er anlangendis/da er der endda Forskæl imellem disse samme Quædde-Eble: Thi en deel ere trinde oc som en Bold runde / en deel ere mindre / en deel ere langactige som Pærer / oc større ; en

D. deel middelmaadige: Men alle hafue en liden Loddenhed: Farfven / som de hafue er en guul-guld-farfve: Lucten / som de gifue fra sig/ er velluctendis/ oc den betager tijt Hofuedet: Smagen / som de hafue / være sig huad for it slags det være kand/ er suur oc sammensnerpendis: Det inderste eller Kiødet som er i dennem er guult: Frøet eller Kiernen som er udi Kierne-husene / er aff nogle Hinder sortactigt / saa som andre E-

E. blers Kierner.

Pag. 82. No. 70. Figuren er at see: ☞

Steden.

Steden som Quæd-Eble-Træer her hos os voxe paa/

No. 70.

paa/er ingen anden/end fornemme Hafver udi Kiøbstæderne eller paa Landßbyerne/thi de voxe ingen andensteds end huorsomheldst de blifue satte oc dyrckede.

Kraft oc Brug.

Quædde-Eble hafue den Natur/at de kølne oc stoppe/derfore/dersom de udi tide (naarsomheldst de ere indsyltede) blifue indgifne dennem/som enten hafue ont aff Blodsot oc Blodgang/eller oc Bugløb/da ere de dennem gandske tienlige: Men dersom de udi v-tide indgifuis dennem/da ere de dennem meere skadelige end tienlige/ja ofte saa skadelige/at de mange gange Døden foraarsage. F.

Derfore siunis det her raadeligt oc nødvendigt at paaminde/at mand med samme Siugdomme varligen oc med god Forstand omgaais/oc det for hine ofuermodige Quinders skyld/som fordriste sig til at sige/sig alle saadanne Tilfald oc Siugdomme/formedelst deris egne Raad oc hielp/at kunde *curere* oc helbrede for en Dansk skilling. G.

Dersom det Vand/som Quæder ere sødne udi/blifver giort sødt med nogit lidet Sucker-Candijs/da er det icke at sige aff/huor treffeligen det stiller de skarpe/salte oc tynde Vedsker/som falde neder aff Hofvedet paa Brystet.

Men dersom mand fornæfnde Vand ey giør sødt/da er det got til Moderen oc Ende-Tarmen som er udgaaen/om mand tager en Klud/væder oc bløder den udi sam̃e Vand/oc legger den paa fornæfnde steder. H.

Somme *practice*rende *Medici* rose oc disse fornæfnte Quæd-Eble/oc raade/at Quinder som rede til Barsel/skal tijt æde aff dennem/thi de derved kand bekomme it kiønt/deyligt oc yndeligt Foster.

Aff disse Quæders Kierner/Rosen-Veybred-eller oc Aakanne-Vand/beredis en Materie ligesom en Slim/huilcken I.

cken paa Apoteckene kaldis Mucago, oc den samme er synderlig god for Heede udi Øynene / at mand smører den paa en reen Lin-klud oc legger den paa Øynene.

Ja samme Slim er synderlig god oc gafnlig for brænde Skader paa Øynene: Thi *Forestus* bekiender sig ickun med denne samme Mucagine eller Slim oc Rosen-Vand/at hafve hiulpet sin egen Søn / oc hannem lægt / der hand en gang wforvarendis falt neder paa nogle gloendis Kul / oc saaledis forbrænde sit det ene Øye / at hand befryctede at hans Søn skulle miste det/ oc icke kommet til sin Siun igien.

K.

Samme Quæde-Kierners-Slim/er ocsaa god oc gafnlig for de Sprecker som ere udi Læberne.

Naarsomhelst Quindfolck hafue reyset den gandske dag udi Soelskin/ eller oc hafue haft at bestille udi Vrte-Hafver/ oc deris Ansict blifuer forbrændt aff Solen / pleye de ocsaa at bruge denne Slim til at fordrifue det Soelbrænde der med.

L.

Quæde-Olie er god for dennem som spy oc kløge sig/ naar Mafven blifuer smurt med den.

Malus Persica.

Nafnet.

A. Malus Persica, Persicke-Træ/ Persick: Det kaldis paa det Tydske Sprock: Pfersich-Baum: Det kommer frem oc udbryder med sine Blomster udi Aprijlmaanet/men Fructen blifuer om Efter-Høsten moen: Det er det allerførste slags Persick-Træ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc det kaldis aff hannem: Persica molli carne & vulgaris, viridis & alba, det er: Den gemeene Blød-kiødet-Persicke/som er grøn oc huid.

B.

Vdvortis Skickelse.

Persicke-Træ voxer vel oc blifuer Træactigt / men dog

blif

No. 71.

blifuer det icke til it høyt Træ/det skiuder nogle Grene fra sig/ huilcke ere saa skiøre oc lette til at bryde sønder / at de undertiden briste oc gaa sønder/ aff den Tyngsel som Fructen hafuer: Bladene ere langactige/kerfvede omkring ved siderne/oc de nøgenledis ligne Pile-Blade: Smagen som de gifue fra sig paa Tungen er beesk: Blomsterne ere bleeg-purpur-farfvede. Fructen er trind/oc paa den ene side er den ligesom den hafde en Sprecke/ oc den samme hafuer en tynd oc en bløød Løddenhed: Dens udvortis Farfve er undertiden huid: En deel ere ickun paa den ene side / en deel ere ofuer alt mørcke-røde / en deel ere gule. Pulpa eller Kiødet / ligner med sin Farfue den yderste Hinde: Thi er Hinden eller Skrellingen guul / saa er det ocsaa guult/ ere den rød/ saa er det ocsaa rødt / oc er den huid/ saa er det ocsaa huidt: Men iblant dennem ere der ocsaa nogle/ huilcke ickun paa den ene side ere udvortis røde/huis Kiød eller pulpa ved Stenene hafuer en treffelig rød Purpur-farfve: Oc saadanne Persick-Eble hafue en megit vijnactig Smag / oc derfore megit liflige oc angeneme til at æde: Men de gule ere haardere end de andre: Dog midt inden i Persick-Eblet er en Træactig/haard/w-jesn oc Sprecke-worn Nød eller Steen/ udi huilcken der er en Kierne / som ligner Mandel-Kierner/oc hafuer ocsaa lige saadan en Skalle / det inderste udi Kiernen hafuer en huid Farfue / oc en beeskactig Smag.

C.

D.

E.

Figuren er at see: ☞ Pag. 83. No. 71.

Steden.

Huad Steden sig belanger/ som Persick-Træer voxer paa/da er det icke nær saa gemeent it Træ / som de andre gemeene Træer som her hos os blifue elskede / oc eftersom at det er *Rart*, saa er det oc icke heller udi huer Hafue at finde/ men ickun udi dennem / som fornemme ere / huor de det hafue sat oc plantet.

F.

Kraft oc Brug.

Persick-Eble hafue den Natur/ at de kølne oc ofuermaade vedske/ saa at de letteligen/ ligesom Augurcker/ kand forderfuis udi Mafven/ huilcken Forderfuelse at mand dis letterre kand tage sig vare for/ raader *Galenus* at mand skal lade dennem komme først paa Bordet: Men den gemeene Mand her saavel som oc udi Tydskland/ giøre der tuert imod.

G.

Kiernerne aff disse Persicker ere langt bedre oc sundere end Frucken i sig selff/thi dersom mand støder dennem/ oc dennem stødte binder om Hofuedet/forhindre de Hofvet-Pjnen/ oc giøre det at mand kand falde udi Søfn.

Jul:Cæs:Scaliger oc *Medici* lære at fornæfnde Kierner ere gode imod Steen/ ja endocsaa imod Druckenskab/ ja de sige/ at det er at forundre/ huor synderligen de saadanne Tilfald forhindre.

H.

Persick-Blomster hafue den Natur/ at de kand komme en til at spy/ oc aff dennem beredis der en Syrup/ huilcken ved Kløgen oc Stolegang renser Galden oc drifuer Vandet/ oc saaledis blifue de/ som med Vattersottighed ere besuærgede/ hiulpne oc *curere*de.

Der blifuer ocsaa herforuden aff bemelte Persick-blomster en Conserva eller Sucker aff Apoteckerne/ oc efter deris Konst beredt/ huilcken imod disse samme Siugdomme vi tilforne omtalede/ ere tienlige.

I.

Galenus lærer oc vidner om dette Træis Blade/ at dersom mand tager dennem/oc legger dennem paa Naglen/da døde de Ormene udi Lifuet.

Den Olie som her aff blifuer beredt/ er ocsaa tienlig til det samme/ ja mand ocsaa kand den bruge til den gyldene Ares Flod/ huilcken giør stor Pine oc Smerte/ oc kand mand smøre den paa samme sted.

K.

No. 72.

Der er it slags Persicker/som kaldis **Apricos**/om huilcke vi icke ville tale i særdelißhed / eftersom de hafue de samme Kræfter / som de vi nu talede om / eller ickun en ringe ting derfra atskillis/ men de ere mindre oc ere icke megit fulde aff Saft.

Om de andre slags Eble/ saa som **Citroner/Limoner/Pomerantzer/Granat-Eble**/ville vi handle om/udi den Tredie Part aff denne voris Danske Vrtebog / *pag. 278. No. 128. &c.*

L.

Meleagris *seu* Fritillaria.

Nafnet.

Meleagris *seu* Fritillaria, **Wibe-Eg.** Den seis at staa i Blomster udi Aprilmaanet/ oc det paa samme tid som Tulipanerne blomstris: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den aff hannem kaldis: Fritillaria præcox purpurea variegata, det er/ **Jsprengede Purpur-Vibe-Eg som tilig kommer frem.**

A.

Vdvortis Skickelse.

Wibe-Eg bekommer it deyligt oc lifligt Blomster / nogit mindre end Tulipæ Blomster / det gaar ey lige op i vejret / men henger neder ad til Jorden / ligesom it enckelt eller huert Blomster paa Keyser-Kronen: Det hafuer sex Blade/ huis udvortis Farfve er atskillig / dog allermest en Fiol-purpur-farfve/ huilcken blifuer treffeligen zjret aff nogle blege oc huidactige purpurfarfvede Pricker / med huilcke det lige som er taflet/oc saa/som paa it Skack-Spil eller Damme-bret ofuer alt besprængt: Men inden til ere disse Blade med sortactige strifuer her oc der beprydede: Den hafuer sex Klebre / oc den som sidder allermitterst inden i er guulactig: Hendis Stilck er tynd/ paa huilcken der kommer 5 eller 6/ sielden flere Bla-

B.

C.

de/ huilcke ere lange/ oc hafue en bleg grøn Farfue. Hendis Rod er trind oc huid.

Pag. 83. No. 72. Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Vanseet at denne Urt ey udi Begyndelsen/ saa som en deel andre disse Landis egne Urter hafuer her i Riget groet/ saa voxer den dog nu omstunder mangfoldeligen/ oc nocksom kand taalle baade Luften oc Jorden/ men udi fornemme Hafver findis den ickun alleniste.

Krafft oc Brug.

Vibe-Eg som her aff os er beskrefuet/ er icke hid indført for nogen sin synderlig Dyd eller Kraft/ efterdi at gemeene Mand vide intet huor til den tienlig er/ oc Apoteckerne E. skiøtte intet om den/ enten huad Blade/Blomster/Frøe eller Rødder er anlangendis at lade indsancke: Men at vi den hafve beskrefuet/er ey skeet for anden Aarsag/end at den gifuer saa deyligt it Blomster fra sig/ huilcket dog ingen Luct hafuer. Dog er endda herforuden it andet slags/ huilcket icke alleniste ey hafuer saa deyligt it Blomster/ men endoc gifuer en vederstyggelig Luct fra sig/ (huilcken aff ingen som om den hafuer F. skrefuit er *observerit*) thi det lucter/ som Blummen aff it Eg/som er blefuen raaddet under en Høne/oc dersom mand vil lucte der til skulle mand vel suerge paa/ at den med fornæfnde Egge-blumme var besmurt. Den er det Niende slags Vibe-Eg som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Fritillaria serotina floribus ex flavo virentibus, det er: **Gule-grøn-blomstret Vibe-Eg/ som sildig kommer frem:** Ellers saa maa mand den med all rette kalde: G. Fritillariam fœtidissimam, putidum ovum redolen-

lentem, det er: Stinckendis Vibe-Eg / som lucter som et raaddet Eg. No. 72.

Her kand jeg icke andet / (efterdi det alle saare vel vitterligt er / at en deel Lægedommers oc Vrters Kræfter aff en hendelse ere fundne /) end en synderlig Kraft / som denne stinckendis Vibe-Eg hafuer / huilcken jeg oc *Johannes Bodæus à Stapel* engang aff en hendelse paa en *Medicinæ studioso* ved Nafn *Cornelius*, Barnfød udi Flissingen / forsøgt hafue / her paa denne sted fortælle: Besynderligen / efterdi jeg udi min *Disputation de* Hæmorrhagiâ eller Næseblod / huilcken jeg *Anno* 1629 udi Maymaanet her udi Kiøbenhafn *Præside Excellentißimo Clarißimoq; viro DN: D.* Thoma Finckio, *Facultatis nostræ Seniore & Decano, Parentis loco ætatem mihi colendo, disput*erede / saa oc udi min Bog / Qvadripartitum kaldet / huilcken jeg hafuer ladet udgaa / der jeg endnu var *Profeßor* til Rostock / korteligen der om hafuer talet. Men saaledis hafuer sig alting tildraget: *Anno 1624* om Vaaren vaare vi til Leyden i Holland udi den fornemme Apoteckers *Christiani Porreti* Hafve / om huilcken den fortreffelige *Botanicus Carolus Clusius* saa tijt udi sine Skrifter talet hafuer / oc det aff den Aarsag / at vi udi en Hund / huilcken lefuendis aff os bleff *anatomer*it / kunde faa vis Forfaring oc Kundskab om Hiertet oc deß Bevægelser. Jmidlertid hende det sig / at der denne *Cornelius Vlißingensis* stod oc heldede sig / oc buckede sig forlenge (thi hand var *Plethoricus* oc var stor) begyndte hans Næse at bl.de saare meget / oc vi blefue bange / fordi vi vaare ene / oc ingen anden tilstede / dog tænckte vi at det var bedre at forsøge nogen w-visse oc tuiflactige Raad / end slet ingen at bruge: oc som vi nogit lidet tilforn hafde talet op oc neder (som mand pleyer at sige) om deñe stinckende Vibe-Eg / befalt det os oc saa den samme her at bruge / plucket derfore den samme / holt

H.

I.

K.

L.

No. 73. den til voris Stalbroders Næse / oc vilde forsøge / om den icke for sin stercke oc stinckendis Luctis skyld her til kunde være tienlig / ligesom oc Svine-Lorte kand stille Næsens Blod; eller oc som *Asa fœtida* eller Diefuels-Dreck / eller ocsaa it fuult Eg tienligt er / for bemelte Aarsag / dennem som aff Moderens slemme tilfald hafue ont. Men huad skeer her? strax saa holder denne voris Stalbroders Næse op at bløde / ligesom mand hafde brugt nogen Troldom der til. Oc denne er Aarsagen huorfor at jeg / efterdi der findis slet intet om hendis Kræfter hos andre *Auctores*, som dog ellers ofuer den hafue *commenteret* / hafuer ladet dennis Figur hos den anden gemeene indføre.

M.

Pag. 85. Figuren er at see: ☞

No. 73. Men huo som dog hendis Beskrifuelse begierer at vide / hannem ville vi til *Clusii lib. 2. Histor: plant: cap. 11. pag. 153*: hafue henviist / huor hand den kand finde korteligen aff hannem at være fremsat.

N.

Millefolium.

Nafnet.

A. Millefolium, Røllicke / Garbe / Den kaldis paa Tydsk: Garben / Scharffrip / Gerwel / Garben-Kraut / Rölecke: Den begynder at blomstris udi May-maanet / oc hendis Blomster vare til langt hen om Høsten: Den er den anden udi Ordenen som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Millefolium vulgare album, det er: Den gemeene huide Røllicke.

Udvortis Skickelse.

B. Den gemeene huide Røllicke skiuder gierne mange Stengeler fra Roden / huilcke ere henved to spande høye / trinde / rancke / haarde oc seye / paa dennem ere der langactige

Blade /

Blade / huilcke ere paa siderne gandske megit kerfvede oc i-skaarne: Øfverst oppe i Toppen komme der nogle Hatte oc Kroner / huilcke ere trinde oc brede / med Blomster som enten ere huide eller Purpur-farfvede. Roden / som den hafuer / be-staar aff mange Trefler / saadanne som smaa Traade / huilcke den skiuder i Jorden. Den gandske Vrt i sig selff lucter icke il-de / dog nogit sterck.

C.
Pag. 86.
No 74.

Figuren er at see: ☞

Steden.

Dette slags Røllicke voxer aff sig selff her i disse Lande mangfoldeligen / besynderligen paa Diger oc Kirckegaarde / item paa gamle steder huor steengrund er / oc ellers mange an-dre steder paa Marcken / oc fordi at den saa ofuerflødig aff sig selff voxer / blifuer den icke nogen steds med fljd dyrcket.

D.

Kraft oc Brug.

Den gemeene huide Røllicke er fast en aff de al-lerfornemste Vrter / som mand gemeenligen pleyer at kalde Vulnerarias, det er / de som tiene til Saaer oc skader at læge / Den hafuer den Natur at den renser / oc det uden nogen Pine oc Smerte: Herforuden er den ocsaa kaald aff sin Natur / oc kand læge store Skader / oc stille alle det gandske Legemis Blodflod oc Blodgange / saa at mand derfore til Blodsot / oc Tidernis alt forstrenge Flod / kand bruge denne Vrtis Afsød.

E.

Hollerius fortæller / huorledis Næsen bleff engang huggen aff en imellem Beenet oc Brusten: Men en Bonde tog stycket / som heng-de ved / oc sætte sammen igien / oc lagde Røllicker / som vare støtte udi rød Vijn / der paa / oc bandt det saa der med tilhobe huordan hand kun-de: Blodet bleff strax stille / Skaden bleff lægt / oc der bleff icke ret syn-derlig stort Arre der efter.

F.

Bønderne her i disse Lande vide oc dette samme Raad / thi de tage denne samme Vrt / naar de udi Slagßmaal blifue

No.74. hugne / eller aff Kniff skaarne / eller oc aff nogen vanvare lemlæste / hacke den smaa med Flesk / oc legge den saa ved Saaret / oc strax løber Skaden sammen / oc uden nogen videre Bekostning blifuer heelet oc lægt.

Apulejus meener om denne Urt / at den skulle kunde stille Tandverck: Thi hand befaler dennem / som aff Tandverck plagis / at tage Røllicke-Rødder / oc tygge dennem om Morgenen fastendis.

G

En deel Quinder hafue oc befundet denne Urtis *decoctum* eller Afsød at hafue været tienligt imod Miß-Fødsel.

Det Vand som aff denne Urt blifuer *destilleri*t / er / ligesom Græß-Vand / got til at døde Orme udi Lifuet / oc dennem med det samme uddrifue.

H. Den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret raader / at de / som ere bleege deraff / at de hafue blødet formegit / skal bruge Røllicke-Vand: Thi hand siger / at det er dennem meget gafnligt oc tienligt.

Dog er det ocsaa her hos vel at mercke / at dersom mand tager Røllickers grønne Blade / naar de ere nyligen afplockede / oc sticker op i Næseborene / oc gnier nogit sammesteds i Næssen / at den da kommer Næsen til at bløde.

I. Moscatella Cordi, Deßmer-Knap / see udi denne samme Part *lit.* R. *pag. 123. No. 111.* huor vi om Ranunculo moscatellâ ville handle.

Myrrhis.

Nafnet.

A. Myrrhis, Spansk-Kørfvel / Kørfvel: Den kaldis paa det Tydske Sprock: Deutscher-grosser-

Kör-

No. 75.

Körbel/ Spanischer Körffel oder Körbel: Den seis gjerne at komme frem med sine Blomster udi Maymaanet: Den er den første Kørfvel udi Ordenen som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Myrrhis major, *vel* Cicutaria odorata, det er: Den store Spanske Kørfvel/ eller vel-luctendis Cicutaria eller Hundekex.

B.

Vdvortis Skickelse.

Den store Spanske oc vel-luctendis Kørfvel er med sine Blade ligesom Skarntyde/ thi de ere gandske store oc brede / oc gandske megit iskaarne / dog nogit lodne: Men hendis Farfve / Smag oc Luct er ligesom den gemeene Kørfvels. Hendis Stengel er undertiden tre Fødder høy / tyck oc fuld med Knæer: Hendis Blomster som der sidde udi Kroner/ ere huide: Frøet / som kommer efter Blomsterne er stort/ langactigt/ tyckt/ sortactigt / oc nogit større end Spisekommen. Hendis Rod er lang / huid / blød / svompactig / sød oc god til Mad / oc smager hart ad som hine huide Pastinackel-Rødder.

C.

Figuren er at see: ☞ Pag. 87. No. 75.

Steden.

Denne Kørfvel voxer her i vore Lande / huor den blifver saaet / dog heller om den blifuer plantet / oc det ickun udi Hafverne / thi paa Marcken eller udi Enge her i vore Lande er den icke nogensteds at finde.

D.

Krafft oc Brug.

Spansk Kørfvel hafuer den *Complexion* oc Natur / at den varmer udi den anden Grad / oc derforuden er *tenuium partium*, eller aff en gandske *subtil*ig Natur.

E.

No 76. Dersom mand vil kaage denne Urt med Kaal / da gifver den Kaalen en god Smag / oc den samme blifuer ocsaa aff mange Huuß-raadige Quinder der til brugt.

Den hafuer ocsaa herforuden den Kraft at den *incide*rer/oc kand drifue oc bryde Steenen/saa at den/paa huadsomheldst maade oc maneere den blifuer brugt / kand forbevare en fra Steen.

F. Ja denne samme Kørfvel kand ocsaa fordre oc fremme Quindernis Tider som ere for seene/oc kom̃er den W-humskhed/som sig for Brystet hafuer forsamlet / til at flyde bort oc gaa sin Gang.

Roden aff denne Spanske Kørfvel er tienlig til Pestilentz oc giftige Koldesiuger at *curere*, ligesom Fennickel-Rod: Oc

G. kand mand derfore bruge hendis *decocto* oc Affød/ til at uddrifue Smaa-Pocker/Meßlinger oc Sprinckeler.

Myrtus Brabantica, Pors see udi denne samme Part aff denne voris Danske Urtebog *lit*: C. *pag*: 43. *No* 31: huor vi Chamæleagnos Historie hafue indført.

(N.)

A.

Napellus.

Naffnet.

Napellus, Muncke/Blaa-Muncke/Muncke-kappe/Wlfve-Urt/Wlfve-bane/Storm-hat: Den kaldis paa Tydsk: Eysen-hütlein/Teuffels wurtz/ Narren-kappen/ Blaw-Wolfs-wurtz / Kappen-

B. Blumen: Den blomstris udi Skiersom̃er oc Ormemaanet: Den er det Tiende slags Muncke / som *Bauhinus* beskrif-

No.76.

skrifuer/oc den kaldis aff hannem: Aconitum cœruleum, *seu* Napellus primus, det er: Blaa-Muncke/ eller Det første slags Muncke Napellus kaldet.

Vdvortis Skickelse.

Denne Blaa-Munckis Stengel voxer henved tre Fødder høy: Hendis Blade / som den paa Stengelen bekommer/ere større end Krage-Tæers/de samme ere ocsaa mørcke-grønne/ dog hart ad ligesom de vare huidactige paa den underste side/ oc hafue tilmed mange oc store Skaar / huilcke ligesom skille Bladene ad i mange Parter: Blomsterne begynde fra midt paa Stengelen/oc gaa saa lige op indtil den øfverste Top efter hin anden/ oc udi Rad oc ordentligen udspringe/ deris Farfve er treffelig blaa: Dette Blomster ligner paa det neste en aaben Hielm udi alle maade. Thi det gandske Blomster bestaar aff fem Blade / aff huilcke den allerøfverste ligner det øfuerste paa Hielmen/ huilcken er hualt oc betecker Issen paa Hofuedet. De to andre Blade / ere icke saa store / de sidde ved siden paa Huen / oc de andre to mindste ere de andre to nederste Parter lige. Midt ud fra dennem gaae nogle smaa Klebre / fra huilcke der opkomme nogle kringbøyede Stilcker/ huilcke dog icke lade sig før til siune / end den øfuerste deel blifuer optagen. Roden / som dette slags Muncke hafver / er lang oc tyck / uden til er den sort / men inden til er den huid / oc den hafuer tijt oc ofte tuende Rødder / oc besynderligen den som voxer udi Hafver.

C.

D.

E.

Figuren er at see: ☞ Pag. 88. No. 76.

Steden.

F.

Vanseet at nogen kunde slutte aff de sidste Ord/som staae i denne Munckis Beskrifvelse/den icke alleniste i Hafverne/men endocsaa uden for dennem at voxe/saa skal det dog icke her om vore Lande være forstandet/ eftersom mand den paa

No. 76. Marcken / i Skofven / eller nogen anden vild Platz icke kand finde / men den ickun allenïste seis udi Hafverne at groe / huor den blifuer dyrcket / saaet eller plantet / paa Landßbyerne saa-vel som udi Kiøbstæderne.

Kraft oc Brug.

G. Dersom vi denne Blaa-Munckis Natur med flijd ville ofuerveye/oc huad Kræfter den hafuer betracte/da kand vi icke andet / end i all Sandhed bekiende / at den større Skade end Gafn med sig fører / oc meere blifuer mißbrugt / end til nogen nyttig *Effect* oc Virckning *adhiberet*. Thi huad see vi/ dis verre/ fast meere gemeen at være / end/ naar nogen Quinde er gaaen i Barsel-seng/ at strøe allevegne i Vinduerne oc anden-steds Blomsterne/undertiden oc Bladene af deñe Urt/saa som

H. en synderlig Zirat/ til at beprynde Sengekamerne /oc andre de-ris daglige Stuer med: Oc tijt oc ofte tilsteder Børnene med dennem at gaa oc leege / oc dog intet acter at den er saadan en Forgift / som letteligen it Menniske dræbe kand: Saa at dersom Guds Beskærmelse icke var dis større/da maatte For-ældrene tijt for saadan U-actsomhed faa stor Hierte-Sorg. Thi *Dodonæus* vidner oc siger / efterfølgende *Avicennæ Au-ctor*itet: Soo groot is oock die Kracht van dit Vergift,

I. dat die Pünten oft Spitsen van de Pylen, schichten ende flitsen daer mede bestreken, al de gene die daer door ghequetst vvorden totter Doodt brenghen: Huilcket er saa megit sagt paa voris Danske Sprock: Saa stor er ocsaa den Kraft aff denne Forgift / at om enden eller spitzen aff Pige oc Pijle / som mand med Flidßbuer oc andre saadanne Gewehr skiuder/ blifue med denne bestrugne/da maa alle de/som der med blifue queste/ døe.

K. Ja *Matthiolus* bekræfter oc lærer om denne samme Urt/ at Roden skal være saa forgiftig / at naarsomheldst at mand holder den saa lenge i Hænderne/indtil den blifuer varm/kand

den

den døde it Menniske. Oc fortæller hand iblant andre Historier/ at hand hafuer kiendt Hyrder/ som hafue fordristet sig paa Blaa-Munckis Stengeler (maa vel skee at de paa Marcken/ huor de deris Quæg voctede/ ey hafue haft andet) at stege Fugle/ huorudofuer de ere blefne døde.

En huer derfore lade sig her med være advaret/ at hand icke saa/ uden nogen god Actsomhed/ lader denne giftige Vrt komme paa saadanne steder/ huor aff Wlycken snart komme kand. L.

Narcissus.

Nafnet.

Narcissus, Narcisser/ huide-Narcisser/ Deßmer-Lilier/ Pintze-Lilier: Paa det Tydske Tungemaal kaldis den: Narcissen-Rößlein: Den bekommer sine Blomster udi Aprilmaanet/ dog heller udi Maymaanet oc Skiersommer: Den er den femte Narcisse udi Ordenen/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Narcissus albus circulo purpureo, det er: Huide Narcisser med Purpur Circkel. A.

Vdvortis Skickelse.

B.

Huide Narcisser med Purpur Circkel bekomme lange grønne Blade: Hindis Stengel/ som skiudis op imellem Bladene/ ere kantede oc uden Blade/ en spand høye/ eller oc nogit der ofuer/ oc øfuerst oppe i Toppen komme hendis Blomster ud aff en Hinde/ undertiden it undertiden to paa den samme Stengel: Samme Blomster er temmelig stort/ velluctendis/ oc hafuer sex huide Blade/ midt i dette Blomster kommer der nogit huilcket er stacket/ oc ligner it andet lidet Blomster/ trind som en Circkel/ oc hafuer paa kantene en C.

tref-

No. 77. treffelig Purpur-farfve / eller saa høy en rød Farfve / som den de kiønne Fiere hafue / huilcke sidde om Nebbit paa Stillitze-Hofvederne / oc inden i det samme er der ligesom nogle lafve Klebre / med nogle guulactige Hamre: Efter Blomsteret komme nogle smaa kantede Hofveder: Frøet / som er i dennem / er sort. Hendis Rod er trind / ligesom en aff de smaa

D. Rød-Løgs-Rødder / oc den skiuder fra sig en heel hob Knopper / formedelst huilcke den sig mectig meget formeerer oc *multiplice*rer.

Pag.89. No.77. Figuren er at see: ☞

Men dog er her foruden denne / huilcken ickun hafuer enckele Blomster / ocsaa it andet slags Deßmer-Lilier / huil-

E. cket / fordi at detz Blomster bestaar aff langt fleere Blade end sex / sigis at hafue dobbelte Blomster / oc de gemeenligen kaldis: Dobbelte-Narcisser / dobbelte Deßmer-Lilier / men ellers huad Farfven oc Lucten er anlangende / da er den ligesom den Enckel Deßmer-Lilie / vi nest tilforn beskreff: Denne er den anden udi Ordenen iblant de dobbelte Deßmer-Lilier som aff *Bauhino* er beskrefuen / oc den aff hannem kaldis: Narcissus latifolius albus medio luteus, det er /

F. Huid-bred-bladet Narcisse / som er midt inden til guul.

Steden.

Efterdi at dette slags Deßmer-Lilier / vi her hafue beskrefuet voxer saa mangfoldeligen allevegne her i Landet / giøris det icke fornøden megit om steden at tale / paa huilcken de groe / thi det er nock at vide / at de hos os ickun ere tamme / oc udi Hafverne allene / huor de blifue dyrckede / voxe.

G.

Kraft oc Brug.

Disse Vrters Blomster gifue vel / saa som tilforne er sagt /

sagt / en liflig Luct fra sig / men fordi at de ey hafue anden Brug med sig end Lucten / da blifue de / saa vel som ocsaa de grønne Blade / paa Apoteckene aldelis intet actede / men hafue dogalligevel denne Kraft oc Brug som følger.

Men huad denne Urtis Rødder ere anlangendis / da brugis de gandske sielden / dog raade fornemme *Medici*, at mand dennem skal bruge imod brændte Skader / oc imod Hitzighed udi Øynene / huilcken de ofte hafue stor Besuærlighed aff. Mand kand oc ellers / dersom mand saa siunis / brænde Vand her aff / oc det samme udi fornæfnde Tilfald bruge. H.

Den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret siger / at der icke er en bedre Ting til / at stille Pinen eller Smerten aff gammel Podagel med / end Roden / Stilcken / Bladene oc Blomsterne aff Narcisser / naarsomheldst de blifue sønderknusede saa at de ligne en Grød / oc den blifue lagt paa Føderne. I.

Nasturtium Hybernum.

Nafnet.

Nasturtium Hybernum, **Vinter-Karse:** Den kaldis paa Tydsk: **Winterkreß / Sanct Barbel-Kraut** / Den seis med sine Blomster sidst udi Maymaanet: Den er det siuende slags **Vilde Sinop** udi Ordenen / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Eruca lutea latifolia *sive* Barbarea, det er: **Guul Bred-bladet vild Sinop / eller Barbaræ Urt.** A.

Udvortis Skickelse.

Vinter-Karse / eller Guul Bred-bladet-vild-Sinop / er med sine Blade gandske lijg Rofvers Blade / huilcke dog ere langt slettere oc lindere at føle paa: Hendis Stengel er ranck henved halfanden Fod lang / oc der ere strif- B.

No. 78. ver paa den; den samme fra midt paa til øfverst op i Toppen/ med sine Grene/som den skiuder fra sig/bekommer Blomster/ som hafue en guul Farfve. Frøe-husene/som komme efter/ oc i steden for Blomsterne/ere lange/smalle/oc udi dennem er der nogit røt Frøe. Hendis Rod er temmelig tyck oc langactig.

Pag. 90. No. 78. Figuren er at see: ☞

Steden.

C. Paa Landßbyerne / saavel som udi Kiøbstæderne / kand mand allevegne hafue nock aff denne Urt / Thi den er aff det slags Urter / som letteligen saaer sig selff / huorfore / om den maa voxe som den ellers selff vil/det snart kand skee/dersom den udi Biede staar/at den saa kand tage Ofuerhaand / at de andre der ved maa quælis oc udgaa.

D.

Krafft oc Brug.

Vinter-Karse bruger mand saa som anden Karse til Salat / oc den treffelig vel *attenuerer, subti*liggiør oc fortærer/ saa at de som om Vinteren hafue ved en ond *Diæt* samlet sig megen slem oc slimactig *Materie* udi Mafven/ oc med den samme forderfvet Mafven / kand denne Urt sidst om Vinteren eller om Vaaren / paa huilcke Tider den grønnis oc opkommer / saa at mand den bekomme kand/ bruge.

E. Den Oes som her aff blifuer udkryst / kand mand bruge i steden for Skiørbugs Urtis / Ledmygis / oc Vand-Karsis Oes/ oc det til den onde oc slemme Skiørbug at forhindre oc afvende.

❧❧❧

Nigella, Sort Coriander/ Sort Kommen/

F. Denne Urt hafue vi udi den tredie Part aff denne voris Danske Urtebog beskrefuet/ huor en huer som hafuer lyst til at læse dens Historie/kand finde den *lit.* M. *pag. 287. No. 137:* huor vi om Melanthio ville handle.

❧❧❧

Ni-

No. 79.

Nigellastrum.

Nafnet.

Nigellastrum, Klinte/ Den kaldis paa Tydsk: Raden/Korn-Rose/Korn-näglein: Paa de samme Tider som Kornet staar udi Dræe/ bekommer Klinten sine Blomster: Den er den første udi Ordenen som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Lychnis segetum major, det er: Den store Korn-Bonde-Neglicke.

A.

Udvortis Skickelse.

Klinte eller stor Korn-Bonde-Neglicke/ hafver lange/ smale/ oc spitzactige lodne Blade: Stengelerne/ som den skiuder op i vejrit/ ere halfanden Fod høye/ trinde oc lodne: Hendis Blomster ere mørck-purpur-farfvede/ oc ere ligesom tamme Bonde-Neglicker/dog mindre: Hendis Frø er sort/ oc er nogit skarpactig beeskt/ det samme er udi nogle smaa langactige Hofveder/ som komme effter Blomsteret. Hendis Rod er tynd oc huid.

B.

Figuren er at see: ☞ Pag. 91. No. 79.

Steden.

Huad sig Steden belanger/ som denne Urt voxer paa/ da formeene vi at den er saa vel bekiendt/ som icke nogen andens/ oc det heldst aff Bønderne/ huilcke/ fordi at den tager Vexten fra Rugen/ som den voxer iblant/ holde den/ ligesom Hejre/ Knub i Korn/ oc de onde Urter/ at være Ukrud/ oc en skadelig Vext.

C.

Krafft oc Brug.

Wanseet at denne Urt/ for bemelte Aarsag skyld/ er Bønderne gandske skadelig/ saa hafuer den dog alligevel sin særdelis oc synderlig Kraft udi *Medicinâ*. Thi hendis Rod er it

D.

No. 80. treffeligt Middel/ som mand kand bruge til at stille Blodet med/naar Næsen bløder: Men Maaden huorledis at mand den bruge skal er; at mand ickun tager Roden i Munden / oc holder den under Tungen/ thi saa stillis tijt Blodet.

E. De derfore som hafue ont/ aff det deris Næse ofte meget bløder / de om Vaaren samle sig denne Vrtis Rødder/ førend den blomstris/at de dennem altid kand hafue hos sig/naarsomheldst at Næsen begynder at bløde.

Nummularia.

Nafnet.

A. Nummularia, Penge-Blad/Penge-Krud/ Krybendis Penge-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Egel-kraut/Pfenning-kraut: Den blomstris udi Majmaanet / oc hendis Blomster vare indtil hen om Høsten: Den er den første udi Ordenen / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Nummularia lutea major, det er: Den store gule Penge-Blad.

Vdvortis Skickelse.

B. Penge-Blad kryber ud med Jorden / ligesom den liden Gaase-Vrt / den skiuder mange tynde oc lange Stilcker / fra huilcke der gaar ud/paa begge siderne/Blade/ som ere henved en Finger brede/hartad trinde/oc de ere grønne. Ved siden aff disse Blade / komme hendis Blomster / paa nogle stackede Stilcker/ med en guul Farfve/ oc de samme ere Krage-Tæers Blomster gandske lige. Hendis Rod er tynd oc liden.

Pag.92. No.80. Figuren er at see: ☞

Steden.

C. Denne Vrt er aff de Vrters Tal som ere vilde/derfore finder mand den icke nogensteds udi Biedene iblant de andre

Haf-

Hafve-Vrter at voxe / men om saa er at den udi nogen Hafve findis/maa det være hos Fiske-Parckene: Vdi Skofvene finder mand den ofte under Træerne / oc hos Grafver / oc ellers huor der er noget siet/oc paa vedskvorne Platze.

No.80.

Kraft oc Brug.

D. Denne store gule Penge-Blad hafuer den Natur / at den kølner oc tørrer / ja temmeligen binder / oc derfore brugis den ocsaa/ oc er gafnlig til at komme udi de *Decoctis* oc Affsød/ som ere imod Skab/ Fnat oc Kløe tienlige / være sig at den enten er paa Hænder eller Fødder/ naar de der udi toes.

E. Denne samme Vrt er ocsaa god for Blodsot/Tarmebrud/ Blodspyttelse/ oc Saaer som ere i Munden: Oc med faa Ord at sige / den gandske Vrt med Stilcken/ Blomster/ Blade oc alt/ tiener til Saaer at *curere* oc heele / oc for denne Aarsags skyld henføris den endocsaa til de Vrter / som kaldis Vulnerariæ eller Vund-urter/det er/dennem som til Saaer at sammenlæge blifue brugte.

F. Nogle ere der ocsaa/som denne samme Vrt/imod Skørbug bruge: De derfore som ville / oc hafue lyst til at giøre et *Conserva* her aff/ kand den oc vel berede / eller oc kand lade den komme iblant andre *Medicamen*ter oc Lægedomme/som imod Skørbug blifue brugte.

Nux Juglans.

Naffnet.

A. Nux Juglans, Valdnød-Træ/ Valsk-Nød-Træ: Det kaldis paa Tydsk: Baum-Nůß/ Nůß-Baum/Welsch-Nůs: Det bekommer sine Rackle oc Blade tillige paa en Tjd om Vaaren: Det er det første som *Bauhinus* beskrifuer / oc det kaldis aff hannem: Nux

No. 81. Juglans, *seu* Regia vulgaris det er: Valdnød-træ/ eller Det gemeene Kongelig Nød-Træ.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Nød-Træ er it ofuermaade stort Træ / oc det hafuer en tyck oc ranck Bulle: Barcken / som det er be- B. teckt med/ hafuer en grøn Aske-farfve/ som mangesteds er fuld aff Sprecker: Grenene skiude sig vijt ud/oc Bladene bestaa aff fem eller sex andre som sidde tilsammen paa en Riff eller Seene ligesom Aske-Løff / oc der sidder ocsaa it ud for enden / men de ere bredere oc længere end Askens særdelis Blade / de ere slette/oc hafue en sterck Luct. Racklene komme for Nødderne/ huilcke komme to eller tre tilhobe jefnside hos Bladenis Stilcke. Fructen eller Nødderne / udi begyndelsen den C. stund de endnu ere smaa / ere velluctendis: Disse samme ere med en tyck græß-grøn Skale beteckt/under huilcken der er en haard oc Træactig Skale / oc udi den er Kiernen / som er ofverdragen med en liden Hud/samme Kierne er ligesom udi fire Parter skiftet/ oc det ligesom for en Træactig Hinde/som den skiller ad. Det inderste oc beste aff den er huidactigt / sødt oc lifligt udi Munden / men naarsomheldst den er icke fersk/ da D. samler den sig en Olie-actig oc harsk Smag.

Figuren er at see: ☞ Pag. 93. No. 81.

Steden.

Dersom mand skulle ofuerveye dette Træis Nafne/kand mand nocksom der aff slutte / at det Træ maa jo vist være fra andre Lande / saa som fra Valland hid til os indført / mens huor om Alting er/da er det vist/at det nocksom kand taale voris Landers Luft / oc det derfore ocsaa udi temmelig Mangfoldighed groer baade paa Landßbyerne oc udi Kiøbstæderne. E.

Kraft oc Brug.

Enddog *Plutarchus* siger om dette Træ / at det skulle gif-

No. 81.

ve saadan en Luft fra sig / som skulle giøre dennem tunge oc søfnactige / som legge sig under det / oc i saa maade skade dennem; Saa er det dog alligevel vist / at det hafuer mange herlige oc treffelige Krafter: Thi icke hendis Blade oc Fruct allene / men endocsaa hendis Rackle oc inderste Barck er meget brugelig oc tienlig udi *Medicinâ*.

F.

De Rackle oc den inderste Barck som her er paa dette Træ / hafuer en synderlig Kraft til at komme en til at spy oc kløge sig / dersom de først blifue tørrede udi Skuggen / huor Solen icke med sine Straaler kand skinne paa / oc siden udi en Bager-Ofven / som er ickun temmelig varm: Thi da kand de endocsaa gandske vel oc krafteligen Galden oc den seye *Phlegmatiske Materie* aff Mafven / Tarmene / oc Krosen uddrifue / saa at det er trygt / oc et synderligt Raad for dennem / som aff huer anden dags Kaalde hafue ont / dersom de ellers / som med samme Suaghed ere belatte / ere nogit stercke / oc ey formegit afmæctige.

G.

Bladene som her voxe paa dette Træ / huilcke gifue en synderlig oc god Luct fra sig / ligesom *Aromata* eller Krydderj / ere varme oc tørre aff deris Natur.

Mand pleyer dennem udi Tydskland fornemmeligen bruge iblant Bade-Urter / som mand pleyer at bade Legemet med / oc det derfore at Badet ved dennem kand bliffue dis sundere: Men fornæfnde Blade maa endelig være afpluckede for S. Hans Dag.

H.

Ellers saa kand mand oc huer Dag eracte / at de aff Bønderfolck her paa Landet / ofte blifue brugte til Øll / som nyligen er bryaget / oc ey kand giøris oc *fermen*tere / thi da tage de disse Blade oc komme dennem i Karet / oc strax giøris Øllet: Men naarsomheldst at de ey hafue Valdnød-Blade / saa tagede Enebær-Rijs / eller Bruuß-Urter / oc komme paa Øllet her i steden / oc kand de i saa maade komme Øllet til at giøris /

I.

No. 81. giøris / at det endocsaa kand slaa Spundet aff Tønderne.

En deel som aff Podagel befinde sig at hafue ont / tage Aarligen Valnød-Blade / den stund de endnu ere grønne / oc ofuerdrysse dennem med temmelig megit Salt / legge lag ofuer lag / oc forvare dennem udi en Kielder / at de / naar Siugdommen griber dennem an / kand tage dennem halfvißne / oc legge dennem paa det Lem oc Ledemod / være sig det er Hænder eller Fødder / som med samme Pine blifuer antastet.

K.

Dette Træis Fruct / den stund den endnu er grøn oc umoen / veed oc en huer forsictig oc forstandig Huuß-Moder / ved Soelhuerfvis Tide / S. Hans oc S. Margretæ Dag / at nedsylte / huilcken / foruden at den er it got *Præservativ* imod Pest / oc styrcker Mafven / er den endocsaa it synderligt *Medicament* oc god Lægedom for Mafven / naar den ellers vel oc konsteligen blifuer nedsyltet.

L.

Galenus vidner at Valdnødder som ere modne / oc blifue indtagne med Figen oc Ruder / ere gode imod Forgift.

Ja fornæfnde *Galenus* vidner / at der hand kom fra *Alexandriâ* til sit Fæderne-land / sig en Vrtegaardsmand / som aff Kierteler bag i Halsen / oc Drøfvelen udi Halsen / som vare meget hofne / oc aff Heede befengde / saa at Manden der ofver hart ad var qvald / ved Saften / som aff de grønne Vald-nød-Skalle var udkryst / at hafve helbredet oc *cureret*, oc det i saa maade / at hand bemelte Saft hafuer saa som it Mund-Vand brugt: Oc der efter hafuer lagt saa megit Honning der til / som mand pleyer at giøre naarsomheldst mand bereder Mulbær-Saften.

M.

Det er synderligt her at mercke / det som *Matthiolus* om dette slags Træis Fruct eller Nødder hafuer *obserwerit* / nemlig / at den hafuer en synderlig Kraft til at drifue Quindernis Tider / som ey ville flyde / men tøfve langt ofuer den Tid som aff Naturen er bestemt / huor om hand saaledis taler: *Inest*

N.

qvoq;

No. 81.

qvoq; Juglandibus nucibus propria qvædam & peculiaris facultas ad remoratos menses ciendos, adeo ut ego facto periculo, non parum fuerim demiratus, & præsertim ubi cætera Medicamenta, qvæ ad hoc munus obeundum præstantiora censentur, nihil moverant. Macerantur itaq; ad id in aqvâ Juglandes nuces cum suis putaminibus qvousq; remollitæ, atq; humefactæ eorum nuclei à contegente membrana perinde ac virides expoliari poßint: Sumuntur deinde expoliati nuclei, & conduntur macerandi in aqvâ vitæ præstanti; & post duos dies præpurgatis prius fœminis, nuclei duo vel tres integræ nucis, qvotidiè dantur manè jejunis devorandi, decem continuis diebus, ante tempus menstruæ fluxionis: Det er: Valdnødder hafue en særdeelis Kraft til at drifue de Tider/som ofuer Tiden ere opholdne/ saa at jeg/ der jeg det forsøgte/ icke en ringe ting mig derofuer forundrede/ besynderligen efterdi de *Medicamenter* oc Lægedomme/ som mand ellers pleyer at holde for langt bedre Lægedomme til dette fornæfnde Verck/ icke kunde drifue. Derfore skal Valdnødder blødis udi Vand saa længe/ indtil de blifue saa igiennemblødte oc Vanddruckne/ at mand den Hinde som er omkring oc skiuler Nød-Kiernen kand afftale/ ligesom naar de grøne aff Træerne blifue afplockede: Dernest tager mand disse Kierner/huilcke ere saa got som grønne/ oc bløder dennem udi den beste *Aqvavit*, oc to Dage der efter/ (naar Quinderne hafue først *purgeret*) da tager mand to eller tre heele Nød-Kierner/oc gifuer dennem fastendis ind/ oc det ti Dage efter huer andre førend Tiderne begynde at flyde. Saa vijt vare *Matthioli* Ord.

O.

P.

Q.

Nogle ere der som bruge Valdnød-kierner/som ere tyggede/imod Hunde-Bid: Dersom mand/ naar de hafue ligget nogen stund paa Skaden/tager dennem aff/ oc kaster dennem for en Høne/ oc den hacker dennem i sig/ da kand mand der aff kiende/ enten Hunden/ som giorde Skaden/hafuer værit galind eller icke: Thi dersom Hønnen døer/ da er det et vist tegn at en gal Hund hafuer giort samme Skade/ mens døer Hønnen

R.

nen icke/ efterat hun fornæfnde Kierne fortæret hafuer/ da haf-
ver icke heller Hunden været gall.

Den Olie / som her aff disse Nødder blifuer udkryst / er gandske *tenuium partium*, det er tynd oc *subti*lig aff sin Natur/ huilcket nocksom er alle vitterligt / oc samme Olie kand mand ocsaa derfore bruge udi Clystir / paa det den kand *attenuere* oc rifve løs den *Phlegmati*ske *Materie* som er udi Lifvet/ oc der hos uddrifue Vejret sammesteds.

S.

Denne samme Olie er ocsaa god imod Skab oc Kryssel paa Kroppen: Item/ brændte Skader aff Bøssekrud/ skal mand smøre med denne Olie/ oc legge it Blad aff Valdnød-Træ der paa/ saa blifuer Smerten lindret/ Hitzigheden sluckt/ oc Saaret heelet med det samme.

T.

Om saa er at nogen hafuer stødt sig/ da kand hand oc finde Raad der imod/ udi denne Olie: Thi den giør megit got/ dersom den paa de stødte Lemmer blifuer smurt.

Vand *distille*rit aff Valdnød-Træers Blade/ som blifve afplockede imod S. Hans Dag/ Linklude der udi vaadgiorde/ oc lagde paa de fule/ stinckende/ gamle Been-Skader/ som ere med dødt Kiød opfyldte/ kand heele dennem.

V.

Til Beslutning er det raadeligt at paaminde/ at en Hußfader / som hafuer lyst baade til Valdnød-Træer oc andre Træer / gifuer vel act paa / huor hand dette slags Træer planter; thi ellers kand hand i fremtiden snart fortryde / at hand det nogen tid hafver elsket: Huilcket letteligen skee kand/ naar som hand seer / de Træer som ere plantede nær hos Valdnød-Træerne/ huilcke maa skee vare hannem langt kierere end mange Valdnød-Træer/ at visne oc gaa ud. Men Aarsagen her til er / at huor Valdnød-Træerne staa oc groe / der tage de Verten fra de andre / saa at saa vijt Skuggen slaar paa / der blifuer neppeligen nogen synderlig Fruct paa de andre at forvente. Saa seer mand da her aff / at Valdnød-Træer bør at

X.

dyr-

dyrckis paa saadanne steder som ere eenlige/oc huor de icke staa de andre til Forhindring.

Huußraadige Quinder/som Aarligen lade meget Garn spinde/huilcket/saavel som oc de andre deris Linklæder/de acte saa høyt/som den allerhøyeste Clenodie til kand være/ja endoc saa føre vofue sig ved/at skattere det ved deris Øyesteene/de skal see sig vel for/ at de icke henge saadant deris Gods under Valdnød-Træer at blegis eller tørris; thi dersom at Draaberne falde neder aff Valdnød-Træerne der paa/da plette de Linklæderne/oc samme Pletter gaa icke letteligen aff. Huoraff letteligen kand sluttis/at Valdnød-træer ingenlunde ere tienlige paa Blegedamme. Y.

Nymphæa.

Nafnet.

A. Nymphæa, Aakande/Søe-Blomster/Sø-Blad: Den kaldis paa det Tydske Sprock: See-blumen/Haarstrang/Wasser-Lilgen/Haar-Wurtz/Mummelken. Den bryder ud med sine Blomster udi April oc Maymaanet.

B. Der ere tuende slags Store Aakander/som her hos os voxe/nemlig huide oc gule/det huide slags er den allerførste udi Ordenen som *Bauhinus* beskrifuer/oc den kaldis aff hannem: Nymphæa alba major, det er: Den store huide Aakande. Den anden er oc den første iblant de gule som *Bauhinus* beskrifuer/oc den kaldis aff hannem: Nymphæa lutea major, det er: Den store gule Aakande.

Vdvortis Skickelse.

C. Den store huide Aakande hafuer store Blade/

paa lange/glatte/ oc hulvorne Stilcker / oc samme Blade ere brede/oc hart at trinde / oc paa det næste flyde ofuer Vandet: Paa den side som vender op ad / ere de slette oc lette / men paa den underste side / som vender ned ad / ere der nogle Seener: Blomsteret kommer oc frem paa lige saadan en Stengel / oc paa huer Stengel kommer der it Blomster / huilcket er enten

D. huidt eller ocsaa guult. De gule hafue ickun fem stackede oc trindactige Blade / men de huide hafue mange spitze oc lange Blade/ oc midt i Blomsteret komme mange gule Klebre/men efter det hafuer udblomstret/kommer der it trindt Hofuet/udi huilcket er sort glisendis Frøe/ oc det samme er nogit større end Hirssis. Rødderne/ som disse tuende Aakander hafue/ere megit store oc ofvermaade tycke/ knuddervorne/ uden til sorte/ oc inden til huide/oc med huller/ som en Suomp / oc fra dennem

E. gaae mange Trefler/med huilcke de ere festede i Grunden.

Pag. 94. No. 82. Den huide Aakandis Figur er at see: ☞

Pag. 95. No. 83. Den gulis Figur følger der strax efter: ☞

Steden.

Denne Urtis Nafne lære os / oc gifue strax tilkiende/ huad for slags Urter mand den skal henføre til / nemlig / til

F. dennem som voxe udi Vandet: Thi fordi at den groer udi Aaer kaldis den **Aakande**/ oc fordi at den voxer udi Søer / kaldis den **Søe-Blad**/ **Søe-Blommer**. Ja mand seer den offte at gro udi Hafver oc Fiskeparcke.

Kraft oc Brug.

Aakanderne hafue ingen Parter / som jo ere tienlige udi *Medicinâ*, thi enten vi ansee hendis Blade/Blomster/ Rødder eller oc Frøe / da hafue de allesammen den Natur at de køl-

G. ne oc tørre: Men Rødderne endocsaa derforuden *abstergere* oc rense.

Blom-

No. 83.

Blomsterne/ efter *Avicennæ* Meening / ere kaalde / oc vedske udi den anden Grad / men vi ville først om denne Vrtis Blade / dernest om hendis Blomster/Frøe oc Rødder handle.

Aakande-Blade bruger mand udi hefftige hitzige *Febrib.* Koldesiuger/udi Galindskab/oc udi Lummer-Heede/ at mand med dennem konsteligen kand giøre Luften kaald udi ens Sofve- eller Sengekammere / naar mand strøer dennem paa Gulfvet.

H.

Dersom mand legger dennem paa Lenderne oc paa Ryggen / da stille de vel strax hin heftig Heede udi Kaalden/ men dog er det icke ret trygt at bruge samme Middel.

Aff den huide Aakandis Blomster / oc ingenlunde aff den gulis / beredis der paa Apoteckit en *Conserva* oc Syrup / huilcken kommer en til at sofve. Men denne Syrup er ey saa kraftig/som den der aff Valdmuer blifuer beredt.

I.

Denne samme *Conserva*, saavel som ocsaa Syrup/ er oc god for dennem / som Sæden flyder for udi Søfne / om ellers saadan Sædens flydelse foraarsagis aff Hitzighed udi Lifvet: Ellers er det icke tienligt.

Rødderne oc Frøet aff denne samme Vrt blifue ocsaa kaagede oc afsødne til denne samme Brug / huilcket Afsød er ocsaa tienligt at bruge imod Blodsoet / oc begge Quindernis Flod/saavel den huide som den røde.

K.

Men det skal dog vel actis / at mand varligen her med omgaais skal/ at mand de Lægedomme som aff Aakande blifve beredde / ey alt for megit bruger / oc der udofuer suecker Legemet / oc giør sig til Mands bestilling u-duelig. Huor om *Prosper Alpinus* i sin Bog *de Plantis Ægypti* ocsaa taler.

For denne Kraftis skyld / siger *Avicenna*, hafuer *Galenus per Antiphrasin* kaldet *Nymphæa granum*, Sponsi granum, Aakande-Frøe/ **Brudgoms Frøe**/ meenendis/ at det var tuert imod/ for Brudgommen skadeligt.

L.

Roden kand treffeligen komme Haaret til at voxe langt/ eller oc/ naar det er langt udvoxt/bevare det/at det icke skal affalde. Oc derfore siger *Sebicius* som hafuer forbedret *Hieronymum* Bock / oc i det Tydske Sprock ladet trycke saaledis: Die Wurtzel von beyden See-Blumen in laugen erdrencket oder gebeitzet/ macht lang schön Haar wachsen/ ist den Jungfrawen wol bekant/ die nennen sie dieser Vrsach halben / Haar-Wurtzel. Huilcket er saa megit sagt: Rødderne aff begge slags Aakander støbte oc blødte udi Lud / giøre at Haaret voxer skiøn langt/ oc derfore er Pigerne gandske vel bekiendt / huilcke for denne Aarsag skyld kalde den Haar-Rod.

M.

Denne Vrtis Rod / oc besynderligen den gulis / naar den er tørret oc stødt / er god til at kom̃e paa de steder som Huden er afgneen/ oc fornemmeligen paa Fødderne.

N.

Der blifuer en Olie aff Aakande-Blomster beredt/ huilcken kaldis Oleum Nenupharinum , *vel* Nymphæatum , det er: Aakande Olie/ oc den blifuer brugt til at smøre Tindingerne med paa dennem som enten ere Hofvitgalne/ eller oc hafue stor Hofvit-Pine/eller oc naar mand icke vel kand sofve/i den hitzige Kolde.

Naarsom at nogen gandske megit bløder/ pleyer mand at smøre den sted paa Legemet / som Lefveren ligger inden for/ med fornæfnde Olie / da stillis Blodet.

O.

Ja denne samme Olie blifuer ocsaa brugt til Ryggen oc Lenderne der med at smøre / naarsomheldst at Sæden flyder alt formegit udi Søfne / huilcket forsuæcker en / oc giør en til Mands Bestilling som mand skal forestaa/ gandske vduelig.

Det Vand som aff de huide Aakande-Blomster blifuer brendt er got for Øyen-Ildske / oc til Hofvit-Pine at *curere:* Thi dersom mand drypper aff dette Vand ned i Øyet/ eller oc kommer det paa en Linklud/ oc legger ved Øyet / da borttager det Øyen-Ildsken: Men dersom mand væder it Linklæde der-

P.

der udi/ oc binder om Hofvedet/ oc om Panden/ da lindrer det Hofvit-Pinen.

Dette samme Vand er ocsaa got til dennem/ som aff den hitzige Koldesiuger hafue ont/ eftersom det treffeligen slycker Tørsten/ naarsomheldst at det blifuer drucket.

Q. Tyrckerne tage denne Vrtis Blomster/ oc bløde en Nats Tid udi Vand/ med huilcke dersom de sig faar smurt under Næsen/ eller oc de faar drucket det/ formeene de sig den Dag fra mange farlige Siugdomme at kunde befries.

(O.)

Ophioglossum.

Nafnet.

A. Ophioglossum, Slange-Tunge/ Den kaldis paa Tydsk: Natter-Zünglein: Den kommer op udi Maymaanet/ oc varer til Skiersommer: Den er den første Ophioglossum, eller Slange-Tunge som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Ophioglossum vulgatum, det er: Den gemeene Slange-Tunge.

Vdvortis Skickelse.

B. Den gemeene Slange-Tunge hafuer ickun it Blad/ huilcket er bredt/ langactigt/ oc hart ligesom Pile-Vrtis Blade/ dog mindre/ slettere oc feedere: Den skiuder midt fra sig/ ligesom fra sit Hierte/ en tynd oc ret Spire/ huilcken gaar lige op i Vejret/ oc udi Toppen er den kruset/ oc er lige som en Slangis Tunge:

C. Men hendis Rødder ere ligesom nogle smaa Traade oc Trefler.

Figuren er at see: ☞

No.84.

Steden.

Denne Vrt voxer her i Landet udi Skofve oc paa vedsk-actige Steder uden nogen Dyrckelse / dog er her icke ret stor Mangfoldighed aff den samme at bekomme.

Kraft oc Brug.

D. **Slange-Tunge** / som her aff os er beskrefuen/er en aff det slags Vrter/som tiene til Skader oc Saar at læge/ oc den endoc blifuer der til *commende*ret / oc den brugis aff den-nem som hafue lyst der til.

Nogle ere der ocsaa som bruge denne Vrt til at heele Tarmene med/ som ere stuckne sønder: Men efterdi at der er baade større mengde aff Skafgræs end aff Slange-Tunge/ saa oc efterdi at Skafgræsis Virckninger oc Kræfter/om huil-

E. cke vi tilforn i denne samme Part hafue handlet *lit*: E. *pag*: 53. *No*. 41: huor vi Eqvisetum beskreff / ere langt meere bekiendt oc komne i Brug end Slange-Tungis/da kand mand med all rette tryggere oc bedre bruge bemelte Skafgræs / end denne Slange-Tunge.

Orchis.

Nafnet.

A. Orchis, Gøgs-Vrt/Gøgsgraa/ Gøgsbid/ Gillie-Vrt / Vor HErris Faar. Den kaldis paa Tydsk: Stendel-Wurtz/ Knaben-Kraut: Den Blomstris nesten Vaaren igiennem.

Der holdis for at være saa mangfoldige mange slags Gøgs-Vrter eller Orchides, saa at de endocsaa de for-nemste *Botanicis*, som sig paa Vrters Kundskab haffue beflit-

B. tet/hafue med deris store Forandring flyet nock at giøre. Men vi her paa denne sted ville gaa alt det forbi/ som om denne Vrt

tuistige

tuistigt er / oc ickun tuende slags Cynosorchides, eller Hunde-nosser/saa at tale / beskrifue: Oc er den første aff dennem/den/ huilcken er udi Ordenen hos *Bauhinum* den anden/oc aff hannem kaldis:Cynosorchis latifolia hiante cucullo altera, det er: **Den anden bred-bladet aaben-hettet Hunde-Steen / eller Hunde-Nosse:** Men den anden er den fierde udi Ordenen/ som *Bauhinus* beskrifuer/oc den kaldis aff hannem: Cynosorchis latifolia hiante cucullo minor, det er: **Den liden bred-bladet/aaben-hettet Hunde-Nosse.** Oc disse tuendis Figurer hafue vi ocsaa ladet indføre / saa som de der udi Fleng i steden for den rette *Dioscoridis* Satyrione, uden nogen Tuistighed oc *Disputatz* iblant *Medicos*, udi vel mange Apotecke her i *Europa*, til *Diasatyrii Confection* oc Beredning / blifue opledte oc brugte. Oc tage bemelte Apotecker / efterfølgendis *Dioscoridis* egen/ *Galeni*, *Theophrasti*, *Mesvis*, oc deris *Autoritet*/ som ofuer hannem hafue *commente*ret/ til fornefnde *Confection*, aff disse tuende denne Vrtis Rødder / (som gandske megit ligne Hunde-nosser) den som er fuld aff Saft / oc fuldkom̃en / men den anden / som er ligesom indkrympet oc ryncket/ lade de blifue borte.

No. 85. C. D. E.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Gøgß-Vrt eller Hunde-Nosse hafuer brede oc feede Blade / huilcke paa det neste ligne Liliers Blade: Stengelen er en Fod høy / eller høyere oc kantet: Blomsterne / som sidde paa den samme / ere mangfoldige / oc sidde i en Axactig Orden / oc hafue en rød-bleeg-purpur-farfve / oc de ligne en Hette eller aaben Hielm: Men aff dennem fra den nederste Part nedhenger nogit trefvelactigt / huilcket er Skindet aff en Hund eller it andet saadant Diur ligt/ oc det

F.

Pag.97.
No. 85. samme hafuer en bleeg-purpur-farfve / oc er meere isprenget med purpur-farfvede Pricker: J steden for Rødderne / hafuer den foruden de Trefler / som sidde ofuen omkring / tuende Rødder / ligesom Nosser / med Bønderne at tale / iblant huilcke den ene er fuldkommen oc Saft-rijg / men den anden er nogit ind-
G. svunden oc ryncket.

Pag:97. Figuren er at see: ☞
No. 85. **Det andet slags / som er den liden bred-bladet oc aaben-hettet Hunde-nosse** / hafuer ocsaa slette / langactige oc brede Blade / men de ere mindre end den forigis / oc smalere / de ere fem eller sex / oc nogle sidde omkring Stengelen som ere en spand høye. Toppen eller Axet er tyckt oc stacket / oc der ere mange Blomster paa det samme: Farfven / som de
H. hafue / er aff en huid Purpur-farfve / oc med mange Purpurfarfvede Pricker / men paa den inderste side ere de med mange mørckactigere smaa Strifver zirede. De samme med deris Skickelse ligne en Hielm / Stormhat eller aaben Hette: Der nedhenger fra et huert aff dennem / ligesom it firefød Diurs / eller it lidet Menniskis Legeme med udstracte Arme oc atskilde Knæer / uden Hofvet / hart ad paa selffsamme maneer / som de
I. smaa Børn blifue afmalede at udhenge aff *Saturni* Mund / der ere tuende trinde Rødder underneden / som ere paa den storlighed en Muskate-Nød hafuer / oc der ved henge nogle tycke Trefler.

Pag. 98. Figuren er at see: ☞
No. 86.

Steden.

Disse Vrter ere vilde Vrter / som paa Marcken ofuerflødeligen voxe / oc de holde meest aff Engbond / huorfore de lade
K. sig ofte finde huor der ere vedskvorne oc fuctige Steder / Item huor der er feed Jord: Men det slags / som er velluctendis / oc gifuer saa god en Luct fra sig / oc voxer ofuerflødeligen her i

Seeland/ huilcken er den første Monorchis som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Orchis odorata Moschata, *sive* Monorchis, det er: Den luctendis Deßmer-Gøgß-Vrt/ eller Monorchis, det er/ Ennosse/ findis gierne paa fuctige Steder oc huor Engbond er. Oc nu ville vi om alle disse tre Vrters Kræfter tillige handle. No. 86. L.

Krafft oc Brug.

Alle de *Auctores* som vi her nogit tilforne hafue *citer*et/ bekiende samptligen at det første slags Gøgs-Vrtis trinde Rødder hafue atskillige Kræfter/ thi de som ere fuldkomne oc saftfulde meene de dennem at skulle *commender*is/ som det *Electuario Diasatyrion* kaldet behøfue/ til huilcket at berede der findis tuende *descriptiones*: Men de som ere halff fortørrede oc indsvundne/ sige de at hafue Kræfter tuert imod den første/ derfore kand de dennem være tienlige/ som hafue fornøden for Kyskheds skyld/ ligesom Muncke oc Nunner/ at ligge om Natten paa den vext *Agnus castus* eller Muncke-peber kaldet. Thi ligesom *Cupido* hos *Ovidium* indføris at hafue tuende Pile eller Skud/ som ere tagne aff it Kogger/ oc dog ere M.

Diversorum operum: Fugat hoc, facit illud amorem,
Quod facit auratum est, & cuspide fulget acuta:
Quod fugat obtusum est, & habet sub arundine plumbum: N.

Saa kand mand ocsaa aff mangis Skrifter oc Meeninger slutte/ at aff en eniste Vrt oc Plante/ kand en giøris baade lystig oc w-duelig til Naturens Spil oc Leeg.

Men efterdi at *Aristophilus Pharmacopola Plataicus* hos *Theophrastum*, sagde sig at hafue nogle Kræfter bekient/ med huilcke hand baade kunde betage en den Lyst/ saa oc til den samme at skynde/ oc dog alligevel taler hand der om saaledis/ at hand siunis meere at tilskynde Vngdommen til Kyskheds O.

Øfvelse / end nogen Aarsag til Løßactighed oc den legemlige Lystis begierlighed gifue / skal det være os langt fra / at vi nogen / enten disse Gøg-Vrters eller oc *Diasatyrii* Brug / som aff dennem blifuer beredt / skulle *commen*dere.

P. Dogalligevel saa ville vi her hos hafue paamindt / at der ocsaa findis fornemme treffelige Mænd / huilcke tuifle / oc det ey uden Aarsag / om det / som disse fornemme oc vijtberømde gamle *Medici*, baade om Orchidis oc Satyrii Kræfter hafve lært: Men det skal vel være best / udi saadanne tuistige sager / at gaa til den daglig Forfarenhed / saa som den der er den beste Læremestere.

Q. Om Monorchide, huilcken den gemeene Mand kalder Sygß-Vrt / Sygß-Knap / paaminder jeg det / (efterdi deñe urtis kraft er icke beskrefven /) at der jeg en gang med mine Disciple *herbatum* var udgaaen / oc omsider kom til en gaard huor jeg vilde indgaa oc fortøfve / oc samme steds vare ocsaa iblant andre nogle fornemme Matroner sammen komne / til huilcke der jeg var indkommen udi Stuen / der hos dennem den Dag at skulde fortøfue / oc hafde en liden Kost aff disse forbemelte Vrter udi min Haand / hafuer jeg *observeret* / (der jeg mindst om saadant mig nogen Tancke gaff) at de alle nock som

R. kunde fordrage denne Vrtis Luct / saa som den der efter Safran oc Deßmer luctede / undertagendis een alleeniste / som bleff vred oc sagde / at de vare stercke oc ilde luctendis / oc bad mig at jeg vilde kaste dennem fra mig / oc det / maa vel skee / aff den Aarsag / at hun hafuer noget Tegn til Moderens opstigelse fornummet / som aff samme Luct foraarsagis kunde. Oc derfore var det icke heller meer end billigt at adlyde hende.

A. Oxyacantha.

Nafnet.

Oxyacantha, *seu* Berberis, Suur-Torn / Berberis:

ris: Den kaldis paa Tydsk: Saurich/ Erbsel/ Versing/ Saur-dorn: Den kommer frem med sine Blade udi Aprilmaanet/men blomstris udi Majmaanet/men hendis Fruct blifuer moen sildig ud paa Sommeren / oc udi Efterhøsten. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Berberis dumetorum, det er: Berberis som voxer iblant Torne.

No. 87.

B.

Udvortis Skickelse.

Denne Suur-Torn eller Berberis-Torn voxer høy / oc med sine mange Quiste oc Grene skiuder sig op i Veyret: Hendis Pige oc Torne ere huidactige / huasse oc gandske megit stickendis. Barcken som den er betecket med er slet oc tynd/ Men Træet i sig selsuer / som den hafuer/ er guult. Denne Torn bekommer allevegne mange/smaa/lange/ bleeggrønne/ kerfvede oc nogit huasse Blade / huilcke hafue en suuractig Smag. Blomsterne/som den skiuder frem/ ere gule/ oc sidde udi saadan en Orden/ paa en lang Stilck/ som Blomsterne paa de store Ribs Træer. Efter disse Blomster komme nogle smaa Bær/ huilcke ere lange oc smalle/de samme/ naar de blifve moene/ere røde/oc hafue inden til en liden Steen/oc de hafve ocsaa en suur Smag: Naar de blifue vißne da ere de sorte. Rødderne/som ere under neden ere haarde/ som Træ-Rødder/ oc skiude sig ud allevegne her oc der. De hafue ocsaa en guul Farfve/ dog den er høyere end den som Træit selff hafuer.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pag. 99. No. 87.

Steden.

Dette slags Torn Suur-Torn eller Berberis-Torn kaldet / voxer nocksom her inde hos os / om den paa tilbørlige Tider blifuer plantet/dog er den icke nær saa mangfoldig/ som enten Ribs eller Stickelbær-Træer.

E.

Krafft oc Brug.

Denne Torns Fruct oc Bær ere gandske megit brugelige paa Apoteckene/ eftersom der neppeligen beredis en Julep til at udslycke hin heftige oc hitzige Koldesiugis Brynde / som jo enten Suur-Torns-Bærs-Saft eller Dos eller oc Syrup blifuer brugt til.

F.

Fructen i sig selff kølner/ tørrer oc binder / men dog er det at acte/ at den derfore ey aldelis hafuer mist sin Kraft/ som den hafuer til at *inci*dere oc iskære.

Dennem/som hafue ont aff Bugløb/som spytte Blod/ eller oc paa andre steder bløde/ er denne fornæfnde Fruct gandske gafnlig/ huilcken en stor deel fornemme Quinder vide oc at nedsylte/ naarsomheldst de tilforne hafue taget de smaa Stene ud aff dennem.

G.

Saften / eller den Syrup som blifuer aff deris Dos bered/ er synderlig god til den Hitzighed som er udi Suelget oc Kiertelen i Halsen: Ja endocsaa til Drøfvelen eller Hugen der som den er nedfalden er den ocsaa tienlig / om mand ellers fornæfnte Syrup med Veybred-Vand eller oc andet saadant beblander / oc saa skyller Halsen der med: Ja i synderlighed hielper den her i disse Tilfald/ om mand legger nogit lidet *præpare*ret oc lutret Salpeter der til/kaldit *Sal prunellæ.*

H.

Hieronymus Bock befaler / at efterdi denne Torns Rødder/ sigis oc holdis for/ at kunde / dersom de blifue stødte / uddrage Pile oc Jern aff Saaer / Feldtskærere tijt oc ofte skal forsøge om denne Torn saadan Kraft hafuer eller icke: Men dog raader hand / at mand heller der til skal bruge hendis Barck/ end Rødder.

Den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret/melder/ at denne samme Torns Fruct oc Bær hafue de samme Kræfter/dersom de ellers blifue beredde til it Pulver/oc der paa blifver strøet.

I.

Clusius

No. 87.

Clusius bekiender udi sin Vrters Historie/ at det var hannem som it synderligt oc forborget Raad/ aff en sin gode Ven meddeelt oc aabenbaret / at den middelste grøne Barck/som er imellem den yderste Barck oc Træet/ dersom den ickun paa tre Timers tid blifuer udi it Lindklæde lagt i blød / i noget klar eller huid Vijn / giør at mand efter samme Vijn / dersom den blifuer drucken/ kand treffelig *purgere* oc faa aabet Liff.

K.

Oxytriphyllum, Surante-klefr/Gøgemad/ see udi denne samme Part *lit.* T. *pag.* 138. *No.* 126. huor vi Trifolium Acetosum hafue beskrefuet/oc om hendis Kræffer handlet.

(P.)

Pœonia.

A.

Nafnet.

Pœonia, Poeonie/ Pione/ Pion-Rose: Den kaldis paa Tydsk: Poeonien-Blumen/ Poeonien-Rosen/ Gicht-Wurtz/Pfingst-Rosen: Den udbryder med sine Blomster i Maymaanet. Den er den første udi Ordenen iblant dennem som aff *Bauhino* beskrifuis / oc den kaldis aff hannem: Pœonia folio nigricante splendido, qvæ mas, det er: Sort-glisend-bladet Pione/ som er handen: Oc den er den rette Poeonie som paa Apoteckene blifuer brugt.

B.

Vdvortis Skickelse.

C.

Denne Pionis (huilcken aff dennem som hafue skrefvet Vrte-Bøger kaldis Pœonia mas; thi den anden som saa ofverflødeligen/ oc mesten i huer Hafve voxer / kaldis aff dennem

No.88. nem Pœonia fœmina, det er Hun=Pione) Stengeler/ som hindis Blade sidde paa/ ere røqactige: Bladene i sig selff ere brede/ ligesom aff mange sammensatte / oc de ere hart ad lige Valdnød=blade / uden det at Valdnød=blade bestaae aff fem eller sex særdelis Blade / huilcke alle sidde paa en lang Stilck: Men Pionens Blade de undertiden ickun aff fem / underti=

D. den ickun aff tre ere sammensatte. Blomsteret/som sidder øf=verst oppe i Toppen/ er ligesom en stor Rose / oc hafuer under=tiden en rødere Farfue end en Purpur=farfve / oc undertiden en blegere: Klebrene/ som ere midt i Blomsterne/ere røde/oc paa dennem ere der nogle smaa gule hamre. Frøe=husene ere uden til lodne/oc naar de blifue moene / saa aabne de sig selfue: Frøet / som er i dennem / er sort oc trindt / oc hart ad saa stort

E. som nogle temmelige Erter/ oc hafue samme Frøe eller Kier=ner en skinnende Purpur=farfve. Rødderne / som den hafuer/ ere lange/ tycke/oc sticke dybt neder udi Jorden/oc de ere under=tiden tuekløftede / inden til ere de huide oc luctendis.

Pag.100 No.88. Figuren er at see: ☞

Steden.

W=anseet at Pioner vel udi stormangfoldighed voxer her i disse Lande/ saa er her dog icke saa stor menge aff dette slags

F. som her aff os beskrefuet er/ men aff den anden som er Hunen/ huor om aff os tilforn bleff talt/ men det slags blifuer icke aff Apoteckerne søgt / oc ey heller i deris Lader indført.

Kraft oc Brug.

Denne Pione er saa synderlig god imod den fallende siu=ge / saa at den fast med denne sin Kraft ofvergaar alle andre Vrter / thi der er neppeligen nogen Lægedom imod Hofvit=

G siugdomme/oc imod fornæfnte Suaghed / aff forfarne Læger forskrefuen/ som der jo kommer denne Vrtis Blomster/Rød=der eller oc Frøe udi.

Hen=

No. 88.

Hendis aabenbare *Qvalitet*er oc Dailigheder ere atskillige oc hafue stor Vnderskeedenhed/ eftersom den maadeligen varmer/ tørrer oc binder/ oc dog alligevel aabner oc er *subt*ijl.

Aff hendis Blomster beredis *Conserva* oc Syrup/ huilcke til fornæfnde Siugdomme ere gandske tienlige/ ja end oc ere gode imod alle Hofvedens kaalde Suagheder oc Tilfald.

H.

Derfore er det høyeligen oc vel værdt at mercke/ det som *Galenus* først hafuer iblant alle *Medicos observ*erit oc eractet/ at en Dreng otte gandske Maaneder hafuer værit frij fra den fallende Siuge/ ickun aff det hand hafuer hengt dette slags Pionis Rod om sin Hals/ oc i midler tid saa *cure*ret/ at hand ey udi ringeste maade hafuer fornummet denne Siugdom sig at hafue angrebet/ men tuert imod/ naar hand fornæfnde Rod hafuer tagit aff Halsen/ da strax samme siugdom hannem at hafue antastet.

I.

Her aff seer vi derfore/ at de fare megit vild/ som meene/ at de Lægedomme som blifue hengde om Halsen/ slet ingen Kraft skulle hafue/ eftersom denne Vrtis Rod dette klarligen udvjser oc forretter.

Derfore siunis det nock troligt/ som *Apulejus* hafuer lærdt udi sin Bog om Vrters Kræfter/ at dersom mand vil tage denne Vrt oc tørre oc bære hos sig/ da skulle mand ingenlunde aff denne Siugdom kunde angribis.

K.

Fornæfnde *Autor* raader oc/ at mand skal bruge denne Vrt til Lede-Verck/ dersom mand tager denne Rod oc binder den med Hør om Lenderne/ ligesom it Belte/ paa den som aff denne Suaghed hafuer ont: Dog er det skarn oc forfængeligt at tæncke/ end sige at tro/ dersom disse Rødder/ (om vi med *Apulejo* skal tale/) ere udi it Skib/ da Storm oc Wvejr som er opreyst/ strax at skulle stillis oc nedleggis.

L.

Veyfarendis Folck/ Bønder/ Brefdragere eller andre

No. 89. som reyse til Fods/er det raadeligt oc gafnligt/at de denne Rod henge om Halsen/eftersom de sig/ved den/udi saa maade kand forvare/at forgiftige Diur dennem ey skal sticke oc bidde/ efterdisaa den udi *Africa* blifuer megit her til imod store oc forgiftige Slanger brugt.

M. Dog er det synderligen her ocsaa at acte/ at Pion-Frøe oc Steene/ere langt bedre smagendis/ end hendis Rødder / oc derfore saa pleyer mand langt heller at bruge samme Frøe eller Steene/at komme udi spæde Børns Grød/som de æde/at de kand forvaris fra denne fallende Siuge: Men hendis Rødder ere langt bedre for dennem / som ere meere til Alders / at mand bruger dennem udi Clistijr til dennem / som med denne slemme fallende Siuge ere belatte oc angrebne.

N. Fornemme Folck pleye oc tjt oc ofte at giøre Halskieder oc Armbaand aff disse Poeonie-Steene: Oc disse samme Steene/henved en femten/ ere gode for Mare-ridelse / dersom de udi Vijn eller oc Vand som aff Pioner blifuer beredt / eller aff Lilie-Convall-Blomster/eller oc aff Linde-Blomster / eller andre saadanne slags blifue indtagne oc druckne.

Papåver erraticum.

A. Nafnet.

Papaver erraticum, Vjld Valmue/ Korn-Rosen: Den kaldis paa Tydsk: Klapper-Rosen / Korn-Rosen: Den bekommer sine Blomster udi May-maanet oc Skiersommer: Den er den tiende Valmue eller Mankop som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Papaver erraticum majus, *seu* Ῥοίας Dioscoridi, Theophrasto, Plinio, det er: Den store vjlde Valmue.

B.

Vd-

No. 89.

Vdvortis Skickelse.

Den vilde Valmuis eller Korn-Rosis Stilcke oc Blade ere sortactige oc lodne / hendis Blade hafue paa begge sider store dybe Skaar / oc ere megit kerfvede / ligesom Blaa-byn-ckes eller oc vild Sinepis. Hendis Blomster ere øfuerst i Toppen paa Stilckene / oc den hafuer en smuck høj-rød Farfve: Klebrene ere sorte / oc sidde omkring Hofvedet / huilcket er midt udi Blomsteret. Hendis Frøe / som ere udi Hofuedet / er gandske smaat / oc naar det blifuer moedt / da er det sort.

C.

Figuren er at see: ☞ Pag. 101. No. 89.

Steden.

Denne vilde Valmue voxer gemeenligen oc mangfoldeligen paa Agrene iblant Kornet / Item den lader sig endoc tijt finde paa Diger oc Grøfter.

D.

Kraft oc Brug.

Den Sirup som aff denne Vrt blifuer beredt / er den gemeene Mand her i disse Lande icke vbekiendt. Thi den end oc en lang tid aff mange *Medicis* megit er brugt / oc *commenderis* ocsaa aff dennem imod Pløritz oc Side-Bulde / oc det besynderligen / naarsomheldst at Blodet for de slemme Vedskers hastig oc ofvermaade strenge Rørelse oc Bevegelse / som falder en an / oc angriber Siden / oc den tynde Hinde / der sidder inden Side-Beenene; Oc til denne fornæfnde Siugdom / er det Vand / som aff denne samme Vrt blifuer brændt oc *destillerit* / endocsaa saare vel tienlig.

E.

Parietaria.

Nafnet.

A.

Parietaria, Muur-krud / Dag oc Nat. S. Peders Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Tag vnd

No.90. **Nacht/Peters Kraut/Maur-kraut/Glaß-kraut:** Den bekommer sine Blomster udi Maymaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Parietaria Officinarum & Dioſcoridis, det er: **Den Muur-krud som paa Apotecket er brugelig/** B. **eller oc Dioſcoridis Muur-krud.**

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt er nogit lidet rißactig / henved halfanden Fod høy / hendis Stengeler ere slette / oc nogit rødgrønne: Bladene ere ligesom Bingels Blade/eller oc som Basilickis/ men større / huasse oc lodne: Hendis Blomster ere gandske smaa: Frøet som kommer efter Blomsterne / er i saadanne C. Huse som Skrepper hafue/ oc det sidder omkring Stengelen/ det er huast oc skarpt / oc derfore ligesom hine smaa Borrer henger ved Klæderne/ naarsomheldst mand gaar det forbj / oc rører ved det. Roden som hun hafuer er Rødactig / oc er lige-som aff nogle Traade oc Trefler sammensat.

Pag.102. No.90. Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Denne Vrt voxer udmed Mure oc Gierder udi Haf-ver/huor den blifuer sat oc plantet / oc her udi disse Lande fin-dis den sielden paa vjld Marck.

Kraft oc Brug.

Denne Sanct Peders Vrt allene/som vi hafue beskref-vit/ skal brugis paa Apoteckene / oc icke nogit andet slags / oc denne henføris til de Vrter som blødgiøre oc *emolliere*/saasom E. til Katost/ dobbelt Katost/Tormaanetz Fioler/Bingel/Be-de/Mield/2c. aff huilcke dersom mand skal bruge nogen imod Steen udi it Clistjr/ da er denne S. Peders Vrt frem for alle an-

No.90.

andre bløndgiørendis Vrter den allerbeste/som der til kand brugis/ eftersom den icke alleniste vedsker/ oc giør de Gange/som Vandet oc Pisset hafuer sin flod igiennem / slage: Men endoc derforuden hafuer saadan en Kraft oc Natur / at den Stenene / ligesom *attererer* / sønderslider oc sønderknuser: Jcke heller blifuer den allene brugt som it Clistjr / men endoc som it *Cataplasma*, oc blifuer lagt omkring det hemmelige Lem / oc saaledis uddrifuer den Pisset/paa dennem/som aff Steen hafve ont/oc derfore ey hafue kundet lade deris Vand.

F.

Det Vand som her aff blifuer brændt hafuer de samme Kræfter oc virckninger som Græß-vand/eftersom det aabner Lefveren/Milten/ Nyrerne oc deris Gange / naar det blifuer druckit oc indtagit.

Den Saft som blifuer aff Parietariâ eller S. Peders Vrt udkryst/ er treffelig god imod Skab/Kløe oc Ringorme/ dersom den ellers der paa blifuer smurt.

G

Ja det er ey troligt/oc icke at sige aff/ huor lyckeligen oc vel / denne samme Vrtis Afsød er got til at heele oc læge den Kryssel oc de Saaer som ere udi Børnenis Hofveder oc andensteds / dersom mand ellers vil toe Lemmerne der med.

Men dersom der ellers store Hede-blegner komme paa Hænder eller oc Fødderne/ da vide somme Quinder gierne/ at tage enten Blade aff denne Vrt/vi her tale om/ eller oc aff brede Veybred/ oc legge der paa / indtil saa lenge at samme Heede-Blegner gaae bort oc forsuinde.

H.

De samme Quinder vide oc at giøre it *Cataplasma* eller Smørelse aff S. Peders Vrtis grønne Blade/ huide Liliers Olie / Rosen oc Cameel-blomsters Olie / oc Brødkrummer/huilcken de legge paa Brystene/naarsomheldst de ere ømme oc hafue Smerte oc Pine / oc ere ophofne / oc med Hitzighed befængde.

I.

Somme holde det for en synderligt oc megit forborgen

No. 91. Raad imod Tandeværck / at mand tager Saften eller Dosen som er aff S. Peders Vrt udkryst / oc der udi udslycker gloendis rød Marmorsteen. Thi dersom mand saaledis bereder denne Saft oc Dos / oc legger den ved Tænderne / da formeenis den strax at stille / oc dempe Tændernis Vee oc Pjne.

A.

Paronychia.

Nafnet.

Paronychia vulgaris, Gaase eller Geßlinge-Blumme: Den kaldis paa det Tydske Sprock: Genß-Blum: Den begynder at blomstre om Vaaren / oc hendis Blomster vare til langt hen om Sommeren: Den er den anden Bursa Pastoris eller Taske-Vrt med heele Blade oc langactige Frøehuse som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Bursa Pastoris minor loculo oblongo, det er: **Den liden Taske-urt med langactige Frøehuse.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Gaase-Vrt er en liden Vrt / oc hendis Blade ere gandske smaa / lidet bredactige / oc ere nock som lige de smaa Arfvis Blade: Stilckene ere gandske tynde / oc de skiudis op imellem Bladene / saa megit som to eller tre Tommelfingre ere brede til: Blomsterne som ere paa udskuddene ere huidactige / oc efter dennem komme der strax Frøehuse / huilcke ere meere lange end trinde / flade oc smaa / oc i dennem er der gandske smaat Frøe: J steden for Rødderne ere der nogle faa oc gandske tynde Trefler.

C.

D.

Pag. 103. No. 91. Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Vrt voxer paa sandactige Steder / oc huor der

er

No. 91.

er Grud/Steen oc sligt; Item paa Diger ocsaa/oc huor som at der ere smaa Tuer/med smaat oc stacket Geßlinge-Græs/ thi iblant det finder mand den offte at groe.

Krafft oc Brug.

Dersom vi ville gaa denne Vrtis Danske saavel som ocsaa Tydske Nafne forbj/oc med flijd ickun det Grædske Nafn ofverveye oc betracte/kand mand letteligen komme i Erfaring om/til huad for Siugdomme den tienlig er. Thi παρωνυχία, eller παρωνυχὶη, er it slemt Tilfald παρὰ τοῖς ὄνυξιν, *ad ungves natum*, som er opvoxt hos Neglene/det samme kaldis paa Latine Reduvia, Redivia, eller ocsaa Panaritium: Paa det Tydske Sprock kaldis det der Wurm/eller das Vngenante. Vdi Lante Mechelborg oc andre steder i Neder-Sachsen/naar denne Suaghed tager ofuerhand/kaldis den de Adel/eller Fyck. Her i Landet blifuer det aff Bartskærerne kaldet Katte-Biulde/rc. Men ellers huad andre Tilfald oc Smerter den med sig fører/er icke voris Forsæt dem her at opregne/men de vide det vel som det forsøgt hafve/oc der med hafue værit plagede: Oc om saa er at nogen icke veed det/de kand der om læse hos *Medicos*, som hafue *commenter*et ofuer den.

E.

F.

Men frem for alle andre/som her om hafue skrefuit/ er *Matthias Glandorphius* høyeligen at *commen*dere oc berømme/som hafuer sammenskrefuet en liden Tractat oc Bog/ om denne samme *Effect* oc Tilfald/som er tryckt til Bremen *Anno* 1632.

G.

Til dette Onde at læge ere der vel mange *Medicamen*ter/tilmed oc mange slags Vrter/huilcke oc i lige maade blifve Paronychiæ kallede/men efterdi at bemelte *Glandorphius* holder denne Vrt/vi her hafue beskrefuit/for at være den rette Paronychia, oc den med samme Nafn kalder/intet ac-

H.

ten-

tendis andris *Autoritet*/ skrifuer sig at hafue meget lyckeligen brugt denne selfsamme til Kattebiulder at *curere*; kunde vi icke andet end lade den samme/ (wanseet at den baade er ringe oc wanseelig/ oc vel muligt derfore icke heller aff nogen de gamle *Medicis* oc *Botanicis* bekiendt/) her i voris Urtebog paa denne sted ocsaa indføre: Mens nu ville vi grandske oc randsage huad for Kræfter den monne hafue.

I.

Paronychia (siger *Galenus*) *ab effectu nominata est, sanat enim Paronychias, & ut refert Dioscorides favos quoq;. Vis ejus est tenuium partium & exiccatoria morsu vacans. Talia enim sunt oportet, quæ Paronychias sanant:* Dette er saa megit paa voris Danske Maal at sige: *Paronychia* eller Kattebiulde-Urt/ (saa at tale) hafuer sit Nafn aff sin Virckning/ thi den heeler Kattebiulder/ oc saasom *Dioscorides* taler/ oc saa den onde Skurff i Hofvedet. Hendis Kraft er/ at den er tynd oc *subtil*ig aff sin Natur/ tørrer/ oc intet bidder. Thi saadanne bør de at være som heele Kattebiulder.

K.

Huilcket efterdi at det sig saaledis hafuer/ oc det ocsaa er Fornuften gemessig/ oc aff denne fornemme Mands *Glandorphii* Forfarenhed *comprober*et/ da icke uden Aarsag/ men billigen/ blifuer den icke alleniste brugt til de Negle-Rødder som hos Neglene udvoxe/ men endocsaa til det andet slags Reduviæ, huilcket flyer *Medicis* oc Barskærere nock at dragis med/ inden de faae lægt den: Saa at vi her imod ingenlunde behøfue *Marcelli* Raad/ som er gandske latterligt/ oc nesten forfengeligt/ huilcken befaler/ at naar mand rører (thi saaledis skal *Marcellus* efter min Meening forstaais) ved Kattebiulde-Urten/ skulle mand oc røre ved Veggen/ tage Haanden tilbage igien/ oc sige dette tre gange: PU, PU, PU; NUNQVAM EGO TE VIDEAM PER PARIETEM REPERE; det er: Pyw/Pyw/Pyw;

L.

M.

Lad

No. 92.

Lad mig aldrig see dig krybe igiennem Veggen.

Ved huilcket *Marcelli* Raad dersom nogen fra fornefnde Skade blifuer erlediget oc befrjet / meener jeg med *Glandorphio*, at det icke saa megit er skeet for Ordenes skyld / som ellers for Veggens Kuld oc Suale.

N.

Sandeligen / at jeg med bemelte *Auctore* skal tale: *Interest pietatis, has superstitiones aniles & improbas minuere adeoq; tollere, & in remediis, quæ in naturâ & Deo opifice condita fundantur, acqviescere.* Det er: Men det er Gudeligt eller Samvittigheds Verck / disse slemme Kierlinge Forfengeligheder at formindske oc aflegge / oc lade sig nøye med de Middeler som i Naturen aff Gud ere skabte oc grundede. Men vi ville lade dette fare / oc vise / som sagt er / den gunstige Læser hen til *Glandorphium* selff / oc os videre til andre Vrters Historier begifve.

O.

Periclymenon, Gedeblad / see udi denne samme Part *lit.* C. *pag.* 37. *No.* 25. huor vi Caprifolium hafue beskrefuet / oc om hendis Kræfter handlet.

Petasites.

A.

Naffnet.

Petasites, Stor Hoff-Vrt / stor Hoff-blad / Pestilentz-Vrt / Pestilentz-Rod / Den kaldis paa Tydsk: Pestilentz-Wurtz / Neun oder Negen-Kraft: Den bryder ud med sine Blomster sidst udi Tormaanet: Den er det første slags Pestilentz-Vrt eller Rod / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis off hannem: Petasites major &

B.

No.92. vulgaris, det er: Den store gemeene Pestilentz-Rod.

Vdvortis Skickelse.

Pestilentz-Vrt faar sine Blomster langt førend den bekommer sine Blade / ligesom oc den liden Hoff-Vrt eller Hoff-Blad/ men dog smaa oc Mußactige/ oc hafue en Purpur-farfve/ disse Blomster voxe oc groe ligesom udi it tyckt oc fast Ax oc Klynge / oc de ocsaa snart med deris lange / tycke / oc skiøre Stengle vißne oc gaae ud. Hendis Blade ere gandske megit store oc trinde/ ligesom en Hatte-Skygge/ ja saa brede / at mand med it aff dennem kand skiule oc betecke it Menniskis Hofvit / oc det der med fra Solens Heede eller oc fra Regn kunde bevare / oc er derfore større end Torden-skreppe-Blade: De hafue en huidactig Farfve/ men dog ere de huidere paa den nederste side / oc ved huer Stengel er ickun it Blad: Denne samme Stengel er gierne henved halfanden Fod høy/ tyck/ fast oc fyldig. Hendis Rod er lang / tyck/ oc sort uden til/ inden til er den huid / hendis Smag er lidet beesk / dog tijt oc ofte ædt oc skadt aff Orme.

C.

D.

Pag.104 No.92. Figuren er at see: ☞

E.

Steden.

Denne Vrt voxer mangfoldeligen her i disse Lande/ nu hos Diger/ nu hos Vand oc Søebredde/ huor sijdt oc vedskvoret er/blifuer endocsaa ved siderne aff Hafver paa ædyrckede steder plantet.

Krafft oc Brug.

F.

Pestilentz-Vrtis-Rod er hitzig aff sin Natur / tørrer udi den anden Grad / er *subtijl* / oc den hefteligen drifuer Quindernis Tider oc Sued.

Denne samme Pestilentz-Vrt (huilcket vel er værdt at

mer

No. 92.

mercke) hafuer en synderlig oc forborgen Kraft / til at imod- staa Pestilentzis Smitsomhed: Oc paa somme Apotecke blifuer ved Chymiske Konst bered en *Essentz* aff denne Rod / aff huilcken anden eller tredie-deelen aff it Quintin indta- gen / er langt bedre / end enten hendis Rod stødt til Pulver / el- ler oc Rodens Afsød / thi den kand langt snarere oc bedre saa- dan Suaghed bortdrifue / om mand tager den ind med Hior- tetack-Vand / oc sueder vel der paa.

G.

Denne samme *extraheret Essentz* maa mand oc bruge udi forgiftige Koldesiuger / huilcke aff *Medicis* blifue kallede *Febres Petechiales & malignæ*, dersom samme Koldesiuge er icke alt formeget hitzig.

Pestilentz-Vrtis Rod er udi sig selff gandske god oc sund at bidde paa fastendis om Morgenen / at mand icke / naar mand gaar ud / enten ved en andens Aandedret skal forgifvis / eller ocsaa aff en ond Luft forraskis oc ofuerjlis.

H.

Den gemeene Mand tager det yderste aff denne Vrtis Rod / saa som Barcken / oc bløder den udi Edicke / oc derefter kommer Theragelse der udi / at de samme Drick imod Pest oc anden Forgift bruge kand.

Dioscorides oc *Galenus* raade at mand skal bruge den- ne Pestilentz-Vrt til onde slemme oc forgiftige Biulder: Der- fore maa mand oc bruge samme Vrt / oc komme udi Plaster / oc de Salver eller *Cataplasmatis*, som mand vil legge paa Pestilentz-Bulder.

I.

Der beredis aff denne Pestilentz-Vrtis Olie en Bal- sam / efter Apoteckernes Konst / som er synderlig god udi Pe- stis Tid. Men denne Olie som ickun gemeenligen her aff ple- jer at beredis / er god / at mand tager den udi en Suamp eller Bomuld / oc kommer den udi en Balsam-Bøsse eller Knap / som er dreyet aff Enebær-Træ / oc lucter der til: Med denne Balsam kand mand Næseborerne oc Tindingerne smøre.

K.

Phillyrea.

Nafnet.

Phillyrea, Vild Olie-Træ: Det kaldis paa Tydsk: Bein-Hültzen / Hart-Riegel / Rhein-Weiden / Mund-Holtz: Det udbryder med sine Blomster enten sidst udi Maymaanet / eller oc udi Skiersommer: Det er det første slags vild Olie-Træ som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Ligustrum Germanicum, det er / Tydsk vild Olie-Træ.

A.

Vdvortis Skickelse.

B. Vild Olie-Træ er en Busk eller Ympe som er Træactig / huis smaa Greene eller Rijs beteckis oc skiulis med bløde oc skinnendis Blade / huilcke hafue en mørcke-grøn Farfve / som ligne gandske megit Singrøns-Blade / men dog lengre / ja de ere nogit større / bredere oc mørckere end de rette Olie-Træers Blade. Hendis Blomster ere huide / oc sød-luctendis / smaa / oc sidde udi klynger / ligesom Druer. Efter Blomsterne komme Bærene / huilcke udi begyndelsen ere grønne / men naar de blifue moene / da ere de ligesom en liden klase eller klynge Druer / oc den Saft / som de gifue fra sig / hafuer en rød Granat-purpur-farfue. Hendis Rødder skiude sig her oc der paa skack neder i Jorden.

C.

Pa. 105. Figuren er at see: ☞
No. 93.

Steden.

D. Disse vilde Olie-Træer vi her hafue beskrefuet / voxe nock her i disse Lande / dog ickun udi fornemme Hafver / huor de blifue satte oc dyrckede / oc hafue fornemme Folck samme Vext udi deris Hafver / at de kand beprydе deris Lyst-Huse oc Lystgange der med.

Kraft

No. 93.

Kraft oc Brug.

Disse vilde Olie-Træers Blade hafue den Brug / at de med andre Vrter / saa som for Exempel / Veybred-Blade / Tunge-blade / Brunelle / Rachecht / Hundrede-Knuder / den Katost som blomstris om Høsten / tørre Rosen / blifue tagne til Mund-vand / oc andet som mand skyller Munden ud med / naar Suelget udi Halsen er med Heede befengt: Men efterdi disse vilde Olie-Træers-blade hafue den Natur / at de mest kølne oc binde / ere de synderlig gode til Drøfvelen / naarsomat den er nederfalden. E.

Det Vand som aff denne Vextis smaa Blade om Foraaret blifuer brændt oc *destilleri*t berømmis udi *Hier:* Bocks Tydske Vrtebog / at være synderlig got imod Kræft / oc i synderlighed dersom mand tager nogit lidet Allun / oc kommer der udi / oc tager it Linklæde oc dypper der udi / indtil det blifuer vel igiennemvaadt / oc siden legger det paa Skaden. F.

Der ere nogle som raade / at mand ocsaa skal bruge dette Vand imod brændte Saaer oc Skader: Eller oc / dersom mand icke hafuer / ey heller kand bekomme dette Vand / at mand da skal tage fornæfnde vilde Olie-Træers Blade / oc syde udi rindendis klart Vand / oc bruge det paa den maade oc maneer / som nu aff os er sagt.

Dersom disse Blade blifue kaagede oc sødne udi Edicke / da ere de treffelig gode imod Tandeverck / dersom mand ellers skyller Munden der med. G

Ellers saa giøris her ocsaa Tandstangere aff disse vilde Olier-Træers tyckiste oc mest Træactige Grene / huilcke Tandstangere ere gode til at stange Tænderne oc Tandgierden med.

Phyllitis, Milt-Vrt / Hiorte-Tunge / see udi den- H.

No. 94. denne samme Part *lit.* L. *pag.* 77. *No.* 65: huor vi om Lingva Cervina hafue handlet.

Pilosella.

A. Nafnet.

Pilosella, Muuß-Øre/ Den kaldis paa Tydsk: **Mauß-öhrlein/ Nagel-Kraut**: Den hafuer Blomster fra Først om Vaaren/ til langt hen ud i Sommeren: Den er den første i Ordenen som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Pilosella major repens hirsuta, det er: **Den store lodden oc krybendis Muuß-Øre.**

B. Vdvortis Skickelse.

Den store lodden oc krybendis Muuß-Øre hafuer tynde Stilcke / de ere huasse oc lodne / oc krybe udmed Jorden ligesom ocsaa Vedbende paa Jorden / oc de tage endocsaa tijt oc ofte Rødder. Hendis Blade ere langactig brede/ oc dog intet store/ disse samme ere ocsaa lodne / oc paa den øfverste side som vender op ad grønne/ men paa den side som vender ned ad ere de huidactige. C. Blomsterne komme op paa smaa tynde Stilcke/ oc de ere fulde/ gule/ oc ligne megit Høgs-Vrtis Blomster/ men dog nogit mindre/ huilcke oc/ naar de affalde/ blifue til huid Føn eller Vld / under huilcken Føn hun hafver sit Frø. Hendis Rod er hen ved en Finger lang/ oc er ligesom den aff mange traade oc Trefler var sammensat; under huilcken mand ocsaa / ligesom under it andet slags Vrter som kaldis **Knåwel**/ imod S. Hans Dag finder nogle megit D. smaa Blærer/ som ere fulde aff en Blod-rød-farfuet Oos eller Saft/ oc de samme/ naar mand der med ret omgaais / blifve til it særdelis slags lefuendis Orme/ huilcket jeg ocsaa først/

saa

saa som *Johannes Bodæus à Stapel* gifuer tilkiende udi hans *Commentariis* ofuer *Theophrastum Eres: lib.7. cap.10. p.846.* hafuer aabenbaret / w-anseet at hand mit Nafn sammesteds hafuer taugt oc dølt.

No.94.

Figuren er at see: ☞

Pag.106 No.94.

Steden.

E.

Denne Muußøre voxer aff sig selff mangfoldeligen / ef-tersom den allevegne icke allene paa Marcken / men endoc udi Skofve oc paa Diger findis; ja den endoc voxer gandske gier-ne paa smaa Tuer / Knoller oc Backer.

Kraft oc Brug.

F.

Huad denne Vrtis Kræfter ere anlangendis / da kom-mer den nogit ofuereens med det nest forgangne vjlde O-lie-Træes Krafter / som vi hafue beskrefuit; thi ligesom at de vjlde Olie-Træer hafue den Natur at de binde / saa hafuer oc denne Muuß-Øre vi her hafue beskrefuit i lige maade den Kraft oc Art at den binder / dog alligevel den binder nogit meere end den forige.

G.

Hendis Affsød er got for dennem som aff Blodsot haf-ve ont / dersom mand ellers tager en reen linet Klud / oc klarer eller sier dette *Decoctum* eller Affsød igiennem / oc siden bruger det som behøfvis som it Clistjr.

H.

Men i all Sandhed de giøre ingenlunde ret oc Forstan-deligen / som bruge Affsødet aff denne Vrt / udvortis eller ind-vortis / imod den slage sidis ophefvelse / eller oc imod Hierte-Vee / som smaa Børn pleye at antastis med / huilcken Siug-dom mand paa Tydsk pleyer at kalde das Hertz-Gespan / oc Aarsagen huorfore deñe Vrtis *Decoctum* eller Affsød / der til ey kand brugis / er at denne Vrt hafuer den Kraft oc Natur / som før er sagt / at den suarligen binder. Om lige saadan vild-

farel-

No.94. farelse hafue vi oc talet om udi Alsines Historie/ nemlig *pag: 17. No.5. lit:* F.

Ellers saa ere ocsaa denne Muuß-Øris Rødder gode/ at mand tager dennem oc syder dennem udi Vand/ at vi med hendis *Decocto* eller Affød kand skylle Halsen ud/ naarsomheldst at Drøfvelen er falden.

I. Den fornemme oc Høylærde Mand/ min synderlig gode Ven *Doctor Laurentius Eichstadius* udi sin liden Tractat *de Confectione Alkermes*, siger oc dømmer om de smaa korn oc Blærer/som findis under den Vrt **Knåwel**/(huilcken paa Latine aff *Camerario* oc *Bauhino* kaldis Polygonum minus cocciferum, det er: **Den liden hundredeknuder med Skarlagen-bær**/oc kaldis Kosmaczek

K. udi Polen/ huor den mangfoldeligen findis) saaledis: At wanseet disse smaa Bær vel gifue en blodactig Safft fra sig/ saa ere de dog icke saa ofuerflødig rige paa Saften/ icke heller Saften saa kraftig oc bestandig/ som den Saft er der findis udi de rette Skarlagen-bær Chermes kallede/ oc derfore/ i det hand ey meere der om taler/ siunis at gaa dennem forbj/ oc ickun dennem foracte/men tuert imod de rette Skarlagen-bær som kaldis aff Farfverne Cotconellen, huilcke de ocsaa bru-

L. ge til at farfve den høye Skarlagen-farfve med/ holder hand for/ retteligen til *Confectionem Alkermes* at kunde brugis: Oc er det icke at sige aff huor treffeligen samme *Confection* styrcker Hiertet/Hiernen/ 2c. oc ligesom holder Lifuet udi de gamle oc bedagede.

Oc huo skulle vel understaa sig/disse w-ecte Bær (saa at tale) i steden for de andre oc rette at bruge? Eller huo skulle for-

M. driste sig til at sige/at de Orme som aff disse Eg udkomme (thi det er letteligen der aff at slutte/ at de ere Eg/ som en særdelis liden Orm paa den tid om Aaret hafuer sat fra sig ved bemelte

Vrtis

No.94.

Vrtis Rødder / at dersom mand vil komme den udi Piben aff en Suanfeder/eller Gaasefeder / oc mand sætter den ud imod Solen / da en sex eller siu Dage der efter udkommer der en liden lefuendis Orm / oc kryber ud aff Skalen eller Husit/ huilcket ocsaa er Aarsag til at de paa saa kort en Tijd ved bemelte Vrtis Rødder findis/) skal være det selfsamme slags som groe paa det Træ *Ilex coccifera* aff *Botanicis* kaldet? huilcke udi stor mangfoldighed udi Franckerige blifue samlede/ oc til Mompelier til Confectionem Alkermes forbrugte / huilcken der fra til os / oc mange andre Lande her i Europa blifuer tilført.

N.

Slutter jeg derfore at de Korne oc smaa Bær eller Eg som blifue enten under Knåwel eller ocsaa under Muuß-Øre fundne / huorsomheldst at de i stor mangfoldighed voxe / ickun alleeniste bør at brugis til at farfve med / oc ingenlunde til nogen *Medicin* eller Lægedom / huor om en huer ocsaa retteligen maa *judicere* oc dømme.

O.

Men vrangeligen dømme de om disse wecte Skarlagen-Bær / oc besynderligen Smidde-Suenne / at dersom de paa Sanct Hans Dag giøre nogle visse Tegn oc Kaars paa underdretten aff deris Trøye lige for Hiertet / med den Saft/ som findis i de Bær som ere under neden Muuß-øre/ da skulle de/ om end skiønt de icke deris gandske Lifs tid/dog saa lenge som Trøyen er heel eller oc i det ringeste til Sanct Hans dag kommer om igien/ være frj fra Saaer / oc at de ey skulle kunde støde eller bryde Arme / Been eller Lender sønder. Men denne forfengelige Tancke meener jeg at hafue sin udspring fra it Smidde-Verckſted: Thi efterdi at Smiddene Aarligen bruge en stor Deel aff denne Muuß-øre til at hærde deris Jern med/ siunis det vel troligt / at en aff Smiddesuennene aff en hendelse hafuer først fundet oc seet disse Eg / oc siden hand er kommen til Smidde-Belgerne / hafuer hand smiddet den

P.

Q.

No. 95. Løgn oc forfængelige Snack om disse Egges Kræfter / huilcket hand icke skulle hafue giort. Oc ville vi Læseren hafue henvijst til Paronychias Historie *pag. 104. No. 92. lit.* N. O. huor vi billigen all saadan Forfengelighed hafue foractet.

Pimpinella.

A. **Nafnet.**

Pimpinella, Pimpenelle/Ducæß-urt/Backe-Rod/ Den kaldis paa det Tydske Sprock: Klein Sperben-kraut/Herr Gots-bärtlein/Blut-kraut/klein Welsch Bibernell: Den seis med sine Blomster sidst om Vaaren: Den er det siuende slags Pimpenelle/som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Pimpinella

B. sangvisorba minor hirsuta, det er: Den liden lodden Pimpinelle/ sangvisorba kaldet.

Vdvortis Skickelse.

De Blade som Pimpenelle bekommer ere lange / oc ligesom aff mange / som ere førde paa en Stilck/ sammensatte / men it huert Blad for sig oc udi særdelißhed er trindactigt / oc

C. kærfvet runden omkring/ oc der hos nogit lidet loddet/imellem disse kommer Stengelen/ huilcken er nogit ryncket / oc øfuerst i Toppen bekommer nogle smaa purpur-farfvede Blomster / dernest faar nogit kantet Frøe/met huilcket de ere opfylte. Hindis Rod er lang: Huad Vrtens Luct er anlangende / da gifver den saadan en Luct fra sig/som er Peponers oc Augurckers Luct icke wlig.

Pag. 107 No. 95. Figuren er at see: ☞

D. **Steden.**

Denne Vrt voxer her i disse Lande mangfoldeligen / huor

No. 95.

huor den enten blifuer saaet eller sat / thi den skiuder sig mecte-ligen om mand den udi Biede vil dyrcke.

Kraft oc Brug.

Huad denne Pimpenellis Kræfter oc Natur sig belan-ger / da er den aff sin Art oc Natur kaald / tørrer oc binder / oc derudofuer til Flod / Blodsot oc alt for strenge Tider treffeli-gen kand brugis.

E.

Ja der ere endoc nogle / som med det / at de holde den grø-ne Pimpenelle udi sin Haand indtil den blifuer varm igiennem / meene sig at kunde stille alle slags Legemens Blodflod.

Men dersom den er tør / da brugis den imod Kræft / en-ten kaaget eller oc *pulveriserit*.

Naar den er stødt / da holdis den for det allerbeste oc aller-fornemste Raad / som der kand være imod de Saaer som med en Kniff ere skaarne i Hænderne / at mand kommer den der udi.

F.

Om Sommeren / naar den er grøn / pleye de / som gierne dricke Vijn / at mißbruge samme Vrt / i det de icke alleniste komme den udi Vinen / oc besynderlig den Røde / paa det de kand giøre den velsmagendis / oc kølne hende / men endocsaa deris Glas oc Begere / der med beprydе oc *exornere*, men det skal de dog vide / som saa gierne bruge denne Drick / at dersom de dricke for megit der aff / da maa de om anden Dagen vente sig stor Hofvitverck oc Ølsiuge. Item at *Urinen* eller Pisset blifuer dennem opholdet. Saa stort it Forskiel er der imellem denne Pimpernelle oc den anden Pimpernelle Saxifraga kal-det / om huilcken vi i den Tredie Part *lit*. P. *pag*. 319. *No*. 169. ville tale.

G.

Polygonatum.

A.

Nafnet.

Polygonatum, Huidrod / Salomons Se-

 gel /

No. 96. gel/ Salomons Signet/ Verck-Vrt. Den kaldis paa Tydsk: Weiß-Wurtz: Den bekommer sine Blomster udi Maymaanet oc Skiersommer/ oc er den første som *Bauhinus* beskrifuer/oc kaldis aff hannem: Polygonatum latifolium vulgare, det er: **Den gemeene bred-bladet Huidrod.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Huidrod eller Verck-Vrt som vi her tale om/ skiuder en Stengel fra sig/ huilcken er henved en halfanden Fod lang/ slet oc hafuer ingen Grene/ men er ickun enckel/ oc hafver Blade/ huilcke ey alle ere udi en Klynge/ men først it paa den ene side/ saa noget høyere oppe paa Stilcken it andet/ udi en herlig Orden oc Rad/ disse Blade ere brede oc lange/ oc Lawerbær-blade eller oc de unge Lilie-Conval-Blade icke vlige/ men meget lignendis/ men dog slettere oc tyndere/ oc ey med aldelis saa store Seener: Hendis Blomster som hun bekommer ere lange/ oc inden til hulle oc huide/ saa at huer aff dennem for sig/ ligne de særdeelis luctendis Hyacinter/oc hafve de flere Blomster end Blade/ thi huor der er it Blad ude/ der pleyer gierne at komme enten to eller tre/ eller fleere Blomster i hobetal: Hendis Fruct er trind oc saa stor som en Ert/ eller de Bær som Natskade bekommer: Farfven er sortactig: Roden er lang oc huid/ oc er knuddervorn/ oc hafuer mange Led/den er henved en Finger tyck/ oc er ligesom der var tryckt it Signet der udi/ den gaar intet lige ned i Jorden/ men ickun paa skack.

C.

D.

Pag. 108. No 96. Figuren er at see: ☞

Steden.

E. Denne Huidrod voxer her i Landet mangfoldeligen/ udi Skofve/Lunde oc Krat under Tiørne/ Buske oc Rijs/ oc ellers

lers saa pleye de/ som til Urter hafue lyst/ tage denne Urt op oc flytte aff Skofven / ind i deris Hafver / oc plante den under Ribs-Træer/eller ved Gierderne om Hafven.

Kraft oc Brug.

Denne Urt/ siger *Galenus*, at hafue den Natur/ at den ligesom skulle være en deel skarp / oc rense / en deel oc binde / men dog aff hendis Virckninger/som hun hafuer/ kand mand letteligen dømme/ at den meere renser oc tyndgiør end binder / thi dersom mand tager denne Rod / oc bløder den udi Bønne-Vand / huide Liliers-Vand / henved en Dag oc Nat/ da dersom Quinderne der med toe deris Ansict / blifuer det gandske smuct oc deyligt / men dersom mand bløder den lenger oc ofuer Dag oc Nat/da blifuer Vandet saa skarp / at den endoc skaaller den yderste Hud aff / huilcken aff *Anatomicu* kaldis Epidermis, oc foraarsager mange Vobeler.　F.　G

Denne Rod kand ocsaa borttage de Pricker der ere i huden/aff smaa kopper. Ja den endoc brugis til Arre som ere paa Legemet at borttage.

Foruden det da skal mand vel icke letteligen kunde finde it tryggere oc bedre Raad end denne Huidrod/til at fordrifve de Pletter som komme/naar en er falden/stødt/eller slagen/ huor om mand paa Tydsk pleyer skiemte: Er hat sig gestossen an einen Leuchter mit funff Pfeiffen: Oc paa Danske: Hand hafver stødt sig paa en Næfve eller fem Fingre. Thi naarsomheldst at Roden aff denne Urt ickun blifuer knuset sønder naar den er fersk/eller ocsaa naar den er tørret/blifuer ickun i Vijn blødet/ oc it *Cataplasma* der aff giort / blifuer en kort tid lagt paa den blaaslagne sted oc Platz/ da strax forsuinde de blaa oc gule Pletter.　H.

Polypodium.　A.

Nafnet.

No.97. Polypodium, Engelsød/ Eege-bregne/ Marie-bregne: Den kaldis paa Tydsk: Engelsüs/Baum-farn/ Dropf-Wurtz: Den er grøn det gandske Aar omkring/ baade Vinter oc Sommer/ dog om Foraaret oc Vaaren bekommer den nye oc friske Blade: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Polypodium vulgare, det er: Den gemene Engelsøde.

B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Engelsødis Blade ere Hand-Bregnen gandske lige/ oc kunde vel siunis ligere/ vare de icke langt mindre/ oc paa de yderste sider kerfvede oc safvede: De samme skiude sig strax ud fra Roden/ oc de hafve paa begge sider store lange oc dybe Skaar/ som gaae fast indtil Stilckene eller Rebbene/ oc skille Bladet ad/ paa den side der vender sig frem ad ere de slette/ men paa den bageste side ere de ligesom formedelst nogle smaa Vorter aff Støff eller rød Sand/ nogit lidet huasse/ oc de samme ligne megit de smaa Pricker/ der ere paa Næsen aff de gamle store Brasene. Hendis Rod er lang/ tyndere end en Finger/ oc kryber paa skack i Jorden/ oc paa den ere der nogle smaa Knuder/ ja mange smaa Rødder oc Trefler: Denne Vrt hafuer saadan Smag/ som udi førstningen er sød/ men siden er den nogit beeskactig oc tryckhalset: Oc denne Engelsøde hafuer huercken Frøe/ Blomster eller Stengel.

C.

D.

Pa.109. Figuren er at see: ☜

No.97.

Steden.

Denne Vrt voxer mangfoldeligen paa Træer/ oc besynderligen paa Pile/ Hesle-Træ oc Eeg/ huilcke den tijt oc offte ofuergroer/ den findis oc undertiden paa Jorden neden under Træerne/ oc paa affelde Eegestumper.

E.

Kraft

Krafft oc Brug.

Enddog at Engelsød voxer paa saa mange Orter oc steder / saa som Hesle / Pile / Eege / 2c. saa er den dog den allerbeste oc mest brugeligste / som voxer paa Eegen / men huad hendis Krefter er anlangendis / da formeene vi at de hafue retteligst oc best her om dømt oc sagt / som sige / at den er maadelig varm / oc tørrer udi den anden eller oc tredie Grad. F.

Hippocrates udi Barselsengs Tijd / hafuer forsøgt at uddrifue den tycke kaalde Vedske med Engelsøds-Rod / der hand tilforn hafde brugt Gedemelck blandet med Honning oc Karse: Mens nu omstunder blifuer den icke saa meget brugt imod den Vedske / som paa Latine kaldis *Pituita*, som ellers til de onde *Melancholi*ske Vedsker: Thi den er ocsaa synderlig god til at styrcke Milten med det samme. G.

Men eftersom det aff daglig Forfarenhed er befundet / at denne Urt er skadelig for Mafven / da er det raadeligt / at mand derhos bruger / efter *Mesues* Raad / enten Fennickel / eller Annijs / eller Ingefær / eller andre saadanne flere Urter.

Hieronymus Bock lærer / at mand skal tage Engelsøds-Rod / støde den oc blande den med Honning / oc giøre ligesom it Plaster der aff / oc bruge det til de Sprecker som ere paa Hænderne eller Fødderne.

Sebicius hafuer *observe*rit / at dersom mand denne fornæfnde Rod vil *pulveri*sere / oc komme i Næsen / da fortærer den / den onde slemme Kiød-vext aff *Medicis* kaldet Polypus. H.

Populus.

Nafnet.

Populus, Popel-Pijl / Popel-Træ: Det kaldis paa Tydsk: Bellen-Baum / Pappel-Baum: Det grønnis strax om Vaaren / oc er det tredie som *Bauhinus* be- A.

No. 98. beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Populus nigra, det er: Sort Popel-Pijl.

Vdvortis Skickelse.

Denne sorte Popel-Pijl med sin Høyhed langt ofvergaar de andre huide slags Popel-Pijl / oc er gierne ligesaa tyck med Grene / oc hafuer ocsaa fast lige saa tyck en Bull. Hendis Barck er slet / men Vedden udi sig selff er guul / haard oc lidet mindre huid end ellers den huide Popel-Pijl: Den er ond at kløfve / eftersom den er sey oc ligesom hafuer Seener. Hendis første Grøde oc Knopper som den skiuder til Blade / ere lange / oc større end it lidet Bygkorn / oc de ere nogit fæde / som der var nogen Olie eller Harpix der paa / thi dersom mand rifuer eller rører nogit hart ved dennem / da henge de ved Fingrene. Farfven / som de hafue / er imellem en bleg-guul oc høy-guul Farfve: Deris Lucť er liflig oc velluctendis / huilcken / naarsomheldst at Bladene oc Knopperne blifue større / gaar bort oc forsuinder. Hendis Blade ere intet kantede / men ere ligesom it slags Vedbendis Blade / brede oc spitze / de ere omkring ved siden nogit kerfuede / oc hafue en grøn Farfve / oc de ere slette oc glintzendis / oc henge paa en lang tynd stilck / huorfor naarsomhelst at Veyret blæser da røris oc røstis de langt meere end it Aspeløff. Dette Træ bekommer ocsaa sine Rackle oc Orj / oc derefter fremkomme nogle trinde Bær / huilcke / naar de blifue moene / forsuinde til nogen lodden Føn / som oc somme Vrter pleye at bekomme. Hendis Rødder gaae dybt neder i Jorden / huor de oc ere festede oc sidde fast.

B.

C.

D.

Pag. 110. No. 98. Figuren er at see: ☞

Steden.

E. Dette Træ voxer her i Landene hos somme Søer / oc udi Eenmercker / Vænger oc hos Parcker / huor det med Fljd ligesom andre slags Pijle blifuer sat.

Kraft

Kraft oc Brug.

Dette slags Popel-Pijl / som vi her haffue beskrefuit/er mest i Brug/oc iblant alle andre Popel-Pijler den beste til *Medicin* oc Lægedom/som til Menniskens Fornødenhed oc Behoff blifuer bered paa Apoteckene. Derfore saa skal altid dette slags Popel-Pijler opledis/oc Knopperne der aff sanckis/til at berede *Unguentum populeum*, det er / Popel-Pijls Smørelse eller Popleon-Salue der aff. F.

Efterdi at disse Knopper *refereris* oc regnis iblant de *medicamen*ters Tal/ huilcke kaldis Anodyna det er dennem som ere gode til at forlindre Smerten / ere de icke ret megit varme: Men de ere efter *Galleni* Lærdom endelig *temperere*de/ eller oc maadelig varme oc *subti*le. Derfore kand vi ingenlunde samtycke med *Amato Lusitano*, som siger dette Træ at være kalt udi sin Natur oc Art. G.

Men huad de Kræfter ere anlangendis/ huilcke denne Smørelse hafuer/ som her aff Popel-Pijl blifuer beredt/ville vi/ for den gemeene Mands skyld /dennem aff *Dispensatorio Augustano* her opregne. Thi der staar at denne Salve brugis udi hitzige Kolde-Siuger / til at dempe samme Hitzighed/ (forstaa at mand smører Rygge-graden eller Nyre-steden der med.) Item at den oc kand komme dennem til at sofue/ som ey kand falde i Søfn/naar mand smører den udi Panden oc Tindingerne/ item huor Pulsen slaer paa Hænder oc Fødder. H.

Ja dersom denne samme Salve blifuer smurt paa Quindes Bryste som gifue dj/giør den at Diet forsuinder oc gaar bort oc at der blifuer icke lenger Melck udi Brystene.

Somme (efterfølgende *Dioscoridem*) pleye vel at tage Bladene aff dette Træ/oc bløde udi Edicke/ oc legge paa Podagel/men som vi formeene/da er det icke it got oc trygt Raad. I

Huo som hafuer lyst til at æde Paddehatte/ eller oc vil hafue stor Mangfoldighed aff dennem / kand letteligen for-

No. 98. søge/ om det oc vil gaa an i voris Land/ det som en deel aff dennem/ som om Vrter hafue skrefuit/ sige oc lære: Nemlig/ Der som mand tager Barcken aff denne sorte eller oc den huide Popel-Pijl/ oc skær sønder udi smaa Skifuer/ møger oc giøder dennem oc grafuer dennem udi Jorden/ da skulle de alle tider om Aaret gifue Paddehatte fra sig.

K. Andre ville/ at mand heller skal hugge den ganske Pijl aff nedre ved Jorden/ oc lade strax komme varmt Vand der paa/ udi huilket Suurdey tilforne er udblødt oc *dissolverit*, da skulle den inden fire Dagis tid bære de allerbeste Paddehatte som nogen vil begiere. Eller oc om mand vil tage den Aske som er brænt aff Popel-Pijl oc strøe paa Jorden oc stencke Vand der paa/ da skulle oc i lige maade gode Paddehatte der efter fremkomme.

L. Men der som saadant deris Forsæt/ som saadant prøfve/ ey strax her i disse Lande vil gelinge/ oc Paddehatte efter deris begiering icke ville opkomme/ skal mand derfore strax dømme oc sige/ at *Botanici* oc Vrters-Beskrifuere/ som derom hafue lærdt/ hafue sparet deris Sandhed/ oc imod Naturen slig Konst at hafue fremført oc *traderet*? Det være langt fra/ at vi saa letferdeligen oc ilde om dennem skulle dømme/

M. som saadant hafue skrefuit. Men vi meget heller skal føre os til Gemytte oc Erindring/ det som Naturen oc daglig Forfarenhed lærer oc klarligen *aprobere*r/ huilcket oc aff *Hippocrate lib. 4. de morbis* megit herligen er fremsat/ huor hand saaledis skrifuer oc taler.

Ac nisi qvod producitur, ab initio habuerit, qvem sibi humorem cognatum attrahat, ne succrescere qvidem

N. *poterit. Qvod vero id qvod producitur, pullulare ab initio neqveat, nisi humorem secundum Naturam habeat, id indè intelligitur. Qvod Jonia & Peloponnesus regio est, qvæ pro anni temporibus non minimum à sole uritur, ita ut*

sol

No. 98.

sol iis, quæ è terrâ nascuntur, satis esse posit, neq; tamen fieri potest, etsi multi jam tentarint, ut in Jonia aut Peloponneso Laser producatur, cum in Libya spontè producatur. Neq; enim in Joniâ, neq; in Peloponneso est ejusmodi humor, qui ipsum nutriat. Quod vero multa alia etiam Medicamenta regiones, etiamsi sol sufficiat, alere non posint, aliæ O. *vero spontè producant, id quod dicturus sum considerandum præbet, quantum locus loco etiam valde vicino, ad vini suavitatem præstet, quamvis sol æqualiter sufficiat, cum in hoc terræ humor sit, qui vinum suave exhibeat, in illo vero minimè. Sunt quoq; agrestia non pauca in loco nascentia, quæ ad ulnæ spatium translata, non amplius produci comperias, &c.* Det er for den gemeene Mands skyld paa vort Danske Sprock saa megit at sige: P.

Oc uden saa er at det som voxer/bekommer saadan en Vedske aff Begyndelsen/som er dets Natur gemeß/huilcken den kand drage til sig/kand det ingenlunde voxe: men at det som udbryder oc voxer/kand icke komme frem oc skiude sig/uden det hafuer saaden en Vedske som kommer ofuereens med dets Natur/kand mand letteligen her aff forstaa oc eracte: At *Jonia* oc *Peloponnesus* er saadant it Land huilcket icke en ringe Ting om Aarsens tider blifuer brændt aff Solens Heede/saa at det som voxer sammesteds hafuer Soelskin nock: Men dog kand det icke skee enddog mange hafue prøfvet det/at den Vrt *Laser*, som aff sig selff voxer udi det Land *Lybia*, kand groe oc fremkomme udi *Joniâ* oc Q. *Peloponneso*: thi der huercken udi *Jonia* oc *Peloponneso* er saadan en vedske/som kand føde oc opklecke denne Vrt. Men at somme Lande icke kand bære mange oc atskillige *Medicamenter* oc Lægedomme/ enddog at Solen er nock beqvem der til/huilcke dog andre Lande aff sig selfve/enddog de icke blifve saaede/ frembære/ gifver os det som jeg nu skal sige at acte/ huor megit en sted/enddog den kand være en anden gandske nær/ kand frembære lifligere oc sødere Vjn end den anden /w.anseet at Solen paa begge steder lige megit oc lige varm skinner/efterdi her i denne R. Jord er saadan en Vedske som giør Vjnen sød oc liflig/ men udi en anden Jord oc paa en anden sted er samme Vedske ingenlunde. Der ere oc mange vilde Vrter/ huilcke dersom de ickun blifue en Alen langt

No. 98. forsløttede fra den sted de voxe paa/ da kand mand erfare at de vißne oc gaa slet ud.

Dette samme hafuer oc den treffelig oc fornemme *Poëta* Virgilius vel vist/ oc derfore vel derom taler saaledis:

-- -- varium Cœli prædiscere morem,
Cura sit, ac patrios cultusq́ habitusq́ locorum:
S. *Et qvid quæq́ ferat regio & qvid qvæq́ recuset.*
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei frutices alibi, atq́ injußa virescunt
Gramina, &c. --- --- --- --- --- ---

Huilcket paa voris Danske Sprock er saa megit sagt: Mand skal gifue vel act paa Luften huordan den er/oc paa Steden huorledis den er dannet oc dyrcket/saa oc huad for nogit it huert Land

T. kand bære/oc huad det icke kand bære. Her kommer bedre Druer/oc der kommer snarere Korn / andensteds voxe Træer oc Buske/ oc andensteds grønnis Græsit/ oc voxer efter Ynske oc Begierng. Huorpaa vi klarligen hafue Exempel udi Multebær / om huilcke vi paa sin sted/ nemlig i den tredie Part aff denne voris Danske Vrtebog *lit.* R. *pag.* 339. *No.* 189 vijtløfteligere ville handle.

Dette skal mand vel gifue act paa / oc flitteligen betæncke / førend mand saa letteligen oc vrangeligen dømmer om

V. *Botanicos*, oc deris Skrifter oc Lærdomme / som om Vrter oc deris Kræfter skrifue/ huilcket ingenlunde om disse Paddehatte alleene skal forstais/ men endoc til andre steder skal henføris. Men paa det at vi icke skal gaa forlangt fra voris Forsæt/da ville vi ey meere derom paa denne tid tale/men fare fort udi det som vi os foretagit hafue.

Primula veris, Kodrøfvel/ Hane-leeg/ see

X. udi den ne samme Part / *lit. H. Pag.* 63. *No.* 51. huor vi om Herba Paralysi hafue handlet.

pru-

No. 99.

Prunella, Brunel / see udi denne Part / *lit. B. pag.* 29. No. 17. huor vi Brünellam hafue beskrefuit / oc om hendis Kræfter talet.

Prunus sylvestris, Slaae / Slaaen-Torn / see ocsaa udi denne samme part / lit. A. pag. 13. No. 1. huor vi om Acacia hafue handlet oc tracteret.

Y.

Pseudoiris

Nafnet.

A.

Pseudoiris, Horsse-Bønne / Gule Vand-Lilier / Moegen / Flæe-Lilier / Mae-Flæ-Lilier / Den kaldis paa Tydsk: Gelb-Wasser-schwertel / Wasser-Lilien: Den er den anden slags Calmus / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Acorus adulterinus, det er: Den w-ecte Calmus: Den blomstris udi Maj-maanet oc Skiersommer.

Udvortis Skickelse.

B.

Denne gule Vand-Lilie hafuer Blomster / ligesom de blaa-Lilier der voxe udi Hafver / huor om vi haffue talet *lit. L. Pag 70. No 58.* men de ere dog lengre oc smallere / oc Ryggen eller det middelste paa Bladet staar noget ud fra begge siderne. Hendis Stengeler ere slette / trinde / hulle inden i / oc de blaa Liliers Stengeler icke wlige / oc de ere gierne hen ved tre Fødder høye / oc paa dennem ere der mange gule Blomster / ligesom paa de andre blaa Lilier / uden det at disse øfverste Blade ere smaa / oc ligesom de Bladers / som ere paa de blaa Lilier / liden Afmalning / Kiendetegn / eller oc Lefninger oc *rudimenta* Effter Blomsteret kommer hendis Frøehuse / huilcke ere tycke / lan-

C.

No. 99. lange/ oc trekantede/ udi huilcke der ere mange tette Frøe-Kor-
ne/ huilcke ere udi en synderlig Orden/ flade oc slette/ oc nogit
større end Linser eller Muse-Vicker. Hendis Rødder som
gaae neder paa skack i Jorden ere lange oc fulde med Knæer/
oc hafue mange Trefler som skifte sig selff udi mange Parter.
D. Deris Farfue er bleeg-rød/ oc hafue saadan en Smag som
snerper Munden sammen.

Pa. 111 N. 99. Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Urt see vi mangfoldeligen at voxe/ icke alleniste
udi Søer oc Aaer/ men oc udi Grøfter/ oc forgroede steder/ oc
udi Kier oc Moser.

Krafft oc Brug.

E. Efterdi denne Urt voxer her i disse Lande mangfoldeli-
gen/ oc paa saa mange steder som nu er sagt/ oc den gemeene
Mand paa Landßbyerne hafuer icke altid Raad/ oc ey heller
altid stunder til at kiøbe andre *Medicamen*ter paa Apotecket/
da hafue vi meent det raadeligt oc gafnligt at være/ de Virck-
ninger oc Kræfter at optegne/ som *recentiores Medici* hafue
F. befundet denne Urt at være begafuet med. De sige oc holde
for/ at denne Urtis Rødder ere kaalde i deris Nature/ oc tør-
re/ ja endocsaa treffeligen binde.

Herfore naarsomheldst at Blodet flyder ofuer Natu-
ren alt for meget/ enten igennem Lifuet/ saa som udi Blodsot/
G. eller igiennem Munden oc Næsen/ eller igienem Quinder-
nis Hemmelighed/ da maa mand tage disse Gule-Vand-Li-
lier Rødder oc syde denem udi Vand eller Viin/ oc gifue den
Siuge deris Afsød at dricke beblandet med Sucker.

Ja *Dodonæus* oc *Tabernæmontanus* de formelde/ at
der ere nogle som sige/ at disse samme Gule-Vand-Liliers
Rødder kand *præservere* oc bevare os fra alle ofuerflødige
Blod

Blodflod/ dersom mand ickun allene bær dennem hos sig. No.100

Der ere oc nogle *Medici practici*, som befale at mand skal tage denne Vrtis Rødder oc nedsylte / at mand saa kand bruge dennem/naar Mafuen/efter mand faar faait Mad/ey vil vel lucke sig oc bestyrcke sig/til at forrette sit naturlig Verck oc Bestilling/paa det den der ved kand hielpis til at fordøye Madden/ oc gjøre sin naturlige Bestilling. Huo derfore som hafuer lyst der til/ kand nedsylte disse Rødder med Neglicker/ Kanneel/ oc med lidet Cardemomme/ Sucker oc Honning/ paa den maade oc maneer/ som mand pleyer at nedsylte Vald-Nøder/ eller oc det beste oc inderste aff Quæder. H.

Ptarmica.

Nafnet.

A. Ptarmica, Vild Bertram/ Spidtz Regnfan/ Huid Regnfan: Den kaldis paa Tydsk: Weisser oder Spidtzer Reinfarn: Den udbryder med sine Blomster udi Maymaanet / oc beholder dennem end oc udi Ormemaanet oc Skiersommer. Den er den anden slags Drage-Vrt som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Dracunculus pratensis serrato folio, det er: Enge-Drage-Vrt med kerfuede Blade. B.

Vdvortis Skickelse.

Hendis Stilcker ere hen ved en Fod eller halfanden høye/ oc skiude en heel hob trinde Quiste oc grene fra sig/de bekomme nogle Blade allevegne/ huilcke ere lange / oc hart ad saa store som Dragoners eller Kongens Salattis/som voxer udi Hafver/ huilcke mand pleyer al bruge til Salat / eller oc som Ligustri Germ: det er vild Olie-træis smaa Blade/huilcken vi nogit tilforn *Pag. 105. No. 93* hafue beskrefuit/ oc de hafue lige- C.

saadan

N. 100. saadan en Fadtzon/ men dog ere de paa de yderste Sider langt meere kersuede: Hendis Blomster sidde øfuerst i Toppen paa hendis Grene/ oc midt i ere de guulactige/ men omkring dennem sidde ganske mange smaa/ huide Blade/ oc de ere mindre end Chameel-Blomster: Ved Roden ere mange Trefler oc Traade.

D.

pag. 112. N. 100. Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Urt voxer gierne paa Diger oc Gryfter/ item udi Enge/ dog allerheldst lader den sig finde udi Ager-Rene/ item huor Agrene slippe oc endis.

E.

Krafft oc Brug.

Denne vilde Bertrams Blade ere skarpe/ naar de ere tørre/ oc derfore/ dersom de blifue stødte til Pulver/ kand de komme en til at nyse/ oc kand mand derfore bruge dennem/ naarsomhelst mand icke hafuer bedre *medicamen*ter oc Lægedomme til Hofuedet/ oc detz Siugdomme.

F. Dersom denne Urtis grønne Blade blifue stødte oc lagde paa de steder/ som mand enten hafuer stødt sig/ eller oc faldet oc slaget sig/ saa at det er blefuit guult eller blaat der efter/ da ere de gode til at borttage samme gule eller blaa Pletter eller Saar/ som aff samme Stød/ Fald eller Slag ere komne.

G. Efterdi vi nu hafue handlet om den huide oc vilde Regnfans eller oc den vilde Bertrams Historie/ da er det icke meer end billigt at vi jo ocsaa her hãdle om den rette Bertram/ som paa Apoteckene er brugelig/ w-anseet at den vel for Tidens skyld som den blomstris paa/ burde at henføris til Sommer-Parten.

Pyrethrum.

Nafnet.

Pyrethrum, Bertram / den kaldis paa det Tydske Sprock: Bertram / Geyser-Wurtz / Pertram / Zahn-Wurtz / Speichel-Wurtz: Den blomstris saa som nu er sagt / om Sommeren: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Pyrethrum flore bellidis, det er: Bertram med Tusindfrydis-Blomster.

A.

Vdvortis Skickelse.

Bertram hafuer Blade som ere gandske megit iskaarne oc kløftede / oc ligesom ligne Fennickels Blade / men dog mindre / oc komme megit ofuereens med Oerre-Vrtis oc den smal-bladede Pastinackels eller ocsaa Commel-blommes blade: Stenglene ere en spand høye / eller oc nogit lidet der ofver / øfuerst oppe i Toppen kommer der it vijt oc bredt Blomster / som er ligesom de store Tusinfryders Blomster / men dog større / oc den middelste Deel er guulactig / oc omkring den ere nogle smalle oc langactige smaa Blade / huilcke paa den øfuerste side ere huidactige / men paa den underste nogit Purpur-farfvede: Frøet kommer imellem Klebrene som sidde midt i Blomsteret / oc det samme er tyndt oc langactigt. Roden er saa tyck som en Finger / oc hafuer en mørckactig-rød Farfve: Smagen er megit heftig skarp.

B.

C.

Figuren er at see: ☞ Pag. 113. No. 101.

Steden.

Huad Steden belanger som denne Vrt voxer paa / da er den icke anden end fornemme Hafver / thi den er en fremmet Vrt / som icke i saa stor menge her voxer / som den ellers brugis.

D.

Kraft oc Brug.

Om denne Urtis eller oc heller Rods Natur oc *Temperament* (thi den allene frem for baade Blomsterne oc Bladene blifuer til Menniskens Nytte / Gafn oc Brug / aff Apoteckerne efterspurt / oc udi deris Lader indført) siunis *Tabernæmontanus* allerbest at hafue dømt / i det hand / for den treffelige skarpe Smag som den gifuer fra sig / henfører den til de Urters Tal / som ere varme oc tørre udi den tredie Grad.

E.

Men w-anseet at fornæfnde *Auctor commend*erer denne samme Urtis Rødder til atskillige Legemens Tilfald / saa ville vi dog gaa alt saadant forbj / oc raade den gemeene Mand / at de den helst bruge til at forlindre Tændernis Pine med / oc det saaledis at de enten bide paa den / eller oc afsyde den udi Ædicke / Vijn eller Vand / oc med dens Affsød udskylle Munden / thi det er icke at sige aff / huor krafteligen de pleye at stille Tænædernes Verck oc Pijne.

F.

Dersom en Tand er forfulet / oc mand tager lige megit aff Bertram-Rødders oc Ege-Eblers Pulver / oc elter det udi Krummen aff nyt Brød / som nyes er taget aff Ownen / oc giør smaa Piller der aff / oc med een eller to aff dennem opfylder den hulle Tand / da stillis (efter *Tabernæmontani* Meening) her ved Pijnen strax.

G.

Sandeligen denne Rod er een aff de allerfornemste / som ere tienlige til de Suagheder som Hofvedet tilfalde / oc hafue deris udspring aff en kaald Aarsage / oc derfore / naar *Medici* skal *commen*dere dennem nogit som ere tyck-hørde / da enten sielden eller oc aldrig gaa de denne forbj: Men de den frem for alle andre til fornæfnde Suagheder bruge. Men saadanne *Compositiones* her at indføre er icke voris Forsæt / efterdi vi ickun om *simplicibus* fornemmeligen skal handle.

H.

Pul-

Pulmonaria maculosa.

Naffnet.

Pulmonaria maculosa, Spettet eller plettet Lunge-urt: Den kaldis paa det Tydske Sprock: Hirsch-kol/ Flecken-kraut/ klein wal-wurtz/ Lungen-kraut: Den lader sig tilsiune med sine Blomster strax om Vaaren/ oc den er den første Raheel med Pletter som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Symphytum maculosum, *sive* Pulmonaria latifolia, det er: Spettet eller plettet Raheel eller bred-bladet Lunge-Vrt. A.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt er gandske lijg den store Raheel/ (huor om vi udi den tredie Part *Pag. 209. No. 59.* ville handle/ men hendis Stilcker ere kortere/ oc hen ved en spand høye: Hendis Blade ere mindre/ huasse oc lodne/ oc paa dennem siunis der nogle smaa huidactige Pricker oc Pletter/ enddog mand den ocsaa tijt kand finde foruden samme Pletter at fremkomme: Hendis Blomster/ som den bekommer/ ere oc i lige maade de forbemelte Raheels-blomster icke u-lige/ eftersom de udi førstningen ere røde/ men naar de blifue udsprungne/ oc aabne sig/ da hafue de en blaa purpur-farfue. Huad denne Vrtis Rod er anlangendis/ da er den sort oc haard/ oc skiuder sig paa skack neder i Jorden/ oc den hafuer nogle Trefler/ huilcke oc i lige maade ere sorte/ som Roden i sig selff er. B. C.

Figuren er at see: ☞ Pag. 114. No. 102.

Steden.

Denne plettet Lunge-Vrt voxer her mangfoldeligen/ eftersom den mangesteds udi disse Lande i Skofvene er at finde D.

No. 102 oc bekomme / dog ere der oc vel de som denne samme Vrt udi deris Hafver indføre oc plante.

Krafft oc Brug.

Plettret Lunge-Vrt sigis oc holdis fore / icke alleniste at være kaald udi sin Natur oc tørre / men endocsaa at hafue en

E. synderlig Kraft til at heele oc læge / oc end fornemmeligen at tiene til Lungens Bylder oc Saar / huor aff den ocsaa hafuer bekommet dette Nafn at den kaldis Lunge-Vrt.

Aff denne Lunge-Vrtis Saft blifuer paa Apoteckene bered en Syrup med Sucker / huilcken er ofuer maade god for dennem / som aff Svindesot plages / eller ocsaa for deñem som udi Lungen ere stuckne / eller i andre maade aff Lungesot befin-

F. de sig at være ilde tilpas / oc Lungen at være saaret oc bullen: Oc er det raadeligt her hos / at mand fornæfnde Sirup udi det Vand som aff denne samme Vrt blifuer *destillerit* indtager oc dricker fastendis om Morgenen.

Ellers saa er det endoc vel værdt at mercke / huorledis at ickun det bare *Decoctum* oc Affsød aff denne Vrt udi Vand allene kand hielpe oc tiene dennem som spytte Blod / dersom de / som saaledis ere plagede / dricke det tijt / naar de tilforn haf-

G. ve giort det sødt med nogit Sucker / at det dis bequemmeligere kand indtagis oc drickis.

Pulsatilla.

Nafnet.

Pulsatilla, Blaa Vejr-Vrt / Blaa Ko-bielle / Blaa Oxe-Øre: Den kaldis paa Tydsk: Kuchenschelle / Schlotten-Blumen: Den seis med Blom-

A. ster om Vaaren / oc er den første Pulsatilla eller Vejr-urt som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Pulsatilla folio

folio craſsiore & majore flore, det er: Tyck-bla- No 103.
det oc ſtor-blomſtret Vejr-Vrt.

Vdvortis Skickelſe.

Blaa Ko-bielle hafuer mange Blade / ſom ere gandſke megit udſkaarne / oc der til med huaſſe / lodne / oc gandſke megit ligne den vjlde Paſtinackels / dog diſſe ere meere lodne / oc i fleere Blade aff Naturen ſkillede oc kerfuede. Midt iblant diſſe Blade / komme nogle Stilcker op / ſom ere henved en halft Fod høye / oc der hos tynde oc lodne / paa huilcke der voxer ickun it lidet Blad / oc det ſidder midt paa Stengelen: Øfuerſt i Toppen paa dennem komme hendis Blomſter / huilcke aff ſex ſmaa lange Blade beſtaa / oc diſſe ſamme Blade ere mange gange oc tijt kringbøjede / oc de ſtaa icke op i Vejret / men henge ned ad ſom en liden Klocke: Blomſternis Farfve er Tormaanetz-Fiolers-farfve icke w-lijg. Hendis Klebre / ſom hun bekommer midt i Blomſterne / ere gule / oc efter blomſterne kommer it lidet Hofvit / efter huilcket der kommer nogen lang Føn / ſom er graa-actig / under huilcken Frøer ſkiulis: Smagen ſom hun gifuer fra ſig paa Tungen er ſkarp: Hendis Rod er lang / oc undertiden henved en Finger tyck.

B.

C.

D.

Figuren er at ſee: ☞ Pag. 115. No. 103.

Steden.

Denne Vrt voxer her i Landene paa gammel oc w-dyrcket Jord oc hos Veye / Item paa Backer / oc huor ſandactig oc Steen-grund er / den blifuer ocſaa tijt oc ofte førdt aff Marcken / oc blifuer plantet udi Hafver: Men beſynderlig blifuer den elſket / huilcken hafuer enten en huid / eller guul / eller ocſaa en høyrød Farfve. *Bauhinus* ſkrifuer vel / at hand hafuer fornummet denne Vrt ocſaa med dobbelte eller opfylte Blomſter at ſkulle findis / men i all Sandhed / om det ſaa er ſom hand

E.

No. 103 der om skrifuer / da maa den vel strijde med de kiønniste Anemoner med sine Blomsters Deylighed.

Krafft oc Brug.

Dette slags Ko-bieller / vi her hafue beskrefuit / er med sine *Qvaliteter* / Kræfter oc Natur / aldelis tuert imod den Urt vi nest tilforne hafue handlet om / eftersom denne hafuer den Art oc Natur at den brænder / oc med sin Hitzighed giør store Vobler oc Blegner paa Huden. F.

Denne Urt kand mand derfore bruge udi huer anden Dags Kaaldesiuge / støde den oc legge den paa Haandledet / at den kand foraarsage Blegner oc Vobler sammesteds / huilcke / naar de opkomme / giøre det / at Kaaldesiugen gemeenlig plejer at sacte sig oc gaa bort.

G. Huo som hafuer mange Vorter / kand tage den Saft som aff denne Urt blifuer udkryst / oc smøre der paa; thi da meenis de at skulle gaa bort oc forsuinde.

Dersom mand tager denne samme Urtis Rødder oc tørrer / oc *pulveriserer* dem / oc drager aff det Pulver op i Næsen / da kand det / ligesom andet Nyse-Toback / komme en til at pruste oc nyse.

H. Aff Italianerne / (som den *Auctor* der hafuer forbedret *Dodonæum* vidner /) blifuer denne Urtis Rod *commenderet* dennem som aff Pest ere befængde. Ja den endocsaa aff dennem blifuer *refereret* oc henført til deris *Antidota*, huilcke de bruge imod allehaande slags Forgift / oc de med samme *Antidotis* beblande denne samme Urt: Men her i Landet / oc mange andre steds skiøteer mand intet om Roden.

I. *Camerarius* lærer / at det Vand som aff denne Urt blifver brændt oc *distilleret* / for den treffelig Kraft det hafuer til aabne oc rense / blifuer undertiden udi Pryssen brugt imod huer anden Dags Kaaldesiuger oc deßlige / oc det med temmelig god *Succeß* oc Fremgang.

Pyrus

Pyrus.

Nafnet.

Pyrus, Pære-Træ: De kaldis paa Tydsk: Byr-Baum: Det udbryder med sine Blomster udi Maymaanet / oc det gemeenlig førend Eble-Træerne deris Blomster bekomme. Der ere gandske mange slags Pærer til / som voxe her i disse Lande / som ere / Sommer-Pærer / Vinter-Pærer / Sucker-Pærer / Steen-Pærer / Pund-Pærer / Canneel-Pærer / etc. Men vi ville / iblant saa mange slags ickun det allerførste som *Bauhinus* taler om / beskrifue / huilcket slags aff hannem kaldis Pyrus sativa, det er: Tamt Pære-Træ. A.

Vdvortis Skickelse.

Tamt Pære-Træ er it høyt Træ / oc skiuder sine Grene icke ud i Bredden / men høyt op i vejret: Bullen er undertiden tyck: Vedden er gandske god at arbeyde udi / oc besynderligen er den meget bequem til at skære Bogstafve / Figurer oc andet saadant udi: Farfven er guulactig: Bladene ere bredactige / oc omkring ved siderne nogit Circkeltrinde / grønne / men paa den side som vender ned ad / huidacteligere: Blomsterne ere huidactige: Pærerne eller Fructen er mestendeelen langactig oc toppet / men paa Storligheden / Farfven oc Skickelsen er stor forskiel: Hinden eller skrellingerne / som der ere omkring dennem / hafue icke eens Farfve / thi endeel ere grønne / andre ere sommesteds nogit røde / nogle ere oc gandske røde / etc. Frøet eller Kiernerne / som ere i hindactige Kiernehuse / ere sorte / oc sidde midt i Fructen. Roden skiuder sig baade lige oc paa skack neder i Jorden. B. C. D.

Figuren er at see: ☞ Pag. 116. No. 104.

Steden.

Huad

Huad Steden sig belanger / som Pære-Træerne groe paa / er vel ingen tuifl paa / at en huer jo veed / at det slags som her aff os er beskrefuet / er ickun udi Hafverne / paa Landßbyen saavel som i Kiøbstæderne at finde / oc ere de nu gode / nu ringe / som Jorden er god til / eller oc som Stammerne eller Ymperne ere / som ere podede: Men de vjlde Skof-Pærer ville vi intet her tale om / thi de findis icke nær i saa stor mangfoldighed / som ellers Skof-krabber eller Skof-Eble.

E.

Kraft oc Brug.

Det er for den gemeene Mand megit nytteligt at vide / at alle slags Pærer / (efter *Dioscoridis* Vidnißbyrd) hafue den Natur at de binde. Huo derfore som hafuer sin Sundhed kier / hand tage sig vare / at hand ey til Middags eller Aftens Maaltid lader bære Pærer frem for sig / til den første Ret.

F.

Dersom mand æder raa Pærer / da opblæse de oc ophefve Mafven. Huo derfore som befinder sig at være genegit til *Colicam paßionem*, den see sig vel fore / at hand icke fortærer raa Pærer. Oc dette er Aarsagen huorfore mand pleyer at komme paa sødne oc stegte Pærer enten Annijs-Frøe eller oc Fennickel-Frøe.

Men de som aff Steen eller aff Nyre-Vee befinde sig tijt oc ofte at angribis oc plagis / dennem raade vi at de endeligen sig fra Pærer skulle afholde / saa fremt som de ellers ville giøre det som deris Sundhed vedkommer / oc er tienligt.

G.

Men det er dog at acte / at iblant alle slags Pærer / da ere de / de allerfornemste oc beste / som aff dennem der Vrter beskrifue kaldis: Pyra moscatellina, det er: Deßmer-Pærer / huilcke mand ellers her i Landet plejer at kalde Canneel-Pærer / oc det for den *Aromati*ske Smag / som de hafue / thi de jo smage megit efter Krydde-Vrter / oc derfore pleye ocsaa Sucker-Bagene at bage huidt Suckerkandi paa dennem.

H.

Aff

Aff de gemeene slags Pærer stødis her i disse Lande Most/ huilcken ligesom Øl oc Eble-Most giør en drucken/ men Pære-Mosten er dog meere affholden end Eble-Mosten/ oc det fordi at den icke er saa gemeen/eller saa let at bekomme som Eble-Mosten/ w-anseet at Eble-Mosten er megit sundere oc bedre end Pære-Most.

I. Mand plejer ocsaa ellers/saavel i disse som oc i andre Lande/ at tørre Pærer udi Bag-Owne/ huilcke ere gode for dennem som hafue ont aff Blodsot/ oc kand derfore dennem *commenderis*.

Somme aff *Medicis Practicis*, (huilcket er synderlig at mercke) befale at mand skal lade alle slags Pærer oc Quæder være ude aff Stuen eller Sengekammeret naarsomheldst Barselquinden skal føde: Thi de ville ellers sige/at Pærers oc Quæders Luct er paa de Tider Quinderne ofuermaade skadelig: Oc det icke uden god Forstand eller Aarsage/ huorom mand icke saa vijtløftig som vel behøvedis paa denne sted kand tale. Huorfor det er dennem raadeligt/ som letteligen pleye at lide Mißfødsel/ at de vel udi de første oc middelste Maaneder beprydе deris Skabe med Pærer oc Quæder/men udi de sidste Maaneder/ lade dennem være borte.

K.

L. Dersom mand tager Pære-Blade oc afsyder dennem/ oc legger omkring Quindernes hemmelige steder/ da forhindre de at Moderen ey kand falde neder.

(Q.)

Qvinqvefolium.

Nafnet.

A. Qvinqvefolium, Fem-Blad/ Fem-Finger-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Fünff-Finger-kraut/

No. 105. **Fünff-Bladt:** Den blomstris ofte udi Maymaanet / oc ofte udi de andre Sommerens Tider oc Maaneder: Den er den første i Ordenen med gule Blomster / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Qvinqvefolium majus repens, det er: **Den store krybendis Fem-Finger-Vrt.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Den store krybendis Fem-Fingers-Vrt / huilcken ocsaa ofte hafuer sine Blade / breder sig vijt ud i det den kryber / oc den paa samme Maneer som Jordbær-Rijs / skiuder nogle tynde oc *subtilige* Snellinger fra sig / huilcke sig strax feste i Jorden / oc ofte gifve ny Vexter oc Grøde fra sig. Den kommer frem med nogle gule Blomster / ligesom den gule Gaase-Vrt eller store Røllicke. Roden / som den hafuer / er lang / tynd / Castanie- eller Granat-Brun / oc krybendis: Smagen som den gifuer fra sig paa Tungen / snerper Munden sammen.

C.

Pag. 117. No. 105. Figuren er at see: ☞

Steden.

Dette slags Fem-Fingers-Vrt lader sig finde mangfoldeligen paa tørre Gryfter / ved siden aff Fiske-parcke oc Aaer; Item oc besynderligen paa Kirckegaarde / disligeste ocsaa udi Hafver under Træerne.

D.

Krafft oc Brug.

Der ere vel mange oc atskillige slags Fem-Finger-Vrt / foruden den vi her hafue beskrefuit / huilcke (efter *Botanographorum* Meening) komme ofuereens med huer andre udi deris Natur oc kræfter: Men vi dog heldst hafue deñe villet beskrifve / aff den Aarsag / at den her i Landet allermest er at finde / oc *Hieronymus* Bock vidner om den samme / at den ocsaa holdis

E.

for

No. 105

for at være den samme Fem-Fingers-Vrt / som paa Apotecke-ne skal indføris / oc der sammesteds forbrugis.

Om denne rette slags Fem-Fingers-Vrt / vidner *Galenus*, at den tørrer udi den anden Grad / oc hafuer en gandske ringe ting aabenbare Varme / for huilcken sin Kraftis oc Naturs skyld / den dis meere tørrer / oc dis mindre er skarpsmagendis.

F.

Herfore er der ingen *Medicament* eller Lægedom bedre imod Tandeverck / end Fem-Finger-Vrtis Rod / naarsomheldst at den er søden oc kaagit / dersom ellers denne Tandverck kommer aff en v-maadelig oc v-tempererit Varme oc Heede / eller oc dersom samme Vee oc pine er kommen aff tynde / skarpe / oc salte Vesker / som pleye at plage oc pine Tand-Rødderne / oc skal mand derfore skylle Munden tijt oc ofte der udi.

G

Ja den endoc er god imod atskillige andre Suagheder / oc onde tilfald som ere i Munden oc udi Suelgit i Halsen.

Det er aff Forfarenhed befundet / at Næsen som hafuer blødt / er stillet der aff / at mand ickun hafuer holdet Fem-Fingers-Vrt udi sin Haand.

Dersom mand vil tage Fem-Fingers-Vrtis Blade / oc afsyde / oc samme Afsød bruge som it Elistijr / eller oc indtage oc dricke det / da er det got oc hielper imod all Quindernis alt forstrenge Tider; item imod Blodsoet eller Blodgang.

H.

Men det er forfengeligt at dømme oc meene / at denne Vrt skulle kunde bortdrifue Diefuelen oc de onde Aander / huilcket *Andreas Laurentius* med all rette hafuer *improberet* oc lastet.

Ja det er ocsaa i lige maade ickun idel Forfengelighed / at indbilde sig oc tæncke / at denne Vrtis Blade skulle være saaledis gafnlige (saa som *Dioscorides* siger) til Kaaldesiuger / at mand skulle tage Bladene aff fire denne Vrtis grene / dersom

I.

N. 106. det var den Fierde dags Kaalde / oc dersom det var den Tredie dags Kaalde / skulle mand tage aff tre Grene / oc dersom det var huer dags Kaalde / som nogen kunde hafue ont aff / da skulde mand tage Blade aff en Gren / oc gifue den siuge ind at dricke / med nogit lidet Peber udi Miød eller Vijn.

A.

(R.)

Radix cava.

Naffnet.

Radix cava, **Gemeen Danske Hul-Vrt / Hul-Rod / Rød Hane-Kam:** Den kaldis paa det Tydske Sprock: **Hol-Wurtz:** Den udbryder med sine

B. Blomster strax om Vaaren: Den er den første Jord-Røg med trinde Rødder som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Fumaria bulbosa radice cava major, det er: **Den store trind-rodet Jord-Røg med en huul-Rod.**

Her siunis det raadeligt / at vi med it Ord korteligen

C. paaminde den gemeene Mand / at de giøre forskiel imellem denne Vrt / oc den trinde Hul-urt / huilcken vi tilforne i denne samme Part *lit.* A. *Pag. 21. No 9.* hafue beskrefuit / huor vi om Aristolochiâ hafue handlet: Eftersom det ellers for Naffnenis *convenientz* oc *affinitetz* skyld letteligen kand skee / at mand denne holdte for at være den anden / oc atter igien / hin at være denne / oc saa disse tuende Vrter / som ere atskillige / kand meene at være een / oc dennem derofuer med hin anden *confundere.*

D. Thi de vel begge her i Landet / paa Apoteckene / saavel som aff den gemeene Almue / blifue kallede Hul-Vrter / men den første blifuer dog / κατ᾽ ἐξοχὴν (saa som mand pleyer at tale)

le) kaldet **Trind Hul-Urt**/ oc paa Latine Ariſtolochia rotunda; Men den anden bliffuer kaldet **Den gemeene Danske trinde Hul-Urt/eller Hul-Rod**/ oc aff ſomme Ariſtolochia rotunda vulgaris. Oc dette burde Henrick Smidt lagt til udi hans Urtegaard/ huor hand denne Hul-Rod kalder Ariſtolochiam rotundam, det er/ Trind Hul-Urt/ oc legger icke det Ord vulgaris, det er: **gemeen**/ til det Latinske Nafn/ huilcket dog *Hieron:* Bock hafuer giort.

E.

Aff denne gemeene Hul-Urt eller Hul-Rod ere der tuende ſlags: Den ene er den gemeene oc ſtore / om huilcken vi her ofuen til hafue talet/oc huis Beſkrifuelſe vi ſtrax her neden for ſkal indføre: Den anden hafuer ickun et ringe Forſkiel paa Blomſterne/huor paa den fra den førige kand ſkillies/ ſaa ſom *Dodonæus* ſiger/oc er ellers ickun langt mindre / intet hulrodet/ men er heel inden i/ oc derfore med all rette burde kaldis paa Latine: Radix cava non cava, det er/ **Hul-Rod ſom icke er hul-rodet**/ eller **Opfylt Hul-Rod**/ oc den er den tredie trind-rodet Hul-Rod ſom aff *Bauhino* beſkrifuis/ oc den kaldis aff hannem: Fumaria bulboſa, radice non cava minor, det er/ **Den liden trind-rodet Jord-Røg/ huis Rod icke er huul.**

F.

G.

Udvortis Skickelſe.

De Blade ſom denne gemeene ſtore Danske Hul-Urt eller Hulrod hafuer/ ligne ſaare megit / de Ruders Blade ſom voxe i Hafver /men de ere ſtørre oc bredere: Deris Farfue ſom de hafue er bleeg-grøn / nemlig de ſtore Suale-Urters eller Ackeleye-Bladers-Farfve icke w-lijg / huilcke de ocſaa / huad den udvortis Fadtzon er anlangende/gandſke megit ligne/men dog ere de mindre. Hendis Stilcker ere rette oc rancke/tynde/

H.

 ſlet-

N. 106. slette/ oc en spand høye/ øfuerst omkring disse Stilcker sidde Blomsterne udi Orden oc Rad/ de samme ere langactige / oc ud til enden ligesom et Horn/de gule Torske-Mundis Blomster icke wlijge / eller oc de Blomster som sidde udi Ackeleye Blomsteret/ huilcke ocsaa ligne it Horn/ oc gemeenligen bliffve aftagne/ oc deris yderste Tipper sugte: De hafue gierne en

I. purpur-rød-farfve / dog ere de oc undertiden huide. Hendis Frøe er i lange smaa oc smale Belle oc Frøehuse / oc det hafuer en sort Farfve/ oc er lidet oc glintzende. Hendis Rod er trind/ oc Knudervorn/oc paa den nederste Part er den flad oc hullet: Det inderste aff denne Rod / den stund den er fersk / er guulactigt / ligesom spitze Skreppe-Rødder / men naar den er vissen/

K. da hafuer den en mørck-grøn-farfve. Hendis Smag er beesk oc tryckhalset.

Pag. 118. No. 106. Den gemeene oc store Danske Hulrods Figur er at see ☞

Pag. 119. No. 107. Den andens/eller den liden opsylte Hulrods følger strax efter ☞

Steden.

En stor mangfoldighed aff disse tuende gemeene Hul-Rødder voxer hos os nu udi Vænger/nu udi Skofue under store Træer/nu udi smaa Krat oc Lunde / ja den ene er oc under-

L. tiden under Tiørne oc Rijs at finde.

Krafft oc Brug.

Denne sidste Hul-Rod er her i disse Lande gandske megit brugelig/ eftersom Ammer/ Jordemodre oc andre saadanne Quinder den samme / saa ofte oc jdelig bruge / at den derfore retteligen kand sigis til Quindernes Apotecke at henhøre/oc til de *Medicamen*ter at skulle henføris/ som ere gode for Hierte-Vee/ Mafvens opblæselse oc ophefuelse/ oc Moderens op-

M. stigelse / thi saa tiit nogen iblant dennem aff fornæfnde Siugdomme faar ont/ vide de strax hin anden samme Rod udi Dricker at indgifue.

Ellers

No.108

Ellers saa *commenderis* ocsaa begge disse tuende slags trindrodede Jord-Røgs eller Hul-Vrters Rødder / stødte til Pulver imod Orme i Lijfuet / saa at en deel aff den gemeene Mand holde det for it synderligt *secret* oc hemmeligt Raad. Huorfore/huo som der vil/ kand naar Maanen tager aff/ gifve sine Børn huer Dag saa megit som tredie eller anden deelen aff it Quintin aff dette samme Pulver ind i Melck / Misd/ Græß-Vand/eller andet saadant Vand at dricke.

N.

Ranunculus.

Nafnet.

A.

Ranunculus, Krage-tæer/Hane-fod/Smør-leger / Smør-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Hanen-Fuß: En deel Hane-Fødder udbryde med deris Blomster strax om Vaaren / en deel udi Aprilmaanet/ en deel udi May-maanet/oc en deel blomstris den gandske Somer/saa at somme konme tilige/ oc somme kome sildere frem med deris blomster/ huilcke alle at beskrifue er ingenlunde voris Forsæt: En part derfore/at der ere saa mange slags til aff disse Hane-Fødder / som voxe her i disse Lande/at dennem alle at beskrifue vilde blifve alt for vijtløftigt: En part derfore/at de Almuen her i Landene ere saare vel bekiendte. Men efterdi her ere saa mange slags Hane-Fødder/som nu er sagt / da ville vi ickun allene beskrifve dennem / huilcke her mangfoldeligen voxe / oc huilcke at beskrifue nytteligst oc gafnligst kand være. Oc aff disse er den/den allerførste/huilcken paa Latine kaldis: Ranunculus, Apium risus, Skarp Hane-Fod udi Vand/ Vand-mercke/ Faare- eller Puage-Pebber: Den kaldis paa Tydsk: Hanen-Fuß: Den er den første Hane-Fod i Vand/ som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff

B.

C.

No. 118. aff hannem: Ranunculus paluſtris apii folio lævis, Det er: **Krage-Tæer udi Vand med Merckis oc gliſendis Blade.**

Vdvortis Skickelſe.

D. Denne Vand-mercke hafuer Stengeler / ſom ere trinde/ ſlette/oc inden til hule/huilcke tjt oc ofte ere tycke oc kløftede oc ſkiude mange Greene fra ſig / thi den udbryder med mange Stilcke: De Stilcke / ſom hendis Blade voxe paa / ere lange/ tycke oc feede/ men Bladene i ſig ſelfue ere ſlette oc kerfvede paa ſiderne: Hendis Blomſter/ſom komme øfuerſt i Toppen ere gule / dog blegere / oc mindre end den der voxer udi Hafverne: Efter Blomſteret kommer it lidet Hofvit/huilcket er Toppen / aff det allerydderſte paa Sparges-ſpire gandſke ljg. Hindis Rødder beſtaae aff mange ſmaa Traade oc Trefler: Men den gandſke Vrt hafuer en bleeg-grøn-Farfve. E.

Pag. 120 No. 118. Figuren er at ſee: ☞

Steden.

Den voxer gierne udi Gryfter ved Gierder / Diger / udi Moſer/Kier/oc andre ſaadanne fuctige Steder.

F. Den anden ſlags Hanefod vi her ville beſkrifue oc handle om/ er den der kaldis Flammula Ranunculus.

Flammula Ranunculus.

Nafnet.

Flammula Ranunculus, **Frøernis Pebber/ Liden guul Hane-Fod / med lange Blade:** Den kaldis paa Tydſk: **Langer Waſſer-Hanen-Fus:** A. Det er den anden ſlags Hane-Fod ſom voxer i Vand oc Kier/ huilcken *Bauhinus* beſkrifuer / oc den kaldis aff hannem: Ranun-

Ranunculus longifolius paluſtris minor, det er: No.109
Den liden lang bladet Moß- eller Vand-Hane-Fod.

Vdvortis Skickelſe.

Dette ſlags Hane-Fod / Frøernis Pebber kaldet / ſkiuder ſig op i veyret med nogle Stengeler / huilcke ere henved halfanden Fod høye / oc hafue nogle Knæer: Om diſſe Stengeler komme nogle langactige Blade / huilcke ere undertiden kerfvede omkring ſiderne / oc undertiden icke: Dens Blomſter ere ligeſom de andre Hanefødders Blomſter bleeggule / dog nogit blegere. Dens Frøe / ſom den bekommer / er oc ligeſom de andre Hanefødders Frøe / oc kommer udi nogle ſmaa Hofueder. Hendis Rødder ere fulde aff Trefler / aff huilcke de ocſaa beſtaar / ligeſom oc de andre Hanefødders Rødder. B. C.

Figuren er at ſee: ☞ Pag 121. No.109.

Steden.

En gandſke ſtor menge aff dette ſlags Hane-Fod / ſaavel ſom aff den forrige / findis her i diſſe Lande / oc det neſten paa eens Orter / efterdi den ene icke mindre end den anden lader ſig finde paa ſide vedſkvorne oc fuctige Steder / udi Kier / Moſer / Gryfter oc Grafuer / oc ved Bredden huor Vand er. D.

Kraft oc Brug.

Diſſe tuende oc andre ſlags Hane-fødder hafue den Natur / at de ere hitzige oc brende: Derfore naarſomhelſt at Hyrderne ſee dennem mangfoldeligen at groe paa en ſted eller Eng / pleye de gierne at drifve Faarene der fra / hen paa andre ſteder oc Platzer / ſom Hane-fødder icke voxe; thi det er viſt oc ſynderligt at mercke / at huor den ſidſte aff dennem mangfoldeligen E.

groer udi Engene / oc Faarene blifue ofte drefne hen til samme steder/da blifue de wsunde oc slet forderfvede.

Somme pleye ellers at bruge Hane-Fod imod Skiørbug / oc berede aff den *Medicament*er oc Lægedomme imod samme Siugdom/huilcke de indvortis bruge.

F. Men vi formeene det ey at være ret trygt indvortis at bruge den/ eftersom at w-anseet at Skiørbugs-urt Cochlearia eller Skee-urt kaldet; Item Karse ere heede aff deris Nature/oc ere de beste Middele / som mand imod Skiørbug bruge kand; saa er dog aldrig seet eller befunden / at de hafue kundet giort Vobler paa Huden. Men dog alligevel efterdi at Sinnep oc Huideløg ocsaa hafue en hitzig Natur / oc den ene nemlig Huideløgen/ giør at der opkomme Vobler/ oc den anden/nemlig Sinnepen / giør at Huden blifuer rød / oc de dog

G. alligevel blifue begge indvortis brugte; maa en huer nocksom hafue vort forloff/om hand ellers der til hafuer lyst/ at forsøge disse Kragetæer paa sig selff / om de imod Skiørbug nogen Kraft hafue: Men vi heller raade / at mand ickun udvortis skal *adhibere* oc bruge Kragetæer/naarsomhelst nogen aff den tredie Dags Kaalde hafuer ont / at mand da binder den om Haandledet/ at den/ ligesom Pulsatilla eller Vejr-Vrt / om

H. huilcke vi tilforn udi denne samme Part *Pag.115. No.103.* hafue handlet/kand drage Vobler oc Blegner der paa/ huilcke / som tilforn er sagt/ naar de komme / pleyer Kaaldesiugen gierne at forlade den suage oc siuge.

Vi lofuede/der vi *P.20. No.8. lit.* F. talede om Anemone,at vi/huor vi Hane-fod beskrifuer/vilde ocsaa handle om it slags Kragetæer / som her i Landene kaldis **Huidved** / **ett.** huilcke aff en deel *Botanicis* til Anemones, oc aff en deel til

I. Ranũculos eller Kragetæer henføris: men vi/for den gemeene Mands skyld/ ville den heller til Kragetæer henføre/ end til Anemones,eller Ko-bielle/efterdi den gemeene Mand langt bedre

bedre kiender Kragetæer end Anemone, oc paa Landßbyen ofte kaldis / huide Krage-tæer / blaa Krage-tæer. No.110.

Ranunculus parvus, nemorosus.

Nafnet.

A. Ranunculus parvus, nemorosus, **Huidved:** Den kaldis paa Tydsk: **Weiß Waldt-Hünlein:** Den bekommer sine Blomster strax om Vaaren / den er den femte slags Vilde-Anemone, som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Anemone nemorosa flore majore, det er: **Skoff-Vejr-urt med store Blomster.** Den kaldis ocsaa ellers aff Bønderne: **Smaa huide Krage-Tæer** / men de blaa kalde de **Blaaved.**

B.

Udvortis Skickelse.

Dette slags Krage-Tæer med deris Blade ligne megit de Krage-Tæer som voxe udi Hafver / men dog ere disse mindre: Hendis Blomster ere nogit større / oc hafue gierne sex Blade / huilcke ere nu huide oc purpur-farfvede / som Persick-Blomster / nu med høyere Farfve oc mørckere / oc ligesom Farfven er / saa forandrer den gemeene Mand ocsaa Nafnet / huilcket er læt at eracte. Efter Blomsteret komme nogle smaa Hofveder / huilcke ere huasse: Hendis Rødder ere tynde / dog skiude de sig paa skack neder i Jorden / oc de ere enten intet / eller oc en gandske ringe ting knæactige / oc den endocsaa skiuder mange smaa Traade oc Trefler udi Jorden.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 122. No.110.

Steden.

D. Dette slags Krage-Tæer voxer her i disse Lande udi saa stor Menge / at det allevegne (naar det blomstris) kommer en for udi Skofven / men besynderligen voxe de under Buske oc

No. 110. paa de Tuer der ere udi Moser/ paa huilcke Elle-Træer groe/ ja den endocsaa findis paa afhugne Ellestumper i stor mengde at blomstris.

Kraft oc Brug.

Denne Urt er icke brugelig paa Apoteckene/men aff den gemeene Almue her oc i andre Lande blifuer den dog saare megit brugt/oc enddog det ey/som før er sagt/siunis ret trygt Kragetæer indvortis at bruge/ saa bruge Bønderne dog dette slags Krage-tæer indvortis. Thi de om Foraaret icke allenisté/naar de see dennem groe/plocke strax tiendis tre Blomster aff/oc æde deñem/at de sig der med fra den Kaalde kand *præservere* oc bevare: Men de endoc gifue dennem som aff den Kolde hafue ont/samme Blomster at fortære/ at de ocsaa derved fra deris Siugdom oc Suaghed kunde befries oc hielpis.

E.

F.

Ja samme Blomster blifue endocsaa tørrede aff somme oc giemde/ at de paa andre Aarsens tider / naar mand icke kand hafue Blomsterne ferske/ kand imod fornæfnde Siugdom bruge. Men ligesaa megit hielper dette Raad/ som naar de ocsaa imod forbemelte siugdom fortære tiendis ni Orje som paa Rugen voxer/det er/det ofuer maade styrcker den gemeene Mand udi den Forfængelighed / til huilcken den aff Naturen er selff nocksom tilbøyelig.

G.

Moscatella.

Nafnet.

Moscatella, Deßmer-Urt/Deßmer Knap: Den kaldis paa Tydsk: Bisem/ oder Bisem-Kraut/ Mand maa vel ocsaa kalde den: Kleinest wol riechendes Holwurtz: Deñe Urt blifuer aff en deel *Botanicis* oc Urters-Beskrifuere *refereret* oc henført til Ranunculos oc Hane-Fødder/ oc derfore blifuer den ocsaa her aff os beskrefven:

A.

No. 111.

ven: Den blomstris paa den samme Tid som Huidved staar i Blomster/om huilcken vi nest tilforn hafue handlet/ dog varer den ey saa lenge: Den er den fierde slags Skoff-Krage-Tæer/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Ranunculus nemorosus, Moscatellina dictus, det er: **Skoff-Hanefod/ Deßmer-Urtkaldet**

B.

Udvortis Skickelse.

Denne Deßmer-Urt/ eller **Deßmer-Knap** er gierne hen ved en spand høy eller oc nogit der under/gandske sielden voxer den der ofuer: Den kommer strax om Vaaren med den liden Celidonie eller Suale-urt/ oc med den gemeene Danske Hul-Urt/ hos huilcke den ocsaa/ oc besynderlig hos den sidste/gierne findis. Den skiuder undertiden ickun en/undertiden to/tre eller fire smaa/ tynde/ slette oc spæ/ bleeggrønne St...ker/ oc øfuerst paa dennem komme nogle smaa Blade/hu...ke ere kærfuede omkring ved siderne/ oc hafue saadanne skaar/ som den gemeene Danske Hul-urt/ men dog mindre. Midt fra disse Stilcker oc Blade opkommer en Stilcke/ huilcken hafuer ingen synderlig Skilmisse fra de Stilcker Bladene sidde paa/ oc øfverst i Toppen bekommer den it lidet kanted oc grønt Hofvit eller Knap/ huilcken er hende i steden for Blomsterne/nogit neden for denne Knap eller Hofuit/ kommer it Blad eller to/ huilcke ere de andre Blade gandske lijge/ dog de ere nogit mindre. Hendis Rod/ som den hafuer/er stacket/ liden oc huid/ gierne hen ved en Tommel-finger-bred lang/ den er gandske w-jefn ofuen til oc det for nogle tingester skyld/ hulcke ere ligesom nogle Skiel/ dog tyckactige/ fæde: Derneſt bestaar den aff nogle faa oc gandske smaa Trefler. Hendis Blade smage ickun en ringe ting/ men lucte efter Deßmer/ (naar det icke hafuer regnet/) Roden er sødactig/ oc snerper dog

C.

D.

E.

Munden med det samme tilhobe. Denne gandske Vrt er icke varig / men vißner snart oc gaar ud.

Pa. 123. No. 111. Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Vrt voxer somme steds her i Landet under Træerne udi Skofve oc Krat / oc findis gierne hos den liden Celidonie/oc den gemeene Danske Hul-urt/eller oc Huidved/huilcke vi ret nu beskrefuit hafue. F.

Kraft oc Brug.

Deßmer-Vrt blifuer ey brugt paa Apotecket / Men dog er den gandske megit actet/eftersom den er saa liflig luctendis / at den med sin treffelige Luct gaar nær efter Deßmer / huorfore den baade sit Latine/ Danske oc Tydske Nafn siunis at hafue bekommet. G.

Denne Vrt blifuer aff ingen (som jeg kommer ihu) brugt til nogit / uden at mand sig der med kand forlyste / huorfore mand oc pleyer aff den at giøre Vrtekoste: Men det er vel mueligt/ at det samme kand hende oc skee en huer/ (dersom de ville giøre sig Vrtekoste aff denne Vrt/oc bære dennem ind til Fruentimmeret/) det som mig selff ocsaa for nogen tid vederfaret er/der jeg en gang med en Vrtekost giort aff Sygs-knap kam i en Stue/huor om mand kand læse imod enden aff Monorchidis Historie/*Pag. 98. No. 86. lit.* Q. R. H.

Men det er dog synderligen i denne liden velluctendis Vrt at acte/ at eftersom den/som før er sagt/udi sig selff gandske snart gaar ud / saa mister den oc gandske snart saadan sin liflige Luct.

Huo som hafuer lyst til/ med den sig at forlyste/ de maa den udi Skofven hente: Eftersom *Camerarius* hafuer *observerit* / at den vel voxer oc formeerer sig udi Hafverne / huor den blifuer plantet oc sæt: Men dog kommer den icke nær ved I.

den

den vilde/ som aff sig selff udi Skofven voxer/ huad Luctens Listighed sig belanger.

Rhamnus Solutivus.

Nafnet.

Rhamnus Solutivus, **Kaarszbær-Torn/ Hiorte-Torn:** Den kaldis paa Tydsk: **Weeg-dorn-Beer/ Kreutz-Beer:** Den udbryder med sine Blomster udi Maymaanet: Men bekommer sine Bær moene om Høsten: Den er den siette som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Rhamnus Catharticus, det er/ **Purgerende-Kaarszbær-Torn.** A.

Vdvortis Skickelse.

B.

Dette slags Torn er hart ad som it andet Træ: Dets Bull er temmelig tyck / dets yderste Barck er ligesom Kirsebær-Træers-Barck / men dets inderste Træ oc Ved er guulactig: Hendis Grene hafue huasse oc skarpe Torne/ ligesom vilde Pære-Træers-Grene: Bladene ere grønne oc brede/oc allerydersṫ paa/ere de gandske *subtijl* oc lidet kerfuede/oc langt mindre end vilde Eble-Træers Blade. Blomsterne ere smaa/ oc komme ud med Stilcken med en Græsz-Farfve: Efter Blomsteret kommer Bær / huilcke udi Begyndelsen ere grønne / men naar de blifue moene ere de sorte / oc inden i disse samme Bær ere nogle smaa Steene. C.

Figuren er at see: ☞ Pag. 124 No. 112.

Steden.

D.

Denne Torn voxer vel her i disse Lande paa v-dyrckede steder/udi Skofven/ved Gierder / oc hos Vandbecke / dog icke ret mangfoldeligen / eller saa som Hafn-Torn eller Slaaen-Torne.

Krafſt

Krafft oc Brug.

Huercken Træet eller Barcken aff denne Torn hafuer Brug paa Apoteckene / men alleniste Bærene / som om Høsten ere aff Solens Varme vel blefne moene: Thi dennem tager mand / oc støder sønder udi en Steenmorter / oc kryster Saften der aff / at berede en Syrup der aff / huilcken paa Apoteckene kaldis Syrupus domesticus, de spina cervinâ vel spina, oc er synderlig god imod atskillige Siugdomme / Men i synderlighed oc fornemmeligen er den Sirup god for dennem / som aff Steen oc Ledeverck hafue ont / huilcket *Solenander* en fornemme *Medicus* hafuer forsøgt; naarsomhelst *Patien*terne der med blifue forsicteligen *purge*rede.

E.

De Quinder / som kiende denne Torn / de (som *Hieron:* Bock forteller) tage denne Hiorte-Torns Blade oc den inderste Barck aff den samme / oc kaage udi Vijn / oc komme nogit lidet Alluun der til / oc giøre saaledis it Mundvand der aff / huilcket er synderlig got oc tienligt for dennem / som Tandgierden blifuer fuul oc raadner paa; Ellers oc dennem / huis Tunge eller Suelg udi Halsen med Heede blifuer antastet.

F.

Der ere nogle Urtegaardsmænd som sige (selff hafuer jeg det icke forsøgt) at naar Kirsebær-Poder blifue ympede oc podede udi Hiorte-Torn / at de da bære *purge*rende Kirsebær / oc saadanne som foraarsaage Bugløb / med huilcke / om saa er / oc det gaar an / mangen kand blifue fixerit / om hand udi store Giestebud æder mange aff dennem; thi da maa hand selff see til / at hand komme paa en Platz det Ærinde at forrette / huilcket ingen anden for hannem bestille kand: Men det siunis troligt / at dersom nogen gifuer grandgifuelig act paa den Smag som disse Purgere-Kirsebær hafue / hand da letteligen kand fornemme om der er nogen Skalckhed skiult under / thi de andre maa være langt meere oc bedre smagendis end disse som ere med saadan Flijd oc Konst udi denne Hiorte-Torn indpodede.

G.

H.

Ribe-

Ribesium.

Nafnet.

Ribesium, Ribs/S. Hans Bær: De kaldis paa Tydsk: S. Johannis Beer oder Träublein: Den bekommer sine Blomster udi Majmaanet oc Aprilmaanet/ oc hendis Bær blifue moene om S. Hans Dags Tide: Den er det femte slags Ribs som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Grossularia multiplici acino, *sive* non spinosa hortensis rubra, *sive* Ribes Officinarum, det er: Ribs med mange Bær/eller Tamme røde Ribs som icke sticke/ eller Ribs som paa Apoteckene ere brugelige.

A.

B.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Ribs hafuer seye Quiste oc Grene / som letteligen lade sig bøye / de ere sortactige paa Barcken / oc de Blade/ som de bekomme/ere brede/ oc der til med kerfuede omkring ved siderne / oc hafuer saadanne Skaar / som Vijnbærblade/ men dog langt mindre / ved siden hos dennem henge nogle lange Stilcker / som i Begyndelsen ere gandske fulde med Blomster / men naar de forsuinde / komme nogle Bær igien / huilcke ere de Druer lige / som ey henge oc voxe udi Klynger / naar disse ere moene / hafue de en rød Farfve: Deris Smag/ som de da gifue fra sig/ er liflig suuractig.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 125. No. 113.

Steden.

Dette slags Ribs er det slags/som her i disse Lande voxe saa gemeenligen oc mangfoldeligen / icke alleeniste udi Kiøbstæderne/ men endocsaa paa Landsbyen.

D.

Kraft oc Brug.

Detteslags Ribs-Træis Fruct oc Bær ere allene brugelige paa Apoteckene/ thi alle de andre slags/ være sig de enten ere huide/ sorte eller røde/ oc ere icke suuractige/ men sødactige/ de hafue paa Apoteckene aldeelis ingen Brug.

E. Disse Bær/ den stund de henge paa Stilckene i hobetal/ kand mand tage/endoc førend de blifue nogen tid beredde paa Apoteckene/ oc bruge til at slucke den Tørst med/som kommer aff hitzige Kaaldesiuger/som plage en.

For denne samme Vircknings oc Kraftis skyld/ at de saa vel udslycker Tørsten/ saa oc for det at de staae imod den Forraadnelse/ huilcken aff Kaalden pleyer at foraarsagis/pleje Apoteckerne her i disse oc andre Lande/at nedsylte dem̄ med

F. Sucker/ huilcke mand paa alle tider om Aaret kand gifue dennem ind/ som aff hitzige Kaaldesiuger besuærgis oc plagis.

Herforuden blifuer oc til fornæfnde Brug aff disse samme Ribs paa Apoteckene bered en Syrup eller oc Oes/huilcken der sammesteds blifuer kaldet Rob. Men denne sam̄e Syrup oc Ribs-saft/ pleye oc en deel andre fornemme Folck her i Landet at berede/ at de den icke alleniste til fornæfnde Brug kand

G hafue/naar fornøden giøris at bruge/men endoc bære den paa Bordet/til at dyppe Steeg der udi/ at den kand hafue diß bedre Smag.

Tijt kommer mand ocsaa denne Ribs-Saft paa stegte Pærer/huilcket nogle Hußraadige Quinder holde for en synderligt Kiøcken-Kunst. Thi den icke allene foraarsager at Pærerne blifue vel smagendis/ men endocsaa at de ere liflige at ansee paa Bordet.

A.

Rosa.

Nafnet.

Rosa, Rose/Hafve-Rose/Tam Rose: Den kal-

kaldis paa Tydsk: Garten-Rosen: De blomstris udi Maymaanet / eller nogit sildere / som udi Skiersommer oc Ormemaanet. Der ere gandske mange slags Rosen til / thi en deel ere vilde/om huilcke vi tilforn i deñe samme Part / *Pag. 52. No. 40.* hafue handlet / en deel ere tamme her i Landene / oc de atter igien ere enten røde eller huide / samme tillige ere ocsaa enten dobbelte eller enckele / men eftersom de gule ere intet brugelige/ville vi aldelis gaa dennem forbj/oc her ickun om de huide oc røde handle: Dog fordi at det er os nock en Beskrifvelse her at indføre / ville vi det slags aff de røde / som er nogit nær det fornemste / beskrifue / huilcket er det allerførste slags udi Ordenen hos *Bauhinum*, oc den kaldis aff hannem oc andre/som om Vrter hafue skrefuen: Rosa rubra, det er: Rød Rosen.

No. 114.

B.

C.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Rosen skiuder icke ret megit høye Grene oc skud fra sig: De grønne Blade ere ligesom andre Rosens/ kærfvede oc sidde mange tilsammen paa en Stilck eller Reff: Blomsterne ere ofuer maade vel luctendis / kiønne/ oc med en høy Farfue/oc undertiden hafue de en rød glintzendis Purpur-Farfue/ den er aff alle Rosener (efter *Dodonæi* Meening) den fornemste / oc næsten til alle slags *Medicamen*ter den allerbeste oc bequemmeligste.

D.

Figuren er at see: ☞ Pag. 126. No. 114.

Steden.

Efterdi at vi ickun korteligen beskreff Rosenen / saa ville vi ey heller megit tale om hendis sted som den voxer paa / men lade det der ved allene blifue / at de Tamme voxe i Hafver / oc jo større lyst en baade til Hafuer oc til Rosene monne hafue / jo yperligere oc bedre slags hand sig aff dennem forskaffer.

E.

Krafft oc Brug.

Der ere mange oc atskillige slags Vrter / huilcket nocksom er alle vitterligt / som hafue atskillige *Temperament*er oc Naturer/eller ere *diversarum partium*, iblant dennem ere ocsaa Roserne / thi udi en deris deel siunis at være baade nogit lidet Varme/ oc Kuld oc Vedske / fordi naar mand tager ferske Rosen-Blade / oc bidder paa dennem/da fornemmer mand paa Tungen en liden Skarphed / som er beeskactig / oc strax der efter fornemmer mand huorledis disse samme Blade vedske oc kølne/oc lidet der efter kand det skinbarligen eractis at de endocsaa binde. Men denne skarpe Smag oc Vedskfuldhed forsuinder hos dennem der tørris oc vißne / oc tuert imod den Kraft de hafue til at binde med / den forvaris/oc ingenlunde gaar bort hos dennem der blifue tørrede / men den heller Dag fra Dag tager til oc formeerer sig.

F.

G.

Eftersom da at Rosen/som nu er sagt/ hafuer atskillige oc underskedlige Nature oc *Temperament*er / saa hafue de oc underskedelige oc atskillige Virckninger oc Kræfter udi voris Legemer: Jo blegere derfore at Roserne monne være / jo meere *laxere* de / blødgiøre oc vedske / oc jo rødere de ere / jo meere binde de oc tørre: Derfore saa skal mand see saare vel til / at mand ey udi fleng bruger alle slags Rosen / icke actendis huordanne de udi deris Natur ere / thi saadant kand ingenlunde skee uden den Siugis oc suagis største skade oc forderfvelse.

H.

Aff de ferske oc friske røde Rosene beredis en Syrup/ huilcken kaldis Syrupus Rosarum solutivus simplex *sive* Mucharum, huilcken saa sacteligen løßner Lifuet / oc derfore er ofuer maade god for dennem som aff Gulesoet oc den tredie Dags Kaalde hafue ont.

I.

Tuert imod den Syrup / som aff tørre Rosen blifuer beredt/er det saa langt fra/at den giør løst Liff/at det langt bedre

oc

oc nytteligere monne være / at mand bruger den imod Bug-løb / oc den Slibrighed som udi Tarmene er / naar de ey kand holde Madden i sig.

Men huo som hafuer lyst til arteligen oc vel denne Syrup at berede / dennem er det raadeligt / at de tage Roserne oc tørrer dennem udi en Bagofven / som er temmelig varm / saa snart som muligt kand være / thi det er langt bedre / at de dennem saaledis tørre / end at de ellers vindtørre dennem / enten udi Soelskin / eller huor Solen icke skin paa dennem: Thi dersom de paa fornæfnde Maneer blifue tørrede / holdis de icke alleniste fore at være langt meere luctendis / men endoc at være langt krafteligere: Men det er allerbest at lade Apoteckerne her med raade / efterdi de best hafue lærdt det ret at forrette.

K.

Der beredis oc herforuden aff Rosene paa Apoteckene ved Apoteckernis Konst en *Conserva*, huilcket nocksom er alle vitterligt / oc kand den samme mod Hofuedens / Lefuerens oc Lungens hitzige Siugdomme brugis.

L.

Det er oc nocksom alle vitterligt / at der aff Roser / oc besynderligen de huide / blifuer brændt oc *destille*rit it fornemme oc vel luctendis Vand / huilcket icke allene fornemme Folck / men endoc den gemeene Almue her i dette Land gierne oc ofte pleye at bruge til dennem som aff Øyen-Ildske oc Hitzighed plagis / i det de dryppe aff samme Vand udi Øynene. Oc foruden det / da blifuer der oc aff *Medicis* udi samme Vand atskillige *Medicamen*ter oc Lægedomme imod Øynenis Breck beredde.

M.

Herforuden er det ocsaa at acte / at dersom mand flitteligen samler den Dug som kommer oc falder paa Roserne om Natten / oc det med en Pennefeder / oc kommer den samme Dug udi Øynekrigen / da er den tienlig / oc megit god for dennem / som ere suur-Øyede.

N.

Der er fast ingen som jo veed / at der aff røde Rosen / foruden

No. 114. uden den Syrup oc *Conserva* om huilcken vi tilforne talede / endoc blifuer paa Apotecket en Rosen-olie oc Salve bered / med huilcken mand udvortis Hofvedet / Lenderne / den part aff Legemet / som Lefveren oc Nyrene sidde inden for / smør / at naar samme Lemmer ere befængde met Hitzighed / mand da der med deris Hitzighed / smerte oc Pine forlindre oc dempe kand..

O. Rosen-Edicke / foruden at den er synderlig god for en hitzig Mafve / oc Hofvedet som brænder aff Heede / er den ocsaa synderlig god for Lefveren / som aff ofuermaade *u-temperer*it Varme er beladt.

Denne samme Edicke maa mand ocsaa bruge til dennem huis Næse hefteligen bløder / i det mand tager en Klud / oc giør vaad der udi / oc legger paa Slagsiden / oc saa blifuer tijt Blodet strax stillet.

P. Ellers saa er det nock for den gemeene Mand aabenbare oc vitterligt / at naar nogen Bartskær skal Aarelade nogen / da pleyer hand tilforn at begiere Rosen-Edicke / paa det / om nogen daaner eller besuimer aff det hand blifuer Aareladt / hand da kand hafue samme Edicke at holde dennem til Næsen.

Rosen-Honning oc Rosen-Sucker bruger mand ofte oc gandske megit; thi Honningen bruger mand mod Blegner

Q. paa Munden / med huilcke de spæ oc nyfødde Børn ere plagede / huilcke aff Ammerne gemeenlig kaldis Torsk / oc andre saadanne Breck som sammesteds komme: Men Suckeret bruger mand til dennem / som Suindesot hafue / oc spytte Blod. Alle disse *Medicament*er oc Lægedomme blifue samptligen aff Rosen-Blomsters-Blade allene beredde.

Dersom mand tager det gule der sidder inden i Rosen / huilcket paa Danske blifuer kaldit Klebre / men paa Apotecke-

R. ne kaldis Flos eller Anthera Rosarum, oc dersom mand dette samme gule tørrer oc *pulveris*erer / oc gifuer dennem som aff Tidernis alt for strenge Flod hafue ont / hen ved it quintin aff

sam-

samme Pulver ind udi suur rød Fransk Vijn at dricke / da er det vel alle vitterligt / at samme Flod sacter sig oc stillis.

Den samme Kraft som disse gule Rosen-Klebre saaledis *pulveriser*ede hafuer / hafuer ocsaa det Frøe eller Steene / som ere i de røde Bær / som komme efter Blomsterne: Thi dersom mand tager i lige maade it quintin aff fornæfnde Bær eller Steene / oc dricker / da ere de gode for den huide Quinders nis Flod / saa oc for dennem / som Sæden flyder for udi Søffne. S.

Det siunis oc her fornøden at paaminde / at huo som aff disse røde Rosen vil berede Rosen-Edicke / (om huilcken tilforn er talt /) de maa see vel til / at de ingenlunde lade for mange aff disse gule Rosen-Klebre kom̃e der til / huilcket dersom det skeer / blifuer Edicken slet forderfuit / skal ocsaa Roserne her til endelig være afplockede naar Duggen er slet aff dennem / oc ere ey heller det ringeste vaade aff Regnen. T.

Rosmarinum Coronarium.

Nafnet.

Rosmarinum Coronarium, **Roßmarjn:** Den kaldis paa Tydsk: **Roßmarien:** Den udbryder met sine Blomster strax om Vaaren: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc blifuer aff hannem kaldet: Rosmarinus hortensis angustiore folio, det er / **Tam smalbladet Roßmarijn.** A.

Vdvortis Skickelse.

Denne Roßmarijn er en liden Træactig Vext / hendis Bul er hen ved tre eller fire Fødder høy / den hafuer mange Grene / huilcke ere tynde: Den bekommer mangfoldige Blade / huilcke ere langactige oc haardactige / oc paa den underste P.

derste

No. 115. derste side ere de huidactige / men paa den øfuerste side ere de mørcke-grønne/ oc de gifue en sterck Luct fra sig / huilcken dog icke er w-liflig. Hendis Blomster ere smaa oc huide-blaa/ oc komme frem lige ved siden aff Bladene: Frøet / som kommer efter Blomsterne/er smaat oc sort: Hendis Rødder ere tynde/ fulde med Trefler/oc gaae icke ret dybt neder i Jorden.

C.

Pag.126. No. 115. Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Roßmarijn voxer mangfoldeligen udi andre Landskaber / saa som Franckrige oc Spanien / etc. oc icke alleniste blifuer der fra hid til os udi disse Lande indført / oc saaledis udi fornemme Hafver blifuer forplantet / men den endoc blifuer saait her inde hos os / oc kommer ocsaa frem/ endog den sielden kand naa den Storhed / som ellers de bekomme huilcke fra andre steder blifue hid til os indførde oc groe i andre Lande/om huilcke vi fornemmeligen ville voris *Description* oc Beskrifvelse hafue forstanden.

D.

Kraft oc Brug.

Denne Vrt kand ey nogen nocksommeligen berømme oc Rose/eftersom den iblant alle andre Vrter/som aff *Medicis* kaldis Cephalicæ, det er / som imod Hofuedens Suagheder blifue brugte/er den allerfornemste oc treffeligste / være sig i huadsomheldst Maade oc maneere den blifuer brugt paa.

E.

Den er aff sin Natur oc *Temperie* varm / oc tørrer udi den anden Grad/ oc derfore er ofuer maade god at bruge imod Popelsie/ den fallende Siuge/ Catharre/ eller Kulle / Synenis oc Siunens Suaghed/ Suingel-Siuge udi Hofvedet / Tandverck oc Pijne / Tungens oc det gandske heele Legemis Verck / Pløritzer eller Side-Bylder / som aff *Medicis* kaldis Nothæ eller de Sting / som mand fornemmer yderst i Bryst/

F.

stet/

No. 115.

stet / Vanskelighed til at drage sin Aande / Guulsoet / Mavens opblæselse oc ophefuelse/ Colicam, Cæliacam passionem, den Slibrighed som er udi Tarmene / at mand ey kand holde Madden / oc det mand indtager / hos sig; Bugløb / Steen / Quindernis baade den huide oc røde Flod / Sæden som flyder udi Søfne baade for Mandkiøn oc Quindekiøn / Ledeverck/ Kaaldesiuger oc andre saadanne flere.

G.

Thi imod disse fornæfnde Suagheder / er enten Roßmarijns *Decoctum* oc Afsød / eller oc *Conserva* som aff hendis Blomster blifuer bered/eller ocsaa hendis Pulver/som aff hendis Blade tørrede oc stødte blifuer giort: Eller ocsaa hendis Salt oc Olie / som aff hende paa Apoteckene blifuer beredt/ huor det ocsaa er at bekomme / megit tienlig / treffelig god oc brugelig.

H.

Ja / korteligen at sige / Roßmarijn er god baade for Mandfolck oc Quindfolck / i huo de ere / men dog i synderlighed for Quindderne / at gifue dennem som ere w-fructommelige/ Roßmarijns oc Hiertens-Fryds *Decoctum* oc Afsød / oc det undertiden ey uden lyckelig oc ynskelig *Succeß* oc Fremgang/ eftersom det er it got oc fornemme Raad / til at stille oc læge Quindernis huide Flod / huilcket gierne pleyer at foraarsage saadan W-fructsommelighed.

I.

Det er *observe*rit oc befundet/ at nogle slags tredie Dags Kaaldesiuger/ ickun med Roßmarijn-Olie allene / at være *cu*rerede oc helbredne/ i det mand den Siuge hafuer gifuet fem / sex eller oc siu Draber ind udi Cardobenedict-Vand / Skab-Vrtis Vand / Jordrøgs-Vand / eller ocsaa andet saadant Vand/ saa at den som er suag tager det ind lidet førend Siugdommen vil angribe hannem/ at hand strax der efter legger sig neder under Klæderne / at hand hefteligen der paa kand suede.

K.

Vdi de Lande/ som Roßmarijn voxer saa stor oc mangfoldig/ giøris gierne smaa Kamme aff Roßmarijns Bulle ved

No. 115. deris Rødder/huilcke Kamme de bruge/ som sig fra Suingelsiuge udi Hofvedet ville *præservere* oc bevare. Men Bedrægere/ som med falske Vare ville fixere deris Næste/ tage Pile-Træ/ Pære-Træ eller Linde-træ/ eller oc andet saadant Træ/ oc giøre der aff Kamme/ huilcke de paa det artigste saaledis *polere*/ at de dennem for Roßmarijns Kamme kand afhende:

L. Men paa det icke nogen skal fornemme deris Bedrægerij/ da tage de en draabe eller to Roßmarijn-Olie/ eller ickun Spick-Olie/ oc lade dryppe paa Kammene/ at de kand gifue saadan en Luct fra sig som de rette Roßmarijn-Kamme hafue/ oc saaledis kand de letteligen bedrage dennem som her udi ey vel for deris Bedrægerij tage sig vare.

M. Ellers saa er det nocksom vitterligt/ at der paa Apotheckene blifuer aff Roßmarjn-Olie *præparer*it oc bered en Balsam/ huilcken mand udi farlige Pestilentzis Tider pleyer at bruge/ at mand med den kand smøre sig under Næsen.

Samme Roßmarijn-Balsam er oc god for dennem som aff Suingelsiuge hafue ont/ at de den oc paa fornæfnde Maneer bruge.

Franciscus Marius Grapaldus siger/ *qvod trita & cum aqvâ sparsa per ædes, pulices nigellos necare dicatur*, det er:

N. Naarsomhelst Roßmarijn blifuer gneen smaa/ oc med Vand stenckt paa Gulfvit/ da skulle den døde de sorte Lopper.

S.

Salix.

Nafnet.

A. Salix, Pijl/ Pile-Træ: Den kaldis paa Tydsk: Weiden/ Weiden-Baum/ Walge/ Felbinger: Den skiuder sine Rackle/ Orj oc Geßlinge/ saavel som ocsaa

Bla-

Blade udi Aprilmaanet: Den er den første som *Bauhinus* be- skrifuer / oc den kaldis aff hannem: Salix vulgaris alba arborescens, det er: **Den gemeene huide Pijl/som blifuer til et Træ.**

Vdvortis Skickelse.

B. Dette slags Pijl hafuer en temmelig stor Bul / oc det voxer icke mindre eller lafvere op i Vejret / end en deel andre store Træer / dersom Toppen ellers icke blifuer tijlig oc strax efter det er sat blifuer afhuggen: Barcken er slet / sey oc bøye- lig: Vedden er huidactig/ gandske sey / oc besuærlig til at søn- derbryde / saa at den icke bryster aff nogen Byrde: Huorfore C. ocsaa *Instrumen*ter oc Redskabe blifue giorde der aff / til at op- løfte mæctige tunge Byrder med: Bladene ere langactige / mindre oc smalere end Persickers / paa den øfuerste side ere de grønne oc glatte / men paa den nederste side ere de blødere oc meere huidactige: Grenene ere beteckede enten med en huid- actig eller purpurfarfvet Barck: Oriene eller Racklene / huil- cke ocsaa aff den gemeene Mand for Farfvens skyld kaldis Geßlinge / ere først langactige oc mußactige / men forsuinde snart til nogen huidactig oc loddenactig Føn.

D. Figuren er at see: ☞ Pag. 128 No. 116.

Steden.

Dette slags gemeene Pijle-Træ voxer saa mangfoldigt her i disse Lande / som icke nogit andet slags Træ / som med flid blifuer dyrcket / oc veed den gemeene Mand icke alleniste i mange maader at føre sig den til Brug / men endoc arteligen huorledis de med dennem skal omgaais / plante / sætte oc steff- E. ne/at de sig kand formeere oc voxe/ huorfore mand oc seer huor skiønne de hos somme Marcke-Gierder staae oc voxe / icke u- den Bondens største Gafn.

Krafft oc Brug.

Alle slags Pijle komme ofuereens udi den *Temperament* oc Natur / at de kølne / tørre oc nogit binde / derfore ere de oc gode til at stille Blodet / oc det at *temperere*.

Pijle-Løfvene brugis ocsaa til at giøre Krantze aff / huilcke mand pleyer gierne at henge hos deris Seng / som ere Rasende / eller plagis med den hitzige Kaaldesiuge / at de / naar de blifue noget stille / kand falde udi Søfne.

F.

Det er ocsaa fast alle vitterligt / at disse samme Pijle-Blade ere gode til Fodevand eller Fodebad / for dennem / som icke vel kand sofve: Thi Pile-Blade *commender*is oc berømmis ocsaa for it aff de beste kølendis *Medicament*er som ere gode for Hofvedet.

G. *Agerius commender*er dennem / som ere alt for megit hegen oc graadige efter Løßactighed / det Pulver som aff Pijle-Blade blifuer stødt; Thi hand siger, at det treffelig vel udslycker saadan løßactig oc w-kysk Begierlighed oc Brynde: Men allerbest kand same pulver indtagis udi nogit Aakande-vand.

Tragus befaler / at mand skal tage Saften oc Osen / som aff Pile-Barck oc Blade er udkryst / oc den med nogit lidet Rosen-Olie oc liuncke det udi en Granat-Eble-Skal / oc der efter lade det udi Ørene / saa skal den Oes forlindre oc stille Smerten.

H.

Dersom der ere nogle / Mand- eller Quindfolck / som icke ville være tycke oc feede / men smalle oc *subtil*e / dennem maa mand *commen*dere it stort Badekar fuldt med Pilebladis *Decocto* oc Afsød / at de deris gandske Legeme der udi vel kand toe oc bade. Thi det maa være vist / at der er en synderlig Kraft i Pile-Blade / som megit kand tørre: Men at mand de samme Pile-Blade skulle alt formegit bruge / er icke raadeligt.

I.

Den Føn / som Pile-Racklene / Orj eller Geßlinge forandris til / naar de blifue moene oc ville forsuinde / bruge *Medici* saa

ci saa vel som oc Bartskærere til atskillige Blodflod udi et Menniskis Legeme at stille oc dempe.

Dioscorides lærer / at Asken / som aff Pile-Barck blifver brændt / er god til det Haar som er paa Hænder oc Fødder / dissligeste til Vorter oc Lijgtorne / dersom mand den med Edicke forblander / oc smør der paa. K.

Sambucus.

Naffnet.

Sambucus, Hyld / Hylde-Træ / Det kaldis paa Tydsk: Holunder-Baum / oder Holder: Huilcket er saa megit sagt som Hulder oder Huldreich / som betyder saa megit som Naade-fuld / oc saa kand vi ocsaa med all rette sige / at det Danske-Nafn hafuer sit Vdspring der aff / at den enten er en huld / det er trofast; eller at den gifuer en huld / det er / at mand seer vel ud igien / naar Siugdommen hafuer udmattet en / saa mand blifuer hyldig oc vel tilpas igien: Den er det første slags som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Sambucus fructu in umbella nigro, det er: A.

Hyld med sorte Bær eller Fruct / paa en bred trind Klynge. B.

Vdvortis Skickelse.

Hylle-Træ med sin Storlighed ligner tijt oc ofte et temmeligt Træ / oc sine grene skiuder det vijt ud fra sig / men undertiden da blifuer det ickun Rijßactigt: Bullen er mesten Træactig / oc der er gandske lidet Marfve i den / men Grenene / oc besynderligen de som ere unge oc spæ / ere atskilde med Knæer / oc hafue tilmed megen huidactig oc tyck Marfve inden i sig / men ere saare lidet Træactige: Bullens Barck er w-jefn / fuld aff Sprecker / oc hafuer en skiden Aske-farfve: Men de C.

 smaa

No. 117. smaa greners er icke aldelis slet oc hafuer hart ad lige saadan en Farfue/ huad den yderste Barck anlanger; thi den hafuer endda en anden Barck under neden nærmer ved Traït eller Vedden/ huilcken er grøn. Vedden udi sig selff er haard oc fast/ guulactig paa Farfven/oc læt til at kløfuis. Bladene bestaae

D. aff mange/fem eller sex som sidde tilhobe paa en stilck eller Riff/ ligesom Valdnød-Træers Blade/ men it huert aff dennem i særdelished er mindre/kærfvede omkring ved siderne/oc sterck luctendis. Blomsterne ere paa nogle brede oc vijde Koste eller Kroner/ oc samme Blomster ere huidactige oc sterck luctendis: Efter Blomsterne komme Bær/ huilcke ere icke ret store/ i begyndelsen grønne/ oc siden sortactige/ huis Saft hafuer en mørck-rød Farfve: Frøet som er i dennem er smaat/ fladt oc

E. med en langactig Skickelse. Paa Bullen aff de gamle Hylde-Træer voxer ofte en Gummi/ huilcken er bløb/ sortactig/ tynd/hindactig/ som ofte ligner it Menniskis Øre/ huilcken naar mand aftager suinder ind oc blifuer haard. Oc saadan er den gemeene Hyld.

Pag. 129. No. 117. Figuren er at see: ☞

Steden.

F. Hylde-Træ voxer mangfoldeligen nock her i voris Lande/oc besynderligen paa Landsbyerne/paa Kirckegaardene/hos Gierder i Kaal-hafuer/ Humle-hafver/ oc andre saadanne steder.

Kraft oc Brug.

Dette slags Hyld blifuer allene brugt paa Apotekene/oc *in Medicinâ. Galenus* vidner/at Hyldens Kræfter ere disse/nemlig at tørre/heele oc *digerere:* Derfore siunis det os

G. tilbørligt/her paa denne sted/at igiendrifue oc imodsige nogle/ som tørre vofve sig ved at sige/ at baade Hyld oc Hyldevand

ere

ere kaalde aff deris Natur oc *Temperie*, oc det ickun aff denne Aarsag/at de hafue seet/dette samme Vand / at være lagt paa Rosen / oc undertiden icke at hafue haft god Fremgang.

Men der udi bestaar hendis rette Brug/ at mand tager it reent Linklæde/ væder oc bløder det udi Hyldevand / oc bancker det/oc legger det saa paa det Lem oc Ledemod/som aff Rosen hafuer Plage.

H.

Det er icke at sige aff/huorledis at alle de *Medicamenter* oc Lægedomme som aff dette Træ blifue beredde uddrifue Sueden oc saadanne Vedsker; huo skulle derfore være saa daarlig/at hand skulle sige at Hyld er kaald udi sin Nature?

Thi enten vi hendis Mellem-Barck / eller hendis Blade/ eller hendis Blomster / eller hendis Fruct / eller oc hendis Suampe som groe paa hinde vil bruge / da kand mand letteligen forfare/at de *attenuere* oc ere *tenuium partium* eller *subtile* / oc ingenlunde *repellere* oc drifue tilbage.

I.

Mellem-Barcken aff Hylde-Træ stødt / oc Saften der aff udkryst / uddrifuer veldeligen de salte Vedsker / dersom den udi Vijn blifuer drucken.

Matthiolus raader at mand skal berede en Salve eller Smørelse aff denne Mellem-barck paa Hylden / oc den imod brændte Skader bruge / huilcken blifuer bered paa Apotecket.

K.

Den selfsamme Mellem-Barck er ocsaa god imod Podagel/naarsomhelst at den blifuer skafvet aff grenene / oc saa paa Fødderne lagt/huor de ere med Hitzighed aff Podagel befengde: men mand maa tijt legge ny der paa/ oc besynderligen naar de ere blefne hart tørrede paa Fødderne.

Det er it synderligt oc gandske gemeent Raad / det som *Solenander commender*er oc raader/ at mand skal bruge imod Rosen/ aff Hylle-Blomster er bered/ oc dog mange andre fornemme Raad oc *remedia* ofuergaar. Mand skal tage ferske oc friske Hylle-Blomster / om det er paa de tider mand dem

L.

kand

No. 117. kand hafue: Men kand mand icke hafue dennem ferske / da skal mand tage dennem tørre / hen ved en Haandfuld / oc nogit nær en pot Melck aff en rød Ko / oc kaage det tilhaabe / ved en temmelig Jld / oc saa lenge som mand kand siude en Ret Fisk / Der efter skal mand sie den igieñem it Klæde eller it Dørslag / oc naar den er igieñemsiet / skal mand dricke den om Morgenen lunket / det skal mand giøre huer gang Maanen tager af / enten en gang / to / tre eller fire gange / ligesom mand selff tyckis got at være / oc det skal mand holde ud / it gandske Aar omkring. De som dette Raad hafue forsøgt / tøre vofue at sige / at de aldrig skulle faa Rosen igien / som dette Raad saaledis Aaret til Ende faar brugt.

M.

Det er it synderligt oc gandske *rart* Raad / oc icke mange bekiendt eller aabenbare / som Sambucus saligna, vel salix sambucea, det er saa at tale / **Hylle-Pijl** / eller **Pijle-Hyld** os gifuer / huilcket slags Hyld / formeldis at voxe / dersom en Skade sluger hasteligen moene Hylle-Bær i sig / oc flyer siden hen udi en Pijl / oc der dennem enten udspyer / eller ved den anden Naturlige gang lader dennem gaa fra sig i Pijlen / huilcke da for den Kraft / de aff Skaden hafue bekomet / (huilcken skal være ilde plagit aff den fallende Siuge) skulle være synderlig god imod den fallende siuge / naar mand der med retteligen omgaais / oc henger den lige saadan om Halsen / som Roden aff Pioner / huor om vi tilforn i denne same Part *lit.* P. *Pag.* 100. *No.* 88. *lit.* H. I. hafue handlet. Men ligesom at jeg der aff *Galeno* hafuer *cit*eret en synderlig *Observation*, som sig merckeligen med en Dreng hafuer tildragit / oc den same indført til et Vidnißbyrd oc Bekræftning / at det er got at bruge *Amuletis* eller *Medicamen*ter / som mand om Halsen aff Pioner henger / oc det til den Ende / at jeg kunde *refutere* oc igiendrifue den deris Meening / som sige / at *Amuleter* eller *Medica-*

N.

O.

P.

No. 117.

dicamenter som hengis om Halsen ere forgiefuis oc intet kraftige/ saa kand jeg oc her paa denne sted icke andet end fortælle it fornemme oc treffeligt *Experiment*, som *Reverendus & Celebratissimus Vir*, DN. D. *JACOBUS FABRICIUS* S.R.M. *Personæ Medicus, Prælatus Aarhusiensis, nec non inclutissimæ Rostochiensis Academiæ senior Professor, Socer meus venerandus*, med synderlig Lycke oc Fremgang om denne Pijle-Hyld *observerit* hafuer: Thi ligesom *Galenus* i fordum tijd hafuer paa otte Maaneders tijd hiulpet en Dreng fra den fallende Siuge/oc dens Anfectninger/oc det formedelst Pione-Rod/huilcken hand hengde om Drengens Hals: Saa hafver oc min kiere Kone-Fader/*Viri admodum Reverendi, Clarissimi Dn.* Johannis Tarnovii *S. S. Theologiæ Doctoris & Professoris* udi Rostock eeniste Søn/ som udi fire samfulde Aar aff denne sleme Siuge var angreben oc falden/ ved Guds hielp oc denne Hylle-Pijls Brug/ fuldkommeligen paa en eniste Maanets Tijd saaledis flyet til pas igien/ at hand siden sin gandske Lijfs tijd ey hafuer haft der aff nogen Breck.

Q.

R.

Men maaden huorledis mand den bruge skal er denne: Mand skal/først tage Grenene aff denne Pijle-Hyld udi *Septembri* eller *Octobri* Maaned/ to Dage før Fuldmaane: Dernest skal mand/om Fornødenhed det udkræfuer/ tage saa megit for sig aff de smaa Grene/ som der er imellem to Leed/oc skære denne i siu eller nj Skifver/eller oc saa mange som mand selff got siunis/saa at Piberne blifue hele oc icke sønderknusede/oc der efter skal mand med en Sy-Naal oc gemeen Traad sy dennem ind udi it rødt Sindal/ oc henge den siuge dennem om Halsen/saa at de kand henge hannem for Bryst-Beenet/ neden under den Bruske som aff *Anatomicis* kaldis Cartilago ensiformis, eller Suerd-Bruske/under huilcken Mafven ligger oc hafuer ligesom sin trygge Leye.

S.

T.

Herforuden bør det vel at tagis i act/ at dette *Amule-*

No. 117. *tum* skal saa lenge blifue hengendis om Halsen / indtil Traaden aff sig selff enten slidis sønder / eller oc i andre maade gaar fra hin anden oc opløßnis / oc skal huercken den Siuge selfuer / om huis Hals det hidindtil hengt hafuer / icke heller nogen anden / som hos hannem kand være tilstede / hannem enten at opvarte eller besøge / med deris bare Hænder eller Fødder derved

V. røre eller borttage / men de med en Tang / eller andre saadanne *Instrument*er / skal det tage / oc paa saadan en sted det henkaste / huor ingen kand komme der til / eller ocsaa grafue det neder udi Jorden.

Huo sig herudi anderledis forholder / oc besynderligen dersom nogen aff Vactsomhed holder det saa lenge udi Hænderne til det blifuer varmt / kand det skee / at enten den Siuge igien / eller oc en anden / som med sine bare Hænder der ved rørt

X. hafuer / kand aff denne slemme Siuge igien blifue befængt.

Oc bør dette ingenlunde holdis for en Snack oc *Superstition*, oc skal den icke heller saa letferdeligen her om dømme / som enten veed / huorledis Skuggen aff Valdnød-Træer kand betynge Hofuedet / huor om mand kand læse *Pag* 93. *No.*81. *lit.* E. eller den / som sig kand erindre / huorledis at den som aff en galen Hund hafuer værit bidt / skal it gandske Aar igiennem sky Skyggen aff Corneoli-Træ / huor om jeg en Historie /

Y. udi den første Part aff denne min Danske Urtebog udi Corni Historie *Pag.* 4 *No.*2. *lit.* G.H.I. fortællet hafuer ; Anlangende en Vilden-Befuer / som aff en galen Hund var bidt / huorledis hand aff samme Siugdom igien bleff angreben / oc døde der ofuer / fordi hand ickun Grene aff bemelte Træ for lenge holt i sin Haand. Oc hafuer jeg icke ocsaa aff *Matthiolo* udi Napelli eller Blaa-Munckis Historie *Pag* 88 *No.*

Z. 76. *lit.* K. beviist ? huorledis de ocsaa kand døe aff den Blaa-Muncke / som hendis Rod saa lenge i deris Hænder holde / indtil den blifuer igiennem varm. Oc tuert imod / uden saa

var

No. 117.

var at fornemme oc forfarne *Medici* aff langvarig Forfarenhed/ hafde befundet mange Siugdommers Aarsager at kunde borttagis/ ickun aff det mand rører ved en Ting: Huorfore skulde de da aff Elß-Diurs-Klow eller aff *visco Qvercino* det er aff Mistel / som paa Egen voxer / lade giøre Ringe oc Skafte til Knisue/ huilcke de Fallend-sottige skulle bruge ? huor om mand kand læse i denne voris Danske Vrtebogs fierde Part / *Pag. 392. No. 10.*

Aa.

Saa see vi da aff alt dette som her nu sagt er / huorledis at det er endelig gafnligt/ja høyeligen fornøden / at mand icke rører ved dette *Amuletum* oc Pile-Hylds-Kiede/ som om den Fallend-sottigis Hals hafuer værit hengt / som fra bemelte Siugdom er befriet/ men uden nogen *Superstition* med en Tang tager fat der paa/ oc i Jorden nedgrafuer. Men vi ville nu lade dette fare / oc videre Hyldens Historie beskrifue / oc ansee de Kræfter oc *Medicamen*ter som Hyldens Fruct med sig fører.

Bb.

Gemeene Hyllebær veed den gemeene Mand at bruge imod Vorter/ som komme paa Hænderne/ dersom mand om Morgenen tijlig / to eller tre gange efter huer andre toer dennem udi gemeen skarp Lud / udi huilcken Pigerne pleye at optoe deris Kar udi / oc lade saa Hænderne tørris aff sig selff / oc siden støde oc knuse disse Bær / oc smøre Ojen aff dennem tre Dage efter huer andre paa Vorterne / eller oc toe Hænderne huer Dag om Morgenen tre gange udi bemelte Hylde-Doe: Thi saaledis siger den gemeene Mand Vorterne strax at skulle forsuinde oc udfalde. Dette er saadant it Raad/ som en huer uden nogen Perickel oc Fare kand forsøge / om det vil gaa an eller oc icke.

Cc.

Det er alle saare vel bekient oc vitterligt / at den Moes eller Rob som aff disse Bær blifuer udkryst / treffelig uddrifver Sueden: Huorfore mand kand erfare / huorledis den ge-

Dd.

meene Mand her i Landet/her til / som til it synderligt treffeligt Middel henflyer/ naarsomhelst at nogen faar ont / oc formeene sig her ved / ihuad for Siugdom det er / at ville blifue hiulpne/ sunde oc karske / huilcket tiit giør got / naar det i begyndelsen aff Siugdommen (besynderligen i den anden Dags Koldesiuge) blifuer udi Hyldevand indtaget / oc *Patien*terne tilmed vel suede der paa. Huor om mand kand læse en liden *Tractat* som kaldis Anatomia Sambuci Martini Blochvvitii, prentet til Leipzig Anno 1631.

Ee.

De Suompe/som der voxer gemeenligen paa Hylden/ pleyer mand at tage oc komme udi Øll/eller oc udi Vijn (huilcket er langt bedre) at drifue det Vand / som de Vattersottige hafue ont oc Besuæring aff/ huilcke Suompe i det Tydske Sprock kaldis **Holunder-Ohr**/ det er: Auricula sambuci, paa Danske **Hylde-Ore**; Den kaldis ocsaa Auricula Judæ, det er/ **Judæ-Ore**/ oc disse Suompe eller Hylde-Ører hafuer jeg vel ret nu selfver/efterfølgendis *Dodonæi Description*, (huilcken jeg allevegne her i denne min Danske Vrtebog/ nogle faa steder undertagendis hafuer indført/ oc brugt) med bemelte *Dodonæo* kaldet en Gummi; Men i all sandhed/det er ingen Gummi/men it særdelis slags Suompe/eller Paddehatte / som voxe paa Bullene aff de gamle Hylde-Træer allene; Thi de hafue slet intet tilfellis med Gummi eller Quissequas / men langt meere oc heller med Paddehatte eller Suompe komme ofuereens / huor om jeg her paa denne sted icke vijtløftigere vil tale. Oc maa vel skee/ at i deñe *Dodonæi* Latinske Text/er it *vitium Typographicũ* først kommen / saa at mand for det Ord Gummi, skal læse Fungi, huilcket siden der efter er *transfere*ret oc udsat udi den Hollandske eller Neder-Tydske *Edition*, som min synderlig gode Ven *Balthasar Moretus* sidst 1644 til Antverpen hafuer la-

Ff.

Gg.

Hh.

det udgaa med treffelige Figurer / tilmed oc megit forbedret. No.117.
Dog alligevel forundrer jeg mig storligen / huorledis det kommer sig/at den fortreflige *Botanicus Johannes Bodæus à Stapel* udi sine skiøñe oc megit lærde *Commentariis in Theophrastum Eresium* hafuer ocsaa her udi forseet sig / oc disse Judæ-Ørne kaldet en Gummi/ oc saaledis holdet nogle Paddehatte eller Suompe for en Gummi at være. Ii.

Det er icke at sige aff/huor synderlig got it Raad det er at bruge imod Øyen-Jldske oc Hitzighed / dersom mand tager disse fornæfnde Suompe eller Hylde-Ører / oc en Nats tijd enten udi klart gemeen Vand eller udi Rosen-vand bløder / oc dennem siden paa Øyelogene legger.

Til Beslutning er det oc nytteligt at vide / at mange / icke alleniste i disse / men endoc i andre Lande oc Riger / pleye at affplocke Hylde-Knopper om Vaaren / førend de sig for vijt udbryde/oc Bladene blifue for store / oc aff deñem berede en Salat: Huor om somme hafue den Meening / at dersom mand plocker disse Knopper aff op ad / da skulle mand der efter kløge oc bryde sig / men dersom mand ned ad dennem afplocker / da skulle mand ved løst Lijff oc Stolegang sig der efter kunde *purgere*. Men det tryggeste Raad er dette / at mand vel nedsylter Hylde-Knopperne / da foraarsage de huercken Kløgelse eller Stolegang / men alleniste forhindre Bindelse / huilcket Gyfvels Knopper oc Blomster ocsaa giøre / huor om vi i denne samme Part aff voris Danske Vrtebog udi Genistæ Historie *Pag. 60. No.48. lit.* G.H.I. hafue handlet. Kk. Ll.

Sambucus Aqvatilis.

Naffnet.

Sambucus Aqvatilis, Vand-Hyld / Skoff-Hyld/Wlkrycke Træ: Den kaldis paa Tydsk: Wald- A.

 hol-

No. 118. holder / Hirschholder / Schwelcken: Den bekom̃er sine Blomster sidst udi Maymaanet / oc først udi Skiersommer: Den er den siuende slags Hyld som *Bauhinus* beskrifver / oc kaldis aff hannem: Sambucus aqvatica flore simplici, det er: Hyld som voxer udi Vand med

B. enckelt Blomster / eller enckel Vand-Hyld.

Vdvortis Skickelse.

Vand-Hyld ligner icke saa megit Hylle-Træ med sine Blade / som med sine Grene / huilcke ere langt lafvere oc kortere / oc voxe ligesom en Ympe eller Busk: Hendis Grene betecki oc klædis med saadan en Barck / som Hylle-Barck /

C. med en slem Aske-farfve / oc hafue her oc der Knæer: Disse bemelte Grene ere gandske fulde med ofuerflødig megen huid Marfve / oc derfore er Træit gandske tyndt oc skiørt / huorfor det oc letteligen lader sig bryde i to: Hendis Blade / som den bekommer / ere brede oc kantede / oc ere gandske lige de Blade / der voxe paa Vijnrancker / dog mindre oc blødere. Hendis Blomster komme paa saadanne Klynger / som paa andre Hylder / oc de ere bredere oc større omkring paa siden / huide / oc med

D. fem Blade / nogit mindre end Filitters Blomster: Efter Blomsterne komme Bær / huilcke ere røde naar de blifue moene / oc huert for sig er mindre end de Bær / der ere udi Vijndrue-Klaser / dog nogit større end de andre rette Hylde-Bær / om huilcke vi næst tilforne hafue handlet: Deris Smag er w-liflig / oc i dennem ere nogle haarde oc flade Kierner.

Pag. 130. No. 118. Figuren er at see: ☞

Steden.

E. Dette slags Hyld voxer paa fuctige oc vedskactige steder / ved siden hos Kier / oc udi Skofve oc Moser hos Rønne

oc

oc Elle-Træer/ ja det end oc blifuer fløt fra Skofuen oc Marcken / oc blifuer plantet udi Hafuer / oc det for Blomsternes Lisligheds skyld / for huilcken Aarsag skyld vi samme Træ ocsaa i denne voris Danske Herbario oc Vrtebog hafue villet indføre.

F. Der er vel endnu it andet slags Vand-Hyld/ huilcket er langt deyligere end dette fornæfnde slags / som vi her hafue beskrefuet/ huilcket paa Latine kaldis Sambucus Rosea, det er: **Rosen-Hyld** / men paa voris Danske Maal bliffver den ellers kaldet **Sne-Bol-Træ**: Oc dette Træ er det ottende slags Hyld som *Bauhinus* beskrifuer / oc aff hannem kaldis: Sambucus aqvatica flore globoso pleno, det er: **Vand-Hyld med dobbelte oc trinde Blomster** / oc dette slags Hyld at søge paa Marcken eller i Skoffven/ er aldeelis forgiefuis/ eftersom det alleniste voxer udi Hafver som ere gandske fornemme.

G. Dette slags Hyld for sig selff at beskrifue er aldeelis vfornøden / eftersom det er den Vand-Hyld/ som voxer vild (huilcken vi nu beskreff) saa liig/ at huo den ene kiender/ kand ocsaa letteligen kiende den anden.

Krafft oc Brug.

H. De røde Bær/ som paa denne samme Vandhyld (huilcken vi først hafue talt om) blifue hengendis paa deris Stilcke/ til langt hen om Efter-Høsten / oc derfore siunis det nock troligt/ at samme Bær icke aff nogen slags vilde Diur eller Fugle blifue fortærede / uden allene (som *Hieron.* Bock fortæller) at Agger-Høns tiit oc ofte der ved blifue bedragne oc fangede.

I. Der hafue ingen *Medici* hid indtil været / som hafue toret vofve sig ved at bruge eller oc forsøge huad Kraft samme Bær monne hafue.

Sani-

Sanicula.

Nafnet.

Sanicula *seu* Diapensia, Sannickel: Den kaldis paa Tydsk: Sanickel: Den udbryder med sine blomster udi Majmaanet oc Skiersommer: Den er det slags Sanickel som *Bauhinus* for sig selff beskrifuer/ oc kaldis af hañem: Sanicula Officinarum, det er: **Sanickel som paa Apoteckne blifuer brugt.**

A.

Vdvortis Skickelse.

Sanickel hafuer mange Blade / paa langactige oc tynde Stilcke/ huilcke den skiuder fra Roden / Disse bemelte Blade ere brede / vare vel ocsaa trinde / dersom de icke vare delede udi fem Parter/oc ere derfore nogenledis Vijnrancke-Blade lige/ men dog langt mindre/ oc der hos sort-grønne / oc skinnendis / de ere kærfvede runden omkring / oc yderst paa Kanterne ere de rødactige/iblant disse Blade komme der nogle Stengeler/hen ved en Fod eller spand høye/huilcke imod Roden ere rødactige: Ofuerst paa Toppen aff disse Stengeler komme nogle Mußactige Blomster / huilcke ere huide / oc efter dennem kommer nogit trindt oc hart Frøe / huilcket ligesom Snerrer oc Burrer henge ved Klæderne paa dennem som gaae forbj/oc røre der ved. Hendis Rod er ofuen til tyckactig / men neden til gaar den ud i mange Traade oc Trefler.

B.

C.

Pag. 131.
No. 119.
Figuren er at see: ☞

Steden.

Den voxer mangesteds udi Skofve oc tycke Skygactige Krat/ den vil oc gierne gro paa de steder som god oc vedskvorn Jord er: Ja den blifuer endocsaa aff Apoteckere oc Bartskærere plantet udi Hafver.

D.

Kraft

No. 119.

Kraft oc Brug.

Sannickel holdis for at være varm / oc at tørre udi den anden Grad / huad hendis Kræfter ere anlangendis / siunis hendis Nafn dennem nocksom at gifue tilkiende; eftersom det aff *sanando* hafuer sin Vdspring/det er: at heele oc læge. Thi den heeler oc læger Fisteler/ dersom mand vil bruge hendis *Decocto* oc Affsød til dennem. E.

Ja dette fornæfnde *Decoctum* er oc got for gamle Bulder oc Saar/som ere paa Lungen / i Indvollene / paa den lønlige Lem/eller oc paa andre Lemmer oc Ledemode / for huilcke hendis Kræfters skyld / der neppeligen blifuer en Drick imod Saar aff Bartskærere bered oc indgifuen / som denne Vrt jo kommer til / oc det gierne saaledis / at den blifuer den fornemste Deel oc *Basis*. F.

Ja der ere *Botanographi* oc Vrte-Skribentere som skrifve/at denne gandske Vrt med Blade / Blomster oc Rødder / søden udi en Kiedel fuld med Kiød/ som er i Stycker skaaren / giøre at samme Stycker Kiød saaledis syde sammen igien / at mand icke kand see/ at det hafuer været søndeskaaret. Oc huo som dette ey vil tro/ kand letteligen det selff forsøge / om det vil gaa an eller icke/oc siden enten *refutere* oc igiendrifue/eller ocsaa forsuare dette/ligesom det med Sandhed blifuer befundet. Jeg selff hafuer det endnu icke forsøgt. G.

⁂

Satyrion, Giøgß-Vrt/ see udi denne samme Part *lit.* O. *Pag.* 96. *No.* 84. huor vi om Orchide hafue talet.

⁂

Saxifraga Alba.

A.

Nafnet.

Saxifraga alba, Huid Steen-brecke: Den kal-

No. 120 kaldis paa Tydsk: Weisser Stein-brech: Den bekommer sine Blomster udi Maymaanet: Der ere gandske mange Vrter til/som kaldis Saxifragæ, eller Steen-brecker: men dette slags Steen-brecke vi her ville handle om/ oc beskrifue/er den allerførste som *Bauhinus* taler om oc beskrifver / oc kaldis aff hannem: Saxifraga rotundifolia alba, det er: Huid trind-bladet Steen-brecke.

B.

Vdvortis Skickelse.

Den huide Steen-brecke bekommer nogle trinde Blade/som ere kærfvede omkring siderne / oc det paa nogle lodne oc temmelig lange Stilcker / de samme Blade ere nogit blødere oc huidere end Jord-vedbendis Blade / oc midt iblant disse komme nogle tynde oc lodne Stengeler / huilcke ere hen ved en spand høye / oc nogit der ofuer: Ofuerst i Toppen paa dennem komme nogle huidactige Blomster/huilcke hafue fem Blade: Roden skiuder sig ud i mange smaa Trefler / oc øfverst paa den komme nogle smaa Knuder / udi huilcke ere ligesom nogle smaa Kierner / som ere saa store som Coriander-Frøe/ eller oc nogit lidet større/ deris Smag er beeskactig / deris Farfve er en deel Purpur-rød / oc en deel huid: Oc disse Kierner holdis gemeenligen for at være Steenbrecke-Frøe.

C. D.

Pag. 132. No. 120. Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Vrt voxer udi stor menge paa vild Marck / oc gierne paa Bierge/Høje oc Tuer/oc ved siden aff Steene / oc sommesteds langt ofuerflødigere oc høyere end sommesteds.

E.

Kraft oc Brug.

Huad denne Vrtis Kræfter oc Virckninger sig belange/da lærer hendis Nafn os det klarligen/ligesom oc den anden

vi

No.120

vi her fra hafue beskrefuit: Thi denne Urtis baade Danske Tydske oc Latinske Nafn der aff hafuer sin Udspring / at den brecker oc bryder Steenene/nemlig dennem som ere udi Nyrene oc udi Blærene / oc derfore kand mand bruge denne Urt til forbemelte Siugdom / dersom mand icke kand hafue de Raad oc Middele der til/som bedre oc tryggere ere/ oc Fornødenhed det endelig udkræfuer.

F.

Thi ellers (at vi med *Galeno* skal tale) var det jo en stor Daarlighed at gaa de Middel forbj / som ofte ere forsøgte / oc i steden for dennem bruge de Middel oc Raad som icke saa megit ere *probat* oc forsøgte / dog alligevel er den nu omstunder udi Apoteckene mangfolfoldig at finde/huor den oc selgis.

Oc det er vist/ at Almuen ingenlunde kand bruge denne Urt oc andre flere med god Fremgang imod Steen: Thi Steen oc *Colica*, oc andre saadanne Siugdomme kand neppeligen *cure*ris oc lægis / uden saa er at en fornemme *Medicus* er tilstede. Oc om mand vil icke her til bruge andre Raad/men allene blifue ved denne huide Steenbrecke/ da skeer det tijt / at mand / aff det mand bruger dette Raad / faar tj gange verre / end om mand slet intet hafde brugt der til / oc det besynderligen/naar mand icke vil bruge Clistijr. Thi denne huide Steenbrecke hafuer saa sterck en drifuendis Natur/ at den icke allenniste drifuer Steenen/ men endoc Quindernis Tider/Efterbyrden/ja endocsaa dødt Foster.

G.

H.

Her aff skeer det i all Sandhed/at den uforstandige Almue tijt oc ofte en ringe Siugdom saaledis formeerer/oc giør langt verre/i det de/med største uactsomhed/saadanne Urter bruge; oc strax ynske de Raadgifueren med Raadet i Helfvede.

Scolopendrion, Hiorte-Tunge/Milt-Urt / see udi denne samme Part *lit.* L. *Pag. 77. No. 65*, huor vi om Lingvâ Cervinâ hafue talet.

I.

Senecio.

Nafnet.

Senecio, Kaarß-Urt med gule Blomster: Den kaldis paa Tydsk: Kreutz-wurtz/Grindt-kraut/

A. Baldt-greiß: Den udbryder med sine Blomster strax om Vaaren/ oc varer indtil Høsten: Den er den første Senecio eller Kaarß-Urt som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Senecio minor vulgaris, det er: Den gemeene liden Kaarß-Urt.

Udvortis Skickelse.

B. Den liden gemeene Kaarß-Urt skiuder sig saa høy op i veyret/ som ungefehr en Fod / nogit ofuer eller under. Men dersom vi ville ansee hendis Bladers skickelse oc Farfve/ da ere de ligesom de onde Urters / uden det at de ere mindre oc smalere / de sidde her oc der paa Stengelen / huilcken er saa tyck som Piben aff en Gaasefeder / oc hafuer en rødactig Farfve nedre imod Jorden/ men ellers er den grøn/ glat oc huul inden til/ oc om denne Stengel sidde Bladene saaledis / at de dens halfue deel omfafne. Stengelen er vel uden Knæer/men dog gaar den

C. ud i Grene/huor af Bladene ere: Blomsterne som sidde paa Grenene/ere gandske smaa/oc ligesom Lactuckers udi Hofvederne indeluckte/oc med deris Skickelse oc Farfve somer guul/ ligne nogle gule Klæbre / som ere tæt sætte tilhobe / oc en deel aff dennem forsuinde snarere / nogle seenere/ oc blifue snart til en Føn/ under huilcken Føn er nogit smaat Aske farfvet Frøe/ huilcket/ fordi det letteligen kand for Fønnens skyld aff Vejr it

D. bortblæsis oc afspredis / skeer det tijt oc ofte / at huor det kand faa nogit lidet bequem Jord som det kand groe paa / voxer den letteligen her oc der paa Mure/ Tage/ oc huor gamle afbrudte steder ere. Roden som er underneden er huid oc trefvelactig.

Fi-

Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Kaarß-Vrt med gule Blomster voxer icke faa steder/ thi den findis nu ved Gierder/ oc Vegge/ nu paa gamle Mure/ oc huor Huse hafue staaet/ saa som huor Gruus oc Steen er/ oc paa Tagene: Ellers voxer den ocsaa op aff sig selff udi Hafver/ paa Kirckegaarde/ oc paa Gader. E.

Kraft oc Brug.

Denne Vrt (huilcket aff hendis Beskrifuelse oc Steder som den groer paa/ huilcke her næst tilforne aff os ere optegnede/ letteligt er at eracte) er vel en gandske gemeen Vrt/ efter som der neppeligen paa Agre oc andre u-dyrckede Steder/ som før er sagt/ findis nogen Vrt meere gemeen/ eller seis mangfoldeligere at voxe end denne: Men dog er der neppeligen en/ som er bedre end denne/ at bruge imod Hitzigheder som nyligen ere nogen paakomne. F.

Thi den (som *Galenus* vidner) hafuer den Natur/ at den maadeligen kølner oc *digere*rer.

Denne gandske Vrt/ være sig Blade/ Blomster oc stilcker ere gandske nyttelige oc gode til at bruge imod den gylden Aaris Flod/ som giør stor Pine oc Vee/ Item imod Brystenes oc Reddesteenenis Hitzighed/ dersom mand ellers udi Vand eller Vijn kaager dennem/ oc ligesom it *Cataplasma* bruger dennem: oc dersom samme Hitzighed icke vil forsuinde oc gaa bort/ vidner *Agerius* at denne Kaarß-Vrt frem for alle andre Vrter/ giør det/ at Roddet dragis til/ oc Bylden moenis. G.

Den Vld oc Føn/ som kommer efter Kaarß-Vrtis Blomster giør got/ naar mand legger den paa de Kierteler/ som komme paa Halsen: Thi da meenis der/ at de strax skulle gaa bort oc forsuinde. H.

Derfore/ naarsomhelst at Børn hafue ont i deris Hofved aff Skurfve oc Saar/ saa at de derudofuer icke kunde bøje Halsen/ kand mand dennem dette Raad meddeele oc *commendere*.

Jeg/ med den *Auctore* som *Dodonæum* hafuer forbedret/ lader det staa ved sit Værd/ oc sætter ind til en huer at forsøge/ om det er sanden eller icke / at dersom mand tager Glas oc siuder udi Buckeblod oc Saften aff denne Kaarß-Urt / da samme Glas at *attenueris*/ feygiøris/ oc blifue vegt/ saa at det ligesom Vox kand tage til sig/ huad for en Figur mand vil udi det indtrycke/ oc dersom mand der efter legger det udi kalt Vand/ da det samme at styrcknis/ blifue hart/ oc den indtryckte Figur beholde.

I.

Denne Urtis Rod / (saa som *Macer* vidner udi sin første Bog om Urters Kræfter) hafuer udi *Medicinâ* ingen Brug.

K.

Det er megit synderligt/ det som ellers en deel Urte-skribentere lære/ oc aff Forfarenhed kand beviisis / huilcket oc *Macer* bekræfter / i det hand saaledis taler:

Hanc circumscriptam si qvis fodiat sine ferro,
Et tangat dentem vicibus tribus inde dolentem,
Unaqvaq; spuens vice, postq; reponat eodem,
Qvo fuit orta loco, sic rursum vivat ut herba.
Plinius ut dicit, non amplius inde dolebit.

L.

Huilcket er saa megit paa voris Danske Sprock: Dersom nogen vil giøre en Kreds om denne Kaarß-Urt / oc den uden nogit Jern opgrafve / oc røre der med ved Tanden som mand hafuer ont udi/ tre gange/ oc spytte derhos huer gang/ oc sætte saa samme Rod hen paa den sted igien som den stod tilforn oc grode paa/ saa skulle Tanden blifue frist ligesom Urten / saa at den der efter icke skulle fornemme nogen Smerte/ oc det efter Plinii Ord / som dette saaledis taler.

M.

Dog siunis dette meere at være en Forfængelig Tancke oc *Superstition*, end Naturen gemeß / eftersom der befalis at

mand

mand skal giøre en kreds om Vrten/ item at den Siuge skal tre gange spytte/ efterat hand med Roden ved Tanden rørt hafuer: Thi saadant siunis ey at hafue nogen Fundament i Naturen.

No. 122.

Sigillum Salomonis, Huid-Rod/ Salomons Signet/ see udi dennne samme Part *lit.* P. *Pag.* 107. *No* 95. A. huor vi om Polygonato hafue handlet.

N.

Spina acida, Suur-Torn/ Berberis/ see i denne samme Part *lit.* O. *Pag.* 99. *No.* 87. huor vi om Oxyacantha hafue handlet.

Symphytum maculosum, Spettet eller plettet Lunge-Vrt/ see ilige maade i denne samme Part *lit.* P. *Pag.* 114. *No.* 102. A. huor Pulmonaria maculosa er beskrefuen.

O.

Syringa.

Nafnet.

Syringa, Syringe-Træ/ Det kaldis paa Tydsk: Syringß-Baum: Der ere tuende slags Syringe-træs er til/ det ene med blaa Blomster/ det andet med huide Blomster. Det med de blaa Blomster bryder før ud/ oc blomstris snarere end den med de huide/ oc det gierne udi Aprilmaanet: Men den med de huide Blomster blomstris icke førend sidst udi Maymaanet/ oc det er det tredie slags Syringe-Træ/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis hannem: Syringa alba, *seu* Philadelphus Athenæi: Det andet er det allerførste slags Syringe-Træ/ som fort enelte *Bauhinus* beskrifuer/

A.

B.

No.122. oc kaldis aff hannem: Syringa cœrulea, det er: Blaa Syringe-Træ/ huilcket vi først ville beskrifue.

Vdvortis Skickelse.

Dette samme slags Syringe-træ med blaa Blomster / huilcket mand ellers pleyer at kalde Lillach, skiuder fra Roden mange Quiste/ eller smaa tynde rette Stengeler / som ere fulde med Grene oc hafuer mange Knæer ligesom den anden Syringa, med huide Blomster / disse samme Stengeler ere dog korte oc stackede. Barcken/ som de hafue/ er lidet rødactig / den inderste Marfve er lidet suompactig. Der voxer tuende Blade ud aff huert Knæ / huilcke sidde tuert for hin anden/ de samme ere brede oc spitze/ slette / større / haardere / grønere/ oc meere glisendis end det huide Syringe-Træis Blade. Hendis Blomster ere smaa / oc sidde sammen udi Klyngetal/ de ere liuse- eller Himmel-blaa / oc komme ud ligesom aff en tynd lang Hals / oc endis udi enden med fire Blade: Efter Blomsterne (huilcke ere gandske megit lifligluctendis/ oc med samme Lifligheed nock som med Linde- eller Lilie-Conval-Blomster kand *confere*ris oc lignis) komme nogle Belle / huilcke ere slette oc langactige/ oc naar de blifue moene/ hafue de en Granat-farsve/ oc der sidder en Hinde midt igiennem/ oc udi Frøehusene ere gierne fire Frøe / huilcke ere smalle oc røde. Roden hafuer temmelig mange Trefler.

C.

D.

E.

Pag. 134. No. 122. Figuren er at see: ☞

Syringe-Træ med huide Blomster er en Busk oc Ympe / huilcken merckeligen breder sig ud oc *luxurie*rer: Hendis Bul oc Grene hafue mange Knæer / ved huilcke de skiude sig ud/ oc den Barck som de hafue er tynd / rødactig / oc uden til er Farfven icke ret kiøn / men inden til ere de samme Grene opfyldte med en blød huid oc suompactig Marfve. Bladene/ som

F.

som dette Træ bekommer / ere langactige / brede / fulde med Seener oc Aarer / kærfvede omkring ved Siderne / oc med deris Storhed oc udvortis Skickelse / ligesom Pære-Træers Blade / men dog nogit huassere / aff huert Knæ udgaar tuende Blade / huilcke sidde tuert for hin anden: Blomsterne voxe øfverst i Toppen / udi en herlig Orden / oc de hafue en huid farfve / oc bestaae aff fire temmelige lange Blade / deris Luct er temmelig sterck. Fructen som kommer efter Blomsterne / er gandske liden / kruset / oc ofuen til er den bred / men neden til smalere / oc naar den blifuer moen da er den sort. I den er der tyndt oc langactigt Frøe. Hendis Rod er ligesom andre Buskers oc Ympers Rødder / oc gaar ud i smaa Grene.

G.

Figuren er at see: ☞ Pa. 135. N. 123.

Steden.

H.

Disse tuende slags Syringe-Træer med blaa oc huide Blomster voxe vel her i disse Lande / men dog ickun udi fornemme Hafuer / derfore er det forgiefuis dennem at søge eller ville finde paa Landßbyen / eller oc paa vjden Marck / udi Skofven / eller andre saadanne steder.

Krafft oc Brug.

I.

Huo som ret hafuer forstandet / det som vi hafue sagt oc lærdt / udi denne samme Part / *Pag.* 132. *No* 120. *Lit.* F. huor vi om huid Steenbrecke hafue handlet / de skal neppeligen her paa denne Sted formode sig aff os *Medicamen*ter oc Lægedomme aff disse tuende slags Syringe-Træer / være sig det enten er det blaa eller det huide slags: Men dog icke uden Aarsag dyrcker mand dennem saa flitteligen udi Hafverne / eftersom den blaa hafuer saa treffelig en Luct / at den med sin Lifligs hed fast ofuergaar Linde-Blomsters Luct: Men den anden med huide Blomster / er vel icke saa liflig luctendis / men dog

K.

No. 124 for sin Deyligheds oc skiønheds skyld er den vel saa smuck som den anden.

Men huo skulle derfore blifue saa dumdristig / at hand skulle dømme / at disse Syringe-Træer skulle være gode imod Hofvedens Suagheder oc Siugdomme / derfore at den vi først hafue beskrefuit / lucter (som før er sagt) megit efter Linde-Blomsters Luct / oc derudofuer *commen*dere dennem som aff den fallende Siuge hafue ont / disse Syringe-Træers Blomster?

L.

(T.)

Taraxacon, Muncke-Hofvit / Løfve-Tand / etc. see udi den Tredie Part aff denne voris Danske Urtebog / *lit.* C. *Pag.* 203. *No.* 53. huor vi om Cichorio ville handle / oc med det samme vi Cichorium beskrifue / ville vi oc tale om Taraxacone *seu* Dente leonis.

Thymus.

Nafnet.

A. Thymus, Thimian: Den kaldis paa Tydsk: Römischer Quendel / Welscher Quendel / Thym oder Demut / Immenkraut: Den udbryder med sine Blomster sidst om Vaaren: Den er den anden slags Thimian / som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Thymus vulgaris folio latiore, det er: Den gemeene Bred-bladet Thimian.

B. Udvortis Skickelse.

Thimian er en liden buskactig Urt / huilcken (som er alle nock som vitterligt) hafuer gandske smaa Blade: Det slags som

som hafuer grønne Blade/er den allergemeenligste/ oc hafuer en god sterck oc skarp Luct: Men det slags som hafuer huide Blade lucter sterckere / oc voxer icke nær saa gemeen: Blomsterne / som den bekommer / sidde icke øfverst i Toppen oc Enden/ men de voxe jefne ved Bladene. Rødderne/ som den hafver/ ere tynde/ oc fulde med Trefler oc Traade.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 136.
N. 124.

Steden.

Denne Vrt er for sin jdelig Brug / her i Landet icke alleniste aff Rige / men endoc aff Fattige saare vel bekiendt; men vjld udi Skofven er den dog ingenlunde at finde/ huorfore den oc paa Landßbyerne Aarligen udi store hobe blifuer saaet oc plantet.

Krafft oc Brug.

D.

Somme *Medici* ville at mand skal lade Thimian fra Cretâ hente/huilcken mand paa Apoteckene skal bruge: Men dog farer mand ingenlunde vjld/ dersom mand tager dette slags Thimian vi her hafue beskrefuit/oc bruge den udvortis/ naar som mand icke saa lige kand bekomme den som fra den Jnsel Cretâ, som nu kaldis Candia, blifuer hijd indført.

E.

Oc kand mand derfore denne gemeene Thimian / som her hos os voxer/ bruge til Quinde-Bad / at fremlocke deris Maaneds-Tider der med / naar den fornæfnde fremmede oc dyrebarere icke kand bekommis.

Thimian / siger *Galenus*, at være udi de Vrters Tal/ som varme udi den tredie Grad/ oc som *incidere*; oc for denne treffelige oc heftige Art oc Natur / at den baade varmer oc *incide*rer / uddrifuer den Fosteret / oc kommer Pisset oc Tiderne til at flyde.

F.

Oc enddog mand hijd indtil icke hafuer fornummet/ at Thimian i sig selff hafuer *purge*ret oc giort løst Liiff / saa

No. 124 saa pleyer mand dog / til den Brug oc ende / Aarligen paa Apoteckene indføre de smaa Traade oc Trefler der voxe paa Thimian/huilcke paa Apoteckene kaldis Epithymum, men paa Danske Skurfve som voxer paa Thimian/eller Hør-silcke der voxer paa Thimian / dog rettere Thimian-Silcke: See ocsaa Cuscutæ Historie *Pag.217.No.67.*

G. Men denne Epithymum eller Hør-silcke paa Thimian/ skal mand (saa som *Mesves* befaler) indtage enten med Mandel-Olie/eller ocsaa med Afsødet aff Rusiner.

Herforuden siunis det oc værdt aff denne samme *Mesve* at paaminde om/ at denne Epithymum eller Hør-silcke paa Thimian / icke lenge kand taalle at syde; Thi ellers gaar all den Kraft bort/ som den hafuer at *purge*re med.

H. Næsten paa alle Apotecke findis en Syrup fall/ som aff dette Thimian-Silcke blifuer bered / huilcken der sammesteds kaldis Syrupus de Epithymo: Denne fornæfnde Syrup er god for dennem som befinde sig at være Melancholiske/ eller oc for dennem/som ellers ere suage/ oc befinde sig udi nogen maade at besuærgis oc antastis med Melancholi / oc derfore blifuer den dennem indgifuen udi Vand / som enten aff Hiertens-fryd/Hør-silcke/Jord-røg/ eller andre saadanne Vrter er brændt.

I. Ja den gemeene Mand maa ocsaa tage Thimian allene oc binde udi Knipper / oc komme dennem udi Øllet som de dricke/ naar de fornemme sig med Melancholi at ofuerjlis.

Ellers saa giøris det icke fornøden at tale om denne Vrtis Brug / som den dagligen blifuer brugt til her i Landene: Thi huo veed icke/at den er fast en aff de allerfornemste Mad-Vrter. Men huor kier at den monne være Bierne / ville vi

K. ret nu udi Lindens Historie paaminde.

Ti-

Tilia.

Nafnet.

Tilia, Lind/ Linde-Træ: Det kaldis paa Tydsk: Linden/ Linden-Baum: Det bekommer sine Blomster udi Maymaanet: Den er den tredie som *Bauhinus* beskrifver/ oc kaldis aff hannem: Tilia fœmina majori folio, det er: Det stor-bladede Hun-Linde-Træ. A.

Vdvortis Skickelse.

Linde-Træ er vel mange bekiendt/ oc er et stort Træ/ oc hafuer mange langactige Grene/ med huilcke det letteligen sig gandske vijt udbreder: Bullen er tyck / oc dens Barck er slet/ uden til sortactig/ men inden til huid/guulactig/oc sey/saa den lader sig gandske vel bøye oc handle / at mand der aff kand giøre Reeb oc Strenge/ oc andet saadant aff den flette. Den inderste Materie oc Veed er slet intet haard / uden Knorter oc Knuder / huidactig / oc aff den brændis Kul. Hendis Blade ere slette / skinnendis / brede oc spidtzactige / oc de ere Vedbenders paa Træer deris Blade/ som icke ere kantede/lige/dog ere de meere bleeg-grønne / oc kærfvede omkring ved Siderne: Blomsterne henge udi Drue-Klyngetall/ eller oc ligesom Vrtekoste / oc henge paa lange Stilcker / huilcke komme ud fra nogle smale huidactige smaa Blade. Frøet er sortactigt / udi trinde Frøe-huse/ligesom Vedbendis Bær/oc naar det blifuer moet/ da falder det selff aff. Hendis Rod sticker dybt neder i Jorden/ oc breder sig tilmed vijt ud. B. C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 137. N. 125.

Steden.

Dette Træ voxer mangesteds her i Landene/nu udi Hafver/nu paa Kirckegaarde / nu ellers baade her oc der udi Kiøb- D.

No. 125. stæderne plantis / oc elskis for sin treffelige Skygge det gifuer fra sig / ja mand pleyer endocsaa at giøre Lysthuse ofuen paa hendis Grene.

Krafft oc Brug.

E. Dette slags Linde-Træer vi her hafue beskrefuit / pleye *Botanici* oc Vrte-Skribentere at kalde Hunen/oc det er langt bedre end det de kalde Hannen: Thi aff de Blomster som Hunen bekommer / blifuer it Conserva beredt paa Apoteckene/ huilcket er synderlig oc ofuer maade got for dennem / som hafve ont aff den fallende Siuge.

Ellers saa hafue fornæfnde Træis Blomster den Natur/ at de varme oc tørre / oc ere *tenuium partium*, eller *subtilige*.

F. Der blifuer brændt Vand aff forbemelte Blomster/som er fael paa Apoteckene/huilcket/ naarsomhelst det blifuer giort sødt med it slags Kager / huilcke paa Apoteckene kaldes Manus Christi, gifuis det lyckeligen oc med god *Success* nyfødde Børn / huis Bug oc Slagside aff Veir ophefuis.

Der blifuer aff den inderste friske Barck som er paa Linde-Træer / med Veybred-Vand / Rosen- oc rindendis Vand *extrahe*ret en sey Materie / som paa Latine kaldis Mucilago,

G. huilcken er god imod brændte Skader / dersom den ellers blifuer der paa smurt.

Den Vedske som aff sig selff aff dene Barck udflyder/naar den er nogit skadet/enten iskaaren / ihuggen / gneen / eller oc i andre saadanne maader skadet/holdis for at være god til Haaret som vil falde aff / dersom mand ellers smører Hofuedet med denne bemelte Vedske.

H. De Kul som aff Linde-Træ blifue brændte ere gode oc *commende*ris imod Fald oc Slag/ w-anseet at *Langius* meener dennem aldeelis ingen Brug at hafue. Men dersom de endskiønt til saadan Brug aldeelis intet tiente / saa kunde de

den-

dennem dog paa Apoteckene ingenlunde miste / naarsomhelst de skal giøre Pestilentze- eller Røgelse-Lius / til at røge med udi Pestis Tid / oc huor der er ond Stanck; Thi til deñem komme de Kul som baade aff Linde-Træ oc Pile-Træ ere brændte.

Det er synderlig her til Beslutning at acte / imod den gemeene Mands falske Indbilding / som dette icke vide eller forstaa til grunde / det som *Petrus Hondius* her om hafuer *observerit*; ja det er en Huußraadig Huuß-Fader fornøden at vide / at det icke er raadeligt / at sætte Bi-Kar paa de steder som Linde-Træer ere satte oc plantede; thi den Luct Linde-Blomster gifue fra sig / er saa skadelig for Bierne / at de ey kand taale at de voxe dennem saa nær / at mand kand see dennem. Men huilcken Huuß-Fader / som hafuer lyst til at legge vind oc beflitte sig paa Bier / hand forskaffe sig en heel hob Thimian / oc den udi Hafverne udi stor menge plante / da lyckis Bierne dis bedre / oc de drage dis flitteligere / oc god hob Honning gifve. Thi Bierne iblant andre Vrter elske Thimian saare megit / huor om mand læse *rei rusticæ Scriptores*, saa som / *Varronem*, *Palladium*, *Columellam*, oc for samme Aarsag skyld blifuer den paa Tydsk kaldet Jmmen-Kraut / det er Bi-urt.

I.

K.

Trifolium Acetosum.

Nafnet.

A.

Trifolium acetosum, Gøge-Brød / Gøge-Mad / Skoff-Syrer / Suur Klefver: Den kaldis paa Tydsk: Buch-ampffer / Saur-klee / Buch-klee / hasen-klee: Den bekommer sine Blomster udi Aprilmaanet / oc undertiden udi Maymaanet: Den er den første Surante Klefver / som *Bauhinus* beskrifver / oc kaldis aff hannem: Trifolium acetosum vulgare, det er: Det gemeene slags Suur-Klefver.

B.

Vd-

No.126

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Klefver/er en gandske liden oc law Vrt/huis Stilcker/som hun fra Roden skiuder/ere gandske tynde/oc øfverst paa huer aff dennem sidde tre smaa tynde oc bleeggrønne Blade/ huilcke hafue en suuractig smag/ oc naar huert er fra hin anden afskilt/ ligne de nogenledis it Hierte eller detz Figur. Hendis Blomster komme oc paa nogle stackede oc tynde Stilcker/som gaae ud fra Roden: Disse Blomster ere huide/oc de hafue fem Blade/aff huilcke de oc bestaae/oc efter dennem komme nogle smaa Hofueder/de samme hafue fem Kanter/ oc i dennem er der smaat guult Frøe. Hendis Rod gaar paa skack neder i Jorden/ er tynd/ oc derhos ocsaa rødactig.

C.

D.

Pa. 138. N. 126. Figuren er at see: ☞

Steden.

Dette slags Suur-Klefver hafue vi udi voris Lande gandske mange aff/thi den voxer udi Skofven megit mangfoldeligen/icke alleniste under Buskene oc Træerne/men endoc paa gamle affelde Bøge-stumper oc Elle-Træer.

Kraft oc Brug.

Suur-klefver hafuer for sin kaalde oc tørre Natur en synderlig Brug udi huer tredie dags Kaalde-Siuger/oc derfore blifuer der paa Apoteckene bered it *Conserva* aff hendis Blade/ huilcket aff somme kaldis Conserva acetosellæ, eller ocsaa Oxytriphylli, aff nogle kaldis Conserva Lujulæ, oc after af andre blifuer næfnt Cõserva Allelujæ, huilcket er megit latterligt/oc ickun *Corrupt* aff *Lujulâ*. Oc denne *Conserva* skal mand gifue dennem ind/som aff Kaaldesiugens ofuermaade Hitzighed hafue mist deris *Appetit* oc Begierlighed til Madden/oc til den hafue stor Lede. Ja den endoc megit treffeligen udslucker Tørsten.

E.

F.

Det

Det Vand ſom her aff diſſe Surante-klefver blifuer *de-ſtille*rit/med nogit lidet Alluun formengt oc beblandet / er got til atſkillige Blegner oc Saar/ ſom ere udi Munden oc paa Tungen/ derſom mand ellers der med ſkyller ſin Mund nd.

G. Ellers ſaa er ocſaa fornæfnde Vand got til at udſlycke den Tørſt/ſom aff hidtzige Kaaldeſiuger plejer at foraarſagis/ derſom mand ellers der udi *ſolve*rer den Sirup eller Rob/ ſom aff Ribs eller Berberis blifuer beredt/ oc gifuer den Siuge ind at dricke / Oc maa mand ocſaa lade nogle draaber *Spiritus ſalis* eller ocſaa *Spiritus Vitrioli* komme der til / ſaa blifuer det en god vel ſmagendis ſuur Julep / huilcken imod den ofuermaade Kaaldeſiugis Hidtzighed oc Tørſt er tryg at bruge.

H. Der ere nogle ſom *commend*ere Børn diſſe ferſke Surante-klefverblade/at de ſkulle bjde oc tygge paa deñem/ naarſomhelſt at deris Tunge eller Mund med Blegner *infeſt*eris/ huilcke mand plejer paa voris Danſke Maal at kalde **Torſk.**

I. Det er alle nock vitterligt/at en deel veyfarendis Folck/ vide oc at føre ſig denne Vrt til Brug om Sommeren / naar de reyſe/oc huercken hafue hos ſig/icke heller ſtrax kand bekomme Øl/ Vijn/ Melck / Vand/ eller andet ſaadant / huor ved de deris Tørſt kand ſlycke: Thi da tage de en Haandfuld eller to/ eller oc flere/tygge oc æde dennem/oc der med ſtille deris Tørſt / huilcket i all Sandhed er langt bedre oc ſundere / end det ſom en part andre giøre/huilcke gaae til Vandbecke/ oc tijt dricke der aff Vand ſom er wreent oc ſkident / ſaa at de der aff/ (om de icke tilforne hafue ſamlet ſig en Siugdom) maa falde hen udi farlige ſtore Siugdomme / oc derofuer tijt ſætte Lifvet til.

K. Det er ſmuckt oc lyſtigt at vide det ſom *Agerius*, huilcken hafuer forbedret *Hieron.* Bock / hafuer om denne Vrt *obſerverit* oc merckt/ nemlig / huorledis den gifuer Storm tilkiende: Thi naar Storm oc Weyr er forhaanden / da ſtaa diſſe

No. 127. Surante-Klefvers Blade op i Veyret/ lige som de vilde strjde imod Veyret.

Om andre formeldis oc saa / som hafue *observerit* oc mercket / at de Aar / som der ere mange Blomster paa denne Urt/da skulle der oc komme megen Slud oc Regn/ som skulle vedske Jorden. Men naar denne samme Urt ickun hafuer faa Blomster / da skulle det betegne oc betyde et tørt oc varmt Aar. L.

Camerarius lærer oc herforuden / at denne Urt blifuer aff somme kaldet Herba pictorum, paa Tydsk **Måler-Kraut**/ oc paa Danske **Maler-Urt** / oc det aff den Aarsag/ at den er god til at tage Pletter aff Linklæder med: Huilcke Quinder derfore som icke hafue Citrone-Saft / oc den ey heller kand bekomme/ de maa bruge Saften aff denne Urt til at tage fornæfnde Pletter aff med. M.

Trifolium aureum, *seu* Hepatica nobilis, **Eddel Klefver**/ see udi den første eller Vinter-Parten / *lit.* H. *Pag. 6. No. 4.* huor vi om Hepatica nobili hafve handlet.

A.

Trifolium Pratense.

Nafnet.

Trifolium Pratense, Klefre/ Suckor/Smerlinge/ **Smerer som voxe udi Enge**: Den kaldis paa Tydsk: **Wiesen-Klee**: Den staar i Blomster udi Maymaanet oc Skiersommer: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Trifolium Pratense purpureum, det er: **Purpurfarfvet-Enge-Klefver**. B.

Udvortis Skickelse.

Dette slags Klefver hafuer Stengeler / huilcke ere hen ved halfanden Fod høye / eller der ofuer / de samme ere trinde oc nogit lidet lodne/oc de mesten ligge oc krybe ud med Jorden. De Blade som der paa voxe nogit fra hin anden/ ere aff tre andre sammensatte/ aff huilcke de som ere næst ved Jorden / oc Rødderne/ere meest trinde. Men de andre der voxe højere oppe paa Stilcken/ oc nærmere Toppen / ere langactige / oc tijt oc ofte hafue en huid pricke midt paa sig / som er ligesom en kløftet Maane. Blomsterne komme øfverst udi Toppen/ oc sidde i en trind oc tyck Kost / lignende it temmeligt lidet Ax / oc de hafue nu en purpur-farfve / nu en huid farfve / hafue ocsaa en sød Smag. Hendis Frøe er trind/ oc udi nogle smaa Frøe-huse. Hendis Rod er lang oc rijßactig / trind / oc gaar dybt neder i Jorden.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 139. N. 127.

Steden.

Denne Urt voxer megit mangfoldeligen allevegne / oc besynderligen udi Enge/ item paa Grytter / Volde oc Kirckegaarde/ oc ellers allevegne vjld paa Marcken / huor Graßrig Jord monne være.

E.

Krafft oc Brug.

Dette slags Klefver hafuer vel paa Apotecket ingen Brug/ men den blifuer dog ellers undertiden brugt: Oc endog den vel somme tide aff nogle blifuer *commenderit* til indvortis Brug / saa er det dog langt bedre ickun udvortis den at bruge/ saa som at Bønderne giøre / huilcke icke alleniste tage Bladene aff denne Urt/ men endoc hendis Blomster oc Frøe/ oc kaage det tilsammen udi reent rindendis Kilde-Vand / eller oc gammelt Danskt- eller Tydskt-Øll/ oc komme nogit harsk

F.

gam̃elt Smør der til/oc berede saa der aff it *Cataplasma*, huilcket de pleye/ naar de hafue giort heftigt oc stort Arbeyde/ saa at de befrycte sig nogit Lem at være skadet/ udi en Klud at legge/oc binde den om samme Lem som er øm/ saa som Haandledden/Fødderne/oc andre saadanne Parter.

G. Her hos er det oc at acte/ at naar denne Urt hafuer ret vel udblomstrit/ blifuer der it trindt Hofuit igien/ som er ligesom aff mange Frøehuse sammensat/ huilcket Bønderne icke kand kiende/ aff denne Urt at være/ fordi Bladene ere alle afffaldne. Oc hender det sig enten sielden eller aldrig/ oc det imod deris egen Vilie/ at naar de hafue udblomstret/ kand giøre sig it Frøehus/som de kand giemme Frøet udi; thi Bondens Gierighed giør det/ at de med deris store Lee uden nogen Forskiel afhugge alle Urterne som voxe udi Engene/ paa det de udi Høstens tid kand giøre sig store Stacke/ huilcke de strax udi deris Høe-Lader med største Umag i store Læssetal indføre.

H. Oc her aff skeer det/ at om saa er at Blomsteret aff denne Klefver kand undgaa deris skarpe Lee/ Mact oc Gierighed/ saa at Naturen kand faa rum oc tid til at moene/ da kommer der it treffeligt trindt oc ofuermaade kient Hofuet oc Frøehus efter Blomsteret/ huilcket de siden holde for en synderlig

I. Urt for sig selff/ huilcken de kalde Bruuß-Urt/ huor om vi tilforn udi denne samme Part *Pag.93. No.81. lit.*I. hafue handlet/ der vi om Valdnød-Træers-Bladers Kræfter talede.

Tulipa.

Nafnet.

A. Tulipa, Tulipe/ Den kaldis paa Tydsk: Tulipa/ Grosse Narcissen-Lilien: Den bekommer sine Blomster udi Aprilmaanet. Der ere fast utalige mange

slags

No. 128.

slags Tuliper til / men vi ickun den ville beskrifue / som er den anden slags som *Bauhinus* hafuer beskrefuit/oc kaldis aff hannem: Tulipa præcox rubra, det er: **Rød tjlig moen Tulipa.**

Udvortis Skickelse.

B.

De store slags Tuliper hafue hart ad alle en form oc Skickelse / Deris Blade / som de bekomme / ere gierne hen ved to eller tre / tycke / langactige / brede / oc paa siderne tijt oc ofte nogit kringbøyede / huilcke / det første de bryde frem oc ere spæ / hafue en rød Farfve / men naar som at de blifue gamle / da ere de huidactige. Stilcken / som kommer op imellem Bladene / er gierne hen ved en Fod høy / eller høyere / paa den kommer der ickun it Blomster øfuerst i Toppen / som ocsaa staar lige op i Veyret / det bestaar aff sex Blade / oc er ligt it Begere / som er smal ofuen til / oc nogit bredere neden til / eller oc en Hat paa denne Form som den kunde være vendt afvet omkring. Deris Klebre / som de hafue / ere gule / som en Saffran-Farfve. Farfven som Blomsteret hafuer / er undertiden guul / undertiden huid / undertiden bleeg-purpur-farfvet / men ofte oc allermest rød / men disse samme hafue herforuden icke en ringe forandring oc *variet*eet; Thi siderne eller kanterne paa Bladene / saavel som det allernederste paa dennem / huilcket *Botanici* paa Latine kalde ungves, det er Negle / (fordi det er ligesom en Negel paa en Finger) er tiit oc ofte anderledis farfvet end Bladene i sig selff; thi undertiden gaar der strifver paa dennem / aff en langt anderledis Farfve / huilcken megit herligen sticker aff / oc samme Blomster beprydde. Disse samme Blomster lucte dog aldelis intet / uden it slags aff dennem / som hafuer brandtguulactige Blomster / thi det en ringe ting at lucte / kand mand nogenledis fornemme. Hendis Frøe er fladt oc seyt / oc voxer udi nogle Hofveder / huilcke komme efter Blomsterne / oc

C.

D.

E.

No.128. oc naar Frøet er moedt gaar det fra hin anden udi tre Parter. Deris Rødder ere trinde / oc ere huide Deßmer-Liliers Rødder icke w-lige.

Pa. 140. N. 128. Figuren er at see: ☞

Steden.

F. At Tuliper voxe her i disse Lande/er moxen alle vitterligt/ men dog findis den ingensteds uden i de Hafver/huor den blifver plantet oc sæt.

Krafft oc Brug.

Der ere ingen *Botanici* oc Vrters-beskrifuere/som nogit om denne Vrtis Kræfter/ Virckninger oc Brug hafue skreffvit/som kand være synderlig værdt at mercke/ endog der er ingen tuifl paa/at denne herlige oc deylige Vrt jo kand være G. Menniskenn nyttig oc gafnlig; eller oc om vi heller skal forundre os paa Gud/som er alle Tings Skabere/hans Retferdighed/ som her udi denne Vrt seis / huilcken icke aifuer en allene alle gode Ting. Thi den største part aff de blomstrende Vrter som voxe udi Hafver elskis oc afholdis en deel for deris herlige Farfvis skyld / andre for deris ofuermaade liflige Luctis skyld. Men tuert imod/ de som ere ringe/smaa oc w-anseenlige/oc blifue traadde under Fødder/de allersnarist tiene til de al- H. lerbeste oc fornemste Lægedomme / huilcke alle her at opregne actis w-fornøden/ eftersom en huer som dette voris Danske Herbarium oc Vrtebog flitteligen læse/kand selff finde mange Exempler her paa: Ja at vi ey skal gaa langt bort/ da hafve vi her paa Exempel forhaanden udi denne Vrt vi nu næst her hos skal beskrifue. Thi Tussilago Hestehoff huercken hafuer synderlig liflig Luct / icke heller ret megit kiønt Blom- I. ster / oc den ocsaa voxer paa ringe oc foractelige steder aff sig selff/oc dog hafuer synderlige oc fornemme Kræfter/med huilcke mange Mennisker Aarligen *cure*ris oc hielpis.

Der-

Derfore saa bør de *Botanici* oc Vrters-Beskrifuere med all rette at rosis oc berømmis / som pleye særdelis *Nationer* raade fra Tulipomaniâ, det er / saa at sige / Tulipæ-Galindskab / iblant huilcke jeg her frem for alle andre vil rose den førtreffelig Mand oc *Botanicum* Ælium Everhardum Vorstium *p. m. Botanices in Lugdunensi Academiâ P. P.* thi der hand pleyede at afhugge Tuliperne / saa som mand ellers affhugger Hofuederne aff Valmuer / oc hand bleff tilspurt / huorfor hand icke kunde fordrage dennem / suarede hand skiemtendis oc sagde: *ob Tulipomaniam*, det er / for Tulipe galindskab / fordi der findis nu mange saa galne / rasende oc forbistrede / at de for en Tulipæ-Rod tør vel gifue icke alleniste hundrede men endoc saa tusinde ja flere Gyldene. J Holland blifuer den / der saa gal monne være / kaldet: **een Bloemensot:** Her maa mand kalde den **een Blomster-Geck eller Nar.**

K.

Men det skal de samme / som saaledis deris Gods fordoye / oc daarligen deris Formue paa saadan V-nyttighed spilde / mercke / at de enten selff / eller deris Hustru oc Børn siden der efter maa dit tijt med Hunger oc Tørst undgielde / huilcket de blifue nødde til at lide / fordi de icke alleniste komme sig selfve i stor Penge-spilde / men endoc bedrage sig selfve / i det deris Forhaabning slaer dennem feyl. Thi som Forfarenhed oc *Johannes Bodæus à Stapel in Theoph. Eresium* vidner her om / da beholde Tuliperne icke huert Aar den samme Farfve oc Skiønhed: Thi eftersom den Rod / som udi it Aar i en Hafve hafuer baaret it ofuermaade kosteligt oc lifligt Blomster / paa det andet Aar nest efter tijt bær it slemt / v-anseeligt oc v-lifligt Blomster. Oc tuert imod / de Rødder som nogle Aar i rad efter hin anden hafue baaret it gemeent rødt eller guult Blomster / pleye en Sommer komme frem med it deyligt Blomster / oc sin Eyermand der med forlyste: Men den Lyst varer icke længe / saa at hand vel maa sige / det varer icke læn-

L.

M.

N.

No.128. længe/ at fattig Mand hafuer nogit got: Thi strax efterfølgendis Aar der efter / da gaar baade Urt oc Rod gemeenligen ud/ saa at det var ligesom it vist Tegn/ før den skulle gaa ud/ at den saa treffeligen voxte / sin Hußbond der med / paa det sidste før den døde / til Tacksigelse at glæde oc vederquæge.

O. Men her er foruden at acte / at de som ey vide / huorledis Naturen sig saaledis foraandrer / oc ligesom med atskillig *Habit* oc Klædedragt sig forlyster / tijt oc ofte ey uden største Uret/ føre skielde Urtegaards-Mændene eller Suennene baade for Tyfve oc Bedragere / saa som de der Roden/ som forgangen Aar lod sig tilsiune med it herligt oc lifligt Blomster / enten Tyfactigen at hafue bortstaallet / eller suigactelligen at hafue forbydt: Men naar de fornemme sig saadanne

P. slemme Blomster at bekomme i steden for de andre / oc med Graad befinde all deris Haab at hafue slagit dennem feyl/ før de dog staa til at redde/ oc nogen Forbedring siunis at være forhaanden for dennem; om de ellers paa *Johannis Bodæi à Stapel* victige Ord ville gifue act/ oc dennem adliude / naar hand saaledis synderligen taler: *Vesana illorum vanitas qui tantam pecuniarum summam pro unicâ* Tulipâ *exponunt, pro quâ non dico hortum venustum omni genere florum ornatum, sed integrum agrum comparare possent; Ægrius fe-*

Q. *rentes fugacis novo aliqvo modo striatæ alicujus* Tulipæ *mortem, qvam fidi amici. Hortensium riserit qvis, qvi Murænam piscem atratus luxit: Nec hos minus qvi flores id est, brevia qvædam & fugacia, &c.* huilcket er paa voris Danske Maal saa megit sagt: Huor galne ere de / som for en eniste Tulipe gifue saa mange Penge / som de kunde kiøbe / jeg vil intet tale om en heel Hafve fuld med atskillige Blomster / men en gandske

R. Ager for. Oc det gaar dennem haardere til Hierte/at der gaar en Tulipe ud for dennem/ som kand være paa en synderlig Maneer strifved/ huilcken dog en gandske kort Tijd varer / end om de miste sin kieriste

Ven. Latterligt er vel det / at Hortensius bar Sørge-Klæder for en Fisk Murena kaldet / fordi den døde / men intet mindre ere de at belee / som for nogle Blomster (som dog vare ickun en kort Tid) sørge / etc. Men nu ville vi / som tilbørligt er / gaa videre frem / oc eftersom vi denne Historie hafue fuldendt / os til Tussilaginis eller Hofblads Historie begifue.

Tussilago.

A.

Naffnet.

Tussilago, Heste-how / How-blad / How-urt / Føle-fod / Heste-blad: Den kaldis paa Tydsk: Esels-hůb / Roß-hůb / Brandt-lattich: Den skiuder sine Blomster frem sidst udi Tormaanet / oc først udi Aprilmaanet: Den er den første Tussilago eller Hestehow / som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Tussilago vulgaris, det er: Den gemeene Hestehow eller How-blad.

B.

Vdvortis Skickelse.

Hestehow skiuder sex / siu eller fleere Blade / fra den samme Rod / huilcke ere brede oc kantede / oc nogit større end Vedbendis Blade / derhos ocsaa nogit huidere / oc derfore mere ligne de huide Popel-Træis eller Popel-Pijls Blade: Men dog ere de nogit større / oc paa den ene side huide / aff en liden tynd oc bløď Vld / men paa den anden side ere de grønne / med en Græßgrøn Farfve. Hendis Blomster sidde paa nogle stackede oc korte Stilcker / oc komme ud førend Bladene / oc hafue en guul Farfve / som med mange smaa Blade ere opfyldte / huilcke snart forsuinde oc blifue til Føn. Hendis Rod er tynd / huid / oc skiuder sig vijt ud under Jorden.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 141. N. 129.

Steden.

Den voxer ved siden aff Vandbecke/hos Kilder/Søer/Grafver/oc andre saadanne vedskactige Steder/; Item undertiden paa smaa Høye / huor der flyder Vand neden for.

Kraft oc Brug.

E. Denne Vrt er iblant de Vrters tal/ huis Latinske Nafn lære os huad for Kraft Vrten i sig selff hafuer; Thi den kaldis Tussilago, oc hafuer sit Nafn aff *Tussi*, huilcket betyder saa megit som Hoste/ oc der med viser os/at den er tienlig oc god for dennem som aff Hoste ere plagede.

Dioscorides, Galenus, Plinius oc andre/befale/at mand skal tage denne Vrtis tørre Blade/ oc røge for dennem/som ere stack-Aandede: Men nu omstunder bruger mand dennem F. paa saadan Maneer gandske sielden / men Saften blifuer aff hendis friske oc ferske Blomster efter Apoteckernes Konst udkryst oc udperset / huor aff en Syrup blifuer beredt/ huilcken paa Apoteckene blifuer kaldet Syrupus de farfara, oc den er god for dennem som ere heese / oc icke kunde vel tale: Dernest er den oc god oc tienlig mod den salte oc skarpe Vedske / huilcken paa Latine kaldis Pituita salsa, oc derforuden er den ocsaa nyttelig for dennem som plagis aff Hoste / som aff denne G. fornæfnde Vedske er foraarsagit.

Denne samme Syrup er ocsaa god for dennem / som aff Pløritz eller Side-Bulde hafue ont oc besuæris/ at de den derfore bruge kand.

Aff denne samme Tussilaginis eller Hestehows Rødder/blifuer ocsaa paa Apoteckene bered en Lohoch, som der ocsaa kaldis Lohoch de farfara, huilcken er god for Brystet/ H. oc atskillige Tilfald som det hafuer.

Disse Hestehows Rødder bruger mand gierne oc ofte

in

in decoctis pectoralibus, det er / udi de Affsød som ere tienlige for Brystet. No.129.

Aff den gandske Urt brændis der Vand / huilcket megit treffeligen udslycker Lefverens Hitzigheder / være sig de enten ere indvortis eller udvortis / i det mand enten dricker samme Vand / eller oc væder it Linklæde der udi / oc legger det paa steden som den ligger inden fore. Men huo der vil / at dette Vand skal blifue bedre oc stercker e imod fornefnde Siugdomme / de kand efter *Hieron:* Bocks Raad tage Hestehow / Hyldeblomster oc Natskade lige megit aff huer / hacke dem̃em smaa tilsammen / oc saa der aff efter *Destillere*-Konsten brænde oc *destillere* et Vand. Dette Vands Dyder / siger forbemelte *Hier:* Bock / kand icke nock med Ord beskrifuis eller tilbørligen lofvis oc berømmis. I.

Her kand vi ingenlunde dølle / at Henrich Smid hafuer særdeelis faret vild i dette Vands Beskrifuelse / i det hand icke ret hafuer efterfuldt *Hieron:* Bock / oc hannem forbansket her paa dette sted / eftersom Henrick Smid befaler: at mand skal tage Torden-Skrepper der til / (huilcken bemelte *Hieron:* Bock icke een gang næfner) huilcken paa Latine kaldis Bardana, som aff hans Urtegaards *Pag.* 100. er at see. Men at denne er Henrick Smids Meening kand mand letteligen aff hans egne Ord erfare / huilcke aff hans fornæfnde Urtegaard tryckt udi Malmø *Anno* 1577. *Pag.* 58 saaledis liuder: Vil mand giøre samme Vand sterckere oc lystigere for indvortis oc udvortis Heede / da skal mand tage der til Torden-Skrepper / Hylde-Blomster oc Natskade / lige megit aff huer / oc hacke dennem tilsammen / oc saa Vand der aff brænde / Dette Vands Dyd kand icke bestrifvis oc lofvis nock. Huo derfore som hafuer lyst til fornæfnde Vand / som saa høyeligen *commender*is oc berømmis / at bruge / oc fornæfnde Suagheder lyckeligen oc efter Ynske begiere at *curere* oc læge / dennem paaminde vi at de K. L. M.

No.130. icke der til bruge Torden-Skrepper / men denne How-Urtis eller Hestehows-blade (efter *Hieronymi* Bocks Befalning) huilcken vi her hafue beskrefuit.

Dersom mand ickun tager disse fornæfnde Blade allene / oc legger paa brændte Skader / da kand de heele dennem.

N. Det samme kand oc den Saft giøre / som her aff disse Blade blifuer udkryst / huilcken naarsomhelst den blifuer beblandet med Saften aff Jord-Røg / er god for de Pletter / der ere i Ansictet / aff det mand er Soelbrændt / dersom mand ellers Ansictet der med bestryger.

Ja den samme Saft er ocsaa god for de Nopper / som ere udi Huden / dersom mand den ellers der til paa forbemelte Maneer bruger.

(V.)

A.

Valeriana.

Nafnet.

Valeriana, Baldrian / Velands-Urt / Vild Nardus / Romiske Nardus / Valerian: Den kaldis paa Tydsk: Teriackes-Kraut / Welscher Baldrian / Speer-Kraut / S. Georgen-Kraut: Den blomstris udi Maymaanet / Skiersommer oc Ormemaanet: Den er den allerførste Valeriana eller Baldrian som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Valeriana hortensis, Phu folio Olusatri Dioscoridis, det er: Tam Baldrian som voxer i Hafver / eller den Baldrian som aff Dioscoride kaldis Phu / huilcken hafuer saadanne Blade som Olusatrum.

B.

C.

Vd-

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Baldrian skiuder sine første Blade / huilcke ere langactige / brede / slette oc grønne / oc ingenlunde kløftede: Men de den siden bekommer / som sidde ved Stengelen / de ere større oc længre / oc paa begge sider hafue de dybe skaar / oc ere hart ad ligesom Pastinackels / eller de store huide Knecke Morrødders Blade / men dog mindre. Stengelen er højere end halfanden Fod / slet oc huul inden i / oc sommesteds hafuer ligesom Knæer oc Leed / fra huilcke der udgaar gierne to Blade. Øfverst udi Toppen komme Blomsterne / oc sidde udi Klyngetal / ligesom udi en Kost / disse samme ere smaa / oc skiude sig ud / ligesom aff en liden langactig oc smal Hals. De ligne Narcisser / men ere dog langt tyndere / Ja / huad deris Storlighed er anlangendis / ere de oc megit mindre. Deris Farfve er udaff en bleegrød Purpurfarfve huid. Hendis Rod er hen ved en Finger tyck / gaar paa skack / oc med mange Trefler henger øfverst i Jorden / oc mestendeelen lader sig tilsiune. Dersom den tørris / da er den feed oc Oliactig / oc hendis Luct er lifligere / end om den var slet fersk.

D.

E.

Figyren er at see: ☞

Pa. 142.
N. 130.

Steden.

G.

Der ere vel atskilliae slags Baldrian / som her i Landene voxe / endoc vjlde udi Enge oc paa vedskactige steder / men den vi her hafve beskrefuit / finder mand icke aff sig selff paa saadanne steder / men udi Hafver alleniste at voxe.

Kraft oc Brug.

H.

Denne Vrt holdis for at varme oc tørre udi den anden Grad / oc kand mand den lyckeligen bruge imod Kaaldepis / dersom mand syder den udi Vijn oc dricker: Ja paa samme Maneer brugt / er den god for Tiderne / som sætte oc ville stille

No.130. sig; Item det tynde Lifs ophefvelser / Guulsot / Miltens forstoppelse / oc Steen.

Denne Vrtis Rod fremlocker ocsaa Lochia eller Tøjet / dersom Barselquinderne dricke det Øll / udi huilcket denne Rod er enten søden udi / eller oc ellers kommen der udi.

I. Ellers saa kand mand ocsaa til denne samme Brug / aff denne fornæfnde Baldrians Rod giøre en *Nodulum* eller liden Pung / oc henge den udi Øllet.

Denne samme Baldrians Vrtis Rod tiener ocsaa til at *præservere* oc bevare en fra Pestilentze / i det mand om Morgenen bider fastendis paa den: Ja dersom mand endoc med saadan Siugdom blifuer befængd / da er den iblant andre *simplicia* som Pest fordrifue / icke den ringeste.

K. Her aff skeer det / at mand udi Pestis tijd pleyer at støde denne Rod til Pulver / oc der aff indgifue dennem som allerede med Pest ere befængde hen ved it quintin / oc det enten udi Cardobenedict-Vand / Morgenfro-Vand / Schabiosæ-Vand / eller andet saadant at dricke / at de derpaa sig kand nedlegge oc hefteligen suede.

Men det siunis vel værd synderlig at mercke / huad som *Hieronymus Brunsvicensis* hafuer forsøgt med det slags Baldrian som voxer ocsaa her i disse Lande vjld i Engene / huilcket

L. ocsaa *Tabernæmontanus* icke alleniste roser oc berømmer / men endoc selff hafuer efterfuldt / i det hand med denne vjlde Baldrians Rødder hafuer *cur*erit oc lægt Øynenis Blindhed. Huilcken Vrt / paa det den dis bedre aff den gemeene Mand kunde blifue bekiendt / jeg med all rette / efterfølgende min *Methodum*, her hafuer villet beskrifue / først hendis Nafn / dernest hendis udvortis Skickelse / siden Steden / oc for det sidste hen-

M. dis Kraft / Virckning oc Brug. Oc følger saa allerførst forbemelte Vrtis Nafn.

Va-

Valeriana ſylveſtris.

Nafnet.

Valeriana ſylveſtris, Vild Baldrian/ eller Velandß-Vrt/ Dyen-Rod: Den kaldis paa Tydſk: Wildt Baldrian/ Groſſer Baldrian/ Katzen-Wurtzel/Augen-Wurtzel/Wend-wurtzel/ Groſſer Denmarck/etc: Den blomſtris paa ſamme tid om Aarit ſom den førrige/ oc en tijd lang der efter: Den er den fierde Valeriana eller Baldrian ſom *Bauhinus* beſkrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Valeriana ſylveſtris major, det er: Den ſtore Skow-Baldrian.

A.

B.

Vdvortis Skickelſe.

Den vilde eller Skow-Baldrian/ ſom kaldis den ſtore/ hafuer Blade ſom ere dybt iſkaarne/oc kerfuede/ oc de ere ſtørre oc mørckere end den tammis. Hendis Stengel er ocſaa ſlet/ huul oc fuld med Knæer/ oc med ſin høyelſe ofuergaar halfanden Fod. Blomſterne ere udi Koſte oc Kroner/ oc hafue en bleeg purpurfarfve: Rødderne ere tynde/oc ligeſom fulde med mange Trefler/ oc de ſamme ere icke aldeelis uden Luct.

C.

Figuren er at ſee: ☞ Pa. 143. N. 131.

Steden.

Denne ſtore Baldrian voxer her hos os mangfoldeligen/ efterſom at der neppeligen nogen Enge eller Krat findis/ ſom den jo ſeis megit herligen oc treffeligen at gro udi.

Kraft oc Brug.

D.

Huad ſig belanger Kræfterne ſom denne Vrt hafuer/da ville vi den allermeſt hafue *commender*it imod hin ſuage oc dumme Siun/ oc det (efterfølgendis *Tabernæmontani Au*-

toritet

No. 131. *toritet*) lære. Men efterdi det som hand her om hafuer ta=let/er langt vijtløfteligere / end det enten kand eller bør her at indføris/ville vi denne Urtebogs flittige Læsere hafue henviijst til *Tabernæmontanum*, huilcken udi sin første Bog *Sect. V. Cap.16. Pag 439.* der om handler. Dog alligevel *commendere*

E. vi her udi allmindelighed dette Pulver/som aff denne gemeene Baldrians Rødder beredis / imod Siunens Suagheder / at mand huer anden Dag/udi Vijn indtager oc dricker hen ved it halft quintin der aff / besynderligen / efterdi *Tabernæmontanus* vidner/at mand der ved kand beholde sin Siun til sin høje Alderdom/ja endoc sin gandske lijfs tid/at mand saa skarp kand see/naar mand blifuer gammel oc bedaget / som tilforn.

Tabernæmontanus bereder ocsaa it Øyen=Vand aff

F. denne Baldrian eller Welands=Urt/huilcket mand til udvor=tis Brug kand hafue / oc ofte aff *Medicis practicis* oc mig selff blifuer brugt; oc samme Vand pleyer ocsaa selgis paa Apo=teckene/huilcket er ofuermaade got til de danckele oc mørcke Øyen/naarsomhelst mand tre eller fire gange huer Dag lader nogle draaber der aff udi Øynene.

Der ere somme *Auctores* som lære/ aff vis Forfarenhed/ at en Væle dyppet oc indtryckt udi Saften aff Baldrian/ skul=

G. le kunde uddrage Jern aff Saaer oc Skader/huilcket enten aff hug eller sting kunde være blefuet der inde / oc befale / at mand der efter skal legge Urten paa/ aff huilcken Saften er udkryst/ thi/ sige de/ vil mand saaledis med saadanne Skader omgaa=is/da kand det med de samme letteligen skee/ at icke Jernet alle=niste kand uddragis/men endocsaa Skaden der ved ofuermaa=de kand heelis oc lægis.

Det er høyeligen at forundre sig ofuer/huor megit Kat=

H. tene sig med Baldrians Lucl forlyste / huorfore den oc aff som=me paa Tydsk blifuer kaldet **Katzen=Kraut**/det er/ **Kat=te=Urt.**

Sebi-

No. 133.

Sebicius, som hafuer forbedret *Hieron:* Bock / vidner / at denne Vrt forblandet med Meel oc huide Nyse-urtis Rødder / kand forgifue Muus / at de der aff kand døe.

Vinca pervinca, Singrøn / Jngrøn / see udi denne samme Part / *lit.* C. *Pag 47. No. 35.* huor Clematis Daphnoides er beskrefven / oc om hendis Kræfter handlet.

Viola Martia.

A.

Nafnet.

Viola Martia vel nigra, Fioler / Tormaanetz-Fioler: De kaldis paa Tydsk: Mertzen violen / Violeken: De blomstris gierne udi Tormaanet / naar Vinteren er mild / men naar den er kaald / haard oc streng / blomstris de udi Aprilmaanet: De ere det første slags Fioler / som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Viola Martia purpurea, flore simplici odoro, det er: Enckele Purpurfarfvede-velluctendis-Tormaanetz-Fioler.

B.

Vdvortis Skickelse.

Tormaanetz-Fioler skiude strax fra Roden mange Blade / huilcke ere brede / oc hafue Seener / ere gandske lidet kærfvede omkring ved siderne / oc nogit trindere end Vedbendis Blade / oc derforuden nogit tyndere oc sortere / besynderligen paa den øfuerste side: Midt imellem disse Blade komme nogle smaa tynde Stilcker / aff huilcke huer særdelis bekommer sit enckele Blomster / gandske lifligt oc vel luctendis / de samme ere gierne mørcke-blaa-purpurfarfvede / oc gandske sielden finder mand dennem med en huid Farfve / de bestaae aff fem smaa Blade / aff huilcke det nederste er det største. Efter Blomste-

C.

D.

No. 132. ret komme nogle smaa Hofveder eller Frøehuse/huilcke/naar-somhelst at de blifue moene/skille sig selff udi tre Parter. Frøet som findis udi disse Frøehuse er smaat/trindt/ oc derhos lang-actigt. Rødderne ere gandske tynde/oc hafue nogle smaa tref-ler/ med huilcke de feste sig udi Jorden.

E. Pa. 144. N. 132. Figuren er at see: ☞

Steden.

Dette slags Fioler voxe mangfoldeligen i disse Lande/ gierne plantis udi Hafver under Træerne/ eller ved Gierder/ oc Planckeverck: Den lader sig icke uden nogle faa steder fin-de vjld paa Marcken. Ellers voxe vel de vjlde Hund-Fioler ofverflødelig udi Skofven / huilcke huercken lucte / icke heller ere brugelige paa Apoteckene/huorfore vi dennem her paa den-

F. ne sted icke ville beskrifve.

Krafft oc Brug.

Tormaanetz-Fiolers-Blomster holdis gemeenligen for at være kaalde udi deris Natur / oc at vedske. Denne samme *Temperament* holdis hendis Blade ocsaa for at hafue / thi de i all Sandhed hafue en treffelig Kraft at vedske oc blødgiøre. Men dog dersom mand vil smage disse Blomster/ da synis de

G. at hafue en skarp Smag / saa at en deel icke uden Aarsag be-gynde at tuifle/om de icke endoc burde at kaldis varme: Men vijtløfteligen her om at handle er icke voris Forsæt / icke heller kand det paa denne sted taallis.

Aff den Saft/som aff Blomsterne blifuer udperset/be-redis om Vaaren en Syrup/huilcken er god for alle Brystens hitzige Flod oc Tilfald/ som aff ofuermaade stor Heede ere foraarsagede.

H. Ja samme Syrup tiener endoc herforuden til at udslycke Kaaldens Hitzighed oc Brynde: Men Maaden/ huorledis at denne Syrup skal beredis / kand mand finde hos Henrick Smid/

Smid/ huilcken hand aff *Hier:* Bock Ord fra Ord ret smuck oc vel hafuer fordansket: see hans Vrteg. *P. 72.* prentet 1577.

Foruden denne Syrup/ *prapare*ris oc beredis der ocsaa paa Apoteckene til samme Brug en *Conserva* oc Fiol-sucker/ huilcke begge ere gode at bruge imod Brystens Siugdomme oc Tilfald/ som ere Flod/ Hoste/ oc andre saadanne. I.

Mand pleyer ocsaa at indgifue dennem/ som aff Kaalden hafue ont/ en Julep som aff Fioler giøris/ at dricke.

Fiol-Blomster tørrede/ pleyer mand at komme udi de *Medicamen*ter som mand udi en Pose udvortis for Hiertet bruger/ at mand der til tager saa mange som en Haand fuld eller to kand være; Thi de hafue fornemme Kræfter til at vederquæge Hiertet/ oc *vitales Spiritus:* Til samme Brug tiener ocsaa den *Conserva*, som aff samme Tormaanetz-Fioler blifuer beredt. K.

Herforuden giøris her ocsaa aff disse samme Blomster Edicke/ item Olie/ huilcken/ dersom den retteligen blifuer brugt/ er synderlig god for Hitzighed/ som atskillige Legemens Lemmer ere befængde med.

Vrten i sig selff/ aff disse Tormaanetz-Fioler/ pleye *Medici* ofte at bruge udi Elistijr/ til at blødgiøre Bugen med; oc dersom den siuge hafuer ont aff en Pløritz/ berede *Medici* it treffelig fundt *Epithema* oc Lægedom/ som udvortis skal brugis/ aff Commeell-Blommer/ Katostis/ dobbelt Katostis oc Tormaanetz-Fiolers-Blade/ huilcke de siude tilsammen udi Melck/ oc komme i en Oxe-Blære/ oc legge det varmt paa Brystet paa dem som hafue sting i Siden. L.

Frøet ellers/ som der voxer udi Frøehusene/ er tienligt oc got imod Steen som er i Blæren.

Viola Tricolor. A.

Nafnet.

No. 133. Viola Tricolor, Fløyels-Blomster/Fiols-Blomster/Trefoldigheds-blomster/Stif-moder: Den kaldis paa Tydsk: Freissam/Dreyfaltigkeit-blumen/Sieben Frawen-blumen/Stef-mömekens: Den begynder strax om Vaaren at blomstre/oc hindis Blomster vare den gandske Sommer: Den er den femte Tormaanetz-Fiole med langactige Blade/som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Viola Tricolor hortensis repens, det er: Tam krybendis Trefoldigheds-Blomster.

B.

Vdvortis Skickelse.

De Blade som disse Fløyels-Blomster faa/ere smaa/ oc i førstningen nogit trindactige/derneſt nogit langactige/oc temmeligen kærfuede omkring ved siderne. Stilckerne ere icke ret stercke/oc ere derforuden tynde/kantede/fulde med Knæer/ oc hen ved en Haand lange. Blomsterne sidde paa nogle lange Stilcker/oc ere Tormaanetz-Fioler icke wlige/huilcke vi næst tilforn hafue beskrefuit/ja endoc gierne lige saa store/oc de skinne aff tre slags Farfver/nemlig Purpur-farfve/guul/ huid/eller oc blaa/oc for saadan deris treffelige oc dejlige Farfve elskis de meest/efterdi de enten ingen/eller oc gandske liden Luct hafue. Paa de tuende øfverste Blade paa Blomsteret/ item paa den alleryderste tip oc ende paa det nederste/oc paa de mellemste er der en Purpurfarfve/saadan som Tormaanetz-Fiolers/de mellemste oc undertiden de nederste ere huide eller oc blaa. Men de nederste Blade ere undertiden gule altsammen eller i det ringeste til midt paa Bladet/dog saa at der gaar nogle sorte eller purpurfarfvede Strege imellem/som treffeligen vel det samme beprydę. Frøet er udi nogle smaa/trinde oc langactige Frøehuse/huilcke, strax efter at Blomsterne ere affald-

C.

D.

E.

No. 133.

faldne/ komme frem / oc naarsomhelst Frøet er moedt aabne sig selff. Rødderne/ som de hafue/ bestaae aff nogle smaa traade oc Trefler.

Figuren er at see: ☞

Pa. 145. N. 133. F.

Steden.

Huad Steden er anlangendis som denne Urt findis oc voxer paa / da veed fast alle/ at den vel offte groer vjld paa Marcken/ disligest ocsaa paa Agre som ligge ofuer oc huile/ eller oc sand-Agre/ saavel som i Hafver: Men den som voxer udi Hafverne/ er langt deyligere oc smuckere end den som voxer oc groer vjld paa Marcken/ tilmed ocsaa større paa Blomsteret.

Krafft oc Brug.

G.

Hieronymus Bock udi sin Urtebog lærer / at denne Urt udi sin Natur oc *qvalite*ter er maadelig *temper*eret/ men huorfore Henrick Smidt udi sin Urtegaard icke vil samtycke det/ men viger der fra/ oc siger at den hafuer en kaald Natur / see vi ingenlunde huad Aarsag der er til / efterdi *Tabernæmontanus* saa vel som andre der om Urters Kræfter hafue skrefuit/ holde den for at være varm / oc at tørre udi den anden Grad: Oc meene vi visseligen/ saadan deris Meening at være ret/ ja værd at mand den *approb*erer oc samtycker / efterdi dersom mand denne samme Urt vil smage/ da siunis den at hafue en beeskactig oc skarp Smag / huilcken jo i all Sandhed er it vist oc utuiflactigt Mercke oc Kiendetegn til at den monne være varm oc ingenlunde kaald.

H.

Der ere mange som tuifle/ om denne Urt hafuer værit brugt aff de gamle *Medicis*, som i Fordum tid hafue lefuet: Men *recentiores Medici*, som nu omstunder lefve / høyeligen *commendere* det Vand/ som aff denne Urt blifuer brændt/ imod den fallende Siuge / som smaa Børn hafue ont aff/ at mand dennem/ paa samme tid som de aff Siugdommen an-

I.

 gribis

No.134. gribis/indgifuer en Skee fuld eller to der aff/ at de det kand dricke.

Sex Lod aff det samme Vand udi ni Dage indtaget/ vidner *Costæus*, *Camerarius* oc andre flere/ som dennem efterfølge/at det er got imod Pocker oc Frantzoser/ dersom de som aff samme Siugdom hafue ont/ naar de Vandet hafue indtaget/legge sig strax neder oc suede hefteligen der efter.

K.

Ja den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret/lærer endocsaa/at dersom samme Siugdom er gammel/ oc hafuer tagit ofuerhaand/ da kand den dog ved dette fornæfnde Vand *cure*ris/lægis oc heelis.

Vrten udi sig selff tørret/oc med Honning forblandet/ oc bered som en Smørelse/ er god for Fnat oc Kløe/ dersom mand de Lemmer som der aff besuærgis/der med smører.

L.

Dersom Bulder oc Saar blifue forfulede/oc de blifve slemme oc skidne/ bruge somme der til/ enten den Saft/ som aff Trefoldigheds Blomster blifuer udkryst/ eller ocsaa det Vand eller Vijn/som samme Vrt blifuer søden udi/ at mand samme Skader der udi toer/saa at de kand blifue reene/ oc siden sammenlægis.

A.

Ulmus.

Naffnet.

Ulmus, Vlme-Træ/Elme-Træ/Elm/Vlm: Det kaldis paa Tydsk: Rüst-Holtz/ Rüst-Baum/ Vlm-Baum: Det udbryder med sine Blade om Vaaren/ paa huilcken Tijd den oc er best/ oc mest grøn: Det er det første slags Vlme-Træ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Ulmus campestris & Theophrasti, det er: Vild Marck-Vlme-Træ/ som saaledis aff Theophrasto er kaldet.

B.

Vd-

No.134.

Vdvortis Skickelse.

Iblant de Træers Tal / som ere høye oc rancke / er Vlme-Træe ocsaa / oc det gierne fra nederst til øfuerst er fuldt med grene / huilcke det skiuder fra sig. Den yderste Barck paa Bullen er tyck / wjefn / oc fuld aff Sprecker / oc den som er underneden / saa vel som den der er paa Grenene er sey oc bøyelig / Ja Grenene selff ere ocsaa icke mindre bøyelige end Linde-træers Grene / saa at mand dennem kand bøye huort mand vil: Vedden udi sig selff / er haard oc guulactig. Hendis Blade ere brede / oc bestaa icke aff mange / ryncked e/ fulde med Sener / længer end Pære-Træers Blade / oc runden omkring kærfvede: Atskillige Firefødde Diur / oc besynderligen Øxne / gidde gandske gierne samme Blade fortærit / paa den øfuerste part aff Bladene voxe oc er at finde nogle smaa Blærer eller Vobler / oc foruden at der i samme Blærer ere nogle smaa Orme / eller oc it slags Myg / er der oc en sey oc Limactig Vedske / huilcken undertiden aff Solens Heede blifuer haard / lige som en Gummi / eller Kirsequas. Hendis Frøe er slet / trindt / tyndt / hindactigt / det er nogit større end Mieldis Frøe / huilcket voxer imellem Bladene / oc ligger til med i skiul under dennem. Roden gaar intet lige oc dybt neder i Jorden / men ickun paa skack.

C. D. E.

Figuren er at see: ☞ Pa. 146. N. 134.

Steden.

Dette slags Vlme-Træ voxer her i Landet udi tycke Skofve / oc blifuer plantet ved siderne aff Søer / oc udi Indmercker / oc Skoff-Vanger.

Kraft oc Brug.

F.

Dette Vlme-Træ vi her hafue beskrefuit / regnis vel udi de Træers Tal / som ere w-fructbare / men dog kand Apotekene

No.134. ckene ingenlunde miste det for sin Mellem=barck skyld; Thi den blifuer brugt iblant andre Vrter i det Plaster Diachylon compositum kaldet / huilcket ofuermaade kand haarde Byl= der blødgiøre/at de komme til at raadne.

G. Bartskærere acte ocsaa høyt denne samme Barck / oc Aarligen med stor flijd den indsancke lade/ at de den udi Been= brud=Skader bruge kand.

De siude oc dette Træis Blade udi Vand/ oc med god *Success* bruge dennem til fornæfnde Beenbrud=Skader / lige= som it *Cataplasma* eller Grød.

Roden vel *purge*rit oc renset / oc udi Vijn kaaget / heeler oc læger vel brændte Skader/ naar den blifuer der paa lagt.

Vdi en Summa/ oc ret korteligen det gandske Vlme= Træ med alt / hafuer en fornemme Kraft til at heele oc læge.

H. Det siunis fast w=troligt / huor megit treffelig vel Saf= ten som findis udi de smaa Blærer oc Knuder som ere paa det= te Træ/tiener til at læge Øyenskader med; Thi *Henricus ab* Heer *lib. 1. Observ. oppidò rarar. Observ. 4ta,pag.50.* fortæl= ler/ huorledis hand engang bleff befalet aff en som var fød udi Litho / at hand med en skarp Penneknifff skulle sticke udi een Huuß=Hanes Øyen/ oc der hand der efter bleff aff den samme

I. befalet / at hand med sine Fingre skulle tage fat paa Øyet / oc sætte det til rette udi sin sted igien; Huilcket der det var skeet / tog strax denne/ som var fød udi Litho / alleniste tuende Draa= ber aff denne forbemelte Vedske / som udi Maymaanet findis Aarligen / udi de smaa Blærer eller Vobler / som dette slags Vlme=Træer bær / oc dryppede dennem i Øyet paa Hanen/ oc forbandt Hofvedet paa hannem igien/oc sætte hannem ned i en Kiste /oc efter otte Timer tog hannem ud igien/ oc see / da

K. var det Øye / huilcket hand mange gange hafde stucket med Pennekniſoen/ saa heelt/ at huercken *Henricus ab* Heer / icke

heller de andre got Folck som der hos vaare / kunde skille det fra det andet / som var frisk oc skadde aldeelis intet. No. 134.

Denne samme Lithuaniske Mand hafuer forbenæfnde *Henricus ab* Heer ocsaa efterfuldt: Thi det hende sig en gang / der tuende smaa Jomfruer (huis Fader hafuer været en Førstelig Raad) efter Maaltid hafue leegt med hin anden / at den Yngste / i det hun sad oc syde / oc drog Armen med Synaalen oc Traaden op i Veyret / hafuer stucket sin kiere Søster op i Oye-Steenen / saa at baade den Oyen-vedske som aff *Anatomicis* kaldis Aqveus, saa oc en stor deel aff den der kaldis Vitreus der efter er udrunden; Oc der *Henricus ab* Heer imod Klocken var fire om Efternniddagen hafde lagt denne forbemelte Saft der paa / oc hafde derhos befalet / at mand om Natten skulle bløde det Linklæde / som var lagt der paa udi samme Saft / om det bleff tørt: da kræfuer hand Gud til vidne / om hand icke om Morgenen fant Oyet at være saa heelt / (dog at hafue mist Siunen /) at icke nogen udi tiufue samfulde Aar kunde kiende det blinde Oye fra det andet. Ja samme Jomfru / som der efter bleff gift / lefde mange Aar med sin Mand / oc hand det huercken viste eller kunde kiende. L.

Men det er dog her hos at acte / at endog der saa fornemme Lægedomme til Menniskens Brug aff Vlme-Træer beredis udi disse voris Tider: Saa hafuer dog *Columella observerit* udi gamle dage / at Vlme-Træer ere Bier megit skadelige / oc derfore forbiuder Huußraadige Fædre / at sætte Vlme-Træer nær hos Bjkarene; Thi dersom Bjerne samle aff den Saft Vlme-Træer hafuer / faa de Løsen udi Lifuet / oc uden de i tide faa Hielp / døe de. Oc dette er den eniste Aarsag / huorfor hand siger at Bier paa somme steder udi Italien icke længe kand lefve / fordi der voxe mange Vlme-Træer. M. N.

Unifolium.

Nafnet.

Unifolium, It-Blad/ Liden Lilie-Conval: Den kaldis paa Tydsk: Ein-Bladt: Den blomstris udi udi Maymaanet paa de samme Tider som den rette Lilie Conval: Den er den som *Bauhinus* for sig selff/ under den Titel Monophyllum handler om/ huilcken oc aff hannem kaldis: Lilium convallium minus, det er: **Den liden Lilie-Conval eller Maymaanets Blomster.**

A.

Udvortis Skickelse.

Denne Urt hafuer gierne ickun it Blad/ huor aff den baade sit Danske/Tydske oc latinske Nafn hafuer bekommet: Det samme Blad er eenfectigt/ oc kommer paa en tynd Stilck/ oc det er er bredt/fuld med Seener/ spitzt/ oc fast saa stort som Vedbendis paa Træer Blade: Men naar den vil blomstris/ faar den paa Stilcken end it lidet oc tyndt Blad/ huilcket hafver lige saadan Skickelse som det forrige/ dog mindre/ oc offven for det/ sidde der huide Blomster/ som ere Lilie-Conval-Blomster lige/ dog mindre/ oc enten hafuer liden eller slet ingen Luct: Efter Blomsteret kommer der smaa Bær/ huilcke/ naar de blifue moene/ere røde. Rødderne ere tynde/oc gaa paa skack neder i Jorden/ oc ere ligesom nogle smaa Traade oc Trefler.

B.

C.

Pa. 147. Figuren er at see: ☞
N. 135.

Steden.

Den voxer gierne hos Lilie-Conval; Item udi tycke Skofve mangfoldeligen.

D.

Kraft oc Brug.

Denne Urt er iblant de Urters Tal som kaldis Vulnerariæ, oc tiener til Skader oc Saaer at læge/ huilcket en deel

na eller *Santonicum* bær / huilcket paa Apoteckene kaldis Zedefer=Frøe / oc gifuis det dennem ind at dricke udi Miød / Vand *destillerit* aff Græs / eller oc i Melck. No. 1.

De Knopper eller Blomster / som voxe paa denne Abrod / tørrede oc *pulveriserede* / hen ved it Quintin / saa at mand legger der til nogit lidet Salpeter / er et synderligt got Raad for dennem / som for Steen ingenlunde kand lade deris Vand. I.

Ellers frem for andre Brug som denne Vrt hafuer / holdis den oc for at hafue den Kraft / at de som deris Luctelse hafve mist / kand den ved hendis Virckning igien bekomme; oc i all Sandhed / den maa med all rette der til *commenderis* / efterdi den / som tilforne er sagt / er treffelig *subtijl* aff sin Natur / oc der til bequemmelig brugis: Derfore giøre de ret / oc hafve deris Sag udi god act / som aff denne Vrt giøre sig Vrtekoste / oc holde dennem ofte til Næsen / oc lucte til dennem. K.

Denne samme Abrod er oc god til Klæderne / fra Møll oc andre Orme / som pleye at æde oc forderfve dennem / at bevare / dersom den ellers med Klæderne udi Kisterne blifuer nedlagt.

Det er oc befundet / at det Vand som aff denne Vrt blifver brændt / renser oc læger Quindernis hemmelige steder / dersom de der med bl fue toene / eller oc mand tager it Linklæde / oc bløder det udi Vandet / oc legger det paa samme steder. K.

Ja der ere oc nogle som lære / at dersom mand ickun giør den sted om Quindernis Hemmelighed / som aff *Anatomicis* kaldis Os pubis, det er Jißbeenet / vaad med dette Vand / da skulle det strax hende sig / at Tiderne skulle flyde / oc Moderen skulle tørris / oc blifue bequem til at undfange.

Dette samme Vand drucket / er got til at fremlocke oc uddrifue Efter=Biurden med. L.

Men herforuden blifuer Abrod gandske ofte brugt / at mand den brænder til Aske / oc kommer noget Abrod=Olie der til /

No. 2. til / oc det er got for Haaret som løber aff; item til Skeggit at fremlocke. Men besynderligen maa mand til Haaret / som vil løbe aff / bruge disse Quiste / eller Vrten i sig selff / at mand aff dennem / saa vel som aff andre Vrter / som tiene imod Hofvedens Suagheder / kand berede en Lud / oc toe deris Hofueder med / huis Haar falder aff.

Absinthium.

Nafnet.

A. Absinthium, **Malurt** / Den kaldis paa Tydsk: **Wermuth** / **Weronmût**: Den seis med Blomster udi Ormemaanet / oc udi Høstmaanet: Den er den allerførste Absinthium Ponticum eller Romerske Malurt / som *Bauhinus* beskrisuer / oc kaldis aff hannem: Absinthium Ponticum *seu* Romanum Officinarum, *seu* Dioscoridis, det er / **Den Pontiske eller Romerske paa Apoteckene brugelig Malurt** / eller oc Dioscoridis **Malurt**.

B.

Vdvortis Skickelse.

Den skiuder sig op i Veyrit med en Stengel / som hafver mange Grene / oc er høyere end en Allen. Hendis Blade ere huide oc brede / oc hafue mange Skaar / med huilcke de ligesom udi mange Parter ere deelede / de ere ocsaa bløde oc grønne-graa / men dog ere de huidere paa den nederste side / end paa den øfuerste: Hendis Blomster ere smaa oc trinde / oc sidde ofuen om Stilcken i Toppen. Deris Farfve er guul / oc gaar ud udi smaa Frøe som ere fønactige: Roden skiuder sig her oc der ud / oc kand vare i mange Aar.

C.

D.

Pa. 152. No. 2. Figuren er at see: ☞

Steden.

No. 2.

Dette slags Malurt vorer her i Landene mangfoldeligen/ thi Bønderne saavel som andre som selge Vrter/pleye udi hobetal denne Vrt udi deris Hafver at saae oc plante.

Krafft oc Brug.

Denne Malurt vi her hafue beskrefuit / hafuer den Natur/at den binder/er beesk/ skarp/varmer / oc derhos *extergerer* / styrcker oc tørrer / huilcke *Qvaliteter* oc Danligheder / denne Vrt at være begafuet med / bekræfter *Galenus*, enddog den er *dißimilium partium*, det er aff atskillig Natur; saa varmer den dog i den første Grad / oc tørrer i den tredie grad/ men hendis Saft er langt varmere end Vrten udi sig selff/derfore er det høyeligen fornøden/ at vi vel paa denne Malurtis atskillige Naturer / huilcke mand klarligen kand fornemme oc eracte/gifue act / paa det vi ey skal/den stund vi alt for megit rose Malurtis Brug/ tage Forsømmelse/paa huad Tid / oc udi huad Siugdom vi den skal bruge.

E.

F.

Galenus selff udi sin siette Bog/ huilcken hand *de tuenda Sanitate* hafuer skrefuit/siger/at Malurt-Drick er den allerskadeligste Ting for den Mafve / som hafuer ont aff den Vedske som kaldis Pituita, oc det aff den Aarsag / at den giør det / at samme Vedske blifuer i Mafven / efterdi den icke haffver den Natur / at den *detergerer* oc aftørrer eller afviske / uden det kand være en gandske ringe ting.

G.

Tuert imod siger fornæfnde *Galenus* udi sin første Bog/ *ad Glauconem, de arte curat*: at Malurt-Drick aff Miød / er it treffeligt Middel for Mafven / dersom den aff Galden blifuer antastet oc skadet/om der ellers er nogit Tegn/at Blodet kand blifue vel forarbeydet oc kaaget som det bør at være/ paa huilcken tid mand trygt maa bruge Mallurt huilcket hand oc paa fornæfnde sted lærer.

H.

No. 2. Huad de andre Kræfter oc Brug er anlangendis / som Malurt hafuer / da er det ocsaa en aff de fornemste / at den bevarer oc *præserverer* Legemet fra Forraadnelse oc Forderfvelse: Derfor blifuer der dagligen aff hendis Knopper oc Blomster *Medicamenter* beredde / huilcke mand imod Vattersot oc Orme udi Lifuet bruger.

I. Oc huor er der nogen/som icke veed at somme Quinder tage disse samme Knopper / som voxe paa dette slags Malurtis øfuerste Grene / oc bløde dennem udi Oxegalde / oc der efter udkryste Saften aff dennem / huilcken de bruge ligesom en Smørelse til at smøre Naflen oc der omkring der med / at mand der ved ocsaa kand døde Ormene udi Lifvet?

K. Ja/ huo veed icke ocsaa Dranckernis Snilhed oc Forsictighed til at bruge denne Vrt? Om huilcke Dranckere vi *Hieron:* Bock frem for alle andre ville høre tale / oc det aff hans Tydske Vrtebog/ huor hand udbryder med disse Ord:

Wermůt ein hochberůhmt treffenlich Kraut/wie wol es nicht sonderlich im brauch der Artzet ist / außgenommen die vollen Brůder helffen jhnen damit/wann sie Nachts ůberflůssig dem *Baccho* gedienet håben: Gegen Morgen růffen sie den Wermůt-Wein an/ der sol die gestrige Vőlle verdrucken. Oc atter,nogit der fra siger forbemelte *Hieronymus* Bock: Die vollen Brůder mussen des Morgens ein Weronmůts-Trunck thůn / darmit sie wider zur Speiß lustig werden.

L. Det er paa voris Danske Tungemaal saaledis at sige: Malurt en trestelig høyberømt Vrt / enddog den icke blifuer synderlig brugt aff Medicis, saa er den dog Suelgehalse oc Drickebrødre gandske kierkommen: thi de sig dermed hielpe/naar de om Natten ofuer hafue tient *Baccho* oc Druckenskabs Gud indtil om Morgenen/i det de da kalde paa Malurte-Viin/ som dennem den forgangne dags Fyllerj fortage oc ligesom fortørre skal. Endoc siger hand nogit derfra saaledis: Fylle-Brødre maa endelig om Morgenen giøre en Drick aff Malurt / at de der med kand giøre sig lystige oc ridige til at faa Mad.

M. Det er endoc aff vis Forfarenhed befundet/at de Knopper

per eller Blomster som Mallurt bær oc Citronen-Eble-skale sødne oc kaagede udi Vijn/ oc druckne / ere gode for deñem som hafue en slem stinckendis Aande / som kommer der aff / at de hafue nogit i Mafven som er forfulnet der udi.

Dette samme Raad er ocsaa got at bruge for dennem som icke kand taalle Søen/ oc den Luct som den gifuer fra sig / men der ofuer kløge sig grueligen / oc ere Søe-siuge. N.

Dersom Mafven aff Smerte oc Vee hefuer sig op / raade *Medici* at mand skal tage Malurt oc syde udi Vijn/ oc giøre it *Cataplasma* der aff/ oc legge det der paa/ huilcket icke alleniste bortdrifuer de samme Hefvelser / men endoc dersom den udi Vand blifuer kaagit / oc varm paalagt / da *resolverer* den de Helfuelser / oc de blaa eller gule Pletter som ere komne aff det mand hafuer slaget eller stødt sig. O.

Ellers saa er oc Saften / som aff Malurt blifuer udkryst / god oc tienlig til at læge Saaer oc Bylder med / oc besynderligen dennem som ere paa Skinnebeenene.

Det Salt som her aff blifuer tilgiort/ er synderlig got for dennem / som aff den tredie dags Kaalde hafue ont / at mand der aff saa megit som hen ved en siette deel aff it quintin udi Cardobenedict-vand/ som er sødgiort med nogit lidet Citron-Syrup/ Schabios-Syrup / eller andet saadant indgifuer / lidet førend Siugen vil gribe hannem an / at hand kand legge sig neder oc suedde der paa. P.

Extractum absinthii er oc saare got / imod den tredie dags Kaalde; at mand der aff ti eller tifve draaber lader komme udi den første drick Øll/ naar mand faar Mad.

Aff Malurter beredis tuende slags Olier / aff huilcke den ene blifuer *destillerit* / men den anden blifuer efter Apoteckernes Konst giort *per infusionem*; huilcke begge Olier er it fornemme *Medicament* oc Lægedom for Mafuen oc Lefveren. Men om det sidste slags Olie taler *Galenus* saaledis: *Nos vel* Q.

 si mi-

si minima suspicio sit, jecur ventriculumq; laborare, Absinthium oleo protinus concoqvimus, ac eas particulas perfundimus. Det er saa megit paa voris Danske Maal sagt: Dersom mand udi ringeste maade faar Tancke om at Lefveren oc Masven hafuer ont / da kaager mand strax Malvrt udi Olie oc kommer paa de Parter. Men aff den første Olie *præpare*ris en Balsom / med huilcken mand udi Pestis Tijd pleyer Tindingerne oc Næseborerne at besmøre.

R.

For det Sidste oc til en Beslutning ville vi ocsaa her høre *Apulejum*, som udi sin Bog om Vrters Kræfter / raader / at mand skal Saften aff Malurtis Blade oc alt / med Edicke udkryst /, bruge imod det onde som aff Paddehatte er foraarsagit.

Ja fornæfnde *Auctor* vidner / at en Mand ved Nafn Setotinus som var hundrede Aar gammel / der hand hafde ont der aff at hand Paddehatte hafde ædit / er blefuen tilpas oc helbredet ved dette Raad.

S.

Acetosa.

Naffnet.

Acetosa, Syrer / Suur-Kaal / Suranter / Suramper: Den kaldis paa Tydsk: Sawr-ampfer / Ampffer: Den seis med sine Blomster oc Frøe udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Iblant alle de slags Suurkaal som der ere til / ere disse tuende de allerbrugeligste / nemlig: Den som *Bauhinus* først aff de Syrer der voxe udi Enge hafver beskrefuit; item den Ottende som hand ellers hafuer beskrefuit / aff huilcke den første kaldis af hasiem i almindelighed: Acetosa pratensis, det er: Enge-Suur-Kaal: Men den anden kalder hand: Acetosam rotundifoliam hortensem, det er: Tam Trind-Bladet

A.

B.

Suur-

Suur-Kaal. Oc den ellers gemeenligen paa Latine kaldis: Acetosa hortensis, det er: Tam Syre / oc paa Danske ellers kaldis: Spanske Syre / paa det Tydske Sprock: Salsen-Ampffer / Agresten-Ampffer: Oc det vel mueligt aff den Aarsag / (saa vijt mand aff *Lobelio* kand slutte) at den udi Franckerige frem for alle andre blifuer brugt til at dyppe Madden udi: Paa huilcken Maneer de udi Tyskland / enten pleye at bruge den støtte Lepidium, huilcken de kalde Bitter-salsen / eller oc Agrestam, Agresten / huilcket ocsaa er it slags at dyppe Madden udi / som udaff wmoene Druer blifuer beredt.

No. 3.

C.

Udvortis Skickelse.

D.

Eng-Suurkaal bekommer Blade / huilcke ere de smalle Skreppe-blade saa lige / at mand undertiden icke letteligen den ene fra den anden skille kand; dog alligevel ere disse mindre / slettere / oc nogit lidet smalere / de ere hart ad fra Stilcken som de voxe paa / oc ud til Enden / lige som en Pijl / mand skiuder med / eller oc som dens Figur: Den smag som de hafue er suur: Roden er allevegne fuld med Trefler / men dog icke guul / som spidtze Skreppe-Rødder: Stilckene ere ocsaa i lige maade sure / ligesom Bladene: Frøet som den bekommer er rødt / lidet oc spitzt: Stengelen som den skiuder er halfanden Fod lang / med strifuer / oc der til fuld med Saft.

E.

Figuren er at see: ☞ Pa. 153. No. 3.

Den tamme trind-bladet Suurkaal skiuder strax fra Roden mange tynde / slette / Aske-farfvede Blade / som med skickelsen megit ligne en Spade / oc stolten Henrichs blade / de samme ere Brede / ja der som de paa bequem sted blifue saade / ere de bredere end den forrige Enge-Suurkaals / men kortere / oc kantede: Smagen som de gifue fra sig er suur / dog bedre end som

F.

No. 4. den anden gifuer. Strax der efter skiuder den sine Stengeler/ huilcke/ huad høyheden er anlangendis/ ey vaare lafvere end den forrigis/ eftersom de ere halfanden Fod lange/ om de icke ellers selff lagde sig oc krøb paa Jorden/ huorudofuer de offte neppeligen siunis en spand høye: Farfven som de hafue/ er li-
G. gesom Bladenis: Disse samme gaa ud i grene/ som ere trind-actige/ Knæactige/ oc inden til tætte/ oc fra huert udgaar der tre/fire/fem/ sex eller siu Blade/ som sidde paa nogle lange stil-cker/ iblant huilcke de mellemste gierne ere størst/ de nederste trindest/oc de øfverste spidsest. Øfuerst oppe i Toppen oc paa nogle Vdskud som skiudis ud fra de tre eller fire øfuerste Leed komme Blomsterne/ huilcke ere smaa/trekantede/mußactige/ oc bestaae aff nogle guulactige/liflig-røde Hamre uden klebre/
H. iblant huilcke en huer for sig kand kløfvis i tuende Parter: men ligesom Bladene icke ere altid lige mange/ som komme ud fra huert Knæ; saa ere ey heller Blomsterne lige mange/ huilcke sidde i hobetal/huert paa sin liden Stilck/ hos de smaa Knæer som de gaa ud fra. Frøet/ som kommer efter Blomsteret er smaat oc trekantet. Roden er huidactig/fuld med Trefler/ oc krybendis/den gaar icke ud om Vinteren/ men Aarligen skiu-
I. de ny Grøde fra sig.

Pa. 154. No. 4. Figuren er at see: ☞

Steden.

Den første voxer her i disse Lande vild aff sig selff mange-steds/saa som udi Skofve/ Krat/ paa Ager-rene/ oc derforu-den for enden som Agrene endis; item hos Veye/ oc mange andre saadanne steder: Men om den anden skrifuer vel *Do-donæus* oc saa at den voxer vild/men den her hos os/saavel som
K. oc saa i Tydskland/ er icke at finde uden i Hafverne/ huor den blifuer saait eller plantet.

Kraft

Kraft oc Brug.

Ligesom at disse tuende slags Suurkaal voxe allermest her i disse Lande/ saa ere de oc meest brugelige paa Apoteckene/ saavel som ocsaa udi Køckenet bekiendte / men dog ville Kockene heller berede Salat aff denne vi sidst hafue talet om / end aff den første/ oc det for hendis Smags skyld.

L. Der ere somme fornemme oc forsictige Apoteckere som hafue lyst til Hafuer / huilcke foracte den første Enge-Suurkaal/ imod den anden tamme med trinde Blade / oc derfore om Sommeren forskaffe sig saa mange aff disse trindbladede Suurkaal til Vinteren/ at de kand hafue nock til atskillige Lægedomme/ som aff den skal beredis.

M. Hendis Rod blifuer ickun sielden brugt / hendis Frøe noget tiere / men hendis Blade oc Urt tilhobe blifuer allermest oc offtest brugt.

Aff denne Urt blifuer der paa Apoteckene *destillerit* oc efter Apoteckernes Konst bered en Conserva oc Syrupus, huilcke tilsammen tiene der til/ at mand der med *tempererer* oc upslucker den Hitzighed / som aff Kaalden foraarsagis / oc imodstaar den Forraadnelse/ som den ocsaa med sig fører.

N. Ja den gemeene Mand paa somme steder / veed ocsaa med disse Suurkaals afpluckede Blade/ at *temperere* Kaaldens Hitzighed/ i det de tage oc støde dennem/ oc legge dennem ofuer Pulsen paa deris Haandled som aff Kaaldesiugen hafue ont/ oc binde it Linklæde der om.

O. Ja de endoc icke uden Fruct oc god *Success* kaage en Suppe aff Groffenbrad, Lamme-kiød/ eller andet saadant/ oc komme denne Suurkaal der paa; thi Suurkaal er synderlig god for den tredie dags Kaalde/ saavel som ocsaa for dennem / som aff Pest hafue ont. Oc foruden det foraarsage Syrer eller Suurkaal/ at Kiødet som er seyt / blifuer baade mørt oc vel smagendis.

Men

Men Suurkaal holdis for aff *Medicis recentioribus* at være kaald udi sin Natur/ oc at tørre udi den anden Grad.

Acorus.

Nafnet.

A. Acorus, Calmus/ Velluctendis Flæe: Den kaldis paa Tydsk: Kalmus/ Calmus/ Acker-wurtz: Den skiuder sine Nackle ud i Ormemaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Acorus verus, *sive* Calamus aromaticus Officinarum, det er: Den rette Acorus oc Calmus som lucter efter Kryderj/ oc paa Apoteckene brugis.

B. Vdvortis Skickelse.

Calmus ligner oc kommer megit ofuereens med blaa Lilier/ thi hendis Blade / ere ligesom blaa Lilliers Blade/ dog længre/ smallere oc grønnere: Rødderne ere heller intet w-lige/ men tyndere/ oc krybe paa skack øfverst ud med Jorden/ oc hafue gandske mange Knæer/ inden til saavel som ocsaa uden til ere de huide. Smagen/ som de hafue/ er skarp aff en Beeskhed: Lucten/ som de gifue fra sig/ er icke w-liflig/ besynderligen C. dersom de blifue tørrede. Paa siden aff Bladene kommer en haardactig Vext/ som er megit deylig at see til; thi denne samme er ligesom de smaa Naale-huse/ som aff Silcke ere ofuer Block aff Jomfruer eller Perlestickere sydde / oc der hos hafve de ocsaa en liflig Farfve/ ofuermaade kiøn aff Naturen strifvet/ men denne Vext/ Nackel/ Blomster/ eller med huad Nafn mand det kalde vil / er icke læt at finde paa bemelte Calmus / D. med mindre at den udi mange Aar paa en sted / oc det i Vandet / hafuer staaet.

Oc jeg selff bekiender det friligen / at i de Lande oc Riger jeg

jeg hafuer reyst igiennem / hafuer jeg aldrig fundet Calmus med Blomster / førend her udi dette loflige Konge-Rige Danmarck / huorfore de endeligen fare vjld / som med den gemeene Mand meene at Calmus kand ingenlunde seis med Blomster / uden maa vel skee / at Luftens eller Stedens som den voxer paa / eller oc Landens synderlig Natur oc Egenskab saadant monne forhindre. Men vijtløfteligen her om at tale er icke her bequem sted.

No. 5.

E.

Figuren er at see: ☞ Pa. 155. No. 5.

Steden.

Huad Steden sig belanger som denne Vrt voxer paa / da findis den / saa som *Camerarius* oc andre fleere vidne / ofuerflødeligen at voxe ved de Lithuaniske Grentzer: Men at den endocsaa her hos os voxer vjld paa Marcken / paa somme vedskvorne steder / baade her i Sieland oc i Skaane er aldelis vist / oc ingen Tuifl om: Ellers de som hafue lyst til Vrter / pleye icke alleniste her i disse Lande / men endocsaa paa andre steder oc Orter / tage denne Vrt oc plante den hos deris Fiske-Parcke / paa det de den Aarligen kand hafue / oc til deris Fornødenhed bruge.

F.

Kraft oc Brug.

G.

Vi ville med Villie oc Forsæt gaa de Tuistigheder forbj / som ere om Acoro oc Calamô aromaticô, med huilcke alle deris Bøger ere fulde / som om Vrter hafue skresvit / derfore saa sige vi strax / at Calmus er varm aff sin Natur / oc der med eftersølge *Dioscoridis* oc *Galeni Autoritet* / eftersom at *Galenus* siger / at den er *tenuium partium*, det er tynd oc *sub*tijl aff sin Natur / oc at varme oc tørre udi den tredie grad.

Derfore saa dømme disse begge forbemelte *Auctores* retteligen oc vel / i det de sige / at den drifuer Pisset / hielper Milten / som er blefuen haard aff de slemme / slijmactige oc salte-

H.

Vedsker / oc derforuden at rense Øynene / oc giøre dem klare/ saa at Øynenis Dumhed kand borttagis; oc det udretter besynderlige Saften aff denne Urt.

Men paa huadsomhelst Maade oc Manere den blifuer bered / da er den en ofuermaade skiøn oc god Lægedom for dennem/ som hafue en kaald Mafve oc Hofuet. Huorfore neppeligen nogit bedre Middel oc Lægedom end denne Calmus er at finde imod kaalde Catarrher oc Kuldsiuger / som falde neder paa det gandske Legme/oc besynderligen udi Mafven: saa at *Mesves* den Confection som hand hafuer giort / huilcken Diacorum kaldis/ icke uden Aarsag høyeligen berømmer / oc *commender*er den til Seenernis kaalde Suagheder oc Siugdomme / huilcke den ocsaa kand læge oc *cur*ere / dersom mand Morgen oc Aften tager til sig der aff saa megit som tu Lod.

I

K.

Denne Confection er fal paa alle Apotecke / men paa disse Kongelige Apotecke her udi Kiøbenhafn er en anden/som baade paa Smagen er lifligere end den anden / tilmed ocsaa skiønnere / huis Confections Auctor den vijtberømte D. Iacobus Hasebardus, fordum voris Allernaadigste Herris oc Kongis Lif-Medicus, hafuer værit / oc samme Confection hafuer baade mange tilforn / som aff disse fornæfnde Siugdomme hafue værit besuergede / brugt / oc endnu den dag i Dag er bruge / oc befinde sig megit got der aff.

L.

Denne samme Confection tiener ocsaa imod Hoste / oc imod Hiertens beængstelse oc Banghed.

Ellers er det vel vitterligt / at mand slet oc ret tager disse Rødder / oc sylter med Honning oc Sucker / huilcke en huer kand kiøbe oc bruge/som icke hafuer Formue til at kiøbe sig disse Electnaria eller Confectiones, som vi nu omtalt hafue.

M.

Roden/naar den blifuer tørret/ oc der paa bidt *corrige*rer oc fordrifuer den onde oc stinckendis Aande; udi Pestis tid giør den Luften som er forderfuet sund/oc/som *Dioscorides* lærer

rer megit nytteligen / blifuer med de *Medicamen*ter oc Læge- No. 6.
domme beblandet / som tiene imod Forgift.

Denne samme Rod *pulverisé*rit / oc saa megit som it Quintin der aff udi Kørfvel-Vand drucket / at mand der paa kand suede / kand saare vel *discu*tere / bortdrifue oc løßne det Blod som er løbet sammen / aff det mand kand være falden neder / eller ocsaa udi andre maader slagen oc stødt. N.

Vdi den Hollandske *Dodonæo* læsis ocsaa om de Lithover / at de pleye altid at bære denne Calmus-Rod hos sig / ihuor de ere / enten de gaa eller staa / oc icke dricke nogit Vand / førend de faa nogit lidet aff denne Calmus-Rod der udi blødet.

Disse Lithover bør de / oc kand tilmed megit vel efterfølge / som udi Krigen lefue / oc der til hafue slagit deris Sind / at om saa var / at de undertiden hafde fornøden at dricke rørt oc skidet Vand / aff huad for Beck de komme til / de da kunde det ved denne Konst *corrigere* oc ligesom sundgiøre / saa skulle det uden tuifl vel skee / at mange der ved skulle blifue *præserve*rede oc forbevarede fra den Vngariske Siugdom Plack-Feber / Sprinckeler / oc andre saadanne. O.

Agrimonia, Eupatorium.

Nafnet.

A. Agrimonia, Eupatorium, **Aggermaane:** Den kaldis paa Tydsk: **Oder-menge:** Den blomstris udi Skiersommer oc der efter: Den er den fierde som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Eupatorium veterum *sive* Agrimonia, det er: **Den Vrt som de Gamble hafue kaldet** Eupatorium **eller Aggermaane.**

Vdvortis Skickelse.

B. Aggermaane skiuder langactige Blade / huilcke paa

No. 6. begge sider deelis udi mange parter/huis Blade huer for sig udi nogen maade ligner Hampis Blade ocsaa for sig selff/oc fra de andre affskilt: Men dog bredere oc blødere / oc icke med saa mørcke-grøn en Farfve / de ere lodne oc kærfvede omkring ved siderne; men at vi korteligen her om skal tale / da er der neppeligen nogen Vrt meere lijg Aggermonne end Gaase-urt eller de

C. store Røllicker/huilcke kaldis Argentina oc Agrimonia sylvestris, uden huad Farfven oc stengelen sig belanger/huilcket nocksom aff hendis Beskrifvelse kand eractis: Men besynderligen kand mand denne *Convenientz* eracte / huor den gierne voxer. Stilcken er tynd / ret / høyere end en Allen / haardactig/sortactig/oc der hos ocsaa loddenactig; Fra midt paa denne Stilck/til øfverst i Toppen / udkomme nogle smaa Blomster som ere gule: Efter Blomsterne kommer Frøet / huilcket

D. udi Toppen er bredist/ oc henger neder ad / oc fatter ved deris Klæder som gaa der nær til. Roden er langactig / temmelig tyck oc sortactig.

Pa.156. No. 6. Figuren er at see: ☞

Steden.

Aggermonne voxer vel somme tider paa Kirckegaarde / dog finder mand den tiere hos Veye/i Skofve/oc paa de steder

E. som ere u-dyrckede/ saa som hos Gierder oc Enge.

Det er endoc for den gemeene Mand nyttelig at vide / at der ere tuende afskillige slags Vrter / som kaldis Eupatoria, den ene er Eupatorium Dioscoridis, eller voris Aggermonne/ den anden er Eupatorium Mesves, eller voris Lefver-Balsam: Den første / nemlig Aggermonne/

F. hafue vi her beskrefuet / oc den anden skal her efter aff *Mesve* selff hid indføris: thi disse begge blifue paa Apoteckene brugte.

Dette

No. 6.

Dette Eupatorium beskrifuer *Mesves lib. simpl. Cap. 15. Pag. 43.* oc det med efterfølgende Ord:

Eupatorium herba est cubitalis, eximiæ amaritudinis, foliis Centaurii parvi, viridibus, asperis, incisis, caule tenui, quæ siccata flavescit floribus subluteis, oblongis. Quibusdam herba pulicum dicta, ob lentorem ei adhærentem, calida est gradu primo, sicca secundo: Duplici quoq; constans substantia, calida, tenui, quâ bilem & pituitam facile purgat, tenuat, incidit, terget, expurgat, putredinem prohibet, resolvit sine attractione, obstructiones tollit, & morbos ab his natos sanat, febribus diuturnis mirè subvenit. Altera est terrea adstringens, quâ ventriculum, hepar, & cætera viscera cogendo roborat, &c. Huilcket er paa voris Danske Maal saa megit sagt: Lefver-Balsam er en Vrt/ som er halfanden Fod høy: Smagen/ som den hafuer/ er mectig megit beesk/ Bladene ligne den liden Tusindskiøn eller Aggerum/ de ere grønne oc huasse/ iskaarne: Stengelen er tynd/ oc Vrten naar den blifuer tørret/ blifuer guul: Blomsterne ere guulactige oc langactige. Vrten kaldis aff somme Loppe-Vrt/ oc det for den seye Materies skyld som den hafuer/ den er varm udi den første Grad oc tør udi den anden: Den endoc hafuer tuende slags *Substantier*/ den ene er varm oc tynd/ med huilcken den letteligen renser Galden oc den seye Vedske/ den tyndgiør/ iskær/ renser/ forhindrer Forraadnelsen/ den løßner uden nogen *attraction*, saa at den intet drager til sig/ den borttager Forstoppelsen/ oc læger oc heeler de Siugdomme som aff den foraarsagis/ den tiener megit imod langvarige Kaaldesiuger: Den anden aff hendis *Substantiâ* er Jordactig oc binder/ med huilcke den Mafven/ Lefveren/ oc de andre Jndvolle styrcker: Hidindtil vare *Mesvæ* egne Ord. Men denne Lefver-Balsam / eller denne Eupatorium Mesvæ is cke at være atskillig fra den Vrt som *Dioscorides* kalder Age-

G. H. I. K.

No. 7. ratum, eller oc den Ageratum som *Bauhinus* beskrifuer / oc aff hannem kaldis: Ageratum foliis serratis, det er: **Lefver-Balsam med kærfvede Blade** / er icke saa / men mesten alle Urte-Beskrifvere / een eller to undertagen / som forsuare: Den udbryder med sine Blomster paa samme Tid som denne Aggermonne.

L.

Pa. 157. Figuren er at see: ☞

No. 7.

Steden.

Dette slags Eupatorium eller voris Lefver-Balsom / er icke at finde udi Marcken; Men alleeniste udi fornemme Hafver / huor den blifuer dyrcket.

Men nu ville vi begynde tilhobe at handle om disse tuende Urters / nemlig Aggermonnis oc Lefuer-Balsoms Kræfter / at mand der aff kand see oc slutte / huor med de fra hin anden atskillis.

M.

Krafft oc Brug.

Huad derfore Aggermonne sig belanger / da er den aff sin Natur oc *Complexion tempe*reret / saa at den icke er meere varm end kold / den er ocsaa aabenbare tør / oc som *Galenus* siger / oc Forfarenhed tilmed udviiser / er den ocsaa *tenuium partium*, det er tynd oc *subt*ijl.

N.

Men huad Lefver-Balsoms *Temperament* er anlangendis / da for sin beeske Smag / henføris den retteligen aff *Mesve* udi de Urters Tal / som ere varme udi den første Grad / oc tørre udi den anden.

Men det er nytteligt at vide om begge disse Urter / nemlig Aggermonne oc Lefver-Balsom / at *Medici Practici* meere bruge Aggermonne eller Agrimonia, end Agerato eller Lefver-Balsom / naarsomhelst mand befinder Lefveren at være forstoppet / eller oc ilde at være tilpas / uden saa er / at maa skee

O.

skee Masven der hos er suag oc icke ret frisk / huilcken Lefver-Balsom med sin Beeskhed / lige saa vel som Malurt oc Aloe kand hielpe/oc giøre sund oc tilpas igien. No. 7.

Huorfore om saa er at Fornødenhed det udkræfuer / da kand mand bruge nu den Syrup som aff Aggermonne blifuer beredt / nu den som aff Lefver-Balsom blifuer tilgiort oc *præpare*ret/huilcken paa Apotekene kaldis Syrupus de Eupatorio Mesves; Oc det bør vel ihukommis / oc act der paa gifvis/ disse tuende Vrter at være ofvermaade gode oc høyeligen *commende*rede imod Lefverens Skade oc forstoppelse / oc det paa huad for Maneer de blifue brugte / enten de blifue affsødne / at mand deris Decocta vil bruge / eller der blifuer nogen slags Vedske *infunde*ret oc øst der paa/ at mand da deris Infusa vil bruge: Eller oc giøre Epithemata oc fotus aff dennem med Vijn eller Vand/ huilcken maade/som tilforn ofte er sagt/ ickun udvortis skal brugis / oc mand dennem kommer udi Poser/Blærer eller andet saadant/oc legger udvortis paa den høyre Side / ret underneden de Side-Been som aff *Anatomicis* kaldis Costæ nothæ. P. Q.

Om saa er at mand icke hafuer Orme-krud / eller Regnfan-Frø/kand mand saare vel imod Orme bruge Frøet aff denne Lefver-Balsom eller Agerato. R.

Ja det er ofuermaade got at komme Viin paa denne samme Lefver-Balsoms Vrt i sig selff / oc bløde den der udi paa en Nats Tid / oc om Morgenen gifue Børnene som aff Orm oc Vrid i Lifuet hafue ont / saa megit som en fire Lod der aff.

Dersom oc i lige maade Vrten blifuer udi Viin kaagit/ oc der aff blifuer it Mund-Vand bered/sigis der at Tandverck oc Pine stillis oc forlindris / dersom Tænderne der udi flitteligen blifue toene. S.

Det er synderligen værdt at mercke / det som aff Joan-

ne

ne Tiengio Medico til Amsterdam vist erfaret/at den Hefvelse som er udi Reddesteenene/ ved Aggermonnis Brug kand bortdrifuis; thi dersom mand tager Aggermonne oc kaager udi Edicke eller Vijn/oc legger varm derpaa saa som it Cataplasma, forsuinder den strax.

T. Ja merckeligt oc synderligt er det oc i lige maade / at den ocsaa blifuer brugt oc kommen i Vunddricke / oc det med god Fremgang/oc det er saa gemeent oc bekiendt/ at en huer der om veed at tale: Men den blifuer icke alleniste brugt til fornæfnde Brug / men den endocsaa beblandis oc formengis med de Vrter/som komme udi de Decoctis oc Afsød/som tiene oc ere gode for dennem/som aff Frandtzoser oc Pocker hafue ont.

V. Veyfarendis Folck / som ere trette aff det de hafue reyset en lang Vey / *commender*is oc befalis denne samme Vrt ocsaa/ at de sig der aff berede oc *præparere* it pediluvium eller Fodbad / udi huilcket de deris Fødder kand toe oc bade.

Dersom mand vil tage Sanct Elline-Rods-Rødder / oc kaage tillige med Aggermonne/da holdis de ofuermaade gode imod Frost som er udbrusten paa Fødderne eller Hænderne/ dersom mand udi det Decocto Morgen oc Aften toer samme Skade oc Saaer.

X. Den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret lærer / at Røgen aff Aggermonne som blifuer brændt / bortdrifuer Fluer/Humbler/ oc alle slags forgiftige Diur.

Det Vand / som aff fornæfnde Vrt blifuer *destiller*it/ *commender*is oc berømmis imod de Bulder oc Saaer/som ere udi Munden / at mand med det flitteligen Munden udskyller.

Y. Men *Petrus Bembus* hafuer aff vis Forfarenhed erfaret det samme at være ofuermaade got / imod den Steen som er udi Nyrene / oc dennem plager.

Alcea.

Alcea.

Naffnet.

Alcea, Høst-Katost/ S. Simons Vrt: Den kaldis paa Tydsk: S. Sigmars-Kraut: Den blomstris tillige med de gemeene Katoste: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Alcea vulgaris major, det er: Den store gemeene Høst-Katost.

A.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt hafuer trinde Stengeler/ huilcke ere rancke oc hen ved to eller tre Fødder høye/ oc med en sey Barck beklædde/ den samme kand dragis ud i Trefler/ ligesom Hamp: Deris Blade som sidde om dennem ere grønne/ oc med dybe Skaar/ oc ligesom udi fem Parter skaaren. De Blomster som denne Vrt bekommer/ ere ligesom vilde Katostis Blomster: Det der kommer efter Blomsteret/ er trindt ligesom en Kage. Roden er lang/ temmelig tyck/ oc inden til huid.

B.

Figuren er at see: ☞ Pa. 158. No. 8.

Steden.

C.

Dette slags Katost findis icke ret mangesteds vild at finde/ oc derfore blifuer den aff mange plantet udi Hafver.

Krafft oc Brug.

Denne Vrt hafuer saadan Kraft oc Natur/ at den siunis at være imellem Katost/ oc dobbelt Katost/ huilcken mand ellers kalder Jbisk, oc derfore maa mand den *commen*dere imodde samme Siugdomme/ oc Tilfald/ som mand pleyer at bruge disse fornæfnde Vrter/ nemlig Katost oc dobbelt Katost

D.

No. 9. oft til / om huilcke vi udi særdelißhed huer for sig ville handle udi denne samme Tredie Part / huor vi Althæam *Pag. 161. No. 11.* oc Malvam *Pag. 282. No. 132.* ville beskrifue.

Alchimilla, Synaw / Løfve-Fod / see udi den anden Part *lit.* A. *Pag. 15. No. 3.* huor vi den hafue beskrefvit.

Alkekengi, Boborelle / Jødiske Kirscbær / see udi denne samme Part *lit.* S. *Pag. 358. No. 208.* huor vi hendis Historie ville indføre under Solani vesicarii Titel.

Alliaria.

Nafnet.

A. Alliaria, Gafl-Kaal / Huideløgs-Urt: Den kaldis paa Tydsk: Knoblauch-kraut / Leuchel / Saß-Kraut: Den blomstris udi Maymaanet oc udi Ormemaanet: *Bauhinus* beskrifuer denne Urt for sig selff / oc kalder den Alliariam Tragi, det er: Tragi Huideløgs-Urt.

Udvortis Skickelse.

B. Huideløgs-Urt bekommer brede Blade / huilcke ere bleegrønne / kærfvede omkring ved siderne / oc spidtze ud til enden: Stengelen er tynd / oc høyere end halfanden Fod: Om hendis Grene komme Blomsterne / huilcke ere huide / oc efter dennem komme der smaa / tynde / langactige Frøehuse / oc i dennem er der smaat sort Frøe: Hendis Rod er langactig / tynd oc haardactig.

Pa. 159. No. 9. Figuren er at see: ☞

Steden.

Disse Huideløgs-Vrter voxe paa atstillige steder her i disse Lande/oc i stor Menge; Thi den icke alleniste groer under Trærne i Hafver / men endoc udi Skofve oc Krat oc under Buskene.

Kraft oc Brug.

C. Den Luct som deñe Vrt hafuer/er gandske lig Huideløg/ huor aff den baade sit Latinske / Danske oc Tydske Nafn hafver bekommet: Thi den hafuer ellers ingen *conventientz* oc Lignelse med hende / huad den udvortis Skickelse oc Danlighed er anlangendis. Men efterdi den huercken er aff nogen de gamle *Medicis* beskrefuen / oc icke heller paa Apoteckene blifver indført/siunis det wæret at være ickun for denne Vrtis Luct skyld at bruge den til at bortdrifue veyr udi Lifuet med/ efterdi

D. mand hafuer mange oc atskillige *Medicament*er oc Lægedomme / som udi lang tid der imod hafue værit brugte / oc ere befundne at være tienlige oc gode der til.

Men der ere dog de / som forvist lære / at de Blade som Huideløgs-Vrter hafue / heele oc læge saare vel Skinnebeen-Saaer.

E. Men det er vel værd at mercke / at den fornemme *Chirurgus* udi Tydskland Fabricius Hildanus aff lang Forfarenhed hafuer lærdt / at denne Vrt hafuer en fornemme Kraft til at rense oc imodstaa Forraadnelse/(saa at den derfore nock kunde holdis for at være den anden Scordium) huilcken/naar Vrten blifuer tør / forsuinder oc gaar bort. Huorfore forbemelte Hildanus, efterdi hand imod Kaaldfyer saa høyeligen *commender*er oc berømer Huideløgs-Vrtis Brug/ Aarligen

F. udi Maymaanet pleyer at støde hende / oc med en Perse Saften udkryste / oc tage samme Saft siden udi it Glas / oc gifue Olie der ofuer/oc forvare den vel udi tre gandske Aar: Eller oc

No. 10. sætte den paa en sacte Jld / oc lade den kaagis indtil den blifuer tyck / oc der efter beblande den med andre Smørelser / huilcken hand siden til Kaaldsyer oc andre slemme oc skidne Saar bruger / huor om en huer / som hafuer lyst at hafue videre Kundskab / kand læse hannem selff *Cent: 2. Observ. 94. Pag 308.*

A.

Allium.

Nafnet.

Allium, **Huideløg**: Den kaldis paa Tydsk: **Knoblauch**: Den udbryder med sine Blomster om Sommeren / oc den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Allium sativum, det er / **Den satte eller saadde Huideløg.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Huideløg hafuer en trind Rod / som er betecket oc skiult med nogle tynde Hinder / huide oc gandske bleeg-purpurfarfvet-actige / oc henger sammen aff nogle Kierner / eller huad mand pleyer at kalde det; den bestaar aff mange smaa trinde Rødder eller Hofueder / huilcke oc huer for sig hafuer sin Hinde / med huilcken det er ofuerdraget. Den skiuder neden fra nogle smaa tynde Trefler i steden for hendis Rødder. Hendis Blade ere

C.

grønne oc langactige / oc ligesom Rødløgs-Blade / iblant dennem kommer en Stengel / oc det gandske sielden / oc det huercken det første icke heller det andet Aar / men gandske sent / huorfore den endoc holdis for aff nogle huercken at hafue stengel eller Frøe.

Pa. 160. Figuren er at see: ☞

No. 10.

Steden.

D.

Huideløg voxer oc dyrckis besynderligen aff Bønderne her i disse Lande / huor mand udi deris Hafver kand finde heele Biede fulde aff dennem.

Kraft

Kraft oc Brug.

Galenus vidner / saavel som ocsaa daglig Forfarenhed udviser / at Huideløg tørrer oc varmer udi den fierde Grad. Derfore bør mand ingenlunde samtycke med dennem / oc deris Meening / som holde Huideløg for at være aff sin Natur flatulentum, det er / at den skulle giøre Veyr udi Lifvet: Endog mand icke kand necte / at den jo tijt oc ofte foraarsager stor Vee oc Smerte udi Tarmene / saa at Horatius for denne Aarsags skyld / holder denne Huideløg langt skadeligere oc forgiftigere at være / end Skarntyde / i det hand saaledis taler: E.

Parentis olim si qvis impia manu
Senile guttur fregerit:
Edit Cicutis Allium nocentius.

Det er Rijmvijs paa voris Danske Maal fortolcket saaledis: F.

J Fordum tid huo Forældre kier
Vgudelig tog aff Dage:
Huideløg som verr' end Skarntyd' er
Hand æde skulle til Plage.

Men de kand nock finde en god oc bequem Vndskylding / huor med de deris Meening kand forsuare oc undskylde / oc det hos Hippocratem som siger / at denne Vrt giør Blæst udi Lifuet; Men hand legger det til / at det skeer *propter spiritus vehementiam*, det er / for hendis stercke Naturs skyld: denne hendis stercke Natur giør det ickun *ex accidenti* oc aff en hendelse / at Huideløg blifuer flatulentum, oc giør Veyr i Lifvet / huilcken ellers udi den fierde Grad / som tilforn er sagt / varmer G.

Hippocrates, Dioscorides oc andre flere hafue fordum fornummet aff daglig Forfarenhed / at Huideløg skader Hofvedet oc Øjnene; Huor om mand dennem læse kand: H.

No. 10. Men Fallopius een aff *recentioribus Medicis* lærer / at det er gandske skadeligt / for dennem som aff Frantzoser hafue ont / at bruge Huideløg / eller ocsaa Rødløg. Oc hand taler der om saaledis: *Si qvis enim Rhagades patiatur, & neget esse Gallicas, si spicam allii vel cæpæ comederit, tertiâ die duplicatæ erunt Rhagades, & hoc est argumentum esse Gallicas, ex hoc colligetis, ut semper ægri fugiant cæparum & alliorum usum.* Huilcket liuder paa Danske saaledis: Thi dersom nogen hafuer ont aff store Rumpe-sprecker / oc hand necter dennem at være aff Frandtzoser / dersom hand æder aff de smaa Huideløgs eller Rødløgs Piber / da blifue de paa den tredie dag dobbelt saa mange oc store / oc det er it vist Tegn / at det er aff Frandtzoser / oc der aff skal I slutte / at de siuge maa endeligen holde sig fra Rødløg oc Huideløg / etc.

I.

Pinasellus siger oc lærer ocsaa *de esculent: & potulent: facultatibus* om denne Urt / at den er megit skadelig for dennem som aff den Gylden-Aaris flod hafue ont.

K.

Efterdi derfor icke alleniste de gamle men endocsaa *recentiores Medici* hafue saadant forfaret om Huideløg / oc den enten intet føder Legemet / eller ocsaa ickun gifuer ond Føde / kand vi icke andet end / efter deris *auctoritet* oc Forfarenhed / befale / at mand heller ingenlunde skal den alt for megit bruge: Thi det er høyeligen at forundre sig ofuer / huor megit at Huideløgs Rod frem for alle andre Rødder kand giøre en hidtzig / oc (som mand gemeenligen pleyer at tale) varm om Hofvedet.

L.

Oc er det vel mueligt / at Græckerne aff den Aarsag / eller for den hendis Kraftis skyld / hafue kaldet denne Urt Θύμον, huilcket Ord ligesom det sig forandrer paa *accenterne* / (huor om Skolemesterne udi Skolerne maa randsage) betyder nu **Mod** oc **Mands-Hierte** / nu **Huideløg** / eller ocsaa **Thimian.**

M.

Ellers er det sandt / naarsomhelst at Rytterne oc Vognmændene gifve deris Heste noget ind aff denne Rod / da ere de

fre

No. 10.

tre gange lystigere oc friskere til at løbe oc drage end de andre som intet der aff hafue faaet; Oc er det icke at sige aff / huor megit vrede ja forbistrede de blifue paa dennem / huis Heste de kand fornemme at hafue ædit Huideløg: Thi de Vognmænd som ingen Huideløg hafue gifvet deris Heste / skielde oc bande paa de andre / efterdi de sige / at de ved dette Raad hafue suigacteligen stollet deris Heste Styrcken fra / saa at de deruds ofuer maa blifue trette / men de andre icke:

N.

Det er vel vist at Hanerne iblant andre Diur ere meest strijdbare / saa at Artemidorus siger: *Galli verè pugnaces, seditionum & contentionum solummodo significativi sunt:* Det er: Haner ere i ald sandhed strijdbare / oc ere geneiget til Oprør oc Klammerj: Dog alligevel kand de / huilcket en huer nocksom er bekiendt / temmelige vel med hin anden sig fordrage / men naar mand vil at de med hin anden hefteligen skal strjde / da skal mand indgifue dennem Huideløg. Oc det vide de udi Engeland saare vel / som for den samme Aarsags skyld opklecke oc opføde Haner / at de dennem udi offentlige Spectackler (saa som oc udi fordum tid hos de *Athenienser* er skeet Aarligen en gang / huis *Auctor*, efter Æliani Beretning / den fortreffelige Heldt Themistocles hafuer værit) kand sætte tilsammen: thi naar de deris Kløer oc Sporer med en Kniff eller Glas flitteligen hafue skrabet / at de ere blefne ofuermaade huasse oc skarpe / indgifue de dennem nogle smaa Stycker aff Huideløg / oc see / da blifue de operrede oc fyrige til at fare paa hin anden: Oc saa seer mand huorledis de ey holde op at fecte oc striide imod huer andre / førend de faa bidt oc refuit hin anden slet til døde / saa at huer (at jeg saa med Virgilio her paa denne sted der om skal tale:)

O.

P.

Alterum in alterius mactatos sangvine, cernat.

Q.

Ellers saa bruge Skibsfolck / Soldater / Bønder oc andre / naar der er tørcke / at de icke kand bekomme Vand / uden det

No.10. som suurt oc ont er / Huideløg til at fly det til rette igien med / i det de bløde den der udi / eller oc æde nogit der aff fastendis/at de det tryggeligen uden Skade dricke kand.

Men ellers saa bruger mand det / saa som it ret oc slet *Medicament*, oc det sickert uden nogen Fare. Først til Børn som aff Orme hafue ont i Lifvet: Thi mand kaager Huideløg udi Melck / oc dersom Maanen tager aff / oc mand gifver Børnene det samme ind at dricke/ da blifue de strax til pas/ oc stiller det med det samme Slagsidens Ophefvelser / med huilcken de ellers letteligen betagis / aff det de ere graadige / oc æde for megit / eller oc altsfor hastig.

R.

For det andet er Huideløg synderlig god for dennem / som meene at der skal være en Slange / eller en Firebeen kommen igiennem Munden / Halsen oc Quercken neder i Mafven/naar de kunde hafue sofvit.

S.

For det tredie/ er ocsaa Saften aff Huideløg-Piber eller Blade / i sig selff stødt sønder / treffelig god / for dennem som dens Luct kand fordrage/ at bruge imod Vorter.

For det sidste er ocsaa Huideløg udi Pestis tid/ oc besynderligen den der er om Vinteren / ofuermaade god / at mand med den maadeligen brugt / *præserv*erer oc forbevarer sig imod samme Siugdom / huorfore den oc retteligen er aff Galeno kaldet **Bøndernis Theragelse.**

T.

Oc derfore giøre de icke u-viselige / som udi Pestis Tid icke med Pest ville blifue befængde / som stege Lammekiød / oc her oc der sticke de smaa trinde Rødder som Huideløg hafuer der udi/førend de sætte det til Ilden/oc vende det paa spiddet.

Men den gruelige stercke Luct som samme Rødder hafve/ kand end icke ved Ilden borttagis eller fordrifuis / end sige ved Mafvens Varme fordøyis. Thi den samme Dag som de denne kræsen oc lecker Spjse æde/ (vi tale om dennem som

V.

hafue

hafuer lyst der til) da befindis de den gandske Dag at hafue en No. 10. slem stinckendis Aande / huilcke *Hieronymus* Bock gifuer it fornemme got Raad / der hand udi sin Tydske Vrtebog saaledis taler: So jemands Knoblauch isset / vñ köndt den geruch nit dulden / der esse grün Rauten-bletter darauff / so würt der grösser theil deß geruchs dardurch nidergetruckt. Den geruch / so jemandts Knoblauch gessen het / zu vertreiben / lehren Didymus vnd der alt Menander: X. Der eine spricht: So iemandt nach dem Knoblauch ein rohe Bone esse / so rieche man den Knoblauch nicht so bald: Der ander schreibet: So man ein gebratene Mangolt-Wurtzel vom Kraut Beta esse / thůe dergleichen: Det er paa voris Danske Maal saaledis sagt:

Om nogen æder Huideløg / oc kand icke fordrage den stercke Luct / hand æde grøne Rude-Blade / saa blifuer der ofuer den største deel aff samme Luct undertryckt. Om Lucten aff Huideløg / som mand hafver ædt / at fordrifue taler Didymus, oc den gammel Menander saaledis: Den ene aff dennem siger saa: En huer / efter hand hafuer ædt Y. Huideløg / fortære strax en raa Bønne / saa lucter mand icke Huideløgen saa letteligen: Den anden / nemblig Menander, skrifuer saaledis: At dersom mand ickun tager en Rod aff Beder / oc steger paa reene Gløder / oc æder den da skal den giøre det samme.

Men efterdi vi raade / at mand fornemmeligen skal bruge Huideløg udi Pestis tijd / siunis det os ocsaa raadeligst oc best / at mand frem for Bønner oc Beder bruge Rude-Blade. See udi denne samme Part *lit.* R. *Pag.* 340. *No.* 190. huor Z. vi vijtløftigere om Ruder skal tale / oc iblant andet kand seis aff den forneme Konge udi Pontô, Bithyniâ oc Cappadociâ, Mithridate, huorledis hand med Rude oc andre slette oc ringe *Medicamenter* hafuer sig fra all Forgift bevaret.

Althæa.

Nafnet.

Althæa, Althee / dobbelt Katost / Ibisk: Den A. kaldis paa Tydsk: Eibisch / Heil-Wurtz / Hilf-wurtz:

 Den

No. 11. Den blomstris udi Ormemaanet oc udi Høstmaanet: Den er den første Althæa som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Althæa Dioscoridis & Plinii, det er: Den dobbelt Katost / som Dioscorides oc Plinius kalde Althæam eller Dobbelt-Katost.

B.

Vdvortis Skickelse.

Dobbelt-Katostis-blade ere brede/nogit spitze/oc suar lidet kærfvede omkring ved siderne/huilcke ere bløde oc lodne. Stengelen er trind oc ranck / oc gierne henved tre Fødder høy / eller oc høyere: Hendis Blomster ere ligesom Katostis Blomster/ men dog intet røde/ men huide eller gandske huidebleeg purpurfarfvede. Frøet er trindt / lige som oc paa Katost. Hendis Rod er tyck/sey Lijmactig/ oc inden i huid.

C.

Pa. 161. No. 11. Figuren er at see: ☞

Steden.

Maa vel skee/ at den dobbelte Katost voxer vild her udi Sieland/dog icke ofuerflødig; thi saa langt som jeg med mine Disciple hafuer gaait *herbatum*, eller huor vi hafue ledet efter Vrter/ er den icke nogensteds vild paa Marcken eller i Skofven kommen mig for: men i Hafverne huor feed oc god Jord er / voxer den nocksom.

D.

Krafft oc Brug.

Denne dobbelte Katost er en gandske fornemme Vrt / oc vel værd det Nafn den hafuer bekommet/ eftersom den aldelis intet hafuer/huad hendis Blomster/Blade/ Rod/Frøe/oc alt er anlangendis/som jo tiener til atskillige Menniskens nytte oc Gafn: Thi hendis Latinske Nafn Althæa hafuer sin Vdspring aff det Grædske Ord ἀλθαίνειν, huilcket betyder saa megit som at læge; oc sit Tydske Nafn hafuer den aff

E.

helffen

helffen eller heilen/ huilcket betyder saa megit som at hielpe oc heele/ thi den ofte heeler oc hielper Menniskenn.

Dobbelt Katost-Vrt hafuer den *Temperament*, Kraft oc Natur/ at den vedsker oc varmer: men hendis Rod/ blomster oc Frøe varmer meer/ iblant huilcke Roden/ dersom den med de andre Parter blifuer *confer*erit/ meest tørrer oc *abstergerer*. F.

Dersom denne Vrt blifuer søden udi Vand/ saa at den blifuer bløđ/ oc lagt paa Bugen eller Ryggen/ da er den god til at stille den Smerte som aff Colica eller Nyre-Vee foraarsagis. Disse tuende Smerter stiller den ocsaa/ dersom den udi it Clystijr blifuer kaagit.

Hendis Blade ere gode til at forlindre den Pijne/ som kommer aff Pløritz oc Sidebulde/ dersom de udi Melck blifue kaagede med Commelle-blommer/ oc komne i en Suineblære eller Oxeblære/ oc varme lagde paa Brystet. G.

Ja de endoc ere gode til at stille den gylden Aaris Pine oc store Smerte med/ dersom Rumpe-beenene oc de store Rygbeen oc den gandske Part om Lenderne enten med Afsødet udi Melck/ som mand kand tage udi en Suomp/ eller oc med Bladene/ som saa længe ere kaagede/ at de ere megit bløde/ blifue quægede.

Men anlangende Blomsterne aff denne Vrt/ da *commen*derer Macer dennem/ at dersom de blifue sødne udi Miød/ eller oc gneene/ oc med Vijn lagde paa Saaer oc Skader/ rense de dennem/ saa at de kand heelis. H.

Men denne dobbelt Katostis-Frøe oc Rødder hafue en langt større oc gemeenligere Brug.

Thi Frøet bruger mand til Steenene udi Nyrene at udrifue; item til at læge Blodsot/ idet mand enten dricker det ind/ eller oc tager det iblant andre Lægedomme ind udi it Clystijr. I.

Den seye Materie/ som aff dette Frøe kommer/ med

No. 11. Rosenvand beblandet oc *extraheret*/er synderlig god til at forlindre den Smerte/ som kommer aff brændte Skader/dersom den ellers udi tide blifuer brugt.

Det samme Frøe stødt/ oc blandet med Olie oc Edicke ville somme lære/ at det kand *præservere* oc forbevare en imod Gedehamsers/Biers oc Ederkoppers Sting / dersom mand der med smører Huden.

K.

Om det sig saa tildroge / at Quinde-Kiønnet blefue Soelbrændt / da er best / at de ickun tage Rosen-Vand / oc bløde der udi dobbelte Katost-Frøe / oc bruge saa det / som ret nu bleff sagt om brændte Skader/ eller oc bruge her til/ (huilcket er ocsaa gafnligt /) Quæde-Kierners slijm / huor om vi i den anden Part *lit.* M. *Pag. 83. No. 71.* K. L. hafue talet; thi da faa de deris Ansictis Deylighed igien / huilcken næst Tuct oc Bluferdighed Quindekiønnet aff alt det de i Verden hafve/best anstaar; huor om den ofuermaade lystige gamle *Poëta* Anacreon, *ex Interpretatione* Henrici Stephani, saaledis taler:

L.

Tauro, ferire Cornu,
Eqvo, ferire calce,
Lepori, valere cursu
Natura dat: Leoni
Dentes hiante rictu.
Pisces docet natare,
Aves docet volare:
Prudentiam viris dat.
At fœminis neqvivit.
Qvid ergo donat illis?
Decoram habere formam:
Pro parmulisq; cunctis,
Pro lanceisq; cunctis.
Qvin flamma cedat illi,
Ferrumq; si qua pulchra est.

M.

Det er *ad imitationem* Anacreontis saaledis fordansket.

Tiuren at stange med Hornen grom/
Hesten med Foden slaa mangen om/
Haren for Hunden at løbe digt/
Der med at komme dennem aff sigt/

N.

Gifr

Nota.

Gifr Naturen: Løwen hin stercke
Tænder i Strub' / som huer kand mercke.
Fisken i Floden lærer suømme/
Fugl' i Luften med Vinger rømme/
Mændene gifuer Forsictighed/
Men Quinderne deraff icke veed.
Huad gifuer hun dem da for Gafue?
En skøn Skabning at de kand hafue;
J steden for de blancke Skiolde/
Saa ocsaa for de Glafvind kolde:
Ja Jlds Lue maa for dem bucke/
Jernet tilmed om de er smucke.

O.

Ja dette samme dobbelt Katostis Frøe lindrer ocsaa den Vee/ som aff *Synapismis* oc aff *Vesicatoriis* foraarsagis oc *excitéris* / naar de ere alt for strenge oc stercke.

P.

Roden kommer mand i de Clystijr / som de bruge der aff Blodsot hafue ont / een deel saa som den der formindsker Pinen/een deel som den der maadeligen *abstergerer* oc renser/ (thi den er meere *subtijl* oc *tenuium partium* end Bladene) en deel som den der heeler.

Der ere nogle Quinder / som hafue lærdt med disse dobbelt Katostis Røder at heele oc læge de Sprecker/som ere udi Brystene / i det de dennem som en Smørelse berede / oc smøre paa de samme Sprecker.

Q.

Disse samme Quinder vide ocsaa / aff det de først hafue aff nogle *Medicis* erfaret / at bruge disse dobbelte Katostis Rødder/ i det de dennem saa som it Cataplasma berede/oc legge dennem paa Barselquindernis Bryst / som ere hofnede aff Dien eller Melcken/som er sammenløben udi Brystene/at den enten kand forsuinde/eller oc sætte sig til Rødde/ oc komme nogit lidet Bønnemeel eller Hafregrød der til/ beblandet med lidet Smør.

R.

Ellers saa blifue herforuden atskillige oc mange *Compositiones* oc *Medicamenta* paa Apoteckene beblandede oc *componerede*/oc besynderligen Plastre oc Smørelser/ huilcke Althæa kommer ocsaa til / men dem alle tilsammen her at opregne / er ingenlunde voris Forsæt.

S. Men den Syrup som Fernelius hafuer ladet berede aff dobbelt Katost/kand ey nogen nocksommeligen rose oc berømme imod Nyrevee / til huilcken at borttage fornemme *Medici* ofte/baade naar Siugdommen vil angribe/ saa oc ellers/ pleje at bruge/oc det med saa stor *Success*, at de siuge den høyeligen rose oc berømme/ derfor at de der aff hafue befundet sig ofuermaade got.

T. Det ervel læt at berede det *Medicament* aff dobbelt Katost-Rod / huilcket mand udi en skarp Cathar oc Kuld-Siuge pleyer at bruge/nemlig/at mand støder dennem vel med vand/ oc sætter dennem ud under aaben Himmel / indtil at de blifue tycke; Men dog er det ingenlunde at foracte / til fornæfnde Siugdom; Item til at stille Blodsot/oc andre saadanne flod oc Bugløb.

V. Alle er det vel vitterligt / at der paa Apoteckene blifuer soldt en Smørelse / som kaldis Ungventum de Althæa, huilcken læger de Smerter udi Brystet/som ere aff Kuld; Ja den endoc blødgiør Lefveren oc Milten som ere haarde; Item Seenerne / oc forlindrer Nyre-Veen / saavel som ocsaa borttager den blaa eller gule Farfve / som mand hafuer / aff det mand hafuer stødt eller slagit sig Knuder i Panden.

Amara dulcis, see udi denne samme Part / *lit.* D. *Pag.223.No.73.* huor vi Dulcamaram ville beskrifue.

Ana-

No. 12.

Anagallis.

Nafnet.

Anagallis, Gaaseheel/ Rød-Arfve/ Hand-Jord-Arfve/ Grine-ved dag/ Blaa Arfve/ Hun-Jord-Arfve: De kaldis paa Tydsk: Gauchheil/ Vogel-Kraut/ Colmers-Kraut/ Rother Gauchheil/ Blaw Gauchheil: Disse tuende Vrter udbryde med deris Blomstre den gandske Sommer/ men besynderligen udi Høstmaanet: De ere den første oc anden Gaaseheel som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis den første aff hannem: Anagallis Phœniceo colore, det er: Gaaseheel med Skarlagen- Cinnober- eller oc Corallen-Farfve/ oc det er Hannen: Oc den anden kalder hand: Anagallis cœruleo flore, det er: Gaaseheel med Himmelblaa Blomster/ oc det er Hunen. Oc huo som kiender den ene/ hand kiender dennem begge: Huorfore vi ocsaa med Flijd oc aff frj Vilie hafue i disse Commentariis ickun en Figur ladet indføre.

A. B. C.

Vdvortis Skickelse.

Gaaseheel er hart ad ligesom Jord-Arfve/ huilcken vi udi den anden Part *l.A.P.17.No.5.* hafve beskrefvit/ oc besynderligen den smaa. Hendis Stilcker ere firekantede/ oc voxe icke op i veyret/ men krybe ud med Jorden; den hafuer faa oc smaa Blade/ huilcke icke ere gandske trinde/ ofuen til ere de grønne/ oc paa den anden side/ som vender sig neder ad/ ere der nogle smaa sorte Pricker. Hendis Blomster ere paa nogle smaa Stilcke ved siden aff Bladene/ oc enten hafuer en Skarlagen-farfve/ eller oc Himmelblaa. Hendis Frøehuse ere trinde/ ligesom

D.

No. 12. gesom aff Coriander Frøe / oc udi den er der smaat Frøe. Roden bestaar aff nogle smaa Traade oc Trefler.

Pa. 162. Figuren er at see: ☞
No. 12.

Steden.

E. Denne Urt voxer ved enden aff Agre / udi Agger-Rene / i Hafver / ved Stier paa Kirckegaarde / oc helst ved Gierder: Men Hannen voxer allevegne langt mangfoldigere end Hunen.

Kraft oc Brug.

Begge disse tuende Urter som vi under denne Beskrifvelse hafue befattet / (aff huilcke den ene / saa som sagt er / kaldis F. Mas, det er Hannen / den anden aff Dioscoride oc andre *Auctoribus* kaldis Fœmina, det er Hunen) kunde vel for Bladenis lighedts skyld henføris til de Jord-arfve vi i den anden Part talet om: Men deris atskillige Natur oc *Temperament* giør det / at de icke til deris Tal kand føris / thi vi udi Vaarparten / huor vi om Jord-Arfve hafue handlet / hafue lærdt / efter Dioscoridis oc Galeni Meening / samme Urt at kølne / vedske / oc nogit lidet at binde: Men Anagallis eller Gaaseheel / som G. vi her tale om / kølner intet / men som hendis *Effect* oc Virckning nock gifuer tilkiende / varmer / oc maadeligen tørrer / oc derfore regnis den aff Galeno iblant de Urters Tal som tiene til Saaer at heele oc læge / huilcke aff *Medicis* blifue kallede Vulnerariæ, det er Vund-Urter: Oc herforuden kand de ocsaa uddrage Torne.

Ja naar nogen enten aff Slanger eller galne Hunde er bidt / raader mange / at mand skal tage disse Urter / oc kaage H. udi Vijn eller Vand / oc bruge dennem som it Cataplasma, oc det besynderligen / efterdi den endoc kand staa Pesten imod / oc den heele oc læge / dersom mand hendis Afsød bruger / oc sueder gandske heffteligen der efter.

No. 13.

Een deel aff *Botanicis* ville/ at mand Affødet eller Decoctum aff Gaaseheel skal indgifue dennem som aff en høy sted ere nederfaldne/ oc det tryggeligen uden nogen Fare.

I. Icke heller bør mand at forsømme dennem oc deris Brug/ naar eens Hænder eller Fødder hafue ont aff Saar oc Skab/ at mand jo tager deris Decoctum oc Affød/ oc toer fornæfnde Lemmer der med.

Den Høylærde oc vijtberømde Mand *Johannes Hartmannus*, Fordum *P. Professor* til Marpurg/ i hans *Praxi Chymiatricâ* lærer/ at den skal brugis i Galindskab oc Raserj/ at mand der aff et Decoctum eller Affød bereder/ oc dricker der aff nogle Dage efter huer andre.

K. Ellers veed ocsaa den gemeene Mand at giøre sig denne Gaaseheel nyttig/ i det de tage oc syde den udi Pis/ oc der efter giøre et Cataplasma der aff/ som er megit got at bruge oc med god Fremgang imod Podagram, naarsomhelst det blifuer varmt paalagt.

Anagallis aqvatica, **Lemmicke/ Ledmyge/ Vand-Arfve**/ see udi denne samme Part *lit.* B. *Pag.* 176. *No.* 26. huor vi om Becabungâ skal tale/ oc hendis Kræfter beskrifve.

Anethum.

Nafnet.

A. Anethum, **Dild**: Den kaldis paa Tydsk: Dill/ Dillen-Kraut/ Garten-Dille: Den blomstris om Sommeren/ oc hendis Frøe monis om Efter-Høsten: Den er den første Dild/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Anethum hortense, det er: **Dild som voxer udi Hafver/ eller Tam Dild.**

No. 13.

Vdvortis Skickelse.

Den skiuder en Stengel / som er halfanden Fod høy / eller oc høyere / den samme er trind / oc fuld med Knæer: Bladene ere gandske megit smaa skaarne / tynde oc smale ligesom nogle Trefler / oc ligne megit Fennickels-Blade: Blomsterne sidde oppe i en Kost oc Krone / oc ere gule. Frøet / som kommer efter Blomsterne / er trindt / fladt / tyndt oc bladactigt. Roden er fuld med Trefler / men hendis Blade med Frøe oc Blomster lucte megit sterck / oc deris Farfve er icke saa megit grøn som Fennickels.

B.

Pa. 163. No. 13. Figuren er at see: ☞

Steden.

C.

Den voxer her i disse Lande paa Landßbyen gandske gemeen / saavel som ocsaa udi Kiøbstæden / men dog findis den icke uden i Hafver / huor den blifuer saaet.

Kraft oc Brug.

Galenus meener at denne Vrt varmer saa megit at den skulle være varm udi den anden Grad / oc det ofuermaade oc hefteligen / eller oc sacte udi den tredie Grad / men at den skal tørre megit udi den første Grad / eller lidet udi den anden grad.

D.

Dersom den udi Clystijr blifuer brugt / da drifuer den Vejret / oc besynderligen pleyer mand at tage der til den Olie / som aff Dild blifuer bered / oc det allerhelst / dersom mand aff Colica oc Nyre-Vee er plaget / huilcken forhindrer at mand icke kand sofve / for huilcke Siugdomme tilhobe Dillen er god oc tienlig. Men den Olie som efter Chymiske Konst blifuer aff Dild *præpare*ret / er aff vis Forfarenhed eractet / at tiene baade for Colicâ, oc for Hicken / dersom mand tager tre eller fire Draaber aff den / oc gifuer den Siuge ind at dricke udi Dille-Vand eller Kommen-Vand.

E.

Det-

Dette Vand som aff Dild blifuer *destillerit*/ er synderlig got for dennem/ som aff den Kaalde hafue ont / at mand tager nogle Skeder fulde der aff / oc gifuer den Siuge dennem ind / nogit lidet førend Siugdommen griber hannem an / at hand der paa hefteligen kand suede.

F. Vrten aff Dild med Blomsterne pleyer mand at henge op i deres Seng som icke kand sofue. Ja mand endoc i deris Seng pleyer at indbære Afsødet aff Dild/som endnu er varm/ oc sætte der inde/oc om Sengen er icke luct / at mand da strax tillucker den med Himmel/Sperlagen/eller andet saadant/at den kand opfyldis med den Damp / som dette Afsød gifuer fra sig/ paa det den Siuge kand faa en sød Søfn i steden for den lange oc mødsommelige Vaagen.

G. Men ellers de som befinde sig at hafue en suag Siun / eller oc som icke vel kand forestaa deris Mands Bestilling / de skal endeligen holde sig fra Dild oc hendis Brug; Thi de som om Vrters Kræfter oc Brug hafue skrefuit / lære os saaledis om denne Vrt / at den hinis Siun oc Øyne forsuæcker / men disse giør meere w-duelige oc w-lystige til Naturens Spil oc Leeg.

H. En huer kand ocsaa letteligen bruge brændt Dild / til de Bulder oc Saar / som paa den hemmelige sted komme / eller paa Forhuden/ at mand strøer den der paa / efter *Galeni* Formaning.

Dille-Frøe med lige saa megit Nelle-Frøe stødt til Pulver/ oc med Honning forblandet/ sige *Medici*, at kunde læge oc heele Figenbylder / dersom det som et Cataplasma blifuer lagt der paa.

I. *Sebicius* som *Hieronymum* Bock hafuer forbedret / befaler at mand skal tage Saften / udkryst aff Dild / eller ocsaa Dild-Olie / oc lade dryppe udi Ørene / som mand hafuer ont udi / saa skulle Smerten sacte sig oc stillis.

Det er alle vitterligt / ja Kockene vide det / at mand at tage Toppen eller Kronen aff Dild / oc bruge til at nedsylte Augurcker med / om huilcke mand kand læse Cucumeris Historie *lit.* C. *Pag.* 215. *No.* 65. i denne Tredie Part.

Angelica.

A.

Nafnet.

Angelica, Angelica / Engelsker / Engel-urt: Den kaldis paa Tydsk: Angelick / Engel-Wurtz / Brust-Wurtz / Heiligen-Geist-Wurtz: Vnd daß vmb seiner fürtreflichen Kraft vnd Tugend willen / als wañ der Heilig Geist selber / oder die lieben Engel dem Mennschlichen Geschlecht dieses Gewächs vnd heilsame Wurtzel offenbaret hetten / wie *Tabernæmontanus* redet. Det er at sige: Denne Vrt kaldis Engel-Rod

B.

eller Hellig-Aands-Rod / oc det for sine fortreflige Kræfters oc Dyders skyld / saa som at enten den Hellig-Aand selfuer eller Englene hafde aabenbaret det Menniskelige Kiøn denne Vext oc lægesom Rod / saa som *Tabernæmontanus* taler. Sine Blomster bekommer den om Sommeren. Oc denne Vrt er iblant alle de Vrter / som i disse Nordiske Lande lade sig finde oc fremkomme / fast en aff de allerfornemste / efterdi den endoc aff andre *Nation*er / saa som Tydske oc andre blifuer saa høyt actet / oc besynderligen

C.

den som udi Norrige oc Jißland / (huor den blifuer Hvannarot kaldet / oc de den sam̃e undertiden oc saa æde /) voxer / at den til andre Lande blifuer henført / huorfore vi oc den med all rette ville oc bør beskrifue. Aff *Bauhino* henføris den til det allerførste slags Angelicke / hand taler om / oc hand kalder den Angelicam Scandiacam, det er: Skaanske Angelicke.

D.

Vdvortis Skickelse.

Denne Angelica hafuer en ranck Stengel / den samme er

slet/ dog med Knæer oc inden til huul/ huilcken undertiden er saa tyck omkring som en Arm/ oc med sin høyhed ofuergaar den en Karls Statur. Bladene ere ofuermaade vijde/de hafde mange udskud/ oc aff mange Parter bestaa/ de ere brede oc kærfvede omkring ved siderne. Kronerne eller Kostene ere vijde/Blomsterne ere huidactige. Frøet er guulactigt/vjdt/fladt oc hindactigt. Roden er ofuermaade stor oc tyck/ inden til er den huid/ men uden til er den icke saa meget. Lucten som den gifuer fra sig er liflig/oc den lucter efter Krydderj/ fra huilcken udflyder en Oliactig feed oc guulactig Saft/ huilcken hafuer lige saadan Luct som Roden/ Bladene saa vel som Stengelen lucte oc lige saa.

E.

Figuren er at see: ☞

Pa. 164.
No. 14.
F.

Steden.

Dette slags Angelicke vi her hafue beskrefuit/ voxer aff sig selff i største mangfoldighed vild udi Norrige/ Jißland oc Skaane/ huorfore den oc aff *Botanicis* hafuer bekommet sit Nafn/ at den Scandiaca eller Skaanske Angelicke kaldis: Men i disse andre Lande her udi Riget finder mand den neppeligen aff sig selff nogensteds at groe/men udi Hafver alleniste/ huor den vil hafue god Jord/om den ellers skal blifue ved mact; Oc her aff kommer det ocsaa/ at de allerbeste oc fornemste *Botanici* oc Vrte-Beskrifuere kalde den: Angelicam sativam & hortensem, det er: Tam-eller Hafve-Angelicke/ fordi at den er hos dennem en fremmed Vrt: Oc her om hafue vi for den gemeene Mands skyld villet paaminde/ paa det at de kunde vide/ at den Angelicke som andre kalde Tam-eller Hafve-Angelicke/ er den samme som aff os paa denne sted er beskrefuen.

G.

H.

Krafft oc Brug.

Roden aff denne Vrt blifuer meest brugt/ oc den er varmere

No. 14. mere end den kand føris udi de *Medicamenters* Tal / som ere varme udi den anden Grad / oc derfore regnis den iblant deris Tal / som begynde at varme udi den tredie Grad.

Den Kraft oc Dyd hvad sig belanger / som den allermest berømmis/elskis oc afholdis for / da er den Alexipharmaca; det er/it almindeligt Raad imod Forgift/derfore saa er der neppeligen nogit bedre Raad / eller fornemmere Vrt imod Pest / til at bortdrifue den med/ end denne fornæfnde Angelicke / dersom mand tager hendis Rod/som er tørret oc stødt til Pulver/ oc saa megit som it quintin der aff udi Cardobenedict=Vand inddricker / oc legger sig saa vel neder at suede der paa.

I.

Nogle ere der/som bløde denne Rod udi Edicke/ oc de sige/ at den da langt snarere kand hielpe de Siuge udi forbemelte Suagheder / end naar den blifuer stødt oc icke udi Edicke blødt.

K.

Mand tager endocsaa dette samme Pulver / oc paa de Tider som Pestilentz grasserer strøer det udi Klæderne/paa det de ey letteligen skal blifue befængde.

Ja efterdi den hafuer en liflig oc *Aroma*tiske Smag oc Lucť/formedelst huilcken den lucter oc smager nogit efter Krydetj/tager mand den ocsaa til de Kager / som mand holder under Tungen / at mand der med dennem / som endnu ere sunde/ friske/oc vbefængte/fra Pesten kand *præservere* oc forbevare.

L.

Om saa er at mand Roden i sig selff paa denne samme Maade vil bruge / da er den ocsaa god for dennem huis Aande lucter ilde/enten aff det Tænderne kand være Ormædte/eller oc aff det Mafven ey vel kand sammenluckis.

Camerarius udi sin Vrtebog lærer/ at Angelicke drucken i varm Vjn/er it synderlig got Middel imod Moderens opstigelse oc opslag/at mand der til kommer nogit Zedfer=Rod.

M.

Denne samme Engel=Vrtis Rod/ er baade for Mandkiøn oc Quindekiøn meget god / dersom nogen aff gammel

Hoste

Hoste hafuer ont / eller oc dersom at mand icke vel kand drage sin Aande.

Samme Rod er oc i ligemaade god for dennem / som ere faldne neder fra en høy sted / som sig der ofuer befrycte / at Blodet skulle være styrcknet / eller sammenløbet / huilcke maa her aff it quintin indtage / at de sig dee paa kand legge neder / oc vel der efter suede.

N.

Saften / som aff Angelicke-Rod blifuer udkryst / er god for Tand-Verck / at mand lader den komme til Tænderne / thi der ved faar mand nogen forlindring for den store Pijne oc Verck.

Aff denne Rod blifuer ocsaa it Vand brændt oc *destilleret* / huilcket er synderlig got til Sueden at uddrifue / naarsomhelst mand det inddricker.

O.

Mand kand ocsaa aff hendis Olie med Sucker / efter Apoteckernes Konst / berede Kager / huilcke mand udi Pestis tid saa som it *Præservativ* kand bruge.

Med Angelicke-Balsom pleyer mand huer Dag udi Pestis tid at smøre icke alleniste Tindingerne / men endoc Haandledet / ja Brystet omkring Hiertet / naar det icke er for heedt om Sommeren.

Anisum.

A.

Nafnet.

Anisum, Anijs: Den kaldis oc i ligemaade paa det Tydske Sprock: Anijs: Den bryder frem med sine Blomster udi Ormemaanet oc Høstmaanet. Den er det første slags / som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Anisum Herbariis, det er: Anijs som Vrters beskrifuere saaledis kalde.

B.

Pa. 165.
No. 15.

Udvortis Skickelse.

Anijs skiuder en Stilck fra sig som er trind / oc nogit lidet strifvede / inden til er den samme huul / oc skiuder sig ud i nogle smaa Grene: Hendis nederste Blade ere trinde oc bredere / men de øfuerste ere kløftede ligesom Petersilies eller Merckis Blade / men huidere: Hendis Toppe oc Kroner hafue huide Blomster / oc efter dennem kommer der nogit Frø / huilcket er huidactigt / oc hafuer en liflig Luct / oc en god Smag.

C.

Pa. 165.
No. 15.

Figuren er at see: ☞

Steden.

En huer er det vel bevist / at denne Urt ey voxer her i disse Lande vjld paa Marcken / udi Skofven eller nogen anden sted aff sig selff / uden nogen Dyrckning / men den allene er at finde udi Hafver / oc det end megit sielden / efterdi den fra andre Steder udi stor Mangfoldighed aff Apoteckerne oc Urtekræmmere hid til os blifuer indført.

D.

Krafft oc Brug.

Der er ickun it slags Annijs aff *Botanicis* oc Urters Skribentere beskrefuen; thi det slags Annijs / som *Clusius* foruden dette / hafuer talet om / huilcket hand kalder Anisum Philippinarum Insularum, det hafuer slet ingen *Convenientz* oc ofuereenskommelse med den rette Annijs / uden det allene / at den lucter oc smager som den rette Annijs.

E.

Efterdi at mand ingenlunde kand necte / at de Urter som udi den første Grad / ja ocsaa de som udi den anden Grad varme oc intet tørre / ere bequemme til Melcken at forøge / holdis Anijs-Frøe / oc fornemmeligen det / som friskt er / (saa som det der udi det samme Aar hafuer groit) for at være bequem til Melcken at forfremme oc forskaffe udi Brystene: Men det gammel Anijs-Frøe hafuer en fornemme oc treffelig Kraft til veyr udi Lifuet at bortdrifue oc *discutere*.

F.

For

No. 15.

For disse hendis Kræfters skyld blifuer den lagt til/ oc beblandet med andre *Medicamenter* oc Lægedomme / som med saadan en Nature oc Kraft ere begafuede / at de kand læge oc heele Indvollene / som ere opblæste / oc som med Veyr ere besuærgede.

G. Ja/ at vi intet skal tale om *Lobelio*, som udi sine *Adversariis novis p 322.* siger/ at Anijs blifuer saaledis kaldet ὅτι ἀνίησι τὰς ἐμπνευματώσεις, at den løsner oc *relaxerer* opblæselser / som ere baade indvortis oc udvortis. Huilcket *Heurnius* hafuer *observerit*/ langt snarere at forlindris oc stillis / ved det mand Annijs-Pulver bruger / end ved hendis Olie: huilcket her at *proponere* oc fremsætte/ er synderlig gafnligt for dennem/ som intet andet ville bruge (i huad Docterne forordne) end Olier/ Magisteria, Extracta, Essentier/ Tincturas oc Spiritus.

H. Thi hand siger: *Evenit in Colicis nobis doloribus, & in urinæ difficultate; quæ cum oleo anisi minimè superabantur; ita decocto anisi facilè debellabantur.* Det er: Dette hender sig udi Colicâ, oc naar mand besuærligen kand pisse/ huilcke/ naar som at de icke kand blifue *curerede* aff Annijs-Olie / da blifue de letteligen aff Anijsis Decocto oc Afsød hiulpne Hidindtil vare *Heurnii* Ord.

I. Fornæfnde *Heurnius* lærer ocsaa/ at spæ oc smaa Børn/ kand aff tredie deelen aff it quintin groft *pulveriserit* Annijs saa sterck *purgere*, som gamle Folck aff Rhabarbarô.

Derfore er Annijs it fornemme got oc trygt Remedium oc Raad som strax hielper / huilcket mand kand bruge til spæ Børns første Skarn at uddrifue / huilcket ocsaa dennem som ere ældre befrjer fra Veyr udi Lifuet oc ophefvelser.

K. Der er fast ingen som jo veed/ at der altid paa Apotekene er it *Medicament* til kiøbs/ som *Mesves* hafuer ladet berede / det samme kaldis Dianisum, huilcket er ocsaa got imod all Hoste / som kommer aff Kuld.

Hippocrates raader / at mand skal tage Annijs-Frøe/ oc

No. 16. røge for dennem /som ere u-fructsommelige/ at de deraff and blifue bequemme til Fructsommelighed / huilcke naarde bliff-ve suangre/er Confectio Anisi, det er Anijs-Confect ofuer-maade tienlig oc det for mange Aarsagers skyld.

L. Aff Anijs-Frøe oc Spiritu vini blifuer der it Aqva vitæ giort/huilcket for den gemeene Mand at *commen*dere er gandske u-fornøden; thi de det vel saaledis allevegne mißbruge/ at det med all rette burde i steden for Aqva vitæ, det er/ Lijffsens Vand/ kaldis Aqva mortis, det er: Dødsens Vand/ efterdi mange Dranckere for detz Mißbrugs skyld maa sætte Lijfuet til.

M. Ja de samme icke alleniste saaledis mißbruge dette Vand/ men end ocsaa giøre tijt en Mißbrug aff den Olie/ som her aff giøris/ i det de dryppe den udi den gandske ilde luctendis Toback/ huilcken mand dricker igiennem Piberne/ oc det der-fore/ at den ickun kand være diß bedre smagendis.

Anonis.

Nafnet.

A. Anonis, Krage-Torn/Gieddе-Torn/Lang-fiende-Rod/ Heste-Gilding/ Oxe-Bi/ Bt-Oxe: Den kaldis paa Tydsk: Stal-Kraut/Ochsen-Kraut/ Hew-Hechel: Den skiuder sine Blomster frem udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første Krage-torn/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Ononis spinosa flore purpureo, det er: Pigactig pur-pur-blomstret Krage-Torn.

B. ### Vdvortis Skickelse.

Krage-Torn skiuder sine rijßactige Quiste fra sig/ huilcke ere gierne henved en spand høye/ eller der ofuer/ paa den-

nem ere nogle Knæer / fra huilcke den skiuder nogle Grene/ huilcke ere bøyelige / oc fulde med nogle haarde huasse Torne/ hos dennem groer der nogle Blade / lignendis Berberis Blade/men intet saa store/icke heller saa liuse/ men mørckegrønne/ oc nogit lodne. Blomsterne voxe her oc der paa Stengelen / oc det paa saadan en Pas / som it slags Vickers Blomster / men deris Farfve er gierne Purpur/sielden huid/men allersieldenest guul. Efter dennem kommer der nogle smaa Frøehuse/ udi huilcke er nogit slet Frøe. Roden er lang / oc kryber ofuen til udmed Jorden/er gandske sey/oc vil neppeligen lade sig bryde sønder.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 166.
No. 16.

Steden.

D.

Denne Urt voxer saare gemeenligen/nu paa Volde /nu paa Tuer / nu paa Agrene / som Bonden gaar oc skal dyrcke oc pløye sin Jord ; oc fordi at den hafuer saa lange oc seye Rødder/er den Bonden icke alleniste til stor Forhindring/ men end oc hans Quæg megit skadelig/ eftersom den holder Plowen/ oc bryder Øxene / huilcke der maa bie oc staa stille / som hendis Danske Nafn nocksom gifuer tilkiende.

Kraft oc Brug.

E.

Galenus vidner om Krage-Torn/ at den nesten varmer udi den tredie Grad.

Mand kand neppeligen finde nogit *Medicament*, som enten kand være lige saa got/eller oc lignis med den Barck/der sidder om Roden/ til Steenen / som er enten i Blæren eller oc Nyrene/ at sønderslide oc sønderknuse.

F.

Det er vel værdt at mercke/det som *Matthiolus Com: in Dioscorid:* hafuer *observerit*/ der hand siger sig at hafue kiendt en / huilcken der hand ut i nogle Maaneder ickun hafde brugt deñe Krage-torns-Rods-barck / hafuer den fortærit ramicem car-

carnosum, det er/ en stor Kiødvext udi Lysken/ Enddog det aff *Medicis* tilforn var sagt oc sluttet/ at den ved ingen anden Lægedom kunde *cur*eris/ end den enten skulle udskæris/ eller oc tilbrændis.

Ellers saa vidner *Dioscorides*, at denne samme Rod stiller Tandverck/ om den udi Edicke oc Vand kaagis/ oc Munden der med skyllis.

A.

Aparine.

Naffnet.

Aparine. Beyler/ Snerrer/ smaa Burrer: Den kaldis paa det Tydske Sprock: Kleb-kraut: Den kommer frem udi alle Maaneder om Sommeren: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Aparine vulgaris, det er: De gemeene Snerrer. Ellers saa kaldis ocsaa denne samme Urt aff somme φιλάνθρωπος, huilcket betyder saa megit/ som mand kunde hafue sagt/ Menniskens Ven/ oc det aff den Aarsag/ at den holder sig saa nær til Menniskene/ oc henger saa gierne ved deris Klæder som den gaa forbi/ oc røre ved den: Oc her aff kommer det ocsaa/ at den aff den gemeene Mand her i Landet kaldis Beyler; Thi ligesom en Beylere icke vil gierne fra sin Festenis igien/ naar hand kommer til hende/ saa vil icke heller denne Urt gierne fra deris Klæder som den kommer nær/ men henger fast ved/ indtil mand omsider med Mact maa den afrycke.

B.

C.

Udvortis Skickelse.

Denne Urt hafuer tynde oc firekantede smaa Grene/ oc smalle Blade/ huilcke sidde i en trind Kreds/ straalvijs eller ligesom en Stierne/ oc der med kommer den med Klammer-Urt eller ocsaa Buckar ofuereens/ men dog ere de nogit større: Blomsterne ere gandske smaa/ oc hafue en huid Farfve/ oc de

D.

No. 17.

oc de sidde yderst paa nogle smaa Stilcke/ som voxe ud jefnside hos Bladene: Frøet er smaat / trindt/ oc nogenledis huult / midt paa er der lige som en Nafle / oc der ere gierne tuende tilsammen. Rødderne ere trinde oc fulde med Trefler. Den gandske Vrt er huas/oc (som sagt er) henger ved deris Klæder/ som den gaa forbj/oc det for sin huasse Loddenheds skyld. Dersom mand legger den paa Tungen/da fremlocker den Blodet/ oc *Dioscorides* siger / at Hyrder bruge denne Vrt i steden for it Siekar/at de der ved kand tage Haarene aff Melcken/som udi den aff vanvare kand være komne.

E.

Figuren er at see: ☞ Pa. 167. No. 17.

Steden.

Beyler voxe allevegne paa Marcken ved Gierder; Vdi Kaalhafver oc Humlehafver seer mand den saa at brede sig ud/ at mand neppeligen dennem kand forbj komme.

F.

Kraft oc Brug.

Disse Beyler blifue icke ret synderligafholdne oc actede/ men dog ere de i deris Natur *tenuium partium*, det er/ *sub*tile/ oc hafue den Kraft at de aabne / derfore kand vi ingenlunde gaa det forbj/som *Dioscorides* lærer om den/nemlig: Dersom de blifue stødte / oc mand kommer der til nogit lidet Suine-Ister/ oc det blifuer lagt paa Kierteler / da er den tienlig til at borttage dennem.

G.

❧❧❧

Apium hortense, Petersilie/ see udi denne samme Part/ aff denne voris Vrtebog/ *lit.* P. *P.317.No.167.* huor vi Petroselinum ville beskrifue / oc om hendis Kræfter tale.

❧❧❧

Aqvilegia, Ackeleye/ see udi Vaarparten/ *lit.* A. huor vi *Pag.20. No.8* dens Historie hafue indført.

❧❧❧

Argentina, Anserina.

Nafnet.

Argentina, Anserina, Stor Røllicke/Genserick/ Sølf-Urt/ liden krybendis Gaase-Urt med gule Blomster. Den kaldis paa Tydsk: Grensing/ Genserick/ Ganß-Kraut/ Silber-Kraut: Den bryder frem med sine Blomster udi Ormemaanet oc Skiersommer. *Bauhinus* beskrifuer den for sig selff/ oc hand kalder den Potentillam: Men det er vel at forundre sig paa/ efterdi Urters Skribentere hafue nu paa en/ oc nu paa en anden maade kaldet/ nu een nu andre Urter/ oc det eftersom de sig ickun en ringe ting forandre/ at de icke ocsaa hafue giort det/ naar de denne store Røllicke skulde beskrifue. Thi den i all Sandhed sig saaledis forandrer/ at der er it slags aff den/ som endeligen kryber ud med Jorden/ huis Blade ungefær ere saa lange som en Tommel-Finger: Men tuert imod saa er der oc it andet slags/ som seeis at voxe saa stor/ at hendis Blade kand seeis at hafue saa stor en længde som en Haand eller der ofuer. Men dette ville vi her paa denne sted paaminde om/ førend vi hendis Beskrifuelse aff *Dodonæo* indføre. Oc huorfore skulle mand icke herfore understaa sig at giøre tuende slags her aff/ oc den ene kalde den liden oc krybende/ oc den anden den store oc retstaaende Genserick? Dog ville vi her *Dodonæi description* oc Beskrifvelse efterfølge.

A.

B.

C.

Udvortis Skickelse.

D.

Denne store Røllicke hafuer tynde oc Vijnranckactige Snellinger/ med huilcke den kryber ud med Jorden: Hendis Blade ere langactige/ oc ligesom aff mange sammensatte/ huilcke icke ere Agermonnis eller Regnfans Blade ulige/ huilcke de endda meere ligne/ men dog ere de icke saa store/ de ere kærfvede

de omkring ved siderne / paa den øfuerste Part ere de Græß-grøne: Men paa den nederste side ere de huidactige / med en Sølffarfve eller Aske-farfve: Blomsterne ere gule / paa tynde Stilcke / ligesom Femfingersblads-Blomster: Roden er træ-velvorn.

Figuren er at see: Pa. 168. No. 18.

Steden.

Denne store Røllicke voxer mangesteds her i disse Lande / oc udi gandske stor mangfoldighed / icke alleniste paa Kircke-gaarde / men endocsaa paa Diger / Volde / hos Vandbecke / oc Veye / oc mange andre saadanne steder.

Krafft oc Brug.

Denne Vrt hafuer i Fordum tid icket været de gamle *Medicis* bekiendt / men nu omstunder kiende de den alle ret vel / oc daglig Forfarenhed hafuer lærdt os / at den aff sin Natur er kaald / oc derhos tørrer / efterdi den veldeligen kand udrette de Ting / som de Vrter pleye at giøre / som med disse fornæfnde *Qvaliteter* ere begafuede / oc som en *Medicus* sig aff dennem kand hafue at formode.

Dersom Vrten med Rødderne gandske blifuer kaagit / oc Afsødet der aff tryckt / da er den god for deñem / som af Bugløb hafue ont; Item for dennem som spytte Blod / eller oc i andre maade ere Blodsottige / saa vel som ocsaa Quindernis røde oc huide Tider.

Efterdi der fore / at den hafuer disse forbemelte Kræfter / da icke uden Aarsag laster *Hieronymus* Bock deris Raad / som ville hafue / at mand skal tage denne store Røllicke / oc syde i Vand / oc komme nogit Salt der til / oc indgifue dennem / som ere faldne neder aff en høy sted / paa det at det styrcknede oc lefrede Blod der ved kand *solveris* oc løßnis. Men dog allige-vel hafuer Henrick Smid / (huilcket for den gemeene Mands

Beste

Beste er her at antegne / paa det de icke med hannem skal fare vild) icke undseet sig derfore / at hand jo udi sin Danske Urte-bog / huilcken hand mest aff *Hieronymo* Bock hafuer udsat / paa denne sted gaar fra fornæfnde *Auctore*, oc siger tuert i-mod hannem.

I. Denne store Røllicke hafuer den Kraft oc Virckning / at dersom den udi Vand blifuer søden / da er den imod Tandverck god / saa at mand den i steden for it Mund-Vand til samme Smerte at lindre bruge kand.

Mand pleyer ocsaa med denne Saft at stille Næsen / naar den bløder / i det mand tager it Linklæde oc væder der udi / oc holder til Panden: Icke heller skulle det være skadeligt / at komme den samme udi den Næsebor som bløder.

K. Nogle ere der som *commen*dere denne Urt imod Tenesmum, huilcket Tilfald saaledis paakommer / naar Naturen udkræfuer at mand skal gaa til Stoels / oc naar mand kom̃er der hen / dog intet paa de Veye kand udrette. Men Maaden huorledis at mand den bruge skal / er denne: Mand tager hendis Decoctum eller Affsød oc toer Rumpen der med / eller oc legger den paa fornæfnde Lem saa som it *Cataplasma*.

L. Andre bruge denne samme Urt imod forbemelte Breck saaledis / at de den med andre Urter beblande / oc lade den siden komme udi Clystijr.

Ja den endocsaa allermest oc allerbesynderligst blifuer brugt imod de Bulder oc Saar / som ere ved de hemmelige oc lønlige steder opkomne.

M. Ellers saa pleyer mand den ocsaa med Salt oc Edicke formenge / legge oc binde det paa Haandledet aff dennem / som aff den Kaalde hafue ont / at den enten der ved skal forlindris / eller ocsaa gandske borttagis.

Der ere oc somme / som denne samme Urt tage / den stø-

de /

de / oc med Salt ofuerdrysse / oc binde den saa dennem under Fødderne / som rase. No. 19.

Aristolochia, **Hulurt trind eller lang** / see udi Vaarparten / huor vi om dennem begge hafue handlet / oc baade deris udvortis Skickelse / saa oc Kræfter beskrefuet *Pag. 21. No. 9.* oc *Pag. 22. No. 10.*

Artemisia.

A.

Nafnet.

Artemisia, **Byncke / Graabønne**: Den kaldis paa Tydsk: **Beyfus / Bucken / S. Johans Kraut / vnd Gürtel**: Vdi Holland oc Landte Mecklenborg kaldis den **Byvoet** / huilcken *Johannes Bodæus à Stapel* meener saaledis at være kaldet / qvasi præsens adjumentum sit pedum, ligesom at den var et synderligt Raad for Fødderne / oc at den imod Træthed / som mand aff Gaaen er besuærgit med / er it kosteligt Middel. Den skiuder sine Blomster oc Knopper frem Sommeren igiennem. Her voxer i Landet fire slags Byncke / aff huilcke den ene oc første er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Artemisia vulgaris major, det er: **Den store oc gemeene Byncke** / oc den er enten graa eller rød. Den anden er med smalle Blade / oc den er det siuende slags Abrod / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Abrotanum Campestre, det er: **Marck-Abrød** / huilcken ocsaa er enten graa eller rød.

B.

C.

Vdvortis Skickelse.

D.

Det første slags Byncke Blade ere brede / kærfvede / her

Pa. 169. No. 19. her oc der ligesom sønderskaarne/ oc de hafue Skaar ved siderne/ huilcke ere nogit mindre end Malurtis Blade/ oc ere icke heller saa megit huide/ paa den øfuerste side haffue de en grøn Farfve/ men paa den nederste side ere de ickun huidactige. Hendis Stengeler ere rancke/ halfanden Allen høye/ trinde oc fulde med Strifver/ oc gaar ud i nogle smaa/ dog mange

C. Grene/ de samme hafue tijt oc ofte en rød Farfve: Bladene/ som der sidde paa dennem/ blifue efter haanden/ jo høyere de sidde oppe paa Grenene/ jo mindre oc mindre: Hendis blomster ere gandske smaa/ oc ere hart ad ligesom Malurtis Blomster/ oc de vende sig op i veyret/ i Rad efter huer andre. Roden hafuer mange Trefler.

Pa. 169. No. 19. Figuren er at see: ☞

D. Det andet slags Byncke/ som hafuer de smalle Blade/ er med sine Blade/ huilcke ere lige som gandske megit sønderskaarne/ oc smaa Parter deelede/ saare lijg Hannen aff Abrød/ men dog ere de nogit mindre oc længere end den førstis. Roden er tyck oc sticker dybt neder i Jorden.

Pa. 170. No. 20. Figuren er at see: ☞

Steden.

E. De fire slags Byncker voxe alle her i Landet/ som før er sagt: Men dog findis der langt ofuerflødigere oc større mangfoldighed aff de tuende første/ som størst ere/ end aff de sidste/ som mindst ere; thi hine voxe nu paa Grøfter som ere tørre/ nu paa gamle Mure/ nu udi Hafver/ nu paa øde Platze/ oc Kirckegaarde; Item ved enden aff Agre oc hos Gierder/ men de tuende sidste finder mand gandske faa steder paa Marcken.

Kraft oc Brug.

F. Ligesom de tuende slags/ nemlig den huidactige eller graa oc den røde store Byncke/ voxer/ som nu sagt bleff/ allergemeen-

meenligst her i disse Lande/ saa ere de ocsaa Apoteckerne meest brugelige/ thi de der sammesteds hafue en gandske stor Brug: Men de mindste/ huilcke vi sidst beskreff/ oc hafue smalle Blade/ ere intet i Brug.

No. 20.

Aff langvarig Brug oc daglig Forfarenhed er det befundet/ at den røde Byncke er meere *subti*lig oc *tenuiorum partium* end den anden som er huidgrøn.

G.

Dioscorides vidner/ at Byncke varmer oc *extenue*rer/ oc det/ saa som *Galenus* vil/ skal den udrette udi den anden grad.

Det er dog her hos at acte/ at foruden de *Qvalite*ter oc Danligheder/ som komme aff dette *Temperament*, er Byncke fast een aff de fornemste/ som tiene til Moderen/ oc ere hende gafnlige. Derfore ere der ocsaa somme Quinder/ som bruge disse Byncker/ til at uddrifue Tiderne/ Efter-byrden/ Lochia eller Tøyet fra Barselquinderne/ saa som de det kalde/ oc det gaar lyckeligen nock an/ dersom de den udi Vjn/ Vand eller Øl siude/ oc saa megit som en halff Pegel tuende gange om Dagen Morgen oc Aften inddricke.

H.

De samme Quinder hafue ocsaa aff *Medicis* lærdt aff denne Byncke/ oc andre flere Vrter/ som tienlige ere for Moderen/ at giøre sig it Fod-Bad/ huilcket er got til de Tider at fremlocke/ som alt for seent ville flyde.

I.

Det er ocsaa gafnligt/ den samme paa den hemmelige sted at legge/ naarsomhelst den er vel søden udi Vand/ oc da fremlocker den icke alleniste Tiderne/ men endocsaa Pisset/ som mand ofuer Naturen holdet hafuer.

Den kand oc i lige maade beblandis med de Bad/ som blifue beridde til dennem/ som Lemmerne ryste oc skielfue paa/ at de sig der udi kand toe oc bade: Men huor treffeligen den Træthed oc Mødighed kand een betage/ der om hafue vi nogit lidet tilforue handlet/ der vi om hendis Nafn talede. Ja bemelte *Bodæus à Stapel* siger: *Nihil in rerum naturâ reperiri, quod*

K.

No. 20. *qvod ei hoc in casu sit conferendum:* Det er: Intet i Verden finder mand/ Med den mod Træthed lignis kand.

Efter Apoteckernes Konst blifver en Syrup aff denne Vrt bered / med huilcken mand pleyer at giøre de Dricker oc *Medicamen*ter søde/ som komme Tiderne til at flyde.

L. Det Vand som aff denne Byncke blifuer brændt / kand mand ocsaa saare vel bruge/ til at indgifue de *Medicamen*ter/ som tienlige ere til Tidernis flod at forfremme/ der udi.

Huo som stor Lyst oc Begierlighed hafuer til at vide den Snack oc sladder/ som der gemeenligen snackis oc unyttelige fremføris om Byncke/ de kand læse *Plinium* saavel som ocsaa *Apulejum* der om.

M. Det er forfengeligt ja vederstyggeligt/ at vi med *Hieronymo* Bock aff hans Tydske Vrtebog skal tale: Das etliche diß Kraut auff gewissen Tag vnd stund außgraben/ wie *Verbenam*, süchen Kolen vnd Narren-Stein darunter für Febres. Andre hencken es vmb sich/ machen Krentz draus/ folgends/ werffen sie dis Kraut/ mit jhrem Vnfall/ in S. Johanns Fewr/ mit jhren Sprüchen vnd Reimen. Det er paa voris Danske Maal saa megit sagt: At somme paa en vis Dag oc Stund opgrafue Byncke/ lige som ocsaa Jern-urt/ oc søge der under efter Kul oc Narre-Steene imod Febrer oc Kaaldefiuger. Andre henge den om sig/ oc giøre Krantze der aff/ oc

N. kaste den siden/ med all deris Wlycke/ i Sancte Hansis Ild/ brugende der til deris Vers oc Rijm.

Saadan Forfængelighed oc Mißbrug følge de i lige maade efter/ som paa bemelte tid/ nemlig paa S. Hans Baptistæ Aften ocsaa tage Byncke/ henge den op paa Dør-Træit eller anden steds/ at Tryllerj oc andet saadant Diefuelskab/ der ved kand forhindris oc afvendis.

A.

Arum.

Nafnet.

Arum, Aron/ Muncke-Fands/ Muncke-Suands/

Suands / Dansk Ingefær / Tydsk Ingefær: Den kaldis paa Tydsk: Pfaffen-Pint / Deutscher Jugver: Den skiuder sin Stilck frem udi Skiersommer / huilcken mand pleyer at kalde Arons Kæp eller Staff: Den er den anden udi Ordenen som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Arum maculatum maculis candidis vel nigris, det er: Huid- eller sortplettret Aron eller Muncke-fands.

B.

Vdvortis Skickelse.

Muncke-fands hafuer store / slette / glisende / brede oc spidse Blade / de ere vjdere end Vedbendis / oc hafue ligesom nogle smaa sorte Pricker paa sig: Hendis Kæp / som gaar op imellem Bladene / er en spand høy / oc hafuer tiit oc ofte nogle pricker som ere Purpur-farfvede. Den samme hafuer i enden ligesom it Kræmmerhuus / som er langactigt oc aabent / Det samme ligner ocsaa Øret paa en Hare / fra huilcket der midt i / ligesom kommer en liden Kleber eller Støder / som er med den sort-blaa purpurfarfvet Hinde ofverdragen oc betæckt / men naar den omsider spricker oc falder aff / lader sig en Drue tilsiune / huis Bær / naar de blifue moene / ere saa røde som Coraller / oc fulde med Saft. Roden er knudderig / oc fast saa stor / som en aff de smaa trinde Rød-Løgs Rødder / den er huid / oc er ey uden Trifler / ved huilcke der voxe smaa trinde Rødder / med huilcke den sig oc formeerer.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 171. No. 21.

Steden.

E.

Denne Vrt voxer vel vjld paa Marcken / dog det er icke paa mange Orter oc steder / men dog for hendis kiønne oc røde Bærs skyld / huilcke ere liflige udi Øyene / blifuer den ocsaa udi

Hafverne plantet/ men paa Marcken er den som er uden pletter meest gemeen.

Kraft oc Brug.

Denne Arons eller Munckefandtzis Rødder/ oc icke Blade blifue Aarligen paa Apoteckene indførde/ der af forbrugis:

F. Oc *Tabern:* vidner om dennem/ at de i den anden; men *Dodon:* siger at de ickun i den første Grad ere varme oc tørre: Dog er der ingen tuifl paa/ at de jo ere varmere end i den første.

Disse hindis Rødder *commenderis* oc berømmis imod gamle Bryst-skader: Thi de rense/ aabne/ oc *attenuere* eller tyndgiøre/ huilcke Arons Kræfter Biørnen vel veed/ eftersom hand/ saa som *Plutarchus* vidner *de solertia Animalium*, naar hand den gandske Vinter faar ligget oc suet sine Taller oc

G. Rammer/ oc hand om Vaaren først gaar ud aff sin Leye/ huor hand ligget hafuer/ da æder hand den vilde Aron/ som groer paa vild Marck/ at den med hendis Skarphed kand aabne Lifvet oc Tarmene.

Derfore er der/ for disse hendis fornemme oc fortreffelige Kræfters skyld/ fast intet meere gemeent/ til mange slags Siugdomme/ oc i synderlighed er dennem gafnlig som ere Trangbrystige/ oc fornemmeligen den som kommer aff Lefve-

H. rens oc Miltens forstoppelse oc Hefvelse.

Her udofuer kand vi icke nocksommeligen rose *Brickmanni* Forsictighed/ huilcken/ saa som *Quercetanus* vidner/ pleyede at giøre it Pulver til fornæfnde Suagheder/ aff huilcket hand Aarligen vel henved tresindztifue eller firesindztifve Pund/ huilcke hand til sine Patienter hafuer forbrugt. Dette Pulvers *Basis* eller største deel var Arons Rødder/ oc det samme Pulver er ocsaa til kiøbs her i Kiøbenhafn/ paa diisse

I. Kongelige Apotecke/ oc kaldis: Pulvis stomachalis Aronisatus: Ellers saa kaldis det aff hannem selfuer/ pulvis ad omnes ventriculi affectus mirabilis: Det er: it ypperligt Pul-

Pulver til alle Mafvens Affecter oc Tilfald / huor om mand hos *Quercetanum* selff vijtløftigere kand læse.

Det kand mand oc her aff *Monardo* til en Beslutning acte / huilcket oc andre foruden hannem lære / at denne Arons Rod er god til Madden udi Pestis tid.

Arundo.

Naffnet.

A.

Arundo, Rør: Den kaldis paa Tydsk: Rohr / gemein Rohr: Det skiuder sine Toppe imod Enden aff Høsten: Dette slags vi her tale om / er det første aff de slags Rør / som ere uden Luct / som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Arundo vulgaris, *sive* Φραγμίτης Dioscoridis, det er: Det gemeene Rør / som ellers aff Dioscoride kaldis Φραγμίτης *seu* vallatoria.

B.

Udvortis Skickelse.

Den skiuder mange Rørstraa fra sig / huilcke ere vel større end nogit gemeene Korns straa / men dog tyndere end mange andre slags Rør: De ere hule inden til / fulde med Knæer / oc paa den inderste Part ere de med en liden tynd Hinde ofverdragen. Hendis Blade ere lange / brede oc huasse / øfverst paa Stilcken eller Straait kommer hendis Top / som er bløt oc lodden. Hendis Rødder som den hafuer ere lange / mangfoldige oc knæactige / oc krybe langs udmed Jorden.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 172. No. 22.

Steden.

Den voxer i stor Mangfoldighed udi Rør-Parcke / Moser / oc besynderligen ved Aa-bredde / i Stadsgrafuer oc Søer / saa at mand allevegne kand faa nock aff dem.

D.

Kraft

Krafft oc Brug.

Dette slags Rør som udi saa stor mangfoldighed / paa saa mange fuctige oc vedskvorne steder (som nu sagt er) voxer/ er vel en ringe oc u-anseelig Vext / men dog er hendis Rod treffelig / oc langt bedre end en stor deel andre; Thi naar det E. giøris fornøden at *abstergere* eller at rense / item at giøre tynd oc *subtil*ig / da forretter den det.

For denne samme Aarsags skyld hafuer *Dioscorides* sagt den yderste Barck aff hendis Rødder/oc forbrændt til Aske/ oc den med Edicke formengt/ at mand den paa deris Hofuet kunde smøre/som Haaret løber aff.

Andre *Medici* bruge hendis Rod for sig selff / til at borttage med den de Pricker oc Arre / som komme aff Smaakop- F. per oc Børne-Pocker.

Asperula, Asperula *sive* Rubeola montana odora Bauhini, Buckar/ Skowmercke/Mysicker/ see udi Vaarparten *lit.* A. *Pag.24. No.12.*

Astrantia *sive* Imperatoria.

A. **Nafnet.**

Astrantia *sive* Imperatoria, Astrantz/ Mester-Urt/Astrantz-urt/Astrix: Den kaldis paa Tydsk: Meister-Wurtz/ Käyser-Wurtz/ Magistrantz: Den blomstris udi Skiersommer. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Imperatoria major, det er: Den store Mester-Urt.

B. **Udvortis Skickelse.**

Mester-Urt hafuer store oc brede Blade / huilcke ere kærs-

No. 23.

kærfvede omkring ved Siderne / oc de som ere nedre ved Rød-derne / ere gierne trebladede / dog ere de vel ocsaa tijt mangfol-digere: Dens Stengel er halfanden Fod høy / tynd / oc haf-ver Knæer / oc neden til er den rød: Hendis Top eller Hat hafuer smaa huide Blomster: Hendis Frøe er bredt / fladt oc tyndt / ligesom Dille-Frøe: Hendis Rødder gaa paa skack ne-der i Jorden / oc ere skarpe at smage / luctende / oc fulde med en Oliactig Saft / uden til hafue de en sortactig bruun Farfve / men inden til ere de guulactige / oc efterdi den letteligen groer oc fremkommer / formeerer den sig oc letteligen.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 173. No. 23.

Steden.

Denne Vrt groer her i disse Lande icke ret mange steder paa Landßbyerne / men aldrig aff sig selff paa Marcken / eller udi Skofven; Dog huor den udi Hafver blifuer plantet oc saaet / der blifuer den nock letteligen ved / oc sig formeerer / saa at mand kand saa megen der aff bekomme / som mand til sin be-hoff bruge kand.

D.

Kraft oc Brug.

Enddog at denne Vrt icke er saa megit ofuer alt dyr-cket her i disse Lande / saa er den dog en saare velbekiendt Vrt / end oc aff den gemeene Mand; Huad derfore hendis Rod er anlangendis / da hafuer den fornemme Kræfter / thi den tiener til at heele oc læge atskillige Legemens Suagheder.

E.

Den hafuer den *Temperament* oc Natur / at den var-mer oc tørrer udi den tredie Grad fuldkommeligen / for huil-cken sin *Tempera*mentß oc Kraftis skyld / den veldeligen *atte-nue*rer / giør tynd oc *sub*tilig: Ja den *digere*rer oc *discute*rer / oc giør at Hefvelsen forsvinder.

F.

Derfore er den ocsaa ofuermaade god for dennem / som

aff Colicâ tympanite, eller ocsaa Bungesoet hafue ont/paa huadsomheldst maneer oc maade den blifuer brugt: Enten den blifuer indtagen som it Pulver / eller ocsaa som it Decoctum oc Affsød / giort aff Vijn eller Vand.

For dennem er den endocsaa tienlig/som ere Trangbrystige/efterdi den kand *attenuere* oc tyndgiøre den Vedske/som mand pleyer at kalde Pituitam, som er samlet for Brystet/ huorfor den oc udi Vijn blifuer søden / at mand der aff Morgen oc Aften kand dricke. Quindefolck hafue oc got her aff/at de bruge det/naar de aff Moderens opstigelse plagis.

G.

Ellers saa hafuer *Hieronymus* Bock it synderligt *Experiment* om denne Vrt/frem for andre *Auctores*, thi hand om Mester-Vrt saaledis taler: Treibt aus also genützt/ (forstaa/ naar den er søden udi Vijn) nicht allein den Harn vñ Lendenstein/ sonder auch der Frawen-kranckheit / todte Frucht vnd ander Geburt/ miltert den kalten smertzen der Hüft-Kranckheit Ischias, bewegt den schweis/ treibet die Wassersucht / hülft dem erstorbenen Mann wieder auff den Gaul / vnd ist kein Lügen / etc. Men efterdi at Henrick Smid dette ret vel hafuer fordansket / da ville vi heller bruge hans Ord oc Vdsætning end nogen anden / oc disse ere Ordene der om / huilcke ere at finde i hans Vrtegaard *Pag: 55.* Saaledis (nemlig i Vijn søden) brugt/ uddrifuer icke alleeniste Pisset/ oc Lendernis Steen / men oc Quindernis Tijd/den døde oc anden Fødsel / stiller Lendernis kaalde Pijne Ischias, giør at suedis / drifuer Vattersotten / oc hielper visselige den kaalde døde Mand op i Sadelen igien/ etc. Hidindtil vare Henrick Smids Ord. Oc de Kræfter pleye de udi Holland at tilskrifue Petersilie / om huilcken vi *lit.* P. *Pag.317. No.167.* ville handle; Men de som icke udi disse tuende Vrter hafue nock/ dennem er det raadeligt/ at de forskaffe sig Surnag, Bangve eller Bangii, huilcke begge ere for den gemeene Mand u-bekiendte / men huo som hafuer lyst til at læse om dennem/de forskaffe sig *Johannem Leonem Africanum*, *Gartiam ab Horto*, *Christophorum à Costâ*, *Johan-*

H.

I.

K.

hannem Bodaum à Stapel, som der om hafue skrefuet/ saa kand de faa vijløftigere Vndervijßning om dennem. No. 23.

Tabernæmontanus, *Sebicius* oc andre lære om denne Vrt/ at den/ kaaget udi Vijn/ er god for dennem/ som aff den fallende Siuge hafue ont.

L. Herforuden *commender*is den ocsaa āff *Matthiolo* imod den fierde Dags Kaaldis anløb/ at mand Mester-urtis-Rod tørret oc *pulveri*seret/ saa megit som en halff Skeefuld udi huid Vijn/en Time førend Siugdommen vil en angribe/ indtager/oc det ofte bruger/ saa gaar Siugdommen bort.

Denne sam̄e Rod med Bladene stødt/ holdis for at være god for galne Hundis Bid/ dersom den blifuer lagt paa samme Skader. Ja den samme tiener oc i lige maade imod andre Hundis eller Diurs Bid oc Sting.

M. Dersom den udi Pestis Tid blifuer tygget/ *præserve*-rer oc bevarer den fra Pesten: Det samme udretter den oc i lige maade stødt til Pulver/ enten for sig selff/ eller oc med andre beblandet/ saa at den udi grasserende Pestis Tid kand indgifuis oc indtagis.

N. Ellers/ dersom mand denne Rod tygger udi Munden/ ligesom Bertrams Rod/ da uddrifuer den fra Hofuedet den Vedske Pituitam kaldet/ saa at den derfore er god til atskillige *Medicamen*ter som Phlegma kand uddrifue/ oc der imod ere tienlige. Oc her aff kand Tandverck i ligemaade stillis.

Det er aff vis Forfarenhed befundet/ at gamle Ringorme kand ved denne Vrt borttagis/ dersom mand ellers med Pulveret aff hendis Rod stødt/ oc med Suine-Ister saa som en Smørelse tilbered/ der paa smører.

O. Dosen eller den Saft/ som der aff den friske Rod blifver udperset eller udkryst/ er tienlig til det Kiød at borttage/ som udi Bylder er udvoxet.

Atriplex.

Nafnet.

Atriplex, Mield/Mild: Den kaldis paa Tydsk: Milten/Scheiß-Milten: Den skiuder sine Blade udi Skiersommer/Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den allerførste tamme eller Hafue-Mield/ som *Bauhinus* beskrifver/oc den kaldis aff hannem: Atriplex hortensis alba, *seu* pallidè virescens; det er: **Huid eller bleeg-grøn Hafve-Mield.**

A.

Udvortis Skickelse.

Den tamme bleg-grønne Mield hafuer en lang høy Stengel/ oc skiuder nogle Grene fra sig: Hendis Blade ere brede oc spidtze/oc de ere ligesom Blod-Urtis Blade/men dog slettere oc blødere: Blomsterne ere smaa/ guulactige oc henge i Klyngetal: Hendis Frøe er bladactigt/ oc med en tynd Barck ofuerdragen/ oc henger sammen udi Druer oc Klaser: Roden sticker dybt neder i Jorden/ oc der gaar mange Traade oc Trefler der ud fra: Bladene oc Stengelen fiunis i begyndelsen at være huidactige/oc ligesom med Meel ofverdrøssede/ men siden naar de blifue nogit ældre/ saa blifue de efterhaanden nogit guulactige.

B.

C.

Pa. 174.
No. 24.

Figuren er at see: ☞

Steden.

Her voxe vel udi disse Lande mange slags anden Mield/ oc helst ved Strandsiden oc paa Gaderne; Men den vi her beskrefuet hafue/ er paa fornæfnde Platzer ey at bekomme/ men er den som aff sig selff udi Hafver lettelig fremkommer/ naar mand den tilforne engang hafuer saaet eller plantet.

D.

Kraft

Krafft oc Brug.

Denne samme Mield seer mand icke alleeniste paa Apotheckene at blifue indført / men endocsaa aff Kockene at blifue søgt / deris Retter der med at formeere.

E. Nytteligt er det at vide / at den tijt oc ofte blifuer brugt i steden for Katost udi Clystiir / saa oc til Fode-Vand / naar mand vil kølne oc vedske / at mand med Konst kand komme dennem i Søfn / som aff en hitzig Kaaldesiuge hafue ont / oc derhos ocsaa rase / efterdi *Galenus* vidner / at den udi sin Natur oc *Complexion* er vaad oc kaald ; vaad udi den anden / oc kaald udi den første Grad.

F. Der hos er det ocsaa aff *Matthiolo* at acte / at Mieldis Frøe hafuer den Natur / at det kand komme dennem til at kløge oc bryde sig / som det indtage.

Avena.

Nafnet.

A. Avena, Hafre: Den kaldis paa Tydsk: Habren: Begge slags / den huide saa vel som den graa Hafre saaes om Vaaren / oc blifuer moen sidst udi Høsten.

Efterdi denne Vext / oc dette slags Korn er her ofueralt i *Europa* saa gemeen / at den nocksom aff alle er bekiendt / oc alle Bønder saais her paa Landsbyen / da er det aldeelis u-fornøden hendis Vdvortis Skickelse vijtløftigen at beskrifue / men uden nogen videre Forhaling strax begifue os til hendis Kraft oc Brug at beskrifue.

Kraft oc Brug.

B. Hafre bruger mand ligesom it *Medicament*, naar nogen aff Colicâ hafuer ont / oc mand strøer nogit Salt der til saa megit som en Haand fuld eller to / oc steger udi en Brad-Pande /

No. 25. de/ oc naar den er stegt/ komme den i en Pose/ oc legge den paa den Siugis Bug/ det varmiste hand det taalle kand; Oc besynderligen er dette Raad got oc trygt/ naar Bugen eller Tarmene ere icke forstoppede/ men kand sine Naturlige Gierninger forrette.

C. *Agerius* som *Hieronymum* Bock hafuer forbedret/ raader/ at mand skal tage en Haandfuld Hafre oc kaage udi Edicke/ oc skylle Munden ud der med/ naarsomhelst at mand aff Tandverck hafver ont.

Ellers saa er det nocksom aabenbare oc vitterligt/ at mand maler Hafre til Gryn eller Meel/ at mand der aff kand berede Grød eller Hafre-Suppe/ oc den er ofuermaade sund for dennem/ som ere svage oc siuge aff Steen; Dog alligevel holdis Byggrød eller Suppe for at være sundere.

D. Men dersom den blifuer som en Grød kaaget/ pleyer mand at formenge den med u-saltet Smør/ oc legge den siden paa Barselquindernis Bryste/ som ere hofnede aff den sammenløbne Melck.

Den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret/ lærer/ at Muscoviterne med Konst aff Hafren *destillere* it Vand/ huilcket/ ligesom Vijn/ kand giøre dennem druckne/ som dricke der aff.

E. De Piger som med guult Haar ville befalle deris Festemænd/ vide at giøre sig en Lud aff Hafre-Straa/ at de kand med den toe deris Hofveder.

Dette Hafre Decoctum eller Affsød er ocsaa got imod den Skab oc Kløe som er udi Børnenis Hofueder.

B.

Ballote, Marn/ Rubicke/ see udi denne samme Part/

No. 25.

Part / *lit.* M. *Pag.* 285. *No.* 135. huor vi om Marrubio skal handle / oc hendis Historier beskrifue.

Balsamita.

Nafnet.

A.

Balsamita, Balsom: Den kaldis paa Tydsk: Frauwen-Kraut / unser Frauwen-Muntz: Den blomstris om Sommeren / oc er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Mentha hortensis corymbifera, det er: Tam knoppefuld Mynthe.

Vdvortis Skickelse.

B.

Dette slags Mynthe / som vi i voris Lande saa gemeenligen kalde Balsom / skiuder sig ret op i veyret / med trinde stengler / som ere haarde / oc henved halfanden Fod høye: Hendis Blade ere langactige brede / oc lidet kærfvede paa siderne / oc næsten Skreppe-Blade lige / dog mindre oc meere Liusegrønne: Hendis Top hafuer en Guld-farfve / oc ligesom bestaar aff mange smaa Blomster / huilcke sidde sammen paa en Krone / Kost eller Hat / saa som paa Regnfan. Jt huert aff dennem er ligesom med mange smaa gule Klebre inden i opfyldt. Hendis Rod er Træactig / oc varactig aff sin Natur / oc den er icke uden mange huidactige Trefler.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 175. No. 25.

Steden.

D.

Efterdi at denne Balsom her i voris Lande fast frem for alle andre Vrter udi Hafverne paa Landßbyerne saa vel som i Kiøbstæderne blifuer dyrcket oc elsket / da kand der vel ingen Tuifl være om / at den jo / huad Steden er anlangende / aff alle er bekiendt / saa at en huer veed den / icke paa Marcken / men udi Hafverne allene at søge.

Krafft oc Brug.

At denne Urt jo er aff sin Natur oc *Temperament* varm oc tør/ kand ingen tuifle paa/ efterdi at hendis Luct/ Smag oc Kræfter det samme udviijser/ thi den er velluctendis/ oc smager efter Krydderj: Men huad hendis *Effecter* oc Virckninger er anlangendis/ da aabner den oc *attenu*erer eller tyndgiør/ oc derfore saa *commende*ris den til Moderens kaalde Tilfald/ for huilcken Aarsags skyld Quinderne hafue ocsaa lærdt at giemme en heel hob Balsom-Blade/ oc dennem tørre/ paa det naar Tiderne flyde enten lidet eller slet intet/ de da kand aff den oc andre flere/ saa som Byncke/ Martrum/ Hiertens-Fryd/ Polleye/ Bladene aff Valnød-Træ/ giøre sig it Fodbad at bade udi.

E.

F. Aff disse Balsom-Blade/ den stund de ere unge oc spæ/ oc Meel/ stegte udi Smør/ vide de ocsaa at giøre it slags Backelse/ huilcken er god for dennem/ som hafue en kaald Mafve oc Lefver/ oc det slags Backelse pleye de gemeenligen at kalde **Muus eller Balsom-Backelse.** Men for andre skal den Ret *commende*ris oc rosis for dennem/ som til Vattersot befinde sig at være genegede.

G. Dersom den blifuer med Regnfan-Blomster *pulverisert*/ oc med brændt Hiorte-tacke/ udi Miød indgifuet Børn/ som aff Orme udi Lijfuet hafue ont/ da hielper det dennem; oc til selfsamme Brug *commen*derer ocsaa *Dodonæus* hindis Frøe.

De giøre sig it got Gafn/ som om Sommeren strøer den udi deris Kamere/ paa gulfvet eller andensteds/ til at bortdrifue slem Stanck/ efterdi den holdis for at fordrifue Slanger/ oc andre saadanne forgiftige Orme.

H. Men om Vinteren pleyer mand det Vand som aff hende blifuer *destille*rit at bruge til at stencke paa Kackelofnen/ at den kand gifve en god Luct fra sig.

Bar-

Bardana, Torden-skrepper/Store Borrer: see udi denne Part/ *lit.* L. *Pag.266. No.116* huor vi Lappam majorem ville beskrifue/oc sammesteds om hendis *Effecter* oc Virckninger tale.

Becabunga.

Nafnet.

Becabunga, Lemicke/Ledmyge/Vand-arfve: Den kaldis paa Tydsk: Bach-Pungen/Wasser-bungen/ Lümecke: Den bryder ud med sine Blomster udi Skiersommer oc Høstmaanet/ oc vel tijt ocsaa tiligere: Den er den anden som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Anagallis aqvatica minor folio subrotundo, det er: Den liden trind-bladede Vand-arfve. A. B.

Udvortis Skickelse.

Lemmicke hafuer Stilcker som ere feede/ trinde/ oc gaa ud i nogle Greene: Hendis Blade ere tycke/slette/brede/mørcke-grønne / oc Blomsterne ere øfverst paa de smaa Stilcker/ som gaa ud jefnside hos Bladene: De samme Blomster ere blaa-farfvede/ oc ligesom de Blomster den blaa Arfve bekommer/men dog mindre: Hendis Rod/som den hafuer / er huid/ lang-krybendis / oc henger sammen aff nogle smalle Trefler/ fra huilcke der opskiudis mange Stilcker. C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 176. No. 26.

Steden.

Denne Lemmicke voxer paa fuctige oc vedskvorne steder/ hos Vand-spring/oc ved siden aff rindendis Becke; Item ved siden aff Kier oc Moser/ saa at det er Lyst at see/huor treffelig mangfoldige de voxe. D.

No. 26.

Kraft oc Brug.

Denne Vrt/Lemmicke kaldet/ er en saare vel bekiendt Vrt/oc derforuden er den ocsaa saare megit i Brug/ huilcken enddog den blifuer foractet/ oc maa tijt oc offte staa paa den vilde Marck oc raadne/da er den dog vel værdt/at mand den

E. langt høyere elsker oc skatter/ end den allerskønnist strifvede Tulipa oc mange andre slags Vrter/ som ickun Hafverne med deris Blomsters Lifligheed oc udvortis Anseelse bepryde: Thi den er treffelig/ ja hart ad een aff de allerfornemste/ som for Skiørbug ere gode.

Hendis Kræfter oc Natur er at varme oc at tørre/huilcke hendis *Qvaliteter attempereris* oc formengis med hin anden/aff den ofverflødige Vedske/som i denne Vrt langt meere

F. siunis at skee/ end enten udi Skee-Vrt/ Vand-Karse/eller Vinter-Karse/saa at den derudofuer tijt oc offte er langt bedre end Skee-urt/ huilcken dog kaldis den rette Skørbugs-Vrt: Oc dette skeer/naarsom med Skørbug tillige en ond u-*tempereret* Hitzighed antaster Lefveren eller Milten/ for huilcken Aarsags skyld/ vi hafue fornøden/Skee-Vrtis Saft/ med Kovalle eller Gedevalle at beblande.

Forestus hafuer aff denne oc Skee-Vrt bered en Syrup/

G. huilcken hand Syrupum sceletyrbicum hafuer kaldet/huilcken hand med saa stor Lycke oc *felicitet* skrifuer sig at hafue brugt/at hand Aarligen aff sine Venner der om hafuer været anmodet/ at hand skulle berede dennem en stor hob/ oc sende hen fra Delff udi Holland/til Gent udi Flandren.

Bønder/saavel her i Landet som udi andre Lande/ vide aff vis Forfarenhed med Lemmicke at heele oc læge Saar/dersom mand ellers beblander den med nogit lidet Salt oc Spin-

H. del-Veff/ oc kommer paa Saaret.

Ja Lemmicke er icke alleeniste tienlig til udvortis/ Men end oc til indvortis Saar: Eftersom den *Auctor*

som

som *Dodonæum* hafuer forbedret / icke alleeniste *commende*-rer denne Lemmickis Afsød udi Vijn / imod Kaaldepis / men endocsaa imod Blæren / om den var saaret.

Den tiener ocsaa til Bad / efterdi den borttager den Verckbrudenhed som aff Skiørbug foraarsagis / huilcken mand pleyer at kalde Paralysin scorbuticam, naar den blif-ver brugt udi Bad. Ja den endocsaa borttager de Pletter oc Pricker / med huilcke deris Arme oc Been ere besuærgede / som aff Skiørbug hafue ont.

Den Saft som aff hinde blifuer udkryst / er god for de Saar / som ere paa deris Tandgierd / som hafue Skiørbug / dersom den blifuer der paa smurt.

Beta.

A.

Nafnet.

Beta, **Bede / rød Bede / huid Bede:** Den kaldis paa Tydsk: **Garten-Mangolt:** Den er grøn den gand-ske Sommer: Den er den tredie som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Beta vulgaris rubra, det er: **Den gemeene røde Bede.**

B.

Udvortis Skickelse.

Dette slags Beder kommer frem med brede / store / slette / oc glisende Blade / huilcke ere enten mørcke-grønne / eller brun-røde. Stengelen er lige saadan paa Farfven / oc den er vel henved tre Fødder høy / strifved / oc hafuer mange Grene / ved huilcke der først smaa grønactige Blomster i hobetal frem-komme / oc dernest Frøet / som er huast oc ryncket: Roden er tyck / lang høyrød eller ocsaa huid paa Farfven.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 177. No. 27.

No. 27.

Steden.

Den voxer her i Landet/ oc blifver saaet udi Hafver / som en huer vel nock som er vitterligt/ oc den voxer gierne udi feed oc vedskactig Jord.

Kraft oc Brug.

D. Alle slags Beder hafue den Natur oc *Temperament*, at de vedske oc kiølne/ oc siunis troligt / at *Martialis* ocsaa hafver vist det samme: efterdi hand der om saaledis taler:

Pigroq; ventri non inutiles Betas:

Huilcket paa voris Danske Maal er saa megit sagt: Om Bugen ey vel kand forrette sine Naturlige Bestillinger / eller om nogen hafuer Bindelse i Lifuet/ den skal bruge Beder. Men fordi at de hafue megen Whumskhed oc ofuerflødig

E. Vedske/ ofuerdrøssis de med all rette med Salt oc Pebber.

Ja fornæfnde *Martialis* paaminder ocsaa / at mand skal dricke en Drick Vijn der paa / i det hand der om saaledis skiempter oc taler:

Ut sapiant fatuæ, fabrorum prandia, Betæ,
O, qvàm sæpè petet vina piperq; coqvus.

Det liuder saa megit paa voris Danske Sprock:

At Beder / som selff ingen Smag hafu' /
F. Velsmagend' en huer kand blifue:
Skal Kocken dennem ret vel tillafu' /
Pebber oc Vijn der paa gifue.

Oc det skeer for ingen anden Aarsag skyld / end at den alt formegit ofuerflødig Vedske oc vedskuren *Qvalitet* kand *corrigeris*/ huilcken ellers er Mafven skadelig.

Somme Quinder / her i Landet saavel som andensteds/
G. vide at nedsylte disse røde Beders Rødder / at de dennem om Vinteren kand hafue at bruge / oc det giøre de med Pebberrod skaaren udi smaa Terninger / oc med Danskt Kommen-Frøe/ som

som de komme der paa / at de der efter lader dem komme paa Bordet / dennem i steden for Augurcker / Cappers / oc andre saadanne at bruge.

Udi Fordum tid blefue de huide Beder holdne for de beste / oc de røde for de ringeste ; Men nu omstunder udi disse voris Tider blifue de røde *adhibe*rede til langt meere Brug: Men dog meene vi / at en huer udi fleng kand æde huadsomhelst for it slags Beder som hand vil/enten de ere røde eller huide / paa det hand ey skal lucte / naar hand hafuer ædit Huideløg/huor om mand kand læse udi Huide-Løgs Historie/*lit.* A. *Pag.160. No.10.* i denne samme Part / huor vi om Allio hafve handlet. H.

Det siunis dog vel værdt oc fornøden at paaminde om / at mand icke alt formegit eller alt for længe skal bruge Beder/ efterdi mand befinder den icke alleeniste at vedske / men endoc saa at være fuld aff en ofverflødig skarp Salt / oc der ofuer at være skadelig for Mafven ; Enddog *Galenus* ellers *commenderer* oc høyeligen berømmer den imod Miltens oc Lefverens Forstoppelser. I.

Dioscorides lærer / at dersom den tilljge med Bladene blifuer søden / er den god for at lindre den Smerte / som kommer aff Frost paa Fødderne eller Hænderne.

Den Saft som aff disse Rødder blifuer udkryst / blifuer brugt/at mand drager den op i Næsen/naar den er forstoppet. Men efterdi den drager saare sterck Flodet ud/ da er det fornøden / at mand varligere oc sparsommeligere *commen*derer deris Brug udi Catarrhis oc Kuldsiuger / end mand gemeenligen pleyer at giøre. K.

Ellers saa kand mand tryggeligen tage it stycke aff en Bede/ oc brænde under Aske/ oc komme nogit Salt der paa / oc dyppe det udi Honning/ oc stoppe ind i Rumpen / i steden for it Suppositorio eller Stickpille. L.

Ellers saa bruge *Medici* tiit oc ofte de Blade / som disse Beder hafue / udi de Clystijr / som de bruge til at giøre Bugen bløød med.

Disse samme Blade / den stund de ere grønne / bruger den gemeene Mand ocsaa med god *Successs* oc Fremgang til ureene oc skidne Skinne-Been-Saar at rense oc læge.

A.

Betonica.

Nafnet.

Betonica, Betonie: Den kaldis paa Tydsk: Bethonien-Kraut: Den blomstris udi Skiersommer: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Betonica purpurea, det er: Purpur-farfvet Betonie.

B.

Udvortis Skickelse.

Betonie kommer frem med langactige Blade / som ere brede / grønne / oc nogit lidet huasse / oc kærfvede omkring ved siderne / oc ere ligesom nogle Eege-Blade / men dog mindre: Stengelen er tynd / firekantet / nogit lodden / en Fod høy eller nogit mindre: Hendis Blomstre ere ligesom it Ax / oc hafue en rød farfve / dog undertiden / men sielden / huide: Efter Blomsteret kommer hendis Frøe / som er langt kantet. Roden bestaar aff mange Trefler / aff huilcke den er sammensat / oc de henge ud aff it Hofuit.

C.

Pa. 178.
No. 28.

Figuren er at see: ☞

Steden.

D.

Den voxer her i Landet sommesteds vild udi Skofvene / men fordi at der icke ret stor menge findis vild aff den / blifuer den ofte udi Hafverne indført oc plantet.

Krafft oc Brug.

Denne Vrt er i all Sandhed en meget brugelig Vrt oc Lægedom / hvis Kræfter / efterdi *Antonius Musa* hafver actit saa høyt / ad hand udi sin *Dedicatz*-Epistel til Marcum Agrippam, Cæsaris Augusti Daatters Mand eller Svoger / hafver understaait sig at skrifve: *Hæc tantum potest effectu, ut etiam numero septem & qvadraginta morbos remediet, licet fieri potest ut omnibus vitiis prodesse poßit, maximè mulierum ad salutem apta.* Det er paa Danske saa megit sagt: Denne Vrt kand saa megit udrette / at den oc tiener til syu oc fyrretive Siugdommer at curere: Enddog det kand vel skee / at den til alle Siugdommer kand være gafnlig / men besynderligen er den beqvem til Qvindernes sundhed: Da ville vi / efter voris Forsæt / af det som *Musa* hafver skrefvit om / baade for Mandkiøn oc for Qvindekiøn / de beste *Medicamenter*, som oc lættist aff denne Vrt ere at berede / her fræmføre oc lære. E.

Denne Vrt er udi sin *temperament* varm oc tør / oc det / som *Dodonæus* vidner / udi den anden grad. F.

Sandeligen den aff *Musa* sielff blifver høyligen *commenderit* til store Hofvitsaar / saa som om det kunde være hugget oc kløfftet / oc skal saaledis / efter hans meening / dertil brugis: Dersom Betonies urt blifver støt / oc laat paa Saaret eller Slaugit udi Hofvedet / da megit snart heeler den den samme Skade / ja saa snart ad mand sig der ofver maa forundre: hvilcket den end oc snarere kand udrette / dersom den hver tredie Dag blifver aftagen / oc der blifver laat ferske der paa igien / indtil Skaden blifver tillægt. Den findis oc ad hafve saadan stor kraft at læge / at den end oc drager løse Been ud. G.

Dersom de som ere rige / oc ved middel / ey kunde fordrage / at mand saaledis dermed omgaais / dennem / foruden den maade vi her hafve optegnet / *commendere* vi til fornæfnte Brug / *Felicis VVurtzÿ* hans Plaster / som er giort af Saf- H.

ten

No.28. ken aff Betonie/ oc kaldis Emplastrum Cephalicum, saa som det der hafver store oc fornemme Kræfter/ oc det skal neppeligen slaa eens Forhaabning eller Yndske feil/ ved Guds Hielp / være sig enten Lægens eller ocsaa den Siugis: Thi ved det/ oc flittig Opsiun/ (ad vi ey skulle tage andre Exempler aff andre *Practicis*, som hafve skrefvet om Hofvet oc Hierne-

I. Saar/ som ere lægte) Er Anno 1645. udi Ormemaanet/ her udi Kiøbenhaffn / aff mig oc to Feldtskærere/ en Ryter blefven lægt/ som var en Tydsk/ af Wien i Østerrige/ ved naffn **Hans Georg Helfreich**/ oc hafde sit Losament udi Østergaden/ hannem/ foruden tj Saar/ var der oc et stort dødeligt Saar udi Hofvedet/ aff tre Soldater huggede/ thi udi Issen/ eller øfverst udi Hofvedet/ hafde hand en Skade bekom-

K. met/ som var ofver en flad Haand bred/ saa at icke alleeniste Hofvitskalen / men endocsaa den Hinde/ som aff *Anatomicis* kaldis *dura Mater*, oc *falx* som er udi den / saa oc *pia Mater* var skadt/ ja Hiernen selff den var saa dybt indhuggen / som et Led aff en Finger / Men Gud gaff Lycke dertil/ at samme Skader blefve paa en kort tid lægte oc heelte/ oc Ryteren kom til pas igien. Men fordi at vi her udi denne samme Part lit: H, pag. 247. No. 97. om Lefver-urtis Historie / eller

L. om *Hepatica alba* tale ville / hvor der ocsaa handlis om en svar farlig Skade oc tilfald/ som oc ved Plaster/ giort aff Betonie/ er heelet oc lægt/ ville vi den flittige Læsere did hafve henvjst.

Efftervi derfor at Betonie kand/ ved Guds hielp/ saa store Skader læge / bør den/ med ald rette/ at holdis for den allerfornemste iblant de Urter som kaldis Cephalicæ, oc tiene til Hofvedet: Derfore om nogen hafver lyst dertil/ kand de

M. icke allene *Felic. VVurtz.* men ocsaa *Andernaci* oc *Gvilielmi Fabricii* Plaster / aff Betonie beredt/ bruge / som Aarligen paa Apoteckit er fal/ oc det til fornæfnte Skader.

Den

No. 28.

Den gemeene Mand veed ocsaa/ efftersølgendis *Musam*, denne Betonie til Tandverck at bruge: Thi Betonie afsøden udi gammel Vjn eller Edicke/ til tredie deelen/ oc brugt som et Mundvand/ stiller Pjnen udi Tænderne.

Samme gemeene Almue hafver ocsaa lært aff fornæfnte *Musa*, med Betonie Blade/ som endnu ere ferske/ at mand legger saa megit Salt der til/ som mand imellem to Fingre oc Tommelfingeren kand holde/ at stoppe udi Næsen oc stille Blodet. Dette samme *Medicament* er ocsaa got for Fistuler at heele/ om mand lader det komme der udi.

O.

Derforuden er det en huer vitterligt/ oc kand ingen necte/ at Betonie jo ocsaa er tienlig til Nyrenes/ Moderens oc Lefverens Breck/ saa at den med saadan sin Kraft mange ofvergaar/ derfore blifver der paa Apoteckit til fornæfnte brug aff hendis Blomster bered et *Conserva*, oc aff hendis Saft bereed en Syrup: Men aff Vrten udi sig selff beredis der *infusa, decocta* eller Afsøde/ oc *Epithemata*, det er saadant som mand bruger udi Poser udvortis.

P.

Mand pleyer ocsaa/ efter *distillere*-Konst at *distillere* et Vand aff denne Vrt/ hvilcket mand bruger til mange *Medicamenter* oc Lægedomme/ der udi indvortis at indgifve.

Roden er vel icke fall paa Apoteckene; dog alligevel sige oc lære nogle aff *recentioribus Botanicis*, eller Vrter-Scribenterne/ at den kand foraarsage Kløgelse; Hvor om mand kand læse *Dodonæum*, om mand ellers hafver lyst der til.

Q.

Bistorta.

Nafnet.

Bistorta, Slange-urt/ Tvesti-urt. Den kaldis paa Tydsk Schlangenkraut/ Natterwurtz: Den udbryder med sine Blomster udi Skærsommer/ den er det første

A.

No. 29. slags Slange-urt som *Bauhinus* beskrifver/ oc kaldis den aff hannem: Bistorta major radice minus intortâ. Det er/ Den store Slange-urt/ hvis Rod icke er saa megit bøyit.

Vdvortis Skickelse.

B. Slange-urtis Blade komme frem paa nogle langactige stilcke/ som ere brede oc spitze/ oc ligne de spitze Skreppers Blade: Men dog fulde med Seener/ oc ofven til ere de vel grønne/ men neden under hafve de en hvid-graa Farfve/ imellem hvilcke der komme nogle Stengle/ hvilcke ere nogit høyre end en Fod/ trinde/ oc hafve nogle smaa Blade paa sig: Øfverst i Toppen kommer der ligesom et Ax/ med bleegrøde-purpurfarfvede smaa Blomstre/ udi hvilcket Ax der omsider kommer C. trekantet Frøe/ skinnendis ligesom Suurkaals Frøe: Hendis Rod/ som den hafver/ er tyck/ langactig/ fuld med Knæer/ oc undertiden bøyet tilbage/ oc hafver gandske mange Trefler/ uden til sort/ men inden til er den ickun rød-farfvedt/ hendis Smag binder.

Pa. 179. No. 29. Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Denne Slange-urt hafver jeg icke her i Landet / vild paa Marcken oc udi Skofvene / funden/ men ickun udi Hafver / huor den blifver plantet / oc holder den sig vel Vinteren ofver/ alligevel at den ey blifver optagen oc indsat.

Kraft oc Brug.

Slange-urtis Rødder komme gandske megit ofvereens med Tormentille Rødder / saa at dersom mand icke altid haf- E. ver stor menge aff Tormentille-Rødder / da kand mand undertiden saare vel/ i steden for dennem/ bruge denne Slange-urtis Rødder.

No. 29.

Disse Slange-urtis Rødder ere kaalde oc tørre/udi den tredie grad/ oc hafve saadanne *qvaliteter*/ at de binde/ oc ere jordactige.

For disse deres Kræffters skyld ere de ofvermaade gode til at stille Blodflod/ofver det gandske Legeme/oc besynderligen er denne Rod tienlig/ til den Blodsot/ som de Siuge udi Pestis Tjd hafve ont oc besværing aff/ dersom mand hver Dag indgifver den Siuge der aff/ tørrit oc pulveriserit/ saa megit som et Qvintjn/ udi det Vand/ som aff denne samme Slange-urtis Blade blifver brænt oc *distillerit*. F.

Denne samme fornæfnte Slange-urtis Rod/ er endocsaa treffelig god for Tandgierden/ som er ophofven oc forfulet: Item/ for Tænderne som ere blefne løse/dersom mand tjt oc offte med hendis Affød oc *decocto* skyller Munden. G.

Der ere ocsaa de/ som siude denne Rod udi rød Vijn/ oc støde den/ oc legge paa Lenderne oc Hemmeligheden/naarsomheldst mand begynder at frycte for Misbyrd. Der effter maa de fattige Qvinder/ som hafve icke Penge at betale de Lægdom̃e/ som blifve bered aff Granis Kermes eller Scharlagen-Bær/ (hvor om jeg hafver handlet oc talet/ i den anden Part aff denne min Vrtebog/ lit. P. Pag. 106. No. 94. *lit.* K. L. M. N.) at forhindre dermed/naarsomheldst de rede til Barsel/ at de icke mißlinge eller komme fortjlig/ følge *Sebicij* Raad/ hvilcken saaledis herom taler: Das Pulver (verstehe von Schlangenkraut) eines halben Qvintleins schwär/ mit so viel Agstein/ in einem weichen Ey/ etliche Tag nacheinander eingenommen/ bewahret die schwangeren Weiber für ohnzeitiger Geburt. Det er: Dette Pulver (forstaa aff Slange-urt) et halff Qvintin svaar/ med lige saa meget Raff/ udi et blødt Eg/ nogle Dage effter hin anden/ indtaget/ bevarer Fructsommelige Qvinder for utjdig Fødsel. H. I.

Blattaria.

Nafnet.

Blattaria, Møll-urt / den kaldis paa Tydsk: Schabenkraut / Mottenkraut / den blomstris fra Skærsommer til Fiskemaanet / den er den første som *Bauhinus* beskrifver / oc kaldis aff hannem: Blattaria lutea, folio longo laciniato. Det er / Guul Møll-urt / med lange oc kærfvede Blade.

A.

Vdvortis Skickelse.

Møl-urt siunis vel / hvad hendis udvortis skickelse er anlangendis / at hafve nogen *convenientz* med Kongelius. Thi den med sin Stengel oc Blomster ligner den samme: hendis Blade ere mørckgrønne / slette / oc ingenlunde lodne / oc nogit lidet glisende / langactige / oc ved siden kærfvede / nogit mindre end Kongeliusis Blade: Hendis Stengle ere rancke / oc gaa udi Greene / men dog steckere / om hvilcke der øfverst sidde Blomstre / som ere gierne gule / midt i dennem ere der nogle smaa purpurfarfvede Klebre: Disse samme Blomstre ere nogit luctendis / dog tit oc offte bleegrøde / eller oc med en slem Purpurfarfve / oc undertiden hafve de saadan en skiøn Farfve / som Taarmaanetz Fioler / effter hvilcke der komme nogle smaa haardactige oc trinde Frøhuse / som ere noget større end Hørknebre: Det Frø som der er i dennem / er sortactigt oc smaat: Roden er haard / oc skiuder nogle smaa tynde Trefler fra sig.

B.

C.

Pa. 180. No. 30. Figuren er vel ad see / Pag. 180. No. 30. men den / med hvilcken beskrifvelsen ret ofvereens kommer / er at finde hos Dodonæum, pag. mihi 211. oc er den første sammesteds; Men den anden / oc som er at see i denne voris Danske Vrtebog / blifver ellers kaldit aff Bauhino, Blattaria purpurea, det er: Purpurfarfvit Mølurt / oc er den fierde hos hannem i Ordenen / iblant andre Mølurter.

D.

Steden.

Begge disse to/om hvilcke vi her hafve talet/voxe vel her i Landet/ men ickun i store Herrers Hafver.

Krafft oc Brug.

E. Mølurtes beskrifvelse oc Figuren/er ickun *in gratiam Philobotanôn*, det er/ til forlystning/ for den som hafver lyst at lære at kiende oc leede efter mangeslags Urter/ her indført. Thi Apoteckerne kiende den slet intet/ efterdi den icke blifver brugt eller solt paa Apoteckene: Men lærde Skribentere tale derom/naar de ville eller hafve handlet om Kongelius/ hvorom vi skal tale i denne samme Part/lit. V, hvor vi Verbascum beskrifve/ nemlig Pag. 370. No.220.

Bonus Henricus.

A.

Nafnet.

Bonus Henricus, Goder Henrick/ Stolter Henrick/ Aldgode. Den kaldis paa Tydsk: Guter Heinrich/ Stoltzer Heinrich/ Schmerbel: Den blomstris fornemmeligen udi Ormemaanet oc Skærsommer/ den er den første iblant de vilde Skrepper/ som hafve brede Blade/ som *Bauhinus* beskrifver/ oc kaldis af hannem: Lapathum unctuosum. Det er/ Smør-skreppe.

B.

Udvortis Skickelse.

Denne Urt/ som aff *recentioribus Medicis* er kaldet Tota bona, det er/ Aldgode/ er ocsaa henført aff dennem iblant Skreppernes tall: Den skiuder mange tycke Stengler fra sig/som ere fulde med Blade/en Fod høye/eller høyere/paa hvis Greene op ad henge Blomstre udi Druetal/ med en Græsgrøn Farfve/ oc der efter bekommer den Frøe/ som er ligt Mielde-frøe: Hendis Blade/som hafve lange Stilcker/ere

C.

Pa. 181. No. 31. brede oc spidtze/ oc hart ad saadan som Munckesandzis Blade; men hvide/oc ligesom med tynd Meel ofverdryssede: Hendis Rod er tyck/ oc gaar ud i mange Greene: Hendis Farfve er guul/ ligesom spidtze Skreppers Rødders Farfve.

Pa. 181. Figuren er at see: ☞

No. 31.

Steden.

D. Den voxer her i Landet vild/besynderligen paa Gader oc paa Kirckegaarde paa Landsbyerne / hos de andre spidtze Skrepper/ oc ellers hos Veye / saa at her ere saa mange som mand meest sig ynske vil.

Kraft oc Brug.

E. Her aff kand mand lææt slutte/ at dersom mand hendis udvortis Skickelse anseer/ da kand den/ som før er sagt/ henføris til Skrepperne oc til deris tall: Men dersom vi ville ansee hendis Kræfter oc Virckninger / da kunde vi eracte / at den hafver slet intet til fellis med Skrepper/ uden alleene den udvortis skickelse. Thi alleslags Skrepper hafve den Natur/ at de kølne / men denne Gode Henrick renser oc *extergerer* temmeligen: hvilcken *effect* ingenlunde bør at tilskrifvis Kulden/men Varmen.

F. Der hafve vel ingen aff *veteribus Medicis* været / som denne Urt hafve kaldet Henricum bonum, men dog er det derfor ey deraff at slutte / at de ey hafve vist eller kient denne Urt.

Jblant *recentiores Medicos* er *Matthiolus*, som *commenderer* hendis Safft/ udi Edicke/ til Skab oc Pletter udi Huden ad borttage. Det er vist oc *probat*, at mand den gandske Urt/ ey uden god *successz* oc fremgang kand bruge/saa som et *Cataplasma*, til den Smerte oc Pjne som aff Podal foraarsagis.

G. Den blifver her i Landet ey actet eller brugt indvortis/ effter-

efterdi mand hafver mange andre Urter / som ere oftere for- søgte; Ellers ere der vel andre Nationer/som bruge denne Urt iblant andre Madurter. No. 31.

Borrago, Boratz/ kaldis paa Tydsk: Burretsch/ Borrage. See udi Vaarparten lit. B. Pag. 32. No. 20. hvor vi udi Buglossæ Historie hafve sagt/ at vi ey udi særde- liß hed om hendis Kræfter ville handle. H.

Botrys.

Nafnet.

A. Botrys, Drue-urt/ kaldis paa Tydsk: Botrys-kraut/ Trauben-kraut/ Lungen-kraut: Den blom- stris udi Høstmaanet. Den er den første Drue-urt/som *Bauhinus* beskrifver/ oc kaldis aff hannem: Botrys Ambrosi- oides vulgaris. Det er: Den gemeene Drue-urt/ som ligner Ambrosiam.

Udvortis Skickelse.

B. Drue-urt er en liden Vext / neppeligen høyre end en Spand/ den skiuder sig lige op i Vejret / ligesom en Ympe/ oc det ickun med en Stilck; Dog gaar den ud i nogle smaa Greene/paa hvilcke der sidde Blade/ paa begge sider kærfvede/ oc med dybe Skaar/ ligesom Hellig Kors-urtis Blade. Frøet/ som kommer i nogle smaa Druer / gaar ud med Greenene: hendis Rod gaar ud i nogle smaa Trefler; Naar den gandske Urt blifver moen/ hafver den en Farfve/ som er imellem guul oc grøn/ oc er luctendis/ oc gandske fuld med en Gummiactig Saft / hvormed den deres Hænder besmitter som den sancke/ Men før end den blifver moen/ oc naar den først bryder ud/ da ere de nederste Blade røde. C.

Figu-

Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Urt blifver i disse Lande ickun saait udi Hafver/ oc derfor ey er nogen andensteds at finde. Hvorfore de som den ville bruge/ faae den at dyrcke udi deres Hafver; men om den er ickun eengang saait i Hafverne/da kommer den lætteligen op det andet Aar der efter/ aff Frøet/ som sig selff aff denne Urt hafver saait.

D.

Kraft oc Brug.

Der ere nogle aff *recentioribus Medicis*, som hafve efterfult *Dioscoridem* oc *Æginetam*, hvilcke høyligen *commendere* Drue-urt til Brystens Siugdomme/ oc udi særdelished til Orthopnoeam, det er/naar mand ey vel kand drage sin Aande/ oc iblant dennem ere *Matthiolus* oc *Lobelius* de første.

E.

Camerarius lærer/ at udi Meissen-Land kaldis den Lungenkraut/ det er/ Lunge-urt; Thi/siger hand/ de æde denne Urt for Lungen/ som ey ere friske/ oc tage den ind i noget lidet Vijn: Aff denne Urt/ oc Honning/ blifver der til Lungens Bræck oc Svagheder/ beredt et Electuarium.

F.

Der ere de som *commendere* hendis Decoctum til dennem/ som ere trangbrystige; Men tørret oc *pulveriserit*/ oc udi Skærsøde-Rods Afsød drucken/ sige de den ocsaa at kunde hielpe dennem/ som Lungen er raaden udi.

Denne Urt/tørret/kommer iblant andre Urter/som ere luctendis/ til at balsommere store Herrers oc Potentaters Legemer/ Thi den hafver en liflig Luct/ oc Urten sielff er varm oc tør/ udi den anden Grad/ saa at den lætteligen kand fra Forraadnelse bevare: hvorfor de endocsaa/ ey forgæfvis/ efter *Dioscoridis* Raad/ komme den udi Klæderne/som ville at Møl ey skal fordærfve dennem.

G.

Agerius hafver *observerit*/ at Vandet/ brænt aff denne Urt/

Vrt / oc drucket / forlindrer den Smerte som kommer efter Fødselen / huilcken pleyer gandske megit at besuærge oc plage Barselquinderne.

Dette samme Vand / siger forbemelte *Auctor*, er oc got for Børnene som aff Vrid hafue ont i Bugen; Eller ocsaa ere plagede med Bryst-Siuge / at mand gifuer dennem en Skee fuld ind der aff. H.

Branca Ursina.

Naffnet.

Branca ursina, Biørne-Labbe/Biørne-klow: Den kaldis paa Tydsk: Beeren-klawe/ Beeren-tatze/ Beer-Wurtz: Den blomstris udi Skiersommer: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Spondylium vulgare hirsutum, det er: **Den gemeene lodden Biørne-klow.** A.

Vdvortis Skickelse.

Biørne-klow voxer med en Knæactig Stengel/ligesom Feñickel/huilcken gemeenlig er tre Fødder høy/eller nogit højere/trind oc loddenactig/inden til huul: Hendis blade ere skarpe/nogit lodne/ oc ere sammensatte aff mange/ oc gemeenligen aff Fem / oc ligne Figen-Blade / dog nogit mindre/ oc øfuerst hafuer den nogle brede Toppe eller Hatte / udi huilcke der ere huide Blomster / efter huilcke kommer dobbelt eller sammensat/ fladt/bredt oc tyndt Frøe. Roden er huid/ oc gaar ud i atskillige Parter/ her oc der krybendis. B.

Figuren er at see: ☞ Pa. 183.
No. 33.

Steden.

Den voxer her i Landet mangfoldeligen vild udi Skofve oc Krat / item paa somme Høye/ oc hos Gierder. C.

Kraft oc Brug.

Biørne-klowis-Blade blifue aff *Medicis* holdne udi de Vrters Tal / som blødgiøre / derfore er der neppeligen nogen aff dennem som hafuer denne Kraft at de blødgiøre / som saa ofte blifue brugte til Clystijr / som denne Biørne-Klow.

D. Den blifuer vel aff *Medicis* neppeligen brugt til nogen anden indvortis Brug; dogalligevel *commen*derer *Sebicius*, som *Hieronymum* Bock hafuer forbedret / hendis Rod oc Vrt til Lefverens Suagheder / som til en Guulsoet ere geneigede oc tilbøyelige / saa vel som ocsaa til dennem / som vanskeligen kand drage deris Aande / at mand der aff bereder it Decoctum eller Afsød / udi Vijn eller Vand.

E. Samme *Sebicius* siger ocsaa / at fornæfnte Afsød er offvermaade got for dennem / som aff den fallende Siuge hafue ont; eller ocsaa til Moderens opstigelse / naarsomhelst Quinderne ligge som de vaare døde.

F. Ja en huer kand der aff berede sig it Decoctum eller Afsød / efterdi Polackerne / oc de udi Schlesien / oc andre omliggende Lande berede sig der aff it slags Drick / huilcket de kalde **Bartsch** / i det de komme nogit Surdey til denne Biørne-Klow: Oc de som ere friske oc vel til pas bruge den til at slycke Tørsten med / eller at komme udi Saad; men de som ere suage oc ilde til pas bruge den / naar de ere aff hitzige Kaaldesiuger antastede / at de der med Lefverens oc Hiertens Hitzighed kand stille oc sacte: huor om vi her paa denne sted ville høre *D. Doctoris* DANIELIS SENNERTI *qvondam in Academia Witteberg: P.P. celebratissimi, multis nominibus mihi colendi,* Meening / som saaledis her om dømmer oc siger: Qvod sane seu edulii seu potus genus *(intellige* **Bartsch**) adeo

G. incommodum in febribus ferventioribus non videtur ei, qvi Brancæ ursinæ, & fermenti acidi vires, diligen-

genter perpenderit: Det er: Denne Ret eller Drick kand icke være w-behagelig at bruge i de hitzige Kaaldesiuger / dennem / som ret med flijd ville betracte Kræfterne aff Biørne-klow oc den Suurdey som er ret suur.

Braſsica.

Nafnet.

A.

Braſsica, **Kaal** / Den kaldis paa Tydsk: **Köl-Kraut**: Den blomstris udi Skiersommer: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Braſsica alba vel viridis, det er: **Huid eller grøn Kaal.**

B.

Vijtløfteligen oc med mange Ord Kaalens udvortis Skickelse / oc Steden som den voxer paa / er aldeelis wfornøden at beskrifue / efterdi den aff alle nocksom er bekiendt / være sig den enten er grøn/eller huid/eller rød/slet eller kruset Kaal/ huilcken mand ellers pleyer at kalde **Ridder-Kaal.**

Krafft oc Brug.

C.

Det er sanden som *Plinius* siger / *Braſsicæ laudes longum eſt exſequi*: det er / Kaalens Roes nocksommeligen at udføre / oc tilbørligen at berømme / er gandske vijtløftigt. Derfore ville vi paa denne sted gaa alt saadant forbj / oc ickun om hendis Kræfter handle oc tale.

D.

Kaal / saa som *Galenus* vidner / er varm oc tør aff sin Natur / oc *Hippocrates* derforuden lærer om den / at den gaar igiennem Bugen / oc uddrifuer en galdactig Vedske: Men derfore uddrifuer den saadan Vedske / saa som fornæfnde *Hippocrates* ocsaa lærer / at den hafuer en skarpactig Smag / som nogit bidder / oc gifuer Løsen.

Men ingen dømme Kaal derfore icke at være god / at *Galenus* tuert imod siger / at Kaal alleene iblant alle andre Madurter

No. 33. urter gifuer oc foraarsager en Melancholiske Vedske; Thi Kaalbladene i sig selff pleye at stoppe Bugen / men Saaddet eller Suppen at løsne / oc giøre en bequem til Stolegang / oc i saa maade forhindrer alle u=leyligheder som ellers aff Kaalen vaare at befrycte.

E. Derfore er Kaalen for hendis atskillige *Effecters* skyld enten ond eller god; Ond for den jordiske Materie / oc god for den *subtil* oc tyndgiørende kraft som den hafuer / huilcket ocsaa icke hafuer været u=bekiendt for den fornemme oc vijtberømte *Medico* udi Tydskland / som kaldis Felix Platerus, thi hand gifuer det nock mact / at mand udi atskillige Siugdomme nocksom maa bruge den / iblant de Vrter som tiene til Mad / saa som ere Spinas / Lactucker / Endivier oc Beder: Oc be=

F. synderligen roser hand begge slags Oxetunger / som de der meest tiene imod Rasenhed: Men om Kaal dømmer hand at enddog den gemeenligen holdis for at være skadelig / (fordi den meenis at foraarsage Melancholi) dog dersom den blifuer ret kaaget oc tilberedt / oc de unge spæ oc tynde Blade dertil blifue udleste / saa som Hiertet aff Kaalen / da skulle den giøre got Blod.

G. Men den rette Maade oc Maneere at kaage Kaal er / at mand den som en Suppe eller Saad oc icke som en Grød lader komme paa Bordet / Huor om mand ellers pleyer udi Tydskland at skiempte / oc sige: Er ist so dick das ein Weber mit allen seinen Knapen dar auff tantzen könne: huilcket liuder paa voris Danske Maal saaledis: Den er saa tyck at en Vefver med alle sine Suenne kand dantze paa den: Oc naar den er saaledis tynd kaaget / er den besynderligen god for dennem som aff Po=

H. dal ere ilde plagede / huilcke *Hieron*: Bock befaler at de tijt oc ofte skal æde Kaal / oc meener at de ved dens idelig Brug kand befries fra Ledeverck / saa at de derfore uden all billig Aarsag klage sig ingen Raad oc Lægedom at hafue imod Podal.

Frem=

Fremdelis / dersom vi ansee Kaal som it *Medicament* oc Lægedom / da *commen*deris dens Blade imod Druckenskab; men huo der ey fra saadan Fyllerj sig kand holde/eller nødigt vil dricke Vijn ofver Tørsten eller ofver maade / saa at de blifue druckne / dennem er it Pulver oc *Electuarium* megit tienlige som Felix Platerus hafuer ladet berede / til huilcke kommer Kaal-Frøe.

I.

Aff Oosen / som aff Kaalblade blifuer udkryst / blifuer paa Apoteckene beredt it *Eclegma* eller *Lohoch*, som kaldis Lohoch de caulibus Gordonii, huilcket mand pleyer at bruge til at *corrig*ere Heeßhed / oc at løßne det som er for Brystet.

Men efterdi *Galenus* vidner/at den hafuer saadan en Kraft at den *absterg*erer oc tørrer/ oc slem Skab oc Skurfve her ved kand heelis / saa oc slemme forfulede Bulder/oc det haarde/ som blifuer efter hitzighed igen/her ved at kunde løßnis oc *solv*eris; item Rosen oc Spedalskhed der ved at kunde *cur*eris oc lægis/ kand mand tage disse Kaalblade oc gifue ind med god *succeß* oc Fremgang udi de Vunddricke/ som mand gifuer ind for Bylder oc Fisteler at heele: Huor om mand kand læse min Qvadripartitum, huor udi jeg en Vunddrick hafuer beskrefuet / til huilcken ocsaa kommer Kaal/huor med Sereniss: Principis ac DN. DNÆ. SOPHIÆ, Reginæ Matris beatissimæ memoriæ olim Archiater, parens meus D. HENRICUS PAULLI, p.m. tijt (som mig er vitterligt) hafuer *cu*rerit oc forhiulpet mange til deris Helbrede igien/ som hafue været baade hugne oc stuckne.

K.

L.

Foruden det hafuer jeg ocsaa for sytten Aar siden selff *ob*serverit it *Experiment* om Kaals Kraft / som er at den kand borttage vorter paa Hænderne: thi en Lybsk Stadsmø/huilcken var gandske fuld aff Vorter paa Hænderne / hafuer udi fiorten Dage een gang om Dagen fastendis toet sine Hænder

M.

No. 33. udi Saften aff Kaal/ oc see/ det hende sig der efter/ at alle vorterne ere forsvundne ligesom Dug for Solen. Aff huilcket altsammen er at see oc forfare/ at Kaalen synderlig maa rense oc tørre.

Ja *Hieron:* Bock hand endocsaa bevjser oc lærer/ at Kaal hafuer saa stor en Kraft til at læge oc heele Fisteler/ at den samme Kraft blifuer endoc tilbage udi deris Vand eller Pis/ som ofte fortære Kaal. N.

Dette kand de aff den gemeene Almue som ey hafue bedre Raad/ eller kand icke bedre bekomme/ forsøge: Thi de kand tage Pis oc toe Fisteler/ Kreft/ Vlfven/ Flecter/ Ringorme/ oc andet saadant der med/ oc væde en Klud der udi/ oc legge der paa: Men huo som ey gidde brugt Pisset/ de kand tage Kaalblade oc siude udi Vijn/ oc toe Saaret der med/ oc naar det er toen/ tage saa it Kaalblad som er kaaget udi Vijn eller Vand indtil det er blefuet vel varmt/ oc legge det paa samme Skade/ den stund det endnu er saa varmt/ dog saa at mand kand vel lide oc taale det. Det er it forsøgt Raad. O.

Dette slags Kaal vi her tale om/ blifuer aff *Medicis* højt actet/ men den huide Kabbutz-Kaal blifuer meesten indført i Køckene: Dog alligevel hafuer Platerus *observerit* oc lærdt/ at naar mand udi begyndelsen/ naar Suelgit udi Halsen er med Heede befangt/ vil kølne/ bruger mand lyckeligen det Vand som er udleckit aff den sure Vedske som Kabbutze-Kaal er nedsyltet med (paa Tydsk kaldet Gumpißbrey) at mand den holder udi Munden/ oc der med Suelget udi Halsen udskyller. P.

Buglossa, Oxetunge/ paa Tydsk kaldet Ochsenzunge/ see udi Vaarparten *lit.* B. *Pag.31. No.19.* huor vi den med sine Kræfter oc Virckninger hafue beskrefuet. Q.

Bur-

No. 34.

Bursa Pastoris.

Nafnet.

Bursa Pastoris, Taske-Vrt / Punge-Vrt / Hyrde-Taske / Skraa / Skratte / Skralle: Den kaldis paa Tydsk: Teskel-kraut / Seckel-kraut / Hirten-Seckel: Den blomstris den gandske Sommer igiennem: Den er den anden med kærfvede Blade / som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Bursa Pastoris major folio sinuato, det er: Den store Taske-Vrt med kærfvede Blade. A.

Vdvortis Skickelse.

Taske-Vrtis Blade komme først frem langactige / oc hafve dybe skaar / oc ere ligesom vilde Sinneps Blade / oc krybe ud med Jorden / fra dennem komme der smaa Stilcke / som undertiden gaa ud i Grene / paa huilcke lige saadanne Blade ere udskudte / men dog mindre: Øfverst udi Toppen sidde nogle smale huide Blomster / efter huilcke nogle smaa Frøe-huse komme / som ere flade oc kantede / oc ere smale neder ad Stilcken / oc ligne it slags smaa Punge / i huilcke Frøet er. Roden er lang / huid / oc hafuer ocsaa nogle Trefler. B. C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 184. No. 34.

Steden.

Denne Vrt er en saare megit gemeen Vrt / her i disse Lande / oc den voxer mange steder / men besynderligen lader den sig finde hos Veye / paa Gruus oc v-dyrckede steder.

Kraft oc Brug. D.

Huo der læser de gamle *Medicorum*, enten Grædske eller Latinske Skrifter / de kand ingenlunde finde dette Nafn som

denne

No. 34. denne Vrt næfnis med / nemlig Bursa Pastoris, eller nogit som kand siunis at være det *analogon* eller ligt: Dog siunis det troligt / at de ey fare vild / som meene / at de den hafue henført til Thlaspi, oc den med hendis Nafn kaldet.

Huad hendis Kræfter ere anlangendis / da er det vist / at vi ingenlunde kand samtycke med dennem / som ere i den Meening / at den / for den Lignelse oc Ligedanhed som denne med sine Blomster oc Frø-Huse hafuer med Thlaspi, skulle hafue de samme Kræfter oc Virckninger med hende / nemlig / at den skulle være varm / oc tørre; Thi det er saa langt fra / at denne Vrt hafuer en skarp Smag / at den heller for dennem som hende smage siunis at være uden Smag / eller ocsaa at hafue saadan en Saft / som er ligesom lijmactig oc binder. (E.)

Derfore skal Taske-Vrt holdis for at være fuld aff saadan Saft / som kølner oc tørrer / for huilcke hendis treffelige Kræfter / som hun er begafuet med / den ofuergaar mange andre fornemme Vrter / oc holdis langt bedre end en stor deel / til at stille Blodet paa atskillige Legemens Parter / nemlig / naar Næsen / Lungen / Moderen / Rumpen / etc. bløder: Ja der ere endoc de som ville / at den besynderligen skal stille Blodet / naar Næsen bløder / i det mand ickun holder den hart udi Haanden indtil den blifuer varm: Oc er det vist / at den er dennem som spytte Blod megit gafnlig / at de legge den under deris Fodsoller ocgaa der paa. (F. G.)

Saften pleyer mand ocsaa at komme udi Næseborene / oc Vrten i sig selff pleyer mand at kaage / oc gifue hendis Decoctum eller Affød dennem ind / som spytte Blod / eller ocsaa Quinderne / naar som de hafue alt for megit Tidernes Flod / eller som Moderen bløder paa. Ja der endocsaa beredis et Clystijr aff Vrten for dennem som aff Blodsot hafue ont (H.)

Andre *commen*dere ocsaa Roden aff denne samme Vrt / til at stille Næsens Blod / at mand den legger under Tungen / paa

paa huilcken Maneer mand endocsaa pleyer at stille Blodet med Roden aff Klinte/ huor om vi tilforn udi den anden Part hafue handlet/ der vi om Nigellastro talede/ nemlig *lit.* N. *Pag. 92. No. 80.* D. E. No. 35.

Dersom ocsaa nogen ickun bekommer it ringe Saar oc Skade/ da veed endoc den ringeste aff Almuen her i disse Lande/ med Saften aff denne Taske-Vrt/ (paa samme Maneere som vi tilforn *Pag. 176. No. 26.* G. hafue sagt om Lemicke) uden nogen Bartskærs Hielp oc Raad det at læge. Thi mand tager Bladene/ naar de ickun ere grofft stødte/ undertiden uden Salt oc undertiden med Salt/ oc tijt oc ofte lyckeligen legger dem paa Saarene/ at de derved kand forvaris fra Heede/ oc med det samme lægis Saaret strax. I.

C.

Calamintha.

Nafnet.

A.

Calamintha, Ager-mynte/ Korn-mynte/ Vild Polley/ Vild Mynte: Den kaldis paa Tydsk: Acker-Muntz/ Wilder Polley: Den blomstris fra Skiersommer til ud om Høsten: Den er den Tredie som *Bauhinus* beskrifver/ oc kaldis aff hannem: Calamintha vulgaris *vel* Officinarum Germaniæ, det er: Den gemeene Korn-Mynte/ som paa de Tydske Apotecke blifver brugt. B.

Vdvortis Skickelse.

Ager-mynte er ickun en law Vrt/ sielden høyere end en Fod/ oc den skiuder sig ud i mange Grene/ huilcke ere firekanede/ oc ligesom med Knæer/ oc fra et huert aff dennem komme C.

No. 35. tuende trindactige Blade frem / lignendis Basilickes eller ocsaa Hiertens-fryds Blade/men dog mindre/ oc de ere en ringe ting lodne/ oc huidactige/ oc megit vel luctendis. Blomsterne sidde øfverst i Toppen oc ere purpuractig farfvede. Frøet/ som der kommer efter / er sortactigt. Roden er fuld aff mange Trefler / oc er varactig/oc forgaar icke om Vinteren.

D.

Pa. 185. No. 35. Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Vrt voxer aff sig selff udi disse Lande mangfoldeligen paa Agrene/som seis naar mand høster; oc giør den gode Luct som mand kand forneme/ saa vel naar mand binder Kornet/paa Agrene/som oc i Laden/ naar slet indhøstet er.

Krafft oc Brug.

E. Huad denne Korn-myntis *Qvalitet*er oc Danligheder er anlangendis/kand der ingen necte / at den jo er varmere udi sin Nature/end de som holdis for at være varme udi den anden Grad / huilcket ocsaa *Galenum* hafuer bevægit / at hand saa got som hafuer tuiflet/oc viste icke enten hand skulle sige den at være varm udi den tredie eller oc i den anden Grad / men dog fiunis hannem allerbest at blifue ved den Meening / at den udi den tredie Grad skulle varme / oc det for hendis Kræfters oc

F. Virckningers skyld som den hafuer; Thi den iblant *simplicia Medicamenta* megit treffeligen aabner/ giør *subt*ijl / *attenue*rer oc *exterge*rer.

For disse hendis Virckninger / er den til Tiderne som icke ville flyde/men tøfve ofuer den bestemte Tijd / bedre end mange andre Vrter / enten den udi infusis eller fomentis eller Cataplasmatis, eller udi Pulver med andre blifuer formen-

G. get oc beblandet.

En huer kand oc letteligen forfare / at den er ofuermaade god imod Lefverens Forstoppelse oc *obstruction:* Den endoc

her-

herforuden er god til at bortdrifue Veyr aff Lifuet / oc der til tiener endoc det *Medicament* som *Galenus* oc *Mesves* hafue ladet berede / huilcket paa Apoteckene kaldis Diacalaminthũ, oc er sammesteds fall.

De giøre sig en god Gierning / som / naar de hafue ont oc plagis aff Colicâ, giøre en liden Pose / oc komme Korn-mynte der udi / oc varme den ofuer it Fyrbecken / oc komme saa nogit varm Vijn der paa / oc legge den saa varm paa Bugen / thi da drifuer den hefteligen Veyret ud. Det samme udretter den ocsaa / dersom mand først kommer Vijnen paa en heed Steen / derneſt legger Posen der paa / oc siden paa Bugen / at den saavel som Mafven kand blifue vel varmet der med. H.

Calcatrippa.

Nafnet.

A. Calcatrippa *seu* Consolida Regalis, **Ridder-spore / Hane-spore / Blaa Hane-fod / Blaa-Knob / Knob i Kornet:** Den kaldis paa Tydsk: **Ritter-sporen / Lerchen-klawe / S. Otilien kraut oder Blum:** Den hafuer paa sine Blomster saa stor en Forandring / at den neppeligen aff nogen kand beskrifuis / end sige / at den aff os her paa denne sted skulle optegnis. Dog ville vi her den vilde Ridderspore beskrifue. B.

Vdvortis Skickelse.

Den vilde Ridderspore hafuer Stengeler / som ere neppeligen saa høye som halfanden Fod / oc vel nogit lafvere / trinde / oc gaa ud i mange Grene / om huilcke der sidde tynde Blade / som ere gandske megit iskaarne / oc ere nogit større end Abrods Blade / oc hafue en mørck-grøn Farfve. Øfverst i Toppen komme der nogle smucke oc deylige Blomster / som sidde C.

No. 36. smuck i Orden oc Rad / bag fra det gaar nogit ligesom it lidet Horn/som er smalt ud til enden/oc ligner en Hane-spore / paa Farfven ere de blaa. Hendis Frøehuse/som den bekommer/ere langactige/ trinde/ oc sortactige. Frøet / som er i dennem / er
D. kantet oc sort.

Pa. 186. Figuren er at see: ☞
No. 36.

Steden.

Denne Ridder-spore/ som vi her hafue beskrefuit / voxer vild paa Marcken iblant Kornet / men den Tamme som haffver saa stor Forandring paa Blomsterne / voxer udi Hafverne / oc blifver siden ocsaa brugt at sætte udi Vrtepotter.

Kraft oc Brug.

E. Det Vand som aff Ridder-sporis Blomster blifuer *destile*rit/ er synderlig got imod Hitzighed udi Øynene / dersom mand bløder Rosene der udi/ oc tager siden it Linklæde/oc dypper der udi / oc legger det paa Øynelogene: Men dersom mand icke hafuer Ridderspore-Vand/da kand mand tage Ridderspor is Blomster / oc bløde dennem udi Rosen-Vand / oc dyppe it Lindklæde der udi/oc bruge det paa fornæfnde Maade oc Maneere.

F. *Crato commen*derer Ridder-spore / at mand den udi vanskelig Fødsels tid skulle bruge/ til at forhielpe Fødselen / at mand den indvortis bruger/oc udi Vijn inddricker.

Cannabis.

Nafnet.

Cannabis, Hamp/ Den kaldis paa Tydsk: Hanff:
A. Den blomstris imod Høsten. Denne Vextis udvortis Skickelsis Beskrifvelse/ gaae vi med Villie forbi / efterdi den baa-

de her i Landet er aff alle gandske vel bekiendt/ saa ocsaa blifver ofte saaet oc dyrcket.

Kraft oc Brug.

Dersom vi icke i begyndelsen i denne voris Vrtebog hafde sat os fore/ hijd at indføre de Virckninger som Vrterne med sig føre udi *Medicinâ*, oc gaa dennem forbj/ som ellers der aff kand giøris/ efterdi det meere hører til en Huußgeraadig Fader; da vaare her vel megit om Hampen at tale.

B.

Men iblant de Middel oc Raad som aff Hamp imod Siugdomme beredis/er det it fornemme/ oc fast det allerbeste/ som Bønderne i Holland (saa som *Dodonæus* vidner) giør oc bruge: Thi de tage Kiernen aff Hampe-Frøe/ som er stødt sønder/ oc lader komme nogen Oos paa/oc udkryste den/huilcken de gifue dennem ind/som aff Guulsoet hafue ont / det første Siugdommen tager fat paa dennem / oc det hielper tijt oc ofte / saa som naar den aff en *obstruction* oc Forstoppelse foraarsagis/ saa at der er ingen Feber eller Kaalde derhos.

C.

Ellers dømmer *Hier.* Bock vel om Hampen / sigendis: Im Land zů Francken / und auch an andern Orten / kocht mann den Hanff-Samen zůr táglichen Speiß / wie die Gersten: Aber in der Warheit/solche Kost ståtz gebraucht/macht ein blöden kalten Magen/ tilgt aus die Wårme und Kraft der Naturlichen Wercke. Det er paa voris Danske Maal saaledis sagt: I det Land Francken/ oc andre Stæder kaager mand Hampe-Frøe til daglig Spise/ ligesom Byg: Men i all Sandhed / saadan Kost ofte brugt / giør Mafven slag oc kaald / oc den fordrifuer Varmen oc de Naturlige Kræfter. Her aff slutter *Agerius* retteligen / i det hand saaledis taler: Gehört vielmehr für die Hůner / dann die legen vil Eyer davon / für Distel-Fincken und dergleichen Vögelin: wa sie doch sein zu viel niessen/werden sie so fet/ daß sie ersticken: Det liuder paa voris Danske Sprock saaledis: Den hører langt meere til Høns / efterdi de giøre mange Eg derefter/oc til Stillitzer oc andre saadañe smaa Fugle:

D.

E.

No. 37. Men om de faa alt formegit der aff at æde / da blifue de saa fæde / at de icke kand tage Luft til sig / men de aff Fædmen maa qvælis.

Men huo skulle derfore ofverkale Indbyggerne udi disse Lande / at de aff Hampe-Frøe skulle kaage sig Grød / efterdi de heller pleye at kaage Grød aff Boghuede-gryn / eller Byg-
F. gryn / eller andet saadant / som er tj gange bedre end den som aff Hampe-Frøe kunde beredis / oc samme er icke alleniste vel smagengis / men endoc sund for Bugen / huilcken den vel *humectere*r oc vedsker / oc besynderligen dersom der kommer vel Smør der udi / oc got Øll der paa: Derfore er det best oc meest sickert / icke at bruge Hamp som en Spijse til at æde / men som it *Medicament* oc Lægedom.

G. Caprifolium, Gedeblad / Skow-Lilier / see udi Vaar-Parten *lit.* C. *Pag.* 37. *No.* 25. huor vi Caprifolium hafue beskrefvit / oc om hendis Kræfter handlet oc talet.

Cardiaca.

Nafnet.

Cardiaca, Hierte-span / Sey-urt: Den blif-
A. ver vel aff somme paa Danske kaldet Galdring / men det er icke ret / eftersom den gaalde Hamp saaledis kaldis; thi om Vaaren / naar den gaalde skal luges fra den som bær Frøe / siger den gemeene Mand / at galdre Hampen. Paa Tydsk kaldis den: Hertz-gespör / Hertz-Kraut / Hertze-gespan: Den blomstris fra Skiersommer til midt om Høsten: Den er det allerførste slags Marrubium, som *Bauhi-*
B. *nus* beskrifver / oc kaldis aff hannem: Cardiaca *seu* Marrubium Cardiaca dictum, fortè primum Theophrasti.

Vd-

Vdvortis Skickelse.

No. 37.

Den skiuder firekantede Stengler som ere tycke/haarde/ to eller tre Fødder høye/ oc hafve en mørck sort-rød Farfve: Hendis Blade ere sortactige/ligesom Nelders/langt større oc bredere end Rubickis/som hafue dybe Skaar: Hendis Knopper ere haarde oc stickendis/ oc sidde omkring Stilcken udi kredtzetal/ fra huilcke der udkomme Blomster/ som ere huide-purpuractig-farfvede/ligesom døfve Nællers Blomstre/dog mindre. Hendis Frøe er lidet oc sortactigt. J steden for Røderne gaae mange Tresler neder i Jorden/ligesom fra it Hofvit. Den gandske Vrt hafuer en sterck Luct/ oc en beeskt smag. C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 186. No. 36.

Steden.

Den voxer mangfoldeligen paa øde Platzer/ paa Volde/ved Grysfter/ oc fornemmeligen ved Gierder oc paa Kirckegaarde. D.

Kraft oc Brug.

Denne Vrt hafuer it langt treffeligere Nafn/ end ellers hendis Brug oc Kræfter ere: Thi enddog den siunis efter hendis Nafn frem for andre Vrter at være tienlig imod Hiertens Siugdomme oc Tilfald; dog tyckis os den icke *immediatè* uden Middel oc ved sig selff det at forrette/ men ickun aff en hendelse/ i det/ det er befunden/ at de som aff det tynde Lifvis ophefvelse oc opblæselse/ Colicâ oc Moderens Siugdomme hafue haft ont/ ere ved det Epithema hiulpne tilpas/ som aff denne Vrt oc smeltet Smør er beredt. E.

Den *Auctor*, som *Dodonæum* hafuer forbedret/ lærer/ at Ormene udi Lifvet kand ved denne Hiertespands Brug/ uden nogen indvortis Lægedom dødis/ dersom vi tage hendis Blade oc kaage udi Malurtis eller beeske Mandelers Olie/ oc der efter legge dem paa Naflen/ huilcket allerbest kand skee/ F.

der-

Cardobenedict er ocsaa god til at *curere* Tyckhørelse oc Døfhed med/ dersom den udi Tide blifuer brugt/ huilcke suagheder alleeniste bør at betrois forsøgte *Medicis*, oc dennem som *ex Professo* tracterer *Medicam artem*, til at *curere*, men huo der om vjdere hafuer lyst at læse/ dennem ville vi hafue henviist til *Scholtzii Epist.* 125.

H. Cardobenedict-Pulver/ Syrup/ Extract/ Decoctum eller Afsød *commen*deris baade i almindelighed imod alle slags ofverhengende Kaaldesiuger / saa oc besynderligen oc i særdeelißhed imod den fierde dags Kaalde / saavel som ocsaa Orme udi Lifvet / huilcke den ocsaa døder.

Det er synderligt oc icke gemeent / det som *Cæsalpinus* om Saften aff denne Urt fortæller/ nemlig/ at den kand stille Blodet / naarsomhelst at Næsen bløder / huilcken *Effect* icke

I. siunis at komme fra hendis aabenbare *Qvali*teter / men ickun fra de skiulte. Thi den er en aff de allerfornemste som tiene imod Forgift/ derfore dersom mand udi Pestilentzis Siugdomme / alt for lenge / oc alt for megit bløder / da frem for andre Urter oc Raad som stille Blodet / udveller mand heldst Cardobenedict / at mand hendis Saft kand drage op i Næsen.

Thi alle Mand vide vel det/ at mand ey bedre ved nogit

K. Middel kand blifue quit fra slemme giftige Siugdomme/ end ved Cardobenedict: Derfore/ udi Pestis Tid/ item naar saadanne Kaaldesiuger gaa i suang som kaldis Petechiales eller Plack-Feber / saa vel som ocsaa naar Børne-Pocker grassere / er det icke at sige aff / huor megit denne samme Cardobenedict er tienlig: For huilcken Aarsags skyld ocsaa Cardobenedict-Pulver/ saa megit som it quintin / saavel som ocsaa det Salt som efter Chymiske Konst aff hende er beredt / udi Vand som

L. aff hende er *destiller*it/ oc giort sødt aff hendis Syrup eller Sucker / kand gifuis den siuge/ hen ved ni eller tj *grana*, det er saa

megit

megit som ni eller ti Byg- eller Pebber-korn ere tunge til / oc lade hannem vel siede der paa.

Oc at det Vand som aff Cardobenedict blifuer *destilleret* / hafuer en treffelig Kraft til at imodstaa Forgift / er nocksom vitterligt aff den Pigis Historie til Pavi, huilcken / der hun u-forvarendis hafde ædit it forgiftigt Eble / oc hun ey kunde ved nogen Middel hielpis til rette igien / er blefuen hiulpen til sin førrige Helbrede igien / der hun bekam Cardobenedict-Vand at dricke. M.

Iligemaade fortællis der om en Dreng / udi huis Hals var kommen en Slange der hand soff / oc gick neder i Mafven / saa at de der til maatte bruge Cardobenedict-Vand: Huad skeer her? Der Drengen hafde drucket Cardobenedict-Vandet / da gick Slangen ud igien fra hannem / huor om / huem videre Kundskab hafuer lyst at hafue / kand læse *Hieron:* Bock udi hans Vrtebog. N.

Cardobenedict-Frøe pleyer mand at indgifue udi varm Viin / naar Siden aff Lefverens Forstoppelse eller Veyr hafver ont.

Til en Beslutning paa denne Historie / paaminder jeg her paa denne sted / huilcket (saa vijt som jeg veed mig at erindre der om) icke hos nogen andre Vrte-Skribentere er at finde / at Blomsterne som disse Cardobenedict-Tidtzler komme frem med / gifue en megit liflig Luct fra sig: Men den nogit nær lige saa snart forsuinder oc gaar bort / som den / Deßmer-Knappene eller Deßmer-Vrterne hafue / (om huilcke tilforne er talet i den anden Part aff denne Danske Vrtebog udi Moscatellæ Beskrifvelse *Pag. 123. No. 111. lit.* H.) besynderlig / naarsomhelst at mand tijt lucter der til: Men denne liflige Luct siunis baade at vederquæge Hiernen oc Hiertet. O. P.

Herforuden er det ocsaa vel værd at paaminde / om den Tuistighed oc *Dissputatz*, som er imellem de tuende *Botanicos*

No. 38. Ruellium & Matthiolum, anlangende Vrten i sig selff: Thi Ruellius siger/ at naar mand enten it Blad eller Gren afplocker / da skal der efter udflyde en blodactig Saft. Men Matthiolus tuert imod siger / at saadant icke vil angaa/ oc endeligen maa være w-sandferdigt. Thi hand siger at hand det w-tallige mange gange hafuer forsøgt/ oc dog alligevel ingen blodig Saft fornummet aff den at være udkommen/ eller i sig at hafue haft. Oc maa vel skee / at det er saa som Matthiolus siger / at hand det saa tijt forsøgt hafuer: Saa er dog alligevel Ruellius derfore slet intet *refuteret*: Eftersom den blodige Saft icke altid er udi Cardobenedicten at finde/ men ickun paa en særdelis oc vis Tid/ huor om vi ville høre *Johan: Bodæum à Stapel*, saaledis tale: *Experientiâ didici (quod ante nos observavit* Fabius Columna *Nobilis Neopolitanus, Vir summus) capitula hujus Cardui, antequam flores pandantur, & florida Majo mense (apud nos Junio Julioq;) recisa, succum sangvineum paucum fundere.* Huilcket liuder saaledis paa voris Danske Maal: Aff Forfarenhed hafuer jeg lærdt det (huilcket den fornemme Neopolitanske Herremand Fabius Columna for os hafuer observeret) nemlig/ at Hofvederne aff Cardobenedict/ førend de udbryde oc faa Blomster udi Maymaanet/ (oc hos os udi Skiersommer oc udi Ormemaanet) med en Kniff afskaarne/ gifve en liden blodactig Saft fra sig.

Q.

R.

S.

Men om denne *Controversie* oc Tuistighed/ hafde vi icke engang paa denne sted villet tale/ om det saa vaare at Cardobenedict-Tidzels Blomster paa alle Tider / som Nellicker/ Fioler/gule Filitter/ꝛc. gafue den liflige Luct fra sig/ som vi tilforn talede om: Men fordi at den blodige Saft hafuer sin visse oc bestemte Tid/ paa huilcken mand den fornemme kand / nemlig naar Blomsterne ere udi deris fejerste oc beste spring: Saa er det oc med Blomsterne beskaffet/ at de gifve den liflige Luct fra sig/ alleeniste naar de vel ere udsprungne / oc komme til

T.

deris

deris fuldkommen Storlighed / dog at de icke hafue staaet for lenge/ oc begyndt at sætte sig til Frøe / oc naar de icke ere vaade aff Dug eller Regn; siuntis det os raadeligst / ocsaa her om paa denne sted at paaminde for den gemeene Mands skyld / som understaa sig tijt at dømme om det / de ingen Grund eller vis Forfarenhed hafue: Huilcke ocsaa / maa vel skee / naar de komme til Cardobenedict-Blomster / oc der til lucte / icke strax den liflige Luct som vi hafue talet om / fornumme / icke skulle undsee sig for at sige: Denne *Observation* om Cardobenedict-Tidtzels Luct / oc andre deßlige Gierninger hafuer intet paa sig / oc er ickun Lapperi: Eller oc den er icke Sandheden gemees / oc mand hafuer haft / naar saadant er bleffuet antegnet i Hofvedet *loco cerebri peponem*, det er / mand hafuer værit ofvermaade u-forstandig oc sandtzeløs. Men her heder det / mine kiere Venner / (at jeg mig forsuare maa) at gifue act paa Omstendigheden som vi hafue talet om / huilcket endeligen er fornøden at mercke udi denne Cardobenedictis oc nogle andre Urters Luct. Saa see vi her aff / at endoc her paa denne sted / den *JCtorum* Regel er vis: *quod levis circumstantia sæpè variet totum Casum*, det er: At en liden Omstendighed kand ocsaa forandre den gandske Sag.

No. 38.

V.

X.

Y.

Oc dette bør alle de (at jeg saa skal min Moders-Maal bruge: sie heissen Heintzen oder Kuntzen) sig at føre til Gemyte / som ere saa ofuermaade hitzige i Hofvedet eller for Panden / oc hafue saa stor lyst til at foracte / igiendrifue oc *refutere* andre / oc det foruden nogen vis Forfarenhed / at de bygge ickun paa sandactig Grund oc *Fundament* / huilcken Bygning lettelig aff sig selff forfalder. Thi det skeer vißeligen med dem / at jo længere de gaa frem udi saadant deris Forsæt / med slig Otiutatz / jo længere komme de fra Sandhed; Ja de endeligen komme saa vijt der fra / som Spitzbierg ligger

Z.

 fra

No. 39. fra Caput bonæ spei udi Africâ; eller som Solens Opgang er fra hendis Nedergang. Men huor om Altingist er/saa staar det dog saa fast som en Norsk Klippe oc aldrig ryggis: Veritas odium parit; eademq; supprimitur qvidem sed non opprimitur. det er: Sandhed er vel en Moder til Fiendskab/ huilcken i hendis Barnefødsel undertiden undertryckis/ oc gifuer sig ved at drage/men kommer sig dog igien. Huor paa vi her it skinbarligt Exempel hafue i den Tuistighed som fordum var imellem Ruellium oc Matthiolum: Men nu vil jeg (*ne in publica commoda peccem*) dem lade være begrafne/oc gaa vjdere frem i voris Forsæt/ oc Mariæ-tidtzels Kræfter beskrifve.

Aa.

A.

Carduus Mariæ.

Naffnet.

Carduus Mariæ, Mariæ-Tidsel/Sempertine-urt/Sempertinekorns-Tidtzel/ Huid plettret Tidtzel: Den kaldis paa Tydsk: Marien-Distel/ Stech-Kraut/ Vehe-Distel: Den blomstris fra Ormemaanet/til hen i Høsten: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Carduus maculis albis notatus vulgaris, det er: Den gemeene huid plettrede Tidtzel.

B.

Vdvortis Skickelse.

C.

Mariæ-Tidtzel hafuer store/ brede/ huide oc paa siderne kærfvede Blade/ oc hafuer mange haarde oc huasse Pige paa sig/ med huilcke den er ligesom bevæbnet/ men Bladene ere intet lodne som Vey-Tidtzelers/ men slette oc liusegrønne/ oc

der

No. 39.

der er paa dennem her oc der ligesom dragne mange Pricker oc Strifver / oc de samme ere huide / oc hafue en Melck-farfve: Stengelen er høy / tyckere end en Finger: Blomsterne som aff Hofvederne kom̃e / ere med huasse Pige bevæbnede / oc ere fulde med saare smaa purpurfarfvede Klebre: Frøet som er inden i Følmen / er ligesom de store huide Veytidtzelers.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 189. No. 39.

Steden.

Denne Vrt / som mangfoldeligen groer her i Landet / voxer gierne udi Kaal-Hafver / saavel som ocsaa udi andre Hafver.

Kraft oc Brug.

E.

Med stor Flijd oc Omhyggelighed at søge / huad for *Temperament*, *Qualitet*er oc Natur denne Mariæ-Tidtzels Vrt monne hafve / er ingenlunde fornøden / efterdi den endnu udi voris Tijder aldeelis intet actis paa Apoteckene: Men det Vand som aff denne Vrt blifuer *destiller*it / *commender*is oc berømmis tijt oc ofte til Brystens / Lungens / Lefverens / Miltens / Nyrenis oc Moderens Suagheder oc Tilfald at *curere*, saa vel som til deris *Obstructiones* oc Forstoppelser at aabne. Herfore er det vist / at den aff sin Natur er *tenuium partium* oc *sub*tijl.

F.

Hendis Frøe holde vi ocsaa for at være maadeligen varm / oc *tenuium partium*, oc det hafuer en fornemme Brug udi Pleuritide eller Side-Bulde / oc for Sting udi Siderne / dersom dette samme Frøe blifuer indtaget udi Marie-Tidtzels egit *destiller*ede Vand; Eller ocsaa beblandede med søde Mandeler / oc berede der aff en Mandelmelck til den selfsamme Brug.

G.

Carum, Kommen / Dansk Kommen / see udi

den

No. 40. den næstforegaaendis Part/ huor vi *lit.* C. *Pag.38. No.26.* den med sine Kræfter oc Virckninger beskrefuit hafue.

Caryophyllæus flos.

Nafnet.

A. Caryophyllæus flos, Neglicker/ Neglicke-Blomster/Eenfacke Neglicker: Den kaldis paa Tydsk: Någel-Blumen: Den blomstris den gandske Sommer: Den er det tredie slags Neglicker som *Bauhinus* beskrifver / oc kaldis aff hannem: Caryophyllus altilis major, det er: Den store Hafve-Neglicke.

B. Vdvortis Skickelse.

De store Neglicker hafuer slette Stengler/ trinde/ halfanden Fod høje/sielden højere/fulde med Knæer: Hindis Blade gaa tuende ud fra huert Knæ/huilcke ere langactige/haarde/smalle oc spidtze ud til enden/ paa Farfven ligesom huide-graa/oc graaactig blaa: Blomsterne ere deylige / oc kommer ud aff lange/trinde oc tandactige Knopper / oc gierne aff sex blade bestaar/ huilcke ere eenfacke. Men de som ere dobbelte / hafue endeligen fleere Blade/huilcke ere i enden iskaarne oc kærfvede/ oc det ene ligger paa oc ved det andet/de samme hafue en megit liflig Lucht/med huilcken de ligne de Indianiske Neglicker: Deris Farfve er nu en bleeg purpur-farfve / nu en mørcke-rød/ nu en huid / eller huid-purpur-farfve/ nu atskillige slags Farfver: Midt ud fra dennem gaa tuende huide klefveractige tingester/foruden Klebrene i sig selff. Frøet er i nogle smaa Frøehuse/ oc er lidet oc sort. Rødderne ere fulde med Trefler.

C. Figuren er at see: ☞ Pa. 190. No. 40. Item: Pa. 191. No. 41.

Steden.

Neglicker blifue en deel førde her ind i Riget fra andre Ste-

Steder / en deel forpodede / oc en deel saaede / men de der blifue saaede forandre sig megit.

Kraft oc Brug.

Der ere saare atskillige Meeninger iblant *Botanographos* oc Vrteskribentere om denne Vrt / idet en deel aff dennem sige / at denne Vrt hafuer vel værit de gamle *Medicis* bekiendt / men dog aff dennem med it andet Nafn at være kaldet. Andre tuert imod sige / at den ickun dennem / som nu sidst hafue lagt sig efter Vrter / at være bekiendt / huilcke oc derforuden forundre sig derofuer / (iblant huilcke er ocsaa Ruellius) at saa fornemme / oc saa lifligt it Blomster er gandske efterladt oc gaaet forbj aff de Gamle / at de der om icke hafue handlet oc talet / huilcket for sin Deylighed oc atskillige Farffver siunis icke at være ringere end Rosen. D.

Nu omstunder ere ingen Apoteckere som jo Aarligen indføre Neglicke-Blomster / huilcke paa Apoteckene blifue kaldede Flores Tunicæ. E.

Deris Smag saavel som ocsaa Luct gifuer nocksom tilkiende at de ere varme oc tørre / thi de hafue en liflig Luct / lige som de Indianske Neglicker / som tilforn er sagt / men de hafue en beeskactig oc skarpactig Smag.

Disse Neglickers Blomsters bruge vi enten til at *præservere* oc bevare os der med fra store Siugdomme; Eller oc til de samme at læge. De ere ofvermaade gode imod Verckbrudenhed / Popelsie / Krampe / den fallende Siuge / Befvelse / Hierte-Pick oc Syncopen. F.

Ja de icke alleniste derforuden fra Pest *præservere* oc bevare / men endoc *curere* oc læge dennem som med den samme ere befængde. G.

Dersom de tørre Blomster blifue kaagede udi Vand / oc mand med deris Decocto strax vil udskylle Munden / den

 stund

ſtund det endnu er varmt/ da pleye de at forlindre Tandverck oc Pijne; Men til denne Brug blifue icke alleeniſte Blomſterne brugte/ men endocſaa den gandſke Vrt.

Dette ſamme Decoctum eller Affød / aff Blomſterne eller ocſaa aff den gandſke Vrt / maa mand nock *commendere* fattige Quinder/ udi Barnefødſels Tijd; Thi det holdis for/ naar det paa fornæfnde Tijd blifuer drucket / icke alleniſte at giøre Fødſelen læt/ men endocſaa at forlindre Smerten efter Fødſelen/ huilcken pleyer megit at beſuærge dennem ſom vanſkeligen forløſis / oc hafue haarde Barſelſenge.

H.

Til alle diſſe fornæfnde Bruge tager mand ingen iblant ſaa mange atſkillig ſlags farfvede Blomſter / uden allene dennem ſom med en mørcke-rød-farfve ofuergaae alle de andre: Diſſe pleyer mand at tørre udi Skygge/ oc komme dennem udi de Poſer eller til de Epithemata, ſom mand baade til Hofvedet oc Hiertet bruger.

I.

Naar mand tager det nederſte oc huide aff diſſe Blomſter huilcket *Botanici* kalde Ungves, beredis der it *Conſerva* eller Edicke der aff / huilcke begge udi Peſtis tijd høyeligen bør at actis oc ſkattis.

Huo der vil giøre *Eſſentiam Caryophyllorum* efter Chymiſke Kunſt aff diſſe ſkiønne Neglicke-Blomſter / de efterfølge her udi heldſt Anglum Salam oc hans *Manuduction*, ſaa ſkal de bekomme den beſte.

K.

Der er en Syrup paa ſomme Apotecke tilkiøbs/ſom aff diſſe Blomſter er beredt/ huilcken oc i lige maade til fornæfnde Suagheder *commen*deris kand/ oc ſkal den vel beblandis med Boras-Vand / Kaneel-Vand / *ſimplici* eller *citratâ*, Hiertensfryd-Vand / Liliéconvall-Vand/ eller andet ſaadant.

A.

Cattaria herba.

Nafnet.

Cat-

No. 42.

Cattaria herba, Sisenbrandt/ Katte-Fod/ Katte-urt/ Katte-glæde/ Katte-Mynte: Den kaldis paa Tydsk: Katzen-Müntz/ Katzen-Nept: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første Katte-Mynte/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Mentha cattaria vulgaris & major, Det er/ Den store oc gemeene Katte-Mynte.

B.

Udvortis Skickelse.

Denne Urt voxer høyt op i Veyret: Hendis Stengel som den skiuder er høyere end halfanden Fod/ kantet/ fuld med Strifver/ oc hafuer mange Grene: Hendis Blade ere brede oc kærfvede paa siderne/ oc ligne Hiertensfryds- eller Rubickis Blade/ men dog længre. Blomsterne ere bleegguul-huid-actige/ huilcke endeel gaa om de øfverste Stilcke/ endeel sidde øfverst oppe i Toppen lige som it Ax eller Klynge. Roden er varig/ oc er aff mange Trefler sammensat. Den gandske Urt med sine Blade oc Grene er bløød/ oc er med en graaactig Loddenhed ofverdragen. Hendis Luct er sterck oc besuærlig for Hofvedet. Hendis Smag er hitzig/ oc der til nogit lidet beesk.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 192. No. 42.

Steden.

Den voxer aff sig selff vild udi gammel Jord/ som er vedskactig oc fuctig.

Krafft oc Brug.

Der *disputeris* vel om denne Urt/ huilcken nu omstunder er den gemeene Mand saare vel bekiendt/ hafuer ocsaa aff de gamle *Medicis* værit brugt: Men efterdi saadan *Discurtz* slet intet tiener til den gemeene Mand/ ville vi gaa den aldelis forbi/ oc ickun hendis Kraft oc Brug fremsætte.

E.

Dersom vi hendis *Temperament* anseer/da er den varm oc tør udi den tredie Grad.

Medici bruge denne Vrt ofte til Bad / som de skal bade sig udi/som ere wfructsommelige/ oc som Tiderne icke vel ville flyde for.

F. Som en Drick brugt/ kand den neppeligen gifuis nogen Quinder ind / uden dennem huilcke icke letteligen ofuer denne hendis Smag vemmis.

Derfore skal icke nogen forundre sig derofuer/om de fornemme somme *Auctores* ocsaa at komme Nepetam udi de Dricke som tiene til Tiderne at drifue/oc komme dennem til at flyde: Thi de tage icke Sisenbrandt eller denne Mentham Cattariam der til/men it slags Korn-Mynte/nemlig Calamintham pulegii odore *sive* Nepetam, som aff *Bauhino* er saa kaldet / oc paa Danske kaldis: Mynte med Polleyis Luct. Oc dette hafue vi her optegnet for deris skyld som hafue lyst til at læse andre Vrtebøger / at de dennem dis bedre kand forstaa/ oc dis større Vnderretning her om bekomme.

G.

Centaurium minus.

Nafnet.

A. Centaurium minus, Tusind-Dyder/ Aggerum/ Jord-Galde: Den kaldis paa Tydsk: Klein Tausen-Gulden/ Fieber-Kraut; Erdt-Galle: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Centaurium minus, det er: Den liden Tusind-Dyder.

B.

Vdvortis Skickelse.

Tusind-Dyder er en liden Vrt oc Vext/ oc kommer frem med en kantet Stilck/ som er en spand eller en halff Fod

høy: Hendis Blade med deris Skickelse oc Storhed ligne S. Hans Vrtis Blade: Hendis Blomster/som sidde øfuerst i Toppen / hafue en Purpur-rød Farfve / som ere mindre end Bonde-Neglickers Blomster/om Dagen ere de aabne / men om Aftenen luckis de til: Deris Frøehuse / som de bekomme/ ere smaa oc langactige/ oc ligesom it Huedekorn/ oc i dennem er der gandske smaat oc lidet Frøe. Roden/ som den hafuer/er liden/ haard / oc til ingen ting brugelig.

No. 43.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 193. No. 43.

Steden.

Denne Vrt voxer mangesteds vild aff sig selff / saa som paa Oor-Agre/Oordreff/ saavel som ocsaa ved Strandsiden oc Søkanten/oc undertiden udi Skofven.

D.

Kraft oc Brug.

Denne Vrt er vel liden aff sin Vext/som nu er sagt/men dersom vi ansee hendis Kræfter oc Virckninger / da er det vitterligt/ at den ofuergaar mange store Vrter / oc derfor er den ocsaa paa Danske kaldet **Tusind-Dyder**/ oc paa Tydsk/ **Tausen-Gülden-Kraut**/ saa som den der vel bedre oc kosteligere er end Tusinde Gylden.

E.

Der er ingen som tuifler / at den jo hafuer værit de gamle *Medicis* bekiendt/ saa at de endocsaa forsuare alle samdrecteligen det / at den er den samme som *Galenus* oc *Dioscorides* tale om. Men huor høyt at de gamle *Medici* hafue actet denne Vrt/kand mand vel her aff letteligen slutte / at der iblant *Galeni* Skrifter findis en heel Bog/som handler om Centaureæ eller Tusind-Dyders Kræfter / udi huilcken Bog denne Vrt vijtløfteligen oc høyeligen berømmis / oc denne samme Roes oc Berømmelse korteligen udi en *Summa* udføris saaledis: *Revera incredibilia existimantur ea quæ de* Centaureâ *nar-*

F.

No. 43. *narrantur, ita multas & difficiles paßiones curat.* Huilcket paa voris Danske Maal liuder saaledis: J all Sandhed/ det meenis wtroligt at være/ som fortællis om Tusind-Dyder/ saa mange oc vanskelige Tilfald læger den. Ellers/ alle hendis Berømmelser at opregne/ vil ingenlunde tilstedis/ efterdi vi os paa Korthed beflitte.

G. Maaden huorledis mand skal berede Extracta oc Essentier aff denne Urt/beskrifvis udi fornæfnde Bog saa artelige/ at *recentiores Medici* icke nogit der udi kand hafue at laste/ eller nogit der til at legge/ saa at de som ville tilskrifve sig allene at hafue *inventeret* oc paafundet saadan Maade/ giøre det ickun aff idel Ærgierighed.

H. It synderligt got Raad holder den *Auctor* som den Bog nu omtalt bleff hafuer giort/enten hand er *Galenus* selff/ eller en anden/ denne Tusind-Dyder at være/ til at *curere* galne Hundis/ oc andre forgiftige Diurs Bid/ saa som mand kand see udi det første Capitel aff samme Bog/ oc besynderligen udi det tifvende.

I. For denne hendis *Effect* oc Virckning skyld tager Palmarius med all rette den udi sit *Præsentaneo Alexipharmaco*, som er it vist Raad imod Forgift/ om huilcket hand siger/ at det er saa forsøgt/ at hand icke hafuer seet nogen/som det brugt hafuer/ som jo der ved er fra store oc farlige Siugdomme befrijet.

K. Huo der vil/ kand naar Nøden krænger/ lade sig det samme paa Apotecket efter deris Konst berede/thi det blifuer ellers icke giort eller soldt der sammestedz. Men huo som icke haffver Raad til at kiøbe det/ kand berede sig it Decoctum eller Affsød aff Tusind-Dyder/ det samme er ocsaa ofuermaade got for Slange-Bid/ dersom mand huer Dag indtager det.

Herforuden er Tusind-Dyder it ofuermaade got Raad imod Lefverens/ Miltens oc Krosens Forstoppelser/ huilcke

No. 43.

den med sin beeske Smag aabner / derneſt med den Natur / at den binder / oc ſtyrcker diſſe fornæfnde Parter / at de icke letteligen der efter ſkal i ſaa maade beſuærgis.

Herfore er hendis Pulver / ſaa megit ſom it quintijn deraff udi Valle drucket / got for dennem ſom ere guulſottige / oc udi Vjn druckit / er det got for dennem ſom ere Vatterſottige.

L.

Derforuden er denne Tuſind-Dyders Vrt god til Saaer at ſammenlæge / være ſig de enten ere ferſke Skader / eller oc gamle Bulder / huilcke den heeler oc opfylder med Kiød / i det den tørrer oc *abſtergerer* dennem.

Det er it viſt oc ofte forſøgt Raad til Tiderne at drifue / at naar Quinderne aff Tidernis Forſtoppelſe hafue ont / de da med Tuſind-Dyders Decocto eller Afſød / ſaa megit ſom en Pegel faſtendis varmt indtaget / dennem fremlocke.

M.

Dette ſamme Afſød døder ocſaa Ormene udi Lijfuet / om det blifuer drucket: Oc derſom Vrten ſom it Cataplaſma blifuer bered / oc lagt paa Naflen / da giør den at de uddrifuis. Oc maa mand ſiude Vrten vel udi Olie / ſaa er den god at ſmøre Bugen med imod Orme / ligeſom Oxegalde med Malurters Knopper oc Blomſter / huor om vi handlet hafue i denne ſamme Part *lit.* A. *pag.* 152. *No.* 2. I.

Derſom der er nogen ſom hafuer ont aff den ſkreckelig oc forfærdelig Siugdom / ſom ellers icke er gemeen / huilcken kaldis Phthiriaſis, det er Luſe-Siugdom / dennem raadis at de ſkal bruge iblant andre Vrter ocſaa Tuſind-Dyder / oc toe ſig vel der med i it Kar-Bad.

N.

Efter Chymiſke Konſt beredis der it Salt aff denne Vrt / huilcket aff vis Forfarenhed ſigis at være tienligt imod den Kaalde / den at bortdrifue: Huorfore Vrten i ſig ſelff aff ſomme κατ' ἐξοχὴν ſom mand taler / kaldis Febrifuga, det er / den ſom kommer den Kaalde til at bortfly.

O.

Det Vand ſom efter *Deſtillere*-Konſten blifuer *deſtilleret*

ret oc brændt aff Tusind-Dyder / blifuer ofte brugt aff *Medicis* til at indgifue Pulverer der udi imod den Kaalde: Desligiste dette Salt / henved ti / tolff / eller femten Gran / eller Bygkorns vect / oc gifuis de siuge ind som aff huer anden dags Kaalde hafue ont / nogit lidet førend Siugdommen vil angribe oc antaste dennem / at de der efter vel suede kand.

P. Den Lud som aff Tusind-dyders Decocto eller Aff-sød giøris / giør Haaret guult / som Pigerne gierne ville hafue: dersom de oc toer Ringorme der med / da forsuinde de oc gaa bort der ofuer.

Centumnodia, Hundrede-Knuder / S. Innocentii Vrt / See udi denne samme Part / *lit.* P. *322. No.172.* huor vi Polygonum ville beskrifve.

Cepa.

Nafnet.

A. Cepa, Rød-Løg / kaldis paa Tydsk Zwieblen: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Cepa vulgaris, Det er: Den gemeene Rødlog.

Huorfore at Rød-Løgs Beskrifuelse oc Figur / icke her er indført / kand mand slutte aff Avenæ eller Hafrens Historie *Pag. 175. No 15.* A: Thi det selfsamme som vi der om Hafren sagt hafue / ville vi ocsaa om Rød-Løg oc nogle andre hafue forstandet. Derfore ville vi ickun Rød-Løgs Kraft oc Brug paa denne sted beskrifue.

B. Krafft oc Brug.

Vdi Allmindelighed er der stor Forskiel oc underskeed paa Rød-løg / men mand maa gifue act paa det Lands Luft / oc Jorden som de voxe paa / at mand diß bedre kand udvælle dennem

som ere skarpe til Lægedom / oc dennem som icke ere saa sterck luctendis eller saa skarp smagendis giemme udi it Ebleskab eller andet saadant til Madden.

Sandeligen/de som aff Laalland/Falster oc Amager plesse at selgis/ ere ligesom midt imellem de skarpeste oc de mildeste/ saa at mand dennem baade til *Medicament* oc Lægedom / saa oc til Spijse bruge kand.

C.

Men det hør en forstandig Huußfader til at vide / huorledis mand med dennem skal omgaais / at de mangfoldeligen kand voxe / oc der hos blifue store oc icke smaa / huilcket de aff *Agerio* maa lære / som udi *Hieron*: Bocks Tydske Vrtebog saaledis taler: So Zwibelsamen mit abnemendem Liecht gesähet würt/ gerathen sie übel / bleiben klein und dürre: Mit zunemendem aber werden sie gros und saftig. Da mit sie lang frisch und gůt bleiben/ soll mans erstlichen in der Sonnen dörren und hernach in ein drucken luftig Orth aufhencken. Huilcket paa Danske er saaledis sagt: Dersom mand saaer Rød-Løgs-Frø naar Maanen tager aff/ da blifue de onde / smaa oc tørre: Men dersom der blifuer saaet naar Maanen tager til / blifue de store oc saftige. Men paa det at de kand længe blifve friske oc gode/skal mand først tørre dennem imod Solen / derneſt henge dennem op paa en tør oc lustig Sted.

D.

Galenus vidner om Rød-Løg / at de ere *craßarum partium*, det er tycke aff sin Natur/oc er aff deris Tal/som ere varme udi den fierde Grad.

E.

Hippocrates lærer / at de ere *Oculorum aciei commodæ, corpori vero noxiæ, quod calidæ ac æstuosæ sint*; Det er: De gifue Øynene en klar oc starp Siun / men ere Legemet skadelige / eftersom de ere gandske varme oc saare hitzige.

Der ere vel mange som udi fleng æde Rød-Løg/ oc ey acte huad for *Temperament* oc Natur de hafue. Men dersom vi ville adlyde *Galeno*, da skal de allene æde dennem som ere *pituitosi*, det er/ de som ere fulde med ofuerflødig Vedske: Men de

F.

 som

som ere *biliosi*, det er / de som Galden ofte opstiger paa / dennem skal de ingenlunde tilstedis.

Men huor skadelig Rød-Løg saavel som ocsaa Huide-Løg er dennem / som aff Frandtzoser hafue ont / hafue vi aff Fallopio tilforn udi Huide-Løgs Historie *noterit* / i denne samme Part *lit.* A. *Pag.160. No. 10. lit. I. K.* huor vi Allium oc dens Kræfter oc Natur hafue beskrefvit. Men nu ville vi handle om / til huad for Siugdomme denne Vext tryggeligen oc uden nogen Fare kand brugis.

G.

Raa Rød-Løg maa mand bruge til at fremlocke / besynderligen de spæ Børns Haar / at mand samme Løg skærer midt i to / dypper dennem udi Honning / oc der efter / naar mand tilforn det gandske Hofvit med en Rage-Kniff hafuer raget / smør det der med / huilcket Raad / der som Moderne nogit tjere brugte / skulle det icke saa ofte hende sig / at deris Drenge- saavel som Pige-Børn / den stund de ere udi opvext / skulde være saa skallede oc tyndhaarede.

H.

Saften aff Rød-Løg udi Vijn eller Øll drucket / drifuer Tiderne / ja den endocsaa paa fornæfnde Maneer brugt / døder Ormene udi Lifuet.

Dersom den med Rude-Blade / nogit lidet Edicke / oc nogit lidet Honning blifuer forblandet / oc den som it Cataplasma blifuer lagt paa galne Hundis Bid / kand den / efter *Dioscoridis* Meening / heele dennem.

I.

Dersom raa Rød-Løg blifuer vel saltet / da kand mand / som visselig forfaret er / læge brændte Skader der med / dersom mand strax w-fortøfvit / førend Baablen opkommer / eller brystter i tu / legger den der paa. Paa samme Maneer brugt / er den ocsaa god til Vorter at borttage.

K.

Dersom mand dennem under den heede Aske med nogit lidet Theragelse steger / ere de gode imod Pest: Men den Maneer oc Maade som de skal beredis efter / er denne / huileken aff

Sebicio, som *Hier:* Bock hafuer forbedret/ er saaledis optegnet: Eine grosse Zwibel außgehülcht/ und mit Tyriach gefüliet/ wider mit dem abgeschnittenen Deckel zugedeckt/ und in ein heisse Aschen gelegt/ weich gebraten/ darnach daß euserst abgeschölet/ den Saft auß gedrucket/ der ist treffenlig gůt wider die Pestilentz/ so jhemand die Sucht ankompt/ der drinck alßbald diesen Saft warm/ und halte sich in einem warmen Bett zům schwitzen. Huilcket paa voris Danske Maal saaledis er fortolcket: En stor Rød-Løg udhullet inden i/ oc med Theragelse opfyldt/ derefter tildecket igien med det som først er afstaaret/ oc siden lagt under de heede Emmer at stegis/ indtil den blifuer bløđ/ oc dernest skalet/ oc Saften der aff uddrucken/ er treffelig god imod Pestilentz/ saa at huer som denne Siugdom paakommer/ dricke denne Saft varm/ oc holde sig i en varm Seng indtil mand der paa kand suede.

L.

Men *Hieron:* Bock/ *Lobelius* oc andre raade os at vi icke alleeniste skal indgifue de Suage denne Saft/ som saaledis er udkryst/ men endocsaa/ dersom det giøris fornøden/ oc Pestilentz-Bylder lade sig tilsiune/ legge det som bleff til ofuers fra det som udkryst er/ som it Cataplasma paa Bylden/ saa drager det hull paa den.

M.

Andre tage ocsaa stegt Rød-Løg/ beblande den med Suurdey oc Lillie-Olie/ oc den paa fornæfnte maade oc Maneere bruge. Men med saadanne Raad ere alle deris Bøger fulde/ som om Pest/ oc *Præservativ* der imod hafue skrefvit/ huilcke mand kand læse/ om behoff giøris/ oc Fornødenhed det udkræfver.

N.

Cervicaria.

Naffnet.

Cervicaria, Hals-Urt/ Store vilde Klocker: Den kaldis paa Tydsk: Halß-Kraut: Den blomstris udi Skiersommer/ Ormemaanet/ oc udi Høstmaanet: Den er den siuende som *Bauhinus* beskrifver/ oc kaldis aff hannem:

A.

 Cam-

No. 44. Campanula vulgatior foliis Urticæ, vel major & asperior, det er: Den gemeene store oc huasse/ eller Nelders-Bladede Klocke.

Udvortis Skickelse.

B. Hendis Stengeler ere halfanden Fod høye/eller høyere/ kantede/ huasse/ oc ligesom fulde med Haar: Hendis Blade ere nogit huasse/ brede oc spidtze ud til Enden/ oc kærfvede ved Siderne. Disse Blade ligne baade med Farfven oc udvortis Skickelse Nelde-Blade. Hendis Blomster gaa ud ved Stenglene/ oc ligne den gemeene Rapuntzels Blomster/ dog ere de tre eller fire gange saa store: Yderst i enden hafue de fem dybe skaar/kløftede/ oc inden til nogit lodne/ paa Farfven ere de enten huide eller Purpur-farfvede/ oc ligesom blaaactige.

C. Figuren er at see:

Pa. 194. No. 44.

Steden.

Denne Urt er en gemeen Vext/ oc voxer mangfoldeligen her i Landet udi Skofve oc udi Krat/ oc besynderligen lader den sig finde iblant Tornebuskene.

Kraft oc Brug.

D. Denne Urt hafuer neppeligen værit brugt aff nogen aff de gamle *Medicis*, men *recentiores Medici* ville at den skal hafue en kaald *Temperament*, oc at binde: Huorfore de hendis Rødder imod den Heede som er udi Munden oc Suelgit i Halsen bruge/ at de med hendis Decocto eller Affsød skylle Halsen.

Chamæmelum.

Nafnet.

A. Chamæmelum, Cammeel-Blome/ Commen-

mende-Blomme: Den kaldis paa Tydsk: Chamillen/Gamillen/Laugen-Blum/Magd-Blum: Den er den første iblant alle slags Camelle-Blommer/som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Chamæmelum vulgare Leucanthemum Dioscoridis, det er: Den gemeene Cameel-Blomme/ eller den som er holdet at være Leucanthemum, huor om Dioscorides paaminder. Det er vel alle nocksom vitterligt/at der ere tuende slags Cameel-Blommer: Den som vi nu hafue talet om/ oc den som er den anden hos *Bauhinum*, huilcken aff hannem kaldis: Chamæmelum nobile, *sev* odoratius, det er: Den æddel eller velluctendis Cameel-Blomme: Huilcken *Medici recentiores* holde langt bedre end den første/ oc den gemeenligen blifuer kaldet Chamæmelum Romanum, Det er/ Den Romske Commeel-Blomme.

B.

C.

Udvortis Skickelse.

Den første Cameel-Blomme vi hafue talet om/hafuer tynde Stengeler/som ere halfanden Fod høye/ oc gaae ud i mange Greene. Hendis Blomster ere i Toppen/ gule midt i/ oc uden til huide; thi der gaar uden om det gule/ Blomsterets egne huide oc smaa Blade/ huilcke huer for sig ere smalle oc langactige. Rødderne ere smaa oc fulde med Trefler.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 195. No. 45.

Det andet slags Cameel-Blommer/ som vi sidst talede om/nemlig de Romske/ skiuder mange Stilcker fra sig/ huilcke icke gaa lige op i veyret/ men ligge ned/ oc lige som krybe ud med Jorden: Hendis Blade ere smalle/oc saa som smaaskaarne som den forrigis/ men større oc meere grønne: Hendis

E.

No. 46. slags er alleniste gandske gemeent/ oc skeer *per infusionem*, at mand ickun kommer Olie paa Blomsterne. Det andet slags Olie er ofuermaade skiønt/ oc beredis formedelst Chymiske Konst/ huilcket med sin Farfuis Dejlighed oc Lifflighed ey gaar langt fra en Saphiir-Steens Deylighed/ thi den hafuer en herlig oc en kiøn høy Himmelblaa Farfve.

O. Den første bruger mand udvortis/ til at fremlocke Vedskerne fra de inderste Parter/ at naar Huden er aabnet oc giort tynd/ de da saa sacteligen kand *exhalere* oc forsuinde; Oc skal mand neppeligen finde it bedre *Medicament* til at stille den Trætthed/ som aff sig selff kommer paa een/ end denne fornæfnde Olie/ huilcken derforuden er god for dennem som Krampen drager/ oc hafue ont aff Querckebylder: Item dennem som aff Steen plagis. Denne samme blifuer oc beblandet udi Clystijr/ at mand Bugens Smerte/ være sig i huad for nogen den er/ der med kand forlindre oc stille.

P.

Det andet slags Cameel-blommis Olie/ som efter Chymiske Konst blifuer bered/ er ypperligere end den til disse fornæfnde slags *Medicamenter* enten bør eller kand tagis: Men den/ med nogit varmt Vijn/ som den kand indtagis med/ oc med nogit lidet Sucker/ der til tillagt/ kand gifuis alle dennem/ som væmmes ved at dricke Cameel-blomsters Affsød for fornæfnde Siugdomme.

Q.

Chelidonium, Suale-Vrt/ Selidonie: See udi næst forbigaaende Part/ *lit*. C. *Pag. 44. No. 32.* oc *Pag. 45. No. 33.* huor vi baade Chelidonium majus oc minus hafue beskrefuit/ oc om deris Kræfter oc Virckninger talet oc handlet.

Chamæpitys.

Nafnet.

Chamæpitys, Slag-Vrt/ Jwen-Vrt: Der er fornemeligen tuende slags/ den ene kaldis paa Tydsk: Erdt-pin/ Erdt-kifer/ Je länger je lieber/ Schlag-Kräutlein: Den anden kaldis gemeenligen paa Tydsk: Vorgis mein nicht/ Juen-kraut/ Edel Gamanderlen/ Feldt-Cypres: De blomstris ungefær paa en Tijd/ Nemlig/ udi Skiersommer oc Ormemnanet. Den første er den tredie udi Ordenen hos *Bauhinum*, oc den kaldis aff hannem: Chamæpitys lutea vulgaris sive folio trifido, det er: Den gemeene gule Slag-Vrt/ eller den trekløft-bladede Slag-Vrt. Den anden blifuer aff hannem henført til Drue-Vrter/ oc er den tredie udi Ordenen sammesteds/ oc den kaldis aff hannem: Botrys Chamædryoides, Det er: Drue-urt med Gamanders Skickelse/ eller Gamander-actig Drue-urt.

A.

B.

Vdvortis Skickelse.

C.

Den første aff disse tuende slags Vrter/ som vi her handle om/ kryber ofven paa Jorden/ med sine mange smaa Stilcker: Den skiuder sine Blade ud fra huert Knæ/ huilcke ere langactige/ smalle/ oc udi trende Parter kløftede: Blomsterne/ som komme ud ved siden hos Bladene/ som de udskiudis/ ere gule. Den gandske Vrt er nogit lidet lodden: Med sin Luct/ som den gifuer fra sig/ ligner den Harpix/ som aff Grane-Træ udgaar/ eller ocsaa den som aff Lercken-Træ udkommer.

D.

Figuren er at see: ☞ Pag. 197. No. 47.

Den anden Vrt/ som vi her tale om/ Jwen-Vrt/ eller

No. 48. Gamander-actig Drue-Vrt kaldet/ kommer frem med nogle Stilcker / som ere tyckere end den forrigis / derhos ocsaa fire-kantede oc Knæ-fulde. Grenene ere tilbagebøyede. Bladene ere brede/oc udi mange Parter deelede. Blomsterne ere bleeg-purpur-farfvede/ oc komme ud aff Knopperne/huilcke ere lige-som de Bulme-urt hafve/ dog langt mindre. Roden er tynd

E. oc lang / oc der henge en heel hob Tresler ved. Vrten er nogit lodden/ huidactig / oc med sin Luct/ ligesom den førrige/ ligner Grane-Træis Harpix / oc den samme nocksom gifuer tilkien-de/ at det er it særdeelis slags Slag-Vrt/ eller Chamæpitys; Huorfore de ey sandferdeligen om den dømme/ som hafue kal-det hende Chamædryn fœminam, det er/ Hun-Ga-mander.

F.

Pa. 198. No. 48. Figuren er at see: ☞

Steden.

Det er lofligt/ ja endocsaa megit gemeent oc sedvanligt her i disse Lande/ at fornemme oc forstandige Huußfædre/ som hafve deris Sundhed i god act/ pleye med største flijd de Vrter udi deris Hafver dyrcke/ som dennem aff *Medicis* udi atskillige Tilfald kand blifue *commende*rede: Oc de samme spare in-

G. gen Vmage / paa det de kand hafve de Vrter som hos andre enten sielden findis / eller oc ere dyrckede med Konst / til huilcke Vrters Tal disse slags ocsaa kand oc bør henføris / eftersom de vel altid her i disse Lande voxe / men dog ickun udi Hafver / oc det icke udi ret stor mænge.

Krafft oc Brug.

Dersom vi ville gaa til *Galenum*, oc høre huad hand si-

H. ger om Slag-Vrt oc hendis Nature / da holder hand den for at være aff de Vrters Tal / som hafue en varm oc tør *Complexion*; thi de tørre udi den tredie Grad/ oc varme udi den anden.

For-

No. 48.

Formedelst dette denne Urtis *Temperamentis* skyld skeer det/ at een deel *Auctores* saavel som ocsaa vi / holde dennem / (oc fornemmeligen den første aff disse tuende/) frem for mange andre / at være en aff de beste til Seenernis Breck at *corrigere* oc skaffe til rette igien.

Sandeligen dersom vi ville tro baade *Galeno* oc *Dioscoridi*, da er det vist oc twfeylbart/at Chamæpitys eller Slag-Urt er tijt it got oc trygt Raad / som mand kand bruge baade imod Guulsot/oc imod den Besuærlighed mand hafuer/naar mand vil lade sit Vand / saavel som ocsaa imod Lefverens forstoppelse / oc for det sidste imod Tidernis ophold / naar de icke kand hafue deris gang oc flod / thi da er det got at mand denne Urt udi Vjn inddricker. Ja at vi intet vijtløftig skal tale om den Smag som de gifue fra sig paa Tungen / huilcken er beesk oc skarp; thi der med bekræftis oc stadfestis icke en ringe ting det som vi nu aff *Galeno* oc *Dioscoride* om denne Urt lærdt hafue / eftersom at huor fornæfnde *Qvalite*ter oc Danligheder ere inde / der pleyer ocsaa at følge saadanne *Effect*er oc Virckninger paa.

I.

K.

Men nu omstunder udi disse voris Tider blifue de vel til forbemelte Suagheder oc Tilfald tijt oc ofte brugte/ men fornemmeligen da see vi at de blifue *commender*ede til Podal / oc Ledebrud: Oc for denne Aarsags skyld / da hafuer *Matthiolus* ladet Purger-Piller aff denne kostelige Slag-Urt berede/ huilcke vel til fornæfnde Tilfald ere gode / men dog aff ingen kand ret brugis / uden hand er en vel forfaren *Medicus*, som skarpsindeligen oc med god Forstand om alle Omstendighederne dømme kand. Ellers / om saa er at der er nogen aff den gemeene Mand/som endeligen dennem vil selfver bruge / oc de deris egen Fare ville staa/ de kand finde bemelte Piller beskreffne icke alleniste hos *Matthiolum*, men endocsaa hos *Tabernæmontanum*.

L.

M.

Dersom saa er/ at nogen er/ som hafuer Vederstyggelighed til Toback/ (huilcket var vel mangen en gafnligt) saa at de icke den fordrage kand/ de maa/ efterfølgendis *Tabernæmontani Auctorit*et/ aff disse oftbemelte Vrter berede sig it Pulver/ med huilcket de deris Hofvet kand *purger*e oc rense/ i det de samme Pulver udi Næsen kand opdrage/ der med sig deris Lucteise som er borte/ igien at forskaffe.

N.

Den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret/ (efterfølgendis *Dioscoridis Auctori*teet) gifuer dennem/ som aff Podal hafue ont/ it Raad/ huilcket er ingenlunde at foracte/ nemlig/ at de skal tage Decoctum eller Affødet aff Slag-Vrt/ oc komme til det Meel som er malet aff Malt/ oc legge det tilsammen paa de Ledemode som aff forbemelte Smerte ere plagede.

O.

Den selfsamme *Auctor commen*derer ocsaa it Decoctum aff denne Vrt giort med Ædicke/ til Quinderne/ at de der med det døde Foster kand uddrifue.

Den Conservam eller Sucker/ som aff disse Vrters Blomster blifuer bered/ saa megit som henved to quintin/ vil hand med *Matthiolo* dennem raade at bruge/ som ere verckbrudne/ at de det indtage førend de legge dennem at sofve.

P.

Ja fornæfnde *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedrit/ *commen*derer oc befaler ocsaa dennem/ som ey ville være druckne/ at de sig aff disse bemelte Vrter skal giøre en Krantz eller Krone/ oc sætte den paa deris Hofveder/ naar de dricke/ saa skal de icke lettelig aff Øllet eller Vijnen ofuerjlis.

Chærophyllon.

A.

Nafnet.

Chærophyllon, Kørfvel: Den kaldis paa Tydsk: Körfwel/ Körbel-Kraut: Den blomstris udi Sommer-

mer-Maanederne. Den er den første som *Bauhinus* beskrif- ver / oc kaldis aff hannem: Chærophyllum sativum, det er: Tam Kørfvel. No. 49.

Vdvortis Skickelse.

Kørfvel hafuer tynde Blade / som ere ligesom gandske mangesteds sønderskaarne / de ere nogit lodne / huide-grønne / oc vel luctendis. Stenglene ere korte / tynde oc trinde / oc inden til hule / i begyndelsen ere de tillige med Bladene bleeg-grøne / men naar Frøet blifuer fuldkommet / ere de rødactige. Blomsterne ere paa nogle vjde Toppe / som brede sig vijt ud i en kreds / oc samme Blomster ere huide / men Frøet er langactigt / smalt / tyndt oc spidtz ud til enden. Roden er fuld aff Tresler. B. C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 199. No. 49.

Steden.

Den voxer ickun udi Vrte-Hafver eller Kaal-Hafver / eller andre saadanne steder som mand pleyer at saae Salat / men Jorden skal være feed.

Kraft oc Brug.

Kørfvel holdis for at hafue en maadelig oc *tempereret* Natur / men den er gandske *subtijl* / oc *tenuium partium*. D.

Det er vist at denne samme Vrt gemeenligen brugis udi Køckenet / oc blifuer tijt oc ofte beblandet med en tynd Kaalsuppe / oc er tienlig for dennem / som icke vel kand drage deris Aande / men ere trangbrystige / saa oc for dennem som hafue ont aff Steen.

Nogle berede aff denne Vrt Torter / huilcke høyeligen skal berømmis for dem som gamle oc bedagede ere; thi de ere sunde for Mafven / oc giøre at de en sød Søfn kand bekomme / oc derforuden bortdrifue de Hofvedens Vee oc Smerte. E.

Sandeligen / der beredis ocsaa en god Lægedom aff denne

No.49. ne Urt / Persilie / Dags oc Nattis Urter / som næst Guds Hielp / strax kand hielpe dennem som for lenge hafue holdet deris Vand / om mand steger dennem udi w-saltet Smør / oc legger dem som it Cataplasma varme under Naflen paa Jißbenet: Med huilcken Lægedom jeg for nogle Aar / nemlig 1636 en fornem Herremand udi Lante Mecklenborg til Rostock / huilcken paa den tredie Dag icke hafde ladet sit Vand / efter hand hos Fruentimmeret det for længe hafde opholdet / imod alles Forhaabning iblant andre Middele / hafuer hiulpet / at hand kom tilpas igien / saa hand der efter paa en gang lod meere end tre Potter Vand. Ellers blifuer der ocsaa aff Kørfvel oc Smør / foruden de andre Urter (om huilcke vi ret nu talede) ocsaa beredt it Cataplasma, huilcket er ofuermaade got / naarsomhelst de spæ Børn ere ilde plagede aff Hierte-Span: Huilcket huußgeraadige Quinder altijd i steden for Jord-Arfve bruge skulle / huor om vi hafue talet i den anden Part aff denne Danske Urtebog *pag.17. No 5.* E.F.

F.

G.

Mand kand icke nocksom udsige huor ofuermaade god Kørfvel er til at fordrifue Colicam, naarsomhelst den blifuer brugt i Clystijr / oc lagt varm paa Bugen.

H. Frøet aff Kørfvel tørret oc stødt til Pulver / kommer mand udi de Pulverer / som dennem der hafue ont aff Steen / oc som ere nedfaldne fra et høyt sted / foreskrifuis: Men dersom mand icke hafuer samme Pulverer / maa de gifue dennem som saaledis ere faldne neder / it quintijn aff *pulveriserit* Kørfvel-Frøe / udi *destillerit* Kørfvel-Vand: Men dersom de det icke hafue / kand de udi Vijn dennem det indgifue / oc lade dennem der paa hefteligen suede.

A. Chrysanthemum latifolium.

Nafnet.

Chrysanthemum latifolium, Volverleye / Guld-

No. 50.

Guld-Blomme: Den kaldis paa Tydsk: **Wolverley/ Walt-blume / Mutter-wurtz/ Groß Lucians-Kraut:** Den blomstris udi Ormemaanet: Den er den femte slags Doronicum eller Vlfs-urt / som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Doronicum plantaginis folio alterum, Det er/ **Den anden Vlfs-urt med Veybred-Blade.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Wolverleye skiuder strax fra Roden lange / brede / oc grønne Blade/som paa den øfuerste side ere nogit huasse/ men paa den underste ere de slettere oc bleeg-farfvede: Midt iblant dennem gaar der nogle Stengeler op / som ere tynde / halfanden Fod høye/ oc nogit lodne/ de hafue to eller tre Knæer / oc fra huert aff dennem gaae tuende Blade tuert fra hin anden/ fra huilcke ocsaa tijt nogle Stilcker udgaa. Øfuerst paa dennem sidde der store trinde Blomster/som ligne Oxeøyes/(eller oc den Vrtis Blomster som voxer udi Kornet/ huilcken Bønderne kalde den onde Vrt / som oc strax her efter følger) men dog større/oc med liusere Farfve: Midt i er der nogit smaat guult Tingist/oc om det gaar der nogle smaa Blade/som skinne aff en guul farfve/den gule middelste Part/aff dette Blomster blifuer omsider til Føn forandret. Frøet er langactigt/ tyndt oc sort. Roden bestaar aff nogle Trefler.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa.200. No. 50.

Steden.

Den voxer her i disse Lande vild paa Marcken/udi Skofve oc iblant Liung.

E.

Krafft oc Brug.

Denne Vrt / huilcken *Dodonæus* kalder Chrysanthemum latifolium, fører den fortreffelig *Botanicus* Bauhinus

No. 50. nus, som for er sagt/ til Doronicum, oc siger at den er een aff det slags: Ellers kand mand icke vide/ aff huis *Autoriteet* oc Myndighed/ oc end med huad Ret/ den aff somme blifuer kaldet After Atticus; aff andre ocsaa Lagea lupi; item Arnica, huilcke sidste Nafne siunis at være *Barbara vocabula.*

F. Bønderne udi Neder-Sachsen oc i Lante-Mecklenborg kalde den **Wulverley/ Wolverley/ Wolverleidt/** huilcket Nafn er ocsaa gemeent hos Bønderne her i disse Lande/ huilcke ocsaa kalde den/ som før er skrefuit/ **Wolverleje/ Guld-Blomme:** Item undertiden **Engel-Vrt**/ aff den Aarsag/ at de meene den at skulle være ligesom god imod ond; eller bedre end Guld; Ja at Englene selff først skulle hafue fundet denne Vrt/ oc der efter lærdt det Menniskelige Kiøn/

G. denne Vrt at være megit gafnlig oc saare bequem til at borttage mange/ ja fast utallige Siugdomme.

Bønder oc andre hafue ocsaa aff vis Forfarenhed lærdt/ med denne Vrt at løsne oc *discutere* Blodet/ oc sig fra de Siugdomme forbevare/ som kand foraarsagis der aff/ at Blodet hafuer styrcknet sig/ men det er best her paa denne sted/ at høre *Tabernæmontanum*, som *Tom.2.Pag.47.* hafuer *commente-*

H. rit ofuer denne Vrt/ i saa maade talendis: Bey den Sachsen braucht es das gemeine Volck/ denen so hoch hinunter gefallen/ oder so sich sonst etwan mit Arbeit verletzt habten: Nement ein Handtvol/ sieden es in Bier/ drincken des Morgents einen Trunck warm davon/ decken sich zu und schwitzen: Wo sie sich dann verletzt haben/ empfinden sie an dem verletzten Ort grossen Schmertzen/ auff zwo oder drey stundt/ und werden also curiert: Haben sie sich aber nicht verletzt/ empfinden sie keine Verenderung.

I. Auch zu Dantzigk in Preussen ist es sehr im grossem Brauch/ und ob wol bey jhnen es nicht wächst/ wirdt es doch auß Nieder Sachsen in Fässer dahin gebracht.

Det er saa megit sagt paa voris Danske Maal:

Vdi Sachsen bruge gemeene Folck den/ som ere faldne neder fra

No. 51.

en høy sted/ eller naar de sig paa Arbeyde hafue fortagit / oc sig der med stadt hafue/ saaledis/at de tage en Haandfuld/syde den udi Øll / oc dricke en drick der aff varmt om Morgenen / oc der efter legge sig ned under Klæderne at suede: Oc dersom de sig hafue skadet / finde oc fornemme de stor Smerte paa den sted som beskadiget er / to eller tre Timers Tijd/oc blifue saaledis helbrede oc tilpas igien: Men om de ingen Skade hafue/ fornemme de ey heller nogen Forandring.

K.

Til Dantzig udi Prytzen blifuer den saare megit brugt/oc endog den ey voxer hos dennem/saa blifuer den dog fra Neder-Sachsen førde til dennem udi Fade eller Tønder.

Denne *Tabernæmontani* Discurs gifuer en huer tilkiende/at Bryggerne til Dantzig uden tuifl maa tage denne Vrt/ oc komme den paa Prytzing / efterdi det nocksom vitterligt er/ at Dantziger-Øll / som kaldis Prydtzing / blifuer brugt / aff dennem som aff Blodskud hafue ont / eller ere faldne neder fra en høy sted / etc. Men huer maa slutte oc dømme her om huad hand vil / indtil saa længe mand vis Kundskab der paa kand bekomme.

L.

Chrysanthemum segetum.

Nafnet.

Chrysanthemum segetum, Den onde urt/ Fattig Mands Trusel/Aagger-urt: Den kaldis paa det Tydske Sprock: Gänß-blum/ Acker-gold-blum/ Goldt-Blum / Woker-Krut: Den blomstris fornemmeligen udi Skiersommer oc Ormemaanet. Den er det første slags gule Tusindfryder / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den aff hannem kaldis: Bellis lutea foliis profundè incisis major, det er: Den store gule Tusindfryd/ med dybt iskaarne Blade.

A.

B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt/Onde-Vrt kaldet/hafuer Stengeler/huilcke

No. 51. cke gaa ud i Grene/ oc ere slette: Bladene/ som den fra denem udskiuder/ ere langactige/ paa det næste saa brede som en Finger/ huilcke ere sønderskaarne/ oc i mange Parter kløftede. Blomsterne ere icke den store Tusindfryds eller Oxe-Øyes Blomster w-lige/ oc de icke alleniste ere paa den middelste part eller Bricke (saa at tale) men end ocsaa paa den yderste Omgang ved siderne/ gule/ oc hafue en glantz oc Skin/ som er Guldens Farfve icke w-lijg. Lucten/ som den gifuer fra sig/ er icke heller w-liflig. Rødderne ere fulde med Trefler.

C.

Pa. 201. Figuren er at see: ☞

No. 51.

Steden.

Denne Vrt/ veed Bonden langt bedre/ huor den voxer/ end nogen anden som Vrte-Hafuer elske oc dyrcke; thi w-anseet at den ofte udi Hafverne iblant Madurter findis/ saa blifver den dog aldrig saa ofte aff Vrtegaardsmændene næfnt/ som aff Bonden/ huis Korn den paa Marcken giør stor Skade/ i det den sig mangfoldeligen formeerer/ oc tager Vexten fra Kornet; Oc derfore icke uden synderlig Aarsag hafue en deel aff Bønderne gifuet denne Vrt disse forskrefne Danske Nafne/ huilcke noget eftertæncke lettelig kand forstaais.

D.

E.

Kraft oc Brug.

Denne Vrt er icke/ det nogen vitterligt er/ paa Apotekene indført/ langt mindre der forbrugt oc soldt/ oc den icke heller i denne voris Bog med sin Figur oc Historie derfore er indførdt/ at vi den med sin Brug høyeligen ville berømme; men det er skeet aff os derfore alleniste/ at mand kand see huad Forskiel der er imellem denne Vrt/ oc den anden/ om huilcken vi ret nu talet hafue/ som ocsaa hafuer det samme Nafn/ nemlig Chrysanthemum: Vi ville icke heller raade nogen/ at hand forsøger denne Vrt/ eller oc den i steden for hin/ som er

F.

den

den rette Wolverleye/bruger/efterdi at den som en ringe For- No. 51.
stand paa Vrter hafue / kunde snarligen lade sig aff hendis ud-
vortis Skickelse bedrage / oc denne i steden for den anden tage
oc bruge.

Men dog alligevel ligesom vi tilforne hafue lærdt / at
det er ik got Bonde-Raad oc *Experiment*, saa som *Dodonæ-us* vidner / det som aff Hampe-Frø blifuer beredt (huor om / G.
huo der vil / kand læse *Pag. 186. No. 36. lit. B. C.* i denne voris
Danske Vrtebog) imod Guulsoet / saa skal det vel endocsaa
uden all Tuifl være kommet fra Bonden / (w-anseet at den *Au-ctor* som *Dodonæum* hafuer forbedrit / icke udtryckeligen det
bekiender) efterdisaa at det huercken er gemeent oc i Brug hos
Medicos Practicos, icke heller blifuer aff forstandige Huuß-
fædre udi Kiøbstæderne brugt / oc for det sidste ocsaa / H.
som tilforne bleff omtalet / er paa Apoteckene w-bekiendt / det
som aff Frøet oc Blomsteret aff denne Vrt imod fornæfnde
Guulsoet blifuer beredt / huor om bemelte *Auctor* saaledis ta-
let: t'Saedt van den Wokelaer alleen oft med de bloe-
men ghestooten, ende met Wijn ghedroncken, ge-
neest de Geelsucht, ghelyck dat sommighe by erva-
renheydt hedensdaeghs bevonden hebben. Det er
paa voris Danske Maal saa megit sagt: Frøet aff denne Onde I.
Vrt for sig selff allene / eller oc med Blomsterne stødt / oc med Vijn
drucket / læger Guulsoet / saa som een deel det aff Forfarenhed nu om
stunder befundet hafue.

De Bønder derfore som ere paa Landßbyen / om de ellers
hafue lyst der til / kand oc maa nocksom for os / imod forbemel-
te Suaghed bruge dette *Medicament* oc Raad: Men dog
alligevel formeene vi vist / at det skulle være langt bedre oc tryg-
gere / udi saadan Tilfald / at bruge enten Rødderne aff den sto- K.
re Celidonie eller Suale-Vrt / om huilcken vi tilforne i den an-
den Part aff denne Danske Vrtebog *Pag. 44. No. 32.* hafue

handlet: Eller oc de store Torden-Nellers Rødder / om huilcke vi udi denne samme Part *Pag.376. No 226.* ville tale / thi aff disse Vrter hafue vi ocsaa stor mangfoldighed her udi disse Lande/oc ere vel tusind gange meer brugelige.

A.

Cichorium.

Naffnet.

Cichorium, Cichoree/Blaa-byncke/Stor Jern-urt: Den kaldis paa Tydsk: Weg-wart/ weg-weis/ Sonnen-wend / Hindlauff: Den blomstris udi Ormemaanet oc udi Høstmaanet: Den er den anden som *Bauhinus* beskrisuer/oc kaldis aff hañem: Cichorium sylvestre *seu* Officinarum, Det er/ **Den vjlde Cichoree/ eller den der blifuer brugt paa Apotecket.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Der er tuende slags Cichoreer eller Blaa-Byncke til/ det ene slags med nogle brede Blade / oc icke ret megit kærfvede/ saa som Endiviers-Blade/men de ere icke saa store/icke heller saa slette/men nogit lidet lodne: Den anden slags Cichoree er med kærfvede Blade / som hafue paa begge sider saa dybe Skaar/at de gaa ind til den midterste Seene: De hafue begge saadan en Stilck som Endivie: Deris Blomster er lige saadan med en blaa Farfve: Frøet er huidactigt. Roden er lang oc huid/oc kand vare udi mange Aar. Aff Stilcken/Bladene oc Roden / dersom de blifue skadde eller brødte i sønder / flyder der en beesk oc huid Saft/ men Vrtens Blade oc Rødder hafue ocsaa en beesk Smag.

C.

D.

Pa.202.
No. 52.

Figuren er at see: ☞

Steden.

Den voxer hos Veye paa gamle steder/ ved Kirckegaarde/

de/ Item paa Grynter oc Volde / oc blifuer derforuden aff mange udi stor Mangfoldighed dyrcket. No. 52.

Kraft oc Brug.

Cichoree-Rødder blifue Aarligen opgrafne/ udtoene / oc saa enten tørris eller med Sucker nedsyltis: Thi de hafue en stor Brug oc Virckning til at forhielpe en til sin Helbrede. E.

Den lyckeligen aabner de Indvolle/ som fordøie Spisen/ huilcket *Medici* nocksom aff daglig Forfarenhed kand eracte; Thi de enten sielden eller oc aldrig gifue deris *Patien*ter nogit Decoctum eller Affød ind som skal aabne/ at de jo komme Cichoree-Rod der ud: Oc for denne Aarsags skyld pleye somme ocsaa om Vinteren at berede Salat aff denne Vrtis Rødder/ som der til blifuer kaaget.

Anlangendis Cichoree eller Blaa-Bynckis Kræfter vidner *Galenus* at den er kaald oc tør aff sin Natur/ oc det udi den anden Grad / huorfore det er det beste oc allersundeste Lægedom for dennem som hafue ont aff Feber eller Kaaldesiugen. F.

Men endog at vi holde Roden aff denne Vrt for at være saa megit god/ saa dømme vi dog ingenlunde derfore Vrten i sig selff aff denne Cichoree gandske u-nyttig/ eftersom Spigelius hafuer *observerit*/ at Vrten aff denne vilde Cichoree / er ofvermaade god for dennem som aff Podagra hafue ont: Thi hand in Tractatu de Arthritide der om saaledis taler: *In causa calida nihil magis puto convenire, experientiâ edoctus, qvam pulverem foliorum Cichorii sylvestris, mense Majo collectorum, & in umbrâ exsiccatorum, ejus datur drachma vel scrupuli duo cum jure carnis pulli non saliti, manè qvatuor horis ante prandium, & vesperi cum vadit dormitum, vel absq; cœnâ, vel cum cœnâ parcâ: Hôc vidi in biliosâ podagrâ, incipientes jam fluxiones ita cessasse, ut mitior paroxysmus redierit, & breviori tempore duraverit, duobus vel tribus diebus continuis assumptô.* Det er G. H.

 paa

No. 52. paa voris Danske Maal saa megit sagt: Jeg hafuer aff Forfarenhed det lærdt/oc jeg meener intet at være bedre udi hitzig Podal/end vilde Eichoree-Blades-Pulver / huilcke ere samlede udi Maymaanet / oc tørrede udi Skygge; oc saa megit som it quintin / eller to tredie deele aff it quintin udi saad/ som paa unge u-saltet Hønsekiød er kaagit / indgifvit om Morgenen fire timer for Maaltid / oc om Aftenen naar mand vil gaa til Seng/ enten foruden Nadvere/ eller oc at mand gandske lidet hafuer ædt.: Det hafuer jeg seet udi den Podagra som kaldis biliosa, at Flodderne som hafue begyndt at flyde/ saaledis hafue sactet sig/ at naar Siugdommen hafuer angrebet igien/den da icke hafuer værit saa streng/ oc ickun hafuer varet en kort Tid / oc det fordi mand ickun udi to eller tre dage efter huer andre det indtagit hafuer.

I.

Huad Eichoree Vand er anlangendis/da er det ocsaa vist/ at det som aff hendis Blade blifuer *destillerit* / er ofuermaade bequemt til at nedsiuncke oc nedslucke alle de Safter oc Essentzer/ som tiene imod Lefverens store Hitzighed / oc for denne Aarsag skyld kommer det ocsaa til den Sirup/ som er nogle aff den gemeene Mand vel bekiendt / oc kaldis Syrupus de Rhabarb. solutivus.

K.

Apoteckerne pleye ocsaa Blomsterne aff denne Urt med Sucker at indsylte / huilcke dersom de med Syrers Conserva blifuer dennem indgifuet/som aff en hitzig Feber hafue ont/ slucke de Tørsten / dempe oc *tempererer* Heeden / oc giøre at Mafven/ som er ilde tilpas / bekommer *appetit*.

L.

Men at vi korteligen oc med faa Ord skal sige / oc icke længer gaa her fra / da er alt det som Eichoree-Urt frembær treffelig got til eens Sundhed at bevare: Oc dersom vi den icke hafue/eller kand bekomme/kand mand i hendis sted bruge Dente leonis, huorfor vi ocsaa her ickun ville tale om de Kræfter/med huilcke denne særdelis er begafvit / oc ingenlunde er *observerit* at Eichoree skulle hafue. Men vi dog alligevel først ville tale om dens Nafn oc udvortis Skickelse.

M.

Dens

Dens leonis.

Nafnet.

Dens leonis, Løfve-tand/ Løfve-tunge/ Gaa-ke-tunge/ Præste-Krone/ Muncke-Hofvit/ Muncke-Krone/ Hare-Kaal/ Troldkoners-Køer: Den kaldis paa Tydsk: Sonnen-Wirbel/ Eyer-Blum/ Dotter-Blum/ Pestiment-Röhrlin/ Röhren-Kraut/ Lewen-Zahn/ Sommer-dorn/ Münchs-Kopff/ Münchß-Blatt/ Pfaffen-Blatt/ Pfaffen-Röhrlein/ Pfaffen-stiel/ Pippauw/ Hundß-lattig/ Weg- oder Wiesen-lattig: Den blomstris den gandske Sommer: Den er den første som *Baubinus* beskrifver/ oc kaldis aff hannem: Dens leonis latiore folio, det er: Løfve-tand med bredactige Blade.

A.

B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt/ som gemeenligen blifuer kaldet Løfwe-Tand/ skiuder fra Roden langactige Blade/ huilcke paa begge sider hafue nogle dybe skaar/ oc ligne den vjlde Cichoree-Blade/ men de ere dog slettere/ dog hafuer den intet saadan en Stengel som Cichoree/ men hafuer ickun nogle smaa huule Stilcker/ paa huilcke huert Blomster er større end Cichoree/ oc tæt inden i opfyldt med mange smaa Blade/ som hafue en guul Farfve/ oc en liflig Lugt/ huilcke omsider forsvinde/ oc blifve til en trind Føn oc Vld/ huilcken letteligen kand afblæsis/ oc derfore pleye Børnene/ naar de indbyrdis læge med hin anden/ eller deris jefnlige/ at tage denne samme Vrt/ oc blæse hin anden udi Ansictet eller Øynene med bemelte Føn/ der med at forsøge/ huo aff dennem skal blifue ældst/ item huo sin Mø-

C.

D.

dom

No. 53. dom hafue: thi de som paa engang eller med it pust kand afpuste den gandske Føn reent aff/ de holdis for at blifue ældre end de som to gange der til skal blæse: Ja de end oc frem for disse holdis for at hafue sin Mødom / oc anden saadan Børne-snack hafve de her om. Men under dette Føn er hendis Frøe / huilcket oc tillige med Føñet afblæsis / oc i saa maade blifuer spredt

E. hjd oc djd / oc derfore strax derefter seeis at opkomme paa gamle steder / udi Hafver / Gaarde / saa vel som oc paa Mure. Hendis Rod er langactig / tynd / oc er fuld aff en Melckactig Saft; saadan som den der flyder aff Blomsternis Blade / Stilckene / oc Knopperne / dersom den blifuer brudt eller skadt. Men denne Vrt / med alle sine Parter er langt beeskere end Cichoree.

Pa. 203. No. 53. Figuren er at see: ☞

Steden.

F. Denne Vrt er en gandske megit gemeen Vext / oc voxer paa Veye / Mure / oc paa gamle steder / som før er sagt oc omtalet.

Kraft oc Brug.

Det er synderligt det som *Hieron:* Bock hafuer om denne Vrt *observe*rit oc lærdt / som vil at den tilbørligen kand kal-

G. dis **Augen-Wurtzel**/ det er: **Oyen-Rod**/ fordi den deris Pletter kand borttage. Thi hand siger derom saaledis: Möchte auch wol Augen-wurtzel heissen: Vrsach; wann dise Wurtzel im Sommer / so die Sonn in Virginem gehet / gegraben würt / daß ist vmb Bartholomei, und dann einem Menschen oder andrem Vihe / die Flecken in Augen haben / an den Hals gehencket würt / verschwinden die Flecken wunderbarlich. Det er: Den kunde vel oc bequemeligen kaldis Oyen-Rod / aff den Aarsag / at dersom denne Rod / naar

H. den om Sommeren / naar Solen gaar i Jomfruen / huilcket skeer om Bartholomei Tid / opgrafvis / blifuer hengt om Halsen paa it Menniske eller Quæg som Pletter udi Oynene hafuer / da forsuinde de strax underligen. Disse ere Hier. Bocks Ord.

Den

No. 54.

Den anden *Observ:* som udi særdelißhed er om denne Vrt at mercke / hafuer *Lobel: noter*it / i det hand siunis at raade / at de som hafue den slemme Vane / at de pleye at pisse under om Natten / de skal holde sig fra denne Vrt oc hendis Brug / oc det aff den Aarsag / at den først veldeligen drifuer Pisset / dernæst giør ocsaa at de som den bruge / falde udi en dyb Søfn: Huorfor Frantzoserne med all rette kalde denne Vrt Pisse en Lict: *q: dixeris* Lectimingā, det er: pisse i seng.

I.

Det Tredie som her om denne Vrt er at acte / meene vi / at det ickun er *superstitiosum* oc forfengeligt / det som en deel aff Italianerne troe om denne Vrt / nemlig / at den skulle kunde fly en store Herrers Gunst: thi det kommer alleniste fra HERREN / som er alle Herrers HERRE / derfore bør Christne ingenlunde at tilskrifue Vrterne eller nogit Creature saadant / efterdi det icke andet er end at mißbruge Guds Skabning.

K.

Cicuta.

Nafnet.

Cicuta, Skarntyde / Hundekex: Den kaldis paa Tydsk: Wüterig / Schirling. Den blomstris udi Skiersommer. Den er den første som *Bauhinus* beskrifver / oc kaldis aff hannem: Cicuta major, Det er: Den store Skarntyde eller Hundekex.

A.

Vdvortis Skickelse.

Skarntyde hafuer en høy / røractig / glat / slet oc tyck Stengel / som inden til er huul / bleeggrøn / som hafuer dog nogle rødactige Pletter / som de der ere paa Otterslanger. Den voxer tijt høyere end fire eller fem Fødder / Kosten eller Hakten som sidder øfverst i Toppen / hafuer huide Blomster. Frøet / som kommer efter Blomsteret / ligner nogit Annijs-Frø /

B.

No. 54. men dog nogit huidere/ med Bladene ligner den Kørfvelsblade/men ere større. Hendis Rod er en spand lang/saa tyck som en Finger/ oc huid/ oc naar den skiuder Stilcken ud er den huul indeni/ men tilforn er den heel oc haard: Den gandske Vrt gifuer en u-liflig/ sterck oc slem Luct fra sig.

C. Figuren er at see: ☞

Pæ.204. No. 54.

Steden:

Den voxer gierne paa u-dyrckede steder/ udi Abild-hafver eller andre Frucht-Hafver: Item udi Kaal-Hafver oc Humle-hafver/ saavel som ocsaa paa Kirckegaarde udi gandske stor Menge.

Kraft oc Brug.

D. Det er vist/ at Skarntyde hafuer ingen anden Brug udi Læge-Konsten/ end den som er udvortis/ efterdi den for sin heftige Kuld skyld/ at den saa ofuermaade kølner/ ingenlunde kand indvortis brugis. *Anaxalius* siger/ saa som *Plinius* vidner/ at de Pigers Bryste/ som med denne Vrtis Saft blifue smurde/ icke voxe der efter/ men blifue skickelige smaa/ oc icke forandre den Storhed som de hafue. Dette hafuer *Macer* udi sine Vers megit smuct *observerit*/ i det hand siger:

E. *Tradit Anaxalius, si succo sæpius ejus*
Virgo linat mammas, sibi cum turgescere primum
Incipient, modicas semper stantesq; manere.

Huilcket liuder saa megit paa Danske: Anaxalius lærer/ at dersom en Pige eller Møe med Skarntyde- Saft tijt vil smøre sine Bryste eller Patter/det første de begynde at voxe oc blifue store/da blifve de der efter ickun temmelig store/ oc altid ved it pas.

F. Denne samme *Anaxalium* hafuer u-tallige mange *Medici* efterfuldt/ naarsomheldst at de skulle forhindre Pigernis Bryste icke skulde blifue alt for store under de giennemskinnende Flor: Ja somme dempe ocsaa her met Diet udi Barselquinders

ders Bryst: Men det er icke it ret synderlig trygt Raad/ huil- No. 54.
cket den *Auctor*, som *Dodonæum* hafver forbedret/ oc saare vel hafuer forstandet/ som oc saaledis om Skarntyde-Kræfter ta- ler: Scheerlinck is seer koudt, tot in den vierden graed volkommentlyck; ende daerom is het doodelyck, binnen den lyfve ghenomen. Van buyten teghen eenighe ghebrecken op gheleydt maeckt de menschen ten eeuvvighen daghe ghebreckelyck ende onsterck. Daerom moeten vvel toe sien al: de ghene die Scheerlinck op alle Wildt vier ende verhittinghen plaesters-gevvys legghen, om de pyne te versoeten, ende de hitte te verkoelen. Want deselve en sullen niet beter varen, dan oft sy daer Bilsen oft Opium opgheleydt hadden; ende door al dusdanighe versoetenisse, die van seer koude cruyden, als van Opium, Bilsen, ende Scheerlinck kompt, en vvordt de siechte oft smerte eyghentlyck niet vvegh ghenomen, maer het lichaem ende het lidt, daer die vveedoom in is, vvordt voosch ende half-doodt ghemackt, alsoo dat het die sieckte ende pyne, niet ghevoelen en kan. Maer als dat lichaem ende lidt vvederom tot hem selven komt, dan is de smerte grooter dan sy te voren vvas, ende de sieckte is quader om ghenesen, midts het sterck verkouvven van de selve cruyden, dat die sieckten, sonderlinghen de Koude, seer vvederspannigh maeckt. Daerom sal men dusdanighe cruyden tot versoetenisse van eenighe pynen niet ghebruycken, dan in grooten noodt, als die pynen seer groot ende onverdragelyck schynen, &c. Det er: Skarntyde er megit kaald / oc det i den fierde Grad fuldkommeligen: oc derfore er den/ naar den blifuer indvortis brugt oc indtagen / dødelig: Naar den udvortis paa en deel Skader

G. H. I. K.

No. 54. blifuer lagt/giør den it Menniske all sin Lifs tijd suagt oc skrøbeligt. Derfore skal alle de see sig vel for/ som tage Skarntyde/oc Plasterviis legge paa alle Rosen oc Hitzigheder/der med Pijnen at forsætte/ oc Hitzigheden at forkølne: thi fornæfnte Skader blifue der aff intet bedre / end om de der paa hafde lagt Bulme-Vrt eller Opium: Oc ved saadan Forsættelse/som

L. kommer aff saa gandske megit kaalde Vrter / saa som aff Bulme oc Skarntyde/ blifuer Siugdommen oc Smerten icke egentligen borttagen/ men det Led oc Ledemod/ som Pijnen oc Smerten er udi / blifuer dumt oc halff-dødt / saa at mand Siugdommen oc Pjnen icke føle eller fornemme kand. Men saa snart at samme Led oc Ledemod kommer nogit til sig selff igien/da er Smerten større end den tilforne var/oc Siugdommen er til med atter igien blefuen verre at læge/ for den store

M. Forkølning som den aff samme Vrter hafuer bekommet/huilcke giøre Siugdommerne oc fornemmelig de kaalde gandske besuærlige oc v-lægelige. Derfore skal mand saadanne Vrter til Pjnens forsættelse ingenlunde bruge/ uden udi største Nød naar Pinen er saa stor/at den siunis v-lidelig.

De derfore tage sig vel vare / som alle de Raad oc Lægedomme/ som udi atskillige *Auctorum Commentariis* komme

N. for/ oc er *noterit*/holde for at være sickere oc trygge/oc saadanne/ at mand dennem uden nogen Fare kand bruge: Efterdi det oc letteligen oc snarligen kand skee/ at de allerfornemste *Medicamenter* som ey retteligen blifue brugte / kand være mange skadelige oc ingenlunde gafnlige. Huo derfore aff den gemeene Mand skulde vilde berede sig nogit Lægedom aff Starntyde? Men dersom ellers nogen aff Almuen vil endeligen raade sig selff / (thi det kand skee at Barnet som blifuer fød

O. strax døer / eller blifuer icke ret gammelt / oc Moderen eller Barselquinden maa endeligen bruge nogen Raad til at dempe Ojen eller Melcken som er udi deris Bryst/) dennem er det

langt

langt tryggere til at dempe det med Saften aff Cichoree eller Blaa-Byncke / huilcken vi næst tilforne hafve beskrefuet / efterdi den udi dette Fald kand udrette det samme som Skarntyde oc hendis Saft. Ellers blifuer gemeenlig her til brugt aff Almuen Vijnædicke / Petersilie / Krusemynte / etc.

Cinara.

A.

Nafnet.

Cinara, **Artiskock**: Den kaldis paa Tydsk: **Strobildorn / Artischocken.** Den blomstris sidst i Vaaren / oc hendis Hofvit oc Frø blifuer moedt udi Efterhøsten / om mand ellers veed med den at omgaais; thi ellers vil den neppeligen her udi disse voris Lande bære Frøe som blifuer moedt. Den er den første / oc den anden som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Cinara hortensis, foliis non aculeatis, det er: **Tam Artiskock med Blade som icke ere stickendis** / oc den er den vi kalde Hunen paa Danske. Den anden kaldis aff hannem: Cinara hortensis aculeata, Det er / **Tam Arteskock med pigede oc stickende Blade** / oc den er den vi paa voris Maal næfne oc kalde Hannen.

B.

C.

Udvortis Skickelse.

Det første slags Arteskocker hafuer vijde / store / langactige oc brede Blade / med dybe skaar paa begge sider iskaarne / den hafuer ingen Torne eller pige / eller oc gandske faa. Den Farfve som de hafue / er aff en grøn Aske-Farfve / huid. Stengelen er høyere end halfanden Fod. Fructen / som den bekommer / er trind / oc i førstningen ligesom Fructen aff Gran / nemlig / ligesom sæt tæt sammen aff mange Skeel / huilcke / naar Fructen blifuer stor / sig selff oplucke / oc ofven til blifue grønne

D.

ne oc tynde/ men inden til oc nederst ere de tycke oc huide / men naar den aabner sig selff/kommer Blomsteret frem/som er fult med Klebre / huilcke hafue en blaa-actig skiøn purpur-farfve. Frøet er langactigt / nogit større oc tyckere end Mariæ-eller Sempertine-korns-Tidtzels Frøe / oc det er under nogle bløde oc loddenactige Haar / som ere inden for Fructen. Roden er tyck oc temmelig lang.

E.

Den anden / nemlig den som hafuer Pige / giøris det ey fornøden at beskrifue / efterdi der siunis ingen stor Skilßmisse imellem dennem / oc ickun det / at Bladene ere dybere oc flere gange iskaarne paa den vi her hafue beskrefuet/end paa den anden / etc.

Pa. 205.
No. 55.

Figuren er at see: ☞

Steden.

F.

Steden som dette slags Vrter voxer paa her i disse Lande/meene vi nocksom alle at være vitterlig/som Vrten i sig selff kiender/thi den voxer ickun udi Hafverne / oc det mangfoldeligen/ oc blifuer en deel saait Aarligen / en deel ofuerbevaret om Vinteren.

Krafft oc Brug.

G.

Sandeligen *Galenus* skrifuer megit herligen om denne Vrt/ at mange acte denne Vrt høyere end de vel burde / huilcket hand selfuer nocksom gifuer tilkiende/ der hand siden saaledis bekiender om hende / at den er saadan en Spise eller Kost/ som hafuer en ond Saft / oc besynderligen dersom den blifuer nogit fortørret.

Her hos os i disse Lande bruger mand ickun Hofvederne der aff / huilcke *Græci* kalde Spondylos, saa som *Galenus* vidner / oc mand pleyer her at kalde dennem Arteskocke-Hofueder; dennem kommer mand her allene paa Bordet/

H.

oc

oc lader icke Stockene eller Bladenis Stilcker komme der til/ saa som at Italiænerne/Frandtzoserne oc Engelænderne pleye at giøre / huilcke icke heller lade de store Torden-Skreppers-Stilcker være v-brugte.

Men at vi skal gifue os til at tale om Arteskockers Hofveders Nytte oc Brug/ da troe mange at de forøge Sæden / oc giøre det at det naturlige Verck kand hafue fremgang. Men ingen kand tuifle der paa / at det jo er forgiefuis / at de her aff saadan Kraft forvente/ dersom mand ellers ofuerveyer oc betracter *Adriani Spigelii* Rationer oc Argumenter/huilcke hand imod denne falske Forhaabning hafuer ladet trycke / i hans *Isagoge in rem herbariam.* — I.

Om hendis Rod pleye *Botanici* eller Vrters-Beskrifuere oc *Medici* at skrifue / at dersom den udi Vand blifuer kaagit / drifuer den Pisset saa hefteligen / at dersom mand gifuer dennem den ind/ som med Besuærlighed kand lade sit Vand / giør den/ at det Pis som der efter blifuer ladet/ hafuer en sterck oc ilde luctendis Luct. — K.

Cochlearia.

Nafnet.

Cochlearia, Skiørbugs-Vrt/ Skee-Vrt. Den kaldis paa Tydsk: Löffel-Kraut. Den blomstris fra Maymaanet til langt hen mit i Sommeren. — A.

Det er jo vist oc sanden at Guds Barmhiertighed oc Godhed er saa stor oc ofuerflødig/ at den icke aff nogit Menniske kand udføris/end sige tilbørligen berømmis/eftersom den ganske Verden er opfylt med den: thi der er jo ingen Land eller Sted under Himmelen/ udi huilcket der jo / til de Siugdomme/som det Landskab er geneiget til/ voxer de Vrter eller Vexter/som til dennem at bortrage ere ofuermaade tienlige: Thi — B.

huo

No. 56. huo veed icke/at udi Vest-Indien gaae Pocker oc Frandtzoser megit udi suang / saa at den er der en saare gemeen Siugdom/ men der sammesteds er ocsaa en gandske stor menge af de slags Træer / som kaldis Gvajacum oc Sassafras, som mangfoldeligen hjd til Europam blifuer ført/oc for fornæfnde Siugdom ere ofuermaade gode.

C. Her udi disse Lande udi Europâ, som ligge saa nær ved Øster-Søen/oc nogle andre flere/ er Skiørbug en gandske gemeen oc grasserende Siugdom: Men det er Guds Naade oc Barmhiertighed allene at tilskrifue oc tacke for / at Skee-Vrtis Brug er blefuen Indbyggerne her i disse Lande bekient/ huilcken her udi langt større Mangfoldighed/enten aff sig self ved Haff-bredden vorer / eller oc Aarligen ved Dyrckelse udi Hafverne groer oc fremkommer/ end udi nogit andet Rige oc

D. Land: Thi vi/Gud skee Loff/der imod kand vise fire / fem eller sex atskillige slags Skee-urter / som her Aarligen ofverflødelig lade sig tilsiune / om mand ellers dennem med flid vil beskue. Den første er den som vorer udi Hafverne. Den anden oc tredie hafue vi at tacke de Hæderlige / Høylærde oc vijtberømde Mænd for/nemlig Salig Doct: CASPARO BARTHOLINO oc Doct: OLAO WORMIO, Patriæ & hujus Regiæ Academiæ luminibus, huilcke tuende de allerførst

E. hafue fundet.

Disse trende slags Skee-Vrter vil jeg for den gemeene Mands beste skyld her beskrifue: Oc kand en huer her aff de andre tre slags kiende / oc dißligeste mercke/ huad Forskiel der imellem dennem alle tilsammen monne være. Oc derfore hafuer jeg/ foruden den første Figur/ endocsaa de tuende sidste Figurer / huilcke ellers icke nogen tid tilforne huercken hafue værit skaarne icke heller udi nogen Herbario seede / ladet

F. skære / oc her paa denne sted indføre/ huilcke ocsaa de/ som til Vrter stor Lyst hafue / aff mig vilde tage til tacke.

Vd-

No. 56.

Vdvortis Skickelse.

Cochlearia hortensis.

Tam Skiørbugs-urt.

Tam Skiørbugs-Vrt eller Skee-Vrt er en laff Vrt/ Hendis Blade/ som hun skiuder/ ere mangfoldige/ oc komme ud paa nogle temmelige lange Stilcker/ huilcke gaa ud fra Roden/ de samme hendis Blade ere skinnendis/ brede/ tycke/ trinde/ oc der hos temmelige hule/ ligesom en liden/ eller icke ret dyb/ men flad Skee/ oc undertiden nogit lidet kantede: Mellem Bladene komme Stilckene/ huilcke ere en spand høye: Øfverst paa dennem kommer der huide Blomster/ oc voxe langs ud med dennem. Det Frøe som de bekomme/ er lidet oc rødt/ oc udi smaa Frøehuse/ saa som Karsis Frø. Roden er tynd/ oc hafuer nogle smaa huide Trefler. Oc denne Skee-Vrt voxer i Hafver.

G.

H.

Foruden den Tamme Skee-Vrt/ voxer der ocsaa her i Sieland/ Laaland/ Fyen/ oc vel andre Provincier her i Riget/ ved Strandsiden/ it slags stor Skee-Vrt/ huilcket siunis at være denne saa liig/ saa at der noget nær ingen Forskiel imellem dennem siunis at være. Ellers/ om saa er at der er nogen Forskiel der imellem/ saa kommer den ickun aff Dyrckelsen/ oc deßlige Aarsag/ huor paa vi ocsaa hafue Exempel udi Asparris/ om huilcken vi hafue talet i den anden Part aff denne voris danske Vrtebog/ *Pag. 25. No. 13.*

I.

Denne Skee-Vrtis Figur er at see ☞ Pa. 206. No. 56.

Cochlearia Danica minor erecta.

Den liden Danske Skiørbugs-Vrt med en ret Stilck.

K.

Denne Vrt skiuder ud fra en liden Rod/ som er fuld med Trefler/ en tynd Stilck/ som er hen ved en Haand høy:

No. 57. Den hafuer nogle faa Blade nedre ved Roden/ oc de ere ſmaa/ oc hafuer nogle langactige ſmaa Stilcker/ men de ſom gaa ef-ter huer anden i Rad omkring Stengelen/ de blifue jo mindre oc mindre med Stilck oc alt/ oc ere ligeſom den Engelſke Skee-Vrt kantede/ øfverſt paa Stilcken kommer der huide Blom-ſter/ efter huilcke nogle ſmaa Frøehuſe komme/ udi huilcke L. der kommer nogit gandſke ſmaat Frø.

Oc er det ocſaa herforuden beſynderligen at acte/ at paa Amager findis der endda/ foruden dette/ endocſaa it andet ſlags/ huilcket hafuer ſlet ingen anden Forandring/ end at det ocſaa hafuer nogle ſmaa Greene: Men den ſom kiender den førſte aff diſſe tuende/ hand kand ocſaa letteligen kiende den an-den. Huorfore jeg ocſaa her ickun en Figur hafuer ladet ind-M. føre.

Pa.207. Figuren er at ſee: ☞

No. 57.

Cochlearia Danica altera ſeu repens.

Den liden Danſke Skiørbugß-Vrt ſom kryber ud med Jorden.

Denne er nogit nær tre Tommel-Fingre ſtor/ oc hafuer Blade oc Rødder/ ligeſom den forrige/ men dog mangfoldeli-N. gere/ iblant huilcke der kommer Stilcker/ ſom ere halfanden Tommel-Finger høye/ de ſamme ere med ſmaa huide Blom-ſter beprydede. Denne voxer paa den ſamme ſted ſom den for-rige/ oc kryber nedre paa Jorden/ oc med ſine Blade/ Blomſter oc Frøehuſe oc Smag ligner den forrige.

Det ſidſte ſlags aff diſſe Skee- eller Skiørbugs-Vrter/ huilcket mand ocſaa paa bemelte Inſel Amager kand finde/ er noget ſtort/ ret ſom det ſlags der nu af os blef beſkrefuit/ oc ſiu-O. nis at være middelmaadig imellem den førſte/ oc den ſom vi ret nu talede om. Oc derfore hafuer jeg i lige maade her ickun en Figur aff de ſamme ladet indføre. Thi mig nockſom vitter-

ligt

ligt er / at *Tabernæmontanus* aff mange blifuer *reprehende*-ret oc lastet / fordi at hand tijt foruden nogen Aarsage hafuer indført tuende Figurer / huor een eniste kunde været nock. No. 58.

Figuren er at see: ☞ Pa. 208. No. 58.

Steden.

Om Steden som disse forskrefne Vrter voxe paa / gjøris icke fornøden her at tale om / videre end som ret nu aff os bleff sagt oc paamindt. P.

Krafft oc Brug.

Alle disse sex Skiørbugs-Vrter komme ofuereens med hin anden udi deris *Temperament* oc Natur / thi de ere allesammen hitzige. Men den gemeene oc tamme Skee- eller Skiørbugs-urt / holdis for off *Dodon:* at være med sin *Complexion* oc Nature saa varm oc saa tør / som den grønne Karse. Q.

Aff det første slags Skiørbugs-Vrt beredis efter Apotecker-Konsten it Conserva, huilcket er ofuermaade got for dennem som aff Skiørbugs slemme oc onde Tilfald plages / saa som aff Lefverens eller oc besynderligen Miltens forstoppelse hafue Besuæring / oc derofuer icke gide faait Mad / men vemmis derved.

Der brændis endoc it Vand aff denne samme Vrt / udi huilcket de Pulver / som tiene imod Skiørbug / pleye at indgifvis de Siuge. R.

For det sidste saa udpersis her ocsaa en Saft aff denne Skee- eller Skiørbugs-Vrt / med huilcken ey nogen (uden maa skee at mand undertager den Saft / huilcken aff de Multebær / som voxe udi Norge oc Jydtland / blifuer udkryst) saa snart kand bortdrifue Skiørbug / som den kand.

Somme *Auctores* lære / at mand skal beblande denne Saft med Valde imod Skiørbug. Andre bruge her til Rijnsk- eller Spansk-Vijn: Men den som hafuer en hitzig S.

No. 59. Lefver/hannem er det langt gafnligere/at hand i steden for Vijnen bruger Valden; men de som hafue en ond Mafve/ de maa bruge Vijnen.

Det er dog herhos at acte / at foruden disse Maader oc Manerer som her aff os ere optegnede/ ere endnu andre fleere / paa huilcke Skee-Urt er dennem nyttig oc gafnlig/ som aff Skiørbug hafue ont.

T. Thi den kommer til Bad / at mand med den varmet/ kand varme oc vederquege Legemet; item de Lemmer oc Ledemode som ere aff Skiørbug plagede / oc ilde aff Skiørbugs-Saar besuærgede.

Der blifuer ocsaa aff Skee-Urt efter Chymiske Konst beredt en Essentz; som ocsaa er ofuermaade god imod Skiørbug at bruge: Oc den samme paa nogle visse Tider om Aaret blifuer blod-rød; men Aarsagen huorfor at det skeer / er vel smuck/ dog alt for vijtløftig paa denne sted at indføre; huorfore vi ocsaa den ville gaa forbj.

Consolida.

Nafnet.

A. Consolida *seu* Symphytum, Consolide/ stor Consolide/ Kongsalve-Rod / Stor Wund-Urt/ Kulsucker-Rod / Raheel. Den kaldis paa Tydsk: Wal-Wurtz/ Schwartz-Wurtz/ Schmer-wurtz/ Bein-vellen. De fleeste slags Consolider blomstris om Vaaren/ Men denne vi her hafue beskrefuit/er den allerførste som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Sym-

B. phytum, Consolida major; det er: Den store Consolide.

Ud-

Vdvortis Skickelse.

Den store Consolide hafuer en Stengel som er kantet / tyck oc huul inden i / som So-tidtzel eller den store Hare-kaal / Den voxer paa det næste saa høy op i Veyret som en tre Føder. Baade de Blade som gaae ud fra Roden / oc de som gaa ud fra Stenglene ere vide / lange / brede / huasse / oc med en stickendis Vld / nogit lidet lodne / oc naarsomhelst at mand rører ved den / kommer den en til at kløe oc snatte sig: Huad Farfven er anlangendis saavel som ocsaa hendis Huaßhed / ere de nocksom den gemeene Boratzis-Blade lige / huilcken vi tilforn udi den anden Part *Pag. 32. No 20.* hafue beskrefuet: Men dog ere de lengere oc større oc spidtze / ligesom S. Elline Rods Blade. Paa de Grene som gaae ud fra Stengelen komme Blomsterne udi Rad oc Orden / oc de samme ere langactige / inden til ere de huule / paa Farfven ere de huide eller purpurfarfvede / oc sielden gule. Efter Blomsteret kommer der sort Frøe. Roden er langactig oc tyck / uden til er den sort / oc inden til huid / (huor aff den ocsaa det Nafn hafuer bekommet / at den Kul-sucker-rod aff den gemeene Mand kaldis / thi den er sort som it Kul uden til / men inden til er den huid som Sucker /) Saften er slimactig / oc udi den er der en Kraft til at heele oc læge med / oc derfore kaldis den aff somme Raheel / at den ra oc snart kand heele oc læge en Skade.

C.

D.

E.

Figuren er at see: ☞ Pa. 209. No. 59.

Steden.

Steden huad sig belanger / som denne Vrt voxer paa / da er det vist / oc derhos nytteligt at vide / at den som hafuer gule Blomster / er udi disse Lande i Hafverne alleeniste at finde. Huad sig de andre belanger / da voxe de gemeenlige paa Landsbyen udi Vænger / oc huor der er sijdt / oc ved Parcker / dog voxer den Purpur-farfvede allermeest oc allerofverflødeligst.

F.

Kraft oc Brug.

Denne sidste/ nemlig med purpurfarfvede Blomster/ kommer meest/frem for alle de andre/ ofuereens med *Dioscoridis Description* oc Beskrifvelse/ oc hendis Blomster tager mand til at berede it Conserva der aff.

G. Røddernis *Temperament* oc Natur/ endog den icke aff *Galeno* til nogen vis *Claßem* eller Orden er henførdt/ saa hafve dog *recentiores Medici* aff hendis Effecter oc Virckninger som den hafuer/ dømt hende at være varm oc tør udi den anden Grad/ oc hafve med *Galeno* lærdt/ at den er *diversarum partium*, det er/endeel tynd oc *subtijl*/ endeel tyck.

Thi den formedelst sin *Subtijlighed* oc tynde Parters skyld hafuer den Kraft oc Natur/ at den saa sacteligen/ at mand det neppeligen kand fornemme/Hefvelserne *dißolverer*: Men formedelst sin Tyckhed oc tycke Parters skyld tørrer den/ oc derfore er den Syrup/ som her aff giøris/ høyeligen at berømme imod Lungens gamle Bulder oc Saar/ saavel som Blodens spyttelse. Huilcken aff *Fernelio* først er beskrefuen/ oc er allevegne paa Apoteckene til kiøbs.

H.

Denne samme Syrup kand mand ocsaa nogenledis bruge for Nyrene naar de ere saarede/ efterdi der oc til dens *confection* oc beredning blifuer tagen Pimpenelle oc Betonie/ huilcke ere rette oc forordnede Middel der til.

I.

Den Conserva aff Blomstrene beredis/ er udi Almindelighed gafnlig oc nyttig til alle Saar at læge/oc alle Parter at styrcke/ at mand den Dag fra Dag bruger: Men dog holdis Rødderne for at være langt bedre end den er/ aff huilcke mand giør it Afsød eller Decoctum imod Blodsoet/ Tidernis alt for megen flod/Brud/oc de der til gandske ofte aff den gemeene Mand brugis.

K.

En latterlig Historie oc *observation* som sig hafuer tildra-

draget med en Huuß-Moder / som satte sig udi it Vandbad / beredt aff denne Vund-Vrt / udi huilcket hendis Tieniste-Pige / som var Festemøe / oc skulle med det første giftis / hafde toet sig udi / paa det hendis Festemand ingenlunde skulde tuifle / at hun endnu hafde sin Mødom / er at læse hos Iohannem Philippum Hechstetterum: Men huo som bemelte *Auctorem* icke hafuer / de kand den selfsamme Historie finde tegnet hos Sennertum *lib. 4. Prax. part. 1. Sect. 1. Cap. 1. Pag. 5.* huilcken jeg med Villie icke hafuer ladet fordanske: Huor aff ellers er at bevisse den ofuermaade megit stercke Kraft oc Tørhed / som denne Vrt hafuer / til at drage Kiødet sammen med. Ja *Dioscorides* vidner / at Kiød sødet med Consolidæ-Vrt / skulle letteligen kunde løbe sammen igien / vanseet det vaar skaaret udi mange stycker. Det samme vidne *Botanographi* ocsaa om Sannickel-Vrt / at den lige saadan Kraft / som bemelt er hafuer / huor om mand kand læse i denne voris Vrtebog *Pag. 131. No. 119. F.G.*

No. 59.

L.

M.

Bartskærerne giøre oc berede derfore neppelige nogen Vund-Drick / at de jo ocsaa med all rette lade komme denne Vrt der udi / eftersom den hafuer saa stor Kraft til at heele oc læge. Oc enddog at Bartskærerne hafue atskillige mange *Descriptiones* oc Beskrifuelser paa Plaster / som tiene til Beenbrud-Skader / saa *commender*er jeg dog heldst Bartskærerne / for deñem alle / det slags Plaster som *Sebicius* høyeligen roser / oc jeg self tit hafuer befundet at være got / huilcket en huer som hafuer der til bequem Leylighed kand see oc læse udi *Hier:* Bocks Tydske Vrtebog / udi denne samme Vrtis Historie / *Pag. 93. Anno 1595* tryckt til Straßburg.

M.

Denne samme Rod hafuer oc en fornemme Kraft til at stille Blodet / derfore / naarsomhelst Bartskærerne enten skal med en Saff safue eller skære it Lem eller Ledemod / saa som Arm eller Been aff it Menniske / tage de denne Rod *pulveri-*

N.

No. 59. ſerit med andet oc ſtille Blodet / ofuerſtrøe nogle Hampe-Blaaer der med / oc naar Blodet ſtaar ud allevegne aff ſomme Ledemode / haſteligen oc geſuinde det tilſtoppe / oc med denne Konſt ere mange hiulpne. Men den ferſke Rod aff denne Conſolide fuld med Saft / lagt paa it reent Linklæde / naarſomhelſt den tilforn er vel ſønderknuſet / kand tijt oc ofte / (efter den *Auctoris* Meening ſom *Dodonæum* hafuer forbedret) ſtrax den ſamme Time ſtille oc forlindre den Pine oc Smerte ſom kommer aff Podal.

O. *Camerarius* (dog vi icke vide enten hand det aff ſig ſelff alleene eller oc andre det hafuer) ſkrifuer / at den ſtore Conſolidis Saft / ſaa megit ſom hen ved fire Lod / ſkulle være tienlig oc berømmelig imod Slumme- eller Sofue-Siuge / naar mand kommer udi en dyb Søfn.

P. Conſolida media *ſeu* Bugula, Wund-Urt / ſee udi den anden Part aff denne voris danſke Urtebog / *lit.* B. *Pag.*31. *No.*20. huor vi Bugulam hafue beſkrefuit / oc om hendis Kræfter handlet.

Q. Conſolida Regalis, Ridder-Spore / See udi denne ſamme Part / paa denne ſamme Bogſtaff / huor vi *Pag.*186. *No*36. Calcatrippam hafue beſkrefuit / oc om hendis Kræfter oc Virckninger talet.

Conyza.

Nafnet.

A. Conyza, Torden-Urt / Trold-Urt: Den kaldis paa Tydſk: Dur-wurtz. Den blomſtris gierne meſt om Sommeren. Den er den anden ſom voxer i Kier oc Moſer

ser / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: No. 60.
Conyza major flore globoso, det er: **Den store trind-blomstrede Torden-Vrt.** Huicken den Høylærde oc vijtberømde *Botanicus p. m.* IOACHIMUS BURSERUS *olim in Eqvestri Academiâ* SORANA P. med. P. kallede Conizam minimam minimè omnium glutinosam, det er: **Den mindste Torden-urt / som iblant dennem alle er mindst Lijmactig.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Torden-urt / er en law Vrt / som er en spand eller en Haand høy / graa-actig oc lodden / oc lucter som de andre slags aff denne Vrt. Hendis Blade ere smaa: Hendis Blomster ere midt i trinde / som Camelle- oc Regnfans-blomster; Farfven som de hafue er mørcke-guul / huilcke ligesom de andre / forsuinde bort til nogen lodden oc blød Vld eller Føn. Roden er tynd.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 210. No. 60.

Steden.

Steden som denne Vrt voxer paa / er fast alle bekiendt / thi den voxer gierne paa vedskvorne steder; Item den lader sig oc finde paa Gaderne huor sijt er paa Landßbyerne.

D.

Kraft oc Brug.

Aff alle slags Torden-Vrter som her hos os udi disse Lande paa Marcken voxe / er det fornøden / at vi holde den for at komme ofuereens med det tredie slags som aff *Dioscoride* er beskrefuet; thi den frem for alle andre er allermindst Lijmactig / oc ved denne Egenskab siunis hand at skille den fra alle de andre. Huo derfore som vil bruge Torden-Vrt / dennem

E.

No. 61. er det fornøden at de denne bruge / thi den er oc den som mand paa somme Apotecke seer at selgis.

Torden-Urts-Kræfter anlangendis / da hafue de den Natur / som *Galenus* meener / at den bør at regnis udi deris Tal / som enten lade aff at varme udi den anden Grad / eller oc begynde at varme udi den tredie Grad.

F. Urten udi sig selff med sine Blade oc Blomster berømmis aff *Dioscoride* oc *Galeno* til Tiderne at drifue / huor til de ocsaa blifue brugte.

En huer som hafuer stor Plage aff Lopper eller Myg / kand forsøge om den er tienlig til / enten at bortdrifue / eller oc at døde dennem ; Thi disse at være den rette Torden-Urters

G. Kræfter lærer *Dioscorides*, huorfore ocsaa at somme *Botanici* hafue kaldet den Pulicariam, det er: Loppe-urt.

Coriandrum.

Nafnet.

Coriandrum, Coriander: Den kaldis paa Tydsk: Coriander: Den blomstris imod den Tijd som Hunde-Stiernen kommer op. Den er den første som *Bauhinus* be-

A. skrifuer / oc kaldis aff hannem: Coriandrum majus, Det er: Den store Coriander.

Udvortis Skickelse.

Coriander hafuer en Stengel som er tynd / trind / halfanden Fod høy / oc gaar ud i Grene / Hendis Blade ere kærfvede / oc lige som udi smaa Parter skaarne / de nederste ere bredere end de andre. Blomsterne ere huide paa nogle brede Ko-

B. ste. Frøet er trindt / bart oc huult / huilcket udi Førstningen er grønt: Men naar det blifuer tørt / er det guul-huidactigt. Roden er kort / oc henger sammen aff nogle faa Trefler / Men

den

No. 61.

den gandske Vrt lucter saa ilde oc saa sterck / at den med all rette for saadan sin Stanck maa lignis med den Fritillaria som kaldis Aqvitanica, huilcke iblant andre ilde luctendis Vrter allermest stincke / huor om vi paa sin sted / efterfølgendis *ordinem Alphabeticum* talet hafue.

C.

Figuren er at see: ☞

Pa. 211. No. 61.

Steden.

Steden / som Coriander her i disse Lande voxer paa / er ey anden / end fornemme Hafver / huor den kand være saaet oc elsket.

Kraft oc Brug.

Det er nock som Forundring værdt / efterdi *Dioscorides* icke udi ringeste maade / eller med en Bogstaff hafuer beskreffuit Coriander / at alle *Neoterici Medici* samptlige eendrecteligen komme ofuereens / at voris / den gemeene Coriander er det rette slags / om huilcket *Hippocrates, Theophrastus, Dioscorides* oc *Galenus* tale; besynderligen / efterdi de tuende sidste aff disse fire / huilcke vi her hafue omtalet / ere sig selff gantske imod / naar de skal sige huad *Temperament* oc Natur Coriander hafuer. Thi den første aff dennem / nemlig *Dioscorides*, lærer oc forsuarer den aff sin Natur kaald at være / oc kølne. Men den sidste / nemlig *Galenus*, paa det heftigste forsuarer / at den er varm oc *subtijl* oc ickun maadelig tyckgiørendis / oc *refuterer Dioscoridem* aff hendis Kræfter oc Virckninger / oc aff hendis rette oc sande Natur.

D.

E.

Men dersom vi ville baade endeel troe oc gifue act paa de gamle *Medicorum* oc Lægers languarig Forfarenhed / endeel ocsaa raadføre os med voris egen Fornuft / kand vi ingenlunde anderledis dømme oc slutte / end at Coriander jo / den stund den er fersk / hafuer megen raa oc ond Vedske: Men naarsomhelst det blifuer tørt / da det at være varmere aff sin *Tempera-*

F.

perament oc Natur. Dog alligevel/at det ingenlunde bør at lignis/huad detz *Qvalite*ter oc Danligheder er anlangendis / med Forgiftis *Qvalite*ter (huilcket dog endeel ville) kand mand letteligen der om aff de Gamlis Skrifter undervijsis. Thi *Galenus* lærer jo udi sin Bog *de attenuante Diætâ*, at Coriander / den stund den voxer oc er grøn/ tiener til Mad / oc

G. foruden Tuifl varmer. Men at vi aff det ville slutte/ at dersom nogen dricker gandske megit aff hendis Saft / da den at skulle giøre en gall udi Hofvedet/oc omsider at døde en/oc derfore troligt at være Coriander at være giftig / det følger slet intet der paa.

Derfore huo som saaledis vil slutte/dømme oc *argumentere*/ dennem kand mand med all rette suare / at Lactucker oc i

H. lige maade ere giftige / efterdi *Galenus* udi sin Bog *de Temperamentis* siger/at dersom mand vil alt for megit bruge Saften aff Lactucker/da døer mand/ lige som oc aff Valmuer / Ja ligesom aff Skarntyde: Men ellers dersom mand maadeligen bruger Lactucker / da ere de Mennisken til Føde oc gafn. Derfore/ uden saa er at mand vil holde Lactucker for at være giftige / kand mand det icke i nogen maade bekræfte om Coriander. Nu vel an/ huo skulle være saa daarlig/at hand skulde

I. understaa sig ved at sige Lactucker at være en forgiftig Urt?

Ja at vi intet skal tale der om / at de gamle *Medici* Coriander-Urt i sig selff / huilcken nu omstunder icke blifuer brugt/ ofte hafue *adhibe*ret oc brugt. Thi *Hippocrates* befaler / at mand huer dag skal gifue dennem/som aff Guulsot hafue ont / Urten aff Coriander / oc det skulle skee/ naarsomhelst den var stødt/ oc udi gammel Vijn udblødt.

K. Ja denne samme fornæfnde *Auctor* siger/ at Coriander/ baade kaagede oc icke kaagede / ere Mafve-munden kiere / oc løßne Lifvet / huilcken Corianders Kraft ey uden i den som er fersk kand eractis.

Der-

Derfore/ sanden at sige/ lige som en Falskhed føder en anden/ lige saa føder ocsaa en Vildfarelse den anden/ oc derfore efterat *Dioscorides* hafde engang faret vild / oc lærdt at Coriander hafuer en kølendis Natur / er hand der fra letteligen til en anden Vildfarelse drefuen / oc derfore hafuer skrefuet saa vildeligen: *Coriandrum largius sumptum, mentem non sine periculo movet.* Det er saa megit sagt: Dersom mand tager nogit megit aff denne Coriander/ da icke uden største Fare/ giør den en rasende.

L.

Her aff er det kommen (uden all tuifl) at somme holde Coriander-Frøe for at være forgiftigt/ oc at det formedelst Ædicke kand *corrigeris* oc sættis til rette igien.

Men dog herforuden er det baade aff fornemme *Medicis* oc Apoteckere *observerit* oc merckt / at Coriander-Frøe ickun aff det/ det blifuer gammelt / blifuer jo bedre oc bedre / saa at huadsomhelst raa oc onde Vedsker det indholder / de med tijd oc stund sacteligen *expirere* oc forsuinde.

M.

Derfore kand mand jo vist her aff slutte / at mand trygt kand bruge Coriander-Frøe / naar det er moedt oc Aar gammelt/ oc det uden nogen *præparation* oc Beredning/besynderligen naar Hiernen blifuer besuærgit aff det Veyr som staar op aff Mafuen/huilcket dette Coriander-Frøe treffeligen bortdrifuer / huorfore der ere somme/ som huer dag bruge Coriander-Confect eller Sucker.

N.

Dette samme Coriander-Sucker brugt / er ocsaa ofuermaade got for de Quinder/som aff en kaald Moder eller alt for strenge Tider hafuer ont: Thi efterdi Coriander er *diversarum partium*, det er/hafuer atskillige Naturer/ da icke alleniste *discuterer* oc bortdrifuer den/ men endocsaa binder/huilcket nocksom aff hendis *Qvaliteter* er at acte.

O.

Men om saa er at der ere nogle som ville bruge Coriander uden det blifuer tilberedt med Ædicke / maa de det vel giøre for:

for os/ thi det er jo it gammelt Ordsprock: *Superflua non nocent*. Det er/ Ofuerflødigt er ocsaa got.

Corona Imperialis, Keyser-Krone/ see udi den næst forbigaaende Part *lit.* C. *Pag.49. No 37.* huor vi den beskrefuit/ oc om hendis Kræfter talet hafue.

A.

Cotula fœtida.

Nafnet.

Cotula alba fœtida, Gaase-Dild/ Balderß-braa/ So-Dild/ Hunde-dild/ Stinckendis Cammeel: Den kaldis paa Tydsk: Krotten-dijl/ Hundß-Dijl/ Hundß-Blumen/ Stinckende Camillen:

B. Den blomstris udi Ormemaanet/ oc Høstmaanet: Den er den ottende Chameel-Blomme/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Chamæmelum fœtidum, Det er/ Stinckendis Chameel-blomme.

Vdvortis Skickelse.

Gaase-Dild hafuer trinde oc grønne stengeler/ som snart

C. oc letteligen kand brydis/ huilcke ere Saftfulde/ oc gaa ud i mange Grene/ tyckere oc tijt høyere end Chameel-blommer. Blomsterne ere baade med Farfven oc Skickelsen Chameel-Blomster lige. Bladene ere større end Chameel-Blomsters Blade/ deris Farfve er mørckegrøn. Den gandske Vrt er stinckendis/ oc lucter megit sterck oc ilde: Huorfore den ocsaa paa Danske kaldis Stinckendis Cammeel-blomme/ ligesom den ocsaa paa Latine kaldis Cotula fœtida.

Figuren er at see: ☜

Ste-

Steden.

Steden som denne Vrt voxer paa / er den gemeene Mand saare vel bekiendt / efterdi den gierne lader sig finde paa Gaderne paa Landßbyen / Item paa Toftene / oc hos deris Gierder oc Led: Tijt oc ofte groer den ocsaa iblant de rette oc vel luctendis Chameele-blommer / oc disse atter igien iblant hine / huilcket icke en ringe ting stadfester dette: *Sunt bona mista malis, & mala mista bonis.* Det er: Gode oc Onde / oc Onde oc Gode ere med hin anden formengede. D.

Krafft oc Brug,

Agerius som *Hieron:* Bock hafuer forbedret / acter oc holder saa megit aff denne Gaase-Dild / at hand siger / at den er langt bedre oc kosteligere end de rette Chameel-Blommer / men vi kand dog hannem her udi ingenlunde troe / ey heller med hannem i dette stycke samtycke / oc det for *Matthioli Observat:* oc *Auctoritet:* Thi den er langt skarpere end Chameele-blomster / saa at huor den blifuer bunden paa Huden / der kand den giøre Vobler oc Saar aff sig selff; huor aff det skeer / som *Matthiolus* vidner / at naar nogen udi Marcken sidder / oc vil (med Tuct at sige) giøre sit behoff / oc mand derefter tager denne Vrt at stryge eller tørre Rumpen med / da begynder den strax der efter hefteligen at brænde / oc foraarsager en u-lidelig Pijne. E. F.

Til Bad oc Fode-Vand blifue de ocsaa *commenderede* de Quinder / huis Tider ere forstoppede / oc vil icke flyde / oc den er ocsaa der til saare god oc bequem / men til indvortis brug blifue de icke ret tijt udvalde.

Herfore raader *Hieron:* Bock oc Henrick Smidt / udi deris Vrtebøger / Quinderne it got Raad imod Moderens opstigelse / at de skal berede sig aff denne Vrt oc Vand it Fode-bad / huor om de begge saaledis tale. *Hier:* Bocks Ord ere disse: G.

No. 62. Die stinckend Camill Cotula, gibt ein ädel Füßbad/ zů der aufstossen. den Můtter/ welche sich hin und her von einer Seiten zům andern würfft. Hat bey nahe die Würckung der Bybergeilen/ daran gerochen / darůber gesessen / und den Dampff davon in Leib empfangen. Henrick Smidtz Ord ere disse: De Commende-Blommer som

H. hafve en ond Luct (Balderßbraa eller Gaase-Dild paa Danske aff somme kaldet) oc voxe gierne paa Kirckegaarde oc anden steds/ gifue it ædelt kosteligt Fode-Vand oc Røg-Bad / til Moderen som opstøder/ oc løber fra den ene Side oc til den anden. Hafuer fuldnær Bibergels Kraft oc Dyd / der til luctet / der ofuer siddet / oc Røgen der aff under op at lade gaa.

Men der udi hafue de endeligen oc høyeligen faret vild/ at de meene oc sige efter en falsk oc vrang Meening/ at Moderen kand saa høyt opstøde / at den kand gaa fra den ene Side

I. til den anden: Thi det hafuer sig langt anderledis der med/ end som de her hafue *finge*ret oc dictet/ at den saaledis kand bevægis/ efterdi den med sine *Ligamentis* oc Hefter er langt fastere oc sterckere sammenbunden / end den saaledis skulle kunde *move*ris oc bevægis. Men fordi at dette hører til en anden sted/nemlig i *Anatomÿ*-Husit/ vil jeg her paa denne sted icke tale it Ord videre der om.

For det sidste er det gafnligt at vide/ at Bønder oc andre/

K. som med Bjer omgaais / vide ocsaa at føre sig denne Vrt til Brug: Thi naar deris Bjer hafue suærmet / oc ville icke i Kuben igien/men holde sig der fra/ da tage de denne Vrt / oc legge saa sacteligen paa hin side Bjerne/ dog icke i førstningen ret nær hos / saa skeer det / at naar Bjerne fornemme denne onde Luct/som denne Vrt gifuer fra sig / da fløtte de sig fra den / jo længer oc længer/ oc saa omsider gaa i Kuben.

A.

Cotyledon.

Nafnet.

Cotyledon, Nafle-Vrt/ Pigernis Nafle:

Den

No. 63.

Den kaldis paa Tydsk: Nabel-Kraut. Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet. Den er den første som *Bauhinus* beskrifver / oc kaldis aff hannem: Cotyledon major, det er: Den store Nafle-Urt / eller den store Pigernis Nafle.

B.

Udvortis Skickelse.

Nawle eller Nafle-Urt hafuer Blade som ere langactige / tycke / slette / trinde oc saftfulde / lignendis med deris Skickelse it lidet fladt Sadsircken / omkring ved siderne enten lidet eller oc slet intet kærfvede / oc Stilcken er næsten paa den midtterste deel festet. Farfven / som de hafue / er grøn / oc undertiden / naarsomhelst at de groe paa de steder / paa huilcke de aff sig selff voxe oc fremkomme / ere de purpur-farfvede. Midt iblant dem kommer en Stengel / som er mindre end en spand / den samme skiuder sig ud i Grene / paa huilcke nogle smaa huide / eller gandske bleeg-purpur-farfvede Blomster fremkomme. Underneden er der en huid Rod / som er knuddret / ligesom en trind Løg-Rod / oc fra den gaar der nogle Trefler.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 213. No. 63.

Steden.

Dette slags Nafle-Urt vi her hafue beskrefvit / er ingenlunde i disse Lande paa Landßbyerne udi Skofve eller vild paa Marcken at finde / men den voxer ickun her udi Hafver / enten der plantet / eller oc der sammesteds aff Frøet saaet. Men det er dog her hos at *observere* oc acte / at her voxer vel it andet slags Nafle-Urter vild paa vedskvorne steder / huilcken aff *Dodonæo* kaldis Cotyledon palustris, det er Nafle-urt som voxer udi Kier / oc er det fierde slags *Bauhini* Kragetæer / som voxer i Kier eller Vand / *inter* Ranunculos palustres & a-

E.

No. 64. qvaticos, oc den kaldis aff hannem: Ranunculus aqvaticus Cotyledonis folio, det er/ **Vand-Kragetæer med Nafle-urtis Blade.**

Pa. 214. No. 64. Figuren er at see: ☞

Kraft oc Brug.

F. Ingen aff disse tuende Nafle-Vrter blifue paa Apotecket indførde/ Men om den vi sidst talede/ som voxer udi Kier/ tuisler mand/ enten den bør at henføris udi de Vrters Tal som ere varme/ kaalde/ eller vaade. Der fiunis nogen skarp Smag at tage ofuerhaand i den/ huilcken udi den Tamme/ som aff os er allene beskrefuen/ ingenlunde kand fornemmis: Derfore/ dersom vi icke hafue den Tamme/ siunis det ingenlunde raadeligt at være/ i steden for dennem/ at tage den vilde/

G. eller bruge den til de Suagheder/ til huilcke *Dioscorides* oc *Galenus commen*dere Nafle-Vrt.

Crassula, Sanct Hans-Vrt/ Tyck-blad/ see udi denne samme Part *lit.* T. *Pag. 364. No. 214.* huor vi Telephium ville beskrifve/ oc om hendis Kræfter handle.

Cucumis.

A. ## Nafnet.

Cucumis, Augurcker/ Smaa Græß-Eble: De kaldis paa Tydsk: **Cucumern/ Gurcken/ Augurcken.** De blomstris om Sommeren/ oc om Høsten blifuer hendis Fruct moen. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Cucumis sativus vulgaris, det er: **Den gemeene Hafve-Augurcke.**

B. ## Vdvortis Skickelse.

Augurcker krybe hijd oc dijd ofuen paa Jorden/ oc haf-

ve nogle lange huasse oc ranckactige Stengeler: Om disse Stengeler / sidde nogle kantede / vijde / huasse / oc ved siderne kærfuede Blade / oc tijt oc ofte jefnside hos Bladene udskiude de nogle Snellinger / som ligne Vijnlocker. Blomsterne / som den skiuder fra sig / ere bleeg-gule. Fructen / som kommer efter Blomsteret er tyck / langactig / kantet / oc knuddervoren / oc naar den blifuer moen er den guul. Reent igiennem dennem er der en haardactig Marfve / huilcken / nogit lidet førend den blifuer moen / er bequem til at æde: Frøet er langactigt / fladt oc huidactigt. Roden er temmelig lang.

No. 65.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 215. No. 65.

Steden.

Steden som disse Augurcker voxe paa huad sig belanger / er icke anden end Hafver / oc huor de vel skal lyckes / skal der være god Jord oc Soelskin.

D.

Krafft oc Brug.

Aff denne Plante oc Vext blifuer ickun alleniste hendis Fruct paa Apoteckene indførdt / enten til at nedsylte / eller ocsaa til at sancke Frøet aff dennem naar de blifue moene / oc det er it aff de fire slags store Frøe som kølne.

Men at Augurcker udaff deris Natur oc *Temperament* ere kaalde oc vaade / kand en huer letteligen kiende oc forstaa / men dog saa / at de der hos ocsaa siunis at være *tenuium partium*, oc *subtile* aff deris Natur / huilcket strax aff deris Kræfter oc Virckninger skal blifue aabenbaret.

E.

Men fordi at der udi disse samme Augurckers Fruct kand fornemmis en ofuerflødig Vedske at være / da er det vel icke ubevist / at den samme Fruct blifuer med Dille-blomster oc Lage nedsyltet / paa det at fornæfnde Vedske kand blifue *temper*erit der ved / oc naar de saaledis ere nedsyltede / da sættis de paa Bordet som andre slags *Condimenta* oc Krydderj / saa som er

F.

No. 65. røde Beder / Cappers / Multibær / oc saadanne fleere / iblant andre Retter baade for unge oc gamle / oc dennem / som hafve en varm eller oc kaald *Temperament*, oc det tuert imod det som skee burde.

G. Thi ligesom de undertiden kand være gafnlige for en ung / som aff den beeske Galde kand hafue Besuæring / til at stille hans Mafvis Hitzighed. Saa i lige maade / tuert imod / kand de ocsaa foraarsage en kaald Mafve w-lægelig Skade / naar de i wtide blifue fortærede.

H. Ja huad skal mand sige? Blifue de icke tijt oc ofte baade aff dennem som hafue en kaald Natur / oc aff dennem som hafve it varmt *Temperament*, (besynderligen / naar de iblant anden Mad blifue fortærede oc ædte) letteligen *corrumper*ede oc forderfvede: Huis *Corruption* oc Forraadnelse (saa at tale) paafølger nu Kløgelse / nu Veyr i Lifvet eller *Colica*, nu Bugløb / nu Blodsot / nu *Lienteria*, oc Mafvens oc Tarmenis wfordøjelighed / saa at de icke kand forrette deris Naturlige fordøjelse / nu *Cholera*; oc omsider ocsaa at skillige Kaaldesiuger.

I. Derfore skal alle holde sig fra Augurcker at æde / være sig paa huad Maade oc maneere de ere *præpar*erede / enten det nu mon være med Salt / eller Pebber / eller ocsaa Dild / etc. Dog dennem allene kand de tilstedis / som hafue en sterck oc nogit varm Mafve / huilcke een deel aff *Medicis Practicis* raade / at de heller skal æde de Augurcker som ere w-skrellede / end de som ere skrellede: Thi dersom de i saa maade blifue brugte / holdis de fore / icke saa letteligen i Mafven at kunde forderfuis. Men de smaa slags Augurcker holdis med all rette for at være de sundeste / som fra Dantzig blifue hijd til os oc andre *Nation*er sylted førde oc skickede.

K. Her hos skal det dog actis / at vi icke saa megit vil hafue Augurcker forbødne / at vi jo derhos ocsaa vil hafve deris brug til-

No. 65.

tilsted / saa vijt som de maadeligen oc *parcè* saa som it *Medicament* oc Lægedom blifue brugte.

Derfore maa det nock som tilstedis dennem / som hafue ont aff Kaaldesiugen/oc ere hitzige/oc der ofuer tørste/at de tage Augurcker / som nyligen ere afplockede / oc i smaa skifver skaarne/ oc holde dennem i Munden nogen liden stund/ thi det uden nogen Fare / den Siuge til stor Forlindring/ kand betage hannem Tørsten / i det hand dennem flitteligen bruger.

L.

Men saadanne *Euporista* oc *Medicament*er nødis mand undertiden at gaa til/naar mand er langt fra Apotecket/ oc de steder/ huor mand dennem/ som bedre ere ey kand bekomme/ eller ocsaa/ naarsomhelst mand icke hafuer raad til/ dennem strax sig at forskaffe.

M.

Dersom mand her i disse Lande maatte efterfølge Ægyptierne/efter *Prosperi Alpini* Exempel oc Lærdom/skulle det være gafnligt / at mand i steden for det slags Augurcker som kaldis aff dennem Chatè, udi Øyenis/oc andre Lemmers hitzige *Inflammation*, tage det inderste / som er udi voris Augurcker/ oc støde/ oc siden med Melck beblande/ oc legge det der paa.

M.

Men ellers formeene vi vist / det ingenlunde at være it trygt Raad/at mand skulle brænde Vand aff dennem / til Leverens Hitzighed at *corrige*re oc læge/ oc til at heele Nyrene/ som med Heede kand være befengte / oc med Steen plagede / oc mand skulle da gifue dennem nogle Dage ud ad rad saa meget som to Pæle. Enddog at *Prosper Alpinus de* Plant. Ægypt: vidner/at det er aff Forfarenhed befundet / at det nock hafuer værit dennem gafnligt / som fornæfnde fremmede oc Ægyptiske Augurcker brugt hafue.

N.

Vi kand icke andet end sige/at dersom raa Augurcker blifve fortærede aff dennem / som aff Pest ere befengde / da ere de dennem ocsaa som en Pestilentze.

De Augurcker som ere friske oc icke syltede / ere ocsaa nytte-

telige der til / at mand tager vel skarnet aff sine Hænder med dennem / i det mand skærer dennem udi smaa skifver / oc gnier dennem veldeligen der med / huilcken *Effect* oc Kraft gifuer nocksom tilkiende / at Augurcker ere ocsaa *subtile* udi deris Natur.

O. Hid indtil hafue vi handlet om Augurckers Fruct: Nu ville vi ocsaa korteligen besee / huad for Kræfter deris Frø monne hafue.

Det er vel værdt at acte / at det er langt tryggere at bruge Frøet aff Augurckerne end Fructen / oc der giøris der aff Emulsiones, det er / en Saft ligesom Mandel-melck / som er god for dennem / som med en hidtzig oc brendendis Feber eller Kaaldesiuge ere befengde; Item / for dennem som aff Side-Bylder hafue ont / saa oc for dennem som ere Lungesottige / oc omsider for dennem som ere Rasende / for dennem som aff de Kaaldesiuger / som kaldis Hecticæ, hafue Besuæring: Item som endoc tiener imod Blærens Saar oc Bulder / imod Vandens Forstoppelse / naar mand icke kand lade sit Vand / imod Kaalde-Pis / etc.

P.

Men til saadanne Emulsiones at berede / skal mand tage det Frøe / som er ferskist oc friskist / thi det som er gammelt oc forligget blifuer harskt / oc med tiden oc Alderen faar saadan en Kraft / som dets rette Natur oc *Temperament* er imod.

Q.

Cucurbita.

Naffnet.

Cucurbita, Græßkar / Græß-Eble: Det kaldis paa Tydsk: Kürbs / Körbsen. Det blomstris om Sommeren / oc om Efter-Høsten blifuer detz Fruct moen.

A.

Vdvortis Skickelse.

Græßkar skiuder nogle langactige / ranckactige oc kan-

tede Stengeler/som gaa ud i nogle Grene/huilcke formedelst de Refver oc Snellinger som ligne Vijnlocker/feste sig paa det som er nær hos/ oc hielper sig/ skiuder sig i Veyret/ oc voxer høyt op. Bladene som det hafuer/ere gandske store/ vijde/ oc nogit lidet spidtze/ oc ere fast ligesom Tordenskreppers Blade/ men bløde/ oc ligesom huide aff nogit lidet Vld-actigt Føn/ som er paa dennem oc paa deris Stilcker/ ligesom oc paa den dobbelte Katost. Blomsterne gaa ud lige jefnside hos Bladene/oc de ere huide. Fructen som kommer efter/ hafuer icke altid en Form oc Skickelse; Thi undertiden/ naar den ligner Flasker/ da er den tyck neden til/oc hafuer en Bug/ oc ofuen til er den smal/ oc der med ligner Halsen/ huilcken er smallist. Men tijt oc ofte ere de tycke/ oc det uden nogen Hals/ men alnederst ere de brede/ oc nogenledis ligne de store Pærer/ huad saadan Skickelse er anlangendis: thi de ud til enden ere spidtze ligesom oc de. Ellers saa voxe de ocsaa lange/ oc som *Plinius* skrifuer *lib. XIX. cap. 5.* voxe paa huad Maneer mand vil hafve dennem/ oc gierne som en Slange eller Drage/ huilcken sig hafuer snoet sammen/ men naar de henge oc maa voxe som de ville/ hafuer mand seet dennem ni Fødder lange. Men paa dennem alle er den yderste Barck haard/ naar den blifuer moen Træactig/ med en guul Farfve: Men det inderste/ som er i dennem/ huilcket mand pleyer at kalde *pulpam*/ er huidt. Frøet/ som sidder der udi/ er langactigt/ fladt/ tæt/ oc paa den øfverste part trindactig spidtzt/ oc paa den nederste bredt/ oc der hos en ringe ting kanted. Det som hafuer en haard oc huid hinde/ hafuer ocsaa en haard oc sød Marfve eller *pulpam*.

B.

C.

D.

E.

Figuren er at see: ☞ Pa. 216. No. 66.

Steden.

Steden som Græßkar voxe paa/ er en huer nocksom bekiendt/ thi de voxe ickun udi Hafver/ huor de Aarligen skal saais/

No.66. is/ efterdi at Roden icke blifuer ved Aar ind oc Aar ud/ men det samme Aar som de blifue satte/ det samme Aar gaar den ocsaa ud oc forsuinder.

Kraft oc Brug.

Vi hafue nu hørt/ huor stor en Forandring der er paa F. Græßkar/ men de som her i disse Lande voxe/ ere mesten lang[illegible] men dog er det her hos ocsaa at vide/ at de alle/ i huad [illegible]gs de ere/ tiene til at æde/ oc de ere aff en kaald oc vaad Natur/ oc som *Galenus* vidner/ kølne oc vedske udi den anden Grad.

De derfore som befinde sig/ at være med Veyr udi Slagsiden opblæst/oc som lettelige kand aff Colica faa ont/ oc som G. ere seene/oc saa got som v-duelige til Mands Gierning oc bestilling at forrette/de lade sig Græßkars Brug være forbøden/ huilcke paa atskillige Maneerer blifue kaagede/ som Kockene oc Huußraadige Quinder gandske vel vide.

Dioscorides lærer/ at de Fielspaaner/ som mand filer aff de raa Græßkar/ ere gode til at borttage den Siugdom som mand pleyer at kalde Siriasin, huilcket er en Siugdom oc tilfald/som Børnene hafue ont aff/ofuer deris Forhofvit/ Paa H. Tydsk kaldis den: dz bladt-schiessen der Kinder oder dz bladt-fallen.

Men her efterraade vi tillige med andre *Medicis Practicis* at det er fornøden/ forsicteligen her med at omgaais/ efterdi icke alleniste den part paa Børnenis Hofvet/ som kaldis Forhofvedet/ er ickun hindactig/ men endoc den gandske Hierneskalle er blød som en Bruske/ er vijd/ suag oc tynd/ saa at den derfore aff Græßkars Vedske kand hafue megit ont/ oc I. giøre dennem megen stor skade/ efterdi at Hiernens *Temperament* oc Natur/ formedelst det/ saaledis forderfuis/ at Børnene derudofuer icke kand lefue saa lenge/ at de en høy Alder-

No. 66.

derdom kand naa. Thi de ofte / foruden at de saa med den onde Græßkars Brug blifue slet forderfvede / pleye at besuærgis med de Catarrher / som mand kalder suffocativos, det ere de som med saa stor mact komme paa nogen / at de omsider tijt oc ofte qualle den.

K. Bedre er det derfore oc raadeligere / gandske at holde sig fra Græßkar / oc den *Pulpa* som er i dennem / oc efterfølge dennem som raade / at mand i den sted skal bruge Rosen-Olie. Thi den icke alleniste / som *Galenus* vidner / i førstningen kand forhindre at Floddet icke sanckis / men endoc fortære de Vedsker som ere tilbage.

L. Det er nocksom vitterligt / at Græßkar-Frøe er it slags aff de fire store Frøe som kølne / oc aff det / saavel som Augurckers Frøe / beredis Emulsiones eller it særdelis slags Mandel-melck / om huilcken mand i den næst foregaaende Historie læse kand *Pag. 215. No. 65. lit. P.*

M. Efterdi at vi nu hafue talet om de smaa Græß-Eble oc Græßkar / da skulde vi vel ocsaa her tale nogit om de andre slags Frucker / som aff Urte-Skribenterne her til disse slags gierne blifue indførde / saa som ere / Peponer / Meloner / Citruller; Men fordi at Græßkars oc Augurckers Nafne ere iblant alle disse de allergemeneste / oc den gemeene Mand ickun om dennem vide at tale / da ville vi alle de andre slags Frucker som hijd høre kunde / frivilligen gaa forbij / oc det helst aff den Aarsage / at dersom vi enten ansee deris udvortis Skickelse / eller ocsaa deris Kræfter / da komme de gandske megit med hin anden ofuereens: Huorfore vi icke med alle disse slags Historier hafue villet nogen opholde / men dennem med deris Beskrifuelser / oc huad ydermere dijd henhørde / gandske forbigaaet /

N. paa det at denne voris Urtebog / med det som wfornøden kunde siunis at være / ey skal blifue alt for vijtløftig.

Cuſcuta.

Nafnet.

Cuſcuta, Hør-ſilcke/Cuſk-urt/Skurfve udi Humble: Den kaldis paa Tydſk: Viltz-kraut/Seiden-Viltz kraut/Seiden-kraut/Flachs-Seiden: Den blomſtris udi Høſtmaanet. Den er den tredie ſom *Bauhinus* beſkrifuer/oc kaldis aff hannem: Cuſcuta major, A. Det er: Den ſtore Hørſilcke.

Vdvortis Skickelſe.

Hør-Silcke ſeis at fremkomme med nogle Trefler/huilcke ere mange ſmaa Lut-Strenge lige/aff huilcke endeel ere ſaa tycke ſom Snellinger eller Vijnlocker/oc endeel ſaa tynde ſom B. nogle ſmaa Traade. Diſſe/ fra det første de opkomme / ſkiude ſig om Vrternis eller Ympernis (ſom de voxe hos) Grene oc Blade / oc ſaa tijt ſnoe oc vickle ſig omkring den ſamme Vext ſom de voxe paa/ at de den quæle/ ſaa at den enten maa bryſte/ oc gaa neder til Jorden / aff den Byrde / eller oc maa gandſke gaa ud / aff det den icke kand bekomme ſin tilbørlige Saft: Men diſſe bemelte Trefler ere enten huide / eller oc aff en bleeg C. Purpur-farfve røde. De Blomſter ſom denne Hørſilcke bekommer/gaa ſommeſteds ud fra diſſe Trefler / oc ſidde runden omkring dennem. Diſſe ſamme Blomſter ere ſmaa oc huide/ oc efter dennem komme ocſaa nogle ſmaa Frø / ſom due intet / Den hafuer ingen Blade / ey heller hafuer den Rødder i Jorden / thi denvoxer alleniſte paa andre Vrter.

Pa. 217. No. 67. Figuren er at ſee: ☞

Steden.

Steden ſom denne Hørſilcke voxer paa er atſkillig / thi den voxer icke alleeniſte udi Hafver / men endocſaa paa Marcken.

No.67.

cken: Naar den udi Hafver voxer / da lader den sig helst her hos os findis paa Humble/oc da blifuer den aff Bønderne kaldet: **Skurff paa Humble:** Thi den neppeligen voxer her paa Thimian eller Saer/ huor om vi udi næst foregaaende Part *Pag.136. No.124. lit.F,G.H,I.* hafue handlet/der vi beskreff Thimians Historie: Men naarsomhelst at den voxer paa Marcken/da er den gierne at finde paa Nelder/oc de snerrer oc Vrter som voxe ved Gierder/ oc da skiuder den sig saa megit/at den voxer op i Gierdet/oc saa got som skiuler det.

D.

Krafft oc Brug.

Denne Vrt siunis icke med Vret at kunde kaldis Herbarum Vertumnus, Proteus oc Polypus, efterdi at der ere saa mange slags Vrter/som den holder sig til/ saa oc tager deris Kræfter fra dennem: Derfore / dersom den voxer paa **Hør** eller lino, kaldis den Epilinum, det er saa megit udi særdeelißhed at sige / som **Hør-silcke:** Dersom den groer paa **Knop-Vrt**/eller Stoebe, kaldis den Epistoebe, det er **Knop-urt-Silcke:** Dersom den voxer paa **Nelder** eller Urticà, kaldis den Epiurtica, det er/ **Nelde-Silcke:** Dersom den findis paa **Brambær-Rijs**/ eller rubo, kaldis den Epibaton: det er/ **Brambær-rijs-Silcke:** Dersom den seis paa **Saer** eller Thymbra, kaldis den Epithymbra, det er/ **Saer-Silcke:** Dersom den voxer paa **Thimian** eller Thymo, kaldis den Epithymum, det er/ **Thimian-Silcke:** Dersom den voxer paa **Polleye** eller Polio, kaldis den Epipolium, det er **Polleye-Silcke:** Dersom den henger paa **Gamander** eller Chamædry, kaldis den Epichamædrys, det er/ **Gamander-Silcke:** Oc saaledis aff alle

E.

F.

G.

 de

de Vrter den voxer paa/ bekommer den icke alleeniste Nafnet/ men endocsaa Kræfterne.

Derfore fare de vild / oc deris Meening ingenlunde med Sandheden er gemeß oc ofuereensstemmende / som sige / at Hør-silcke er en særdeelis Vrt for sig selff / efterdi den ickun er nogle Trefler eller Skurfve / at vi med den gemeene Mand skal tale / som voxer paa fornæfnde Vrter / huilcken sig saaledis indvickler paa dennem / at de derudofuer / som før er sagt / maa quælis / oc denne aff deris Skade bekommer Gafn / oc voxer til / aff det hine voxe ned / oc omsider ligesom aff deris Vndergang oc Død bekommer Lifvet.

H.

Men aff alle disse mange slags / blifue ickun disse trende slags fornemmeligen brugte: nemlig/den som voxer paa Hør/ Nelder/oc Humble.

I.

At denne Vrtis Brug icke hafuer været de gamle bekiendt/men ickun aff *recentioribus* er blefuen funden / lære oc vidne *Botanographi*, oc denne er fast den beste aff alle de Vrter / med huilcke mand pleyer at læge Krosens / Lefverens oc Miltens forstoppelser / oc Gulesot / oc derfore med all rette kand tagis til de Decocta oc Affød / som til dem skal bruges.

Ja den er icke alleniste tienlig imod Guulsot/men endocsaa til Vattersot / naar den først begynder / at imodstaa/ oc huer fierde dags Kaalde er den ocsaa ofuermaade god for / oc retteligen der imod kand brugis.

K.

Crato den fornemme *Medicus* udi en Epistel oc Breff som hand skrifuer til *Camerarium* vidner oc siger / at hand icke hafuer fundet nogen bedre Middel imod Guulsoet / end denne Vrt.

Det Vand / som aff den blifuer brændt / er gandske *subtijl* oc *tenuium partium*, oc det hefteligen drifuer Sueden/ oc *expurgerer* oc renser Blodet: Derfore befaler *Hier*: Bock

L.

med

med all rette/ at de skal høyt acte den/ som ville heele oc læge de Saar som komme aff Frandtzoser. No. 68.

Cynoglossum.

Nafnet.

Cynoglossum, Hundetunge/ Vldborrer: Den kaldis paa Tydsk: Hunds-Zungen/ Hunds-Wurtzel. Den kommer frem/ oc udbryder med sine Blomster udi Skiersommer oc Ormemaanet. Den er den anden som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Cynoglossum majus vulgare, Det er/ Den gemeene store Hunde-Tunge. A.

Vdvortis Skickelse. B.

Hunde-tunge bekommer Blade/ som ere langactige/ brede oc smaa/ oc med en bløđ oc lodden Vld besatte/ oc de ere slette til at røre ved. Stengelen/ som den bekommer/ er halfanden Fod høy/ trind/ oc nogit huidactig/ oc den skiuder sig ud i grene/ paa huilcke Blomstrene sidde udi rad/ oc hafue en rød purpur-farfve/ efter huert Blomster kommer fire Frøe/ som sidde sammen/ oc ere huasse/ oc ligesom Burrer henge ved Klæderne/ midt fra dennem gaar ligesom en Pick/ huilcken er tijt haard oc sticker. Roden er tyck/ ret/ oc sticker lige neder i Jorden. C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 218. No. 68.

Steden.

Steden som disse Vrter voxe paa/ er nu Kirckegaarde paa Landsbyerne/ nu Gader/ nu andre steder/ ved Gryfter/ Diger/ Volde/ Øde Pladtze/ Felleder oc Gierder. D.

Kraft oc Brug.

Denne Hunde-tungis-Rods Brug ville vi ickun for visse Aar-

No.69. se Aarsagers skyld hafue den gemeene Mand *commenderet* udvortis.

Den holdis for at være kaald oc tør aff sin Natur: Huo derfore aff den gemeene Mand / som hafuer ont aff Figenbylder / de kand bruge Roden aff denne Urt / paa den maade oc manere / som *Camerarius* oc *Hieron:* Bock hafue lærdt / huilcken Henrick Smidt / (som med all rette kaldis den Danske *Tragus* eller Bock) saaledis hafuer fortolcket oc udsat:

E.

Hunde-tungis Rod ofuerdragen med Dey / siden sacteligen baget oc stegt i en heed Ildmørre / naar hun vel stegt er / skal Deyen afplockis / oc den stegte Rod bag ind i Lifvet stingis / da borttager hun indvortis Spenne-Byldens Heede / oc kommer hende snart til at lægis. Dette er it lønligt forsøgt stycke / til de indvortis heede Speñe-Bylder / som i Bagtarmen voxe.

F.

Denne samme Rod blifuer ocsaa beblandet med smeltet Fit / huor aff beredis en Lægedom / *Medicament* oc Smørelse / som ergod for brænde Skader / dersom mand smør den der paa temmelig varm. Læs her om *Dodonæum.*

Cynosbatos, Hyfven-Torn / Vilde Rosen / see udi den næst foregaaende Part / *lit.* C. *Pag. 52. No. 40. A.* huor vi den hafue beskrefvit / oc om hendis Kræfter handlet.

D.

Daucus.

Nafnet.

A.

Daucus, Vild Pastinackel / Derre-urt / Derre-Rod / Fugle-Rede: Den kaldis paa Tydsk: Hirtz-Pastenach / Wilde Pastinach / Vogel-nest / Esels-möhren: Den blomstris udi Ormemaanet oc Skiersommer.

mer. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kal- No.69.
dis aff hannem: Pastinaca tenuifolia sylvestris Dio-
scoridis, *vel* Daucus Officinarum, det er: Dio-
scoridis vilde smal-bladede Pastinackel / som paa
Apoteckene kaldis Daucus. B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrtis Blade ere smale / oc udi atskillige maader
ligesom sønderskaarne / oc ere lige som de gule Rødders eller
Morre-Rødders Blade / men huidere / oc nogit meere lodne /
Stengelen er oc i lige maade lodden / oc nogit lidet haar-actig.
Blomsterne / som den bekommer / ere smaa oc huide / oc komme
paa nogle brede oc trinde Koste / oc iblant disse er det allermidt- C.
terste med en Persick-blom-farfve. Hendis Frøe er huas oc
loddet / oc naar det blifuer moedt / da gaar Kosten sammen / oc
ligesom suinder ind. Roden er huid / tynd oc temmelig lang.

Figuren er at see: ☞ Pa.219. No. 69.

Steden.

Steden / huad sig belanger / som denne Vrt voxer paa / da
er den Marcken / efterdi mand den kand finde paa Høye / paa D.
Gryster / oc paa andre saadanne steder.

Kraft oc Brug.

Dodonæus siger om denne Vrt / at den er varm udi den an-
den Grad / oc tørrer udi den samme: Men *Tabernæmonta-
nus* holder den for at varme oc tørre udi den tredie Grad. Oc
sandeligen det er vist / at den er gandske *tenuium partium*, det
er tynd oc *sub*tijl aff sin Natur / oc den endoc der hos veldeligen
tørrer. E.

Thi dersom mand tager en Haandfuld aff denne Vrt /
oc kaager udi Vijn eller Vand / saa lenge som mand kand siude
en

en Ret Fisk / oc sij der efter dette Decoctum eller Afsød igiennem it Dørslag eller Klæde / da kand det med god oc lyckelig Fremgang indgifuis Quinderne/naar Tiderne huer Maanet sacte sig/eller opholde at flyde/oc dersom de ere w-fructsommelige/da giør det dennem fructsommelige: Oc sandeligen det er højeligen at forundre sig ofuer/saa megit som denne Drick stiller det huide Quindernis Flod. Huor om mand videre udi Filipendulæ eller rød Steenbreckis Historie / her udi denne samme Part *Pag.231. No.81.* kand læses.

F.

Dette samme Decoctum eller Afsød / med Rødder / Blomster oc Frøe / ey uden stor nytte oc gafn tagis til de Bad/ oc de Vand som Quinderne skal sidde ofuer/ huilcke dennem er befalet at bruge imod Wfructsommelighed at de kand blifue fructbare. Men dersom mand kommer nogit Roßmarjn der til/da blifue de til fornæfnde Brug langt kosteligere oc ypperligere end de tilforne var.

G.

De Quinder giøre sig ocsaa en god Gierning / som enten huer dag/ eller oc huer anden dag i det ringeste / indtage saa megit/ som it halft quintin aff dette Frøe *pulveri*serit/ ligesom oc endeel pleye Annijs-Frøe at indtage.

H.

Denne samme Vrtis Frøe tørret oc stødt til Pulver *commende*ris oc berømmis ocsaa imod Colicam, at mand det udi varm Vijn dricker.

Men korteligen oc udi en *Summa* at sige: Den gandske Vrt er ofuermaade god for Moderen / saa at dersom mand icke hafuer Byncke/Hiertens-fryd/Martrem/ eller andre saadanne/ kand mand nock tage denne Derre-urt i steden for dennem.

Diapensia, Sannickel/ see udi den næst foregaaende Part *Pag.131.No.119.*huor vi om de Vrter/som om Vaaren blomstris handlet hafue.

Digitalis.

Naffnet.

Digitalis, Finger-Vrt/ Fingerbølle-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Finger-hut/ Waldt-glöcklein/ Spitz Wund-Kraut: Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet. Den er den første som *Bauhinus* beskrifver/ oc kaldis aff hannem: Digitalis purpurea folio aspero, det er: Purpur-farfvet huaß-bladet Finger-Vrt. A.

Vdvortis Skickelse.

Der ere mange oc atskillige slags Finger-Vrter/ thi der ere de at finde som hafue ickun it purpurfarfvet Blomster/ Item de som hafue it huidt Blomster/ saavel som ocsaa tuende andre slags/ som hafue gule Blomster: Men huo som kiender det første oc gemeenligste slags/ kand ocsaa letteligen skille oc kiende alle de andre fra hin anden/ oc derfore ville vi ickun den allergemeenligste beskrifve. B.

Denne hafuer Blade/ som ere lange oc brede/ kærfvede runden omkring/ oc bleeggrønne/ oc nogenledis ligne Kongelius-Blade/dog mindre/ icke heller saa megit lodne. Stengelen er ranck/ trind/ oc fra midt paa til øfverst i Toppen/hafuer den mange Blomster/huilcke sidde icke tuert for hin anden eller i en Kreds/men langs neder paa den ene side aff Stengelen/ oc de henge neder ad. Disse samme Blomster ere paa Skickelsen langactige/ inden til huule/ oc nogenledis ligne Fingerhatter/ eller Fingerbølle. Farfven/ som de hafue/ er aff en rød Purpurfarfve/ som med nogle huide Pricker er isprengte. Efter Blomsterne komme nogle trinde Frøehuse/ udi huilcke der er nogit lidet Frø. Roden er intet andet end nogle smaa Traade oc Trefler. C. D.

Figuren er at see: ☞

Steden.

Steden som denne Urt voxer paa her i disse Lande/ er icke anden end Hafver/ huor den blifuer plantet oc saait/ oc der udi stor Menge groer.

E.

Krafft oc Brug.

Her i Danmarck/ saavel som ocsaa flere andre Lande her udi Europâ, blifuer denne Urt plantet oc saaet udi Hafver/ ey for anden Aarsag skyld/ end fordi den hafuer it deyligt Blomster/ thi ellers er den ickun foractet.

Men *Lobelius* vidner dog alligevel/ at Bønderne udi Engeland gifue dennem som aff Kaalden hafue ont/ denne Urtis Decoctum eller Affsød/ at de med det kand komme de Siuge til at kløge sig/ saavel som ocsaa at *purgere*.

F.

Herforuden siger hand ocsaa/ at den blifuer høyt actet/ til alle slags Saar at heele oc læge/ huilcket ingenlunde gaar *Doctores Chirurgiæ* eller Bartskærerne udi Italien forbj/ huilcke/ saa som *Gesnerus*, *Camerarius*, oc den *Auctor* som *Dodon:* hafuer forbedret vidner/ kalde den Aralda, oc fordi den saa ofte aff dennem blifuer brugt at heele med/ er der kommen it Ordsprock aff den/ huilcket paa Italianske saaledis liuder: Aralda tutte piage salda, det er: Finger-Urt heeler oc læger alle Saar.

G.

Dog alligevel ville vi icke lettelligen raade nogen aff Bartskærerne/ efterdi det er vist/ saa som *Dodonæus* vidner/ at Finger-urt kommen udi Eggekager/ som ere bagede udi Pander/ hafuer giort oc foraarsaget store oc farlige Symptomata eller Tilfald/ oc derforuden/ som *Lobelius* vidner/ oc vi tilforn omtalede/ hafue den saadan en Kraft/ at den komme en til at kløge sig/ at hand kommer denne Urt udi Vund-Dricke: Men det er langt tryggere at komme urten eller dens Saft udi Plaster.

H.

No. 71.

Thi det er vel aabenbare oc beviist aff *Monardo* / at Bladene aff Toback lagde paa ferske Skader oc Saar / stille strax Blodet / oc binde dennem sammen: Oc dersom Saarene ere nogit store / da bør de først i Viin at udtois / oc siden hullet at tilsættis / oc strax der efter at dryppe aff denne Vrtis Saft der udi / oc siden med it Blad at tiltæckis / oc i saa maade Saaret strax at løbe oc gro tilsammen.

I.

Det er ocsaa vel vitterligt / at fornæfnde Tobacks Blade stødte / istrødde / oc Saften idryppet / tørrer Bylder oc Saaer udæder dødt Kiød / læger oc opfylder det til Skrammen: Men fordi det er alle beviist / at den baade giør løst Liiff / oc kommer en til at kløge oc bryde sig / skal ingen være saa daarlig / at endog den giør oc udretter alt det som nu er sagt / oc fordriste sig til at beblande Vund-dricke med den. Derfore skal det sam̃e være sagt oc forstaait om Finger-urt: nemlig / den ingenlunde skal udi Vund-dricke indgifuis / oc ey heller udi nogen anden maade brugis / som sagt er / til at læge oc heele Saar der med.

K.

Oc med dette ville vi hafue Bartskærsuenne oc andre saadanne / som legge vind paa at læge Saar oc Skader paamindte / paa det de skal see sig vel fore / huorledis de der med omgaais / at de icke meere skal skade oc slae ihiel / end ellers gafne oc til Førligheden forhielpe.

L.

Dipsacus.

Nafnet.

Dipsacus, **Karde-Tidtzel**: Den næfnis aff den gemeene Mand med it megit u-fiint Nafn / **Klaa-Kuse** / huilcket hos dennem icke er u-sedvanligt / eftersom mand hører ocsaa / at saa tiit de skal næfne den kiønne oc smucke **Mare-Rosen** / da gifue de den ocsaa it gandske u-høfviskt nafn; Ja ligesaadan kalde de ocsaa Horminum, som ellers gemeenligen kaldis Skarleye: Item Illecebra eller Bladløs hafuer

A.

ocsaa it gandske slemt Nafn / som en huer vel veed at sige aff: Men huad skal mand sige? Det skeer icke alleeniste med den gemeene Mand her i Landet / men endocsaa i andre Landskaber; Thi Aron oc den liden Celidonie hafue vel saa w-tuctige oc w-fiine Nafne paa Tydsk / som disse kand være. Paa det

B. Tydske Sprock kaldis den: **Karten-Distel / Weber-karten / Fraw-Venus-Badt / Buben-Streel:** Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Carduus sativus, det er / **Tam Karde-tidtzel.**

Udvortis Skickelse.

Karde-tidtzel er en af de stickendis oc pigefulde Urter: Den Stengel som den skiuder fra sig er ranck / gandske høy / fuld aff

C. Knæer / oc hafuer mange forferdelig huasse Pige. Fra huert Knæ gaae tuende Blade / som icke alleniste sidde tuert for hin anden / men endocsaa gaae omkring Stengelen / oc lige som gaae i hin anden / oc saaledis henge sammen / at de ligesom udi it lidet Kar eller Mund kand holde Duggen oc Regnen / som kommer paa dennem. Disse samme Blade ere lange / bleeg-grønne / oc ligne Lactucke Blade / men paa siderne ere de fulde

D. med Pige / oc paa deris Ryg / som sidder ud / ere de langt huassere / oc hafue langt skarpere Pige. Øfverst i Toppen sidde der nogle langactige Hofveder / som hafue nogle saare megit skarpe Pige / huilcke ere bøyede / ligesom en krogit Naael / aff dennem komme huide Blomster. Efter Blomsteret kommer der Frøe / lige saadant som Fennickels-Frøe / huilcket hafuer en beeskactig Smag: Naar Hofvederne blifue gamle / saa blifue de huidactige / oc efterdi de ere huule inden i / findis der nogle

E. smaa Orme i dennem. Roden er huid oc temmelig lang.

 Figuren er at see: ☞

Ste-

Steden.

Huad sig belanger Steden / som denne Vrt voxer paa / kand mand den letteligen / aff det som før er sagt / exacte; Thi efterdi vi den tilforn hafue kaldet Tam Karde-Tidtzel / oc derforuden ocsaa sagt om den blifuer saaet / kand der aff letteligen sluttis / at den voxer eller med flijd dyrckis udi Hafver. F.

Kraft oc Brug.

Denne Vrt kand mand snarere finde hos Vlden-Vefvere / oc dennem som vefve Klæde / oc omgaaes med Vld / oc aff eller med den deris Næring atspørge / end paa Apoteckene.

Huo som hafuer Lyst der til / kand / naar de bekomme bequem Leylighed oc Aarsag / forsøge / om de Orme / som findis udi Hofvederne paa disse Tidtzeler / ere gode til at bortdrifue huer fierde dags Kaalde / dersom de enten om Armen eller oc om Halsen blifue hengde / huor om mand *Dioscoridem* selfuer læse kand. G.

Disse sämme Orme stødte / oc med Fiol- eller Rosen-Olie beblandede / *commender*er oc berømmer *Sebicius* høyeligen / til at stille den Pine oc Smerte som kommer aff Kattebulde / huilcke mand pleyer ellers at kalde *Paronychias*, dersom mand ellers legger dennem paa fornæfnde sted. H.

Om saa er at mand tager det Vand / som findis nedre paa Bladene / da er det got til de Pletter at borttage / som komme udi Ansictet / dersom de der med blifue toene.

Nogle ere der ocsaa / som det samme imod Øynenis Dumhed / Hitzighed oc Ildske ville hafue *commender*et.

Draco herba.

Nafnet. A.

Draco, Draco herba, *Dodon*: Kongens Salat / Dragone / Drage-urt: Den kaldis paa Tydsk:

No. 72. Dragoncel: Den blomstris udi Ormemaanet. Den er den første Dragone eller Drage-urt / som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Dracunculus hortensis, det er: Tam Dragone eller Drage-urt. Men foruden dette / er der endda it andet slags / som en huer vel vitterligt er / som er ocsaa saare megit gemeent / oc den er den anden hos *Bauhinum*, oc aff hannem kaldis: Dracunculus

B. pratensis serrato folio, det er: Kærf-bladet-Enge-Dragon. Oc om den samme hafue vi handlet *Pag. 112. No. 100. lit. B.* der vi Ptarmicam beskreff / oc om hendis Kræfter talede. Men nu ville her den første beskrifue.

Vdvortis Skickelse.

C. Denne Drage-Vrt eller Kongens Salat hafuer langactige / smale oc mørcke-grønne Blade / huilcke ere større oc længere end Jsops-Blade: Stenglerne ere tynde oc trinde / halfanden Fod høye eller høyere / oc om hendis Grene henge der nogle trinde / smaa / gule oc med sort isprengte Blomster / huilcke ingen tid lucke sig gandske op: Med Roden kryber den her oc der i Jorden ligesom Græs / oc naar Roden sig formeerer / saa formeerer ocsaa Vrten sig.

Pa. 222. No. 72. Figuren er at see: ☞

D. Steden.

Dette slags Dragone / eller Kongens Salat / voxer icke andensteds end udi Hafver / huor den blifuer dyrcket oc elsket. Oc w-anseet at den paa Apoteckene icke er saa vel oc megit bekiendt eller brugelig / som enten Katost / Sparges / eller ocsaa Ruder / saa ville vi dog alligevel / fordi den hafuer saa treffelig

E. en Brug udi Køckenet / som icke nogen anden Salat / oc derfore ofte kommer paa store Herrers Bord / nogit vijtløftigere her paa denne sted om den tale / oc hendis Kræfter beskrifue.

Kraft

Kraft oc Brug.

Ingen skal lade sig det ilde befalde / oc støde sig der paa / eller der om ilde dømme / at vi med *Dodonæo* slet intet tale om denne Vrtis Frøe / udi hendis Beskrifvelse. Thi efterdi det er en huer vitterligt / at den formeerer sig ved de afbrødte Grene oc Rødder / oc *Botanographi* oc Vrters beskrifuere vidne / at denne Vrt ey udi førstningen er formedelst Naturen fremkommen / men aff en synderlig Konst paafunden oc begyndt at elskis / meene vi / os bør her om paa denne sted at tale; oc derfore høre *Ruellii* Ord saaledis liudende: *Olitores* [inqvit] *herbam* Draconem *vulgo vocatam in hortis serunt, qvam mirabili qvodam modo nasci prædicant, ex lini semine Raphanis aut Scyllæ bulbis incluso, & sic in terram obruto. Herba est pusilla caule cubitali, nigro & minuto semine, folio tenui & oblongo, acri, utramq́ originem prodente, lingvam & folio & radice amburens, aceti & salis gustu. Hanc quoq́ inter acetaria olera, gratissimam celebrant, qvod nec salem nec acetum exigat, utriusq́ saporem referens, utriusq́ Parentis dotes, ut puto, retinuit.*

F.

G.

Det er paa voris Danske Maal saa megit sagt: Vrtegaards-Mænd saae denne Vrt / som gemeenligen kaldis Dragone eller Kongens Salat udi Hafver / huilcken de sige udi underlig maade at fremkomme / aff Hørfrøe som er lagt inden i Reddickes / eller Strand-Løgs trinde Rødder / at mand begrafuer det i Jorden. Vrten er liden / oc hafuer en Stengel som er halfanden Fod lang / oc hafuer nogit smaat oc sort Frøe / hendis Blade ere tynde / lange oc skarpe / oc gifue begge deris Herkomst tilkiende / baade med sine Blade oc Rødder brænde paa Tungen / oc hafue Edickis oc Saltis smag. Denne samme holder mand for at være en aff de beste Vrter / som til Salat ere tienlige oc brugelige / oc det fordi den huercken hafuer Salt eller Edicke fornøden / men ligner begge deris Smag / oc som jeg meener / da hafuer den beholdet begge sine Forældris Naturer. Hijdindtil vare *Ruellii* Ord.

H.

I.

Efterdi derfore/ at det her aff er aabenbare/ at denne Vrtis Frøe er gandske lidet/ oc at den langt heller oc meere formedelst de afbrødte Grene oc Rødder blifuer forplantet end ved Frøet/ skeer det uden tuifl/ at den holdis for/ intet Frøe at hafve eller bekomme/ w-anseet at den det dog hafuer/ oc Aarligen om Vaaren naar mand flyer Hafver/ aff dennem som selge Frøe paa Gaderne oc paa Torfvit holdis falt.

K.

Men huad denne Vrtis *Temperament* oc Natur er anlangendis/ siunis den at ofuergaa dennem/ som varme udi den anden Grad/ oc der hos ocsaa tørrer. Der aff skeer det ocsaa/ at den *incide*rer oc ligesom iskær/ fordøyer oc aabner/ oc naar mand bidder paa den/ da fremlockis den salte oc skarpe Vedske. Ja den endoc der hos lindrer Tændernis Smerte/ saa som *Matthiolus* lærer.

L.

Ellers saa pleyer mand ocsaa paa de Tider/ som mand meest bruger Salat/ ocsaa bruge denne Kongens Salat-urt/ til at dempe oc *corri*gere den ofuerflødige Kuld oc Vedske/ som Lactuckerne hafue/ oc det med hendis *Aromati*ske Smag/ paa det at Mafven icke saa megit skal ved Lactuckers Brug forkølnis oc forderfvis/ men den hitzige Lefver der ved *reficeris* oc forfriskis. *Sed tanta est discordia rerum.*

Dulcamara.

A.

Nafnet.

Dulcamara, Beesk-søde/ Bittersøde/ jo lenger jo lieber. Den kaldis paa Tydsk: Je lenger je lieber/ Hindsch-Kraut. Den blomstris udi Ormemaanet. Den er den tolfte Solanum, som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Solanum scandens, *seu* Dulcamara, Det er/ Natskade som stiger eller løber op ad/ eller Beesk-søde.

Vdvortis Skickelse.

No.37.

Beesk-søde skiuder / ligesom en Vijnrancke / nogle Træactige Stengeler / oc fra dennem mange Grene / med huilcke den skiuder sig op / oc fester sig paa de næste Tiørne / eller andre Grene oc Ymper. Barcken / paa de Grene som ere nyligen skytte / er grøn / men de gamle Grenes oc Bullens i sig selff er huas / oc hafuer en huid Aske-farfve / oc det ickun udvortis / thi inden til ere de ocsaa smuck grønne: Træet i sig selff kand letteligen brydis sønder / den hafuer en suompactig Marfve: Hendis Blade / som den bekommer / ere langactige / slette oc spidtze ud til enden / oc mindre end Rifløfs Blade / oc hos Stilcken findis der ligesom tuende Blade / som henge der til som Øren. Blomsterne komme ud som nogle smaa Koste / oc ere icke ret store / de bestaa ocsaa aff fem smalle Blade / huilcke undertiden ere huide / saa som *Gesnerus* vidner / men her oc i mange andre Lande / hafue de gemeenlig ickun en Purpur-farfve / fra huilcke der henger midt ud en guul Klebre / lignendis it Neb. Efter Blomsterne komme langactige / bløde oc feye Bær / som smage intet vel / huilcke hafue en skiøn rød Coralle-Farfve / men sielden ere de huide. Roden er temmelig lang / oc sidder sammen aff mange Trefler.

B.

C.

D.

Figuren er at see: ☞

Pa.223. No.73.

Steden.

Denne Beeskøde voxer i stor mangfoldighed her udi disse Lande / oc den lader sig gierne finde paa vedskactige Steder i Skofve oc Moser.

Kraft oc Brug.

E.

Beesk-søde blifuer neppeligen nu omstunder aff nogen *Medico* brugt / saa at mand den / frem for andre som ere bedre / skulle udvelle / thi sandeligen / ved det at hendis Nafn blifuer

No.73. næfnd / maatte vel en kræsen Tand forskreckis / end sige / der-
som hand den skulle bruge oc indtage.

Derfore kand denne Vrtis Decoctum eller Affsød *commenderis* Bønder / oc icke heller nogen anden / huilcket *Hier:* Bock / oc Henrick Smidt efter hannem / siger at være gafnligt for Lefverens Forstoppelser / oc Guulsot; Men Maaden / paa
F. huilcken den skal beredis oc kaagis / er aff Henrick Smidt ret vel udaff *Hieron:* Bocks Tydske Vrtebog saaledis fordansket: It Skaalpund aff denne Vrtis Træ smaaskaaren / oc saaden i en ny Leerpotte / med tre Potter god huid Vijn / oc Potten ofven til vel tæt tilgiort / med it Stølpe / oc tæt omkring klinet med god Dey / (midt udi Stølpet skal være it lidet Hull) oc saa sactelige indsaadet paa en god Kul-Ild / indtil tredie deelen indsaaden er / oc siden aff samme Vijn it passeligt Vijnglas fult om Morgenen oc om Aftenen / førre lit varmt giort / drucket / oc siden i Sengen sig nedlagt i en Time / oc vel paa sig
G. hyllet / saa at mand kand vel suedis: Denne Vjn saaledis bruget / purgerer oc renser sactelige den Gulesot / som suarlige forgaa vil igiennem Stolegang oc Pisset. Denne Drick gifuis oc aff somme for Mafvens w-reene Kaaldesiuge / huor aff den Gulesot kommer.

Her aff seer mand derfore / at denne Vrt er ingenlunde kaald aff sin Natur *Temperament* som Natskade / men aabenbare varm: Icke heller troe vi at de fare vjld / oc ere langt fra Sandhed / som sige at den er midt imellem dennem / som ere varme udi anden oc tredie Grad.

H. Om saa er nogen vil bruge deñe Vrtis affsød / eller gifue de Siuge den ind / enddog den er saa ilde smagende / de kand den nock bruge til dennem / som ere temmelige ved Alder / oc aff Orm oc Vred i Lijfuet hafue ont.

Dog er det her hos ocsaa at acte / at vi meere holde med dennem / som denne Vext udvortis bruge / end dennem som den indvortis vil hafue brugt / iblant dennem er ocsaa *Matthio-*
I. *lus*, huilcken siger at Quinderne udi *Hetruriâ* (huilcket er it fornemme Landskab udi Italien) tage Saften aff Bærene /

oc.

oc bruge til at giøre deris Ansict skiert med / oc til Soel-Plet- No. 74.
ter oc Fregner der med at bortkage.

Sebicius befaler / at mand skal tage denne ferske Beest-
søde / oc støde oc legge paa Quinde-bryste / paa det at det styrck-
nede oc sammenløbne Dij / kand der ved *dissolveris* oc komme
til at flyde igien.

E.

Ebulus.

A.

Nafnet.

Ebulus, Attick / Sommer-hyld: Den kaldis
paa Tydsk: Attich. Den blomstris om Høsten: Den er
den femte slags Hyld som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis
aff hannem: Sambucus humilis *sive* Ebulus, det er /
Den liden lafve Hyld / eller Sommer-Hyld.

B.

Vdvortis Skickelse.

Sommer-Hyld er den anden gemeene Hyld gandske
megit liig; Men hendis Bull er intet Træ-actig / thi den skiu-
der ickun saadanne Stengeler / huilcke ere grønne / oc om Vin-
teren forsuinde oc gaae ud / disse samme ere kantede / oc der-
hos fulde med Knæer oc Led / oc ligne de smaa unge oc nyskutte
Grene paa Hylden. Bladene sidde nogit fra hin anden / oc to
tilhobe / de ere huide-grønne / oc lige som Hyldeblade aff mange
sætte sammen / huilcke komme tilhobe paa en Stilck som er tyck /
eller paa en stor Seene / aff huilcke huert for sig er langactigt /
bredt oc kærfvet paa siderne / oc de ere nogit større oc vijdere end
Mandel-Træers-Blade. Blomsterne ere paa Koste oc haf-
ve en huid Farfve. Hendis Fruct eller Bær ere trindactige /
oc aff en mørck-bruun-farfve sortactige / udi dennem ere der

C.

No. 74. smaa oc langactige Frø. Roden er lang / oc saa tyck som en Finger / oc ingenlunde Træ-actig.

Pa. 224. No. 74. Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Steden som denne Sommer-Hyld voxer paa / huad sig anlangendis er / da er den icke i Siæland aff mig eller mine Disciple paa vild Marck eller i Skofve eller andensteds / huor den gemeene Hyld saare vel voxer / endnu funden. Men den ickun lader sig finde udi Hafver / huor den blifuer dyrcket. Ellers voxer den vel vild udi Falster.

Krafft oc Brug.

E. Ingen er der vel saa u-forfaren udi Urters Kundskab / som huercken kiender Sommer-Hyld / oc icke heller den anden Hyld / huilcken efterdi den ligner / icke alleeniste huad den udvortis Skickelse er anlangendis / men endocsaa huad Kræfterne vedkommer / holdis den eendrecteligen aff alle for at være den rette *Dioscoridis* χαμαιάκτη, oc det efter de gamle *Medicorum* forstaa *Galeni*, *Æginetæ*, *Oribasii*, oc siden efter *recentiorum Auctoriteet*.

F. Huad Sommer-Hylds *Temperament* oc Natur er anlangendis / da ere alle hendis Parter / være sig Blade / Frøe / Rødder / aabenbare varme / aff huilcke der giøris atskillige *Medicamenter* oc Lægedomme / oc besynderligen til at drifue de Vattersottigis Vand med.

G. Folckene udi gamle Dage vare vel fornøyede der med / at den slet oc ret kunde blifue bered / oc derfore *commenderer* oc berømmer *Dioscorides*, oc *Oribasius* som *Dioscoridem* hafuer efterfuldt / hendis Blade kaagede som en Kaal / til Galden at uddrifue / Item den Vedske / som kaldis Pituita. Men nu omstunder ere fornemme Folck kiede / at bruge *Medicamenter* oc

Læ-

Lægedomme / som aff Sommer-Hyld blifue *præparerede* / med mindre de med større Flijd oc Vmage blifue beredde.

Oc fordi at Sommer-Hyld hafuer den Art oc Natur / at den aff dennem / som ere endnu stercke oc friske / icke alleniste drifuer Vandet oc Urinen / men endoc aff Lemmerne udi sig selff hefteligen de onde Vedsker udlocker / da er det megit paa de Vattersottigis Gafn / at efterfølge de *Medicos*, huilcke ickun den med udvortis *Medicamenter* oc Lægedomme beblande / paa det de hendis ofuermaade stercke Kræfter kand sky / oc icke der med nogit Menniske beskædige.

H.

Der blifuer en Olie aff Sommer-Hylds-Frøe giort / som skeer *per expreßionem*, oc blifuer udkryst / med huilcken Bugen oc den sted om Naflen blifuer smurt / oc med andre *Cataplasmatis* beblandis.

I.

Det er icke uden Forundring at sige aff / huor megit at disse Blade som it *Cataplasma* kaagede / tiene til deris Pjne at forlindre oc stille / som aff Podal hafue ont.

Dersom disse samme Blade med Stilckene blifue nogen tid udi Vand blødte / oc Sengekammeret med dennem blifuer ofuerstencket / da siger *Ruellius* Lopperne oc Fluerne at blifue døde der aff.

K.

Paa Apotecket blifuer der en Smørelse aff Sommer-Hyld bered / huilcken *Forestus* er *Auctor* til / oc med den blifuer de Vattersottigis Bug smurt.

Bladene brugis nytteligen oc til Gafns med Agermone beblandet / imod Reddestenenis Hidtzighed / oc *Inflammation*, at mand der aff it *Cataplasma* bereder.

Det Vand som aff denne Vext blifuer brændt / befaler *Hieron:* Bock at mand skal bruge imod de Bulder som ere udi Suelget i Halsen oc Munden. Men dersom vi det icke hafve ved Haanden / oc icke heller saa strax kand bekomme / vil hand at mand udi den sted skal bruge hendis Decocto oc affsød: Oc

L.

 der-

No. 75. dersom Drøfvelen udi Halsen er nederfalden / da vil hand at mand skal legge Rødderne aff Bertram der til / oc saa bruge det. Oc dette sidste hafuer Henrick Smidt i sin *Version* udelat.

M. De som ville giøre sig yngere end de ere / oc ville icke vedgaa at de ere saa graa/som de ellers for Alderens skyld vel kunde være/de finde Raad hos *Dioscoridem*, at giøre Haarene sorte med Sommer-Hyld / derneſt efter hannem hos *Marcellum*, til huilcke *Auctores* vi ville hafue dennem henviiste/som dette *Medicament* oc Lægedom behøfve oc hafue fornøden.

Endivia.

Nafnet.

A. Endivia, **Endivie.** Hendis Nafn paa Tydsk er: **Endivien / Antivien / Weis Endivien.** Den findis allermeest at blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet. Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Intybus sativa latifolia, *sive* Endivia vulgaris, det er: **Tam bred-bladet Endivie /** eller **den gemeene Endivie.**

Udvortis Skickelse.

B. Endivie skiuder Blade fra sig/huilcke ere langactige/brede/slette/ huidegrønne/ oc Lactuckers Blade icke wlige/ved siderne ere de kærfvede. Imellem dennem kommer der en trind huul Stengel/som skiuder sig ud i Grene/ huilcke naar de blifve brødte sønder / eller i andre maade skadte / da gaar der en beeskactig Saft ud / som er ligesom Melck. Blomsterne ere gierne blaa/oc sielden huide. Roden er langactig / huid oc icke

C. uden tilhengende Tresler / Naarsomhelst at Frøet blifuer moedt/da gaar baade Planten oc Roden ud.

Pa. 225. No. 75. Figuren er at see: ☞

Ste-

Steden.

Steden som denne Endivie voxer paa / er ey anden end den som den tamme Lactucke udkræfuer: Thi den ickun udi Hafverne blifuer saaet/oc der voxer.

Kraft oc Brug.

D. Huußraadige Quinder / oc store Herrers oc Potentaters Vrtegaardßmænd/pleye den gandske Vinter ofuer til om Vaaren med flijd/ ligesom at begrafve denne Vrt / oc saa den i Kellerne udi tør Sand bevare dennem/at de icke vißne. Med huilcken Konst det icke nocksom er at sige aff / huor skiør oc liflig den blifuer til at æde / oc er gafnlig til at giøre Mafven tidig/oc bequem til at faa en god *Appetit*.

E. Denne samme Endivie kommer ocsaa saare megit ofvereens med Cichoree eller blaa Byncke / huad hendis Kræfter er anlangendis / med huilcke den er tienlig oc god til at *corrige*re oc rette Lefverens alt for megit store oc ofuermaade Hitzighed. Men om Cichorees Kræfter kand mand læse udi samme tredie Part *Pag. 202. No. 52. lit. E.*

F. Thi Endiviers *Temperament* oc Natur er kaald oc tør udi den anden Grad / oc saa megit som den er beeskere end Lactucker / saa megit meere er den bedre oc gafnligere for Mafven oc Lefveren.

Ja denne Endivie blifuer icke alleniste brugt til Salat/ men endocsaa paa Apoteckene / efterdi hendis Blade blifue brugte til at komme i den Syrup / som kaldis Syrupus Diasereos Andernaci, & Syrupus de Endiviâ simplex & compositus: Huilcke Syruper treffelig megit tiene / icke alleniste til Lefverens ofvermaade Hitzighed/ men endoc til de Febrer oc Kaaldesiuger/ som aff den foraarsagis.

G. Denne samme Syrup/ som kaldis Syrupus de Endiviâ simplex, er ocsaa skiøn oc bequem til at stille den Hitzighed

hed oc *Inflammation*, som er udi Suelgit i Halsen oc hendis Skarphed / naarsomhelst de icke hafue tagit alt for megit ofverhaand/oc er alt for stor.

Bladene aff Endivie blifue ocsaa tørrede udi Skyggen om Sommeren/at de/naar fornødenhed om Vinters tide udkrefver kand blifue beblandede med de Decoctionibus oc afsød/som tiene imod Lefverens Hitzighed.

H.

Disse samme Blade kand mand ocsaa fornemmeligen bruge/dersom de blifue med Jordbær-blade beblandede/oc giøre der aff it Afsød / huilcket de kand bruge som aff den slemme Gulesot hafue ont.

Vandet som aff Endivie blifuer *destillerit* / oc blifuer i steden for Cichoree-Vand indgifuet oc brugt/er gafnligt til alle slags Epithemata, det er / Lægedomme som mand udvortis skal bruge/naar det giøris fornøden at kølne.

I.

Dette samme Endivie-Vand tage got Folck ocsaa / oc dyppe Hamp der udi / eller en Linklud / oc legge den udvortis paa den sted/som Lefveren er inden for/naarsomhelst den er *inflammerit* oc med Hitzighed befengt.

Enula Campana, Holß-urt/S Elline-Rod/ see udi denne samme Part / *lit.* H. *Pag. 246. No. 96.* huor vi Helenium ville beskrifve / oc om hendis Kræfter tale.

Erica.

A.

Nafnet.

Erica, Lyng / Liung: Den kaldis paa Tydsk: Heiden/ Heid. Den udbryder med sine Blomster om Høsten. Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer/ oc

den kaldis aff hannem: Erica vulgaris glabra, det er/ No. 76.
Den gemeene slette Lyng.

Udvortis Skickelse.

Lyng er vel en liden oc law Vext/ men dog en træactig oc riißactig Ympe/ den er hen ved en spand høy. Den skiuder mange Quiste fra sig/ oc paa dennem ere der smaa Blade/ som ere nogit haard- oc huaßactige/ oc ligne nogenledis Cypres-Træ/ oc it slags Træ/ som heder Tamarix. Blomstrene sidde udmed Stilckene udi Rad/ disse samme ere smaa/ oc hafue en bleegrød-purpur-farfve/ gandske sielden ere de huide. Roden er Træactig/ oc kryber øfuerst paa Jorden. B.

Figuren er at see: ☞ Pa. 226. No. 76.

Steden.

Steden/ som denne Vext voxer paa/ er veel bekiendt/ efterdi at den voxer saa gemeen paa mange steder/ oc det end ocsaa her i Landet/ oc i andre Lande/ oc lader sig icke alleniste finde paa Heeden/ men endocsaa udi Skofvene paa de steder som Bregne oc saadanne Urter voxe. C.

Krafft oc Brug.

At Lyng jo varmer oc tørrer/ kand aldelis ingen Tuifl være om/ efterdi at *Galenus* vidner/ at den hafuer den Kraft oc Natur/ at den *digererer*. D.

Det er synderligt oc vel værdt at mercke/ huad *Matthiolus* skrifuer at være forsøgt imod Steenen med denne Lyng/ huilcket vi ocsaa aff honnem for den gemeene Mands beste ville indføre. Ordene liude saaledis: *Cæterum aqua in quâ vulgaris Erica, folia ejus & flores, decocta sit, sumpta tepida tam manè quàm vesperi triginta dies qvinq; unciarum pondere tribus horis ante cibum, valet ad vesicæ Calculos comminuendos & expellendos. Verum felicius succedit, si* E.

 post

No. 76. *post id tempus male affecti in balneum decoctionis ejusdem plantæ ingredi, atq; inibi dum morantur, super* Ericam *decoctam sedere debent: idq; pluries repetendum est. Equidem novi aliqvos, qvi servatâ rectâ victus ratione, hoc tantum potu vesicæ Calculum in minimas partes comminutum, ejecerunt.* Det er paa voris Danske Maal saa megit sagt:

F. Men det Vand / som denne gemeene Lyng med sine Blade oc Blomster ere affødne udi/luncket indtaget/om Morgenen/saa vel som om Aftenen/ henved en tj Lod/tre Timer for Maaltid/ er tienligt til Steenen/ som er udi Blæren/at sønderbryde oc uddrifve. Men det hafuer endda langt større Fremgang/ om de som ere ilde tilpas / efter fornæfnde Tid gaa i Bad / oc i samme Bad bruge ocsaa Afføden aff denne Vrt/ oc i midlertid at de der forblifue/ skal de sidde paa den affødne Lyng. Oc det skal skee mange gange. Thi jeg kiender nogle / som ickun hafve brugt

G. denne Drick / oc der hos haft en god Diæt, som der til hører/ de hafue udkast Steenen som var i Blæren / oc gandske smaa sønderstødt. Hid indtil vare *Matthioli* Ord.

Derfore/ huo som boer paa Landßbyen / huor Lyngslet er / den hafuer slet intet behoff/med stor Umage at forskaffe sig/Quæß-Vrt/Krage-Torn/eller Persillie/naarsomhelst de aff fornæfnde Suaghed hafue ont/ oc de den vil hafue *cureret*.

H. Men at vi korteligen / oc med it Ord her om skal tale/ da er bemelte *Auctor*, nemlig *Matthiolus*, icke den allerførste som Lyngens indvortis Brug hafuer fundet / men det hafuer den fornemme gode gamle *Hippocrates* giort (huis Nafn jo hos alle er oc blifuer wdødeligt) som samtycker hendis indvor-Brug / i det hand i sin Bog / som er skrefven om Quindernis Natur / befaler / at mand skal blande Lyngen med de Dricke/ som tiene til Moderen.

I. Andre *Auctores* oc Vrters beskrifvere *commendere* oc berøm̃e ocsaa høyeligen Lyngs Brug imod Verckbrudenhed/ oc den Piine som er udi oc Ledemodene.

Bønderne udi Lante-Meckelborg oc Neder Sach-

sen/

No. 77.

sen/ (maa vel skee oc paa andre steder) dømme om denne Urtis Blomster saaledis: At naarsomhelst denne Vext blomstris vel ud til Toppen / om Sommeren eller om Høsten / da maa mand forvente den næst efterfølgende Vinter at blifue sterck oc streng. Men om saa er at Blomsterne ey komme ud saa høyt oppe i Toppen / da kand mand læt erfare / at Vinteren / som der kommer efter / blifuer icke nær saa streng / men langt mildere. Lige saadan en *Observation* er at læse udi den anden Part aff denne voris Bog *Pag.138. No.126. lit.K.* huilcken *Agerius*, som *Hieron*: Bock hafuer forbedret/om Storm oc W-veyr *noterit* hafuer.

K.

Eryngium.

Nafnet.

A.

Eryngium, Hundrede Hofuet / Mands Hielp / Mands Tro / Stand-hart / Stendel: Den kaldis paa Tydsk: Mandsz-Trew / Brachen-Distel/Raden-Distel/ Ellend: Den blomstris udi Sommermaanederne: Den er den anden som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Eryngium vulgare, det er: Den gemeene Hundrede-Hofuet.

B.

Udvortis Skickelse.

Denne Hundrede-Hofuitz-Urt hafuer Blade lige som en Tidtzel / huilcke ere brede / kærfvede paa siderne / huasse / oc hafue en Smag efter Kryderj; Men naar den blifuer fuldvoxen/da blifuer den ocsaa imod enden oc Toppen paa Grenene med haarde oc stickende Pige besat/ oc allerydersst ere der nogle smaa trinde Hofveder/som ere haarde / oc de-samme ere allevegne runden omkring saaledis med Pige bevæbnede/ som en Stierne med Straaler. Farfven/som de hafue / er atskillig: Thi

C.

No. 77. Thi nu seis de med en grøn / nu med en huid / nu med en blaa. Roden er langactig bred / uden til sort / oc inden til huid / saa tyck som en Tommelfinger / oc er velluctendis.

Pa. 227. Figuren er at see: ☞

No. 77.

Steden.

D. Denne Urt findis ocsaa i dette Rige udi Marcken / men naar vi ville hafue dennem / maa vi lede efter dennem paa somme Bierge / eller oc paa Agrene som icke blifue dyrckede. Ellers findis ocsaa it andet slags ved Strandsiden / som kaldis Eryngium maritimum, det er Sø-eller Haf-Mandshielp / huilcken er vel saa god at bruge / som den vi nu hafue talet om.

Kraft oc Brug.

E. Vi meene / at mand ingenlunde bør at tro dennem / eller deris Anhengere oc Efterfølgere / som høyeligen roser oc *commenderer* denne Hundrede-Hofvets-Urt / for det at den skulle tilskynde til det Naturlige Verck / efterdi at *Renodæus* hafuer *observerit* / at Bønderne udi Franckerige næsten huer Dag æde denne Urtis Rødder / oc dog alligevel ingenlunde blifuer derfore meere geneiget til samme Naturens Verck.

F. Dog intet diß mindre blifuer Roden Aarligen paa Apoteckene indført oc soldt / eftersom den er synderlig god imod Lefverens Forstoppelser: Oc fordi at de maadeligen drifuer Maanedernis Tider naar de ere seene / da skal mand heller udvælle dennem til de *Medicamenter* som Quinderne skal bruge / oc til de Decocta oc Afsød / som aabne / naarsomhelst at Tiderne ey hafue deris Flod / som det sig bør / eller naar de alt for seene flyde: Eller oc naar som at Fødselen er alt for streng oc farlig.

G. Disse samme Rødder / staa ocsaa imod Forgift / Pestilentze oc den Gift som Skrub-Tudser hafue / om de ellers blifve kaagede / afsødne oc druckne.

Ellers

Ellers ere ocsaa disse samme Hundrede-Hofuits-Rødder gode/ at mand dennem støder smaa / oc legger paa Slangers Bid/ ja de endoc kand uddrage Pige oc Torne.

Sebicius, som *Hieron*: Bock hafuer forbedret/ lærer om de selfsamme / at de ocsaa ere gode oc tienlige for dennem som Krampen drager / oc aff den fallende Siuge hafue ont / at mand dennem kaager / med den Mistel som voxer paa Ege-Træer / eller ocsaa om mand dennem med Sucker eller Honning nedsylter. H.

Fornæfnde *Auctor* lærer ocsaa efter *Matthiolum*, at der udi Maymaanet brendis it Vand/efter *Destillere*-Konsten/af denne Hundrede-Hofuitz-Vrtis Blade / den stund de endnu ere smaa oc spæ / huilcket er ofuermaade got for dennem/ som aff Frantzoser oc Blegner hafue ont/at de der aff dricke. I.

Dette samme Vand / lærer bemelte *Sebicius*, ocsaa aff vis Forfarenhed/ at være dennem tienlig/som med huer Dags eller huer fierde Dags Kaaldesiuge besuærgis oc plagis.

Synderligt er det at mercke / at den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret/vil at hendis Decoctum eller Afsød aff Rødderne / saa som vi tilforn hafue lærdt / fordrer oc forfremmer Fødselen: Men naarsomhelst at den blifuer stødt / oc lagt paa Naflen/da *præcaverer* oc forbevarer den/at de som ere Fructsommelige icke lide nogen Mißgeburt / oc v-tidig Foster føde. K.

Erysimum.

Nafnet.

Erysimum, Veeg-Sennip/ Vild Sennip: Den kaldis paa Tydsk: Wege Senff/ Hederig: Den baade blomstris oc bær Frøe udi Ormemaanet oc Høstmaanet. Den er den første som *Bauhinus* beskrifver/ oc kaldis aff han- A.

No. 78. hannem: Erysimum vulgare, Det er/ Den gemeene Weeg-Sennip.

Vdvortis Skickelse.

Veeg-Sennip ligner med sine Blade/ huilcke hafue dybe skaar paa begge sider/den rette Sennip. Baade stengelen oc de smaa grene/som gaa der ud fra/ere tynde/seye/lade sig saare vel bøye/ oc paa dennem ere der mange gule Blomster/oc dernæst Frøe-huse som ere trinde/ langactige/ tyndere oc smerre end som Buchß-horns/ udi huilcke der er nogit lidet Frø / saadant som Karse-Frø/ oc dette hafuer en langt skarpere Smag. Roden er lang oc tyck/ oc hafuer mange Trefler.

B.

Pa. 228. No. 78. Figuren er at see: ☞

Steden.

Steden som denne Vrt voxer paa/ er den vilde Marck/ thi den lader sig gierne finde hos Veye/paa Øde-steder / Item paa Diger / oc somme tid kand mand den samme ocsaa paa vedskactige steder finde.

C.

Kraft oc Brug.

Dette slags Veege-Sennip blifuer allene brugt udi *Medicinâ*, oc alle de andre slags blifue foractede.

Efterdi at den Syrup som kaldis Syrupus de Erysimo aff alle *Practicis* blifuer *commen*deret imod gammel Hoste/oc der til/ saa som det allerfornemste / blifuer brugt / da hafue vi den her villet indføre.

D. Med Veeg-Sennips-Syrup skrifuer *Lobelius* sig at hafue lægt unge Piger / som udi ti gandske Aar hafue haft ont aff Heeßhed / oc udi sine *Adversariis* skrifuer fornæfnte *Auctor* megit herligen om denne samme Vrt saaledis talendis:

Est enim (nempe in Erysimo) *moderata quædam tenuis substantiæ & incidentis cum humidis abstergentibus* par-

partibus permixtio, cujus beneficio crassæ, blennosæq́ pituitæ citra exsiccationem nimiam inciduntur, & incisæ propter flatum nonnihil commixtum non magno conatu expectorantur & absterguntur. Arteriacum igitur est laudatissimum, nempe unum idem præparans & educens. Exempla occurrunt quamplurima, quæ secundissimè tum Præceptoribus, tum nobis postea successerunt. Phonascos memini tum juvenes, tum ætatis provectæ, quibus fermè jam amissâ voce & spiritu, limpida sonoraq́ vox pauculis diebus restituta fuit, &c. Huilcket paa voris Danske Maal er saaledis sagt: Thi udi den (nemlig Veeg-Sennip) ere nogle *subtile* Parter / som iskære / formengit med nogle Vedskefulde Parter / som ocsaa aftørrer / formedelst huilcke slemme oc slimactige / seye oc tycke Vedsker uden alt for megen *Exsiccation* oc Tørhed *inci*deris / oc naar de ere *incide*rede / da foruden nogen Besuæring (oc det for Luftens skyld som der til fornøden er) udkastis den fra Brystet / oc afvistis. Derfore er dette det allerfornemste oc berømmeligste *Medicament* som renser Brystet / efterdi at det icke alleniste selff ene *prapare*rer oc forbereder saadan Vedske / at den kand være bequem til at udkastis / men endocsaa den samme udkaster oc uddrifver. Exempel her paa / at saadant er gaaet lyckelig aff / icke alleniste for voris Læremestere / men endoc for os self / hafue vi gandske mange. Thi jeg mindis Sangere / baade unge oc gamle / som icke alleniste hafue nær mist deris Røst / men endocsaa Aande / oc dog paa faa Dagis Tid hafue bekommet deris Røst oc liflig Stemme igien / oc det formedelst den eene Veeg-Sennipis hielp / som de hafue brugt / 2c. Hidindtil vare *Lobelii* Ord oc Tale.

E.

F.

G.

Huo derfore som vil bruge nogit imod Heeßhed oc gammel Hoste / de kand forskaffe oc kiøbe sig denne Syrup paa Apotecket / huilcken de skal bruge om Morgenen naar de opstaa / oc om Aftenen naar de vil gaa i Seng / oc tage saa megit / som en eller to Skeer fulde til sig / oc det icke paa engang hasteligen / men lige som slicke det ind.

H.

Med all rette bør derfore Sangere denne Syrup at lade sig være *commenderet* / at naar de aff Heeßhed faae ont / de

de da til den/ saa som til it synderligt Lægedom oc Helligdom henflyer.

Euphrasia.

Nafnet.

A. Euphrasia, Øyen-trøst: Den kaldis paa Tydsk: Augen-Trost. Den blomstris udi Ormemaanet oc udi Høstmaanet. Den er den allerførste/ som *Bauhinus* beskrifver/ oc den kaldis aff hannem: Euphrasia Officinarum, det er/ Øyen-Trøst som brugis paa Apoteckene.

Udvortis Skickelse.

B. Øyen-Trøst er en liden oc tynd Urt/ som er en spand høj/ Hendis Stilcker ere tynde/ oc hafue en sortactig Farfve/ oc skiude sig ud i Grene. Bladene/ som den hafuer/ ere gandske smaa/ oc kærfvede runden om ved siderne: Hos dennem lade sig nogle huidactige Blomster tilsiune/ huilcke dog hafue gandske smaa Pricker paa sig/ de samme ere gule oc purpurfarfvede.

C. Roden som den hafuer er tynd oc trefvelactig.

Pa. 229. No. 79. Figuren er at see: ☞

Steden.

Huad Steden er anlangendis/ som denne Øyen-Trøst helst voxer paa/ oc mest elsker/ da er det den vilde Marck/ thi mand der udi stor mangfoldighed kand finde den/ oc besynderligen udi Enge/ paa tørre steder/ hos Veye/ oc paa Enderne aff Aggre.

Krafft oc Brug.

D. Huad denne Urtis Natur oc *Complexion* sig belanger/ da holdis den for at være aabenbare varm/ huilcket nock som hendis beeske Smag gifuer tilkiende/ oc fordi at den stiller Øy-

nenis Flod/ siunis det nocksom ocsaa troligt/ at den oc hafuer den Natur at den tørrer. No. 79.

Oc alligevel denne Vrt er saare vel den gemeene Mand Bønder oc Kierlinger nu omstunder bekiendt/ dog den at hafve været de gamle *Medicis* bekiendt necte *recentiores* saare fast/ huilcke næsten alle/ uden *Lobelius* oc *Camerarius* høyeligen *commen*dere oc berømme den Vijn udi huilcken Øyen-Trøst er udblødt imod Øynenis Dumhed oc Blindhed. E.

Fornødenhed siunis derfore det at udkræfue/ at mand icke udi fleng bruger Øyen-Trøstis Vijn/ eftersom der læris hos Hippocratem: *Dolores oculorum vel vini potum vel balneum, vel fotum, vel phlebotomiam, vel pharmaciam solvere:* Det er: Øynenis Smerte oc Pine kand enten en drick Vijn/ eller Bad/ eller oc det som mand bruger udi Poser/ oc udvortis legger paa/ eller Aareladen/ eller oc anden Lægedom forlindre. Huor forbemelte *Hippocrates* icke lærer/ at Øynenis Smerte icke ved Vijnens Brug alleene/ eller ved en Drick Vijn allene/ kand *cure*ris: Saa oc i lige maade skal mand forstaa dette om Øjen-Trøstis Vijn/nemlig at den icke til alle Øjnenis Dumheder/men ickun til nogle særdelis tienlig er oc brugelig. F.

Herfore/om saa er at nogen aff den gemeene Mand icke retteligen hafuer brugt denne Øyen-Trøstis Vijn/ i det de ey hafue gifuet vel act paa de Kiendetegn/ som bør at actis efter huilcke ingen uden de/ som ere ret forfarne *Medici*, retteligen kand dømme om/skal ingen sig ofuer det højeligen forundre/som *Lobelius* hafuer *not*erit/ at enddog den vel gandske megit aff mange *commende*ris oc berønmis/ skulle mand dog den icke tro/eller sig paa den forlade: Oc det for den Aarsags skyld/ at hand skrifuer sig at komme ihu/at hans Stalbroder/med huilcken hand hafde haft Omgiengelse udi Suitzerland/ aff det hand ickun paa en tre Maaneders tid hafuer brugt denne Øjen-Trøstis-Vijn/ hafde nær mist begge sine Øyne/ oc med G. H.

 Flod

No. 79. Flod dennem begge forderfvit / w-anset hand ickun udi Førstningen hafde ont aff en liden Vedske oc Flod/som hengde hannem ickun ofuer som en Graad.

Herfore vil fornæfnde *Lobelius* at det skulle være langt tryggere at bruge den/ naar den er tørret/ oc *pulveriserit*/eller kaagit foruden Vijn.

I. Paa Apoteckene er icke alleniste denne Øyen-Trøstis tørre Urt / men endocsaa hendis Conserva oc Vand fall.

Dersom den gandske Urt med Roden blifuer brændt/ oc der strax efter blifuer giort en Lud aff / oc Munden blifuer med den udskylt/da er den god for Tænderne / som er hull paa/ oc ere forfulede/ oc den stiller Tændernis Pjne oc smerte.

F.

K. Fabaria, Tyckblad/ see udi denne samme Part / *lit.* T. *Pag. 364. No. 214.* huor jeg Telephium hafver beskrefvit/ oc der sammesteds ocsaa om hendis Kræfter handlet.

Fegopyrum.

Nafnet.

L. Fegopyrum, Boghuede/Den kaldis paa Tydsk: Buchweitzen/Heiden-Korn: Den udbryder med sine Blomster udi Høstmaanederne.

Udvortis Skickelse.

Boghuede at beskrifue / oc om hendis udvortis Skickelse oc *Formâ* at tale / er gandske w-fornøden / efterdi at den er

M. saa gemeen en Vert her i Danmarckis Rige / oc besynderligen udi Fyen oc Sieland/ huor den megit blifuer dyrcket oc saaet/

oc derfore ville vi gaa hendis Beskrifvelse forbj / oc om hendis Kræfter alleniste handle oc tale. No. 79.

Kraft oc Brug.

For os maa nock *Botanographi* oc Vrters-Beskrifuere *disputere* oc trette / om denne Vrt hafuer værit w-bekiendt aff de gamle / eller ocsaa / om den er siden aff nogen anden funden; Thi huercken blifuer hendis Vrt / Blomster / Frøe eller Rød der solde paa Apotecket / icke heller aff nogen *Medico* dijd indførde. N.

Frøet / huilcket mand udi synderlighed kalder **Boghuede** / (derfore at det ligner smaa Bog med sine tre kanter /) bør heller at henføris oc *refereris* til de Vrters Tal / som tiene til Mad oc Spise / end til deñem som til Lægedom ere tienlige. O.

Aff dette Frøe oc Korn blifuer der siden malet Meel / huilcket er gandske got til at fordøye / oc saare bequem til at bage Kager aff. Oc huad er meere gemeent udi Holland / Braband / oc her i Landene / end at bage deraff Pande-Kager til Aftens Maaltijd?

Dette Boghuede-Meel kand mand nock som tryggeligen bruge i steden for Bønne-Meel / om saa er at mand det icke hafuer / imod Brystens Hitzigheder oc *Inflammationes*, huor om mand kand læse Fabæ Historie / huilcken jeg udi den næst foregaaende Part *Pag. 55. No. 43. lit. L.* hafuer beskrefuet / oc der sammesteds om hendis Kræfter handlet. P.

Hieron: Bock lærer at Saften aff den i Næsen opdragen / kommer en tijt til at nyse: Men det er fornøden / at mand lucker Øynene til / oc saaledis renser den Hofuedet / huilcket en huer Bonde oc gemeen Mand / naar de af Catarrher oc Kuldsot hafue ont / langt bedre kand bruge end de løbe hen / uden nogen Fornødenhed til det onde gemeene Toback / oc der med forderfue sig selfue. Q.

No. 80.

Ficus.

Nafnet.

Ficus, Figen-Træ: Det kaldis paa Tydsk: Feigen-Baum: Dersom hendis Fruct ey affalder om Winteren/ da blifuer den moen strax om Høsten. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Ficus

A. communis, det er: Det gemeene slags Figen-træ.

Udvortis Skickelse.

Figen-Træ voxer icke aldeelis lige op i Veyrit med sin Bull/oc den Barck som den hafuer; er icke heller aldeelis flet/ men den er nogit huaßactig. Træit eller Vedden i sig selff/ er huid oc suompactig/men de smaa tynde Greners Ved er blød/ oc ligesom Hylde-træis grene fulde aff Marfve. Bladene som det bekommer ere vijde/oc ligesom skaarne udi fem Parter / oc

B. hafue ocsaa lige saa mange Kanter som Vijnranckers Blade. Fructen / som det bekommer / w-anseet mand tilforn huercken seer Blomster / Rackle / eller nogit andet saadant i steden for Rackle eller Blomster / bryder ud hos Bladenes Stilcker / oc det icke udi Klyngetal/ men huer for sig i begyndelsen ere gandske smaa/oc med Tiden blifue de jo større oc større. Skickelsen som de hafue er toppet / ligesom Pærer/ dog ere somme lengere/ men somme kortere/oc meere flade. Farfven som de hafue/

C. er enten huidactig eller bleeggrøn/eller rødactig/ eller ocsaa aff en mørck-rød purpurfarfve. Det inderste aff deñem eller *Pulpa* er blød/liflig oc gandske sød/ oc med gandske mange Kierner inden i opfylt. Men aff Barcken paa Figen-Træit / oc Bladenis Stilcker eller store Seener oc Ribber; Item Figene udrinder en huid Saft/som er ligesom Melck/men skarp oc beesk/ oc det skeer den stund de icke endnu ere moene.

Fi-

Figuren er at see: ☞

Steden.

Huad sig Steden belanger / som Figen-Træ her i disse Lande voxer paa / da er den icke anden end fornemme Hafver / huor det vel ocsaa groer; Ellers voxe de ocsaa udi Spanien oc Jtalien ofuerflødeligen: Men dersom Fructen hos os skal blifue moen / da skal mand med Fljd omgaais med dennem / oc derfore blifue de gierne aff somme om Vinters tid indtagne/oc udi Kieldere eller andensteds forvarede/at Kulden oc den strenge Vinter ey skal skade dennem: Dog er det ocsaa befundet / at der ere endeel / som nocksom kunde taale at staa ude om Vinteren/oc icke derfore gaa ud eller visne.

D.

Kraft oc Brug.

E.

Huor høyt at de gamle hafue actet oc *æstimeret* Figen / hafuer neppelige nogen bedre skrefuit oc lærdt om / end *Athenæus*. Oc dennem/som ere begieriige det at vide/ vil jeg ocsaa hafue til fornæfnde *Auctorem* henvijste.

Udi Fordum tid pleyede mand meere at acte oc holde aff det slags Figen/ som fra Atheen blefue førde/ men nu omstunder blifuer der fra Spanien en stor menge hijd til os indført.

F.

Udi almindelighed er det gafnligt at vide om Figerne/at de tørre Figen ere bedre end de ferske/ oc at de icke heller alle giøre saa got Blod/ huilcket endoc *Galenus* hafuer skrefuit om/at dersom mand æder for mange aff dennem / da foraarsage de at Luus/ eller sexbeenede bellede Knechte/ blifue fødde.

Oc denne/ iblant andre / er den fornemste Aarsag / huorfor at de smaa Drenge/ som først skal tiene paa Apotecket/pleje at faa ont aff Phthiriasi, det er Lusesiuge/at de snige sig til at æde saa mange Figen / at deris Bug der aff nogit nær maa sprecke.

G.

Det er *observerit* oc befundit / at de / som ofte oc gierne

 pleye

No. 80. pleye at æde Figen/ suede saadan en stinckendis oc ilde luctendis Sued/ at alle som hafue værit udi Bad eller Badstue med eller hos dennem/ hafue haft en Affsky til dennem/ oc derfore ey heller hafve gidet være nær hos de samme.

H. Derfore de som lucte traa som en Gedebuck/ eller/ at vi med *Horatio* til *Canidiam* skal tale: *Qvibus*

Gravis hirsutus cubat hircus sub alis.

Det er paa voris Danske Maal saa megit sagt: Huilcke der ligesom ligger en traa luctendis Gedebuck under i Armhulerne/ dennem er det endeligen fornøden/ at de holde sig fra Figen/ at de icke æde aff dennem.

I. De Quinder som rede til Barsel/ oc vide sig icke lang dag/ de kand æde Figen/ icke alleniste som en Spijse der føder/ men endocsaa som it *Medicament* oc Lægedom/ efterdi at de hafue en treffelig Kraft til at drifue/ huilcket endeel forstandige Quinder oc huußraadige Mødre nock som vide; Thi saa snart at de ickun tæncke eller fornemme deris Børn aff Meßlinger eller Smaa-Kopper at faa ont/ da strax uden nogen Forhaling gifue de dennem Figens Decoctum oc Affsød/ med nogit lidet Fennickel-Frøe eller Rødder/ at fornæfnde Meßlinger oc Børne-Pocker/ kand uddrifuis oc slais ud.

K. Det er fast icke troligt/ huor tijt at *Medici Practici* de bruge Figen/ nu til at giøre Løsen for Brystet/ nu til at befrije Nyrene fra Steen/ nu til atskillige Hefvelser udi Legemet at forlindre oc *mitigere.*

L. Ja huad skal vi der om tale/ at Figen endocsaa staa imod den dødelig forgift/ som strax dræber/ naar de tørre med Ruder oc Valnødder tilforn blifue indtagne/ huor om mand kand læse *Historiam* Rutæ, eller huor vi om Ruder ville handle *Pag. 340. No. 290.* oc om Konge Mithridate tale. Ellers blifue aff Figene efter Apotecker-Konsten mange slags *Medicamenter* beridde/ huilcke allesammen/ huorledis de skal *præpareris*/

kand

kand mand icke her paa denne sted klarligen nock for den gemee- ne Mand fremsætte. No. 80.

Men det er nocksom for den gemeene Mand vitterligt/ oc saare vel bekiendt / at naar mand med Heeßhed udi Halsen er betagen / eller at mand icke vel kand drage sin Aande / eller om mand hoster / da at være gafnligt / en Nat eller to ofuer at bløde Figen udi Brændevijn/ oc æde om Morgenen fastendis førend mand staar op. M.

Andre tage dennem / dyppe / oc komme dennem fulde aff *Spiritu Vini*, Rijnsk eller Frandsk Brændevijn / tænde den an / stege dennem der udi / oc æde dennem / naarsomhelst at de ville gaa til Seng om Aftenen/eller staa op om Morgenen.

Figen som ere vendte / det inderste ud ad / med Salt oc Olie ofuerdryssede / pleye endeel forstandige Quinder / at stop- pe de nyfødde Børn bag ind / oc der med quege dennem / naar de hafue Forstoppelser/oc der aff Vrid i Lifuet. N.

Filago, It slags Muuß-Ore / som voxer u- di Agger-renerne / see udi næst foregaaende Part *lit.* F. *Pag. 56. No. 44.* huor vi den samme icke alleniste hafue beskref- vit/men endoc saa om hendis Kræfter handlet hafue.

Filipendula.

Nafnet.

Filipendula, Rød Steen-brecke / Bønder- Muskate: Den kaldis paa Tydsk: Rot Stein-brech/ Wild-Garben / Filipendel-Wurtz: Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet. Den er den siuende Fi- lipendula som *Bauhinus* beskrifver/oc den kaldis aff hannem: A.

Fili-

No. 81. Filipendula vulgaris, det er/ Den gemeene røde Steen-brecke.

Vdvortis Skickelse.

Rød Steenbrecke hafuer nogle langactige Blade/ som ere ligesom aff mange smaa sønderskaarne Stycker sammensatte/ de samme ere langactig kærfvede paa siderne/ ligesom den liden Gaase-urtis/ huilcken paa Latine kaldis Argentina eller Potentilla, dog ere de haardere/ sortere/ oc meere mørckegrønne/ mindre/ oc meere sønderskaarne. Stengelen som den skiuder op imellem disse Blade/ er strifvet/ haard/ oc tijt oc ofte saa høy som tuende Fødder. Vdi Toppen gaae de ud i grene/ paa huilcke der sidder en Krone aff huide Blomster/ huilcke bestaa aff sex Blade/ oc de samme ere nogit lidet luctendis: Inden i Blomsterne ere nogle smaa Klefre/ lignendis Straaler som gaae fra Stierner/ oc de samme hafue lige saadan Farfve som Blomsterne. Efter Blomsteret kommer der Frøe/ huilcket er ligesom it trindt oc hart Hofuet/ fuldt med skiel besat. Roden er sort/ oc skiuder her oc der nogle Trefler fra sig/ huilcke udi Enden gaa ud i nogle trinde Hofveder oc Knuder/ ligesom Hun-Pionernis/ dog ere disse langt mindre end hine.

B.

C.

Pa. 231. No. 81. Figuren er at see: ☞

D.

Steden.

Denne røde Steen-brecke eller Bonde-Muskate voxer saare mangfoldeligen/ oc det gierne paa vild Marck/ udi Enge paa nogle smaa Tuer/ oc udi Skofve oc Krat.

Krafft oc Brug.

E.

Denne Vrt hafuer intet værit brugt aff de gamle *Medicis*, men nu omstunder er der ingen som hafuer lyst til Vrter/ de jo ocsaa kiende denne Vrt/ oc legge vind paa at vide om hendis Kræfter oc Brug at tale.

No. 82.

Baade Roden oc Vrten aff denne røde Steenbrecke at være varm/gifuer deris *Effect*er oc Virckninger nocksom tilkiende; Thi om saa er at der er en Vrt som er *diuretica*, oc drifuer Pisset igiennem/ da bør jo denne derfor at holdis/oc ingenlunde er den ringeste: Thi den icke alleniste drifuer Pisset/ men endocsaa Stenene/ja icke alleniste Stenene/men endocsaa Efterbyrden.

F.

Herforuden hafuer denne røde Steen-brecke saa stor Kraft til at tørre/ at den aff vis Forfarenhed/ dersom hendis Rødder tørrede oc *pulveri*serede/saa megit som it quintin blifver indgifne udi den vjlde Dauci eller Derre-urtis Decocto oc Affød/ (huilcken er inted andet end voris vjlde Pastinackel med smalle Blade/huor om vi tilforn udi denne samme Part *lit.* D. *Pag. 219. No. 69. F.* hafue talet/) kand stille oc læge Quindernis huide Flod.

G.

Om saa er at mand icke hafuer den rette Sanct Peders Vrt eller Dag oc Nat/ kand mand kaage den med Katost udi rindende Vand/ oc bruge den imod Steen/som er udi Nyrene oc udi Blæren/ at mand legger den udi it Linklæde paa Lenderne oc paa Jißbeenet/ det varmeste mand det kand taalle. Men en huer skal sig ocsaa her paa denne sted erindre det selfsamme/ som jeg om Stenen oc Colica at *curere*, i den huide Steenbreckis Historie *Pag. 132. No. 120. lit. G. H. I.* talet hafuer.

H.

Filix.

Nafnet.

Filix, Bregne/Flackt-Orn/Keyser-vaaben: Den kaldis paa Tydsk: Gros Farn-kraut/Waldtfarn: Den er grøn den gandske Sommer igiennem. Jblant alle slags Bregne/ er tuende gandske vel bekiendte. Det første slags er den første som *Bauhinus* beskrifver/oc den kaldis aff hannem:

A.

No. 82. Filix ramoſa maj: piñulis obtuſ: non dētatis, det er / Den ſtore grenede Bregne / huis flagger ere intet ſpitze eller Tandactige. Den anden ſlags er den tredie / ſom icke hafuer Grene / ſom *Bauhinus* beſkrifuer / oc den kaldis aff hannem: Filix non ramoſa dentata, Det er / B. Tandactig Bregne ſom icke hafuer Grene: Oc denne gemeenligen aff andre *Auctoribus* kaldis Filix mas, det er: Han-Bregne: Men den førſte blifuer gierne aff dennem kaldet Filix fœmina, det er / Hun-Bregne.

Vdvortis Skickelſe.

Det førſte ſlags Bregne / nemlig Filix fœmina, eller C. Hun-Bregnen / hafuer huercken Blomſter eller Frøe / men ſkiuder en Stengel fra ſig / huilcken er ſtrifuet / oc i nogen maade kantet / oc inden i er den fuld aff en marfve / ſom hafuer atſkillige Farfver; i huilcken Stengel / naar den paa ſkack blifuer ſkaaren i to / ſtunis ligeſom en Ørn / ſom hafuer tuende Hofveder: Omkring denne Stengel ere mange Blade / huilcke lige ſom hafue ſine Flagge oc Vinger / oc ligne Hannens Blade / dog mindre. D. Roden er langactig / ſort oc kryber under Jorden / undertiden er den hen ved en Finger tyck / oc undertiden lidet tyndere. Lucten / ſom den gifuer fra ſig er ſterck oc ond / ligeſom Hand-Bregnens Luct.

Figuren er at ſee: ☞

Pa. 232. No. 82. Det andet ſlags Bregne / eller Han-Bregnen / ſkiuder ſtrax fra Roden nogle vijde / huaſſe oc haardactige Blade / huilcke mand letteligen kand bryde i to: Farfven ſom de hafue / er liuſegrøn: Lucten er ſterck / de ere høyere end halfanden Fod / E. oc brede ſig ud ligeſom tuende Vinger / oc ere ſat ſammen aff mange ſmaa Blade / ſom henge tilhobe paa en Stilck / iblant

No. 83.

huilcke it huert i særdeelißhed ligesom hafuer Flagger / er kantet ved siden / men paa den bageste side ere de som de vare ofuerdryssede med nogen tynd oc skiden Sand / huilcke Pletter aff mange daarligen blifue holdne for at være Frøe. Roden er aff mange store Trefler eller smaa Rødder / ligesom Pigernis flettede Haarlocker sammensat / oc derhos tyck oc sort / den huercken hafuer Stengel / Blomster / eller Frøe / men er aff sin Natur gandske v-fructbar.

F.

Figuren er at see: ☞ Pa. 233. No. 83.

Steden.

Huad sig Steden belanger som disse tuende Vrter voxe paa / formeene vi den nocksom saa at være bekiendt / at der om megit at tale siunis v-nødvendigt / efterdi en huer vel veed / at Bregne udi Skofve / Krat / oc andre v-dyrckede Steder voxer ofverflødeligen.

G.

Krafft oc Brug.

Begge disse slags Bregner blifue / uden nogen Forskæl / oc udi fleng aff Jorden opgraffne / oc paa Apoteckene tilsamen retteligen oc uden nogen Forseelse indførde / der at forbrugis til atskillige Lægedomme / oc siden udselgis. Thi *Galenus* selfver *tribue*rer oc tilegner begge disse slags Bregner / nemlig Hunnen oc Hannen / eens Kræfter oc Virckninger.

H.

Efter denne fornæfnde *Galeni Commendation* oc Raad bruge vi meest nu omstunder disse Bregne-Rødder imod indvortis forstoppelser oc *Obstructio*ner / oc det fordi at hand treffeligen oc vel hafuer *commende*ret oc berømmet dennem til samme Brug: ja endoc saa vijt at hand icke undseer sig ved at kalde Bregne Optimum Pharmacum, det er / det allerbeste Lægedom. Oc det i all Sandhed er icke aff hannem uden Aarsag skeet / efterdi at den saadant kand udrette uden nogen aabenbare varmen oc kølen.

I.

Derfore siunis den *tempere*ret oc maadelig at være aff sin *Complex*: oc Natur/enddog *Galenus* self icke necter/den at være beesk-smagendis / for huilcken sin *Qvalite*tis oc Danligheds skyld den døder Orme udi Lijfuet / huilcke den er den sterckiste Forgift / oc (saa at tale) den visse Død / dersom den blifuer tørret/stødt til Pulver / oc nogit der aff udi Miød indgifuet:

K. Oc icke heller døder den alleniste disse gemeene Orme udi Lijfvet / men endocsaa dennem som kaldis *Lati lumbrici*, huilcke undertiden ere fire / fem eller sex alne lange eller lengere. Oc denne Rod er Quacksalveres eeniste Raad / som de ville hafue forborget/ thi de der med fortiene mange Penge: Men naarsomhelst de skal uddrifves/vidner *Dioscorides*, at mand skal til

L. sig tage it Lod aff deñe Rod udi Miød/ naar mand tilforn hafver smaget eller ædet Huideløg:.

Synderligt er det / at der giøris it *Medicament* oc Lægedom aff Bregne til alle brændte Skader/ dersom at der paa efterfølgendis Maneer med dennem blifuer omgaait: Nemlig: Tag Bregne-Rødder / saa megit som behoff giøris / stød dennem/ oc naar de ere stødte/udkryst Saften aff dennem/ eller oc naar du icke hafuer de ferske oc friske / tag de tørre / oc kom Ro-

M. sen-Vand eller andet gemeent Vand der paa / oc kryst siden Saften aff dennem. Denne seye oc udkryste Saft/tiener udi underlig Maade/ frem for alle andre Raad/til brændte Skader/ dersom de der med blifue smurde.

Ja *Qvercetanus* endocsaa befaler / at mand skal *destillere* oc brænde Vand aff hendis Blade / beblande det med nogle andre *simplicibus* oc enckele *Medicamen*ter / som tiene til fornæfnde brændte Skader at heele oc læge.

O. Dersom de ferske Rødder blifue stødte/ oc it *Cataplasma* blifuer der aff beredt / uddrager det Pige / om det blifuer lagt paa Steden som de ere inde.

Herforuden er det ocsaa gafnligt/oc værdt at lære oc merck

cke aff *Dioscoride*, at Meel aff Bregne malet / blifuer strøet oc kommet udi Bylder / som icke ville lægis.

Paa Ferøe kaage de Roden aff denne Vrt udi Øll / oc bruge den imod Steen i Nyrene oc Blæren med god oc lyckelig Fremgang.

Fœniculum.

Nafnet.

A. Fœniculum, Fennickel/ Fennig-kaal: Den kaldis paa Tydsk: **Fenchel**: Den blomstris udi Høstmaanederne: Den er den første Fennickel som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Fœniculum vulgare Germanicum, det er / **Den gemeene Tydske Fennickel**.

Vdvortis Skickelse.

B. Fennickel voxer ofte høyere end en Karls Statur oc Vext kand være. Hendis Stengel er en Finger tyck / fuld med Knæer / hafuer en slet / tynd oc grøn Barck omkring sig / inden til hafuer den en Suomp-actig Marfve / oc imod Toppen skiuder den sig ud i Greene. Bladene gaae ud fra Rødderne / saa oc fra alle Knæerne / oc de samme Blade ere vijde / oc rige paa Greene / oc gandske megit smaa oc tynd-skaarne: Farfven / som de hafue / er grøn / oc hafue en liflig Luct / aff huilcke it huert stycke for sig er trindt: Men de yderste ere tynde / oc ligesom nogle Trefler. Kosten oc Kronen / som er udi

C. Toppen paa Stengelen oc Grenene er vijd oc trind / oc ligesom circklet udi en Kreds. Blomsterne ere bleeg-gule. Frøet er langactigt / bart / oc der er ingen Hinde om det: Roden er huid / ret / oc gaar dybt neder i Jorden / Marfven er midt indent / oc er Træactig.

Figuren er at see; ☞ Pa. 234. No. 84.

Steden.

Fennickel er en saare gemeen Urt/som voxer udi Hafverne her udi disse Lande/ oc den blifuer offte saaet oc plantet baade i By-Hafver/ oc andre Hafver paa Landßbyerne.

D.

Kraft oc Brug.

Fennickel for sin jdelig Nytte oc Brug at rose oc berømme kand ingenlunde tilbørligen skee aff os/ icke heller vil Steden det bevilge/ huilcken *Tabernæmontanus* dog siunis at hafve ført udi en Sum/ oc i disse efterfølgendis Ord korteligen befattet/ der hand saaledis taler:

Es ist dieses Edel Gewächs zu unserer zeit auch dahin gerathen/ daß es nicht allein in der Artzeney/ sondern auch von seiner vielfaltigen Nutzbarkeit willen/ in der Küchen täglich gebraucht wirdt/ und were derowegen sehr gut/ daß man allein bey unsern bekandten Kreutern/ Samen und Wurtzeln bliebe/ die Speisen darmit zu condiren und abzuwurtzen; würde es nicht allein unsern Leiben zur Gesundtheit und Wolfart gereichen/ sondern es würde ein grosses Geldt/ das man umb frembde und außländische Specerey geben mus/ erspart werden.

E.

Det er paa voris Danske Maal saa megit at sige:

Denne æddele Vext Fennickel er udi voris Tijd kommen saa vijt/ at den icke alleeniste udi Lægekonsten/ men endoc for sin mangfoldige Nytte oc Gafn/ udi Kockenet daglig blifuer brugt/ oc skulle det derfore være got/ at mand ickun bleff hos voris egne bekiendte Urter/ Frøe oc Rødder/ Madden der med at krydde oc giøre vel-smagendis. Oc det var icke alleniste gafnligt til voris Sundhed oc Velfart/ men mand kunde endocsaa spare mange Penge/ som ellers for fremmet oc udlændist Spetzerij maa udgifuis. Saa vijt vare *Tabernæmontani* Ord.

F.

Der er slet ingen Part paa Fennickel/ som jo udi særdelißhed kand berømmis; Thi den gandske Fennickel/ enten mand vil ansee Urten/ Roden eller Frøet/ da er den paa Apotecket bekiendt: Men iblant dennem alle/ da er Urten mindst varm oc meest vaad/ oc derfore/ naar den enten raa eller oc kaagit blifuer æden/ eller ocsaa Afsødet aff hende drucket/ da kand

G.

den

No. 84.

den giøre Ammernis Bryste / som ere indsvundne / oc ingen Melck hafue / saa store / trinde / oc fulde med Di / som it strittende Yfver paa it Faar eller en Gied: Men dette Raad vil icke gaa an / om saa er at de hafue gifuet Børn to / tre eller fire Aar Patte. Thi da er det beste Raad / at mand seer sig om en nymelcket Amme / som gierne vil fortiene Pengr.

H.

Men Frøet oc Roden / som ere varmere end Vrten i sig selff / ja varme udi den tredie Grad / kand ingenlunde det forrette / huilcke dog hafue en synderlig Brug / naarsom at Vedskerne skal drifuis midt ud fra Legemet / oc til de udvortis Parter / besynderligen naar der er nogen *Maligni*teet oc Giftighed hos: For huilcken Aarsags skyld Fennickels Frøe blifuer formenget icke alleniste med Theragelse / men endocsaa med mange andre slags Lægedomme.

I.

Herfore finde de / som aff Meßlinger oc Smaa-Kopper hafue ont / neppeligen nogit sundere / som de kand bruge / end det Øll som de ere sødne udi / eller ocsaa Affødet aff denne Fennickels Frøe eller oc Rødder.

Dette samme Decoctum eller Affød kand mand ocsaa bruge / naar mand er falden høyt neder / oc Blodet er sammenløbet / at mand der med kand *dissol*vere oc løßne det.

K.

Ja den icke alleniste til disse fornæfnte Suagheder kand brugis / men endoc imod Frandtzofer *commender*is oc berømmis / oc saaledis skal mand befinde disse Fennickels Rødder hos *Fallopium* at være brugte / til deris *Diæt* oc Spijse at holde vedlige / som aff fornæfnde Siugdom hafue ont / at de i steden for Persillie-Rødder til deris Mad oc Spijse maa tage Fennickels Rødder til at forbruge.

Det veed den gemeene Mand saare vel / at Quinderne som ere fructsommelige blifuer Fennickel-Confect *commende*ret / om saa er at Veyr udi Lijfuet besuærger dennem.

L.

Ellers saa veed ocsaa en huer vel at krydde Brødet med

dette

No. 84. dette samme Frøe / huilcket de skal lade sig være *commen*deret oc befalet / som aff Colicà oc Veyr udi Lijfuet hafue ont.

Dersom der er nogen iblant Studenterne / disligeste oc saa aff Bogtryckernis Suenne / (som baade ved Dag oc Nat deris Øyne maa bruge) som enten aff Naturen / eller ocsaa aff det de alt formegit vaage / studere oc læse ved Lius / hafue suage

M. Øyen: dennem skal ocsaa denne Fennickels-*Confection* eller Sucker / eller ocsaa ickun slet Fennickels-Frøe enten for eller efter baade Middags oc Aftens Maaltid være *commen*deret; Oc fordi at Fennickel er Øynene saare god / da blifuer hendis Vand meesten med alle Øyen-Vand beblandet.

Men for den gemeene Mands skyld vil jeg aff *Taberna-montano* her indføre it kosteligt Øjen Vand / huilcket giør Øi-

N. nene treffelig klare / oc bevarer Siunen: Oc om Maaden / huorledis samme Vand skal beredis / skrifuer hand saaledis:

Im end des Hewmonats oder im anfang des Augst-monats wann der Fenchel zu seinem Stengel und gros gewachsen / also das er in voller Blůth ist / so schneid einen dicken Fenchel-Stengel / oben am zweyten Gleych / von der Wurtzel hin auff / gleich unten am Gleych / mit einem guten Messer / daß es nicht Rissz gebe / fein gleich abe: Darnach nimb einen eysenen starcken Drath / unden ein wenig gekrůmbt / und hůlche dar mit das weiß March fein seuberlich aus dem Fenchel-

O. Stock / biß zu dem endern Gleych beyder Wurtzeln / und gehe seuberlich mit vmb / daß der Stengel keinen Rissz gewinn. Wann es nun wol außgefeget ist / so fůll den Stengel mit gepůlverten Zucker-Candit aus / mach oben ein Wachs darůber / vnd verbinds wol mit einem Lederlein / daß keine Feuchtigkeit vom Dawe oder Regen mög hinein kommen / Laß es also ein Tag oder acht stehen und wachsen / in der zeit vereiniget sich der Saft von der Wurtzel des Fenchels / mit dem Zucker-Candit / also daß er sich *resolvirt*, und zu einem Wasser wirdt: Wann nun die

P. acht Tag herumb seyndt / so nimb eine spitze Seul / wie die Schumacher brauchen / und stich oben ůber dem Gleych / so weit der Stengel außgehůlcht ist / ein subtijl Löchlein hineyn mit Boren / daß der Stengel nicht reisse / wann du nun die Seul wiederumb heraus ziehen wilt / so

neyge

neyge oder ziehe den Fenchel-Stock zu dir/und halt ein sauber Geschirlein darunter / so lauft ein schönes und helles durchsichtiges Wässerlein heraus / das heb auff / und behalts in einem wolvermachten gläßlein / so hast du ein bewerth Augen-Wasser zu obgemelten Gebrechen / welches doch gleichwol in andern Mängeln der Augen kan gebraucht werden. Ich habe offtermals / an stat des Zucker-Candits / den Stengel oder Stock des Fenchels / mit Honig gefüllet / welches eben so wol zu Wasser worden ist / und hat auch eben die selbige Wirckung.

Q.

Wann du gemelt Augen-Wasser stärcker haben wilst / so nimb allwegen zu den Zucker-Candit oder Honig ein drittheil eines quintleins weissen Victril / oder Gallitzen stein klein gepulvert / so wird es kräfftiger / daß es auch flehmen oder Flechen der Augen vertreibt. Dieses Wasser aber sol man in einem küpfferen Fläschlein vervaren / so wird es kräfftiger.

Dette liuder paa voris Danske Sprock saaledis:

R.

Udi enden paa Ormemaanet / eller udi begyndelsen paa Høstmaanet / naar Fennickel tager megit til sin Stengel oc store Vext / oc staar udi fuldkommen Blomster / saa stær en tyck Fennicke-Stengel ofven aff ved det andet Knæ fra Roden / ret under Knæet / med en god starp Kniff / saa at den icke giør nogen nogen stramme oc staar der udi / men smuck lige: Der efter tag en sterck Jern- eller Staal-Traad / som er neden til nogit bøyed / oc hulle saa smuck subtilig den huide Marsve udaff den Fennickel-stock / indtil det andet Knæ hos Roden / oc omgaais listeligen oc sacte der med / saa at Stengelen icke faar nogen stramme eller Rible; Naar den nu er vel udboret / saa fyld Stengelen med pulveriserit eller smaa stødt Sucker-Candi / oc der ofuen paa tætte det med Vox / oc bind det vel til med it stycke Leder / at ingen Fuctighed aff Dug eller Regn kand komme der ind: lad den saa staa en dag eller otte at voxe / i midler tid foreener sig Saften aff Fennickels-Roden med det pulveriserede Sucker-Candi / saa at det *resolveris* oc smeltis / oc blifuer til it Vand. Naar nu disse otte dage ere gaaen forbi / saa tag en spitz Syel / oc saadan en som Skomagerne bruge / oc stick den ofuer Knæit / hos huilcket Stengelen bleff hullet / oc bore it lidet subtijl hull ind med den / saa at Stengelen icke faar nogen Rible eller stramme: Naar du nu vil tage Sylen der ud igien / saa bøy eller tag Fennickel-Stocken til dig / oc holt it reent Kar eller Zadsircken der under / saa løber it stiønt / herligt /

S.

T.

No. 84. klart oc skinnendis Vand der ud. Tag oc kom det udi it Glas som er vel tæt/ saa hafuer du it skiønt Oyen-Vand til forbemelte Skader oc Brecker/ huilcket endocsaa udi andre Oyen-Skader er tienligt/ oc kand brugis. Jeg hafuer ofte/ i steden for Zucker-Candi/Fenickels stengelen eller Stocken med Honning fyldt/ huilcket er lige saa vel blefuen til Vand/ som det der med Zucker-Candi er fyldet/ oc hafuer i lige maade den samme Brug oc Virckning.

V. Naar du fornæfnte Oyen-Vand vil hafue stercker/ saa tag altid til Sucker-Candiet eller til Honningen/ trediedeelen aff it quintin huid Victril eller huid Kaabberrøg eller Gallitzen-Steen smaa stødt/ saa blifuer det kraftigere/ oc saa drifuer det ocsaa de Pletter bort/som ere udi Oynene. Men dette Vand skal mand sætte udi en Kaabber-Flaske/ saa blifuer det jo stercker oc stercker. Saa vijt vare *Tabernæmontani* Ord/ oc dette hafue vi hannem at tilskrifue/ oc at tacke for.

X. Men om saa er/ at der er nogen aff den gemeene Mand/ som icke paa denne forbemelte synderlig Maneer oc Handgriff kand bekomme dette fornæfnte Vand/ hand grafue Rødderne op/rense dennem vel/ hulle dennem/oc naar de ere hullede/stoppe oc fylde dennem inden i med Sucker/ som er gandske smaa stødt: Eller oc skære Rødderne i Daler eller trinde Skifuer/ oc strøe Sucker paa dennem/ oc sætte dennem neder i en Kielder udi it Leerkar/ saa skal hand bekomme en klar Vedske/huilcken skal beblandis med Vand som er *destilleri*t aff Fennickel/ oc dette skal mand bruge naar Oynene ere dumme/ at mand da legger sig neder paa Ryggen/ oc lader det saa dryppe udi Oynene.

Y. Men huo som slet inket vil legge vind paa/ at de dette fornæfnte Vand kand bekomme/oc dog hafue suage Oyen/oc icke vel kand see/ dennem kand mand gifue dette Raad/ at de om Morgenen fastendis bidde oc tygge paa Fennickel-Frøe/oc der efter holder Hænderne for Ansictet/oc aande saa paa dennem/ at Aanden kand komme op udi Oynene/ oc siden/ naar de hafve

Z.

ve tygget Fennickel-Frøet / smøre sig selff der med paa Øyen-brynene.

Saften som aff Fennickel blifuer udkryst / oc siden udi Ørene dryppet / sigis at døde Ormene som ere udi Ørene.

Fœnum Græcum.

Nafnet.

A.

Fœnum Græcum, Foenu-græck / Buchß-horn: Den kaldis paa Tydsk: Bockß-horn / Kůhe-horn / Foenum Græcum: Den blomstris om Høsten / oc undertiden før: Den er den første som *Bauhinus* beskrif-ver / oc den kaldis aff hannem: Fœnum Græcum sati-vum, det er / Tam Foenu-græck / eller Buß-horn.

Vdvortis Skickelse.

B.

Foenu-græck eller Buchßhorn skiuder en særdeelis sten-gel / som er tynd / grøn / oc inden til huul / oc gaar ud i mange Grene. Bladene ligne de store Enge-klefvers-blade / dog trin-dere oc mindre / disse samme ere paa den øfuerste side grønne / men paa den underste ere de Aske-farfvede. Blomsterne ere smaa oc huide / oc mindre end Tyrckiske Bønners Blomster. Frøe-husene / som den hafuer / er lange / slette oc smalle / oc kro-gede ligesom nogle Horn / udi dennem er der Frøe / som icke er ret stort / oc som hafuer en langactig Skickelse / kantet oc guul-actigt / huilcket / naar det blifuer tørret / lucter sterck / oc dog lif-ligt. Roden / som den hafuer / er tynd oc huid.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 235. No. 85.

Steden.

Steden som denne tamme Foenu-græck voxer paa / gif-ver nocksom hendis Nafn tilkiende / thi efterdi at den er tam / føl-

No. 85. følger det endeligen der paa/at den i Hafverne alleniste voxer/ huor den blifuer dyrcket oc elsket.

Kraft oc Brug.

Buchß-horns-Frøe er megit bekient paa alle steder udi Europâ, saa at Bønderne ocsaa saare vel kiende det samme/ oc det alleeniste aff den gandske Vrt til *Medicin* oc Lægedom nu omstunder blifuer brugt/ v-anseet det nocksom aff *Galeno* er aabenbare oc vitterligt at de som udi fordum tid lefuede/ plejede Frøet aff denne Vrt at æde/ huilcket forbemelte *Galenus* holder langt bedre at være end Lupiner eller Tyrckiske Kroner/ oc det til at løßne oc blødgiøre Bugen: Ja hand siger endoc/ at Foenu-græckis Vrt/ førend den bekommer sit Frøe/ er bleffven brugt til Mad/ huilcken dog ingen nu omstunder skal hafve lyst til at æde/ uden Hungeren er dis større/ oc Nøden trænger dis haardere: Thi det heder saa: Hunger er it hart Suerd/ oc Nød tuinger nøgen Kone til at spinde.

C.

D.

Men tuert imod da blifuer hendis Frøe udi disse voris Tider/ saa tijt oc ofte brugt/ saa at der neppeligen blifuer nogit *Cataplasma* giort til at forlindre Smerte oc Pine/ saa oc icke heller nogit Clystijr/ som skal brugis til at stille Bugens Vee oc Smerte/ som dette Frøe jo ocsaa kommer udi/ oc tillige med de andre *ingredientibus* blifuer kaagit.

E.

Men efter som *Galenus* vidner/ da er dette Frøe varmt udi den anden Grad/ oc tørrer udi den første Grad/ saa at det temmeligen oc maadeligen kand *discutere* oc bortdrifue.

Herfore kand mand allertryggest bruge Frøet aff Foenu-græck udi Hitzigheder/ som dog icke hafue tagit alt for megit ofuerhaand.

F.

Huo som vijdere om hendis *Qvaliteter* oc Virckninger hafue lyst til at vide/ de gaa til *Dioscoridem*, som vijtløfteligen der om hafuer handlet.

Det

Det er vist oc forsøgt at Foenu-græck er it synderligt got *Medicament* oc Lægedom for Øyene / oc til at *discu*tere oc bortdrifue de blaa Øyene som ere udi Ansictet/naar de ere blaa slagne: Maaden / paa huilcken mand dennem bruge skal / er denne / at mand tager hendis Decoctum oc Affød / som er varmt/ udi en suomp eller Klud / oc legger paa Øyenbrynene. H.

Flos Africanus.

Nafnet.

Flos Africanus, Studenter-blomster/Frantzosen-Lilie/ Frantzosen-Blomster/ Fløyels-blomster: Det kaldis paa det Tydske sprock: Studenten-blumen: Den udbryder med sine Blomster udi Ormemaanet oc Høstmaanet. Den er den tredie som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Tanacetum Africanum, *sive* Flos Africanus minor, det er: Den Africaniske Regnfarn/ eller Det lidet Africaniske Blomster. A.

Vdvortis Skickelse. B.

Studenter-Blomster bekommer mange oc langactige Blade/ som ere aff mange særdelis sammensatte/ som omkring ved siderne ere kærfvede/ oc de sidde ved nogle strifvede Stengeler/ med deris Skickelse ligne de paa det næste Regnfarns Blade / naar mand dennem vil holde imod Solen eller Liuset / da siunis de prickede / oc ligesom igiennemborede / saa som en Sje eller it Dørslag. Blomsterne komme øfuerst paa Toppen aff Greenene / de ere vijde / oc udspringe aff nogle lange Knopper / trinde ere de ocsaa / oc bestaae aff otte eller tj smaa Blade / som sidde i Orden / neden til ere de gule / men paa den side som vender op ad/hafue de en guul-rød Farfve/ eller oc me- C.

 git

No. 86. git ligne hin mørcke-røde/ eller Pomerantz-røde Fløyel. Men midt imellem disse Blade komme der gule Klebre: Frøet er sort/ hafuer en langactig skickelse/ oc er tyndt: J steden for Rødderne ere der nogle Trefler. Denne Vrtis Blomster/saa vel som ocsaa Blade lucte ilde. Men naar den hafver dobbelte Blomster/ huilcket oc undertiden skeer/ da ere Blomsternis smaa Blade gierne paa begge sider gule.

D.

Pa. 236. No. 86. Figuren er at see: ☞

Steden.

Steden som denne Vrt eller Studenter-blomster voxer paa/ er den samme/ som **Hofmod**/ huilcken ellers kaldis **Det Constantinopolitanske Blomster**/ eller oc som **Soel-huirfvel oc Soel-Blomster** voxe paa: Thi alle disse finder mand alleniste udi Hafver/ oc icke nogen steds vjld paa Marcken aff sig selff at gro. Huorfore de som sig med deris Blomster ville forlyste/ pleye at saa oc dyrcke dennem udi Hafverne. Men de begge ere meere bekiente/oc Landsens Indbyggere hafve huercken got eller ont der aff/ derfore bør os nu i særdeelißhed ickun at tale om Studenter-Blomster.

E.

F.

Krafft oc Brug.

Treffeligen kand denne Vrtis Blomster/ som en huer vel veed/ zjre oc beprydе Hafverne/oc som mand pleyer at sige/ megit sticker Øynene ud/ oc prale: Men dog ere de aff den Natur oc Art/at de langt heller aff Hafverne burde udryddis/ end med nogen Flijd i dennem dyrckis; Oc helst burde det at actis/paa de steder som mand tilsteder Børnene at gaa ind i Hafverne oc der leege. Thi *Dodonæus* hafuer seet it Barn/ huis Læber strax paa Timen ere med Hitzighed befængde/ oc megit ophofnede/ aff det hand hafde tyggit it Blomster aff denne

G.

denne Vrt af-plocket / oc siden en Dag eller to der efter er hand blefuen ligesom at hand var skabbet.

Herfore saa hafuer den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret / (huilcken endeel meene Raphelingum at hafue været / men andre Petrum Hondium,) allerbest her om talet / oc raadet / i det hand siger: Die syn gesondtheydt bemindt, en behoert de Thunis-bloemen niet te riecken; Want den reuck alleen maeckt het Hoofdt swaar ende veroorsaeckt eene suyselinghe, ende oock en vallende sieckte: Daerom en moet men die in de hoven niet setten, den daer die Kinderen niet by en konnen gheraecken, op dat hun van dese bloeme niet en miskome als sy die riecken, smaecken, oft in den mondt stecken, gelyck de Kinderen pleghen te doen. Dette er saa. dis paa voris Danske Maal sagt: De som deris Sundhed hafue udi god Act / de skal intet lade sig forlyste at lucte til Studenter-Blomsterne; thi Lucten alleene betynger Hofvedet oc giør det suart / oc foraarsager en Hofvit-suimelse / oc den fallende Siuge. Derfore saa maa mand den udi Hafverne icke sætte / men paa de steder / som Børnene icke kand komme der til: paa det at dennem icke skal nogit ont aff dette Blomster timis oc vederfaris / saa som enten aff Lucten / Smagen eller aff det de det i Munden kunde sticke / saa som at Børn gemeenligen pleye at giøre.

H.

I.

K.

Oc dette hafue vi derfore villet hid indføre / paa det at Quinderne skulle tage sig vel vare for disse Blomster / oc icke aleeniste forbiude Børnene der med at leege / men endocsaa allermest / lade dennem være ude aff Stuerne / oc ingenlunde strøe dennem der udi / oc fornemeligen Sengekammerne / som Barselquinderne ligge udi: Oc er det ey at forundre sig ofuer / at Barselquinderne ofte / endocsaa for denne Aarsag allene / besuime / oc aff Moderens strenge Tilfald hart plagis oc antastis. Men dersom nogen hafuer lyst til videre om saadanne Vrters Mißbrug at læse / de kand i denne voris Vrtebog opkaste den

L.

anden

No. 87. anden Part / oc *lit.* N. *Pag. 88. No. 76.* Napelli eller Blaa-Munckis Historie igiennemlæse / oc de skal befinde / at vi der paa selfsamme Maneer om bemelte Urt hafue handlet.

Flos Regius, Ridder-spore / Hane-spore / see udi denne samme Part *lit.* C. *Pag. 186. No. 36.* huor vi Calcatrippam hafue beskrefuit / oc der sammesteds om hendis Kræfter oc *Qvalite*ter handlet oc talet.

Fragaria.

Nafnet.

A. Fragaria, Jordbær / Jordbær-Riis / Jordbær-Urt: Den kaldis paa Tydsk: Eerdbeeren: Den blomstris om Vaaren / oc Fructen blifuer moen udi Skiersommer: Her hos os ere tuende slags Jordbær saare vel bekiendte: Den første er Sylvestris eller Montana, som voxer vild udi Skofven oc paa Bierge / oc er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hannem: Fragaria vulgaris, det er / Den gemeene Jordbær: Men det andet slags

B. maa mand med all rette kalde Fragariam hortensem, det er Tam Jordbær / oc den er den som *Bauhinus* kalder Fragariam fructu duplo majore vulgari, det er / Jordbær-Riis som hafuer dobbelt saa stor Fruct som den gemeene: Oc denne voxer ickun udi store Herrers Hafver /

C. huilcken ickun/huad Bærenis storhed/farfve oc smag er anlangendis/ skillis fra den anden: men komme dog saa vel med hin anden ofuereens / at huo som kiender den ene / kand ocsaa lettelingen kiende den anden: Formode derfore gandske u-fornøden at være/naar vi den ene hafue beskrefvit / ocsaa den anden her hos at indføre eller beskrifue.

Ud-

Udvortis Skickelse. No. 87.

Jordbær-Urt hafuer ingen store Stengeler / men ickun skiuder nogle tynde oc lodne Rijs fra Rødderne / huilcke endeel skiude Blade / endeel Blomster / dernæst skiuder den ocsaa nogle Rijs oc Snellinger / som krybe ud med Jorden / med huilcke den sig selff formeerer: Men paa huer Stilck komme tre Blade / som ere trinde / langactige / brede / oc omkring ved siderne ligesom med en Saff safvede eller kærfvede / paa den øfverste side ere de grønne / oc paa den underste ere de huidactige / aff huilcke huert for sig er større oc bredere end Fem-fingers Blade. Blomsterne ere huide / oc ere fire eller fem paa huer Stilck / efter dennem komme Bærene / huilcke ere knuddervorne / oc ligne nogenledis de smaa Morbær: Farfven som de hafue er rød / om de ellers ere ret moene: Smagen de hafue er Vijn-mørsk / oc liflig luctendis / oc det inderste aff dennem / huilcket kaldis *Pulpa*, er blødt / vedskefuldt oc huidt / oc udi det er saare smaat Frøe. Roden er langvarig / sortactig oc fuld med Trester.

D.

E.

Figuren er at see: ☞ Pa. 237. No. 87.

Steden.

Steden som den voxer paa / er Diger / oc udi Skofve under Buskene / oc paa affelde Bøge oc Ege-stumper.

F.

Kraft oc Brug.

Fructen som de bekomme / naar den er moen / er Bønderne saare vel bekiendt: Aff *Medicis* blifuer den holden for at være kaald oc vaad / oc den er sandeligen (som nogle ville) kaald i den første Grad. Men dennis Fruct forandrer sig undertiden icke alleniste paa storligheden / som tilforn sagt er / men endocsaa paa sine *Qvali*teter oc Danligheder / eftersom Steden er til paa huilcken de voxe / enten den er paa Høye eller udi Enge.

G.

No. 87. Men den anden som voxer udi Hafver / er icke alleniste større end de gemeene oc vilde Jordbær / men end ocsaa huad Smagen er anlangendis / langt anderledis; Thi de gemeene / som voxe paa Bierge/hafue langt bedre Smag end de andre/ huorfore de ocsaa langt høyere bør at actis oc skatteris / end de som ere tamme oc voxe udi Hafver.

H.

Derfore bør slet ingen anden slags Jordbær paa Apoteckene at indføris oc forbrugis / end de som voxe paa Bierge/ oc aff dennem bør Vand at *destille*ris / oc aff dennem alleene bør Syruper at beredis / w-anseet at det os er saare vel bevist/ at baade de som voxe udi Hafver oc udi Enge / meere pleye at begieris/fordi de ere meere Saftfulde/oc kand gifue langt meere baade Vand oc Oes til Syruper der aff at berede.

I.

Jordbær-Vand / som aff disse Bær blifuer *destille*rit / er bequem til at borttage de Pletter oc Fregner som udi Ansictet ere/dersom det ellers udvortis blifuer brugt: Men dersom det indvortis blifuer indgifuet oc inddrucket/ tiener det til Stenen at sønderbryde; Oc til deris Tørst at slycke / som aff en hitzig Feber oc Kaaldesiuge hafue ont / at de det giøre sødt med disse samme Jorbæris-Syrup.

K.

Andre ville/at mand heller skal tage Spiritum Vini, udi huilcken Jordbær ere blødte/eller det Vand der aff *destille*rit er / oc holde den for at være langt bedre til Stenen at sønderbryde/ end Jordbær-Vandet for sig selfuer.

Men fordi at Jordbær som voxe vild enten udi Skofve/eller ocsaa paa Marcken/ saa vel som oc de der udi Hafverne dyrckis / gierne pleye at locke dennem til sig/som gaa dennem forbj/ saa at de faae stor Begierlighed til dennem at plocke oc æde: Oc det aff daglig Forfarenhed nocksom befunden er / at der gierne under Jordbær-Rijs ere Skrub-Tudtzer/oc de/som *Matthiolus* vidner / pleye at udgyde deris Forgift paa Urterne / da skal mand sig der ofuer icke forundre / at mange aff de

L.

No. 87.

Mennisker tijt oc ofte hasteligen blifue forgifne / oc geraade hen udi store Siugdomme oc Tilfald / oc der ofuer maa sætte Lijfuet til / oc det for den ringe Lystis skyld / de kand hafue der aff / at de dennem saa hasteligen oc u-toene kand æde.

M.

Thi disse fornæfnde Skrub-tudtzer icke alleeniste ligesom pisse Forgift / huor med de disse Bær besmitte / oc giøre forgiftige / men de endocsaa tijt med deris Spytte dennem forgifue / huilcket i all Sandhed icke er en ringere Forgift end Aconitum eller Muncke.

N.

Ja *Matthiolus* ocsaa samtycker at de endoc skade aff det de ickun alleniste bidde paa dennem / thi enddog at de icke hafue store Tænder / saa giøre de dog alligevel den liden Deel oc Part forgiftig / huilcken de med deris slemme oc skarpe Gummer oc Mund røre ved oc bidde paa.

O.

Oc hafuer jeg paa denne sted villet tale her om saa vijtløfteligen / fordi at *Tabernæmontanus* snart formedelst sin *Authoriteet* kunde forført den gemeene Mand / som er saa snart til at tro huad sagt blifuer. Thi forbemelte *Auctor* bekræfter oc siger / at der ere aldrig Jordbær seede / huilcke udaff Slanger / eller andre saadanne forgiftige Diur (til huilcke jeg med all rette vil hafue Skrub-Tudtzer henført) ere forgifne / oc med nogen skadelig oc sterck dødelig Forgift besmittet / u-anseet at de vel her oc der krybe ofuer Jordbær-Rijsene. Oc derfore saa slutter hand der aff / at det er it vist Tegn / huor aff mand kand vide / at Jordbær / saa vel som Jordbær-Rijs imodstaae Forgift.

P.

Men voris egen saavel som ocsaa andre *Medicorum* deris Forfarenhed nocksom igiendrifuer denne hans vrange meening oc Lærdom: Men huo som alt for megit ville i dette stycke tro *Tabernæmontano*, dennem vil jeg hafue henvijste til Salvies Historie / huilcken jeg ocsaa i denne samme Part *lit. S. Pag. 342, No. 192.* hafue indført / huor aff de nocksom skal lære

huad for stor Forgift oc ont disse forgiftige Skrub-Tudtzer med sig fører: Derfore saa er det ickun forfengeligt / oc ingenlunde Sandheden gemees det som *Tabernamontanus* aff denne falske *Hypothesi* slutter / at Jordbær imodstaar Forgift.

Q. Derfore siunis det udi all Sandhed raadeligt slet ingen Jordbær at æde / end dennem w-toene oc w-læste at æde: Thi det er icke nock at æde dennem toene / men det hør oc bør ocsaa / at mand læser de fornemste der aff.

R. Quinderne som aff Karighed i steden for Rijnsk-Vijn pleje at komme Melck paa Jordbærene / de giøre sig ingenlunde it got Gafn / oc kand heller intet være quijt for atskillige slemme oc onde Tilfald / som der aff foraarsagis kand: Thi de maa tage sig vare / at de icke faa ont aff Veyr udi Lifuet / eller Bugløb / huilcke Siugdomme aff dennem letteligen kand foraarsagis / dersom mand ickun kommer Melck paa dennem: Men dersom de med Sucker oc Vijn vel blifue tilberidde / da ere de ofvermaade sunde. Men maa vel skee / at det ickun er forgiefuis her om at handle / efterdi det er saa almindeligt oc vel bekiendt aff alle: Men huorom altingist er / da er det saare fornøden oc værdt at mercke / at de ere allersundist / naar mand dennem æder for Maaltijd oc de andre Retter; thi da ere de dennem som

S. den hitzige Lefver plager saare megit sunde.

Ja derforuden hafuer endocsaa Jordbær-Vrt en stor Nytte oc Brug udi *Medicinâ*, huilcke vi icke alleniste efter andris *Auctoritet* oc foregaaende Exempel / men endocsaa aff Forfarenhed som det nocksom udvijser / holde for at være kaalde udi den første / oc at tørre udi den anden Grad / huilcke derfore ere langt tørrere end Fructen.

T. Herfore kand vi icke andet end udi disse stycker gaa fra *Hieron:* Bock oc Henrick Smidt / aff huilcke den ene / nemlig *Hieron:* Bock siger at Vrten oc Roden / aff deris Natur oc *Temperament* varme oc tørre at være: Men den anden / nemlig

No. 87.

lig Henrick Smidt / icke alleniste det samme bekræfter / men derforuden høyeligen farer vjld / i det / hand legger der til oc siger / at Jordbær hafue ocsaa denne samme Natur / oc der om taler hand saaledis: Jordbær-Vrt/Rod oc Bær ere varme oc tørre /siudis udi Vijn for Sidernis sting/oc Lendernis Steen / men herimod ere Bærene kaalde / oc aff vaadactig *Complex*, maa brugis indvortis i Legemet til Mad oc Lægedom/sameledis udvortis: Huilcken sidste *Error* oc Vildfarelse icke siunis anden steds fra at hafue sin Vdspring/ end der fra / at hand *Hieron:* Bock ey ret hafuer forstandet eller gifuet act paa / der hand siger: Kraut und Wurtzel dieser Beeren/seind warm und trucken/werden in Wein gesotten für das stechen in der seiten und Lenden-stein/Dargegen seynd die Erd-beeren feuchter *Complexion*, mögen zur Speiß und Artzney deßgleichen auch Eusserlig genützet werden. Med huilcke Ord *Hieron:* Bock icke siger/at baade Vrt/ Rødder oc Bær ere varme etc. Men hand siger/at disse Bærs Vrter oc Rødder (endog det som tilforn er sagt er icke Sandheden gemees) ere varme/oc i saa maade undtager Bærene / huilcket mand kand nocksom siden der aff forstaa/at hand siger: Bærene tuert imod at være kaalde oc vaadactige/huilcken første *quali*teet ey af *Hier:* Bock paa den sted næfnis / men dog siden hos hannem findis / naar hand saaledis taler: Die Köch seind der Eerd-beeren auch gewar worden machen güte Müßlein daraus/ gebüren den krancken hitzigen Menschen mehr/ dann den gesunden/vmb der Külung willen. Huilcket Henrick Smidt saaledis paa Danske hafuer fortolcket: Kockene tiende Jordbær vel/de kaage gode Retter aff dennem/ huilcke bedre tiene de siuge end helbrede Mennisker / thi de saare vel køle. Huor aff mand klarligen saa vel som tilforn seer *Hieronymus* Bock icke udi den sidste Forseelse med Henrick Smidt at hafve været/ men Henrick Smidt fast meere at være baade sig self oc *Hieron:* Bock imod/oc det allene aff den Aarsag / at hand icke rettelig hafuer gifuit act paa *hieronymi* Bocks Ord/huordanne de hafue værit.

V.

X.

Y.

Z.

 Denne

No. 88. Denne samme Vrt er ocsaa ofuermaade god til at *temperere* Lefverens Hitzighed / efterdi at den kand imodstaa oc saa got som borttage Guulsot/som begynder at komme.

Ja den endocsaa er skiøn/ oc gifuer et got Mund-Vand/ enten for sig selfver kaaget/eller ocsaa med andre beblandet/saa som Veybred/ Rosen/ Granat-Eble-skale eller Blomster/ oc andre saadanne/ oc det icke alleeniste Tandgierdene som ere *laxæ* oc slage/men endocsaa Drøfvelen som er nederfalden / drager tilbage oc fester.

A.

Fraxinus.

Nafnet.

Fraxinus, Ask/Eske-Træ: Den kaldis paa Tydsk: Eschen-holtz: Den skiuder sine Punge oc Frøe udi Ormemaanet oc Høstmaanet. Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Fraxinus celsior, Det er / Den store oc høye Ask.

B.

Vdvortis Skickelse.

Eske-Træ er it høyt oc gandske ranckt Træ/ som skiuder en ranck oc ret Bull / huilcken undertiden er temmelig tyck / men gemeenligen middelmaadig. Barcken / som betecker oc skiuler Bullen/er slet: Træet er huidt/slet/hart/oc varactigt/ Grenene/som det bekommer/ere tynde oc smale/oc naar de nyligen ere skudte/ da ere de fulde med nogle Knuder / oc de hafue en Marfve inde i sig/ huilcken er huid oc suompactig: Men naar de ere gamle/ere de gandske Træactige/oc hafue huercken Knæer eller Marfve. Bladene/som de bekomme/ ere langactige oc vijde som Vinger / oc bestaae aff mange paa en Stilck eller stor Seene eller Rib/eller saa som *Theophrastus* siger ἀφ' ἑνὸς μίσχȣ, to oc to henger sammen / oc sidde tuert ofuer for hin

C.

an-

anden/saa nær som det yderste eller allersidste/ huilcket er allee= ne: Huer aff dennem for sig selff/ ere langactige/ brede/ lige Valdnøds=Blade/uden det at de ere nogit fastere/ oc nogit li= det liusegrønnere/ oc ingenlunde luctendis/ oc omkring ved si= derne nogit lidet kærfvede: Fra de smaa tynde Grene/ som Bladene begyndis oc udskiudis/ skiudis der oc henge mange/ langactige/smale oc flade Frøehuse/ huilcke/naar de udi Klyn= getal henge tilsammen/ blifue paa Landßbyen kaldede Pun= ge/ De samme ere nogle flags Fugle=Tunger gandske megit lige/ oc udi dennem kommer oc monis Frøet/ huilcket hafuer en beest Smag. Rødderne som dette Træ hafuer ere mang= foldige/ oc gaa gandske dybt neder i Jorden.

No. 88.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 238. No. 88.

Steden.

Der er ingen/ som jo veed huor Ask groer/ efterdi at det saa ofte Aarligen til atskillig slags Gafn=Tømmer blifuer for= brugt/ oc derfore icke alleniste aff den gemeene Mand i stor menge blifuer hugget/ men endocsaa blifuer Aar fra Aar med med stor Flijd plantet oc elsket/ nu paa Kirckegaarde/ nu udi Skofve/nu udi Vænger oc Eenmercker: Ja endoc udi Bøn= dernis egne Hafver oc Gaarde/ saa som it andet fructbar Træ blifver dyrcket oc holdet i act oc hæfd.

E.

Krafft oc Brug.

Dette Træ hafuer vel værit de gamle *Medicis*, saa som *Dioscoridi*, *Theophrasto* oc *Plinio* bekiendt/ men nu omstun= der udi voris Tider er det langt meere i Brug: Thi den tid at fornæfnte *Auctores* lefvede/ da bestod detz Brug fornemmeli= gen der udi/ at det bleff *commen*deret oc befalet at brugis imod Slangers oc Øglers Bid: Men nu blifuer baade dets Barck oc Frøe/ (huilcket mand skal vide aff Apoteckerne at blifue kal=

F.

det

det Lingva avis, det er/ Fugle-Tunge/ huor til Aarsagen tilforn udi Beskrifvelsen bleff gifuen) til atskillige Menniskens Nytte oc Brug *adhibe*ret/ oc paa Apoteckene indførdt/ om huilcket de gamle *Medici*, som tilforn aff os bleff næfnet/ icke it Ord hafue meldet oc talet.

G. Men begge disse tuende skal mand *collige*re oc samle aff denne Ask/ huilcken vi her hafue beskrefuit. Barcken huad sig belanger/ da er den *diversarum partium*, eller atskillig aff sin Natur/ efterdi at den foruden det/ at den tørrer/ endocsaa hafuer *tenues partes* oc er *sub*tijl/saa at den styrcker/ oc tillige ocsaa *incide*rer oc rømer. Retteligen derfore/ oc den siuge til største Gafn oc Vederquegelse/ beredis der Infusa aff denne Barck/ huilcke den Siuge/ som aff Milten hafuer ont/ skal bruge.

H. Derforuden kand det icke nocksom udsigis/ huor ofuermaade got det Salt er/som efter Chymiske Konst aff Ask *præpare*ris/ til dennem/som aff Meßlinger oc Børne-Pocker begynde at faa ont/ at mand saa megit som en sex eller siu *Grana* eller Byg-korn veye/ udi Cardobenedict-Vand/ med nogit lidet Granat-Syrup indgifuer.

I. Asken aff dette Træ brændt/ vide ocsaa gode Bartskære at føre sig til Brug/ i det de giøre sig it Cauterium der aff/ huor med de efter den Chirurgiske Konst giøre en Fontenell eller it Hull paa Menniskens Lijff.

Huad Frøet er anlangendis/ da komme *Auctores* nocksom der udi ofvereens/ at det er nock varmere end Barcken/ huilcket de henføre udi de Vrters Tal/ som varme oc tørre udi den anden Grad.

K. Oc dette samme Frøe blifuer icke alleeniste holdet for hefteligen at drifue de Vattersottigis Vand oc Pis/ men endocsaa treffeligen at skynde til det naturlige Verckis forrettelse.

Det er synderligt/som *Cæsalpinus*, (intet actendis *Dioscori-*

No. 88.

scoridis Auctoritet) lærer / at Fiel-spaaner oc Saff-spaaner aff dette Træ komne i eens Drick icke skade / men fast meere gafne / efterdi der ere nogle som bruge dets Decocto oc Affød imod Pocker oc Frantzoser / i steden for det Træ som kaldis Gvajacum, oc det med god *Success* oc Fremgang. Oc dette samme er ocsaa it fornemme Raad imod Steen oc Guulsot.

L.

Denne samme *Cæsalpinus* lærer endocsaa herforuden / at det Vand / som den inderste Barck aff Eske-Træ er blødet udi / blifuer blaat / oc slutter der aff / at det slags Træ / som er fundet udi den Ny-Spanien / (huilcket ellers kaldis Lignum Nephriticum, det er Nyre-Træ/) huis Fiel-spaaner / efter at de blifue en halff Time kaste i Vand / gifue en blaa-actig Farfve / skal ocsaa være it slags Eske-Træ. Oc fra hannem eller hans Meening gaar den fornemme Mand *Bauhinus* icke udi sin Pinace der hand om Fraxino taler / i det hand dette fremmede Træ / som giør Vandet blaat / regner iblant Eskis *species*, oc iblant andre Eske-Træer opregner den at være den fierde *speciem* eller slags: Men at vi skal komme til voris Forsæt igien / da ville vi fremdeelis handle om den gemeene Eskis Kræfter.

M.

Der ere nogle som raade / at mand skal suarfve Eske-Træ huult inden i / at mand kand giøre Kander oc Drickekar deraff / aff huilcke / dersom de som ere Vattersottige / oc som hafue ont aff Nyre-Vee / item som aff Milten plagis ofte dricke / befinde de sig got der aff.

N.

Men *Agerius* raader at mand skal tage Barcken / Træet / Frøet / oc dernest Bladene / oc kaage dennem / at Dampen der aff kand stige op i Ørene: Oc det er icke vel at sige / huor megit den tiener oc er gafnlig for dennem som ere tunghørige.

O.

Dißligeste *commenderer* oc berømmer *Matthiolus* den Oos oc Saft / som gaar ud aff det grønne Eske-Træ / naarsomhelst mand det brænder / imod Ørenis Døvhed / at mand

No. 89. kommer den iblant andre Vrters Oos/udi det Øre som mand icke hafuer ont i/naar mand om Aftenen vil gaa i Seng/men da skal mand ligge paa det onde Øre om Natten. Men vi tuisle om dette Raad skulle hafue nogen god Fremgang/ efterdi at *Anatomia* gifuer os slet ingen *ration* oc Aarsag/ huorfore

P. mand her aff skulle kunde faa nogen Fremgang/ men om det skal hielpe/da maa det dryppis i det selfsamme Øre/ med huilcket mand icke vel kand høre/oc ligge paa det som er friskt.

For det sidste oc til dette Træis Histories Beslutning ville vi hafue paamindt/at der ere de som lære/ at de som ere alt for megit fæde/ oc for Fædmen tycke/ oc icke vel rørlige/ kand blifue magre/ dersom de dagligen tre eller fire Aske-Blade udi Vijn tage til sig; oc siunis os at de samme giøre sig en god gier-

Q. ning/ om de tage dennem oc komme udi Bad med Pile-Blade/ huor om vi udi den næst foregaaende Part *Pag. 128. No. 116. lit.* H. hafue talet/ der vi Salicem beskrefve/ oc om hendis Kræfter handlede.

G.

Galega.

A.

Nafnet.

Galega, Bucke-Vicker/Suine-Vicker: Den kaldis paa Tydske: Geiß-Rauthen/ Flecken-Kraut: Den blomstris den gandske Sommer. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Galega vulgaris, det er/ De gemeene Bucke-Vicker.

B.

Vdvortis Skickelse.

Bucke-Vicker hafue nogle Stengeler/ huilcke ere trinde oc rancke. Bladene ere nogit længere oc større/ end de vilde

blaa

blaa Bucke-Vickers Blade / huilcke mand pleyer Galegam No. 89. Germanorum at kalde: Blomsterne sidde paa den saa som paa it Ax. Farfven / som de hafue / er blaa eller huid. Frøehusene eller Bellene hafue en langactig Skickelse / ere trinde oc smalle. Frøet er smaat. Roden er kort oc Træactig / oc hafver mange Traade oc Trefler / oc er varig i nogle Aar efter hin anden.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 239. No. 89.

Steden.

Denne Urt / saa vel som den her næst efterfølger / er icke her eller i Tydskland at finde paa Marcken / udi Skofve eller andensteds at voxe vild / men den ickun lader sig finde udi fornemme Hafver / huor den blifuer dyrcket.

D.

Kraft oc Brug.

Udi denne Urt er der en synderlig *Alexiteria qvalitas*, oc forborgen Kraft oc Natur / som imodstaar Forgift.

Huad hendis *Temperament* oc *Complexion* er anlangendis / da er den nock *tempere*ret / oc lige / uden det / at den nogit meere bøyer oc *incline*rer sig til Varmen: Men denne hendis *Alexiteria qvali*teet eller Kraft som Forgift imodstaar / iblant andet som er forsøgt / sigis at være *explore*ret oc *approbe*ret / udi den strjd oc fectning / som imellem Firebeenen oc Otterslangen hafuer værit / udi huilcken Firebeenen icke var mæctig nock til at imodstaa Otterslangen / men med Skade maatte vjge; da er det forfaret / at hun aff denne Urt hafuer bekommet styrcke paa ny / oc ved den ligesom at hafue forfrisket oc bemandiget sig til Striden / i det hun den hafuer fortæret oc ædet / huorfore det ocsaa er befundet / at Firebeenen hafuer udstrackt sine Beene / oc er blefuen slet Død / den tijd Urten med Roden bleff gandske optagen. Huor om mand kand læse hos *Fo-*

E.

F.

 restum,

restum, huilcken hafuer optegnet oc beskrefuit denne Historie/ oc os den efterladet.

Det er ellers vist / at den gandske Urt / oc besynderligen hendis *destille*rede Vand / hefteligen *commen*deris til at drifvé slemme smitsomme oc pestilentziske Siugdomme / udi huis Tal de kaalde Siugdomme ocsaa ere / som mand pleyer at kalde Sprinckeler oc Plackfebrer / om huilcke de sige sig at hafue saa vis Forfarenhed oc Kundskab / at huo som ickun hafuer denne Galegam eller Bucke-Vicker alleene / hand visseligen med Guds Hielp fra bemelte Siugdomme kand befrijes oc erledigis.

G.

Huorfore / efterdi den er *temper*erit oc maadelig aff sin Natur oc *Qvali*teet / mand kand (naar mand hafuer mangel paa mange *Simplicia*) indgifue dennem/som aff Pest eller anden Forgift ere befengde / henved 6 eller 8 Lod aff hendis decocto eller Afsød: Besynderligen efterdi mand kand formercke/ at denne Urt udi mange Aar aff *recentioribus Medicis* oc Læger er beblandet med deris *Antidotis* oc Lægedomme / huilcke de imod Pestilentze hafue brugt.

H.

Dersom en Slange eller nogen saadan forgiftig Orm hafuer bidt nogen/ da kand disse Bucke-Vicker med god Fremgang der imod brugis saaledis/ at mand tager Bladene aff Urten/ støder dennem / oc legger dennem saa stødte paa Skaden.

I.

Til fornæfnte Brug blifuer ocsaa denne Galegæ eller Bucke-Vickers-Olie *commen*derit oc berømmet / huilcken mand oc udi Pestis Tijd kand bruge: Men Maaden / huorledis mand den bruge skal/ er / at mand Haandledden der med vel smører.

K.

Ligesom Scorpions-Olie udi Italien blifuer *commen*deret imod Scorpions Sting / saa i lige maade kand mand ocsaa her udi disse Lande/ dennem som aff Slanger nyligen ere

bidden

No. 90.

bidne eller stuckne/ tryggelig *commen*dere Galegæ eller Bu-cke-Vickers-Olie/ at de med den smøre den part oc sted paa Le-gemet som er skadt/ oc besynderligen dersom nogit Theragelse der med blifuer beblandet oc formenget. Thi det er langt be-dre at bruge saadanne *probat* oc forsøgte Raad/ end andre som først skal blifue *probe*rede.

Gallitricum.

A.

Nafnet.

Gallitricum, Skarleye/ Skarlagger: Aff Bønder oc den gemeene Mand næfnis den meere med det v-høfviske Nafn Graa-kuse/ end med det forrige. Paa det Tydske Sprock kaldis den Scharlach/ Scharley: Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: Den er den tredie som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Horminum Sclarea dictum, det er/ Det slags Horminum, som kaldis Sclarea eller Skarleye.

B.

Udvortis Skickelse.

Skarleye skiuder op fra Jorden nogle tycke oc firekante-de Stengeler/ huilcke ere to Fødder høye/ som gaa ud i Grene: Bladene/ huilcke icke gaa langt ud fra Rødderne/ ere mangfol-dige/ oc paa Stenglene ere der nogit fra hin anden/ to tuert fra huer andre/ de samme ere en Haandbred store/ oc undertiden større/ nogit huasse oc v-jefne/ derforuden ocsaa huidactige/ oc nogit lidet lodne/ ligesom ocsaa Stilckene. Huad Blomster-nes udvortis Skickelse er anlangendis/ da ligne de Salvies el-ler Blinde-Nelders Blomster: Farfven/ som de hafue/ er aff en huid-bleeg-blaa Farfve. Efter Blomsterne komme Frøe-husene/ som ere kærfvede eller Tandactige/ udi huilcke der er nogit sort Frøe: Men hendis Rødder ere fulde med Trefler.

C.

D.

No.90. Den gandske Vrt gifuer en saare sterck Luct fra sig / huilcken er w-liflig / oc den nogit nær betager det gandske Hofvit / oc naar Frøet er moedt/ da gaar Vrten ud / huilcket skeer det andet Aar efter den er saaet.

Pa.240. No. 90. Figuren er at see: ☞

Steden.

E. Denne Vrt saais aff Vrtegaards-Mænd oc andrē udi Hafverne/huor den ocsaa nocksom udi stor Menge voxer.

Krafft oc Brug.

Den samme Kraft oc Brug som Pors hafuer / naar den kommer paa Øllet / den samme Kraft hafuer ocsaa denne Skarleye / naar mand kommer den udi Vijnen; thi der med F. blifuer Vjnen icke alleeniste ligesom forfrisket/men blifuer endocsaa jo sterckere oc sterckere / oc siunis der ved at blifue langt bedre/ kraftigere oc skønnere paa Farfven. Mens Vijntappere kiende dem saare vel / oc vide best til forbemelte Nytte oc Gafn dennem at forbruge / huorfore de ocsaa Aarligen lade sancke dennem / eller ocsaa i deris Vrte-hafver dennem udi stor Mangfoldighed dyrcke.

G. Det er icke at sige / huor megit denne Vrt fremlocker Tiderne / dersom den udi Vijn blifuer affsøden / oc hendis Decoctum oc Affsød blifuer drucket. Ja det er icke heller letteligen at sige / huor megit at den i lige maade er god for Quindernis huide Flod / oc til det at stille tienlig.

Oc efterdi den holdis for at være tør oc varm udi den tredie Grad / da tørrer den hefteligen/ oc der hos drifuer/ja saa H. megit/at den ocsaa uddrifuer Efterbyrden / naar den enten er søden udi Vijn oc drucken / eller ocsaa / om der blifuer it Bad bered aff den/ ofuer huilcket Quinderne skal sidde/at Dampen der aff kand stige op i Moderen: Paa huilcken Maneer dersom

No. 91.

som det blifuer brugt / da siger *Hieron:* Bock om det / at det er saa got til at drifue som Diptam er.

Dioscorides lærer / at dersom mand meener / at der skulle være nogen Splind indstucken udi Lifvet / da skulle denne Urt den nock som kunde uddrage / om saa skeer / at den blifuer smurt der paa.

I.

Der sigis / at hendis Frøe reitzer oc skynder megit til det Naturlige Verck: Huilcket ellers / den stund det er heelt / en deel vide saare vel at føre sig til Brug / naar der er kommen nogit Skarn / oc andet saadant som giør ont / udi Øyet; Thi da tage de it aff dette Frøe / oc komme det udi Øyet / oc lade saa Øyet løbe omkring til alle sider / da skeer det gemeenlig / at skefven eller andet saadant skarn som er udi Øyet / oc giør Øyet forhindring paa Siunen / blifuer hengendis paa dette Skarleye-Frøe / oc naar mand lader Frøet falde ud aff Øjet / saa plejer det andet ocsaa at følge med.

K.

Ellers saa er det oc vel gemeent / oc mange vitterligt / at en deel pleye at tage i steden for dette slags Frøe Krebs-steene som ere heele / oc dersom de ere fornemme oc Rige / i steden for dennem Perler / huilcke det selfsamme kand udrette / naarsomhelst at mand der med saaledis omgaais / som tilforn bleff sagt om Skarleye-Frøe.

L.

Gallium.

Nafnet.

Gallium, Klammer-Urt: Den kaldis paa Tydsk: Walstro / Måger-kraut: Den blomstris udi Skiersommer Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Gallium luteum, det er / Guul Klammer-Urt.

A.

Ud-

No. 91.

Vdvortis Skickelse.

Klammer-Vrt er langt mindre end de smaa Burrer / om huilcke jeg tilforn her i denne samme Part *lit.* A. *Pag. 167. No. 17. A.* hafuer handlet / men den er icke saa huas oc skarp. Stengelen/som den skiuder fra sig / er tynd oc suag/ trind / oc en Fod eller to spande høy. Bladene / som den hafuer / ere gandske smaa /langactige oc smalle/oc gaae omkring Stengelen / ligesom en Stierne/ som gifuer sine Straaler fra sig. Blomsterne ere smaa oc mangfoldige / tycke øfverst i Toppen / de hafue en guul glisende Farfve/ oc en sød Luct. Rødderne ere tynde oc fulde med Trefler.

B.

Pa. 241. Figuren er at see: ☞
No. 91.

Steden.

Steden som denne Vrt voxer paa / er saadan / at Solen kand skinne der paa / derfore lader den sig gierne finde paa Diger/ Høye oc Bierge/ oc for enden aff Agre / eller huor der er store Steene oc Steendiunger / som icke blifue oppløyede udi Agger-Reenene/eller midt paa Agrene.

C.

Kraft oc Brug.

Efterdi at *Dioscoridis description* oc Beskrifvelse allermeest kommer ofuereens med denne Gallio oc Klammer-urt/ huilcken vi her hafue beskrefvit / er der slet ingen tuifl paa / at den jo ocsaa bør at holdis for den allerbeste.

*Dioscorides commende*rer oc berømmer imod brændte Skader oc Blodflod / denne Vrtis Blomster: Oc *Galenus* vidner med *Dioscoride* om den / at den *coagule*rer oc løbner Melcken tilsammen.

D.

Disse tuende bemelte *Auctores* efterfølge vel en heel hob Vrte-Skribentere/men de ere dogalligevel icke ret megit komne i Brug.

Nogle

No. 92.

Nogle ere der dog / som befale / at mand skal toe Børn / som aff tør Skab oc Fnat hafue ont / udi Klammer-Urtis Affsød.

Bønderne her i disse / saa vel som ocsaa udi andre Lande / hafue den vrange Meening oc Tro om denne Urt / at om nogen er i nogit Gilde / Giestebud eller Værskab / oc denne Urt blifuer lagt under hannem / saa at hand sidder paa den / indtil den blifuer varm / da skal den samme som sidder paa den strax komme i Klammerij. Det samme troe de ocsaa at skee / om mand vil legge den paa en Kackelofn til den blifuer varm / oc begynder at ville gifue Røg fra sig / da skulle huer anden aff dennem / som i Stuen ere tilstede / endeligen komme til at dragis udi Haare oc slais. Saa at mand den for saadan *Superstition* skyld med all rette maa kalde Gallium, Gal-Urt / fordi den ligesom giør Folck galne: u-anseet at vi saare vel vide / at de Grædske *Auctores* for langt anden Aarsag skyld den saaledis hafue kaldet / huilcket nocksom aff hendis Kræfter er at see oc formercke / huilcke vi her aff *Dioscoride* oc *Galeno* hafue opregnet.

E.

F.

Gentiana.

Nafnet.

A.

Gentiana, Entzian / Gentzian: Den kaldis paa Tydsk: Entzian / Bitter-Wurtz: Den blomstris om Høsten. Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Gentiana major lutea, : det er / Den store gule Entzian.

Udvortis Skickelse.

B.

Entzian kommer frem med nogle brede / lange oc seenefulde Blade / saa som Veybreds-Blade / men dog større oc lige-

No. 92. re den huide Nyse-urtis Blade (om huilcke jeg i denne samme Part *Pag.369. No.219.* vil tale:) Imellem dennem skiudis der nogle høye Stengeler/ huilcke ere eenfacke/ oc icke gaa ud i kløfter eller Grene/ de samme ere hule inden i/ slette oc fulde med Knæer/ fra huert Knæ gaae tuende Blade/ huilcke efterhaanden/ som de sidde paa Stengelen til/ ere jo mindre oc mindre:

C. Paa den øfverste Part aff Stengelen komme Blomsterne/ huilcke hafue en guul Farfve/ oc bestaae aff sex smalle Blade/ huilcke gaa ud ligesom en Stierne oc skiuder sine Straaler fra sig; de samme gaa ud fra nogle lange Knopper/ udi huilcke/ naar Blomsteret forsuinder/ der kommer nogit slet/ bredt oc tyndt Frøe/ lige som gule Filitters/ oc det hafuer en mørck rødactig Farfve. Roden er lang oc tyck/ undertiden tuekløftet/ oc den hafuer en guul Buxboms Farfve. Smagen som den

D. gifuer fra sig paa Tungen er beesk/ ja saa beesk/ at den icke kand være beeskere.

Pa. 242. No. 92. Figuren er at see: ☞

Steden.

Entzian voxer udi Norrige paa hine høye Fielde oc Klipper saa mangfoldig oc ofuerflødig/ at det giøris icke fornøden

E. at hente den enten fra Italien eller anden steds fra/ huor den ellers voxer.

Kraft oc Brug.

Aff Entzian blifuer slet intet indført paa Apoteckene/ der at forbrugis/ uden Roden allene/ huilcken Vrtekræmmere/ oc de som med Krydderij at kiøbe oc selge omgaais/ ofverflødig hente lade.

F. Men huad Entzians-Rods *Temperament* oc Natur er anlangendis/ da er det vist oc wfeylbart/ at dersom mand vil ansee oc *consulere* Smagen/ da varmer den oc tørrer/ oc derforu-

No. 92.

foruden ocsaa endeligen *abstergerer* oc renser. Men om saa er at mand vil gaa til Forfarenhed/oc efter den dømme om hendis Natur som den ydermeere hafuer/ da er det vist / at den foruden disse fornæfnde Kræfter ocsaa hafuer den Art udi sig / at den kand imodstaa Forgift.

G. Oc her aff kommer det/at den ocsaa blifuer tagen iblant andre *species*, til den huer een vel bekiende Theragelsis Beredning: Oc derfore med all rette berømmis den aff *Hier:* Bock saa høyt/naar hand om den saaledis taler: So weis der gemeine Mann kein bessern Tyriack/oder Magen Artzney/ als eben den Entzian/ dañ was sie innerliches Prestens im Leib vnd Magen fühlen vertreiben sie mit Entzian/ Calmus oder Jngwer. Vnd gerath etwann solche Artzney baß / dann hetten sie die gantz Apoteck mit jhren Sophistischen uñ Arabischen Pilulen eingeschlungen. Was wolt aber daran

H. Hindernüß sein/ so der allmächtig Schöpffer und Artzet einem jeden Land / was es bedarff/genüchsam und überflüssig geschaffen hat? Jst nicht die Tugend der Entzian vast Vihe und Menschen bekant? etc.

Huilcket liuder saa megit paa voris Danske Maal: Saa veed den gemeene Mand slet ingen bedre Theragelse eller Masve-*Medicament* oc Lægedom end Entzian: Thi huad for ont oc tilfald de faa udi Lifvet / oc udi Masven kand fornemme / det fordrifue de med Entzian/ Calmus oc Ingefer. Oc dette gemeene *Medicament* oc Lægedom flyer dennem tijt oc ofte snarere bedre/end dersom de hafde nedslu-

I. get det gandske Apoteeck med sine Sophistiske oc Arabiske Piller. Men huad mon jeg skal tro der skulle være til Forhindring/ at Gud/som er alle Tingisters Skabere oc Læge / jo hafuer forskaffet it huert Land nocksommelig oc ofuerflødeligen huad det behøsver? Er icke Entzians dyd oc Kraft fast baade Diur oc Menniskene bekiendt? Hid indtil vare *Hier:* Bocks Ord.

Derfore giøre den største deel aff den gemeene Almue her i disse Lande sig it got Raad/som tage Entzian-Rødder/oc bløde udi Vijn eller Brende-Vijn / oc om Morgenen førend de

K. gaa ud dricke een eller to skeder fulde der aff / enten til at læge Masvens kaalde Siugdom / eller til at forbevare sig der

No. 92. med/ fra den slemme oc smitsomme Pest. Men dennem som ere fæde/ tycke oc rige paa Kiød er den gafnlig: Oc tvert imod dennem som ere mafre oc see ilde ud tiene disse Rødder slet intet/ fordi at de saa hefteligen tørre/ huorfore dennem dette *Medicament* at bruge ingenlunde maa tilstedis. Men at den saa

L. hefteligen tørrer kand mand nocksom aff *Lobelii* Ord forstaa/ naar hand saaledis taler: *Solitam Helvetiam plebem, istam cum Flammulâ, porcis & olim Monachis, propinare ne anima in vivô cadavere puteret:* Huilcket liuder saaledis paa vort Danske Tungemaal: De gemeene Folck udi Svitzerland pleyede udi gamle Dage at gifue Svin oc Muncke denne Entzian med Froernis Pebber / paa det de icke skulle forraadne / den stund de endnu lefde.

M. Ja om saa er at nogen aff galne Hunde blifuer bidt/ da er der udi denne ene Rod/ en stor Hielp oc Lægedom imod samme Skade/ saa at den der til nocksom maa giemmis / huilcket for mange hundrede Aar hafuer værit brugt / oc er troligt befundet.

Denne samme kand endda til fornæfnde Skader blifue bedre / dersom mand tager Asken / som aff Krebs er brændt/ oc beblander med den/ oc dersom vi den icke hafuer/ oc icke hel-

N. ler kand bekomme / at mand da tager Huul-Urt oc Diptam / lige megit aff huert / oc legger der til/ oc gifuer den siuge siden henved it quintijn der aff ind at dricke / udi Cardobenedictis / Ærenprijsis/ Enge-huideløgs / Bucke-vickers / eller andet saadant Vand / oc suede vel der paa.

Om saa er at nogen vil hafue it Cataplasma selff at bruge til Saar/ som en gal Hund hafuer bidt/ da er det at *observe-*

O. *re* oc vel at mercke / at Entzian-Pulver / eller det vi nu hafue talet om/ med Andromachi Theragelse beblandet / oc smurt paa it Linklæde/ drifuer alt Forgift der fra/ saa at den icke kand komme videre.

Det er oc alle vitterligt/ oc saare vel bevist/ at der neppeligen findis nogen Rod/ som er lijg Entzians-Rod/ oc med sin Beeskhed meere *absterg*erer oc aabner end denne giør/ saa at *Macer* udi sin første Bog/ siunis der om retteligen at hafue talet/ naar hand saaledis melder:

P.

Herbæ Gentianæ vis est & sicca calensq;.
Tertius huic gradus est, tenuans & mundificans est;
Splenis vel jecoris dicunt curare dolores:

Det er saaledis fordansket:

Gentzian Vrt hafuer den Kraft/ at den tørrer oc varmer/ udi den tredie Grad/ den giør *subtijl* oc den renser/ oc den sigis at forlindre den Pijne oc Smerte som er udi Lefveren oc i Milten.

Q.

Derfore/ udi de Siugdomme oc Tilfald/ som Lefveren oc Milten ere forkølede aff/ huilcke gierne medfølge store Forstoppelser/ paa huadsomhelst Maneere at de blifue brugte/ ere de gafnlige. At vi intet skal tale om den forneme Kraft/ som den hafuer til at *abstergere* med/ huilcken frem for alle andre kand aabenbare seeis oc eractis/ naar den udi Fisteler oc Byl- der blifuer indtrygt/ oc brugt.

R.

Denne samme Entzian-Rod/ saa megit som it quintijn eller mindre udi Tusinddyders/ Cardobenedictis/ eller andet saadant *destill*erit Vand indtagen/ pleyer at være god for huer anden Dags Kaalde/ saa vel som ocsaa den fierde Dags Kaalde/ om mand en Time førend Siugdommen vil tage fat paa en/ bruger den/ oc strax der efter legger sig neder at suede der paa.

Saften som aff Entzian blifuer udkryst/ dryppet udi Øret/ døder de Orme som ere der udi/ saa vel som ocsaa Lopper/ som kand være komne i dennem.

S.

Men Børn/ som aff Orme eller Vrid i Lifuet hafue ont/ at *commen*dere denne Entzian-Rod/ meene vi icke at være ret synderlig trygt/ thi den er alt for megit beesk for dennem; Men dersom mand vil dog tuinge dennem/ at de den endeligen skal til

sig tage / kand det vel hende sig / at de udaff den store Tuang kand bekomme en stor Forskreckelse / huilcken gemeenligen efterfølger *Epilepsia* eller den fallende Siuge.

T. Den Extract som af Entzian blifuer giort/bruge forneñe *Medici* til at komme udi atskillige Piller/som tiene til Mafven at *curere*, huilcke ere gode for den Kaalde oc andre saadanne slags Siugdomme / oc det er for fornemme Folck / som Raad hafue til saadant at lade bekoste.

Geranium, Storcke-Neb / Trane-Hals / etc. see den næst foregaaende Part / huor vi *lit.* G. *Pag. 61. No. 49.* hafue Geranium beskrefuit / oc der sammesteds om hendis Kræfter oc Virckninger handlet.

Glandes terrestres.

Nafnet.

A. Glandes terrestres, **Jord-Nødder / Heede-Nødder**: Det kaldis paa Tydsk: **Erdt-Nüsse / Erdt-Mandelen / Acker-Eychelen / Eerd-Feigen**: Det blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: De ere den fiortende oc sidste Lathyrus, som *Bauhinus* beskrifver / oc de kaldis aff hannem: Lathyrus arvensis repens tuberosus, Det er / **It slags knudderwurne oc krybendis Enge-Vicker.**

Vdvortis Skickelse.

B. Jord-Nødder hafue nogle smaa oc suage Stengeler: Bladene ere tynde oc smaa / oc voxe paa nogle langactige oc tynde Stilcker / huilcke endis med nogle smaa Snellinger / med huilcke de fatte oc feste sig ved det som er næst hos. Blomster-

sterne komme øfverst paa Stengelen/oc ere ligesom en Ertis/ dog mindre/oc hafue en rød Purpur-farfve; Lucten som de hafue er icke w-liflig/ efter huilcke der kom̃e nogle smaa/ langactige Frøe-huse/udi huilcke ere tre eller fire trinde Frøe. Rødderne ere tycke/ langactige/oc nogenledis ligne Aggerne som voxe paa Eeger/men de ere megit større/oc uden til sorte/ oc inden til ere de huidactige/Smagen som de hafue er hart nær ligesom den Castannier hafue/ der henger neden fra dennem en tynd Trefle: Fra de samme Rødder gaae ocsaa andre Trefler/strax der fra som Stengelen skiudis ud/ huilcke paa skack gaae neder i Jorden/oc paa enden aff dennem ere der ocsaa nogle knuddervurne Rødder/med huilcke Vrten sig formeerer.

C.

Figuren er at see: ☛ Pa. 243. No. 93.

Steden.

Steden som denne Vrt lader sig finde paa er atskillig/ thi den baade blifuer udi somme Hafver dyrcket/oc voxer paa vjld Marck hos Buske/til med ocsaa iblant Rug oc Byg.

Kraft oc Brug.

D.

Denne Vrt er aff de Vrters Tal/ som voxe langt ofuerflødigere udi andre Lande end hos os her i Sieland: Men fordi at den dog aff sig selff undertiden findis hos os at groe vjld/ kand vi den ingenlunde gaa forbj: Men hendis Rødder ere dog andre langt meere oc bedre bekiendte end os; Thi her neppeligen skal findis een iblant tifve/som hendis Blomster kiender/end sige/som veed sig Roden til Nytte at føre/eller saaledis lade berede oc kaage at mand dennem æde kand.

E.

Men en deel bruge dennem meere oc heller til deris Lyst/ end til nogen Hunger der med at slycke/ lige saadan som ocsaa Jord-Artiskocke-Rødder/ (huilcken er den siuende S. Elline Rod/som *Bauhinus* beskrifuer/ oc aff hannem kaldis Heli-

anthe-

anthemum Indicum tuberoſum, det er: **Den Indianſke Soelhuirfwel med knuddervorne Rødder**) Ja en deel endocſaa herforuden til deris Lyſt miß-bruge Artiſkock-Stocke/ oc Vand-Nødders Fruct / Tribulus aqvaticus kaldet. Men Apoteckerne vide intet aff diſſe

F. Jord-Nødder at ſige/efterdi de hos dennem intet blifue brugte.

Dog derſom Fornødenhed det udkræfvede / (efterdi diſſe Jord-Nødder oc Caſtannier ſiunis megit at komme ofuereens med hin anden udi deris *Qvalite*ter) formode vi at det er gafnligt/ at mand tilſteder de Quinder ſom kunde være i Lyſte / oc megit gierne begierede Caſtannier / oc de icke kand bekommis/ at tage diſſe Jord-Nødder til ſig.

Ellers ſaa ere de ſaare w-bequemme til at giøre got Blod.

G. Naar de ere kaagede foraarſage de ingen Lede eller Vemmelſe/ huilcket de dog giøre naar de ere raa / om vi ſkal tro det ſom *Hieron*: Bock om dennem ſkrifuer.

Thi huad er meere gemeent udi Holland / end at de for den gemeene Mand blifue kaagede oc ſolde: Derfore kand jeg icke tro / at diſſe Glandes terreſtres eller Jord-Nødder ſkulle være/ſaa ſom *Hiero*: Bock meener/ den rette *Dioſcoridis* A-

H. pios, huor om en huer/efterſom hannem got ſiunis/maa dømme: Jeg vil intet der om vijtløftigere *diſpu*tere. Dog kand jeg paa denne ſted icke forbigaa / at jeg jo ſkal paaminde om Henrick Smidt / huorledis hand ſtorligen ſig hafuer forſeet / i det hand icke hafuer giort forſkiel imellem denne Vrt / ſom aff *Hier:* Bock kaldis Apios, oc den ſom hand oc andre kalde Cyclamen. Thi huad kand være ſtørre Vildfarelſe oc For-

I. ſeelſe/end at mand en *Auctorem* icke ret forſtaar / oc dog ſtrax den ſamme vrangeligen fortolcker ? Sandeligen/ hafde *Hier:* Bock icke Retten med ſig/ i det hand Apium *Dioſcoridis* kallede Panem Porcinum, da burde jo viſſelig Henrick Smidt ſam-

No. 94.

samme hans *Errorem* at hafue aabenbaret: Men efterdi hand den icke hafuer actet/da burde hand vel icke uden nogen fornemme *Botanici Auctori*teet/ Glandem terrestrem, huilcken aff *Hieron:* Bock Apios Dioscoridis kaldis/ Cyclamen kaldet/oc det helst aff den Aarsage/ at *Hier:* Bock om de tuende Vrter/ nemlig Glandibus terræ oc Cyclamine paa tuende atskillige steder hafuer handlet: Ja oc besynderligen *lib. 2. Cap. xix* selff taler om dennem/som disse tuende med hin anden *confun*dere. Foruden det skal vel icke siunis troligt/at denne *Hier:* Bocks Apios, (huilcken ocsaa Panis porcinus aff andre/ligesom oc Cyclamen med selfsamme Nafn kaldis) aff nogen anden Vrte-Skribenter end Henrick Smid er kaldet Cyclamen, bør oc icke heller med rette at skee; Thi det kand forføre den gemeene Mand/ oc andre som icke ere vel forfarne udi Vrternes Kundskab. Men om denne Cyclamine skal vijtløftigere handlis i denne voris Danske Vrtebogs Fierde Part *lit.* C. *Pag.* 385. *No.* 3.

K.

L.

Glyzyrrhiza.

Nafnet.

A.

Glyzyrrhiza, Lackris-Træ/ Lackritz: Den kaldis paa Tydsk: Süß-Holtz/ Süß-Wurtzel/ Leckritz: Den blomstris udi Høsten: Den er den anden som *Bauhinus* beskrifver/ oc den kaldis aff hannem: Glyzyrrhiza siliqvosa *vel* Germanica, det er/ Den Tydske Lackritz/ eller den som hafuer Beller.

Vdvortis Skickelse.

B.

Denne Lackritz-Vrt som gemeenligen blifuer brugt/ligner nocksom den som aff *Dioscoride* er beskrefuen/med sine stengeler oc Blade/ dog ere Bladene nogit meere grønne oc større/

No.94. oc Stenglene ere undertiden tyndere. Blomsterne komme icke frem som it trindt Hofvit / men de sidde i saadan Orden oc Rad saa som Vickers Blomster/ de samme ere smaa / oc hafue en bleeg-blaa Farfve. Efter Blomsterne komme nogle smaa Belle / huilcke sidde i Rad / oc de samme ere ingenlunde huasse eller lodne/ men de ere slette/ oc ligne Vickers Frøehuse / oc udt

C. dennem er der smaat Frøe. Rødderne ere tynde oc lange / oc mangfoldige / uden til ere de sorte / men inden til hafue de en Buxboms Farfve / de samme krybe saa langt paa skack neder i Jorden / at mand dennem neppeligen kand gandske opgrafue/ huorfor de ocsaa mange steds skiude ny Vexter op/med huilcke Vrten sig formeerer.

Pa. 244. No. 94. Figuren er at see: ☞

Steden.

Huad sig Platzen oc Steden belanger / som denne Vrt voxer paa/da er den ingen anden/her i disse Lande/end Hafver/ som den blifuer plantet oc dyrcket udi; thi den som her hos os

D. i disse Lande saa mangfoldeligen groer i Skofve/hos Gierder/ i Krat/ iblant Tornebuske/ oc andre saadanne Stæder/ den er ickun vild / oc er icke den rette/ som til *Medicin* oc Lægedom blifuer brugt/ huor om en huer som ickun vil prøfve Roden aff dennem/ dømme kand.

Kraft oc Brug.

Den Lakrits/ som paa Apoteckene er fall / oc der forbrugis / blifuer ført enten fra Spanien eller oc fra Tydskland til

E. os; men den som saa ofverflødelig udi Tydskland voxer/ er tre gange bedre end den Spanske; thi den er langt ypperligere/ søder oc fuldere med Saft/ oc aff det Indvaanerne den megit elske oc dyrcke/ samle de sig icke en ringe Rigdom oc Formue / oc besynderligen i Bamberger-Stift.

Men

Men huo som hafuer lyst til at dyrcke denne Vrt udi deris Hafuer/dennem maa det endeligen raadis / at de icke møge Jorden/i huilcken de den ville sætte/ icke heller lade komme feed eller giød Jord oc Møg udi Gangene eller Biedene; eller oc/ dersom de endeligen ville komme Giødning der paa / da skal det være gandske lidet; thi *Agerius* lærer/ at Hestemøg oc Komøg hafver ligesom en *Antipathi* oc hem̃lig Had oc Kriig imod denne Vrt/ oc den ingenlunde taalle eller fordrage kand. Oc derfore elsker den helst den Jord/oc de Steder/som magre ere.

F.

Om saa er at vi aff Smagen ville dømme om Lakrits-Rødders *Qvalitet*er oc Danligheder / da maa vi bekiende at *Galenus* ingenlunde hafuer faret vild / (efterdi at daglig Forfarenhed det samme nocksom bekræfter) der hand lærer / at den formedelst sin sødheds skyld er megit bequem / oc kommer offvereens med voris Natur / oc at den paa det næste er *tempere*ret.

G.

Det er vist/det som om denne Vrt sigis/at den er ligesom en *Panacea* eller almindelig Lægedom / for Brystens Besuerligheder / saavel som ocsaa for de Steene / som ere udi Nyrene oc Blæren.

H.

Derforuden om saa er at mand hafuer ont aff Hoste/være sig huad for Aarsag de ere kommen aff / da kand hendis saft som er *depurer*et oc klaret/eller Syrup/ eller Bryst-kager deraff *præparer*ede oc beridde / der imod tiene.

Naar mand aff Nyre-Vee eller aff Steen/ som er kom̃en aff den samme / være sig den enten er udi Nyrene eller udi Blæren / (huilcke Kaalde-Pis oc Vanskelighed til at lade sit Vand pleyer at paafølge) da er Lakritzis Affsød eller Decoctum, udi Vijn eller Vand/med nogle Figen beredt / it fornemme *Medicament* oc Lægedom for den gemeene Mand: Aff huilcket dersom der undertiden en Drick blifuer indtagen / siuncker den

I.

No. 95. Steenen sacteligen neder / oc *Uri*nen uden nogen Besuæring oc Pijne blifuer ladit / oc til med udkastis Steenen tijt oc ofte.

Men huo som det begierer at vijde / paa huad Maade oc Maneer de sig it pectorale Decoctum, eller Affsød som tiener for Brystet / berede kand / dennem er det fornøden / at de

K. gaa til *Tabernæmontanum*, huilcken udi sin anden Bog *Pag. 233. præscribe*rer oc forskrifuer it synderligt got Decoctum, som tiener imod Hoste oc Heeßhed: Ja endoc herforuden it andet Raad imod Steen. Men huo som *Tabernæmont:* icke hafuer / hand gaa til *Hieron:* Bocks Tydske Urtebog / udi huis anden Bog *Pag. 346* samme Raad imod bemelte Siugdomme aff *Sebicio* staar *not*erit.

Ellers saa bruge ocsaa *Medici Practici* denne Lakridtzis

L. Rod dagligen til at udslycke Tørsten/udi hitzige Kaaldesiuger. Ja den samme blifuer ocsaa brugt i de Dricke som aff Ligno Gvajaco, Sassafras; Radice Chinâ, oc Zarsa parilla blifve beridde / imod Pocker oc Frandtzoser at *curere* oc læge / som velforfarne Bartskærere nocksom bekiendt er.

Gramen Mannæ, Mannæ-Græs oc Korn / see udi den Fierde oc sidste Part aff denne min Danske Urtebog/ *Pag. 387. No. 5.* huor jeg det vil beskrifue/oc om detz Kræfter handle oc tale.

H.

A.

Hedera.

Nafnet.

Hedera, Vedbende paa Træ / Vedbende paa Muure/ Ephew: Den kaldis paa Tydsk: Ephew / Baum-

Baum-Ephew / Gros Ephew / Maur-Ephew / Ebich: Den kommer frem med sine Blomster imod enden af Høstmaanet eller sildere: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Hedera arborea, det er / Træactig Vedbende. — No. 95.

B.

Udvortis Skickelse.

Den store Vedbende / huilcken aff *Matthiolo*, saavel som ocsaa aff *Bauhino*, saa som nu bleff omtalt / kaldis Hedera arborea, snoer sig icke alleeniste i op i Skofve / paa høye oc store Træer / oc stiger op i dennem / men endocsaa paa gamle Mure oc Bygninger / oc omsider fester sig saa hart der til / at den rifver det neder altsammen / oc med det samme falder ocsaa selff neder: Bladene / som den i Førstningen udskiuder / ere langactige / huilcke siden med Tiden blifue trekantede / slette / tycke oc stercke. Den begynder at blomstre udi Høsten / som førre er sagt / oc naarsomhelst at Blomsterne komme frem / da ere de mußactige oc bleegactige / aff huilcke der om Vinteren groer nogle Bær / huilcke ligne Druer / oc ere større end vjlde Olivers Bær / oc fordi at Bladene holde sig / oc ere grønne om Vinteren / kaldis den aff mange Vinter-grøn / huilcket Naffn ellers mange andre slags tilleggis.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 245. No. 95.

Steden.

Huad sig Steden er anlangendis / som denne Vedbende voxer paa / formode vi at den nocksom aff hendis Beskrifuelse kand sluttis / huilcken vi her næst ofuen for hafue ladet indføre / thi udi den formeldis der / at den groer oc snoer sig op paa Træerne i Skofven / oc paa gamle Mure: Men dog findis den her i Landene allermeest udi Skofven / oc det helst paa store Ee-

E.

re Eeger/huilcke de underligen kand løbe op aff/ oc omsider ligesom groer til dennem / oc breder sig ud ofuer dennem / oc snoer sig omkring Greenene/ Item Hesle / oc andre saadanne fleere slags Træer.

F.

Krafft oc Brug.

Den som icke i ringeste Maader hafuer slagit sit Sind til at læse *Græcos* oc *Latinos Auctores*, kand det neppeligen være forborget for / huor tijt oc offte de om denne *Hederâ* eller Vedbende monne tale: Men i all Sandhed vi befrycte / at dersom vi ickun nogle faa *loca*, som hos dennem findis/oc komme for/ vilde tage os forhaande at forklare oc *illustrere*, at vi vel da langt kom fra voris Forsæt / oc saa som en fremmet gierning/ kunde sigis at bestille/ efterdi at vi da med de gamlis deris *Antiqvite*ter blefue indvicklede/huilcke os / saa vijt voris Forsæt vedkommer/ icke her synderlig Opliußning kunde giøre/eftersom at voris *Intent* allene er / at randsage oc forske efter Vedbendis *Qvalite*ter/ Natur/Brug oc Lægedom.

G.

Men *Plutarchus* kunde vel siunis her udi dette/os med it got Exempel at foregaa / oc nogenledis gifue god Anledning der til / i det hand giør it Spørßmaal / sigende: *Natura* Hederæ *calida ne sit an frigida?* det er: Er Vedbende varm eller kaald aff Naturen? oc paa begge Parter skarp *disputerer*/ oc flitteligen der om randsager oc grandsker / oc siden der efter siunis at slutte / at den er kaald. Men eftersom at *Galenus*, (huis *Auctori*teet vi her i dette stycke holde langt høyere end *Plutarchi*) langt anderledis her om dømmer / oc hand samme sin Dom oc Meening/baade paa Forfarenhed oc andre victige *Argumen*ter grunder/ kand vi icke med *Plutarcho* i denne hans Meening holde: Thi *Galenus* lærer oc forsuarer / at bemelte Vedbende aff atskillige *Qvalite*ter oc Vanligheder bestaar / huilcke ere ligesom sig selfue imod/huor om hand saaledis taler:

H.

I.

Habet

No. 95.

Habet enim qviddam adstringentis substantiæ, qvam terream & frigidam esse ostendimus, habetq́; etiam nonnihil acris, qvam calidam esse gustus approbat: Nec deest tertiæ; aqveam namq́; Substantiam qvandam tepidam obtinet, certè si viridis sit. Oc det er saaledis paa Danske fortolcket: Thi den hafuer nogit udi sin Natur oc *Substantz*, som binder / huilcket vi hafue bevijst at være kalt oc jordist / den hafuer oc saa nogit som er skarpt / huilcket formedelst Smagen nocksom kand eractis at være varmt / icke heller mangler det tredie slags / thi den hafuer oc en vaad oc en Vandactig *Substantz*, oc det i all Sandhed dersom den er grøn. Hid indtil vare *Galeni* Ord; Aff huilcke det let er at slutte / at det gandske Spørßmaal / som hos *Plutarchum* findis / er saare vel forsuarligt / til huilcken Part mand vil gaa: Thi den er saa som før er sagt / baade varm oc kaald / oc hafuer icke den ene Natur allene.

K.

L.

Men dersom at vi ville tale om den Gummi eller Quas / som der neddrypper aff dene Vedbende / da hafuer den en langt anderledis Natur / oc endeligen aff sin *Complexion* oc *Temperament* maa være varm: Thi der om forsickrer os icke alleenist e den stercke Lucf som den gifuer fra sig / men endocsaa den skarpe Smag / som kommer paa Tungen; at vi endda derforuden intet skal tale om det / som *Dioscorides* oc *Galenus* dømme oc fortælle om den samme Gummi oc Quas / nemlig / at den er saa hitzig / at den kand komme Haaret til at løbe aff / oc til med døde Lusene.

M.

Her i Landet oc mange andre / blifue vel Vedbendis Blade oc smaa Grene intet actede / men udi Franckerige er intet meere gemeent / end i steden for Kaal / Veybred oc Natskade / at bruge Vedbendis Blade / til at legge paa hullet aff Fonteneller; men i Fontinellen selff / legge de / i steden for en Ert / en liden Knap suarfvet aff dette Vedbende-Træ. Disse tuende pleye de som reyse / oc hafue Fonteneller / at legge oc giemme

N.

me udi en Toback-Bøsse / oc bære omkring med sig / oc Morgen oc Aften bruge dennem / naar de komme udi Herberge / eller oc naar de ville drage bort.

Bærene som voxe paa dette slags Vedbende-Træ skal være den gemeene Mand *commender*ede / at de aff dennem tørrede oc stødte til Pulver / saa meget som it quintin / udi Cardobenedict-Vand / Morgenfro-Vand / Scabiosis Vand / gifue dennem ind / som aff huer anden dags Kaaldesiuge hafue ont / oc det nogit førend Siugdommen griber dennem an; Ja efterdi at de veldeligen uddrifue Sueden / ere der oc nogle aff den gemeene Mand / som paa bemelte Maneer oc Maade bruge disse Bær imod Pest / oc mange ere seede at være komne til pas igien / ickun formedelst dette *Medicament* oc Lægedom allene / dersom de ellers ickun der paa megit hafue suedet. Disse samme giøre sig en god Gierning / om saa er at de den vijtberømde *Anatomici* Adriani Spigelii Raad efterfølge / oc legge nogit lidet *Nitrum præparatum* der til.

O.

P.

Disse samme Vedbendis Bær skal de ocsaa lade sig være *commender*ede / i steden for Laurbær oc Enebær / som Tiderne icke ville flyde for / oc giøre deris Naturlige Verck / at de da to / tre eller fire aff disse Bær tørrede oc til Pulver stødte inddricke udi Byncke-Vand / oc komme saa megit Safran der til som it eller to Bygkorn.

Q.

Om mand disse bemelte tørrede oc *pulveri*serede Bær tager oc legger udi it skiert Ljnklæde / da holdis de for at drifue Tiderne; ja icke alleniste dennem / men endocsaa Efter-biurden at fremlocke / om de ellers udi Quindernis hemmelige steder blifve indtryckte.

R.

Bladene med Klyngerne aff Bærene blifue kaagede oc sødne / oc med god Fremgang under Quinderne sætte / at dampen der aff kand opstige / naar Tiderne icke ville flyde.

Den

No. 96.

Den Lud som blifuer lecket igiennem Quistene/er god for Haaret som løber aff / dersom mand der med toer Hofuedet: Men er Haaret tilforne guult / da giør den/ at det sin Farfve forandrer/saa at det/ som tilforn var gult/blifuer sort.

S. Bønderne paa Landßbyerne/eller oc andre / som aff Afkenbacker lide stor skade/aff det de hafue faaet Vane paa deris Flesk/som enten paa Loftet eller udi Skorsteenene henger / oc ingen Middel vide til at bortdrifue de samme / dennem er det raadeligt / at de gribe til dette Raad/ nemlig / at de tage Vedbende oc der med paa forbemelte steder røge/ thi der ved sigis de endeligen at bortdrifuis.

T. Ellers huad sig Saften belanger/ som aff de smaa Grene udgaar/ huilcke enten blifue afskaarne eller affbrødte / da er det vist/at dersom den blifuer smurt paa de steder / som Luus oc Gnidder ere/ da døder den dennem strax / oc saaledis med denne sin Kraft kommer ofuereens med den Gummi oc Quas/ som paa dette samme Vedbende-Træ udvoxer/ om huilcken vi tilforne paa sin sted hafue handlet.

V. Den som vil vide om Vijnen er u-forfalsket / oc ey med Vand beblandet / hand kand efterfølge *Catonis* saa vel som oc *Costæi* Raad/ huilcke lære/ at mand skal forskaffe sig en Skaale/ Begere / eller it andet deßlige Drickekar / som er giort aff dette slags Vedbende-Træ/ oc sla saa Vijnen der udi: Er det saa / at der er Vand udi Vijnen / da blifuer det tilbage til sidst udi Begeret/men Vijnen rinder først ud.

Helenium.

Nafnet.

A. Helenium, Holdß-urt / S. Ellinе Rod / Alandt: Den kaldis paa Tydsk: Alant-Wurtzel: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den

 første

No.96. første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Helenium vulgare, Det er / Den gemeene S. Elline Rod.

Vdvortis Skickelse.

S. Ellene Rod eller Holdß-urt skiuder strax fra Röden store Blade / huilcke ere en Haand eller en halff Fod brede / som ocsaa tijt oc ofte ere halfanden Fod lange / spidtze / oc den store Kul-sucker-Rods-Blade lige / de ere bløde / oc med en liden Vld lodne / oc aff en grøn Farfve huide / paa den nederste side ere de huidere / oc omkring ved siderne lidet kærfvede. Stengelen / som den skiuder op i veyret / er hen ved 4 eller 5 Fødder høy / tyckere end en Finger / oc er icke uden Loddenhed / i Toppen gaar den ud i Grene / Men paa huer aff dennem ere store Blomster / huilcke ere brede oc trinde. Icke alleniste ere de Blade / som sidde omkring dette Blomster / gule / men endocsaa den mitterste Bricke oc Kreds / huilcken er ligesom med u-talige mange klebre inden i opfyldt / oc siden udi en gandske liden Føn oc Vld forsuinder / Vnder denne Vld oc Føn er der nogit glat oc langactigt Frø. Roden er u-jefn / knuddervoren / tyck / saa at den fylder en gandske Haand / dog icke ret lang. Vden til er den sortactig / inden til er den huid oc tæt / sterck luctendis oc beesk smagendis.

B.

C.

D.

Pa. 246. No. 96. Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Vrt voxer saare vel oc ofuerflødeligen vild i Marcken / men den blifuer dog mest / saavel her i disse / som i mange andre Lande / dyrcket i Hafverne / baade paa Landßbyerne oc udi Kiøbstæderne.

E.

Kraft oc Brug.

Dette slags S. Ellene Rod / huilcket vi holde for at være den

re den rette / at hafue værit de gamle *Medicis* bekiendt / gifue de fornemste *Botanici* oc Vrters-Beskrifvere nocksom Mact / oc icke ret megit staa der imod.

Men huad hendis Latinske Nafn Helenium er anlangende / da taler Photius udi sit *Bibliothecâ* nogit der om: Men den Aarsag / huilcken Humelbergius, som hafuer *commen-*terer ofuer Apulejum, til dette samme Nafn gifuet hafuer / er icke slem / ey heller at foracte. Thi hand siger / at mand meener / den derfore være kaldet Helenium, at Helena først hafver fundet Middel oc Raad i denne Vrt imod Slanger. Men saadan hendis Nafnis Aarsage ville vi aldeelis gaa forbij: Thi Sanden der om at tale / da siunis det meere at være lystigt at vide / end nogen synderlig Nytte oc Gafn at bringe til veye / huorfore vi ville lade dennem fare / oc begifue os til det alleniste / som vi kand tæncke den gemeene Mand nogen Nytte oc Gafn at kunde forskaffe.

F.

Først derfore saa er det nytteligt at vide / at ickun hendis Rod alleniste blifuer paa Apoteckene forbrugt: Men den i all Sandhed hefteligen nock at varme oc tørre aff sin Nature / kand en huer letteligen nock der aff kiende / at den hafuer en Aromatiske Smag / oc smager efter Krydderij / huilcken endoc lenge efter at Roden er tørret / hos den kand bevaris oc blifue tilbage. Men somme ville oc derfore sige / at den bør hen til de Vrters Tal føris / som udi den tredie Grad varme oc tørre.

G.

Herforuden er det gafnligt at vide / at denne S. Ellene Rod er icke alleniste tienlig oc sund for Mafven / men endoc treffelig god for Brystet / oc det efter det gemeene Ordsprock: Enula campana reddit præcordia sana: det er / Sanct Ellene Rod / er for Brystet god: Oc kaldis den derfore paa voris Danske Maal Holdß-Vrt / at den for Hold som ere udi Brystet tienlig oc nyttig er / derfore saa

H.

I.

No.96. blifuer den ocsaa bequemmeligen/ oc med god *Successz* oc Frem-gang/ deñem *commender*et som ere trangbrystige oc stack-aandede/ at de den bruge iblant andre Lægedomme/ saa som it *Electuarium*, eller paa anden Maneer oc Maade/ oc denne er Aarsagen/ huorfore den oc kommer til den Syrup/ som aff E-

K. rysimo blifuer giort/ huis *Compositions Auctor* Lobelius er/ med huilcken hand fast de allervanskeligste Heeszheder hafver *curer*et/ huorom mand kand læse *Pag. 228. No. 78. D. E. F. G.* udi denne samme Part.

For det sidste/ huo seer icke huor nytteligt det er at vide/ huorledis at denne Urt/ foruden denne sin indvortis Brug/ endoc fører stor Nytte oc Gafn med sig/ dersom den udvortis blifuer *adhiber*et/ oc paalagt? Derfore om saa er at nogen aff

L. Skab eller Kløe hafuer ont/ som skal tørris/ de kand i denne Urt ocsaa søge Middel oc Raad/ oc med en anden Smørelse den beblande/ oc paa fornæfnde Kryssel den smøre/ saa gaar den bort oc skalis aff.

Ellers saa hafuer denne Rod den Kraft ocsaa/ at den heeler oc læger galne Hundis/ item Slangers/ oc andre saadanne Diurs forgiftige Bid: Thi tager mand den/ den stund den er grøn oc frisk/ støder den/ oc paa bemelte Skader lige som it *Ca-*

M. *taplasma* den legger/ saa heelis Saarene strax.

Aff disse samme Rødder blifuer ocsaa it Vand *destilleri*t/ som er treffelig got imod Orme udi Lifvet/ oc det samme er ocsaa tienligt imod Pest.

Men at vi endeligen denne æddele Urtis Historie skal slutte: Huad er udi Pestis tid meere gemeent/ oc hos alle folck brugeligt/ end *Vinum Enulatum*, det er Holdsz-urtis Vijn?

N. huilcken de bruge til at *præservere* oc forbevare sig med for den giftige Pestilentze. Ja om nogen er saa fattig/ at hand icke kand formaa sig Vijnen/ hand bruge Øll/ som med denne Rod er kryddet/ huilcket gjør lige det samme som Vijnen.

Hepa-

No. 97.

Hepatica alba.

Nafnet.

Hepatica alba, Huid Lefver-Vrt/ Lefver-Blomster: Den kaldis paa Tydsk: Leber-Blümle: Den staar i Blomster udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc kaldis aff hannem: Gramen Parnassi albo flore simplici, det er: Parnassen-Græs med it huidt eenfackigt Blomster. A.

Vdvortis Skickelse.

Til Græsset/ oc til deris Tal som diid henhøre/ pleyer denne Vrt/ som mand gemeenligen kalder Gramen Parnassi eller Parnassen-Græs/ henføris/ enddog den slet ingen Lignelse eller Skickelse med Græsset hafuer. Thi denne samme Vrt hafuer Blade/ som ere brede/ nogit spidßactige/ Vedbendis Blade nocksom lige/ men ingenlunde kantede/ ja endoc saa mindre oc huidere/ nemlig/ med en bleeg-grøn Farfve: Jblant disse Blade kom̃e der mange Stilcker/ huilcke ere en spand høje/ tynde oc kantede/ paa huer stengel sidder gemeenlig ickun it Blad/ huilcket icke hafuer nogen egen Stilck/ som det sidder paa/ men ickun omfafner den anden. Øfverst paa denne stilck komme nogle smaa Blomster/ som ere luctendis/ huide/ oc hafve fem Blade/ oc efter dem komme trinde Hofveder/ som dog ere spidtze/ udi huilcke Frøet er. Roden er sortactig/ oc fæstis med mange Trefler udi Jorden. B. C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 247. No. 97.

Steden.

D. Huad Steden sig belanger som denne huide Lefver-urt voxer paa/ da er den paa vjld Marck/ oc fornemmeligen paa

grønne oc Græßrijge Enge/ huor Jorden er god / udi temmelig stor Mangfoldighed at finde.

Kraft oc Brug.

Saa snart som nogen aff den gemeene Mand befinder sig nogen Suaghed at hafue eller ofuerhenge / aff Lefverens hidtzige *Intemperie*, da vide de at fly sig bedre med denne Vrt; Thi de giøre sig it *Medicament* oc Lægedom aff denne Lefver-Vrtis Blomsters oc Bladis Decocto eller Afsiød / oc sandeligen / det hielper tijt oc ofte / oc hafuer god Fremgang: thi den hafuer en synderlig Kraft til at styrcke Lefveren. E.

Men vist er det / at om saa er nogen Vrt monne være til / som er en god Vund-urt/ da bør denne liden Vrt i all sandhed frem for alle andre derfor at holdis / oc til med høyeligen berømmis / saa som den der baade brugis til Hofvit-Saaer oc andre Skader. F.

Tabernæmontanus bekræfter dette med it synderligt *Experiment* oc forfaren Exempel / i det hand skrifuer om den / at hand Aar 1576 med denne Vrt / oc andre fleere Vund-urter / saavel som ocsaa med det Plaster som aff Betonie blifuer bered/ paa en fiorten Dagis tid selff hafuer *cureret* oc lægt den Høybaarne Første oc Herre/ Herr Johannem Wilhelmum, Hertug udi Sachsen/ gandske heel/ som var megit ilde oc dødelig saargiort udi sit Hofuit / der aff at hand u-forvarendis var falden aff sin Kane eller Slede. Oc huem der om hafuer lyst vijtløftigere at læse / dennem vil jeg hafue til *Tabernæmontanum* selff henvijste. G.

Naar mand Saften oc Oosen aff denne Vrt / den stund den er fersk oc grøn/ udkryster/ oc den opdrager udi Næsen / da stiller den Næsens Flod/ som bløder: Oc den gemeene Mand kand tryggelig tage denne Vrtis Blade/ støde dennem/ oc legge dennem paa ferske skader/ saa heelis de nock som der ved. H.

Ellers

No. 98.

Ellers saa vidner ocsaa forbemelte *Tabernæmontanus*, at denne samme Vrt ocsaa er god for Bugløb / saa oc for Blodsot.

✠✠✠

Hepatica Nobilis, Eddel Lefver-Vrt/Lefver-Klefver; der om hafuer jeg udi den første Part aff denne Danske Vrtebog *Pag.6. No.4.* handlet. Men de som hafue lyst til at læse om den Hepatica som mand kalder Fontanam, de maa læse dens Historie i denne samme Part *lit.*L. *Pag.270.Nô.120.* huor vi under Lichenis Titel den hafue beskrefvit. I.

✠✠✠

Hepatorium adulterinum, *sive* Herba Kunigundis.

A.

Nafnet.

Hepatorium adulterinum, *sive* Herba Kunigundis, Flocks-Vrt/ Kunigunds-Vrt: Paa det Tydske Sprock kaldis den: Kunigund-kraut/ Wasser-dost/ Hirtz-Klee: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Eupatorium cannabinum, det er/ Hampactig Flocks-Vrt.

B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt skiuder sig undertiden saa megit/ som en tre Fødder høyt op i Vejret/ oc det med nogle trinde oc rødactige Stengeler. Bladene/ som sidde omkring dennem / ere langactige/grønne/ oc kærfvede omkring ved siderne/ oc ere de gierne fem eller siu hengendis neder fra en Stilck / oc de ligne Hampis Blade/ men dog ere de blødere. Blomsterne ere smaa/ mußactig-bleegrøde / oc ligne en trind Kost / oc sidde øfverst paa Grenene/ huilcke omsider forsuinde oc blifue til Flock eller Føn. Roden er fuld med Trefler oc temmelig stor.

C.

Pa. 248. Figuren er at see: ☞
No. 98.

Steden.

De Platze oc Steder som deñe Vrt voxer paa / er gierne fuctige oc vedskvorne Steder: Thi paa de Steder som der groer Røer/oc andre saadanne slags / saa som udi Kier / Moser/Grypter/Aaer/Søer oc forgroede Parcker/der lader denne Vrt sig ved Bredden eller paa Tuer sammesteds finde.

D.

Krafft oc Brug.

Flockß-urt er vel icke paa Apoteckene fal / men dog holdis den aff somme *Auctoribus* for / at hafue sine Kræfter tilfellis med Aggermonne / oc derfore endocsaa det samme som den at kunde forrette: Ja de endoc meene / at den for sin Beeskheds skyld skal være kraftigere end den anden / oc den samme ocsaa at ofuergaa. Men huo der hafuer lyst til den/ de kand den samme ocsaa bruge.

E.

Fornemmeligen er dog det om den sammē at acte/at hendis Decoctum eller Affsød meest *commender*is oc berømis imod Lefverens oc Miltens Forstoppelser / oc siden til huer anden/ oc huer fierde dags Kaalde/item Guulsot/ thi de ville sige om den / at den *exterge*rer /iskiær/ afviser / aabner/ varmer/ tørrer/oc er *tenuium partium*, det er *sub*tiil aff sin Natur.

F.

Ja de endocsaa *commen*dere oc berømme denne Vrtis Decoctum oc Affsød for dennem / som aff Skab oc Kløe hafve ont.

Herforuden saa findis der ocsaa de / som sige / at denne Vrt er en Vund-urt/oc det aff den Aarsag/at der fortællis om Hiorten / at naar hand blifuer skudt oc saargiort med en Piil/ da gaar hand hen til denne Vrt / oc æder aff den / oc ved det at hand æder aff den / kommer hand tilpas igien: Oc er dette vel Aarsagen/ huorfore at den paa Tydsk iblant de andre hendis

G.

Nafne

Nafne ocsaa kaldis **Hirtz-Klee**/ det er/ **Hiorte-Klefver**. Pa.249. No.99.

Naar andre Middele os mangle/ da kand mand tage Saften/ som er udkryst aff denne Hiorte-Klefver eller Flocks-Vrt/ oc gifue Børnene/ som hafue ont aff Orme udi Lifuet/ den ind/ i steden for Saften aff Huideløg/ at de udi Melck eller Øll den indtage kand. H.

Herba Gerhardi.

Nafnet.

Herba Gerhardi, **Sqvalder-Kaal**/ **Suine-Kaal**/ **Gerhardi-urt**: Den kaldis paa Tydsk: **Strentzel**/ **Hinfůs**/ **Hinlauff**/ **Geiß-fůssel**: Den begynder at blomstris om Vaaren/ oc varer saa til langt ud paa Sommeren. Den er det tredie slags Angelicke/ som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Angelica sylvestris minor, *sive* Erratica, det er/ **Den liden Skoff- eller vilde Angelicke.** A.

Vdvortis Skickelse.

Sqvalder-Kaals-Blade ligne oc komme megit ofuer-eens med Angelickis Blade/ huorfore den ocsaa aff somme kaldis Angelica minor, det er/ den liden Angelicke/ oc er dette Aarsagen/ huorfore at den aff *Bauhino* er henført iblant Angelickernis Tal: Den hafuer en liden huid Rod/ med nogle faa Trefler/ den kryber her oc der udi Jorden/ oc paa en kort tjd kand tage en gandske stor Platz ind/ derfore huorsomhelst at den eengang kommer ind/ oc hafuer festet Rod/ der kand mand den icke letteligen luge ud igien. Stengelen er trind/ fuld aff Led eller Knæer/ den blifuer en allen lang/ fra Leddene voxe grene/ huis Stengeler hafue en Suøfte eller hule/ nedre ved som B. C.

No. 99. de først skiudis ud / med huilcken den ligesom omsuøber oc omfafner Hofvitstengelen / ligesom paa den rette Angelicke / paa huilcke ligesom oc paa Hofvitstengelen voxe skiønne oc deylige Kroner oc Koste / med huide Blomster / huilcke ere Mester-urtis Kroner gandske megit lige. Denne Vrt hafuer en temmelig sterck Luct / dog icke nær saa sterck som den rette Angelickis

D. eller Mester-Vrtis-Rødder. Huad Smagen sig belanger / som den gifuer fra sig paa Tungen / da er den skarpactig oc risver paa Tungen.

Pa. 249. No. 99. Figuren er at see: ☞

Steden.

Paa Landßbyen seis denne Vrt allermeest udi Frucke-Hafverne / Humle-Hafverne oc Kaal-Hafverne at voxe: Ellers er den ocsaa paa mange andre steder at finde / oc det endocsaa udi gandske stor Mengde.

E.

Kraft oc Brug.

Denne Squalder-Kaal er icke værd at mand den megit høyt skal acte oc *æstimere*, saa at vi den nocksom her kunde beleyligen gaait forbi / oc aldeelis intet om den talet / men fordi

F. at den aff alle er saa vel kiendt / oc saa saare gemeen en Vrt / at en huer Kierling den nocksom kiender oc veed aff at sige / oc derforuden om Vaaren ocsaa vide den / mens den endnu er liden oc spæ / at bruge / da hafue vi icke kundet gaa den forbj.

Saa er det da vist / at den tijt blifuer brugt til Spijse / ligesom mand oc for lyst skyld pleyer om For-Aaret at kaage Kaal aff hine spæ oc unge Nelde-Blade / naar de først opkomme / huilcken icke alleniste er vel smagendis / men endocsaa

G. sund at æde. Thi den foraarsager at Bugen blifuer bløð / oc icke letteligen sætter sig.

Herba Kunigundis, Flockß-Vrt / Kunigunds-Vrt /

Den-

Denne Vrt er allerede aff os beskrefven *Pag.348. No.98.* under Hepatorii Adulterini Titel. No.100

Herniaria.

Nafnet.

A.

Herniaria, Pisse-Vrt/ Brud-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Harn-Kraut: Mand kand finde den udi sin beste paß udi Skiersommer oc Ormemaanet / dog er den ocsaa undertiden at see udi Høstmaanet: Den er det ellefte slags Polygonum eller Vey-græs/som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Polygonum minus *seu* Millegrana major, det er: Den liden Hundrede-knuder/ eller oc den store Tusind-Korn.

B.

Vdvortis Skickelse.

Til Polygonum eller Vey-græs / (om huilcken skal handlis i denne samme Part efter *ordinem Alphabeticum lit.* P. *Pag.322.No.172*) henføris ocsaa icke uden Aarsage denne Vrt/ som gemeenligen Herniaria eller Brud-urt kaldis. Den er paa sin Vext oc Skickelse gandske liden / saa som Vor Fruis Sengehalm eller Vild-Thimian / førend den udspringer / oc sætter sig til Blomster. Den ligger oc kryber langs med Jorden. Stilckene/som den hafuer/ere smaa/tynde/oc udsprede sig runden om paa alle sider/de samme hafue gandske mange Knæer oc Knuder / samme Stilcker ere ocsaa rødactige / oc paa dennem voxe nogle smaa Blade/ligesom Thimians-blade. Blomsterne ere gandske smaa / guulactige eller huidactige. Frøet er ofuer all maade smaat / oc sidder tæt tilsammen i klyngetal eller Druevijs/ oc til med saa mangfoldigt oc ofuerflødigt / at huer Stengel ligesom sidder oc truder aff det. Roden gaar dybt neder i Jorden.

C.

D.

Pa. 256.
No. 100 Figuren er at see:

Steden.

Denne Vrt voxer vel her i disse Lande / men huercken udi Hafver / icke heller udi Enge huor høyt Græs er / icke heller udi Skofve som ere tycke / oc hafue mange oc atskillige Vrter; men skal mand hafve den / da faar mand at søge efter den paa w-dyrckede Agre / oc paa Felleden huor der er luftigt / saa at Solen kand skinne der paa. E.

Krafft oc Brug.

Vi hafue intet at tale om / med huad for it Nafn / de gamle *Medici* hafue i fordum Tid næfnet denne Vrt: Men vi langt heller formeene den at være aff de Vrters Tal / om huilcke deris *Commentarii* oc Bøger aldeelis intet hafue omtalet oc handlet / men siden aff langvarig oc daglig Forfarenhed ere *approberede* / oc befundne at være gafnlige / oc tiene til Menniskens Nytte oc Brug. F.

Det er vist at den hafuer en ofuermaade skiøn Kraft til at binde oc *glutinere*, oc den ocsaa aff sin *Complexion* oc *Temperament* henføris til de Vrters tal som meest kølne oc tørre / Huorfore den til Brud oc Nederløb at læge oc heele er ofuermaade god / paa huadsomhelst maade oc maneere den blifuer brugt: Derfore enten mand vil bruge hendis Decocto eller Afsød / eller mand den saa som it Cataplasma vil paalegge / eller giøre sig it Pulver der aff / oc lade halfparten saa megit Sucker komme der til / oc bruge det saa Morgen oc Aften / oc huer gang saa megit som en halff skeefuld / udi nogit lidet Consolidæ eller Veybred-Vand indtage / da *commenderis* den imod fornæfnde Suaghed. G.

H. Ellers blifuer denne Vrt i synderlighed berømmet imod Steenen i Lifvet / oc maa vel skee / at den oc for denne Aarsags skyld kaldis Pisse-urt her i Landet.

Hie-

Hieracium.

Pag.251.
No.101.

Naffnet.

Hieracium, Høgs-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Habich-Kraut: Den blomstris udi Sommer-Maanederne: Den er den fierde som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Hieracium fruticosum angustifolium majus, det er: **Den store quistactig oc smalbladede Høgs-Vrt.**

A.

Vdvortis Skickelse.

Denne Høgß-Vrt skiuder mange Stengeler/huilcke ere halfanden Fod høye eller høyere. Bladene/som de ere klæde eller betecktе med/ ere langactige/ bredere end en Finger/grøne / paa siderne nogit lidet kærsvede. Blomsterne sidde i Toppen/oc ere gule / inden i ere de opfylte med mange smaa Blade/ naar de forsuinde bort / blifue de til en Føn eller Vld. Roden er fuld med Trefler.

B.

Figuren er at see: ☞ Pa. 251. No. 101

Steden.

C.

Der er neppelig nogen / som denne Vrt / oc andre aff hindis slags jo kiender / oc veed huor den voxer oc groer / efterdi at den allevegne huor mand gaar/kommer en for: Kommer mand til Agrene / da finder mand den gierne for enden aff dennem / kommer mand i Skofven / see da lader den sig baade her oc der tilsiune / ja paa Høye oc Bierge seer mand den ocsaa; saa at mand kand finde den fast allevegne huor mand kommer.

D.

Kraft oc Brug.

Aff denne Vrt ere saa mange slags / at *Casparus Bauhinus* udi sin Pinace opregner fem oc tresindßtifve slags Høgs-

No 101. Vrter. Men *Dioscorides* der imod ickun om tuende slags taler/ nemlig om Hieracio majore & minore, det er/ **den liden oc store Høgs-urt.** Men paa alle disse slags som bemelte *Bauhinus* opregner/ricteligen at kunde giøre Forskiel/ det hører snarere dennem til som ere *curiosi*, oc endeligen ville hafue nogit at tage vare/ end dem/ som aff Vrters Kundskab i fremtiden nogen Nytte oc Gafn ville hafue at forvente. Men vi hafue her ickun denne ene beskrefvit/fordi det vilde blifve alt for vijtløftigt saa mange slags særdelis at beskrifue.

E.

Men ellers huad denne Vrtis Kræfter oc Brug sig belanger/ da kand en huer som der til Lyst oc bequem Leylighed hafuer/ aff *Dioscoride* oc *Plinio* det selff opsøge: Thi disse tuende *Auctores* ere de fornemste/ som nogit om dette slags Vrter skrefuet oc *observeret* hafue.

F.

Vdi Almindelighed holdis alle slags Høgs-Vrter for at kølne oc tørre: Men dog ville vi icke letteligen raade nogen/ at hand de Middele oc Raad som paa Apoteckene ere meest oc best bekiendte skal gaa forbj/oc gaa hen til Høgs-Vrt/oc søge hielp oc Raad i den imod de Suagheder oc Tilfald / til huilcke *Dioscorides* oc *Plinius* befale at mand denne Høgs-Vrt bruge skal. Thi Fornuften gifuer nocksom en huer det ind/ oc lærer/ at mand altid skal holde meest aff de Raad / som meest forsøgte oc brugelige ere.

G.

Hordeum.

Nafnet.

Hordeum, **Byg**: Det kaldis paa Tydsk: **Gersten**: Naar Bygget blifuer saaet her i disse Lande/ naar det staar i Dræe / oc naar det blifuer moedt / eller huorledis Jorden skal dyrckis/ oc der med best omgaais/ førend mand Kornet der udi saaer/er ey fornøden megit der om paa denne sted at tale / efterdi at

H.

No. 101.

di at alle / som i disse saavel som ocsaa i andre Lande bruge Ast / oc sig aff den nære oc opholde / endeligen det maa vijde / ja det er endocsaa alle saare vel bekiendt.

Vdvortis Skickelse.

L. V-fornøden derfore holde vi i lige maade det / her paa denne sted at befatte Byggets udvortis Skickelse / Fremvext oc Fadtzon udi nogen Beskrifvelse / men gandske oc aldelis med frj villie ville gaa det forbj / oc lade det herved blifue bestaaendis / ligesaa ocsaa er ey heller Figuren iblant de andre / for forbemelte Aarsag / at finde.

Krafft oc Brug.

K. Det giøris vel icke fornøden / at tale nogit om den store Nytte oc Brug / som Bygget til den daglig Fornødenhed oc Ophold med sig fører / saa som til Mad oc Øll at holde ved lige: Thi der er jo ingen som jo veed / at mand paa Kølnen der aff først giør Malt / oc siden Øll der aff brygger / oc at mand det disligeste paa Møller oc Haand-querne til Meel oc Gryn maler.

L. Men huad Byggets *Temperament* oc Natur er anlangendis / da sige de som *Galenum* efterfølge / at det er aff saadan en *Complexion* at det kølner oc tørrer udi den første Grad / oc derforuden hafuer det ocsaa den Kraft / at det *abstergerer* oc afvisker.

Dioscorides befaler / at mand skal affsyde Byg-Meel udi Miød / oc komme Figen der til / huilcket er got til at bortdrifue oc *discutere* Hitzigheder oc Hefvelser med.

M. Det er vel alle vitterligt / at Byg-meel er ofuermaade got oc sundt for dennem / som aff Side-bylde hafue ont / oc som aff den Kaalde besuærgis oc plagis / at de aff Byg-gryn giøre sig en Ptisanam, Byggrød eller Velling / eller ocsaa giøre sig der

aff

No. 102.

Kraft oc Brug.

Iblant andre Vrter/som ere forgiftige oc skadelige/er icke Bulme den ringeste/ saa at den gemeene Mand icke uden Forskreckelse bør at spytte til denne Vrt/naar de hendis Nafn høre næfne/end sige/ naar de see den i stor mangfoldighed at groe/ der som deris Børn løbe oc leege.

F.

Kocke-Pigerne derfore oc andre/som her oc der atskillige Rødder opgrafve/ de skal see sig vel fore/ at de om Vaaren icke i steden for andre Vrter/saa som Pastinackle/oc andre saadanne slags Rødder/som de til Madden eller andet skal bruge/denne forgiftige Vrtis Rødder opgrafue/ thi da vil der vist komme Døden i Gryden/ huorom jeg it Exempel i mit Qvadripartito hafuer indført.

G.

Vist er det vel / oc jeg det ocsaa saare vel veed / at der udi atskillige *Botanicorum* oc Vrte-Skribenteris Bøger findis oc læsis megit om Bulme-Vrtis-Frø: Men at jeg dennem icke strax her udi efterfølger/oc det same for den gemeene Mand roser/ der til hafuer jeg vel god Aarsage. Thi jeg vil intet tale om det jeg tilforne *Pag. 10. No. 8. lit.* O. P. udi den første Part aff dene Danske Vrtebog hafuer sagt/men jeg vil ickun betæncke det som *Scribonius* ocsaa megit herligen taler; Qvod Medicina est scientia sanandi non nocendi, det er / Læge-Konsten er en Vidskab paa at helbrede oc icke at giøre Skade. Oc dette betracter jeg ocsaa her paa denne sted/efterdi den gemeene Mand kand sig letteligen forsee/ oc der med giøre sig stor Skade / i det de søge Hielp oc Raad i de *Medicamenter*, som aff denne Bulme-Vrt blifue beridde.

H.

Anlangendis derfore den udvortis Brug/ som Bulme-Vrtis-Frøe blifuer *commenderit* til/ da taler den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedrit der om saaledis: Den roock van Bilsen-saedt neemt de Kloven van de handen vvegh, die

I.

No. 102.

die van de Pocken komen, ende brenght de Zieren ende Pladtluysen om. In Vranckryck is dit Cruydt naa syn Kracht *Herbe aux tignes* gheheeten: Want de Boeren van Anjou, ende daer omtrent pleghen 't selve, als het med ryp saed geladen is, uyt te trecken, ende te drooghen te hanghen: ende des Winters, als jemanden de handen gesvvollen zyn van Kouvv, ende seer jeucken, worpen sy de saedt-huyskens op 't vier; ende laten dien roock aen de handen komen: ende daer door vergaet alle het jeucksel, ende ghefwil. Det er paa voris Danske Maal saa megit sagt: Bulme-urtis Røg borttager de Roer som ere paa Hænderne aff Pocker / oc døder Krid-Orme oc Flad-Luus. I Franckerige er denne Vrt efter sin Kraft kaldet Herbe aux tignes, thi Bønderne som boe i *Anjou*, oc der omkring / pleye at optage den samme / naar den er fuld aff Frøe / oc henge den til tørre: Men om Vinteren / naar Hænderne paa nogen aff Kuld oc Frost ere oppusede eller hofne / da kaste de Frøe-husene paa Ilden / oc lade Røgen komme paa Hænderne / oc der ved forgaar baade Frosten oc Hefvelsen. Hidindtil vare forbemelte *Auctoris* Ord.

K.

L.

Men i all Sandhed / w-anseet at dette Raad vel undertiden er got oc hielper / oc kand en fra fornæfnte Skader befrie / saa er det dogalligevel icke altid ret trygt: Thi det kand skee / at samme Lemmer / derofuer aff en Verckbrødenhed kand antastis / som saaledis blifue holdne ofuer denne Bulme-urtis-frøis Røg: Saa vi derfore retteligen maa dennem / som hafue lyst til at bruge dette Raad / henvise til Cicutæ eller Skarntydis Historie / huilcken *Pag. 204. No. 54. lit.* G. H. *&c.* er at finde / at de det læse / som vi der om saadanne Vrter hafue handlet.

M.

Thi sandeligen det lettelig kand skee / at den som denne Bulme-Vrtis-Frøis Kræfter oc Brug i saa maade vil forsøge / kand blifue snart betynget / oc aff en dyb Søfn ofuerjlet / om saa skeer at Røgen / som hand holder sine Hænder ofuer / kommer hannem i Næseborene oc stiger op i Hofvedet: Fornøden

N.

er det derfore/ at den som saaledis aff Frost hafuer ont/ hand icke gaar til oc giør saadan Røg i Stuen eller Senge-Kammeret/ oc icke heller ofuer it Fyerbecken eller Fyertøy/ men ickun alleniste ofuer en Skorsteens-Ild/ saa at Røgen med det samme ocsaa kand fare lige op udi Skorsteenen.

O. Men at dette Bulme-Frø hafuer saadan en Kraft til at betynge Hofvedet/ oc komme en til at sofve/ det vijde nock som Soldater-Horerne som løbe om Landet/ eller følge strax efter Troppen som marcherer for i veyen; thi paa det de med Konst oc Lempe kand stiele Bonden sine Høns fra/ at hand icke skal eengang høre deñem skrige oc gale/ da huor de komme (naar ingen seer det) tage de nogit aff dette Frøe/oc koñe det i en Potte med Kul-jld eller Gløer/oc huor Hønsene da sidde paa Bielckene udi de smaa oc lafue Hytter/ falde de neder naar Røgen

P. kommer op til dennem/oc ere ligesom de vare døde: oc paa denne Maade oc Maneere bedrage de den simple stackels Bonde. Men dette maa saa være sagt om den gemeene oc sorte Bulme/ Nu ville vi begifue os til den gule/ huilcken ellers gemeenligen kaldis Nicotiana fœmina, det er Hun-Nicotian.

Nicotiana fœmina.

Nafnet.

A. Nicotiana fœmina, Hun-Nicotian/ Hun-Toback/ oc maa vel ocsaa kaldis Vund-Bulme: Den kaldis paa det Tydske Sprock: Wundt-Bijlsen/ Gelb Wund-Kraut: Den blomstris paa den samme tid som Bulme staar i Blomster/ nemlig udi Høstmaanederne. Den er den tredie som *Bauhinus* beskrifuer/oc den kaldis aff hañem: Nicotiana minor, det er/ Den liden eller mindre Nicotian.

Vd-

Vdvortis Skickelse.

Hun-Nicotianens eller Bund-Bulmens Stengel er icke nær saa rijg paa Blade som den førrige Bulme/ samme blade ere intet iskaarne / mindre / dog brede oc langactige / de ere større/ huidere oc blødere end som Natskadis Blade. Blomsterne sidde her oc der øfuerst paa Stengelen / de samme hafue en bleeg-purpur-farfve / mindre end den de før bemelte Bulme-Vrtis Blade hafue. Frøe-husene ere oc lige saadanne / men mindre/tyndere/oc hafue ingen Pige/ oc ere derfore intet huasse. Frøet er blegere/ guulactigt / oc hart ligesom huid Sinnepis. Roden er icke varactig.

B.

Figuren er at see: ☞

Pa. 253.
No. 103.

Steden.

Saaledis som nu sagt bleff / er denne Vrtis udvortis Skickelse: Men huad Steden/ som den voxer paa / er anlangende / da er den icke anden end Hafver / huor den tijt kommer op/ saa mand icke veed (saa at tale) huorfra den er kommen/ oc huor den it Aar først faar forloff at gro/ saa lenge til hendis Frø blifuer moedt/ der saaer den sig selff nocksom siden saa ofuerflødeligen / at den ey letteligen kand udgaa oc aflugis.

C.

D.

Kraft oc Brug.

Huad denne Vrtis Kræfter er anlangendis / da meene vi at det er nock alle vitterligt/at den treffelig vel kand læge Skader oc Saar / dersom hendis Blade blifue skaarne eller stødte sønder/oc blifue enten allene lagde der paa / eller med nogit usaltet Smør oc Ederkoppis spind blifue beblandede / huilcket er vel mange got Folck paa Landsbyerne bekiendt; Thi med samme Raad veed mangen Bonde undertiden friske Skader/ som icke ere alt for dybt indhugne / foruden nogen Bartskiærs Hielp/ med god Fremgang at hielpe oc heele.

E.

No. 104 Andre ere der ocsaa som kryste Saften aff denne Urt/ oc aff den oc Majmaanets Smør giøre en Salve eller Smørelse / oc om Sommeren tage de den udi it Glas / oc sætte det ud imod Solen/der at virckis / paa det den kand blifue diß bedre / naar Fornødenhed det udkræfuer / at de den skal bruge.

F. Men ellers saa ere der vel ocsaa andre / som tage langt fleere *species* til bemelte Smørelse/ naar de den ville berede.

Hypericon.

Nafnet.

Hypericon, Hypericon/ S. Hansis Urt: Blod=Blomster: Den kaldis paa Tydsk: S. Johans=Kraut: Den udbryder først med sine Blomster udi Skiersomer/ oc den staar i Blomster i Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Hypericum vulgare, Det er/ Den gemeene S. Hansis Urt.

A.

Udvortis Skickelse.

B. S. Hansis Urt er hen ved en Fod høy/oc høyere/ quistactig/ oc fuld med Grene. Bladene/ som den hafuer/ ere bredactige/oc nogit meere lange end trinde / naar mand holder dennem imod Solen eller it Lius / da siunis de at være fulde med smaa Hull / ligesom de kunde være igiennemstuckne med en Knappenaael. Blomsterne ere gule/ oc bestaa aff fem Blade / oc de komme i Toppen paa Stilckene / Klebrene som sidde midt i Blomsteret / hafue den samme Farfve. Efter Blomsteret

C. komme nogle langactige Frøehuse/ oc Skickelsen paa dennem er hart ad som it Bygkorn / udi dennem er der gandske smaat Frøe/ huilcket (naar det blifuer gneet sønder) lucter ligesom en Harpix. Roden er haard / Træactig oc skiuder her oc der nogle

No.104

gle tynde oc tresvelactige Grene. Naar denne Vrtis Top / Blomster oc Blade blifue gnedne eller stødte sønder / da gifue de en sort blodactig Saft fra sig / huilcket hendis sidste Nafn ocsaa vel gifuer tilkiende.

Figuren er at see: ☞ Pa. 254. No.104.

Steden.

Huad Steden er anlangendis / som denne Hypericon voxer paa / da er det nock vitterligt / at den voxer iblant Tornebuske i Skofve oc Krat; Item for enden aff Agre / ja hos gierder / oc andensteds som Slaaen-Torne voxe / undertiden huor skarp Jord er / saa som paa Høye oc Bierge / oc undertiden ocsaa huor god oc saftfuld Jord er / som er riig paa Vrter.

D.

Kraft oc Brug.

Denne S. Hansis-Vrt / huilcken saaledis som nu bleff sagt / voxer baade udi god oc skarp Jord / hafuer en stor Nytte oc Gafn med sig: Men at hendis Nytte oc Brug icke aldeelis hafuer været de gamle *Medicis* u-bekiendt / er nocksom aff deris Skrifter aabenbare / thi deris *Commentarii* nocksom derom handle. Men intet dis mindre er det befundet / at den formedelst *recentiorum Medicorum* Fliid / er ocsaa til andre Siugdomme kommen i Brug; thi den aff dennem er udvalt til tuende Siugdomme / om huilcke *Dioscorides* slet intet formelder udi sin Vrtebog.

E.

Men huad de tuende onde Tilfald oc Siugdomme ere anlangendis / som denne Vrt aff *recentioribus Medicis* blifver brugt imod / da er det første Malum Dæmoniacum, det er Dicfvels besættelse oc Forgiørelse / Det andet er ferske Skader oc Vunder: Ellers da er den aff sin *Complexion* oc *Temperament* varm / tør / oc *tenuium partium*, det er / *subtiil* udi sin Natur.

F.

Vi

Vi troe dog slet ingenlunde / at nogen skulle findis / der ret vel hafuer igiennemlæst Bibelen / som torde understaa sig at samtycke oc bekræfte det som Iohannes Baptista Porta hafver skrefvit her om / oc det i efterfølgende Maade: *Ruta ut diximus contra Maleficiatos valet, fortaße à crucis signo, semini impreßo: Hypericon vehementißimè Dæmones ejicit, ob id, vulgò* Fuga Dæmonum *nuncupata, ut obseßi nec odorare, nec supra ferre valeant; auguror à thuris odore, qvo redolet manibus confricata, cum soli* Deo *thus donaretur. His in balneis aut suffitibus aut gestationibus usi sumus, sæpißimè ad Dæmonibus obseßos liberandos.* Det er paa voris Danske Maal saaledis sagt: Ruder / som vi hafue sagt / er god for dennem / som ere forgiorde / maa vel skee / for det Kaars skyld som er udi hendis Frøe. S. Hans urt paa det heftigste uddrifuer Diefle / oc for samme Aarsags skyld blifuer den gemeenligen kaldet Dieflernis Flugt / saa at de som ere besætte / huercken kand lucte eller bære den hos sig: Jeg gietter at det vel for hendis Luctis skyld skeer / efterdi den (naar den imellem Hænderne blifuer gneen) lucter ligesom Røgelse / oc det aff den Aarsage / at Røgelse bør at ofris Gud alleniste. Disse Vrter hafue vi tijt oc ofte brugt til at befrje de Besætte med / oc det baade udi Bad / Røgelser / oc at de hafue baaret dem paa sig. Denne er Iohannis Baptistæ Portæ vrange Lærdom.

G.

H.

I.

Men vi (Gud skee æwindelig Ære oc Loff) ere langt anderledis her om opliuste / efterdi at Guds hellige oc aabenbarede Ord os klarligen lærer / huorledis at Christi Disciple hafve haft nock at bestille med dennem som hafue været besætte / førend de dennem kunde befrje / oc de wreene Aander uddrifue; ja de oc undertiden hafue maat kalde Christum til sig / oc hans Hielp begieret: Oc alligevel meener denne Porta, at Fanden skulle være saa læt at uddrifue / at hand med Mact skulle vijge for Lucten aff en ringe Vrt / som ickun lucter nogit efter Røgelse / oc strax lade den Besætte fare! Men sandeligen saadanne Kræfter at tilskrifue Vrterne / er ingenlunde at bruge

K.

Medi-

Medicinen til Guds Nafns Ære/ til huilcken den dog fornemmeligen er gifuen/ men det er at forhaane Guds hellige Nafn/ oc hans dyrebare Ord at foracte oc træde under Fødder: Derfore saa ville vi lade alt saadant fare/ oc lade Naturen blifue Naturen/ oc ey videre hendis Mact strecke/ end den udi sig selff er/ oc aff Gud er ordnet.

L. Saa sige vi derfore/ at denne Urt hafuer vel fornemme Kræfter/ w-anseet at de vel icke ere saa store/ som denne Porta strax vil dennem hafue; Thi dersom vi ansee de *Qvaliteter*/ som *recentiores Medici* denne Urt tillegge/ da kand vi icke andet end jo bekræfte/ at denne Urt er synderlig oc ofuermaade god for dennem/ som udi Slagsiden hafue ont/ oc ere Melancholiske/ huilcke tijt oc ofte ere ligesom de aldeelis vare besætte.

M. Oc det er i all Sandhed vist/ at Hypericonis Essentia er god baade for dennem/ som aff disse bemelte Anfectninger hafve ont/ oc for den Siugdom som Pigerne hafue ont aff/ huilcken gemeenligen kaldis Chlorosis eller Pige-siugdom/ huilcken angriber Pigerne paa den tijd (som *Hippocrates* kaler) qvoillis propè nuptiarum tempus instat, det er: paa huilcken deris Bryllups Høytid tilstunder/ oc de skal udi Mands vold; oc helst skeer dette/ naar Tiderne begynde at flyde for dennem: Thi da fornemme de gierne saadanne suare Tilfald/ oc store Forandringer udi Legemet/ saa at de tijt (fordi de icke saadant tilforne hafue forfaret/ oc ey der til ere vandte) siunes ligesom de vare forgiorde/ eller plagedis aff Diefvelens besættelse/ w-anseet det sig dog ingenlunde saa der med hafuer.

N.

O. Men huad det Andet sig belanger/ som vi sagde at denne Urt bleff aff *recentioribus Medicis commenderet* til/ da holde vi denne S. Hans-Urt for at være det allerbeste Middel til at læge Saar/ huilcket oc den gemeene Mand veed megit aff at

 sige

No. 104 sige; Thi saa snart som nogit Saar skal heelis oc lægis / strax da tale de om Hypericons Balsom oc Olie. Men de icke alle giøre eller berede den paa een Maneere: Een deel ickun slet oc ret giøre den / oc komme paa Blomsterne alleene Olie: Men andre giøre den dyrebarere / oc komme endda andre *species* der til. Oc begge disse slags ere paa Apoteckene at bekomme / oc naar mand vil bruge nogen aff disse slags / da kand mand dryppe nogle Draaber der aff ind i Saaret / oc tilmed smøre det vel runden omkring der med / saa blifuer det lægt. Men i Hofvet-Saar skal mand icke bruge dem.

P.

Saa vijt at vi *Camerarii Auctoriteet* (talende om denne Urt) efterfølge / kand vi icke necte / at S. Hans-Urtis Decoctum oc affsød jo er synderlig tienlig / oc bør dennem at indgifvis / som Blodet er styrcknet udi / enten aff det de alt for stor Byrde baaret hafue / eller oc at de ere nederfaldne fra nogen høy sted / thi det løsner Blodet. Ellers saa er det vitterligt / at Bønderne saavel som andre her i disse Lande bruge i steden for dette Raad Chrysanthemo latifolio eller Volverleske / om huilcken vi *lit.* C. *Pag.* 199. *No.* 49. handlet hafue / thi den kaage de oc dricke / enddog samme Drick er w-liflig at indtage eller dricke. Oc ville vi ansee at S. Hansis-urt voxer her i temmelig stor Menge / men Volverleye icke saa megit / da kunde Bonden lettere komme til dette Middel / end til det andet.

Q.

R.

Foruden dette vi nu omtalet hafue / (huilcket er *Recentiorum* Flijd alleene at tilskrifue) hafuer ocsaa *Dioscorides* udi sin Tijd *commenderet* denne S. Hansis-Urt til Vandet at drifue / oc Tiderne at fremlocke; Ja hand endocsaa hafuer lagt der til / at den derforuden er ocsaa god for dennem som aff huer anden oc huer fierde dags Kaalde hafue ont.

S.

Dernæst lærer hand at Frøet / udi fyrretifve Dage drucket / er got for dennem som ere *Ischiadici*, det er / dennem som aff Hofte oc Lendeverck hafue ont.

For

No. 105.

For det sidste/ at Bladene saavel som ocsaa Frøet aff denne S. Hansis Vrt heeler oc læger brændte Skader / oc maa mand nocksom nu omstunder ocsaa derforuden tage Olien oc smøre der paa.

Hyssopus.

Nafnet.

A.

Hyssopus, Jsop: Den kaldis paa Tydsk: Jßpen/ Kloster-Hysop: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Hyssopus Officinarum cœrulea *sive* spicata, det er: Den blaa Apoteckernes Jsop / eller den Spitze-Jsop.

B.

Vdvortis Skickelse.

Den gemeene Jsop/ som paa Apoteckene blifuer brugt/ findes Stilcker som ere henved en spand høye/ eller høyere/ haarde oc Rijß-actige/ som gaa ud i nogle Grene/ oc fra det nederste til det øfverste beklædde med Blade/ huilcke ere langactige ligesom Veeg-græsis eller Lavendels / dog mindre / oc mørcke-grønne / de samme ere ocsaa vel luctendis / oc jo høyere de groe oppe paa Stengelen/ jo mindre ere de. Blomsterne komme ud aff deris Huse oc Skiul/ fem/ sex eller siu tillige / som sidde hos Bladene / oc fra midt paa begyndis de / oc endis udi Toppen/ dog alligevel gaae de intet trint eller runden omkring Stilcken: men gaae ickun ud til den ene side. Farfven / som de hafue/ er skiøn oc deylig blaa / undertiden ocsaa men sielden er den huid. De samme ere Echii (som med Tilnafn ellers kaldis Alcibiadii) Blomster icke vlige/ hafue ocsaa nogle smaa kiøne Klebre/ som sidde midt inden i Blomsteret / huilcke ere purpurfarfvede. Roden er haard oc Træactig / oc blifuer ved i nogle Aar.

C.

D.

Pag.255. Figuren er at see.
No.105.

Steden.

Vi kand icke troe/ at der skulle være nogen/ som jo veed huor Jsop voxer/ efterdi at Almuen her i disse Lande saa flittelligen den udi deris Hafver saaer/ som icke nogen anden Vrt/ oc derfore nocksom deraff vide/ at det er en tam Vext/ som icke nogensteds groer eller voxer vild.

E.

Kraft oc Brug.

Dioscorides skrifuer vel at denne Vrt er en huer nocksom bekiendt; Men dersom vi med Flijd *Botanicorum* oc Vrte-Skribenternes Bøger oc Skrifter ville opslae oc igiennemlæse/ da skal mand befinde/ fast saa mange oc atskillige Meeninger oc Sententzer om *Dioscoridis* Jsop/ huilcken vel den rette Jsop skal være/ som *Dioscorides* eigentlig beskrifuer/ som der ere *Auctores* til/ som om Vrter hafue skrefuit.

F.

Men eftersom at det vel vilde blifue alt for vijtløftigt at igiennemløbe saadanne *Controversier*/ end sige dennem at *decidere*/ oc aldeelis ingen Nytte omsider med sig føre kunde/ helst for den gemeene Mand/ da ville vi os ey megit om dennem bekymre/ men holde det for at være langt gafnligere/ at paaminde/ at den Jsop med de blaa Blomster alleene blifuer brugt til Lægedom.

G.

Det er nocksom vist/ det som den forneme *Auctor Macer* om Jsops *Qvaliteter* oc *Complexion* udi sine Vers hafuer talet/ der hand saaledis derom skrifver:

Hyssopum siccum calidum quoq; tertius illi est,
In utroq; gradus.

H.

Det er paa voris Danske Maal saa megit sagt: At Jsop varmer oc tørrer/ oc det i den tredie Grad: Thi den oc saa hafver alle de Egenskaber/ som til samme tredie Grad udkræfuis. Thi derfore saa giør den tynd oc *subtijl*/ iskiær oc *discuterer*/ oc

det

det fornemmeligen udi Brystet/naar Fornødenhed det udkref-
ver/at saadant der skee skal/ oc til det er Jsop ocsaa allermeest
brugelig oc gafnlig: Ja saa gafnlig at den ligesom eene siunis
det at kunde forrette / oc hielpe de Tilfald som ere udi Brystet
oc Lungen/saa/ at vi igien her med Poeten *Macro* skal tale:

Prodest cunctis pulmonis sumpta querelis: I.

Det er:

Mod Lungens Suagheder tien den vel/
Naar den indtagen blifuer med Skel.

Decoctum eller Afsød aff Jsop bered / er nyttelig for
dennem/som aff Hals- eller Querck-Bylder hafue ont/dersom
mand det ellers med Figen opsiuder/oc siden Suelget udi Hal-
sen eller Quercken der med udskyller. K.

It andet Decoctum oc Afsød / som aff Jsop blif-
ver beredt udi Edicke/ *commenderis* oc berømmis aff *Dioscori-
de* imod Tand-verck / at mand med det udskyller Munden:
Men andre tage ocsaa her til fleere *species*.

Hieron: Bock *commenderet* oc berømmer Jsop/som Af-
søden er udi Vijn med Honning oc Salvie / for dennem som
nogle aff de inderste Legemens Parter ere sprungne i to for / el-
ler oc brudte sønder. L.

Den Damp som stiger op aff Jsops Decocto, naar
mand den igiennem en Tract lader gaa ind i Øret / stiller Blo-
det/ naar det (at vi med den gemeene Mand skal tale) siunger
oc suser for Ørene.

Huor megit at Jsop tiener imod det som er blaa-slaget /
oc besynderligen imod blaa Øyne (som mand gemeenligen ta-
ler) siunis wtroligt at være/ dersom mand tager Jsops-Blom-
ster allene/vickler dem i it Linklæde/oc giør der aff tilsammen en
Knap/ oc siuder den i Vand indtil Blomsterne blifue bløde, oc
legger siden Knappen saa luncken paa det blaa-slagne Øye. M.

 Den

Den Syrup som aff Jsop blifuer beredt / tiener ofuermaade megit til gammel oc vedtagen Hoste: Ja der er ocsaa nogle / som til samme Brug lade Jsop-Vijn giøre / at de den dagligen kand dricke oc bruge.

N. *Galenus* taler icke ret megit om denne kostelige Vrt Jsop / huilcket uden tuifl hafuer gifuet *Cæsalpino* Aarsag til det hand skrifuer / at *Galenus* icke eengang hafuer talet om Jsop / iblant de *Medicamenter* oc Lægedomme som kaldis *simplicia*. Men tuert imod saa hafuer *Dioscorides* vijtløfteligen nock den samme roset / til huilcken *Auctorem* vi ville hafue dennem henvijste / som ere begierendis at vide fleere Jsoppis Kræfter oc Brug.

(I.)

Iacea nigra.

A. Nafnet.

Jacea nigra, Stor Knop-urt / Sort Knop-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Schwartz Flock-Blumen / Bruch-Sanickel: Den kommer for en Dag med sine Blomster udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første udi Ordenen som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Jacea nigra pratensis latifolia, det er / Den sorte bredbladet Enge-Knopurt.

B. Vdvortis Skickelse.

Denne sorte Knop-urt / hafuer Blade som ere langactige oc brede / oc paa begge sider iskaarne / oc der hos nogit lidet lodne. Stenglene ere fulde med Blade / trinde / haarde oc huasse / oc øfverst udi Toppen gaae de ud i Grene / oc udi enden bekomme de nogle Hofueder / som uden til siunis ligesom at hafue mange Skel / ligesom oc Blaa-Korns-Blomster / fra disse

Hofve-

No. 106

Hofveder / i steden for Blomster oc Blade / gaae nogle mangfoldige tynde Klebre / med huilcke de ligesom ere opfyldte. Farfven / som de hafue / er purpur-rød / sielden er den huid. Roden er Træactig / haard / oc gaar paa skack neder i Jorden / oc det ey uden medfølgende Trefler. Oc her til (som mig siunis) bør at henføris det fremmede Blomster eller Vrt / som kaldis Cyanus Turcicus, eller ocsaa Cyanus odore moschi, det er / **Den Tyrckiske Korn-Blomster** / eller **Den Korn-Blomster som lucter efter Deßmer**: Thi den kommer meer med Knop-Vrt end med Korn-Blomster ofvereens.

C.

Figuren aff den gemeene store Knop-Vrt er at see: ☞

Pa. 256. No. 106.

Steden.

D.

Denne Vrt er icke Tam / eller udi Hafver dyrcket / men den tijt oc ofte voxer iblant andre Vrter udi Engene / dog findis den fornemmeligen hos Kornet / for Enden aff Agrene / oc paa de Steendiunger som ere paa Agrene / oc ey blifue oppløjede; Ja paa Høye oc Diger huor mange Vrter findis / seer mand denne ocsaa at voxe.

Kraft oc Brug.

E.

Huad denne Vrtis Kræfter oc Brug er anlangendis / da ville vi os med dennem her at optegne icke megit bemøde: Eendeel for den Aarsags skyld / at den paa Apoteckene intet blifuer actet / oc derfore ey heller Aarligen dijd indføris: Eendeel ocsaa derfore / at den til slet ingen anden Brug blifuer *commenderet* / end til den / som den rette Scabiosa eller Skab-Vrt oc Morsus Diaboli eller Diefvels Bid *commenderis* / om huilcke Vrters Kræfter en huer paa sin sted udi denne samme Part læse kand. Oc efterdi at disse tuende sidste ere langt meer komne i Brug / oc en huer sig aff dennem store hobe sancke kand / til huad skulle det da tiene oc være gafnligt / at vi dennem skulle gaa

F.

No. 107 le gaa forbj / oc den sorte Knop-Vrt bruge / som icke er nær saa ypperlig som hine / oc derfore icke heller værdt / at hun med dennem skal lignis?

Jacobæa.

Nafnet.

A. Jacobæa, S. Jbs-urt / S. Jacobs-blomster: Den kaldis paa det Tydske Sprock: S. Jacobs-Blum / S. Jacobs-Kraut: Den blomstris paa de samme tider som Hypericon / nemlig udi Ormemaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Jacobæa vulgaris laciniata, det er / Den gemeene

B. S. Jbs-Vrt med iskaarne Blade.

Vdvortis Skickelse.

Sanct Jacobs Blomster er den gemeene Mand ret vel bekiendt: J begyndelsen skiuder den vijde Blade / store oc iskaarne paa begge sider / huilcke med Mal-urtis første Blade / nocksom skulde komme ofuereens / dersom de icke vare længere / bredere oc tyckere / de ere intet huidactige / icke heller bløde / men slette / oc hafue en mørcke-grøn Farfve. Stengelen som den

C. skiuder fra sig / er høyere end tre Fødder / den er strifvet / oc hafuer en sort rødactig Farfve / oc den gaar ud i Grene / huilcke hafue nogit mindre Blade / som ligne den huide Senipis Blade / eller oc Kaarß-urtis Blade. Blomsterne sidde i Toppen paa Grenene / oc den mittelste deel i Blomsteret / saavel som oc de Blade der gaae uden omkring / hafue en Guld-guul-farfve / huilcke forsuinde oc blifue til en loddenactig Føn. J steden for

D. Roden / hafuer den nogle Trefler.

Pa. 257. No. 107 Figuren er at see: ☞

Ste-

Steden.

S. Ibs-Urt / eller Jacobs Blomster lader sig gandske skiøn oc mangfoldig see udi Krat / oc iblant Torne / dog saa at de kand hafue Luft / oc Solen kand skinne paa den samme sted / ellers saa voxer den saa som den næst forbemelte Urt / for enden aff Agre / oc paa Diger eller hos Gierder / oc paa Høye oc Backer. D.

Kraft oc Brug.

Der ere nogle *Botanographi* eller Urters-Skribentere / som ville hafue *refere*rit oc henført denne Urt til den Kaarß-Urt / huilcken gemeenligen kaldis Erigerum eller Senecio, huilcken i den næst foregaaende Part *Pag.133.No.121.lit.*A. aff os er beskrefuen / oc der hendis Historie indført: Men vi tør slet intet med dennem i det fald udi nogen maade samtycke / oc denne i steden for den anden *commen*dere. Der giøris aff hin it Cataplasma til Rumpen / Reddesteenene oc Brystene / som med Heede ere befængde / men den skal see sig vel om / oc tage sig vel vare / som ocsaa til forbemelte Breck it Cataplasma aff S. Jacobs-Urt skulle lade berede / efterdi denne icke alleniste hafver saadanne Kræfter som ere atskillige oc anderledis end hins / men endocsaa dennem som ere tuert imod den andens. E. F.

Camerarius lærer ocsaa / at mand aff den skal giøre it Mund-Vand til Hals-Vee oc Quercke-Bylder / saavel som ocsaa Suelgets Hitzighed udi Halsen. Men vi ville heller raade at de blifue ved de gamle oc vedtagne Raad / saa som / Uvularia, eller Drøbbel-Urt / Jordbær-Rijs / Prunelle / oc andre saadanne / thi det er langt bedre dennem at bruge / end denne S. Jacobs-Blomster / fordi at den hafuer baade en slem oc ond Luct / oc gifuer endocsaa en saare slem Smag fra sig paa Tungen. G.

Ibiscus, Ibisk / dobbelt Katost / see i denne samme Part /

No.108 *lit.* A. *Pag.* 161. *No.* 11. huor vi Althææ beskrifvelse hafue indført / oc der sammesteds om hendis Kræfter ocsaa handlet.

Illecebra.

Nafnet.

A. Illecebra, Blad-løs / Helle-knop / Veirdraff / Sanct Hans Løgs mindste slags: Men foruden disse oc vel tilmed andre Danske Nafne / som denne Urt hafuer / blifuer den ocsaa med it ofvermaade u-tuctigt Nafn næfnet / med huilcket den icke burde at næfnis: Udi det Tydske Sprock kaldis den **Mauwer-Pfeffer / Katzen-Traublein:** Den blomstris udi Høstmaanet: Den er den ottende slags

B. Sempervivum minus, som *Bauh:* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Sempervivum min⁹ vermiculatum acre, det er: **Den liden skarpe oc Ormactige Helle-knop.**

Udvortis Skickelse.

Bladløs eller Helle-Knop er en liden oc law Urt / huis Stilcker ere tynde oc gandske korte oc stackede / om dennem

C. komme saare mange Blade / huilcke ere gandske megit smaa / tycke / oc spitze / oc de samme ere fulde med en hitzig eller skarp Saft. Blomsterne / som sidde i Toppen / ere smaa oc gule: Rødderne ere fulde aff Trefler.

Pa. 258. No. 108. Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Denne Urt elsker de Steder som ere Sandactige / eller oc Klipper / Høye / Tagene / oc andre saadanne Steder som ere tørre: Men fordi den altid er grøn / da henføris den icke uden Aarsag til de Urter som kaldis Sempervív.

Kraft

Kraft oc Brug.

Bladløs / saa som vi næst tilforne hørde / regnis vel aff den Aarsage at den altid er grøn / til de slags Vrter som kaldis Semperviv, men dersom vi hendis Kræfter ville ansee / da er det saa langt fra/at den med dennem kommer ofuereens/at den heller er dennem gandske imod. Thi de andre *species* kølne oc vedske / men denne Bladløs icke i ringeste maade det efterkomme oc udrette kand / efterdi det er vist / at den for sin brændendis Kraft/ med all Rette kand holdis for med sin Varme at ofuergaa den tredie Grad. E.

Saften aff Bladløs indtagen / kommer en hefteligen til at kløge oc bryde sig / oc den er saadant it *Medicament* oc Lægedom/som icke er ret vel smagendis/men dog saare vel aff en deel Bønder/ oc andre gemeene Folck bekiendt/ huilcke vi ocsaa ville hafue dette Raad oc Middel tilladt: Men om der ellers ere andre got Folck / som til dette Raad hafue lyst / dennem er det langt bedre at de holde sig der fra/ heldst om saa er/at de aff Naturen icke ere megit stercke / oc hafue en skrøbelig Mafve. F.

Der ere ocsaa nogle som bekiende / at de med god Fremgang oc *Succeß* hafue brugt denne samme *Medicament* oc Lægedom imod Skiørbug.

Impatiens.

Nafnet.

Impatiens, Spring-Vrt / Spring-Korn / Møedoms-Vrt/Wro: Paa Tydsk blifuer den kaldet: Spring-Kraut/ Spring-Samen: Den blomstris om Høsten: Den er den tredie Balsamina udi Ordenen som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Balsamina lutea, *sive* Noli me tangere, det er/ Den gule Hun-Balsam/ eller Rør mig icke. A.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt skiuder sig frem med nogle Stengeler/ som staa op i Veyret/ ere trinde/ glatte/ oc fulde med Knæer/ høyere end halfanden Fod / med mange Grene: Bladene ere brede oc spidtze paa enden ligesom Bingels/men dog tyndere oc meere bleeg-grønne: Blomsterne / som henge neder fra øfverst paa Toppen ere gule / for til ere de bredist oc hule / oc bag til ere de smale oc spidtze ligesom it Horn. Efter dennem komme nogle smaa Frøe-Huse/ som ere gandske lige den store Suale-Vrtis eller Chelidonies/oc om mand i ringeste maade vil røre ved dennem/naar de ere nogit temmelig store / da springer Frøet ud aff dennem saa got som op til eens Øjen/ oc Frøe-husene snerpe sig tilsammen/ligesom i en Kredtzis/Kringlis eller deßligis Form. Roden henger sammen aff nogle tynde Trefler.

B.

C.

Pa. 259. Figuren er at see:
No. 109

Steden.

Spring-Vrt er en vild Vext/oc den nocksom mangfoldeligen her hos os i disse Lande voxer; Thi udi tycke Skofve/ huor Solen ey kand skinne paa/ der voxer den/ oc besynderligen dersom de samme Steder ere nogit vedskvorne. Men ellers da er den icke nogensteds paa aabne Steder eller paa Heeden at finde.

D.

Denne Vrt / som nu sagt er/ pleyer mand icke nogen andensteds at finde / end vild udi Skofven at groe/ men dog fordi at den hafuer saa lifligt it Blomster / med huilcket den giør sig megit yndelig/oc eens Øyne forlyster / da blifuer den ocsaa aff dennem / som hafue synderlig lyst til Vrter / undertiden fløttet fra Skofven ind udi Hafverne. Men ofuer alle maade lystigt er det paa denne Vrt at see / huorledis den (ligesom Herba viva, casta, eller oc mimosa kaldet/som voxer udi Ost- oc Vest-

E.

Indien sig med sine Blade drager tilsammen / naar mand rø- No.109
rer der ved / med Hænderne/Fødderne/ eller en Kiep/ gifuendis
der med sin *patientiam* eller Taalmodighed tilkiende) icke alle-
ne icke det allerringeste drager sine Blade tilsammen / men hen-
dis Frøe-huse tuert imod (der med sin *Impatientiam* eller V- F.
taalmodighed at gifue tilkiende) naarsomhelst mand det ringe-
ste ved det yderste aff dennem rører/brøste fra hin anden / saa at
Frøet (som sagt er) strax saa got som springer en op i Ansictet /
huorfore den ocsaa hafuer it merckeligt Nafn paa Latine / oc
kaldis: Noli me tangere, Herba impatiens, det er/
Rør mig intet/ eller jeg duer icke megit at pirre ved:
Oc det er saadant it Nafn / som megit arteligen kand tilegnis
de Quinder/ som ere saa onde / som Xantippe i Fordum Tider G.
skrifuis at hafue været/huilcke icke kand taalle at mand seer paa
dennem/end sige at tale med dennem / at jeg intet skal tale om/
at komme nær eller røre ved dennem. Oc her aff er det kommet/
at naar mand vil beskrifue en ret ond Quinde/ som seer suurt ud
som en Biørn/ oc formørcker sit Ansict som en Sæck/ at mand
siger: Saadan en Quinde er ret en ond Krud/ Mala Mulier
mala Herba. Thi den er jo vist (saa at tale) den rette Noli
me tangere. Oc siunis det vel troligt/at dersom Ægypterne H.
udi Fordum Dage enten hafde kiendt denne Vrt / eller ocsaa
erindret sig/huorledis den ingenlunde kand taale at mand rører
ved den/men Frøet springer en strax op udi Ansictet / da hafde
de uden all Tuifl / dette ocsaa iblant de andre deris mange oc
herlige Hieroglyphica antegnet / oc ladet komme for Da-
gen / der med at betegne saadanne Quinders Dydighed / som
vel vide een udi Ansictet at springe / oc efter Øynene at kratze.
Men jeg vil lade fare oc gaa forbj alt dette / oc ickun begifue I.
mig til at tale om den Kraft oc Brug / som denne Spring-urt
udi Læge-Konsten med sig fører.

Kraft oc Brug.

Jeg skulle dog alligevel ocsaa paa dene sted først nogit paaminde om Herbæ vivæ Kræfter / men fordi den er en Urt / som her i disse Riger oc Lande er ickun at see oc finde / hos dennem som for andre elske oc hafue lyst til Urtegaarde; Oc ingen er iblant den gemeene Mand/som enten kiender eller hafuer seet den gro her i Landet / megit mindre vide om hendis Kræfter at tale: derfor huo som hafuer lyst til at lære den at kiende / oc dens Kræfter at vide/vil jeg hafue henvijst / til *Christophorum à Costâ*, *Carolum Clusium*, oc besynderlig til de begge *Auctores*, som hafue nyligen tilsammenskrefuit Historiam Naturalem Brasiliæ, nemlig/ *Guilielmum Pisonem* oc *Georgium Marcgravium, p.m.* min synderlig gode Ven / oc Fordum min Discipel der jeg var *Professor* i Rostock/huilcken Historiam *Johannes de Laet* i dette 1648 Aar hafuer gifuet for Dagen / oc den med sine *Annotationibus* forøgt oc beprydet. Men nu vil jeg tale om Spring-Urtis Kræfter.

K.

L.

Denne Urt hafuer ingen synderlig stor Brug/men dog holdis den aff mange for at hafue saadan Natur / at den kand komme en til at bryde sig: Men vi ville langt heller holde paa *Dodonæi* Haand / oc sige med hannem / at den er skadelig / Huorfore vi raade / at de see sig vel fore som sancke Bingel / at de icke tillige med den/eller i steden for den/ sancke dene Spring-Urt/ efterdi disse tuende/som tilforne er sagt / ligne hin anden.

M.

Intybum, Blaa Byncke / Stor Jern-Urt: see udi denne samme Part/ *lit.* C. *Pag.202.No.52.* huor vi Cichorium hafue beskrefuit/ oc om dens Kræfter handlet.

N.

Intybum sativum, Endivie: See i denne samme Part aff dene voris Urtebog/ *lit.*E.*Pag.225.No.75.* huor vi icke

icke alleniste Endiwies udvortis Skickelse hafue beskrefuit / No.110.
men endocsaa om hendis Natur oc Brug tilbørligen talet.

Irio, Vild Sennip: See i lige maade i denne samme Part / *lit.* E. *Pag.*228. *No.*78. huor vi Erysimum aff sin udvortis Skickelse / Kraft oc Brug hafue beskrefuet.

Iris, Blaa Lilie / Gemeene blaa Lilie / Fiol-rod: See deris Historier udi Vaar-Parten / *Pag.*70. *No.*58.

K.

Kali, Kaly / Glaß-Urt: Denne Urtis Historie er ocsaa udi den næst foregaaende Part at finde / *Pag.*71. *No.*59. huor dens Historie gandske er indført.

(L.)

Lactuca.

Nafnet.

A.

Lactuca, Lactucke / Lacktyge: Den kaldis paa det Tydske Sprock: Lattich / Lactuck: Den blomstris udi Skiersommer / Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første udi Ordenen som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Lactuca sativa, Det er / Tam Lactucke.

Udvortis Skickelse.

B.

Dette slags tamme Lactucke kommer ud med Blade / som ere langactig brede / slette oc bleeg-grønne. Stengelen / som

No. 110. som skiuder sig op imellem Bladene / er trind / tyck oc fuld aff Blade: de samme ere ocsaa fulde med en melckactig Saft: Der-som at den øfuerste Top skiuder Blomster fra sig/ da ere de guulactige/oc forsuinde bort til en Uld oc Føn. Efter det kom-mer der Frøe/som er lidet langactigt/ fladt/oc huidactigt/ men sielden soort. Roden/ som den hafuer / er lang / tyck oc med

C. mange Trefler besæt. Naar den er skadet / eller brudt ofuer / da gifuer den en Saft fra sig / som ligner en vandactig Melck/ oc denne Melck gifuer icke alleeniste hendis Rødder / men end-ocsaa hendis Blade (som sagt er) fra sig. Oc saadanne er Lac-tuckerne/som foruden nogen Konst/ oc Urtegaardsmændenes Flijd fremkomme / efter huilcken hun sig maa megit forandre.

Pa. 260. No.110 Figuren er at see: ☞

D.

Steden.

Det giøris icke megit fornøden / med mange Ord at be-skrifue Steden som Lactucker groe oc voxe paa; Thi en huer nocksom veed / at den voxer i Hafverne / oc der blifuer dyrcket oc saaet / men fornemmeligen da blifuer den som mand kalder Krop-Lactucke afholden/thi den slette er ey saa meget actet.

Kraft oc Brug.

E. Dette slags Lactucker er hos os en saare vel bekiendt oc ge-meen Urt / men dog hafuer den værit de gamle langt kierere/ oc langt høyere aff dennem actet / end den nu omstunder aff os blifuer actet: Thi vi læse jo om dennem / at de neppeligen no-gen Tid fick Mad om Aftenen / at de jo deris Maaltijd med Lactucker endte / oc vi dog neppeligen midt om Høsten den bru-ger/naar vi voris Maaltider skal begynde.

F. Oc sandeligen/ det var vel at ynske / at mange vilde bru-ge denne samme Lactucke / kunde de den icke raa fordrage / da skulle de dogalligevel bruge den nogit kaaget / oc de skulle nock-

som

som befinde sig vel der ved/ maa vel skee ocsaa fra mange Siugdomme at kunde befries / oc i synderlighed fra dennem/ som foraarsagis aff det de hafue haft it hart Liff/ huilcket tijt oc ofte her i Landene oc anden steds ved Østersøen besuærer baade Mænd oc Quinder/ oc besynderlig dennem som til deris Mad icke tijt dricke / eller skøtte ey megit om at bruge Supper/ Vellinger oc andre saadañe Retter oc Søbe-Mad / naar de deris Maaltid ville begynde: Huor om *Schola Salernitana* megit vel dømmer / sigendis: Inter prandendum, sit sæpè parumq; bibendum; Oc nogit lidet der efter: Ut vites pœnam, de potibus incipe cœnam. Meeningen der paa / er denne: Paa det at du kandst være sund/ skalt du begynde din Middags oc Aftens Maaltjd aff Søbe-Mad/ oc dricke lidet oc tijt til din Mad/ oc ingenlunde efterfølge Øxen/ Heste / eller andre saadanne w-mættelige Diur / som icke dricke til deris Foder / førend de hafue ædet sig mætte. Men huo som icke vil lyde denne fornemme Regel / der til med foracte dette mit ringe dog velmeente Raad som jeg gifuer om Lactucker/ eller deßlige Vrter/ de komme visselig til at forfare det selfsamme / som *Catullus* skrifuer at være vederfaret *Furio Pisaurensi*, om huilcken hand rundt ud / efter sin vanlige Maneer oc store Poetiske Frijhed saaledis taler oc skiempter:

G.

H.

I.

A te sudor abest, abest saliva,
Muccusq;, & mala pituita nasi.
Hanc ad munditiem adde mundiorem,
Quod culus tibi purior * salino *est,*
Nec toto decies cacas in anno,
Atq; id durius est fabâ, & lapillis:
Quod tu si manibus teras, fricesq;,
Non unqvam digitum inqvinare posses. &c.

* *alii legunt* salillo.

K.

Dog alligevel er det vel her hos at mercke / at w-anseet at denne Vrt er ofuer maade bequem oc god at fortære for den-

No.110. nem/som saaledis ere farne/ saa er den dog skadelig for dennem som hafue en suag Siun/ huorfore det er fornøden/ at de/ som paa deris Siun hafue nogen Breck/ holde sig fra Lactucker/ oc icke tijt æde dennem.

L. Men huad Lactuckers *Qvaliteter* / *Temperament* oc *Complexion* er anlangendis/ da er den (efter *Hippocratis* Meening) ofuer maade kaald/ oc derfore suecker Legemet: Men naar *Galenus* taler om Lactuckens *Temperament*, da siger hand saaledis: *Lactuca humidum frigidumq́, olus est, non tamen extremè, (siqvidem edulis non foret) verùm maximè secundùm aqvæ fontanæ frigiditatem.* Huilcket er saa megit paa voris Danske Maal sagt: Lactucken er en vaad oc kaald Mad-Urt/ dog icke ret ofuer maade (thi da kunde ingen æde den) men i det meeste saa kaald som Kilde-Vand er.

M. Vitterligt er det ocsaa for alle/ huor megit denne fornæfnte *Galenus* hafuer holdet aff Lactucker/ oc huor gierne hand selff dennem ædet hafuer/ icke alleniste raa/ men endocsaa kaagede/ oc det baade den stund hand var ung/ oc siden hand bleff gammel: Men paa begge disse Tider brugte hand dennem for atskillige Aarsager skyld; Den tid hand var ung/ aad hand dennem for Mafvens Hitzigheds skyld; den tid hand bleff gammel/

N. brugte hand dennem/ naar hand icke kunde sofve/ paa det hand derudofuer kunde faa Rolighed/ oc falde i Søfn.

Oc huad er meere gemeent/ end det at mand udi Rasenhed/ Galenskab/ hitzige Febrer oc Kaaldesiuger/ naar den Siuge hefteligen aff Heede brænder/ tager Lactuckers Blade/ oc andre saadanne Urter/ som aff deris *Temperament* oc Natur kølne/ dennem udi Vand siuder/ oc til Fod-Vand bruger/ thi det *commen*deris dennem som aff fornæfnte Suagheder befinde sig at hafue ont.

O. Ja disse samme/ som aff bemelte Siugdomme hafue ont/ er Lactucke-Vand ocsaa tienligt/ huor til de ocsaa skal lade sig

det

det samme Vand være *commenderet*/ at de tage it Linklæde/ oc vædedet udi fornæfnte Vand / oc binde det udi Tindingerne. Men dersom nogit Sal Prunellæ eller Nitrum præparatum blifuer smeltet udi samme Vand/ da er det kraftigere. No. 110.

P. Der ere vel ocsaa de som befale / at mand til samme Brug skal tage Rosen-Olie / oc den med Lactucke-Saft beblande/ oc den paa forbemelte Maade oc maneere bruge / saa blifuer Linklædet icke snart ey heller ret megit tørt.

Endeligen saa pleyer mand ocsaa at tage dette Vand udi it Linklæde/ oc enten lade det dryppe aff Linklædet udi Øynene / eller ocsaa væde Øynelogene der med / oc legge siden det vaade Linklæde der paa: Oc det er it got Raad for den Hitzighed/ som er udi Øynene.

Q. Men dersom mand dette samme Lactucke-Vand beblander med Diamoro, Granat/ Hinbær- eller Endiviæ-Sirup/ eller ocsaa andre saadanne/ da tiener det imod den *Inflammation* oc Hitzighed/ som er udi Suelget i Halsen.

Frøet aff Lactucker bruger *Galenus* til dennem / som aff Gonorrhoeâ hafue ont/ det er de / som Sæden flyder for udi Søfne.

R. Dette samme Frøe hafuer ocsaa sin Brug udi de Emulsionibus oc Melcke / som *Medici* forskrifue nogen / enten at komme dem til at sofve/ eller ocsaa at komme Pisset til at flyde/ eller ocsaa andre fleere saadanne Tilfald.

Men paa det ingen skal fare vild/ paaminde vi til Beslutning / at dersom nogen seer Lactucker at være indsyltede / de da skal vide / at disse voris gemeene Lactuckers Stocke ere u-bequemme at nedsyltis ; Thi saa snart som de begynde at bryde ud i Grene / da tiene de slet intet her til. Men de som vi see fra Spanien hijd til os at indføris / eller ocsaa ved Apoteckernes Konst at nedsyltis oc selgis/ de blifue icke tagne aff voris gemeene Lactucker / som vi her hafue beskrefvet: men de blifue S.

No. III. tagne aff det slags / som er den fierde udi Ordenen hos *Bauhinum*, oc den samme kaldis aff hannem: Lactuca folio obscurius virente semine nigro, det er: **Lactucker med mørcke-grønne Blade oc sort Frøe.** Oc den samme kaldis gierne aff andre: Lactuca Romana *aut* nigra, det er / **Den Romerske eller sorte Lactuck.**

A. Lactuca agnina.

Naffnet.

Lactuca agnina, **Fet / Fettekaas / Fettikus:** Den kaldis paa Tydsk: **Acker-Lattich / Låmmer-weyd / Låmmer-Lattich / Veldt-Kropff:** Den blomstris den gandske Sommer igiennem / men om Vinteren naar den er mild / da groer den / oc er grøn: Den er den nittende slags Baldrian / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Valeriana campestris inodora major, det er: **Den store intet luctende vilde Baldrian.**

B.

Udvortis Skickelse.

Fettekaas er en gandske liden Urt / oc det første at Lactuckerne opkomme / da ere de med deris Bladers storlighed / udvortis Skickelse oc Farfve denne Urtis Blade lige nock; Thi dennis Blade ere smaa / bredactige / men dog icke en Finger brede / men ere meer lange end brede / oc de hafue en bleeg-grøn farfve. Denne Urt skiuder en Stilck fra sig / huilcken er tynd / kantet / tre eller fire Fingre høy / sielden en spand høy / den hafuer tuende eller trende Knæer / fra huilcke i særdelished der udgaae tuende smaa Blade / de samme ere længere oc smallere / end de som gaa ud fra Roden. Øfverst i Toppen komme nogle smaa Blomster / huilcke ere huidactige / oc ligesom udi Klyngetal

C.

D.

henge

henge tilsammen. Der ere nogle faa oc gandske smaa Trefler i steden for Rødderne. No. 111.

Figuren er at see: ☞ Pa. 261. No. 111.

Steden.

E. Denne Vrt er aff de Vrters tal / som her i disse Lande baade voxer vild / oc blifuer i Hafverne saaet; thi den icke alleniste er paa Marcken undertiden vild iblant Kornet paa Agrene at finde: Men den endocsaa udi Mad-Vrte-Hafverne blifuer dyrcket / men huor mand den eengang saaer / der giøris det ey fornøden at saae den siden / thi den skal nocksom saae sig selff.

Kraft oc Brug.

F. Der kand vel slet ingen Tuifl være om / at denne Fettekaas jo hafuer den Kraft / at den vedsker oc blødgiør / efterdi at den / naar Vinteren er ofuerstaaen / førend andre rette Mad-Vrter opkomme / blifuer tagen oc brugt i deris sted / som aff Naturen ere blødgiørendis: Men paa Apoteckene blifuer den aldelis intet brugt.

De som befrycte sig at æde denne Vrt raa / de kand kaage oc berede sig en Suppe eller Saad aff den / huilcket er dennem megit tienligt / som aff den Kaalde hafue ont.

G. Den regnis vel aff *Bauhino* (som tilforne er sagt) iblant Baldrians *species*, men det siunis dog ingenlunde troligt / at den skulle hafue de selfsamme Kræfter / som Baldrian hafuer / om huis udvortis Skickelse oc Brug / vi tilforne i den næstforegaaende Part *lit.* V. *Pag.* 142. *No.* 130. hafue handlet / Men dog ville vi lade en huer her udi følge det hannem selff siunis best at være; Thi vi vel vide / at nogle Huuß-fædre bruge Baldrian til Salat / men en huer skal vide / at den tørre (huad Kræfterne ere anlangendis) er langt anderledis end den grønne oc friske.

H. Men denne Fettekaas blifuer ickun alleniste brugt den stund den er grøn / oc det icke til anden Brug end som sagt er.

Lagopus.

Nafnet.

Lagopus, Hare-Fod/ Trifvelse/ Hare-Rumpe/ Hare-Klefver: Den kaldis paa Tydsk: Hasen-Fus/ Hasen-Klee: Den seeis at voxe allerofuerflødigst udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den siette Trifolium spicatum eller axactige Klefver som *Bauhinus* beskrifver/ oc den kaldis aff hannem: Trifolium arvense humile spicatum, *sive* Lagopus, det er/ Den lafve spidtze Vange-Klefver/ eller Hare-Fod.

A.

Vdvortis Skickelse.

B.

Trifvelse eller Hare-fod kommer frem med trinde oc rancke Stilcker: Bladene/ som den bekommer/ ere nogit mindre end Sue-koppis eller Enge-Klefvers Blade/ de samme ere icke ret mangfoldige/ men ickun faa: Øfverst paa enden aff Stilckene oc Grenene bekommer den nogle bløde oc lodne Toppe/ ligesom Ax/ huilcke ligne Hare-fødder. Blomsterne de faa/ ere gule. Frøet/ som kommer efter Blomsterne/ er smaat. Roden er liden/ men haardactig.

C.

Pa. 262. No. 112 Figuren er at see: ☞

Steden.

Hare-Fod voxer paa Or-Agre/ som udi Vangene ligge ofuer oc huile sig/ huor mand finder den i stor mangfoldighed at voxe; Ja den kommer oc allevegne endocsaa udi Hafverne op aff sig selff/ oc groer op i Biedene/ saa som it andet Vkrud.

D.

Kraft oc Brug.

Denne Hare-fod/ som vi her beskrifue/ at skulle være den rette Lagopus, oc det samme slags/ som *Dioscorides* taler om/

No. 113.

før vi ingenlunde bekræfte. Dog ere der nogle iblant *Neoteri-cos*, som ville at den skal tiene til at stille Blodet / naar Næsen bløder / saavel som ocsaa Blodsot / thi hendis gandske *Signatu-ra* oc udvortis Skickelse gifuer det tilkiende.

Dog formeene vi visseligen / at mand saadan hendis *signa-turæ* oc udvortis Skickelse gandske lidet ellers bør at tro / naar mand om Vrternes Kræfter / eigentlige oc rette *Temperament* oc *Complexion* vil dømme. Thi naar mand om saadanne hø-je Stycker nogit vist vil affige / da maa mand først gaa til den langvarig Forfarenhed oc Brug / dernæst ocsaa gifue vel act paa Smagen / oc for det sidste / icke sætte Fornuften bag Ø-ren. Oc disse ere de rette Kiende-Tegn / oc Prøfve-Steene / ef-ter huilcke mand Vrternes Kræfter bør at *examinere*, ofuer-veye oc prøfve.

E.

Lamium.

Nafnet.

Lamium, Døf-nelde / Blind-nelde / Død-nel-de: Paa Tydsk kaldis den: Todte-nessel / Taubenessel: Den mestendeelen blomstris om Sommeren: Den er den an-den / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Lamium album non fœtens folio oblongo, det er: Den intet stinckende huide Blinde-Nelde / med langactige Blade.

A.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Døfve-Nelder skiude sig op i veyret med tre eller fire Stengeler / som ere firekantede / en Fod oc sielden halff-anden høy / Bladene ligne Nelde-Blade / huilcke ocsaa paa si-derne ere kærfvede / men dog alligevel brænde de intet / men ere bløde / oc ligesom lodne. Blomsterne sidde i Rad / oc gaa op i

B.

Tog-

No. 113. Toppen / dog saa at de gaa omkring Stengelen hos Bladene / disse Blomster med deris Skickelse ligne Hielme / Farfven som de hafue er atskillig / thi nu ere de huide / nu gule / tijt oc ofte ere de ocsaa rød-purpur-farfvede. Rødderne henge sammen aff nogle Trefler.

Pa. 263. No. 113 Figuren er at see: ☞

C.

Steden.

Blinde-Nelder voxe oc lade sig mangesteds finde paa Landßby-Gader / hos Gierder / paa Kircke-gaarde / paa gamle oc øde steder / udmed Veggene / oc for enden aff Agre / oc ellers mange andre Steder.

Kraft oc Brug.

D. Der er stor Forskiel paa Blinde-Nelder / thi en deel ere der (som vi ret nu hørde) som hafue purpur-farfvede Blomster / endeel hafue huide / oc endeel hafue gule Blomster. Ja endeel ere der som ere stinckendis / oc nogle ere intet stinckendis: Men iblant dennem alle er der ingen som tiene til Lægedom / uden den som hafuer huide Blomster.

E. Nogle ere der aff *recentioribus Medicis*, som *commendere* oc berømme den Conservam, som mand aff huide Blinde-Nelders Blomster bereder / oc det imod Quindernes huide Flod.

Andre ere der ocsaa / som befale / at mand den Syrup som aff disse Blomster blifuer giort / skal bruge imod Brystens onde oc slemme Tilfald / men *Renodæus* foracter dem.

Der ere ocsaa herforuden de som lære om Blinde-Nelder / at de til Saar at sammenlæge oc heele ere ocsaa tienlige.

F. Nogle raade ocsaa / om saa er / at nogen hafuer ont aff Miltens Suagheder / dennem skulle være tienligt / at de denne Urt der imod bruge.

Ja der ere ocsaa de iblant *recentiores Medicos*, som ville hafue den *commen*deret til Blodet at stille/ naar Næsen bløer/ at mand legger den bag paa Hofvedet udi Nacken. Men vi kand dog icke andet/ end her hos paaminde/ at der ere andre *Auctores*, som gandske megit tuifle/ om denne Urt saadant kand forrette/ oc til veye bringe. Derfore saa ville vi dennem selff saadan deris Ny Paafund efterlade/ oc Læseren der med icke heller nogelunde besuærge.

G.

Lapathum.

Nafnet.

Lapathum, Skreppe/ Spidtz-Skreppe: Paa Tydsk blifuer den kaldet: Menwel-würtzel/ Mengel-wurtzel/ Grindt-wurtz/ Zitter-wurtz/ Buppen-Kraut/ Styppert: Deris Frøe blifuer næsten moedt udi Ormemaanet oc Høstmaanet.

A.

Der ere fast u-talige mange slags Skrepper/ men de os tienlige ere/ oc til voris Brug blifue udvaldte/ ere fornemmeligen tuende/ huilcke/ paa det at mand dennem dis bedre kand skille oc kiende fra hin anden/ siunis det icke u-raadsomt at kalde den eene Esculentum eller ædelig/ som tiener til Mad/ oc den anden/ simpliciter Medicum, det er/ den som til *Medicin* oc Lægedom mesten er tienlig. Den første/ som brugis til Mad/ oc gemeenligen kaldis Patientz/ Patientz-Kaal/ er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Lapathum hortense folio oblongo, *sive* secundum Dioscoridis, det er/ Den tamme spitze Skreppe med langattige Blade/ eller Den anden hos Dioscoridem.

B.

C.

Den anden/ som til Lægedom tienlig er/ oc gemeenligen

No. 114. kaldis Oxylapathum, Det er / Den spitze Skreppe / den smal-bladet Skreppe / er den første vilde Skreppe / med spidtze Blade / oc kaldis aff *Bauhino*: Lapathum folio acuto plano, det er: Den spitz- oc flad-bladede D. Skreppe.

Vdvortis Skickelse.

Det første slags Skrepper / som tien til at æde / saa som oc alle andre slags spitze Skrepper / kommer frem først om Vaaren / oc udbryder oc opkommer med Blade som ligge omkring paa Jorden / Længden som de hafue / ofuergaar en spand / men de ere icke saa megit spitze ud til enden / som den anden der E. vild er / oc de endocsaa ere bredere oc blødere. Imellem disse Blade kommer der siden en temmelig tyck Stengel op / huilcken er tyck / oc huul inden til / Høyheden / som den naaer / er umgefær tre / fire eller fem Fødder / lidet ofuer eller under at regne paa / ja vel endocsaa undertiden saa høy / som en Karls Statur kand være: Paa denne samme Stengel seeis ocsaa her oc der Blade / lignende deñem / som den udi førstningen fra Roden opskiød / men jo høyere oc nærmere de sidde oppe mod Blomsterne / jo smerre ere de ocsaa. Denne Stengel (der som Toppen begyndis) skiuder sig ud i smaa Grene / huilcke fra F. nederst til øfverst ere fulde først med nogle smaa guulactige oc gandske mangfoldige Blomster; men siden naar de forsuinde oc gaae bort / da seeis de samme grene at være gandske fulde oc ligesom betyngis aff Frøet / huilcket ocsaa er ligt de andre slags Spitze Skreppers Frøe. Roden / som den hafuer / er lang / ingenlunde knudder vorn / men jefn / aff en guul Farfve / oc sticker dybt neder i Jorden.

G. Figuren er at see: ☞

Pa. 264. No. 114. Dette sidste slags Skreppe / eller Oxylapathum kaldet /

No. 115.

oc voxer vild/skiuder Blade som ere langactige/en spand lange/ spidtze icke ret brede/haardactige. Stengelen som den skiuder frem er trind/fuld med Led/undertiden to Fødder høy/paa huis Grene/huilcke ere rødactige/komme Blomster/som sidde i Rad/it ofuer det andet. Frøet/som kommer efter Blomsterne/er icke ret stort/trekantet/oc det hafuer en sort mørcke-rød-farfve/oc sidder i tynde Hinder. Roden gaar ret neder i Jorden/den er slet oc lang/oc inden til hafuer en guul Farfve.

H.

Figuren er at see: ☞ Pa. 265. No. 115

Steden.

Disse tuende slags spidtze Skrepper/hafue huer sin synderlig oc særdeelis Sted/paa huilcken de groe; Thi den Tamme eller Patientz-Kaal voxer udi Hafverne/oc den vilde voxer allevegne hos Gierder/paa Gader/Kirckegaarde/ja allevegne udi Hafverne kommer den op under Træerne/huor den ellers maa raade sig selfuer.

L.

Kraft oc Brug.

Der er ingen Tuifl paa/at jo den første aff disse tuende spitze Skrepper (u-anseet den vel er en Køcken-Urt/som meest aff dennem blifuer brugt/saa som Fettekaas/Lactucker/Endivier/Syrer oc Spinas/etc. som endnu ere friske oc stercke/til at kølne Lefverens Hitzighed der med) jo ocsaa er tienlig for dennem som siuge oc skrøbelige ere/efterdi hendis Nafn som hun hafuer hos Frantzoserne oc Hollænderne/det nocksom fuunis at gifue tilkiende; thi den udi Franckerige kaldis La Patience, oc udi Holland Patientie, oc endocsaa gemeenligen kaldis Patientia. Men ellers kunde mand vel icke u-bequemmeligen kalde denne samme Skreppe-Kaal/(om det ellers var i vedtagen Brug) thi mand hendis Blade allene bruger i Kaal; Men huad den anden sig belanger/som er vild/oc tiener

K.

L.

No. 115. til Lægedom / da er det vist / at mand den meest / hvad hendis Rødder ere anlangendis / bruger.

Bladene / aff bemelte Skreppe-Kaal / hafue den Natur oc *Complexion*, at de maadeligen kølne oc vedske / oc derfore blifve de udvalde / at mand der aff kand giøre en Kaal eller Suppe / huilcken kand *commender*is dennem som aff Ledeverck eller Podal hafue ont.

M.

Naarsomhelst at Fornødenhed det udkræfver / at mand skal hafue løst Lijff uden nogen Purgatz / da gifuer den det ocsaa / oc er derfore om Vaaren høyt actet / oc gierne blifuer brugt / naar mand om Vinteren tilforne icke ret vel hafuer haft aabet Lijff.

N.

Rødderne aff den anden oc vilde Skreppe nyligen aff Jorden opgrafne / eller ocsaa tørrede udi Skyggen / *commender*is oc berømmis fornemmeligen for dennem / som aff Skab oc Kløe hafue ont / at dersom de (maa vel skee) ere keede / oc hafue leede til Hane-Møg eller Hane-Skarn / (huilcket ellers ocsaa er got derfore) de da kand giøre sig it Decoctum oc Affsød der aff / som kand være tienligt baade til Hænder oc Fødder / at mand dennem der udi toe oc vaske kand. Men enddog at dette Raad er saa gemeent / at den gemeene Mand endocsaa veed deraff at sige / saa er der dog neppeligen noget / som er bedre end dette samme er.

O.

Maaden paa huilcken dette Decoctum oc Affsød giøris oc beredis skal / er denne: Tag disse gule spitze Skreppe-Rødder / skær dennem smaa udi Daler oc Terninger / lad dennem siudis indtil saa lenge du en sey Materie / lige som en Slijm aff dennem kand udkryste / tag saa siden disse Daler / oc med dennem smør de Lemmer som ere fulde aff Fnat / nogle gange / oc imidler tid du det giør / saa skalt du dennem bade / udi bemelte Skreppers Affsød.

P.

Der ere endocsaa herforuden nogle / som pleye til denne sam-

samme Brug / aff disse forbemelte Rødder / enten tørrede eller oc saftfulde / ligesom Aarsens Tijder det udkræfuer oc taalle kand / en Smørelse berede.

Een deel ere der / som aff vis Forfarenhed sige / at den Skab som er ligesom Spedalskhed / kand ved Saften aff denne spitze Skreppe borttagis / dersom mand aff efterfølgende *speciebus* oc slags tager lige megit / som ere: Saften aff spitze Skreppe-Rødder / Nødders-Olie oc Terpentijn / oc kaager dennem vel tilhobe / oc mand siden vrjer dennem igennem en Haardug eller Linklæde / oc legger saa en tredie deel aff den fijneste Vijnsteen der til / huilcket naar skeet er / da er denne Smørelse ferdig / oc denne ville de at mand skal smøre Kroppen med / huor den er skabbet. Men huo som endnu vil hafue andre *Medicament*er eller Smørelser aff spidtze Skrepper beredde / som tijt ere forsøgte / de kand finde dem i min Qvadripartitô, til huilcken jeg vil hafue dennem henviist.

Q.

R.

Dioscorides befaler at mand skal kaage Frøet aff denne Urt udi Vand eller Vijn / oc gifue dennem ind som aff Blodsot hafue ont / oc tiener oc saa imod deris Tilfald oc Suagheder som ere Coeliaci.

Nogle ere der som lære / at dersom Frøet aff denne samme Urt blifuer bundet paa de Quinders venstre Arm / som ere V-fructsommelige / saa giør det at de samme blifue bequemme til Fructsommelighed.

S.

For det Sidste vidner *Matthiolus* udi sine *Commentariis* ofuer *Dioscoridem*, at der blifuer it Vand aff disse forbemelte Skreppe Rødder igiennem en Kolb *destiller*it / huilcket er saare got for alle de Pletter som ere paa Huden / oc besynderligen udi Ansictet / være sig i huad for nogle slags de være kand.

T.

hand siger ocsaa / at Skreppe-Rødderne hafue endocsaa den samme Kraft.

Forbemelte *Auctor* lærer ocsaa / at disse samme Blade / med det huide aff it Eg beblandede / kand læge oc heele brændte Skader.

H. Ja herforuden lærer endocsaa fornæfnde *Auctor*, at somme henge dem om deris Halse / som den Kaalde hafue / at de der ved kand befries.

Agerius melder at mange ere i den Meening / at dersom mand vil tage it Skreppe-blad / oc legge det under Fodbladet / da kand det drage Moderen neder / oc naar det blifuer lagt paa Issen / da kand det drage den tilbage igien.

Lappa minor, Liden Skreppe / Betler-Luus / see udi denne samme Part *lit*. X. *Pag 379. No. 229.* huor vi ville beskrifue Xanthium, oc om dens Kræfter handle.

Lavendula.

Nafnet.

A. Lavendula, Lawendel: Paa Tydsk: Lafander / Lafendel. Det er en huer vel vitterligt / at der ere tuende slags Lawendel / som hos os gemeenligen groe oc voxe / huilcke blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: Oc den første blifuer kaldet aff *Bauhino* Lavendula latifolia, det er: Bred-bladet Lawendel: Den anden kaldis aff hannem: Lavendula angustifolia, det er: Smal-

B. Bladet Lawendel: Aff huilcke den Bred-bladede blifuer gemeenligen paa Danske kaldet Romerske Lawendel / oc paa Tydsk Spica / Men den anden paa Danske gemeen- ligen

ligen kaldis Dansk Lavendel / oc paa Tydsk Lafander. No. 117.
Men *Dodon:* vidner at disse begge slags blifue paa Apoteckene udi Tydskland næfnde i fleng med dette ene Nafn / Lafander eller Lafendel.

Vdvortis Skickelse.

C.

Lavendel er en luctendis Vrt / oc aff deris Tal som kaldis Coronariæ, men ickun law / den skiuder nogle Grene oc quiste fra sig / huilcke ere tynde / firekantede / fulde med Knæer / henved halfanden Fod høye / eller oc høyere. Bladene som komme ud fra huert Knæ ere tuende / langactige / tycke / oc paa begge sider huidactige / megit bredere oc lengre end Roßmarijns-Blade. Øfverst udi Toppen bekommer den ligesom nogle Spicas oc Vipper / huilcke ere langactige / tynde / oc opfyldte med blaa Blomster. Rødderne ere Træactige / oc gaa ud i nogle Trefler. Blomsterne oc Bladene gifue en sterck Luct fra sig / som strax betage Hofuedet.

D.

Den anden Lavendel / nemlig den Danske / er ligesom denne / dog ere hendis Blade mindre oc smalere.

Dennis Figur er at see: ☞ Pa. 267. No. 117

Steden.

E.

Huo der vil hafue begge slags Lavendel at bruge / dennem er det fornøden / at de forskaffe sig dennem aff Hafverne / thi det er aldelis forgiefuis at søge dennem paa Marcken.

Kraft oc Brug.

Huad Lavendels Kræfter er anlangendis / da holdis den for at være varm oc tør udi den tredie Grad / oc er ligesom den var ret *approprie*ret til Hofuedet / enddog den vel til atskillig anden Brug kunde være nyttig oc tienlig / huor om vi nu ville handle oc tale.

F.

Lavendels Brug huad sig belanger er alle nocksom vit-

No. 117. terligt/ ja baade Quinder oc dem som grafue under Lijg / blant huilcke disse/ den stund Lijget bæris frem udi Pestis Tijd/ smøre sig med Lavendel- eller Spick-Olie under Næsen: Men de/ nemlig Quinderne / pleye tijt oc ofte udi fleng at *commendere* oc berømme det Vand som aff Lavendel blifuer *destilleri*t / til alle Hofvedets Suagheder / oc det endocsaa tijt lyckeligen/ men dog tjere uden nogen god oc lyckelig fremgang: Thi det er icke at sige aff / huor megit Quinde-kiønnet her i disse Lande forlader sig paa Lavendel-Vand eller Vijn/ item til Hiertens-fryd-Vand eller oc hendis Vijn. Men dennem er det aller-meest tienlig/ som enten for deris Alders eller oc anden Suagheds skyld fryse oc ryste med deris Hænder / at de om Morgenen deris Hænder der udi toe.

G.

H.

Det er synderligen oc vel værdt at mercke / at Lavendel-Frøes Pulver er ofuer maade gafnligt udi vanskelig oc farlig Fødsels Nød / at mand it halft eller heelt quintjn der aff udi Vijn eller Gedeblads-Vand indtager.

I.

Det er ocsaa it Quinde-Raad som er forsøgt / at mand tager fire eller fem Lavendel-Vipper / kaager dennem udi en pegel Rijnsk- eller Fransk-Vijn/ oc kommer saa en skeefuld Honning der paa / oc gifuer siden de siugelige Quinder denne Vijn ind/ naarsomhelst at Fødselens Tid tilstunder; Oc med denne *Medicament* oc Lægedom forsøge de om Fødselens Tid er nær / oc om Fosteret er sterckt: Thi dersom Tiden er nær / da forøgis strax Fødselens Smerte / men dersom den Tijd er endnu langt borte/ da fornemme de slet ingen Pijne. Huilcken *experientz* Jordemodrene i somme Lande holde for it synderligt forborget Raad/ oc holde det dølt hos sig selfue / at de det icke for nogen ville aabenbare/ paa det de der aff en skiden oc ringe Gewinst oc Baade kand hafue.

K.

Dersom disse samme Vipper blifue kaagede udi Edicke/

cke/ da stille de Tændernis Pijne/ naarsomhelst mand vil skylle Munden ud med deris Afsød. No. 118.

Lavendel-Blomsters Brug er saare gemeen/ at de til de Epithemata, som til Hofuedet blifue brugte/ kand komme/ oc med dennem blifue beblandede: Men den Conserva som aff dennem blifuer beredt/ er alt for sterck luctendis oc smagendis/ saa den icke vel kand gifuis oc *commen*deris dem som hafue it kalt Hofvet/ oc plagis aff *Catarrh*, uden nogen Vemmelse. L.

Lenticula paluſtris.

Nafnet.

Lenticula palustris, Aande-Mad: Den kaldis paa Tydsk: Wasser-Linse/ Wasser-moes/ Andt-Flod: Den er meest ofuerflødig om Høsten. Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Lenticula palustris vulgaris, det er/ Den gemeene Aande-Mad. A.

Udvortis Skickelse.

Aande-Mad er ligesom en grøn Moes/ Bladene som den hafuer ere gandske smaa oc trinde/ saa store som en Linse/ fra huis mittelste deel eller *Centro* der udgaa nogle smaa/ oc gandske tynde Trefler/ huilcke den hafuer i steden for Rødderne/ Den hafuer huercken Stilck/ Blomster eller Frøe. B.

Figuren er at see: ☞ Pa. 268. No. 118

Steden.

Den vøxer paa Landsbyen udi Gade-Kier/ Leer-Grafver/ Fiske-Parcker/ oc ved Kiøbstæderne finder mand den ocsaa udi Grafverne uden for Volde/ huor den altid flyder øfverst paa Vandet. C.

Kraft oc Brug.

Spigelius lærer retteligen om denne Vrt / at den / som tilforne sagt er / hafuer sine Rødder: Thi det er jo vist som hand siger: *Plantæ omnes à terrâ, priusqvam aqvis innatare possint originem capiunt, sic* Lens palustris *etiam oritur, in cujus aversâ parte, qvâ fundum spectat, dum aqvis innatat, radices apertißimè cernuntur:* Huilcket er saaledis sagt paa Danske: Alle Vrter komme aff Jorden førend de kand flyde ofuen paa Vandet / oc saaledis hafuer endocsaa Aande-Mad sin Vdspring / paa huis nederste Part / som vender sig neder ad / til Dybet / mand kand see Rødder / den stund den flyder ofuen paa Vandet.

D.

Denne Aande-Mad / saa som *Galenus* vidner / hafuer en vaad oc kaald Natur oc *Complexion*, oc det / huad disse begge *Qvaliteter* er anlangendis / nogenledis udi den anden Grad.

E.

Dioscorides befaler vel at mand skal bruge den imod Podal oc Rosen / huilcket / huo som vil oc hafuer lyst der til / kand bruge: Os befalder den *Hippocratis* Lærdom langt meere / huilcken hand fremfører i det hand saaledis taler: *Erysipelas foris effusum introverti minimè bonum, at ab interioribus foras bonum;* det er: Det er slet intet got at Rosen drisuis uden fra ind ad / men dersom den indvortis fra ud ad blifuer drefuen / da er det got. Huorfore vi heller ville bruge de *Medicamenter* imod Rosen som blifue beredde aff Hyld / end at vi saa høyeligen skulle *commendere* oc berømme denne Aande-Mad imod forbemelte Suaghed.

F.

Dersom nogen Quinde hafuer Hofvet-vee / aff det hun hafver værit længe udi Soelskin / hun kand om hun vil / oc ey kiedis ved at bruge den / oc icke heller befrycter sig for Rosen / legge denne Aande-Mad i en Linklud / oc binde den omkring Hofuedet / oc hun skal tijt oc ofte befinde sig forlindring der aff.

G.

Denne samme Aande-Mad lagt paa Ansictet / borttager oc fordrifuer den Rødhed som er udi Ansictet. Men de

som

som hafue arfvet det aff deris Forældre / de kand her med slet intet udrette; thi mand siger jo gemeenlig: *Naturam expellas furcâ tamen usq; recurrit:* Art lest von Art nicht: Der Bock wil aus dem Garten nicht.

Levisticum.

Nafnet.

A.

Levisticum, Loestilcke / Løbstilcke / Lybstycke / Loftstycke: Paa Tydsk kaldis den: Liebstockel / Bad-Kraut: Den udbryder med sine Blomster om Høsten: Den er den siette Libanotis som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Ligusticum vulgare, det er / Den gemeene Loestilcke / etc.

B.

Udvortis Skickelse.

Loestilcke ere rancke oc fulde med Knæer / inden i ere de hule oc tomme / oc der skiudis mange fra en Rod / siden gaae de ud i Grene. Bladene ere iskaarne / oc ligesom i mange Parter skaarne / De samme ere kærfvede paa Siderne / ere lette oc skinnendis / oc de saavel som Stenglene hafue en guul-grøn-farfve. Blomsterne som sidde paa deris vijde / trinde Koste oc Kroner / ere gule. Frøet er langactigt / strifvet / dobbelt. Farfven / som det hafuer / er mørckt. Roden er stor / fast / fyldig / oc varig / uden til sort / oc inden til huid. Den gandske Urt gifuer en liflig Luct fra sig / huilcken lucter ligesom Kryderj / dog er Frøet nogit sterck luctendis / oc er derfore icke saa lifligt.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 269.
No. 119.

Steden.

Steden / som denne Urt udkræfuer / er god Jord / ja saadan som er nogit vedskefuld / derfore saa dyrcker mand den udi

Hafver / oc icke paa andre steder / end huor mand saadan Jord til den kand hafue.

Kraft oc Brug.

Denne Loestilcke er en gemeen oc vel bekiendt Vrt: men huad hendis *Temperament* oc *Complexion* er anlangendis / da er den varm oc tør / oc det saa megit som til den tredie Grad / oc den icke alleeniste / huad hendis Rødder oc Frøe er anlangendis / blifuer brugt / men endocsaa huad Vrten i sig selff sig belanger.

D.

Thi hendis Rødder oc Frøe blifue brugte / naar som mand aff Veyr udi Lifuet hafuer ont / saa at mand er opblæst / huilcket Veyr kand være foraarsaget enten aff det mand kand hafve ædt nogit raat / eller aff en Vattersot / som kand fange an oc begynde / eller oc aff det at Tidernis Flod kand holde oppe: Ja de samme blifue ocsaa brugte til Blæren / (naar den forhindris aff Kaalde-pis eller Steen / saa at den icke kand lade Vandet /) dersom mand it halft eller oc heelt quintijn aff dennem / stødte til Pulver / udi Vijn inddricker.

E.

Men Loestilckis Vrt / enten frist oc grøn bunden sammen udi Knipper / eller ocsaa tørret / kommer til de Cataplasmata eller Epithemata som de skal bruge der hafue ont aff Steen / eller oc dennem som Quinderne blifue befalede at bruge / oc ere bequemme til at fremlocke oc drifue deris Tider som ere seye oc ville icke flyde. Thi den treffelig vel tiener imod disse begge Siugdomme.

F.

Afsødet aff denne Vrt Loestilcke bered / er tienligt for dennem som aff Skab hafue ont / dersom de sig udi fornæfnte Afsød oc Decocto toe oc bade.

G.

Baade Vrten oc Frøet aff Loestilcke hafuer en sterck oc skarp Smag / saa at der icke ret mange findis / som den samme Smag ret vel fordrage kand / dog hafuer en gammel *Medicus*

red Nafn *Trotula*, (som om Quinde-siugdom hafuer skrefvit) *commend*eret it Pulver / udi huilcket ocsaa en Haandfuld aff Loestilckis Vrt kommer: huilcket en gammel Mand hafuer forsøgt / der hand tilforne udi tolff samfulde Aar hafde brugt Briller oc Glar-Øyen / oc uden dennem icke kunde kiende store Bogstafve; Men efterat hand dette Pulver ickun udi fyrretiſue Dage hafde brugt / er hand ved Guds oc dette Pulvers hielp paa sin Siun saaledis hiulpen / at hand all sin Lijfs Tid der efter kunde læse ihuor smaa Stijl det kunde være / huor om mand vijtløftigere kand læse min Qvadripartitum, udi huilcken dette Pulvers *Description* er indført.

H.

Det er megit gafnligt / at denne Vrt udi Pestis Tijd blifver ophengt for Dørene / oc at mand holder hendis Rod udi Munden / oc tygger der paa / paa det mand icke aff den Smitsomme Siugdom Pesten skal blifue befengd.

I.

Denne Loelstilckis Rod tørret / oc til Pulver stødt / oc med Enge-Huidløgs- Cardobenedict- oc Morgenfro-Vand henved it quintin indgifuet dennem / som med Pest ere befengde / er got / naar de legge sig neder at suede der paa.

Lichen.

Nafnet.

A.

Lichen, Lefver-Mus / Steen-Lefver-Vrt / Oxe-Muule: Paa Tydsk kaldis den: Leber-Kraut / Stein-Leber-Kraut / Brunnen-Kraut / Mooß-flechten / Stein-flechten: Den er meest ofuerflødig udi Maymaanet oc Skiersommer: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Lichen petræus latifolius, *sive* Hepatica fontana, det er: Bred-bladet Steen-Lefver-Vrt / eller Lefver-Vrt som voxer hos Kilder.

B.

Vd-

Vdvortis Skickelse.

C. Steen-Lefuer-Vrt er it slags Mus / aff mangfoldige mange feede oc smaa Blade bestaaendis / huilcke sidde tilsammen ligesom Skel: Disse ere paa den øfverste side meere grønne end paa den nederste: Jmellem dennem gaar der nogle gandske tynde oc korte Stilcker / huilcke i Toppen hafue it Blomster lignende en Stierne. Der gaae nogle smaa Trefler fra den isteden for Roden / med huilcke den fester sig paa Steene / Tuer / oc huor Solen icke skin / formedelst huilcke den grønnis oc blifuer ved Mact.

Pa. 270. No. 120. Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Huad Steden er anlangendis / som dene Vrt voxer paa / da udkræfuer den u-dyrckede Steder / thi den (som tilforne bleff sagt) nu paa Tuer / nu paa Steen-Klipper / eller paa Høye oc de Steder huor Solen icke megit skinner / lader sig finde.

Krafft oc Brug.

E. *Bauh:* fører denne Steen-Lefver-Vrt ind iblant det slags Mus som voxer paa Steene / oc det icke uden Aarsage / efterdi mand ocsaa (som bemelt er) finder den paa dennem. Denne Vrt er vel bekiendt paa Apoteckene / ja icke alleniste der / men endocsaa en huer Kierling / som tør understaa sig at forhielpe nogen til Helbreden / huilcke til den ligesom til en Helligdom / oc en synderlig god *Medicament* oc Lægedom henflye / naar de formode nogen at hafue enten en svag Lunge / Lefver / eller oc Slagside.

F. Huad denne Lefver-Vrtis *Qvali*teter oc Danlighe-der ere anlangendis / da vide vi aff hendis *Effect*er oc Virckninger / saavel som ocsaa de onde Tilfald / til huilcke *Dioscorides commen*derer den / at den er kaald oc tør aff sin Natur oc *Complexion*

plexion, oc derforuden hafuer ocsaa den Art oc Kraft at den binder) saa at den derfore til Lefverens v-maadelig Varme/ oc til de Tilfald/ som aff saadan v-*temper*eret Hitzighed foraarsagis / er megit tienlig oc brugis kand.

Sandeligen naarsomhelst at nogen bløer / være sig aff huad for en Part oc Lem paa Legemet det er / da er det it trygt Raad / at mand tager nogit Pulver aff denne Lefver-Vrt/ oc kommer udi Egebladers- eller Hyrdetaskis Vand / at de det indtage/ oc saa stillis Blodet. G.

Dersom mand dette samme Pulver aff Steen-Lefver-Vrt bered vil komme udi it Saar eller en Skade / da hafuer det en synderlig Kraft til at drifue den sammen/ huor om mand kand læse *Sebicium*, som *Tragum* eller *Hieronymum* Bock hafuer forbedret. H.

Nogle ere der ocsaa / som denne samme Vrtis Pulver *commen*dere oc berømme for dennem som hafue ont aff Gonorrhæâ, det er dennem som ere ilde plagede aff det Sæden flyder for dennem udi Søfne / oc skal de tage der aff saa megit som it quintjn/ oc lade det komme i it fersk blødsødet Eg.

Det er synderligt oc vel værdt at mercke / det som *Cæsalpinus* lærer / nemlig / at den sacteligen *purge*rer oc renser de Vesker/ som ere saa got som forbrænde i Menniskens Legeme/ dersom mand henved to Pund aff hendis Afsød indtager: Ved huilcket Middel hand hafuer fornummet oc seet mange at være komne tilpas/ som baade aff den fule oc slemme Skab/ oc deßlige Bylder hafue haft ont. Men samme Afsød skal huer Dag paa ny igien / oc besynderligen udi Valde/ taagis. I.

Her hos er ocsaa smuct at vjde/ at enddog *Dioscorides* oc *Galenus* sige / at denne Lichen eller Lefver-Mus voxer paa Klipper oc Steene / saa hafue dog *recentiores Medici* fundet den/ eller oc en anden som hafuer værit gandske lijg denne / paa Rønne-Træer / Ege-Træer oc Bøge-Træer / huilcken paa K.

No.121. somme Apotecke er langt meere brugelig / end den som enten paa Steene eller paa Klipper voxer / huilcken udi den Fierde Part *Pag.391. No.9.* skal beskrifuis.

Lilium album.

Naffnet.

Lilium album, Huid Lillie / S. Jbs Lillie: A. Den kaldis paa Tydsk: Weisse Gilgen / oder Lilien: Den blomstris udi Ormemaanet ved S. Jbs Dags Tide: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Lilium album flore erecto & vulgari, Det er / Gemeen huid Lillie / med Blomster som staar ranck op i Vejret.

Udvortis Skickelse.

B. S. Jbs Lillie hafuer Blade som ere langactige / vijde / tycke / slette / oc hafue en bleeg-græß-grøn oc glisendis Farfve. Stenglene som de hafue ere ofuer tre Fødder høye / oc ere beprydede med mange Blade / huilcke jo høyere de sidde oppe paa Stengelen / jo mindre ere de / oc denne Stengel kommer midt ud imellem Bladene. Blomsterne sidde øfverst paa Stengelen / huilcke ere deylige / huide / megit vel luctendis / store / smalle C. nedre ved Stilcken / oc brede ud til enden / lignendis en Spindekurff / oc bestaar aff sex Blade / huilcke ere langactige / uden til strifvede / med lange Klefre inden i / paa huilcke der henge nogle gule Hamre. Roden er trind som en Løg / oc bestaar aff mange Kierner oc Skel / saa at den er sammensat aff mange / tilhobe med hin anden foreenede / den er fuld aff en seyoc Lijmactig Materie oc Saft / huilcken oc i ligemaade findis baade i Stengelen oc Bladene.

Pa.271. No.121. Figuren er at see: ☞

Steden.

Huad sig Steden belanger / som S. Jbs Lillier elsker oc voxer paa / da er den vel alle bekiendt / efterdi at de allevegne udi Hafverne paa Landßbyen saavel som udi Kiøbstederne grot oc ere at finde.

D.

Kraft oc Brug.

Der er vel mange oc atskillige slags Lillier til / som hafue trinde oc Løg-Rødder / saa som Brandgule Lilier / Krale-Piale / oc andre fleere saadanne / huilcke her at opregne ingenlunde vil skicke sig / dog ere der slet ingen aff alle de slags Lillier / som er bedre end denne huide S. Jbs Lillie / huilcken vi her hafue beskrefuit. Oc dette slags Lillier ere de rette Lillier som *Medici* ville hafue forstandet / saa tijt de udi deris *Præscriptio*ner oc *Compositio*ner tale om Lillier.

E.

Dette slags Lillier hafue en stor Brug oc Nytte udi Læge-Konsten / oc at vi fra Begyndelsen til Enden det med hin anden skal betracte / da er der neppeligen nogen Part udi denne Lilie / som jo hafuer sin Brug med sig / som er Menniskengafnlig oc nyttelig.

Thi de gule Hamre som sidde oc befre paa Klefrene / blifue endoc aff Quinder flitteligen samlede oc tørrede / at de dennem / stødte til Pulver / kand komme udi Lilie-Vand / Kanneel vand eller Vijn / oc siden gifue det de siuglige Quinder ind / paa det at Fødselen som nu er nær kand diß snarere (næst Guds oc en forstandig Jordemoders hielp) befordris oc gaa for sig.

F.

Blomsterne aff disse huide Lillier hafue en middelmaadig Natur oc *Temperament*; Thi saa som *Galenus* lærer / da hafuer den saadan en *Complexion* oc Art / at den lige megit er tynd oc *subt*ijl / tyck oc Jordactig / maadelig vaad eller Vandactig.

G.

Aff dette Blomster blifuer en Olie bered / som skeer *per infusionem*:

No. 121. *sionem*, at mand øser Olien der paa / huilcken er saare bequem til at blødgiøre / *laxere* oc slaggiøre Parterne / oc til at forlindre Smerte oc Pijne.

H. Denne Olie er ligesom Jordemodrenis anden Haand / til huilcken de henflyer / naarsom de til nogen som er i Barns Nød blifue kallede/oc med den smøre de siuglige Quinders lønlige steder / paa det de der aff kand blifue slibberactige oc vijdes ud. Der ere nogle som i steden for denne Olie bruge Gaasefit: Endog baade Mandel-Olie oc den vi her hafue talet om/ere til fornæfnde Brug langt tienligere oc bedre. Huorfore Henrick Smidt ocsaa om denne Olie saaledis dømmer *Pag. 127.* der hand saaledis taler: Denne Olie lener / sacter/ arstil oc bløder alle kaalde Bylders Hefvelse / er oc særdelis god oc nyttelig til Rygbeenenis Lems Pine / som aff Kuld kommen er/ lofvis oc saare aff ærlige

I. Quindfolck oc Jordemodre/ thi at de med hende aabne / lene / sacte/ oc blødgiøre Fødselens Lem/ i Fødselens farlige Tider.

Paa Apoteckene blifuer denne bemelte Olie kaldet Oleum lilinum, crininum, susinum, Paa Danske kalder mand den Huide-Lilliers-Olie.

K. Denne huide Lillie-Urtis Blade / saa som *Dioscorides* lærer/ paalagde / tiene imod Slangers Bid: Naar de blifve sacteligen opsødne/da tiene de til brændte Skader/ oc *Galenus commen*derer oc berømmer dennem imod andre Saar.

Dog er det bedre / efter *Galeni Auctori*teet oc Exempel/ at tage denne Lillie-Urtis Rod/stege den/oc støde den med Rosen-Olie/ oc legge paa brænte Skader.

L. Udi Allmindelighed er det got at vide / at Rødderne aff denne Urt til alle de Legemens Tilfald som skal blødgiøris/ oc sættis til Rødde / er gafnlig / paa huadsomheldst maade oc manere de blifue brugte.

Denne samme Rod blifuer ocsaa tagen til Clystiir / som aff *Medicis* blifuer forskrefne til at blødgiøre Bugen / oc til den sam-

No. 122.

samme Brug blifuer endocsaa denne samme Olie aff *Medicis* udvaldt.

M. Det Vand som aff hulde Lilliers Blomster blifuer *destillerit* / er gandske brugeligt oc kierkommet hos nogle Piger / at de med det / beblandet med nogit lidet Campher / oc Vijnsteen-Olie *destillerit per deliqvium*, kand smincke oc giøre sig glatte oc skiære udi Ansictet / naar de ville gaa til Bryllup.

Men om nogle endnu ville være skiærere oc klarere / saa at der ey skal siunis Ryncker udi Ansictet paa dem / de kand (efter den *Auctoris* Raad som *Dodonæum* hafuer forbedret) berede sig en Smørelse aff denne Urtis Rødder / item beeske Mandelers Olie / at de der til komme nogit huidt Jomfru-Vox / thi der med kand de borttage Rynckerne.

N. Denne samme forbemelte *Auctor* vidner oc lærer ocsaa at denne samme Rod / stegt med Huideløg / stødt tilsammen / oc blandet med rød Vijn-bærme / flyer Barselquinder som hafve mist deris naturlige Farfve / deris rette oc deylige Skickelse igien / om de med den bestryge Ansictet om Aftenen naar de ville gaa i Seng / oc atter igien om Morgenen udtoe Ansictet med Byg-vand. Det Vand som aff Bønne-Blomster er *destillerit* er ocsaa got her til.

Linaria.

Nafnet.

A. Linaria, Vild-Hør / vild Torskemund / Skide-Urt: Paa Tydsk kaldis den: Skeiß-kraut / Harn-Kraut / Flachß-Kraut / Lein-kraut: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den tredie iblant de rancke oc smalbladede slags Vild-Hør som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Linaria vulgaris lutea flore majore, det er: Den gemeene gule Vilde-Hør med store Blomster.

B.

Ud-

No. 122.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt bekommer mangfoldige Stengeler som ere henved tre Fødder høye / trinde oc tynde. Bladene ere ocsaa mange / smale / oc langactige / oc ligne de Blade som Hør hafver. Den hafuer ved Stengelen øfverst i Toppen gule Blomster / huilcke paa den forriste Part ere Torskemunds-Blomster lijge / men med den bagiste ende gaae de ud ligesom en Stiert eller Horn / ligesom Ridderspore- eller oc som den kiøne oc liflig luctendis Indianiske Karsis Blomster. Efter Blomsteret kommer it trindt Hofvit / udi huilcket er sort Frøe. Roden er lang / tynd oc huid.

C.

Pa. 272. No. 122

Figuren er at see: ☞

Steden.

D.

Huad Steden er anlangendis som denne Vrt voxer paa / da er den icke gierne anden end vild Marck / huor den helst voxer oc groer paa de steder som ere sandactige / Høye / oc andre saadanne / huorfore mand dennem ocsaa paa Diger oc Grysfter gierne finder; den blifuer ocsaa indført udi Hafverne.

Kraft oc Brug.

E.

Denne voris Linaria oc Vild-Hør er icke ret megit varm / men at den dog er en ringe ting varmere end den som vel er *tempereret* / siunis nocksom at kunde sluttis der aff / at den er it treffeligt *Medicamentum anodynum*, det er til at forlindre oc stille Pinen / huilcket neppelig nogit andet ofuergaar / til den gyldene Aaris Flods Pine som icke vil flyde / oc dens Vee oc Smerte at stille.

F.

Maaden paa huilcken den skal brugis er denne; Tag en Haand fuld eller to aff denne Vild-Hørs Vrt med sine Blomster oc Blade / oc stød dennem vel sønder / oc kom Suine-Ister der til saa megit som fornøden giøris / smelt oc udkryst det / oc

naar

No. 122.

naar det blifuer kølnet/ da tag Blommen aff it Eg/ oc blande vel der udi/ oc naar du det hafuer blandet/ smør det saa enten paa Bom-Uld eller oc Linskaff aff gammelt Lerrit/ som er vel saa got/ oc leg det der efter bag paa Rumpen huor Pinen er.

G. Ellers saa er det nocksom aff *Medicis Practicis* bekiendt/ at denne Linaria eller Vild-Hør blifuer *commen*deret oc berømmet til at drifue de Vattersottigis Vand; Thi Vandet som aff denne Urt blifuer *destille*rit/ brugis der til/ at mand udi det huer dag eller huer anden dag indgifuer it quintjn Sommer-Hylds-Barck/ (om huilcken vi tilforne *lit.* E. *Pag.* 224. *No.* 74. hafue handlet/ der vi Ebuli Kræfter beskreff) stødt til Pulver/ oc saa indtager/ at mand der efter hefteligen kand pisse.

H. Nogle ere der ocsaa som *commen*dere oc befale at de som hafue ont aff Guulsot skal bruge denne Vild-Hørs Decocto eller Afsød/ oc dricke der aff en temmelig Drick fastendis.

Een deel ville endocsaa at denne samme Urt skal være tienlig oc gafnlig for dennem som fra en høy sted ere nederfaldne/ dersom mand tager oc siuder denne Urt/ oc gifuer den suage samme Afsød ind.

I. Den *Auctor*, som *Dodonæum* hafuer forbedret/ lærer ocsaa herforuden om denne Vild-Hør/ at der neppeligen er nogit bedre til at borttage de Pletter som ere udi Ansictet/ Fregner/ eller andre saadanne ting som vanhelde Ansictet/ end Saften aff denne Urt/ enten for sig selff allene brugt/ eller ocsaa beblandet med Meel som er malet aff Lupiner eller Tyrckiske Kroner/ oc Ansictet der med bestrøget.

Linum, Hør: Paa Tydsk kaldet Flachs: See *lit.* L. *Pag.* 78. *No.* 66. udi den næst foregaaende Part/ oc der skalt du finde dens gandske Beskrifuelse.

Litho-

Lithoſpermum.

Nafnet.

Lithoſpermum, Steen-brecke/ Glinſendis Steen-brecke/ Steen-Hirs: Paa Tydſk kaldis den: Meer-Hirſen/ Stein-Samen: Den blomſtris fra Soelhuerſve indtil Efter-Høſten: Den er den Tredie ſom *Bauhinus* beſkrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Lithoſpermum majus erectum, det er/ Den ſtore oc rancke Steen-brecke.

A.

Vdvortis Skickelſe.

B.

Steen-brecke voxer op i vejret med en Stengel/ ſom ſkiuder ſig ud i mange Greene/ den er trind oc nogit haardactig: Bladene/ ſom den bekommer/ ere nogit bredere oc kortere end den andens ſom kryber/ men de ere huaſſe oc ſortactige. Blomſterne/ſom komme ud ved Stilckene/ jefnſide hos Bladene/ere huidactige: Efter dem kommer Frøet/huilcket naar det blifuer moedt er huidt/ſlet/ glindſende/ hart/ oc nogit større end it Hirs-korn/ oc ligner Perler. Roden gaar dybt neder i Jorden/ er tyck/oc paa den ere der mange Treſler/ oc den varer ofuer om Vinteren/ naar Bladene oc Stilckene gaa ud.

C.

Pa. 273.
No. 123

Figuren er at ſee: ☞

Steden.

Dette ſlags Steen-breck vi her beſkrefuet hafue/ blifuer icke alleniſte undertiden ſat i Hafverne/ men voxer endocſaa vjld paa Marcken/ beſynderligen paa de Steder ſom der tilforn hafuer værit bygt paa/ oc er i grund forderfvit oc ødelagt/ eller oc paa Backer oc Bierge.

D.

Krafft oc Brug.

Deſie urtis Blade hafue huercken værit i brug hos nogen af de

No. 123.

de gamle / icke heller hos nogen aff dennem som nu omstunder lefue/ uden gandske sielden. Men huad Frøet er anlangendis/ huilcket denne Vrt hafuer ofuerflødigt/da vidner *Dioscorides* om det/ at dersom det udi huid Viin blifuer drucket/ da sønderbryder det Steenene oc drifuer Pisset.

E. Det er værdt at mercke oc *observere*, at *Matthiolus* i sine *Commentariis* ofuer *Dioscoridem* lærer / at mand tuende quintijn aff denne Steen-breckis Frøe kand udi Quindemelck indgifue dennem / som hafue strenge Barne-fødseler; thi hand vidner/ at mange som udi vanskelig Barsels-Nød hafue værit bestedde/ere næst Guds hielp ved deñe Lægedom allene hiulpne.

F. Dette samme saa megit som it quintjn indtaget / sigis at bortdrifue Kaaldesiuger / dersom mand nogit førend Siugdommen fatter en an/vil det udi Viin indtage / oc legge sig ned under Klæderne / vel der paa at suede.

Lotus odora & sativa, **Dansk Nardus**: See udi denne samme Part/ *lit*. T. *Pag*. 368. *No*. 218. huor vi Trifolium odoratum ville beskrifue.

Lunaria, **Maaen-Rude**: See udi den næst foregaaende Part *lit*. L. *Pag*. 79. *No*. 67. der finder du hendis gandske Beskrifuelse aff os indført.

Lupinus, **Lupine/ Tyrckiske Krone**: See udi den næst foregaaende Part/ huor vi *Pag*. 80. *No*. 68 den under ne samme Titel oc Bogstaff hafue beskrefvet.

Lupulus.

Nafnet.

A. Lupulus, **Humle/ Stang-Humle**: Den kal-

No. 124. dis paa Tydsk: Hopffen: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer/oc den kaldis aff hannem: Lupulus mas, det er / Hand=Humle: Den sætter sine Knopper ved Mariæ Magdalenæ Dag/ huorfore de gamle Bønder sige:

B. Marie Magdalene/sætter Humle paa Tene.

Vdvortis Skickelse.

Humlens Beskrifvelse her at indføre acte vi gandske wfornøden at være / efterdi en huer her i disse saavel som andre Lande veed den nocksom aff sin udvortis Skickelse at beskrifve; Tilmed ocsaa dyrckis icke andet udi en deel store Hafver paa Landßbyerne end Humle / huorfor ocsaa den største deel veed

C. nocksom huorledis de dermed skal omgaais: Dog alligevel hafver jeg her ladet indføre Figuren / denne voris Danske Vrtebog med den at zire oc beprydе.

Pa. 274. No. 124 Figuren er at see: ☞

Steden.

Efftersom vi Humlens Beskrifvelse hafue forbigaaet / meene vi ingen skulle nogen vijtløftig *Discurs* om Steden/ huor

D. den groer oc voxer / aff os eske eller begiere/ efterdi den nocksom er en huer bekiendt.

Kraft oc Brug.

Denne siunis ey mindre Loff oc Berømmelse værd at være/end Vijn=Stocken med sine Druer oc Vijn; Efterdi den/ med Malt kaaget oc bryaget / fryder eens Hierte ligesom Vijnen/bortfager atskillige Melancholiske Tancker/giør it lystigt oc koratzigt Gemyt/ oc er tusind gange bedre end det kosteligste

E. Hiertensfryd=Vand som paa Apoteckene blifuer *destilleri*t / er kraftiger end mange knipper Klamer=urt / ja mange andre stycker som den kommer aff sted: Thi den ligesom ocsaa Vijnen

Vel

Vel prudentem cantare coëgit.
Et tenerum ridere pedesq; inferre choreis.
Atq; tacenda loqvi, nec idonea dicere dictis.

Det er:

Tuinger den Vjs' at siunge ret frijt/
Den Suag' at lee oc dantze vel tijt;
Oc tale det ey sømmeligt er:
Huad døllis skal aabenbar' en huer.

Men Humle er aff sin Natur varm oc tør / oc derfore med sine Kræfter tiener imod Miltens oc Lefverens Forstoppelser; For huilcken Kraftis skyld vort eget Danske Hummel-Øll/eller ocsaa got Rostocker-Øll (som for alle andre slags fremmed Øll / med all rette bær den Prijs at det kaldis Tydskt-Øll) som er sterckt aff Humle/ kand befrje een fra saadanne Tilfald. G.

Oc fordi at det er befundet Humlen at hafue saadanne Virckninger / da er det Aarsagen / at mand udi *Dispensatorio Augustano* finder en Hummel-Syrup bered / huilcken mand i steden for Syrup aff Jordrøg eller Agermonne kand bruge; Eller oc tuert om igien / disse i steden for Hummel-Syrup.

Herforuden er ocsaa Humle synderlig god til at stille de udvortis Parters oc Lemmers Pijne / huilcket den gemeene Mand saare vel veed / oc derfore / naar nogen Lem er aff Led oc er skadet / eller nogen Lem er forknuset / legge de tijt oc ofte med god oc lyckelig Fremgang denne Humle/som er meget Frøerijg der paa/naar de tilforn aff den med gammelt oc harskt Smør hafue beredt sig ligesom it Epithema: Men jeg hafuer endocsaa *observerit* oc tagit i act / at Humle/saa varm som den aff Brygge-kiedelen er tagen / med Hænderne nogit lidet udkryst/ paa Fødderne lagt / hafuer lindret oc formindsket een fornemme Mands Podals pjne / endog den icke hafuer værit beblandet med Smør / som icke heller bør at brugis imod Podal. H. I.

De som ville være frj fra Fnat oc Kløe / tilmed ocsaa de som aff Lefverens / Miltens oc Krøsens Forstoppelser hafue ont / skal lade sig være *commen*derit Humle-Spjrer / ofte til deris Mad at bruge / naarsomhelst de om Foraaret blifue kaagede / oc nogit Olie / Edicke oc Salt derpaa gifuet; Vdi huis sted mand ocsaa Saften aff Humle udkryst oc kaaget / kand gifue den gemeene Mand ind.

K.

Denne samme Saft *commen*deris ocsaa dennem som ere Guulsottige; Ja den endocsaa raa / aff nogle befalis dennem at bruge som Ørene rinde paa / oc ere ligesom fulde med Rødde / at de lade Saften som er udkryst / komme der udi.

Der ere ocsaa nogle som ville oc meene / at *pulveri*seret Hummel-Frøe / saa megit som it halft quintin drucket / skal kunde døde huis Orme der ere udi Lifuet.

L.

Den gemene Mand oc Quinderne udi Spanien / (saa som *Clusius* vidner) berede sig it Decoctum oc Affød aff Humle-Rødder / ved huilcket / naar det ret oc tilbørligen er bleffven indtaget / er fornummet oc befundet mange at være komne tilpas / som aff *Alopecia* hafue haft ont / det er de som Haaret er løbet eller faldet aff / efterat de tilforn med Frantzoser hafue været befengde eller besmittede / oc det kand skee / dersom de velbeligen der paa suede.

Lysimachia.

A.

Nafnet.

Lysimachia, Fredløs / Bastart / Oue-Vrt: Paa Tydsk kaldis den: Weiderich: Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Lysimachia lutea major, qvæ Dioscoridis, det er: Den store gule ocsaa Dioscoridis Fredløs.

Vdvortis Skickelse.

Denne rette Fredløs er Quistactig/ oc skiuder sig op i veyret med sine Stengeler som ere rette/ mestendeelen trinde oc nogit kantede/knæactige/huilcke ere to eller tre Fødder høye/ fra huert Led eller Knæ gaae tre eller fire langactige oc smalle Blade/ som ligne Pijle-Blade/ oc ere aldelis intet kærfvede paa Siderne. Blomsterne voxe ud i Toppen paa Grenene/ Farfven som de hafue er guul. Efter dennem komme smaa oc trinde Frø/ som ere ligesom Coriander-Frøe. Roden er tynd/ gaar paa skack i Jorden/ oc skiuder mangesteds Grøde oc Vext fra sig. B.

Figuren er at see: ☞ Pa. 275. No. 125

Steden.

Denne Vrt blifuer icke alleniste aff store Herrers Vrtegaards-Mænd dyrcket udi Hafverne/ men mand finder den endocsaa paa Marcken huor vedskactige oc fuctige Steder ere/ oc gemeenligen findis den at voxe hos Miød-Vrt. C.

Kraft oc Brug.

Botanographi oc Vrters beskrifuere holde vel denne Vrt gemeenligen for at være den selfsamme Lysimachia huilcken *Dioscorides*, *Galenus* oc andre rose/ oc sige den først at være funden aff den Konge *Lysimacho*; Dog alligevel er den icke ret megit gemeen oc i Brug paa Apoteckene/ ja mange Apotecke findis/ paa huilcke den icke eengang er fal. D.

Men det er vist/ at den høieligen aff dennem som om Vrters Kræfter hafue skrefvit *commen*deris oc berømmis til det Blod at giøre tyckt/ som er alt for megit tyndt; Thi *Galenus* hafuer lærdt om den/ at den hafuer en treffelig Kraft til at *astringere* oc binde. E.

Herfore *commen*derer fornæfnte *Galenus* saavel som ocsaa *Dioscorides* dennem/ som spytte Blod/ Saften aff denne Fredløsis Blade.

Disse samme forbemelte *Auctores* ville / at Blodet ved denne Vrtis hielp kand stillis / naar nogens Næse bløer / dersom mand enten aff Vrten vil giøre en Vege oc stoppe op i Næsen/ eller ocsaa komme hendis Saft der i.

F. Dersom den blifuer bered som en Told / da *commende*ris oc berømmis den imod Tidernes slemme oc store Blodflod at stille.

Nogle ere der som lære / at dersom mand vil berede en Lud aff den / oc der udi flitteligen to Kroppen / da døde Gnidder / Lopper oc Luus.

Dersom Stilckene aff denne Vrt blifue lagde udi Lud/ oc mand med den vil to Hofvedet / da icke alleniste fæster den Haaret som vil løbe aff / men den endocsaa med det samme giør Haaret smuck guult.

G. Dette maa være sagt om den rette Fredløs / til huilcken mange w-ecte oc falske Lysimachiæ henføris oc regnis / huilcke alle her at opregne oc beskrifue / vilde blifue alt for langt / ja icke alleniste besuærligt / men er endocsaa imod voris Forsæt / dog aff dennem alle ville vi udvælle oc beskrifue en / nemlig den som kaldis Lysimachia cœrulea Galericulata, *vel* Gratiola cœrulea.

Lysimachia Galericulata.

Nafnet.

A. Lysimachia Galericulata, Blaa Stiern-Vrt/Feber-urt/liden Fredløs: Den kaldis paa Tydsk: Feber-Kraut: Den blomstris fra midt om Sommeren / til hen imod Høsten: Den er den tredie Fredløs som icke hafver Ax eller Vipper / iblant dem som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Lysimachia cœrulea Galericulata,

lata, *vel* Gratiola cœrulea, det er/ Den blaa hielmactig Fredles/ eller Blaa Guds Naade. No. 126

Vdvortis Skickelse.

Denne blaa Stiern-Vrtis Stengeler ere kantede/ oc fulde med Knæer oc Led/ oc de hafue ofte Greene/ men undertiden hafue de dennem intet. Bladene/ som de hafue/ ere langactig brede oc spitze ud til enden/ fra huert Knæ gaa der tuende Blomster/ huilcke icke sidde tuert for hin anden/ men paa den samme side hos huer andre/ de ere blaa/ oc med deris Skickelse ligne Blinde-Nellers-Blomster/ dog mindre. Roden/ som den hafver/ er Trefvelactig. B.

Figuren er at see: ☞ Pa.276. No.126

Steden.

Denne Vrt voxer gierne paa vaade oc fuctige Steder/ ved Søer oc Fiske-Parcke/ den lader sig ocsaa tijt finde huor Broer ere ofuer Vandet/ oc det imellem Trævercket. C.

Kraft oc Brug.

Huad Kraft oc Virckninger denne Vrt monne hafue/ kand nocksom sluttis oc eftertænckis/ naar mand paa hendis Tydske Nafn Feber-Kraut/ oc Latinske Tertianaria, gifuer act/ thi de begge hafue henseelse til Kaalden/ huilcken denne Vrt ocsaa er tienlig imod: Huo derfore aff den gemeene Mand/ som ligger siug aff den Kaalde/ oc fornemmeligen aff huer anden Dags Kaalde/ de kand (efter *Tabernæmontani* foregaaende Exempel) berede sig it Decoctum eller Affsød aff denne Feber-Vrt/ at de der med kand fordrifue den: Men huo som Formue oc Efne hafuer til kiøbe andre *Medicamenter*/ de neppeligen forbruge denne/ thi hendis Smag er mectig beest. D.

Pa. 277.
No. 127.

(M.)

Majorana.

Nafnet.

A. Majorana, Meyran: Paa Tydsk kaldis den: Majoran/ Mejran: Den kommer frem / oc er grønnist udi de Maaneder som om Sommeren indfalder: Den er den Femte som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Majorana vulgaris, det er: Den gemeene Meyran.

Vdvortis Skickelse.

B. Meyran er en law oc quistactig Vext / huidactig / oc gandske vel luctendis / den er hen ved halfanden spand høy eller en Fod / den hafuer nogle smaa Stilcker oc Quiste / med huilcke den skiuder sig ud i Grene: Ved dennem voxe der smaa Blade / huilcke ere paa det næste trinde / bløde oc huidactige / Vdi Toppen ere der nogle smaa huide Blomster / huilcke komme ud aff nogle Vipper eller Hofveder / som ligne dennem der komme ud paa den Tost / som kaldis Origanum Heracleo-
C. ticum, thi de ere smaa / langactige / oc ligesom sæt sammen aff Skiel. Rødderne / som den hafuer ere tynde / undertiden findis den større / undertiden mindre / oc undertiden tyndere oc meere luctendis.

Pa. 277. No. 127. Figuren er at see: ☞

Steden.

Vi ville icke vijtløfteligen tale om / huad for en sted denne D. Meyran vil hafue at groe paa; thi det er vist / at den ickun udi Hafver voxer / huor den Aarligen blifuer saaet.

Krafft oc Brug.

Denne Vrt er en saare gemeen oc vel bekiendt Vrt / huis

Tem-

Temperament oc *Complexion* er varm oc tør udi den anden Grad; oc om der ere nogle Vrter til som styrcke Hofvedet/ da maa jo denne holdis iblant andre for den beste.

Den Conserva som aff dem paa Apoteckene blifuer be- red/ om mand dagligen aff den vil indtage/ stiller Catarrher oc Kuldsiuger. E.

Denne samme er ocsaa saare god for Mafven/ efterdi at den treffeligen kand forvarme oc stercke den/ oc der med befrje en fra mange slags Siugdomme.

Sebicius som *Hier:* Bock hafuer forbedret/ befaler/ at mand skal formenge Mejrans-Pulver med Befvergel/ oc gifue den- nem ind/ udi Hippocras-Viin/ som aff Colicâ hafue ont.

Vist oc vitterligt er det ocsaa for alle/ at der giøris Tol- de oc Pessaria aff denne Vrt/ til at fremlocke Tiderne med. Men fordi at Quinderne sielden ville bruge dette *Medicament* oc Lægedom/ da er det meere gafnligt/ at de tage oc komme den- nem udi Fodevand/ naarsom at Tiderne deris Naturlige for- nøden Verck icke kand forrette. F.

Dersom Saften aff Meyran blifuer dryppet udi Øre- ne/ da stiller den/ den Susurrum oc Sang som er i dennem.

Dersom det sig saaledis kunde hende oc begifue/ at en bleff stum/ oc ey kunde tale/ eller ocsaa aff den fallende Siuge fick ont oc bleff angreben/ da var det gafnligt/ at mand kom den samme strax paa den siugis Tunge/ oc der til lagde nogit lidet Befvergel/ Pebber/ eller andet saadant. G.

Det Vand som aff Meyran blifuer *destilleri*t/ dersom mand udi steden for it Errhino bruger/ at mand først tager Munden fuld med andet gemeent reent Vand/ oc drager saa dette op i Næsen/ da er det it got Raad for *Catarrh:* oc Snue; thi den flyder hefteligen der efter/ besynderligen om nogit aff Saften/ som aff røde Beder blifuer udkrystet/ der med blifuer beblandet/ oc siden udi Næsen opdragen: Oc er det vel it rin- H.

ge oc it slet Raad/men dog ingenlunde at foracte / thi jeg haf-
ver med det selfsamme lindret mangen eens store Hofvitverck /
som icke for mange andre kostelige *Medicamen*ter hafuer villet
bortvijge.

Vrten i sig selff bruger mand/at mand kommer der til no-
I. git Ambra, oc andre slags som tiene til Hofvedet/ saa som Li-
lie-Conval-blomster / nogit aff Bertrams Rødder / Tobacks-
Vrt/ oc Cubeber/ oc berede der aff it Nyse-Toback.

Balsam efter Apotecker-Konsten aff Meyran beredt /
kaldet Meyran-Balsam/ bruger mand til at smøre Næsebore-
ne med/ oc midt i Panden/ oc det er icke at sige huor got oc tien-
ligt det er til at fordrifue Catarrh: Mand pleyer ocsaa udi det
samme Tilfald oc andre Hofvedens kaalde *Affect*er med forbe-
melte Meyran-Balsam at smøre Nacken oc Tindingerne.

K. For det sidste saa er der oc it andet slags Meyran / som
mand ellers kalder Amaracum eller Majoranam tenuifoli-
am, det er/Smal-bladet Meyran / huis *distille*rede Olie med
Løbe aff en Hare / oc der til nogit lidet Deßmer-kommen / be-
blandet/ meenis at være it synderligt forborget Raad til at for-
skaffe det saa/ at de u-fructsommelige Quinder kand blifue
glade Barne-Mødre.

Malus Medica.

Nafnet.

Malus Citria, Citrone-Træ / Citron-Ebbel-
A. Træ: Paa Tydsk kaldis det: Citronen-Baum: Det
paa atskillige Aarsens Tijder / ligesom oc Limoner oc Pome-
rantzer / udi Jtalien / Franckerige oc Spanien blomstris / oc
bær sine Eble oc Fruct. Det er det allerførste slags Citrone-
Træ/som *Bauhinus* beskrifuer/oc det aff hañem blifuer kaldet:
Malus Medica, det er: Det Ebel-Træ fra Medien
indført. Vd-

Vdvortis Skickelse.

Dette Citron-Ebel-Træ er icke ret stort: Dets Grene ere seye oc bøyelige/ oc hafue en grøn Barck/ oc nogle smaa Pige/ dog ere de icke mangfoldige. Bladene/ som det hafuer/ ere langactige brede/ slette/ skinnendis/ vel luctendis/ oc ere Laurbær-Træis-Blade icke v-lijge. Blomsterne/ som det bekommer/ ere nogit purpuractige/ Klefrene/ som sidde inden i Blomstrene/ ere tynde oc Haaractige. Fructen er langactig/ oc tijt oc ofte større end de gemeene Augurcker/ undertiden mindre/ oc med sin Storlighed ey megit ofvergaar Limoner. Skalen/ som den hafuer/ er tyck med en bleeg-guul-farfve/ oc hafuer nogle smaa Knuder paa sig/ huilcke giør den v-jefn. Lucten som den gifuer fra sig er ypperlig liflig. Vnder Skalen er en haard tyck oc huid Hinde/ huilcken smager Krydderjactig/ men dog ickun gandske lidet/ thi den huercken er skarp icke heller suur/ men fast saadan/ at mand den icke vel kand smage: Den inderste Marfve eller *Pulpa* er vel icke ret megen/ men dog fuld aff en suur Saft/ udi denne ere Kierner/ huilcke ere nogit større oc tyckere end Bygkorne: Hinden som de hafue er haard/ men Kiernen er huid oc beesk.

B.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 278. No. 128

Steden.

Hvad sig Steden som dette Træ voxer paa belanger/ da er det uden tuifl en huer vel vitterligt/ at det (saavel som Limone- Granat- oc Pomerantz-Eble-Træ) skal søgis udi store Herrers Hafver alleeniste; Thi det oc saadanne andre Træer skal med allerstørste Flid aff Vrtegaardßmændene bevaris.

Malus Limonia.

E.

Naffnet.

Malus Limonia, Limon-Eble-Træ/ Limone-

No. 129 Træ: Paa Tydsk kaldis det: Limonen-baum: Det er det allerførste Malus Limonia som *Bauhinus* beskrifuer/ oc det kaldis aff hannem: Malus Limonia acida, det er/ Det Sure-Limon-Eble-Træ.

F.

Vdvortis Skickelse.

Til Citron-Eble-Træ henføris ocsaa Limon-Eble-Træer/ huis Bul er lige saa stor som det forrigis/ Grenene som det hafuer ere grønne oc pigactige: Det hafuer lige saa store Blade som det forrige: Blomsterne som det hafuer/ere huide/men icke saa vel luctendis som Pomerantz-Eblis: Fructen oc Eblene som det bekommer ere langactige oc tycke/ men mindre end Citron-Eble. Skalen er guul/ beeskactig/ oc vel luctendis/ men tynd. Det som sidder inden paa Skalen/ er gandske lidet oc huidt: Men den hafuer en ofuerflødig *Medullam* eller Marfve. Saften som den hafuer/ er ofuerflødigere end udi Citronerne at finde/ saa at den løber ofuer oc rinder ud naar mand det skær i to/ den samme er ocsaa suuractigere. Kiernerne/ som det hafuer/ ere ligesom Citroners Kierner/ huilcke ocsaa ere lige saa megit beeske.

G.

H.

Pa. 279. Figuren er at see: ☞
No. 129

Steden.

Her er intet andet at sige om Steden som Limone-Træer voxe paa her hos os/ end det som vi tilforne om Citron-Eble-Træers Sted hafue sagt.

Kraft oc Brug.

I. Den Orden som vi holde oc efterfølge/ saavel som ocsaa det Løfte som vi udi næst foregaaende Part giort hafue/ der vi handlede om Eblene/ holder os til at vi nu her paa denne Sted skal tale om huad Kræfter disse Citron- oc Limon-Ebler hafve/

ve/ huilcke endog de vel sielden hos os blomstris / megit mindre med moen Fruct fremkomme / saa blifue de dog udi stor menge fra Spanien oc Franckerige paa Skibe hjd indførde/ saa at en huer icke alleniste kiender dem / men endoc uden tuifl forventer at vi om deris Kræfter nogit skal tale/ huorfore os siunis/ at vi med rette icke kand forbigaa deris Historie / efterdi den gemeene Mand pleye neppelig eller sielden kunde giøre Forskiel imellem Citron- oc Limon-Ebler / w-anseet at de/ baade huad storligheden er anlangendis/saa ocsaa huad Smagen oc andre deris Omstendigheder sig belanger / ere atskillige fra hin anden: W-anseet ocsaa at det er en vedtagen Skick i de Provintzier udi *Europâ*, huor de icke aff sig selff groe vjlde paa Marcken / at mand i steden for Citroner (huilcke icke ere ret mangfoldige her at see) tijt oc ofte bruger Limoner.

K.

Der ere nogle *Botanographi* oc Vrters beskrifuere / som sige oc forsuare / at Limon- oc Pomerantz-Eble ere ickun ved flittig Dyrckelse oc Poden paafundne / men Citron-Eble allene at hafue været de gamle *Medicis* bekiendt/aff sig selff oc uden Konst at være opkomne.

L.

Men vi ville gaa all saadan *Discurs* forbj / oc (at vi med *Galeno* skal tale) lære huad for Natur oc *Complexion* at Citroner hafue/ oc huad for Nytte oc Gafn mand aff dem kand bekomme/ oc andet saadant opsøge oc randsage efter. Men dog dersom nogen hafuer lyst til saadant at vide / de kand læse den Epistel oc Breff/som *Monardus* hafuer skrefuit til *Quadram Archichirurgum* udi Spanien / huilcken Epistel *Clusius* hafver lagt til sine Skrifter/oc aff Spansk paa Latin udsat.

M.

Men det er nock vitterligt / at Citron-Eble hafue atskillige Parter/ oc ere derfore atskillige i deris Kræfter; Thi den yderste Skal smager efter Krydderj / oc tørrer udi den anden Grad maadeligen oc hielper til at fordøye: Den inderste deel eller *Pulpa* er kaald oc suur/ saa at Edicke i sig selff/ naar der udi

N.

No. 129. den kommer stycker skaarne aff denne / blifuer io surere oc surere: Men den tredie deel/ som sidder imellem Marfven oc Skalen inden i / er ingenlunde tienlig til at æde / enddog mand hos *Galenum* hafuer vis Kiendetegn der paa / at de som udi gamle Dage lefde hafue ædt den. Nu omstunder blifuer det med Skalen enten med Sucker indsyltet / eller oc udi det samme aff Sucker-bagerne baget/ huor om mand kand læse *Dodonæum*.

O.

Huad sig Kiernerne eller Frøet belanger / da hafue de foruden nogen modsigelse for deris beeske Smag skyld den Kraft/ at de rømme/ iskære/ tyndgiøre/ fordøye / oc afviske/ saa de ofvergaa dennem som ere *temperere*rede udi den anden Grad. Men disse ere Citron-Eblenis aabenbare *Qvalite*ter / oc de som aff dennem flyde ere deris Virckninger oc *Effect*er.

P.

Men herforuden saa staa de med alle deris Kræfter Forgift imod/ huilcket en deel ville tilskrifue dets Kierne eller Frøe/ en deel Marfven/ en deel heller Skalen/ oc en deel (huilcket oc saa er det rettiste) Fructen med alle sine Parter det ville hafue tilegnet: Thi det nocksom er vitterligt oc aabenbare aff den Historie/ som *Athenæus* megit herligen fortæller / huilcken er paa det næste aff hannem udsæt saaledis: Det hende sig engang/ at nogle Mißdedere vare dømte fra deris Lijff / oc efter de Egyptiske aff Øfrigheden udgifne Lowe / skulle kastis for Otter-Slanger; Paa det da/ at de efter Lowen kunde for deris begangne Forseelse oc Skielmstycke deris tilbørlige Straff lide oc udstaa/ da bleff befalet/ at mand skulle gifue dennem hen til bemelte forgiftige Orme / at de dennem til Roff oc Spijse kunde være. Men førend at de komme til bemelte Platz oc Sted huor de for deris Mißgierning skulle lide/ see / da træder der en Kroerske frem / som hafde Medynck ofuer disse arme Fanger / oc derfore vilde bevise dennem en ringe Barmhiertighed/ førend de skulle døe / gaff dennem derfore uden nogen Eftertænckning nogle Citroner/ huilcke de toge oc aade/ icke langt

Q.

R.

der

der efter blefue de kastede for forbemelte grume oc vilde Diur / oc aff Otter-Slangerne hefteligen bleff bidte/oc fant dog ingen Smerte eller Pijne. Da begynte Øfversten at tuile / tilspurde Soldaten som hafde Vact ofuer dennem / om de hafde ædt eller drucket nogit/ da fick hand Kundskab der om / at dennem udi Eenfoldighed var gifuen Citron-Ebler. Om anden Dagen befaler hand at mand skal gifue den eene en Citrone/ oc den anden ingen: Der det saa skeede / befandt den/ som hafde ædt Citronen/ sig ingen Smerte/ oc var gandske u-skadt/men den anden/ som intet hafde bekommet/bleff strax død/der hand bleff stucken. Huilcket / der det med mange saaledis var prøfuet oc tijt forsøgt / er omsider befundet / at den imod all dødelig oc skadelig Forgift er it vist oc got Raad/som strax hielper.

R.

Det er ocsaa vist / at Skalen / den inderste *Pulpa* eller Marfve oc Kiernerne udi atskillige Tilfald/ som slaer sig til giftige oc farlige Siugdomme / aff *Medicis* endnu Dag fra Dag blifuer brugt. Dog blifuer huer aff dennem særdelis paa sin Maneer brugt: *Pulpa* eller den inderste Marfve hafuer en stor Virckning / naar Mafven oc Hiertet ere forsueckede/ aff den store Hitzighed som aff Kaaldesiugen er foraarsaget.

S.

Den er oc ofvermaade god imod Skørbug / baade naar mand æder den / saa ocsaa naar mand med den bestryger Lemmerne: Oc er dette det beste oc fornemste Raad oc Middel / som de Baadßfolck der seygle paa Ost- oc Vest-Indien bruge kand.

T.

Skalen som blifuer sactelig afskrabet/oc blødet udi Vijn/ er it ofvermaade got Raad imod Besuimelse/naar de strax paa Timen indgifue dennem som ere besuimede en skee fuld eller to der aff / thi de ickun ved Lucten alleene pleye at komme til pas igien.

V.

Men huor megit at Frøet tiener til Børn som hafue ont aff Orm oc Vrid udi Lijfuet / veed mesten en huer huußgeraa-

No.129. dig Moder / som dette Frøe sine Børn for forbemelte Vrid oc Orme i Lifvet veed at indgifue.

Paa Apoteckene blifue Aarligen heele Limoner oc Citroner forvarede / som udi Spanien oc Franckerige ved Søkanten blifue indsyltede udi Lage: Aff de ferske tage ocsaa en deel Skalen oc sylte den/oc aff en deel udkryste de Saften/aff huilcken de en suur Citron-Sirup vide at berede. Men Lagen/udi huilcken Citronerne ere nedsyltede / er ofuermaade god imod Tandgierdenis forraadnelse som kommer aff Skørbug/ at mand skyller oc toer Munden der med: Men Tænderne blifve sorte der efter.

X.

Naarsomhelst at *Chymici* ville *solvere* oc smelte Perler/ da tage de/ i steden for Edicke/Limone-Saft/oc smelte dennem der udi.

Y.

Med denne samme Saft pleye ocsaa fornemme Quinder deris Duge oc andre Linklæder at besmøre/ naar de aff Bleck / Kirsebær-Saft eller andet saadant blifue plettede oc smittede: Oc siden brede de dem ud / oc holde nogle tænde suofvelsticker der nedenunder / oc dersom Pletterne icke ere alt for gamle / da gaa de endeligen bort ved denne Konst.

Z.

Apoteckerne berede aff dennem oc andre flere *speciebus* en Smørelse / som kaldis Ungventum Citrinum, huilcken er ofuermaade god for Skab oc Kløe.

De samme berede sig ocsaa en Olie aff Limone-Skale / huilcken med Sucker beblandet/blifuer kaldet Essentia Citri, (jeg hafuer engang paamindt / at Citroner oc Limoner blifue aff den gemeene Mand *confunde*rede med huer andre) huilcken er god for mange slags Siugdomme/ men fornemmeligen blifuer Hiertet der ved forfrisket.

Aa.

Disse samme Citrone-Skaler tage endocsaa en deel udi fornemme Gieste-Herberge oc siude dennem i it Kar til den Brug giort / eller ocsaa komme dennem paa Ilden i it Fyrfad

udi Vinterstuerne / naar de dennem tilforne udi Rosen-Vand No. 130.
hafue udblødt / paa det at de fremmede som der gieste ind / kand sig med saadan en liflig Luct / som de gifue fra sig / *recreêre* oc forfriske / men dersom mand endda vil komme Muscateblommer oc nogle faa Indianske Neglicker der til / da gifuer det endda en lifligere oc sødere Luct fra sig / Men dette er gandske gemeent for Quinderne her i Landet / oc komme de endocsaa enten dette selfsamme / eller oc en anden lige saadan *Mixtur* paa deris Kackel-Ofne. Bb.

For det Sidste / ere endocsaa Bladene som voxe paa disse Træer / udi nogle Riger oc Lande huußraadige Quinder kierkomne / thi de med dennem / saavel som Laurbær-Blade oc Enebær / kand krydde deris Mad / / oc for denne Aarsags skyld ere der ocsaa de / som tage de unge oc nyskutte Quiste som aff Kiernerne ere opkomne / oc komme udi Posteyer. Cc.

Malus punica.

Nafnet.

Malus punica, Granat-Eble-Træ / Granat-Træ: Paa Tydsk kaldis det: Granat-Apffel-Baum: Det er det allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc det kaldis aff hannem: Malus punica sativa, det er / Tam Granat-Eble-Træ. A.

Vdvortis Skickelse.

Granat-Eble-Træ (saa at sige) er ickun en liden Ympe / Den skiuder nogle smaa tynde Grene / som ere stickendis for nogle faa oc smaa Pige som paa dennem sidde. Bladene ere ickun smaa oc ere lige som Porsis Blade / oc sidde paa nogle rødactige Stilcke. Blomsterne komme ud ved Grenene / oc ere saavel uden paa / som inden i / med deris Klefre / skiøn rød- B.

 pur-

No. 130 purpur-farfvede. Knoppen som Blomsteret sidder paa / er langactig / bredist paa den forriste Part / den aabner sig udi fius (thi saa mange Blade hafuer den ocsaa) smaa Sprecker / Den er større end Hasel-Urtis Blomster / huis nederste deel blifuer

C. til Fructen eller til it stort Eble / den øfverste deel som er Tand-actig / blifuer med Klefrene siddendis i Eblet som er trindt / til en Zirat paa dennem. Skalen som dette Eble hafuer / er haard oc ligesom Træactig / uden til hafuer den en mørck oc ligesom skinden Purpur-farfve / inden til er den guul / udi den er der langactige smaa Bær / huilcke / naar de blifue moene / hafue en skiøn rød Farfve / de hafve en heel hob Saft / oc udi huert er der it Korn eller Frø / lignendis det som er udi it Vijndrue-Bær.

D. Disse Eble hafue en stor Forandring / huad Smagen er anlangendis; thi en deel aff disse Granat-Bær / med huilcke Eblene ere opfylte / ere søde / en deel sure / oc en deel Vijn-mørske / oc hafue en Smag ligesom midt imellem den søde oc den sure Smag.

Pa. 280. Figuren er at see: ☞

No. 130

Steden.

E. Her er intet andet at lære oc sige om Steden som disse Granat-Eble Træ voxe paa / end det som om Citronerne oc Limonerne er lærdt / derfore ville vi icke heller denne Bogs flittige Læsere videre der med opholde.

Kraft oc Brug.

Aff dette samme Granat-Eble-Træ tager mand Fructen / thi det andet som kaldis Sylvestris eller det Vilde / er ingenlunde Fructbar. Dette Træis Blade ere vel icke saa vel

F. luctendis som Citrone- eller Limone-Træers-Blade / dog alligevel er Fructen oc Blomsterne lige saa nyttig som de forrigis.

Thi vi neppeligen her paa denne sted i Pennen eller udi Trycken kand befatte / huor megit / baade det vilde Granate-

Træis

Træis Blomster/ som paa Apoteckene kaldis Balaustia; eller oc de samme Granat-Eble-Træers Blomster / huilcke blifue kallede Cytini; eller oc Skalen som sidder om Fructen / huilcken mand pleyer at kalde Mali-coria, Sidia, Psidia; eller oc det inderste udi Eblet eller Marfven / huilcken mand kalder Grana Mali granati, udi atskillige Legemens Suagheder ere tienlige oc gode/ naarsomhelst det giøris fornøden at binde/ tyckgiøre/ eller at styrckne.

No. 130

G.

Oc Huem er der som icke vel veed at Granat-Eblis-Saft er it Alexipharmacon, oc ofuer maade got Raad for Hiertet oc Mafven/ huilcke det *corroborer*er oc styrcker udi heftige oc slemme smitsomme Siugdomme?

Herfore bruger mand Saften eller Syrup aff Granate-Eble / saa som det der saare megit styrcker Hiertet / imod Blodsot / slemme oc smitsomme Febrer oc Kaalde-Siuger/ Meßlinge / oc Børne-Pocker.

H.

Derforuden lærer ocsaa *Sebicius*, oc udi særdelißhed *commen*derer oc berømmer Saften eller Granat-Eble-Vijn imod Blodsot / besynderlig dersom gloendis Jern eller Staal blifuer slukt der udi.

Om saa er at mand denne Saft eller Syrup med Veybreds Essentiâ beblander/ oc udi Hyrdetaskis-Vand den *dissolver*er / da er den god for dennem som spøtte Blod.

I.

Dersom Næsen eller ocsaa andre Parter oc Lemmer paa Legemet bløer / da lærer forbemelte *Auctor Sebicius*, at mand kand tage Granat-Eble-skal / Victril oc Alluun / oc alle med hin anden udi lige Parter beblande / til Pulver støde / oc siden komme det udi Næsen / eller de andre Parter som bløde.

Naarsomhelst at Suelget udi Halsen er med Hitzighed befængt / oc Drøbelen er falden; item naar Tænderee ere løse/ da skal mand siude Granat-Eble-skalen / oc nogle røde Roser i Feae-blades-Vand / eller oc i det Vand som Smiddene hafve

K.

No. 131. ve sluckt de gloende Jern / oc skylle oc to Munden oc Halsen der med / saa blifue de de hiulpne.

Malus Aurantia.

Nafnet.

A. Malus Aurantia, Pomerantz-Træ / Pomerantz-Eble-træ: Det kaldis paa Tydsk: Pomerantzen-Baum: Det er det første som *Bauhinus* beskrifuer / oc det kaldis aff hannem: Malus Aurantia major, det er: Det store Pomerantz-Træ.

Vdvortis Skickelse.

B. Pomerantz-Træer / som før er meldet / hører til Limone- oc Citrone-Træer / huilcke det med sin Storhed oc Blade ligner / men det Forskiel er der dog paa dennem / at Pomerantz-Træers-Blomster ere gandske megit vel luctendis / oc deris Blade ere ocsaa tijt oc ofte større. Videre Træit i sig selff at beskrifue / giøris ey fornøden / men huad Eblene oc Fructen sig belanger / som voxe paa dette slags Træer / da veed fast en huer at de ere trinde som en Bold / oc mindre end Limoner. Skalen

C. som de hafue er høy-Guld-guul-farfvet / er luctendis / oc det allerydcrste paa den er beeskt / nogit huast / oc ligesom runcket / undertiden er den tyckere oc undertiden tyndere / men dog altijd tyckere end Limoners Skal. Næst ved den sidder nogen huid / blød oc suompactig Materie / som er saa got som det vare dets anden Hinde: Den allerinderste Deel / Marfve eller *Pulpa*, er ofverflødig rijg paa Saft / oc hafuer nogle Kierner oc Frøe i

D. sig / huilcke ere mindre end Citroners / ellers paa Skickelsen / Farfven oc Smagen dennem lige / Saften er nu sød / nu suur / nu der midt imellem oc hafuer en Vijnmørsk Smag.

Pa. 281. No. 131 Figuren er at see: ☞

Ste-

Steden.

Huor Pomerantz-Træer voxe / der om hafue vi udi Citrone-Træis Historie handlet.

Kraft oc Brug.

Maa vel skee at denne Bogs flittige Læser / forundrer sig der ofuer huorledis det kommer / at vi icke først hafue handlet om Pomerantze-Træer / oc dernæst om de andre / saa som at Ordenen vel siunis aff os at udkræfue oc fordre. Men Aarsagen huorfore vi saadant hafue giort er denne / at en deel (som sagt er udi Citrone-Træis Historie) ville sige / Pomerantz-Træer icke aff Naturen at være først fremkomne / men ickun ved deris Konst / som arteligen hafue vist dem at pode; Oc bør derfore Naturens Verck at actis høyre / oc gaa for Konsten. E.

Det er vel ingen u-vitterligt / at Fructen aff Pomerantz-Træer ere endeel ret søde / endeel sødactige / endeel Viinmørske / oc endeel suure. Men her hos er det dog at mercke / at de Viinmørske oc suure ere langt bedre end de søde / huilcke dog enten de ere Viinmørske eller sure / skal de actis langt ringere end enten Citroner / Limoner eller Granat-Eble / huilcke mand ocsaa neppeligen *commender*er dennem som siuge ere / uden naar de andre slaa feyl / oc mand dennem icke hafuer eller bekomme kand / thi ellers blifue de neppelig til nogen Fornødenhed brugte men ickun til Vellyst allene: Dog alligevel roser *Guilielmus Piso*, som hafuer skrefuit *de Medicinâ Brasiliensi*, Pomerantz saa høyt som Limoner / Citroner / oc Granat-Eble / om de blifue fortærede fastendis / naar det er allerhedist om Sommeren; oc siger at de skal være megit gode oc gafnlige for Lefveren / huor aff dette Ordsprock er kommet: Non intrat ædes Medicus, in qvarum vestibulo, crebri Aurantiorum cortices manè conspiciuntur. F. G. H.

Aff Blomstrene blifuer Vand *destiller*it / huilcket paa

No. 131. Apoteckene kaldis Aqva Naphæ, det er/ Pomerantz-Vand som er ofuer maade velluctendis oc kosteligt/ oc kommer allenisste til store Herrers oc Potentaters Gafn oc Brug.

I. De samme Blomster/ med Sucker indsyltede/ blifue ocsaa fra Spanien oc Franckerige hijd paa voris Apotecke indførde/ huilcke *Medici* der efter paa Apoteckene lade beblande oc formenge med nogle Conserver som tiene til Hiertet at styrcke udi Pestis Tijd/ for de Rige som hafue Formue/ oc kand betale *Medicament*er.

K. Nu ville vi ocsaa tale om de *Medicament*er oc Lægedomme/ som aff Frucken selff blifue beredde. Først blifuer aff Skalen bered en Olie/ som er synderlig god imod Colicam passionem, om mand dricker tre/ fire eller fem Draaber der aff udi varmt Vijn: Herforuden blifuer den ocsaa brugt paa Apoteckene/ at mand giør en Pomerantz-Balsam der aff.

Det er nocksom alle oc den gemeene Mand vitterligt/ at Skalene aff Pomerantz *commen*deris oc berømmis imod Mafvens Opblæselse oc Veir udi Lifvet.

L. Om saa er at nogen aff Kaaldepis hafuer ont/ hand tage saa megit som it halft eller heelt quintin aff Pomerantz-Skale fijnt oc gandske smaa *pulveri*serit ind/ oc det enten udi Kørfvel- eller udi Persillie-Vand/ saa drifuer det strax.

*Camerarius commen*derer oc berømmer dette samme Pulver/ med Honning oc Allun beblandet/ imod de Aphthas oc Torsk som Børnene hafue ont aff: Men andre i steden for dette Vand *commen*dere oc berømme Saften aff Granat-Eble til forbemelte Brug.

M. Det Aqvavit, som aff Pomerantz-Skale blifuer giort/ holdis aff alle for at være ligesom en *Panacea* oc almindelig Lægedom til dennem som aff Steen/ Colica, Veir udi Lijfvet oc Trangbrystighed hafue ont oc pijnis.

Dersom *Pulpa* eller det inderste aff Pomerantzet med

Kier-

Kiernerne blifuer facte stødt / saa at mand flecker oc icke skaler eller skreller Eblet / oc kommer der til nogit lidet Theragelse / Aloe oc Malurt-Olie / oc steger det saa under Asken / oc mand saa siden udkryster Saften der aff / oc der med smør Børnene omkring Nawlen / som hafue Orm oc Vrid i Lijfuet / da blifue de tilpas.

Malva.

Nafnet.

A.

Malva, Katost: Paa Tydsk kaldis den: Papplen: Iblant andre Katoste da ere der tuende slags fornemmeligen. Det ene er saare gemeent / voxer vilt / oc blomstris fra Skiersommer / til langt hen om Høsten / oc denne seer mand gierne enten at krybe udmed Jorden / oc den er den første som aff *Bauhino* beskrifvis / oc den aff hannem kaldis: Malva sylvestris folio rotundo, det er / Vild Trind-bladet Katost / (huilcken udi Tydskland sommesteds blifuer kaldet Hasen-Pöppelen / oc det aff den Aarsage / at Harer saare gierne ville æde dennem / men paa voris Maal kalde Bønderne dennem gemeenligen De smaa Katoste:) Eller ocsaa seer mand den / at skiude sig ranck op i veiret / oc den er i Ordenen hos *Bauhinum* den anden / oc den kaldis aff hannem: Malva sylvestris folio sinuato, det er / Vild Katost med kantede Blade / oc det er den Katost / som Bønderne kalde Den høye Katost: Men huad det andet slags sig belanger / da er den Hortensis eller Tam / oc den kommer frem med sine Blomster udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den siuende i Ordenen som aff *Bauhino* beskrifvis / oc den kaldis aff hannem: Malva Rosea folio subrotundo, det er:

B.

C.

D.

Ro-

No. 132. Rosenactig Katost med Trindactige Blade/ oc seer mand denne enten at hafue it enckelt eller ocsaa it dobbelt Blomster/ oc den gemeenligen kaldis paa Danske Bonde-Rosen/ Romerske Katost/ Vild Katost-Rosen/ Men paa Tydsk kaldis den med disse efterfølgendis Nafne/ Nemlig:
E. Bawer-Rosen/ Winter-Rosen/ Herbst-Rosen/ Ern-Rosen/ Garten Papplen/ oc den blomstris nogit sildigere end de forrige.

Vdvortis Skickelse.

Den første/ aff dette slags Katost som voxer vild/ er en law Vext/ oc voxer ungefehr saa høy som en Fod/ lidet der ofver eller under: Stenglerne/ som den fra Roden skiuder/ ere
F. mangfoldige/ temmelig tynde/ dog seye oc haarde til at bryde/ de voxe intet lige op i Veiret/ eller blifue rancke/ men de legge sig neder/ oc ligesom krybe udmed Jorden: Bladene ere flux trinde/ bløde/ oc paa den øfverste side meere mørck-grønne end paa den nederste/ ved siderne ere de nogit lidet iskaarne. Blomsterne ere smaa/ huidactige/ oc en gandske ringe ting purpuractig farfvede/ oc aabne sig icke ret megit: De trinde tingester som
G. komme efter Blomstrene ere ligesom nogle smaa Kager der kand være it hul midt paa/ oc det er Frøet/ som udi saadan Orden oc skick sidder/ oc disse Kager ere icke ret store/ men smaa. Roden er huid/ tyck/ oc sticker dybt neder i Jorden.

Pa. 282. No. 132 Figuren er at see: ☞

Den anden aff de vilde Katoste som er ranck/ bekommer Blade huilcke megit ligne den forrigis/ de samme ere brede/ oc
H. ligesom trinde/ men dog kantede/ oc omkring ved siderne ere de lidet kærfvede/ glatte/ slette/ undertiden skiuder den mange ingenlunde krybendis Stengeler/ huilcke ere trinde/ undertiden tre Fødder høye/ eller oc der ofuer/ om dennem foruden Bladene/

No. 133.

ne sidde der ocsaa smaa Blomster huilcke ere temmelige lange Stilcker/ oc aff en bleeg purpur-farfve-røde/ efter dennem kommer der en trind Tingist ligesom en Kage/ oc den kaldis Ost/ som er intet større end en Lupine/ oc sameñsæt aff mange Frøe. Roden er huidactig/ lang oc temmelig tyck/ ligesom ocsaa den forrigis.

I.

Figuren er at see: ☞

Pa. 283. No. 133.

Det tamme slags Katost skiuder Blade fra sig/ huilcke ere vijde oc trinde/ oc huidactig-grønne/ haardere oc større end den Vildis: Den skiuder en stoer Stengel/ som er ranck/ sex eller siu Fødder høy/ oc ofte høyere/ huilcken foruden de nederste Blade bekom̃er ocsaa Blomster paa nogle korte oc stackede Stilcker/ disse samme Blomster er langt større end de som voxe paa den vilde Katost/ men paa Skickelsen ere de dog hin anden icke megit w-lige/ undertiden ere de ickun enckele/ oc hafue allenïste fem Blade/ oc det slags er den første tamme Katost/ som vi tilforn talede om: Ofte hafue de ocsaa dobbelte Blomster/ huis Farfve er enten huid eller rød/ oc det nu mørck/ nu Purpur-lius/ etc: oc dette er det andet slags tamme Katost som vi tilforn meldede om. Men efter Blomsterne/ som begge disse tuende slags bekomme/ kommer der ligesom en trind Bricke eller Knap/ som er ligesom en Kage eller Knap-ost/ sæt sammen aff mange flade Frøe. Roden er lang/ huijdactig/ sey/ oc letteligen kand bøyes/ oc sticker dybt neder i Jorden.

K.

L.

Figuren er at see: ☞

Pa. 284. No. 134

Steden.

M.

Huad sig Steden belanger/ som disse Vrter elske oc voxe paa/ da er der vel neppelige nogen som jo veed huor de voxe; Thi de som ere vilde lade sig finde paa Kirckegaarde/ hos Veye/ paa Gader/ hos Gierder oc andre saadanne Steder: Men de

No. 134. Tamme / nemlig Bonde-Rosen / finder mand allevegne udi Hafver paa Landßbyerne oc udi Kiøbstæderne.

Kraft oc Brug.

Disse tuende første slags Katoste/nemlig de vilde med alt/ ere de som paa Apoteckene blifue brugte: Oc om saa er / at der udi *Medicorum* Recepter blifuer talet om Katost-Blomster/ da skal det Nafn om ingen anden slags være forstandet/end om de begge sidste slags / som vi her hafue talet om / nemlig Bonde-Rosene.

N.

Huad den vilde Katost sig belanger / da holdis den for at være vaad / oc med en sact oc *tempe*reret Varme.

Denne samme afsøden / er tienlig til at blødgiøre atskillige Haardheder paa underskeedlige Legemens Parter.

O.

Udi Clystijr blifuer Katost saa ofte brugt/ at der neppelig it blifuer bered som tien til at blødgiøre Bugen / oc forlindre den Pjne som er udi Tarmene / i Blæren aff Steen / oc Moderen / udi huilcket Katost jo er fast den fornemste deel oc *Basis*.

Aff disse samme Katostis Blade blifuer der ocsaa *præpa*reret oc bered Fotus oc Epithemata, synderligen naar de blifve beblandede med huid Lillie-Rod / Camille-Blomster / oc Blomsterne aff Konge-Lius / item med Hørfrø oc Katoste-Frø: Thi da giør den megit got for de gamle Quindis Personer / som ere teṁelig ved Alder / naar de første gang efter Bryllupet skal giøre Barsel / at mand da nogle Uger tilforne førend de falde omkuld / legge dennem disse fornæfnde slags paa Jißbeenet. Men der burde vel ingen Jordemoder være / som jo i det ringeste burde at vide enten dette / eller ocsaa andre lige saadanne Raad: Men saa som en huer ret vel vitterligt er / da gaar det saaledis til / at den største deel aff dennem / med saadan deris Uforstandighed icke alleniste udi dette Fald / men end- ocsaa

P.

Q.

ocsaa udi andre deßlige Stycker/som de vel burde at vide/ giøre det/som suarer til deris Nafn/ nemlig at de kaldis Jorde-Modre/ thi de jo/ (dis verre) før Tiden aabne Jorden oc Grafven for mangen ærlig Dannequinde/ oc u-skyldigt lidet Foster/ huilcke de/ næst Guds Hielp/ om de deris Stycker ret forstode/ nock som kunde redde oc befrje.

R.

Dioscorides lærer at Gedehamsis/ Bremsers/ Humlers oc Biers Sting forlindris med Katost/ om saa er at de med Edicke oc Bygmeel blifue beblandede/ oc smurt paa den Lem eller sted som skadt er. Huilcket enddog *Dioscorides* henfører oc tilskrifuer den Katost som aff hannem selff kaldis Malva sativa; dog dersom vi ville gaa til *Matthiolum*, som hafuer *commenter*et ofuer *Dioscoridem*, da skal vi befinde/ at dette ey kand bequemme nogen aff de Katoste/ som nu omstunder blifue dyrckede i Hafverne/ men ickun dennem som ere gandske gemeene; thi saaledis siger hand der om: *Malva vulgaris adeo notitiæ est, ut nulli ferè reperiantur, qvi eam non noverint: Hæc olim antiquis de industria in hortis serebatur, in qvibus nunc spontè freqventißimè provenit: Eâ enim tunc vescebantur homines cæterorum olerum modo.* huilcket er saa megit sagt: Den gemeene Katost er saa god at kiende/ at der neppelige nogen findis som den jo kiender: Udi gamle Dage bleff den med flijd saaet udi Hafverne/ udi huilcke den nu aff sig selff ofverflødeligen voxer/ thi da aad Menniskene den/ ligesom oc andre Mad-urter. Hijd indtil vare *Matthioli* Ord.

S.

T.

Men fremdelis/ efterdi at Henrick Smid (efterfølgendis *Hieron:* Bock) *commender*er oc berømmer Katost-Blade *pag. 47.* i det hand siger: Bladene aff Katost ædne med Salt ligesom en Salat/ læge den Bulde som voxer udi Øynenis Hiørne/ mand skal oc binde paa Steden Katost stødt med Honning/ da kand vi icke andet end for den gemeene Mands skyld (som alle Siugdomme efter deris Raad meene sig at ville *curere*) ofuerbevise de tuende

V.

No.134. store Vildfarelser/ som de begge hafue *admitter*et oc forseet sig udi; Men efterdi de begge/nemlig *Hieronymus* Bock oc Henrick Smidt/ icke aff anden Aarsag hafue forseet sig/end at de det rette *Dioscoridis Original*-Sprock icke ret hafue forstandet/ da siunis os icke w-raadsomt at være (paa det vi icke skal uden

X. Aarsag laste dennem) Hofvet-Sprocket aff *Dioscoride* her at indføre/ huilcket liuder saaledis som efterfølger: Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα ὠμὰ καταπλασθέντα, καὶ μετ' ὀλίγων ἁλῶν μασηθέντα, αἰγιλώπια ἀνασκευάζειν σὺν μέλιτι. Derfore er det først aff disse Ord aabenbare at *Dioscorides* icke befaler/saa som *Hieron:* Bock oc Henrick Smidt lære/at mand skal giøre en Salat der aff oc æde den/ huilcket *Hieron:* Bock lærdt hafuer/ i det hand paa efterfølgendis Maneer taler: Die zarte rohe Pappel-

Y. Bletter mit Saltz gessen/ wie ein ander Sallat/ heilet daß Augengeschmär/ etc. Men Henrick Smidt lærer det samme i de Ord/ som vi tilforne aff hannem hafue *cite*ret oc indført/ huilcke for Korthedens skyld icke strax kand igientagis. Men underligt siunis det/ huorledis de saa hafue glemt Ædicke/ Pebber oc Olien hiemme/ huilcke i all Sandhed skal være der hos/ om det ellers skal blifue en vel smagendis Salat. Men enhuer siunis nock at kunde tage oc føle paa denne Vildfarelse/ oc om den

Z. skiønne oc dømme/efterdi den er saa stor oc groff. Thi huorledis skulle det udi Naturen kunde skee/ at de Bulder som ere udi Øyenkrogene kunde heelis oc lægis aff det/ at mand æder Katost som en Salat? efterdi det jo er vist oc w-feylbart/ at denne Siugdom blifuer endeligen *cure*ret ved *Medicamenta Topica*, det ere de/ som udvortis paa fornæfnde Sted blifue lagde oc brugte/ huilcket de der efter icke necte.

Aa. Derfore er det *Dioscoridis* Meening der om/ (huilcket mand aff hans egne oc efterfølgende Ord kand forstaa) at raa Katost-Blade oc nogit lidet Salt i Munden med Tænderne tyggede/ oc siden med nogit lidet Honning saa som it Cataplasma

plasma der aff beredt oc paalagt / heeler oc læger fornæfnde Bulde / som voxer udi Øyekrogene. Thi hand siger / at mand omsider ocsaa skal bruge dennem uden Salt / naar Bulden begynder at drage sig tilsammen / oc vil sætte sig til at heelis / huilcket efterdi *Hieron:* Bock oc Henrick Smidt gandske hafue forbigaaet (w-anseet at de aff *Dioscoride* ocsaa dette hafde burdt at indføre) da hafue de / foruden den forrige Vildfarelse / ocsaa her atter igien forseet sig / huilcket ocsaa er dennem ofverbeviist. Thi dersom den gemeene Mand efterfølger deris Lærdom oc Raad / oc icke / som *Dioscorides* lærer / nu tillegger oc nu igien fratager Saltet / da skal udi Sandhed befindis / at denne Katost aldrig skal kunde forrette i dette Tilfald det som de aff den formode. Nu ville vi tale nogit om Bonde-Rosens Kræfter.

Bb.

Cc.

Det er vel it gemeent / men dog kraftigt *Medicament,* Lægedom oc Raad / naar Kiertelen oc Drøfvelen udi Halsen ere befængde med Heede / at den tamme Katostis eller Bonde-Rosens Blomster blifue sødne i Melck / oc brugte ligesom it Mund-Vand. Men Maaden huorledis det skal beredis / er denne: Mand skal tage tifve Blomster aff deris Klefre oc Knopper / oc koge dennem i en halff pot Melck / oc det saa længe til de blifue vel blødsødne / siden skal mand sie Melcken igiennem it Linklæde som er reent / oc der efter tage det tiit oc ofte udi Munden oc Halsen / oc der med dennem udskylle. Men *Hier:* Bock *commen*derer disse Bonde-Rosens-blomster udi Vand sødne / eller oc det Vand som efter Distillere-Konsten aff dennem blifuer beredt oc brændt / til den Hitzighed som er udi Suelget i Halsen; Item til dennem som aff den Vngerske Sot oc Siugdom hafue ont.

Dd.

Ee.

Tam Katost- eller Bonde-Rosens-Blomster tørrede / til Pulver stødte / oc med skier oc klaret Honning beblandede / oc der til nogit Allum lagt / oc paa Tandgierden smurt / er it

 fyn-

ſynderligt oc ofuermaade got Raad oc Middel for Tandgierden ſom er forfuulet oc forraadnet/ja endoc imod Skiørbugen udi ſig ſelff.

Marrubium.

A. **Nafnet.**

Marrubium, Rubicke/ Maru/ Marube/ Huid Rubicke/ Marck-Rubicke: Paa Tydſk kaldis den: Andorn: Den blomſtris udi Høſtmaanederne. Den er den første ſom *Bauhinus* beſkrifuer/ oc den kaldis aff hañem: Marrubium album vulgare, det er/ Den gemeene huide Rubicke.

B. **Vdvortis Skickelſe.**

Rubicke ſkiuder mange firekantede Stengeler fra ſig/ huilcke ere en Fod høye/ de ſamme ere huide / aff en tynd Vld oc Loddenhed ſom der er paa dennem: Bladene ſidde nogit tuert fra hin anden/ de ſamme ere trindactige/ fulde med Ryncker/oc kærfvede omkring ved ſiderne / huilcke hafue ocſaa en huid Loddenhed. Blomſterne ere nogit huidactige/oc ſidde C. i nogle ſmaa Huſe ſom ſticke/ oc gaa runden omkring Stengelen op ad til Toppen. Frøet / ſom kommer efter Blomſtrene/ er trind- oc huaßactigt. Roden ſom den hafuer er ſortactig/oc fuld med Trefler. Den gandſke Vrt er liflig/oc ſød luctendis / oc nogit lidet lucter efter Deßmer / beſynderligen om Vinter Tide.

Pa.285. No.135 Figuren er at ſee: ☞

D. **Steden.**

Steden/ ſom denne Vrt voxer paa / er icke anden end den vilde Marck; thi den blifuer intet ſaaet eller dyrcket udi Haf-

ver/

No. 135.

ver/men ickun lader sig see oc finde paa Landßbyen hos Vegge/ Gierder/ Veye/ oc andre saadanne steder.

Kraft oc Brug.

Aff alle slags Rubicker blifuer der slet ingen brugt paa Apoteckene/ uden den som er den første hos *Bauhinum*, huilcken vi ocsaa her hafue beskrefuit; Thi den sorte Marrubium eller Rubicke/ langt tjere kaldis Ballote, end Prasium eller Marrubium, oc paa Danske blifuer den ocsaa tjere kaldet **Stor stinckendis Andorn**/ end **Rubicke**/ eller **den rette Andorn**.

E.

Men den huide Rubicke/ saa som *Galenus* vidner/ er vel fuldkommeligen varm udi den anden Grad/ men tørrer enten midt eller fuldkommeligen udi den tredie Grad/ huorfore ingen skal sig der ofuer forundre/ dersom den megit kand aftørre/ fordøye oc aabne.

F.

Herfore *commen*deris oc berømmis den imod Brystens Suagheder/ nemlig gammel oc vedtagen Hoste/ oc Trangbrystighed/ saa at der er intet meere gemeent imod forbemelte Suagheder end species Diaprassii, eller ocsaa Syrup giort aff Rubicke/ som altid der til blifue udvalde oc brugte: huilcke mand ocsaa kand bruge til Quindfolck/ naar de aff Moderen hafue ont/ oc dem ey vil forrette sin Bestilling/ men forhaler ofver Tiden med Tiderne/ som huer Maanet ville hafue deris Flod oc Gang.

G.

Ja Afsødet aff Rubicke icke alleniste fordrer oc fremmer Tiderne/ men det endocsaa hasteligen uddrifuer Efterbyrden som icke vil fort fremkomme.

Dette samme Rubickis Afsød gifuis ocsaa lyckeligen dennem som aff Guulsot hafue ont/ at de Morgen oc Aften deraff saa megit som en Pægel indtage.

H.

Ja dette samme Decoctum eller Afsød paa fornæfnte Ma-

No. 135. Maneer brugt er ocsaa tienligt oc gafnligt for dennem som aff Colicâ oc Veir i Lifuet hafue ont.

Det er ocsaa vist/ at dersom mand udi det samme toer Hænder oc Fødder/ oc de andre Lemmer som med ond oc slem Fnat oc Skab ere besuærgede / da heelis de / oc fornæfnte Skab oc Kryssel forsuinder oc gaar bort.

I.

*Dioscorides commen*derer oc berømmer Saften aff denne Vrt udkryst/ at mand skal komme den udi Ørene/ til at stille den Pine som er udi dennem.

Vandet aff denne Vrt efter Distillere-Konsten brændt/ er synderlig got for dennem/ som hafue gneet Huden aff imellem Lemmerne/ være sig at de ere Børn eller andre / at de tage en Linklud oc væde der udi/ oc legge der paa.

K.

For det Sidste *note*re oc lære vi aff *Dioscoride* (huilcket synderligen er at mercke) at denne samme Vrt skader Blæren oc Nyrene/ huorfore det letteligen kand skee / at naar nogen vil ved denne Vrt dennem *cure*re som aff Colicâ eller Veir udi Lifuet hafue ont / oc veed intet aff de rette Kiendetegn / huor ved Steenen kiendis / at giøre Forskiel imellem Colicam oc Nyre-Vee/ (thi det er aff *Galeno* vitterligt/ at mand de samme icke letteligen fra hin anden skillie kand) giør oc foraarsager med denne Rubickis Decocto, at det blifuer jo verre oc verre / huor aff mand kand see/at de beste Vrter tijt oc ofte skade/naar de icke med god Forstand blifue brugte; Thi næst Guds hielp oc Velsignelse/da er Forstanden oc Forfarenhed allene de fornemste som regiere *Medicamen*terne / at de retteligen kand brugis/ oc icke nogen Slumpelycke: Thi det er ellers lige som at spende Vognen for Hestene.

L.

A.

Matricaria.

Nafnet.

Matricaria, Martrem/Martrum: Den kaldis

No. 136.

dis paa Tydsk: Mutter-Kraut / Metter / Metram / Magd-blum: Den blomstris udi Skiersommer / Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Matricaria vulgaris, det er: Den gemeene Martrem.

B.

Vdvortis Skickelse.

Martrem skiuder tijt oc offte mange trinde Stengeler / huilcke icke sielden ere skudt ud i andre Grene. Bladene ere smaa / atskillig kløftede / omkring ved siderne kærfvede / oc ligne de første Blade Coriander hafuer nedre ved Jorden / men de ere dog større. Blomsterne komme øfverst i Toppen paa Grenene / huilcke midt i hafue en guul trind Knap / fra huilcken der paa Siderne komme smaa Blade / oc disse samme Blomster ligne Commelle-Blomster. Roden er haardactig / oc der ere en heel hob smaa Trefler paa den. Den gandske Vrt hafuer en bleeggrøn Farfve / oc gifuer en sterck Luct fra sig. Smagen som den hafuer er gandske beesk.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 286. No. 136

Steden.

Den voxer gierne udi Hafverne hos gamle Muure / oc kommer ocsaa op i Biedene oc hos Gangene under Ribs-Træerne / men den dobbelte holdis der meer aff.

Kraft oc Brug.

D.

Martrem er icke alleniste en gandske vel bekiendt Vrt for dennem som legge sig efter Vrters Kundskab / men den er endocsaa Quinde-Kiønnet / baade Quinder / Piger oc Jomfruer gandske vel bekiendt / oc derfore icke uden Aarsag kaldis aff somme Parthenium, det er / Jomfru- eller Pige-Vrt.

Dog ville vi herfore ingenlunde forsuare oc stadfæste det

No. 136. at denne voris Matricaria eller Martrem skulle være den rette Parthenium veterum oc *Dioscoridis*, efterdi at vi kand letteligen see oc forfare / at mand hefteligen kand forsuare / at denne Parthenium som de gamle saaledis hafue kaldet / er enten Cotula foetida, eller Gaase-Dild / om huilcken vi tilforne *Pag.212. No.62.* hafue talet / eller ocsaa denne vi nu her hafue beskrefuit.

E.

Raadeligt fiunis det derfore / for den gemeene Mands skyld / at vi gaa disse *Controversier* oc Tuistigheder forbj / oc ickun gifue os til at grandske oc randsage om deñe Vrtis Kræfter oc Virckninger / paa det mand kand faa Kundskab om huad for Brug / Nytte oc Gafn den med sig fører.

F.

Martrum derfore holdis for at være varm i den tredie / men at tørre i den anden Grad / oc fordi den hafuer (som tilforn sagt er) en beesk Smag / da tyndgiør den veldeligen / oc derhos ocsaa afvisker.

Der ere nogle som icke kunde fordrage Martrem / oc derfore bør den icke heller at raadis oc *commen*deris dennem. Men dennem som dens stercke Luct kand fordrage / pleyer den ickun raa paa Issen leggis / til at stille oc forlindre Hofvedets Pine oc Smerte der med.

G.

Denne samme pleyer mand ocsaa at støde / oc komme der til nogit Salt / til at legge neden under Fodbladet / naarsomhelst mand icke kand sofve.

Men dog alleroftist pleyer mand at bruge denne Martrem saa som til it Fodbad / at drifue Tiderne der med / huilcke langt ofuer Tiden fortøfve / oc ville icke flyde. Oc naar Quinderne det vil bruge / skal de tage Klæderne vel omkring Fodebalgen / oc sidde paa hug med det gandske Lijff der ofuer / at Dampen som stiger op / kand komme ind i Moderen / huilcket er ocsaa her hos gafnligt at mercke / at de siuge Quinder altjd komme ihu / saaledis sig at sætte oc bøye / naar de skal bruge saadanne

H.

No. 136

Bad som ere *vaporosa*, oc fra huilcke Dampen i Moderen skal opfare/ at den suage oc skrøbelige Moder der ved kand komme tilpas igien.

Ja denne samme drifuer Lochia eller Tøyet/som mand det kalder/ naar det efter Fødselen forholdis/ oc icke i tilbørlige maaade flyder: Thi der beredis aff Martrum/Commel-blomster/ oc en eller to Hænder fulde aff Byncke it Afsød / ved huis Brug de Tilfald/som komme aff Moderen oc dens opstigelse/ sactis / oc Tøyet begynder strax der efter at flyde / med mindre at Barselquinderne sig selfue med deris Kielenskab skade / eller i andre saadañe maade sig modvilligen forsee: Ellers er det vel vist/at det ey smager paa det lifligste. Men dette samme Raad er dogalligevel (som sagt er) saare got for Moderens opstigelse.

I.

*Agerius commen*derer oc berømmer denne stødte Martrem/ at mand den imod Tandverck skal bruge/oc vil at mand den enten paa den ømme Tand skal legge / eller ocsaa ofuer det Øre/paa huilcken side Pinen oc Vercken den siuge allermeest angriber: saa at om saa er at Pinen er strengist ved den høyre side/da skal mand legge Martrummen ofuer det høyre /oc dersom Vercken er meest paa den venstre side/ da skal mand oc legge den ofver det venstre Øre / oc dette siger hand at kunde stille Pinen / fordi den treffeligen uddrager de Vedsker som til eller paa Tænderne ere faldne.

K.

Nogle ere der som giøre en Olie aff Martrems Blomster *per infusionem*, i det mand øser Olie der paa/ oc sætter det imod Solen at *tempere*ris/ huilcken siden imod Orme i Lifvet *commen*deris oc berømmis / dersom Bugen der med blifuer smurt.

L.

Værdt er det at mercke / at ligesom Hiertensfryd (huis Kræfter vi her efter *Pag. 290. No. 140.* ville beskrifue) er Bierne gandske liflig oc kier / saa er Martrem dennem allervederstyggeligst: Thi der skrifuis om den / at dersom mand vil forjage

M.

No. 137. oc bortdrifue Bierne/da kand mand det giøre formedelst denne Martrem/dersom mand vil ofuergnie Bikuberne med den.

Herfore skal Quindfolck/ oc de som ere *Sangvinei* oc Blodrige aff deris Nature(huilcke Bierne heldst oc mest sticke) naar de gaae udi Hafverne/være sig Bi-Hafver eller andre/ oc

N. ville icke at Bierne skal sticke dennem / giøre sig Vrtekoste aff Martrem / oc gaa med i Hænderne / saa blifue de vel frj for deris sting; Men dersom de hafue icke Martrem saa lige ved Haanden/da kand de tage Gaasedild i steden for den/ oc deraff giøre sig Vrtekoste/ huilcken Bjerne ey heller vel kand fordrage/ huor om mand ocsaa videre kand læse udi Cotulæ fœtidæ eller Gaase-Dilds Historie/ som er beskrefven i denne samme Part *lit.* C. *Pag.212. No. 62.* K.

Melanthium.

A.

Nafnet.

Melanthium, **Sort Coriander/Sort Kommen:** Paa Tydsk kaldis den: **Schwartz Kummich/ Schwartz Coriander:** Den blomstris udi Høstmaanet: Den er den femte som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis

B. aff hannem: Nigella flore minore simplici candido, det er: **Sort Coriander med it lidet enckelt oc huidt Blomster.**

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt skiuder sig op ligesom en liden Ympe / men dog alligevel ickun med nogle tynde Vrteractige Stilcker/som

C. ere en spand høye/huilcke skiude sig ud i nogle Grener: Bladene ere gandske megit smaa i to skaarne / oc ere nogenledis ligesom Corianders / huilcke vi tilforn hafue talet om *Pag.211. No. 61.* Blomsterne sidde øfuerst paa Stilckene / ere huide / oc hafue

man-

No.137.

mange Trefler midt i sig/ efter dennem komme nogle firekante-de Hofveder / huilcke inden i ere skilde ad udi rum / med nogle tynde Hinder / oc øfverst henger der ligesom nogle smaa Horn udofuer / i dennem er Frøet / huilcket er skarpt / luctendis / kantet/oc sort paa Farfven / dog undertiden guulactigt / oc aff sin Nature fædt oc Oliactigt.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 287. No.137

Steden.

Denne sorte Coriander voxer ickun udi Hafver / huor den ocsaa Aarligen blifuer saaet / thi hindis Rod gaar ud om Vinteren / saa at huo som den vil hafue / de maa for den Aarsags skyld huert Aar samle hendis Frøe naar det blifuer moedt / oc giemme/ oc om Foraaret saa det.

E.

Kraft oc Brug.

Der ere ingen Vrte-Skribentere (som mig vitterligt er) være sig enten *recentiores* eller oc gamle/ som denne sorte Corianders Vrt *commen*dere oc berømme til nogen Menniskelig Nytte oc Brug/ men alle rose hendis Frøe/ saa som det der megit er Mennisken tienligt oc nyttteligt: Oc denne er Aarsagen huorfore mand saa megit holder aff hende / enddog Vrten i sig selff paa Apoteckene er gandske foractet.

F.

Frøet aff denne Vrt/ blifuer samlet aff den Tamme / oc icke aff den som vild voxer/ huilcket Frøe aff Vrtekræmmere udi stor mænge Aarligen paa Apoteckene blifuer indført.

Tette Frøe hafuer vel atskillige mange Kræfter/ som ere treffelig gode / saa som mand hos *Dioscoridem*, *Galenum* oc *Aëtium* kand der om læse; men allermeest da bruger mand det/ naarsomhelst det er stegt eller oc vel tørret / imod Catarrher eller Kuldsot.

G.

Oc det er ingenlunde at forundre sig paa/ at det er tienligt der til/ efterdi *Galenus* lærer at det er *tenuium partium*, det er

No. 138. er / *subt*ijl oc tynd aff sin Natur / oc at varme udi oc tørre udi den tredie Grad.

H. Derfore/for den Kraft som det hafuer til at *curer*e Kuld-sot oc Catarrher / skal de som der med ofte besuærgis / aff det de sidde oppe om Aftenen / enten flitteligen at studere / eller legge Regenskab ofuer paa deris Cantoor / berede sig en liden Knap aff dette Frøe stegt oc stødt / at de den ofte kand sætte til Næsen oc der til lucte.

I. Iblant *recentiores commen*derer oc berømmer vel *Hie-ron:* Bock oc Henrick Smidt/efterfølgendis *Dioscoridis Au-ctori*teet oc Exempel/ dette sorte Coriander-Frøe til Brød/ at mand med det Deyen ofuerdrøsser/ naar mand vil bage: Men huor er nogen som jo heller tager voris Dansk-Kommen / som voxer udi Norge oc Skaane/ eller oc Annijs / eller Fennickel-Frøe/oc bruger til forbemelte Brug/end dette sorte Coriander-Frø? Thi alle disse slags kand giøre oc udrette alt det samme udi Brødet/ som Frøet aff den sorte Coriander.

Melilotus.

Nafnet.

A. Melilotus, Amur/ Steenklee: Paa Tydsk kaldis den: Grosser Steinklee: Den blomstris udi Høstmaanederne: Den er den allerførste som aff *Bauhino* be-skrifvis / oc den kaldis aff hannem: Melilotus Officinarum Germaniæ, det er / Amur eller Steenklee som paa Apoteckene i Tydskland blifuer brugt.

Udvortis Skickelse.

B. Amur eller Steenklee er en Vext tre eller fire Fødder høy/ oc dens stengeler skiude sig ud fra Roden i mange Grene. Bla-dene ere tre tillige / oc ere Klefvers eller Fœnu græckis Blade lige/ dog huidere / oc omkring ved siderne nogit lidet kærfvede.

Blom-

Blomsterne er Honning-farfvet-gule / oc blifue til nogle korte vipper: Frøet kommer der efter udi nogle smaa/sorte oc bredactige Frøehuse / det samme er smaat / oc hafuer en bleeg Farfve. Roden er lang. Den gandske Vrt hafuer en liflig Luct / oc synderlig dens gule Blomster / huilcken endocsaa blifuer jo stercke re oc stercke re / naar de tørris: Baade Bladene oc Blomsterne gifue en ringe Beeskhed fra sig paa Tungen / naarsomhelst at mand dennem smager.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 288. No. 138

Steden.

Denne Vrt voxer icke alleniste i Marcken paa høy Jord / hos Veye oc i Enge / item udi smaa Krat; men den blifuer endocsaa udi Hafverne indført / huor den baade med gule oc huide Blomster findis.

D.

Kraft oc Brug.

Aff alle de slags Vrter som kaldis Meliloti eller Amur / er denne den eeniste som paa Apoteckene enten blifuer indført / eller ocsaa skal indføris.

Thi det er jo en stor Vildfarelse/huilcken mand ingenlunde bør at lyde oc tilstede/ at mand baade udi *Compositionibus* oc beblandede *Medicamen*ter oc Lægedomme / saa oc udi det Plaster som kaldis Emplastrum de Meliloto, tager det slags Klefver som aff *Bauhino* kaldis Trifolium pratense luteum, capitulo lupuli, *sive* Agrarium, det er/ Engeklefver med gule Blomster / som hafuer en Knop lige saadan som en Humle-Knop/ eller Marck-Klefver / huilcket aff somme Vrters-Beskrifvere henføris udi de Vrters Tal som kaldis Melilotus, men ellers blifuer det henført til Trifolia: W-anseet at mand dog tijt oc ofte seer den at selgis udi fleng/ med den rette Meliloto eller Steenklee. At vi intet skal tale om/ at dette samme Klefver blifuer giemt oc forvaret udi den samme Ledi-

E.

F.

cke oc Rum hos denne Amur/oc derfore / endog det vel selff ingen Luct hafuer/icke heller gifuer nogen Luct fra sig/saa bekommer det sin Luct aff det at det ligger hos Amur / oc der efter ocsaa lucter.

G. Men at vi skal gaa til Hofvit-Sagen / da kand vi icke andet end os høyeligen der ofuer forundre/ huad for Aarsag en deel uden nogen fornødenhed hafue til at tuifle om denne Urt/ huilcke necte denne vi her hafue beskrefuit oc talet om / at være den rette Amur / som *Dioscorides* oc *Galenus* melde om: Ja den icke engang at være os bekiendt / endog der findis ingen aff dennem/ dersom de ickun ville gaa til Forfarenhed/ eller den gemeene Mand der om spørge / som jo nocksom skal gifue det mact/ at alle de Kræfter som den bør at hafue/ huilcken *Dioscorides* taler om / jo kand bequemme oc tilskrifuis denne voris

H. Meliloto oc Amur.

Thi dersom vi ville ansee/ofuerveye oc betracte de *Qvalite*ter oc Danligheder som *Galenus* tilskrifuer denne samme/ da lærer hand/ at den hafuer saadan en *Complexion*, som er atskillig / huilcken en deel binder / oc en deel fordøyer oc *digere*ter: men dog varmer den meere end den kølner. Huem er der derfore/ som kand necte/ at disse *Qvalite*ter denne voris Meliloto

I. oc Amur jo skal oc kand tilskrifuis?

Oc sandeligen/dersom vi grandgifueligen oc med stor Flijd ville gifue act paa / huad for *Effec*ter oc Virckninger den aff *Dioscoride* er tilskrefuen/ huo kand da necte/ at den jo all den Hitzighed som er udi Øynene/ Moderen/ Rumpen eller Reddesteenene lindrer oc formilder? Derfore/ om saa er at nogen aff Moderen/ Nyrene / Slagsidens opblæselse oc hefvelse hafver ont/ Item naarsomhelst at Halsen er hofven oc stiff aff

K. Flod/ da skal det Plaster aff Meliloto, eller Emplastrum de Meliloto dennem *commen*deris / at de det anstryge enten

paa

paa Vlmerdug/ eller oc paa Leder/ oc det udi tide legge paa disse fornæfnte Parter eller Lemmer. No. 138.

Det er vel it let *Cataplasma* at berede/ oc der hos icke ret dyrebart/ som *Hieron.* Bock oc Henrick Smidt (efterfølgende *Dioscoridem*) beskrifue/ huilcket mand skal bruge udi de Hitzigheder/ som Bag-Tarmen/ Moderen oc den lønlige Lem ere befængde med/ men det hafuer dog en ypperlig Kraft oc Virckning til at *curere* det samme Tilfald oc Pine/ paa fornæfnde steder/ huilcket Forfarenhed nocksom skal gifue tilkiende. Huorfore jeg ocsaa/ den gemeene Mand til beste/ hafuer her ladet optegne/ lige saaledis som det hos Henrick Smidt er at finde. L.

Amur/ Valmuer/ Hørfrø eller Fœnum Græcum, i huid Vijn saadne/ er it kosteligt Røg-Bad/ til den hofne Moder/ hofne Bagtarm oc til den lønlige Ting. Tien oc til all den Hefvelse som kommer hos den lønlige Sted/ somme tage her til Egge-Blommer oc Lissebons Olie. M.

Men vi raade dog at mand heller skal bruge Eggeblommer her til end Lissebons Olie/ efterdi at de meere stille Pijnen end Olien giør/ oc Olien sætter ocsaa meere til Rødde end Eggeblommerne.

Oc fordi det er let at slutte aff alt det som nu sagt er/ at denne Amur eller Melilotus er en treffelig Vrt til at stille oc lindre Pinen/ er der aldelis ingen Tuisl paa/ at jo hendis raa Saft/ med sød Vijn beblandet/ nytteligen kand udi Ørene inddryppis/ naar mand udi dennem finder eller fornemmer nogen Pine oc Vee: Ellers saa er dette Raad icke heller at foracte/ naarsomhelst at Hofvedet plagis aff den Hitzighed som den Kaalde eller Feber med sig fører/ at mand aff Amur binder oc giør sig en Krantz at sætte paa Hofvedet: Aff disse tuende Raad hafuer os det ene oc første *Dioscorides*, men det andet oc sidste den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret/ optegnet oc lærdt. N. O.

Om Meliloto, Spuriâ oc Inodorâ ville vi ingenlun-

No. 140 de meere tale/ end som vi giort hafue: Men dog alligevel hafve vi ladet sætte dennis Figur hos den anden / at den gemeene Mand selff kand see oc lære huad Forskiel der er imellem den rette oc den v-rette. * ☞ Huis Figur er at see *Pag. 289. No. 130.*

Melissa.

A.

Nafnet.

Melissa, Hiertens-fryd: Paa Tydsk kaldis den: Melissen/ Mutter-kraut/ Biensauge/ Jmen-bladt: Den blomstris udi Ormemaanet/ Skiersommer oc Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Melissa hortensis & Lonizeri,

B. det er/ Tam Hiertens-fryd/ eller den som aff Lonizero er saaledis kaldet.

Udvortis Skickelse.

Hiertens-fryd skulle nocksom med sine firekantede Stengeler oc brede Blade / huilcke ocsaa ere fortactige/ rynckede oc nogit huasse/ligne den sorte Andorns / dersom den ickun var lidet meere lodden/ undertiden er den høyere/ oc lucter sød oc lisligen; thi hendis Blade ere intet saa huasse/ oc nogit lidet lang-

C. actigere / oc de lucte saa som it Citron-Eble. Knopperne sidde ocsaa omkring Stengelen ligesom en Krone / oc aff dennem komme smaa huide Blomster. Frøet/ som kommer efter Blomsterne/ er smaat oc fortactigt. Roden er sammensat aff mange Trefler.

Pa. 290. No. 140 Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Hiertens-fryd vil icke lade sig finde paa Marcken / udi Skofve / eller andre saadanne foractelige oc v-dyrckede Steder

der her i disse Lande / men den her hos os blifuer ickun dyrcket / No.140
plantet oc elsket udi Hafverne.

Krafft oc Brug.

De *Controversier* oc Tuistigheder som der ere hos *Botanicos* om denne Vrt / ere icke ret synderlige / men saadanne at mand dennem nocksom kand gaa forbj. E.

Men det gifuer it stort Vnder / huorledis det kommer sig / at *Galenus* høyere hafuer actet oc skatteret Marrubium eller Rubicke / end denne Hiertens-fryd. Men det siunis troligt at *Galenus* enten intet til fulde eller oc slet aldelis intet hafver kiendt denne Hiertens-fryd / eller ocsaa / at det / som hand om denne Vrt lærer / skal (saa som *Cæsalpinus note*rer) forstaais om Melissophyllo sylvestri, oc icke om denne Tamme oc hortensi. F.

Denne Hiertens-fryd er / efter *recentiorum Medicorum* Meening (huilcke *Avicennæ Auctori*teet hafue efterfuldt) varm oc tør udi den anden Grad / oc formedelst den Berømmelse oc Roes som denne *Auctor* gifuer den / da actis oc skatteris den meere oc langt høyere / end enten efter *Dioscoridis* eller *Galeni* Meening / huilcke siunis icke saa høyt at *æstime*re den. G.

Thi *Avicenna* først oc udi Allmindelighed siger / at den tiener til alle Phlegmatiske oc Melancholiske Siugdomme; Men udi særdelißhed for den Aromatiske oc *subti*le Kraft som den hafuer til at aabne oc at stoppe / bekræfter hand at den i synderlig maade oc maneere tiener til at styrcke oc fryde Hiertet: Oc hand lærer at den hafuer endoc den Natur oc Art / at den sacteligen løßner / oc det saaledis / at den er god for at *solvere* oc løßne de Melancholiske Vedsker oc Blodet / fra de *subtile spiritibus* som ere udi Hiertet / huorfore fornæfnde *Auctor* befaler / at mand aff Hiertens-fryds Blade / saa lenge udi Rosen-Vand kaagede / indtil det tager deris Kraft til sig / eller ocsaa H.

No.140 aff Saften som er udkryst aff forbemelte Blade oc Rosen-Vand / skal giøre en Juleb.

Det er da enden oc ligesom Summen oc Hofvit-Meeningen derpaa / at denne Vrt aff *Avicenna* oc de andre Araber blifuer *commen*derit oc berømmit til dennem som ere Melancholiske/oc til andre Hiertens Tilfald. Men om denne forbemelte Kraft / som den aff de Araber er tilskrefven/ melde de Grædske *Auctores* slet intet/ uden saa er / at nogen vil der aff slutte at *Dioscorides* den hafuer vist/ efterdi hand lærer / at den er tienlig at bruge imod Scorpioners oc Slangers Sting/oc galne Hundis Bid.

I.

Det er den gemeene Mand nocksom vitterligt oc aabenbare/ at Hiertens-fryds-urt drifuer Tiderne/ oc herfore er hos nogle intet meere gemeent/ end at de med Hiertens-fryds-urtis Decocto fremlocke Tiderne / som ere seene oc tøfue ofuer Tiden. Ja endoc findis der nogle / som gesvinde oc artig nock fremlocke Tiderne / i det de tage den grønne oc friske Hiertens-fryd/oc komme udi deris Hoser eller Socker / eller ocsaa legge den ickun i deris Tøfler eller Sko. Jcke heller skal sig nogen der ofuer forundre / at Hiertens-fryd saadant kand forrette / efterdi at *Dioscorides* lærer / at dersom en fruglig Quinde ickun gaar ofuer Galteknappe / da giør det Mißfødsel.

K.

L.

Herforuden er det ocsaa alle vitterligt / at der paa Apotekene blifuer baade beredt Conserva, oc brændt Vand aff denne Vrt/ huilcke baade til andet / saa oc fornemmeligen til disse fornæfnte Brug blifue *adhibe*rede oc brugte.

Sandelig / det er høyeligen at forundre / saa megit som disse Quinder her i Landene / saavel paa Landßbyerne som udi Kiøbstæderne/holde aff dette Hiertens-fryd-Vand/saa at det holdis aff dennem saa som en allmindelig Lægedom / huilcken de udi alle Tilfald kand bruge.

M.

Det er oc i all Sandhed vist / at naar nogen besuimis / oc

aff

aff Moderens opstigelse hafuer ont / da er dette Hiertens-fryd-Vand it herligt Middel som strax hielper: Men huo som vil hafue dette Vand got oc fornemme / de skal brænde oc *destillere* det paa den Maneer / som *Hieron:* Bock oc Henrick Smidt hafue befalet / at mand det skal berede / huor om en huer selff bemelte *Auctores* læse kand.

N.

Den Conserva eller det Sucker / som aff Hiertens-fryd blifuer beredt / skal *commen*deris dennem som ere Trang-brystige / at de tre eller fire gange om Dagen indtage der aff saa megit som en Muskate er stor til huer gang / oc dricke saa nogit lidet Hiertens-fryd-Vijn der paa / thi det rømmer Brystet.

Der ere nogle / som ville at mand skal bruge Hiertens-fryds Decoctum, den stund det endnu er varmt til at forlindre Tændernis Pine med / om saa er at mand vil udskylle Munden der med.

O.

Det bør en Hußraadige Mand eller Quinde vel tage i act / at dersom Vijnen er rørt / da blifuer den klar / om mand der udi kommer Hiertens-fryd-Vand.

Disligeste skal de ocsaa vide / at dersom mand med Hiertens-fryd vil gnie Bikuberne / da flye Bierne ingenlunde bort. Huo derfore som hafuer lyst til at hafue oc elske mange Bier / de skal udi stor mænge plante Hiertens-fryd hos eller udi deris Bi-Hafver / oc da skal de der aff drage den allerbeste Honning. Thi dersom mand Fordum hafuer kundet formercke at Honningen er blefuen beesk / fordi den er dragen oc samlet aff Mal-urter oc andre saadanne beeske Vrter / huo ville da tuifle paa / at samme Honning / som Bierne samle aff Hiertens-fryd / jo ocsaa hafuer de samme Kræfter som Vrten?

P.

Om saa er at nogen blifuer stucken aff Bierne / da er det vist / at Pinen der aff blifuer lindret oc stillet / dersom at de Parter som ere stuckne / blifue smurde med Saften aff Hiertens-fryd. Derfore huo der frycter sig for Bierne / maa ingenlun-

Q.

de bære Vrtekoste giorde aff Hiertens-fryd med sig udi Hafverne/ oc gaa med i Hænderne; thi de der med locke Bierne til sig: Men de skal følge de Raad som jeg dennem gifuet hafuer/ saa vel udi Gaase-Dilds Historie/ *Pag. 212. No. 62. lit. K.* som ocsaa udi Martrems Historie *Pag. 287. No. 137. lit. N.*

A.

Mentha.

Nafnet.

Mentha, Mynte/ Kruse-Mynte: Den kaldis paa Tydsk: **Krauß-Müntz oder Balsam:** Den blomstris udi Høstmaanederne: Den er den femte som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Mentha rotundifolia crispa spicata, det er/ **Spitz-Trind-kruß-bladet Mynte.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Mynte kommer frem med Stengeler/som ere lodne oc trindactige; Men Bladene som sidde paa Stenglene ere mørckactige. Rødderne som den hafuer/ere krybende/ oc med Lucten ligne andre slags Mynter / oc ere sødluctendis: Hendis Blomster / som den hafuer / sidde icke omkring Stengelen / men øfverst i Toppen paa hine smaa Grene / oc de sidde i saadan Orden / som de kunde være sætte i smaa spitzactige Ax eller Klynger.

C.

Pa. 291.
No. 141

Figuren er at see: ☞

Steden.

Ligesom at Hiertens-fryd / om huilcken vi næst tilforne hafue handlet / icke lader sig finde paa Marcken / saa giør icke heller denne Kruse-Mynte; thi den ickun i Hafverne findis / huor den blifuer dyrcket oc elsket.

D.

Kraft

Kraft oc Brug.

Hos *Dioscoridem* talis icke it Ord om Myntis Beskrifvelse / derfore kand mand icke letteligen vide huad det er for en Mynte som hand vil hafue forstandet / uden vi ville sige at det er troligt / at den som os oc paa Apoteckene er bekiendt / hafuer ocsaa værit *Dioscor:* bekiendt / oc den same aff hannem at være forstandet / huorfore det nock siunis troligt / at denne skal være den rette *Dioscor:* Mynte: Thi den lengst hafuer værit i Brug.

Af vi intet skal tale der om / at denne Mynte som vi her hafue beskrefuit / brugis lyckeligen oc med god fremgang til de samme Siugdomme oc Tilfald / til huilcke *Dioscorides* vil hafve sin *commen*derit. Huor paa vi victige Aarsager oc klar Underretning nocksom hafue / thi den jo stiller Hicken / Kløgelsen / Choleram oc Hosvedets Smertte oc Pine: Dersom Brystene ere fulde med Melck eller Dj / oc sprenge der aff / da sacter oc forlindrer den samme Pine / oc tilsteder ingenlunde Melcken at ostis oc løbe sammen: Korteligen oc udi en *Summa* at sige: den er god for Mafven: Huoraff vi nocksom kand slutte / at voris Mynte er den samme / som *Dioscorides* brugt hafuer / eller ocsaa at være den saa lijg (som mand pleyer at sige) som it Eg er it andet liigt / eller oc / som de vare giorde udi it Ostekar.

E.

F.

G.

Det er nock for den gemeene Mand at vide / at Mynte hafuer atskillige Kræfter naar den er tør / oc atskillige naar den er grøn / oc at Dyrekelsen oc Steden ocsaa forandrer hendis Kræfter: Oc den stund den er grøn oc frisk / da kand den vel skynde til det Naturlige Verck / dog det saa / at den icke er fructbar / eller (at vi med it Ord skal sige det) saa at der ingen Lifuis Fruct oc Velsignelse følger der efter. Men naar den er tør / da er den ligesom Ruder / Campher / oc andre saadanne / oc aldelis forhindrer Sæden / oc det for sine gandske *subti*le Kræfters skyld. Oc derfore befaler *Aëtius* retteligen / at de som ville leg-

H.

ge vind paa Verden / oc den med sine Børn formeere / de skal tage sig vare for Ruder oc Mynte / thi hand siger / at Mynten gifuer vel megen Sæd / men dog suag oc w-nyttig til at Føde / saa der er ingen Kraft der hos/etc.

I. Men huad den tørre Myntis *Qvali*teter oc Danligheder er anlangendis / da naaer den med sin Varme / den tredie Grad / for huilcken Grads skyld den er tienlig til at helbrede mange kaalde Siugdomme: men Mafven som er forsuecket aff det mand sig alt for megit brødt oc kløget hafuer / *recreê*rer oc forfrisker den saaledis / at den siunis ligesom at være særdelis oc synderlig god oc gafnlig der til. Thi foruden det / at vi med *Alexandro Tralliano* skal tale / *qvod Stomacho grata est, etiam naturaliter ad hunc affectum accommodata est,* huilcket

K. at vi med it Ord skal forklare / da er det saaledis sagt: Den hafuer en megit synderlig oc bequemme Kraft til at hielpe den Mafve / som aff Kløgelse er forderfvet oc forsuecket. Oc for denne Aarsags skyld oc til denne Brug blifue der Aarligen paa Apoteckene beredde baade Conserver / Syruper / oc *destille*rit Vand / saavel som ocsaa Olie / huilcket end eel skeer *per infusionem*, i det mand øser Olie der paa / eller oc *per destillationem*.

L. at mand den *destille*rer: Aff huilcke det ene slags udvortis / det andet indvortis oc udvortis / imod Mafve-Vee blifuer brugt.

Aff denne Urt tørret / naar mand tager lige saa megit Ruder der til / oc nogit lidet Dansk Kommen / oc lader det altsammen tilbørligen kaagis udi Øll-Edicke / blifuer it Cataplasma giort oc beredt / huilcket først underligen *solve*rer oc løßner den Melck som udi Brystene er sammenløben / oc dernæst forhindrer det aldelis / at der efter icke kommer Melck udi

M. Brystene / huilcket Barselquinder ocsaa udi fleng bruge.

Ja den icke allene løßner oc fortager den Melck som er udi Brystene løben sammen / men endocsaa forhindrer / at den som er udi Mafven icke heller kand løbe sammen / huorfore *Agerius*

gerius, som *Hieron:* Bock hafuer forbedret/er høyeligen at ro- No.142.
se / som befaler dennem som saa gierne gide fortæret Melck / at de strax efter Melcken skal æde it Mynte-Blad; thi da (siger hand) forhindris Melcken der ved / at den icke kand løbe sammen udi Mafven.

N. Der beredis ocsaa paa en synderlig Maneer oc Konst aff Mynte/som er tørret/it Aqvavit, huilcket hafuer en grøn farfve/oc er treffelig got / oc bør at *commenderis* dennem som ofte kløgis/ at de det bruge/ oc synderlig om Morgenen.

Dette samme Aqvavit bør ocsaa at *commenderis* de Piger/som ere siuge for Mand/ saavel som ocsaa de Quinder/ som aff det huide Flod hafue ont.

O. Aff den Olie/som efter Chymiske Konst beredis/beblandet med Sucker / beredis der Oleo saccharum Menthæ eller Olie-Sucker: Denne samme Olie / med Muskate-Olie beblandet / kand nytteligen smøris paa deris Bug / som hafue ont aff de Siugdomme som pleye at følge efter en u-fordøfvelig Mafve. J lige maade blifuer den gemeene Myntis Olie brugt.

Mercurialis.

Nafnet.

A. Mercurialis, Bingel/ Bingel-Urt: Den kaldis paa Tydsk: Zam Bingel-Kraut/ Bengel-Kraut/ Mercurius-Kraut/ Küch-kraut: Den er grøn den gandske Høst igiennem. Der ere tuende slags Bingel / den ene er den allerførste som aff *Bauhino* beskrifvis / oc den kaldis aff hannem: Mercurialis testiculata, *sive* Mas *Dioscoridis & Plinii*, det er: Bingel som hafuer Pun- B.
ge eller Nosser/ eller Den Bingel som Dioscorides oc Plinius kalde Hannen. Den anden som *Bauhinus*

No.142. beskrifuer/ kaldis aff hannem: Mercurialis spicata, *sive* fœmina *Dioscoridis & Plinii*, det er: Axactig Bingel/ eller Den som aff Dioscoride oc Plinio kaldis Hun-Bingel.

C.

Vdvortis Skickelse.

Tam Bingel-Vrt/ Hannen saavel som Hunen/ hafue tynde oc glatte Stengeler/ en spand ja somme tider halff anden Fod høye voxendis/ huilcke hafue nogle Knæer oc smaa Leed/ oc med Grene/ som der paa voxe/ ere fordeelte: Der paa voxe mange brede/ langactige oc spitze Blade/ megit lige S. Peders Vrtis Blade/ huilcke springe ud aff deris Knopper/ dog glattere/ tilmed oc saa ofte meere grøñe/ oc omkring ved siderne kærfvede/ oc ere de Blade som Basilicke hafuer nocksom lijge. Rødderne som de hafue ere tynde oc trefvelactige. Men Hannen aff disse tuende Vrter hafuer imellem Bladene oc Stilckerne ud aff Knopperne smaa runde haaractige Knapper eller Burrer/ huilcke med deris Skickelse nogit nær ligne de Burrer oc Knapper/ som de smaa Snerrer eller Beylere hafue/ om huilcke vi tilforne i denne samme Part *lit.* A. *Pag.* 167. *No.*17. hafve handlet/ oc ere paa det næste saa lodne som de ere/ dog ere de meer end een knyt tilsammen/ oc der voxe to tilhobe paa en opstaaende Stilck: Vdi en huer aff de Knappe ligger it lidet trindt Frøe. Men Hunen er med sine Stengeler/ Blade oc Vext lijg Hannen/ dog w-lijg med Blomster oc Frø/ thi hendis Blomster voxe langt flere end et tilhobe/ oc ere tilsammen groede/ ligesom en liden lang Drue eller Vippe/ i begyndelsen er det huidt oc Mußactigt/ oc der efter/ naar det skal sætte sig til Fruct eller Frøe/ forsuinder det.

D.

E.

F.

Pa.292. No.142. Figurerne ere at see: ☞

Pa.293. No.143.

Steden.

Steden/ som denne Bingel-Vrt voxer paa her hos os i

disse Lande / er icke anden end Vrte-Hafver; Thi den som her voxer vild paa Marcken / i Skofve oc Krat / den blifuer aldelis intet actet. No.143.

Kraft oc Brug.

De gamle *Medici* oc *Botanici* hafue ickun talet oc handlet om tuende slags Bingel-Vrter / w-anseet at der nu omstunder i disse voris Tider kand vijsis fire slags: Men om saa er at nogen vilde spørge / huilcke aff disse fire slags der paa Apoteckene skal brugis / hand letteligen aff det som sagt er kand forstaa / at de tuende bemelte Planter / om huilcke vi hafue talet tilforne / oc icke nogen anden skal der brugis. G.

Men efterdi at *Dioscorides* befaler at mand begge disse tuende / nemlig Hannen oc Hunen / skal bruge iblant Mad-Vrter (huilcket nu omstunder gandske sielden skeer) oc det til at *laxe*re oc løsne Bugen / meene vi / at det nocksom uden nogen Forseelse kand skee / at mand udi fleng / lige som mand hafver lyst til / kand bruge enten begge disse tuende / Hannen oc Hunen tillige / eller ocsaa ickun een aff dennem / enten Hannen for sig / eller Hunen for sig / oc beblande deñem udi de Clystijr som blødgiøre. H.

En huer / som hafuer lyst der til / kand forsøge oc forfare om det er sandt oc vil gaa an / det som *Camerarius* udi sin *Horto* aff *Costæo* hafuer *observe*ret oc optegnet / nemlig: At mand formedelst Bingels-Vrtis- dobbelt Katostis- oc Portulackis-Saft kand tage oc lige som toe Hænderne udi smeltet Bly / oc icke fornemme nogen Skade der aff. I.

Den samme Saft holdis oc at være god til at borttage oc fordrifue Vorter / om mand smør den paa dennem.

Nogle ere der ocsaa / som befale at mand skal dryppe den udi Ørene / oc strax der efter skylle den ud igien med en gammel Wijn / oc dette skulle mand bruge / naarsomhelst at mand er noget tunghøre. K.

No.144 Huad hendis *Temperament* oc *Qvaliteter* er anlangendis/ da siunis den at komme ofuereens med den dobbelte Katost oc Portulacke / huilcke du en huer for sig paa deris tilbørlige Steder kand finde/oc deris Historie læse/nemlig den dobbelte Katost *Pag. 161. No. 11.* i denne samme Part/huor den aff os er beskrefuen: Oc Portulacke *Pag. 323. No. 173.*

A. # Mespilus.

Naffnet.

Mespilus, Mespil-Træ/Abe-røff: Det kaldis paa Tydsk: Mespel-baum/ Mespil/ Mespel/ Apen-ärsekens: Det er det allerførste som *Bauhinus* beskrifuer/ oc det kaldis aff hannem: Mespilus Germanica folio

B. laurino non serrato, *sive* Mespilus sylvestris, det er: Tydsk Mespil-Træ med Laurbær-blade som icke ere kærfvede/ eller Det vilde Mespil-Træ.

Vdvortis Skickelse.

Mespil-Træ er saadant it Træ som icke er ret stort: Bullen som det hafuer er altid krumbøyet / Grenene ere haarde/oc lade sig icke letteligen bryde i to: Bladene ere langactige/

C. men smalere end Eble-Træers Blade: Blomsterne ere huide oc store/oc bestaa aff fem Blade: Fructen er nogit mindre end Eble / trind / oc den hafuer en vijd oc bred Fijs eller Reff / som den paa Danske gemeenligen kaldis; Den inderste Materie eller *Pulpa* er i begyndelsen huid/oc saa tryckhalsig oc vlistig at mand den icke kand æde førend den blifuer blød: Vdi den findis fem Frøe eller Steene / huilcke ere flade oc haarde.

Pa. 294. No. 144 Figuren er at see: ☞

Steden.

Dette slags Træ maa mand endeligen udi Hafverne plan-

No.144

plante oc elske / om mand ellers detz Fruct vil nyde / efterdi det her hos os ingen anden steds voxer / end udi fornemme Hafver / huor det blifuer dyrcket.

Kraft oc Brug.

D. Dette Mespil-Træis Fruct blifuer om Høstmaanets Tijd oc sildere paa Aarit samlet oc afplucket / oc blifuer en tijd lang giemt oc forvaret udi it Skab / eller andre saadanne steder / at den med Tiden kand blifue moen oc mild / thi ellers er den intet tienlig at æde.

Disse Eble eller Fruct sees gandske sielden efter Maaltid at sættis paa Bordet her hos os i disse Lande / saa som en Confect. Udi Franckerige er den gandske gemeen oc afholden / E. saa at de tage dennem sidst efter Maaltidet / paa det at Maven dis bedre kand kaage oc fordøye Madden / som den hafuer taget til sig. Thi de hafue den Kraft at de binde / derfore / naar mand aff løst Lijff hafuer ont / item plagis aff Blodsot / spøtter Blod / oc Tiderne alt for megit flyde / kand mand disse bruge / oc de ere icke it aff de ringeste Raad der fore. Men jeg vil dog hafue paamindt det samme om denne Fruct / som tilforn *Pag. 82. No. 70 lit. F.G.* bleff advaret om Quede-Ebles Brug: F. Thi naarsomhelst denne Fruct icke med god Forstand blifuer brugt til forbemelte Siugdomme / kand de foraarsage megit ont: Ja de kand være saa skadelige / at it Menniske kand døe der aff.

Ellers er det nocksom vitterligt / (at jeg her skal indføre *Galenum* saaledis talendis) *quod omnibus ejusmodi parcè sit vescendum, non autem affluenter ut uvis & ficubus: Nullo enim ipsorum ut alimento, sed ut medicamento potius indigemus.* G. *Hæc tibi sunt utiliora, quam scire priorem syllabam nominis* Οὔων, *id est Sorbus è veteribus Atheniensibus per literam O tantum scribi & pronuntiari.*

Milium.

Nafnet.

Milium, Hirs: Paa Tydsk kaldis den: Hirsen: Den blifuer moen om Høsten: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Milium semine luteo vel albo, det er / Hirs med gult eller huidt Frøe.

A.

Vdvortis Skickelse.

Hirs hafuer mange knæactige huule Straa: Bladene som den hafuer ere vijde oc Røractige / øfuerst paa Stengelen skiuder den en lang røractig Vippe eller Top / som henger nedad / oc gemeenlig hafuer en guul Farfve / dog undertiden sortactig: Vdi den er smaat Frøe / som er hart oc glisendis / oc det hafuer nogle smaa Hinder eller *tunicas* ofuer sig / aff huilcke det letteligen udfalder. Roden som den hafuer er mangfoldig / oc sticker dybt neder i Jorden.

B.

Pa. 295.
No. 145

Figuren er at see: ☞

Steden.

C.

Hirs voxer udi god løs Jord / som icke er for tør / huorfore den ocsaa nocksom groer udi vedskefuld Sand-Jord / Men huo som den vil hafue / hand maa saae den.

Kraft oc Brug.

Den gemeene Mand veed det saare vel / at denne Vrt blifver huer Dag forbrugt udi Køckenet / udi atskillige Maader: Men vi / her i disse Lande / bage huercken Kager eller Brød aff dem.

D.

Medici som *Dioscoridem* efterfølge bruge gierne Hirs som er stegt / oc komme der til nogit lidet gemeent Salt / huilcket

cket de komme tilhobe i en Pose / oc legge enten paa Hofvedet eller paa Bugen / til at stille Hofvedets eller Mafvens Pine / Eller oc at det skal stille den Pine som er udi Slagsiden / naar den paa Bugen eller andre saadanne Parter blifuer lagt.

E. Men endog at *Galenus lib. 7. Simpl. cap. 15.* lærer / at den kølner udi den første Grad / saa skal det dog ingen bevege / at de jo blifue ved til fornæfnde Brug denne Hirs at *commen*dere / efterdi mand seer / at Vand / som aff sin Natur er det allerkaaldiste Element / saa snart som det blifuer varmt / da hafuet det saadanne *Effect*er oc Virckninger / som ere gandske tuert imod sin Natur oc *Complexion*.

F. *Sebicio* som *Hieron:* Bock hafuer forbedret / hafue vi at tacke for den *Potion* oc Drick / som *S. Ambrosius* hafuer brugt / huilcken aff Hirs hafuer værit bered / huis *Description* oc beskrifvelse aff *Sebicio* hos *Hieron:* Bock liuder som efterfølger: Nim geschölten Hirsen ein pfund / drey pfund Wasser / seuds mit einander biß der Hirs aufbreche / und sich daß Wasser ferbe / von dieser gesottener Brů / soltu einen zimlichen warmen Trunck thůn / an dem Tag wann dich daß Feber geschůttlet hat / und die folgende Hitze nůn auch zům ende neiget: Auff gemelten Drunck soltu dich zůdecken und schwitzen. Diß soll ein bewerter Dranck sein / den S. Ambrosius gemacht haben sol / wider daß drittägige Feber / mit welchem er zu Meyland viler Menschen geholffen hat.

G. Dette liuder paa Danske saaledis: Tag it Pund skalet Hirs / tre pund Vand / siud dennem tilhobe / indtil saa lenge at Hirsene spricke oc aabne sig / oc Vandet blifuer farfvet / Aff denne sødne Velling skalt du tage til dig en temmelig god varm Drick / paa den Dag Kaalden hafuer ryst dig / oc imod som den der paa følgende Hede vil forlade dig / Efter denne Drick skalt du legge neder oc hylle dig vel til / at du der paa kand suede.

H. Denne skal være en forsøgt Drick / aff *S. Ambrosio* bered imod den tredie Dags Kaalde / med huilcken hand udi Meyland mange Mennisker hafuer hiulpet oc flyet deris Helbrede igien.

Mili-

Milium solis, Glinsendis Steenbrecke: See udi denne samme Part *lit.*L. *Pag.273. No 123.* huor vi Lithospermon hafue beskrefvit / oc om hendis Kræfter handlet.

Millefolium, Røllicke: See udi den næst foregaaende Part *lit.* M. *Pag.86.No.74* der findis den under dette samme Nafn med sine Kræfter aff os beskrefven.

Morsus Diaboli.

Nafnet.

A. Morsus Diaboli, Diefvels bid/Dyfvels bid/ Knop-Vrt / Enge-Knop: Den kaldis paa Tydsk: Teuffels Abbis/ Abbis-Kraut / Anbis-Kraut: Mand seer den fornemmeligen at staa i Blomster udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Morsus Diaboli *sive*

B. succisa Glabra, det er/ Diefvels bid/ eller Gladt Afbid.

Vdvortis Skickelse.

Til det slags Vrter som kaldis Scabios- eller Skab-Vrter henføris ocsaa denne Vrt som vi kalde Diefvels bid/ thi den hafuer Blade huilcke ere brede / langactige ligesom den smalle Veybreds Blade/ men de ere slettere / oc hafue ingen Sener eller Rib / omkring ved siderne ere de nogit lidet kærfvede: Sten-

C. gelen / som den hafuer / er saa høy som en Fod eller halfanden / oc skiuder sig gierne ud i tre grene / oc yderst paa Toppen hafver huer Green it lidet trindt Hofvet / fra huilcket der udkomme Blomster / huilcke enten ere huide eller blaa Purpurfarfvede.

vede. Roden er tyck/ kort/ oc ligesom afbidt eller afskaaren/ oc hafuer nogle Trefler omkring ved siderne/ med huilcke den fester sig i Jorden.

Figuren er at see: ☞

Pa. 296. No. 146

Steden.

D.

Diefvels bid er en gemeen Vrt her hos os oc i andre Lande: Thi den udi stor mænge lader sig finde udi Enge besynderligen/ saa oc i Skofve oc Krat/ saa at den derfore icke blifuer indført eller plantet udi Hafverne.

Kraft oc Brug.

E.

At vi en ringe ting acte *Signaturas herbarum*, eller om deris Kræfter/ som de skulle hafue efter den udvortis Skickelse dømme/ er nocksom den gunstige Læser/ aff dette voris Danske *Commentario* eller Vrtebog vitterligt: Huorpaa vi ocsaa endnu her hafue it nyt Exempel.

Thi Skab-Vrt oc Diefvels bid icke derfore/ saa som *Baptista Porta Phytognomonicorum lib. 5. cap. 18.* taler/ *qvod in summis caulium capitulis, florum calyces promat, compactili sqvammarum ordine structos, aut flores habeat in ventricosis poculis sqvammulis compactis:* Det er paa Danske/ at den udi de øfverste Hofveder paa Stengelen stiuder sine Blomsters Knoppe som sidde sæt sammen i Orden ligesom Skel/ eller oc/ at den hafuer sine Blomster udi it bugit Kar/ som er ofuerdragit med Skel/ er god imod Skel/ Fregner/ Kridorme/ eller andre saadanne Hudens Vreenligheder: Men fordi den er beesk/ varm oc tør/ derfore kand den alt dette forrette.

F.

Thi dersom saadan Skel-actig Skickelse skulle til disse fornæfnte Tilfald være god oc tienlig/ da maatte jo S. Jørgens Vrtis- eller Tandrodis-Rod (huilcken jeg udi den anden Part *lit.* A. *Pag. 18. No. 6. lit. B.* beskrefvit hafuer) som siunis intet at være andet end en heel hob Skel/ som ere sætte

G.

 til-

No.146 tilsammen/ endeligen være it almindeligt oc ofuermaade got Raad/ for bemelte Breck?

Det siunis troligt/ efterdi der udi *Botanicorum* oc Vrte-beskrifueris Skrifter findis ingen *Controversi*er oc Tuistighe-der om denne Vrt/ at den kand regnis udi de Vrters Tal/ huilcke udi lang tid / oc aff mange udi *Europâ* hafue værit brugelige / oc befundne at være gode. Det er vist/ at mand hos *Galenum*, *Dioscoridem*, oc *Hippocratem* icke finder it Ord eller en Tøddel/ huoraff mand kand bevjse at denne Vrt hafuer værit de gamle bekiendt.

H.

Dodonæus høyeligen *commen*derer oc berømmer denne Vrt imod Hals-Kiertelens oc Suelgets Hefvelse/ huilcke vanskeligen kand sætte sig til Røde / oc hand siger der hos / at der er intet bedre end den / naar mand med dens Decocto eller Affød vil skylle Suelget/ oc besynderlig / om mand vil lade der til komme nogit Rosen-Syrup / at det med den kand beblandis.

I.

Hieron. Bock / som hafuer skrefvit før *Dodonæi* Tider/ siger / at den er god til alt det som Skab-Vrt tiener til: Saa at huo som icke hafuer den ene aff disse Vrter hand kand i stæden for den bruge den anden. Men huor til Skab-Vrt ellers er tienlig / kand mand læse udi denne samme Part *Pag.348. No. 198.*

K.

Camerarius lærer / at mand nytteligen kand tage Saften aff denne Diefvels bid / oc komme udi det Mund-Vand / som mand vil bruge naar mand aff Quercke-bylder hafuer ont.

Prosper Alpinus siger/ at Roden aff denne Vrt gifuis udi de Dricke som imod all Forgift / Hierte-Vee / oc Moderens Pjne indtagis: Item/ det Vand / som aff denne gandske Vrt blifuer *destiller*it oc brændt / drucket / løßner oc *solver*er alt det sammenløbne Blod/ oc de Bylder som ere nær hos Hiertet.

L.

Bladene aff denne Vrt/ saa som *Agerius* vidner / stødte oc lagde paa Carbunckel-Bylder / komme dennem til at sætte sig

sig til Røde/oc strax der-efter læge dennem. Oc efterdi den holdis for at staa imod Pest/ da giøre de Bartskiere ret/ som tage oc komme den udi de Cataplasmatis, som tienlige ere til at drage Hul paa Pestilentz-Bylderne.

Huo som meere om denne Urtis Kræfter er begierendis at vide/ oc icke vil lade sig nøye med det ringe som vi her hafve fremsat / de maa forføye sig til *Tabernamontanum*, som gandske vijtløfteligen der om hafuer handlet.

M.

Morus.

Nafnet.

Morus, **Morbær-Træ/Morbær:** Det kaldis paa Tydsk: **Maulbeeren:** Fructen eller Bærene blifve moene sidst udi Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer/oc den kaldis aff hannem: Morus fructu nigro, det er/ **Morbær-Træ med sort Fruct.**

A.

Udvortis Skickelse.

Morbær-Træ er it høyt Træ / som er rijgt paa Grene/ huilcke sprede sig vijt ud. Bullen som den hafuer / er ofte tyck / Barcken der paa er knortet / men Rodens er guul oc beesk smagendis: Bladene ere brede oc spitze / haardactige oc kærfvede omkring ved siderne: J steden for Blomsterne ere der nogle Rackle: Fructen er langactig/ oc ligesom sammensat aff mange Korn/ den er lijg Brambær/ men tyckere oc længere/ oc endeligen nogit lidet større/ udi begyndelsen er den grøn / men naar den blifuer moen/ da er den sort/ oc Saften som der udi findis er rød / oc hafuer en Vijnmørsk smag. Roden spreder sig mangfoldelig ud.

B.

Figuren er at see: ☞ Pa. 297.
No. 147

Steden.

Dette Træ er icke nogen andensteds at finde end udi

Urte- eller Abilde-Hafver / huor det ocsaa nocksom voxer oc bær sin Fruct.

Kraft oc Brug.

Det er ickun forgiefuis at spørge / om Morbær ere udi en vis Grad tørre / varme / vaade eller kaalde / thi der er stor Forskiel paa dennem / anlangende disse Grader; Thi det skeer / at saa snart som de begynde at blifue røde / da ere de tienlige til at æde / huilcket om gandske faa slags Fructer kand sigis. Derfore er det endeligen vist / at de hafue anden *Temperament* oc *Complexion*, som nu først begynde at monis / end de som allerede ere vel moene.

C.

Dersom de ere w-mone / da ere de kaalde / oc da giøre de hart Lijff / men ere de mone / da gifue de løst Lijff oc ere varme. Derfore skal det ingen siunis underligt for / at *Hippocrates* lærer / at Morbær de varme oc vedske / oc giøre løst Lijff / huilcket andre *Auctores* siunis at gaa fra / i det de lære der tuert imod.

D.

Herfore siunis det at være langt bedre at sige / at Morbær ere udi deris Natur oc *Complexion diversarum partium* eller atskillige / oc det efter *Galeni Auctoriteet* / som lige saadant om dem lærer / oc naar vi dette altsammen ville tage vel i act / da siunis *Horatius* retteligen at hafue skrefuit *lib. 2. Sat. 4.* huor hand saaledis taler: *Ille salubres*

E.

Æstates peraget, qui nigris prandia Moris
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem.

Huilcket er paa voris Danske Maal saaledis sagt: Den skal hafue en sund Høst / som ender sit Maaltijd med sorte Morbær / som hand hafuer taget aff Træet førend Solen hafuer stucket for heed paa dennem. Ligesom hand vilde saa megit sige: Contrariorum contraria sunt remedia, **En Lægedom er altid tuert imod det som den skal læge.** Derfore / dersom nogen icke vil brændis aff Solens Heede / hand

F.

hand skal *temper*ere oc maadelig giøre den Hitzighed/som er udi Legemet/med det hand æder Morbær/ oc saa skal hand være frisk oc sund den Høst. Men at Poeten siger at de skal brugis efter Maaltijd / siunis hand ickun med de Ord at skemte/oc efter *Satyricorum* Maneer taxerer oc laster deris *Intemperantiam*, som icke vide at holde maade med sig selff / oc tage deris Sundhed i god act/men see ickun til at de deris skadelig Lyst oc Begierlighed kand fuldkomme.

G.

Thi udi dette Stycke er det fornøden/ at vi *Galeno* adlyde/ som lærer gandske tuert imod det / i det hand siger: *Si Mora sumpta post alios cibos fuerint, aut etiam pravum succum in ventriculo offenderint, celerrimè una cum aliis cibis corrumpi, novo quodam corruptionis genere, & quod verbis explicari nequit, & in cucurbitis accidit, &c.* Huilcket er paa voris Danske Maal saa megit sagt: Dersom mand æder Morbær efter anden Mad/oc de finde for sig udi Mafven nogen anden ond Vedste / da kand de letteligen med den anden Mad forderfvis/ oc det paa saadan en synderlig Maneer som icke med Ord kand nocksom udsigis/ huilcket er endocsaa at see hos Græskar/ naar de blifue forderfvede oc forraadnede udi Lifvet/ etc. Hid indtil vare *Galeni* Ord.

H.

Denne samme *Galenus* vil ocsaa hafue/ at mand icke de Morbær skal æde som ere alt for megit mone / oc udi det stycke stemmer *Horatius* ocsaa med hannem ofuereens / i det hand siger/ at mand skal plocke dennem aff Træerne/ *ante gravem solem*, det er / førend Solen sticker for megit paa dennem; Thi de kand udi en kort oc vel en Dagis tijd monis. Enddog hand ocsaa siunis at befale / at mand dennem skal plocke førend Solen opstaar / huilcket endeligen hafuer stor Nytte oc gafn med sig.

I.

Thi naar Morbær/ formedelst Duggen som ofuerflødeligen falder paa dennem / ere ligesom ved en synderlig Naturlig Konst kølnede oc vædte / da gaae de letteligere neder oc giøre

K.

 løst

No. 148 løst Lijff/ end de/ som om Middagen/naar Solen skimer heed der paa/blifue samlede. Icke heller tør mand saa letteligen oc snart befrycte sig/ at de udi Lifuet paa Menniskẽn skal *corrumperis* eller (saa at tale) forraadnis/ som ellers de andre / huilcke letteligen kand foraarsage en Forraadnelse / formedelst at der

M. om Dagen sidder paa dennem saa mangfoldig mange Fluer oc *Insecter*/ huilcke en deel æde oc bide paa dennem/en deel med deris Møg oc skarn dennem besmitte oc forderfue.

Derfore skal til den treffelig *Composition*, som kaldis Diamoron, huilcken saa ofte blifuer brugt imod den Hitzighed oc de Bylder som ere udi Suelget i Halsen / icke tagis andre Morbær/end de som icke ere alt formegit mone / oc som icke ere afplockede paa anden Tid end førend Solen staar op. Men

N. om Morbær Aarligen icke fremkomme eller monis / foraarsagis der at Podal megit regierer i de Lande/som den holde sig til: Item om Morbær ere gode for deñem som med Podal plagis/derom hafuer den vijtberømde Mand *Dn. D. Daniel Sennertus* udi sin Tractat *de Arthritide* eller Ledeverck tilbørligen handlet oc talet / huor en huer ocsaa som der til lyst oc bequem Leylighed hafuer/ det samme kand læse.

O. Men om disse Bær hafue nogen synderlig Kraft til Skiørbug at *curere*/ der om finder mand slet intet skrefuit hos *Medicos Practicos*; Men at Chamæmori *Norvagicæ fructus* (huilcke i Norge saavel som allevegne her i Danmarck blifue kallede Multebær) hafue en synderlig Kraft til at hielpe oc læge dennem som aff Skørbug hafue ont / der om ville vi tale *lit.* R. *Pag.* 339. *No.* 189. udi denne samme Part.

A.

Myrtilli.

Nafnet.

Myrtilli, Bøller/ Bølle-Rijs / Blaa-Bær:

Den

No.148

Den kaldis paa Tydsk: Staudel-beeren/ Heidel-beeren/ Bulgraven: Den blomstris først om Høsten/ oc Bærene blifue mone sidst om Høsten: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Vitis idæa foliis oblongis crenatis fructu nigricante, det er/ **It slags Bølle-rijs med langactige oc kærfvede Blade/ oc sortactige Bær.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Her oc udi Tydskland ere de Bøller de allergemeenligste huilcke ere sorte/ Det er en quist- eller rijßactig Vext / oc den er liden / neppeligen en spand høy / oc hafuer nogle tynde smaa Grene: Barcken/som den er beklæd med/er grøn: Bladene ere mørckegrønne/større end Buxboms Blade / dog tyndere/ oc omkring ved siderne kærfvede / oc ere nogit lige it slags Porsis Blade. Blomsterne/ som sidde ved Grenene imellem Bladene/ere trinde oc hule. Bærene ere nocksom saa store som Ene-bær / øfverst i Toppen hafue de ligesom en huul Navle eller Fijs/ som det gemeenligen kaldis: Farfven som de hafue/ er aff en blaa- mørcke- sort Farfve: Smagen som de hafue er suuractig / oc binder / udi dennem ere der mange tynde/ smaa oc huidactige Frøe. Roden som der er neden under er Træactig/ tynd oc kryber her oc der i Jorden.

C.

D.

Figuren er at see: ☞

Pa.298.
No.148

Steden.

Disse Bøller voxe mangesteds her i Landet paa Heeden/ tørre Grypter/ oc andre saadanne skarpe Steder / huor ingen feed Jord er.

E.

Kraft oc Brug.

Vrte-Skribenterne lære om Bøller / at de udi deris Natur

tut ere kaalde / men iblant dennem vidner *Dodonæus*, at de det forrette udi den anden Grad / oc derhos ocſaa binde; Men ligeſom vi icke necte at de jo hafue de Kræfter / ſaa lære vi ocſaa med hannem / at Bøller udi ſtor mænge ædne/foraarſage ſtor Bugløb: Ja de endocſaa forrette det at mand ſiunis ligeſom

F. at være drucken/ſaa tunge kand de giøre en Hofvedet.

Huo derfore ſom formedelſt Bøllers Brug vil ſtille den Hitzighed ſom er udi Mafven/ de giøre ſig it got gafn/ i det de enten tage dennem/ oc giøre ſig en Rob eller Oos aff dennem/ eller ocſaa i det de efterfølge nogle fornemme Huußraadige Quinder her i diſſe Lande / oc tørre dennem udi en Bag-Ofn/ oc naar de ere tørrede vel forvare dennem / at de der aff / naar

G. Fornødenhed udkræfuer / kand kaage ſig Retter: Thi denne Rob oc Suppe binder / oc derhos kølner Mafvens oc Lefverens Hitzighed. Ellers er det viſt / at de icke endnu ere brugte nogen ſteds paa Apoteckene.

(N.)

Napellus, Muncke/ Muncke-Kappe: See udi den næſt foregaaende Part *lit.* N. *Pag.88. No.76.* huor vi den ſamme hafue beſkrefvit / oc om hendis Kræfter handlet.

Napus.

Nafnet.

Napus, Burfels Roe/ Lange Rofver: Den

A. kaldis paa Tydſk: Steck-Ruben: Den udbryder med ſine Blomſter udi Maymaanet/ oc varer hen til Skierſommer hafuer ende: Den er den første ſom *Bauhinis* beſkrifver / oc den kaldis aff hannem: Napus ſativa, det er/ Tam Roe/ eller Roe ſom blifuer ſaaet.

Vd-

No. 149

Vdvortis Skickelse.

Burfels Rofve med sine Blade/Stengeler/Blomster/ Frøehuse oc Frøe ligner de andre Rofver: Men i steden for det at de andre hafue en bred oc trind Rod/ da hafver denne en lang Rod / saa at det de andre hafue udi fladheden oc bredden/det hafuer denne udi Lengden.

B.

Figuren er at see: ☞ Pa. 299. No. 149

Steden.

Steden oc Jorden / huad sig belanger / som dette slags Rofver vel ville voxe paa/da behøfver den løs Jord. Huo derfore som vil saa disse Rofver udi deris Hafver/de icke udi haard men ickun udi løs Jord skal dennem elske.

C.

Krafft oc Brug.

Disse Rofvers Frøe hafuer en treffelig Kraft til at staa Forgift imod / oc blifuer derfore ocsaa taget til Theragelsis *Composition*.

Dette veed den gemeene Mand nocksom/ derfore / naar Børne-Pocker oc Meßlinger gaa i suang / tage de saa megit som it quintjn aff dette Frøe / oc komme enten udi Cardobenedict-Vand / Erenprisis-Vand / Morgenfro-Vand / eller oc andet saadant Vand / oc gifue Børnene det ind / naar mand befrycter dennem at skulle befængis aff smaa Pocker. Andre bruge heller her til tam Karse-Frøe/ oc det med god fremgang.

D.

Nasturtium Aqvaticum.

Nafnet.

Nasturtium Aqvaticum, Vand-Karse/ Vater-Karse: Den kaldis paa Tydsk: Brun-Kreß/ Wasser-Kreß: Den blomstris om Høsten: Den er den

A.

 første

No.150. første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Nasturtium aqvaticum lupinum, det er: Vand-Karse som ligger neder.

Vdvortis Skickelse.

B. Vand-karse hafuer en Stengel som er tyck / lang oc huul inden i / Bladene / som den hafuer / ere mangfoldige / langactige oc grønne / oc ere samensatte aff mange langactig-trinde Blade: Blomsterne ere smaa oc huide / oc komme særdelis ud ved siden aff Grenene oc øfverst paa Stengelen. Frøehusene som komme efter Blomsterne / ere trinde / tynde / langactige / oc i dennem er der nogit smaat Frøe / huilcket hafuer en guul Farfve. Jsteden for Rødderne ere nogle tynde Trefler / de samme ere C. huide / oc mangesteds henge ved Stengelen / saa vijt som den groer neden under i Vandet.

Pa.300. No.150 Figuren er at see: ☞

Steden.

Nafnet som denne Karse hafuer gifuer nocksom tilkiende huad for Steder denne Vrt voxer paa: Thi efterdi at den kaldis Vand-Karse / er det let at acte / at den paa vaade Steder D. voxer / huilcket ocsaa i all Sandhed saa er / thi den hos Vandbecke / rindendis Vand oc Kilder ocsaa er at finde.

Kraft oc Brug.

Denne Vand-Karse er aff de Vrters Tal / som mand bruger den stund de ere grønne / oc naar Saften er forsvunden ere icke saa gode.

E. Vi ville her paa denne sted intet saa megit beflitte os paa at opsøge huad for it Nafn de Gamle hafue gifuet denne Vrt / som vi ellers ville legge vind paa / at vi kand oplede huad for Kræfter den hafuer / som nu omstunder ere forsøgte oc befundne gode / oc saa ledis hendis rette Brug faa at vide.

Thi

No. 151.

Thi saa som *Galenus* taler *2. de aliment. facult. xi. pag. 66. Neq; detrimenti quicquam nobis ex vetustarum appellationum ignoratione accidet, si facultates scilicet ipsorum simplicium exploratas habuerimus.* Huilcket er saa megit sagt: Mand hafuer slet ingen Skade der aff / at mand icke veed de gamle Nafne / naar mand ickun veed huad Kræfter Vrterne i sig selff hafue.

F.

Derfor efterdi at den nu omstunder allermeest aff *Medicis Practicis commen*deris oc berømmis imod Skiørbug oc dens *vitia* oc slemme Tilfald; da *commen*dere vi ocsaa den billigen til den samme ende oc Brug / huor til der ocsaa efter Apoteckernes Konst beredis Conserver / Essentier oc Spiritus der aff.

G.

Det andet som den kand giøre / nemlig drifue Vandet / oc andre saadanne Kræfter oc Virckninger gaae vi aldelis forbj / efterdi at her i denne voris Vrtebog handlis om mange andre slags Vrter / som det samme kand forrette.

H.

Dette allene ville vi paaminde / at den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret lærer / at Gaaseblomster (huor om vi i den anden Part *Pag. 57. No. 45.* hafue talet) er moxen saa god som Vand-Karse: Derfore maa oc kand vi vel bruge den i steden for denne. Men en huer kand selff finde det paa Tungen / at begge disse Vrter ere merckeligen skarpe oc hitzige.

Nasturtium hortense.

Nafnet.

A.

Nasturtium hortense, Karse / Tam Karse / Hafve-Karse: Det kaldis paa Tydsk: Gartn-Kreß: Den blomstris fra først om Vaaren / til langt ud paa Høsten. Den er den anden som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Nasturtium hortense vulgatum, det er: Den gemeene Hafve-Karse.

Pa.301.
No. 151.

Udvortis Skickelse.

Tam Karse eller Hafve-Karse hafuer Blade / huilcke ere smalle/megit dybt iskaarne / oc dog icke ret store / skarp oc hitzig smagende: Stenglene / som de hafue / ere trinde / høyere end en Fod / oc bekomme først huidactige Blomster / derneſt bekommer de ofuerflødige mange smaa flade oc trindactige Frøehuse: oc i dennem er der smaat Frøe / som hafuer en rødactig Farfve.

B.

Figuren er at see: ☞

Pa. 301. No. 151

Steden.

Megit om denne Urtis Sted at lære / meene vi ey synderligen at giøris fornøden / efterdi at en huer som Salat bruger / den udi sin egen Hafve nocksom veed at saae.

C.

Kraft oc Brug.

Vi ville intet viſt slutte eller sige der aff / om denne Karse er det slags / om huilcken *Dioscorides* hafuer talet udi sine *Commentariis*, Dog siunis det troligt / efterdi at daglig Forfarenhed det nocksom at beviise / at baade denne voris Karsis Frøe oc Urt hafuer de samme Kræfter / huilcke *Hippocrates*, *Dioscorides* oc *Galenus* tilskrifuer deris / oc derfor er det troligt at denne gemeene Karse den samme som de Gamle hafue brugt.

D.

Men huad *Qvalite*terne oc Kræfterne sig belanger / som denne Karsis Frøe / saavel som Urt hafuer / da komme de megit herligen oc smuck ofuereens med hin anden.

Dog er der nogen Forskiel imellem Karsen / naar den er grøn oc ferſk oc naar den er tør: Thi naarsomhelst den er vaad oc Saftfuld / for den megen vandactig Vedskis beblandelse (at vi med *Galeno* skal tale) da er den icke saa skarp som Frøet / oc da er dens Skarphed maadelig / saa at mand kand æde den med Brød / ligesom andet Suul: Men naar den er tør / da hafuer den lige saadan en Kraft som Frøet. Oc Frøet bider oc brender / oc det hafuer lige saadan en Kraft som Senip.

E.

Det

No. 151.

Det er vel værdt at mercke/ at udi de *Compositionibus* oc beblandede *Medicamen*ter/ som aff *Autoribus* ere beskrefne/ da blifuer Vrten sielden/ men Frøet ofte brugt.

Den gemeene Mand plejer gierne/ om de ey hafue Mumme/ Krebssteene/ eller den røde Drick-Smørelse/ gifue dennem ind/ som aff en høy sted ere faldne neder/ saa megit som it quintin aff dette Karse-Frøe/ oc det udi Kørel-Vand.

F.

Efter *Paræi Observation*, da er der intet bedre til den Skurff udi Børnenis Hofvit/ huicken mand paa Danske kalder Arpe/ oc paa Tydsk Barnegrundt/ end at mand tager Karse oc gnier den smaa/ oc kommer den udi Suine-Ister/ oc steger det sammen i en Pande/ oc smør der paa: Thi den giør at den haarde Arp oc Materie inden fire oc tifue Timer affalder/ oc dersom mand det længer bruger/ da heeler den det gandske. Huilcket fornæfnte *Paræus* aff Forfarenhed hafuer befundet vist at være.

G.

Det er hos alle *Natio*ner gandske megit sedvanligt/ oc kommen udi Brug/ at de til Lactucker som de til Salat bruge/ ocsaa komme denne Karse/ til at *tempere*re Lactuckernis ofuermaade Kuld oc Vedske med.

H.

Dodonæus tilskrifuer denne Tamme Karse lige saa stor Kraft til at staa Skiørbug imod/ som enten den rette Skiørbugs-Vrt eller oc Vandkarse/ om huis Kræfter vi ret nu hafve handlet.

Men at vi korteligen om denne Karsis Kræfter skal tale/ da naar mand enten vil afviske/ iskære/ tyndgiøre/ huden rødgiøre/ er det gafnligt at bruge/ enten den tørre Karse eller oc hendis Frøe/ men besynderligen Frøet/ huilcket ocsaa kommer iblant de *Medicamen*ter som giøre Huden rød/ oc blifuer lagt bag udi Nacken.

I.

Dette samme Frøe *commen*deris ocsaa aff *Hier:* Bock til

No. 152. til Tungen som er lam/oc aff *Paralysi* plagis. Ellers (som ret nu bleff sagt i Burfels-Rofves Historie *Pag. 292. No. 149.*) er det got imod Børne-Pocker.

Nasturtium Indicum.

A.

Nafnet.

Nasturtium Indicum, Jndianske Karse: Paa Tydsk kaldis den: Jndiansche Kreß: Den blomstris om Høsten: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Nasturtium Indicum majus, det er/ Den store Jndianske Karse.

B.

Vdvortis Skickelse.

Den Jndianske Karse hafuer en Stengel som er trind/ tynd oc langactig / oc den skiuder sig ud i Grene / huilcken hafver kieppe oc støtter fornøden / paa huilcke den kand løbe op ad. Bladene som sidde hos Grenene / ere trinde oc tynde / under huilcke Stilcken sidder midt paa / saa som paa Nawle-Vrt/ huilcke de skulle være gandske megit lijg / dersom de vare nogit tyndere/oc nogit meere lius-grønne. Blomsteret kommer nock ofvereens med Riddersporis Blomster / men det er større / oc den Spore (som de kalde det) huilcken den hafuer gaar længer ud/ med en skiøn høy-guul Farfve prydet/oc der hos en skiøn oc liflig Luct.

C.

Pa. 302. Figuren er at see: ☞

No. 152 Mens efterdi at den/ som denne Vrtis Figur hafuer skaaret/ forglemt: denne Vrt med sine deylige Blomster at beprydе/ da ere Blomsterne ocsaa særdelis at see ☞

Pa. 303. No. 153

Steden.

Denne Vrt seis Aarligen at blomstris udi fornemme Hafver/ huor den Aar efter Aar blifuer saaet / thi hendis Rød-

der

No. 153.

der kand icke blifue ved eller vare ofuer om Vinteren: Huorfore det er letteligt at slutte / at den icke udi Marcken eller andre saadanne Steder er at finde.

Kraft oc Brug.

D. Denne Vrt kaldis Nasturtium Indicum, det er / Indianske Karse formedelst hendis Smag/med huilcken den med Karse kommer ofuereens; Thi ellers huad hendis udvortis skickelse er anlangendis/ da hafuer den ingen *convenientz* med den/ men er aff det slags Vrter som kaldis Convolvuli, eller Ribløff / huilcke løbe omkring / oc feste sig paa det som nær hos dennem er.

E. Nogit vist veed jeg om denne Vrt her at sige/enten at hendis Kræfter ere med Villie/Flijd oc Vindskibelighed forsøgte eller ickun aff en hendelse prøfvede/ at det er befundet med hendis Olie som *per simplicem infusionem* blifuer bered/ at den treffeligen oc vel læger Skab / Fnat oc Kløe / saavel som ocsaa ferske Skader oc Saar / naarsomhelst at de med denne Olie blifue smurde.

Nepeta, Katte Mynte/Katte-Glæde/ See udi denne samme Part *lit*. C. *Pag.192. No 42.* huor vi Cattariam Herbam hafuer beskrefvit/oc om hendis Kræfter handlet.

Nicotiana fœmina, Hun Nicotian/Hun-Toback: See udi denne samme Part *Pag.253. No.103 lit. A.* huor vi Hyoscyamum hafue beskrefvit/oc strax der efter dennne Vrtis Historie med sin Beskrifuelse oc Kræfter saa megit som for den gemeene Mand der om at vide nytteligt er indført.

Noli me tangere, Spring-Vrt: See i denne samme Part / *lit*. I. *Pag 259. No.109* huor vi Impatientem hafue beskrefuit / oc om hendis Kræfter handlet.

Nym-

Nymphæa, Aakande/Sø-Lillier: Seeudi den næst foregaaende Part/ paa denne samme Bogstaff oc Titel/ huor vi *Pag. 94. No. 82. Itemq; Pag. 95. No. 83.* deris Beskrifvelser hafue indført/ oc om deris Kræfter handlet.

(O.)

Ocymum.

A.

Nafnet.

Ocymum, Basilicke: Den kaldis paa Tydsk: Basilien: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den siuende som *Bauhinis* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Ocymum vulgatius, det er/ Den gemeene Basilicke.

B.

Vdvortis Skickelse.

Der ere tuende gemeene slags Basilicker/som ere tamme/ huilcke med Storligheden skillis fra hin anden / de ere begge Quistactige / oc voxe en spand eller Fod høy op i Veyret / med sine trinde quiste skiuder den sig ud i mange grene: Oc den store hafver vel brede Blade / omkring ved siderne ere de lidet kærfvede/oc ere med deris Storlighed oc Skickelse ligesom Bingels-Vrtis Blade / om huilcken vi tilforn *lit.* M. *Pag. 292. No. 142.* oc *Pag. 293. No. 143.* hafue talet / huor vi Mercurialem hafue beskresuit: Men den mindris Blade ere ocsaa mindre / de glise begge to/oc ere bleeggrønne/ de bekomme nogle smaa Blomster/som paa Farfven enten ere huide/ eller ocsaa purpurfarfvede.

C.

Frøet er smaat oc sortactigt: Rødderne ere langactige oc haarde/ oc hafue nogle Trefler paa sig. Lucten hafue de begge eens/ uden at der findis een aff de store slags / som med sin Luct lig-

ligner Citrone-Eblers Luct/ huilcket slags blifuer kaldet Citron-Basilicke.

Figuren er at see: ☞

Pa. 304. No. 154

Steden.

D. Her i Landene saais den i Hafverne udi temmelig stor Mænge/ oc anden steds denne Vrt at søge er slet forgiefuis: Huorfore at de som den ville hafue oc bruge/ maa den endelig saae oc dyrcke udi Hafverne.

Kraft oc Brug.

Efterdi at *Galenus* udi Allmindelighed siger/ at den varmer udi den anden Grad/oc at den hafuer en slem oc fuul Vedske/at det derfore icke er gafnligt at den blifuer indvortis brugt oc indtagen; oc *Dioscorides* derforuden ickun taler om it slags Basilicke/ da ville vi icke megit sørge for/ huad for it slags Basilicke mand skal udvelle/ tage oc bruge. E.

Men jeg formeener at mand endeligen skal holde sig fra Basilickis indvortis Brug/oc det efter *Galeni* Raad oc *Auctoriteet* / besynderligen efterdi at Gud hafuer ladet voxe mange andre slags Vrter oc *Medicamen*ter / som hafue de samme Kræfter som denne Basilicke tilskrifuis. F.

Oc sandelige efter voris Dom oc Meening/naar mand vil forfriske Hiertet / oc dennem som Melancholiske ere *curere*/da er det langt bedre oc tienligere at tage en Haandfuld aff Neglicke-Oxetunge-Borras-Blomster/eller ocsaa Hiertens-fryd der til/ end at bruge hele Knipper aff Basilicke.

Der ere dog nogle aff den gemeene Mand / som hafue saa stor Lyst til Basilicke/ at de endoc bruge den til at krydde deris Mad der med. Men uden saa er/at det er w-sandt som *Dioscorides* ofuer den hafuer *commente*rit/ der hand saaledis siger: φυλάσονται δὲ τινες αὐτὸ καὶ οὐκ ἐσθίουσι, διὰ τὸ μασηθὲν καὶ τεθὲν ἐν ἡλίῳ σκωλήκια γεννᾷν, da maa vi jo med all rette hannem ad- G.

 lyde/

No.154. lyde/ thi hand siger/at der ere nogle som ville slet intet æde den-nem/ thi naar den blifuer tygget/ oc blifuer sat i Solen/da for-aarsager den Orme/som aff den skabis.

Men at jeg dette kand bekræfte / oc det dis troværdigere kand siunis/da *note*rer jeg her aff den vijtberømde *Medico Hollerio*, at der er en Skorpion fød udi Hiernen paa en Italia-ner / der aff allene/ at hand tijt oc ofte luckede til denne Basili-ckis Urt. H.

Aff Frøet beredis der tuende slags *Medicamen*ter el-ler Lægedomme: Det ene slags er / at det kommer til gafn oc Tieniste/ naar det icke er til Aske brændt: Thi *Hieron*: Bock vidner / at naar det paa en Nats tid staar i bløð udi Rosen-Vand/ gifuer den en sey Materie eller Slijm fra sig / huilcken er ofuermaade god imod den Ungerske Siugdom: Item / naar der ere Sprecker udi Læberne/ Tungen / oc Brystene/ da er den megit god / om mand tager en Feder / oc der med smør disse fornæfnte Parter: Men naar det blifuer brændt til Aske/ da er det got at mand tager en Rage-Kniff / oc med den / naar Maanen tager aff / skær Vaarterne aff Hænderne eller andre steder / eller ribler dennem / oc lader siden samme Aske komme paa den samme sted som Vaarten er afskaaren. I.

For det Sidste er det synderligt oc vel værdt at mercke/ det som den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret / om den-ne Urtis Brug lærer / der hand saaledis der om taler oc siger: De meeste Kracht die dit Cruydt soude moghen hebben, is, dat een Vrouwe die in arbeyt gaet, hebbende een Wortel van dit Cruydt, met de pluyme van een swaluwe in haer handt, ter stont sonder Pyne sal baren; immers als sommige gelooven oft ons willen doen gelooven. Det er paa Danske at sige saaledis: K. L.

Den meeste Kraft/ som denne Urt vel skal hafue / er/ at en Quin-de som ret nu skal gaa udi Barselseng oc føde / tager en Rod aff denne Urt

Vrt/med en Suale-Feder i sin Haand/oc strax paa Timen skal hun fø-de sit Foster uden nogen Pine: saa som at somme de troe/ eller oc ville indbilde oc ofuertale os. Oc er dette Aarsagen/ huorfor at jeg i-blant andre Latinske Nafne/som denne Vrt næfnis med (huil-cke jeg hafuer ladet sætte i Bredden hos Figuren) hafuer kaldet denne Vrt Herbam parturientium, det er/ Barsel-quindernis Vrt.

No. 155.

M.

Olznicium.

Nafnet.

Olznicium *vel* Olsenichium, Verjantz-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Olsenick/ Olsenichs/ huilcket/ (som en huer vel mercke kand) megit suarer til det Latinske Nafn: Den staar i sit beste Blomster midt om Sommeren/ thi imod enden aff den/ da er hendis Frøe moedt: Den er det siuende slags Mercke som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den aff han-nem kaldis: Apium sylvestre lacteo succo turgens; det er: Vild Mercke med en melckactig Saft.

A.

Vdvortis Skickelse.

Verjands Vrt med sine Bladis Storlighed/ saa ocsaa med det/at de ere saa megit iskaarne/ ligne de slags som Mer-cke eller Petersilie hafuer/ thi de ere vijde oc i mange Parter i-skaarne: Stenglene/ som den skiuder op/ ere trinde/ strifvede/ oc med Knæer fordeelte/ inden til ere de hule/ halfanden Fod høye/eller oc der ofuer/ oc undertiden komme to eller tre Sten-geler fra en Rod/ oc de samme ere nederst ved Jorden mørcke-rødactige. Blomsterne/ som komme ud i runde Koste oc Kro-ner/ ere huidactige. Frøet/ som kommer efter Blomsterne/ er trindt/ fladt/ oc ligner Dille-Frø. Roden skiuder sig ud i gre-ne oc Grøde/som den med følger/ den gaar meer her oc der paa

B.

C.

 stack

No. 155. skack end lige neder i Jorden. Den gandske Urt med Stengel oc Blade / er fuld aff Melckactig Saft / saa at huilcken Part / som paa den blifuer brudt sønder / eller skadet / da udflyder der saadan en melckactig Saft aff den.

Pa. 305. Figuren er at see: ☞

No. 155

Steden.

D. Huad sig Steden belanger / som Verjands-Urt voxer paa / da kommer nocksom alle *Botanographi* oc Urters Skribentere derom ofuereens / at den paa saadanne steder voxer / huor Fuctighed oc Vand er / eller oc Engbond oc Elle-Moser. Men merckeligen siunis det at være / som den fornemme *Botanicus* JOACHIMUS BURSERUS *olim Academiæ Soranæ P. P.*

E. om denne Urt / for alle andre Urte-beskrifvere / *observerit* hafver / nemlig / at den med sin udvortis Skickelsis anseelse megit ligner den Kommen som voxer udi Engene / oc deraff hafuer tagit Aarsag / at kalde denne Urt Cuminum Alni, det er: **Elle-Kommen:** Thi den gierne hos de groende Elle-Træer / eller oc gamle affelde Elle-stumper voxer oc groer.

Kraft oc Brug.

F. Jeg kunde vel i denne min *Commentario* oc Urtebog denne Urtis Historie gandske gaaet forbi / oc om den icke eengang talet / hafde jeg icke der med siunts / at foracte en heel hob aff *Medicorum recentiorum*, saa oc *Botanicorum* eller Urteskribenteris deris *Auctoriteet* / huilcke den nu saare vel kiende / oc til med megit afholde. Thi hine bruge oc *commendere* den imod forgiftige Siugdomme; men disse holde den for at være udi den tredie Grad varm oc tør.

G. Men det er dog for den gemeene Mand (huilcke her i disse Lande hafue stor *Superstition* om denne Urt / naar den om S. Hans Aften blifuer optagen / ligesom Byncke oc andre

Ur-

No. 155.

Vrter) nytteligt at vide/ at icke Vrten udi sig selff saa megit blifuer forbrugt/ som ellers hendis Rødder. Huorfore de som hafue mangel paa Fennickaals-Slangemyrders-Angelickis oc Pestilentz-Vrtis-Rødder/ oc boe paa Landßbyerne hos Moser eller andre saadanne steder/ som denne Vrt voxer paa/ de kand udi Pestis Tid tage denne Rod/ oc enten tørre den/ oc støde til Pulver/eller oc giøre sig aff den it Decoctum oc Afsød/ huor aff de kand dricke en Drick/ enten alleene/ eller ocsaa komme nogit lidet/ henved it halft eller oc heelt quintin aff bemelte Pulver/ der udi/ huorpaa de strax kand legge sig neder/oc hefteligen suede.

H.

Oc denne er den fornemste Kraft/ Virckning oc Brug/ som denne Verjands-Vrt hafuer/ wanseet at jeg vel ocsaa veed den samme endoc at *commen*deris oc berømmis til Tiderne at fremlocke/ oc til Pisset at drifue: Men efterdi at vi hafue en temmelig Mangfoldighed oc god vaal paa de baade Vrter oc Rødder/som dette udrette kand/ oc her i denne voris Bog tilmed findis en temmelig hob aff de selfsamme her oc der antegnede/ sømmer det os icke den flittige Læsere med saadanne Raad vijtløfteligen at opholde.

I.

Ononis, Lang Fiende-Rod/ Krage-Torn: See i denne samme Part/ *lit.* A. *Pag.196. No.16.* huor vi Anonis hafue beskrefuit/ oc om hendis Virckninger/ Kræfter oc Brug handlet.

Ophioglossum, Slange-Tunge: See udi den næst foregaaende Part/ *Pag. 66. No. 84.* huor vi paa denne samme Bogstaff/ oc under denne samme Titel den hafue beskrefvit/ oc om hendis Kræfter talet.

Origanum.

Nafnet.

A. Origanum, Tost/ Komming/ Konig/ Danst eller Vild-Meyran: Den kaldis paa Tydst: Dosten/ Wolgemuth: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifver/ oc den kaldis aff hannem: Origanum sylvestre, *sive* Cunila bubula Plinii, det er/ Vild Tost/ eller Den som aff *Plinio* kaldis Cunila bubula, det er **Oxen-Kønnel.**

Udvortis Skickelse.

B. Tost hafuer tynde oc trinde røde Stilcker / huilcke ere høyere end en spand / Hendis Blade ere trindactige / større oc meere lodne end Polleyes: Blomsterne som ere paa Kostene/ ere bleeg-røde / huilcke oc undertiden ere huide. Efter dennem kommer der smaat Frøe / huilcket ocsaa hafuer en Rød-actig Farfve.

Pa. 306. Figuren er at see: ☞
No.156

Steden.

C. Huad Steden er anlangendis/ som denne Tost voxer paa/ da er den vel bekiendt: Thi huo veed icke/ at den gierne lader sig finde udi Krat oc smaa Skofve / huor den voxer op imellem Buskene?

Kraft oc Brug.

D. Paa Apoteckene blifuer der tuende slags Tost brugte: Den eene er fremmet/ oc voxer udi *Cretâ*, oc den er den gemeene Mand intet bekiendt/ oc derfore gaae vi hendis Beskrifvelse ocsaa forbi: Men den anden er den/ som vi her hafue indført/ oc kaldis den Danske eller vilde Meyran.

Men

No.156.

Men det er nytteligt oc gafnligt aff *Galeno* at vide/ at alle de slags Tost som der ere til/ hafue den Kraft/ at de iskiære/ tyndgiøre/varme oc tørre udi den tredie Grad. For disse dens Kræfter er den til Tiderne at drifue megit god/oc derfore enten allene/ eller ocsaa kommen til andre Vrter/ som ocsaa til det samme ere brugelige/ saa som Byncke/ Polleye/ Martrum/ Korn-Mynte/ oc andre saadanne/ tagis den til Fode-Vand/ at de sig der udi kand bade/ som Tiderne icke fort ville flyde for.

E.

Det er synderligt at mercke/ at *Sebicius* som *Hier:* Bock hafuer forbedret/ lærer/ at der aff Tost tørret oc *pulveri*serit/ med en Eggeblomme beblandet/ blifue Kager giorde/ huilcke mand skal bage paa en Steen som er varmet udi Ilden/oc bruge dennem indvortis/ imod alle slags Bugløb.

Ellers befaler *Tabernæmontanus*, at mand med den/ slet oc ret *pulveri*serit/skal ofuerdrysse eller besmøre Bag-tarmen/ naar nogen aff *Tenesmo* hafuer ont; det er/naarsomhelst mand maa gaa (med Tuct at sige) tijt oc ofte paa Nat-Stolen/ eller paa de Engelske oc Frandske Flaskefoder som nu brugis i Senge-Kamrene/ oc dog der paa intet kand bestille.

F.

Det hør en huusraadig Fader til at vide/formedelst denne Tost Myrerne at kunde fordrifue: Huorføre mand ocsaa om Vaaren tager Tost/ oc binder omkring Træerne/ at Myrerne skal icke gaa op i Træerne oc forderfue dennem.

G.

Men efterdi at denne samme Vrt er ocsaa god oc kierkommen for Bierne/ da giøre de sig en god Gierning/ som enten denne gemeene Tost/ eller oc den fremmede som kaldis Origanum Heracleoticum, udi deris Bj-Hafver saae.

Denne samme tørret oc udi Klæderne lagt/ forbevarer Klæderne/at Møl oc Orme icke kand skade oc æde dennem.

Ostrucium, Astrantz/ Mester-Vrt: See hendis

No.157. dis Historie udi denne samme Part *lit.* A. *Pag.173. No.23.* huor vi Astranciæ Historie hafue indført.

Oxalis, Syrer: See udi denne samme Part *lit.* A. *Pag.153. No.3.* huor vi Acetosam hafue beskrefuit / oc om hendis Kræfter handlet.

Oxylapathum, Spitz-skrepper / Gule skrepper: See i denne samme Part / *lit.* L. *Pag.265. No.115.* huor vi om Lapatho acuto hafue handlet.

(P.)

A.

Paludapium.

Nafnet.

Paludapium, Mercke i Kier / Epffick / Vand-Mercke: Den kaldis paa Tydsk: Epff / Wasser-Epff / Bawr-Epff: Den blomstris paa den samme Tijd om Aaret / som den Tamme Persilie blomstris: Den er den elB. leste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Apium sylvestre & Apium Officinarum, det er / Persilie eller Mercke som groer i Kier / eller Apoteckernes Mercke.

Vdvortis Skickelse.

Vand-Mercke hafuer nogle grønne Blade / huilcke ere C. slette / glisendis / oc ere ligesom skaarne i mange Parter / oc omkring ved siderne kærfvede / dog ere de større oc bredere end den Tamme Persilies: Stengelen er tynd / men dog strifved / oc gaar ud i Grene: Øfverst i Toppen bekommer den nogle hui-

de

de Blomster: Efter dennem kommer smaat Frøe / huilcke ere langt mindre end den gemeene Persilies Frøe. Roden er sammensat aff mange Trefler.

Figuren er at see: ☞ Pa. 307. No. 157.

Steden.

D. Steden som denne Vrt voxer paa / læris os nocksom aff hendis Nafn / huilcket gifuer strax tilkiende / at den er iblant de Vrters Tal som udi Vand voxer: Huo derfore / som denne Vrt vil hafue / de maa den udi Kier oc Vand oplede.

Kraft oc Brug.

Aff denne Vand-Mercke blifuer allene Frøet oc Rødderne paa Apoteckene indførde: Ellers ere der ocsaa nogle / som baade denne Mercke / oc Persille udi deris Hafver plante / huilcke skal vide / at Mercke er langt hedere oc varmere aff sin Natur / end Persillie. Men Mercke stødt oc paalagt / *commenderis* oc berømmis til alle slags blaaslagne eller blaastøtte Parter / at tage Pletterne der aff: Ja det samme paa forbemelte Maneer brugt / *dissolverer* oc løsner ocsaa den Melck oc Dje / som udi Brystene er løben sammen. E.

Den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret lærer / at der udi Italien blifuer aff den gandske Vrt *destillerit* it Vand / huilcket de saare megit bruge / som aff Kaaldepis oc Vanskelighed til at lade sit Vand hafue ont / oc aff andre saadanne Siugdomme oc Tilfald / som Blæren angaar / hafue Besuæring oc plagis. Men der er endnu it andet slags Mercke / om huilcket vi ocsaa nu ville tale. F.

Hipposelinon.

Nafnet.

A. Hipposelinon, Fremmet Mercke eller Persille / stor Mercke eller Persille: Den kaldis paa Tydsk:

No. 158. **Alexandrintscher Peterlen/ oder Peterlen aus Alexandria/ Roß-Peterlen/ Roß-Eppich/ Spanischer Eppich:** Den blomstris paa den samme Tid som de andre Mercker: Den er den trettende som *Bauhinus* beskrifver/ oc den kaldis aff hannem: Hipposelinon Theo-

B. phrasti, *vel* Smyrnium Dioscoridis, det er: **Den Urt som *Theophrastus* hafuer kaldet den store Mercke/** eller Smyrnium *Dioscoridis*. Store Herrers oc Førsters Kocke/ som denne ofte bruge/ næfne den ellers med det Italianske Nafn/ Seleri *vel* Sileri.

Udvortis Skickelse.

C. De Blade som denne store oc fremmede Mercke oc Persille hafuer/ ere store/ vijde/ oc ligesom skaarne i mange Stycker/ oc ere vel lige de Blade som den Mercke hafuer der voxer udi Vand/ om huilcken vi næst tilforne hafue handlet/ men de ere langt større/ vijdere oc bredere/ de ere ocsaa slette/ glisende/ oc hafue en mørcke-grøn Farfve: Stengelen er tyck/ trind/ oc undertiden halfanden Fod høy/ udaff denne komme Kronerne eller Kostene med smaa huide Blomster/ men Frøet som kom-

D. mer der efter/ er tyckt/ langactigt/ sort/ beeskactigt/ oc lucter efter Krydderj. Roden er tyck/ uden til sort/ inden til huid/ oc er lijg Radis/ er ocsaa bequem til at æde/ naar den blifuer skadt eller afskaaren/ da udflyder saadan en Saft aff den/ som snart styrcknis/ huilcken er beskactig oc skarp paa Tungen/ oc med sin Smag megit ligner den som Myrrha gifuer fra sig/ huilcket ocsaa *Theophrastus* om den hafuer *noterit*/ i det at hand

E. siger/ *Lachryma ex eô similis Myrrhæ defluit*, det er/ De Taare eller Draaber som aff den udflyde/ ere ligesom Myrrha.

Pa. 308. No. 158 Figuren er at see: ☜

Ste-

Steden.

Denne fremmede Persille / er saadan en Urt / som en huer nocksom aff hendis Nafn slutte kand / som icke skal findis her i voris Lande / nogen steds vjld paa Marcken / men endeligen udi Hafver maa dyrckis / aff dennem som synderlig lyst til Urter hafue.

F.

Kraft oc Brug.

Der ere nogle iblant dennem / som om Urter hafue skreffvit / huilcke til atskillige Tilfald *commen*dere oc berømme denne Urtis baade Frøe oc Rødder / ja endocsaa Urten udi sig selff: Men dog alligevel da er denne Urt icke saa megit kommen i Brug / at den paa Apoteckene blifuer solt. Men det er icke at at sige aff / huor megit store Herrers oc Potentaters Kocke / de opsøge oc begiere denne Urtis ny opskutte Stengeler oc Grene / som hafue en god oc Aromatiske Smag / at de aff dennem med Sucker / Salt / Pebber oc Olie kand berede deris Herrer en vel smagendis Salat: Oc ellers er det ocsaa vist / at Rødderne til fornæfnte Brug blifue ocsaa udvalde.

G.

Men dersom vi herforuden ville gaa til Smagen / som den fra sig gifuer / oc aff den dømme / huad for Natur den monne hafue / da maa vi jo bekiende / at den vist af sin Natur oc *Complexion* varmer oc tørrer / oc intet mindre end den rette Persille (om huilcken vi strax her efter *Pag. 317. No. 167.* handle skal) iskær / tyndgiør / oc aabner / huorfore mand samme Salat / som enten aff hendis Rødder / eller ocsaa aff hendis ny udskutte Grøde blifuer beredt / bør icke at laste / men langt heller holde meere aff den samme / end aff Endiviernis Salat; Thi det letteligen kand hende sig oc skee / at naar nogen bruger samme Endivier raa / oc hafuer derhos en kaald Mafve / kand den samme fornemme / huorledis at Mafven der aff blifuer raa / oc Kulden der efter tager jo meere oc meere til / men tuert om igien / da kand

H.

I.

de selfsamme blifue befrjde fra saadan en raa oc kaald Mafve/ om de bruge den Salat / som aff denne store eller fremmede Mercke eller Persille blifuer beredt / oc det formedelst den Smag/som den efter Kryderij hafuer.

K. Dog alligevel / saa giøre oc de sig en god Gierning / som kaage Kiød med denne Vrtis Grøde / oc ligesom med den det samme krydde / dog skal der med vel holdis Maade / oc skal mand gandske sielden det samme giøre: Thi det er jo vist/at det icke er gafnligt eller sundt / til sin Mad oc Spijse for megit at bruge / enten denne fremmede / eller oc den gemeene Persille / eller ocsaa huad andre deß lige slags Vrter det være kand / som veldeligen drifue Pisset: Oc fordi der ere mange/som for dette icke vide at tage sig vare/ oc der hos hafue ont aff Steen/ enten

L. udi Nyrene eller oc udi Blæren/ da i det at de sig ved saadanne Middele ville fra fornæfnte Siugdomme forbevare oc befrje/ da giøre de sig der med langt større Skade.

Men Summen oc Meeningen derpaa er denne/at mand nocksom kand bruge Rødderne aff denne Persille / i steden for den andens oc gemeenis: Item i steden for Fennigkaals Rødder / til de Skrøbeligheder som de særdelis blifue *commenderede* til; Men dog alligevel da er denne fremmede saa megit be-

M. dre / end de forrige bemelte slags/ at dennis Stengeler (førend den sig til Frøe hafuer sæt) ere til Salat tienlige / huilcket icke hijd indtil er befundet med de andre begge slags at være skeet / huor om mand paa sin sted i denne min *Florâ Danicâ* kand læse.

Papaver.

Nafnet.

A. Papaver, Valmue/ Mankop: Den kaldis paa Tydsk: Magsamen/ Mâgle/ Mön: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den allerførste som

No.159.

som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Papaver hortense semine albo, sativum Dioscoridis, album Plinii, det er / Tam Valmue med huit Frøe / den Tamme *Dioscoridis* Valmue / oc *Plinii* Valmue med huide Blomster.

B.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Valmue skiuder langactige / brede oc slette Blade / nogit længere oc huidere end Lactuckers / oc paa siderne kantede / Stengelen som den skiuder op i veyret er ranck / undertiden er den 4. eller 5. Fødder høy / Øfverst udi Toppen paa dennem kommer der huide Blomster / udi huilcke der strax fra første begyndelse ere mange Klefre omkring it lidet Hofvit / som er inden i dennem / oc blifuer ofuen til ligesom skiult med en trind hindactig Bricke: Naar dette Hofvet blifuer moedt / da seer mand det inden i at hofue nogle rum / udi huilcke det er skilt formedelst nogle Hinder / Skickelsen oc Formen som samme Hofvit hafuer er langactig / udi rummene er der ofuerflødigt megit Frøe / men smaat / trindt oc huidt. Roden som den hafuer / duer intet / oc den gaar dybt neder i Jorden.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 309. No.159.

Steden.

Dette slags Valmuers Sted oc Platz huad sig belanger / som den voxer paa / læris os i nogen maade aff det Nafn som *Bauhinus* den gifuet hafuer: Thi i det hand siger den at være Tam / da hafue vi der aff at acte / at den icke vild paa Marcken eller i Skofven findis / men at den ickun i Hafverne er at bekomme. Oc ere der ellers ocsaa her foruden mange andre slags som voxe i Hafverne med atskillige Farfver oc dobbelte Blomster.

E.

Pa. 310.
No.160

Men Blomsteret aff den dobbelte Valdmue er særdelis at see: ☞

Krafft oc Brug.

I Fordum tid/ saa som *Alexander ab Alexandro* vidner/ hafuer mand ladet huidt Valmue-Frøe blandet med Honning oc Lactucker/ gemeenligen komme paa Bordet iblant de sidste Retter.

F.

Nogle *Nation*er tage dette huide Valmue-Frøe/ oc komme det i deris Brød: Men vi giøre ickun/ efter Apoteckernes Konst imod Raserj oc Hofvedets Galenskab/ *Emulsiones* der aff/ huilcke mand ocsaa bruger i de allerhitzigste Febrer oc Kaaldesiuger/ Hitzigheden der med at borttage/ oc komme dennem som der med plagis til at sofve/ thi det aff sin *Complexion* oc Natur er kalt.

G.

Dog er her hos at acte/ at nogle Ammers slemme Vaane ingenlunde bør at lidis oc tilstedis/ som imod Forældrenes Villie tage enten Frøet aff deñe Valmue/ eller ocsaa den Syrup som aff det blifuer beredt/ oc kaldis *Syrupus de Papavere*, paa Danske Slaap-Syrup/ oc indgifue Børnene/ naar de ere kiede aff at vaage/ oc ey kand fordrage at Børnene skrige eller skraale/ icke saa megit til den ende/ at Børnene kand komme udi Rolighed/ som at de selff kand komme til at sofue/ oc snorcke som hine vilde Heste/ eller puste oc blæse som hine store oc fede Bager-Suine paa Suin-stien: Thi det skeer ofte/ oc kand snart hende sig/ at Børnene falde saa dybt i Søfn her efter/ at dennem en *Catarrhus suffocativus* eller Quel-Hoste oc Catarrh paakommer/ saa de med det samme quælis oc døe/ oc bedrøfue dermed deris gode oc kiere Forældre.

H.

I.

Derfore saa meene vi/ det raadeligst oc beest at være/ at mand endeligen paa den Alder/ oc i dette Tilfald lader Valmue Frøe/ eller Valmue-Syrup være wbrugt/ uden mand først ta-

ler

No. 161.

ler med nogen Doctor der om: Endog os siunis at baade *Hieronymus* Bock oc Henrick Smidt hafue holt det for at være it trygt oc got Raad / saa at en huer vel kunde bruge det.

Hofvederne eller Knappene aff Valmuer / enten de ere huide eller sorte / bruger mand udi fleng til Fodebad / huilcket de skal bruge som icke vel kand falde i Søfn: Men dersom mand vil komme Dild der til / da kand mand det langt snarere forrette. See udi denne samme Part *lit.* A. *Pag.* 163. *No.* 13. huor vi Anethum hafue beskrefuit / oc om hendis Kræfter oc Brug handlet.

K.

● Her paa denne sted udkrefvis det vel aff os / at vi nogit om Opio, oc detz Kræfter skulle *commen*tere oc handle / men alt det som om Opio er at sige / det er intet for den gemeene Mand: Thi dette Opium er jo saadant it *Medicament*, som ingen kand eller maa bruge / uden den som ret vel forstaar Læge-Konsten. Oc med all rette bør den gemeene Mand (som megit troe Henrick Smidt) aldelis at holde sig fra denne Opii Brug / oc lade sig dette være sagt aff hannem: Opium hafuer den samme Dyd / (forstaa som Valmue-Frøe) er sterckere oc kosteligere / oc som mig siunis / indvortis brugt i Legemet / gior hand større Skade. Men huo som her med icke vil lade sig nøye / oc forstaar Latine / hannem vil jeg hafue henviist til min Qvadripartitum.

L.

Pastinaca latifolia.

Nafnet.

Pastinaca latifolia, Pastinackel-Rødder / Hulde Pastinackel-Rødder / Tam Pastinackel: Paa Tydsk kaldis den: Pestinachen / Hirtz-Morellen / Hirtz-Pastinach: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifver /

A.

ver/ oc den kaldis aff hannem: Pastinaca sativa latifolia, det er: **Tam bred-bladet Pastinackel.**

Vdvortis Skickelse.

B. Tam Pastinackel hafuer brede Blade / saa at mange sidde sammen paa en Stilck / ligesom paa Aske-Blade / eller som *Dioscorides* siger/ som Terpentijns-Træers-Blade / huert aff disse Blade for sig selff er langactigt / to Finger bredt / oc kærfvet omkring ved siderne. Stengelen er ranck/ strifvet/ saa høy undertiden som en Karls Statur / udi Toppen sidde Blomsterne udi en Kost/ de samme ere gule oc smaa: Frøet som kommer efter Blomsterne / er fladt oc trindt / oc større end Dille-

C. Frøe. Roden er huid/ langactig/ sød/ oc bequem til at æde.

Pa. 311. No. 161 Figuren er at see: ☞

Steden.

Dette slags Pastinackeler finder mand udi stor Menge at saais oc dyrckis udi de Hafver / som andre Mad-urter blifue elskede oc saaede udi.

Kraft oc Brug.

D. Disse Pastinackel-Rødder blifue meere brugte oc indførde udi Køckenet/ Madden som skal kaagis der med at giøre vel smagendis / end paa Apoteckene / *Medicamen*ter oc Lægedomme der aff at berede/ huor ved de siuge oc skrøbelige kunde hielpis til deris Helbrede.

Oc foruden det (som *Matthiolus* lærer om dennem) da icke udi ringe maade skynde de til det Naturlige Verck oc gierning / saa at de som plage sig selff med Faste / oc andre deslige

E. Verck/ saa som Muncke oc Nunner i Klostere/ dennem er disse Rødder slet intet nyttige eller gafnlige / men fast meere skadelige / saa det er best/ om de ellers ville holde sig efter hans Paamin-

No. 162

mindelse oc Lærdom / at de aldelis gandske holde sig fra denne Vrtis Rødders Brug.

Pastinaca sylvestris tenuifolia, Verre-Vrt/ Verre-Rod: See i denne samme Part / *lit.* D. *Pag.* 219. *No.* 69. huor vi Daucum hafue beskrefuit/oc om hendis Kræffter oc Brug handlet oc talet.

Pastinaca tenuifolia sativa.

Naffnet.

A.

Pastinaca tenuifolia sativa, Morrødder / gule Rødder/ Amager-Rødder: Den kaldis paa Tydsk: zame Pasteney/Gäl-Rüben: Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: Den er den femte som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Pastinaca tenuifolia sativa radice lutea *vel* alba, det er: Tam tyndbladet Pastinackel med guul eller huid Rod.

Vdvortis Skickelse.

B.

Morre-Rødder hafue Blade med en mørcke-grøn Farfve / de samme ere vijde / oc i mange oc megit tynde Parter ligesom sønderskaarne: Naar Stengelen skiuder sig op / da er den ranck oc trind / oc uden til er den nogit lodden / men inden til er den huul/ i Toppen komme nogle trinde Koste / udi huilcke ere smaa huide Blomster: Efter dennem kommer der Frøe / som er icke ret stort / men det er huast oc loddet: Roden er tyck / en spand lang/guul/liflig smagendis/ oc bequem til at ædis.

C.

Figuren er at see: Pa. 312. No. 162

Steden.

Huad Steden sig belanger som denne Vrt voxer paa/da

er det alle nocksom vitterligt / at den blifuer Aarligen saaet udi Hafverne oc andre indgierdede steder / huor om Amager-Indbyggere vide god beskeed / oc kaldis derfor Amager-Rødder.

Kraft oc Brug.

D. Denne Vrtis Brug udstrecker sig intet til Lægedom / thi huercken blifuer hendis Frøe/Rødder/eller Vrten i sig selff indført / megit mindre brugt paa Apoteckene: Men hußraadige Quinder her i disse/saavel som mange andre Lande hafue lærdt huorledis de med dennem Groffenbrad oc andre saadañe Retter til daglig Brug oc Vdspijßning skal krydde / huorfore vi ocsaa her aldelis ville gaa den forbi / oc efterlade Kockene denne Mad-Vrt / oc icke videre søge eller spørge om hendis Kræfter / E. uden allene at vi ville lære / at den holdis at være middelmaadig varm oc vaad / oc sundere end andre Rofver: Thi de icke saa megit som de andre foraarsage/at Bugen aff Veyr blifuer opblæst. Der ere oc nogle som sige / at denne Rod skynder een til de Naturlige Lyster oc deris Verck.

Peplus.

Nafnet.

A. Peplus, Skadde-Melck / Fugle-Melck / Fandens Melck / Vorte-Vrt / Wlfve-Melck / Farfve-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Wolfs-Milch/Teuffels-Milch: Den er grøn om Høsten / oc den varer ud til Vinteren: Den er den første som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Peplus *sive* Esula rotunda, det er / Trind Skadde- eller Fugle-Melck.

B.

Vdvortis Skickelse.

Skadde-Melck er en spand høy / oc den hafuer en huid

Melck

Melck-Saft i sig/ med huilcken den ligner Cichoreæ / eller oc Løfve-Tand/ dog Skadde-Melckens er skarp oc hitzig/men dennis er ickun beeskactig: Stilcken / som den hafuer / er rødactig: Bladene ere smaa oc langactig trinde / neden til ere de større/oc ofuen ere de mindre: Toppen er moxen Circkel-rund: Frøet ligger udi tre Frøehuse som sidde tilhobe / oc er gandske smaat. Roden er tynd oc fuld med Tresler.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 313. No. 163

Steden.

Den Urt blifuer intet saaet udi Hafverne / men dog aff sig selff voxer den op / oc finder mand den gierne at staa neden under Kaalen i Kaal-Hafverne. Den findis ocsaa i Marcken/ paa Agrene iblant Kornet/for enden aff Agrene/oc udi Agger-Reenene; Item den er ocsaa paa Oor-Agre at bekomme.

D.

Kraft oc Brug.

At Peplus eller Skadde-Melck hafuer værit brugt aff de gamle *Medicis*, kand vi nocksom aff deris Skrifter lære/ Men nu omstunder foracte vi den / oc den icke blifuer til anden Brug *commen*derit end til Vorter at borttage / at mand med den Saft/som er inden i den/smører Vorterne/naar de tilforn med en Ragekniff ere affskaarne.

E.

Denne samme Saft er ocsaa tienlig til at fordrifue Fregner med/naar den blifuer smurt paa steden som Fregnerne ere.

Perfoliata.

Nafnet.

Perfoliata, Igiennem-Vext: Den kaldis paa det Tydske Sprock: **Durchwachs/ Knaben-Kraut:** Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Perfoliata vulgatissima *sive* Arvensis,

A.

No.164 det er/ Den allergemeenligste Igiennem-Vext/ eller Igiennem-Vext som voxer i Enge.

Udvortis Skickelse.

B. Igiennem-Vext bekommer en Stengel/som er slet/glat oc trind/ oc høyere end en Fod/den samme skiuder sig ud i Grene/ huilcke Bladene saaledis gaa omkring/ at Stengelen sidder midt inden i Bladene/ eller saa at de Stengelen omfaffne/ De samme Blade ere brede/slette/ glatte/fulde med Seener/ oc hafue en bleeggrøn Farfve/ Kosten oc Kronen sidde i Toppen/ fra huilcken der udgaae nogle tynde/guulactige Blomster tillige med nogle smaa Blade: Efter Blomsterne komme der nogle sortactige Frøe/huilcke ere større end Polleyes Frøe. Roden er enckel/ huid/ oc hafuer nogle faa Trefler.

C. Pa.314. No.164 Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Dersom nogen vil gifue act paa det Nafn som *Bauhinus* hafuer gifuet denne Urt/ da kand de icke andet der aff slutte/ end at den jo skulle være en vild Urt: Men vi her i disse Lande befinde at den icke er vild / efterdi mand den endeligen udi Hafverne skal saae/om mand den ellers hafue vil: Men udi Tydskland er den dog vild/ oc som *Bauhinus* siger/ da voxer den der udi Enge/paa Agre/ oc andre saadanne steder.

Krafft oc Brug.

Igiennem-Vext er en aff de Urter / som efter *Dioscoridis, Theophrasti* oc *Galeni* Tider oc Skrifter ere komne udi Brug/ oc ere blefne berømmelige.

E. Nu omstunder bruger mand baade denne Urtis Frøe oc Urt / paa huadsomhelst Manere mand vil / til at sammenlæge oc heele Brud oc Tarmeløb.

Huußraadige oc forstandige Huß-Mødre maa tage Igien-

No. 165.

Igiennem-Vextis Frøe oc Urt/ oc Mus som voxer paa Ege-Træer/ oc komme det tilsammen udi en liden Pose / bløde den udi rød Vijn / oc legge den paa deris Børns Nawle / naar den henger for langt ude / eller gifuer sig op. Somme Quinder plagis ocsaa selfue her aff / naar de rede til Barsel.

F. Mand kand ocsaa berede it Pulver aff dette Frøe/ oc legge en tredie deel stødt Suckerkandi der til / oc det udi saa megit som it halft quintin enten Igiennem-Vextis- Taske-Urtis- eller ocsaa Veybred-Vand indtage eller inddricke: Thi der meenis at det skal hafue en synderlig Kraft til at heele oc sammenlæge saadanne Brøstfeldigheder.

Periclymenum, Gedeblad / Løbe-Rosen/ Løbe-Lilie: See udi den anden Part / *lit.* C. *Pag.* 37. *No.* 25. huor vi Caprifolium hafue beskrefvit.

Persicaria.

Nafnet.

Persicaria, Pile-urt/ Loppe-urt/ Røjel-Bønne: Den kaldis paa Tydsk: Flö-Kraut/ Pfersich-Kraut/ Bitterlinck: Den blomstris paa den samme Tid som Hydropiper eller Vand-Pebber/ huilcke ocsaa ere hin anden megit lige / huorfore vi oc tillige om hendis Kræfter med Loppe-Urtis ville handle / oc dennem begge her beskrifue. Den første nemlig Persicaria, er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Persicaria mitis maculosa & non maculosa, det er/ Pile-Urt som er mild / som hafuer Pletter / oc er uden Pletter. Men den anden/ nemlig Hydropiper, (som paa Tydsk kaldis Wasser-Pfeffer/ Mücken-Kraut) den er den anden Pile-Urt som *Bauhinus*

A.

B.

No.165. *nus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Persicaria urens *seu* Hydropiper, det er/ **Brendendis Pile-Urt/** eller **Vand-Pebber.**

Udvortis Skickelse.

C. Pile-Urt er med sine Stengeler / Blade Blomster / oc Frøe/lige saadan som Vand-Pebber: Stenglene som den hafver ere trinde / fulde med Knæer: Bladene ligne ocsaa Persicks- oc Pile-Blade/ men tijt bredere oc sortere end Vand-pebbers / midt paa dennem er en sort- eller Bly-actig-farfuet plet; Med huilcket Kiendemercke den aabenbarligen kiendis oc skillis fra Vand-Pebber: Blomsterne / som den hafuer / ere oc i lige maade Drue- eller Axactige/ huide/ dog heller purpurfarfvede: Frøet som den hafuer/ er sort: Roden er guul oc fuld aff

D. Tresler. Men denne Urt er intet paa Smagen skarp / men den smager nogit suuractig.

Pa. 315. No. 165 Figuren er at see: ☞

Vand-Pebber skiuder nogle Stengeler fra sig / huilcke ere halfanden Fod høye / trinde / slette oc fulde med Knæer / oc skiude sig ud i nogle Grene: Bladene ere langactige/ lige Persick- eller Pile-Træis Blade: Blomsterne hafue en huid eller

E. en purpur-Farfve / oc komme ud i enden paa Grenene oc Bladene/saa oc øfverst i Toppen paa Stenglene / oc sidde sammen i Ax- oc Drue-viis paa nogle lange Stilcker. Efter Blomsterne kommer der Frøe / huilcket er smaat / bredt / rødt eller sort. Den hafuer mange Rødder/som ere trefvelactige. Den gandske Urt med sine Blade / Blomster oc Frøe er skarp ligesom

F. Pebber/ oc hafuer dog ingen liflig Luct der hos.

Pa. 316. No. 166 Figuren er at see: ☞

Steden.

Pile-Urt oc Vand-Pebber voxe udi Kier / Grafver /

Hu-

No. 166

Huler / Parcke / oc andre saadanne vedskvurne Steder / huor om Vinteren hafuer værit Vand / oc er om Sommeren bort-tørret: Men dog findis Pile-Vrt tiere paa tørre Steder / end Vand-Pebber.

Kraft oc Brug.

G.

Vand-Pebber (at vi med *Galeno* skal tale) er icke aldelis saa varm oc brendendis aff sin Natur / som Pebber. Men *Dodonæus* lærer / at Pile- eller Loppe-Vrt hafuer saadan en Kraft som er gandske tuert imod Vand-Pebbers Natur; thi ligesom den ene / nemlig Vand-Pebber er varm oc hitzig aff sin Natur / saa (siger hand) er den andens / nemlig Pile- eller Loppe-Vrtis *Complexion* oc *Temperament* kaald.

H.

Paa Apoteckene kunde nocksom alle slags Persicariæ eller Loppe-Vrter være borte / uden saa var / at Heste-Læger / Quacksalver oc Hof-Smede icke tijt oc ofte brugte den / til gamle Saar oc Bulder paa Hestene / oc sig der aff it *Medicament* giorde / huilcket som it *Cataplasma* blifuer brugt.

Men Veyfarendis Folck skal see sig vel for / at de icke i steden for Loppe-Vrt tage Vand-Pebber / oc bruge til den Brug som vi omtalet hafue udi Gaasedilds Historie / *Pag. 212. No. 62 lit. E. F.* thi da kand det ocsaa skee (med Tuct at sige) at Rumpen vil blifue saa megit optændt oc hitzig / at den foraarsaager en stor oc w-lidelig Pine / at it Menniske maatte blifue gal der-ved / huor om mand kand læse *Lobelium* i hans *Adversariis*.

I.

Petroselinon.

Nafnet.

A.

Petroselinon, Persillie / Petersillie: Den kaldis paa Tydsk: Petersilgen / Peterlin: Den blomstris udi Skiersommer / oc hendis Frøe blifuer moedt udi Orme-

maa-

maanet oc Høstmaanet. Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Apium hortense, *seu* Petroselinum vulgò, det er/ **Tam Mercke/** eller **gemeene Persillie.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Persille-Blade ere smuck grønne/ oc sidde sammen aff mange smaa Blade/ huilcke ere ligesom i tre Parter kløfvede/ oc omkring ved siderne ere de ocsaa kærfvede: Stengelen er høiere end halfanden Fod/ tynd/ trind/ nogit strifvet/ udi Toppen er Blomstrenes Krone eller Kost: Men Blomstrene ere gandske smaa/ oc efter dennem komme nogle smaa Frøe/ huilcke hafve en hitzig Smag. Roden er langactig/ huidactig/ oc liflig til at æde.

C.

Pa. 317.
No. 167

Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Persille findis icke (som en huer vel veed) andensteds end udi Hafver/ huor den ocsaa udi stor Mænge Aarligen blifuer dyrcket.

Kraft oc Brug.

D.

Der er vel gandske megit at sige oc tale om Persillie/ saa at huo der ickun er temmelig *verserit* oc belæst udi *Botanicorum* oc Vrters Beskrifveris Bøger/ de nocksom vide huor mange *Controversier* oc Tuistigheder der ere om denne Persillie/ Men efterdi at det ey er voris Forsæt om dennem at handle/ da ville vi her paa denne sted ingenlunde ofuertræde samme voris fortagne Orden/ huorfore vi retteligen lade alt saadant fare/ oc uden videre Forhaling begifue os til at handle om de

E.

Kræfter oc Virckninger som denne Persille hafuer/ oc er begafuet med.

Men

No.167

Men denne Persille / (at vi med *Galeno* om Merckis Kræfter skal tale / thi den Vrt som de gamle hafue kaldet Apium, er den samme som vi nu omstunder kalde Petroselinum) er saa varm / at den drifuer Pisset oc Tiderne / oc den *discuterer* Vejret i Lifuet: Oc dette *Medicament* oc Lægedom er bequemt til at aabne de forstoppede Gange / oc bryde eller sønderslide Steenene: Oc til denne fornæfnte Brug blifue der dagligen baade aff hendis Rødder oc Frøe *Medicamenter* beredde.

F.

Dioscorides lærer / at Persille-Vrt lagt paa Brystene / som ere haarde aff det Ojet eller Melcken i dennem er sammenløben / borttager Haardheden.

Denne samme *Dioscoridis* Lærdom oc *Observation* efterfølge Barselquinderne / saavel her i disse som udi andre Lande / i det de tage denne Vrt / oc syde den enten udi Kilde- eller rindendis Vand / eller oc stege den udi Smør / oc legge under Armhulerne / oc paa Brystene / til at forhindre Melcken at løbe sammen / oc dette seer mand hos dennem i dette Tilfald at hafue god *Success* oc Fremgang.

G.

Denne samme Persille-Vrt vel stegt udi Smør / eller ocsaa Saften aff den udkryst / med Smør beblandet / oc der efter stegt udi en Leer-Potte eller Pande / er ofuermaade god imod brændte Skader / om de der med blifue smurde / thi da heelis oc lægis de strax.

H.

Det er alle nocksom vitterligt / at Fisk saavel som Kiød blifuer kryddet baade med Vrten oc Rødderne aff denne Persille: Men de som letteligen aff den fallende Siuge angribis / dennem er det raadeligt / at de icke tiit / men gandske sielden / lade disse Persille-rødder eller Blade komme paa deris Mad. Dißligeste skal ocsaa de / som hafue ont aff Steenen / sky dennem: Huor om mand kand læse Hipposelini det er / den fremmet Merckis / eller frem̃et oc store Persillis Historie *Pag.308. No. 158. lit. K.L.*

I.

 Pli-

Plinius hafuer en særdelis oc synderlig Meening om denne Vrtis Kraft / Nemlig / at den skulle foraarsage / at baade Mænd oc Quinder blifue u-fructsommelige / eller u-dyctige til at afle Børn; Denne *Plinii* Lærdom meener *Johannes Bodæus à Stapel* i sin *Commentario* ofuer *Theophrastum Eresium*, nocksom at være *refuter*it med dette eeniste Hollandske Ordsprock:

K.

Peterfelij helpt de Mannen te Paerdt,
De Vrouwen onder de Aerdt:

Huilcke Ord ingen vijtløftigere Forklaring hafue fornøden. Ellers er det vist (om det sig saa vilde skicke / her om denne *Johannis Bodæi à Stapel* Sententz at *disputere*) at det ingenlunde følger / Persille at giøre eller oc forskaffe / at Mænd oc Quinder blifue fructsommelige / endog den skynder dennem til de Naturlige Lyster oc Begierligheder: Men jeg vil ickun begifue mig til at beskrifue Phaseolum eller Indianske Rifløff oc Bønner.

L.

Phaseolus.

Nafnet.

A. Phaseolus, Indianske Rifløff / Indianske Bønner / Phaseler / Tyrckiske Bønner: Den kaldis paa Tydsk: Faselen / Türckiske oder Welsche Bonen: Den begynder at blomstris om Vaaren / oc hendis Blomster oc Frøe moenis udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifver / oc kaldis aff hannem: Smilax hortensis *sive* Phaseolus major, det er: Tam Rifløff / eller Den store Indianske Bønne.

B.

Vdvortis Skickelse.

Indianske Rifløff skiuder nogle tynde / lange Stengeler / som

No.168

som ere fulde med Grene / oc de snoe sig høyt op omkring de Kieppe/Stengeler oc Ymper som ere næst hos dennem: Bladene/som sidde nogit fra hin anden/ ere vijde/ større oc huassere end Vedbendis paa Træer eller Mure / oc sidde gemeenlig tre tilsammen paa en Stilck. Blomsterne bryde ud aff alle de andre Stilcke / oc de ere mangfoldige/ huide/gule/ bleege eller røde paa Farfven / oc ligne med Skickelsen Erters Blomster / oc naar de forgaa/ komme der Frøe-Huse eller lange Beller/ som henge neder ad/ huilcke ere lange oc fladactige/oc paa den nederste ende krogactige / oc endis ligesom en liden Negel. Vdi disse Beller ere der siu/otte eller nj Bønner / de samme ere langactige/ oc lige som tryckte flade/ oc de ligne smaa Nyrer / eller oc de store gemeene Bønner/men dog mindre: Farfven som de hafve er rød/ guul/sort/eller isprengt/den er tijt oc ofte ocsaa huid/ huilcke ocsaa ere nogit længere / oc meere ligne en Nyre end de andre. Rødderne/ som den hafuer/ere mange/lange oc haarde.

C.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 318. No. 168

Steden.

Denne Vrt voxer megit høyt op i Vejret / (som sagt er) naar den hafuer nogit som den kand snoe sig omkring / thi ellers groer den icke nær saa vel / icke heller kand hendis Fruct nær saa vel blifue moen. Den blifuer sat udi Mist-Biede / Gange / Potter/oc andre saadanne steder/til Hafvernis største Prydelse/ oc Vrtegaards-Mændenis oc Huus-Fædrenis Nytte.

E.

Krafft oc Brug.

Naar Fructen aff denne Vrt blifuer søden eller stegt/ finder mand den snarere paa Bordet end paa Apoteckene: Derfore ville vi efterlade Kockene dennem/ saa som vi nogit tilforne hafue giort ved Morrødder.

F.

Men om saa er at der ere nogle Quinder / som icke der

No.168 med lade sig nøye / at den til Mad blifuer brugt / men ville der aff berede sig *Medicamen*ter / dennem er det raadeligt / at de gaa til *Sebicium*, som *Hieronymum* Bock hafuer forbedret / huilcken dennem it megit smuckt Smincke-Vand optegner / som hand høyeligen *commen*derer til at giøre Huden i Ansictet der G. med klar / skier oc smuck / oc taler der om saaledis som følger: Ein köstlichen Weiber-Schmünck zu machen / dem thů also: Nimb weiße Fäselen / weis Semmelbrot / jedes ein Pfundt / ein frischen / weichen langen Kürbs / den zerschneid / und lege dise stück alle in Geißmilch vber Nacht. Darnach nimb Melaunen-Kernen zehen Loht / geschölte Pfersing-Kernen sechs loht / Pimper-Nüßlein ein halb pfundt / stos jedes besonder in einem Steinen-Mörsel mit hültzenem Stempffel / thů darzů ein junge zame Taub / verschneid sie mit den Federn in kleine H. stücklein / allein das Eingeweid würff davon. Mische alle obgenante Stück zůsammen / leg sie in ein Distillier-Kolben / den stelle in ein Kessel voll heiß Wassers / und distillier es. Mit disem Wasser das Antlitz / Hände und die Haut am gantzen Leib gewaschen / würt schön weis und weich wie Sammat. Huilcket paa Danske saaledis liuder: Et kosteligt Smincke-Vand for Quinderne / oc det skal saa giøris som efterfølger: Tag huide Tyrckiske Bønner / huidt Simlebrød / aff huert slags it Pund / it friskt moedt oc langt Græßkar / skiær det sønder / oc leg alle disse stycker udi Gedemelck en Nat ofuer. Der efter tag Melone-Kierner tj Lod / skalede Persick-Kierner sex Lod / Pimper-Nødder it I. halft Pund / støð en huer aff dennem for sig selff udi en Morter med en Træstøder / tag der til en tam ung Due / oc skiær med Fedrene udi smaa stycker / oc kast allene Indvollene bort. Blande saa disse bemelte stycker med hin anden tilsammen / leg dennem udi en Distillere-Pande / sæt den udi en Kiedel fuld med hidt Vand / oc distillere det saa: Dersom Ansictet / Hænderne oc Huden paa det gandske Legeme her med blifue toene / da blifue de huide oc bløde som Fløyel.

A. Pimpinella.

Nafnet.

Pimpinella, Saxifraga major & minor, Den

rette

rette Quæse-Vrt eller Steenbrecke: Den kaldis paa Tydsk: Bibernel: Den blomstris udi Skiersommer / oc hendis Frøe moenis udi Høstmaanet. Der ere tuende slags Pimpenelle / oc den eene / som sagt er / kaldis Pimpinella major, oc den anden parva. Den store er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Pimpenella Saxifraga major umbella candida, det er / Den store Steenbrecke / eller Pimpenelle med en huid Kost. Den anden er den Fierde som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Pimpinella saxifraga minor, det er: Den liden Steenbrecke som kaldis Pimpenelle.

No.169

B.

C.

Vdvortis Skickelse.

Den første nemlig den store / huad hendis Bladers vijdhed oc Stengelers høyhed er anlangendis / ofuergaar den liden / Bladene ere atskillige oc megit iskaarne / oc ere den tamme Pastinackels eller Knecke-Morrøders Blade nogit lige / men dog mørcke-grøñere / huassere / mindre / oc derhos kærfvede omkring ved siderne: Stengelen er tre Fødder høy / kantet oc strifvet / Kostene ere huide aff nogle smaa Blomster / som der ere paa dennem: Frøet / som kommer efter Blomsteret / er lige saadant som den tamme Merckis Frøe / skarpt / oc hafuer en hitzig Smag. Roden er langactig / trind / huid / oc hafuer en skarp Smag / oc naar mand den tygger / da drifuer den Spyttet.

D.

Den anden eller liden Steenbrecke ville vi icke særdelis oc synderlig beskrifue / men allene den førstis Figur her indføre.

Figuren er at see: ☞ Pa. 319. No. 169

Steden.

Disse tuende Steenbrecker voxe vel her hos i disse Lan-

 de /

No. 169 de/thi de aff sig selfue groe udi Marcken / den største udi Skofve oc Krat / den liden paa smaa Høye.

Kraft oc Brug.

E. Efterdi at begge disse slags Pimpenellers eller Steenbreckis Rødder hafue eens Kræfter / da er det ingen Vildfarelse eller Forseelse / at de i fleng paa Apoteckene blifue indførde / oc der forbrugte / aff huilcke den mindris Rødder blifue udvalde til at bage Sucker eller Confect paa / men den storis Rødder blifue der med indsyltede / oc disse blifue der kallede Syltet Pimpenelle / men hine blifue kallede Pimpenelle-Confect / eller Pimpenelle-Rødder ofuerbagede med Sucker.

F. Huad ellers Pimpenellis Natur oc *Complexion* er anlangendis / da ere hendis Rødder aff de Vrters Tal / som varme oc tørre udi den tredie Grad / oc ere *tenuium partium*, det er / gandske *subtil*e oc tyndgiørendis aff deris Natur.

G. Men huad det Nafn sig belanger / som den hos de gamle *Medicos* hafuer haft / da er det vel u-vist / men dog hafuer den udi lang tid aff fornem̃e oc vel forfarne *Medicis* ofte værit brugt / saa at en huer aff den gemeene Mand nocksom veed der aff at sige / at Pimpenelle er tienlig imod Mafvens kaalde Tilfald / Colicam, Steen / Tandverck / Fald / ja endocsaa imod Pestilentze.

Til fornæfnte Brug blifue aff denne Pimpenellis Rødder atskillige *Medicamen*ter beredde / huilcke nu paa en / nu paa en anden Maneer blifue beredde; Thi nu blifuer den stødt oc *pulveri*serit / nu iblant *Electuaria*, nu udi Suckerkager / indgifven / ligesom en huer hafuer lyst til.

H. Men fordi at denne Vrt hafuer det Nafn at den paa Latine kaldis Saxifraga, oc paa Danske Steenbrecke / da kand en huer letteligen forstaa / at endog den er tienlig til alle de Tilfald som vi nu opregnet hafue / saa er den dog særdelis god til at bry-

bryde oc brecke de Stene som ere udi Blæren oc Nyrene / ja den icke alleniste bryder / men endocsaa uddrifuer oc udkaster dennem.

Herfore sinnis det raadeligt / at mand de fleste *Medicamenter* / som med god Forstand brugis imod Stenen / indtager udi det Vand som aff denne Steenbrecke blifuer brendt oc *destilleri*t / besynderligen / efterdi at dette Vand allene saa megit som tre eller fire Skeer fulde om Morgenen fastendis indtagen / endoc *commen*deris dennem som aff Steen hafue ont / oc det ocsaa de samme *curere* kand. I.

Dette samme Vand kand mand ocsaa *commen*dere de Quinder / som hafue Besuæring aff Tidernis Forstoppelse.

Om saa er at mand med dette samme Vand vil to sit Ansict / da giør det Ansictet klart oc skiert / oc det borttager de pletter som ere udi det. K.

Hieronymus Bock berømmer oc roser megit høyeligen denne Vrt for Bartskiererne / at de den til Skader oc Saaer skal bruge / oc Henrick Smitz Ord / som aff *Hier:* Bock ere udsatte / liude der om saaledis som efterfølger: Somme holde Queß-Vrt for it kosteligt Wundenkruet til det saargiorde Hofuit / Vrten støt oc Osen i Saaret ladt / skal strax tillægis. Somme hafue forsøgt saadant med en Hane / hafue stunget Hierne-Panden igiennem / dog saa / at Hiernen icke giordis saaer / hafue saa dryppet Quese-Vrtis Oos der udi / oc den støtte Vrt udvortis der paa bundet / oc er inden en stacket stund tillægt. Hid indtil vare Henrick Smitz Ord. L.

Den liden Pimpenelle (saa som *Sebicius* lærer) holdis for / saa megit at kunde forøge Melcken eller Diet udi Brystene / at dersom mand ickun vil henge den udvortis uden paa Brystene / da kand Ammernis Bryste paa en sex Timers Tid blifue saa fulde aff Dij / at de endeligen maa tage Vrten bort igien. M.

Pin-

Pingvicula.

Nafnet.

Pingvicula Clusii, Haar-Vext/ Vibe-Fit: Paa Tydsk maa den kaldis: Butter-Wurtz/ Smeer-Wurtz: Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: Den er den femte Sannickel med trinde Blade/ som *Bauhinus* beskrifver/ oc den kaldis aff hannem: Sanicula montana, flore calcari donata, det er: Sannickel som voxer paa Bierge/ oc hafuer it Blomster som ligner en Spore.

A.

Vdvortis Skickelse.

B.

Vibe-Fit er en megit smuck oc skiøn Plante/ huilcken hafver fire eller fem smaa Blade/ som ere den liden Gentians eller Kaarß-Vrtis Blade lige/ de samme ere brede oc voxe neden omkring ved Roden/ oc de ere spidtze ud til Enden/ de ere ocsaa temmelig tycke/ saftfulde/ oc fædactige at tage paa/ bleeggrønne/ oc hafue en beesk Smag: Midt fra dennem voxer der en eller fleere smaa Stilcke/ som ere slette uden Blade/ næsten en spand høye/ tynde oc smaa/ paa dennem komme der nogle smaa Blomster/ som enten hafue en huid eller ocsaa en purpurfarfve/ oc der henger neder ad en Spore/ saa som paa Ridderspories Blomster/ eller den som Cymbalaria kaldis/ efter dennem kommer nogle smaa trinde Hofueder/ som ere spitze ud til enden/ oc der udi er Frøet/ som er smaat/ langt oc sort. Rødderne ere tynde/ fulde med Tresler/ oc huidactige.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 320. No. 170

Steden.

D.

Huad Steden sig belanger/ som mand finder denne Vrt at voxe paa/ er vild Marck/ huor Eng-bond er/ thi mand nep-

neppeligen kand sætte eller plante denne Vrt udi Hafverne/ at den io forsuinder oc gaar ud. No.170

Krafft oc Brug.

Clusius, som denne Vrt hafuer beskrefuit / skrifuer om den / at den paa en deel steder udi Engeland kaldis **Butter-Wort**/ (huilcket er paa voris Danske Maal saa megit sagt som Smør-Rod/fordi den er saa feed som Smør) oc de udi Engeland med den læge de Sprecker som ere udi Køernis Jfuer. E.

Ja fornæfnte *Auctor* skrifuer ocsaa at den oc paa andre Steder udi Engeland kaldis **Vhyt-Root**/ aff den Aarsag / at naar Faarene ey hafue andet/ de da den æde/ oc der ofuer ocsaa døe oc omkomme.

Paa voris Danske Maal er det saare gemeent at kalde den samme **Vibe-Fit**/ oc det aff den Aarsag / at den baade er feed (som tilforne er sagt) naar mand føler paa den / saa ocsaa fordi den voxer paa de steder som Viberne gierne lade sig finde. F.

Her i voris Lande blifuer denne Vrt ofte brugt aff Bønder-Pigerne til at giøre Haaret guult oc smuckt der med/ thi de tage den op oc smøre Haaret der med / at det der ved kand faa en skiøn guul Farfve/ oc blifuer icke pusket.

Pisum minus.

Nafnet.

Pisum minus, **Erter**: Den kaldis paa Tydsk: **Erbsen**: Den blomstris udi Ormemaanet: Den er den Siette som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Pisum arvense, det er/ **Erter som voxe paa Agrene**. G.

Vdvortis Skickelse.

Vfornøden siunis det her paa denne sted at indføre Er-

No. 170 ters Beskrifvelse / huad deris udvortis Skickelse er anlangendis / eftersom en huer nocksom kiender Erter / enten de ere huide / grønne / sorte eller graa. Huorfore vi uden videre Forhaling ville gaa den forbj.

H. ## Steden.

Steden paa huilcken Erter groer / item Maaden / huorledis mand med dennem skal omgaais / naar som mand vil saae eller indhøste dennem / veed en huer aff den gemeene Mand selff nocksommelig / saa det icke giøris fornøden vjtløfteligen der om paa denne sted at skrifue.

Kraft oc Brug.

I. Ingen skal eller før aff os nogen vijtløftig *Discurs* om Erters Kræfter oc Brug forvente / efterdi at de (efter nogle Vrte-Skribenteris Meening) der udi komme ofvereens med Bønner: Men It ville vi dog her paa denne sted om dennem indføre oc lære: At det icke allene tijt oc ofte skeer / formedelst den store Kierlighed som Modrene hafue til deris smaa / spæ oc nyfødde Børn / at de icke ville tilstede at mand dennem saa vel suøber / som det sig ellers burde / huorudofuer det ocsaa tijt hender sig / K. at deris Børn blifue baade Krog-beenede oc Skief-Fodede; Men det hender sig endoc tijt / at samme Mødre aff forbemelte Aarsag icke heller ville tilstede / at mand smuct oc tilbørligen toer deris smaa Børns Hofveder / huor aff det ocsaa kommer / at det samme Skarn blifuer til en haard Arp / oc ligesom Barck paa Træ / huilcken er siden en Aarsag til den slemme oc huide Skab / som der kommer i Hofvedet / huilcken flyer dennem der efter nock at bestille / førend de komme saa vijt der med / at de den L. slet kand faa udryddet. Men at dette onde diß bedre kand forekommis oc forhindris / da er det gafnligt / at de tage Affødet aff Erter / som saa lenge ere sødne indtil Skalen selff gaar aff dennem: Til huilcket dersom mand tager nogle Malurter /

No. 171.

Dag oc Nat / da er det endda bedre: Men om saa er at samme Skarn sidder haardere ved Hofvedet / end det letteligen her med vil lade sig aftoe / da er det endda gafnligere at mand der til kommer nogit aff den liden Aggerum eller Birckefræis-blade / thi da rensis Hofvederne paa Børnene saa treffeligen / at mand ey hafuer behoff at frycte / at der efter skal komme nogen Skab eller Fuulhed. Men dette skal dog her hos synderligen oc med Flijd actis / at Hofvedet her efter blifuer vel tørret / huilcket en deel nocksom konsteligen vide at fuldkomme oc udrette / i det de tage it ferskt Huede-Brød / oc tørre det paa klare Gløer / indtil det blifuer nogit varmt / oc siden holde de det baade her oc der paa deris Hofveder / saa lenge indtil de fornemme at de endeligen oc aldelis ere tørrede.

M.

Plantago.

Naffnet.

Plantago, Veybred / Faare-Tunge: Den kaldis paa Tydsk: Wegrich / Wegebred: Den blomstris den gandske Sommer igiennem: Den er den anden som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Plantago latifolia sinuata, det er / Vijd- eller bred-bladet Veybred.

A.

Vdvortis Skickelse.

Denne store Vejbred hafuer vijde / brede oc slette Blade / huilcke moxen ligne Beders / men de ere dog mindre / de samme hafue siu Seener: Jmellem Bladene kommer Stilcken / som er henved en Fod høy / trind / sey / oc kand icke letteligen gaa sønder / den er undertiden nogit rødactig / den er ocsaa / hart ad fra den middelste deel til øfverst i Toppen / fuld med nogle tycke oc gandske smaa græßgrønne Blomster / som sidde sammen i et Ax

B.

 eller

No.171. eller Vippe. Efter Blomsterne komme nogle smaa Frøehuse/huilcke hafue en mørck oc bruun skidenactig Farfve. Roden er stacket/ undertiden en Finger tyck/ eller tyndere/ huid/ oc den hafuer nogle Trefler.

Pa. 321. No. 171 Figuren er at see: ☞

Steden.

C. Huad Steden er anlangendis / som denne Urt voxer paa/ veed vel fast alle oc en huer / efterdi den oc aff alle saare vel er bekiendt; Thi huor er nogen / som jo icke gandske vel veed / at den paa Kirckegaarde / paa Landßby-Gader / for enden aff Agre/ oc fornemmeligen hos Veye voxer / huorfore den ocsaa dette sit Danske oc Tydske Nafn nemlig **Veybred**/ **Wegebred** hafuer bekommet/ at den sig ofuer Veye udbreder.

Kraft oc Brug.

D. Aff alle de slags Veybrede som ere til / da ere der ingen som meere er bekiendt end dette slags vi her hafue beskrefvit / oc derfore blifuer den paa Apoteckene (huor den ofte blifuer indført oc brugt) kaldet Centinervia, det er/ **Hundrede Seener** / eller Plantago latifolia, det er: **Bred-bladet Veybred**/ paa det at den diß bedre kand skillis oc kiendis fra den som kaldis Plantago angustifolia eller minor, det er den liden eller smal-bladet Veybred.

E. Denne Centinervia eller Plantago latifolia, huis Beskrifvelse vi tilforn hafue indført / sigis oc holdis for aff alle Urters-Beskrifuere/ at være den rette Arnoglossum eller Faare-Tunge/ som saaledis aff de Gamle er kaldet. Men *Amatus Lusitanus* allene udi sin *Comment. in Dioscor:* gaar fra dennem / oc vil lære at den smalle Veybred skal heller være den Arnoglossum, som de Gamle hafue forstandet. Men om saa er eller icke / hafuer det icke megit at betyde / efterdi *Dioscorides*

F.

rides selff med it almindeligt Nafn deñem begge kalder Arnoglossum eller Faare-Tunge/ men dog siger hand / at den med de brede Blade hafuer langt større Nytte oc Brug/ end den anden med de smalle Blade.

Men huor megit at bemelte *Dioscorides* saavel som ocsaa *Galenus* rose oc berømme denne Vrt / det er fast icke at sige aff / kand oc icke heller her paa denne sted aff os beskrifuis.

G.

Sandeligen *Galenus* lærer / at denne Veybred er iblant alle *Medicamen*ter som baade kølne / tørre oc tillige binde / enten den beste / eller oc icke ringere end nogit aff alle de andre / oc det siger hand med klare oc bare Ord / fordi at den saa treffeligen oc vel er *tempereret*.

Ellers lærer samme *Galenus* om den / at den kølner oc tørrer i den anden Grad.

H.

Enddog at *Dioscorides* saavel som ocsaa *Galenus* udi deris Skrifter hafue *commenderet* oc berømmet Roden aff Vejbred/ saa er det dog nu saa kommet i Brug / at mand nu omstunder langt meere oc heller bruger Bladene oc Frøet aff denne Vrt / end hendis Rødder / huilcke dog tilforne hafue værit i Brug.

Men nu bruger mand Vejbred-urt til alle slags Hitzigheder oc *Inflammationes*, udvortis saavel som indvortis: til huer anden dags Kaaldesiuger som ere hidtzige oc brændendis: til gamle saavel som ferske Saar oc Vunder: Oc dersom de icke ere for dybe / da kand de med Saften aff Veybred / eller ickun alleniste med de grønne Blade / som blifue paalagde / nocksom efter Ynske heelis oc lægis.

I.

Om saa er at *Medici* hafue aff Spanske Fluer bered it Vesicatorium eller *Medicament* til at drage en Blære eller Voble paa huden/ oc de det hafue lagt bag paa Halsen/ oc der er gaaen hul paa Voblen / da er der intet bedre / end at de legge it Veybred- eller Kaal-Blad der paa: Thi her med saa stillis

K.

Pinen / oc Voblen som er dragen der paa forsuinder / oc der kommer ny Hud i steden igien.

Men det er saa gemeent at bruge Veybred til Kryssel / Fnat oc Saar paa Beenene / oc anden steds paa Kroppen / at en huer ja endoc de smaa Børn vide der aff at sige / oc derfore ocsaa den til samme Fornødenhed bruge / i det de drage Seenerne ud aff Bladene / oc saa Morgen oc Aften legge dennem paa Saarene. L.

Herfore hafue vi intet fornøden i ringeste maade at tuile der paa / at dersom mand kommer eller beblander Veybred udi Vund-Dricke / endeel til den ende / at mand vil forhindre den Kaalde / som gierne vil sla sig til saadanne Siugdomme / en deel ocsaa at samme Skader dis snarere kand lægis oc løbe sammen / at mand jo der med bekommer en god oc lyckelig *Success* oc Fremgang. M.

Men dersom der ere nogle / som ere saa lecker oc kreßne / at de icke vel ville tage saa ringe it *Medicament* ind / som Affødet aff Veybred / dennem kand allerbest *commender*is oc indgifuis til Kaaldesiugers Hidtzighed at borttage / Essentia Plantaginis, udi Affødet aff Byg / Veybred-Vand / Blaa-Byncke-Syre- eller oc Græß-Vand / oc der til komme en draabe eller to aff Spiritu Vitrioli. Oc denne Lægedom vil *Angelus Sala* udi sin *Eßent: Vegetabil:* langt heller bruge / end nogit andet *Medicament*. N.

Jeg selfver hafuer ocsaa befundet hos en særdelis *Patient*, huorledis at denne Veybreds Essentia, indgifuen udi Sarsaparillæ oc Sarsafrassis Decocto oc Affød / hafuer stoppet oc stillet Sædens blodige Flod / som gierne pleyer at være Pockers oc Frantzosers medfølgende Stalbroder / oc er vel ocsaa lige saa slem / som de samme at *curer*e / om den icke er verre. O.

Dersom mand ellers tager denne Veybreds Essentiam, oc *solver*er oc beblander den med Hyrdetaskis-Vand / da tie-

ner den til dennem at *curere*, som spytte Blod; Dißligeste oc= No.171.
saa dennem/som pisse Blod ud med *Urinen*/at de udi Jordbær=
Vand samme Essentz indtage.

Om saa er at mand denne samme Veybreds Essentiam
løßner oc *dissolverer* udi hendis egit *destillerede* Vand/da kand
mand icke alleniste *commendere* den imod fornæfnte Siug= P.
dom/ men endoc for dennem / som aff Bugløb / item aff Lefve=
rens Hitzighed hafue Besuæring: Ellers *commenderis* den oc=
saa Quindekønnet/som aff alt for strenge Tidernis Flod blif=
ve plagede.

Men huo er der som icke veed Veybreds= Blaabynckes=
Syre= eller deßliges Vand høyeligen at berømmis oc *commen*=
deris udi huer anden Dags Kaaldesiuger / til at berede Julep=
per der aff? Eller oc foruden det/ at bruge samme Vand/til at Q.
dempe Lefuerens Hitzighed? Ja mand endocsaa udi Kaalde=
siuger pleyer at tage det udi it Linklæde/ oc binde om Hofvedet
oc Haandledet / at det kand stille Hitzigheden.

Dersom mand kommer Saften aff denne Vrt udi Næse=
borerne naar Næsen bløer / da holdis den for at stille Blodet.

Camerarius udi sin *Horto* befaler/at mand aff Veybreds=
Blade oc Rødder stødte sønder / skal giøre it Øyen=Vand / at R.
mand der til kommer Rosen=Vand med nogit lidet Sucker /
oc dette samme *Medicament* er icke at foracte / naarsomhelst
Øyene med Hitzighed ere befængde / oc Taarene rinde een ne=
der ad Ansictet.

Apulejus lærer udi sin Bog *de virtut: herbarum*, at
Roden aff Veybred hengt om Halsen/ saa treffeligen stiller
Hofvit=Verck / at mand sig der ofuer maa forundre:

Bartskiær=Suenne oc andre sadanne / som aff Vfor= S.
standighed gaa hen oc ville gifue Purgatzer ud / aff Euphor-
bio, Esulâ, Coloquinth/ oc andre saadanne / med huilcke de
dennem snarere hafue forgifuet end tilbørligen *purgeret* / naar
de

No.172. de saa skammeligen med de *purge*rende hafue omgaaitz / at de som tilforne ickun lidet kunde være skadt / ere nu nærmere døde end lefuendis / da er det dennem raadeligt / at de aff Veybred-Frøe oc Dansk-Kommen som er stegt / berede it *Medicament*, aff huilcket de saa megit som it quintin udi Krusemynte-Vand kand indgifue den siuge / naar fornødenhed det udkrefuer.

Polygonatum, Huid-Rod: See udi den næst foregaaende Part *lit.* P. *Pag. 108. No. 69.* huor vi under denne samme Titel den med sin udvortis Skickelse oc Kræfter hafve beskrefuit.

Polygonon.

A. Nafnet.

Polygonon, Vey-Græs / Hundrede Knuder / Hønse-Græs / S. Innocentii Urt: Den kaldis paa det Tydske Sprock: Weg-gras / Wegtrit / Denn-Gras / Blut-Kraut: *Dioscorides* lærer / at der ere tuende slags Vey-Græs til / oc det ene slags kalder hand Hannen / huilcken er meest i Brug / oc den anden kalder hand Hunen / huilcken icke er saa megit brugelig.

B. Den Første blomstris den gandske Sommer igiennem / Men den anden seis sielden med sine Blomster. Hin er den første Polygonum eller Vey-Græs som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Polygonum latifolium, det er / Bred-bladet Vey-græs: Men denne er aff *Bauhino* henført iblant de Urters Tal / huilcke vi paa voris

C. Maal kalde Heste-rumper eller Stude-knæ / om huilcke vi udi næst foregaaende Part *Pag. 53. No. 41.* hafue handlet / oc den er den fierde Eqvisetum som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kal-

dis

No. 172.

dis aff hannem: Eqvisetum palustre brevioribus foliis, Polyspermon, &c. det er: Kort-bladet Heste-Rumpe som voxer i Kier/ oc bær mangfoldig megit Frøe/ etc.

D. Huad disse Vey-Græsis udvortis Skickelser ere anlangendis/ da ville vi her ickun beskrifue det første slags/ oc gaa det andet gandske forbj/ som det der icke megit nyttigt er: Huorfore ingen tør forvente aff os nogen Beskrifvelse/ icke heller nogit om hendis *Complexion* oc Natur.

Vdvortis Skickelse.

E. Vey-Græs som er Hannen/ den kryber udmed Jorden/ med nogle tynde/ rancke oc Rijßactige lange Stilcker/ som hafve mange Led: Bladene/ som den hafuer/ ere grønne/ længere oc smallere end Hypericons eller S. Hans Vrtis Blade: Blomsterne/ ere gandske smaa/ oc gaa ud fra Knæerne: Efter Blomsterne kommer trekantet Frøe. Roden er tynd/ lang/ oc hafuer endocsaa Trefler/ den er tijt oc ofte huid/ oc sommesteds er den ocsaa rødactig.

Figuren er at see: ☞ Pa. 322. No. 172

Steden.

F. Denne Vrt voxer paa w-dyrckede Steder/ hos Veye/ Stier/ udi Gaarde som ere Steenlagde: Den findis ocsaa ofte hos Strandsiden/ oc andre saadanne steder.

Kraft oc Brug.

G. Der ere vel andre Vrter som hafue dette samme Nafn som denne Polygonum eller Hundrede Knuder: Men dersom mand paa Apoteckene begierer nogen Vrt som heder Polygonum, da faar mand ingen anden end denne vi her hafue beskrefuit/ huilcken med it andet Nafn kaldis Centumnodia.

No.172. Saa er det derfore vist / at denne Centumnodia eller Hundrede-Knuder / kaldis Polygonum κατ' ἐξοχὴν, som mand pleyer i Skolerne at tale.

Galenus lærer os/at den vandactige oc kaalde Natur/udi denne Vrt hafuer ofuerhaand/ saa at den er udi de Vrters Tal som kølne udi den anden Grad / eller oc i begyndelsen aff den tredie.

H.

Den *commen*deris til atskillige Siugdomme at bortetage / men paa huadsomhelst Maneer den blifuer brugt paa/ da er den god til at stille Blodet naar Næsen bløer / Item til at læge Blodsot.

Camerarius lærer oc befræfter om denne Vrt/ oc hendis Saft/at der en fornemme Herremand hafde forgiefuis brugt mange Raad imod det at hand kløgede Blod / da hafuer denne Vrtis Saft hiulpet / huilcken hand udi nogit lidet suur Vijn indtog.

I.

Der ere nogle som *destille*re Vand aff Polygono eller Vey-Græs / huilcket de *commen*dere oc berømme til den samme Brug/ som vi oc ville *commen*dere det til: Men dog alligevel er hendis Decoctum oc Afsød / saavel som ocsaa hendis Saft / langt bedre end Vandet / til at bruge udi disse eller lige saadanne Tilfald.

K.

Denne Saft som blifuer udkryst oc tagen i it Lin-Klæde/ oc strax der efter lagt paa den hemmelige sted / stiller Quindernis Flod/ saa som *Dioscorides* lærer.

Bemelte *Dioscorides* lærer ocsaa / at dersom mand vil lade den dryppe udi Ørene som ere fulde aff Rødde / da er den god der imod.

L.

Om mand vil komme denne samme Saft udi Næsen/da stillis den / om saa er at den bløer.

Somme meene / at de ocsaa samme Næsens Blod kand stille

stille/ naar de en Haandfuld aff dennem kand tage oc holde udi Haanden/ saa lenge indtil den blifuer varm.

Tabernæmontanus befaler at mand skal tage denne Vrt/ oc kaage den udi Vijn/ oc udi detz Decocto *sólvere* oc løßne nogit lidet Honning/ huilcken Lægedom er ofuermaade god baade for Mands- oc Quinde-Kiøn/ naarsomhelst at deris lønlige Lem er bullen oc saaret.

M.

Men det er her at paaminde/ at/ om det er kommet aff Løßactighed oc Skiørlefnet/ saa at de det hafue som en Løn oc Betalning bekommet/ aff det de hafue giestet oc besøgt letferdige oc løßactige Quindfolck/ som fortiene Smaa-penge; (Thi skidet oc ilde luctendis Vand/ slucker endocsaa en tændt Ilde-brand) da kand dette Raad allene ingenlunde hielpe; men de maa endeligen gaa til Bartskærne oc Badstumændene/ at de dennem vel smøre neder/ oc lade deñem saa lenge i deris smaa Badstuer suede/ at de saa got som maa bryste eller smelte/ oc faa Skam oc Pocker der udi/ oc dernæst/ naar de ere vel fremkomne oc udslagne/ bruge forbemelte *Tabernæmontani* Raad/ at de kand faa deris Helbrede igien.

N.

Portulaca.

Nafnet.

A.

Portulaca, **Portulack**: Den kaldis paa Tydsk: **Burgel/ Burtzel-Kraut/ Grentzel-Kraut/ Purgel/ Portulack**: Den blomstris fra Skiersommer/ til ud om Høsten: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Portulaca latifolia sativa, det er: **Tam bred-bladet Portulacke.**

Vdvortis Skickelse.

B.

Denne Vrt hafuer Stilcker/ som ere ofte en spand høye/ de samme ere trinde/ tycke/ rødactige/ fulde med Saft/ slette/

skinnendis / oc de gaa ud i nogle Grene. Bladene ere en halff Finger lange/ de ere ocsaa bredactige/ tycke/feede/ slette/grønne/ oc nogit huidactige paa den underste side: Blomsterne ere megit smaa / paa Farfven ere de bleeg-gule / oc komme ud ved siden aff Bladene. Efter Blomsteret kommer der it lidet tyckt

C. Frøe-huus/huilcket hafuer en Græßgrøn Farfve/saa stort næsten som it halft Bygkorn / i det er der nogit smaat sort Frøe. Roden/som den hafuer/er fuld aff Trefler.

Pa. 323.
No. 173
Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Urt voxer udi Hafverne/ huor andre Urter blifue saaede / som til Salat ere tienlige.

D.

Krafft oc Brug.

Portulack er icke alleeniste bekiendt aff Kockene / huilcke vide at berede Salat aff den / men den endoc er paa Apoteckene megit brugelig: Oc denne vi her hafue beskrefuit/holdis for at være den rette *Dioscoridis* Portulack.

Denne/ saa som *Galenus* vidner/ er aff sin *Complexion* oc Natur kaald oc vandactig/oc hafuer en Kraft til at binde med/

E. oc derfore drifuer den Floddene tilbage / oc kølner dennem som komme fra Galden / oc ere hitzige. Men den kølner udi den tredie/ oc er vaad udi den anden Grad.

Herfore giøre de i all Sandhed ret / som tage denne Urt oc legge paa deris slagside/som aff de Kaaldesiuger hafue ont/ huilcke kaldis *Febres hecticæ*, oc foraarsage at it Menniske slet blifuer udtørret.

Denne samme kand mand ocsaa med god Fremgang

F. bruge/naar Tænderne blifue ømme / som foraarsagis der aff/ at Citron-Eble oc saadanne andre sure oc raa Fructer blifue ædne: Men maaden/paa huilcken mand den skal bruge/er/at mand med den gnier Tænderne.

Dio-

Dioscorides befaler/ mand skal beblande den med de *Medicamenter* oc Lægedomme/ som for Øyene ere tienlige oc gode: Oc denne samme vil hand ocsaa at mand skal komme udi Moderen/ naarsomhelst at den er saaret oc bullen.

G. Ja den icke alleeniste kand dette udrette/men den endocsaa demper de alt for megit store Naturens Begierligheder til det Naturlige Verck/ oc den forhindrer de Drømme som mand hafuer om saadan Naturens Leeg oc Spil.

Destillerit Portulackis-Vand er frem for nogit andet sligt got om Høsten/ til at stille deris store Hitzighed/ som aff Kaalden hafue ont/ at mand der aff giør en Julep oc gifuer den Siuge ind.

H. Mand pleyer ocsaa at tage Quæde-Kierner/ oc bløde dem udi Portulack-Vand/ saa at de gifue en sey Materie/ huilcken de/ som aff Kaalden hafue ont/ kand tage oc væde deris Tunge med. Oc til denne samme Brug ere ocsaa Bladene tienlige/ at mand dennem legger under Tungen.

Paa Apoteckene er en Syrup fal/ som aff hendis Frøe blifuer bered/ huilcken er megit gafnlig oc tienlig for de Børn som aff Orm/ eller Vrid som kommer aff Ormene/ hafue plage i Lifvet/ oc helst om de der hos ere plagede aff den Kaalde.

I. Disse samme indgifue de ocsaa udi Melck/ saa megit som it halft quintin Portulack-Frøe oc der ofuer/ huilcket de tilforn støde til Pulver/ oc det samme hielper dennem.

Dette samme Frøe blifuer oc regnet iblant de fire slags smaa Frøe som kølne; Men at det uddrifuer oc døder Orme i Lifuet/ det siunis langt meere troligt at skulle tilskrifuis dets forborgene end aabenbare *Quali*teter oc Kræfter. Efterdi at *Hippocrates* hafuer i Fordum tid lærdt/ at dette selfsamme kand ocsaa uddrifue dødt Foster/ oc Efterbyrden/ naarsomhelst at mand det udi gammel huid Vijn indgifuer.

K. Naar Sæden flyder paa nogen Mands-Person udi

No.174 Søfne/da er dette forbemelte Frøe ocsaa tienligt/ at mand det *pulveriserer*/oc indgifuer iblant andre Lægedomme som styrcke ne oc tyckgiøre Sæden.

Huo som hafuer lyst til at vide huad for flere Kræfter

L. Portulack hafuer/de forføye sig hen til *Aëtium, Æginetam, Oribasium, Actuarium*, oc andre/ som der om hafue handlet oc skrefuet.

Potentilla, Stor Røllicke/Gaase-Vrt: See udi denne samme Part/ *lit.* A. *Pag. 168. No. 18.* huor vi Argentinam hafue beskrefuit/ oc om hendis Kræfter handlet.

Prunus.

A. Nafnet.

Prunus, Blomme/Kreige/Kreige-Træ/sorte Blomer/røde Blommer/Spillinger/store Spillinger/Suedsker: Den kaldis paa Tydsk: Pflaumen: Det blomstris udi April- eller Faaremaanet: Det er det allerførste som *Bauhinus* beskrifver/ oc det ickun slet oc ret aff hannem kaldis: Prunus, det er/ Blomme-Træ.

B. Vdvortis Skickelse.

Blomme-Træer ere temmelig høye oc tycke/ oc de hafue en sletactig Barck: Bladene/som de hafue/ere langactige/ oc meere lange end trinde/ oc omkring ved siderne ere de kærfvede: Blomsterne/ som de bekomme/ ere huide. Blommerne eller Fructen/ med Farfven/udvortis Skickelse oc storligheden/ere atskillige/ oc de alle hafue *Pulpam* eller Kiød/ oc skind der om-

C. kring/ oc hafue en Kierne inden i Steenen/ huilcken mand paa Latine pleyer at kalde Officulum: Thi en deel Blommer ere

sorte-

No.174

forte-blaa / blant huilcke somme ere lange / somme trinde: En deel ere gule som Vox / en deel ere Granat-røde / oc større end de andre / oc mand kand endoc see dennem som ere grønne / oc der hos gandske lange / oc hafue en liflig sød Smag / det beste oc inderste som er i dennem / er udi en deel tørrere / oc gaar letteligt fra Stenen / men i en deel er det meer vedskefuldt / oc sidder hart paa Stenen.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 324. No.174

Steden.

Huad Steden sig belanger / som Blommer voxe paa / da er neppelig nogen (det vi meene) som io veed / at de gemeenligen voxe udi Hafverne.

Kraft oc Brug.

E.

Det er nytteligt at vide / at de Blommer som kaldis Pruna Damascena, de ere vel de allerfornemste / eller blifue rosede for alle andre slags Blommer / men det hafuer sig med disse Blommers Nafn / lige saadan som med Romerske Malurte / med den Vijn som kaldis Vinum Falernum, Neapolitanske Silcke / Vngersk eller Arabisk Guld / huilcke hafue disse Tilnafn oc kaldis saaledis / icke derfore at enten Malurten føris fra Rom / eller Vijnen fra den Ager udi Campanien / som kaldis *Falernus*, eller at alt Silcket skulle være kommet fra Neapoli / oc Guldet endeligen skulle være kommet fra Vngeren eller Arabien / eller oc at disse Blommer allene skulle komme fra Damasco: Men det skeer fordi (som sagt er) at de ere de allerfornemste som saaledis blifue nafngifne oc titulerede.

F.

Herfore saa kaldis de Blommer eller Suedsker / som udi Vngeren eller Spanien groe / paa Apoteckene Pruna Damascena, iblant huilcke de som ere store / oc hafue en suuractig smag / fornemmeligen blifue til *Medici*niske Brug udvalde oc for-

G.

vare-

No. 174 varede. Men dog ere ocsaa de som komme fra Franckerige icke heller nogenlunde at foracte.

Men dersom mand vil gifue act paa Tiden/ paa huilcken Blommerne blifue afplockede / oc Landene udi huilcke de voxe oc blifue moene/ da kand mand finde saa stor Forandring paa

H. dennem/ at det icke er at sige aff: Men om saa er at mand æder for mange aff dennem naar de pluckis aff Træerne/ da ere de saa skadelige for Mafven / at der paa strax følger Bugløb/ oc omsider endis den neppeligen/ førend den blifuer til en Blodsot.

Derfore/ naarsomhelst Bugløb oc Blodsot grassere oc gaa i suang udi nogen Kiøbsted eller Landskab/ da skal det være en huer gafnligt / at hand slet ingen Blommer æder / men huo her tuert imod giøre/ de giøre icke andet / end (som mand pleyer

I. at sige) legge Blaaer til Ilden/ oc beviise der med/ *qvod Intemperantia sit Medicorum Nutrix*.

Herfore seer mand oc kand *observere* udi somme Lande / naar saadannne farlige Siugdomme gaa udi suang/ huorledis Øfrigheden da lader forbiude / at ingen maa selge Blommer / oc der hos lader haardeligen straffe baade Bønder oc andre / som sig her imod forgribe/ oc ved deris Stads-Kneckte oc By-

K. suenne nøder dem til at grafue dennem ned i Jorden.

Men om nogen er (ligesom lystne Quinder) som endelig begierer at æde deñem/ oc ingenlunde kand holde sig der fra/ den stund de endnu henge paa Træerne / de maa tage det selfsamme Raad i Act / som vi hafue gifuet om Morbær / nemlig / at de skal plocke Bloñerne aff før Solen gaar op / eller naar den er opgaaen/ at de da vel udtois udi kalt Vand. Thi naar Solen sticker/ oc er det hedt Veir/ da flye saa mange Fluer hen oc sætte

L. sig paa dennem/ huilcket efterdi at faa eller maa skee slet ingen acte/ er der ingen tuifl paa/ at de jo/ saa som vi oc tilforne om Morbær hafue paamindt/ af Fluernis Skarn blifue besmittede;

de; Icke heller siunis der at være nogen Tuifl der om / at de jo for denne samme Aarsags skyld / iblant anden saadan Fruct / snarist raadner: Eller / at vi med *Galeno* skal tale / *sæpè similia ferè lethalibus venenis fiant*, det er / de blifue næsten til en dødelig Forgift. No. 174

M. Men ligesaa u-sunde som disse Blommer ere til at æde / for den som sin Sundhed hafuer i god act / saa sunde ere tuert imod de Blommer som paa Apoteckene kaldis Pruneller / oc paa Danske sure Figen / enddog de intet med Figen komme ofvereens: Fordi at disse / frem for de andre Blommer / hafue en treffelig Kraft til at kølne oc vedske: Oc disse brugis imod huer anden Dags- oc de hitzige Kaalde-Siuger.

N. Men fra huad Steder disse blifue førde / oc paa huad for slags Træer de voxe / er icke alle vitterligt: Oc de ere intet andet end Pruna de Brignioles, saa kallede aff Steden som de voxe paa. De føris tørrede oc Stenen fra dennem tagen hijd til os udi smaa Kister fra Franckerige: Oc de ere det femtende slags Blommer som *Bauhinus* beskrifuer / oc kaldis aff hañem: Pruna ex flavo rufescentia, mixti saporis gratissima, det er / Røde-guul-farfvede Blommer / som hafue en atskillig oc dog liflig Smag.

O. Det er høieligen at forundre sig ofuer / huor megit at disse Blommer enten raa eller oc kaagede / ere tienlige oc gode for dennem som aff forbemelte Suagheder hafue ont.

Men Blommer (som *Galenus* vidner) hafue i almindelighed alle den Kraft oc Natur / at de kølne oc vedske. Oc der efter bestaa fornemmeligen deris Kræfter der udi / at de disse fornæfnte ting kand forrette.

P. Kockene bruge ocsaa Suedsker / oc det til at komme paa store Herrers Bord / i steden for en Confect efter Maaltidet / naar de efter Konsten dennem udi Terter hafue baget / men det

No.175. var langt bedre / dertil ocsaa megit sundere / dennem allerførst paa Bordet at opsætte.

Aff *Dioscoride* hafue vi mercket oc tagit i act / at Blomme-Træers Blade affødne udi Vijn / ere gode til Mundvand at skylle Munden / Drøfvelen / Tandgierden / oc Quercken i Halsen der med / naar de aff Flod besuærgis / huilcket Mund-Vand ocsaa samme Flod dempe kand.

Q.

Ptarmica, Huid Regnfan: See udi den næst foregaaende Part *Pag. 112. No 100.* huor vi om de Vrter hafve handlet / som om Vaaren blomstre / udi huilckes Tal denne ocsaa er / oc findis paa denne samme Bogstaff med sine Kræfter aff os beskrefuen.

Pulegium.

Nafnet.

Pulegium, Polleye / Loppe-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Poley / Flö-Kraut: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Pulegium latifolium, det er / Bred-bladet Polley.

A.

Vdvortis Skickelse.

Polleye hafuer mangfoldig mange Stengeler / trinde oc fulde med Knæer / mange aff dennem ligge oc krybe neder paa Jorden / oc fester sig selff der udi / men de som bære Blomster / reise sig dog selff op / Fra huert Knæ gaa der tuende Blade / huilcke ere trinde / fortere oc slettere end Meyrans / oc jefnside ved eller fra dennem komme enten nogle smaa Stilcker eller oc nogle smaa Blade. Blomsterne hafue en blaa Farfve / sidde

B.

No.175.

omkring Stenglene ved siden hos Bladene / oc gaa i rad op ad til Toppen / de samme ere gandske sielden huide. Roden sidder sammen aff mange Trefler: Den gandske Vrt er luckendis / oc besynderligen naar den staar i Blomster / Denne samme Luck beholder ocsaa det Vand / som aff den efter Apoteckernis konst ved sine tilbørlige *Instrumenter* blifuer *destilleret*.

Figuren er at see: ☞

C.
Pa. 325.
No. 175

Steden.

Botanographi oc Vrte-Skribentere skrifue vel om denne Vrt / at den voxer vild paa Marcken: Men huercken jeg / icke heller nogen aff mine Disciple / hafue nogen steds her udi Siellland fundet den. Dog alligevel tuifler jeg icke der paa / at den jo vel findis udi Skaane / oc andre dette Rigis Lande / efterdi at bemelte *Botanographi* skrifue / at denne Polleye voxer udi Skofuen / Enge / oc andre u-dyrckede steder / huor intet Vand eller Becke om Sommeren er.

D.

Krafft oc Brug.

Dem som beflitte sig paa Vrter at kiende / komme tuende slags Polleye fornemmeligen for: Det ene / huilcket vi nu hafue beskrefuit / er fal paa Apoteckene / Men det andet slags blifuer icke der indført / oc det kaldis gemeenligen Pulegium cervinum *sive* Regale, det er: Hiorte- eller Kong-Polleye.

E.

Dersom vi ville gaa til daglig Forfarenhed / da hafuer denne gemeene Polleye / som paa Apoteckene blifuer brugt / de samme Kræfter / som den *Dioscorides* taler om / thi den hefteligen varmer / tyndgiør / oc er gandske megit bequem til at drifve Tiderne / Efterbyrden / oc til at fordre oc forfremme Fødselen / til huilcken Brug den fornemmeligen frem for mange andre Vrter blifuer paa Apoteckene indførdt oc brugt.

F.

Den stund den endnu er frisk oc grøn/da blifuer den samlet/oc it Vand der aff *destille*rit oc brændt / huilcket *Dodonæus commen*derer oc berømmer til Pigerne / huilcke hafue ont aff det Tiderne icke ville flyde/oc hafue en slem guul dødactig Farfve/ med huilcket de ocsaa kand giøre deris Ansict smuck klart oc skiert / Men det er fornøden at de nogle Dage efter hin anden samme Vand skal dricke.

G.

Dette samme kand ocsaa hendis Decoctum eller Afsød forrette/men det er icke saa vel smagendis/ er ocsaa derfore besuærligere til at indtage. Ja der endoc aff dennem oc andre Vrter flere som drifue Tiderne/kand giøris it Fodbad / som de kand bruge/ som Tiderne icke vel ville flyde for.

H. *Sebicius*, som *Hieron:* Bock hafuer forbedret / lærer / at w-sundt Vand kand giøris til rette igien ved Polleye / om den leggis oc blødis der udi / oc siden der efter sier Vandet / oc det dricker.

Der ere nogle som ville oc meene at Røgen som Polleye gifuer fra sig/ naar den brændis/ kand fordrifue Lopper.

Pyrola.

A.

Naffnet.

Pyrola, Vinter-grøn/ Vinter-Lilie/ Vund-Lilier: Paa Tydsk kaldis den: Winter-grün / Holtz-Mangolt / Waldt-Mangolt: Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: Den er den første / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Pyrola rotundifolia major, det er: Den store trind-bladede Vintergrøn.

B.

Vdvortis Skickelse.

Vinter-Lilie skiuder fem/ sex eller siu Blade fra Roden paa

paa nogle langactige Stilcker / disse Blade ere nogit meere lange end trinde/paa Farfven oc Sletheden/ere de Beders Blade lige/dog megit mindre / de blifue sielden saa store som Pære-Træers Blade / med huilcke de paa Farfven oc Haardheden komme ofuereens. Midt imellem disse Blade kommer der en Stilck/ huilcken er en spand eller en Fod høy / oc hafuer nogle deylige Blomster / som sidde nogit fra hin anden her oc der ved Stilcken/ de samme ere vel luctendis/ oc hafue en sneehuid farfve / oc midt fra dennem gaa der mange Klefre. Roden er tynd oc liden/fuld med Trester / tijt oc ofte krybendis / oc den gaar icke ret dybt neder i Jorden. C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 326. No. 176

Steden.

Denne Vinter-Lilie voxer i somme Skofve oc Krat her i disse Lande. D.

Kraft oc Brug.

Vi formode at det giøris icke fornøden / er oc icke heller nytteligt for nogit Menniske/at vi os megit besuærger med det Spørßmaal: Om de Gamle hafue kiendt denne Vrt eller icke? Eller/ om de hafue vist noget aff den at sige / huad Nafn den da hos dennem hafuer haft? Thi det er endnu en huer vitterligt/at denne Vrt hafuer saadanne Kræfter / at den icke bør actis ringere end nogen aff de Vrter som hafue været de gamle bekiende / at vi intet skal tale om / at den med all rette er bedre end en stor deel aff dennem/ endog den icke hafuer værit bekiendt hos eller aff de Gamle. E.

Fordi om der nogen Vrt er til som er *vulneraria* eller tiener til Vunder oc Saar / oc som er værd høyeligen oc vel at berømmis for voris Efterkommere / da er denne voris Vund-Lilie i all Sandhed den/ som saaledis bør at ihukommis / huilcken Aarligen blifuer indført paa Apoteckene / oc huer dag baa- F.

de aff *Medicis* oc Bartskiære til Saar oc Bylder at læge / en uden de Siugis største Hielp oc Forlindring blifuer brugt / at de enten giøre Decocta eller Affød der aff / eller bruge den tør / eller ocsaa tage den / den stund den endnu er grøn / oc udperse Saften der aff / oc med Plaster den beblande.

G. Ja dersom den blifuer stødt friſk / oc ligesom it *Cataplasma* lagt paa de saarede Parter oc Ledemode / da heeler den dennem. Oc om nogen vil efterfølge *Hieron:* Bock oc Henrick Smidt / oc aff denne Urt berede sig en Smørelse eller Salve / ville vi det ingenlunde afraade / men heller foreskrifue en huer / trende Maader / huorledis den skal beredis / efter *Melchioris Sebicii* Underviißning / saaledis talende: Obgemeldte Salb magstu auff dreyerley weiß bereiten. Für die erst / nim Wintergrün-

H. Kraut und Wurtzel zerstossen / und misch darunter Saft von Sanickel und Sinnaw / item Baumöly / Spongrün und Osterlucey so pulverisiert ist / under einander gemischet / gesotten / und ein Salb darauß gemacht / so würt sie grün. Zů der andern / so du weis haben wilt / nim für das Spongrün und Osterlucey Bleyweis und Krebs-Augen / und pulverisiers / und thů wie zůvor gemeldet. Für die dritt / nimb Bolum Armenum und Sangvinem Draconis, so gewinnet die Salb ein rohte Farb. Mit diesen Salben magstu alle hitzige fliessende Schäden uñ Wunden für Hitz bewaren / darüber gelegt. Dette er paa Danske

I. sagt saaledis som følger / Nemlig: Denne forbemelte Salve maa du paa tre Maneer berede. Tag for det første Vintergrøns-Urt oc Rødder stødt / oc blande der med Saften aff Sannickel oc Synaw / oc Bomolie / Spanßgrøn oc Hulurt / som er stødt til Pulver / oc formenge disse med hin anden / syd en Salve der aff / oc den blifuer grøn. For det andet / om du vilt hafue den huid / da tag Bleghuit oc Krebsstene i steden for Spanßgrøn oc Hulurt / oc stød dem / oc giør som tilforn er omtalt. For det tredie / tag Bolum Armenum oc Drageblod / saa faar Salven en rød Farfve. Med denne Salve maa du alle heede oc fly-

K. dendis Skader oc Saar fra Heede bevare / naar du den ofuerlegger.

Iblant disse trende slags Salver / renser den første Saaret meere en den anden: Men den anden oc huide / staar meere

Hitzig-

No. 177

Hitzigheden imod; Oc den tredie eller røde/ foraarsager meere end begge de andre fornæfnte/ at Saaret med Kiød kand blifue opfyldt/ oc med Hud ofuerdraget.

Herfore kand ingen tuifl der paa være/ at denne Urt jo kølner/ tørrer/ oc maadeligen binder: Huilcken *Fuchsius* siger at være varm udi den tredie grad: Men den *Auctor* som hafuer forbedret *Dodonæum* skrifuer/ at den kølner udi den samme.

L.

Foruden denne gemeene Vinter-Lilie eller Vintergrøn/ som vi her hafue beskrefuit/ voxer her oc udi Sieland paa somme steder under Træerne iblant tycke Buske oc Mus/ it andet slags Vintergrøn/ (huilcket mand maa vel skee endocsaa kunde finde i andre dette Rigis Lande/ oc besynderligen udi Skaane/) oc dette slags kaldis aff *Bauhino*: Pyrola folio mucronato serrato, det er: **Spitz- oc kærf-bladet Vintergrøn.** Men efterdi at denne samme med sine Blade megit ligner de vilde **Hund-Fiolers** (som icke ere luctendis) grønne Blade/ hafuer det heller befaldet mig/ at kalde hende Pyrolam repentem folio Violæ caninæ, tenerrimis crenis, det er/ **Den liden krybendis Vintergrøn med Hund-Fiolers Blade/ som ere megit** *subtilig* **kærfvede.**

M.

N.

Figuren er at see: ☞ Pag. 327. No. 177.

Om dette slags Vintergrøns udvortis Skickelse vil jeg icke heller lære meere/ end det som allerede sagt er/ huorfore ocsaa ingen vijtløftigere beskrifuelse paa hendis Blade oc Blomster tør forvente/ helst fordi den vijtberømte Mand oc *Botanicus Carolus Clusius* om alle slags Vinter-Lilier/ Vintergrøn/ eller Pyrolis dømmer som efterfølger: *Non est dubium, qvin omnes hæ Plantæ similibus, cum vulgari Pyrolâ, facultatibus sint prædita, qvandoqvidem easdem qvalitates habent.* Oc

O.

er

No. 178 er dette saaledis paa vort Danske Maal sagt: Der er ingen tuifl paa / at jo alle slags Vinter-Lilier hafue de samme Kræfter som den gemeene / efterdi de ocsaa hafue lige saadanne Qvaliteter oc danligheder. Herfore er jeg ocsaa udi den Meening / at mand uden nogen Forseelse dennem udi fleng bruge maa / saa at mand nu kand tage den / huilcken vi vijtløfteligen beskrefuit hafue / oc nu den anden / om huilcken vi ickun saa korteligen *discurrerede* / efter den Lejlighed som mand hafuer til at bekomme mange aff dennem. Men en huer som kiender den første / kand ocsaa letteligen aff sig selff lære at kiende den anden.

P.

(Q.)

Qvinqvenervia.

Nafnet.

A. Qvinqvenervia, Spidtz Veybred: Den kaldis paa Tydsk: Spitzer Wegrich: Den grønis oc blomstris paa den samme tid om Aaret som alle de andre slags Vejbred: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Plantago angustifolia major, det er / Den store smal-bladede Veybred.

Vdvortis Skickelse.

B. Denne spidtze Veybred hafuer smalle Blade / huilcke ere en Finger eller halfanden brede / de hafue ocsaa nogle faa Seener / ere oc tilmed nogit lidet lodne: Stilckene ere tynde oc kantede: Axene paa Stilcken / som der gaar op igiennem / ere korte oc bløde: Blomsterne ere huide oc lodne. Roden er huid / oc icke uden en heel hob Trefler.

Pa. 328. No. 178 Figuren er at see: ☞

Ste-

Steden.

Denne Vrt voxer paa Kirckegaarde/ paa Gryfter / hos Veye/ for enden aff Agre / udi Skofve / oc mange andre steder.

Krafft oc Brug.

C.

Spidtz Veybred hafuer de samme Kræfter / den samme Natur oc *Complexion* med den brede Veybred / huilcken vi tilforn udi denne samme Part hafue beskrefuit / *lit.* P. *Pag.* 321. *No.* 171. der vi om Plantagine latifoliâ handlede.

(R.)

Raphanus.

Nafnet.

A.

Raphanus, Reddicke: Der ere trende slags Vrter/ huis Rødder ere saare vel bekiendte / huilcke mand pleyer at næfne med dette Nafn/ Raphanus. Det første slags er Raphanus major orbicularis & rotundus, *primus Baubini*, huilcken paa Dansk kaldis Reddicke / men paa Tydsk: Rettich / Ruben-Rettich: Det andet slags er Raphanus minor oblongus, *tertius Bauhini*, Oc baade paa voris Maal oc paa Tydsk kaldis Radijs: Det

B.

tredie slags er Raphanus Rusticanus, *quintus Bauh:* huilcken vi gemeenligen kalde Pebber-rod / men paa Tydsk blifuer den kaldet Meerrettich: Alle disse tre slags blomstris strax fra Vaaren/ til langt ud paa Sommeren.

Vdvortis Skickelse.

C.

Reddicke skiuder store/ brede/ grønne/ huasse/ oc paa begge sider dybt iskaarne Blade / huilcke icke ere Rofvers Blade

No.179 w-lige/men dog større: Stenglene ere trinde/ oc gaa ud i grene/ fra huilcke der gaa nogle smaa Blomster / som bestaa aff fire bleeg-purpur-farfvede Blade: Efter dennem komme der tycke/ trinde oc spidtze Belle eller Frøehuse / inden til suompactige/ udi dennem ere to eller tre Frøe / huilcke ere større end Rofvers- eller Kaal-Frøe. Roden er skarp smagendis / oc gierne baade inden oc uden til huid / undertiden er den ocsaa sort uden til / dersom den hafuer god Jord/ da er den baade tyck oc lang/ men undertiden er den tyckere/oc undertiden steckere.

D.

No.179 Pa. 329. Figuren er at see: ☞

Radijs hafuer lige saadan en Form oc udvortis Skickelse/som den forrige/uden det at baade hendis Blomster/Blade oc Rødder / ere langt mindre. Derfore ville vi denne Bogs flittige Læsere icke der med længer opholde / thi vi formode / at huo som den første kiender / hand ocsaa letteligen kand kiende den anden.

E.

Pa. 330. No.180 Figuren er at see: ☞

Pebber-Rod skiuder store Blade fra sig / huilcke ere lange/brede/spidtze paa enden oc mørcke-grøñe / oc de ligne Vand-Skreppe-Blade / men dog større oc huassere: Naar den skiuder nogen Stengel da er den tynd: Blomstrene som komme paa den / ere smaa oc huide: Efter dennem komme der smaa Frøehuse eller Beller. Roden er stor oc huid/ oc hafuer en megit skarp Smag.

F.

Pa. 331. No.181 Figuren er at see: ☞

Steden.

Huad Platzen oc Steden er anlangendis / som disse tre slags Vrter voxe paa/da behøfue de første tuende/nemlig Redickerne oc Radisserne/megit god oc temmelig feed Jord / oc de udi stor Menge blifue saaede i Hafverne hos andre Madurter;

G.

ker: Men Pebber-Rod den voxer oc groer nock alligevel den i- No. 181.
cke bekommer saa god Jord / Ja den paa Landßbyerne blifuer tiit sat udi Vænger oc Een-Mercker / endocsaa hos Gierder oc omkring ved siderne udi Hafverne.

Kraft oc Brug.

H. Huad sig belanger Kræfterne som disse tre Urter hafue / da ville vi først om Reddicker tale / huilcken saa som *Galenus* vidner / varmer udi den tredie oc tørrer udi den anden Grad. Men det er gafnligt her at indføre *Galenum* talendis om maaden / paa huilcken mand retteligen oc tilbørligen dennem skal bruge: Thi nogle bruge Reddicke / saa som et Krydderij / nu for nu efter Maaltidet / oc acte icke huad Gafn eller Skade de der aff kand hafue. Men *Galeni* Ord liudende der om ere disse:

I. *Mirari subit, eos Medicos atq; Idiotas, qvi post cœnam, concoctionis juvandæ gratia crudas (radiculas scilicet) esitant: ipsi, qvidem hanc rem experientia satis sibi exploratam esse affirmant, qvi tamen ipsos sunt imitati, omnes læsi fuerunt.* Det er saa megit sagt paa Danske: Det er høyeligen at forundre / at nogle *Medici* oc den gemeene Mand efter Maaltid æde raa Reddicker / aff den Aarsag at Maden diß bedre skal fordøjes / de sige vel at de nocksom aff Forfarenheed hafue det befundet: Men de som dennem efterfølge / hafue dog befundet sig at være skadde oc ilde til pas der efter.

K. Derfore giøre de sig en god Gierning / som hafuer lyst til Reddicker / at de tage nogit lidet Salt / oc udi tuende Fade slae Reddickerne / førend de dennem æde først til Maaltidet / thi da gaa de langt snarere igiennem Tarmene / oc deris Verck forrette: Oc paa denne Maneer *corrigeris* oc rettis alle de onde

L. Tilfald / som *Hieron:* Bock oc Henrick Smidt sige aff Reddicker at foraarsagis / saa som Rebelse / Kløgen oc Hofuitverck.

Men efterdi det icke er voris Forsæt / saa megit at randsage

sage efter det som er tienligt til Mad/som efter det til Lægedom er brugeligt/ da ville vi gaa disse hendis Kræfter forbj / oc ickun ansee dennem/som til Lægedom ere nyttige.

M. *Dioscorides commen*derer oc berømmer vel Reddicker til atskillige Siugdomme/ men nu omstunder da blifuer den fornemmeligen brugt imod Steen / saa at mand der til enten bruger den selff raa / eller ocsaa det Vand som aff den blifuer *destille*rit oc brændt.

N. Ellers bruger den gemeene Mand Barcken aff Reddicke eller Roer-Reddick/ til at forlindre Liijgtorners Smerte / oc dennem der med at blødgiøre/ at de omsider gandske kand bortryddis: Men Rødderne skal først vel toes / oc siden afskalis / dernæst skal den side aff Skalen/som vendte ind ad til Rødderne/ leggis paa Liijgtornene / naarsomhelst at bemelte Liijgtorne ere tilforn nogit sacte skrabede / oc det skal skee naar Maanen tager aff/ oc skal mand icke heller lade det blifue der ved / at det en eller to gange forrettis / men det skal ofte igientagis / oc da skal Liijgtornene efter Ynske forsuinde oc gaa bort.

O. Huad Radijsis *Complexion* Natur oc Kræfter anlangendis ere / da hafue vi intet andet om dennem at sige / end det som tilforn er sagt om Reddicker / uden allene det/ at denne er nogit lidet suagere baade udi sine Kræfter oc Natur / end Reddickerne ere.

Men huad Pebber-Rod vedkommer/ da skal den nock dragis med Reddicker / huilcken best oc kraftigest skal være/ om den end icke er nogit bedre.

P. Thi den/ refuen oc kaaget/ er icke allenifte god til Stenen at drifue/indvortis brugt/oc til med udvortis lagt paa Jißbeenet/ men endocsaa/dersom mand den udi Tærninger ville skiære/ oc en Dag oc Nat eller lengre bløde udi Viijn / er den ofvermaade god for dennem/ som aff Skiørbug hafue ont / oc er det

saa

No. 182.

saadant it *Medicament*, som en huer nocksom kand vide at ramme Maade udi / huor sterckt oc skarpt hand det indtage skal/ thi det gifuer sig nock paa Tungen / som hannem det sige skal/ saa at det icke giøris fornøden / til nogen anden Raadgifvere at gaa/ end til sin egen Tunge/ oc skal de dricke der aff fire eller sex Lod fastendis.

Q.

Forfarenhed (som er udi Lægekonsten langt bedre end mange *Disputatzer*) bekræfter oc gifuer os det ocsaa tilkiende/ at det er en god oc synderlig Lægedom imod Skiørbug/ besynderligen om mand om Foraaret beblander det med halfparten aff Skiørbugs-Urtis Blade.

R.

Men at Pebber-Rod / eller oc heller hendis Saft/ nogle Dage efter hin anden drucket / skulle være god for Lungen som er saaret/ tilmed ocsaa ofuer maade gafnlig for dennem som aff Suindesoet hafue ont / det kand jeg ingenlunde tro / w-anseet at baade *Hieron:* Bock oc Henrick Smidt siunes lige som at ville det med Eed bekræfte.

S.

Udi Tydskland (maa vel skee endocsaa i andre Lande) tage Stadsmøerne om Aftenen Pebberrods-urtis- oc Kirsebærtræis-Blade/ oc legge dem i bløde udi rindendis Vand/ at de om Morgenen/ naar Fornødenhed udkrefuer at de nogen steds skal gaa ud/ kand toe deris Ansict der med / oc i saa maade giøre deris Ansicter skiere oc klare.

Rapum.

Naffnet.

A.

Rapum, Rofve: Den kaldis paa Tydsk: Rüben/ Scheibel-Rüben: Den blomstris udi Vaarmaanederne/ saavel som udi Høstmaanederne: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Rapa sativa rotunda, det er: Den trinde tamme Rofve.

No. 182.

Vdvortis Skickelse.

Rofver hafue store / huasse / vijde / langactige oc grønne Blade / oc de hafue paa begge sider dybe skaar: Stengelen / som den skiuder op imellem dem / er rijg paa grene: Blomstrene ere gule: Frøet oc Frøehusene er ligesom Kaals: Rofven som er i steden for Roden / er knudervoren / tyck / sielden ret oc gandske trind / men den er tiere flad oc undertiden langactig / voxer icke tijt ofuen Jorden / men neden til hafuer den ligesom en liden Rod / med huilcken den fæster sig i Jorden. Barcken eller skalen som den hafuer / er tyck / huid / oc det inderste aff dem er ocsaa huidt / huilcket mand baade raat / stegt oc kaagit kand æde.

B.

Pa. 332. No. 182 Figuren er at see: ☞

Steden.

C. Rofver voxe udi stor mangfoldighed her i disse Lande / besynderligen udi Skaane / Falster / Jydland / Amager / etc. oc det icke alleeniste udi Hafverne / men endocsaa udi Agrene paa Marcken / dog icke uden de blifue saaede.

Kraft oc Brug.

Efterdi at vi udi denne samme Part / *lit.* N. *Pag.* 299. *No.* 149. hafue handlet om Burfels Rofvers Kræfter / der vi Napum beskrefve / oc de samme med disse komme megit ofuereens / da kand de / som der til lyst hafue / paa forbemelte sted dens Histories beskrifuelse læse.

D.

Men dette alleeniste ville vi dog legge her til / at Rofvers Decoctum eller Afsød / med Sucker-Candi brugt / er got imod Hoste / men uden Suckeret tiener det imod Podal oc Frost i Hælene / luncket taget i it Linklæde / oc saa vaadt lagt paa Hælen: Eller mand kand støde oc sønderknuse de sødne Rofver / oc legge dennem paa bemelte sted: Andre stege dennem ellers med Rosen-Olie til samme Brug. Huilcket Raad (efter *Dioscori-*

E.

No. 183.

scoridis Auctoriteet) er for den gemeene Mand baade trygt der til ocsaa gafnligt at bruge.

Regina prati.

Nafnet.

Regina prati, Miød-Urt/ Mel-Urt: Den kaldis paa Tydsk: Geiß-Bart: Den blomstris udi Ormemaanet/ Høstmaanet/ oc undertiden tiligere: Den er den anden som *Bauhinus* beskrifver/ oc den aff hannem kaldis: Barba capræ floribus compactis, det er/ Giede-skieg med sammensatte Blomster. A.

Udvortis Skickelse.

Miød-Urt med sin udvortis Skickelse ligner megit den røde Steenbrecke / eller Bonde-Muskate / om huilcken vi tilforn hafue handlet i denne samme Part *lit.* F. *Pag.* 231. *No.* 81. der vi Filipendulam beskrefve. Hendis Blade ere ligesom sammensatte aff mange/ men meere lignendes Agermonnis Blade/ om huilcken vi tilforn *lit.* A. *Pag.* 156. *No.* 6. i denne samme Part hafue talet; de ere haarde / kærfvede omkring ved siderne/paa den nederste Side huidactige/ paa den øfuerste krusede ligesom Elmetræers Blade/huilcke *Pag.* 146. *No.* 134. ere beskrefne. Stengelen skiuder sig tijt tre eller fire Fødder høyt op i Veyret/oc undertiden høyere / den samme er kantet / huul inden i/ oc den hafuer en rød purpuractig farfve: Øfuerst i Toppen ere mange Blomster/ som udi Druevijs sidde sammen/de ere huide/ oc lucte sødt/ ligesom den bemelte Bonde-Moskatis Blomster. Frøet / som kommer efter Blomsterne / er smaat/ kroget/oc det sidder sammen ved tre eller fire/ som ligne en liden Knap/ eller sidde i en liden Knap. Roden / som den hafuer / er temmelig vel luctendis / gaar her oc der ud / oc er sort uden til/ men inden til er den mørcke-rødactig.

B. C. D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 333. No. 183

Ste-

Steden.

Denne voxer udi Vænger i Enge/paa vedskefulde steder/ som dog ere tørre om Sommeren/ hos Gierder/ i Skofve/ oc andre saadanne Platzer.

E.
Kraft oc Brug.

Heste-Læger oc andre saadanne maa bruge denne Urt/ Thi (saa som *Camerarius* lærer) den er god til at læge Queget som hafuer ont. Dog alligevel *commen*derer oc berømmer ocsaa den fornemme oc berømte Bartskier til Basel *Felix* Wurtz denne samme Urt til Menniskens Brug / oc det for hendis fornemme Kraft som den hafuer til at læge med / saa at hand den høyere acter end alle andre Urter som ere *vulneraria*, oc

F. tiene til Saar at sammenlæge / oc derfore saa beblander hand den med sine Plaster/ som tiene til Beenbrud-Skader / oc som daglig Forfarenhed det gifuer tilkiende/ da heeler den ocsaa forbemelte Beenbrud-Skader. Oc er denne Urt ellers efter *Dodonæi* oc *Tabernæmontani* Meening tør oc kølendis / oc kand megit drage tilsammen oc binde.

Rapunculus.

A.
Nafnet.

Rapunculus, Rapuntzel: Den kaldis oc i lige maade paa Tydsk Rapuntzel: Den blomstris mesten udi Høstmaanederne: Den er den allerførste Rapuntzel som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Rapunculus esculentus, det er: Rapuntzel som tiener til at æde.

B.
Udvortis Skickelse.

Denne Rapuntzel/ som tiener til at æde/ skiuder nogle tynde Stengeler: Bladene/ som den hafuer / ere langactige/ smalle

slette

No.184

flette oc lette. Blomsterne/ som komme udi Toppen/ ere nogit mindre end Halß-urtis Blomster / om huilcken vi tilforn udi denne samme Part hafue handlet/ der vi *lit*. C. *Pag.194. No.44* Cervicariam beskreff: Farfven/ som de hafue/ er gierne blaa: Hendis Rødder ere huide / gemeenlig en Finger lange / oc ere tienlige til at æde.

C.

Figuren er at see: ☞

Pa. 334. No. 184

Steden.

Denne Rapuntzel voxer mangesteds / besynderligen udi Enge/ iblant Kornet / oc den blifuer ocsaa dyrcket i Hafver.

Kraft oc Brug.

D.

Rapuntzel-Rødder pleyer mand gierne at komme udi Salat/ oc der meenis/ at de fornemmeligen bør at *commen*deris Ammer/ oc andre som gifue Børn at die / at de dennem skal æde/ naar de tilforn ere kaagede / oc med langt Pebber syltede/ paa det at de der ved kand bekomme Melck ofuerflødeligen udi Brystene.

E.

Ellers dømmer *Hieronymus* Bock saaledis der om: Rapuntzel in der Speiß gebraucht / mit Saltz und Essich abbereit / bringen Lust zůr Speiß / machen ein gůten Magen / bewegen den harn/ seind den můssig gehenden Menschen/ die allein auff den Leib achten/ am liebsten. Det er: Rapuntzeler brugte til Spise/ med Salt oc Edicke tilberedde / giøre en tidig til sin Mad / gifue en sund Mafve/ drifue Urinen eller Pisset/ oc allermest ere de dennem behagelige / som ere Leddigg-engere/ oc ickun alleniste pleye deris Legeme.

Rhodia radix.

Nafnet.

A.

Rhodia radix, Rosen-Rod: Den kaldis paa Tydsk: Rosen-Wurtz: Den er grøn udi Høstmaanederne / oc den aff *Bauhino* eenlig under en Titel for sig selff beskrif-

No.185. vis / oc aff hannem kaldis med det samme Nafn / som vi næfne den med / nemlig Rhodia radix.

Vdvortis Skickelse.

Rosen-Rod skiuder Stilcker som ere en spand høje / eller nogit lidet høyere / trinde oc nogit lidet hule / de hafue mange Blade omkring sig / huilcke ere langactige / brede / spidtze paa enden / grønne / tycke / slette / kærfvede omkring ved Siderne / oc de noggenledis ligne Tyckblads Blade / men dog mindre: Vdi Toppen hafuer den smaa Koste / udi huilcke fremkomme smaa Blomster / huilcke i begyndelsen ere bleeg-gule / oc dog omsider blifue de rødactige. Roden er tyck / w-jefn / knuddervuren / huilcken naar den er frisk hafuer en huid Farfve / er fuld aff Saft / oc naar den blifuer søndergneen / da hafuer den lige saadan Lucft som Rosene.

B.

C.

Pa.335. No.185 Figuren er at see: ☞

Steden.

Rosen-Rod leder mand forgiefuis efter udi Hafverne paa Landßbyerne / end sige paa Marcken / udi Skofve / Krat / eller andre saadanne Steder: Thi mand finder den alleniste udi fornemme Hafver / huor den blifuer sat. Huo derfore som den vil hafue / de maa sig den udaff fornemme Hafver forskaffe.

D.

Krafft oc Brug.

Denne Rod er paa nogle oc icke paa alle Apotecke fall / oc om den *disputere Medici* oc *Botanici* hefteligen / oc en deel aff dennem sige at den er kaald aff sin Natur / oc en deel aff dennem sige / at den hafuer en varm *Complexion*.

E.

Men efterdi at *Galenus* selff hafuer klarligen bevijst / at baade Rosener hafue atskillig Natur / Ja endoc andre *Medicamenter* hafue en deel icke alleniste atskillig Natur / men endoc

saa

saa saadanne som ere tuert imod / ja saa got som stridendis imod hin anden. Derfore saa vide vi icke huad Aarsag der skulle være til / at vi jo maa sige denne Rosen-Rod aff sin Natur at være lijg Rosen.

F. Men mand bruger Rosen-Rod enten tør eller ocsaa friskt / til Hofuedetz Pine at forlindre / huilcken er foraarsaget aff det mand hafuer været for lenge udi Soelskin / eller om Veyrit er alt for hitzigt i sig selff.

Maaden paa huilcken den skal brugis er denne/at mand tager denne Rod/ oc knuser den i sønder / oc beblander den med Rosen-Vand / oc legger den saa som it *Cataplasma* paa Panden oc Hofvedet: Thi *Matthiolus* vidner / at den kand lindre all Hofvet-Verck som aff Heede er foraarsaget / naar den saaledis som sagt er/blifuer brugt.

G. Men er Hofuet-Pinen kommen aff Kuld / da skal denne stødte Rosen-Rod beblandis med Meyrans-Vand.

Der føris om oc selgis undertiden nogle Tandstangere / huilcke lucte ligesom Rosen / men icke ere disse (saa som den gemeene Mand meener) aff Rosen-Træer eller Quiste giorde / thi Rosen-Træerne gifue ingen Luct fra sig / huercken naar de ere grønne eller tørre:

H. Icke heller blifue de giorde aff denne Rosen-Rod / thi den er der til gandske u-bequem / efterdi den er skiør/oc letteligen kand sønderbrydis / oc blifuer icke heller nogen tijd træactig. Men disse fornæfndte Tandstangere som saaledis efter Rosen lucte / blifue giorde aff it fremmit slags Træ/huilcket (saa som *Dioscorides* vidner) voxer udi *Istro, Nisyro*, Syrien/oc *Rhodiorum Insulâ*, huilcket paa Danske kaldis Rhodiß-Træ / men paa Tydsk Rosen-Holtz.

Ros Solis.

A.

Nafnet.

Ros Solis, Soel-Dug/ Himmel-Dug: Den

No. 186 kaldis paa Tydsk: Sonnen-Dauw: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Ros solis folio rotundo, det er / Trindbladet Soel-Dug.

B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt er en liden law Vrt / oc hafuer nogle faa Blade / paa nogle tynde Stilcker / de samme ere smaa oc trindactige / ocsaa ligesom en Øreskee hule / de ere tillige med Stilcken lodne oc rødactige / de samme ere vaade aff nogle Draaber lignendis Dug / naar den største Tyrcke er til / oc Solen skinner oc brender heedist udi Middags stunden oc der efter: Imellem disse Blade opkomme nogle Stilcker / som ere it korter høje eller steckere / paa dennem ere der smaa huide Blomster. Rød-

C. derne ere gandske smaa / megit tynde oc trefvelactige.

Pa. 336. No. 186 Figuren er at see: ☞

Steden.

Soel-Dug voxer paa øde Steder / paa Tuer / huor der er sandig Jord / der som Solen skinner / oc huor der er vaade oc mußactige Platze.

D.

Kraft oc Brug.

Der ere nogle som *commen*dere oc berømme denne Vrt for dennem / som hafue ont aff Suindesoet / Men der ere oc de der imod som det necte: Huilcken Tuistighed vi aldelis gandske ville gaa forbi / oc det fordi mand altid høyere bør at acte de *Medicamen*ter oc Middeler som ofte ere forsøgte / end de som ickun faa gange oc sielden ere *probe*rede. Huo skulle derfor udi

E. dette Tilfald icke langt heller bruge Rosen-Sucker / eller dets Conserva, huilcket er langt bedre end Himmel-Dug?

Rosa, Rosen: See udi den næst foregaaende Part huor

hvor vi den *lit*. R. *Pag. 126. No. 114.* hafue beskrefuit / oc om hendis Kræfter handlet. No. 187

Rubus.

Nafnet.

Rubus, Brambær: Paa Tydsk kaldis den: Brombeer / Bremen / Brummel-Beeren: Den blomstris udi Maymaanet / oc hendis Bær blifue moene udi Høst- oc Fiskemaanederne. Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Rubus vulgaris, *sive* Rubus nigro fructu, det er: De gemeene eller sorte Brambær. A. B.

Udvortis Skickelse.

De gemeene Brambær-Rijs skiude nogle tynde / langactige / seye oc bøyelige Quiste / huilcke icke aff sig selff kand staa lige op i Veyret / oc de samme ere bevebnede med nogle haarde huasse oc stickendis Pige: Bladene ere sammensatte aff mange / oc et huert aff dennem er w-jefnt / huast oc hart / med store Kærfver omkring ved siderne / paa den øfuerste Part ere de mere grønne / oc paa den underste ere de huidere / udi Toppen sidde der nogle huide Blomster paa nogle korte Stilcker / oc de samme bestaa aff fem smaa huide Blade. Fructen bestaar aff mange smaa Bær / oc de samme ligne Morbær / dog ere de megit mindre / udi begyndelsen er den rød / naar den blifuer moen da er den sort / den er nogit sød / dog der hos suur actig eller Vijnmørsk. Roden er fuld aff rijß- eller quistactige Trefler / den kryber udmed Jorden / oc skiuder tijt ny Stammer oc vext fra sig. C. D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 337. No. 187

Ste-

Steden.

Denne Urt voxer her i disse Lande udi stor mangfoldighed i Skofve/ ved Gierder/ Diger oc andre saadanne steder.

Kraft oc Brug.

E. Disse Brambær-Rijs regnis iblant quistactige Vexter/ oc de holdis for at hafue været de gamle *Medicis* bekiendte/ oc aff det mand udi deris Skrifter læser/ kand vi letteligen erfare/ at de hafue blandet deris *Medicament*er oc Lægedomme baade med Bladene/ Blomsterne/ Fructen oc Rødderne aff denne Vext: Men nu omstunder udvælle oc bruge vi fornemmeligen Fructen eller Bærene oc Bladene aff dennem alleeniste/ huilcke tilhobe aabenbarlig nock hafue en kaald Jordiske oc der hos *temperer*et Natur/ med huilcken de maadeligen binde.

F. For disse sine Kræfter blifuer den brugt til Mundens oc Suelgets Hitzigheder udi Halsen som først begynder/ Item til løse Tænder/ til Bylder som ere paa atskillige Legemens parter at heele oc læge: Ja de endocsaa *commender*is dennem som spytte Blod/ oc dem som hafue løst Lijff/ at de enten Bladene eller Fructen bruge/ ligesom at Siugdommen udkræfuer/ oc giøre der aff enten it Decoctum oc Afføđ/ eller ocsaa udkryste Saften der aff/ oc den bruge.

G. Men aff *Galeno* skal det actis/ at dersom nogen æder for mange aff disse Brambær/ da kand hand fornemme stor pine udi Hofvedet/ men en deel bekomme ont i Mafven. Derfore er det raadeligt/ at mand udtoer disse Bær førend mand gifuer sig til at æde dennem.

H. Ellers holder *Hippocrates* ocsaa megit aff Brambær-Rijs for den fornemme Kraft skyld som det hafuer til at binde med/ saa at de Bylder oc Saar som ere paa Quinde-Kiønets hemmelige Lem/ huilcke ellers ere gandske vanskelige at *curere*/ kand heelis oc sammenlægis med Brambærrijs-Blade/ saa

som

No. 188.

som bemelte *Hippocrates* der om taler *lib. 1. de morb. mulierum*, huilcke Ord vi her paa denne sted ville indføre/ som der om liude saaledis: *Ad ulcera quæ in pudendis sunt & pullulant, oleæ, rubi, hederæ & mali punici dulcis folia leviter trita, vino veteri diluta, in vellere noctu pudendis apponito, & Cataplasmate admoveto. Cum vero dies illuxerit detrahito, & myrti baccis vino decoctis colluat.* Huilcket er paa Danske: Til Bylder som ere oc opkomme paa den hemmelige Lem/ skal mand tage Olie-Træers- Brambærrijsis- Vedbendis- oc de søde Granat-Ebletræers-Blade/ støde dennem nogit lidet / beblande dennem med gammel Vijn / oc om Natten legge dennem paa den hemmelige Lem udi nogit Uld/ oc det saa som it Cataplasma bruge. Men naar det blifuer dag/ da skal mand med fremmede Heydelbær udi Vijn kaagede det udskylle.

I.

Men her paaminder jeg det selfsamme som jeg tilforne udi Polygoni eller Hundredeknuders Historie *Pag. 322. No. 172.* hafuer paamindt om. Ellers er det sanden / oc jeg det tijt hos Patienter selff hafuer befundet / at Brambær-Rijsis unge Quiste oc Blade ere ofuermaade gode til at læge Fnat / oc den slemme Skab / huilcken icke ellers vil lade sig læge.

K.

Dersom mand tager disse samme Blade / oc komme udi den Lud som mand toer Hofuederne med / da giøre de at mand bekommer it sort Haar.

Rubus Idæus.

Nafnet.

Rubus Idæus, Hindbær/ Hindbær-Rijs: Den kaldis paa Tydsk: Hymbeeren/ Himbrämen: Den blomstris udi Maymaanet / oc hendis Fruct blifuer moen udi Høstmaanet: Den er den tredie Rubus som *Bauhinus* beskrifver/oc den kaldis aff hannem: Rubus Idæus spinosus, det er: Hindbær-Rijs med Pige.

A.

Vd-

Udvortis Skickelse.

Hindbær-Rijs ligne udi mange maade BrambærRijs / huilcke vi nu omtalet hafue / men hendis Stengeler oc Blade ere meere bleeggrønne / oc hafue icke heller saa mange oc store Pige / med huilcke de kand sticke / oc naar hendis Quiste ere unge / oc nyligen opskudte / da undertiden hafue de slet ingen Pige: Fructen bestaar aff mange Bær ligesom Brambærene: Farfven / som de hafue / naar de blifue ret vel moene / er rød: Smagen som de gifue fra sig er sød. Roden er lang/her oc der krybendis/oc den skiuder Aarligen paa mange steder ny Quiste.

B.

Pa. 338. No. 188 Figuren er at see: ☞

Steden.

C.

Steden som Hindbær elske oc gierne voxe paa / er hos Gierder / Moser / Elle-Træer oc Tuer udi Elle-moser: Ellers blifue de ocsaa ofte indfløtte udi Hafver / men huor fornemme Hafver ere / ville de heller hafue dennem som bære huide Bær / end dem som bære de røde.

Kraft oc Brug.

D.

Huad hendis Kræfter ere anlangendis / da siger *Dioscorides* om den / at den kand udrette alt det som den forrige / men at hendis Fruct / eller den Syrup som aff den beredis / (at vi med det gandske *Collegio Medico* til Augßburg skal tale) *Cordis vires supra gemmas & Uniones tutetur & augeat:* det er forsuarer / stercker oc forøger langt meere Hiertens Kræfter / end enten Perler eller Æddelsteene; Det finder mand icke hos *Hippocratem*, men det hafue vi *recentiorum Medicorum Observationibus* oc Flijd for at tacke.

E.

Huo skulle icke derfore høyt acte den Vijn / som med Hindbær er kryddet? huilcken Vijn gandske megit giør en lystig oc glad / styrcker Hiertet / staar Forgift imod / saa den icke nocksom kand store Herrer *commend*eris.

Om

No. 188

Om mand om Aftenen maadeligen dricker aff denne Hindbær-Vijn / da giør den / at mand om Morgenen aff sig selff treffeligen sueder / oc saaledis bevarer fra mange Siugdomme.

Men fordi at Bærene eller Fructen aff disse Hindbær-Rijs ere megit *Spirituosi* eller *subtile* aff Naturen / (huilcket mand klarligen oc udi mange maader kand beviise) da er det ligesom denne Viins særdelis Egenskab / frem for andre deßlige oc med Konst beridde Vijn / saa som Kirsebær- eller Slaaen-Vijn / at dersom mand dricker nogit megit der aff / da løber det strax op i Hofvedet: Huorfore det er dennem som lettelig faa ont i Hofvedet raadeligt / at de tage sig vare / at de icke dricke sig en Ruus aff denne Vijn.

F.

Men efterdi at Hindbær ere saa kostelig en Hiertesterckning / da beredis der paa Apoteckene / icke allene (som ret nu sagt bleff) Hindbærs Syrup / men endoc Hindbærs *Essentia*, huilcken er bedre end Syrupen.

G.

Det Vand som aff Fructen eller Bærene blifuer *destillerit* / kand treffeligen vel udslucke den heftige Hitzighed oc brynde som Kaalden foraarsager. Huorfore / dersom mand udi det *solve*rer oc løßner hendis Syrup oc Essentz / da kand mand letteligen der aff giøre en Julep / huilcken er gandske tienlig oc kierkommen for dennem / som hafue en hitzig oc Pestilensisk Kuldsiuge.

H.

Ja udi Pestis tid er Hindbær-Edicke ocsaa megit tienlig / at mand tager den udi en Suomp / oc legger den i en liden Enebær-træis Knap / oc tijt oc ofte der til lucter.

Men nu kommer det her paa denne sted vel oc bequemmeligen til pas / at efterdi jeg om Brambær- oc Hindbær-Rijs dißligeste ocsaa om deris Fructer hafuer talet / at jeg oc begifver mig til videre at tale om voris Norske Multibær / (thi de ere endocsaa it særdelis slags Brambær /) oc lære / huad for

I.

No. 189 Kraft oc Brug de monne hafue / oc vil jeg ocsaa hermed efterfølge den *Methodum*, som jeg hijd indtil udi det gandske *opere* følget hafuer.

Chamæmorus Norvagica.

A. ### Nafnet.

Chamæmorus Norvagica, **Multibær:** Oc dette samme Danske Nafn beholde de ocsaa udi Tydskland / oc de fornemste Kiøbsteder / huilcke Aarligen her fra os oc fra Norrige hente den. Det er vist / at den heller skal kaldis Chamærubus end Chamæmorus, oc det er Aarsagen huorfore at jeg hiid indtil hafuer opholdet dens Historie / oc den icke strax efter Mori Historie indført. *Bauhino* hafuer det befal-

B. det at kalde denne Vext Chamærubum folio Ribes, det er: **Smaa Brambær-Rijs med Ribsis blade.** Men efterdi at Bærene / som paa disse Rijs voxe / megit ligne Morbær-Træis Fruct / oc Bladene med Brambær-Rijsis blade megit komme ofuereens / da siunis mig best at være / den at kalde Chamærubum Norvagicam fructu Mori, det er / **Norske smaa Brambær-Rijs med Mor-**

C. **bær-Træers Fruct** / thi Multibær-Rijs ere icke saa store som Brambær-Rijs / megit mindre kand de lignes med Morbær-Træ.

Udvortis Skickelse.

Huad denne Urtis eller Vextis udvortis Skickelse er anlangendis / da hafuer *Clusius* den vel iblant andre først beskrefuit / oc efterdi at jeg den icke selff hafuer seet groe / wansee at jeg baade hendis Blade oc Vext udtørrede i mine giem-

D. me hafuer / oc jeg tilmed visseligen troer / at den skal enten være den selfsamme / som ocsaa udi Engeland voxer / eller ocsaa skal være den saa lijg / at der ickun en gandske ringe Forskiel der imel-

lem

lem skal være / da siuntis mig vel raadsomt *Clusium* her udi at efterfølge/ oc dens Beskrifuelse aff hannem indføre/ligesom jeg ocsaa efter *Clusium* hafuer ladet indsætte Figuren: men denne Figur er dog icke skaaren i Begyndelsen til at ligne denne voris Norske Multibær/men til den Engelske Multibær / huilcken de paa deris Maal **Knot-berris** kalde. Men om denne voris Norske Multibærs udvortis Skickelse oc Fadtzun kaler bemelte *Auctor* nogit nær saaledis:

E.

Den skiuder nogle tynde Rijs oc Quiste / saa lange som en Finger: Barcken/ som de ere ofuerdragne med / er mørckebrun / paa huilcke der ere Blade / som sidde paa smaa oc korte Stilcker: Disse Blade ere de gemeene Ribs-Blade icke wlige/ men ere dog trindactigere / de samme hafue nogle Skaar / som icke ere ret dybe / oc paa den underste side hafue de trende store Seener / fra huilcke der udgaae mange Aarer til Enden eller Kanten aff Bladene / som omkring ved siderne ere kærfvede: Fra de øfverste Quiste udkomme der nogle langactige oc tynde Stilcke / Fra deris øfuerste Toppe kommer en særdelis oc synderlig Knap / oc fra den kommer it huidt Blomster / det samme hafuer nu fire nu fem Blade/ huilcke sidde omkring den middelste deel aff Blomsteret / som er beprydet med mange smaa Klebre / huilcke hafue gule Hamre. Efter Blomsteret kommer Fructen/huilcken er saa stor som it Jordbær/oc er rød eller bleegactig / oc den inderste Marfve eller *Pulpa* i dennem er blød / saftfuld / seyactig / oc fulde med nogle smaa Steene: Smagen/ som de hafue/ er icke wliflig.

F.

G.

Figuren er at see: ☞

Pa. 339.
No. 189

Steden.

H.

Multibær voxe paa vedskvorne oc dampactige Steder i Norge. Mig er ocsaa troværdig berettet / at den ocsaa paa nogle særdelis Steder udi Jydland er at finde / men saa vijt jeg

 endnu

endnu hidindtil udi Sieland oc Skaane reyst hafuer / da haf-
ver jeg icke / ihuor flittelig (uden berømmelse at sige) jeg efter
Vrter leedt oc søgt hafuer / aldrig kundet finde denne Multi-
bær-Rijs samme steder at voxe oc groe.

I.

Krafft oc Brug.

Det er synderligen at acte om disse Multibær / at forbe-
melte fornemme *Botanicus Clusius*, (efterfølgende den fornem-
me Mands oc *Medici Henrici Hojeri Auctoritet*) megit roser
dens Brug imod Skiørbug / huor om en huer / som hafuer lyst
der til / hañem læse kand: Oc i all Sandhed at sige der om / da
giørs det icke megit fornøden at *commendere* nogen fornæfnte
Auctorem, efterdi det er jo vist / at en huer / baade udi Dan-
marck oc Norge / vel veed huor stor en Kraft at bemelte Bær i-
mod Skiørbugen oc hendis slemme oc onde Tilfald monne
hafue.

K.

Medici her i disse Riger pleye i deris *Compositionibus*, som
de imod Skiørbugen forskrifue / lade beblande oc komme den
Spiritum, som aff Multibær blifuer *destillerit*; oc ville vel *Me-
dici* udi Tydskland det samme efterfølge / men fordi at de meste
Apotecke udi Tydskland icke hafue saa mange Multibær / kand
de den *Spiritum* icke heller giøre: Ellers da er det sandeligen
at begræde / at mand denne Norske Multibær icke kand for-
plante udi andre Lande.

L.

Det er den gemeene Mand saare vel bevist / at Fructen u-
di gandske stor Mangfoldighed Aarligen fra den vijtberømde
oc fornemme Kiøbsted **Bergen** / oc andre Steder udi Nor-
ge / blifuer til os nedført / oc er den samme / frem for anden Kry-
derj / saa som enten Kirsebær-Moes eller Ribs-Saft / god / at
mand den æder oc bruger til Maden.

M.

Men efterdi at der nogle ere befundne / som lang tid der ef-
ter hafue opkast Steenene aff deñem / aff det de i stor Mænge
haf-

No. 190

hafue ædet deñe Fruct/da (siunis mig) skulle de giøre sig en god gierning/huilcke/saa tijt som de aff deñe Fruct ville æde/tage oc støde den udi en Morter aff Steen eller Træ giort/eller ocsaa/ som bedre er / knuse den sønder / paa den Maneer / som mand Sinnep giør smaa / lade nogit Fynske Miød komme der paa/ oc male den paa en Sinneps-quern / oc naarsomhelst at den nu er smaa malen / kand mand tage oc vrie dennem igiennem en Haardug / da blifue alle de smaa Steene/ som ere sønderknuse-de/ tilbage udi Haardugen: oc Kiernerne saavel som Bærene i sig selff gifue deris Saft fra sig. Oc dette skeer fast paa den maneer/ som naar mand giør Kirsebær-Vijn / huor Bærene tillige med Steenene blifue stødte / oc gifue Vijnen en kostelig oc liflig Smag.

N.

O.

Huo derfore som hafue deris Sundhed udi god act / oc ville sig med disse Norske Multibær for Skiørbug *præcavere* oc forbevare/oc de derhos hafue en svag Mafve/de lade sig dette mit velmeente forskrefne Raad vel befalde at efterfølge.

Ruta.

Naffnet.

A.

Ruta, Rude: Den kaldis paa Tydsk: Rauten / Wein-Rauten: Den blomstris udi Skiersommer / Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifver/ oc den aff hannem kaldis: Ruta hortensis latifolia, det er: Tam bred-bladet Rude.

Vdvortis Skickelse.

B.

Tam Rude er en Rijß- quist- oc green-actig Vext / huilcken er tijt oc ofte to Fødder høy eller høyere/ den hafuer en huid Barck / de smaa unge quiste ere meere grønne / Bladene/ som den hafuer/ere sammensatte aff mange/ oc hafue smaa Gre-

No.190 ne/ om huilcke der sidde nogle smaa Blade/ gemeenligen v-lige udi Tal/som ere brede/oc meere lange end trinde/huilcke ocsaa ere slette oc feedactige/med en blaa-Aske- eller oc blaa-grønactig-farfve. Blomsterne som sidde høyest oppe i Toppen ere bleeg-gule oc bestaa aff fire smaa Blade/ huilcke ere nogit hule/

C. midt imellem dennem opkommer der it lidet Hofvit/huilcket er sielden fem- men ofte fire-kantet/oc det hafuer saa mange Frøe-huse eller Rum som kanter eller hiørner: Om dennem sidde nogle gule Klefre/ fra huilcke der ocsaa nedhenge nogle gule Hamre: Frøet kommer udi Rummene: Roden er træactig/ oc sidder fast i Jorden med mange Trefler som den skiuder/den hafuer en sterck Lucht/oc megit skarp Smag.

Pa. 340. No.190 Figuren er at see: ☞

D.

Steden.

Den voxer udi Hafver/ huor den blifuer enten sæt eller saaet.

Kraft oc Brug.

Der ere vel flere slags Ruder til/men alt det som gemeenlig skrifuis oc læsis om Ruders Kræfter/det skal ickun være for-

E. standet om den tamme/ huilcken vi her hafue beskrefuit.

Denne er den selfsamme Rude/ som der meenis/ at Veßlen æder/ naar den mod Slangerne vil gifue sig i Kamp. Oc lige saadan en Historie mindis vi os at hafue ommeldet *lit.* G. i denne samme Part/ huor vi Galegam hafue beskref-vit/ huilcken en huer/ som der til lyst hafuer/ kand læse *Pag. 239. No. 89. E. F.*

Denne Rude hafuer altid efter Kong *Mithridatis* Tijd

F. værit høyeligen actet/ oc megit brugt imod Forgift/ saa at vi endocsaa den Dag i Dag er/ stolendis paa de Gamlis Forfarenhed *commen*dere oc berømme den imod Pest/ saavel som ocsaa anden Forgift. Men at den hafuer været Kong *Mi-*

thri-

thridati langt kierere end Guld oc anden kostelig Klenodie/det ernocksom aff *Q. Sereni Sammonici* Vers om Lægedom bekiendt/huilcken iblant andre ocsaa disse indfører:

Antidotus vero multis Mithridatica fertur,
Consociata modis: Sed Magnus, Scrinia Regis,
Cum raperet Victor, vilem deprendit in illis
Synthesin. Et vulgata satis medicamina risit,
Bis denum rutæ folium, salis & breve granum,
Juglandesq; duas, totidem cum corpore ficus:
Hac oriente die parco conspersa Lyæo
Sumebat, metuens dederat quæ pocula tutor.

G.

Dette liuder paa det næste saaledis paa Danske: Den *Mithridati*ske *Medicament*, som staar imod Forgift / sigis at være udi mange maader sammenblandet: Men den tid at den store Seyervindings-Krigßmand *Pompejus* ofuervant Kong *Mithridatem*, fant hand udi hans Esker gandske slet oc ringe *Medicament*er / saa at hand loe der ad: Thi de vare ickun 20 Rude-blade / nogit lidet Salt / to Valdnødder / oc lige saa mange Figen: Dette tilsamen tog hand ind huer Morgen/efter at hand hafde ofuersprengt det nogit med Vijn/imod Forgift.

H.

Oc fordi at Ruder holdis for alle slags Forgift at kunde imodstaa/ da *commen*dere vi billigen oc med all rette / imod Pest oc anden Forgift den Theragelse som *Hieronymus* Bock taler om/huilcken en huer/naar Pesten grasserer/ letteligen berede oc bruge kand. Men Maaden paa huilcken den skal beredis er denne / huilcken aff *Hieronymo* Bock liuder saaledis:

I.

Alle Gift auß zuͤtreiben / und dasselbig zuͤdempffen / wuͤrt den Rauten zuͤgeschriben: Vmb des willen pflegen wir Rauten-blätter/ Wacholderbeer/ Baumnuͤß/ Feigen/alles gleich durcheinander zuͤstossen / und dasselbig mit Rosen- oder andern Wein-Essich durch zuͤstreichen/ das ist ein edler Tyriach fuͤr das eingenommen Gift / fuͤr den bösen Pestilentzischen Lufft / allen Morgen/ (zuͤr selbigen zeit / ein Löffel voll nuͤchtern

K.

No. 190 tern) eingenommen: Huilcket er paa Danske saa megit sagt: Til alle slags Forgift at uddrifue / oc dennem at dempe / blifuer Rude *commend*erit: Oc derfore pleye vi at støde Rude-Blade / Enebær / Valnødder oc Figene / lige megit aff huert / tilsammen / oc komme der paa Rosen-Edicke / eller anden saadan sterck Vijn-Edicke / oc det med hin anden beblande / oc det er en æddel oc kostelig Theragelse for Forgift / huor med mand oc kand befrjes fra den slemme Pestilentziske Luft / om mand huer Morgen (udi Pestis tid) ickun en skee fuld der aff fastendis indtager.

L.

Saa som *Galenus* vidner om Ruder / da ere de aff deris Natur varme oc tørre udi den tredie Grad / oc der hos *tenuium partium* oc *sub*tile; oc derfor ere de treffelig gode imod Vrid i Lifuet / oc Colicam, enten mand deris Decoctum oc Affød / eller oc deris Olie udi Clystijr vil formenge / eller mand aff dem it *Epithema* vil giøre.

M.

Men u-anseet / at denne skal være os frem for nogen anden Urt udi Pestis tid *commen*derit / saa er det dog baade gafnligt oc fornøden at mand icke der udi ofuergaar Maaden. Thi Urte-Skribenterne lære om den / at mand der aff til det Naturlige Verck blifuer u-duelig. Derfore taler *Hieron:* Bock her om saaledis: Daß solten alle Closter- und Ordens-Leute (welche keusch seyn wolten / und Reinigkeit zuhalten vermeßentlich geloben) stets in jhrer Speiß und Tranck brauchen: Det er: Dette skulle alle Closter- oc Ordens-Folck (som ville lefue kyskelig / oc høyeligen sig forplicte at holde Reenlighed) stedse i deris Spise oc Drick bruge. Men de plante oc saae oftere oc megit heller udi deris Hafver Artiskocker / Sileri, Asparris / Persille / oc deßlige Urter / end denne Rude. Huad Aarsagen der til er / kand jeg icke vide / vil oc intet tale der om: Icke heller huor til de bruge Sevenbom / huor om ret nu her efter skal handlis.

N.

O.

Frøet / som denne Urt bekommer / er nyttigt oc gafnligt til alt det som Urten tiener til. Huo der begierer meere om

Ruder at vide / de kand læse *Dioscoridem*: Thi her at indføre alt det som andre *Auctores* hafue skrefuit oc *commenter*et ofver Ruder / det er langt fra voris Forsæt: Thi jeg icke allenieste paa denne sted / men endoc paa andre steder her i denne Vrtebog / hafuer lagt vind paa / eller mig beflittet / at endog nogle *Medicamenter* / aff denne eller en anden Vrt beridde / høyeligen blifue *commen*derede oc berømmede / huilcke aff den gemeene Mand enten icke ret kand beredis / eller oc naar de ere beredde / icke retteligen brugis / saadañe heller gandske at gaa forbi / end megit der om at tale: Men tuert imod / de som hafue værit lette at berede / oc uden all modsigelse visse oc forsøgte / dennem igien at *commen*dere / saa som for Exempel:

P.

Rude er ofuermaade god for Colicâ, Pest / oc imod Forgift / oc derfore roser jeg ocsaa høyeligen slige Kræfter udi Ruder. Men efterdi at *Dioscorides* siger dens Saft at hielpe oc være tienlig for Øyene / som ere nogit dume / dersom mand den med Saften aff Fennickel oc Honning paasmør: oc jeg derforuden hafuer visse / baade *Anato*miske saa oc *Medici*niske Aarsager / oc Fornuften det tilmed udviser / at en huer icke ret vel veed her med at omgaais / da gaar jeg billigen den Brug forbi / oc taler ickun om denne. Men dersom der dog nogle findis / som icke ville lade sig nøye med det / som aff mig nu sagt er / men begiere endnu at vide flere *Medicamenter* beridde aff Ruder / dennem er det fornøden at henvise til *Tabernæmontanum*, huilcken om Ruder saa vijtløftigen hafuer handlet / at hand paa ti gandske Blade *in folio* om intet andet tracterer / end om Ruder. Oc dette hafuer jeg her paa denne sted med Flijd villet paaminde / efterdi jeg der til hafuer haft god oc bequem Anledning / paa det at icke nogen skulle mig enten for Forsømmelse eller Ladhed anklage / eller ocsaa sige / at jeg hafde gaait det forbi / som mig hafde burdt her at indføre! Men / huo er der som kand teckis oc befalde alle?

Q.

R.

S.

§(S.)§

Sabina.

Nafnet.

A. Sabina, Sevenbom: Den kaldis paa Tydsk: Sibenbaum / Sevenboom: Den er icke alleniste grøn om Høsten / men endocsaa den gandske Vinter / ja det gandske Aar: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Sabina folio Tamarisci Dioscoridis, det er: *Dioscoridis* Sevenbom med Tamariskis Blade.

Vdvortis Skickelse.

B. Det er it lafft oc kort Træ / huilcket skiuder sig gierne ud i Bredden / oc er altid grønt / Hendis Blade ere ligesom Cypressis / men haardere / oc nogit huasse eller Pigactige: Lucten som det hafuer / er sterck: Smagen er skarp oc hidtzig: Fructen som det hafuer / ere trinde Bær / huilcke blifue sortactige / oc lige saadanne som Enebær.

Pa. 341. No. 191 Figuren er at see: ☞

Steden.

Sevenbom blifuer udi Hafverne megit dyrcket / fordi det (som sagt er) staar grønt baade Vinter oc Sommer / oc megit herligen zirer oc pryder Korterene.

Kraft oc Brug.

C. Vdi de Lande / huor Muncke oc Nunner hafue deris skiøne Klostere oc Lyst-Hafver / skal mand vel neppelig finde en Vrte-Hafve / som denne Sevenbom jo visseligen groer udi. Men Aarsagen / huorfore de den saa megit elske / oc saa flitteli-

gen dyrcke / der om veed jeg paa denne sted icke at tale. Ellers saa pleyer den gemeene Mand udi Tydskland / om denne Vrt / oc Møer (eller som holde sig for at være Møer / oc dog hafue mist deris Mødom) som ere wkyske / oc med wtilbørlig Kierligheds Brynde ere befengde / til deris største Vanære saaledis at skiempte: No. 191.

D.

De Sigron ock de Sevenboom /
Maken so veele Jungffren schoon.

Det er paa Danske sagt saaledis:

Sevenbom end oc Singrøn
Giør saa mangen Pige skiøn.

Men vi ville gaa dette forbi / oc ickun gifue os til at tale om Træit udi sig selff / huilcket / saa som *Galenus* vidner / varmer oc tørrer udi den tredie Grad / oc er megit *sub*tijl oc *tenuium partium*, oc det bruger mand alleroftist til at drifue Tiderne / oc uddrifue det døde Foster.

E.

Den gemeene Mand / for den Advarsel oc Aarsage / som jeg kort tilforne udi Ruders Historie hafuer indført / skal *observere* oc gifue act paa / at Sevenbom vel aff en deel *Medicis Practicis* regnis udi de Vrters tal som kaldis *vulnerariæ*, oc tiene til Saar at sammenlæge / men til den at udvelle udkræfvis der stor Forstand; Thi uden saa er at Bylderne oc Saarene ere wreene oc ere megit skidne / da blifuer den brugt til den Siugis største Forderfvelse oc Skade.

F.

Ellers saa *commen*deris oc berømmis ocsaa Sevenbom til alle slags Vorter / oc til dennem endocsaa / huilcke paa den Manlige Lem pleye at voxe / aff det mand hafuer haft Omgengelse med letferdige Folck. Nemlig / dersom mand toer deñem tijt oc ofte med Sevenboms Affsød oc Decocto, oc naar de ere toen / at mand da strøer dennem ofuer med Pulver stødt aff det tørre Sevenbom: Huilcket *Medicament* saa høyeligen

G.

 rosis

No. 191. rosis oc berømmis aff *Dodonæo* at hand siger / at der intet bedre er til. Det selfsamme giør ocsaa *Hieronymus ab Aquapendente*.

Sebicius, saavel som ocsaa *Tabernæmontanus* commenderer Sevenbom/ dennem som hafue Bindsel oc saa hart Liff/ at

H. Bagtarmen trængis ud: Thi de ville at mand skal tage Sevenbom / oc kaage udi Vijn oc Edicke / lige megit aff huert slags/ at de som hafue ont / kand sidde der ofuer / oc Dampen aff dette Decocto kand fare dennem op udi Rumpen.

Denne samme Sevenbom tørret oc *pulveri*serit / oc beblandet med ferskt Smør/ eller Fløð/ indtil det blifuer saa tyckt som en Smørelse/ oc Børnenis Hofveder som med Kryssel oc

I. Skab ere besuærgede / der med smurt/ læger dennem saa treffeligen/ at mand sig derofuer høyeligen maa forundre.

Men det er fornøden at vi igientage *Medicamen*terne/ oc dennem flittig bruge / icke strax slaae Haanden aff / oc lade Modet falde / dersom det icke første gang gaar efter Ynske. Men den gemeene Mand er icke saa til Sinds / de ville at Siugdommen skal borttagis / førend den kommer / oc saa at sige/ mirackelvijs/ huilcket er nu omstunder intet Menniske mueligt at kunde giøre. Thi den Tid er allerede forbigaaen / paa

K. huilcken Menniskene ved Miracler blefue helbredede. Oc Christus allene / som er den største / oc alle Lægers Læge / kand det giøre/ huilcket en deel daarlige Mennisker aff *Medicis* forvente oc formode at skulle skee: Thi hand var den / huilcken ickun med sin Haand tog fat paa den Vattersottige / oc hand strax bleff helbredet / oc lod hannem gaa fra sig sund oc karsk. Ja hand var ocsaa den som sagde til den Verckbrudne/ tag din

L. Seng oc gack bort/ oc den Verckbrudne giorde det ocsaa strax. Men *Medici* de ere ickun allenïste Naturens Tienere/ huilcke/ naar Gud vil icke gifue Velsignelsen oc Lycken/ kand aldelis intet forrette. Oc saa heder det retteligen: Interdum do-

ctâ

Ctâ plus valet arte malum; det er/ Siugdommen er undertiden langt stercker end Lægens Konst.

Salvia.

Nafnet.

A. Salvia, Salvie/ Stor Salvie/ Liden Salvie: Paa Tydsk kaldis den: Salbey/ gros Salbeye/ klein Salbeye/ spidtz Salbeye/Edel Salbeye/ Ohren Salbey: Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet/ saavel som ocsaa Høstmaanet: Der ere tuende slags Salvier / den eene er stor/ den anden er liden: Den store er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Salvia major, &c. det er: Den store Salvie/ etc.

B. Den liden er den tredie som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Salvia minor aurita & non aurita, det er/ Den liden Salvie / som er ligesom den hafde/ oc som den icke hafde Oren. Men udaff disse tuende slags ville vi ickun beskrifue den første / thi en huer kand selff her efter lære at kiende den anden.

Vdvortis Skickelse.

C. Den store Salvie skiuder nogle firekantede oc Træactige Stengeler / oc hafuer mangfoldig mange Grene / om huilcke der sidde brede/langactige/rynckede/ huasse oc huidactige Blade/huilcke nocksom ligne den Liusebrands Blade/som voxe paa Marcken/ men de ere meere w=jefne oc mindre huide / oc ligner den w=jefnhed som der er paa dem/de ulne Klæder som ere forslitte.

D. Blomsterne/ som sidde ofuen i Toppen/ ligne en Lee/ oc ere lige saadanne som Blinde=Nelders= eller Skarleyes= Blomster: Farfven / som de hafue / er purpur=blaa / oc efter

No.192. Blomsterne komme der udi Frøehusene sortactigt Frøe. Roden er haard oc Træactig/ oc skiuder Trefler fra sig.

Pa. 342. No.192 Figuren er at see: ☞

Steden.

E. Salvie/ være sig enten den store eller den liden/ voxer udi Hafverne/ huor den blifuer saaet eller sat/ anden steds finder mand den ingenlunde.

Kraft oc Brug.

Aff den gemeene/eller oc den anden Salvie/ huilcken alle kiende/ beredis der *Medicament*er oc Lægedomme/ huilcke fornemmeligen ere tienlige for Hofuedet oc Moderen. Men

F. lige saa vist som det er/ at den holdis for at være tienlig oc ret bequem til Hofuedet/ oc ingen siger der imod; saa tuert imod ere der nogle Vrtersbeskrifvere/som sige *Dioscoridi* imod (naar hand den til Fosteret at uddrifue *commende*rer) oc det efter *Aëtii* Meening. Blant huilcke den første/nemlig *Dioscorides* lærer at Salvie-Bladers Decoctum oc Afføb fremlocker Tiderne oc Pisset/oc uddrifuer Fosteret: Men den anden/nemlig *Aëtius* siger/ at det stiller Tiderne/ som alt for megit flyde:

G. Men dersom vi ville raadføre os med Fornuften/ i steden for *Dioscoridis Auctorit*eet/da er det troligt/ at efterdi Salvie efter *Galeni* oc *Aëtii* Meening aabenbare varmer/ oc derhos sacteligen binder/ at den skal være tienlig for de Quindfolck/ som nyligen hafue undfanget/ eller ocsaa letteligen pleye at føde Miß-Fødsel.

Men dersom vi ville gaa til Forfarenhed/ ville vi høre/ huor megit herligen *Aëtius* om denne Salvies Kræfter hafuer

H. talet/ sigende saaledis: *Qvidam narrant suffitam super prunas, menses immodicè fluidos mulieribus sistere, itemq; muliebrem fluxum. Agrippa autem inqvit, Salviam herbam sacram Leanæ pragnantes vorant, nam vitalem conceptum*

continet: Qvare si succi ejus heminam unam cum modico sale mulier bibat, qvartâ à puerperii purgamentis die, & viro condormiat, infallibiliter concipiet. Ajunt cum in Coptô Ægypti pestis grassaretur, eos qvi superfuerunt in eâ regione, coëgisse mulieres & uxores suas, ad hujus succi potentem adeo usum, & ad plurimam sobolem pervenisse. Orpheus autem inqvit, sangvinem spuentibus, succi Salviæ cyathos duos cum mellis uncia una, dato jejunis in potu, & statim sistetur. det er: Nogle ere der som fortelle om Salvie/ at dersom mand vil komme den paa Gløer/ oc røge med den/ da stiller den Quindernis alt for strenge Tider/ saavel som ocsaa den anden huide Flod. Men *Agrippa* siger/ at Løwinden opsluger Salvien/ thi den giør det/ at Løwinden icke kommer for tidlig med Fødselen/ oc kand føde it lefvende Fødsel. Huorfore/ dersom at mand vil tage aff Salvie-Saft henved to pegle/ med nogit lidet Salt/ oc en Quinde der aff vil dricke/ paa den fierde Dag efter hun hafuer mist/eller er nyes blefuen aff med Tøyet/ oc er opstaaen aff sin Barselseng/ oc der efter legger sig hos sin Mand/da kand det icke sla feyl/at hun jo skal undfange. Der sigis ocsaa/ at den tid Pesten grasserede udi den Kiøbsted *Copto* i Egypten/da hafue de som blefue ofuerbevarede i samme Land/ nødt deris Hustruer oc Quindfolck til at bruge denne kraftige Saft/ oc der udofuer hafue de aflet mange Børn. Men *Orpheus* hand taler saaledis der om/ at dersom mand vil gifue dennem som spytte Blod/ to Begere fulde aff Salvie-Saft/ med to Lod Honning/ oc det fastendis at inddricke/ da skal det strax holde op.

No.192. I. K. L.

Efterdi nu at saadan Forfarenhed kommer ofuereens med Fornuften/ huo skulle derfore her efter *commen*dere den til Fosteret at uddrifue? Men den icke alleniste styrcker Moderen/ den styrcker end ocsaa (huilcket er gandske vist) Seenerne oc Hiernen.

M.

Her-

Herfore dersom Hænderne ryste / oc icke kand giøre deris Bestilling som det sig bør / eller oc om de siunis at sofue / oc mand icke kand føle med dennem / da er det best huer dag Morgen oc Aften at toe dennem udi Vijn / udi huilcken Salvie enten er kaaget / eller der i lagt at blødis. Eller ocsaa i steden for

N. Vijnen biøde dennem i det Vand / huor med mand Morgen oc Aften toer sine Hænder.

Mand kand ocsaa mangesteds finde hendis *Conservam*, Balsom oc *destille*rit Vand her oc der aff atskillige *Auctoribus* at *commen*deris til Hiernens kaalde Tilfald.

Det er sandelig vist / at *Schola Salernitana* i gam̃el Dage hafuer megit roset denne Urt / sigendis: Salvia cum Ruta faciunt tibi pocula tuta. Det er:

O. Salvi med Rud' i allen stund /
Giør din Drick baade god oc sund.

Eller oc der den hafuer spurt: Cur moriatur homo cui Salvia crescit in horto? Det er saaledis sagt:

Hui monne det Menniſk dø bort /
I huis Hafv' voxer Salvi fort?

P. Men *Paræus* melder sig at hafue hørt aff en troværdig Mand / at der hafuer icke langt fra den By *Toulouse* udi Franckerige værit tuende Kiøbmænd / huilcke der de alleniste vaare gangne i deris Urtis Hafve at spatzere / imidler tid at Maden bleff kaagit / hafue de tagit Salvie-Blade / oc dennem wtoene / saa som de vaare samlede / kommet udi deris Vijn. De hafde neppelig giort Maaltid / førend de blefue med en Suingel-Siuge betagne / oc alting siuntis for dennem at vende sig op

Q. oc neder i Urt-Huset / strax der efter falt de udi en stor Amectighed / oc aff strenge Kramper blefue dragne / oc Læberne oc Tungen blefue sorte / oc de stammede / saae grumt oc forferdelige

ligt ud i Ansictet / spyede skreckeligen / oc suedte kaald Sued / huilcken var det visse Tegn til Døden / som oc strax fulde efter / der deris gandske Legeme bleff opblæst oc tyckt. Der nu Øfrigheden sammesteds fick en Mißtancke der om / oc meente at dennem skulle nogen Forgift være indgifuen / lade de strax anholde oc tage fat paa Verten udi Husit / oc alle Giesterne. Oc der de alvorligen blefue der om tilspurde / suarede de alle standhafteligen oc eendrecteligen / at de som vare døde / hafde selfve kommet Salvie udi deris Vijn / som de hafde drucket. Da spurde de *Medicos* ad / om der kunde være Forgift paa Salvie? De suarede ja / at det kunde vel skee: Men mand skulle gaa hen til Steden selff / paa det at mand kunde see / om der icke hafde værit it Forgiftigt Diur som enten med sit Spyt eller Forgift Vexten kunde hafue besmittet; Det bleff ickun sagt saa løselig hen i veyret / oc saaledis der om giettet / men der mand kom til Steden / da bleff det befundet vist oc sandt at være. Thi mand fant it Hull i Jorden / ved Salvie-Roden / huilcket var alt fult med Skrubtudtzer / huilcke krøbe der ud aff / efter mand hafde kommet varmt Vand der udi / oc saa bekræftedis det som tilforn var sagt / nemlig / at de med deris Spyt oc Pis hafde forgifuet den Vrt. Aff huilcken Historie / som jeg med Villie saa vijtløftig hafuer villet fortælle / mand kand forstaa / huor u-besindeligen oc u-actsom de giøre / som icke alleene tage Salvie-Blade oc bruge dennem u-toene / men endoc andre Vrter / Ja endoc Fructen aff Træerne oc æde dennem førend de blifue reen udtoene.

R.

S.

T.

Derfore er det fornøden / at naar vi med Salvie-Blade ville gnie vore Tænder / paa det de kand blifue huide / Eller oc / mand vil *commen*dere dennem imod Torsk / som Børnene hafve ont aff / mand da icke strax tager de Salvie-Blade der til / som paa Buskene først kommer een i Hænderne / men det er raadeligst / til saadan Brug at udvælle de Blade / som voxe øf-

V.

No. 192. verst oppe i Toppen/oc bløde dennem udi Øl/oc siden med Fingrene gnie Munden inden i der med. Men nu vil jeg fremdelis tale om andre Kræfter oc Brug som Salvie hafuer.

X. Dersom mand kaager disse Salvie-Blade udi Øll / oc kommer saa megit som it quintin smaaskaaren Toback der udi/ oc giør der aff it Mund-Vand / da stiller det Tandvercken.

Ellers saa er det gemeent oc alle vitterligt / at det Øll som blifuer kryddet med Salvie / er synderlig got / oc kand saare vel *commen*deris dennem som aff en raa Mafve hafue ont / oc ere icke tidige til deris Mad/saavel som dennem som plagis aff ont Veyr udi Lifuet/ eller Colicâ, Ja endocsaa dennem som ere geneigede til Suingelsiuge / oc som ere verckbrudne / at de der aff dricke imellem Maaltid.

Y. De unge Karle som ville befalde deris Festemøer/ oc meene sig meere at kunde teckis dennem med sort Haar / end med nogen anden Farfve / dennem kand mand frem for nogen anden Vrt/ som kand giøre Haaret sort/*commen*dere Salvie/at de den udi Lud kaage / oc der efter toe Hofuedet med Luden. Den samme Lud borttager ocsaa Skiel aff Hofuedet.

Z. *Destiller*it Salvie-Vand draget op i Næsen / forlindrer Catarrhe / Snue / eller Kuldsot / Til samme Brug er ocsaa Salvie-Balsom tienlig / dersom mand med den smør Næseborene / ja den samme maa mand ocsaa *commen*dere dennem som aff Suingelsot hafuer ont / oc som aff den fallende Siuge plagis.

❧❧❧

Sambucus, Hyld / Sambucus Rosea, Sneeholle-Træ: See i den næst foregaaende Part / huor vi den hafue beskrefuit / oc om hendis Kræfter handlet *lit*. S. *Pag. 129. No. 117.*

❧❧❧

Sangvinaria, Veygræs/ S. Innocentii

No.193.

Vrt: See udi denne samme Part *lit*. P. *Pag*. 322. *No*. 172. huor Polygonum mas aff os er beskrefuen.

Sanicula, Sannickel: See udi Vaar-Parten aff denne voris Danske Vrtebog/ *Pag*. 131. *No*. 119. huor vi dens Beskrifuelse oc Kræfter under denne samme Bogstaff oc Titel hafue indført oc beskrefuit.

Santolina.

Nafnet.

Santolina, Cypres/ Tam Cypres/ Hafve-Cypres: Den kaldis paa Tydsk: Cypres/ Garten-Cypres: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den anden som *Bauhinus* beskrifver/ oc den aff hannem kaldis: Abrotanum fœmina, flore majore, det er: Hun-Abrød med store Blomster.

A.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt kommer frem med et Træactigt Rijs/ fra huilcket der komme nogle Quiste/ ligesom nogle smaa Grene/ de samme ere tynde/ de fleeste aff dennem ere halfanden Fod høye/ om dennem sidde der nogle smaa/ langactige/ smalle oc tandactige Blade: Paa Toppen aff huer Green kommer en trind Knap/ i steden for Blomsterne/ huilcke inden udi ere opfyldte med nogle korte Klefre/ som ligne Regnfans Blomster/ oc med det mittelste ligner Chamelle-Blomster/ men noget bredere: Farfven/ som de hafue/ er guul/ oc efter dennem kommer Frøet/ som hafuer en mørck-brun Farfve. Roden er Træactig: Vexten i sig selff med Stengeler oc Blade/ er huidactig/ oc lucter lifligen/ dog der hos sterck.

B.

C.

Figuren er at see: ☞

Pa. 343.
No. 193

No.194 Cypres-Træ er høyt/ Bullen er lang oc ranck/ oc Toppen er spidtz/ hafuer mange Grene/ huilcke sidde omkring den udi en Kreds/ oc brede sig icke vijt ud/ men staa lige op omkring Bullen/ men de naae icke Toppen/ saa at det gandske Træ ligner Kegelers: Vedden oc Materien er haard oc tæt/ luctendis oc guulactigt/ det huercken raadner/ eller siunis at blifue gammelt/ oc det icke heller letteligen refner eller brister fra hinanden: Bladene ere trinde oc langactige/ ligesom Tamarix-Træis/ men tyckere: Fructen henger neder ad paa greenene/ oc er hart ad ligesom Lercke-Træis Fruct/ men dog tyckere oc tettere/ oc moxen saa stor som en gemeen Blomme/ huilcken/ naar den blifuer moen/ spricker oc aabnis aff sig selff/ oc Frøet falder aff/ oc naar Veyrit drifuer der paa/ slaes det aff/ det samme er fladt/ lidet/ gandske tyndt/ oc ligesom hafuer en graaactig skiden Farfve/ men det er Myrerne gandske kiert oc behageligt til Føde.

D.

E.

Pa. 344. Figuren er at see: ☞

No.194 Strand-Malurt/ eller huilcken den gemeene Mand her i disse Lande pleye ocsaa at kalde Cypres/ ligner med sine Blade/ som ere saa tynde/ oc i saa mange maader sønderskaarne/ megit den Malurt/ huilcken mand Romerske Malurt kalder: Thi de ere huide ocsaa bløde/ oc ligesom megit iskaarne. Stilckene skiude sig ud i mange Grene/ om huilcke der komme Blomsterne oc Frøet/ som ere ligesom den anden Malurtis. Roden er haard oc Træactig. Lucten forandrer sig efter Steden oc Platzen som den voxer paa.

F.

Pa. 345. Figuren er at see: ☞

No.195

Steden.

G.

Alle disse slags Cypres/ som vi her hafue beskrefuit/ voxe udi Hafverne/ uden Strand-Malurt/ huilcken dog blifuer fra Marcken førdt ind i Hafverne. Men den første oc anden blif-

blifue om Vinteren indførde / paa det at de icke for Kuldens Strengheds skyld skal udgaa / w-anseet at den anden er gandske sielden i disse Lande at bekomme: det tredie slags (som sagt er) er gemeent / oc det voxer gierne ved Strandsiden / oc er nocksom at finde paa Amager-Land / huilcken gamle Quinder Aarligen i stor mænge sancke oc selge under Cypressis Nafn.

H.

Krafft oc Brug.

Disse Urter blifue med Træit vel i mange Lande udi *Europá* kallede Cypres / men dog skal der ingen aff den gemeene Mand være saa w-forfaren oc w-forstandig / at hand skal tæncke / at enten den vi først beskreffuit hafue / eller oc den tredie udi Ordenen / kand voxe oc blifue til saa stort it Træ / at mand der aff kand giøre dyrebare Kister / eller anden saadan Smycke: Thi huosomhelst det meener / de fare megit vild / oc ere udi største Vildfarelse; thi den Cypres som saadant blifuer forarbeydet aff / er den anden i Ordenen beskrefuen / huilcken udi *Candiâ* oc *Rhodô* mangfoldeligen voxer / oc denne samme bær ocsaa nogle smaa Nøder / huilcke ocsaa ere paa Apoteckene kiende / oc aff dette Træ blifuer de smaa Kister oc andet saadant næt oc kosteligt Tøy høflet oc forarbejdet. Oc foruden det / at dette slags Kister / naar de ere vel pollerede / ere megit liflige til at see / oc der hos saare vel luctendis / for huilcken deris liflige Luct de høyeligen rosis / *commen*deris oc afholdis / saa ere de ocsaa gode imod Møl oc andre saadanne Orme / som pleye at forderfve oc skade Klæderne.

I.

K.

Paa det derfore / at den gemeene Mand kand diß bedre vide at giøre Forskeel imellem dette Cypres-Træ / oc den gemene Cypres eller Abrod / som er tam oc voxer i Hafver / da hafve vi icke alleniste dette Træ beskrefuit / men endoc den sammis Figur ladet indføre / at den der aff dis snarere kunde kiendis fra den Cypres vi først hafue beskrefuit / om huis Kræfter vi nu skal tale.

L.

Det er vist / at den gemeene Mands oc den første slags Cypres / er saare megit varm / enten mand dens Blade eller Frøe vil ansee / thi de ere saare megit beeske. Herfore saa *commen*derer vel *Dodonæus* dennem udi almindelighed imod Ormene i Lifuet at mand dennem tørrede oc *pulveri*serede indgifuer. Oc *Clusius* siger sig at hafue aff andre hørt / at dens Decoctum eller Afsød blifuer brugt / i nogle Lande udi Spanien / imod Skab oc Kløe; Men hand skrifuer / at mand med all rette skal megit gifue act paa deris Natur som det skal indgifuis / ligesom hand vilde saa megit sige: Der hør Forsictighed oc Forstand til / at mand icke gifuer dennem dette *Medicament* ind / som aff Lefverens Hitzighed hafue ont / thi det er dennem meere skadeligt end gafnligt.

M.

N.

Oc herfore saa kand vi intet andet / end med *Matthiolo* samtycke / som lærer / at denne Cypressis- eller Hun-Abrøds-Blade tørrede oc til Pulver stødte / saa megit som it halft quintin / indgifuis lyckeligen Quinderne udi Martrem-Vand / at de det udi ti Dage efter hin anden / eller ocsaa flere indtage / oc siden huer anden / eller huer tredie Dag / ligesom mand selff tyckis / oc det til at stille deris huide Flod.

O.

Dette *Medicament* derfore som er let at berede / kand fattige Quinder / som icke hafue raad til at lade sig andre *Medicamen*ter berede / som ere dyrere / bruge / besynderligen naar de aff Barselsengen staa op / paa huilcken tid de meest med dette fornæfnte onde besuærgis / at de derfore lade sig den samme tid være *commen*deret.

P.

Vi ville herforuden intet hafue forbudet den sammis Brug huad Fodevand ere anlangendis / at de den jo nock som der til maa bruge / om de ellers saa stor mænge der aff kand hafve: Men om saa er at dennem er mangel der paa / da kand de i steden for denne tamme *Santolina*, tage den vilde Cypres eller Strand-Malurt / huilcken vi sidst hafue beskrefuit.

Denne

Denne samme Strand-Malurt bruger mand ocsaa at røge med udi Lijgstuer / naar Ligene / aff det de holdis nogit lenge oppe / førend de blifue lagt neder i Kisten / eller oc den stund de ere udi Kisten / gifue ond ilde luctendis oc slem stanck fra sig.

Saponaria.

A.

Naffnet.

Saponaria, Sebe-Vrt / Flesk-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Seiff-Kraut: Den blomstris udi Skiersommer / Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Saponaria major levis, det er / Den store slette Flesk-urt.

B.

Vdvortis Skickelse.

Flesk-Vrt hafuer gandske mange glatte / tynde / trinde oc knæactige Stengeler / huilcke ere halfanden Fod høye / eller oc der ofuer: Bladene ere brede oc fulde med Seener / oc ligne der med den brede Veybreds Blade / men dog mindre / fra huert Knæ / oc besynderligen dennem som ere næst ved Roden / kommer der gierne tuende Blade / de ere bøyede ned ad: Blomsterne sidde øfuerst oppe i Toppen / oc omkring ved de øfverste Knæer ere der mange / oc de ere luctendis / oc hafue undertiden en smuck Rosen-farfve / undertiden bleeg-purpur- eller huid Farfve / de samme komme ud aff nogle trinde oc langactige Knopper / som aff fem Blade sammensatte / udi huis middelste deel der sidde nogle Klefre: Rødderne ere tycke / lange / oc krybe paa skack neder i Jorden / paa dennem ere der ocsaa nogle Trefler / huilcke ligne den sorte Nyseurtis Rødder.

C.

D.

Figuren er at see: ☞

Pa. 346.
No. 196

Steden.

Den voxer her i Riget udi Hafver / oc den afholdis meest som hafuer dobbelte Blomster.

Kraft

Kraft oc Brug.

Der ere icke faa *Botanici* eller Vrters-Beskrifuere/men gandske mange / som med største Flijd beflitte sig paa at opsøge huad for Nafn at denne Sebe-Vrt eller Saponaria aff de Gamle hafuer været kaldet med / w: anseet at den dog ellers er ickun en ringe oc foractelig Vrt / uden huad det eeniste er anlangendis/at der er en eller to aff *recentioribus Medicis* som den tel Frandtzoser oc Pocker at borttage *commen*derer. Men ellers saa gifuer hendis Danske/Tydske/saavel som ocsaa Latinske Nafn/ icke en ringe ting tilkiende/at den til skarn paa Hænderne oc andensteds at aftoe icke er w-bequem/men heller megit tienlig oc god.

E.

A.

Satureja.

Nafnet.

Satureja, Sar/ Kønnel: Paa Tydsk kaldis den: Pfeffer-oder Ahl-Kraut: Den blomstris udi Sommeren: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Satureja hortensis, *seu* Cunila sativa Plinii, det er/ Tam Saer / eller tam Kønnel / saaledis aff *Plinio* kaldet.

B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt skiuder sig op i veyret med en Stengel som er tynd/oc kand letteligen brydis/ den er en Fod høy eller mindre/ den gaar ud i mange Grene: Bladene ere smalle oc mindre end Isops: Blomsterne sidde omkring ved Bladene / de hafue en huid Farfve/eller oc en purpur-farfve som er nogit bleeg: Frøet som kommer efter Blomsterne er sortactigt. Roden er fuld aff Trefler.

C.

Pa. 347.
No. 197
Figuren er at see:

Ste-

Steden.

Saer voxer i Hafverne paa Landßbyen/saavel som ocsaa udi Kiøbstederne huor der saais Meyran / Salvie / oc andre saadanne Urter.

Kraft oc Brug.

Denne Saer er megit bequem til Maden at krydde oc giøre vel smagendis. Den kaldis paa Tydsk Pfeffer- eller Ahl-Kraut / saa som tilforne sagt er / oc det maa skee aff den Aarsag / at mand i steden for Pebber bruger denne Urt / naar mand kaager Aael / til at ofuerstrø samme Fisk med dens Pulver / der med Aalen at giøre vel smagendis. D.

Scabiosa.

Nafnet.

Scabiosa, Skabios / Skab-Urt: Den kaldis paa Tydsk: Apostemen-Pestemen-Kraut: Den udbryder med sine Blomster udi Skiersommer / Ormemaanet / oc Høstmaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifver/oc den kaldis aff hannem: Scabiosa pratensis hirsuta, qvæ Officinarum, det er: Skab-urt som voxer udi Enge oc er lodden / oc som er brugelig paa Apoteckene. A.

Udvortis Skickelse.

Skabios hafuer langactige/brede/oc lodne Blade/huilcke ere kærfvede ved siderne/oc hafue saa dybe Skaar/som den vilde Sinneps-Blade. Midt imellem dennem komme der nogle trinde Stengeler / som ere nogit strifuede / halfanden Fod høje / oc de ere ocsaa nogit lodne / oc paa dennem voxer der ocsaa nogle Blade / huilcke ere lige saadanne som de forrige / men saa B.

Pa. 348. No. 198 efter haanden / jo høyere de sidde oppe / jo mindre ere de ocsaa. Blomsterne komme paa Toppen aff Grenene / oc sidde udi en trind Knap / oc mange aff dennem sidde tilhobe / men de som gaa uden omkring ere større / de middelste ere mindre. Klefrene saavel som ocsaa Bladene aff disse Blomster / ere aff en bleegblaa eller Himmel-blaa-farfve huide. Roden er lang / oc gaar dybt neder i Jorden.

C.

Figuren er at see: ☞

Pa. 348. No. 198

Steden.

Denne Urt finder mand gierne for enden aff Agre / udi Ager-Reene / paa Diger / oc andre saadanne Steder at voxe.

Kraft oc Brug.

D.

Denne Skab-Urt blifuer paa Apoteckene indførdt udi stor Mænge / til atskillige Legemens Suagheder at *curere* / men fornemmeligen dennem / som nogen Forgiftighed er hos / til huilcken at bortdrifue den er saare bequem.

Hendis *Temperament* oc Natur huad sig belanger / da holdis den aff *recentioribus Medicis*, (thi der endnu tuistis om / huad for it Nafn den hafuer værit gifuen aff de Gamle) at være varm oc tør udi den anden Grad / oc den er megit *subtijl* eller *tenuium partium*, saa at den veldeligen tyndgiør / *incide*rer / iskier oc afviskér. Men at den saa høyt actis / skeer icke saa megit for dens aabenbare / som for de skiulte *Qualiteter* / med huilcke den imodstaar Forgift.

E.

Medici holde megit aff den / fordi at de udi Pestis Tid kand bruge hendis *destille*rede Vand / at de udi det kand indgifve de Suage hine stercke oc drifvendis Pulver / eller ocsaa / berede it Decoctum oc Afsød aff denne Urt oc hendis Rødder til forbemelte Brug / oc lade dem suede der efter.

F.

Men Bartskærne de elske megit denne samme Urt / at

de

de den kand bruge saa som it Cataplasma til Pestilentz-Byl- der at læge/ Ja *Fallopius* raader / at mand skal aldrig læge no- gen Carbunckel eller Pestilentz-Byld / at denne Vrt jo ocsaa der til skal brugis: Oc derfore saa blifuer den icke uden Aarsag men saare bequemmeligen kaldet Apostemen-Kraut/ oc det fordi at den frem for andre *Medicamen*ter i særdelißhed er der til tienlig oc nyttig. Det Vand som aff Skab-urt oc at- skillige er beblandet/oc kaldis *Apostematica*, (huilcket Vand er blefuet berømmeligt formedelst en Churførstinde udi Sachsen/) det er megit got til Lefverens oc Lungens Bylder oc forstoppelser/oc mange andre Siugdomme.

G.

Det er ocsaa alle saare vel vitterligt / at Skab-Vrt ud- drifuer oc læger all Skab oc Frandtzoser. Naarsomhelst at Suelget udi Halsen er med Pocker oc Frantzoser besuærget / da er det tienligt at mand tager denne Skab-Vrt/ oc sig der aff it Mund-Vand bereder / med huilcket mand tijt oc ofte Mun- den oc Halsen udskylle kand. Men naar eens gandske Legeme er ligesom med Skab ofuerbesat eller ofuermalet / da kand icke en ringe Forlindring fornem̃is / om de tage it Kar som de kand bade udi/oc fylde det med Skab-Vrtis/Dags oc Nats/Jord- røgs / oc andre saadanne Vrters Decoctum oc Afsød / oc sig der udi toe.

H.

I.

Sebicius lærer at der hafuer værit en som aff Spedalsk- hed hafuer haft ont/ oc er ved denne Vrtis Saft/ eller Deco- ctum oc Afsød allene blefuen helbredet/ at hand der med sig be- smurt hafuer/eller der udi sig toet.

Denne samme *Sebicius* befaler ocsaa/ at mand skal tage noget lidet Allun oc huid Røgelse *pulveri*serit / oc *solve*re udi Skab-Vrtis Vand / oc det holder hand for at være det ypper- ligste *Medicament* til at læge de Fisteler som ere paa den hem- melige Lem/der som mand det som it Clystir bruger/ oc toer den

K.

 løn-

No. 199 lønlige Lem der udi / oc dette skal mand *commen*dere dennem / som hafue værit hos Horer / oc saadanne slemme letferdige oc løßactige Folck. Men Bartskærerne skal ocsaa her hos erindre sig oc ihukomme det som jeg tilforne hafuer paamindet om saadanne Saaer udi Veygræsis Historie / *Pag. 323. No. 173. lit. M. N.*

G. Extracten/Syrupen/oc den *Conserva* som aff denne Scabiosâ eller Skab-Vrt paa Apoteckene blifuer bered / *commen*deris til alt det onde som vi her hafue opregnet / dißligeste ocsaa til dennem som aff Hoste hafue ont / oc befrycte sig at de aff en Suindesoꝛt skal blifue ofuerilet oc forraskede; thi de som her aff hafuer ont / kand sig her med heele oc læge.

A. Scordium.

Nafnet.

Scordium, Skordium / Gamander-Løgs-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Lachen-Knoblauch / Scordium: Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem med det selfsamme Nafn som tilforne er sat.

B. Vdvortis Skickelse.

Den skiuder mange Stengeler fra sig / huilcke ere kantede / oc fulde med Led / oc voxe icke lige op i veyret / men krybe udmed Jorden: Bladene / som komme ud fra huert Knæ / ere ickun to / de samme ere trind-langactige / oc større end Gamanders Blade / de ere kærfvede omkring ved siderne / oc de / saavel

C. som ocsaa Stenglene ere bløde / lodne / graa-actige / oc ligne Huideløg med Lucten. Ved siden hos Bladene kom̃e Blomsterne frem / huilcke ere rødactige / oc mindre end Blinde-Nelders

ders Blomster / men ellers paa Skickelsen ere de dennem icke vlige/oc de sidde paa det øfuerste aff Grenene. Roden er fuld aff Trefler/oc under Jorden krybende. No. 199

Figuren er at see: ☞ Pa. 349. No. 199

Steden.

D. Denne Vrt seer mand icke alleeniste udi en deel fornemme Hafver at voxe/ men mand endoc kand finde den udi Marcken / besynderligen udi Skaane oc Laalland / huor den paa somme Steder voxer i stor Mangfoldighed / men allermest elsker den de fuctige oc vedskefulde steder.

Kraft oc Brug.

E. Alle er vel vitterligt / at der aff atskillige Hendelser ere mange *Medicamen*ter oc Lægedomme paafundne / oc til dette at bekrefte/hafue vi en eller flere her i denne voris Danske Vrtebog indført/ men dette samme er ocsaa om denne Scordio eller Enge-Huideløgs Vrt at eracte: Thi *Galenus* skrifuer / at mand finder skrefuen hos nogle fornemme Mænd /at da der en gang udi en Slactning blefue mange døde Kroppe eller Lijge liggendis vbegrafne/udi mange dage/da alle de som af en hendelse vare faldne oc laae paa Scordio, vare langt mindre forraadnede end de andre / oc helst paa den side de hafde rørt Vrten med; For huilcken Aarsag alle blefue forsickrede der om/at denne Vrt / kunde staa imod all den Forgift som baade krybendis Orme oc andre Diur pleye at forgifue Legemet med / oc en Forraadnelse at foraarsage. Men nu omstunder da blifuer den icke saa meget brugt imod Forraadnelser/ som imod de forgiftige Siugdomme/oc Forgiften selff/huorfore den allermeest blifuer til Theragelse brugt/ oc med den forblandet. F.

G. Men enddog at *Dioscorides* lærer/ at den Scordium som voxer udi *Ponto* oc *Cretâ* er den beste/ saa siger dog *Galenus*, at

 mand

No. 199 mand endocsaa udi andre Lande finder saadan en Scordium, som ingenlunde er at foracte: Huo skulle derfore være saa daarlig / efterdi udi Skaane oc Laalland voxer saa megit aff denne Urt / som mand allermest vil begiere at bruge / som tilforne er sagt / at hand jo heller den / som saa nær voxer / skulle udvelle / end den som enten fra *Cretâ* eller *Ponto* blifuer ført?

H.

Derfore saa giøris det icke fornøden / at vi lade nogen fremmet Scordium indføre paa Apoteckene / efterdi voris egen er lige saa god / om den icke er bedre / til at forbruge / oc udi Theragelse at beblande.

Men ellers huad hindis andre Kræfter ere anlangendis / da hafuer den / foruden dennem vi her optegnet hafue / atskillige / ja Smagen / som den hafuer / er ocsaa atskillig.

I.

Dersom den er tørret / da døder den Ormene udi Lifuet / men dersom den er fersk / oc blifuer stødt / oc lagt paa skidne byl der oc Saar / da renser oc tørrer den dennem / oc giør at de strax lægis sammen / uden nogen Besuærlighed / saa at der ey blifuer noget stort Ar der efter. Ellers blifuer aff dennem den stund de endnu ere friske oc saftfulde / efter Apoteckernes Konst beredde *Conser*ver eller Sucker oc Syruper / som ere gode imod Pest.

K.

Men denne Urt hafuer icke alleniste den Nytte oc gafn hos sig / at den tiener os den stund vi lefue / men endocsaa naar vi ere døde; Thi de som skal balsamere de store Herrers oc Potentaters Legemer / de ville megit gierne hafue den: Men huad Aarsag der er til / kand mand letteligen aff det som tilforn udi denne Urtis Historie er sagt / forstaae.

Dersom der blifuer nogit Vand aff den *destille*rit / da er det megit tienligt til de *Febres* oc Kaaldesiuger / som kaldis *Febres malignæ*, eller giftige Kaaldesiuger / at mand det indgifver den Siuge / at hand der efter kand suede.

L.

Paa Apoteckene findis it *Medicament* fal / som kaldis Diascordium, som *Fracastorius* er *Auctor* til / eller huilcken hand

hand hafuer ladet berede oc giøre/for Børn oc siugelige Quinder/som icke maa eller skal bruge Theragelse. Thi Theragelsen at indgifue Børnene/hafuer *Galenus* med bare Ord forbødet; thi den er alt for hidtzig for dennem. Dog alligevel kand mand see/saavel her som udi Tydskland i nogle forneme Kiøbstæder/at Quinderne/Jordemodrene oc Ammerne icke undsee sig/aff en ond vane/at indgifue de spee oc nyfødde Børn Theragelse eller Rijnsk-Vijn/naar de den første gang skulle patte/huilcket ingenlunde burde at tilstedis. Ja fornæfnte *Fracastorii* Dioscordium skal icke heller brugis til de nyfødde Børn/der med at befrje deñem fra mange tilfallende Siugdom/uden saa er/at Luften icke var sund/eller Sprinckeler/Plack-Feber/eller deßlige Siugdom grassierede. Foruden disse Omstendigheder/er i all Sandhed det beste oc tryggiste Raad/for Børnene/naar de den allerførste gang skal patte/efter de ere fødde til Verden/at mand indgifuer dennem en stor skeefuld aff god fersk oc sød Mandel-Olie/beblandet med Suckerbenitz/huor om jeg ocsaa *Pag.18.No.6.lit.K.L* udi den anden Part aff denne min Danske Vrtebog i Mandel-Træis Historie hafuer handlet.

N. 200.

M.

N.

Scorzonera.

Nafnet.

A.

Scorzonera, **Slange-myrder / Kopatte:** Paa Tydsk kaldis den: **Schlangenmordt / Scorsonera:** Den Spaniske Slange-myrder blomstris i Spanien udi Maymaanet/men hos os udi Skiersommer oc Ormemaanet: Denne er den første udi Ordenen/som *Bauhinus* beskrifuer/oc den aff hannem kaldis: Scorzonera latifolia sinuata sapore subdulci, det er: **Den bred bladede oc sød-smagende Slange-myrder.** Men foruden den-

B.

N. 200. denne fremmede / ville vi ocsaa her om it andet slags Slange-myrder tale / huilcken mangfoldeligen voxer her i Landet / oc blomstris sidst udi Maymaanet / men er den fierde i Ordenen hos *Bauhinum*, oc den blifuer aff hannem kaldet: Scorzonera latifolia humilis nervosa, det er / **Den lafve**

C. **Steen-actige / bredbladede Slange-myrder.** Oc kand mand denne her i Landet vel med god Rettighed kalde: Scorzoneram Amagriæ Insulæ, det er / **Amager Slange-myrder.** Men Aarsagen til dette Nafn kand nocksom erfaris aff det / som aff os om denne Vrtis Sted skal indføris.

Vdvortis Skickelse.

D. Til det slags Vrter som mand pleyer paa Danske at kalde Giedeskieg / oc paa Latine Tragopogon, om huilcken der skal handlis i denne samme Part / *Pag. 367. No. 217.* bør denne Slange-myrder icke uden Aarsag at henføris. Bladene / som den hafuer / ere langactige / huidactige / tycke / spidtze paa enden / brede / oc en ringe ting kærfvede eller iskaarne: Stengelen er trind / en Fod høy oc der ofuer: Blomsteret er guult oc mangfoldigt / oc ligner bemelte Giedeskiegs Blomster saare vel / oc

E. det / ligesaavel som hint / forsuinder oc blifuer til en Føn. Frøet er langactigt / huidactigt / oc nogit mindre end den forrigis. Roden er lang / enckel / huid / oc den hafuer saadan en hinde om sig / som den kand skiule / som er tynd oc sortactig.

Pa. 350. Figuren er at see: ☞

No. 200 Den anden oc Danske eller Amager Slange-myrder den hafuer Blade / som ligne spidtz Veybreds- eller Volverleyes-

F. Blade / men dog længre / haardere oc tyckere / med fem Seener eller Aarer / som gaa langs ad Bladet / afdeelte: Farfven er blaa-actig oc ligesom med grøn isprengt: Smagen er nogit li-

det

det beeſt/oc med en Hitzighed der hos/Stengelen/ſom kommer op imellem diſſe/ er ranck/ en Fod høy/ Strifvet/ oc hafuer faa Blade paa ſig: Øfuerſt paa Toppen aff denne kommer der it Blomſter/huilcket er ligeſom det forrige/ guult/ſtort/oc naar det gaar bort oc fortørris/da voxer der igien udi it Hofvit eller Knap nogit langactigt oc huaſt Frøe/ ſom ligner Giedeſkieggis/dog mindre/ oc ſidder i en loddenactig Føn. Roden er ſaa tyck ſom en Finger/ undertiden tyckere/ lang/ oc med en ſort oc ryncket Hinde ſkiult oc betecket/ inden til er den huid/ naar den blifuer brødt i to/da flyder en melckactig Saft der ud/ huilcken ſiden blifuer guul/ der øfverſt oppe imod ſom Stengelen udſkiudis/er den ligeſom at den var lodden/ oc den ſkiuder ſig ud i flere Parter/ fra huilcke Bladene udſkiudis.

G.

H.

Figuren er at ſee: ☞

Pa. 351.
No. 201

Steden.

Den første Slange-myrder voxer udi Spanien i ſtor Mænge. Den gemeene eller Danſke Slange-myrder voxer icke alleniſte udi Jylland ſommeſteds iblant Lyngen paa ſmaa Bierge/men endocſaa udi Sieland oc andre diſſe Rigers Lande/ men i ſynderlighed ſeis den i ſtor oc ofuerflødig mangfoldighed paa Amager-Land at groe.

I.

Kraft oc Brug.

Iblant alle de ſlags Vrter ſom kaldis Scorzoneræ, eller Slange-myrder/da er denne/ vi førſt hafue beſkrefuit/den allerberømmeligſte/ oc den allene oc icke nogen anden ſeis paa Apoteckene at blifue brugt; Thi det ſlags er den/ huilcken ofver alt kommer ofuereens med den *Deſcription* oc Beſkrifvelſe ſom *Monardus* (huilcken i ſærdelißhed om denne Vrt hafuer ſkrefuit) gifuet hafuer. Men om alle andre ſlags Slangemyrder dømmer den vijtberømte Vrteſkribenter *Cluſius* ſaaledis: *An vero ſimilibus facultatibus prædita ſint hæ* Scorzone-

K.

No.201. zoneræ, *qvibus celebrem illam & adeo decantatam Hispanicam pollere ajunt, neminem adhuc periculum fecisse arbitror:* Huilcket er saa megit at sige: Men jeg meener / at der er ingen som hafuer forsøgt / om disse slags Scorzoneræ eller Slangemyrder hafue de samme Kræfter / som de andre Spanske / huilcke ere saa

L. høyt lofvede oc berømmede. Derfore er det allertryggeligst at bruge den Spaniske Scorzonera eller Slange-myrder frem for alle de andre slags / være sig i huadsomhelst for it Landskab oc Sted den voxer udi.

Men huad den rette Scorzonera eller Slange-myrder sig belanger/da er det icke at sige aff/huor høieligen at den samme rosis oc berømmis/ja endoc imod de allerforgiftigste Diurs

M. bid/ (huilcke saa som *Monardus* vidner / paa deris Sprock udi Catalonien kaldis *Escuerzos)* saa at den med sin Kraft til deris Forgift at imodstaa / endoc hafuer siunts at ofuergaa Theragelse: Thi den er saa ofuer maade god/ at den sigis strax forbemelte forgiftige bid at læge: Thi der Bønderne udi Catalonien huercken kunde pløye deris Agre / meye deris Korn / høste eller andre saadanne deris Gierninger forrette/ at de jo grueligen oc i ynckelig maade aff disse Diur blefue skadte/ fordi at de-

N. ris Forgift er saa skadelig / at huilcken Part paa Legemet der aff dennem blifuer bidt / da blifuer den strax ophofnet / oc med Forgift betagen / oc Hitzigheden tager saa ofuerhaand / at den gaar til Hiertet / oc uden der i tide kommer Raad til / da døer den snarligen som er bidt. Men det var verst for det Lands Indbyggere/at de intet Raad kunde bekomme for samme Forgift: Thi huercken kunde Theragelse eller andre *Medicamenter*/ som mand brugte / udi nogen maade hielpe.

Men paa den samme Tid som det var saa megit ont der/

O. bleff en Morian fangen did henført / huilcken lægte dennem / som vare bidte aff dette forbemelte forgiftige Diur / i det hand gaff dennem en Rod oc Saften aff en Urt / som hannem bekiendt

No. 201

kiendt var / huilcken de skulle æde. Oc dette *Medicament* oc Lægedom var saa kraftigt at det strax lægte biddene/oc borttog Forgiften/ huorfore der komme saa mange til denne Morian/ at de icke alleniste hannem fra sin Trældom befriede/ men hand endocsaa med denne sin Konst forhuerfvede mange Penge / saa at hand bleff riig der aff. Dette w-anseet/ kunde denne Morian den gandske tid dog intet huercken med locken eller Skienck ofuertalis oc tilbringis / at hand vilde gifue tilkiende / huad det skulle være for en Vrt eller Rod / som hand saa store oc farlige Tilfald kunde læge oc helbrede med. Omsider der tuende/ som vare paa den sted/merckte/ huor stor Nytte oc Gafn at det var for alle det Landskabs Indbyggere/at de denne Vrt kunde kiende/ toge de vare paa/der hand engang vilde reyse hen oc grafue op denne Vrt/ oc hemmeligen hannem efterfulde / oc gafue act paa Steden/ huor hand Vrten med Roden opgroff. Der hand nu var gaaen bort / gick de hen til Steden oc Hullene / som hand hafde grafuet Vrten oc Rødderne op aff/ oc fant der nogle stycker aff Vrten som hand hafde ladet ligge / da samlede de en stor mænge aff Vrten/ (thi der voxte mange paa den sted) oc reyste saa tilbage igien til Landßbyen/oc komme ind udi Huset som denne Morian var / oc funde hannem tagendis Vrten aff Kurfven / huilcken de toge / oc forsøgte om den lignede den de selfue hafde samlet/ oc da befants det i Sandhed at være den rette / huilcket Morianen icke heller kunde necte. Saaledis bleff da denne Vrt kiendt aff alle / oc saa mange som den fornøden hafde/ gick hen oc samlede den / oc imod fornæfnte forgiftige Diurs Bid / som sagt er/ brugte.

P.

Q.

R.

Roden aff denne Vrt holdis for aff sin Natur at være varm oc vaad udi den første Grad: Huilcke / fornemmeligen naar smitsomme Siuger / saa som Sprinckeler / Smaapocker / Meßlinger oc Pestilentze ere giengse oc grassere / med Filespaaner aff Hiortetacker sødne / ere ofuermaade gode / naar

S.

No.202 mand Affødet aff dennem vil dricke / oc legge sig til at suede vel der paa. Foruden dette betager den een ocsaa Banghed oc Melancholi. Ja den er ocsaa ofuermaade god för dennem som aff den fallende Siugdom/Suingelsiuge/Moderens opstigelse / Besuimelse angribis oc antastis.

T. *Monardus* taler endocsaa om Saften aff denne Vrt / oc det Vand som aff den blifuer *destilleri*t. Men her hos os blifver Roden meest brugt / som enten er indsyltet med Sucker eller Honning/ eller tørret oc uden Saft: aff huilcken *Angelus Sala* paa en treffelig oc kostelig Maneer veed at berede en *Essentiam*.

Scrophularia.

A.

Naffnet.

Scrophularia, Brun-Rod/Sov-rod/Orm-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Braun-wurtz/ Säw-wurtz/ Würm-kraut/ Groß Feigwartzen-Kraut/ Knoden-Kraut: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc

B. den kaldis aff hannem: Scrophularia nodosa fœtida, det er/ Stinckendis knuddervoren Brunrod.

Vdvortis Skickelse.

Brunrod kommer frem med firekantede Stengeler / som staa op i veyret/ huilcke tijt ere høyere end halfanden Fod. Farfven/ som de hafue/er purpursort / inden i ere de hulle / der kommer altid fra huert Knæ to Blade/ huilcke sidde tuert ofuer for

C. hin anden/ de ere brede/ spitze paa enden/ kærfvede omkring ved siderne/ oc ligne de store Nelders Blade/ men dog større/ sortere/ oc ingenlunde brænde eller sticke / naar mand rører ved dennem. Blomsterne/ som sidde øfuerst i Toppen paa Grenene/

No. 202

ere smaa / oc hafue en mørck purpur=farfve / oc med deris Skickelse ligne de nocksom nogle smaa Hielme. Frøet / som kommer efter Blomsterne / er smaat / oc udi nogle trinde / dog huasse oc kantede smaa Hofueder. Roden er huidactig / oc ligesom skiuder nogle smaa Knorter oc Knuder fra sig / huilcke næsten voxe paa skack / oc derfore formeerer den sig ocsaa ofte oc skiuder ny Vext fra sig.

D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 352. No. 202

Steden.

Brunrød finder mand ofte at gro vild udi Krat oc Under=Skofve / huor der voxer mange slags Vrter: Item de findis ocsaa ofte hos Gierder oc andre saadanne Platzer.

Krafft oc Brug.

E.

Doctores Medicinæ saa vel som ocsaa fornemme Bartskære bruge Rødderne aff Brunrod til Kierteler at bortage / Ja der ere nogle som ickun ville at mand dennem om Halsen skulle henge / saa skulle de strax forsuinde oc gaa bort.

Men fordi at *Hieron:* Bock hand saa højeligen roser den Smørelse som aff denne Brunrod blifuer beredt / oc hand skrifver sig / ickun aff en Christen Kierlighed / saadant den gemeene Mand at aabenbare / da hafuer jeg ocsaa den gemeene Almue her i disse Lande til beste / det aff Tydsken her i denne voris Danske Vrtebog villet indføre / oc liude *Hieronymi* Bocks Ord som efterfølger: Aus Braunwurtz mach ein köstliche und bewerte Salb zů allerhand Grind und Reudigkeit / also: Im Meyen nimb das Kraut mit den Wurtzeln / schön gewäschen und geseubert / darnach gestossen und den Saft außgetruckt / den selben Saft behalt vber Jar in einem engen Glaß wol verstopfft / und so man ein Salb darauß wil bereiten / sol man nemen des außgetruckten Safts / Wachs und Baumöly / jedes gleich viel mit einander erwallet / auff Kolen wol temperiert zů einer Salben. Ich sag dir für war / daß / damit grosse Bresten / so man schier für Aussatz halten wolt / geheilet seind worden / dar=

F.

G.

No. 202 darmit gesalbet welches aus Christlicher Liebe ich nicht allein habe behalten mögen. Huilcke *Hieron:* Bocks Ord ere saaledis fordanskede: Aff Brunrod blifuer der en kostelig Salve bered/ huilcken er god imod alle slags Skab/ Fnat oc Kløe/ saaledis som efterfølger: Tag udi Maymaanet denne Vrt med sin Rod/ som er vel toen/ oc fri fra alt Skarn/ denne skalt du støde/ oc Saften der efter udkryste/ denne samme Saft beholt udi it smalt Glas it heelt Aar/ oc stop Glasset vel til. Oc naar du vilt en Salve der aff berede/ da tag aff den udkryste Saft/ Vox oc Bomolie/ lige megit aff huert/ kom det tilsammen/ sæt det paa Kul-Jld/ oc lad det vel tempereris til en Salve. Jeg siger dig i all Sandhed/ at der med ere store Skader/ ja saadanne som mand vel for Spedalskhed skulle holde/ heelede/ aff det de dermed ere blefven smurde. Oc dette aff Christelig Kierlighed hafuer jeg icke maat beholde for mig selff allene.

H.

I. Det er oc vel værdt at mercke/ det som *Henricus ab Heer* om denne Vrt fortæller/ saaledis talende: *Hic non celabo, quod postea, à castrensi qvodam Pastore edoctus, sæpißimè expertus sum: si qvis hæmorrhoidum cæcarum insano dolore torqveatur, minimum qvid* Scrophulariæ, *vel radicis vel foliorum, cum cibo aut potu capiendo, statim dolore liberatur, sive ipsam plantæ Substantiam siccam aut viridem, sive Decoctum ejus aßumat:* Det er: Her vil jeg icke dølle det som en Felt-Prædicker mig hafuer lærdt/ oc selff siden tist forsøgt hafuer/ nemlig: Om det hendet sig/ at een med den u-lidelig Pine oc Smerte bleff plaget/ som foraarsagis der aff at den Gyldene Aare icke vil flyde/ da blifuer hand strax befriet aff denne Pine/ naar hand ickun nogit enten aff Brunrods-Blade/ eller oc Rod/ kommer i sit Øl oc Mad/ huad heller hand vil tage den til sig fersk eller tør/ eller oc hand vil berede sig it Decoctum eller Affsød aff denne Vrt oc dricke der aff. Huo derfore som vil/ kand her udi efterfølge *Henrici ab Heer* Forfarenhed.

K.

L. Jblant andre Tydske Nafne blifuer denne Vrt oc kaldet Wurm-Kraut: Thi der skrifuis at Frøet aff denne Vrt

skulle uddrifue Orme aff Lifuet. Huor om mand kand læse *Tabernæmontanum*, men jeg vil heller bruge Regnfans-Frøe til at døde Ormene med/ thi det er baade meere forsøgt/ til med ocsaa meere brugeligt. N. 202.

Secale.

M.

Nafnet.

Secale, Rug: Den kaldis paa Tydsk: Rocken: Paa huad Tijd at Ruen staar i Dræj / eller ocsaa blomstris / veed en huer vel/ som i ringiste maade paa Aarsens oc Jordens Grøde gifuer act: Den er det andet oc tredie slags Rug som *Bauhinus* beskrifuer / oc den første kaldis aff hannem: Secale hybernum *vel* majus, det er: Vinter- eller den store Rug: Det andet slags kaldis aff hannem: Secale vernum *vel* minus, det er: Vaar- eller den liden Rug.

N.

Vdvortis Skickelse.

Efterdi vi hijd indtil hafue gaaet forbj baade Byggets/ Boghuedis/ Erters/ Hørs / Hampis / oc andre saadanne gemeene slags deris udvortis Skickelse / som aff Bonden blifue saaede udi Agre paa Marcken/ skal der icke heller nogen forvente aff os nogen vijtløftig beskrifuelse / anlangende dette slags Korns udvortis Skickelse/ men vi her paa denne sted ville gaa den gandske forbj/ saa som den der alle oc en huer nocksommelig er bekiendt.

O.

Steden.

Det samme som vi nu her om Rugens Beskrifuelse sagt hafue/ det ville vi ocsaa hafue forstandet om Steden/ som den voxer paa/ saavel som ocsaa om maaden/ huorledis mand best med den at dyrcke skal omgaais; Thi huo som det saa hefteligen begierer at vide / de kand best der om blifue undervijste aff Bonden.

P.

Kraft oc Brug.

Her paa denne sted kand mand med all rette spørge/ huilcket Brød der monne være sundist/ enten det som aff Rug-Meel/ eller ocsaa det som aff Huede-Meel blifuer baget? Men huo som saaledis her om spørge/ dennem kand mand oc med all rette suare med *Hippocrate*, at baade udi mange andre stycker/ saa oc fornemmeligen udi dette/ skal mand megit gifue act paa/ huad mand meest er vaant til/ oc pleyer at bruge: Thi gammel Vane er ocsaa undertiden best/ oc derfore maa ocsaa tijt den Spise holdis for den beste/ som dog icke er den sundiste. Men det være langt fra/ at vi GVDS oc den runde Moders/ nemlig Jordens Gafuer skulle foracte: Thi dennem som ere sunde er alting sundt/ huorfore mand skal raade dennem/ som icke ere friske oc ved god helbrede/ men aff Steen oc Lifvets forstoppelse besuærgis/ at de holde sig fra Huedebrød/ oc i steden for dennem heller bruge Rugbrød/ udi huilcket er kommen vel Surdey/ huilcket icke er ret megit sictet/ eller Klidden oc Saaerne fraseldede/ men er baget aff Meelet lige saadant som det er kommet fra Møllen. Thi dette slags Brød gaar snarere neder/ fordi det icke hafuer mist all sin Kraft/ som det hafuer til at *abstergere* oc afviske/ huilcken Kraft timset Huedebrød ingenlunde hafuer/ men det snarere hafuer saadan en Natur/ at det kand forstoppe/ oc giøre tyckt Blod udi Lifuet. Derfore skal de/ lade sig dette slags Brød være *commen*derit/ som spytte Blod/ oc ere alt for megit løßlifvede. Oc/ seer mand icke ocsaa/ huorledis mand med Ablater (huilcke ere intet andet end Huedebrød) kand ofuermaade fast besegle Brefue? Oc det kommer aff ingen anden Aarsage/ end at Deyen udi sig selff er saa kleig/ sey/ oc saa fast binder. Derfore siunis det at være lige got/ huad for it slags Brød de æde som ere sunde oc karske/ thi de kand nu bruge Huedebrød/ nu Rugbrød/ eller oc Brød som baade aff Rug- oc Huede-Meel er baget/ ligesom den-

Q.

R.

S.

No.202

dennem lyster: Men dennem som hafue ont / enten aff de forbemelte Siugdomme/eller ocsaa aff deßlige slags/siunis det allerraadeligst oc tienligst/at de blifue ved it slags allene/ saa som enten Huedebrød eller oc Rugbrød.

Sandeligen de Lyonske Quinder udi Franckerige ere at rose / (saa som den *Auctor*, som *Dodonæum* hafuer forbedrit/ vidner) huilcke sigis altid at æde Rugbrød / paa det de kand see vel oc deylige ud i Ansictet/ oc de kand blifue hyldige oc see ungt ud. Men udi nogle andre Landskaber / paa det Quindfolckene oc besynderlig Pigerne / kand siunis smalle / tynde / bleege / oc blifue it Alabaster Marienbild eller Lijg lige / tage de heele Næfuer fulde aff raa Hafregryn eller Hafremeel / oc æde fastendis/oc icke ville dricke der paa/ Ja der ere endocsaa de som ere saa galne / at de / for fornæfnte Aarsags skyld / tage Krid / Sand/Leer oc æde/ men huad Gafn de der aff hafue/det faa de vel der efter ar fornemme / naar de aff en Siugdom i en anden falder/ thi da blifue de vel saa bleege/ at de icke letteligen skal begiere at blifue blegere; Thi den stund de ere endnu lefuendis/ gaa de oc see ud som it Spøgelse/ oc blifue til med saa stackaandede/at de neppelig kand staa eller gaa/ megit mindre nogit aff deris Husis Gierning forrette eller bestille.

T.

V.

Men en huer skal tage sig vel vare / at hand icke æder det Brød som er mulet/ ey heller det som er baget aff ont/mulet oc ooret Meel / thi det er megit skadeligt for Sundheden / oc saa som *Dodonæus* lærer / letteligen foraarsager en Skiørbug / oc andre saadanne slemme Siugdomme/ som ere onde oc vanskelige at læge: Huilcke forbemelte *Auctoris* Ord ere visse/oc med Sandheden megit komme ofuereens / thi det kand vi nocksom see paa de Skibsfolck som seyle hine lange Reyser/til Ost-Indien oc Vest-Indien/huilcke/naar de komme tilbage igien/ere saa siuge/at deris Been neppeligen kand henge sammen: Aarsagen iblant andre her til / er det onde oc mulede Brød / huilcket de /

X.

No.202 naar Fornødenhed det udkræfuer / endeligen for Hungers oc Trangs skyld nødis til at æde.

Oc en huer kand letteligen *observere* oc mercke / at der som der er Soelskin om Høsten / naar Kornet blifuer afmeyet / oc naar det ligger paa skaar / oc staar i Stack / saa at det blifuer vel tørt indført udi Laden / da blifue Indvaanerne udi Landet icke med saa mange Siugdomme / ey heller Plack-Febrer / oc Sprinckeler befengde oc besuærgede / som ellers naar Kornet blifuer vaat afmeyet / vaat udi Laderne indført / oc ligger oc muler paa hin anden / førend det blifuer aftrøsket.

Y.

Men om saa er at nogen forstandig Huuß-Fader / eller huußraadig Huuß-Moder vil saadant forrekomme / oc betage Meelet saadan Mulenhed / førend de der aff bager / da er det icke it ringe oc foractteligt Raad oc *Experiment*, som de der til bruge kand / at de tage de grønne Heslekieppe som voxe op fra Roden / fra de store Haseler / oc dennem grønne / wskalede med Barcken sticke her oc der neder i Meelet / oc det saa dybt / at de kand naa bonden udi Tønden / Fadet eller Meelbingen / eller huadsomhelst bemelte Meel kand være udi / oc er det icke at sige aff / huor underligen oc megit disse bemelte Kieppe kand forbedre Meelet / oc det sin Mulenhed oc Oeractighed betage / oc skal mand tijt røre Meelet op med dennem / oc lade dennem saa lenge sidde udi Meelet / oc udi det ligesom være begrafne / indtil mand formercker / at det enten aldelis er blefuen got igien / eller oc indtil mand det endeligen aff Fornødenhed maa bruge.

Z.

Det er ocsaa vist / det som *Dodonæus* lærer om wseldet Rug-Meel / om mand vil tage det udi it Linklæde oc legge paa Hofvedet / da stiller det Hofvedens Smerte oc Pine: Ja der ere ocsaa de / som ved dette Middel ere blefne erlediget fra Hofvedens Rasenhed oc Galenskab / i det de ickun hafue lagt Knoppene aff Malurt der til. Rugmeel blifuer ocsaa tijt brugt i mod Rosen / paa den Maneer som nu sagt er aff *Dodon.*

Aa.

Men

No.203

Men for Pigernis skyld / som megit elske gule oc lange Haar-Locker/ huilcke dennem ocsaa megit zire / paa det de dennem kand bekomme / ville vi her paa denne sted for det Sidste / dette forfarne Raad (om de endnu icke vide det) om Rughalm optegne: Thi dersom mand tager Rug-Halm oc enten bløder den udi Lud/ oc kommer der til Pomerantz-skaller / eller mand ickun tager Rug-Afner allene i steden for Halmen/ eller mand tager Halmen allene/oc brænder til Aske / oc giør siden en Lud der aff / da icke alleniste dødis Ormene som ere udi enden paa Haaret oc æder det / oc forhindrer at det ey kand voxe langt / men det giør endocsaa derforuden/ at Haaret voxer smuct / oc blifuer guulactigt/om mand ellers toer Hofvedet ofte med bemelte Lud.

Bb.

Sempervivum.

Nafnet.

A.

Sempervivum, Huuß-Løg / S. Hans Løg: Den kaldis paa Tydsk: Hauß-Wurtz / Huß-Loeck: Den bekommer sine Blomster i Skiersommer: Den er den tredie slags Semperviv som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Sedum majus vulgare, det er/ **Den store gemeene Huuß-Løg.**

Vdvortis Skickelse.

B.

Dette slags Huuß-Løg skiuder sine Blade tæt udmed Jorden oc Rødderne/ de samme ere tycke/fæde/ oc fulde med en sey Saft oc Vedske / spitze oc huasse paa enden / tet ved hin anden voxendis i en Kredtz lignende it Øye/oc i det den saa skiuder sine Blade/ da breder den sig saare megit vijt ud: Den endocsaa ofte skiuder smaa tynde Trefler / med huilcke den kryber jo længer oc længer frem/ oc saaledis skiuder ny Blade oc formeerer sig. Midt imellem disse Blade/ som sidde i en Kretz/ pleyer

 der

No.203 der ofte at komme en Stengel/huilcken er ranck/henved en Fod høy/lidet mindre/ eller lidet der ofuer / denne samme Stengel er allevegne ligesom beklædt oc bestyrcket med Blade/huilcke jo høyere de komme op paa Stengelen/ jo mindre oc mindre blifve de/ denne samme Stengel er kløftet i Toppen / oc gaar ud i

C. nogle Grene / oc paa dennem ere deris Blomster udi rad/ oc de hafue en mørck purpur-farfve. Roden i sig selff hafuer mange Trefler.

Pa.353. No.203 Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Urt voxer her i disse Lande saare mangfoldeligen paa Landßbyen: Thi den tijt icke alleeniste groer nedre paa

D. Taget / men endocsaa øfuerst paa Ryg-Aasen / saa at den der med saa got som skiulis oc beteckis.

Kraft oc Brug.

Udi Tydskland/saavel som oc andre Lande blifuer bered aff denne Huuß-Løg en Syrup / huilcken er god for dennem som aff de hitzige Kaaldesiuger ere besuergede/at de sig nogenledis der paa kand leske/ men dog er det langt bedre oc tryggere at

E. bruge den Sirup som aff Syrer blifuer bered/ thi denne Huuß-Løg hafuer mange slemme oc onde Vedsker /oc kand aldelis intet (saa som Syrer) *attenuère*.

Derfore er *Tabernæmontani* trohiertig Formaning vel værdt at mercke / med huilcken hand paaminder oc raader / at mand icke lettelig skal bruge denne Urt indvortis. Ja denne samme Urtis udvortis Brug er icke heller ret synderlig megit tryg: Thi huo der vil tage de grønne oc friske Blade/ som den

F. Sempervio oc Huuß-Løg/som voxer her i disse Lande/ bekommer/ oc legge dem paa voxe-kiertlene udi Rørene/ naarsomhelst at nogen hafuer Rosen enten i Laarene eller paa Skinnebeenene/ den siunis ickun med samme Raad at forraade / forgifue oc ihiel-

No.204

ihielslaa dem som ere siuge. Efterdi at *Hippocrates* med klare oc bare Ord udi sine *Aphorismis* hafuer os anderledis lærdt / huilcken Lærdom jeg hafuer indført i Andemads Historie *Pag. 268. No. 118. E. F.* Læs oc en merckelig Historie *Pag. 357. No. 207.*

G. Dog alligevel forbiude vi ingenlunde / at bruge denne Vrt til brændte Skader / oc holde det icke for it skadeligt Raad / dersom mand ellers strax bruger den. Men tuert imod ville vi ingenlunde raade oc tilstede dem / som aff Podal hafue ont / denne Vrtis Blade eller Saft udvortis at bruge.

H. Den *Auctor*, som *Dodonæum* hafuer forbedret / lærer / huilcket er got at acte for Hußfædre oc Hußmødre / at dersom mand bløder Frøe / ihuad for nogit det er / udi den Saft / som aff denne Vrt blifuer udkryst / nogit før mand saaer det / da skulle huercken Fugle / Marck-Mus / eller andre slags Diur samme Frøe opæde / ja det endoc derofuer skulle voxe langt snarere. Dette samme lærer ocsaa *Sebicius* som den Tydske *Hierorymum* Bock hafuer forbedret.

Serpyllum.

Nafnet.

A. Serpyllum, Vild Thimian / Vor Frue Senge-Halm: Paa Tydsk kaldis den: Qwendel: Den blomstris næsten den gandske Sommer igiennem: Den er den Siette som *Bauhinus* beskrifver / oc den aff hannem kaldis: Serpyllum vulgare minus, det er / **Den liden gemeene vilde Thimian.**

Vdvortis Skickelse.

B. Den vilde Thimian eller vor Frue Senge-Halm hafuer mange smaa Stilcke / men de samme ere dog haarde / Træactige / oc nogle aff dennem skiude sig lige op i Veyret / saa høyt

N. 204. som de ere / de andre krybe udmed Jorden / oc sommestieds øf-
verst paa Jorden fester sig med nogle smaa Trefler / som den
skiuder fra sig. Bladene ere smaa / grønne / oc lige saadanne
som den tamme Thimians Blade / øfuerst oppe i Toppen paa
C. Stenglene komme der nogle smaa trinde Hofveder / fra huil-
cke der udkomme nogle smaa Blomster. Farfven som de haf-
ve er purpur-rød / ofte ocsaa huidactig. Rødderne / som den
hafuer / ere gandske smaa oc fulde med Trefler. Den gandske
Vrt er sterck luctendis.

Pa. 354. No. 204 Figuren er at see:

Steden.

D. Eftersom denne Vrt er saare megit den gemeene Mand / ja fast alle bekiendt / er der ingen Tuifl paa / at Steden som den samme voxer paa / jo ocsaa er alle vitterlig. Men huor om altingist er / da er det vist / at den elsker gamle steder som ere nogit høye / huorfore mand den gierne finder paa Brincker aff Bierge oc Høye / men paa fuctige steder lader den sig neppeligen finde.

Kraft oc Brug.

E. Vor Frue Sengehalm hafuer en varm oc tør Natur / thi den aff sin *Complexion* oc *Temperament* holdis for at være varm / oc at tørre nogit nær udi den tredie Grad.

Denne Vrt pleyer mand allermest at bruge udi Bad / oc besynderligen de som ere gode til Quindernis Tider at fremlocke / saavel som ocsaa dennem / huilcke mand vil bruge til at forlindre Hofvedens Verck oc Pine med.

F. Den gemeene Mand udi Tydskland / som megit høyt elske denne Vrt / bruger hendis Decoctum oc Affød / naar deris Hofuet er med Rosen befengt / oc dricker det samme varmt / paa det at de der med kand uddrifue Sueden / oc naar de det sam-

samme hafuer uddrucket / pleye de nogit at komme sig oc blifue til pas igien / oc Siugdommen sig at sacke. N. 205.

Med den Balsam som aff denne vilde Thimian blifuer beredt / kand mand vel dennem / som Hofvedet svimler oc løber om for / fra Suingelsiuge *præservere* oc forbevare.

Olie efter Chymiske Konst aff vor Frue Sengehalm beredt / blifuer aff nogle *Medicis* holden for it særdelis trygt Raad oc vist *Experiment* imod Hofuit-Verck / oc Nyre-Vee / eller Stenen. G.

Serratula.

Nafnet.

Serratula, Engeskiær: Den kaldis paa Tydsk: Scharten-Kraut / Ferber-Scharten: Den blomstris sidst om Sommeren: Den aff *Bauhino* udi almindelighed ickun kaldis Serratula, huilcket betyder saa megit som Safvet eller kærfvet Vrt / thi den sit Latinske Nafn hafver / saa som *Bauhinus* vidner / à foliis minutim serratis, det er / aff sine Blade som ere megit smaa safvede oc kærfvede. Dog huo som vil vide huad Forskiel paa Bladene er at see / de kand selff læse *Bauhinum* oc *Thalium* der om. A.

Vdvortis Skickelse.

B.

Engeskiær (huilcken aff *recentioribus Botanicis* er Serratula kaldet) skiuder først nogle Blade fra Roden / huilcke ere brede / langactige / omkring ved siderne kærfvede / eller saa som med en Saff safvede / de ere nogit større end Betoniers Blade / om huilcken vi tilforn i denne samme Part *Pag. 178. No. 28.* hafue handlet: Men de Blade / som sidde ved Stenglene / ere dybt iskaarne / ja vel saa dybt ligesom Scabiosis Blade / huor om vi hafue handlet *Pag. 348. No. 198.* Men begge disse C.

slags

No.205 slags Blade med Stenglene hafue en temmelig mørcke-grøn Farfve. Den skiuder mange Stengeler fra Roden / de ere fulde med grene / de ere nogit høyere end halfanden Fod: Øfverst oppe i Toppen kommer der nogle smaa Hofveder / huilcke ere lige som fulde med Skiel / fra huilcke fremkomme nogle smaa

D. purpurfarfvede Blomster. Roden er fuld aff Trefler / varer udi mange Aar / oc skiuder Aarligen ny Grøde oc Vext fra sig.

Pa. 355. No.205 Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Vrt voxer i stor mangfoldighed her udi Riget / thi mand seer den her i Landet / i Fyen / paa Amager / oc fleere

E. dette Rigis Insuler oc Lande at voxe / oc allermeest i Skaane / huorfra Aarligen hid til Kiøbenhafn oc andensteds mange secke fulde blifuer ført.

Krafft oc Brug.

Engeskiære holdis for aff sin Natur oc *Complexion* at være iblant de Vrters Tal / som ere varme udi den anden grad / oc som tørre udi den samme / oc w-anseet at den saa mangfoldeligen lader sig finde paa Marcken oc udi Enge / som nu sagt er /

F. saa seer mand den dog paa ingen Apotecke at blifue indført / oc der at blifue forbrugt. Dog ere der nogle aff *Botanicis* oc Vrte-Skribentere / som den samme ville hafue *commender*it til at *solvere* oc løßne det styrcknede Blod / til w-reene Saaer at rense / oc til indvortis Bylder at læge. Men paa det at ingen skal sig der ofuer forundre / at vi tilforn hafue sagt / at den i saa stor Mænge Aarligen udi Skaane blifuer samlet / oc hid ofuer sendt / oc dog icke paa Apoteckene blifue indførde / ville vi hafue

G. paamindt / at samme Vrter blifue icke saa megit forbrugte til *Medicin* oc Lægedom / som ellers aff Farfverne / huilcke dennem til Klæder at farfve gandske megit bruge. Thi de som ret vide

vide med Engestkiere at omgaais / de kand med dennem farfue de Klæder gule som tilforn ere huide/oc de som tilforn ere blaa/ dennem kand de giøre grønne.

Sinapi.

Naffnet.

H. Sinapi, Sennep: Den kaldis paa Tydsk: Senff: Den udbryder oc staar i Blomster midt om Sommeren: Der ere tuende slags Sennep til/ det første slags er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Sinapi rapi folio, det er: Sennep som hafuer Rofvers Blade. I. Det andet slags er den anden som aff *Bauhino* er beskrefuen / oc den er aff hannem kaldet: Sinapi Apii folio, *sive* Album, det er: Sennep med Merckis Blade/ eller den Huide Sennep.

Vdvortis Skickelse.

K. Vijtløfteligen om begge disse slags Sennep at tale eller dennem at beskrifue/ eller deris Figur at indføre / er aldelis vnfornøden/thi den gemeene Mand kiender begge slags saare vel/ oc saaer dennem megit gierne i deris Hafver / oc huor de een gang blifue saaede/ kand de icke letteligen udryddis.

Kraft oc Brug.

Disse tuende slags Senneper vi her hafue beskrefuit / ere de samme slags som mand udi en Sennepsquern pleyer at male smaa/ oc siden bruge dem til Maden/ saavel her i disse som oc i mange andre Lande.

L. Men Señep/saa som *Galenus* vidner/er iblant de Vrters tal/som varme oc tørre udi den fierde Grad/oc det er det slags huilcket *Auctores* skrifue om / at hafue værit saa megit oc høyt

No.205 i Brug til Rom / hos Pafue *Clementem* den siuende aff det Nafn / at hand aldrig kunde giøre nogit Maaltid / enten offentligen eller i eenrum for sig selff / at hand jo endeligen skulde bruge Sennep der til. Men huor megit at Sennep er god til at fordøye Maden / det lærer *Galenus* nocksom udi sin Bog *de Atten: Diæt*: Thi den er treffelig god / for dennem som hafue en slibrig Mafue oc Tarme / huilcke hafue mange seye lijmactige Vedsker / som den *dissolv*erer oc løßner / udkaster oc afvisker. Oc paa denne samme maneer er den ocsaa dennem tienlig / som aff Skiørbug hafue ont. Ja den icke alleniste *absterge*rer oc afvisker naar den indvortis blifuer brugt / men endocsaa dersom den udvortis blifuer lagt oc smurt paa / thi de som aff Skab oc Kløe hafue ont / pleye at faa bedre / naar mand tager Sen̄ep som er stødt oc gneen sønder / oc smør der paa. Ellers dersom nogen om Morgenen bijder paa bemelte Senneps-Frøe / da fremlocker oc uddrager det den slemme seye oc salte Vedske *Pituitam* ud aff Hofvedet / Oc naar mand nu saaledis hafuer bidt paa dette Frøe / oc tygget det sønder / om mand da vil tage oc komme det paa Hænderne / da skal de blifue langt reenere oc skierere end mand dennem med Sebe hafde toet.

M.

N.

O. Om saa er at Drøfvelen er falden neder for nogen / eller Tandgierdene ere hofne / eller om nogen er hees / dennem *commender*is it Mund-Vand som aff Sennep-Frøe / Honning oc Edicke blifuer bered. Ja *Auctores* skrifue endocsaa / at om saa er nogen vil huer Dag tage nogle Senneps-Korn til sig / oc derhos tuende Pebberkorn / da skulle hand den Dag være frj fra Poppelsie. Om saa er at mand om Sommeren / naar mand vil kaage Paddehatte / samler vjlt / oc i steden for dennem som ere gode / tager nogle som ere forgiftige / oc dennem førtærer / dennem *commender*is Senneps-Frøe / at de det støder oc knuser sønder / oc siden inddricke.

P.

Den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedret / lærer at udi

udi Italien er Skick at *destillere* Vand aff Seneps-Urt / den stund den staar i Blomster / huilcket Vand skal være *commenderit* dennem / som hafue mange Saar eller Bylder inden udi Munden / thi samme Vand giør at der voxer Kiød ud igien / om mand ellers med det udskyller Munden. Dette samme Vand hafuer ocsaa samme Kræfter oc Virckninger paa de andre Legemens Parter: Oc dersom mand vil toe Skinnebeenene oc Fødderne eller Armene med dette Vand / da er det tienligt for dennem / som er aff kaald Natur / Ja dette Vand hafuer saa sterck en Natur / at det endocsaa kand varme Marfven udi Beenene. Q.

Sisarum.

Nafnet.

A. Sisarum, Sucker-Rødder / Knecke-Mor-Røder / Barckane-Rødder / Kladre. Den kaldis paa Tydsk: Zucker-Wurtzel / Gierlein / Garten-Rapuntzel / Gurgele / Klingel-Mohren. Den blomstris udi Sommer-Maanederne: Den er den første som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Sisarum Germanorum, det er: De Tydske Sucker-Rødder. B.

Udvortis Skickelse.

Sucker-Rødders Blade ere ligesom Pastinackels / thi der sidde mange tilhobe paa en liden Stilck eller Reff / oc huer aff dennem for sig er ocsaa ligesom Pastinackels særdeelis Blade / ocsaa kærfvede omkring ved siderne / dog mindre grønne oc slettere end den gemeene bred-bladede Pastinackels: Stengelne ere korte / oc sielden halfanden Fod høye: Blomsterne ere huidactige / oc sidde i en Kost eller Krone / oc der efter kommer Frøet / som er fladactigt: Men Rødderne som skiudis neder C.

N.206 fra it Hierte eller Hofuit/ere smaa oc mange/ en Haand lange/ ofte tyndere end en Finger/ midt i dennem er en haardactig Marff/ disse Rødder ere søde/ huide/ oc til at æde gandske bequemme/ oc megit kierkomne for Tungen.

Pa. 356. No.206 Figuren er at see:

Steden.

D. Denne Vrt voxer vel her i disse Lande udi Hafver/ men dog icke nær saa mangfoldig som Pastinacker/ de blifue icke alleeniste saaede aff Frøet/ udi de Hafver/som mand pleyer at elske Mad-Vrter udi/ men den endoc blifuer aff Roden forplantet: thi naar mand om For-Aaret udi April eller Maymaanet pleyer at grafue de store Rødder op/ tager mand de E. smaa/ som icke ere voxte/ oc sætter neder igien/ oc de skiude da ny Vexter fra sig/ oc blifue store indtil Vaaren kommer igien.

Kraft oc Brug.

Aff denne Vrt er os slet intet tienligt uden Rødderne/ huilcke sigis at være dennem gafnlige/som ere kaalde oc seene til det naturlige Verck: Men huad deris *Temperament* oc *Complexion* er anlangendis/da holdis de for at være varme oc vaa-F. de/ de samme blifue paa atskillige maader *præparerede* oc beridde/oc iblant andre Madurter blifue satte paa Bordet. Om disse Rødder skiempter *Hieronymus Heroldus* megit smuct/ Oc *Dodonæus* taler der om saaledis: In Swabenlandt seydt *Hieronymus Heroldus* pleghen de Vrouwkens dese Suycker-wortelkens veel gaer te maecken, ende hun mans t' eten te gheven: twelcke haer beyde niet qualick en bekomt. Huilcke Ord liude paa Danske saaledis:

G. Vdi Swabenland/ siger Hieronymus Heroldus, pleye Quinderne disse Sucker-røder gandske megit at tilberede/ oc gifue deris Mænd ind at æde/ huilcke dem begge icke heller saa ilde bekomer. Oc Henrick Smid ocsaa foruden sin *Intention* taler icke ilde om dette samme

me/ i det hand siger: Knecke-Morrøder beridde med Salt oc Ediecke/ tiene saare vel den strøbelige Masve/ oc gifue lyst til Madden / giøre at pisse/ tiene tresne oc leckre Menniske saare vel.

Solanum hortense.

Nafnet.

A.

Solanum hortense, Natskade/ Sowbær/ Suine-Vrt/ Hunde-Vrt: Paa Tydsk kaldis den: Nachtschatten/ Sew-Kraut: Den blomstris udi Sommerens Maaneder: Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Solanum Officinarum, det er/ Oct slags Natskade som blifuer indført oc brugt paa Apoteckene.

B.

Vdvortis Skickelse.

Denne Natskade eller Suine-Vrt skiuder en Stengel frem som er halfanden Fod høy/ huilcken skiuder mange Grene fra sig. Bladene ere sortactige eller mørckegrøñe/ bløde/ brede/ oc ligne Basilickers Blade / men dog ere de bredere oc større: Blomsterne / som den bekommer / ere huidactige / to / tre eller flere hos huer andre fremkoṁendis: Efter Blomsterne komme nogle Bær/ huilcke udi Druetal / eller oc heller udi klyngetal henge neder paa en liden Kreds / de samme ere i begyndelsen grønne/ men naar de ere moene / blifue de enten sortactige eller rødactige/ eller ocsaa bekommer en gnul Farfve. Rødderne ere huidactige tynde oc fulde med Trefler.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 357. No. 207

Steden.

D.

Denne Vrt voxer icke alleniste udi Hafver/ w-anseet at den der aff siunis at hafue sit Nafn/ at den kaldis tijt tam Natskade/

N. 207. skade/ eller Solanum hortense, men den endocsaa er mange andre steder at finde: Thi mand seer den nu hos Veye/ nu hos Ager-Rene / nu hos Gierder/ nu hos gamle Veye / oc nu paa andre øde Platze at groe.

Krafft oc Brug.

E. Denne Vrt er (efter *Galeni* Meening) iblant de Vrters Tal som kølne oc tørre udi den anden Grad: Oc det er nocksom aabenbare aff de gamle *Medicorum* oc *Botanicorum* eller Vrte-beskrifueris Skrifter / at de den udi fordum tid hafue ædet/ men nu omstunder i disse voris Tider / er der ingen som sig der aff nogen Spise bereder.

Det Vand som aff denne Vrt blifuer *destilleri*t / er gandske megit brugeligt udi alle Hitzigheder. Oc bruge Kierlinger

F. oc Quacksalvere/ som altid gifue Raad / dette Vand megit offte/ oc det dog tijt med wlyckelig Fremgang oc *Success*; thi naar nogen hafuer ont aff Rosen / oc mand da efter disse Kierlingers Raad legger dette Vand paa det Lem/ som med den slemme oc hitzige Rosen er befængt/da skeer det mange gange at det der aff blifuer langt verre/ end det tilforn var/ saa at mand her udi bør *Agerio* at adlyde/ oc hans Meening der om høre/ huilcken hand om alle slags Natskader paa efterfølgende Maneer haf-

G. ver fremsat: Sie löschen zwar / und heilen / aber nicht von grundt her auß / sondern treiben solche böse / giftige Feuchte zu ruck in Leib / darauß hernach großer und oft vnwiderbringlicher Schaden entstehet. Derwegen ist es besser der Natur ihren gang zülassen. Huilcket er at sige paa voris Danske Sprock: Den lester saare megit oc heeler/ men dog icke fra grunden op / men den drifuer saadanne onde oc giftige Fuctigheder tilbage ind i Lifuet / som der efter foraarsager saa stor Ska-

H. de/ som mand icke kand forvinde. Oc derfore er det langt bedre at lade Naturen hafue sin gang.

Til Vidnißbyrd dette forskrefne at bekræfte / vil jeg her indføre en merckelig Historie / som jeg selff hafuer *annoterit* /

der

N. 207.

der jeg for nogle Aar siden *practi*serede udi den vijtberømte Keyserlige frj Rigßstad Lybeck. Thi det hende sig engang / at den Høylærde oc vijtberømte Mand DNS. D. IOHANNES HENRICUS MEIBOMIUS, min synderlig gode Ven/oc fordum kiere *Collega* sammesteds/ oc Jeg/ blefue fordrede til en Hamborger Postbud/som var henved 60. Aar gammel / huilcken/ der hand ridendis var igien fra Hamborg hiemkommen / hafuer værit med Rosen besuærit / huilcken hafde sæt sig i hans Been/oc foraarsaget aff det ofuermaade heede Veyr oc Soelskin / som hafde igiennembrændt Støflene som hand hafde paa Beenene. Denne forbemelte Postbud hafde i begyndelsen / til sin største Ulycke oc Forderfvelse/brugt Kierlinge-Raad; thi det var hannem raadt / at hand skulle tage Sølfvergled / beblande det med Natskade-Vand / komme det i et Linklæde / oc legge det paa Beenet som Rosenen hafde sæt sig udi. Denne Postbud giorde som hannem bleff raadt/oc see/ aff den Aarsag alleniste er Rosenen saa forkølet / at den w-lægelige Kaaldfyr er siden følget der efter: Huorfore/ (der ingen anden Middel var forhaanden) vi begge / DN. D. IOHANNES HENRIC: MEIBOM: oc Jeg / som vare kallede / næst GUDs hielp at holde hannem ved Lifvet / hafue samtyckt med hin anden/ oc siuntis got at være / at lade hente en Bartskær / som konstelig Beenet kunde afskære/ huilcket ocsaa skeede / oc Gud skee Loff vel lyckedis / saa hand endda nogle Aar der efter lefuede med god Sundhed oc Helbrede.

I.

K.

L.

Dette hafuer Jeg med flijd paa denne sted villet indføre / der med at paaminde alle dem som saa letteligen bruge / enten det som gode Venner raade / eller ocsaa udi fleng det som udi Lægebøger er optegnet / at de skal speyle sig i denne Hamborger-Postbudis Exempel: Oc icke acte Lægekonsten at være saa ringe/ at gamle Kierlinger skulle ocsaa vide at gifue gode Raad der udi; Ey heller indbilde sig eller meene at Rosen er saa let en

M.

ting

No.208 Ting at *curere*. Men nu vil Jeg fare fort udi mit Forsæt / oc fremdelis tale om Natskade-Urtis Kræfter oc Brug.

Saften som aff denne Natskade blifuer udkryst *commenderis* oc berømmis megit imod den Kreft som udi Brystene er / oc udi de andre Lemmer / oc til den ende pleyer mand ocsaa at beblande den samme med Salver oc Plastre.

N. Men der er endnu it andet slags Solanum eller Natskade som her hos os gierne voxer / huilcket vi nu ocsaa ville faa at høre om.

Solanum vesicarium.

Nafnet.

A. Solanum vesicarium, Jøde Kirsebær / Boborelle: Den kaldis paa Tydsk: Schlutten / Boborellen / Jüden Kirschen: Den blomstris om Sommeren / men sidst udi Høsten eller Efter-Høsten blifue Bærene eller Fructen moen. Den er den anden som *Bauhinus* beskrifver / oc den aff hannem kaldis: Solanum vesicarium, huilcket Nafn den hafuer aff Vesica, eller en Blære / fordi det som Bærene sidde udi enten ligner en Blære som er opblæst / eller ocsaa / som *Plinius* skrifuer / at den er god for Blæren / eller

B. Steenen som er udi Blæren: Thi begge disse Aarsager legger *Bauhinus* til dette Nafn.

Udvortis Skickelse.

Jøde Kirsebær skiuder Stengeler / huilcke ere halfanden Fod høye / de samme ere tynde / trinde oc slette / paa Farfven ere de rødactige / de ere ocsaa ligesom de hafde mange Knæer /

C. den skiuder icke saa mange Grene fra sig som Natskade. Bladene ere større end den Natskadis Blade vi her næst tilforne hafue beskrefuit / de ere paa det næste ligesom Rifløss Blade / men

men huassere oc undertiden med huide Pletter: Blomsterne ere smaa / huidactige / oc henge neder fra siden aff Bladene/oc efter dennem komme der nogle smaa tycke Huse / ligesom nogle smaa Blærer / de samme ere trinde / toppede paa enden/ oc inden i dennem er der it Bær/ saa stort som it Kirsebær / huilcket tillige med Husit/naar det blifuer moedt/er rødt paa Farfven. Frøet som er der inden i/ er fladt/trindt/huidactigt/ det er intet ret stort: Rødderne ere smaa / tynde / huidactige / oc krybe vijt ud/oc er varig i mange Aar. — N. 208. D.

Figuren er at see: ☞ Pa. 358. No. 208

Steden.

Denne Vrt finder mand icke nogen andensteds her i disse Lande at groe end udi Hafver / huor den gierne under Rosen-Træer/ oc undre saadanne Buske/ i Skyggen er sat. Ellers saa voxer den ocsaa udi Biede / om saa er at mand den der vil plante oc sætte. — E.

Krafft oc Brug.

Denne Vrt eller Jøde-Kirsebær/ huilcken *Dioscorides* oc Apoteckerne kalde Solanum Halicacabum, drifuer treffelig Steenen / oc renser Nyrene oc Blæren fra Sand/ om mand dens Fruct enten vil æde frisk/eller tørret iblant andre bruge. — F.

Spinachia.

Nafnet.

Spinachia, Spinatz/ Spinat: Den kaldis paa Tydsk: Spinat / Byenetsch: Wanseet at den vel mesten alle Aarsens tider blifuer saaet (saa som *Dodonæus* vidner) saa seer mand den dog om Sommeren / allermeest at brugis raa til Salat eller kaagit i Kaal/oc derfore hafue vi helst villet den hijd til denne Part henføre. Den er den anden tamme — A.

N. 209. Skreppe som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Lapathum hortense, *seu* Spinachia semine spinoso, det er/ **Tam Skreppe/eller Spinatz med huasse Frøe.**

B. Udvortis Skickelse.

Spinatz hafuer megen *convenien*tz med Mield/ den skiuder nogle bløde/ saftfulde oc mørcke-grønne Blade fra sig/ de samme ere spitze ud til enden/ oc brede der som Bladet begyndis/ saa at de nogit nær ere trekantede. Ved Stilcken hafue de ofte paa begge sider it dybt skaar: Stenglene ere trinde/ en Fod høye/ inden til hule/ oc hafue lige saadanne Blade paa sig: Om dennem saa vel som ocsaa oppe i Toppen paa de smaa grene sidde Blomsterne sammen udi Druetal: Efter Blomsterne kommer Frøet/ som er piigactigt/ dog blødt: Roden bestaar aff nogle tynde Tresler. C.

Pa. 359. No. 209 Figuren er at see: ☞

Steden.

Spinatz voxer nocksom huor mand den saaer udi Urtehafver eller andre saadanne Hafver/ som mand pleyer at dyrcke Madurter udi: Men forgiefvis er det her i disse Lande at søge den andensteds/ end huor mand den saaet hafuer. Oc er det at acte/ at den saa let er til at groe/ at naar mand saaer den om Vaaren/ da blifuer den fuldvoxen i en eller to Maaneders tid/ oc naar mand den om Høsten saaer/ da blifuer den ofuer om Vinteren/ oc saa moenis hendis Frøe strax om Vaaren. D.

Kraft oc Brug.

E. Dersom vi ville ansee denne Urtis Kræfter/ da er der slet ingen tuifl paa/ at den jo hafuer den *Complexion* oc *Temperament* at den vedsker oc er fuctig/ oc hafuer derfore ocsaa den Kraft/ at den tiener til at giøre blødt oc løst Liiff.

Om

Om saa er at vi ville gifue act paa huad Brug den ellers med sig fører/da maa vi jo vist om den bekiende/at den icke er en aff de ringeste Madurter/ huilcken ocsaa Kockene icke paa en/ men mange maader vide at *præparere* oc tilberede. Men dette skal Hußraadige oc forstandige Quinder vel tage udi god act/ at naar de denne Spinatz ville kaage/ da hafue de icke fornøden at komme anden Vedske der til/ thi den aff sin Natur oc *Complexion* er saa vaad oc fuctig/ at den hafuer nock aff sin egen Vedske/ oc skal dette fornemmeligen være om hende at forstaa/ den stund den endnu er spæ/ oc icke hafuer udbrødt sig til Blomster.

F.

Stoechas Citrina.

Nafnet.

A.

Stoechas Citrina, **Heidel-Blomme/ Rein-Blommer:** Den kaldis paa Tydsk: **Heid-Blumen/ Rhein-Blumen/ Jüngling/ Motten-blum/ Motten-Kraut:** Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den fierde Helichrysum som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Elichrysum, *seu* Stoechas citrina angustifolia, det er/ **Guld-Blomme/** eller **Smal-Bladet oc Citron-farfvet Stoeckas-Urt.**

B.

Udvortis Skickelse.

Heidelblomme hafuer trinde/ tynde/ haarde/ huid-Askegrønne oc loddenactige Stilcker/ som ere henved en spand høje/ huis Blade ere langactige oc smalle/ oc de paa begge sider ere graaactige oc loddenactige: Blomstrene ere øfuerst i Toppen paa Stiicken lignende en Kost/som er icke tet sammensæt/ de samme ere trinde/skielactige/ oc der hos vel luctendis/ hafue

C.

No. 210 en huid-guul skinnendis Farfve/ oc beholde samme deris farfve lenge lige skiøn/ saa at den sig ey forandrer oc blifuer slemmere/ om saa er at mand vil samle dennem førend de komme til deris feyerste/ oc begynde at ville falle aff. Rødderne som den hafuer ere glatte oc sorte.

Pa. 360. No. 210 Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Denne Vrt voxer mange steder her i Sieland / paa sandactige Steder/ paa Backer / oc andre saadanne Orter / oc der er vel icke tuifl paa / at mand den jo ocsaa kand finde somesteds udi Jydland/oc andre dette Riges Lande.

Kraft oc Brug.

Heidelblomme eller Stoeckas-Vrt / med Citron-farfvede Blomster/hafuer slet ingen synderlig Brug/(det jeg mindis) end at mand den bløder udi Lud / oc siden med den Lud toer Hofvedet/ at Haaret der ved kand blifue guult.

E.

Men den anden oc fremmede Stoeckas-Vrt som kaldis Stoechas purpurea, *alias* Arabica, det er/ **Den Purpurfarfvet** eller **Arabiske Stoeckas** / er saa berømmet/oc hafuer saa store Kræfter / at der neppeligen blifuer nogit *Medicament* aff *Medicis* befalet at brugis for Hofvedet/ at de jo ocsaa lade denne komme der udi. Men dens Blomster alleene blifuer enten fra Arabien eller fra Franckerige hijd til os sendt / oc den er allenisthe *Medicis* oc Apoteckere bekiendt / men den gemeene Mand veed slet intet aff den at sige/huorfore vi ocsaa med frj Villie ville gaa den forbj / oc der imod ret nu om stunder med flijd randsage / huad Gafn eller oc Skade den gemeene Mand monne hafue aff den Vrt / som nu omstunder er baade Rige oc Fattige / Vnge oc gamle (diß verre) meer end nock bekient/ som er den Indianske Toback.

F.

Suc-

Succisa, Diefuels-Bid: See i denne same Part/ *lit.* M. *Pag. 296. No. 146.* huor vi hafue beskresuit Morsum Diaboli, oc om hendis Kræfter handlet.

Symphytum majus, See i denne samme Part/ huor vi *Pag. 209. No. 59.* Consolidam majorem hafue beskresuit/ oc hendis Kræfter optegnet.

(T.)

Tabacum.

Nafnet.

Tabacum, Toback/Nicotian/Necotian/Indianske Vund-urt: Den kaldis ocsaa paa Tydsk: Toback/Necotian: Den blomstris her ungefær i Høstmaanet Den er den allerførste som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Nicotiana major latifolia, det er/ Den store Nicotian/ eller Bredbladet Toback.

A.

Udvortis Skickelse.

Dette slags Necotian eller Toback er høyere icke alleeniste end den gemeene Bulme eller Sowbønne/ men endocsaa end den Hun-Nicotian eller Hun-Toback/ om huilcke paa sine steder er handlet; Thi hendis Stengeler ere tijt høyere end fem eller sex Fødder/ oc de samme skiude nogle Grene fra sig/ paa huilcke der sidde nogle brede/ langactige/ oc paa enden spitze Blade/ de ere nogit større end den gule Bulmis- eller Hun-Nicotians-Blade/ oc ligne megit de spidtze Skreppers Blade/ men dog ere de bredere/ herforuden ere de ocsaa bløde/

B.

No.211. oc bleeggrønne/oc gandske lidet lodne / huilcke Blade undertiden sidde saa nær ved Stengelen / at de ligesom siunis gandske at omfafne Stengelen / huilcket mand ocsaa kand kiende eller see paa Figuren: Blomsterne hafue en langactig Skickelse / inden til ere de hule/ oc de ere større oc meere aabne end den gule Bulmis/naar de ere vel udsprungne oc aabne/ ere de femkantede: Farfven/som de hafue/er en bleeg purpur-farfve/oc ved bredden eller omkring ved Siderne ere de huidactige: Frøehusene oc Frøet er hart ad ligesom den gule Bulmis. Roden er tyck/ oc skiuder sig ud i mange Grene.

C.

Pa. 361. Figuren er at see: ☞

No.211

Steden.

E.

Toback er først kommen aff *Americâ*, huilcken de kalde Vest-Indien/men særdeelis at opregne huer Provintz der udi som den voxer/er gandske w-fornøden/ derfra er den hijd til os udi *Europam* indført/ huor den nocksom baade groer oc blomstris naar den blifuer saait / men den voxer dog icke udi saa stor mangfoldighed/at mand der aff kand snoe Ruller eller mange Pund/uden at de udi Seeland begynde at dyrcke den ofuerflødeligen / huor om mand kand læse *Johannem Neandrum* udi sin Tabacologiâ, *Petrum Hondium*, eller den *Auctorem* som *Dodonæum* hafuer forbedret.

F.

Kraft oc Brug.

Efterdi at *Nicolaus Monardus in Simpl. Med. Histor: Cap. XIV.* hafuer treffeligen beskrefuit os Tobackis Historie / Ja saa vel/ at nogle Vrters-Beskrifuere / som om Toback tale/ hafue enten det meste eller oc altsammen aff bemelte *Auctore* udtaget/ formode vi at det ocsaa er langt bedre aff *Monardo* end aff nogen anden at lære / til huad Brug den fornemmeligen blifuer sanckeť/ det altsammen aff denne *Auctore* forbigaaendis som den gemeene Mand intet vedkommer.

G.

Bla-

No. 211.

Bladene aff den (siger hand) ere alleniste udi Brug/ (dog alligevel naar de slaa feyl / ere der nogle som bruge Frøet aff den) oc paa det at mand dennem kand bevare/ træis de paa en Traad / hengis hen udi Skyggen at tørris / oc siden bruger mand dennem enten heele/ eller ocsaa stødte til Pulver.

H.

Den er varm oc tør udi den anden Grad/ oc derfore varmer/ *resolverer* oc renser den / saa oc derhos nogit binder / huilcket aff hendis efterfølgendis kræfter nocksom er at see oc kiende.

Naar disse Blade blifue varme lagde paa Hofvedet/ saa at enten det gandske Hofvit/ eller halfparten aff Hofvedet hafuer ont aff Verck/ hielper det strax/ dersom Pinen ellers er foraarsaget aff Kuld eller Veir: Men mand skal tijt igientage dette samme Middel/ indtil Siugdommen bortgaar. Det samme Middel er ocsaa got for stifve Halse / som blifue dragne aff Krampe / eller ocsaa dem som hafue Plage aff Krampen paa det gandske Legeme.

I.

Den icke alleniste stiller Tandverck / som kommer aff en kaald Aarsag / at mand tilforn stryger Tanden aff med it Linklæde / som er vaadgiort i Saften / oc mand tager Bladet oc snoer det sammen/ oc giør en Pille eller trind Knap der aff/ legger den i Tanden / men den forbiuder endocsaa / at Forraadnelsen ey længer kand tage ofuerhaand.

K.

Den tiener ocsaa for Brystens suage Tilfald / saa som for gammel Hoste/ Trangbrystighed/ oc andre saadanne / som aff en kaald Vedske komme/ at mand enten bruger hendis Bladis Afsød udi Vand/ eller den Bryst-Syrup som aff Afsødet blifver giort oc beredt.

Lidet Syrup som aff Sucker oc Toback-Bladis-Afsød blifuer bered/ er god til at udkaste de onde Vedsker / som staa for Brystet. Dennem som ere Trangbrystige er den Røg som disse Blade gifue fra sig undertiden god oc tienlig / at de den tage udi Munden: Men det er fornøden / at mand tilforn

L.

forn *evacuerer* sig som behoff giøris / om det sig ellers saa skicke vil / oc Siugdommen vil der til gifue stunder.

Dersom mand tager disse Blade / oc varmer dennem under Asken / oc siden tager dennem saa skidne som de ere / oc icke røster Asken aff dennem / oc legger dennem varme paa Mafven / saa ere de gode for dennem som hafue en kaald Mafve / oc aff Veyr udi Lifvet hafue ont. Andre tage grønne Blade / knuse dennem sønder med deris Hænder / som ere ofuersmurde med Olie / oc saa siden legge dennem paa.

M.

Bladene som ere stødte udi nogit lidet Edicke / ere gode for Mafvens oc Miltens Forstoppelser oc haardheder / at mand det vel paasmør / oc lenge paabinder: Men paa dette skal mand huer Dag enten legge Tobacks Blade som ere varme / eller ocsaa en Linklud som er inddyppet udi varm Tobacks Saft. Oc naar mand icke kand bekomme Bladene / da tager mand deris Pulver / oc lader det komme udi en gemeen Smørelse / som Forstoppelserne kand aabne; Oc skal mand med den lenge smøre det Lem som er forstoppet / eller oc som hafuer nogen Hefvelse.

N.

De Indianske Quinder *commen*dere den høyeligen til Børnenis oc andris onde oc kaalde Mafue: thi naar de først hafue smurt Bugen med den Olie / som kaldis Oleum lucernarum, oc siden tage disse Blade som ere varmde under Asken / oc legger it aff dennem udvortis paa Mafven / oc it bag paa Ryggen / lige imod som Mafven er inden for / saa fordøyes den Raahed / oc Bugen blifuer bløđ / dersom mand ellers det saa tijt igientager som Fornødenhed udkræfuer. Men om mand indtager lidet aff Saften som er udkryst / kaaget med Sucker / oc vel afklaret / da uddrifuer den de brede oc smalle Orme som ere udi Lifuet / dog skal mand legge it stødt Blad paa Naflen / oc siden bruge it Clystijr.

O.

P.

Bladene varmde (som tilforn bleff sagt) under Asken / oc

det

No. 211.

det varmiste mand dennem kand taale paalagde / lindrer oc hielper megit dennem som aff Nyre-Vee oc Veyr udi Lifuet hafue ont / oc det samme Middel skal mand bruge igien / saa ofte som fornøden giøris / men mand kand dennem saare vel komme udi Clystijr / *Fomentationibus* eller Bade-Poser / saavel som ocsaa udi Plastre.

Q.

Imod Moderens opstigelse hielpe disse Blade strax / naar mand dennem tager vel varme oc legger paa Nawlen / oc paa den part aff Bugen / som Moderen er inden for. Men dersom (som det oc undertiden skeer) at der følger en Besuimelse paa / da skal mand lade Røgen aff dennem kome op i quindernis Næse / saa skal den Besuimelse strax stillis. huilcket er de Quinder udi Indien saa gemeent / at de derfore allene giemme Tobacks Blade / oc holde megit aff dennem. Men der ere ocsaa de / som først tage nogit luctendis *Medicament* oc legge paa Nawlen / siden tage de it Tobacks Blad oc legge der ofuen paa. Men her til er den Gummi som kaldis Tacamahaca meest gafnlig / eller den Olie som kaldis Oleum de liqvid-Ambar, eller Balsamum, eller Caranna, eller it Plaster som aff dennem alle er beredt / at mand det jdeligen lader ligge paa Nawlen.

R.

Disse samme vel varme Blade legger mand ocsaa med god Fremgang oc Virckning paa Ledemodene / naar mand befinder dennem aff Ledeverck at hafue ont / (dersom ellers de vedsker ere kaalde / eller icke alt for megit varme) eller mand kand udi deris sted tage Saften som er varmgiort / dyppe it Linklæde der udi / oc legge det saa paa / thi de *resolvere* Vedskerne / oc giøre dennem at forsuinde / oc derfore kand mand dennem vel oc gafnligen legge paa de Hefvelser som ere bløde / oc uden Smerte / naar mand dennem tilforn vel med disse Bladers Saft toet hafuer.

S.

Forfarenhed hafuer lærdt det / at disse Blade ere gode for

No. 211. Frost udi Fødderne eller Hænderne/ om mand med denne Urtis Blade gnier den sted som Frosten er udi/ oc mand siden med varmt Vand oc Salt toer Hænder oc Fødder.

Dersom Bladene blifue lagde paa ferske Saar/ da stille de strax Blodet/ oc læge dennem sammen; men om Saaret er nogit stort/ skal mand det først udtoe udi Vijn/ sætte begge siderne aff Saaret tilsammen/ oc komme Saften aff Bladene der udi/ oc Bladene i sig selff stødte/ skal bindis paa Saarene:

T. anden Dagen der efter/ oc de andre efterfølgendis skal det samme skee/ men det er fornøden at mand holder god Maade i sin Mad oc Drick/ oc huad som hører til en god *Diæt*.

Gamle Skader oc dødt Kiød rense de/ om Saften blifver aff dennem udkryst/ oc der i dryppet/ oc Bladene stødte oc der paa lagde/ læger dennem/ oc drager dennem sammen/ naar mand tilforne hafuer efter *Medici* Raad *purger*et Legemet/ oc om Fornødenhed det udkræfuer/ ladet Aaren springe/ dernæst skal mand *observe*re oc holde (huilcket endeligen maa skee) en god *Diæt*.

V. Jeg kiender een (siger den selfsamme *Nicolaus Monardes*) som hafde en Byld udi Næsen/ fra huilcken der udløb Rødde/ saa at mand tænckte at den skulde smitte: Men efter mit Raad inddryppede hand Saften aff Tobacks Blade/ oc der anden gang bleff inddryppet/ falt der mange Orme ud/ der efter flere/ oc siden efter nogle Dage bleff Skaden lægt: Men det som aff Ormene beskædet/ bleff intet med Kiød igien opfylt. Med disse samme Blade kand mand ocsaa nytteligen gnie Hofuedet som er skurfvet/ oc huor der ere Ringorme.

Men den gemeene Mand udi Indien tager den Røg for

X. Lyst skyld igiennem Munden oc Næsen/ naar de ville see Siuner/ oc ligesom være ryckte fra sig selfue/ oc da ville de sige om deris Hantering huad ende den skal faa/ aff det som dennem udi saadanne Drømme er aabenbaret. Thi ligesom den Bedragere

gere Diefvelen veed vel Vrters Kræfter / saa hafuer hand oc-saa lærdt dennem denne Vrtis Kraft / med huilcken hand de u-sle Mennisker kand bedrage / naar saadanne Drømme for dennem aabenbaris.

Indianerne ocsaa / naar de ere trette aff Byrder at bære / oc andet saadant Arbeyde / da dricke de Thobacks Røg / oc strax falde de der aff neder ligesom de vare santzeløse / men naar de ere opvaagnede / formercke de sig at være ved den Søfn vederquegede / oc at hafue bekommet deris Kræfter igien. Morianer som blifue dijd henført til Trælle / efterfølgendis deris Exempel / dricke ofte oc alt for megit der aff / huor udofuer det ocsaa skeer / at deris Herrer lade dennem prygle / tænde deris Toback oc brænde dennem der med / paa det at de kand forhindre dennem / at de icke ofte skal bruge det / men de lade dog icke aff hemmeligen at bruge de samme.

Y.

Hos Indianerne blifuer ocsaa Toback brugt til Tørsten oc Hungeren at stille / oc det paa efterfølgendis Maade: De brænde nogle aff Musle-skaller som ere udi Aaerne / oc siden støde dennem som en Kalck / aff dette oc Tobacks Blade tage de lige megit / dennem tygge de tilhobe / saa lenge indtil de tilsammen blifue som en Dey / huilcken de siden giøre til Piller / huer større end en Ert / oc dennem tørrede udi Skyggen / legge de hen at bruge. Naar de nu skal reyse igiennem Ørcken / huor de meene sig huercken at skulle kunde faa Mad eller dricke / tage de huer gang een aff disse Piller / som de hafue taget med sig / oc sætte den imellem den nederste Læbe oc Tænderne / oc sue stedse Saften aff den til sig / naar den er fortæret / tage de en anden / oc saa fremdelis / indtil de undertiden faa reist en tre eller fire dags Reyse / paa denne Maneer sige de sig i midler tid huercken at hafue besuering aff Hunger oc Tørst: Saaledis meener jeg / naar de jdelig sue disse Piller til sig / fremlocke de ocsaa de seye Vedsker neder aff Hofuedet / huilcke falde neder i Mafven / oc

Z.

Aa.

vedske den naturlige Varme/ men dog omsider fortæris aff den naar anden Spise slaer feyl/ huilcket mand kand mercke oc *observere* udi atskillige Diur/som den gandske Vinter ligge udi deris Huler oc skiul/ foruden nogen mangfoldighed paa Føde/ fordi den Naturlige Varme fortærer aff den Fædme/ som de om Sommeren tilforn hafue samlet. Dette (siger *Monardes*) er det som jeg om denne berømmelige Plante kunde samle.

Bb.

Ja her kunde oc nocksom aff andre *Auctoribus*, oc fornemmeligen aff dennem / som aff de Indianers Historie hafue efter *Monardi* Død vijtløftigen skrefuit / nogit meer om denne Vrt indføris. Men efterdi det/ som Jeg allerede aff bemelte *Auctore* hafue indført/ er nock for den gemeene Mand at vide/ oc mand icke saa megit bør at berømme eller rose denne Vrtis Brug for den gemeene Mand / som ellers den sammis store oc slemme Mißbrug hos dennem at laste / vil Jeg heller tage mig for / her paa denne sted om bemelte Mißbrug at handle / (paa det de/som Natten med Dagen intet andet vide at sige eller giøre / end at tale om deris Toback-skæren / smøgen oc røgen / engang der aff maa blifue kiede oc lede / oc sig til nogit som bedre er begifue) end vijtløfteligen tale huorledis at mand best kand komme til at dricke det samme/ thi det er vist nock/ **at det som ont er/ lærer sig nocksom selff.**

Cc.

Men huad sig Nafnet belanger/ som denne Vrt udi de *Europæiske* Lande næfnis med/ da veed den mindste med den største/den at kalde **Toback**: Ville vi ellers ansee de alminDelige *Effecter* oc Virckninger/ som den lader see efter sig/ hos dennem / som den altijd oc allesteds bruge oc dricke / da maa mand vel gifue det Mact/ at den med all rette burde eller kand kaldis den rette Europæiske **Ondurt**/ thi den kommer saa megit ont aff sted: Ja den maa ocsaa vel kaldis den Europæi-

Dd.

ske

ske Klammer-Vrt / efterdi den gifuer Aarsage til saa megen Klammerj baade Nat oc Dag. No. 21.

Sandeligen mand neppeligen kand udtale meget mindre skrifue / huor megit at denne Toback / i saa stor Ofuerflødighed drucken / skader baade Legemet oc Sielen. Huad seer mand at være (dis verre) meere gemeent / end / udi de Kroerhuse / som der selgis oc drickis Toback / der holde sig altid disse synderlige Gierster hos / nemlig Ildebrand / Mord oc Mandslet / Horerj oc Løßactighed / Tiufveri oc anden Bedregerj? Ja seer mand icke endocsaa denne samme forgiftige oc slemme Vrt til at betage Forældrene den Kierlighed / som de til Børnene / saa som deris egit Kiød ol Blod / skal hafue / oc tuert om igien / atter at berøfve Børnene den Kierlighed oc Æris beviißning / som de deris Forældre skyldige ere. Vil mand gaa til den største deel aff Almuen oc den gemeene Mand / som er forarmet / oc lider Fattigdom / kiere / huad Aarsag er der til / at de sig icke kand hielpe til rette oc paa Fode igien / end de lede for megit efter Toback-Piben / oc henge Næsen for megit i Ølkanden / med huilcken de den slemme Smøgen skal endeligen nedsiuncke / oc dempe. Oc megit underligt oc selsomt er det / huorledis at de samme kand faa saa stor lyst til den slemme Toback-Røg / at de ved den bortsmøge Huus oc Hiem / Ager oc Eng / Klæderne aff Kroppen / oc alt deris Boskab oc Eyedom! Ee.

Oc dog alligevel drage der saa mange Kiøbmænds Skibe med største omkost oc Vmage Aarligen ud / at hente denne Vrt fra *Americâ* eller Vest-Indien / saa at dersom mand med *Cornelio Agrippâ* skal skiempte der om / da maa mand vel sige: *Nos mortem magnâ emere pecuniâ*, det er: Vi kiøbe Døden for Penge / eller kiøbe os (saa at sige) Helsot til / førend vi komme paa vor Sotteseng. Det heder / som mand siger paa Tydsk: **Mit vollem Sporen-strich in die Helle gerant.** Aarsagen der til / siger hand / er at de troe saa letteligen Ff.

Gg.

No. 211. *qvàm ne pecorum ritu seqvamur antecedentium gregem, pergentes non qvà eundum est, sed qvà itur. Atq; nulla res nos majoribus malis implicat, qvàm qvòd ad rumorem componimur: Optima rati ea, qvæ magno assensu recepta sunt, qvorumq; exempla nobis multa sunt; nec ad rationem sed ad similitudinem vivimus. Inde ista tanta coacervatio aliorum supra alios ruentium. Quod in*

Oo. *strage hominum magnâ evenit, cùm ipse populus se premit, nemo ita cadit, ut non alium ad se attrahat: Primi exitio seqventibus sunt: Hoc in omni vitâ accidere videas licet: nemo sibi tantum errat, sed alii erroris causa & auctor est, &c.* Dette paa Danske udtolcket/ liuder saa som efterfølger: Mand skal med største flijd gifue act paa / at mand ey saa som Bester / efterfølge den hob oc flock som gaar for os / oc saa icke gaa did hen / som mand gaa skal/ men did som andre gaa. Oc der er intet / som kommer meere ont aff sted/ end det at vi sticke os/ eller liude efter/ det som en huer taler om. Mand meener det at være det beste / som aff mange er samtyckt oc vedtaget / oc med Exempler blifuer bevijst: Vi lefue icke efter

Pp. Fornufften/men ligesom at vi see at andre lefue for os / saa lefue vi ocsaa der efter. Oc her aff kommer det at saa mange falde/den ene ofuer den anden/ deßlige sig tildrager udi mæctige Folckts store Slag oc Nederlag/ Naar den ene vil eller kand icke vige den anden, da falder der ingen saaledis/at hand jo kommer en anden til at falde med sig: Oc første ere dennem som komme efter til en Snare oc Forderfvelse/ oc dette skalt du see at hende sig huer Dag: Ingen farer alleene vild / men hand tager endocsaa visseligen en Stalbroder paa de vildfarende Veye med sig, etc.

Saaledis lefue oc vi i all Sandhed/som boe udi *Europâ*, vi efterfølge disse Barbariske Menniskers store Flock / som gaar for os/ oc vi icke eengang see til Fornufften / eller tage den udi Raad med os / med huilcken vi dog (Gud være ævindelig

Qq. loff oc tack) langt samme Barbariske Landskaber ofuergaae. Oc om vi ret vilde bruge voris Fornuft / da vide vi gandske vel/ at de Americaner hafue langt anden *Diæt*, Maade oc maneer udi deris Mad/ Dricke / oc huad meere der ved forstaais/ end

end vi udi disse Europæiske Lande hafue / oc derfore kand dennem / efter slig *Conditio*ner / mere tilstedis at dricke Toback end os: Men huo skulle derfore fordriste sig til / der aff at slutte / at samme Toback skulle ocsaa være gafnlig oc tienlig for dennem / som boe udi *Europâ?* Sandelig / der er ingen Trang eller fornødenhed til / som os der til kand tuinge / at vi den samme skal lade hente: Ja der er oc ingen Aarsag saa victig oc troværdig / at mand for dens skyld skulde lade sig ofuertale oc bevægis til / her udi at efterfølge disse Barbariske Folck: Helst / dersom vi ville spørge *Hippocratem* der om / eller ocsaa os med det raadføre / som udi hans Skrifter om Forskiel paa Luften / Vandet oc Landskaberne er at finde / huilcket altsammen her at opregne vilde blifue alt for vijtløftigt.

Rr.

Men huad skal jeg sige om denne Barbariske *Nation?* Vidner icke *Guilhelmus Piso* om den / at den ickun beleer voris *Medicamen*ter / som komme aff *Europâ*, oc vil icke bruge dem / oc vi ere dog blefne saa daarlige eller oc saa ret Hofvitgalne oc wforstandige aff denne Toback-Røg / at vi holde it stycke aff den / i huor stinckendis den er / tijt langt kierere end baade Lijff oc Velfærdt. Oc var det vel at ynske / at samme tredske / listige oc undersundige Folck oc *Nation* os icke tijt skulle fixere! Thi jeg kand icke tro eller indbilde mig det / at alt det som blifuer solt for Toback / snoet tilsammen i store Ruller / skal være giort eller sammensnoet aff den rette wforfalskede *Nicotians*- eller Indianske Tobacks-Blade / efterdi der er saa gandske megen Forskiel paa den / enten mand Vecten / Kiøbet oc godheden / eller oc Smagen / Lucten oc Farfven vil ansee? Oc huo skulle der være / som torde understaa sig med Eed at bekræfte / at det jo i mange maade kand forfalskis? Derfore saa er det langt bedre / enten gandske oc aldelis at holde sig fra all Toback / end det udi fleng at bruge.

Ss.

Tt.

Men nu resterer det / at Jeg skal suare til det Spørßmaal

No. 211. som tilforne bleff omtalet/nemlig: Enten mand bedre oc tryggere kand bruge den beste Toback *præpareret*/saa som en Snue-Toback / eller oc at mand sticker det an udi Piben / oc drager Røgen op i Hiernen? Sandelige der er ingen aff disse Maneerer trygge oc gode at bruge / dersom vi ville gaa til *Anatomiam* oc Legemens eller Lemmernis Deelning / oc de merckelige Stycker som samme Konst hafuer kommet os i Forfarenhed om.
Vu.

Thi dersom at det er befundet vist at være / (saa som den fornemme *Anatomicus* Adrianus Spigelius vidner / oc det Erfarenhed oc Fornuften er gemees) *qvod multi ex pluribus, præsertim sibi de Industriâ concitatis, sternutationibus, in cæcitatem de repente lapsi sint*, det er: At mange hasteligen hafve mist deris Siun/ oc ere blefne blinde derudofuer/ at de med villie hafve nødiget oc med Konst kommet sig til at nyse: Huo seer derfore icke/med mindre at hans Øyne med Tobacks-Røg ere forblindede/eller oc hans Fornuft oc Forstand er ved den sleme Røgs Taage formørcket oc forduncklet / at naar en deel meene sig at ville giøre en god Gierning / i det de ofte komme sig til at nyse/ oc der ved baade rense Hiernen/oc skærpe Siunen / de saaledis der ved skade Øynene / oc forderfue sig selfue / at de neppeligen kand beholde deris Siun? Oc denne Øynenis Dumhed oc Blindhed kand saa megit dis snarere falde paa dennem/dersom de foruden dette Pulver oc Snue-Toback/ oc saa jdeligen / icke uden største Daarskab / forlyste sig med den smøgendis Pib-Toback. Men at Jeg intet skal tale der om / om saa er at de endskiønt ere friske/ oc finde intet til det som vi her om hafue talet/saa er dog vist/oc wfeylbar sanden/at der ere en deel befundne / som ved Snue-Toback / eller andre saadanne Pulvere/ huilcke de ofte brugt hafue / deris Luctelse forloret hafue. Thi saa som *Galenus* vidner/oc Fornuften bekræfter / da er Næsen ey der til skabt / at den skulle være en Gang/ igiennem huilcken
Xx.
Yy.

Om-

No. 211.

Omflettighed skulle rensis fra Hiernen / men at den skulle være it Middel som mand skulle lucte med: Oc dog alligevel seer vi det Dag fra Dag / huorledis at den gemeene Mand forderfuer Guds konstelige Gierninger / oc giøre dem Vold oc Ofuerlast / i det de uden nogen Omstendigheder baade selff / Morgen oc Aften / Middag oc Midnat / ja fast huer Time / ædrue oc druckne / fastendis / oc efter Maaltijd / dricke oc snue denne Toback op i deris Næse / oc endocsaa raade andre til at giøre det selfsamme.

Zz.

Men huad mand om den slemme Pib- eller Smøg-Toback i særdelißhed meene oc dømme skal / det ville vi nu faa at høre. Huad min Meening eller endelige Dom her om er anlangendis / da meener Jeg / at baade den vijtberømte *JOHANNES HEURNIUS P. P.* til Leiden / saa ocsaa / oc fornemmeligen / *HENNINGUS ARNISÆUS*, fordum Kongelige Majest: vijtberømte Lijf-*Medicus* hafue allerbest her om dømt. Thi *D. Heurnius* lærer udi sine Skrifter om Tobacken / at den hafuer en synderlig Art oc Kraft / til at igieñemgaa Hiernen / oc til den at opstige: Men *D. Arnisæum p. m.* hafuer jeg iblant andre hans sær lærde *Discurser observerit* saaledis om Tobackens Kræfter oc Virckninger at dømme: Nemlig / at det hender sig at der formedelst Røgen / *ipso actu calido*, det er / saa lenge som en dricker den aff Piben / oc den er tændt / fremlockis aff Hiernen / huilcken er den kaaldiste Part paa det gandske Legeme / saa som at *Aristoteles* vidner / den seye Vedske / som *Pituita* kaldis / (huilcken / saa som *Hippocrates* siger) hafuer sin Sæde oc Vdspring udi Hofuedet: Oc er der ingen Tuifl der om / (at Jeg skal sige det rundt ud huad jeg meener) at jo denne Nysen / spytten / harcken oc klicken etc. endelig der aff koñer: Ja om nogen vil forsøge det / oc tage Taanden aff en Liusesax / eller it stycke af en Lunte eller Torf / oc mand der med vil fylde Tobacks-Piben (saa som Soldaterne tijt huer andre pleye venlig at sexere)

Aaa.

Bbb.

 oc

No. 211. oc saa lade sig befalde denne Røg at drage op i Næsen/ troer jeg visseligen/ at den samme/ som dette giorde/ skulle lige saa megit eller oc icke mindre spytte/ end om hand hafde drucket den beste Virginisk eller Engelske Toback. Men aff saadan Spytten at ville slutte/ at Toback derfore/ som vel ocsaa udi sin Nature oc aff sig selff er tør oc varm i den anden Grad/ skulle tilbørligen rense Hiernen/ oc den seye Vedske/ som der opkommer endeligen tørre/ eller oc saa som *Heurnius* der om taler: *Posse cerebrum ab omni inquinamento eluere*, det er/ Fra alle Vhumstheder ligesom at kunde Hiernen udskylle: Det følger slet ingenlunde der udaff.

Ccc.

Thi *ob vim narcoticam*, det er/ for den Kraftis skyld/ som denne Toback frem for mange andre Vrter er begafuet med/ at den kand betynge oc ligesom føleløs giøre/ huilcken Kraft alle *Botanici* Vrters beskrifuere den tillegger/ oc Forfarenhed det samme nocksom bevijser/ meener Jeg at det nocksom forsuarligt er/ eftersom Hofuedet/ er ligesom en stor Kiertel/ aff sin Natur megit suagt/ at det icke anderledis skee kand/ end jo ved Tobackens idelige Brug/ (thi jeg om dens Mißbrug taler) Hiernens vel beskickede *Temperament* forderfuis/ oc kommer aff lafue: huilcket er den eniste Aarsage/ huorfore at de som ere betagne aff Kierlighed til denne slemme Tobackis Røg/ udspytte saa ofuerflødig megen Vedske/ huilcket de dog ere quit for/ som aldeelis intet denne Toback drucket hafue.

Ddd.

Icke heller skal det siunis for noget selsomt oc underligt/ som ofuerveyer oc begrunder huad for Natur de monne hafue/ som kaldis *Narcotica*, det er/ som betynge oc sandtzeløs giøre/ at de denne synderlig Egenskab hafue for sig selff/ at w-anseet at de ere varme aff deris *Temperament* oc Natur/ saa kand de dog stille Blodet/ oc andre Naturens Bevægelser/ saa at de icke alleniste betynge en til Søfnen/ men endocsaa giør en lige som død/ eller saadan at Ledemodene siunis at sofue. Huorledis

Eee.

No. 211.

vis kand da Hiernen/som aff sin Natur er saa suagt it Lem/formedelst Tobacks Brug uddrifue saadanne Vedsker / som udi den ere opkomne/ efterdi at det jo er saadant it *Medicament?* Eller ocsaa/ dersom det end skiønt kunde siunis / at Tobacken bemelte Vedsker uddrifuer/ da kommer det ickun der aff alleniste/(saa som tilforn bleff bevijst) at Hiernen aff Røgen alleniste blifuer varm / oc saa drifuis eller falde saadanne Vedsker neder i Struben. Oc skal vi icke tro eller meene/ at all den Damp oc Røg som der er en gang kommen i Hiernen/ strax forsuinder oc mister sin Kraft / eller oc at der aldelis ingen blifuer tilbage igien udi saa mange hulle Gange / som der ere i Hiernen? Oc ellers kand den som ickun engang eller to / eller icke ret tijt / dricker denne Toback/paa anden oc tredie Dag efter hand det drucket hafuer/ endnu lucte denne samme Røg i sin egen Næse / oc om hand end selff icke kand det saa sterck lucte/ saa kand dog andre got Folck den fornemme. Men dersom at bemelte Toback-Damp oc Røg en tidlang der efter saa qualmer i fornæfnte Hiernens Steder/er det icke muligt andet / end den jo ocsaa endeligen maa vircke der udi. Oc her aff see vi Aarsagen / huor aff det kommer oc skeer / at jo meer disse Tobacks-Smøgere de smøge med Piben / jo meere nødis de til at harcke spytte oc klicke / oc saa efter haanden forsueckis Hiernen / at de selfue det icke mercke kand/ oc her til hielper ocsaa megit / de gode mange potter Øl som de bekoste der paa. Thi Øl oc Øl-Kanden holdis for at være Tobackis oc Toback-Pibens beste Skorstensfeyere; men icke Hiernens. Oc til dette at bekrefte/vil jeg atter igien den **Høybemelte Kongis udi Engeland**/ hans Ord her om indføre / huilcken megit herligen her om taler/i det hand siger: *Ita te expedis humoris molestiâ, sed quô stultè te ipsum gravaveris. Quod perinde est ac si adversus dolores colicos alimenta flatuosa commendares, quæ flatus non dissipant, sed generant, &c.* Det er paa det næ-

Fff.

Ggg.

Hhh.

 ste

No. 211. ste saaledis fordansket: Paa den Maneer befrier du dig herligen fra de onde Vedster / med huilcke du dig selfuer daarligen hafde besuærget. Huilcket er i all Sandhed lige saadant/som at du vilde imod Veir i Lifuet oc Colicam commendere Rofver / Erter / etc. som opblæse Lifvet / huilcke icke forsætte Veyret / men meere foraarsage det.

Men i huor om Altingist er/ da veed Jeg nock som tilforne/ at det vel for mange skal siunis vtroligt/ at Røgen saaledis kand opstige/ oc gaa igiennem Hiernens Gange/ at den skulle kunde skade Hiernen / huorfore efterdi at den gemeene Mand i saadanne/saavel som ocsaa andre Stycker/meere troe Exempler end nogit andet/ vil Jeg hijd indføre/ aff *Neandri* Tractat om Toback Tabacologia kaldet / det som kand siunis vel bequem til at bekræfte denne min Sententz oc Meening / oc liuder saa som efterfølger: *Insignis apud Leidenses Practicus Dn. HENRICUS FLORENTIUS nobis aliqvando retulit DN. PAUVIUM p.m. exercitatissimum & celeberrimum sui temporis Anatomicum, subjectum aliqvando ad Anatomen adhibuisse, cujus olfactus planè & omninò erat deperditus, idq; qvoniam ne vestigia quidem mammillarium apparebant processuum. Qvod ipsum, præ immodico Nicotianæ haustu, in dicto corpore accidisse, non inanibus colligebatur conjecturis. Jam ante triginta (aut circiter) annos, suspecta fuit ista ex Tabaco per nares suffimigatio, & male audivit, tanqvam nimius & assiduus ejus usus cerebrum pravis his fuliginibus oppleret, & tandem corrumperet. Audiamus quod Doctissimus & de Repub. literariâ optimè meritus, DN. JUSTUS RAPHELENGIUS aliqvando ad nos perscripsit, verba ejus hic adponam. Memini, inqvit, DN. Doctorem PAUVIUM p. m. inprimis suis Anatomicis administrationibus, juvenem secuisse robustum, & cætera sanissimum, cujus cerebrum planè obsitum erat atris fuliginibus. Causam ejus rei DN. PAUVIO indaganti, & ad maniam aut alium capitis affectum id acci-*

Iii.

Kkk.

Lll.

No. 211.

accidens referenti, responsum ab iis qvi juvenem illum noverant, non valetudinarium eum unqvam fuisse, aut sontico morbo laborasse, sed usu assiduo Tabaci ita assvetum, ut raro dieculam intermitteret, qvin auram illam fuliginosam hauriret. Hinc non temerè igitur suspicabatur D. PAUVIUS congeriem illam fuliginum in cerebri cavitatibus factam.

Dette er ocsaa for den gemeene Mands beste paa vort Danske Maal saaledis udsat: Den fornemme Medicus Practicus til Leiden/ Dn. Henricus Florentius, hafuer engang fortalt mig/ huorledis at den vijtberømte oc velforfarne Anatomicus, Doctor Pauvius, salig hos Gud/engang hafuer anatomerit een/huis Luctelse gandske var borte/ oc det steede der aff/ at de Udvexter eller Knuder/ kallede Processus mammillares, (det er Bryst- eller Pat-actige Hiernens knuder/ forstaa / fordi at de ligne Patterne) vare gandske borte/ saa at der ey fantis nogen Kiendetegn huor de hafde værit. Men at dette var steet for den u-maadelige Toback-dricken / hafde mand god Aarsage til at slutte oc dømme. Nu ungefær for en tredisue Aar siden hafuer denne Toback-smogen igiennem Næsen værit megit mistenckt / oc hafuer mand ilde dømt der om / fordi at hendis jdelig oc alt for megen Brug opfylte Hiernen med en slem røgactig Soed / oc omsider den gandske forderfvede. Lader os høre det som den velforneme lærde Mand Dn. Justus Raphelingius engang hafuer strefuit mig til/ hans Ord vil Jeg hid indføre. Jeg erindrer mig (siger hand) at Dn. Pauvius p. m. det første hand begynte til Leiden publicè at anatomere / at hand ocsaa hafver haft under Hænder at opskære oc konstelig deele en før ung Karl/som ellers var heel sund / huis Hierne var gandske besat med en sort Soed. Der nu D. Pauvius begynte at randsage om / huad for Aarsag her vel kunde være til/ oc hand det en deel vilde henføre til Galinskab/en deel ocsaa andre Hofvedets Tilfald: da bleff hannem suaret aff dennem / som denne unge Karl kiendt hafde / at hand aldrig hafde værit skrøbelig / oc plaget aff heftige Siuggomme / men ved den jdelige Tobacks brug/ saa at være vant/at hand neppelig kunde lade nogen dag gaa forbj/paa huilcken hand jo smøgede med Tobacks-Piben. Herfore saa dømde D. Pauvius icke uden Aarsage den Soed sig der aff i Hiernens Gange at hafue samlet. Hid indtil vare *Neandri* Ord.

Mmm

Nnn.

Ooo.

Ef-

No. 211. Efterdi derfore at jeg hafuer saa mange fornemme Mænds en deel victige *Argument*er / en deel *Observation*er eller merckelige Stycker / som de hafue forfaret / for mig / kand Jeg icke andet end dømme / at denne jdelig Smøg-Tobacks-Brug / jo saare megit for Sundheden er skadelig / oc den som vil hafue sin Sundhed i god act / hand maa vist tro / at hand icke kand indsue sig den med Tobacks-Pibens Smøgen oc Røgen.

Ppp.

Sandeligen Jeg kand det nocksom med got skiel bekræfte / at jeg paa en atten Aars tijd / som Jeg saavel udi Tydskland / som nu i disse sidste otte Aar her udi dette **Høyloflige Kongerige Danmarck** hafuer *exerce*ret *Praxin Medicam*, hafuer *observe*ret vel mange / som aff en ond oc slem Vane icke kunde holde sig fra Toback / aff det de vare saa der med ikomne / huilcke tilhobe allesammen blefue angrebne aff een hemmelig fortærende Feber / oc med en u-sigelig oc u-lægelig Spytten der hos / oc døde derudofuer: Men dersom mand hafde haft forloff til / efter *Anatomi*ske Konst at opskære dennem / var der vel ingen tuifl paa / at deris Lunger jo gandske hafue været forderfuede / af de Vedsker som ere faldne neder fra Hofuedet paa Brystet / for forbemelte Aarsag. Oc her foruden / huem er der som kand vijse mig een gammel Tobacks-smøgere / som fra sin Vngdom dette Smøge-Handverck hafuer øfuet? Dog Jeg veed det saare vel / at der ere nogle Gamle befriede ved Tobacken / enten fra Synenis Dumhed eller ocsaa deris Hitzighed: Men Jeg tuifler oc icke der paa / at de samme hafue jo enten aff en forfaren *Medico*, eller ocsaa ved synderlig Forsictighed / som de gamle Mænd medfølger / lærdt / huorledis at de dens Kræfter oc Brug kunde *temper*ere. Ellers maa nocksom en huer *commen*dere rose oc berømme den allerbeste Toback / ihuor megit de ville / dersom de ickun lade sig det være sagt: Latet angvis in Herba: det er / **Der ligger al-**

Qqq.

Rrr.

lige-

No. 212.

ligevel en Skalck begrafuen der under. Eller ocsaa at de betæncke dette: *Ut*

Impia sub dulci melle venena latent;
Sic sub πωγχρήςω, generosi usuq; Tabaci:
Sæpè qvod excruciat, πωγκακὸν esse solet.

Tanacetum.

Nafnet.

A.

Tanacetum, Regnfarn/Orme-Krud: Den kaldis paa Tydsk: Regnfarn/Wurm-Kraut: Der ere tuende slags Regnfarn/ som blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: Den største eller første/ er ocsaa den første/ som *Bauhinus* hafuer beskrefuit/ oc kaldis aff hannem: Tanacetum vulgare luteũ, det er/ den gemeene gule Regnfarn: Den anden er ocsaa hos *Bauhinum* den anden/ oc den kaldis aff hannem: Tanacetum foliis crispis, det er/ Regnfarn med krusede Blade/ oc denne er den som vi kalde Den Romerske Regnfarn.

B.

Udvortis Skickelse.

Regnfarn skiuder sig op med en eller to/ undertiden ocsaa med flere Stengeler som ere strifvede/ udi huis øfuerste Toppe der ere nogle Koste eller Kroner/ huis Blomstre ere med de middelste trinde Knappe gandske lige Martrems Blomster/ om huilcke ey sidde/ eller ere at see nogen Blade/ de sam̃e hafve en Guld-guul-farfve/ som er skinnendis. Bladene ere langactige/ oc ligesom aff mange sammensætte/ huilcke sidde paa en Stilck sammen/ oc de ere Agermonnis eller oc heller Gaase-Urtis eller de store Røllickers-Blade lige/ oc de gaae ocsaa megit efter Han-Bregnis Blade/ men de ere dog blødere oc mindre/ men it huert aff dem særdelis ligner ocsaa Bregnis særde-

C.

No. 212. lis Blade/ oc paa begge siderne ere de kærfvede. Roden er træactig/ oc skiuder sig her oc der ud i nogle Trefler/ med huilcke den ofte kryber vijt ud. Den gandske Vrt er beesk/ oc lucter sterck/ dog icke wliflig.

Pa. 362. No. 212. Figuren er at see: ☞

D. Det andet slags Regnfarn (huis Blade hafue mangfoldige mange dybe Skaar/ oc ere krusede) siunis at ligne en tyck Feder som mand pleyer at sætte paa Hatten/ Ellers er den lijg den forrige/ huad Lucten/ Smagen oc Blomstrene er anlangendis.

Pa. 363. No. 213. Figuren er at see: ☞

Steden.

E. Huad Steden er anlangendis/ som disse tuende slags Regnfarn voxer paa/ da maa vel skee/ at mand den første paa nogle Steder her i disse Lande kand finde vjld paa Marcken: Men den kruß-bladede/ som ellers kaldis den Romerske Regnfarn voxer hos os ickun udi Hafver.

Kraft oc Brug.

Om Regnfarn er der store Tuistigheder hos *Auctores* oc Vrters-Beskrifuere: Men efterdi at den icke er ret Nafnkundig/ w-anseet at den vel/ huad hendis ypperlige Kræfter ere an-

F. langendis/ icke er ringere end nogen aff dennem som hafue værit de Gamle bekiende/ skulle det icke herfore siunis troligt/ at den formedelst *recentiorum Medicorum* flijd er allene begyndt at blifuer bekiendt? Men vi ville lade saadanne Tuistigheder oc *Controversi*er fare/ oc gaa dennem gandske forbj/ efterdi de ere os til voris Forsæt intet tienlige/ oc ville begifue os til at tale om begge disse Regnfans Kræfter/ huilcke vi her tilforn be-

G. skrefuit hafue.

Dodonæus lærer om Regnfarn/ at den med sin Varme oc Tørhed nogit lidet ofuergaar den anden Grad.

Regn-

No. 213.

Regnfarns-Urt er ofuermaade bequem til at *discutere* oc uddrifue det Veir som er udi Lifuet / dersom mand den kaager udi Vijn / kommer den kaaget udi en Pose / oc legger den varm uden paa Bugen. Det er vist / at *Medici Practici* oftere gifve Børn / som hafue ont aff Orm oc Vrid i Lifuet / Knopperne oc Frøet aff denne Urt / enten udi Miød / Melck / eller andet saadant / end det rette oc fremmede Orme-Frøe / som er fal paa Apoteckene / oc det med lige saa god *Success* oc Fremgang. Thi den tijt saa treffeligen uddrifuer Ormene aff Lifuet / at mand sig der ofuer høyeligen maa forundre / huilcket icke heller er de Landstrygere oc Bedragere Quacksalverne u-bekiendt / huilcke *Tabernæmontanus* med all Rette skarp oc ilde tiltaler / fordi at de selge den u-forfarne oc eenfoldige Almue dette gemeene Frøe alt for megit dyrt / Men *Tabernæmontani* Ord ere disse: Die Spinnenfresser / Zanbrecher / Historier und dergleichen Henckersbuben / verfälschen den Wurmsamen auch mit diesem Kraut / und were zu wündschen / daß dieses der geringste Betrug were / sintemal sie dardurch keinen Schaden thun / dann der Reynfahrn samen eben so gut ist / als der rechte Wurm-Samen / ist aber nicht so thewer und in hohem Werdt / dann ein jeder den selben vergebens / und umbsonst haben kan. Huilcket liuder paa voris Danske Maal som efterfølger: De Ederkopper-ædere / Tandbreckere / Historier / oc andre saadanne Bøddelknecte / forfalske ocsaa Ormekruddet med denne Urt / Oc vare det vel at ynske / at dette var det ringeste Bedrægerj / thi der med giøre de dog ingen Skade / efterdi Regnfarn-Frøe er lige saa got som det rette Ormekrud / men det er dog icke saa dyrt / eller i saa stor en Prijs / thi en huer kand nocksom selff samle det for intet oc uden nogen Bekostning. Hid indtil vare *Tabernæmontani* Ord. Oc aff saadanne oc andre fleere Historier kand den gemeene Mand nocksom selff komme i Erfaring der om / huor tijt de aff slige Quacksalvere blifue bedragne. Men det gamle Ordsprock staar fast: *Mundus vult decipi.*

H.

I.

K.

L.

Om saa er at Leyligheden icke altid saaledis kand gifue

No.214 sig/ at mand kand hafue Oxe-Galde / oc der med smøre Børnenis Bug/som aff Orme udi Lifuet hafue ont/er det gafnligt/ om mand maa skee hafuer Regnfarn ved haanden / at mand der aff giør it *Epithema*, der med at døde oc udkaste Ormene aff Lifuet.

M. *Camerarius* (huilcket er synderlig værdt at mercke) siger/ at *Joan de Bon* Kongens *Medicus* udi Franckerige vidner / at fornemme Fruer udi Skotland pleye at legge Regnfarn som er smaaskaaren/paa Jißbenet aff dem som rede til Barsel/ at de icke skal føde Mißfødsel / oc det hafuer ofte god Fremgang oc *Succeß*: Men paa det den kand lucte diß stercke re / da gnie de den først imellem Hænderne/ eller oc stege den først lidet under Asken. Thi det er vist at Regnfarn megit tørrer / huorfore de som tijt føde u-tidige Foster / uden tuifl hafue en slag oc fuctig

N. Moder/saavel som ocsaa slage Seener oc Baand som den skal fæste / oc derfore er Regnfarn for dennem it ofuermaade got *Medicament* oc Lægedom. Oc for denne Aarsags skyld samtycke vi her paa denne sted med den *Auctore* som hafuer forbedret *Dodonæum*, huilcken lærer / at naar Bagtarmen er ude/ da kand den ved Regnfarns Brug komme i sin sted igien / at mand den kaager udi rød Vijn/ oc varm paa denne sted legger/ naar mand tilforn den samme Part med Virock oc *Colophonia* velrøget hafuer.

Telephium.

Nafnet.

A. Telephium alterum *seu* Crassula, Tyck-Blad/ Kræft-Urt: Paa Tydsk kaldis den: Knaben-Kraut/Fotz-zwang/Bruch-Wurtz/Wund-kraut/ Fotz-Win/Fette-henne: Den blomstris imod Høsten: Den er den første Telephium, som aff *Bauhino* er beskref-

ven/

den/ oc den er aff hannem kaldet: Telephium vulgare, det er: Den gemeene Tyckblad. No.214

Udvortis Skickelse.

Dette slags Tyckblad/ huilcket mand gemeenligen pleser at kalde Crassulam, skiuder sig op i veiret med mange Stengeler/ huilcke ere trinde/ slette/ men hafuer slet ingen Knæer: Bladene ere fyldige/ tycke/ brede/ oc undertiden nogit kærfvede omkring ved siderne/ oc de sidde icke i nogen anden Orden eller Rad. Blomsterne ere rød- eller guul- eller oc huid-actige. Roden er huid/ tyck oc knuddervoren. Den er en gandske varig Vext/ dersom mand ickun allene tager Stenglene/ oc sætter udi Giødning da voxe de oc blifue ved. B.

Figuren er at see: ☞ C.

Pa. 364. No. 214

Stedern.

Denne Urt seer mand icke faa Steder at voxe udi disse Lande; Thi at vi intet skal tale om/ at de udi mange Hafver blifue dyrckede/ da er det vel alle vitterligt/ at den ocsaa voxer vild paa Marcken.

Kraft oc Brug.

Denne Urt blifuer paa Apoteckene indført for den Salvis oc Smørelsis skyld/ som kaldis *Unguentum Martiatum*, til huis *Composition* oc beredelse denne samme Urt ocsaa udkræfuis: Men den holdis for aff sin Natur at være kaald oc tør. Herfore saa icke alleeniste befrier den de Saar/ som ere paa den hemmelige Sted/ fra Hitzighed/ men den ocsaa stiller Blodet/ oc dersom den blifuer stødt oc lagt paa/ da heeler den. D.

Om saa er at Næsen bløer paa nogen/ hannem kand det Raad gifuis/ at hand denne Tyckblads Blade skal støde/ oc legge paa Panden/ oc drage den udkryste Saft op i Næsen. E.

Hieron. Bock er i den Meening/ oc retteligen/ at det ickun

No. 215. er Skarn oc Kierlinge-Snack / det som en deel Quinder sladdre om denne Vrt / nemlig: Om saa er at noget Barn hafuer ont aff Brud eller Tarmeløb / da skulle mand plante udi Hafverne imellem det sammis Beene een Plante aff denne Vrt / oc da skulle det skee / at naar Vrten begynder at voxe oc bryde ud / saa skulle ocsaa samme Brug begynde at lægis.

Terræ glandes, Jord-nødder / Hede Nødder: See i denne samme Part / *lit.* G. *Pag.* 243. *No.* 93. huor vi Glandes terrestres hafue beskrefuit / oc om deris Kræfter handlet.

Thalictrum.

Nafnet.

Thalictrum, Knæp i Pandœn: Den kaldis paa Tydsk: Wiesen-Rauth: Den blomstris udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Talictrum majus siliqvâ angulosâ aut striatâ, det er: Den store Knep i Pande / som hafuer kantede eller strifvede Frøe-Huse.

A.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt skiuder en Stengel / som er to Fødder høy / eller høyere / den er rijg paa Greene / strifvet oc ligesom kantet / den samme gaar ud i nogle Led oc Knæer / oc er huul inden til / tijt oc ofte hafuer den en Bruun-purpur-farfve / oc den hafuer undertiden ocsaa en Græß-grøn Farfve: Bladene ere vijde / oc ere ligesom kløftede i mange smaa Parter / huilcke ere brede / men dog meere langactige: Jblant huilcke de fleeste ere lige som Tandactige / formedelst nogle Skaar / som de hafue paa

B.

den

den foreste Deel / huilcke ere to i det ringeste. Farfven / som Bladene hafue / er mørck-paa den øfverste / men paa den underste side liuse-grøn: Blomsterne som ere øfverst i Toppen sidde i Orvetal / oc ere smaa / huis Klebre ere mußactige oc bleeghuide / oc ligesom viser en graa-actig Loddenhed. Efter Blomsterne komme Frøehuse huilcke ere smaa oc trekantede / i dennem er der trindt Frøe. Roden er guul / oc gaar paa skack neder i Jorden / oc kryber vijt ud / oc skiuder mangesteds ny Vexter fra sig / med huilcke den sig oc formeerer. C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 365. No. 215

Steden.

Denne Vrt voxer icke udi en ringe Mangfoldighed her i disse Lande: Vdi Hafver blifuer den icke aff den gemeene Mand indført / eller plantet: Thi den groer ofuerflødeligen udi Enge ved Diger / oc paa fuctige Steder. D.

Kraft oc Brug.

Naar de / som beflitte sig paa atskillige Vrters Kundskab / spatzere udi Skofven / Vrter der at opsøge / kommer denne Vrt ofte for / huilcke ocsaa alleene hafue giort sig den bekiendt / thi paa Apoteckene blifuer neppeligen nogen aff dem solde. Det er oc vist / at den nocksom hafuer værit brugt aff de gamle *Medicis*, saa som aff *Dioscoride* oc *Galeno*; Men nu om stunder blifuer ickun foractet paa voris Apotecke. Dog hafue vi villet hid indføre dens Historie for den Aarsags skyld / om saa er at der er nogen aff den gemeene Mand / (efterdi at de saa megit holde aff den / oc skiempte med den samme) kunde vide nogen aff dens Kræfter eller *Experimenta*, at de baade aff dens Beskrifvelse oc Figur kunde lære den at kiende / oc fra andre at skillie. Thi *Tabernæmontanus* lærer / at Bønderne ved denne Vrtis Brug allene / kand læge Saar oc Skader / om saa er at Beenet er icke skadt / oc det foruden nogen Bartskærs hielp: Thi E. F.

No.216 de tage Vrten oc udkryste Saften der aff / besmøre Lindskaff der med / oc lade det saa komme udi Skaden / oc dernæst tage de Vrten / støde den / oc legge den saa stødt saa som it *Cataplasma* paa Saaret / oc dette giøre de om Sommeren; Men om Vinteren tage de Vrten / huilcken de om Sommeren hafue indsancket / siude den udi Vijn / oc toe Saarene med den / der
G. efter tage de Lindskafve / dyppe det udi forbemelte *Decocto* eller Afsød / oc legge det udi Saaret / siden tage de Vrten som de udi Vijn hafue kaaget / oc legge den ocsaa ligesom it *Cataplasma* paa Skaden. Huilcket w=anseet at det er it ringe Raad / saa er det dog alligevel / som bemelte *Tabernæmontanus* siger / ingenlunde at foracte / thi det er vist.

Ellers saa skrifuer den *Auctor* som *Dodonæum* hafuer forbedrit om Thalictro eller denne Knep i Pande / at Quacksalvere oc saadanne Landstrygere / som løbe omkring i Landet at
H. bedrage Folck / pleye at selge den gemeene Mand denne Vrtis Rødder / i steden for den sorte Nyse-Vrt / oc saaledis dennem falskeligen besuige. Oc siden siger hand / at denne blifuer aff dennem holden i Act / fordi at de meene / at huo som den blifuer hengt om Halsen paa / de blifue frj fra Troldkoners Mact / at de icke skulle kunde forgiøre dennem.

Tormentilla.

Nafnet.

Tormentilla, Tormentille / Rødme / Blod-
A. rod: Den kaldis paa Tydsk: Hertz-wurtz / Feig wurtz / Tormentill / Blut-Wurtz / Rot-Guntzel / Birck-Wurtzel: Den blomstris om Sommeren: Den er den første som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Tormentilla vulgaris, det er / Den gemeene Tormentille.

Vdvortis Skickelse.

Tormentille eller Rødme henhører til de Vrters Tal/ som kaldis Qvinqvefolia eller Femfingers Vrter: Thi den er dennem ocsaa lijg. Den skiuder mange smaa Stilcker/ huilcke ere tynde oc suage/ som ey vóxe op i Veyret/ men snarere ligge udmed Jorden. Bladene ere nogit mindre end Femfinger-Vrtis Blade/ men huad Tallet sig belanger/ da er de flere/ thi der henger siu tillige sammen/ huilcke ocsaa ere kærfvede omkring ved siderne. Blomsterne er gule: Roden er uden til sortactig/ inden til er den rød/ den er tyck/ knuddervoren oc stacket. B.

Figuren er at see: ☞ Pa. 366. No. 216

Steden.

C. Tormentille er en megit gemeen Vrt her i disse Lande/ thi huorsomhelst at mand gaar udi Skofven/ paa Marcken/ paa Høye/ paa Bierge/ oc paa grønne Vrte-rijge Steder/ der kommer den altid for Fødderne/ men den som voxer huor der er Skygge/ den er langt større end den anden.

Krafft oc Brug.

D. Ligesom at denne Tormentille eller Rødme hafuer stor *Convenientz* oc ofuereenskomelse med Femfingers-urt (huad den udvortis Skickelse oc Fadtzon er anlangendis/ huis Historie er at finde *Pag. 117. No. 105.* udi Vaar-Parten) saa komme de icke heller en ringe ting ofuereens med hin anden/ huad kræfterne ere anlangendis/ huilcke den ocsaa hafuer med Bistorta eller Slange-Vrt/ om huilcken vi tilforn udi denne samme Part/ *lit.* B. *Pag. 179. No. 29.* hafue handlet/ oc der sammesteds dens Historie fremsat.

E. Mens Tormentille er aff sin Natur oc *Temperament* megit tør/ saa at den holdis for at tørre udi den tredie Grad.

Oc huor er der nogen Bartskær/ som jo kiender denne

Vrtis Rødder/ oc som jo veed huad fornemme Kraft de hafve til at læge oc heele/ item at stille Blodet: Huor aff det skeer/ at den ofte udi Vunddricke oc Plastre kommer. Ellers bruge *Medici* ocsaa saare megit Pulveret aff Tormentillæ-Vrt imod Pest oc Forgift/ oc særdeelis imod Blodsot.

Tragopogon.

Nafnet.

A. Tragopogon, Giedskieg: Den kaldis paa Tydsk: **Bocks-Bart**: Den blomstris udi Skiersommer oc Ormemaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Tragopogon purpuro-cœruleum porri folio, qvod Artifi vulgo, det er: **Løgbladet Giedeskieg med Purpur-blaa-farfuede Blomster/ huilcken gemeenligen kaldis Artifi.**

Vdvortis Skickelse.

B. Denne Tragopogon eller Giedeskieg hafuer langactige smale oc spidtze Blade/ huilcke vel ere bredere end Safrans Blade/ men dog mindre: Stengelen som den hafuer er trind/ oc gaar ud i andre Stengeler/ øfuerst oppe i Toppen skiuder den nogle store Knopper/ fra huilcke der ocsaa udkomme store Blomster/ som hafue mange Blade/ huilcke med sin Skickelse oc storlighed ligne Løfvetands Blomster/ men dog viidere/ paa Farfven ere de gule/ eller oc hafue en purpur-brun-farfve/ huilcke/ naar Solen opkommer/ aabnis/ men strax om Middagen luckis til/ oc omsider naar de gaa bort/ blifue de til en graa-actig Føn/ huilcken aff Vinden bortblæsis/ oc under den er nogit

C. lang-sortactigt oc spidtz Frøe. Roden er huid oc lang. Men den gandske Vrt med Blade/ Stengeler oc Rod gifuer en melckactig Saft fra sig/ naar den blifuer brødt.

Figu-

Figuren er at see: ☞

Steden.

Denne Giedskieg troer jeg icke at mand kand finde her i Landene nogen andensteds end udi Hafver/ huor den ocsaa med sine deilige Blomster dennem megit zirer oc pryder. Men den Giedskieg som hafuer gule Blomster/ den groer her paa nogle Steder vjld. D.

Kraft oc Brug.

Giedskieg blifuer icke indført ey heller forbrugt paa Apoteckene/ men den er store Herrers oc Førsters Kocke icke allenisle bekiendt/ men endocsaa saare kierkommen/ fordi de aff deris Rødder imod Vinteren kand berede deris Herrer Sallat/ oc det i steden for Eichorie eller Blaabynckis Rødder (om huilcke vi udi denne samme Part *Pag. 202. No. 52.* hafue handlet) med huilcke den ocsaa i mange Stycker kommer ofuereens/ thi de holdis for/ naar mand dennem æder/ at de skulle kunde tiene imod Nyrenis/ Lefverens oc Blærens Suagheder/ oc onde Tilfald. Men andre ere i den Meening/ at de skulle næsten hafue saadanne Kræfter som Scorzonera eller Slange-myrder/ om huilcken vi tilforn i denne samme Part *lit. S. Pag. 350. No. 200.* hafue handlet. *Matthiolus* skrifuer om den/ at den skulle varme oc vedske udi den første Grad. E.

Trifolium odoratum.

Naffnet.

Trifolium odoratum, Dansk Nardus/ Siu-Tider/ Velluctendis Klefver: Den kaldis høit oppe i Tydskland Siebengezeit: Men i Neder-Sachsen kaldis den Spicke-Nardies: Den blomstris udi Skiersommer/ Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den Siette A.

No. 218. Lotus eller Melilotus som *Bauhinus* hafuer beskrefuet / oc den er aff hannem kaldet: Lotus hortensis odora, det er: Tam luctendis Steenklefver.

Vdvortis Skickelse.

B. Denne velluctendis Klefver eller Dansk Nardus bekommer nogle rancke oc trinde Stengeler / huilcke ere hule inden i / de ere henved halfanden Fod høye / eller oc der ofuer / oc hafue mange Grene / oc paa huer aff dennem groe trende Blade tilhobe / de ere ligesom Klefvers Blade / huilcke ere lengere / oc omkring ved siderne allerydersᵗ gandske lidet kærfuede/fra huis Stengels huler eller hiørner der udgaar en særdelis Stilck / paa huilcken der kommer Blomster / som sidde i Klyngetal som it Ax/de ere huide-bleeg-blaaactige / efter huilcke der kōme trinde huasse smaa Hofveder / udi huilcke er Frøe / som er nogit mindre end Fænugræckis eller Buckshorns. Roden er fuld aff Trefler. Den gandske Vrt / med Stengeler oc Blade / er huidere end den Klefver som voxer udi Enge. Den er ocsaa velluctendis/oc lucter efter Kryderj/oc der hos nogit sterck/ naarsomhelst den best staar i Blomster / men dog langt meere naar den er tørret/ huilcken Luct er endocsaa hos den / naar den blifver afplocket oc er vißnet / oc naar det er imod Regn oc Slud / da tager ocsaa Lucten til oc blifuer sterckere. Der sigis om den/ at den stund den er grøn oc groer / da forandrer den sin Luct siu gange om Dagen / huorfore den ocsaa paa Danske kaldis Siu-Tider / oc paa Tydsk som sagt er Siebengezeit-Kraut/ saa som Kierlingerne om den snacke.

C.

D.

Pa. 368. No. 218 Figuren er at see: ☞

Steden.

E. Denne Vrt voxer ickun udi Hafverne/ huor den blifuer dyrcket/ oc huor mand den udi Hafverne saaer / der blifuer den nock-

nockſom ved/ ſaa at mand kand hafue en ſtor Mænge aff dem/ om mand der til hafuer Lyſt.

Kraft oc Brug.

Bønderne udi Landte-Mecklenburg/ oc udi andre Lande/ paa det de kand undertiden *corrigere* den onde Luft ſom er i deris Stuer (huorfore *Eraſmus Roterodamus* uden nogen Aarſage laſter oc *invehe*rer paa alle Tydſke) henge denne Vrt op paa Nagle eller Krogene ſom ere udi Stuerne. De ſamme tage ocſaa denne Vrt oc kaage udi Øl / oc dricke / huilcken de for Fald bruge. F.

Bauhinus ſkrifuer oc lærer / at Svidzerne kalde den Schabzüger-Kraut / oc det for den Aarſags ſkyld/ at de pleye at beblande oc komme den udi nogle ſærdelis Oſte/ ſom de kalde Schabzüger/ huilcket endocſaa Bønderne her i diſſe Lande / ſaavel ſom andre Rigers Lande nockſom maa efterfølge/ ſom ellers hafue lyſt til at hafue atſkillige ſlags Oſte. G.

Men den gemeene Mand her i Landene veed endoc ſig denne Vrt icke en ringe ting at føre til Brug / naar de deris Klæder ſkal nedlegge / thi da tage de den / oc legge neder med Klæderne / paa det de dennem fra Møl / Orm / oc anden Mulenhed kand bevare / ſom en Tidlang ligge nedlagde / oc icke blifve brugte. H.

Om de andre denne Vrtis Kræfter vil jeg inket tale: Thi til den Brug ſom den aff nogle blifuer *commende*ret eller berømmet / der til ere andre Vrter meer brugelige/ om huilcke jeg paa ſine ſteder handlet hafuer.

Triticum. I.

Nafnet.

Triticum, Huede: Den kaldis paa Tydſk: Weitzen:

No. 218. Den staar fast paa den samme Tid som det andet Korn udi Drej eller Blomster.

Vdvortis Skickelse.

K. Dette slags Korn er aff alle i disse Lande saa vel bekient/ at mand ey hafuer nogen viitløftig *Description* eller Beskrifvelse fornøden/ udi huilcken vi dens udvortis Skickelse kunde befatte oc udføre: Huorfore vi samme dens *Description* ville her paa denne sted gaa forbi/ besynderligen efterdi vi icke heller hafue ladet dens *Iconem* eller Figur iblant de andre indføre.

Steden.

L. Om Steden giøris icke heller fornøden her megit at tale/ efterdi mand veed/ at den blifuer dyrcket lige som andet Korn: Men huad Land den meest oc best groer udi/ her i disse Riger/ er saa gemeent/ at alle vide at sige aff Laallands Huede/ gifuendis der med tilkiende/ at den meste oc beste Huede voxer udi Laalland.

Krafft oc Brug.

Her var vel megit at tale om Huede/ men vi megit udi en kort Summa ville om den befatte.

M. Hueden føder best iblant alle slags Korn/ mens dersom mand den vil ansee som it *Medicament* oc Lægedom/ da holdis den for aff nogle at være varm udi den første Grad/ Andre ville at den skal være maadelig oc *tempere*ret.

Aff Huede beredis oc bagis Brød/ Kawringer/ Kager/ Posteyer/ Grød/ oc mange andre slags/ huilcke mand vel fornemmeligen burde at bruge til at stille Hungeren med/ men de blifue dog undertiden brugte til Vellyst.

N. Der beredis ocsaa Amedam eller Stifvelse udaff Huede/ huilcken mand med all rette bør at *commen*dere dennem som spytte Blod/ oc som hafue ont aff Suindesot/ at de sig aff den

kaa-

No. 218.

kaage en Stifvelse-Grød. Men de Quinder giøre daarligen oc ilde/som først tage Huußblas oc komme der til/oc siden/paa det at det icke skal actis/ tage nogit lidet Saffran oc komme der til/ thi de icke vide at Huußblas saaledis forstopper Kroſens Gange/at der neppeligen findis nogit som saa megit stopper/ som den giør.

O.

Amdam med *Bolo Armena* tagen/ oc kommen til det huide aff it Eg/ blifuer lagt kaald paa Panden oc Issen/til at stille Næsens heftige bløden.

De som aff Blodsot oc Bugløb hafue ont/dennem er ocsaa Amdam eller Stifvelse megit tienlig: Men dersom de ey hafue Stifvelse/ da kand de forskaffe sig gammelt Huedebrød eller Kawringer/ rifve eller støde dennem smaa/ oc saa kaage sig en Grød der aff/ oc dersom dennem saa got siunis/ kand de komme søde Mandeler der til.

P.

Om saa er at nogen hafuer ont aff Hitzighed udi Øynene/ da giør den gemeene Mand sig en Dey aff Huedemeel/ oc bløder den samme udi Rosen-Vand eller Melck/ oc legger ofven paa Øyne-Logene/ oc det tijt med god Fremgang. Oc om saa er at Børn hafue ont aff det samme/ saa legge de den bag Ørene om Natten: Oc det samme Raad er i all Sandhed icke at foracte/ thi det er vist at Huede oc *Medicament*er oc Lægedomme som der aff blifue beridde/ hafue den Kraft oc Natur/at den stiller oc forlindrer Pinen. Huorfore oc de fornemste *Medici* pleye/ naar nogen hafuer Smerte udi Fødderne/ oc de andre Ledemode/at *commend*ere oc bruge der imod krummen aff Huedebrød/ som er med Safran udi Melck kaagit.

Q.

Men det vil Jeg her hos hafue paamindt om/ at det icke er at sige/ huor skadeligt det er for ens Sundhed/ at mand æder Brød/ som er varmt oc nyligen tagen aff Ofnen/ være sig i huad for slags at det være kand/ men fornemmeligen Huedebrød. Derfore ere de gandske w-actsomme/ oc hafue icke deris Sund-

R.

No.218. Sundhed i god Act/ som udi Fastelaftn/ oc ellers mange andre Tider/tage varme Huedebrød/oc berede det enten med smeltet Smør/eller med Smør oc Melck oc æde/saa at det ey er langt fra/ at Bugen jo maa spricke oc refne paa dennem.

S. Ellers saa blifuer ocsaa Huedemeel ofte begieret/oc brugt aff dennem / som aff Rosen udi Hofvedet eller Brystet hafue ont/ thi de tage oc komme det udi en Linklud / oc legge det paa den sted som er øm oc giør ont. Imod samme Tilfald bruge ocsaa andre Rugmeel / huor om mand kand læse Rugens Historie *lit.* S. under Secalis Titel / *Pag.352. No.202. Aa.*

T. Om saa er at nogen hafuer w-mone Bylder / som der icke vil gaa Hul paa / oc mand vil at den skal bryde ud / uden nogen Bartskærs hielp/paa det at der kand gaa hul paa/oc Roddet oc Ecten kand flyde ud / oc Bulden siden efter Ynske kand heelis/ da meene Quinderne at der ingen anden bedre Lægedom er til/ end mand tager Huedemeel/beblandet med Honning oc Olie/ oc legger der paa.

V. Den Suurdey som blifuer giort aff Huedemeel oc Salt der udi eltet/ vil de at skulle kunde uddrage Liijgtorne oc Vorter. Ellers saa er nocksom aff *Galeno* vitterligt / huilcken en treffelig oc fornemme Kraft Huede hafuer / til at drage Vedsker til sig / huilcken Huedens Natur hand aff Bønderne udi *Asiá* hafuer lærdt. Thi naar de skal (saa som *Galenus* vidner) føre Hueden aff Ageren i Byen paa deris Vogne / oc de ville stiele nogit der aff / saa at de udi saadan deris Tiufverj skal icke blifue greben/da tage de nogle Leerkar fulde med Vand/ oc sætte hen oc skiule midt i Hueden/saa drager Hueden Vedsken til sig som ere udi Leerkarene/ oc der ved blifuer Huedekornet baade større oc tyngere / huilcket dog icke letteligen kand eractis aff

X. dennem som see der paa/ uden saa er at mand gifuer dis nøyere act der paa. W-anseet at dersom mand vilde sætte it Kar fult med Vand hen i Solen som der skiñer varm/ saa skulle det dog

vær

No. 219

være gandske lidet som huer Dag kunde blifue forsvundet oc indtørret: Saa at mand her aff kand see / at Hueden hafuer større Kraft udi sig / til at drage den Vedske til sig som er nær / end Solens store Varme.

Y.

Sextus Pomponius (som *Plinius* vidner) der hand eengang var tilstede hos sine Korn-Huse som skulde kastes / bleff hand angreben aff en *Podagrâ*, oc da giorde hand sig it got Raad / i det hand gick hen / oc satte sine Fødder neder i Hueden indtil Knæene: Thi hand der ved bleff hiulpen / saa mand sig der ofuer maatte icke en ringe ting forundre. Oc dette Raad brugte hand altijd siden.

(V.)

Vaccinia nigra, Bøller / Bølle-Riis: See i denne samme Part / *lit.* M. *Pag.* 298. *No.* 148. huor vi Myrtillum hafue beskresuit / oc om dens Kræfter handlet.

Valeriana, Baldrian: See i den næst foregaaende Part / *Pag.* 142. *No.* 130. oc *Pag.* 143. *No.* 131. huor dens Historie med Kræfter oc Brug aff os er beskrefuen.

Veratrum album.

Nafnet.

A.

Veratrum album, Huid Nyse-Vrt / Huid Prust-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Weis Nieß-wurtz: Den blomstris om Sommeren / oc er den første huide Nyse-Vrt / som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Helleborus albus flore subviridi, det er: Den huide Nyse-Vrt med grønactige Blomster.

Vdvortis Skickelse.

Denne Huide Nyse-Vrt hafuer store brede Blade/ huilcke ere ligesom den store Veybreds med brede Blade/ eller Entzians Blade lige/ dog større oc meere fulde aff Seener/ de hafve ocsaa nogle Folder eller Strifver. Stengelen som den skiuder er ranck/ gandske høy/ oc neden til hafue de mange Hinder/ oc ligesom Skale/ som gaa fra Bladene/ huilcke den skiuder fra sig naar den vißner/ ofuen til hafuer den mange Klynger ligesom Ax/ paa huilcke der komme Blomster/ som icke ere ret store/ de samme hafue en huidactig Græß-grøn-farfve/ oc bestaa aff sex strifvede smale oc smaa Blade/ efter huilcke der komme fra huert i særdelißhed tre eller fire smaa oc smale Frøe-Huse/ Vdi dennem er der bredt oc huidt Frøe. Roden er tyck/ huid/ oc ingenlunde lang/ oc hafuer mange Trefler hos sig/ formedelst huilcke den sig ocsaa ofte formeerer.

B.

C.

Pa. 369.
No. 219

Figuren er at see: ☞

Steden.

Huad sig Steden er anlangendis som denne Huide Nyse-Vrt voxer paa/ da meene vi at det vel her skal gielde/ oc bør om denne Vrt ocsaa at forstaais/ det som vi udi den første Part aff denne voris Vrtebog *Pag. 10. No. 8. G.* om den sorte Nyse-Vrt lærdt hafue.

D.

Kraft oc Brug.

Efterdi at vi tilforn udi den første Part (saa som nu sagt bleff) hafue handlet om den sorte Nyse-Vrt/ som kommer frem med sine Blomster om Vinteren/ da bør vi jo ocsaa med all rette her i denne Part at handle om den huide/ efterdi den med sine Blomster udbryder om Sommeren: Men vi dog intet andet om denne ville handle/ end raade at en huer skal tage sig vel vare for den; Thi det er icke trygt/ for mange Aarsagers skyld/

E.

at

No.220

at *commen*dere nogen aff Almuen / eller den gemeene Mand den.

Verbaſcum.

Nafnet.

Verbaſcum, Konge-Lius / Konge-Kiert / Liuſe-Brand / Betler-Lius / Staader-Lius: Den kaldis paa Tydſk: Wüll-Kraut / Königß-Kertz: Den findis med ſine Blomſter fra Skierſommer / til midt hen om Høſten: Den er den førſte ſom *Bauhinus* beſkrifuer / oc den kaldis aff hannem: Verbaſcum mas latifolium luteum, det er / Guul bred-bladet Han-Konge-Lius.

A.

Udvortis Skickelſe.

Konge-Lius hafuer nogle viide / brede oc ſtore Blade / oc hart ad ligeſom Kaalblade / dog bløde / lodne oc huidactige / imellem huilcke der kom̃er en ranck enckel Stengel / ſom hafver nogen blød oc huidactig Loddenhed / ſom den giør graa / neden til hafuer den ligedan farfvede Blade / men jo høiere de ſidde oppe paa ſtengelen / jo mindre oc ſpitzere ere de / men halfparten aff den gandſke ſtengel lige op i Toppen hafuer paa alle ſider mange Blomſter / ja Blomſter hos Blomſter. Farfven ſom de hafve er guul / oc de ere ocſaa nogit velluctendis / oc huert aff dem beſtaar aff fem ſmaa Blade: Efter Blomſterne kom̃e der nogle ſmaa trinde Huſe / udi huilcke der er nogit ſmaat Frøe. Roden er lang / næſten en Finger tyck / uden til er den ſort.

B.

C.

Figuren er at ſee: ☞ Pa. 370. No.220

Steden.

Konge-Lius voxer ofuerflødeligen ſaa vel paa Landßbyerne ſom udi Kiøbſtæderne i Hafverne / udi mange Riger oc Lande.

Kraft oc Brug.

Konge-Lius eller Liusebrand blifuer høyt actet paa Apoteckene / w-anseet at de vel icke letteligen siunis at skulle være saa æddele / efterdi den i saa stor mænge groer hos Veye oc Gierder/saavel som udi Hafverne/som sagt er/indføris. Men

D. foruden de andre Parter aff Verbasco ere Blomsterne megit i værd oc afholdne/ huilcke mand bruger saa vel til at bortdrifve Veir udi Lifuet / som til at forlindre den Gyldene Aaris oc Liuskens Pine / saavel som ocsaa til at stille den Smerte / som mand hafuer naar mand giør sit behoff / oc Bagtarmen udgaar / at mand aff dennem oc Romerske eller ocsaa gemeene Commelle-blommers Blomster giør en *Fotum*, det er siuder

E. dennem / kommer dennem i en Pose / oc der med sacteligen trycker paa Rumpen den stund de endnu ere varme/eller mand lader Kongeliusis Blomster komme udi Clystijr.

Men efterdi *Sebicius* som med *Agerio*, *Hieron:* Bock hafuer forbedret / beskrifuer it *Medicament* oc Lægedom / som er baade læt at berede/oc trygt at bruge imod den Gyldene Aare som er hofuen oc flyder med Blod / ville vi det selfsamme aff

F. *Hieron:* Bock hid indføre/oc liude *Sebicii* Ord der om saaledis: Zů dem blůtenden und geschwollenen After-Geäder/ Hæmorrhoides genant/ ein gewisse Kunst zů heilen in 9 Tagen/ das am Gepresten nichts mehr überbleibt. Nimb die Wůrtzel von Wull-Kraut / wäsch und seuber sie/ laß die auff einem Ofen gemählich důrr werden / das sie nicht verbrenne/und die Kraft darinn verschwinde/ stoß sie zů Pulver/ Dises Pulvers nimb ein halb Loth/ dar zů einen Eyer-Dotter/ Weitzen-Mähl auch ein halb Loth/ diese Stůck misch zůsammen mit gutem Baumöly / und bach inn einer Pfannen ein Kůchen / den iß frů nůchtern/ solchs thů 9 Tag nach einander. Men *Agerius* legger til / oc

G. siger: Oder nur die frischen Blätter mit Wasser gesotten / und den Schaden damit gebädt. Huilcket er paa Danske saaledis sagt: Til den blodige oc hofne After- eller Bag-Aare/som kaldis hæmorrhoides, en vis Konst til at hele udi Ni dage / at intet aff Siugdommen

stal

ſkal blifue til ofuers. Tag Roden aff Konge-Lius/ toe oc renſe den/ lad den paa en Ofven blifue temmelig tør / ſaa at den icke forbrender / oc Kraften der aff forſuinder. Stød den til Pulver/ aff dette Pulver tag ſaa megit ſom it halft Lod/ kom der til en Egge-blomme/ Huedemeel ocſaa it halft Lod/ Diſſe Stycker blande tilſammen med god Bom-Olie/ oc bage en Kage udi en Pande / æd den om Morgenen faſtendis/ giør ſaadant Ni Dage efter hin anden. Men det *Agerius* legger der til liuder ſaaledis paa Danſke: Eller de ferſte Blade alleene udi Vand ſaadne/oc lagde der paa.

H.

Om diſſe Konge-Liuſis Blade vidner *Galenus*, at de hafve den Natur at de tørre oc afviſke: Men deris gule Blomſter (ſiger hand) de kand farfve Haaret.

Dioſcorides ſiger / at diſſe Rødders Afſød læger dennem / ſom hafue Tarmebrød / blifue dragne aff Krampen/ item dem ſom nogit indvortis udi Lifuet er ſønderſtødt eller knuſet / endoc dennem ſom med gammel Hoſte ere plagede.

I.

Foruden *Dioſcoridem* lærer ocſaa *Galenus*, at en deel bruge hendis Decoctum oc Afſød til at udſkylle Munden der med/ naar de hafue ont i Tænderne.

Der ere oc nogle ſom ville at Saften aff Roden førend den ſkiuder ſin Grøde fra ſig / ſkulle være tienlig oc hielpe dennem ſom aff fierde dags Kaalde hafue ont / at mand tager ſaa megit ſom en to quintin oc *diſſolver*er oc løſner udi en Drick Malvaſier/oc gifuer den Siuge det ind imod Timen/paa huilcken Siugdommen vil hannem angribe. Men det er fornøden/at mand det tre eller fire gange igientager / huor om mand kand ſee oc læſe hos *Matthiolum* udi hans *Commentariis* ofver *Dioſcoridem*.

K.

Saft aff Blomſterne oc Bladene udkryſt / oc paa Vorterne ſmurt borttager dennem / huilcket er at forundre ſig paa: Andre ville ſige/ at Saft aff Blomſtrene er it got Raad/ja ſaadant it/ ſom ſtrax borttager de Ryncker ſom ere udi Panden paa de gamle Piger.

L.

Andre troe/ at dersom mand vil smøre sine Hænder med Saften/ enten aff Vrten eller ocsaa aff Blomsterne/ oc mand vil holde Hænderne neder i Fiske-Diger eller Parcke/ da skulle icke alleniste Fiskene samlis til en sted/ men mand dennem ocsaa med de bare Hænder kunde fange. Men om det var sanden/ da giordis icke fornøden/ at mand hafde saa stor Vmage med Kroge/ Ruser/ Vaade/ Glisue/ Toger/ oc andre saadanne *Instrumenter* oc Redskabe/ som Fiskerne maa bruge.

M.

Den Olie/ som aff Blomsterne blifuer beredt/ er ofuermaade god oc nyttig til at komme udi de Clystijr som forlindre Smerte/ at mand kommer der til saa megit som 6. Lod. Men Maaden huorledis mand Olie aff denne Vrt berede kand/ er at mand tager Bom-Olie/ saa megit som mand lyster/ oc øser paa Blomsterne udi it Glas/ oc lader saa Glasset hensættis paa en sted som Soelskin er/ at det kand staa imod Solen.

N.

Nogle ere der (som *Sebicius* vidner) som *destillere* Blomsterne med rød Vijn/ oc tage det *destillerede* Vand udi nogle Linklude/ oc binde paa de Lemmer som aff *Podagra* hafue ont.

Matthiolus lærer/ at Frøet udi Vijn kaaget oc sødet/ stødt oc lagt paa dennem som hafue nogit Lem som er aff Ledde eller skefret/ borttager Smerten oc Hefvelsen. Oc dersom det tillige med Bladene udi Vijn blifuer affsødet/ stødt smaat oc paalagt/ da siger bemelte *Auctor*, at det kand uddrage aff Legemet alt det som der udi indstucket er.

O.

Verbena.

Nafnet.

Verbena, Jern-Vrt/ Hofuit-Vrt: Den kaldis paa Tydsk: Eysen-Kraut/ Eyser-Hart: Den staar i Blomster udi Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifver/ oc den kaldis aff hannem:

A.

Ver-

No. 221.

Verbena communis cœruleo flore, det er / Den gemeene Jern-Vrt med blaa Blomſter.

Vdvortis Skickelſe.

Dette ſlags Jern-Vrt ſkiuder fra Roden en enckel Stengel / huilcken er kantet / en ſpand høy / tijt ocſaa en Fod høy / men dog ſielden høyere end halfanden Fod / oc den hafuer nogle Grene ſom den ſkiuder fra ſig. Bladene ere langactige / oc mindre end Egeblade / men omkring ved ſiderne hafuer den ſtørre oc dybere Skaar: Blomſterne ſom ſidde paa Stengelen ere ſmaa / oc hafuer en blaa eller huidactig Farfve / oc de ſidde i Orden oc Rad. Roden / ſom den hafuer / er langactig / oc hafuer nogle Trefler / huilcke den ſkiuder fra ſig.

B.

Figuren er at ſee: ☞ Pa. 371. No. 221

Steden.

Deñe Vrt finder mand icke paa faa ſteder her i dette Rigis Lande at voxe / men fornemmeligen er den at finde paa Gaderne udi Landßbyerne / huor gammel w-dyrcket Jord er / ſaa ſom hos Gierder / oc andre ſaadanne Pladtze. At vi intet ſkal tale der om / at mange ocſaa høyeligen elſke den ſamme / oc derfore den udi deris Hafver dyrcke.

C.

Kraft oc Brug.

Der ſigis vel megit om denne Vrt / at Troldkoner oc Troldkarle ſkulle i mange maader til deris Diefvels-Konſt oc Spøgerj denne Vrt vanbruge: Men vi ville gaa all ſaadan Mißbrug forbj / oc ickun tale om dens rette oc tilbørlige Brug / oc Maaden / huorledis mand det bør at forrette: Men denne beſtaar fornemmeligen der udi / at den til Hofuedtz Verck oc Pjne at ſtille / er ſaa ypperlig / at mand ſig der ofuer icke en ringe ting maa forundre. Thi at den ſaaledis her til tiener / hafver icke alleniſte *Archigenes* udi gammel Tjd lærdt / men det ſam-

D.

samme er ocsaa *observeret* oc befundet aff mange andre *Medicis* udi næst forbigaaende Tider/saa det fast icke er troligt/huad Kraft der er i den til Hofvedens w-lidelig Pine at stille. Denne samme dens Kraft hafuer *Forestus* ocsaa forsøgt oc befundet/i det hand hafuer i saadant it Tilfald oc Siugdom ickun hafuer hengt den om eens Hals som heed *Nicasius*, som var Byfogdens Tienere til Delft udi Holland/ oc der om skrifuer hand saaledis: *Cùm autem nulla remedia juvarent, tandem ad collum* Verbenam *viridem, aliqvo modo tritam, ut ab astantibus non cognosceretur, appendebam, idq; nocte, eo dormiente & inscio, antequam malum invaderet; Et astantibus mandabam, ne æger à somno solutus, herbam collo suspensam dimoveret: Qvâ hujus herbæ solius suspensione, miraculi instar hic æger curatus est, qvi se mortuum potius optabat, qvàm hoc malo diutius detineri.* Dette er paa voris Danske Maal saaledis udsat: Men den Tid ingen Raad kunde hielpe/tog jeg omsider den grønne Jern-Urt/som nogit lidet var knuset sønder/paa det den icke skulle kiendis aff dennem som stode der omkring/oc hengte den om hans Hals/oc det skeede om Natten der hand soff oc viste intet der aff/oc førend at Siugdommen angreb hannem/oc befalede dennem som stode hos/ at de icke skulde lade den Siuge tage Urten fra Halsen/naar hand opvaagnede. Oc ved det at denne Urt alleniste bleff hengt om den Siugis Hals/er hand saa som ved it Miracket blefuen helbrede/huilcken ynstede sig heller at være død/end lenger ligge oc dragis med saadan stor Pine. Hid indtil vare *Foresti* Ord. Ja denne samme *Forestus* vidner endocsaa/ at hans Formand *Vincentius Medicus Delphensis*, hafuer brugt dette samme Raad/oc hengde denne Urt om en Quindis Hals som var Melancholisk oc Fantastisk/huilcket Tilfald meentis at være giort hende med Troldoms Konst/oc hendis Tider vilde ey heller flyde. Dette lyckedis saa vel oc ynskeligen for hannem/at alle glædde sig der ofuer.

Galenus hand lærer vel om Jern-Urt/at den førrer oc

læger

No. 221.

læger ferske Saar sammen: Men huo skulle sige saadan hendis Kraft at tørre/ oc saa treffeligen at forlindre Hofuedens smerte/tillige at komme aff de aabenbare *Qvaliteter* oc Danlighe-der? Men det endeligen maa være hendis forborgen Natur oc Kræfter at tilskrifue/ huorfore den ocsaa hafuer en æddeligere oc kosteligere Art/ formedelst huilcken den stiller Hofuedens Smerte. Ja den icke kand dette allene udrette/ naar den blifuer hengt fersk oc grøn paa Halsen: Men den hafuer endocsaa de samme Kræfter/naar den er tør/om den med Rødderne oc vor Frue Sengehalm blifuer kaaget udi Olie/thi da (som *Galenus* selff vidner) læger den ocsaa Hofuitverck.

I.

Derfore saa skal mand altjd/ enten mand vil giøre it *Epithema* eller en Lud/ til Hofvedens Smerte at forlindre/ komme denne Jern-Vrt der til. At vi intet skal tale der om/ at den ocsaa fester Haaret/ oc forhindrer at det icke affalder.

K.

Det Vand som aff Jern-Vrt blifuer *destille*rit/er ofuermaade tienligt til at giøre Hofvedernes ofuerslag der aff/ oc Øyen-Vand/ oc det til Hofuedens oc Øynenis Pine at stille oc lindre.

Dette samme Vand med Erenprisis (om huilcken vi strax her efter ville tale) Vand beblandet/ oc lige megit aff huert nogit lidet kaaget/ oc med Sucker-Candj giort sødt/ pleye Jordemodrene at *commen*dere dennem/ som første gang skal føde/ naar de med hin strenge Hitzighed antastis: Det pleyer ocsaa at bekomme dennem saare vel/om de huer Dag fastendis dricke en liden Drick der aff/ naar de med samme Heede besuærgis: Ja disse tuende Vand udslycke ocsaa deris Tørst.

L.

Der ere ocsaa nogle Quinder/ som aff Jern-Vrt berede sig it Decoctum eller Affsød/ med huilcket de toe deris Ansict/ at det kand være skiert/ oc det dennem ocsaa i den Post icke en ringe ting er behielpeligt.

M.

No.222.

Vermicularis, Bladløs: See i denne samme Part *lit.* I. *Pag.* 258. *No.* 108. huor vi Illecebram hafue beskrefuit/oc om hendis Kræfter handlet.

A.

Veronica.

Nafnet.

Veronica, Erenprijs: Den kaldis paa Tydsk: Ehrenpreis/ Grundheil: Mand seer den staa i Blomster udi Skiersommer oc Ormemaanet: Den er den anden som aff *Bauhino* er beskrefuen/ oc den er aff hannem kaldet: Veronica mas & vulgatissima, det er: Hand-eller den allergemeenligste Erenprijs.

B.

Vdvortis Skickelse.

Erenprijs kommer frem med Stilcker som ere en spand høye/ eller ocsaa der ofuer/ de samme krybe oc gierne udmed Jorden: Hendis Blade ere bredactige/ oc nogit større end de Gamanders Blade/som ocsaa krybe udmed Jorden/de ere ocsaa nogit huidere/ oc omkring ved siderne ere de kærfvede/ ligesom Gamanders/oc de hafue ocsaa en liden Loddenhed paa sig.

C.

Blomsterne sidde paa Stilckene udi smuck Orden oc Rad/ oc de hafue en liuß-blaa Farfve/ der efter komme smaa flade Frøehuse/ lignendis en Penge-Pung/ udi huilcke Frøet er at finde/ som er megit smaat/ trindt oc sortactigt. Roden er tynd/ oc er her oc der krybendis.

Pa. 372. No.222 Figuren er at see: ☞

Steden.

D.

Mand hafuer intet fornøden at plante denne Vrt udi sin Hafve/ fordi den sielden er at finde/ uden mand ellers for Lyst

Lyst vil det giøre / thi Marcken gifuer os nock aff dem / oc huor der ere saadanne Pladtzer som Solen skinner paa / som ere sandige oc tørre / der finder mand den gierne / huorfore mand ocsaa ofuerflødeligen kand hafue den paa Grafver / Bierge / Diger / hos Gierder oc andre saadanne Steder oc Platze.

Kraft oc Brug.

E. Om saa er at denne Vrt icke er den Betonica, som aff *Paulo Ægineta* er beskrefuen / ville vi gierne samtycke med dem / som sige at den hafuer værit de Gamle v-bekient / oc formedelst *Recentiorum* Flittighed oc Vinskibelighed er funden / huilcken de sige at være *adhiber*et oc brugt til atskillige Suagheder / som lyckeligen der ved ere helbredede.

F. Men naar mand den med andre Vrter vil ligne / siunis den uden nogen *Exception* oc undertagelse / at skulle henføris udi de Vrters Tal / som varme oc tørre udi den anden Grad / oc den Orden slet ingenlunde at ofuergaa.

Den er ofuermaade bequem til Lungens oc andre Parters Saar / Bylder oc Skab at læge / item til *Colicam* eller veir udi Lifuet / ja Pesten selff at bortdrifue. Oc dersom her giordis fornøden andris *Auctori*teet at bruge / da siger *Matthiolus*

G. at den er saa god til Skab at læge / at der ere de som fortælle om en Konge udi Franckerige / som hafde ont aff Spedalskhed / oc hand aff en sine Jægere bleff allene helbredet ved denne Vrt. Men der ere de som ville sige om denne Vrt / at hendis Kræfter skulle først blefuen aabenbarede aff en Jægere / som saa at en Hiort som var skadet aff en Vlff / bleff lægt oc kom til pas igien / saa snart hand denne Erenprijs hafde ædet.

H. Men udi *Colica* oc udi Pest hafuer den vijtberømte *Johannes Crato à* Kraftheim / som hafuer værit trende Keyserers *Medicus*, denne Erenprijs høyt actet / ja udi Pest (som mand kand see udi en Epistel til *Camerarium* skrefuen) siger hand:

No.222. *Extractum Veronicæ plus valere qvàm Cardui; in morbo æ. Gallico Carduum imprimis esse utilem.* Det er: Extracten aff Veronicâ er langt bedre imod Pesten / end Cardobenedict-Tidtzelers: Men imod Pocker oc Frandtzoser er Cardobenedict-Tidtzelen bedre. Derfore efter begge disse fornemme Mænds *Matthioli* oc I. *Cratonis Auctor*iteet / skal det være raadeligt / at mand imod Pocker *commen*derer begge disse Vrter / baade Cardobenedict (thi hand vil den hafue forstandet ved Tidtzelen) oc Erenprijs.

Men huo som Fattige ere / oc kand icke formaa mange dyrebare *Medicamen*ter at indkiøbe sig / naar de med Pest befængis / de gaa til *Sebicium*, som lærer dennem it ringe dog got Raad / som de der imod bruge kand / thi hand befaler at mand K. skal tage Erenprijsis Pulver saa megit som halfandet qvintin/ udi saa megit Erenprijsis-Vand som tre Lod kand være / at mand det *dissolv*erer varmt/ oc uddricker/ oc siden legger sig vel neder under Klæderne / at mand kand suede hefteligen / oc saa blifuer mand fra Pest befrjet.

Denne samme *Auctor* lærer ocsaa / at Erenpriis-Vand drucket med Pulver beblandet/er got for dennem/som aff Gulesot hafue ont / det drifuer Pisset / oc de store / tycke oc fæde L. Quinder giør det smale oc tynde / oc giør dennem ocsaa Fructbare.

Ja dette Erenprijsis Vand er icke alleeniste megit got oc ypperligt/naar mand det indvortis bruger/men endocsaa naar det udvortis blifuer *adhiber*et: Thi der ere de som tage saa megit som it Lod *pulveris*erit Victril / oc det udi Erenprijsis Vand *dissolv*ere oc beblande / med huilcket de siden toe skidne Bylder/oc de derved rensis. Dette samme Vand læger ocsaa M. Skab oc Kløe/ Pletter oc Ringorme.

Alle er det nocksom vitterligt/ at Erenprijsis Vijn er ofvermaade god for dennem / som aff Lungen oc Nyrene hafue ont. Oc til samme Brug blifuer ocsaa Erenprijsis Sirup oc Vand

Vand Aarligen paa Apoteckene bered. Men dersom mand tuende gange vil *distillere* dette Vand / da blifuer det langt ypperligere; Men fordi at det da hafuer en smag efter Lud / skal mand (efter *Sebicii* gode oc forstandige Raad) tage nogit Sucker oc komme der til/oc giøre det sødt der med.

N.

Men dennem som aff forbemelte Lunge- eller Nyre-Siugdom hafue ont / dennem *commenderis* Erenprijsis *Decoctum* eller Afsød/ at de der aff Morgen oc Aften dricke en liden drick / men det skal mand giøre sødt med Erenprijs-Sirup / thi saa blifuer det meere kierkommet for Munden / oc gaar diß glattere neder.

Hieronym: Bock befaler / at mand skal giøre it *Epithema* aff Erenprijs stødt oc kaagit udi Edicke/huilcket mand skal legge paa Milten udi nogle Dage / at Miltens Hefuelse oc Skefveren skal forsuinde. *Agerius* lærer endocsaa / at dette samme *Medicament* er ocsaa got for Hals-Kierteler.

O.

Vincetoxicum.

Nafnet.

Vincetoxicum, Suale-Rod: Paa Tydsk kaldis den: Schwalben-wurtzel: Den blomstris udi Høstmaanet / eller nogit tilforn: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/oc den kaldis aff hannem: Asclepias albo flore, det er: Suale-Rod med huide Blomster.

A.

Vdvortis Skickelse.

Denne Vrt hafuer mange Stengeler/huilcke ere trinde/ seye / oc icke ret letteligen ville lade sig bryde / de ere høyere end to/ tijt vel ofuer tre Fødder/huilcke icke sielden feste sig med deris Top ved det som er næst. Bladene ere mørcke-grønne/brede/ langactige oc slette / de ere spitze ud til enden / oc med deris

B.

No.223. Skickelse ere de smalle Vedbendis Blade lige. Blomsterne sidde paa stackede Stilcker iblant Bladene/ de ere smaa oc huidactige / oc de icke alleniste lucte sterck / men endocsaa lifligen: Efter Blomsterne komme nogle langactige Frøehuse / huilcke ere spidtze ud til enden / som lucke sig selff op naar de blifue moene/oc inden til hafue de en huid Loddenhed: Frøet som er i dennem er flaadactigt/oc hafuer en langactig Skickelse/ deris Farfve som de hafue er rødactig. Rødderne ere tynde / fulde med Trefler/ mangfoldige/ oc sterck luctendis.

C.

Pa. 373. No.223 Figuren er at see: ☞

Steden.

Suale-Rod voxer baade udi Hafver oc udi Marcken / thi den blifuerført aff Skofve oc Krat / huor den voxer under Buske/ oc blifuer plantet udi Hafver / huor den ocsaa nocksom blifuer ved.

D.

Krafft oc Brug.

Nogle ere der som necte/ oc nogle bejae oc forsuare det/ at denne voris Vincetoxicum eller Suale-Vrt er den rette Asclepias som *Dioscorides* taler om / Men vi ville her paa denne sted gaa all saadan *Disputatz* forbj/ thi det siunis formedelst langvarig Forfarenhed troligt / at denne Vrtis Kræfter for lang tid siden hafuer værit bekiendt / oc den hafuer bekommet sit Latinske Nafn/ nemlig Vincetoxicum, aff det den saa ofvermaade kand imodstaa oc ofuervinde Forgift.

E.

Men huad Suale-Rods Rødders *Temperament* oc Natur er anlangendis / da ere de varme oc tørre, oc de ere gode for Pest oc forgiftige Diurs Bid.

F. Disse samme holdis ocsaa for at imodstaa Vattersot / dersom de paa den Maneer blifue kaagede / som *Hieronymus* Bock hand sætter: Thi hand vil/ at mand skal tage saa mange aff denne Vrtis Rødder som it halft pund / oc der paa kom-

me

me saa megit som to Potter huid Vijn/ oc lade det saa staa paa en Nattis Tijd at *maccereris* oc blødis / der efter befaler hand/ at mand skal kaage det saa lenge indtil den tredie deel er indsøden/ oc aff det skal mand huer Dag om Morgenen tilig indgifve dem som Vattersottige ere / førend de staa op aff Sengen/ en Drick luncken/oc lade dem suede der paa: Huilcket *Medicament* oc Lægedom hand siger saa underligen oc hefteligen at drifue Vandet/ at det endocsaa kommer ud fra Fodsolene.

No. 224

G.

Disse samme Rødder/ paa bemelte Maneer kaagede / ere gode for dennem som aff Guulsot hafue ont.

Viola Matronalis.

Nafnet.

A.

Viola Matronalis, **Damask-Blommer/Damask-Blomster:** Den kaldis paa Tydsk: **Winter-Violen/Pot-Negelcken:** Den blomstris fra Maymaanet den gandske Sommer ofuer: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Viola Matronalis *seu* Hesperis hortensis, det er: **Matrons Fioler** / eller **Den tamme Hesperis.**

B.

Vdvortis Skickelse.

Damask-Blommer skiude strax fra Roden lange / brede oc sortactige Blade / som ere kærfvede omkring ved Siderne. Stenglene som de skiude op imellem Bladene ere halfanden Fod høye/ eller ocsaa der ofuer/ oc de Blade som sidde paa dem ere ocsaa sortactige/ dog smerre end de forrige. Blomsterne sidde øfuerst oppe i Toppen paa grenene/oc ere ligesom gule Filitters Blomster: Farfven som de hafue er enten huid/eller ocsaa rød/eller bleeg purpur-farfvet: Frøet som kommer efter Blomsterne er smaat / oc udi langactige oc trinde Frøe-Huse/ paa

C.

Ski-

No. 224 Skickelsen er det langactigt/oc hafuer en sortactig-rød-farfve. Rødderne som der ere under neden ere stercke/ oc med Trefler.

Pa. 374. No. 224 Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Denne Urt voxer udi Hafverne baade paa Landßbyen oc udi Kiøbstæderne/ huor den maa hafue fred at groe oc voxe/ saa mangfoldig/som neppelig nogen anden.

Kraft oc Brug.

Denne Urt voxer vel/ som vi nu hafue hørt/ udi Hafverne i stor mangfoldighed/ men dog seer mand huercken hindis E. Blomster/ huilcke ere sød-luctendis/ icke heller Frøe/ icke heller Urt eller Rødder paa Apoteckene at blifue indførde/ oc der til nogen *Medici*nske Brug at blifue forbrugte: Men de heller for deris Blomsters Smuckheds skyld/ oc besynderlig fordi de ere saa vel-luctendis/ blifue til Strøe-Urter/ oc til anden saadan Lyst afplockede oc dyrckede.

Viola tricolor, Trefoldigheds-Urt/ Stiff-Moder: See udi Vaar-Parten/ huor vi den under denne samme Titel oc Bøgstaff beskrefuit hafue/ oc om hendis Krefter handlet/ nemlig *Pag. 145. No. 133.*

Virga aurea.

Nafnet.

Virga aurea, Gylden Wund-Urt/ Æddel A. Vund-krud: Den kaldis paa Tydsk: Fedder-Kraut/ Stein-Gunsel: Den blomstris udi Høstmaanet: Den er den fierde som *Bauhinus* beskrifuer / oc den aff hañem kaldis: Virga

Virga aurea angustifolia minus serrata, det er: No. 225.
Den liden Gylden Vund-Vrt/ med smalle oc icke megit kærfvede Blade.

Vdvortis Skickelse.

Gylden Vund-Vrt hafuer brede oc langactige Blade/ omkring ved siderne ere de undertiden nogit lidet / undertiden ocsaa nogit meere kærfvede: Stenglene udi sig selff ere trinde/ rødactige / oc halfanden Fod høye / oc de gaa ud i Grene / oc ved dennem ere der smaa Blomster / de gaa op i Toppen / oc sidde i en Klynge eller Ax: Farfven som de hafue er Guld-guul/ men Blomsterne forsuinde / oc blifue omsider til en Føn eller Vld. Roden er sortactig / oc skiuder nogle Trefler fra sig. B.

Figuren er at see: ☞ C. Pa. 375. No. 225.

Steden.

Denne Gylden Vund-Vrt voxer i Skofve oc Krat / oc paa mange andre saadanne Steder.

Kraft oc Brug.

Denne Vrt er vel huad Blomsternis Deylighed oc Lucht vedkommer icke at ligne med Damask-Blomster/men dersom vi ville beskue hendis Kræfter / da ofuergaa de icke alleniste bemelte Vrtis / men endoc mange fleris dyder/ som dog vel siunis deyligere oc lifligere. Thi den er vel saa god som een aff de slags Vund-Vrter/ huis Kræfter / udi en kort Summa berettede / mand kand læse om udi Vaar-Parten. Men dette Forskiel er der dog imellem Consolidas, om huilcke vi tilforn hafue handlet / oc denne Gylden Vund-Vrt / at dennis Blade oc Vrt blifuer forbrugt til at berede Plastre oc Affsøde der aff/ men de andris Rødder blifue alleniste indførde paa Apotheckene/ oc der til forbemelte Brug forbrugte. D. E.

No.225. Men huad hendis *Complexion* oc Natur er anlangendis / siunis den at hafue en varm oc tør Natur oc *Temperament*, oc den hafuer derhos ocsaa saadan en Art/ at den *abstergeret* oc afvisker.

F. Sandeligen/ denne Vrt blifuer med all rette aff alle *Nationer* oc Landskaber høyt actet/ ja saa at den til alle slags Bylder oc Saar/ ferske oc gamle/ at læge blifuer *adhiberet*. Herfore saa blifuer aff Vrten beridde Decocta, Affsøde oc Vunddricke/ saa vel som ocsaa aff hendis Saft Plastre *præparerede*/ Saar der med at heele.

Ja dette samme Decoctum oc Affsød er ofuermaade got for dennem som hafue ont aff Blodgang / saa som oc dennem som lige saa got som indtørris / aff det de plagis aff Nyrenis Bylder. Dette samme er ocsaa got for dennem som Tarmeløb hafue / at mand huer Dag dricker der aff saa megit som en halff eller heel Pegel.

G. Dersom mand med det udskyller Munden/ da vidner baade den *Auctor*, som *Dodonæum* hafuer forbedret / saavel som oc *Matthiolus*, at de løse Tænder icke allenifte der ved blifue festede / men de Bylder oc Saar som ere i Munden/ blifue ocsaa der ved helede oc sammenlægte. Oc er der paa slet ingen Tuifl/ at det jo visseligen/ næst GVD/ hielpe kand.

Ulmaria, Miød-Vrt/ Meje-Vrt: See i denne samme Part *lit*. R. *Pag*. 333. *No*. 183. huor vi Reginam Prati hafue beskrefuit/ oc om hendis Kræfter handlet.

Urtica.

A. ### Nafnet.

Urtica, Nelde/ Store Nelder/ Brende-Nelder/ Romerske Nelder/ Edder-Nelder: Den kal-

No. 226

dis paa Tydsk: Nessel/Gros brennende Nessel: Den er nock at finde om Sommeren / paa huilcken Tid den ocsaa sætter sig selff til Frøe. Der ere trende slags Nelder / som vi her ville hafue forstandet / nemlig den allerførste hos *Bauhinum*, som aff hannem blifuer kaldet: Urtica urens maxima, det er / Den allerstørste Nelde som brænder / huilcken vi ellers kalde paa Danske: Den store Brende-Nelde. Den anden som vi her ville hafue forstandet / er det fierde slags som *Bauhinus* hafuer beskrefuit / oc kaldis aff hannem: Urtica pilulas ferens 1. Dioscoridis semine lini, det er / Brende-Nelde som frembringer Knopper / etc. Men den tredie er ocsaa i Ordenen den tredie hos *Bauhinum*, oc den blifuer aff hannem kaldet: Urtica urens minor, det er: Den liden brendendis Nelde / huilcken er den vi kalde paa Danske Eder-Nelde / Smaa eller bitte Brende-Nelder.

B.

C.

Vdvortis Skickelse.

Det første slags Nelder hafue stengeler / huilcke ere høyere end halfanden Fod de samme ere trinde oc hule inden til. Bladene ere brede / spitze / vijde / omkring ved siderne safvede eller kærfvede / oc de ere huasse oc hafue en skarp oc stickendis Loddenhed / huilcke tijt / naar mand ickun sacte rører ved dem / sticke oc brende Haanden / komme den til at kløe / giøre Vobler paa Huden / saa at den blifuer rød der efter. Frøet som den hafuer er smaat / oc er ingenlunde udi trinde Knappe / men udi nogle lange / tynde oc druactige Axe eller Vipper / oc paa den maneer som Hun-Bingels Frøehuse / huilcke udi stor mangfoldighed gaa ud fra Stenglene eller Grenene / ofuer Bladene. Roden er gandske megit fuld med Trefler / hafuer en guulactig Farfve / oc breder sig vijt ud.

D.

E.

Figuren er at see: ☞ Pa. 376. No. 226

No. 227 Det andet slags brendendis Nelde / som aff nogle kaldis Urtica Romana, det er: Romerske Nelde/ ligner vel den som ret nu aff er beskrefuen / men den er icke saa stor / oc hafver icke heller it Axactigt / men it trindt langactigt Frøe-huus / udi huilcket er at finde Frø / som ligner Hør-Frø.

Pa. 377. Figuren er at see: ☞

No. 227 Det tredie slags Nelder / som er Edder-Nelderne: ligne nocksom med deris Stengeler oc Blade / saavel som ocsaa med Frøet / som udi Druetal henger sammen / den første / men den er dog flux mindre / oc rigere paa Grene: Farfven er bleeg-grøn / oc er meere stickendis oc brendendis end den første.

F. Roden er kortere / oc hafuer i lige maade mange Trefler.

Pa. 378. Figuren er at see: ☞

No. 228

Steden.

Det giøris icke fornøden / at bruge megen Vijtløftighed / naar vi om Steden ville tale / paa huilcken Nelder voxe: Thi

G. huo er der / som icke veed at Nelder i stor Mangfoldighed er at finde ved Gierder / udi Humle-Hafver / Kaal-Hafver / Fructe-Hafver / paa Kirckegaarde / oc andre saadanne Steder paa Landßbyen. Men den anden er os dog alligevel fremmet / huis Frøe er Apoteckerne allene bekiendt / oc huo som vil hafue den / maa endeligen efter *Hieronymi* Bocks befalning Aarligen saa dennem udi Hafverne. Men nu ville vi handle om alle disse slags Nelders Kræfter.

Kraft oc Brug.

Efterdi at huercken *Dioscorides* eller *Galenus* befale / at

H. mand skal giøre nogit *Medicament* eller Lægedom aff Nelders Rødder / men aff deris Blade oc Frøe alleeniste / ja end icke it Ord tale om deris Rødder / saa hafue vi dog icke villet gaa dennem saa gandske forbi / efterdi at mange *Medici* (som den i-

mod

mod Guulsot hafue *commend*erit) aff vis Forfarenhed nock- No. 228
som hafue befundet den der imod god oc tienlig at være: Huor-
fore / huo som aff Guulsot hafue ont / de gaa til Nelde-Rød-
der / oc søge sig *Medicin* udi dennem / saa kand de nocksom ved
dennem blifue befrjede / om de siude dennem i Vijn eller Øll /
oc dricke deris Afsød. I.

Men dersom mand vil bruge Nelde-frø / enten til Trang-
brystighed at *cur*ere / eller til hin slemme oc seye Hoste / som ey
letteligen vil lade sig helbrede: saa at mand enten vil giøre sig it
Decoctum eller Afsød der aff / eller en Bryst-Syrup / som
mand kand indslicke / naarsomhelst mand der udi hafuer dyppet
Lackritz-Rod: da meene vi / at det giøris fornøden at mand der
til bruger de Nelders Frøe / som ligner Hør-Frøe / eller den
Romerske Nelde-Frøe / w-anseet at os vel er vitterligt / at baa- K.
de dette slags Nelde-Frøe / oc det som først aff os er beskrefuit /
blifuer udi fleng solt paa Apoteckene baade her oc anden steds /
huilcket ocsaa *Lobelius not*erit hafuer. Thi den Romerske
Neldis Frøe / siunis aff sin Natur at være *sub*tijligere oc *te-
nuiũ partium*, oc dog (som *Galenus* skrifuer) icke megit varm /
oc holdis for en Lægedom imod Skarntyde.

Efterdi *Galenus* vidner / at mand udi gamle Dage / om L.
Fornødenhed det udkrefvede / hafuer beredt sig Mad aff Nel-
der / oc *Plinius* lærer / at om de blifue ædne den stund de ere spæ
om Foraaret / da holdis de for / at kunde fordrifue oc befrie een
fra Siugdomme det gandske Aar igiennem: Da er det vel tro-
ligt at den Vane er der aff kommen i brug / at gamle Quinder
oc andre fattige Folck berede sig endnu Aarligen en Kaal / aff de
smaa tynde oc spæ Nelder / saavel som ocsaa de smaa oc spæ
Kaalblade / item aff Squalderkaal / Jord-Vedbende / Humle- M.
Spirer / ung Persille / oc ung Kørfvel / oc andre saadane slags /
huor om vi tilforn hafue talet udi Squalderkaals Historie /
Pag. 249. No. 99. F. G. Denne Kaal / huilcken de fornemmeli-

gen kalde Nelde-Kaal / er megit kierkommen for dennem / som letteligen blifue haardlifuede/om huilcket Tilfald jeg ocsaa vijtløfteligen hafuer talet udi Lactuckis Historie. Thi Nelder ingenlunde varme saa megit som de ellers sticke / efterdi at det er vist /at Bladene hafue den Kraft at de vedske oc løßne / oc derefter giøre de it løst ocblødt Lijff: Huorfore de som ere ved høy Alder / oc hafue hart Ljiff/huilcke det icke er gafnligt for / ofte at bruge Mafve-Piller / til at løßne Lifuet der med / de skal om Foraaret lade sig denne Neldekaal være *commenderet*.

N.

Men de Quindfolck/ som Nelderne hafue brændt/ aff det de dennem enten til denne eller anden Brug hafue afplocket/eller oc der for/at de hin anden med dennem ville brænde/de maa tage Rosen-Olie / Popleon-Salve / eller Smør som icke er harskt/oc smøre der paa/ saa forliindris strax Smerten.

O.

Det er den gemeene Mand nock som bevist/at dersom nogit Lem blifuer indsvundet / eller ocsaa er føleløst / da bruger mand der til ferske brendendis Nelder / at slae samme Lem der med/ ligesom med it Rijs.

Ligesaa veed ocsaa en huer / oc synderlig Bartskærne / at mand pleyer at affsyde den samme / oc med den quæge den kolde Brand / men udaff Affødet i sig selff indgifue samme Patient at dricke.

P.

Det er ocsaa vitterligt / at dersom grønne Nelder blifue stødte / oc med Salt vel tilgiorde / oc saa som it *Cataplasma* brugte oc paalagde / da ere de gode for galne Hundis Bid oc Kræft.

Den gemeene Mand / her i disse oc andre Lande / veed oc i lige maade at bruge den Saft / som er i Nelder oc deris Rødder / i det de med den ofuermaade vel kand stille Næsens Blod. Men til den Brug giøris det icke altid fornøden / at mand tager de store Brende-Nelder / men endocsaa de smaa

Q.

Ed-

Edder-Nelder/huilcke paa Tydsk kaldis **Heyter oder Hider-Nessel** / thi de med deris Natur oc *Complexion* ere icke ringere end den Romerske Nelde. Men de ere udi stor Vildfarelse / (thi baade Fornuften oc Forfarenhed er dennem imod) som vrangeligen fortolcke *Dioscoridem*, iblant huilcke *Hieronymus* Bock oc Henrick Smidt ocsaa ere / huilcke meene / at Nelder / saa som Røllicker / naar de ere grønne / kunde komme Næsen til at bløde / om mand hendis Saft tager oc kommer udi Næsen: Efterdi at *Dioscorides* siger: Ποιεῖ δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐκ μυκτήρων αἱμορραγίας τὰ φύλλα σὺν τῷ χυλῷ λεῖα ἐπιτιθέμενα. h. e. *faciunt ad profluvia narium, cum succo trita & naribus indita*: Huilcket er paa Danske at sige: Den er god imod Næsens Blod / naar den blifuer stødt oc med Saften kommen i Næsen. Huilcken ellers aff nogle blifuer roset/til at fordrifue Kaaldens Hitzighed med den/naarsomheist den blifuer knusit i sønder/oc lagt paa Tindingen oc Haandledet.

R.

Castor Durantes hafuer optegnet en synderlig *Observation* om Brende-Nelder/der hand saaledis taler *Pag. mihi 1066*: Die Bren-Nessel so 24 Stunden in dem Harn eines Krancken grün und frisch bleibt/gibt demselbigen ein gewisses unfehlbares zeichen/ das er von der Schwachheit werde genesen: Gleich wie die andere/so nicht grün bleibt/entweder den ungezweiffelten Todt / oder doch zum weinigsten grosse Gefahr verkündiget. Det fortolckis paa Danske i efterfølgende Meening: Brende-Nelder som udi fire oc tifve Timer blifuer liggendis grøn oc ferst i it siugt Mennistis Vand / betegner at den Siuge skal visselig komme op aff samme sin Siugdom: Men visner den/da bemyder det w-tuiflactigen den Siugis Død / eller i det ringeste dens størske Lifvis Fare.

S.

T.

Paa det sidste meener jeg/at det er vel værdt at paaminde/ efterdi der ere ingen aff *Botanicis* eller Vrters-Beskrifvere/ (som jeg kommer ihu) som nogit der om udi deris *Commentariis* oc Vrtebøger hafue skrefuit/om it Huußraadigt Stycke/ huilcket **mine kiere Landßmænd til Rostock** megit of-

V.

te

No. 228 te bruge: Thi ligesom at deris Øl er det beste frem for mange andre fremmede slags Øl / saa pleye de heller inket at forsømme oc ingen W-mage spare / som de kand vide / at der kand giøre det / at det kand bekomme en god Farfve / Luct oc Smag / (huilcke Dyder ocsaa ere at rose udi Vijnen) paa det de diß snarere kand selge det. Men efterdi at det enten gandske blifuer forderfuet / eller oc aff sig selff saaledis begynder at giøris / at det icke kand sactis igien / om saa er at der kommer en Torden i det samme / naar de skal sætte Gierden paa / at det kand giøris ; saa vide de saadan stor Skade at afvende oc næst Guds hielp at forhindre / formedelst de ferske store Brende-Nelders Vrter oc Rødder / huilcke de tage i stor mangfoldighed / oc om Nat oc Dag naar Himmelen blifuer sort oc mullen / oc det udi Luften blifuer lummerheedt / at henge i deris store Fade eller Kare / oc det slags Nelder kalde de ocsaa formedelst saadan deris Kraft Donner-Nessel / det er Torden-Nelder: Somme bruge ocsaa her til / foruden denne Torden-Nelde / it stort stycke Staal / oc legge det paa Tønden eller de store Kare. Oc saadant deris Raad slaar dennem icke heller feyl / thi der aff kommer det ocsaa / at de midt om Sommeren kand brygge got Øl. De som hafue Lafverbær-Rijs i saa stor mangfoldighed / kand ocsaa bruge dennem her til: Huor om see den anden Part aff denne min Danske Vrtebog / *lit.* L. *Pag.* 72. *No.* 60. *K.*

X.

Y.

Der ere vel nogle aff *Medicis*, som udi deris *Consiliis* til mange andre Siugdomme oc Skrøbeligheder rose oc *commendere* de Lægedomme som aff Nelder beredis / (huilcke alle tilsammen her at opregne / var alt for vijtløftigt) men det er sandeligen værdt at lee ad / som *Menghus Faventinus* vidner / Nemlig: *Urticis, brevitatem virgæ virilis, si sterilitas ob eam metuatur, emendari, virgamq; magnificari.* Huilcket en huer som det fornøden- eller der til Lyst hafuer / kand dog alligevel dette Raad forsøge.

Z.

Til

No. 229

Til Beslutning paa disse Nelder/vil Jeg her ocsaa paaminde / at mand aff de store Nelders Stengeler kand giøre Veff/men aldrig blifuer den saa huid som den der aff Hør blifver bered. Det sorte Floor / som blifuer brugt paa Hatten / naar mand sørger / blifuer ocsaa giort aff Nelders Stengeler.

Urtica mortua, Døfve-Nelder/Blinde-Nelder: See i denne samme Part *lit.* L. *Pag.* 263. *No.* 113. huor vi Lamium hafue beskrefuit / oc under den Titel der samme steds om hendis Kræfter handlet.

(X.)

Xanthium.

Nafnet.

Xanthium, Gaase-Skreppe/Spitze Burrer / Betler-Luus: Den kaldis paa Tydsk: Betler-Leuß/ Spitze Kletten: Den staar udi sin feyerste oc beste Grøde i Ormemaanet oc Høstmaanet: Den er den siette oc sidste Skreppe som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Lappa minor, Xanthium Dioscoridis, det er: Den liden Skreppe/ etc.

A.

Vdvortis Skickelse.

Denne Gaase-Skreppis Blade ere langt mindre end den store Torden-Skreppis Blade / de ere bleeg-grønne/ oc ligne meere Mieldis Blade / omkring ved siderne ere de kærfuede/ stengelen er halfanden Fod høy / den er kantet/ oc hafuer nogle smaa sorte pricker paa sig/ oc skiuder sig ud i grene. Blomsterne sidde for Borrerne omkring Stengelen / oc de ere smaa/ oc falde snart aff. Efter Blomsterne komme Burrerne eller Fructen/

B.

No. 229 ken/jefnside udmed Bladene/ oc i toppen paa grenene/ lignende Corneoli-Træers langactige Bær/ de ere saa huasse som andre Burrer/ oc naar mand rører ved dennem/ saa henge de ved Klæderne: De samme aabnis slet intet som Torden-Skreppers/ men den stund de ere tillucte/ kome langactige Frøe i dennem/ oc til med monis i dennem: Roden befæster sig i Jorden med

C. mange Trefler/ oc den gaar icke ret neder i Jorden.

Pa. 379. No. 229 Figuren er at see: ☞

Steden.

Den voxer huor der er fæd Jord hos Diger/ udi Vænger/ Hafver/ oc huor der ere Parcke udgrafne/ der komer den nocksom op aff sig selff/ men dog finder mand den ingenlunde i saa

D. stor mangfoldighed/ som den store Torden-Skreppe.

Krafft oc Brug.

Disse Gaase-Skrepper blifue ey til nogen anden *Medicin*ske Brug eller Lægedom forbrugte/ end at Piger/ Stadsmøer oc Festemøer samle oc tage deris Burrer oc smaa Blade/ oc gøre der aff en Lud/ huilcken de skal bruge/ at to deris Hofveder udi/ som begiere at hafue it gult Haar. Dog dersom de

E. samme ville gaa til Kongeliusis Blomster/ eller ocsaa Heidelblomme/ da skal de aff daglig Forfarenhed nocksom befinde/ at de til samme Brug ere langt bedre.

Her endis de Vrters Historier/ som om Sommeren blomstre/ huilcke GVD Allermectigste aff sin u-begribelige Godhed hafuer skabt til Menniskens største Gafn/ Nytte oc Brug/ oc dennem udaff sin milde oc runde Velsignelse Aarligen lader fremkomme.

Den

Den Fierde oc sidste Part aff den

Danske Urtebog/

Udi huilcken mand om de Urters Krefter kand læse/ som om Høsten her i disse Lande gemeenlig voxe oc blomstris; Huilcke ere nyttige til at berede Lægedom aff.

(A.)

Agrifolium.

Nafnet.

AGrifolium, Christ-Torn/ Mare-Torn/ Skoff-Tidtzel: Den kaldis paa Tydsk: Stech-Palmen/ Wald-Distel/ Stech-Baum/ Stech-Apfel: Hendis Bær blifue mone om Høsten: Den er den femte Ilex eller Haarde Eeg som *Bauhinus* beskrifuer/ oc den kaldis aff hannem: Ilex aculeata baccifera folio sinuato, det er: Pigattig Haard-Eeg/ med Bær oc dybt iskaarne Blade.

A.

B.

Udvortis Skickelse.

Dette slags Torn er en rijßactig Vext/ oc undertiden/ naar den blifuer dyrcket/voxer den op til it Træ/oc saa er Bul-

 len

No. 1. len paa Træit temmelig tyck/ de smaa Grene ere seye oc bøyelige/ Barcken / som der er paa dennem er slet oc grøn / Vedden i sig selff er haard oc tæt / oc inden i sortactig / huilcken er saa tung/ at den siuncker naar den kommer i Vand / saa som *lignum*
C. *Indicum*, huilcket ellers kaldis Gvajacum eller Pocken-Træ. Bladene ere smuck brun-grønne/slette oc glatte/ oc ligne nogit Laurbær-Træis-Blade/ dog smærre/ som runden omkring ere her oc der ligesom udskaarne/oc hafue Kanter/som med stickendis Pige ere besatte / huilcke dog med Tiden / naar Træit blifver gammelt/ ere enten ferre / eller oc aldelis borte. Blomsterne ere huide oc velluctendis. Bærene ere trinde/oc saa store som en Ert/eller icke ret megit større: Farfven som de hafue er rød/
D. Smagen er w-liflig: Kiernen som er inden i dennem er huid. Roden er Træactig.

Pa. 383. No. 1. Figuren er at see: ☞

Steden.

Dette Træ finder mand paa mange steder her i disse Lande udi Skofve oc Krat.

Kraft oc Brug.

Efterdi der ere de *Simplicia* oc Lægedomme icke allenisste
E. *Medicis*, men endocsaa mange aff den gemeene Mand bekiente / huilcke de imod Veir oc Vrid i Lifuet/ *Colica* kaldet / langt bedre oc tryggere kand bruge/end Bærene aff dette Træ: Huo skulle da lade sig saa ofuertale/ oc lige som bedrage / at de skulle gaa de gamle oc trygge Raad forbj / oc udi deris sted/ uden nogen Fornødenhed/ forsøge disse denne Skof-Tidtzels-Bær oc Kræfter i dette Tilfald? Til huilcken Brug de dog ellers aff *Dodonæo* blifue *commenderede*/huor om en huer selff forbemelte *Auctorem* læse kand.

Alkekengi, Boborelle/ Jøde-Kirsebær: See i den

i den næst foregaaende Part *lit.* S. *Pag.* 358. *No.* 208. huor vi Solanum Vesicarium hafue beskresuit / oc om dens Virckninger oc Kræfter talet. No. 2.

(B.)

Botrys, Drue-Vrt: See i ligemaade i den næst foregaaende Part denne Vrtis Historie *Pag.* 182. *No.* 32. huor vi den under denne samme Titel oc Bogstaff hafue indført.

(C.)

Colchicum.

Nafnet.

Colchicum, Nøgen-Hore / Tideløs-Blomster / Efter-Høstis-Blomster: Den kaldis paa Tydsk: Herbst-Blůmen / Wiesen-Zeitlosen / Hundes-Hoden / Nackete-Huren: Den blomstris om Efter-Høsten / oc er den allerførste som *Bauhinus* beskrifver / oc den kaldis aff hannem: Colchicum commune, det er: Den gemeene Nøgen-Hore eller Tideløs. A.

Vdvortis Skickelse.

Efter-Høstis-Blomster eller Nøgen-Horis Blomster hafuer tre eller fire store / lange / brede / slette oc fæde Blade / huilcke med deris udvortis Skickelse oc slethed ligne de huide Liliers eller S. Ibs-Liliers Blade / imellem huilcke der paa nogle korte Stengeler komme to / tre eller fire Beller / saa som Frøehuse / oc de samme ere trekantede / tycke / oc langactige / oc B.

naar de blifue moene aabne de sig selff/oc brøste op i tre Parter/ de ere fulde aff trindt oc haardactigt Frø/ oc det hafuer en sortactig-rød Farfve/ oc naar det er moet vißne baade Blade oc Stenglene/ oc forsuinde. Nogit lidet for Soelhuerfve udi Efter Høst/ naar mand ingen Blade kand see/ komme Blomsterne frem/paa nogle korte/ tynde oc huidactige Stilcke/ huilcke paa Skickelsen oc Farfven ere Safrans Blomster nogit lige/ dog ere de nogit meere bleeg-blaa: Klebrene som ere inden i dennem ere bleeg-gule. Roden er Løg-trind/toppet/ oc paa den ene side er den meere flad-tryckt/ oc hafuer ligesom en sprecke eller skaar naar den blomstris/huilcken ellers icke er at see paa nogen anden Tid/den er med nogle sorte Hinder ofuerdragen eller beklædt/ oc den skiuder nogle Trefler neder i Jorden. Den trinde Rod udi sig selff er tyck oc fyldig/ huid/ oc gifuer en melckactig Saft fra sig naar den er grøn/ oc blifuer nys tagen op aff Jorden/thi naar den er tørret/er den ryncken/ inden oc uden til sort/ eller oc mørcke-rød/saa som *Valerius Cordus* vidner: Smagen er sød/dog kommer der en liden Beeskhed efter/som fremlocker Spyttet.

C.

D.

Pa. 384. No. 2. Figuren er at see: ☞

Steden.

E.

Nøgen-Hore er ickun i deris Lyst-Hafver at finde/eller at lede efter / som til saadanne Vrter hafue lyst / oc ellers elske oc dyrcke mange andre fremmede slags Vrter.

Kraft oc Brug.

Den *Hermodactylus* som paa Apoteckene blifuer forbrugt / henføris vel aff *Bauhino* udi Colchicorum eller Tideløsis Tal/ oc kaldis aff hannem: Colchicum radice siccata alba, det er: Tideløs/huis Rod er huid naar den er tørret: Men denne gemeene Colchicum eller Tideløs

F.

deløs vi her hafue beskrefuit / som om Efter-Høsten imod Soelhuerff udi Hafverne (som bleff sagt tilforn) blomstris/ blifuer med all rette paa Apoteckene icke indført. Derfore skal en huer tage sig vel vare for den Vildfarelse / at hand icke meener mand kand tage denne Tideløs i steden for den rette *Hermodactylo*. Men *Hermodactylus* er aff deris Tal / som sterck kand *purgere* oc rense en / huilcken ocsaa med Fornuften oc god Forstand blifuer brugt.

No. 3.

G.

Crocus, Saffran: See i den anden Part / eller Vaar-Parten / *Pag. 50. No. 38.* huor vi baade dens udvortis Skickelse oc Kræfter hafue beskrefuit.

Cyclamen.

Nafnet.

A.

Cyclamen, Galte-Knappe/Made-Kierne: Den kaldis paa Tydsk: Schwein-brodt / Sew-brot/ Erdt-Appffel/Waldt-Rüben: Den blomstris udi Fiskemaanet: Den er den første som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Cyclamen orbiculato folio, infernè purpurascente, det er/ Trind-bladet Galte-Knappe/ huis Blade ere purpur-farfuede paa den nederste side.

Udvortis Skickelse.

B.

Dette slags Galte-Knappis Blade ere vel brede/men ingenlunde kantede/men ligesom trinde/paa den øfuerste side hafver den enten ingen eller ocsaa gandske faa Pletter: Farfven/ som de ellers hafue / er mørcke grøn / neden til hafue de en rødactig purpur-farfve. Blomsterne ere paa nogle tynde oc *subtil*-

till-

Pa. 385. No. 3.

tilige Stilcker / huilcke henge neder ad / oc hafue smaa Blade/ som bøye sig op ad / Farfuen/ som de hafue / er en purpur-Fiol-brun Farfve/ dog icke saa ret mørck: Lucten de gifue fra sig/ er liflig: Efter Blomsterne komme nogle smaa Hofueder / udi huilcke der er Frøe/ siddende paa smaa Stilcker som i en Ring snoe oc bøye sig sammen. Roden er trind / som en Løg eller Rofve-Rod/ dog nogit fladactig/ uden til er den sort / oc inden til er den huid / oc naar at den tørris/ saa blifue der nogle Ryncker paa den.

C.

Pa. 385. No. 3. Figuren er at see: ☞

Steden.

Paa Marcken / i Skofve / Krat/ paa Diger/ Bierge/ eller andre saadanne vjlde Steder groe Galte-Knappe her udi Landet slet intet/ men i Hafverne/ huor den blifuer dyrcket/ der blifuer den nocksom ved / besynderligen om den blifuer plantet paa saadanne Steder/ som Skygge er / oc Solen icke skinner for megit heed.

D.

Kraft oc Brug.

Denne Vrtis Saft er den første oc fornemste deel aff den Salve eller Smørelse/ som kaldis Ungventum de Arthanita, det er/ **Salve aff Galte-Knappe**/ oc derfore forundre vi os ocsaa storligen / huad Aarsag der er til/ at Apoteckerne icke flitteligere dyrcke oc elske den udi deris Hafver / paa det at de kunde hafue saa megit aff dens Saft / som til forbemelte Salve at berede giøris fornøden / besynderligen efterdi at den kand taalle Luften/ oc derfore nocksom (som tilsorn bleff sagt) blifuer ved. Men det er nu saa megit kommet i Skick oc en vedtagen Vane/ at de paa Apoteckene / i steden for Saften tage de tørre denne Vrtis Rødders Decoctum eller Afsød/ som er nogit temmelig tyck sødet / oc det med denne Salve beblander.

E.

F.

Men

Men huad Kræfter at denne Salve eller *Ungventum de Arthanita* hafuer / kand den / som hafuer lyst til at bruge den / lære aff den *Pharmacopæâ* som til Augßburg er udgaaen: Thi huercken er det gafnligt / at en huer aff den gemeene Mand denne Salve / icke heller at de Saften aff Vrten megit bruge / huilcken *Dioscorides* befaler at mand skal komme i Næsen / til at *purgere* oc rense Hofvedet. Ja samme *Dioscorides* lærer endocsaa / at denne Saft med Honning smurt paa Øynene / er god for deris Dumhed oc Tyckhed. Men huo som hafuer lyst til at vide meere om Galteknappis *Temperament* oc Natur / de maa ocsaa gaa til *Galenum*, *Mesvem*, *Matthiolum*, oc andre som der om viitløftigere hafue skrefvit.

No. 3.

Dette / meene vi / her hos ocsaa at være fornøden at acte / at efterdi Cyclamen eller Galteknappe er it sterckt *Medicament*, bør synderlig at gifuis act paa / oc skarpsindeligen oc ret der om dømmis / huo mand denne Vrt maa *commendere* / oc huo den skal forbiudis.

G.

H.

(D.)

Dracunculus, Dragone / Drage-Vrt: See udi den næst foregaaende Part / *Pag. 222. No. 72.* huor vi om dens Historie hafue handlet.

(F.)

Fagus, Bøg: Dette Træis Historie er udi Vaar-Parten *lit.* F. *Pag. 55. No. 42.* at finde / huor vi om Fago oc dens Virckninger oc Kræfter hafue talet.

(G.)

Gramen.

Nafnet.

A. Gramen, Græs: Det kaldis paa Tydsk: Graß: Aff mange slags Græs som groer udi Marcken oc paa andre steder / er der ickun tuende slags i Brug fornemeligen: Jblant huilcke det første slags her i Landene kaldis Knop-Græs / eller Knæ-Græs / oc er det allerførste som aff *Bauhino* er beskrefuet / oc aff hannem kaldet: Gramen caninum arvense, *sive* Gramen Dioscoridis, det er / Hunde-græs som voxer paa Agrene / eller *Dioscoridis* Græs / huis Rødder udi Tydskland kaldis Quecken / men Vrten selff kalde de sammesteds Quecken-Graß. Det andet slags Græs som vi her ville tale om / kaldis Mannæ-græs / oc er i Ordenen hos *Bauhinum* det ottende / oc kaldis aff hannem: Gramen dactylon esculentum, men paa Tydsk Schwaden / Himmeldaw / Manna.

B.

C.

Vdvortis Skickelse.

Dette første slags Græs er med sine Blade / Straa oc Top de smaa Rør icke v-lijg / thi detz Blade ere smalle / spidtze ud til enden / oc de ere vel langt mindre end Rørs Blade / men haardere oc større end det Græsis Blade / som voxer udi Enge: Stenglene ere trinde / halfanden Fod høye / eller nogit høyere / oc de hafue fire eller fem Knæer / det hafuer icke nogit Ax / men Toppe eller Spirer / oc de ere ligesom Hirs- eller Rør-toppe / men de ere dog mindre / oc ey heller saa tæt tilsammen: Det kryber frem med hine lange Rødder / som ere fulde med Knæer / huide / oc hafue icke nogen v-liflig / men en sød Smag / de vickle sig

D.

sam-

sammen med hin anden / oc de paa mange steder skiude ny Blade oc Stengeler op / med huilcke den sig formeerer.

No. 4.

Figuren er at see: ☞ Pa. 386. No. 4.

Det andet slags Græs / som vi her ville beskrifue / er Manne-Græs / huilcket kommer frem med Straa / som ere halfanden Fod høye / oc der ofuer / oc det hafuer Knæer / oc naar Frøet blifuer moet da ere de rødactige. Bladene ere saa som Rørs Blade / lodne eller Haar-actige / oc besynderligen huad den part eller side er anlangende som de feste oc omfafne Straaet med. Toppen er lige som Hirsis Top / dog intet saa tyck / men vijt udspredt / Paa Farfven er den sortactig / oc er huer Part i sær / eller (at vi saa skal tale) Ax langactig oc gandske tynd / oc hafuer Frøe paa den ene side alleniste / dette samme Frøe er nogit mindre end Hirsis / Skickelsen som det hafuer er langactig / huilcket / naar det blifuer renset fra sine Awner oc smaa Frøehuse / som det sidder udi / er huidt. Roden / som det hafuer / er ligesom andet Korns Rødder fuld med Trefler.

E.

F.

Figuren er at see: ☞ Pa. 387. No. 5.

Steden.

Huad Steden sig belanger / som begge disse tuende slags Græs voxer paa / da er der stor Forskiel der paa / thi enddog at de vel begge voxe her i disse Lande / saa voxer det ene slags / som vi først hafue beskrefuit / langt ofuerflødeligere end det andet; Ja det voxer ofuerflødeligen allevegne baade i Hafver / Enge / oc paa Agre som sig hafue huilet / huorfore mand ocsaa icke en ringe hob aff dets Rødder kand bekomme / naar Agrene blifue pløyede oc harfuede / saa at mand seer Bønderne udi store dynger dennem paa Agrene Aarligen at brænde. Men det andet slags finder mand besynderlig udi Laalland oc Falster. Ellers blifuer dette slags Græsis Frøe Aarligen i stor Menge fra Dantzig hid til os oc mange andre Landskaberført.

G.

H.

Kraft oc Brug.

Der ere vel langt flere slags Græs til end enten *Dioscorides* eller *Plinius* hafuer *observ*erit oc merckit/ efterdi at *Adrianus Spigelius* skrifuer sig at hafue mercket ofuer hundrede skilßmisser paa Græs; aff dennem holdis dog (saa som sagt er) ickun disse tuende/ vi her beskrefuit hafue/ for at være de beste. Oc iblant dennem er Rødderne aff det første slags tienlige til Menniskens Sundhed / huilcke / som *Galenus* vidner / ere kaalde oc *tenuium partium*, eller tynde oc *sub*tilige aff deris Natur.

I. Disse bruger mand nu omstunder meest til at aabne Leverens oc hendis Stalbroders Miltens Forstoppelser / besynderligen / om saa er at der kommer den Kaalde aff dennem.

K. Ja mand bruger dennem endocsaa til at drifue de Steene/ som ere udi Nyrene.

Det Vand som aff dette slags Græs blifuer *destiller*it/ er iblant alle Vand allermeest bequemt til at indtage Pulver udi/ der med at bortdrifue de Orme som ere udi Lifuet / oc forhindre den Kniben oc Vrid som kommer aff dennem / oc Børnene saa ofte klage sig for / besynderligen / dersom mand der til kommer en draabe eller to aff Victrils *Spiritu*, med nogit lidet Syrup aff Syrer eller Citroner.

L. De samme kand mand ocsaa indgifue Græß-Rødders *Decoctum* eller Afsød / som er *præparer*et oc tilberedt paa den Maade oc Maneer / som *Tabernæmontanus Pag. 505. ult. Edit. lit. I.* lærer / Nemlig / at mand udi det indgifuer dennem *pulveris*erit Hiortetack / at de der aff dricke / thi det er ofuermaade gafnligt / ja ofte it forsøgt Raad imod Orme i Lifuet/ huilcket først døder / oc siden uddrifuer dem. Men *Tabernæmontanus* indfører ocsaa sammestedS mange andre Lægedomme imod Orme i Lifuet/beridde aff Græß-Rødder / huilcke en huer som hafuer lyst der til/ selff læse kand.

M. Det andet slags Græs vi her tale om / det tiener icke saa

mes

megit til Apotecket oc *Medicin*ske Brug/ som ellers til Køcke- net / oc til ædendis Spise oc Vare / huilcket nock som aff dets Nafn kand forstaais / oc blifuer der aff (som sagt er) Aarligen en stor mænge ført fra Dantzig til andre ved Øster-Søen om- liggende Lande / at Quinderne der aff kand berede sig en liflig oc velsmagendis Grød.

No. 6.

N.

Dodonæus skrifuer vel om dette Manna / at det med sin *Temperament* oc Natur skulle megit komme ofuereens med Hirsis Natur oc *Complexion*, men vi kand icke fulkommeli- gen samtycke med hannem i det stycke / thi det hafuer icke den Egenskab til at binde oc stoppe Lifuet som Hirse-Grød : Men efterdi det ellers er læt til at fordøye/saa som Byggrød/ hafuer det ocsaa den Kraft/ at det kand blødgiøre Bugen.

O.

Oc for denne Aarsags skyld siunis det i all Sandhed tro- ligt/ at det icke hafuer saa megen stor Kraft til at tørre / som el- lers til at giøre slag oc afviske.

(I.)

Juniperus.

Naffnet.

A.

Juniperus, Eenebær/ Eenbær-Træ: Det kal- dis paa Tydsk: Wachholder/ Weckholder-Baum: Eenebær-Træis Fruct eller Bær samlis i stor mænge om Hø- sten. Det er det første som *Bauhinus* hafuer beskrefuit/ oc kal- dis aff hannem: Juniperus vulgaris fruticosa, det er: Det gemeene slags Eenebær-Træ/ som er Ympe- eller Rijß-actigt.

B.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Eenebær-Træ er en Træ- oc Rijß-actig

No. 6. Vext/ rijg paa Grene/ den hafuer en hindactig Barck/ som aff sig selff aabnis oc spricker i tu: Vedden eller Materien i sig selff er guul/ oc naar den brænder/ er den ocsaa luckendis. Bladene ere smaa oc smalle / spidtze oc stickendis / oc derfore meere ligne Pige eller Tiørne end Blade / dog icke ret haarde: Bærene som den bær i steden for Frucken/ ere i begyndelsen grønne/ naar de blifue moene ere de sorte/ oc med deris Storlighed ligne de en Ert. Det skiuder sine Rødder her oc der fra sig/ huilcke dog tijt gaa dybt neder i Jorden.

C.

Pa. 388. No. 6. Figuren er at see: ☞

Steden.

D. Steden / som Enebær-Træ voxer paa / veed fast alle Mand/ oc besynderligen de som udi Norrige boe/ thi der findis det meest ofuerflødigt / oc der fra blifuer ocsaa icke alleniste Enebær-Stager / Enebær-Ved / men endocsaa Bærene i stor mangfoldighed til os her neder ført: Thi de ere langt bedre oc større/ end de som aff dette ret nu beskrefne Enebær-Rijs blifve sanckede.

Kraft oc Brug.

E. Enebær-Træis Ved / Bær oc Gummi *commendere* *Medici* til atskillige slags Brug: Aff Træit blifuer der nogle smaa Knappe eller trinde Bysser suarfvede / paa huilcke her oc der ere smaa huller/ i huilcke Knappe mand udi Pestis tid tager nogle smaa Suompe/ som ere fyllede med Ruders- eller Morgenfroers Edicke / item med Raff- oc Angelicke-Olie / eller andre saadanne *Medicamen*ter/ at mand sig ved deris Lucit fra Pesten kand *præservere* oc forbevare.

F. Ja mand endocsaa der fra næst Guds hielp kand blifue forbevaret / om mand Morgen oc Aften tager Enebær-Træ eller Bærene oc brænder / eller der med røger i Stuen / at den onde oc giftige Luct der ved kand blifue *corrige*ret oc fordrefven.

An-

No. 6.

Andre tage ocsaa udi Pestis Tid / paa det de ey skal blifue befængde / oc det ꝛ effeligen / (thi det er tyfve gange kosteligere end om mand Næsen med den kostelige Pest-Balsom besmør) disse samme Bær / eller deßlige Lægedom / saa som Angelicke-Rod udi Munden / tygger dennem med Tænderne / oc holder dennem nogen stund under Tungen / før end de nogen steds om Morgenen skal gaa ud i Luften oc paa Gaderne.

G.

Men Eenebærene hafue icke allenîste stor Kraft oc Brug udi Pestis Tid / men endocsaa ellers / saa som naar Mafven er med Veir opblæst oc ophofnet / Jtem naar Nyrene kand icke giøre deris Bestilling / oc lade Vandet gaa sin Gang neder til Blæren / men forhindris formedelst Steenen: Oc til samme Brug blifuer paa Apoteckene beredt en Rob eller Oos aff Eenebær: Jcke heller giørs det fornøden / at mand altid bereder en Rob eller Oos her aff / thi mand kand ocsaa med ringere Umage komme der til / dersom mand ickun tager god Rijnsk-Vijn / oc der udi bløder nogle aff Bærene / thi der ved ere mange Steene udkaste.

H.

Men paa det at den gemeene Mand / (saa vijt som mueligt er) foruden nogen *Medici* Nærværelse / kand hafue it vist Raad oc Lægedom at gaa til / naar nogen aff Nyre-Vee oc Steen hafue ont / huilcket huercken koster mange Penge / icke heller er vanskeligt at bekomme: Oc efterdi *Agerius* hafuer lagt det til udi *Hieronymi* Bocks Vrtebog i dette Eenebær-Træis Historie / ville vi nu høre hans egne Ord / der om saaledis liudende:

I.

Ein gewaltige Artzney wieder den Lendenstein. Nimb ein Loth Weckholder-Beer / geüß darüber in einem Glaß / so viel gebrandten Wein / daß die Beeren wol bedeckt werden / stopfs Glaß zū / laß 4 Tag stehen / rūhrs bißweilen under einander / nach gemelten 4 Tagen seuhe denn Wein ab / truck jhn wol auß / und geüß jhn ůber andere frische Beeren / laß aber 4 Tag stehen / und seuhe es aber ab / wie vor / solches thū zům dritten mahl / diesen Wein soltu zůr Notturft halten / und wol bewa-

K.

No. 6. bewaren. So dich dann der Stein rühret / nimb dises Weins zween Eß-Löffel voll/ misch jhn mit andren weissen Wein/ drincks warm/ sitze darnach in ein Lenden-Bad / mit Papplen und Chamillen abgesotten/ verharre auff ein halbe stund darinn / bestreich bißweilen das Antlitz / und die Hände mit Rosen-Wasser oder Malwasier/ wider Ohnmacht/ biß der Stein von dir geht/ solches geschicht ohn allen zweiffel ;

L. doch solt u achtung haben/ daß du nicht in das Lenden-Bad sitzest/ baldt nach den Essen / mit vollen Magen. Det er paa voris Danske Maal saaledis sagt:

En veldig Lægedom imod Lende-Steenen: Tag it Lod Enebær/kom der paa i it Glas saa megit Brendeviin/som vel kand skiule Bærene/ stop eller luck Glasset til / lad det staa fire Dage/ rør det undertiden vel under hin anden/Efter forbemelte fire Dage sie Viinen der fra / oc tryck den vel ud / oc kom den

M. paa andre friske Bær/lad dennem i ligemaade staa fire Dage/ oc sie det siden der aff som tilforne/ dette giør ocsaa den tredie gang. Denne Viin skalt du giemme til din Nødtørftighed/oc bevare den vel. Naar nu Steenen plager dig / saa tag to Skeer fulde aff denne Viin / blande den med anden huid Viin / oc drick den varm / der efter sæt dig udi it Lende-Bad som er affsødet med Katost oc Camille-Blommer/bliff der udi en halff Time/ den stund du sidder i Badet da bestryg dit Ansict oc dine

N. Hænder undertiden med Rosen-Vand eller Malvasier / at du icke skalt faa ont eller besuime der udi / indtil saa lenge at Steenen gaar fra dig. Oc er der ingen tuifl paa/ at saadant jo skeer/ dog skalt du gifue act paa / at du icke sætter dig udi dette Lende-Bad strax efter Maaltiid/med en fuld Mafve.

Dette samme *Medicament* kand ocsaa drifue Quindernis Tider/som ere seene at flyde / dersom Quinderne eller Pigerne

O. tre Dage førend Tiderne skal flyde / tage huer Dag to eller tre Skeer fulde der aff fastendis: Men det skal dog gaa bedre an/ dersom de paa samme Tid lade aff en forfaren Bartskær slaa

Anckel-

Anckel-Aaren. Men *Agerius* tager ickun Vijn her til / oc legger der til it quintin Saffran. No. 6.

Eenebær-Olie kand ocsaa dette samme forrette / oc Enebær-*Spiritus* disligeste / huilcke ocsaa ere tienlige for Brystens slemme oc kaalde Tilfald / for Hoste / saavel som for Veyr oc Vrid udi Lifuet / *Colica* kaldet / dersom mand aff Olien tager fem sex eller siu draaber udi Rijnsk-Vijn eller Malvasier / men aff *Spiritu* tager en eller to Skeer fulde. P.

Den Gummi eller Quas som flyder aff Eenebær-Træer / blifuer meest brugt til at røge med / naar mand en Catarrhis Kuld-Hoste eller Snue vil stille / oc da kommer mand den eniten allene / om mand saa tyckis / paa Ilden i et Fyr-Fad / eller ocsaa beblander den med andre Lægedomme / som i lige maade hafue saadan Kraft / til at stille Kulden. Q.

Ellers til Beslutning er det smuckt at vide / at Eenebærs-Dyder ere gandske mange / saa at det ville blifue alt for vijtløftigt / her den tillige at beskrifue. Dog om der ere nogle / som hafue lyst til at læse videre om deris Kræfter / de kand gaa til *Michaëlem* Bapst von Rochlitz / som hafuer skrefuit en heel Tractat om Eenebær / oc kaldet den Iuniperetum, oc er samme Tractat efter forbemelte *Auctoris* Død ved *Joachimum Tanckium Doctorem* oc *Professorem* paa det *Universiteet* til Leipzig udgaaen *Anno 1605*. Thi der aff kand de hafue vijtløftig Underviißning nock / om det som om dette Træ kand være besynderligen at mercke. R.

(L.)

Lupulus, **Humle**: Om Humle hafuer jeg handlet i den næst foregaaende Part *lit.* L. *Pag. 274. No. 124.* oc der sammestedş den under denne samme Titel beskrefuit.

(M.)

Malus, Eble-Træ: Om Eble hafuer jeg handlet udi den første Part aff denne Danske Vrtebog: Thi de blomstris visselig om Vaaren / men Eblene blifue nu udi Høstmaanet / nu udi Fiskemaanet moene. Oc derfore kand en huer læse deris Beskrifvelse i forbemelte Part *Pag. 81. No. 69.*

Mespilus, Mispel: See udi Sommer-Parten / efterdi det blomstris naar Sommeren begyndis / hafuer jeg ocsaa dets Historie villet i bemelte Part indføre / huor en huer den kand læse *Pag. 294. No. 144.*

Muscus arboreus.

Nafnet.

A. Muscus, Moes/Mus: Det kaldis paa Tydsk: Moos: Enddog der vel altijd er Mus paa Træerne / saa pleyer mand dog gemeenlig om Efter-Høsten det meeste at finde. Det er det første Mus som voxer paa Træ / som *Bauhinus* beskrifuer / oc det kaldis aff hannem: Muscus arboreus, *sive* Usnea Officinarum, det er / Mus som voxer paa Træer / eller det Mus som paa Apoteckene kaldis Usnea.

B. Vdvortis Skickelse.

En deel Mus som voxer paa Træer er Haar- eller Vldactigt / oc er sammensat aff mange megit tynde oc i atskillige maader sønderskaarne (at mand saa skal tale) Blade / huilcke ere indvicklede i hin anden / oc henge paa Barcken aff Træerne /

No. 7.

ærne/ oc henge neder fra Bullen oc Grenene. Her er it aff disse slags som er tyndt / oc it andet slags som er tyckt / it slags er kort oc stacket / oc it andet slags er langt / oc det er gemeenlig altsammen huidt / dog er det undertiden ocsaa sort / men smerre oc tyndere. Det huide slags sigis aff *Plinio* at være det allerbeste/ næst det er det glisende røde/men det sorte er intet got/ men det foracteligste.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 389. No. 7.

Steden.

Huad de Træer som Mus voxer paa ere anlangende / da finder mand det gierne paa Eeg/ Bøg / Poppel-Pijl / Vlme-Træ / Birck/Eble-Træ/Pære-Træ/Gran-Træ/Aske-Træ/ etc. oc paa alle disse slags er stor forskiel / men det beste oc fornemste som er luctendis/ er det som voxer paa Ceder-Træ.

D.

Kraft oc Brug.

Enddog at Mus voxer paa saa mange slags Træer/som nu bleff sagt/ja endocsaa flere / saa ville vi dog gaa dennem alle forbi/som udi fremmede Lande voxe/ oc ickun om det slags som her oc andensteds udi *Europâ* letteligen er at finde / oc iblant dennem først tale om Eege-Mus/ oc w-anseet at det holdis vel aff mange (som næst tilforn bleff sagt) for at være iblant de ringeste/ saa dømme vi dog/ at det med all rette bør at actis høyere end de giøre. Thi efterdi at det / saa som *Dioscorides* oc *Galenus* selff vidne/ hafuer den Kraft / at det *astringe*rer oc binder/ kand vi slet ingenlunde samtycke med dennem / som lære at det som voxer paa Ceder-træ / eller aff andre saadañe Træer blifver afskrabet/ skal altijd actis højere end det som voxer paa Eegen: Thi dersom vi komme ihu det som vi tilforn udi den Tredie Part *Pag. 217. No. 67. lit. E.* lærdt hafue om Cuscutâ eller Hørsilcke/ nemlig at det hafuer den Vrtis Kraft som det voxer paa/ kand vi ocsaa friligen oc uden nogen Fare slutte / at Mus

E.

F.

No. 7. hafuer i lige maade aff det Træis Kræfter / huilcket det sidder omkring. Er det derfore vist / at mand bør megit at holde aff EgeMus / for dets Kræfters skyld at det binder / oc er det heller ingen tuifl paa / at jo alt det / som kand brugis aff Ege-træ / binder / siunis de oc i all Sandhed at fare vild / som ville holde alle

G. andre slags Mus bedre end Ege-Mus. Men dette ville vi icke *absolutè* oc udi almindelighed hafue forstandet / men med en vis *Condition*, Vilkaar oc *Respect*, thi vi ingenlunde forbiude / naar mand vil berede Cypers-Pulver / Klæde-Pulver / eller andre saadanne velluctendis Pulver / (huilcke til store Herrers oc de Rigis Vellyst giøris oc ere fal /) at mand jo vel da seer til at mand kand faa den som er huidest oc meest velluctendis / men

H. naar mand vil *adstrin*gere / oc der giøris en Bindsel fornøden / da at tage den som voxer paa Egen / som er skiør oc huidactig / som findis paa Bullen eller Grenene / thi den er w-luctendis / oc lucter intet efter Jorden.

Her aff slutte vi da / efterdi at *Galenus* hand skrifuer / at Mus hafuer den Natur / at det *digere*rer eller formindsker / at det skal forstaais om det slags Mus / som groer paa de Træer / som hafue den Natur at de *digere*re / men det ingenlunde er at

I. forstaa om den som voxer paa Egen / thi den aff sin Natur er kaald / tør oc binder.

Huorfore dersom nogen aff alt for strenge Tidernis Flod hafuer ont / da kand de icke faa nogen bedre Vrt at giøre sig Bad aff / at sidde ofuer / eller at sætte sig neder udi / end dette Mus som paa Egen voxer / men dersom mand vil tage saa megit der aff som it quintin / tørre oc støde det til Pulver / oc udi en Skee fuld eller to Rød-Viin dennem indgifue / da skal den

K. Flod langt snarere holde op.

Det samme forbevarer oc saa / at mand icke føder W-tidigt Foster. Men at det stiller Blod / vidner *Tabernæmontanus* oc andre / at Biørne hafue lærdt os Mennisker: Thi naarsom-

No. 7.

somhelst de hafue værit saarede / hafue de lagt dette Mus paa deris Saar / at stille Blodet der med / huilcket ocsaa strax er stillet.

Men frem for alle andre slags Mus / som udi Skofue / paa Træer / Klipper / oc anden steds voxer / er det det allerberømmeligste / som kaldis Usnea *sev* Muscus cranii humani, det er: Det Mus som voxer paa Menniskens Hierneskale / huilcket endog det fielden findis / saa findis det dog undertiden paa deris Hofveder som ere steylede / halßhugne / oc Hofvedet festet paa en Stage / oc andre saadanne Mißdederis / som saaledis blifue aflifuede oc tagne aff dage. Thi foruden det at det tijt blifuer brugt til den Vaaben- eller Suerd-Salve (*Ungventum armarium* kaldet) blifuer det holdet for at være it synderligt *Medicament* oc Lægedom imod den fallende Siuge / item til at stille Blodet naar Næsen bløder / om mand tager nogit aff dette Mus oc støder til Pulver / eller oc tager det w-stødt / oc ligesom raat kommer det op i Næsen / da stillis Blodet: Ja der ere vel ocsaa de / som i samme Tilfald befale / at mand skal henge den om Halsen / saa skal det ocsaa hielpe. Men huo som hafuer lyst til at vide meere om denne Vaaben- eller Suerd-Salve / hannem vil jeg hafue henvijst til den fortreflige Mands *Dn. Danielis Sennerti Opera*, saa vel som til den fornemme *Medici Dn. Danielis Beckheri P.P.* til Kønnigßberg / min synderlig gode Vens Bog / *Medicum Microcosmum* kaldet / item til *Crollium* oc andre saadaṅe som der om hafue skrefuit. Men der sigis om denne samme Vaaben-Salve eller *Ungvento armario*, at dersom mand ickun vil binde det Verie eller Suerd / som Skaden er giort med / oc den anden som Skaden hafuer bekommer var mange Mile borte / da skulle dog den samme som skadet er efter Ynske heelis oc lægis.

L.

M.

N.

O.

No. 7. Til Beslutning staar det her tilbage / at jeg skal tale om it Huußraadigt Stycke / som vel er værdt for en Huuß-Fader at mercke: Urtegaards-Mændene vide med Mus / oc helst det som paa Bøge-Træer blifuer samlet / om Høsten saa bevare Vald-Nødder / at de aldrig om Vinteren kand tørris / men blifue lang tid saa ferske / som de nyligen vare afplockede aff Træit; saa at mand endocsaa kand drage den gule Hinde fra Kiernen. Maaden huorledis at mand her med omgaais skal / er denne: Tag først Bøge-Mus / saa ferskt som det aff Bøgen er samlet / oc lad lidet ligge / saa længe til det kand blifue halftørt / paa det at det icke skal blifue mullet: Dette samme Mus skalt du tage oc legge paa Bonden i en Fierding eller andet saadant / huad du vilt hafue Vald-Nødderne giemde udi / oc du skalt legge Musset saa høyt op som en Tommel-Finger / dernest skalt du tage Vald-Nødderne / som oc hafue ligget noget lidet til tørre / oc legge ofuen paa dette Mus / oc saa atter igien Mus der ofuer / oc det saa fort hen lag efter lag / indtil fierdingen blifuer fuld / saa skalt du tække oc lucke den vel til / saa at den kand hafue ickun it lidet hul til at faa Luft igiennem. Oc i saa maade kandst du bevare dine Vald-Nødder saa lenge dig lyster / saa at du kandst dine Giester med ferske Vald-Nødder tractere / naar du vilt.

(P.)

Pyrus, Pære-Træ: Det selfsamme vi hafue talet kort tilforn her i denne Fierde oc sidste Part aff denne voris Danske Urtebog / om Eble-Træ / det skal ocsaa være forstandet om Pære-Træ: Derfore huo som vijtløftigere vil hafue dets Beskrifvelse / oc huad som efter voris *Methodo* der til hører / hand kand det finde oc læse *Pag. 116. No. 104.*

Qver-

(Q.)

Qvercus.

Nafnet.

Qvercus, Eeg / Eege-Træ / item / Rijß-Eeg / Haard-Eeg: Den kaldis paa Tydsk: Eich-Baum / Eychel-Baum: Den kommer frem med sin Mield om Vaaren / nogit efter Bøgen / men om Efter-Høsten falde Aggerne moene aff: Den er den fierde som *Bauhinus* beskrifuer / oc den kaldis aff hannem: Qvercus cum longo pediculo, det er: Eege-Træ med lange Stilcke.

R.

Vdvortis Skickelse.

Dette slags Eeg voxer ofte gandske høyt op / oc gemeenlig med store Grene strecker sig vijt ud / Dets Bulle ere ofte gandske megit tycke / oc er runden omkring to eller tre fafne: Grenene / som den skiuder / ere saare megit vijde / oc gaa ud i mange andre udskutte Quiste oc smaa Grene: Bladene ere slette / haardactige / brede / langactige / omkring ved siderne foldede eller kantede / paa den øfuerste side ere de grønnere end paa den underste: Aggerne ere langactige / dog icke ret megit / oc it huert aff dennem sidder udi sin Aggerne-Hat / huilcken uden til er knortet oc w-jefn / men Aggerne selfve hafue en hindactig Skale omkring sig / den inderste Kierne bestaar aff tuende Parter / saa som Erter / Mandeler / Bønner / Nødde-Kierner / oc andre saadanne fleere. Barcken / som er uden omkring dette slags Træer / er slet oc glat / den stund de ere unge oc spæ / saa som Ymper / oc bequem til at barcke Huder med: Men den som er paa de gamle Træer / er huas / tyck / haard / fuld aff Sprecker oc w-jefn: Materien / Tømmeret eller Vedden som er inderst / er guulactig / haard oc tæt / oc jo ældre den blifuer / jo haardere

S.

er den

No. 7. er den / men det som er næst hos Barcken yderst / det er huidt / oc kand snart forraadne / i synderlighed dersom Træit icke paa sin rette oc bequemme Tid blifuer feldet. Rødderne / som den hafuer / skuder den en deel vijt ud fra sig / en deel ocsaa megit dybt neder i Jorden / oc formedelst dennem staar den fast / oc icke bugner.

Pa. 389. No. 7. Figuren er ligemaade at see: ☞

Steden.

Steden som Ege-Træer voxe paa / hafue vi vel icke heller fornøden her at indsætte / efterdi at alle nocksom vide / her i disse Riger oc Lande at være heele store Ege-Skofve.

Kraft oc Brug.

Det er vist / at mange nødis undertiden naar Hungeren er stor at æde dette Træis Fruct / deris Hunger der med at stille / huor paa mange Exempler at indføre / er gandske w-fornøden / dog er det icke w-sedvanligt paa Landßbyen / paa de Tider som Aggerne ere til / at stege dennem udi den heede Aske ligesom Castannier / oc saa for Lyst dennem æde.

·T

Ellers naar nogen aff Bugløb oc Blodsot hafuer ont / da tager mand det Pulver som er stødt aff de stegte Aggerne / oc bruger der imod / dog skal det med god Forstand brugis.

Dog ere der ocsaa nogle som / imod Blodsot der hafuer taget ofuerhaand / høyere acte de smaa Druer eller Bær / som om Foraaret voxe ved Roden aff Egestumper / end Aggerne i sig selfue.

V. Men Aggerne-Hatter eller *Calyces* huilcke paa Apoteckene blifue kallede Cupulæ, oc den mellemste Barck paa Egen / blifue for den Aarsag skyld tagne til den Salve som kaldis Comitissæ, at de hefteligen binde: Thi alle Egens Parter / saa som *Galenus* vidner / hafue den Natur at de *astringere* oc binde paa det heftigste: Oc dersom Quinderne med forbemelte

Smø-

Smørelse blifue smurde / da forhindrer den at de icke føde wtidigt Foster / oc Tidernis flod stillis ocsaa der ved. No. 7.

Den samme Kraft hafuer ocsaa det Vand som aff Ege-Blade blifuer *destille*rit / huilcket mand ocsaa med god *Success* oc Fremgang kand gifue dennem ind som spytte Blod / eller ocsaa som hafue ont aff Blodsot.

X.

Den gemeene Mand er det nocksom bevist / huorledis at de kand stille den Pine som de hafue udi Tænderne / med den grønne mellemste Barck som er paa de smaa Grene der voxe nedre ved Jorden: Thi de tage oc kaage den udi Vijn / oc ofte med Affødet toer oc udskyller Munden / saa forlindris oc stillis tijdt strax den Pjne som er i Tænderne / om saa er at det er en hitzig skarp Flod som falder paa dennem.

Galenus hafuer ocsaa *observe*rit oc tagit i act / at de grøne oc friske Ege-Blade endocsaa hafue den Kraft at de heele / efterdi hand selff med de sønderknusede Blade hafuer lægt en Skade som var huggen med en Øxe.

Y.

Paa somme Eeger / oc fornemmeligen i andre Lande / voxe icke alleniste Aggerne / men endocsaa Gal-Eble eller Gallas / som mand pleyer at kalde dennem: Her i Landene er at finde paa Egerne Ege-Eble / Lunge-Mus oc Mistel / i steden for Gal-Eblene / huor om nu særdelis skal handlis.

Det er vel vitterligt / at naar mand vil hefteligen binde oc tørre / da kand mand ret vel bruge Gallas der til / efterdi at de det udi den tredie Grad udrette / oc derfore kand mand tijt udi Flod som falder neder paa Tænderne / lyckeligen oc med god Fremgang / bruge it stycke Gal-Eble / oc holde det imod Tænderne saa sactis Tand-Vercken.

Z.

Det er it vist *Experiment* oc forsøgt-Raad / at Gallas stødt oc *pulveri*serit / stiller Blodet udi Saar oc Skader / dersom mand kommer det Pulver udi Skaderne: Men andre til samme Brug brænde *Gallam*, oc den udi Edicke udslucker.

No. 8. Men for Studenteris oc Skrifveris skyld/ som ofte oc megit skrifue/ vil jeg aff *Sebicio* hijd indføre en maade/ huorledis mand kand giøre got Bleck: Oc der om taler fornæfnte *Auctor* saaledis som efterfølger: Dinten zů machen/ nimb kleine knollechte Galöpffel fünff loth/ zerstoß sie grob/ Victriol drey loht/ Gummi *Arabici* zwey loht/ Saltz ein halb quintlein/ thů es alles in einen verglasurten Hafen/ geuß darauff gůten weissen Wein der heyß seye/ zwey pfundt/ vermach oben den Hafen/ stell jhm viertzehen Tag an die Sonn/ oder im Winter hinder den Ofen/ und rhůr es alle tag.

Aa. Det er paa voris Danske Maal saaledis fortolcket: Til Bleck at giøre tag fem lod aff de smaa knortede Gal-Eble/ støt dennem groff/ Victril tre lod/ Arabisk Gummi to lod/ Salt it halft quintin/ kom det altsammen udi en glasserit Potte/ oc kom der paa god huid Vijn/ som er heed/ to pund/ bind vel ofuer Potten/ sæt det hen udi fiorten Dage paa den sted som Solen vel skinner/eller om Vinteren bag paa Ofnen/ oc rør der i huer Dag.

Men de/ som dette Bleck falder for dyrt/ kand lade komme got reent Regn-Vand der paa/ oc bruge Vijnen i andre maader til deris Sundhed/ oc for en suag Mafve. Men om Vijnens Brug skal ret nu særdelis til Beslutning paa denne Bog handlis.

A. Oc saa megit skal være sagt om de rette Gal-Eble. Nu vil Jeg tale om de andre Eeg-Eble/ huilcke her i Landene paa Eegerne vel voxe/oc dog icke paa sine særdelis Stilcke/ men ickun paa Bladene/ som nock som en huer vitterligt er/ dog er:

Pa. 390. No. 8. Figuren at see: ☞

Disse Eeg-Eble hafue ingen synderlig Kraft/ det jeg veed mig hos nogen *Botanographum* eller Urte-Skribenter at hafve *observeret*/ uden det alleene/ at de vidne om dennem/ at de icke nær ere saa kraftige/ som Gal-Eble/ oc dømmer *Johannes Bodæus à Stapel* retteligen der om/ at disse Eeg-Eble som voxe

B. paa Bladene/ ere ingenlunde det rette slags Gal-Eble. Oc om end skiønt saa skulle være/ udkræfuer dog alligevel Fornøden-

No. 9.

denhed det icke/ at vi skulle gaa de rette Gal-Eble forbj/ oc bruge Eeg-Eblene i steden for dennem: Thi der er saa stor en menge aff Gal-Eblene fal for ringe Penge / som en huer vel veed.

C. Bønderne / saavel udi disse / som i andre Landskaber sige / at disse Eege-Eble skal hafue deris særdelis Betydning om Aarsens Tider / huordanne de ville blifue / ligesom de ocsaa udi deris Bonde-Practica vide aff Liungens Blomster noget synderligt at slutte oc dømme / huor om mand kand læse *Pag. 226. No. 76. lit. K.* udi den tredie Part aff denne min Danske Vrtebog: Ja de hafue vel w-tallige mange saadanne Tegn at rette sig efter / eller ocsaa at giøre Sagn aff. Derfore saa sige de / at naar der ere Orme udi disse Eege-Eble / da skulle det betyde it ont w-sundt oc w-fructbart Aar: Oc tuert om igien

D. naar der ingen Orme ere i dennem at finde / saa skulle Aaret blifue fructbar / got / sundt oc grødefuldt. Oc dersom mand dette samme vil ret vel eftertæncke / da siunis det nocksom troligt / at mand kunde finde gode *Ratio*ner / at forsuare denne Bøndernes *Observation* med: Men jeg vil lade dennem grandske oc randsage der efter / som hafue lyst til slige *Observationes Physicas*, oc begifue mig til at tale om det som endnu staar tilbage at paaminde om udi Eegens Historie / som mand til Lægedom bruge kand.

Pulmonaria.

Nafnet.

A. Pulmonaria, Lunge-Mus / Lunge-Vrt: Det kaldis paa Tydsk: Lungen-Kraut: Det er til baade Vinter oc Sommer / oc dog findis der aff meest om Efterhøsten: Det er det siette Mus som voxer paa Træ / som *Bauhinus* beskrifuer / oc det aff hannem kaldis: Muscus pulmonarius, det er: Lunge-Mus.

Pa. 391.
No. 9.

Udvortis Skickelse.

Dette slags Mus er nogit tøractigere end Lefver-Mus eller Steen-Lefuer-urt / breder sig nogit temmelig vijt ud/oc er fuldt aff Skiel: Bladene ere temmelig store/ oc udi mangfoldige maader sig med hin anden indvickle/dog ere de icke ret slette som Lefver-Mussis/men ryncked/huasse/ oc ligesom en hud tycke oc seye/de ere grønne paa den øfverste Part/oc huidactige eller bleege paa den nederste / oc dets gandske Skickelse siunis i nogen maade at ligne Lungen.

B.

Pa. 391.
No. 9.

Figuren er at see: ☞

Steden.

C. Huad sig Steden er anlangende / da voxer det tijt udi Marcken paa Klipper / Bierge oc Høye / oc udi Skofve paa Bøge- oc andre Træer / men det som voxer paa Eger / er det allerfornemste oc beste.

Kraft oc Brug.

Om dette Egens-Lunge-Mussis Kraft vil jeg icke i synderlighed tale / men jeg vil hafue Læseren henvijst til Lichenis eller Lefver-Mussis Historie: Thi mand pleyer udi fleng at bruge oc selge begge slags paa Apoteckene. Men om Lefver-Mus kand mand læse udi den tredie Part aff denne min Danske Urtebog/ *lit.* L. *Pag.270. No.120.*

D.

(V.)

Viscum.

Nafnet.

A. Viscum, **Mistel**/ **Fugle-Lijm**: Det kaldis paa Tydsk: **Mistel**: Det er grønt baade Vinter oc Sommer / men om Efter-Høsten blifue dets Bær moene / huilcke blifue

sidden-

No. 10.

siddendis paa den gandske Vinter igiennem: Den er den første som *Bauhinus* beskrifver / oc kaldis aff hannem: Viscum baccis albis, det er / **Fugle-Lijm med huide Bær.**

Vdvortis Skickelse.

Fugle-Lijm eller Mistel blifuer intet høyere end halfanden Fod / men det skiuder sig ud i bredden med mange Grene / de samme hafue Knæer oc ere seye oc Træactige / huilcke gaa ud i mange grene som voxe paa skack / oc den Barck som der sidder omkring Grenene / er megit bleeg-grøn. Bladene ere lange oc haardactige / tycke oc bruunactig-grønne / oc ere nocksom den store Buxboms Blade lige / dog nogit længere: Ved Knæerne / efter de smaa Blomster som ere guulactige / komme tre eller fire smaa trinde Bær / som henge sammen / de ere huide / oc ere fulde aff en sey Saft / midt i Bærene sidder nogit sort oc smaat Frøe: Det skiuder ingen Rødder fra sig / men det henger paa Grenene aff Træerne.

B.

C.

Figuren er at see: ☞ Pa. 392. No. 10.

Steden.

Tilforn næfnte vi nogenledis Steden paa huilcken denne Mistel groer / nemlig paa Eege-Træer / dog findis den icke alleeniste der / men endocsaa paa andre Træer / oc i synderlighed paa Skof-Abilder / Linde / Bircke oc Pijler / etc.

D.

Krafft oc Brug.

Mistel / saa som *Dioscorides* oc *Galenus* vidne / henføris til de *Medicamen*ter / som fremlocke oc uddrage Vedskerne fra de inderste Parter / saa at *Lobelius* ocsaa udi sine *Adversariis novis Pag. 283.* icke undseer sig der om saaledis at skrifue: *Explorata utilitatis adeò novimus, ut è penitioribus sinubus collectum pus trans spatia musculorum & densas cartilagines eliciat. Est namq; epispasticum nulli secundum ut quis experi-*

E.

ri potest, qvem juvabit vires nosce emplastri viscini, ab Scribonio Largo laudati, det er: Vi hafue forfaret at den udlocker oc uddrager den Rødde som er udi de inderste Parter/inden for Kiødet oc de tycke Bruster / thi den er/ iblant de *Medicamen*ter som drage / fast det allerfornemste / huilcket de kand forsøge / som hafue lyst til at bruge

F. Plasterne/ som aff Mistel blifue beridde / huilcke *Scribonius Largus* hafver berømmet.

Mistel / enten for sig selff stødt til Pulver/ eller med Poeon-Rødder eller Poeon-Frø / lige megit aff huert/ med hin anden beblandet/bør høyeligen at *commende*ris dennem/som aff den slemme oc fallende Siuge hafuer ont / at mand det en dag for huert Korterskifte udi Maanen om Morgenen fastendis

G. indgifuer dennem/som aff denne Siugdom hafue ont/saa megit som it halft quintin udi LilieConval-Vand: Oc der til pleye en deel Quinder at komme nogit Guld som er filet / huilcket de fra deris Forfædre udi nogle Led hafue arfuet. En deel aff dennem skrabe eller file ocsaa nogit aff deris Feste-Ring/som dennem til Festensgafue er gifuen/ oc der ved meene de sig endeligen at kunde dennem fra denne slemme oc farlige Siugdom icke alleniste forbevare / men endoc gandske at befrje oc erledige. Men saadant oc andet meere bør mand vel at dømme om / at

H. der er en vrang Meening eller *Superstition* der hos/saa lenge at de tæncke/at fordi det er aff deris Feste-Ring eller saadant/da at være tieniig / men det er lettere med *Hercule Augiæ stabulum* at *repur*gere / eller giøre dennem viis / at der icke er Vand udi Øster-Søen / end at ofvertale dennem / at saadant affskrabit Guld ickun forgiefuis *Patien*terne blifuer indgifuet.

VB-anseet at der vel voxer lige saadan Mistel eller Fugle-Lijm paa Hæsle oc andre saadanne Træer / saa er dog dette

I. det allerbeste slags/ som paa Egen voxer: Om huilcket endoc *Auctores* lære / at dersom det blifuer hengt paa Halsen saa som Poeonie-Rødder/ da kand de som det bære om Halsen/fra

den

No. 11.

den fallende Siuge blifue befrjde. *Auctores* skrifue ocsaa her-foruden her om / at Miß- oc wtidig-Fødsel ved det kand for-hindris/dersom mand vil henge det om Handleden paa de siu-gelige Quinder. Andre / saa som den *Auctor* der *Dodonæum* hafuer forbedret vidner/lade giøre Ringe der aff/huilcke de sæt-te paa Fingrene/en deel til at afverge Mißfødsel / en deel ocsaa til at forbevare en imod den fallende Siuge.

K.

Fornæfnte *Auctor* fortæller endocsaa/at mand bør at giø-re Kniff-skafte aff denne Mistel/ huilcke de som aff forbemelte strenge Siugdom plagis kand bruge: Thi der meenis at der-som det kand blifue varmt i Haanden / da kand det denne Far-lighed afvende. Huilcket icke siunis at være uden Aarsage/ for den Histories skyld vi tilforn i den første Part aff *Matthiolo* udi *Coryli* eller Corneoli-Træis Beskrifuelse *Pag.4. No.2. lit. G. H. I.* hafue fremsæt oc lærdt. Men om Eege-Mistel der-fore meere imodstaar den fallende Siuge / end den som paa de andre Træer voxer/fordi at Eegen siunis at hafue nogit aff sin Natur tilfellis med Victril/der om maa en huer dømme/huad hannem selff got siunis.

L.

Vitis.

Nafnet.

A.

Vitis, Vijn-Stock/Vijn-Rancke: Den kal-dis paa Tydsk: Wein-Stock: Hendis Fruct oc Druer blifue om Efter-Høsten moene: Den er den første som *Bau-hinus* hafuer beskrefuit/ oc kaldis aff hannem: Vitis vinife-ra, det er: Vijnbærende Vijn-Stock.

Vdvortis Skickelse.

B.

De store oc gamle Vijn-Ranckers Bulle ere underti-den tycke/hafue mangfoldig Barck omkring sig/som er fuld aff

Spre-

No. 11. Sprecker / fra dennem skiudis der Greene saa som Arme / fra huilcke der udgaa nogle Knæactige Refver oc Rancker / men fra Leddene komme Bladene / Vijnlockerne oc Druerne / huilcke mange henge neder udi en Klynge. Bladene ere brede/ trindactige/ kærfvede omkring/ oc gemeenlig femkantede. Vijn-

C. lockerne ere tynde / lange oc ligesom snoede oc omkringbøyede/ med huilcke de sig selff feste / oc ligesom med Hænder tage fat paa det som de kand hafue nogen hielp eller Stytte aff. Farfven/ som Druerne hafue / saavel som ocsaa storligheden er atskillig: Thi Bærene ere enten huide eller blaa-brune.

Pa. 393. Figuren er at see: ☞

No. 11.

Steden.

D. Vijn-Stocke voxe vel icke saa mangfoldige her hos os/ som i andre Lande / huor de hafue deris store oc lystige Vijn-Bierge / men dog groe de nocksom her udi Hafverne / huor de blifue satte/ oc dersom mand med flijd dennem vil dyrcke/ da icke alleniste groe de / men de endocsaa temmeligen bære Druer/ huilcke tilmed blifue moene.

Kraft oc Brug.

E. Dersom vi her vilde forklare/ huad Vijn-Rancker/ huad Druer/ oc huad Vijn monne være / oc huad for Skilßmisser som den monne hafue/ da skulde det blifue alt for vijtløftigt.

Det er i Almindelighed gafnligt oc smuckt at vide her om / at *Galenus* henfører alle Vijnens *Differentias* eller Skilßmisser til fem slags: Thi den første *Differentz* oc Skilßmisse siger hand at bestaa udi Farfven/ den anden udi atskillig Smag/ den tredie udi dens vijnrige Natur/ den fierde kommer aff Lucten / oc den femte bestaar udi Kraften oc Ypperligheden: For-

F. medelst huilcke Skilßmisser der siden komme w-tallige oc atskillige Vijnens Virckninger oc *Effect*er / saa vel onde som gode / ligesom at Legemet hafuer atskillig Natur oc *Complé-*

xion;

xion; Men de onde Kræfter komme der efter udi Legemet / *Si* No. II.
Quis modici transiliat munera Liberi,
Det er:
Om Maaden icke holdis vel /
Oc Vjnen drickis med god skiel:
W-anseet dog alligevel at / *Non*
Mordaces aliter diffugiant sollicitudines,
Det er:
Tancker ey anderledis kand
Fordrifuis udaff mangen Mand:
Oc det er til med vist / at Vijnen glæder Menniskens Hierte.

Vdi Allmindelighed er det ocsaa gafnligt oc nyttigt at høre aff *Galeno*, huem mand maa tilstede at dricke Viin / oc huem den icke maa tilstedis. Oc der om taler hand saaledis: *Vinum convenientissimum iis est, citra inflammationem, aut erysipelas, aut abscessum, aut calidam intemperaturam, ægrotantibus &c.* Det er saaledis fordansket: Viinen er ofuermaade bequem / for dennem som ere siuge / dog saa at der icke hos deris Siugdom er nogen Hidtzighed / eller Rosen / eller Bylder / eller ocsaa hafue en hidtzig ond *Complexion* oc Natur. Thi den baade føder / fordøyer / styrcker / oc staar imod Forraadnelse. G. H. I.

Men huad de ferske Druer ere anlangendis / da er det icke at sige aff / huor stor Forskiel der er imellem dennem oc Rusiner; Thi dersom Druerne (efter som *Galenus* vidner) icke strax gaae igiennem til den Naturlige gang / da skade de heftetigen: Thi naar mand dennem beholder / oc de der efter fordeelis udi Lefveren oc Aarerne / da gifue de en Saft fra sig / huilcken icke letteligen kand *muteris* oc forandris / eller blifue til got Blod igien / men maa endeligen der efter følge Lefverens oc Krosens Forstoppelse / Bugløb / Blodsot / oc andre saadanne K.

No. II. farlige Tilfald. Oc tuert imod hafue Rusinerne (efter *Galeni* Meening) den Natur/ at kand fordøye de onde Vedsker/ oc spæge det onde / ja de samme gifue icke heller Aarsage til Forraadnelse / oc ofuer alt dette da ere de formedelst deris gandske Natur oc *Substantz* megit kierkomne for Lefveren.

L. Men iblant dennem ere de som størst ere / huilcke vi kalde de blaa Rusiner / de beste / oc paa Apotecket efter det Arabiske Sprock kaldis de *Zibebæ*, oc aff dennem pleyer mand at udtage Steenene eller de smaa Kierner / oc siden bløde Rusinerne udi Endivie- Veybred- Cichoreæ-Vand / eller ocsaa udi andet gemeent rindendis eller Sø-Vand / med huilcke mand kand leske dennem som aff den Kaalde hafue ont / oc de udslucke Tørsten/naar de holdis paa Tungen/eller tyggis der paa.

M. Ellers blifue de ocsaa megit brugte paa samme Maneer i Bryst-Dricke / til at rømme Brystet: Steenene som ere i Druerne befaler *Dioscorides* dem at æde/som aff Blodsot hafve ont. Men om Steenenis Natur siger *Galenus*, at de ere tørre oc nogenledis *adstringere* eller binde: Ja paa en anden sted siger hand aabenbare om dennem / at de ere aff deris Natur/som tørre udi den anden / oc kølne i den første Grad.

N. Foruden disse *Medicamenter* oc Lægedomme / som aff Druer blifue beridde / beredis oc brugis der endocsaa andre aff Viin-Stocken selfuer: Dens Blade ere os gafnlige oc nyttige / thi mand aff dennem kand berede it Decoctum eller Afsød / udi huilcket mand kand toe deris Fødder som rase / oc formedelst Kaalde-siugen ingenlunde kand sofue.

Dioscorides befaler at mand skal udkryste Saften aff Bladene/oc indgifue dennem/som aff Blodsot hafue ont/ som spøtte Blod/oc hafue den slemme Mafve Siugdom: Item de

O. Quinder som ere i lyste/ paa det at Lysten kand forgaa dennem. Det samme siger hand ocsaa at kunde forrettis med Viin-Lockerne/ om mand bløder dennem udi Vand/oc siden dricker det.

Det

No. 11.

Det Vand som gaar ud aff Vijnstocken selfuer/ naar den blifuer brudt/skadt/ oc for nær afskaaren om For-Aaret / *commenderis* oc berømmis / saa som alle vel er vitterligt / imod Steen/Ringorme oc Skab eller Fnat / oc om det same Vand lærer ocsaa *Agerius*, at en Drick der aff bortdrifuer den anden Dags Kaalde.

P.

Den Aske som blifuer brændt aff de w-nyttige Grene som blifue afskaarne / ere gode til hine brændendis *Medicament*er / som mand bruger/naar mand vil sætte en Fontenel paa Armen eller anden steds: En deel ocsaa til Skel udi Hofpedet at bort-tage: Men hvo kand nocksom rose/oc tilbørligen berømme alt det Gafn som Vijnstocken os gifuer? huilcket *Agerius* udi efterfølgendis Rijm megit herligen hafuer befattet.

Q.

Der Götter Gschenck ist Reben-Safft/
Zu geben dem Menschen freud und krafft.

Huilcket paa Danske Rijm-liuder saaledis:

En Guds Gafu er Druernes Saft/
At gifue Mensken Fryd oc Kraft.

Men vi ville gaa forbi alt det som Hedningene hafue om Vijnen oc dens Lofsang dictet / oc aff voris inderste Hierter til Beslutning paa denne voris Urtebog tacke den ævige oc aller-naadigste GUD / at hand aff sin wsigelige Kierlighed oc Barmhiertighed imod det Menniskelige Kiøn/hafuer skenckt oc gifuet os Urterne aff Jorden / som ere wtallige / oc iblant dennem ocsaa Vijn-stocken: Den Gud bør en huer aff os dag-ligen falde neder for oc bede / at ligesom hand i fordum dage/ den tid Vijnen udi Cana i Galilæa slog feyl / gaff dennem an-den i steden igien/ i det hand omvendte Vandet/som var i de sex Vandkar/til den lifligste Vijn/ocsaa naadeligen vilde saaledis hensee til alle gudfryctige oc retsindige Huuß-Fædre oc Huuß-Mødre som sorrigfulde ere / enten de ere fiern eller

R.

S.

nær/

No. 11.

nær/at deris Drøfvelsis Vand maatte omvendis til glædsens Vijn/ saa at en huer udi god Fred oc Rolighed kunde sidde under sin Vijn-stockis Skygge/med Sundhed lenge oc vel: Men for dennem som ere siuge oc skrøbelige/ oc hafue mange Siugdomme at dragis med/ bede vi/ at Gud saaledis dette voris foretagne Verck vilde velsigne/ at de her udaff maatte finde Forlindring udi deris Pine oc Smerte/oc Raad imod deris Siugdomme/ oc saa bekomme deris Helbrede igien/oc det til Guds allerhelligste Nafns Loff oc Ære. Denne vor GUD være Velsignelsen oc Prijsen/ oc Vijßdommen/ oc Tacksigelsen/ oc Æren/ oc Macten/ oc Styrcken/ i all Evighed/

T.

AMEN.

Det

Det Latinske oc første

Nafn-Register.

Indholdendis icke alleeniste de Naffne/ som der udi Texten er handlet om/ Men endocsaa de/ som aff andre Auctoribus, saa som Matthiol. Dodon. &c. ere brugte/ hvilcke ere ad finde i Bredden hos Figurene: Men det brugeligste Naffn/ hvilcket oc i Texten findis/ seeis der altid en stoor Bogstaff A B C. &c. hos/ hvilcke hos de andre Vrters Naffne ey blifve regnede.

Oc der om hafver jeg vitløffteligere paamindet i Fortalen til den Gunstige Læsere.

A.

Alli-

B.

fullo-

Cha-

Co-

D.

G.

Gal-

H.

Harun-

lu-

I.

K.

L.

Sali-

Co.

N.

Nym-

Peri-

Q.

V.

Vale-

Ende paa det Latinske oc første Naffn-Register.

Det

Det Danske oc andet Naffn-Register.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

J.

Jern-

K.

Steen

T.

V.

Ende paa det Danske oc andet Naffn-Register.

Det Tydske oc tredie Naffn-Register.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

Holun-

Nacke-

S.

Speer-

Appen-

APPENDIX,

Eller:

Noch et lidet Register/

som henhører til disse trende foregaaende Nafne-Registere: Indeholdendis de Vrters Nafne/ om huis Kræfter vel er særdelis talet i Texten/ men dog ere ingen Figurer der hos at finde/ Huor om videre udi Fortalen læsis kand.

De Danske Nafne/ hos huilckes Beskrifvelse ingen Figurer findis.

De Tydske Nafne.

Det Fierde oc Sidste Register.

Indeholdendis de fornemste oc merckeligste Stycker / som her i denne Danske Vrtebog findis: Oc heldst Fortegnelse paa Raad imod de Siugdomme / som her i denne Bog omtalet er.

(A.)

(B.)

(C.)

Eger-

k

(G.)

(H.)

Hit, ich

(J.)

(K.)

(M.)

(N.)

(O.)

(P.)

(Q.)

(R.)

(S.)

(T.)

Tand-

(V.)

Ende paa den Danske Vrtebog.

De største Forseelser som i denne Bog findis/ rettis som følger.

Pag.18.n.6.lit.K.lin.12.læs:begynde at blifue døfue. p.29. n.17.l.7. for der ingen/læs:der er ingen.p.57.n. 45. lit.B.l.27 for Wiesen-Kers/læs:Wiesen-Kres. p.65.n.53.lit.M.l.6 for Hundrede-knuders-Rødder læs:Salomons Segel eller Signet. p. 98. n.86. lit.Q. l.19. for disse forbem. Vrter / læs: denne forb. Vrt. p.103.n.91.lit.L.l.28.for ved Kattebylde-Vrten/læs:Kattebylden skulle etc. p.108.n.96.lit.E.l.18.for luctendis Hyacinter/ læs:huide Hyacinter. p.117.n.105.lit.B.l.9. for fine/læs:fiu. p.122.n.110. lit.A.l.6. for Hünlein/læs:Hänlein.p.128.n.116.l B.l.8.dele:blifuer.p.129.n.117.l K.l.4.for Haar/læs:det haarde.p.129.n.117. lit.H l.5. for oc bancker det/ læs: tørrer det vel i Skygge/ oc legger/etc. p.141.n.129.l. L l.24.for p.58.læs:53. p.152.n.2.l.4.for saae/læs:sætte. p.161.n.11.l.F.l.14. for Synapismus, læs:Sinapismus. p.175. n.25.lit.E. l.26.for Hafre/ læs:Hafrestraais Decoctum. p.188.n.28. lit.Z.l.30. for Diputatz/læs:Disputatz.p.207.n. 57.l.O l.28.for nogit stort/etc.læs: nogit større end det slags som ret nu/etc.p.256.n.106.l.F.l.2.for ypperlig/ læs: gafnlig.p.273.n.123. lit.F.lin.23.for under ne/læs: under denne.p.319.n.169. lit.A. l.5. for parva, læs: minor.p.321.n.171.l.M.l.10. for it ferst/læs: it stycke ferst. p.321.n.171.lit.D.l.17. dele: derfor.p.345.n.195. l.P.l.31.for Santolina, læs: Cypres.p.348.n.198.lin.21. oc 24.for Decoctum, læs: Decocto. p.350.n.200. l.M.l.10.for Dioscordium, læs: Diascordium p.361. n.201.lit.Ccc.l.15. adde eller. p.368.n.218.l.P.l.17. for en Dey aff Huede-Meel / oc bløder den samme udi Rosen-Vand / etc. læs : et Cataplasma aff Huede-brøds-Krumme / oc bløder det samme/ etc.

Errata graviora, som findis i Bredden hos Figurerne prentede til Antwerpen.

Pag.29.n.17.lin.19. pro Brunella, lege:Prunella, p.32.n 20.l 19. pro Clus: hist.lege:Hisp. p.42.n.30 lin.26.dele: Kellerhals. p 65.n.53.l.31. post Veris, adde rubro flore.p.76.n.64.l.2. pro foliis, lege: floribus. p.100.n.88.l.5. lege qvæ mas. p.123.n.111.l.4.pro Miscatellina, lege Muscatellina. p.151.n. 1.et Figuren oc Nafnene i Bredden forseet : Thi der skulde læsis i Bredden/ saaledis: Abrotanum mas, Angustifolium majus. Abrotanum mas Brunf. Dodon. Matth. Ad. Lob. Tab. Abrotanum primum Trag. Abrotanum vulgare mas, Funli. pag.175.n.25.l.10.pro Alsima, lege : Alisma. p.181.n.31.l.13. pro Bauh. lege: Fuch. p.339.n.189.l.12.pro Norvagica, lege : Norvagicus. Cætera benevolus Lector ipsus corriget: quem valere salvereq; jubemus.

DEN

DEN FÖRSTE PART AFF DEN DANSKE VRTEBOG.

M.DC.XLVII.

1. Aconitum luteum minus.

I. Aconitum vnifolium luteum bulbosum. *Bauhin.*
* Aconitum lycoctonum luteum minus. *Dodon.*
* Aconitum hyemale Belgarum. *Lob.*
* Aconitum hyemale & Ranunculus monophyllos. *Camer.*

I. Cornus hortensis mas. *Bauhin.*
* Cornus. *Brunf. Trag. Matth. Lon. Dod.*
* Cornus mas. *Tab.*
* Cornus vulgaris mas. *Clus. hist.*

2. Cornus.

3. Co-

3. Corylus.

V. Corylus ſylueſtris.
Bauhin.
* Nux auellana.
Brunf.
Matth.
*Corylus.
Dodon.
* Corylus ſylueſtris.
Trag.
Matth.
Lon. Lob.
*Auellana nux ſylueſtris.
Fuch.
* Fructu eſt minore, albidiore & rotundiore quàm ſatiua ſit.

4. Hepatica.

I. Trifolium hepaticum flore simplici. *Bauh.*
* Hepatica. *Brunf.*
* Aurea. *Taber.*
* Trifolium magnum seu aureum. *Trag.*
*Trinitas. *Matth.*
* Trifolium aureum. *Dod. Lon.*

5. Leucoium bulbosum.

I. Leucoium bulbosum vulgare. *Bauhin.*
* Narcissus Martius. *Brunf.*
* Septimus. *Matth.*
* Viola alba Theophrasti. *Trag.*
* Viola alba bulbosa. *Fuch.*
*. Leucoium bulbosum hexaphyllon. *Dodon. Camer.*
* Leucoium bulbosum primum. *Taber.*
* Leuconarcissolirion paucioribus floribus. *Lob.*
* Leuconarcissolirion vulgare. *Cam. in Matthiolum.*
* Narcissus Germanicus vulgaris. *Svvert.*

6. Narcissus luteus syluestris.

I. Narcissus syl. pallidus calice luteo. *Bauh.*
* Narcissus. *Brunf.*
* Narcissus luteus. *Trag.*
* Narcissus 8. *Matth.*
* Pseudonarcissus. *Clus.*
* Pseudonarcissus luteus. *Taber.*
* Narcissus luteus syluestris. *Dod. Lon.*
* Narcissus totus luteus montanus Theophrasti. *Lob.*

7. Veratrum nigrum.

IV. Helleborus niger flore roseo. *Bauhin.*
*Elleborum nigrum. *Matth. Camer.*
* Veratrum nigrum I. *Dodon.*
* Legitimum. *Clus.*
* Stiriacum. *Tab.*

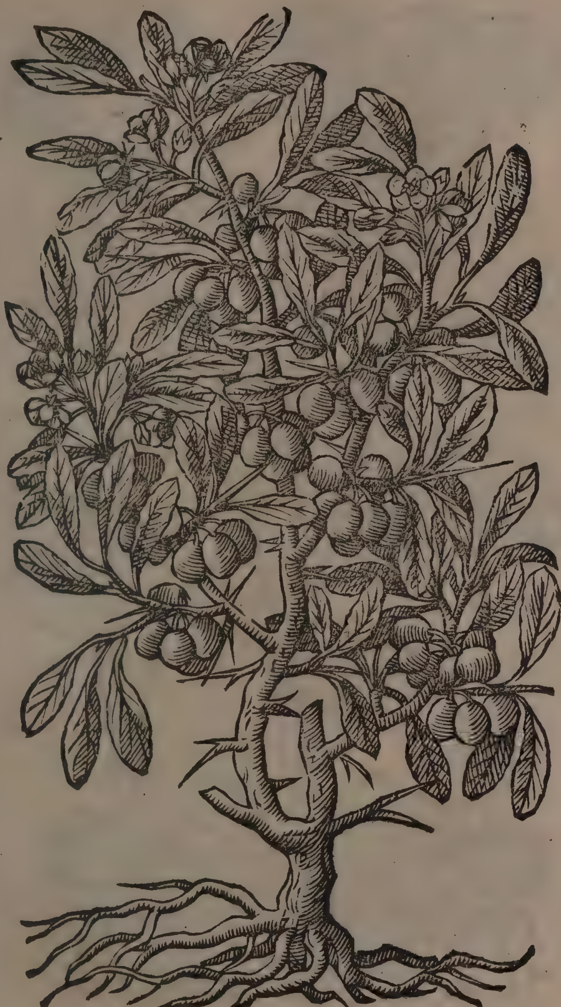
II. Helleborus niger flore viridi. *Bauhin.*
*Helleborus niger. *Brunf.*
* Helleborus niger adulterinus domesticus. *Trag.*
* Helleborus niger adulterinus hortensis. *Fuch.*
* Helleborus niger alter. *Matth.*
* Veratrum nigrum secundum. *Dodon.* *Cluf.* *Taber.*

8. Veratrum nigrum secundum.

DEN ANDEN PART AFF DEN DANSKE VRTEBOG.

1. Acacia.

I. Prunus ſylueſtris.
Bauhin.
Brunf.
Matth.
Fuch.
Dodon.
Lon. Ad.
Lob.
Taber.
* Vulgaris ſylueſtris.
Trag.
* Acacia Germanica vulgò.

III. Doronicum radice Scorpij. *Bauh.*
* Aconitum Pardalianches minus. *Matth.*
* Primũ. *Dodon.*
* Doronicum. *Lon.*
* Doronicum primum. *Taber.*
* Minus. *Camer.*
* Doronicum latifolium. *Clus. pan. & hist.*
*Doronici tertij varietas. *Ad.Lob.*

2. Aconitum Pardalianches.

3 Al-

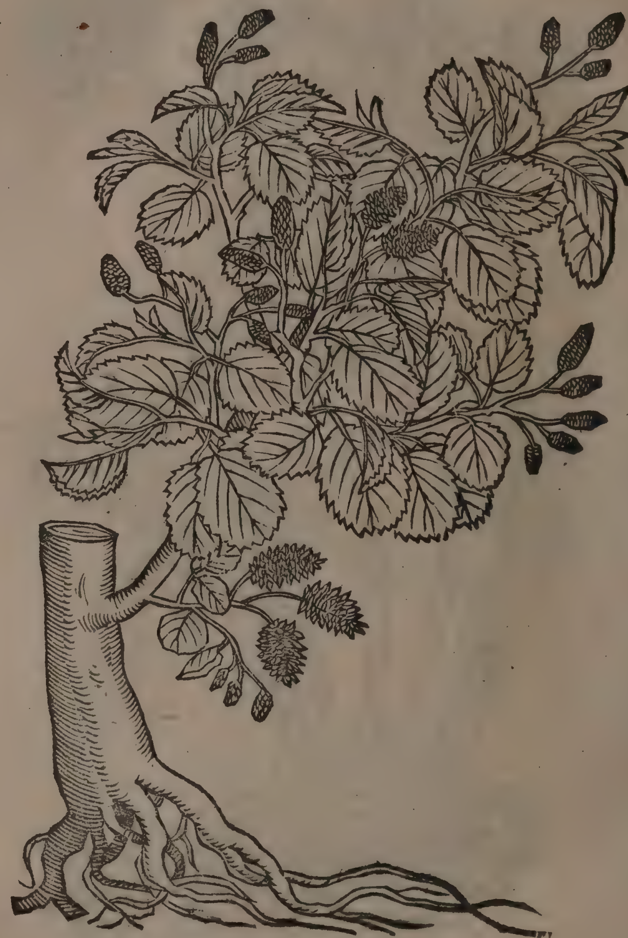
3. Alchimilla.

I. Alchimilla vulgaris. *Bauhin.*
* Pes leonis. *Brunf. Fuch. Lon.*
* Leontopodium. *Brunf.*
* Alchimilla. *Trag. Dodon. Taber. Ad. Lob.*
* Vulgaris. *Clus. Camer.*
* Stellaria. *Matth.*

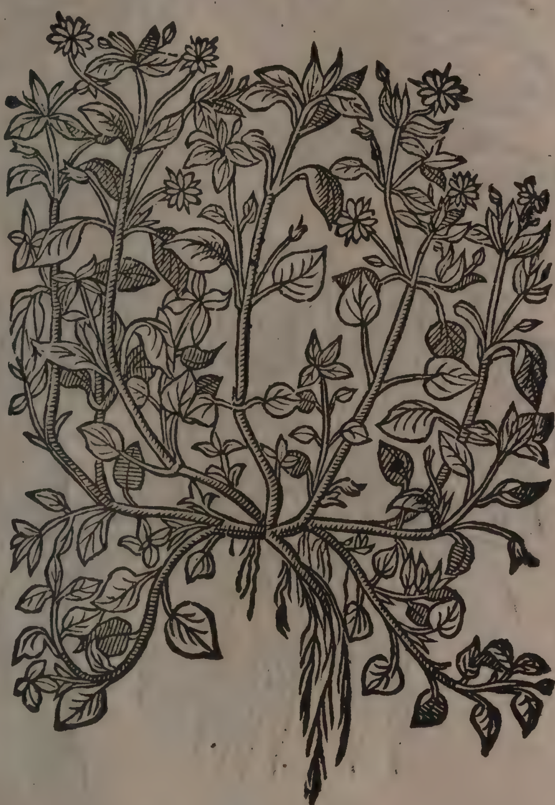
I. Alnus rotundifolia glutinosa viridis. *Bauhin.*
* Alnus. *Brunf.* *Trag.* ‖ *Matth.* *Dodon.* *Lon. Tab.* *Ad. Lob.*
* Alnus vulgaris. *Clus. hist.*

4. Alnus.

5. Al-

5. Alſine.

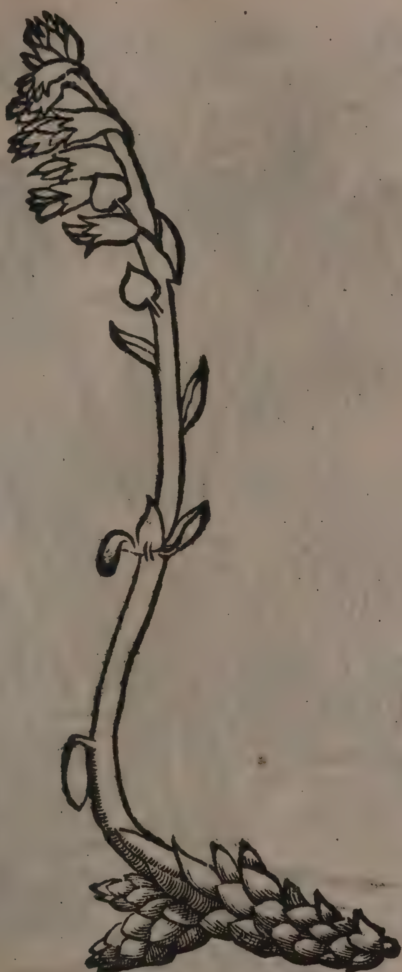
XI. Alſine media. *Bauhin.*
* Morſus Gallinæ primum genus. *Trag.*
* Alſine. *Matth. Lon. Lob.*
* Alſine maior. *Fuch.* 1. genus.
* Alſine media. *Tab.* cui & Alſine.
* Alſine minor. *Dod. Lob.* ico.

Amygdalus satiua. *Bauh.*
* Amygdalus. *Brunf.* *Trag.* *Dod. Lon.* *Camer.* *Tab.*
* Amygdala. *Matth.* *Lob.*

6. Amygdalus.

7. Anblatum seu Dentaria.

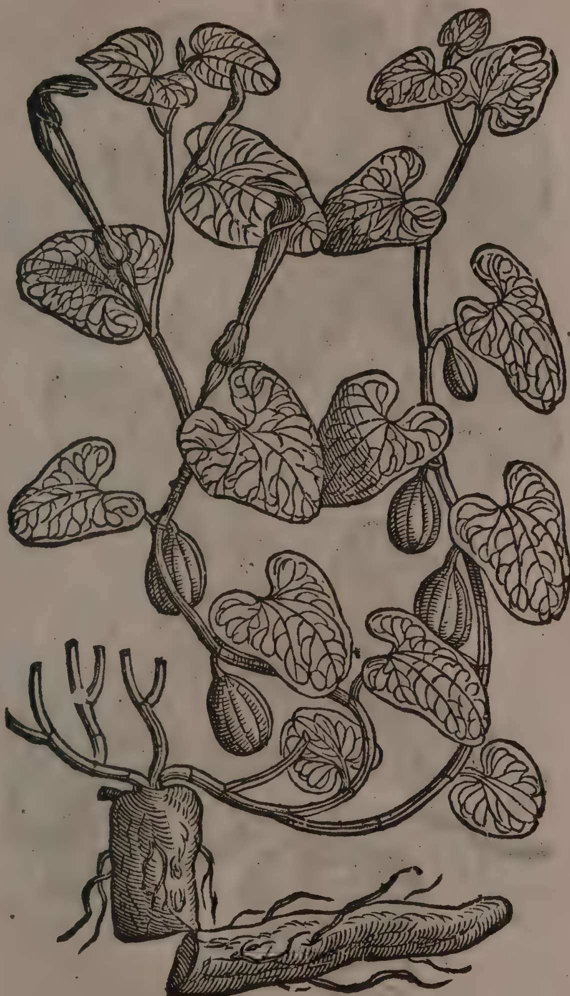
VII. Orobanche radice dentata maior. *Bauh.*
*Dentaria maior. *Matth. Lob. Cam.*
* Anblatum (id est Aphyllon, quòd foliis careat.) *Dod.*
* Squamaria. *Lon.*
*Dentaria maior, siue Ἄφυλλος I. *Clus. pan. & hist.*
*Dentaria Crocodilia. *Tab.*

8. Aquileja.

I. Aquilegia sylvestris. *Bauhin.*
* Aquilegia. *Trag. Fuch. Lon.*
* Flore cæruleo. *Svvert.*
* Aquilegia. *Fuch. Dod.*
* Aquilina. *Tab. Matth. Ad. Lob.*
* Simplex. *Cam.*

9. Ariſtolochia.

III. Ariſto-lochia longa vera. *Bauh.* & *Cam.*
* Ariſto-lochia longa. *Dod. Lob: ico. Cluſ.*

I. Aristolochia rotunda flore ex purpura nigro. *Bauh.*
* Aristolochia rotunda vera. *Trag. Lon. Cam. Ad. Lob. Matthiol. Dodon.*
* Aristolochia rotunda 1. *Clus.*

10. Aristolochia rotunda.

11. Asarum.

I. Asarum. *Bauhin.*
* Asarum. *Brunf. Trag. Matth. Fuch. Dodon. Lon. Tab.*
* Asarum baccaris, siue Baccatus. *Lob. ico.*

12. Aſperula.

I. Aſperula, ſiue Rubeola montana odora. *Bauhin.*
*Caprifolium vel Stellaria. *Brunf.*
* Matriſylua. *Trag.* *Lon.*
*Aſperula odorata. *Dodon.* *Cluſ.hiſtor.*
* Aſpergula odorata noſtras. *Ad.*
* Hepatica ſtellata. *Tab.*

13. Aſparagus.

I. Aſparagus ſatiua. *Bauh.*
* Aſparagus. *Brunf. Trag. Matth. Fuch. Lon.*
* Aſparagus altilis. *Fuch. Tab.*
* Aſparagus hortenſis. *Dod. Ad. Camer.*
* Aſparagus vulgaris. *Lob.*

14. Auricula Vrſi.

Sanicula Alpina lutea & cærulea. *Bauhin.*
* Sanicula ſiue Auricula Vrſi. *Matth.*
* Auricula Vrſi. *Dodon.*
*Auricula Vrſi 1. vel luteo flore. *Cluſ.pan. & hiſt.*
* Paralytica Alpina, Sanicula ſiue Auricula Vrſi. *Lob.*
* Floribus luteis. *Camer. Tab.*
* Auricula Vrſi floribus aureis & cæruleis. *Tab.*

15. Bel-

15. Bellis.

VII. Bellis ſylueſtris minor. *Bauhin.* *Solidago Conſolidę ſpecies. *Brunf.* Bellis minor. *Matth.* * Bellis minor ſylueſtris. *Fuch.* *Dodon.* *Tab.* * Bellis pratenſis minor. *Ad.*

Betula.
Trag.
(qui papyri ſpeciem veterum cenſet.)
Matth.
Dodon.
Lon. Lob.
Tab.

16. Betula.

17. Brunella.

I. Brunella maior folio non diſſecto. *Bauh.*
* Brunella. *Brunf. Dodon.* vt *Lob.*
* Brunella vulgaris & ſexta. *Trag.*
*Conſolida minor. *Matth.*
*Minima. *Cam.*
* Brunella. *Fuch. Tab. Cam.*
* Symphytum petræum. *Lob. ico.*

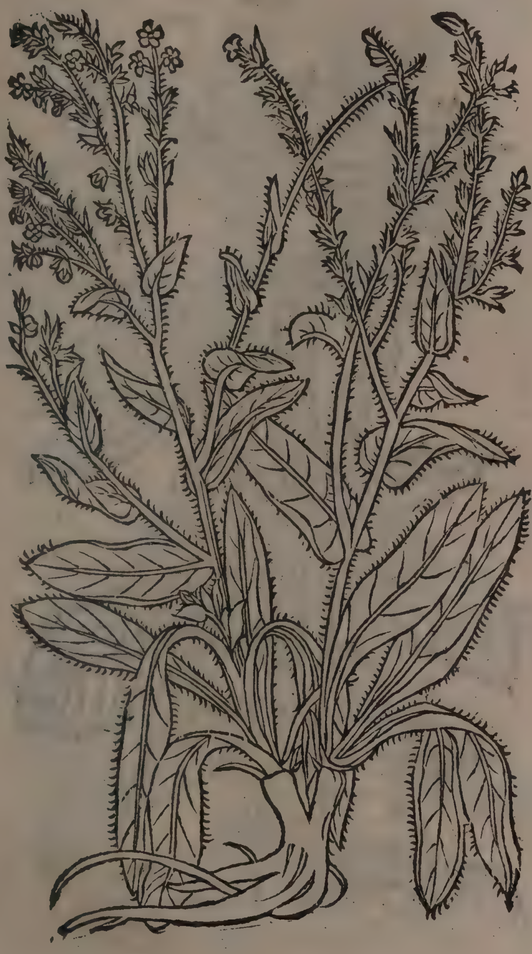
II. Bryonia alba baccis nigris. *Bauh.*
* Bryonia nigra. *Dod.*
* Bryonia baccis nigris. *Camer.*
* Huius radix interiùs buxeo colore pallet: baccæ maturæ nigricant.

18. Bryonia.

19. Bu-

19. Buglossum.

I. Buglossum syluestre maius nigrum. *Bauh.*
* Buglossum alterum flore nigro. *Matth.*
* Buglossum syluestre. *Matth.*
* Flore nigro rarissimè albo.

I. Buglossum latifolium, Borrago. *Bauhin.*
*Borrago. *Brunf. Trag. Fuch.ico. Dod. Lon. Camer.*
* Buglossum. *Matth. Fuch.*
* Latifolium. *Lob.*
*Vulgare. *Clus. hist.*
* Buglossa vrbana. *Clus. hist.*
* Borrago floribus albis. *Tab.*
* Flore est communiter cæruleo, aliquando candido.

20. Borrago.

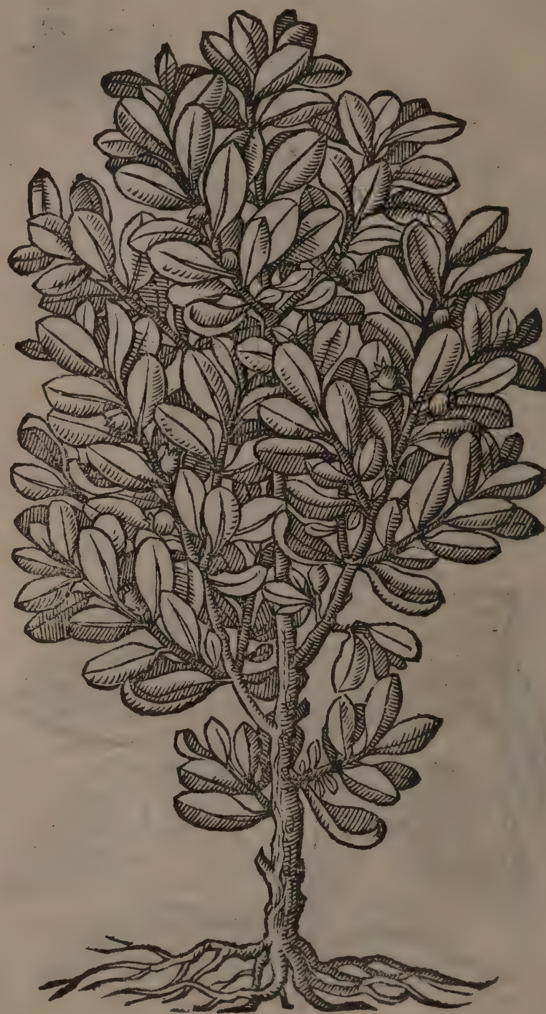
21. Bugula.

Confolida media pratenfis cærulea. *Bauhin.* * Confolida media. *Brunf.* *Matth.* *Fuch.* *Taber.* * Brunella cærulea. *Trag.* * Bugula. *Dod.* vt *Cluf.* * Bugula & Brunella quibufdam. *Ad. Lob.* * Symphytum medium. *Lon.* * Confolida media prima. *Tab.*

22. Buxus.

I. Buxus arborescens. *Bauhin.*
* Buxus. *Brunf. Matth. Dod.* vt *Fuch. Lon. Ad. Lob. Tab.*
* Buxus vulgaris. *Trag.*
II. Buxus foliis rotundioribus. *Bauhin.*
*Chamæpyxos. *Trag. Taber.*
* Buxus humilis. *Dodon.*
* Hoc ad areolas hortorum muniendas frequenter vtuntur.

23. Calendula siue Caltha.

I. Caltha vulgaris. *Bauh.*
* Calendula. *Brunf.* *Trag.* *Dodon.* *Camer.*
* Satiua. *Tab.*
* Caltha. *Matth.* *Fuch.* *Lon.*
* Chrysanthemum. *Lob.*

IX. Caltha paluſtris flore ſimplici. *Bauhin.*
* Caltha Virgilij. *Trag.*
* Tuſſilago altera. *Matth.*
* Caltha paluſtris. *Dod. Ad. Lob. Cam.*
* Caltha paluſtris vulgaris. *Cluſ. hiſt.*
* Chryſanthemum. *Lon.*
* Populago. *Tab.*

24. Caltha paluſtris.

25. Caprifolium.

I. Periclymenum non perfoliatum Germanicum. *Bauhin.*
* Caprifolium. *Brunf. Lon.*
* Germanicum. *Dodon.*
* Periclymenum. *Trag. Fuch. Tab. Camer.*
* Periclymenum non perfoliatum Septentrionalium. *Ad. Lob.*
* Periclymenum vulgare Septentrionalium. *Clus. hist.*

I. Cuminum pratense, Carui officinarum.
* Caros. *Brunf. Trag.*
*Careum. *Fuch.*
* Carum. *Matth. Lob. Dod. Tab.*
* Carui. *Lon.*

26. Carum.

27. Ca-

27. Caryophyllata.

I. Caryophyllata vulgaris. *Bauh.*
* Garyophyllata. *Brunf.* *Trag.* *Lon. Dod.*
* Herba benedicta. *Brunf.*
* Caryophyllata. *Matth.* *Tab.*
* Vulgaris. *Ad.* *Lob.* *Cluſ. hiſt.* *Camer.*
* Caryophyllata hortenſis. *Fuch.*

28. Caſtanea.

II. Caſtanea ſylueſtris, quæ peculiariter Caſtanea. *Bauh.*
* Caſtanea. *Brunf. Trag. Fuch. Dod. Lon. Ad. Lob. Tab.*
*Caſtaneę minores. *Matth.*

29. Cerasus.

I. Cerasa satiua, rotunda, rubra & acida, quæ nostris, Cerasa satiua. *Bauh.*
* Cerasus acida. *Brunf. Matth. Tab.* & *aliis* Vulgaris.
* Cerasa acida & vulgaria. *Trag.*
* Cerasia. *Lob.*
* Cerasus tertia. *Dodon.*

30. Chamælæa Germanica.

II. Laureola folio deciduo, flore purpureo: officinis Laureola fœmina. *Bauhin.*
*Chamælæa siue Mezereon. *Trag.*
*Chamælæa Germanica. *Dodon.* vt *Camer.*
Daphnoides. *Fuch. Camer.*
* Flore purpureo. *Tab.*
* An Daphnoides. *Matth.*
* **Keller-kraut/Kellerhals** Germanorum.
* Daphnis alter. *Lon.*
* Mesereum Germanicum. *Lob.*
* Laurus pusilla. *Lob. icon.*
* Flore est subpurpureo, rariùs albo: habetur maior & minor.

31. Chamælæagnos.

IV. Rhus Myrtifolia Belgica. *Bauh.*
*Chamælæagnus. *Dodon.*
* Gagel Germanorum & Myrtus Brabantica quibusdam. *Lob.*
* Elæagnus Cordi. *Lob. ico.*
* Rhus Herba *Clus.*

I. Chelidonium maius vulgare. *Bauh.*
* Chelidonia. *Brunf.*
* Chelidonium maius. *Trag.* *Matth.* *Fuch.* *Dod. Lob.* *Tab.* *Clus. hist.*

32. Chelidonium maius.

33. Chelidonium minus.

II. Chelidonia rotundifolia minor. *Bauhin.*
* Ficaria & Scrophularia minor, vel 2. *Brunf.*
*Hæmorrhoidum herba. *Hier. Brunsvvic.*
* Chelidonium minus. *Trag. Matth. Fuch. Dodon. Lon. Tab. Ad. Lob.*
* Malacocissus minor. *Fuch.icon.*

 34. Chri-

XVI. Aconitum racemosum. *Bauh.* *Christophoriana. *Dod. Lob. Clus.hist. Tab. Camer.*

34. Christophoriana.

35. Clematis Daphnoides.

I. Clematis Daphnoides minor. *Bauhin.* * Vinca peruinca. *Brunf. Lon.* *Chamædaphne altera Dioſcoridis. *Brunf.* 4. * Vinca peruinca (quòd ſemper vireat.) *Trag.* * Clematis. *Matth.* * Clematis Daphnoides. *Dod.* vt *Fuch. Lob. Cam. Tab. Cluſ. hiſt.*

36. Colutea.

I. Colutea vesicaria. *Bauhin.*
* Colutea Theophrasti. *Trag.* (cui vulgò Sena.) *Lob.* *Clus. hist.* *Tab.*
*Colutea. *Fuch.* *Matth.* *Ad. Lon.* *Dod.*
* Colutea vesicaria. *Camer.*

37. Corona Imperialis.

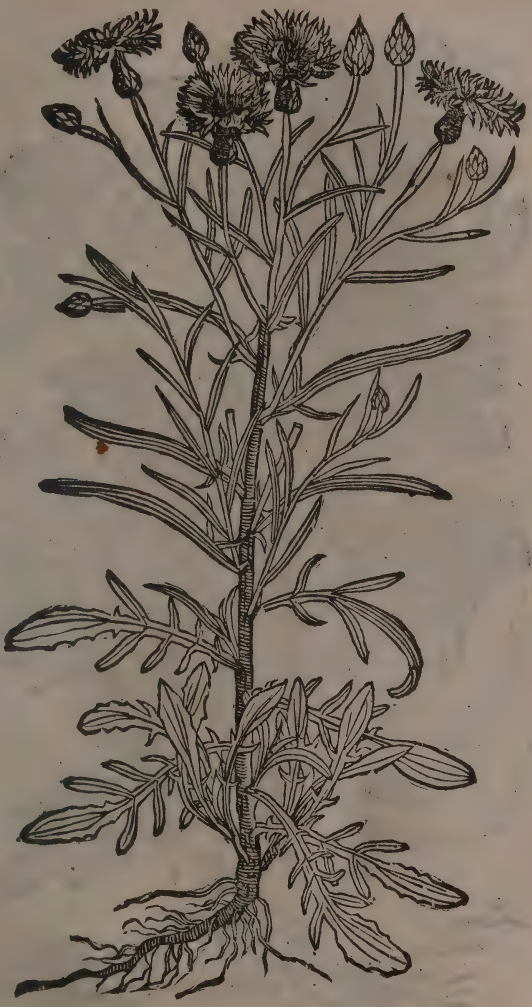
I. Lilium ſiue Corona Imperialis. *Bauhin.*
* Corona Imperialis. *Dod. Lon. Tab. Camer.*
* Lilium ſiue Corona Imperialis. *Lob.*
* Tuſai ſiue lilium Perſicũ I. (& Hemerocallis Dioſcoridis.) *Cluſ.pan. & hiſt.*

I. Crocus satiuus. *Bauhin.*
* Crocus. *Brunf. Trag. Fuch. Dodon. Lon. Lob. Tab.*
*Crocum. *Matth.*
* Hortense. *Cam.*
* Hic aliquando bis per annum florere solet, aliàs nihil à vulgari differens: & hic dicitur Crocus biflorus.

38. Crocus.

39. Cyanus.

II. Cyanus ſegetum. *Bauh.*
* Lychnis agria, & flos frumenti. *Brunf.*
* Babtiſecula. *Trag.*
* Cyanus. *Lon.*
Cyani flos. *Dod.*
* Cyanus maior. *Matth. Camer.*
* Cyanus ſylueſtris. *Fuch.*
* Cyanus vulgaris. *Ad. Lob.*
* Cyanus Cæruleus. *Tab.*
* Flos communiter cæruleus, rariùs albus.

40. Cynosbatus.

I Rosa sylvestris vulgaris flore odorato incarnato. *Bauhin.*
* Cynosbatos Dioscoridis. *Lon. Ad.*
* Sentis Canis & Cynosbatos. *Brunf.*
* Rosæ sylvestris primum genus. *Trag.*
* Rosæ syl. *Matth. Dod. Tab.*
* Cynorrhodos seu Rosa canina. *Thal.*
* Rosa canina odorata & syl. *Lob.*
* Rosa canina. *Cam.*
* Huic Spõgiola adnascitur, quam Plin. in Cynosbato Pilulam Castaneæ similem; in Cynorrhodo Spongiolam vocat.
* Spongiola sylvestris rosæ. *Dod.*
* Bedeguar officinis perperàm.

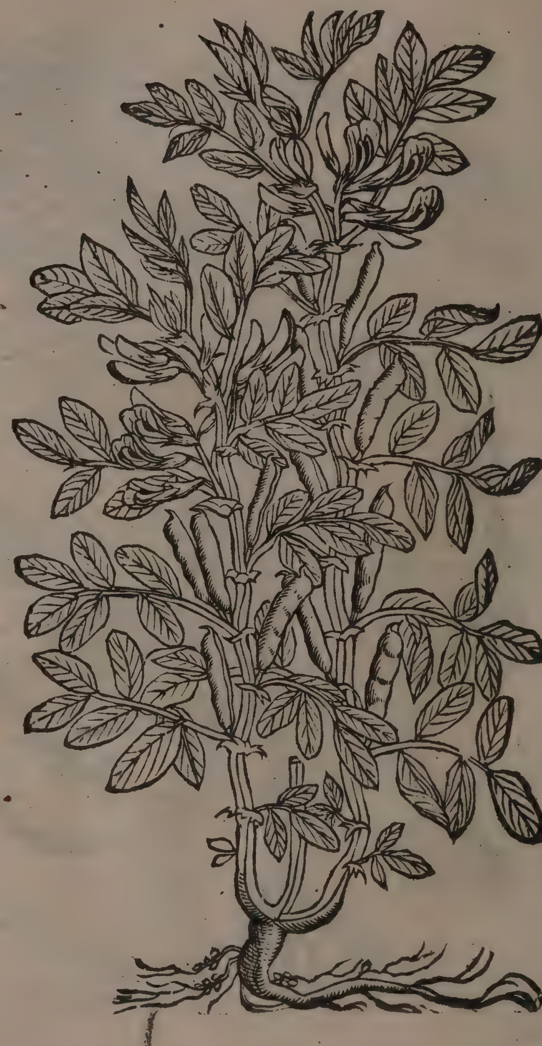
41. Equiſetum.

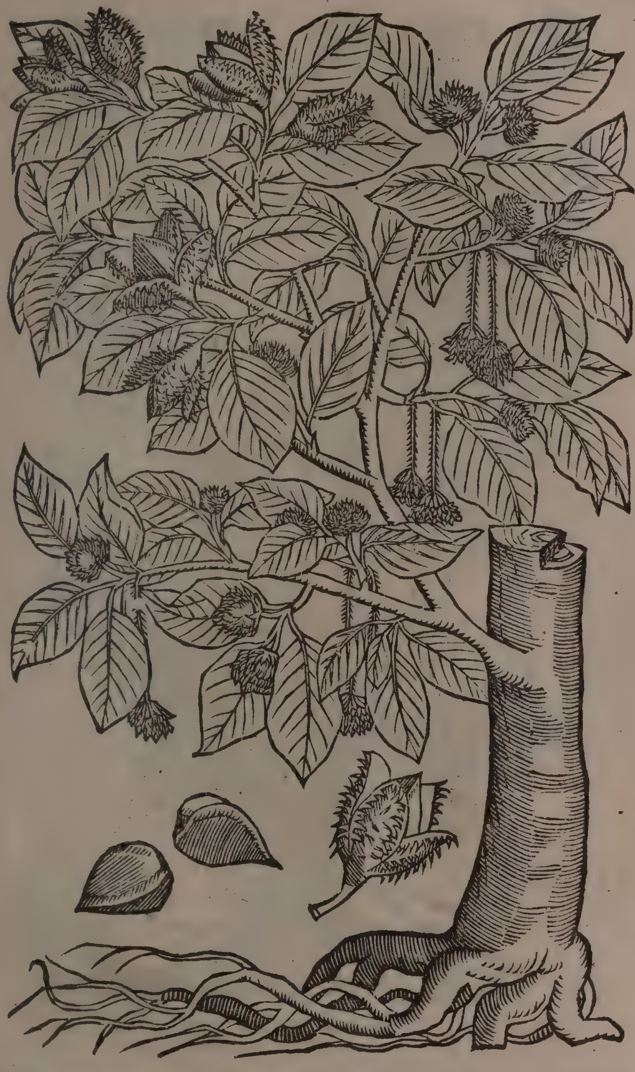
IX. Equiſetum aruenſe longioribus ſetis. *Bauhin.*
* Hippuris minor. *Trag. Dodon.*
* Equiſetum minus. *Fuch.*
* Minus, vel tertium & quartum. *Lon.*
* Polygonon fœmina. *Fuch.ico.*
* Equiſetum alterum. *Lob.ico.*
*Hippuris aruenſis maior. *Tab.*

42. Faba.

* Faba. *Bauhin.* *Brunf.* *Matth.* *Fuch.* *Lon.* *Camer.*
* Faba vulgaris. *Trag.* *Fuch.*
* Bona siue Phaselus maior. *Dod.*
* Faba maior recentiorum. *Lob.*

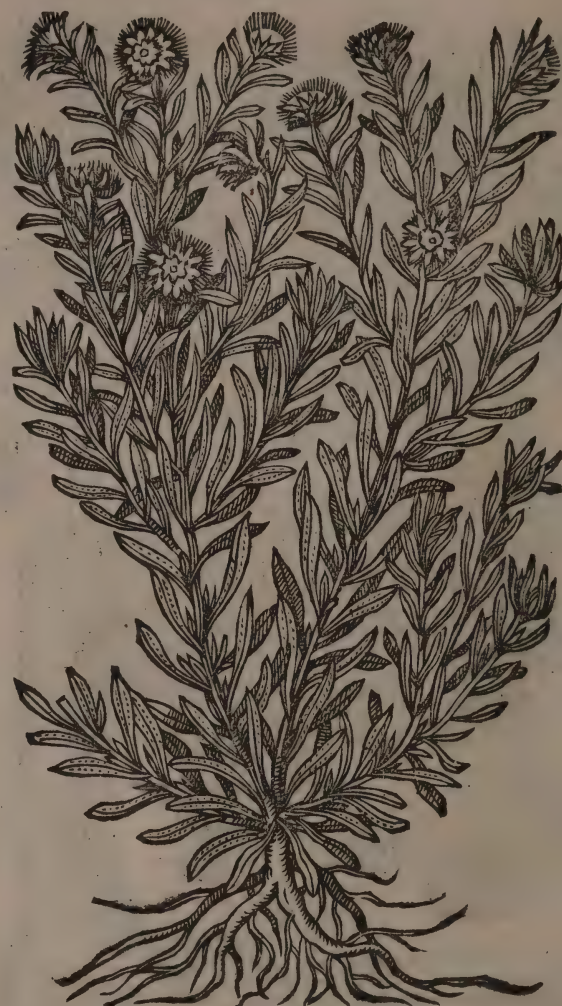
43. Fagus.

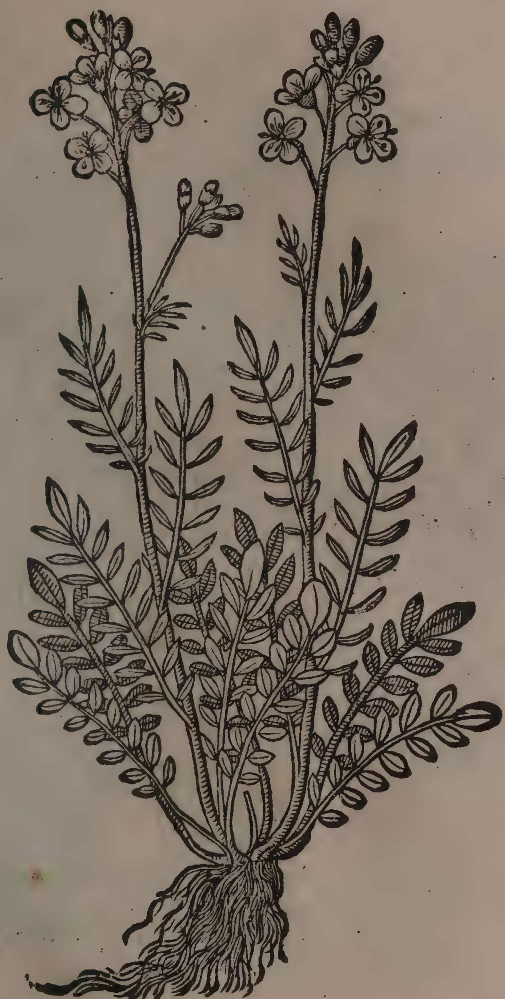
* Fagus Bauhi.
Brunf.
Trag.
Matth.
Dodon.
Lon.
Lob.
Tab.

III. Gnaphalium vulgare maius. *Bauh.*
* Heliochryſos ſylueſtris. *Trag.*
*Gnaphalium. *Fuch.*
*Gnaphalium vulgare. *Matth. Lob. Tab.*
* Filago. *Dodon.*
* Tomentum. *Lon.*

44. Filago.

45. Flos Cuculi.

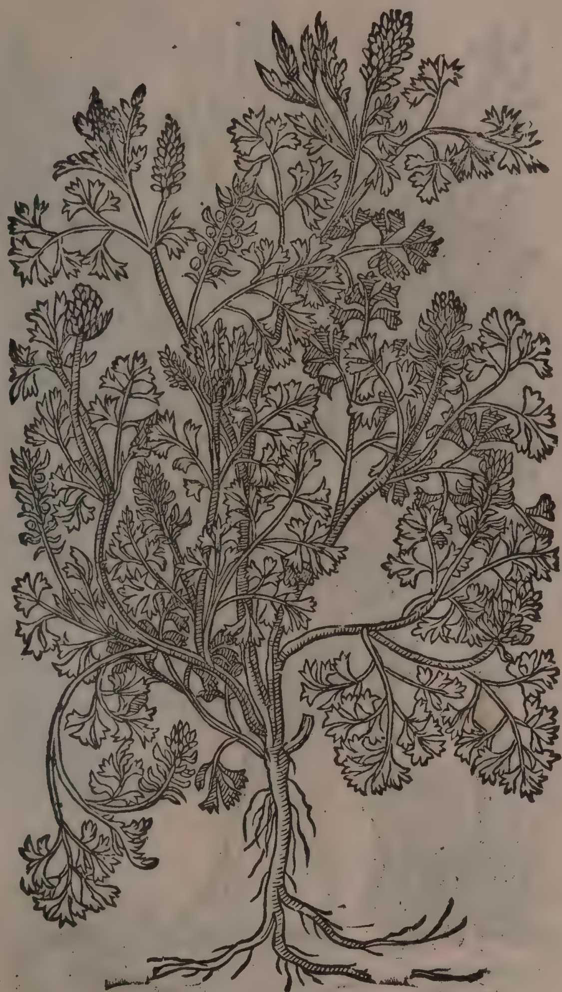
I. Nasturtium pratense magno flore. *Bauh.*
* Flos Cuculi. *Brunf. Dodon.*
* Nasturtium pratense (vel tertium.) *Trag.*
* Hiberis. *Fuch.ico.*
* Nasturtium agreste. *Fuch.*
* Syluestre. *Lon.*
* Sisymbriũ aquat. alt. quoad folia. *Matth. Tab.*
* Cardamine altera. *Lob.*
* Cardamine 1. & Sisymbrium alt. Diosc. *Tab.*
* Cardamine altera simplici flore. *Cluſ.hiſt.*
* Flos communiter ex candido leuiter purpurascit, aliquando prorsus albus est.

I. Alnus nigra baccifera. *Bauh.*
* Faulbaum. *Trag.*
* Frangula. *Matth. Dodon.*
* Alnus nigra. *Camer. Ad. Lob.*
* Alnus baccifera. *Taber.*
* Arbor fœtida. *Lon.*

46. Frangula.

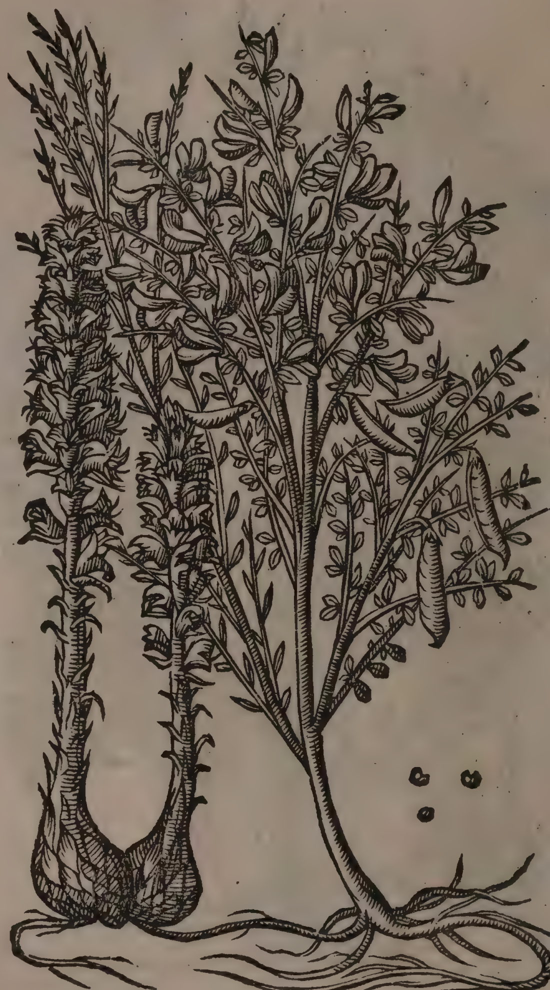
47. Fumaria.

Fumaria officinarum & Dioſco. *Bauh.*
* Fumus terræ. *Brunf. Camer.*
* Fumaria Tragi. *Matth. Fuch. Dod. Lon. Tab.*
* Capnos. *Lob.*

48. Genista.

I. Genista angulosa & Scoparia.
Bauhin.
* Genista.
Brunf.
Trag.
Fuch.
Dod. Tab.
Cluſ. hiſt.
* Genista minor seu non aculeata.
Lon.
* Genista Scoparia vulgi.
Lob.
* Flos cõmuniter luteus, rariùs albus: hinc duæ figuræ apud Taber.

49. Ge-

49. Geranium.

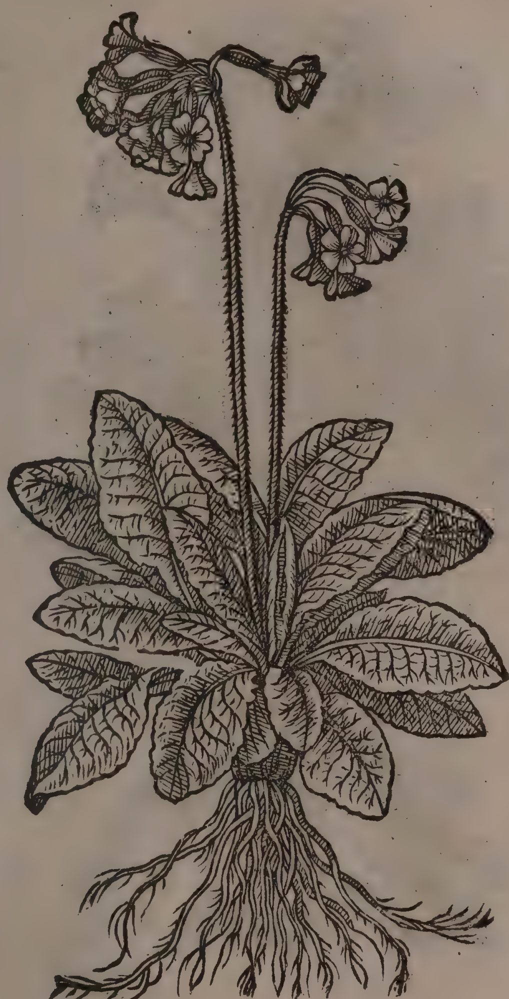
V. Geranium Robertianum primum. *Bauh.*
* Geraniũ tertium. *Brunf.* *Matth.* *Fuch.* *Lon.*
* Gratia Dei vel Geranium quibusdã. *Trag.*
* Sideritis tertia. *Lon.*
* Geranium Robertianum. *Ad.* (Sideritis Achilleadon aut congener.) *Lob.* *Dodon.* *Camer.* *Tab.*

50. Hedera terreſtris.

I. Hedera terreſtris vulgaris. *Bauhin.*
* Hedera terreſtris Brunf. *Matth. Dod. Tab.*
* Elatine. *Brunf.4.*
*Chamæciſſos, *Trag. Fuch. Cam.*
* Corona terræ. *Lob.*

51. Herba Paralysis.

I. Verbasculum pratense odoratum. *Bauhin.*
* Herba Paralysis. *Brunf.*
* Herba Paralysis vulgaris. *Trag.*
* Primula Veris. *Matth. Tab.*
* Primula Veris maior floribus luteis odoratis. *Dodon.*
* Primula pratensis odora lutea.
* Primula pratensis. *Lob.*
* Primula Veris flauo flore elatior. *Clus. hist.*
* Verbasculum odoratum. *Fuch.*

52. Her-

II. Verbasculum pratense vel syluaticũ inodorum. *Bauhin.*
* Herba Paralysis alba. *Brunf.*
* Syluestris. *Trag.*
* Primula Veris alt. *Matth.*
* Verbasculũ non odoratum. *Fuch.*
* Primula Veris maior (floribus albidis inodoris.) *Dodon.*
* Primula pratensis inodora luteo-pallida. *Lob.*
* Primula syluest. 3. *Tab.*
* Primula Veris pallido flore elatior. *Clus.*

52. Herba Paralysis altera.

53. Primula vel Sanicula Alpina.

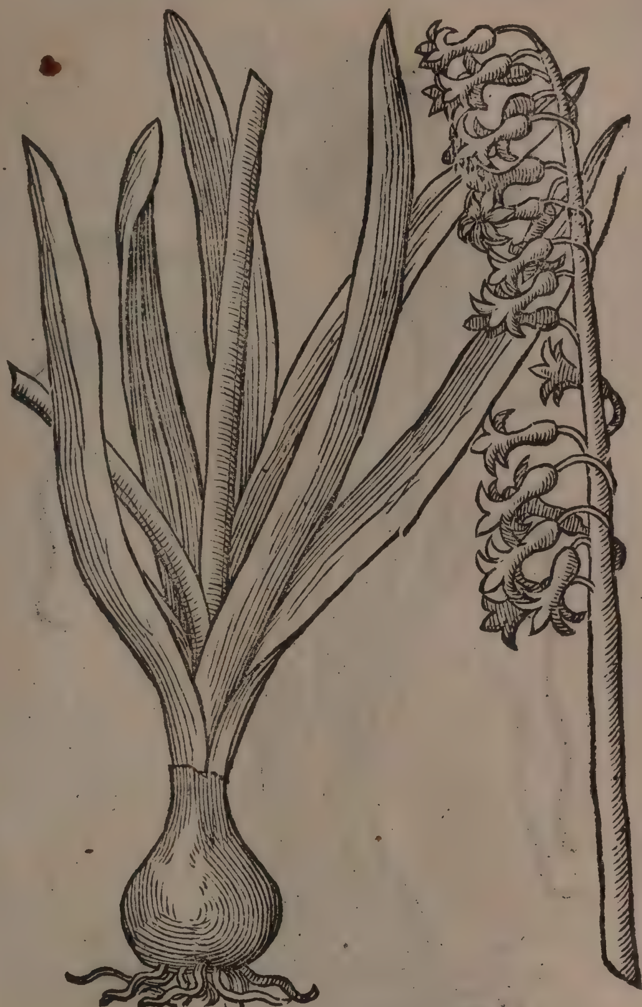
I. Verbasculum vmbellatum Alpinum minus. *Bauh.* Terchenblůmli / Gesnero monente. *Camer.* * Sanicula Alpina minor seu media. *Lob.* * Primula Veris flore rubro. *Clus. pan. & hist.* * Arthritica flore purpureo. *Cam.* * Primula Alpina media. *Tab.* * Primula Veris Clusij foliis quasi farinâ adspersis. *Ioachimi Burseri.*

X. Solanum quadrifolium Bacciferum.
Bauh.
* Aſter, ſed non Atticus.
Trag.
* Herba Paris.
Matth.
Dodon.
* Paris herba.
Lon.
Camer.
* Aconitum Pardalianches.
Fuch.
* Aconitum ſalutiferum.
Tab.
* Folia habet communiter quatuor, aliquando tria, quinque & ſex.

54. Herba Paris.

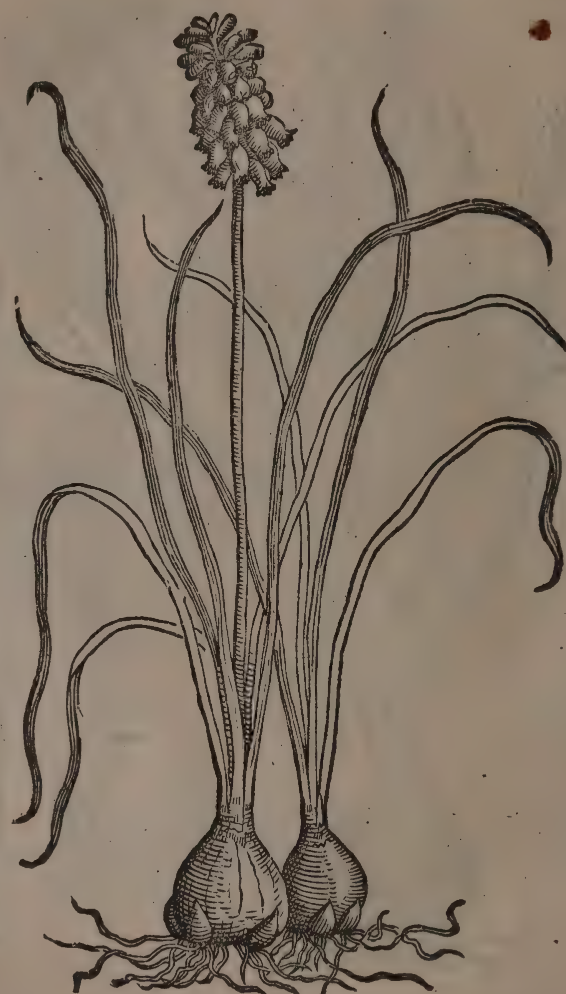
55. Hyacinthus.

I. Hyacinthus Orientalis caule maculato. *Bauhin.*
* Hyacinthus Orientalis. *Matth. Dodon.* (cui & minor.) *Clus. Taber.*
* Hyacinthus Constantinopolitanus. *Camer.*
* Orientalis Græcus. *Ad. Lob.*

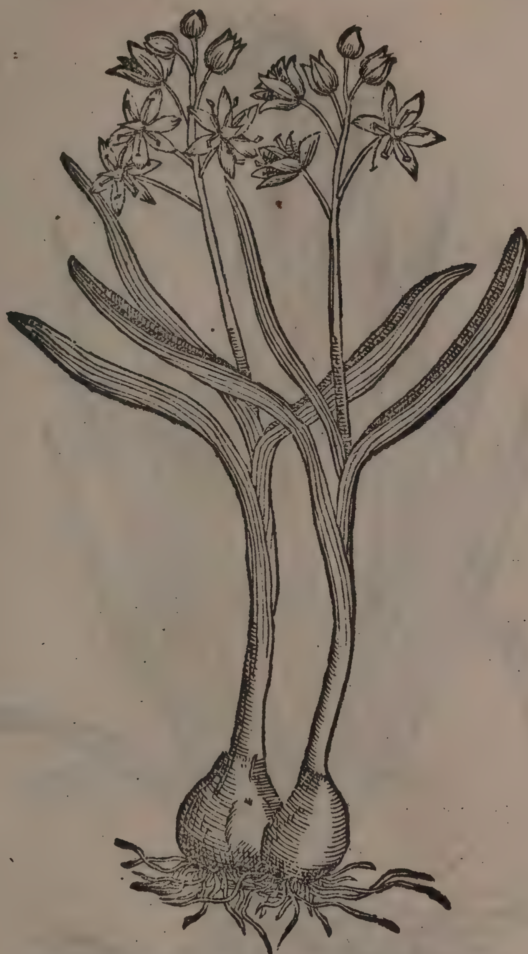
VII. Hyacinthus racemoſus cæruleus minor iuncifolius. *Bauhin.*
* Hyacinthus primus vel Hyacinthus vernus exiguus. *Trag.*
* Allium caninum exiguum. *Eidem.*
* Hyacinthus racemoſus. *Dodon.*
* Botryoides vulgaris. *Lob.*
* Botryoides 1. & minor. *Cluſ.*
* Odoratus. *Cam.*
* Cęruleus minor, vel ſextus. *Tab.*

56. Hyacinthus botryoides.

57. Hya-

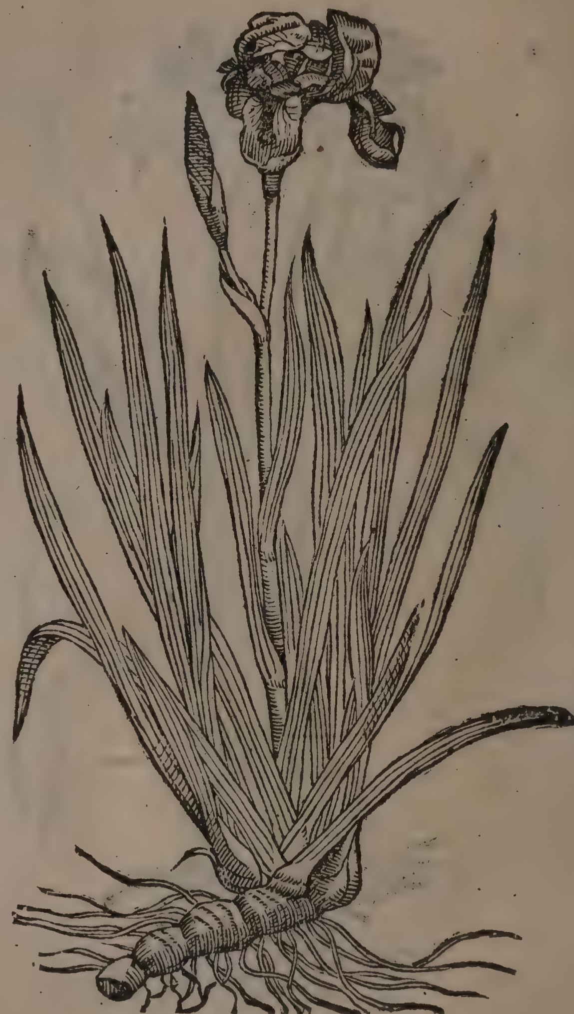
57. Hyacinthus ſtellaris.

II. Hyacinthus ſtellaris trifolius. *Bauhin.*
* Hyacinthus cæruleus mas minor. *Fuch.*
* Hyacinthus. *Fuch.* *Dodon.*
* Medius. *Lon.*
* Flos Martius ſtellatus Germanicus. *Lob.*
* Stellatus Cluſ. flore cæruleo. *Camer.*

I. Iris vulgaris Germanica siue syluestris. *Bauh.*
* Iris. *Brunf.*
* Syluestris. *Matth.* *Tab.*
*Iris Germanica. *Fuch.*
* Cærulea. *Dod.*
* Gladiolus cæruleus maior. *Trag.*
* Iris latifolia maior vulgaris. *Clus.*

58. Iris.

59. Kali.

IX. Kali geniculatum maius rectum & annuum. *Bauhin.*
* Kali. *Matth.*
* Geniculatum. *Camer. Tab.*
* Salicornia. *Dod.*
* Alkali. *Lon.*

II. Laurus vulgaris. *Bauhin.*
* Laurus. *Brunf. Trag. Dodon. Lon. Lob.*
* Laurus tenuifolia. *Matth.*
* Laurus altera ſpecies. *Dod.*

60. Laurus.

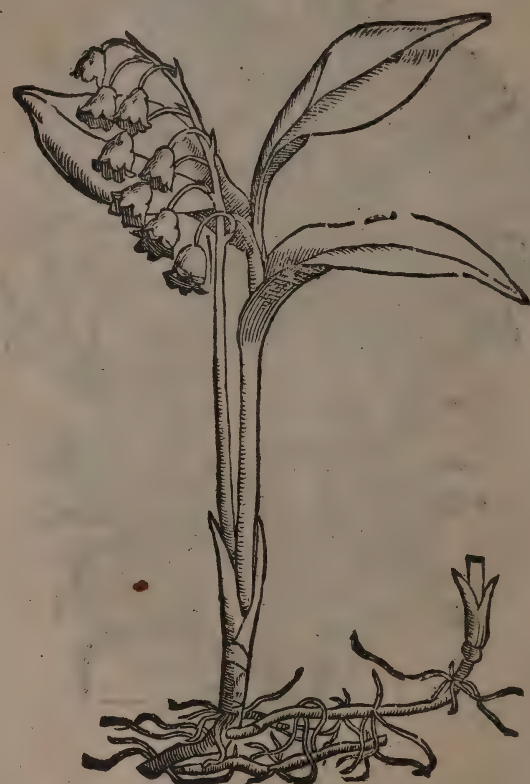
61. Leucoion.

V. Leucoion luteum vulgare. *Bauhin.*
* Leucoium. *Brunf.*
* Viola lutea. *Trag. Fuch.*
* Viola petræa lutea. *Tab.*
* Leucoiũ aureum. *Matth.*
* Leucoiũ luteum. *Fuch.ico. Dod. Lob. Camer.*
* Loicoiũ satiuum luteum. *Clus.*
* Keiri vel Cheiri. *Lon.*

II. Lilium conualliũ album. *Bauhin.*
∗ Lilium conuallis vel fylue-ftre. *Brunf.*
∗ Lilium conual-lium. *Trag. Matth. Dodon. Camer. Tab. Cluf. hift.*
∗ Ephe-merum non letha-le. *Fuch.*
∗ Cacalia. *Lonic.*
∗ Lilium conual-lium vel vernum Theo-phrafti. *Ad. Lob.*

62. Lilium conuallium.

63. Lilium purpureum.

1. Lilium purpureo-croceũ maius. *Bauh.*
* Hemerocallis. *Matth.*
* Hemerocallis 1. *Matth. Camer.*
* Hyacinthi & Coſmoſandalos Poëtarum. *Dod.*
* Lilium rubrum ſeu aureũ. *Brunf.*
* Lilium rufum. *Trag.*
* Lilium rubens. *Fuch.*
* Croceũ. *Fuch. Lon.*
* Purpureum maius. *Lob. Dodon.*
* Aureum maius. *Tab.*
* Martagõ Chymiſtarũ. *Lob.*

64. Lilium ſylueſtre.

I. Lilium foliis reflexis mõtanum. *Bauh.*
* Affodillus. *Brunf.*
* Hyacinthus Poëtarum vel quintus. *Trag.*
* Aſphodelus fœmina. *Fuch.*
* Lilium purpureum. *Fuch.*
* Lilium ſylueſtre. *Dodon. Cam.*
* Alterum. *Cluſ.*
* Montanum. *Ad. Lob.*
* Hemerocallis. *Dodon.*
* Martagon. *Matth.*

65. Lin-

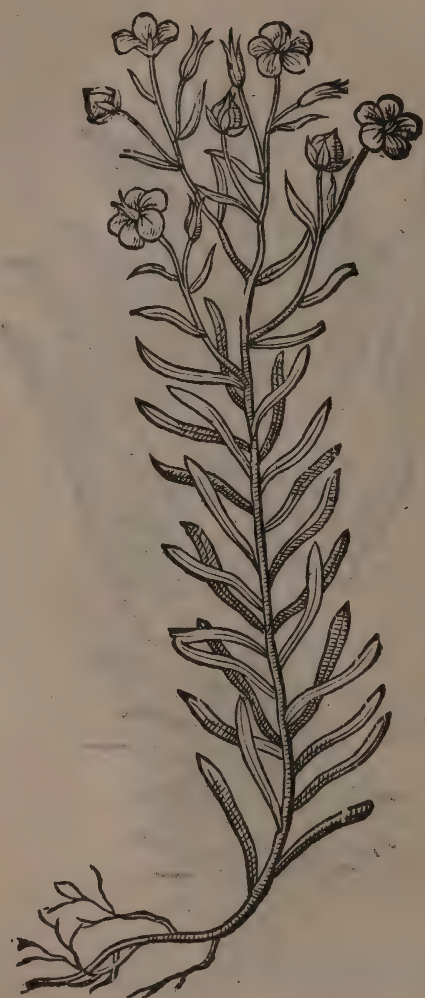
65. Lingua ceruina.

I. Lingua ceruina officinarū. *Bauhin.* * Scolopendrium. *Brunf.* * Scolopendria vulgaris. *Trag.* * Phyllitis. *Matt. Dod. Lob.* *Vulgaris. *Camer. Clus. hist.* * Hemionitis. *Leon. Fuch.* * Lingua ceruina. *Lon.* * Phyllitis siue Lingua ceruina. *Tab.* *Est & latifolia & angustifolia: sæpè etiam in fontibus exigua reperitur.

I. Linum ſatiuum.
⁎ Linum.
Brunf.
Matth.
Fuch.
Lon.
⁎ Linum ſatiuum.
Trag.
Dodon.

66. Linum.

67. Lunaria.

I. Lunaria racemoſa minor vulgaris. *Bauhin.*
* Lunaria minor. *Matth. Fuch. Lon.*
*Lunaria. *Trag. Dodon.*
* Racemoſa. *Lob.*
* Lunaria botryides. *Cam.*
* Lunaria botryides minor. *Cluſ. hiſt.*
*Vulgaris minor. *Eiuſd.*
* Ruta Lunaria vel Iecoraria. *Taber.*

III. Lupinus ſylueſtris flore luteo. *Bauhin.*
* Lupinus ſylueſtris luteus. *Dodon.*
* Lupinus flore luteo. *Lob. Cam. in Matth.*
* Lupinus luteus. *Tab. Camer.*
* Lupinus flauo flore. *Cluſ.*

68. Lupinus.

69. Malus.

Quis poteſt in tantâ Malorum varietate, nominumque pro cuiuslibet regionis & ruſtici placito diuerſitate, & cùm quotidie nouo inſitionis ingenio velut noua prodeant, ſine errore ea recenſere? nec enim opus eſt, cùm arbores valdè ſimiles ſint, licet fructus variet. *Bauh.*

70. Malus Cotonea.

I. Mala Cotonea minora. *Bauhin.*
* Malus Cotonea. *Brunf. Trag. Matth. Fuch.*
* Malus Cydonia. *Lon. Ad. Taber. Camer.*
* Cotonea & Cydonia mala. *Lob.*
* Mala rotunda minora nonnullis Χρυσόμηλα ab exterioris cutis colore, *Dodon.*

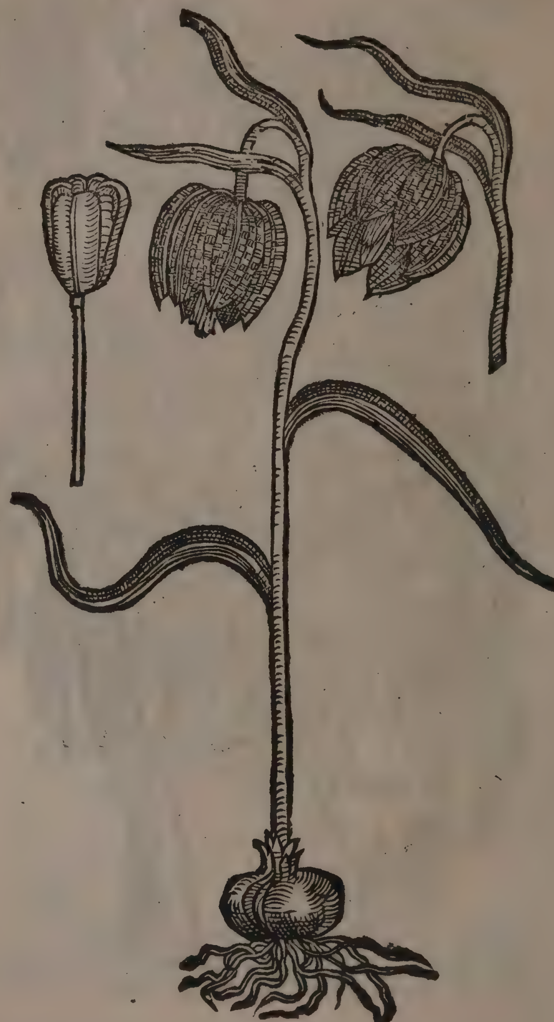
71. Malus Persica.

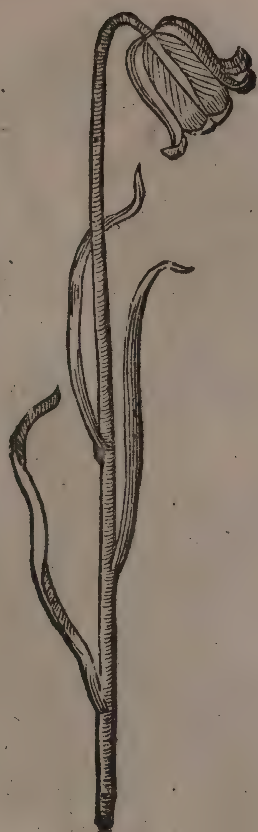
I. Persica molli carne & vulgaris, viridis & alba.
Bauhin.
*Persicus.
Brunf.
* Persica arbor & eius I. genus.
Trag.
* Persica.
Fuch.
* Persica malus.
Ad. Lob. Tab.
* Malus Persica.
Dodon.
* Persica viridia & alba.
Matth.
* Persicus alba & popularis.
Lon.

I. Fritillaria præcox purpurea variegata. *Bauh.* 1.
* Meleagris: *Dod.*
* Fritillaria, siue Lilionarcissus purpureus variegatus. *Lob.*
* Fritillaria dilutior. *Clus.pan. & hist.* cui & Lilium variegatum, vulgò Fritill. & Narciss. Caparonicus ab inuentore. *Camer.*
* Fritillaria vulgaris purpureo colore. *Svver.*

72. Meleagris.

73. Fritillaria Aquitanica.

II. Fritillaria ſerotina floribus ex flauo virentibus. *Bauhin.*
* Fritillaria 2. *Cluſ. pan.*
* Fritillaria Aquitanica. *Cluſ.hiſt.*
* Fritillaria. *Cluſ.* Serotina. *Lob.*
* Fritillaria Aquitanica florè luteo obſcuro. *Svvert.*
* Fritillaria fœtidiſſima; ouum putidum redolens. *Sim. Paulli.*

74. Millefolium.

II. Millefolium vulgare album.
Bauh.
*Millefolium album.
Brunf.
* Millefolium vulgare.
Trag.
* Stratiotes millefolia.
Fuch.
* Millefolia siue Achillea.
Dodon.
* Millefolium.
Camer.
*Militaris siue Millefolium flor. alb.
Ad.

75. Myrrhis.

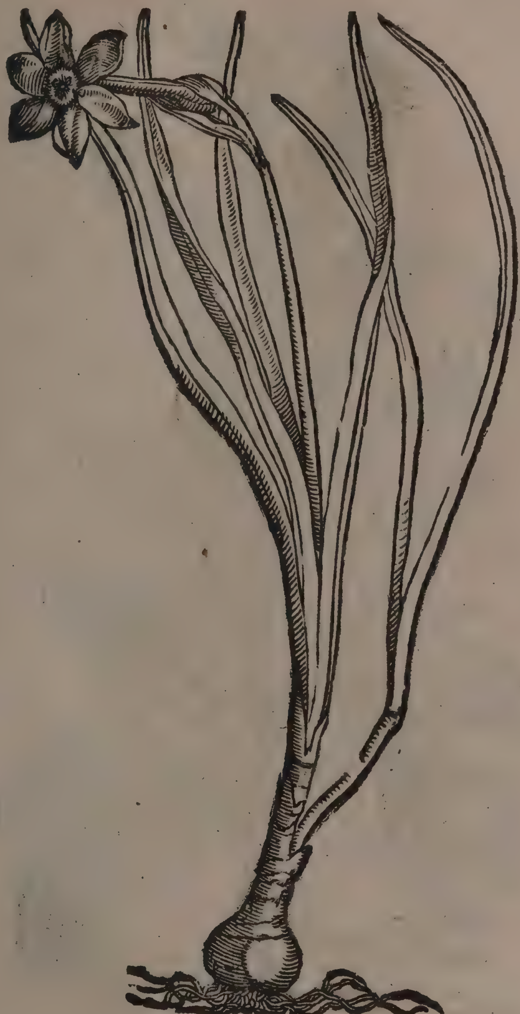
I. Myrrhis maior, vel Cicutaria odorata. *Bauh.*
*Myrrhis. *Matth. Ad. Lob. Dodon.*
* Satiua. *Camer.*
* Corefolium Hispanicum. *Tab.*

X. Aconitum cæruleum, ſeu Napellus 1. *Bauhin.*
* Yſenhütlein. *Brunſ. Trag.*
* Napellus. *Matth. Lon. Dod. Camer.*
* Napellus verus cæruleus. *Ad. Lob.*
* Napellus maior latifol. & anguſtifol. *Tab.*
* Aconitum lycoctonum 6. *Cluſ. hiſt.*

76. Napellus.

77. Narcissus.

V. Narcissus albus circulo purpureo. *Bauh.*
* Narcissus medio purpureus. *Dod. Clus. pan.*
* Narcissus poëticus medio purpureus. *Lob.*
* Narcissus medio rubeus cõmunis. *Svvert.*

VII. Eruca lutea latifolia siue Barbarea. *Bauhin.*
* Herba S. Barbarę (& Sinapi agreste 5.) *Trag.* *Lon.*
* Scopa regia (siue Sideritis latissima.) *Fuch.*
* S. Barbarę herba. *Fuch.*
* Barbarea. *Dod.* *Lob.* *Tab.*
* Bunium adulterinum. *Camer.*

78. Nasturtium hybernum.

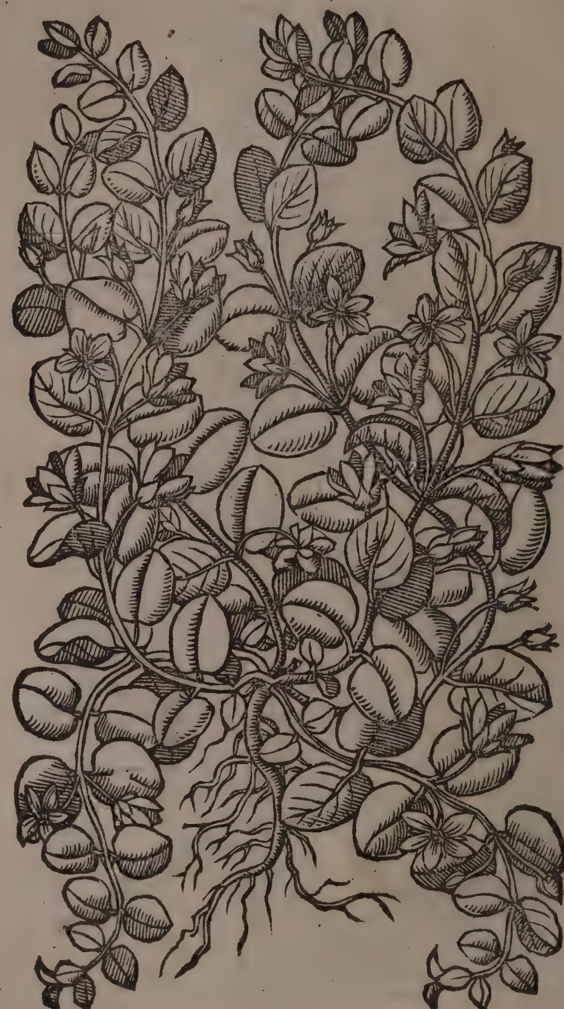
79. Nigellaſtrum.

I. Lychnis ſegetum maior & I. *Bauh.*
* Nigella. *Brunf.* Vulgaris.
* Githago, Roſæ marianę 6. genus. *Trag.*
* Lolium. *Fuch.*
* Pſeudomelanthium. *Matth. Lon. Ad. Lob.*
* Nigellaſtrum. *Dodon.*
* Lychnis aruenſis. *Taber.*

80. Nummularia.

I. Nummularia maior lutea. *Bauh.*
* Serpentaria 3. & Centummorbium. *Brunf.*
* Nummularia. *Trag.* *Matth.* (& Lunaria minor.) *Fuch.* *Dod. Lon.* *Ad. Lob.* *Camer.* *Tab.*
* Hirundinaria minor. *Tab.*

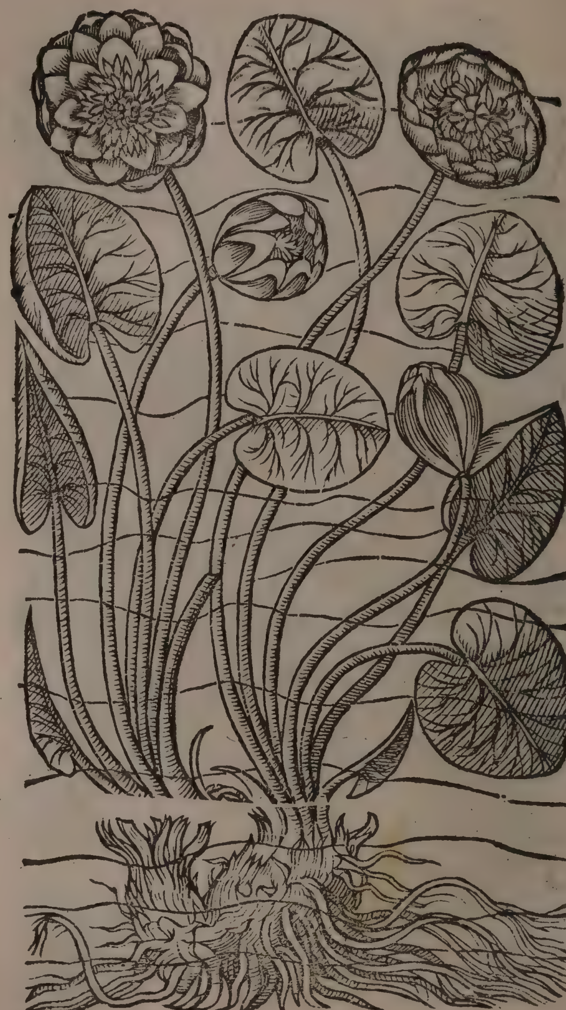
81. Nux iuglans.

I. Nux iuglans seu Regia vulgaris. *Bauhin.*
* Nux regia. *Brunf.*
* Nux iuglans. *Trag. Matth. Lon. Dodon. Ad.Lob. Taber. Camer.*
* Iuglans. *Fuch.*

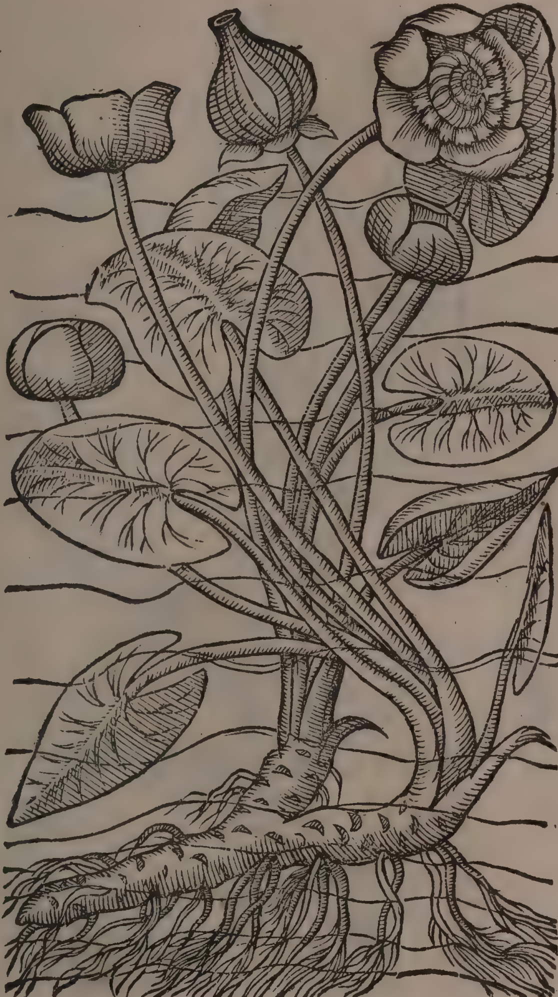
82. Nymphæa alba.

I. Nymphæa alba maior. *Bauh.*
* Nenuphar album. *Brunf.*
* Nymphæa alba. *Brunf.* *Matth.* *Dodon.* *Lon.* *Ad.* *Lob.* *Tab.* *Cluſ.* *hiſt.*
* Nymphæa candida. *Trag.* *Fuch.*

83. Nym-

83. Nymphæa lutea.

I. Nymphæa lutea maior. *Bauhin.*
* Nenuphar luteum. *Brunf.*
* Nymphæa lutea. *Trag. Matth. Fuch. Dodon. Lon. Lob. Taber.*
* Nymphæa lutea maior. *Cluſ.*

I. Ophioglossum vulgatum. *Bauhin.*
* Serpentaria secunda. *Brunf.*
* Ophioglossum. *Trag. Matth. Fuch. Dod. Lon. Camer. Tab.*
* Lingula vulneraria. *Cam.*

84. Ophioglossum.

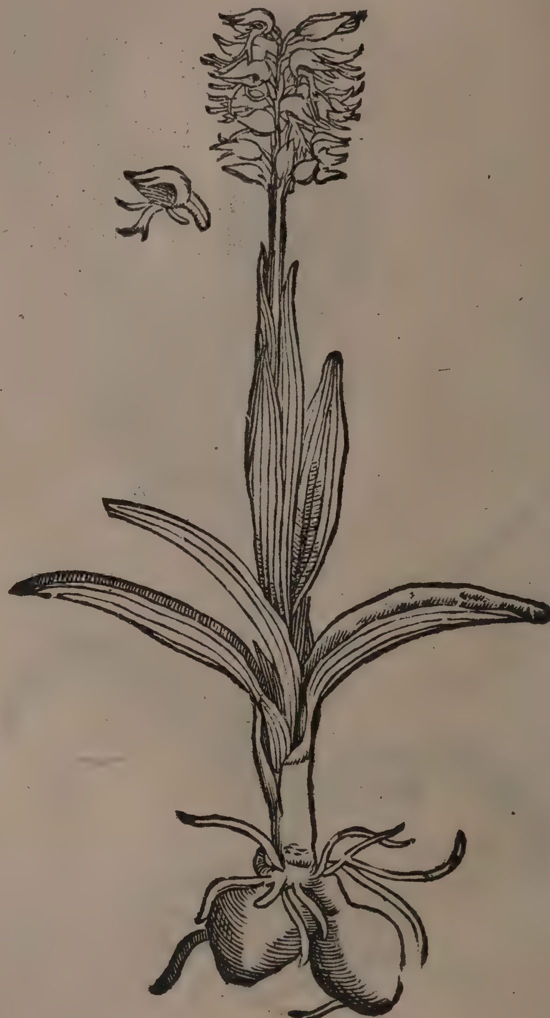
85. Orchis.

II. Cynoſorchis latifolia hiante cucullo altera. *Bauhin.*
* Cynoſorchis mas noſtra vel 4. teſticulus. *Trag.*
* Cynoſorchis noſtra maior. *Lob.*
* Prior. *Dodon.*
* Media. *Camer.*
* Cynoſorchis maior 3. *Tab.*

86. Cynoſorchis altera.

IV. Cynoſorchis latifolia hiante cucullo minor. *Bauhin.*
* Cynoſorchis altera. *Dodon.* *Taber.*
* Cynoſorchis maioris ſecunda ſpecies. *Lob.*
* Hæc cõmuniter latioribus, rariùs anguſtioribus foliis reperitur.

87. Oxyacantha.

I. Berberis dumetorum. *Bauh.*
*Berberis. *Brunf.* *Dodon.* *Lon. Ad.* *Lob.* *Camer.* cui & Amirbaris Auicennę.
* Berberis vulgaris. *Clus. hist.*
* Spina acida. *Brunf.* 4. *Dod.*
* Oxyacantha. *Trag.* *Fuch.*
* Oxyacantha Galeni, non Diosc. *Taber.*
* Crespinus. *Matth.*
* Oxyacanthus Galeni. *Camer.*

I. Pæonia folio nigricante ſplendido, mas. *Bauhin.*
* Pæonia nobilior, vel 2. *Trag.*
* Pæonia mas. *Matth. Lob. Dod. Taber.*

88. Pæonia.

89. Pa-

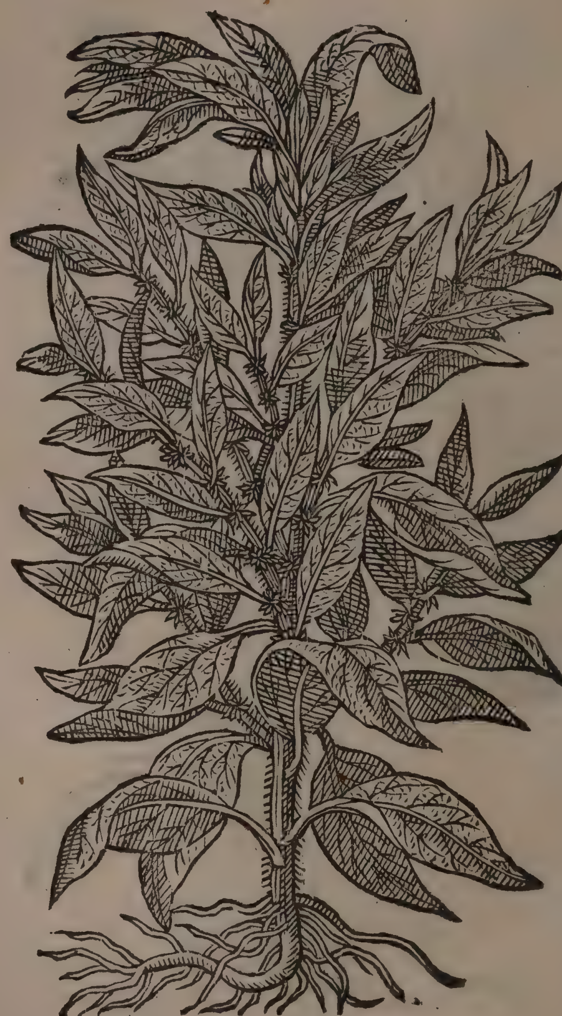
89. Papauer erraticum.

X. Papauer erraticum maius: ῥοιάς Dioſcoridi, Theophraſto, Plinio. *Bauh.*
* Papauer rubrum. *Brunf.*
* Papauer erraticum. *Matth. Lon. Dod. Tab.*
* Papauer erraticum primum. *Fuch.*
* Papauer rhæas ſiue caduco flore puniceo. *Ad. Lob. ico.*

I. Parietaria officinarum & Dioscoridis.
Bauhin.
*Helxine.
Brunf.
(cui & Parthenij 7. species .)
Matth.
Fuch.
Lon.
Camer.
cui & Vrceolaris Scribonij.
*Helxine.
Ad.
(*Vitriota siue Perditium.)
Lob.
* Parietaria. *Brunf.*
Dodon.
Taber.
* Parietaria vulgaris & maior.
Trag.

90. Parietaria.

91. Paronychia.

II. Bursa pastoris minor loculo oblongo. *Bauhin.* * Gensz-blům/ id est, Anserum flos. *Brunf.* * Paronychia Alsinefolia. *Ad. Lob. Camer.* * Paronychia vulgaris. *Dodon.* * Alsine minima. *Taber.* * Pilosella Siliquata minima. *Camer.*

I. Petasites maior & vulgaris. *Bauh.*
*Petasites (Costi genus, Galerita.) *Trag. Fuch. Dod. Lon. Lob. Tab. Clus. hist.*
* Petasites mas. *Cam.*
* Tussilago maior. *Matth.*

92. Petasites.

93. Phyl-

93. Phyllyrea.

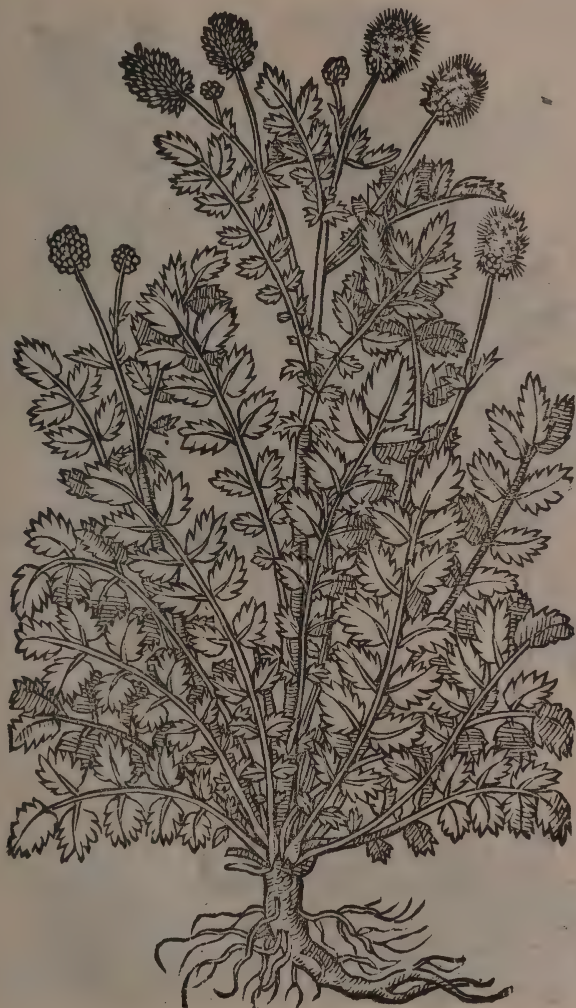
I. Ligustrũ Germanicum. *Bauh.*
* Ligustrum. *Brunf. Matth. Fuch. Lob. Tab.*
* Ligustrum vulgare. *Trag.*
* Ligustrum maius. *Lon.*
* Phillyrea. *Dod.*

94. Pilosella.

I. Pilosella maior hirsuta repens. *Bauhin.*
* Auricula muris. *Brunf.*
* Auricula muris minor. *Trag. Lon.*
* Pilosella *Matth. Lob. Tab.*
* Pilosella maior. *Fuch. Dodon.*

95. Pimpinella.

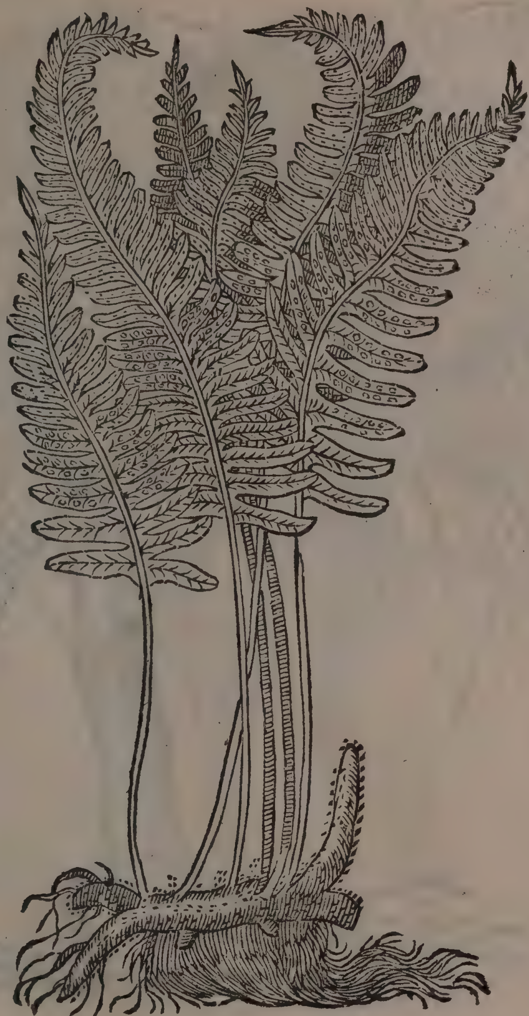
VII. Pimpinella Sanguiſorba minor hirſuta. *Bauh.*
* Pimpinella Italica. *Trag. Lon.*
* Pimpinella. *Lob.*
* Minor.
* Pimpinella Sanguiſorba. *Dodon.*
* Minor. *Matth. Camer.*
* Sanguiſorba minor. *Fuch. Taber.*

96. Polygonatum.

I. Polygonatum latifolium vulgare. *Bauhin.*
* Sigillum Salomonis. *Brunf.*
* Latifolium. *Trag.*
* Polygonatum. *Matth.*
*Vulgare. *Camer.*
* Polygonatum latifolium. *Fuch. Dodon. Lob. Tab.*
*Polygonatum maius. *Lon.*
* Polygonatum latifolium vulgare. *Cluſ. hiſt.*

97. Polypodium.

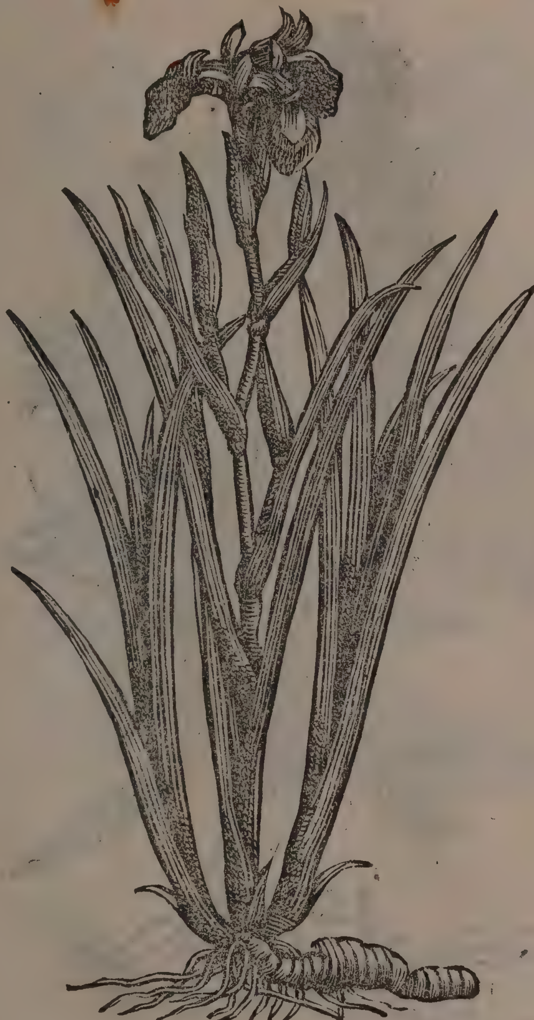
I. Polypodium vulgare. *Bauhin.*
* Polypodium. *Brunf. Trag. Matth. Fuch. Lon. Ad. Lob. Cam. Taber.*
* Polypodium maius. *Dod.*
* Laudatur quòd in Quercu naſcitur: reperitur in Fago, Corylo; in antiquis & cæduis ſaltubus: guſtu amarior prouenit, quæ ſyluatica cenſetur, in ruderibus ſaxoſis.

III. Populus nigra. *Bauhin.*
* Populus alba. *Trag.* (cui & 1. siue vulgaris.) *Lon.*
* Populus nigra. *Matth. Dodon. Ad. Lob. Taber.*

98. Populus.

99. Pseudoiris.

II. Acorus adulterinus. *Bauh.*
* Acorus. *Brunf.*
* Acorum adulterinum. *Trag.*
* Falsum. *Matth.*
* Gladiolus luteus. *Fuch. ico. Lon.*
* Acorum officinarum. *Fuch.*
* Acorus palustris. *Ad. Lob.*
* Iris palustris lutea. *Tab.*
* Pseudoiris. *Dodon.*
* Butomon. *Clus. hist.*

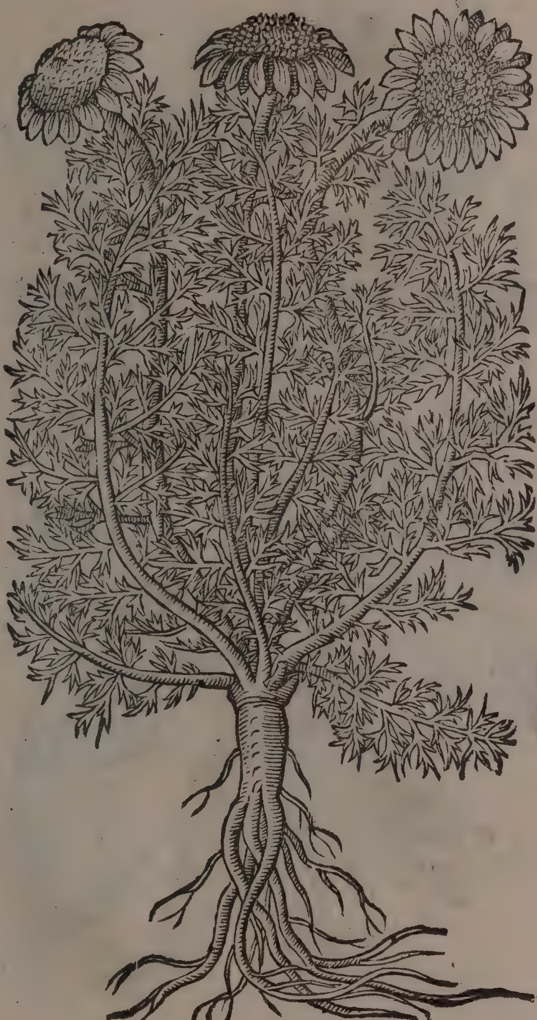
II. Dracunculus pratensis serrato folio. *Bauh.*
* Pyrethrum. *Brunf.ico.*
* Tanacetum album seu acutum. *Trag.* (& millefoliū 3.) *Tab.*
* Ptarmica. *Matt. Fuch. Lon.Lob. Clus. hist.* (& Ptarmica pratensis.) *Camer.*
* Draco syl. siue Ptarmica. *Dodon.*

100. Ptarmica.

101.Py-

101. Pyrethrum.

I. Pyrethrum flore Bellidis. *Bauhin.*
* Pyrethrum. *Brunf. Trag. Fuch. Dodon.*
* Pyrethrum alterum. *Matth. Camer.*
* Maius. *Lon.*
* Officinarum. *Ad. Lob.*

102. Pulmonaria maculoſa.

I. Symphytum maculoſum, ſiue Pulmonaria latifolia. *Bauh.*
* Pulmonaria altera. *Matt.*
* Pulmonaria maculoſa. *Ad. Lob. Cluſ. pan. Cam. Tab.*
* Symphytũ maculoſum. *Dodon.*
* Pulmonaria vulgaris maculoſo folio. *Cluſ. hiſt.*
* Foliis variat, quæ aliquando albis punctis notãtur, aliquando iis carent.

103. Pulſatilla.

I. Pulſatilla folio craſſiore & maiore flore. *Bauh.*
* Küchenſchell. *Brunf.*
* Herba venti. *Trag. Lon.*
* Pulſatilla. *Matth. Dodon. Taber.*
* Pulſatilla vulgaris. *Lob.*
* Communis. *Camer.*
* Pulſatilla vulgaris dilutior. *Cluſ. pan. & hiſt.*
* Anemone ſyl. *Fuch.*

I. Pyrus ſatiua.
Bauh.
* Pyrus.
Brunſ.
Dodon.
Lon.
* Pyra.
Matth.
Ad. Lob.

104. Pyrus.

105. Quin-

105. Quinquefolium.

Quinquefolium maius repens flore luteo 1. *Bauh.*
* Pentaphyllum minus. *Brunf.*
*Vulgare. *Trag.*
* Pentaphyllum. *Tab.*
* Pentaphyllum 1. & 2. *Lon.*
* Repens. *Camer.*
* Quinquefoliũ. *Matth.*
* Quinquefolium maius. *Dod.*
* Luteum maius. *Fuch.*

106. Radix caua.

I. Fumaria bulbosa radice cauâ maior. *Bauhin.*
* Aristolochia rotunda. *Brunf.*
* Aristolochia rotunda vulgaris. *Trag. Fuch. Camer.*
* Hyacinthus 3. candidus & purpureus. *Trag.*
* Fumaria altera. *Matth.*
* Capnos Chelidonia. *Lon.*
* Radix caua maior. *Dod. Clus. hist.*
* Radix caua Herbariorum. *Ad. Lob. Clus. pan.*

107. Radix caua minor.

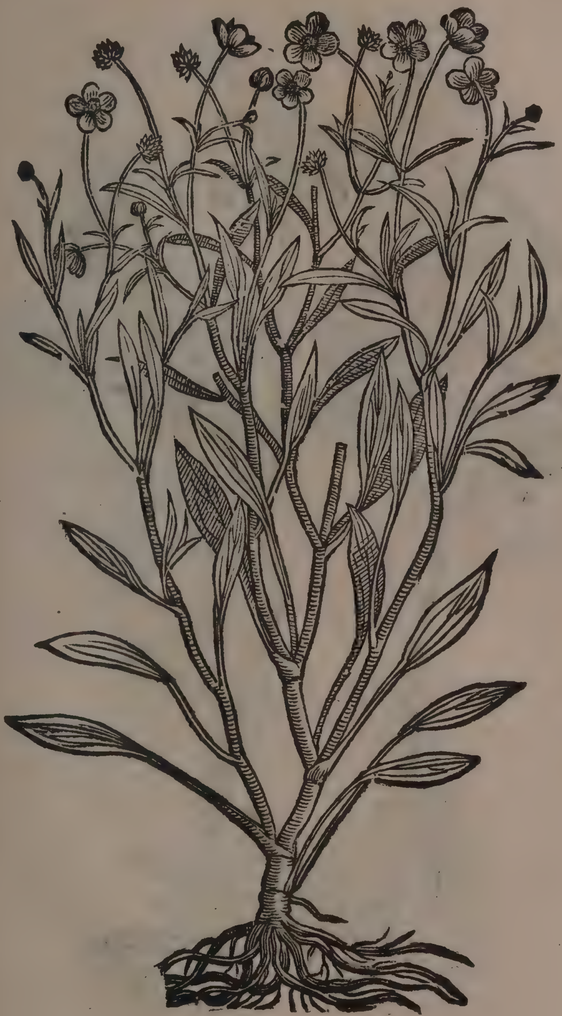
III. Fumaria bulbosa radice non cauâ minor. *Bauhin.*
* Fabaceâ radice Capnos altera. *Ad. Lob.*
* Radix caua minor. *Dod. Clus.*
* Fumaria bulbosa seu tuberosa minor. *Tab.*
* Aristolochia rotunda vulgaris minima. *Camer.*

I. Ranunculus palustris Apij folio læuis. *Bauh.*
* Apium aquaticum. *Trag.*
* Ranunculus 1. *Matth.* 3. *Lon.*
* Ranunculus aquaticus. *Fuch.ico.*
* Palustris. *Dod. Camer. Taber.*
* Ranunculus palustris rotundiore folio. *Ad.Lob.*

108. Ranunculus Apium risus.

109. Flammula Ranunculus.

II. Ranunculus longifolius palustris minor. *Bauh.*
* Ranunculus flammeus aquatilis angustifol. *Ad. Lob.*
* Flammula Ranunculus. *Dodon.*
* Ranunculus lanceatus minor. *Taber.*

110. Ranunculus paruus nemoroſus.

V. Anemone nemoroſa flore maiore. *Bauh.*
* An Anemone λειμώνια Theoph.
* Sanicula minor quibuſdam. *Brunſ.*
* Ranunculus candidus. *Trag.*
* Ranunculi 4. ſpecies. *Fuch.*
* Ranunculus 8. *Lon.*
* Ranunculus nemoroſus. *Ad.Lob. Taber.*
* Ranunculus ſy luarũ. *Cluſ.hiſt.*
*Anemone 5. *Dodon.*
* Sylu. vulgaris. *Cluſ. pan.*
* Flore eſt candido, aut ex purpura rubente, modò dilutiore; modò intenſiore colore; ſubcæruleo, roſeo, carneo.

III. Ranunculus Moſcatella.

IV. Ranunculus nemoroſus Miſcatellina dictus. *Bauhin.*
* Ariſtolochiæ rotundæ cõcauæ ſimilis herbula. *Trag.*
*Moſchatella. *Cord. Camer.*
* Ranunculus minimus Septentrionalium herbido muſcoſo flore. *Ad. Lob. ico.*
* Fumaria bulboſa tuberoſa minima. *Taber.*

112. Rhamnus ſolutiuus.

VI. Rhamnus catharticus. *Bauh.*
* Rhamni alia ſpecies. *Trag.*
* Spina infectoria. *Matth.* *Ad. Lob.* *Cluſ. hiſt.* *Taber.*
* Rhamnus ſolutiuus. *Dodon.*
* Spina alba. *Lon.*
*Communiter frutex eſt: aliquando arboream altitudinem adipiſcitur.

113. Ri-

113. Ribeſium.

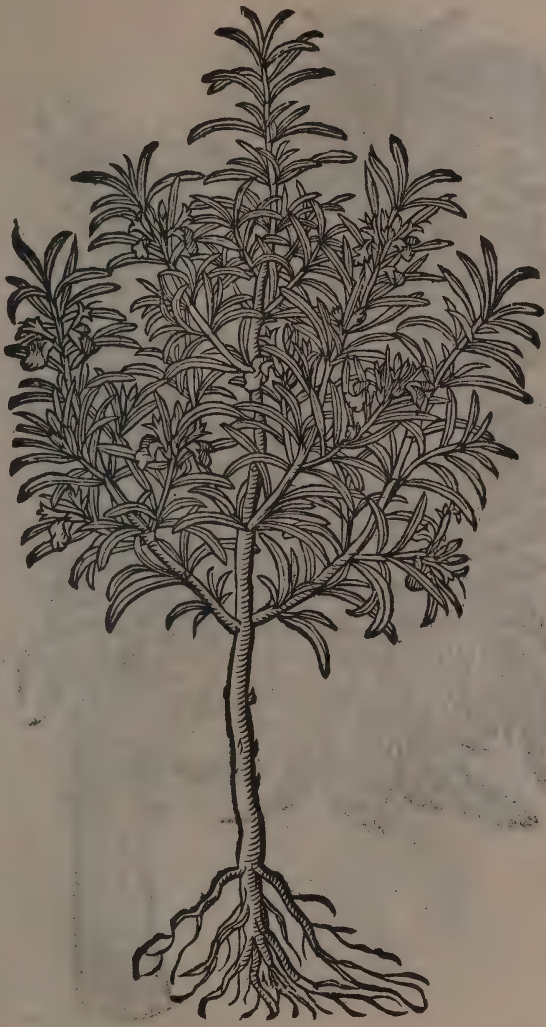
V. Groſſularia multiplici acino, ſiue non Spinoſa hortenſis rubra, ſiue Ribes officinarum. *Bauh.*
* Ribes hortenſis. *Trag.*
* Ribes vulgaris domeſtica. *Matt.*
* Ribes. *Fuch. Lon. Tab.*
* Ribeſium fructu rubro. *Dodon.*
* Ribes Arabum. *Lob.*

114. Roſa.

I. Roſa ſatiua rubra. *Bauhin.*
* Roſa ſatiua rubra multiplex. *Brunf.*
*Roſa domeſtica punicea. *Matth.*
* Roſa hortenſis rubra multiplex. *Trag.*
* Roſa hortenſis. *Fuch.*
* Roſa. *Lon. Tab.*
* Roſa ſatiua 3. quę Prouincialis Gallis. *Dod.*
* Roſa Damaſcena. *Lob.*
* Roſa intensè rubẽs. *Cam.*
* Eſt ſimplex & multiplex, colore magis minuſque rubro.

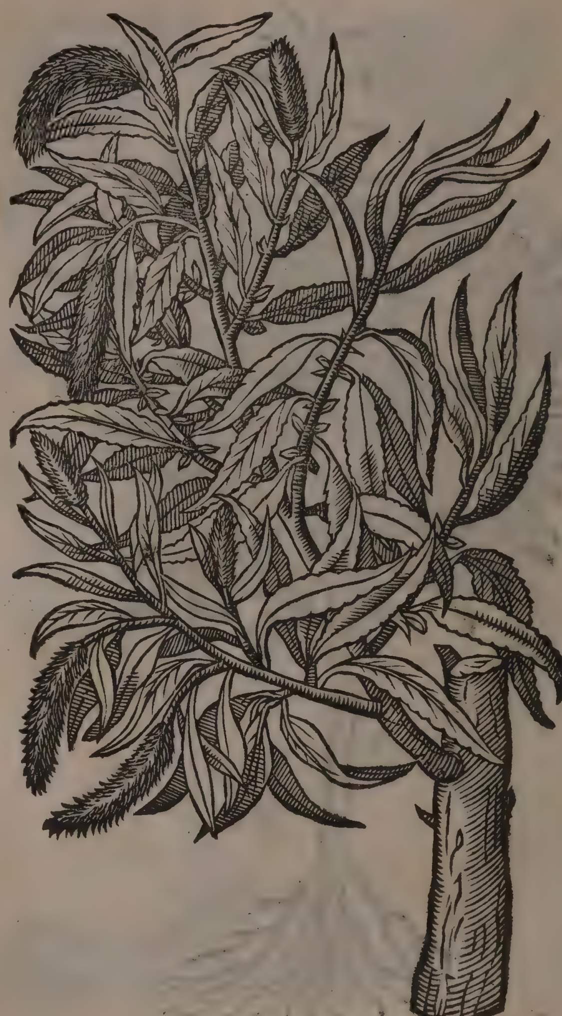
115. Rosmarinum.

I. Rosmarinus hortensis angustiore folio. *Bauh.*
* Rosmarinus. *Brunf.* *Trag.* *Fuch.* *Lon.*
* Rosmarinum coronarium. *Matth.* *Ad. Lob.* *Camer.*

I. Salix vulgaris alba arborescens. *Bauh.*
* Salix ex qua perticæ fiunt. *Matth.*
* Salix 1. vel maior. *Dodon.*
* Salicis quartum genus. *Lonic.*
* Salix Dioscoridis. *Lob.*
* Ex hac pali ad vitium pedamenta & stipites ad sepes firmandas fiunt.

116. Salix.

117. Sambucus.

I. Sambucus fructu in vmbella nigro. *Bauh.*
* Sambucus. *Brunf. Matth. Fuch. Dod. Lon. Lob. icon. Tab.*
* Sambucus vulgaris. *Trag.*
* Sambucus campestris, siue vulgaris. *Camer.*
* Arbor aliquando, aliquando frutex est.

Sambucus aquatica flore ſimplici. *Bauh.*
* Sambucus aquatica. *Trag. Matth. Lob. ico. Taber.*
* Sambucus paluſtris. *Dod.*
* Fœmina. *Cam.*

118. Sambucus aquatilis.

119. Sanicula ſeu Diapenſia.

Sanicula officinarum. *Bauhin.*
* Diapenſia. *Brunſ. Matth.*
* Sanicula. *Brunſ. Trag. Dod. Lon. Camer. Taber.* cui & Conſolida quinquefolia.
* Sanicula mas. *Fuch.*
* Sanicula & Diapenſia. *Ad. Lob.*

120. Saxifraga alba.

I. Saxifraga rotundifolia alba. *Bauh.*
* Saxifragia. *Brunf.* 4. *Fuch.*
* Saxifraga alba. *Trag.* *Dod.* vt *Fuch.* ico. *Camer.* *Taber.*
* Saxifragia quarta. *Matt.*
* Saxifraga. *Lon.*
* Alba Chelidonides. *Ad. Lob.*
* Saxifraga alba tuberosâ radice. *Clus. hist.*

121. Senecio.

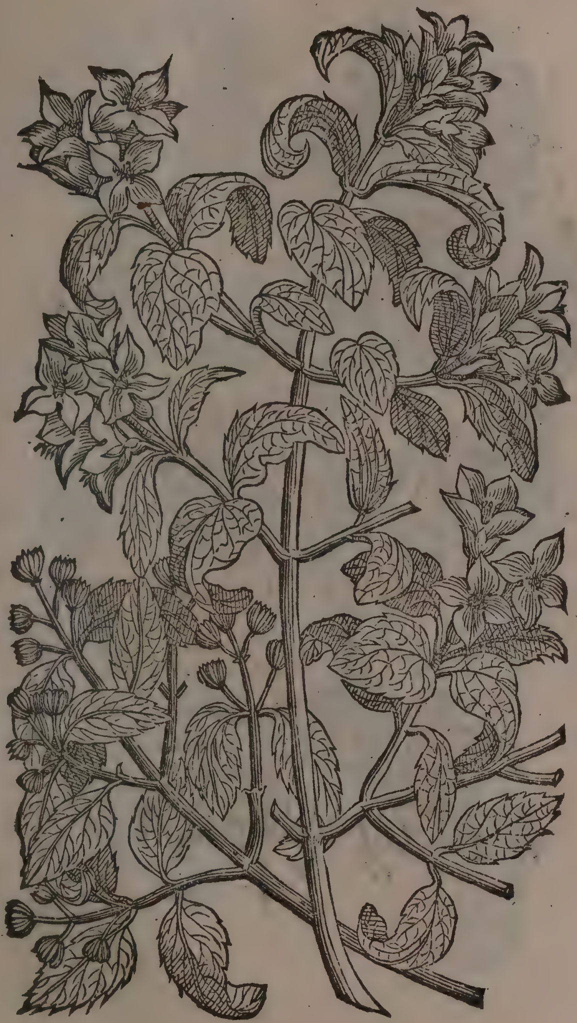
I. Senecio minor vulgaris. *Bauhin.*
* Erigerum Dioscoridis ac Plinij.
* Verbena fœmina. *Brunf.*
* Senecio vulgaris & 1. *Trag.*
* Senecio. *Matth. Fuch. Lon. Ad. Lob.*
*Erigeron secũdum.
* Senecio 1. *Taber.*

122. Syringa.

I. Syringa cærulea. *Bauhin.*
* Lilac. *Matth.*
* Lillach. *Dodon.*
* Syringa cærulæa Lusitanica. *Lob.*
* Syringa flore cæruleo. *Clus.hisp. & hist.* *Camer.*
* Syringa Lusitanica. *Tab.*

123. Syringa alba.

III. Syringa alba seu Philadelphus Athenæi. *Bauhin.*
* Syringa. *Dodon.*
* Alba. *Taber.*
* Flore albo. *Clus. hist.*
* Odorato. *Cam.*
* Syringa Italica. *Lob.*
* Frutex coronarius. *Clus. hist.*

124. Thymus.

II. Thymus vulgaris folio latiore. *Bauhin.*
* Thymum durius. *Dodon.* *Lob.ico.* *Cluſ.*
*Thymus niger. *Taber.*
*Thymus alter durior. *Cam.*

125. Tilia.

III. Tilia fœmina folio maiore. *Bauh.*
*Tilia fœmina. *Brunf.* *Matth.* *Fuch.* *Ad. Lob.* *Taber.*
* Tilia. *Lon. Dod.*
* Satiua. *Trag.*

126. Trifolium acetoſum.

I. Trifoliū acetoſum vulgare. *Bauhin.* * Trifolium acetoſum. *Brunf.* *Matth.* *Dodon.* * Panis cuculi. *Brunf.* 4 * Oxytriphyllon. *Trag.* * Oxys. *Fuch.* *Camer.* * Alba. *Taber.* *Pliniana. *Ad. Lob.* * Alleluia. *Lon.* * Floris colore variat: communiter lacteus eſt: rariùs purpuraſcens, vel ſubcæruleus & luteus.

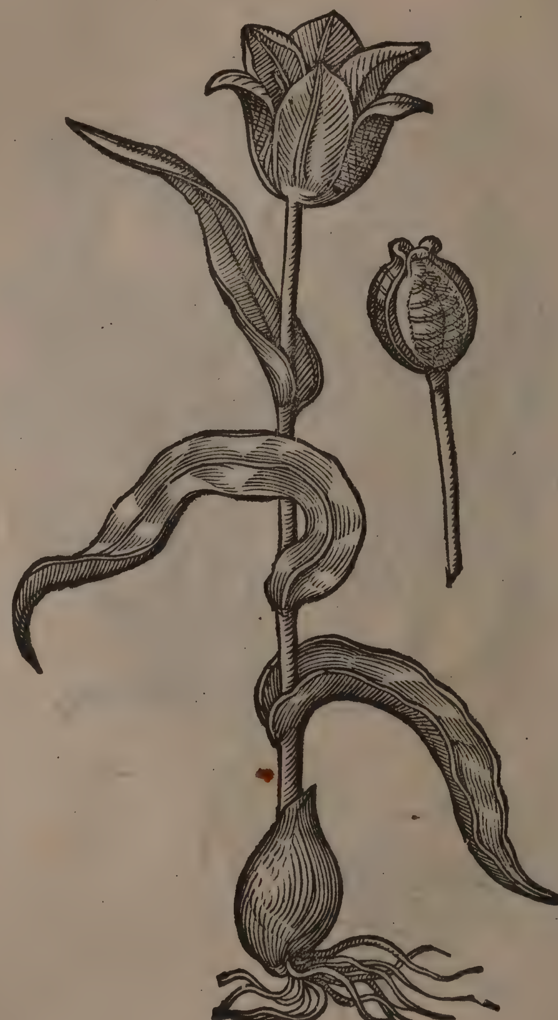
127. Trifolium purpureum.

I. Trifolium pratenſe purpureum. *Bauhin.* *Trag.* *Fuch.* *Ad.*
* Trifolium maius. *Brunf.*
* Trifolium pratenſe rubrum. *Camer.*
* Trifolium pratenſe. *Matth.* *Dodon.* *Lob. Tab.*

II. Tulipa præcox rubra. *Bauh.*
* Narcissus quintus. *Matt.*
* Tulpa. *Dodon.* *Lon.*
* Lilio-narcissus sanguineus puniceúsve. *Ad. Lob.*

128. Tulipa.

129. Tussilago.

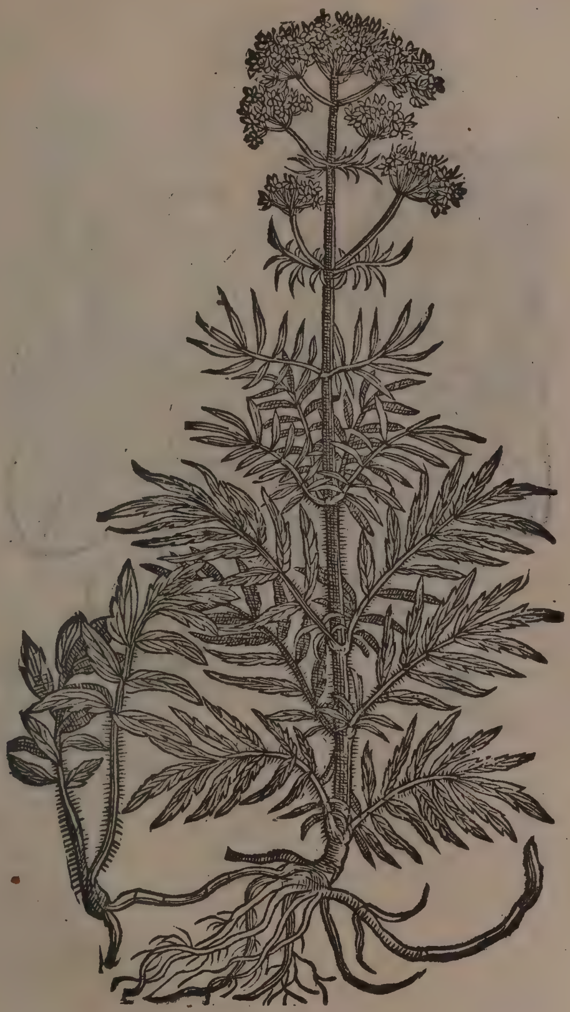
I. Tussilago vulgaris. *Bauh.*
* Vngula caballina. *Brunf. Trag.*
* Tussilago siue Farfugiũ. *Matth. Fuch. Lon. Lob. Dodon.*
* Vulgaris. *Cam.*
* Tussilago, Farfara, Vngula caballina officinar. Bechion. *Dodon.*

130. Valeriana.

I. Valeriana hortensis : Phu folio Olusatri Diosc. *Bauhin.* *Dodon.*
* Valeriana vera seu Nardus agrestis. *Trag.*
*Phu magnum. *Fuch.* *Matth.* *Lon.*
* Phu maius. *Matth.*
* Phu verum. *Fuch.*
* Phu Ponticum. *Taber.*
* Valeriana maior. *Ad.Lob.* *Camer.*

131. Valeriana ſylueſtris.

IV. Valeriana ſylueſtris maior. *Bauhin.*
* Valeriana. *Brunſ.*
* Valeriana vulgar. *Trag.*
* Valeriana ſylueſt. *Lob. Dod. Camer. Cluſ.*
* Phu Dioſc. *Brunſ.*
* Vulgare. *Fuch. Taber.*
* Phu German. *Fuch.*
* Phu paruum. *Matth.*
* Valeriana maior. *Taber.*

132. Viola Martia vel Nigra.

I. Viola Martia purpurea flore simplici odoro. *Bauh.*
* Viola satiua. *Brunf.*
* Viola Martia odorata nigra seu purpurea. *Trag.*
* Viola purpurea. *Fuch. Matth.*
* Viola nigra. *Dodon. Clus. hist.*
* Viola. *Lon.*
* Viola Martia purpurea. *Taber.*
* Præcox purpur. *Lob.*

133. Viola tricolor.

V: Viola tricolor hortensis repens. *Bauhin.*
* Herba Trinitatis. *Brunf. Fuch. Lon.*
* Satiũa. *Trag.*
* Iacea siue flos Trinitatis. *Matth.*
* Viola tricolor. *Dodon. Clus.*
* Viola flammea, Coloria calida. *Ad. Lob.*
* Viola Trinitatis. *Taber.*

134. Vlmus.

I. Vlmus campestris & Theophrasti. *Bauhin.*
* Vlmus. *Trag. Matth. Dod. Lon. Ad. Lob. Camer. Clus. hist.*
*Vlmus 1. *Taber.* qui & 2. habet.

135. Vnifolium.

Lilium conuallium minus. *Bauhin.*
* Vnifolium. *Brunf. Dodon. Camer. Taber.*
* Cotyledon syl. & Vnifolium. *Trag.*
* Gramen Parnassi. *Matth. Taber.*
* Maius.
* Monophyllon. *Ad. Lob.*
*Bifolium primum. *Lon.*

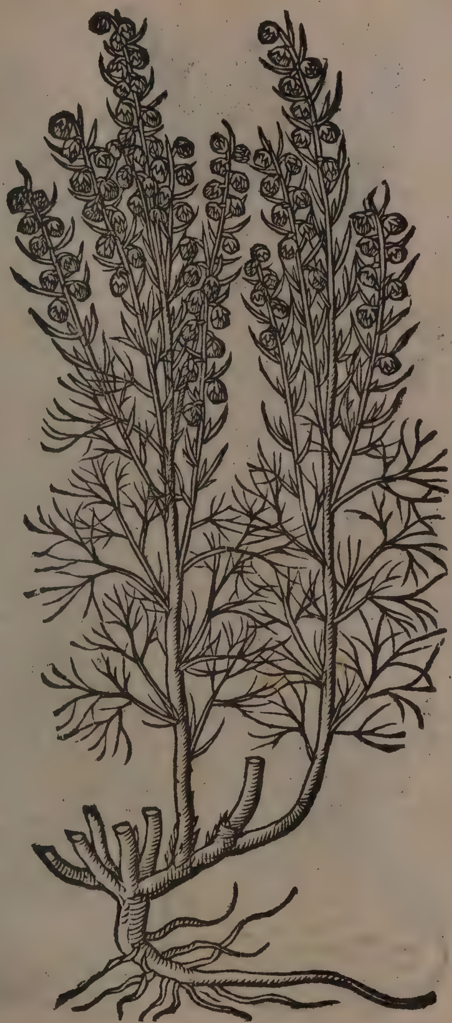
I. Groſſularia ſimplici acino, vel Spinoſa ſylueſtris. *Bauhin.* * Vua criſpa. *Trag. Dod.* vt *Fuch. Lon. Tab. Ad. Lob.* *Vua ſpina. *Matt.*

136. Vua criſpa.

DEN TREDIE PART AFF DEN DANSKE VRTEBOG.

1. Abrotanum.

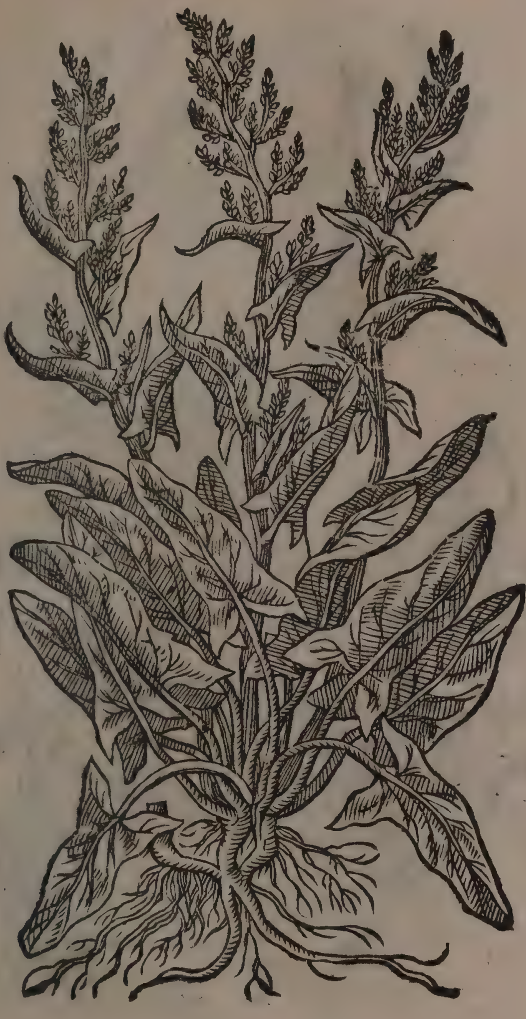
VI. Abrotanum mas angustifolium minus. *Bauh.*
* Abrotanum tertium. *Trag.*
* Abrotanum odoratum humile densè fruticosum. *Lob.*
* Abrotanum odoratum humile. *Dod.* & *Taber.*

1. Abſinthium Ponticum, ſeu Romanum officinarum, ſeu Dioſcoridis. *Bauhin.*
* Abſinthium. *Brunf. Matth. Lon.*
* Abſinthium vulgare. *Trag. Fuch. Lob. Tab.*
* Abſinthium commune. *Cam.*
* Abſinthium maius & vulgare. *Cluſ. pan.*
* Abſinthium latifolium. *Dodon.*

2. Abſinthium.

3. Acetosa.

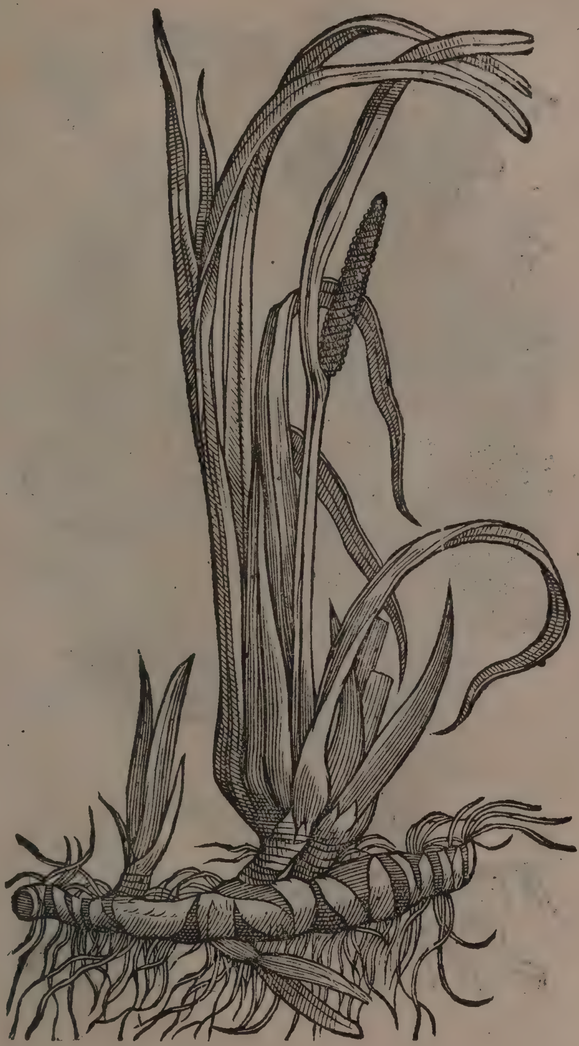
1. Acetosa pratensis. *Bauh.*
* Acetosa. *Brunf.* *Lon.*
* Maior.
* Oxalis. *Trag.* *Matth.* *Fuch.* *Dodon.* *Ad.* (& Lapathum Oxalida.) *Lob.* *Taber.*
* Oxalis crispa. *Taber.*

IIX. Acetoſa rotúdifolia hortenſis. *Bauhin.*
* Oxalis rotundifolia *Dod.*
* Rotunda. *Tab.*
* Oxalis ſatiua Franca rotundifolia repens. *Ad. Lob.*
* Acetoſa rotundis foliis. *Camer.*
* Ludit foliis cõmuniter ſubrotundis, rariùs ad formam foliorum Boni Henrici oblongis & in acutum deſinentibus.

4. Acetoſa hortenſis.

5. Acorus cum Iulo.

I. Acorus verus, siue Calamus aromaticus officinarum. *Bauhin.*
* Acorus, perperàm Calamus aromaticus officinarum. *Trag. Matth. Cord. Ad. Lob.*
*Calamus aromaticus vulgò.
*Acorum. *Lon. Cam. Taber.*
* Acorum legitimũ. *Clus. hisp.*

Eupatorium verum seu Agrimonia. *Bauh.*
* Agrimonia. *Brunf.* *Dodon.* *Lonic.*
* Eupatorium vulgare. *Trag.*
* Eupatorium. *Matth.* *Fuch.* *Taber.*
* Eupatorium Græcorum. *Ad.*
* Eupatorium Dioscoridis & aliorum Græcorum. *Lob.*

6. Agrimonia Eupatorium.

7. Eu-

7. Eupatorium Mesuæ.

I. Ageratum foliis serratis. *Bauhin.*
* Eupatorium Mesuæ. *Trag. Matth. Lon.*
* Ageratum. *Matth. Camer. Taber.*
* Ageratum Septent. *Ad. Lob.*
* Balsamita minor. *Dod.*

I. Alcea vulgaris maior. *Bauh.*
* Alcea & herba Simeonis. *Brunf.*
* Alcea, Maluę roseæ syl. genus. *Trag.*
* Alcea. *Matth.* *Fuch.* *Lon. Tab.*
* Alcea vulgaris. *Dodon.* *Ad. Lob.* *Camer.* *Clus. hist.*
* Floribus variat acutioribus, rotundioribus, hirsutioribus, læuioribus: flore est ex rubro roseo, vel candidiore.

8. Alcea.

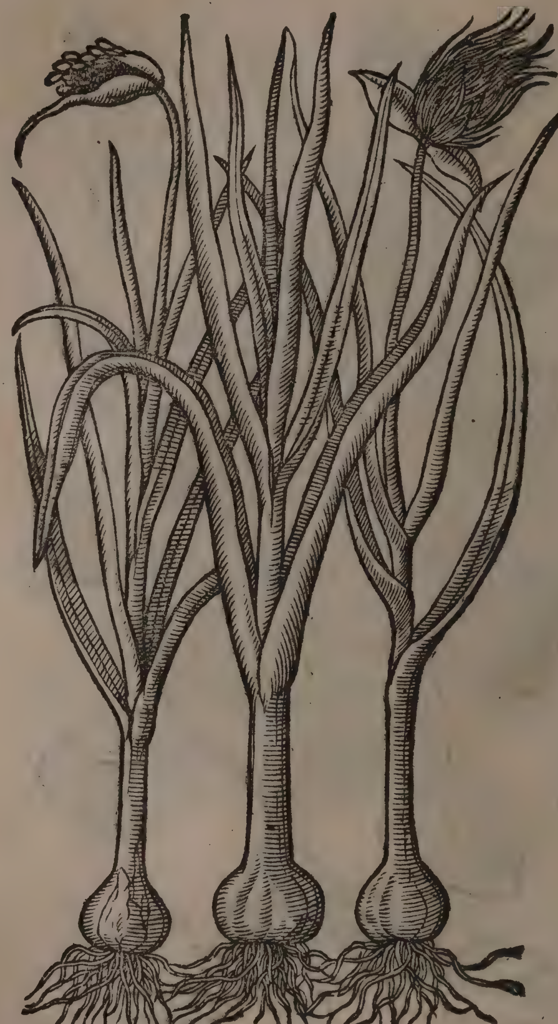
9. Alliaria.

Alliaria. *Trag.* (cui & Thlaſpidium cornutum.) *Fuch.* *Matth.* *Dodon.* *Ad. Lob.* *Lon. Tab.* *Camer.* * Folio latiſſimo, ampliſſimoque & ſubrotundo quandoque reperitur.

I. Allium ſatiuum. *Bauhin.*
* Allium. *Brunf. Trag. Matth. Lon. Lob.*
* Domeſticum. *Matth.*
* Allium hortenſe. *Fuch.*
*Vulgare. *Camer.*
* Allium ſatiuum. *Dodon.*

10. Allium.

11. Althæa.

I. Althæa Dioſcoridis & Plinij. *Bauhin.*
* Althæa. *Brunf.* *Trag.* *Matth.* *Fuch.* *Dodon.* *Lon.* *Ad.* *Lob.* (& Ibiſcus.) *Taber.* & Biſmalua.
* Althæa vulgaris. *Camer.*

12. Anagallis.

I. Anagallis Phœniceo flore. *Bauh.*
* Anagallis hort. mas. *Brunf. Trag. Matth. Fuch. Dod. Lon.*
* Anagallis Phœnicea mas. *Ad. Lob.*
* Anagallis Phœnicea. *Taber.*
* Anagallis Phœniceo flore. *Camer.*
* Mas. *Clus. hist.*

13. Anethum.

I. Anethum hortense. *Bauh.*
* Anethum. *Brunf. Trag. Matth. Fuch. Dodon. Ad. Lob. Lon. Tab. Camer.*

14. Angelica Islandica.

I. Angelica satiua maior. *Bauh.* *Angelica Islandica & Norwegica. *Dodon.* & *Tab.* *Angelica satiua. *Trag.* *Matth.* *Fuch.* *Lon.* *Angelica odorat. *Camer.* Huc referenda Angelica Scandiaca.

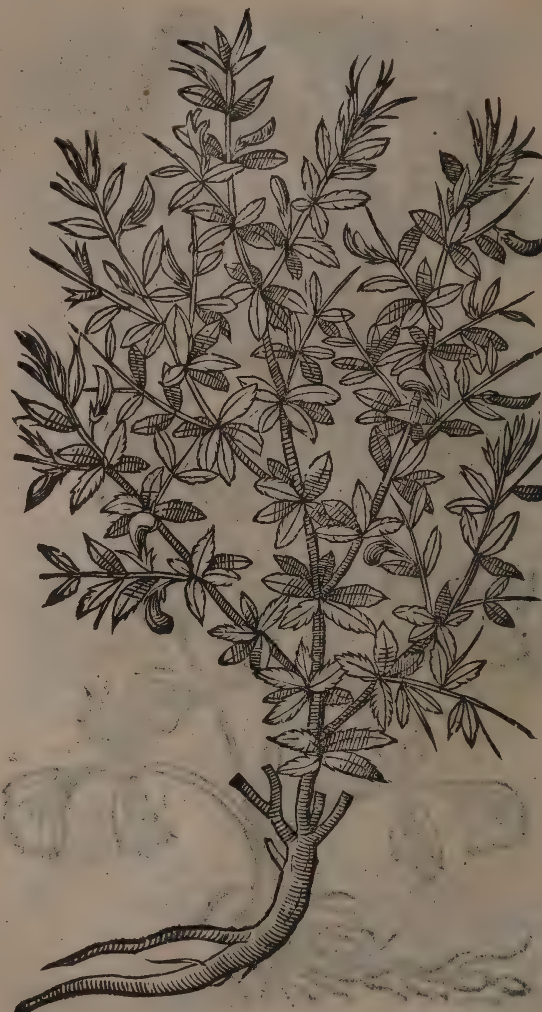
15. Anisum.

I. Anisum Herbariis. *Bauhin.*
* Maiore est semine & minore; hocq; apud Bohemos habetur.

16. Anonis.

I. Anonis ſpinoſa flore purpureo. *Bauhin.*
* Reſta bouis. *Trag. Lon.*
* Anonis ſiue Ononis. *Matth. Taber.*
* Anonis. *Fuch. Dodon.*
*Ononis. *Ad. Lob.*
* Ononis prim. *Taber.*

17. Aparine.

I. Aparine vulgaris.
Bauhin.
*Aparine.
Brunf.
Trag.
Matth.
Fuch.
Dodon.
Lon. Ad.
Lob.
* Aparine maior Plinij.
Taber.

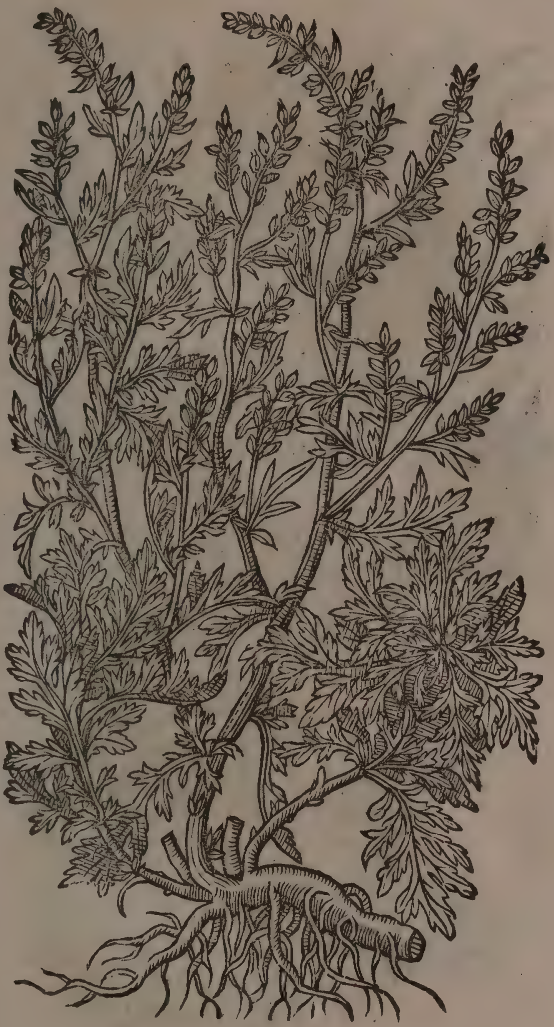
18. Ar-

Potentilla. *Bauhin.* *Brunf.* *Matth.* *Fuch.* *Lon.*
* Tanacetum agreſte. *Brunf.*
* Anſerina. *Trag.* *Taber.*
* Argentina. *Dod.* vt *Ad.* *Lob.*
* Argemone, ſiue Argentina altera. *Fuch.*
*Anſerina ſupina & minor: item, erecta & maior. *Sim. Paulli.*

18. Argentina.

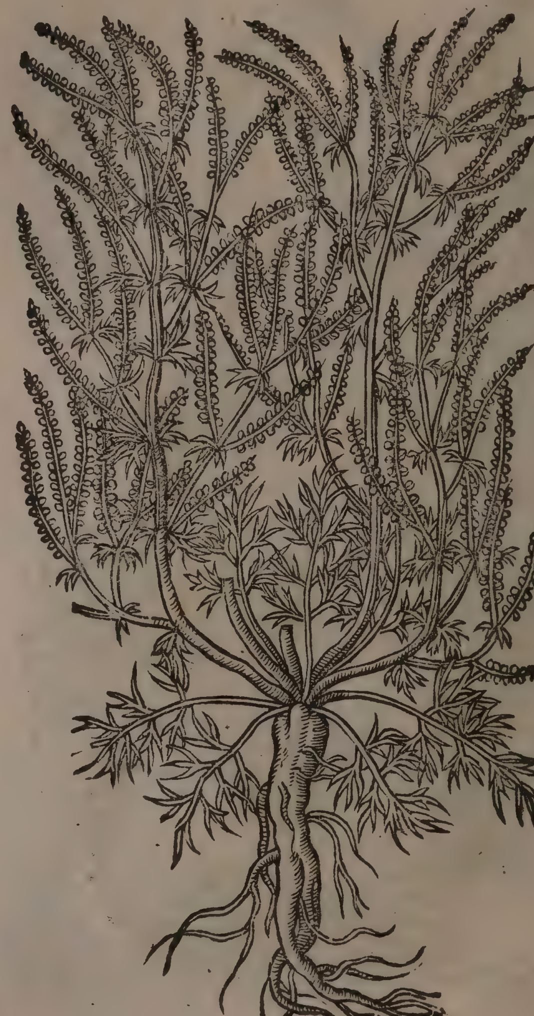
19. Artemiſia latifolia.

Artemiſia vulgaris maior. *Bauh.*
* Artemiſia Parthenij 8. ſpecies. *Brunf.*
* Artemiſia. *Trag. Matth. Camer.*
* Artemiſia vulgaris. *Cluſ. hiſt.*
* Artemiſia maior.
* Artemiſia latifolia. *Fuch. Lon. Dod.*
* Artemiſia mater herbarũ. *Lob.*
* Artemiſia rubra & alba. *Taber.*

20. Artemisia tenuifolia.

Abrotanum campestre *Bauhin.*
* Abrotanum syl. vel 4. *Trag.*
* Ambrosia *Lon. Matth. Camer.*
* Tertia. *Tab.*
* Ambrosia tenuifolia. *Lob.*
* Artemisia Leptophyllos. *Dodon.*
* Artemisia tenuifolia. *Clus.*
* Artemisia 3. Diosco. Leptophyllon. *Ad. Lobico.*
* Abrotanum campestre. *Taber.*

21. Arum.

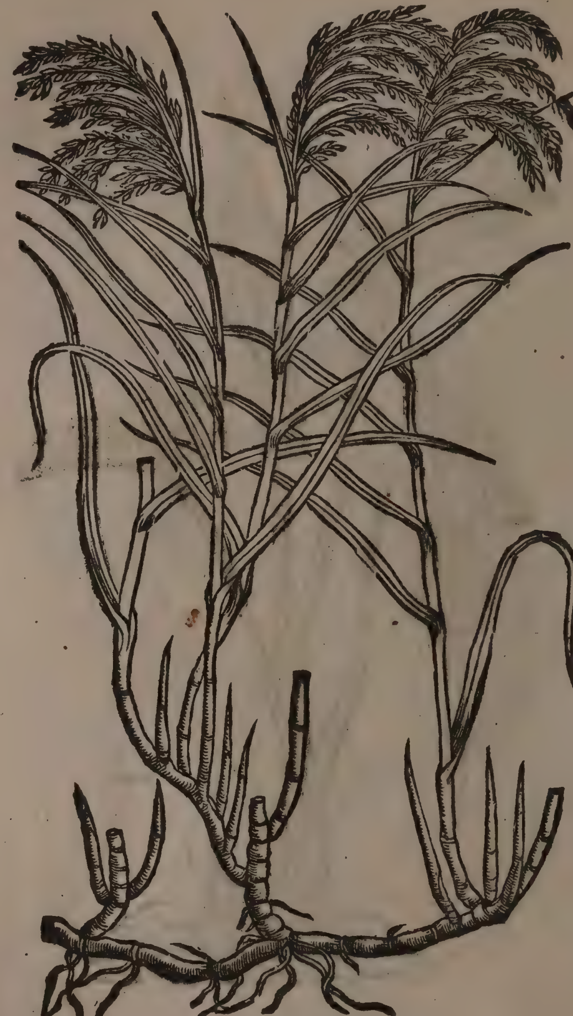
21. Arum.

II. Arum maculatum maculis candidis vel nigris. *Bauhin.*
* Ari tertium genus. *Trag.*
* Arum nigricantibus lituris signatum. *Dod.*
* Arum. *Matth.*
* Arum officinarum. *Lob.* quo ad icon.
* Arum maculatum. *Tab.*

I. Arundo vulgaris ſiue Φραγμίτης Dioſc. *Bauhin.*
* Κάλαμος χαρακία Theoph.
* Harundinis quintum genus. *Trag.*
* Harundo Phragmitis. *Dodon.*
* Arundo aut Calamus. *Lon.*
* Harundo Vallatoria. *Lob.*
* Arundo paluſtris. *Matth. Taber.*

22. Arundo.

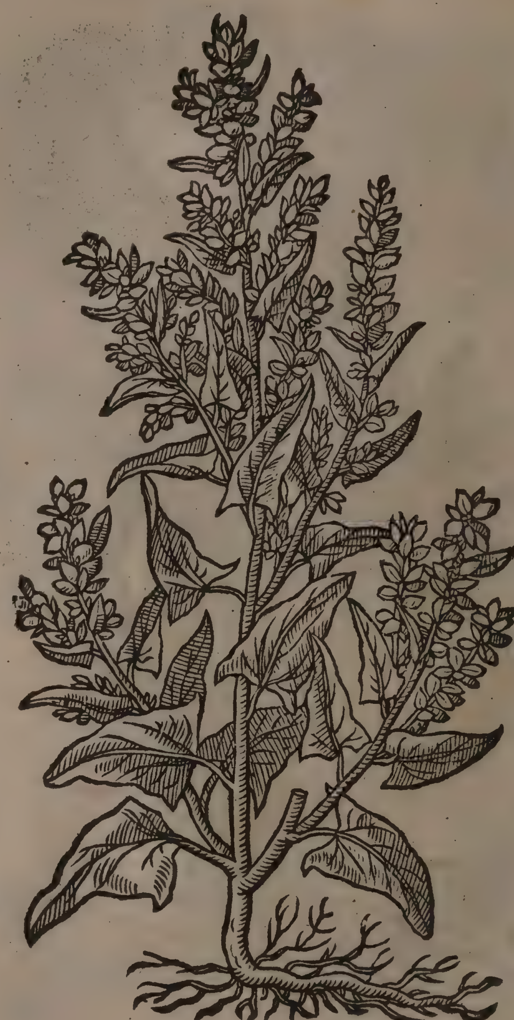
23. Aſtrantia.

I. Imperatoria maior. *Bauh.*
* Aſtrantia. *Brunf. Cluſ. hiſt. Dodon.*
* Smyrnion hortenſe. *Trag.*
* Laſerpitium Germanicum. *Fuch.*
* Oſtrutium. *Dod. Lon.*
* Imperatoria. *Matth. Ad. Lob. Taber.*
* Magiſtrantia. *Camer.*

24. Atriplex.

I. Atriplex hortenſis alba ſiue pallidè virens. *Bauhin.*
* Atriplex ſatiua. *Trag.*
* Atriplex ſatiua alba. *Lob. ico.*
* Atriplex. *Matth.*
* Hortenſis. *Fuch.*
* Atriplex domeſtica. *Matt.*
* Atriplex alba viridis. *Lon.*

25. Balſamita.

I. Mentha hortenſis corym-bifera. *Bauh.*
* Balſa-mita. *Brunf.*
* Maior.
* Alſima. *Trag.*
* Mentha Sarraceni-ca. *Lon.* *Camer.*
* Mentha Græca. *Matth.*
*Coſtus hortorum. *Ad. Lob.*

II. Anagallis aquatica minor folio subrotundo. *Bauh.*
* Sion. *Brunf.* non odoratum 1. *Trag.*
* Sium. *Fuch.* *Lonic.*
* Sij alterum genus. *Fuch. ico.*
* Anagallis aquatica (siue Becabunga Germanor.) *Ad. Lob.* *Dodon.*
* Anagallis aquatica minor 1. *Tab.*

26. Becabunga.

27. Beta.

III. Beta rubra vulgaris. *Bauhin.*
* Beta rubra. *Brunf. Trag. Lon. Dodon.*
* Beta nigra. *Matth. Fuch.*
* Beta rubra vulgatior. *Ad. Lob.*

28. Betonica.

I. Betonica purpurea. *Bauh.*
* Betonica. *Brunf. Trag. Matth. Fuch. Dodon. Lon. Ad. Lob. Tab.*
* Betonica vulgaris. *Clus. hist.*

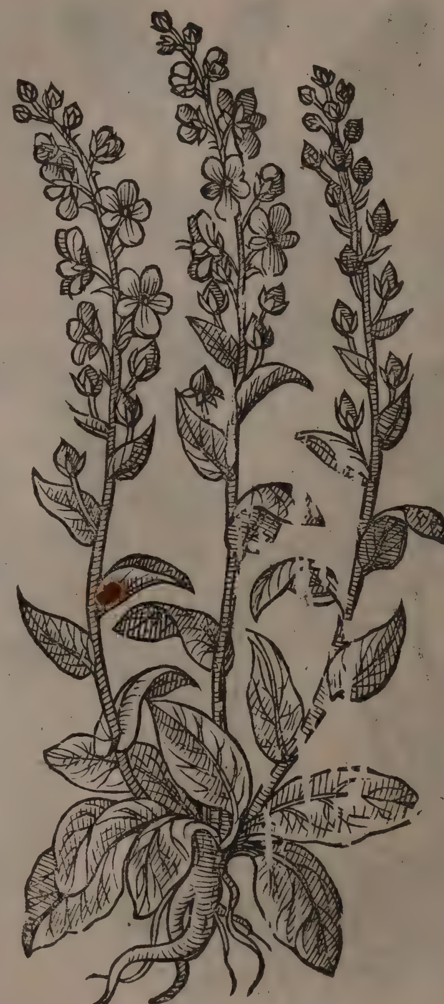
29. Bistorta.

I. Bistorta maior, radice minùs intorta. *Bauhin.*
* Colubrina & Dracunculus maior. *Brunf.*
* Bistorta fœmina. *Eid.*
* Bistorta maior. *Trag. Taber. Clus. hist.*
* Bistorta. *Matth. Dodon.*
* Bistorta Britannica. *Lob.*
* Serpentaria fœmina & Colubrina. *Fuch.*
*Colubrina. *Lon.*

I. Blattaria lutea folio longo laciniato. *Bauh.*
* Blattaria. *Trag. Matth. Fuch. Dodon. Lon. Tab.*
* Chrysogonum, an potiùs Blattaria Plinij. *Ad.*
* Blattaria. *Lob.*
* Plinij. *Eid. ico.*

30. Blattaria.

31. Bo-

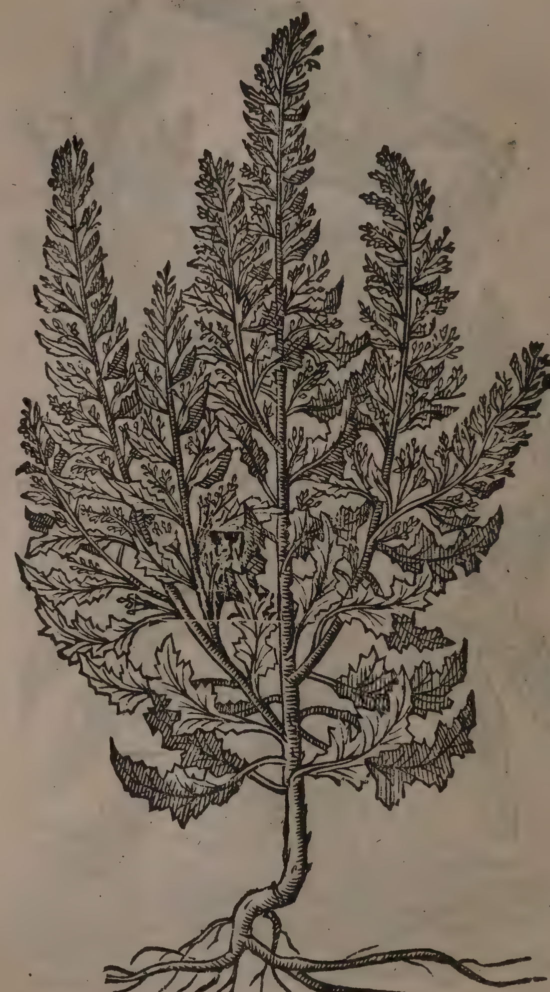
31. Bonus Henricus.

I. Lapathum vnctuosum. *Bauh.*
* Bonus Henricus. *Brunf. Trag. Matth. Taber.*
* Rumicis 3. genus. *Bauh.*
* Atriplex canina. *Lon. ico.*
*Tota bona Spinaciæ facie. *Ad.*
* Tota bona. *Lob. Dod.*

I. Botrys Ambrosioides vulgaris. *Bauhin.*
* Botrys. *Trag. Matth. Fuch. Dodon. Ad. Lob. Taber. Camer.* cui & Patientia Italorum.

32. Botrys.

33. Branca vrſina.

I. Sphondylium vulgare hirſutum. *Bauhin.*
* Branca vrſina. *Brunf. Trag.*
* Acanthus vulgaris ſiue Germanica. *Fuch.*
* Sphondylium. *Matth. Lon. Tab.*
* Vulgare.
* Spondylium. *Ad. Lob. Dodon.*

34. Burſa paſtoris.

II. Burſa paſtoris maior folio ſinuato. *Bauh.*
* Burſa paſtoris maior. *Brunſ. Trag.*
* Burſa paſtoris. *Matth. Lon. Lob.*
* Paſtoria burſa. *Fuch. Dodon.*
* Maior. *Taber.*
* Foliis variat: aliquando eleganti eſt folio, inſtar Coronopi repentis.

35. Calamintha.

III. Calamintha vulgaris vel officinarum Germaniæ. *Bauh.*
* Calamintha. *Matth.*
* Vulgaris. *Cam.*
* Calamintha montana. *Dodon.*
* Calamintha montana vulgaris. *Lob. icon.*
* Secunda aruensis. *Taber.*

IV. Consolida regalis aruẽsis. *Bauh.*
*Consolida regalis. *Brunf.*
* Consolida regia. *Trag. Fuch. Lon.*
* Chamemelum Eranthemum. *Fuch.*
* Segetum Consolida regia strigosior tota. *Lob.*
* Flos regius 2. vel syl. *Dod.*
* Delphinium vulgare. *Clus. hist.*
*Consolida regalis aruensis. *Taber.*
*Cõsolida regalis flore cæruleo minore. *Camer.*

36. Calcatrippa.

37. Car-

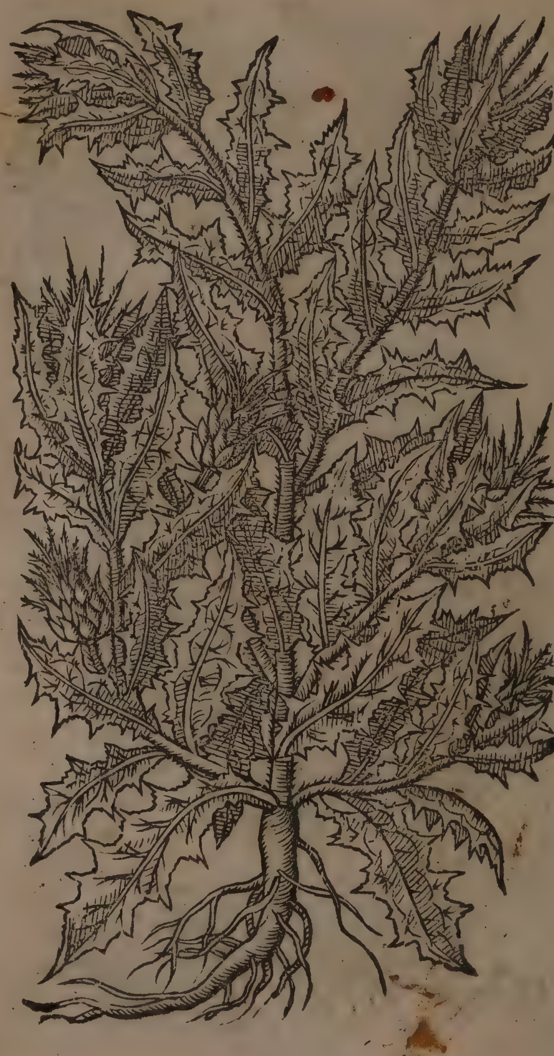
37. Cardiaca.

Marrubium Cardiaca dictum, fortè primum Theophrasti. *Bauhin.*
* Marrubiú mas. *Brunf.*
* Melissa ſyl. *Trag.*
* Cardiaca. *Matt. Lon. Ad. Lob. Tab.*
* Cardiaca vel Lycopus. *Fuch.*

38. Carduus benedictus.

IV. Cnicus ſyl. hirſutior ſiue Carduus benedictus. *Bauh.* Carduus benedictus. *Brunf. deſ. Trag.* (cui & Acanthus Germanicus.) *Matth. Ad. Lob. Tab. Cam.* *Atractylis hirſutior. *Fuch.* * Acanthiũ. *Lon.* * Cnicus ſyl. alter Theoph. *Camer.* *Carduus benedictus & Atractylis altera ſpecies. *Dod.*

39. Car-

39. Carduus Mariæ.

I. Carduus albis maculis notatus, vulgaris. *Bauhin.*
*Carduus albus & Chamæleon. *Brunf.*
*Carduus Mariæ. *Trag.* *Fuch. ico.* *Lon.*
* Vulgaris. *Cam.*
*Carduus lacteus. *Matth.*
* Spina hortensis. *Fuch.*
* Silybũ. *Ad. Lob.*
*Carduus Marianus. *Taber.*
*Carduus Leucographus. *Dodon.*

Caryophyllus altilis maior. *Bauh.*
* Caryophyllæa. *Trag.*
* Betonica altilis. *Fuch.*
* Vetonica altilis. *Dodon.*
* Caryophyllus domesticus. *Matth.* *Camer.*
* Flos Garyophyllorum. *Lon.*
* Caryophyllus multiplex. *Lob. ico.* *Taber.*

40. Caryophyllæus flos.

41. Caryophyllæus flos ſimplex.

I. Caryophyllus hortenſis ſimplex flore maiore. *Bauhin.*
* Caryophyllus ſyl. maior vulgatior. *Lob. icon.*
* Caryophyllæi flos ſimplex. *Dodon.*
* Caryophyllus ſimplici flore. *Svver.*

I. Mentha Cataria vulgaris & maior. *Bauh.*
* Mentha non odorifera. *Brunf.*
* Napeta vulgaris. *Trag.*
* Herba gattaria. *Matth.*
* Calaminthæ 1. genus. *Fuch.*
* Calamintha montana. *Lon.*
* Cattaria herba. *Dodon.*
* Mentha Cataria. *Lob.*
* Mentha felina. *Taber.*
*Nepetha Germanica. *Camer.*

42. Cattaria herba.

43. Cen-

43. Centaurium minus.

I. Centaurium minus. *Bauhin.*
* Centaurea. *Brunf.* vel minor eiuſdem.
* Centaureum minus. *Trag. Matth. Fuch. Dod. Lon. Cam. Tab.*
* Centaureum paruum. *Ad. Lob.*
*In Amagria inſula reperitur Centaurium minus articulum digiti non excedens: quod Cẽtaurium pollicare Amagriæ inſulæ appellare licet. *Sim. Paull.*

44. Ceruicaria.

Campanula vulgatior foliis Vrticæ, vel maior & aſperior. *Bauh.*
*Vuularia maior. *Trag.*
*Campanula maior. *Fuch.*
*Ceruicaria. *Lon.* & Digitalis purp. altera. *Eid.*
*Ceruicaria maior. *Dodon.* *Taber.*
*Trachelium foliis Vrticæ. *Cluſ. pan.*
*ſiue vulgare. *Cluſ. hiſt.*
*Trachelion ſiue Ceruicaria. *Ad. Lob.*

45. Chamæmelum.

I. Chamę-melum vulgare, Leucan-themum Dioſcor. *Bauhin.*
* Chamę-melum (Parthenij 3. ſpecies.) *Brunf.* *Taber.*
* Chamo-milla 3. & vulgaris. *Trag.* *Lon.*
* Chamæ-melum Leucan-themum. *Fuch.*
* Chamæ-melum vulgare. *Dodon.*
* Aruenſe. *Camer.*
* Anthe-mis. *Matth.*
* Anthe-mis vul-gatior ſiue Chamæ-milla. *Ad. Lob.*

46. Chamæmelum odoratum.

II. Chamæmelũ nobile seu odoratius. *Bauh.*
Partheniũ & nobilis Chamomilla. *Trag.*
* Leucanthemum odoratum. *Dodon.*
* Chamomilla nobilis. *Lon.*
* Anthemis siue Leucanthemum odoratius Romanũ. *Ad.*
* Chamęmelum odorat. Ital. simplici flore. *Camer.*
* Chamęmelum Romanum. *Taber.*

47. Cha-

47. Chamæpitys.

III. Chamæpitys lutea vulgaris siue folio trifido. *Bauhin.*
*Chamæpitys tertia. *Trag. Fuch.*
*Chamæpitys secunda. *Lon.*
*Chamæpitys 1. *Matth. Dodon.*
* Chamæpitys maior. *Taber.*
* Ajuga siue Chamæpitys mas Dioscor. *Ad. Lob.*
* Ajuga luteo flore. *Clus.*

48. Chamæpitys altera.

III. Botrys Chamædryoides. *Bauh.*
*Chamæcyparissus agrestis, & Chamæpitys altera Diosc. *Trag.*
*Chamędrys altera. *Matt.*
*Chamædris fœmina *Cam.*
*Vera fœmina. *Fuch. ico.*
* Trixago vera. *Lon.*
*Chamædrys laciniatis foliis. *Lob.*
*Chamæpitys altera. *Dod.*
*Iua moschata. *Taber.*
* Ajuga vel Chamæpitys multifidis foliis. *Clus.*

49. Chærophyllon.

I Chærophyllum satiuum. *Bauhin.*
* Cherefolium. *Brunf.* *Dodon.*
* Satiuũ. *Trag.*
* Cerefolium. *Matth.* *Lon.* *Ad.* *Lob.* *Camer.* *Taber.*
* Gingidium. *Fuch.*

V. Doronicum Plantaginis folio alterum. *Bauh.*
* Alysma. *Matth. Camer.*
* Caltha Alpina. *Taber.*
* Nardus Celtica altera. *Ad. Lob.*
* Chrysanthemum latifolium. *Dodon.*
* Doronicum 5. Germanicum, & 6. Pannonicum. *Clus. hist.*
* Damasonium 1. Dioscor. *Taber.*
* Arnica & Lagea Lupi offic. Infer. Saxon. *Sim. Paull.*

50. Chrysanthemum latifolium.

51. Chryſanthemum ſegetum.

I. Bellis lutea foliis profundè inciſis maior. *Bauh.*
* Bellis lutea maior. *Trag.*
* Chryſanthemum. *Dodon.*
* Chryſanthemũ folio virentiore. *Camer.*
* Chryſanthemum ſegetum. *Lob.*
* Chryſanthemũ aruenſe. *Taber.*

II. Cichorium syl. siue officinarũm. *Bauhin.*
* Seris πίκρις Dioscoridi.
* Cichorea Theoph.
* Intubum erraticum Plinio
* Solsequiũ. *Brunf.*
* Cichorea. *Trag.*
*Syluestris. *Matth.*
* Seris syl. *Lob.*
* Seris picris. *Lob ico.*
* Seris syl. picris, Cichoriũ. *Ad.*
* Cichorium syluestre. *Dod.*
* Agreste. *Lon.*
* Intybum syluestre. *Fuch.*
* Intubum syl. angustifolium. *Matth.*
* Cichorium. *Taber.*

52. Cichorium.

53. Dens

53. Dens leonis.

I. Dens leonis latiore folio. *Bauh.* * Dens leonis. *Brunf. Matth. Dod. Lob.* (& corona & caput Monachi.) *Tab.* *Hieraciũ maius. *Trag.* *Pauum. * Hedypnois maior. *Fuch.* * Dens leonis vulgi siue Vrinaria. *Ad.* * Taraxacon minus. *Lon.*

54. Cicuta.

I. Cicuta maior. *Bauhin.*
* Cicuta. *Trag. Matth. Fuch. Dodon. Ad. Lob. Lon. Tab.*
* Cicuta maior. *Camer.*
* Cicutaria vulgaris. *Cluſ. hiſt.*
* Variat foliis aliquando latioribus, aliquando tenuioribus. *Bauhin.*
* Tenuiora profert quæ altè excreſcit, latiora quæ minùs. *Ex obſeru. Sim. Paul.*

55. Cinara.

I. Cinara hortensis foliis non aculeatis. *Bauhin.*
* Cardui alterum genus. *Trag.*
*Carduus non aculeatus. *Matth.*
* Scolymus non aculeatus. *Tab. Lon.*
* Cinara non aculeata. *Matth.* & *Dodon.*

56. Cochlearia.

I. Cochlearia folio subrotundo. *Bauhin.*
* Cochlearia. *Dodon. Camer. Matth.*
* Cochlearia. *Taber.*
* Cochlearia Batava. *Ad. & Lob.*

57. Cochlearia Danica.

I. Cochlearia minor erecta Danica. *Bauhin.*
* Cochlearia *D. Olai VVormij*, & *D. Caspari Bartolini.*
* Cochlearia Amagriæ insulæ erecta non ramosa; & ramosa. *Sim. Paul.*

II. Cochlearia Danica repens. *Bauh.*
* Cochlearia marina paruula repens *D. Bartolini.*
* Cochlearia Amagriæ insulæ ſupina, maior & minor. *Sim. Paul.*

58. Cochlearia Danica altera.

59. Conſolida maior.

I. Symphytum, Conſolida maior. *Bauh.*
* Conſolida maior. *Brunf.* *Trag.* *Camer.*
* Symphytum. *Lon.*
* Maius. *Matth.* *Camer.* *Taber.*
* Symphytum magnum. *Fuch.* *Dodon.*

60. Conyza.

II. Conyza maior flore globoso. *Bauhin.*
* Conyza minor. *Trag. Matth. Taber.*
* Conyza minor seu fœmina. *Lon.*
* Conyza minima. *Ad.* (siue Pulicaria.) *Lob. Dod.*
* Conyza minima minimè omnium glutinosa *Ioachimi Burseri.*
* Maior est & minor.

61. Coriandrum.

Coriandrum maius. *Bauh.*
* Coriandrum.
Brunf.
Trag.
Fuch.
Matth.
Lon. Ad.
Lob. Cam.
Taber.
* Semina in calidioribus regionibus maiora sunt.

IIX. Chamæ melũ fœtidum. *Bauhin.*
* Parthenion leptaphyllon Hippocratis.
* Cotula fœtida, Parthenij 4. species. *Brunf.*
* Chamomilla 2. & syl. *Trag.*
* Cotula fœtida. *Lon. Lob. Camer.*
* Parthenium. *Fuch. Ad. Tab.*
* Cotula alba. *Dod.*
* Κυνανθεμὶς, Parthenium vel Virginea. *Lob.*
* Chamæmelum vrens. *Sim. Paul.*

62. Cotula fœtida.

63. Cotyledon.

I. Cotyledon maior. *Bauhin.*
* Vmbilicus Veneris. *Matth. Lob. icon. Taber.*
* Maior. *Lon.*
* Cotyledon. *Dodon.* vt *Ad. Lob.*
* Cotyledon, siue Vmbilicus Veneris. *Clus. hisp. & hist.*

I V. Ranunculus aquaticus Cotyledonis folio. *Bauh.*
* Cotyledon palustris. *Dod.*
* Cotyledon aquatica acris Septentrionalium. *Lob.*

64. Vmbilicus Veneris vulgaris.

65. Cu-

65. Cucumis.

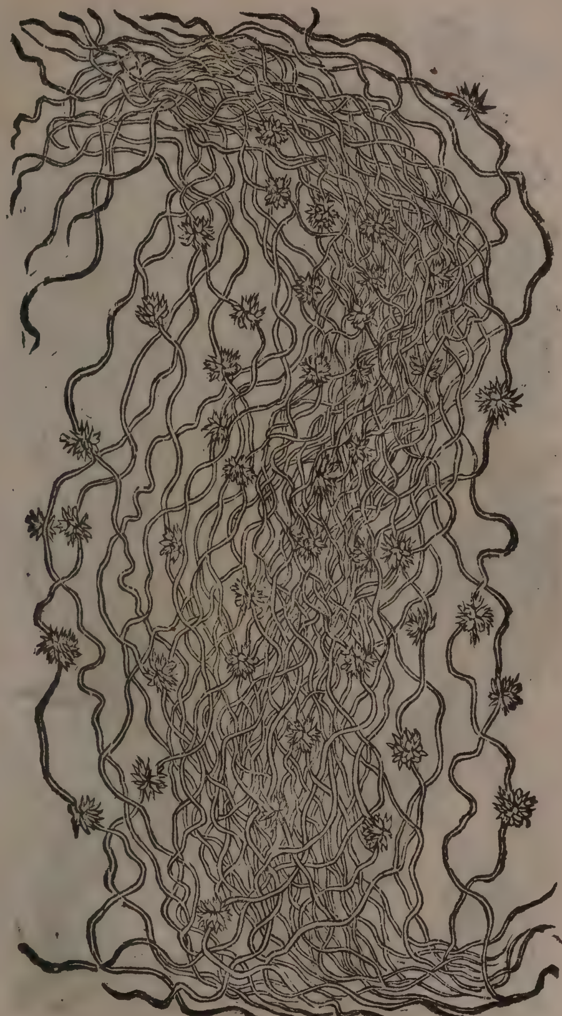
Cucumis satiuus vulgaris. *Bauhin.*
*Cucumis satiuus. *Brunf. Matth. Fuch. Lon.*
* Cucumis. *Trag. Taber.*
* Cucumis vulgaris. *Dodon.*
* Cucumis satiuus & esculentus. *Ad. Lob.*

66. Cucurbita.

I. Cucurbita maior sessilis flore albo. *Bauhin.*
* Cucurbita, cuius fructus in orbé collectus intumescit. *Trag.*
* Cucurbita maior. *Fuch.*
* Latior. *Dodon.*
* Variat magnitudine, colore corticis, viridi, flauo, candido, maculoso: aliquando sulcis distinguitur: quædam tuberosa est.

67. Cuſcuta.

III. Cuſcuta maior colore albo vel nigro. *Bauh.*
* Androſaces, vulgò Cuſcuta. *Trag.*
*Cuſcuta. *Matth. Lon. Cluſ. pan. & hiſt.*
* Caſſyta. *Ad. Lob. Taber.*
* Caſſutha. *Fuch. Dodon.*

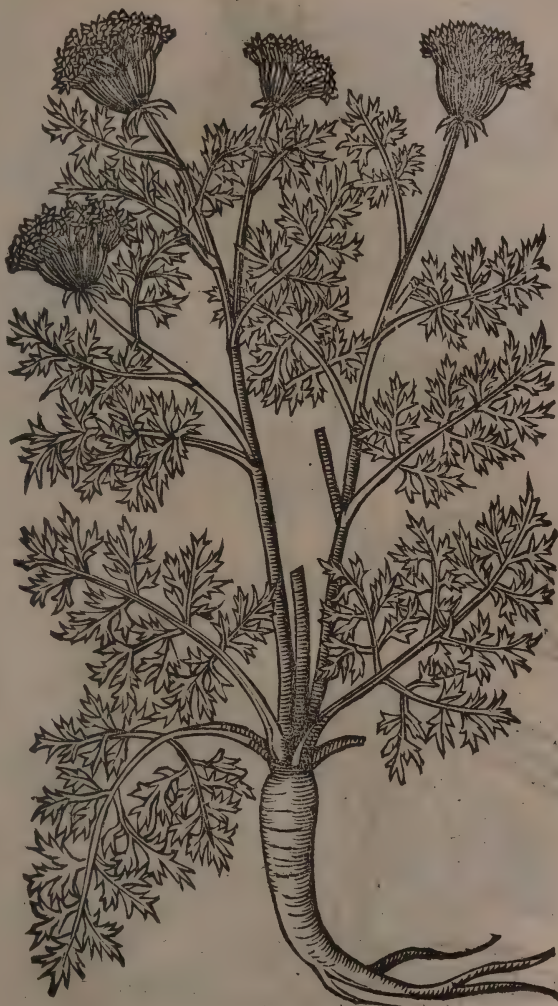
68. Cynogloſſum.

II. Cynogloſſum maius vulgare. *Bauh.*
* Cynogloſſa maior. *Brunſ.*
* Cynogloſſum vulgare. *Matth. Lob. Cluſ. hiſt.*
* Cynogloſſum. *Dod. Ad. Tab.*
* Officinarum. *Lon.*
* Hoc ſæpè ſine caule reperitur; quod tamen à caulifero diuerſum non eſt: hinc duæ figuræ apud Matthiolum. *Lob. Dodon.*
* Rariùs flore albo occurrit.

69. Dau-

69. Daucus.

I. Paſtinaca tenuifolia ſyl. Dioſc. vel Daucus officinarum. *Bauhin.*
* Paſtinaca erratica Plin. *Fuch. Taber.*
*Staphylinus ſyl. *Trag.*
* Paſtinaca ſyl. *Matth. Lon.*
* Sylueſtris tenuifolia. *Dodon.*
*Daucum officinarum vſitatius. *Ad.*
* Paſtinaca ſyl. genuina Dioſcor. *Lob.*
* Daucus vulgaris. *Cluſ.*

 70. Di-

I. Digitalis flore purpureo folio aſpero. *Bauh.*
* Campanula ſylueſtris. *Trag.*
* Digitalis purpurea. *Fuch. Lon. Dod. Ad. Lob. Camer. Taber.*

70. Digitalis.

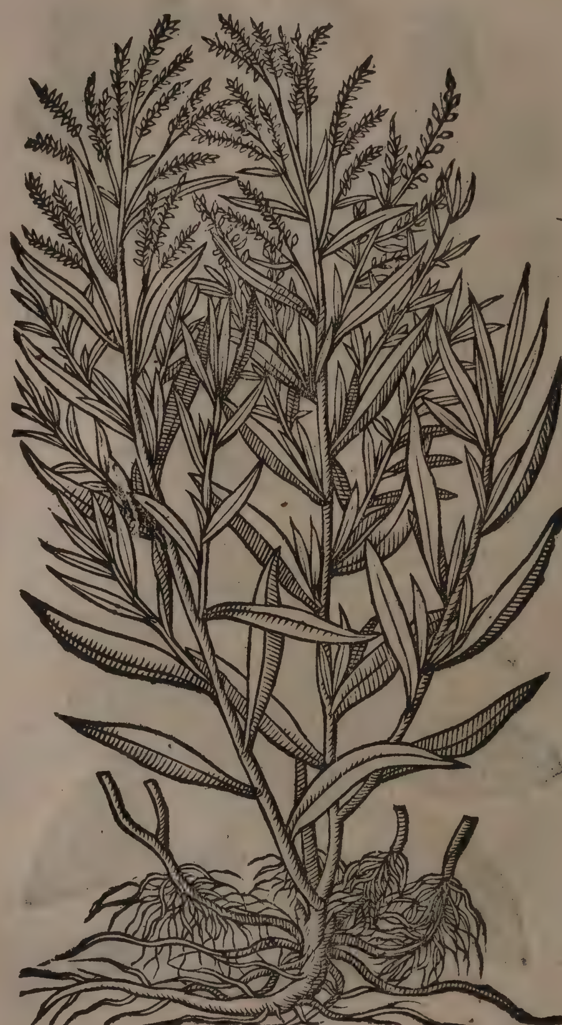
71. Dipſacus.

I. Dipſacus ſatiuus. *Bauh.*
*Carduus fullonum ſatiuus. *Trag.*
* Labrum Veneris. *Matth.*
* Dipſacus hortenſis albus. *Fuch.*
* Dipſacus ſatiuus. *Dod.*
*Dipſacus ſatiuus fullonum. *Ad.*
* Carduus fullonum. *Lobel.*

72. Draco herba.

I. Dracunculus hortensis. *Bauh.*
* Draco. *Lob.*
*Dracunculus hortensis. *Matth. Taber.*
* Draco herba. *Dodon.*
* Hortensis, seu Acetarius. *Camer.*
* Tragum vulgare. *Clus. hist.*

73. Dul-

73. Dulcamara.

Solanum scandens, seu Dulcamara. *Bauh.*
* Dulcis amara. *Trag.*
* Dulcamara. *Dodon.*
* Amara dulcis. *Lob. ico. Lon. Tab.*
* Vitis syl. *Matth. Camer.*
* Floris color communiter cæruleus, rariùs albus est.

V. Sambucus humilis, siue Ebulus. *Bauhin.*
*Chamæacte Dioscoridi.
* Ebulus. *Brunf. Trag. Matth. Fuch. Ad. Lob. Taber.*
* Ebulus, sine humilis Sambucus. *Dod.*
* Ebuli & Sambuci alterum genus. *Lon.*

74. Ebulus.

75. Endiuia.

I. Intybus satiua latifolia, siue Endiuia vulgaris. *Bauhin.*
* Intubus, siue Endiuia. *Trag.*
* Intubus maior. *Matth.*
* Intubum satiuum latifolium. *Fuch. Lobel.*
* Intybum satiuum. *Dodon.*
* Seris. *Lob. ico.*
* Seris, siue Intybum satiuum latifolium. *Ad.*
* Endiuia hortensis. *Camer.*
* Intybus maior satiua, siue Cichorium domesticũ. *Taber.*
* Floribus est cæruleis, rarò candidis, vt & minor.

76. Erica.

I. Erica vulgaris glabra. *Bauh.*
* Erica vulgaris. *Trag.*
* Erice. *Fuch.*
* Erica prima. *Matth. Dodon.*
* Erica. *Lon. Tab.*
* Erica Myricæ folio. *Ad. Lob. Clus. pan. & hist.*
*Erica alba. *Tab.*

77. Eryngium.

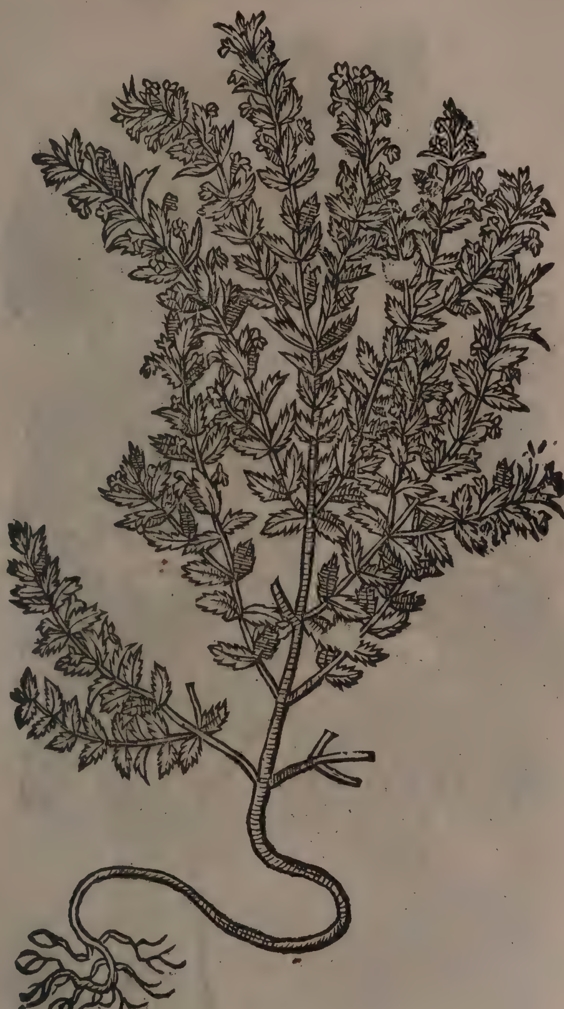
II. Eryngium vulgare & campeſtre. *Bauh.*
* Eryngium primum. *Trag.* *Lon.*
* Eryngium mõtanum, ſiue campeſtre. *Matth.*
* Eryngium. *Fuch.* *Taber.*
* Eryngium campeſtre. *Dodon.*
* Vulgare. *Cluſ. hiſt.*
* Eryngium campeſtre mediterraneum. *Ad. Lob.*

I. Erysimum vulgare. *Bauhin.*
* Hierobotane fœmina. *Brunf.* 4.
* Verbena fœmina & Sinapi. 7. *Trag.*
* Sinapi alterum genus syl. *Fuch. ico.*
* Verbena recta, siue mas. *Fuch.*
* Irio. *Matth. Lon.*
* Irio, siue Erysimũ. *Ad. Lob. Dodon.*
* Erysimum primum. *Taber.*

78. Erysimum.

79. Euphrasia.

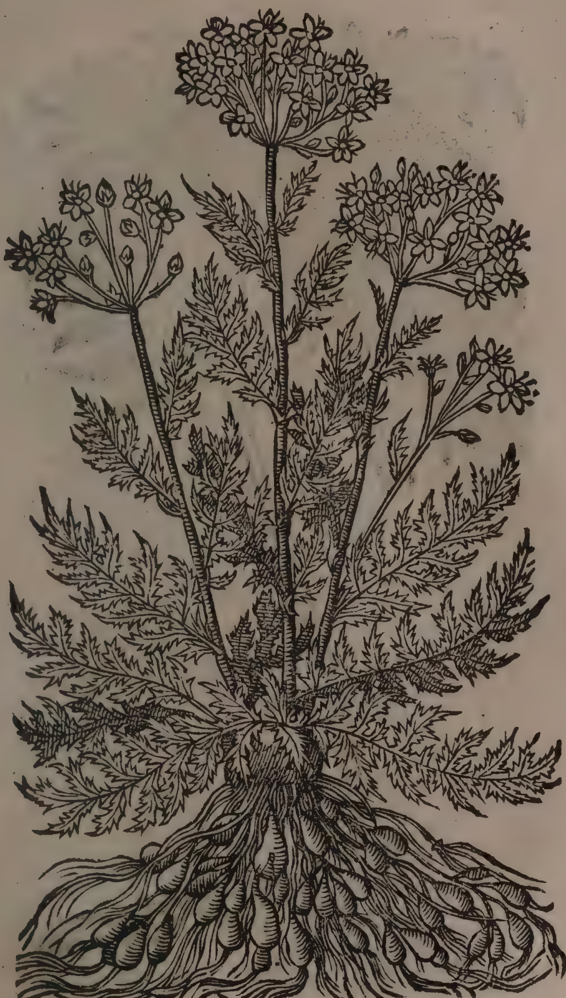
I. Euphrasia officinarum. *Bauhin.*
*Euphragia alba. *Brunf.*
*Euphragia. *Matt.*
*Euphrasia & Eufrasia. *Fuch. Dodon. Ad. Lob.*
* Vulgaris. *Lon.*
*Euphrasia Argentinensium, vel 2.&6. *Trag.*

80. Ficus.

I. Ficus communis. *Bauh.*
* Ficus. *Brunf.* *Trag.* *Matth.* *Dodon.* *Lon.* *Ad.* *Lob.* *Tab.*
* Ficus satiua. *Fuch.*

81. Filipendula.

VII. Filipendula vulgaris. *Bauhin.*
* Filipendula. *Trag. Dodon. Matth. Lon. Tab.* (cui & Saxifraga rubra.)
* Oenanthe. *Fuch. Lob.*

I. Filix ramosa maior pinnulis obtusis non dentatis. *Bauhin.*
* Filix syluestris. *Brunf.*
* Filicis maioris primum genus. *Trag.*
*Filix fœmina. *Matth. Fuch. Dodon. Ad. Lob. Taber.*
*Filix mas maior, siue fœmina credita vulgo. *Clus. pan.*

82. Filix.

83. Filix altera.

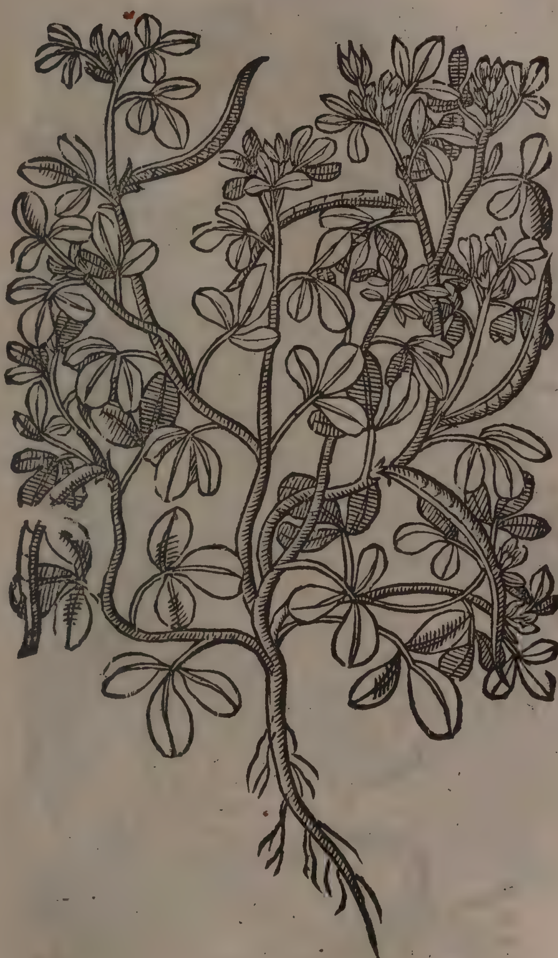
III. Filix non ramosa dentata. *Bauhin.*
* Filix. *Brunf.*
* Vulgaris. *Trag.*
* Filix mas. *Matth. Fuch. Dod. Lon. Ad. Lob. Taber.*

I. Fœniculum vulgare Germanicum. *Bauhin.*
* Fœniculum. *Brunf.* *Trag.* *Fuch.* *Taber.* *Dodon.*
* Fœniculum noſtrum vulgare, quibuſdam Hyppomarathrum putatum. *Camer.*

84. Fœniculum.

85. Fœnum Græcum.

I. Fœnum Græcum ſatiuum. *Bauhin.*
* Fœnum Græcum. *Trag. Matth. Lon. Ad. Lob. Dod. Camer.*
* Fœnograecum. *Fuch.*

86. Flos Africanus minor.

III. Tanacetum Africanum, seu flos Africanus minor. *Bauh.* * Caryophylli Indici. *Trag.* * Caryophyllus Indicus minor. *Matth.* * Flos Africanus. *Lob.* * Indianus minor. *Lon.* * Flos Indianus, seu Viola flã-mea. *Fuch.* * Flos Africanus minor flore simplici & multiflorus. *Taber.*

87. Fragaria.

I. Fragaria vulgaris. *Bauh.*
*Fragaria. *Brunf. Trag. Matth. Fuch. Dodon. Lon. Ad. Lob.*
* Trifolium, aliis Fragaria. *Brunf.*
* Fragum & Trifolium fragiferum. *Taber.*

I. Fraxinus excelsior. *Bauhin.*
* Fraxinus. *Brunf.* *Trag.* *Matth.* *Dodon.* *Lon.* *Ad.* *Lob.* *Tab.*

88. Fraxinus.

89. Galega.

I. Galega vulgaris. *Bauh.*
* Galega, ſiue Ruta capraria. *Matth. Camer.*
* Ruta capraria. *Taber.*
* Galega. *Ad. Lob. Dod. Lon.*
* Vulgaris. *Cluſ. pan.*
* Floribus eſt cæruleis ex cæruleo purpureis, penitus candicantibus.

III. Horminum Sclarea dictum. *Bauh.*
* Gallitricum satiuum. *Trag.*
* Sclarea. *Matth. Camer. Taber.*
* Orminum satiuum. *Fuch.*
* Scarlea. *Ad. Lob.*
* Oruala. *Dodon.*
* Horminum syluestre 1. *Clus. hist.*

90. Gallitricum.

91. Gallium.

I. Gallium luteum. *Bauh.*
* Galli primum genus. *Trag.*
*Gallium. *Matth.*
*Luteum. *Lob. Cam.*
*Gallium. *Fuch. Dod. Lon.*
* Gallium luteum. *Ad.*
*Primum. *Taber.*

92. Gentiana.

I. Gentiana lutea maior. *Bauhin.*
* Gentiana. *Brunf. Matth. Fuch. Dodon.*
* Gentiana maior. *Matth. Ad. Lob.*
* Flore luteo. *Camer.*
* Gentiana veterũ. *Clus. hist.*
* Gentianæ 1. species. *Trag.*
* Reperitur quoq; floribus flauis, imò & albis, punctis carentibus campanulæ formâ, in Pyrenæis.

93. Glandes terreſtres.

XIV. Lathyrus aruenſis repens tuberoſus. *Bauh.*
* Apios. *Trag. Fuch.*
* Pſeudoapios. *Matth.*
*Chamæbalanus. *Taber.*
* Panis porcinus. *Lon.*
* Terræ glandes. *Dodon. Ad. Lob.*
* Glandes terreſtres. *Cluſ. pan. & hiſt.*

94. Glyzyrrhiza.

Glyzyrrhiza siliquosa vel Germanica. *Bauhin.*
* Liquiritia. *Brunf.*
* Dulcis radix. *Trag.*
* Glyzyrrhiza. *Fuch. Camer.*
* Glyzyrrhiza altera. *Matth.*
* Vulgaris. *Dod. Camer.*
* Glyzyrrhiza siliquosa. *Ad. Lob.*

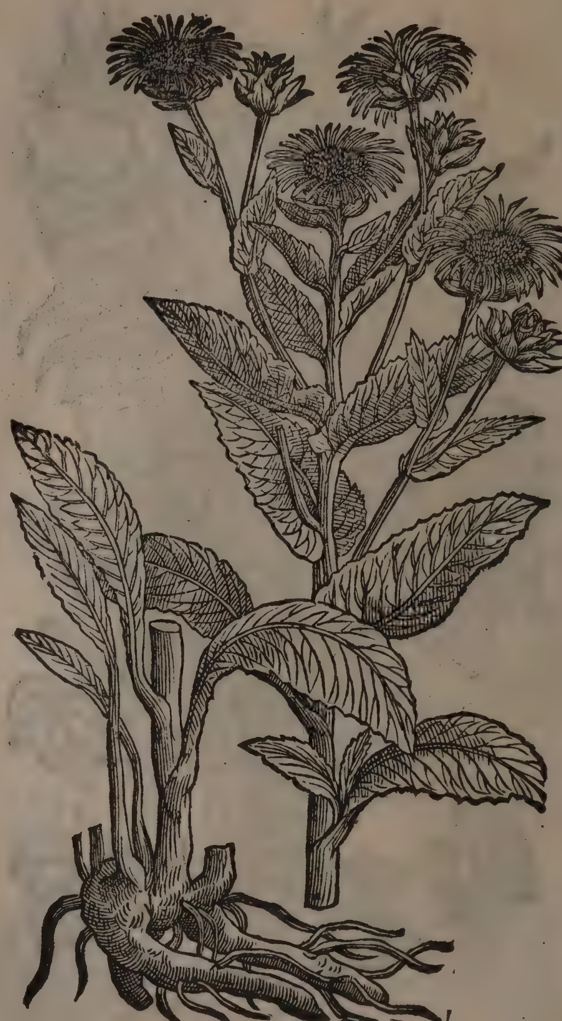
95. Hedera.

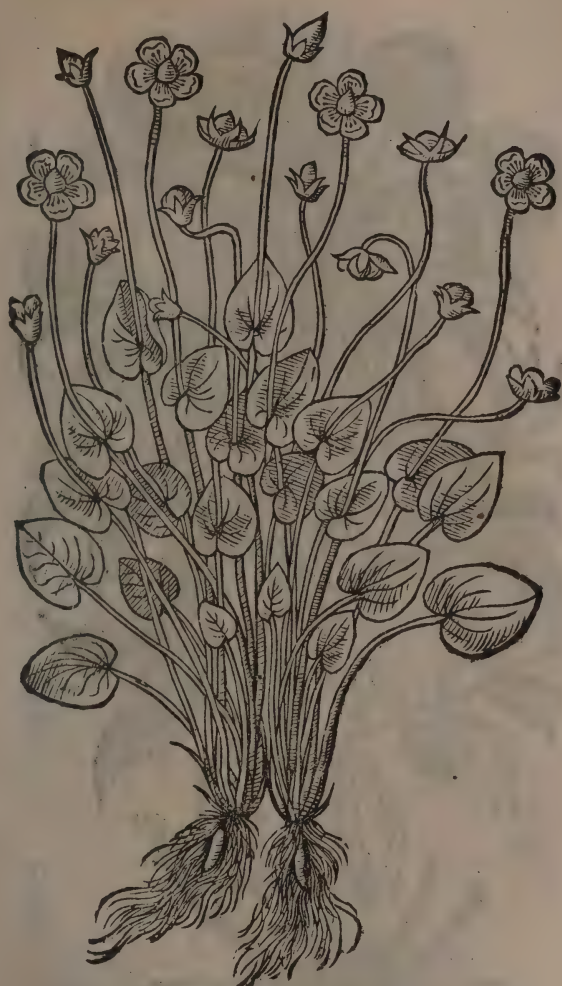
I. Hedera arborea. *Bauhin.*
* Hedera. *Brunf. Trag. Dodon.*
* Hedera arborea. *Matth.*
* Hedera nigra. *Fuch. Lonic.*
* Hedera corymbosa communis. *Ad. Lob. Taber.*

96. Helenium.

I. Helenium vulgare. *Bauhin.*
* Enula campana. *Brunf. Camer.*
* Elenion. *Trag.*
* Enula. *Lon.*
* Helenium. *Brunf. Matth. Dodon. Ad. Lob. Camer. Taber.*

97. Hepatica alba.

I. Gramen Parnaſſi albo ſimplici flore. *Bauhin.*
* Gramen Parnaſſi. *Dodon. Lob. icon.*
* Gramen Parnaſſi hederaceum recentiorum. *Ad. Lob. obſ.*
* Gramen hederaceum, Flos hepaticus. *Taber.*

98. Hepatorium adulterinum.

I. Eupatorium cannabinum. *Bauh.*
* Saluia. *Brunf.ico.*
* Herba S. Kunigundis. *Trag.*
* Prima. *Taber.*
* Eupatorium vulgare. *Matth. Dodon.*
* Eupatoriũ adulterinum. *Fuch.*
* Eupatorium Auicennæ creditum. *Lon. Cam.*
* Cannabina aquatica mas. *Ad. Lob.*

99. Herba Gerardi.

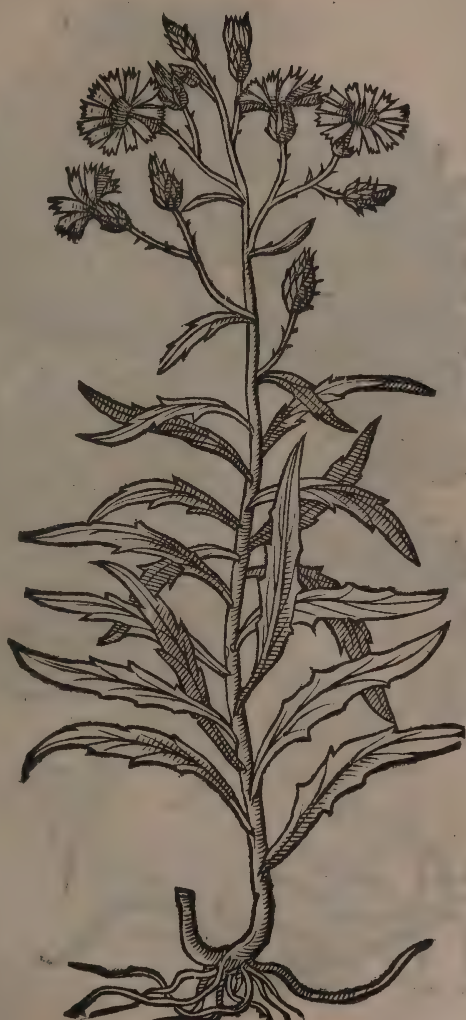
III. Angelica syl. minor, siue Erratica. *Bauhin.*
* Pycnocomos. *Brunf.*
*Angelicę vitium (& Osteritium syl.) *Trag.* *Lon.*
* Herba Gerardi. *Dodon.*
* Podagraria. *Ad. Lob.*
*Angelica syl. communis. *Camer.*
* Agopodium. *Taber.*
* Foliorum incisuris mirè variat.

100. Herniaria.

XI. Polygonum minus, seu Millegrana maior. *Bauh.*
* Empetrum. *Trag.* *Lon.*
* Polygonum minus. *Matth.*
* Herniaria. *Dod.* *Camer.* *Taber.*
* Herniaria multigrana serpillifolia. *Ad.*
* Herba Turca. *Lob.*
*Polygoni genus, Herniaria appellata. *Clus. hist.*

101. Hieracium.

IV. Hieracium fruticosum angustifolium maius. *Bauh.*
* Hieracium Sabaudum. *Ad. Lob.*
* Alterum grandius. *Lob. icon. Camer.*
* Primũ. *Dodon.*
* Maius angustifolium vel tertium. *Clus.*
* Montanum angustifolium primum. *Taber.*

102. Hyoſcyamus.

I. Hyoſcyamus vulgaris niger. *Bauhin.*
* Hyoſcyamus. *Brunf. Matth.*
* Hyoſcyamus niger. *Lon. Dod. Ad. Lob.*
* Hyoſcyamus I. *Taber.*
* Secundus Galeni. *Trag.*

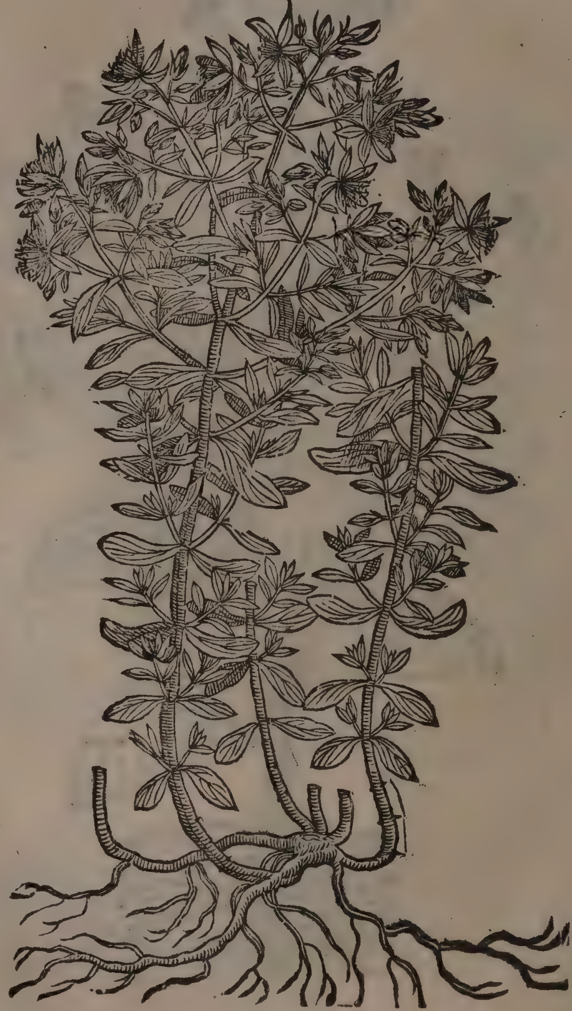
103. Nicotiana fœmina.

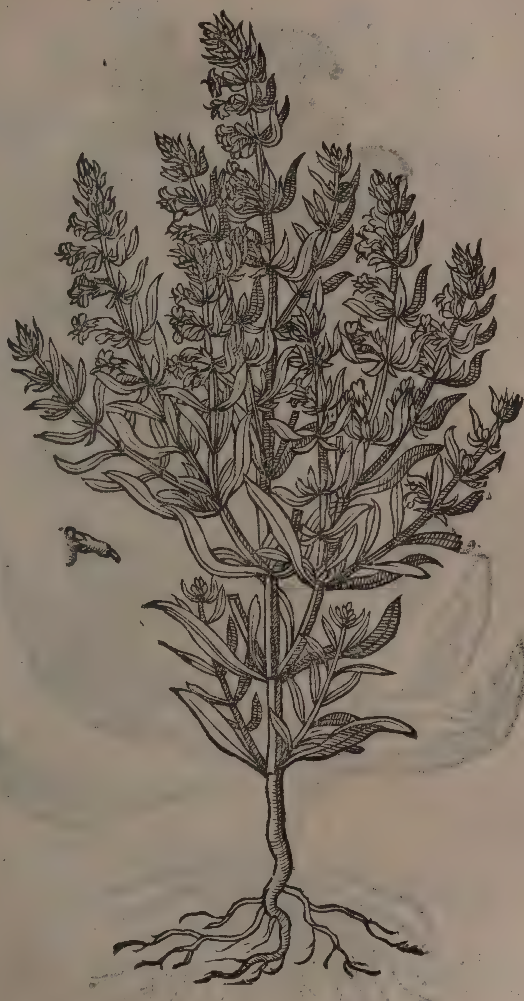
III. Nicotiana minor & Eyſt. *Bauh.* * Hyoſcyamus niger vel 3. *Matth.* * Hyoſcyamus luteus. *Dod. Lon. Camer.* * Hyoſcyamus dubius luteolus Solanifolius. *Ad. Lob.* * Hyoſcyamus Peruuianus. *Tab.* * Petũ 4. *Cluſ. ad Monar.*

104. Hypericon.

I. Hypericum vulgare. *Bauhin.*
* Hypericum. *Brunf. Matth. Fuch. Lon. Dod. Ad. Lob. Camer. Taber.*
* Herba perforata & Hypericum vulgare. *Trag.*

105. Hyſſopus.

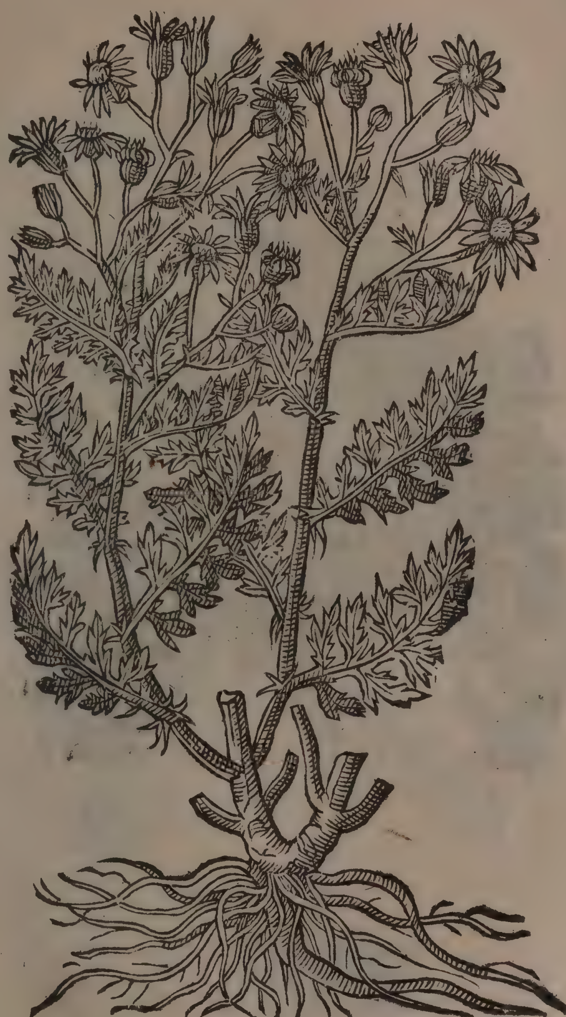
I. Hyſſopus officinarum cærulea, ſiue ſpicata. *Bauhin.*
* Hyſſopus. *Brunf. Trag. Lon. Tab. Camer.*
* Hyſſopum. *Matth.*
* Hyſſopus hortenſis. *Fuch.*
* Hyſſopus vulgaris. *Dod. Cluſ. hiſt.*
* Hyſſopus Arabum. *Ad. Lob.*
* Floret aliquando ex vna, aliquando ex vtraq; parte, quæ Hyſſopus vtrimque florifera. *Dodon.*

106. Iacea nigra.

I. Iacea nigra pratenſis latifolia. *Bauh.*
*Scabioſa vulgaris pratenſis vel 4. *Trag.*
* Iacea nigra. *Taber.*
* Iacea nigra, ſiue Aphyllantes. *Dod.*
Ioachimi Burſeri.

107. Iacobæa.

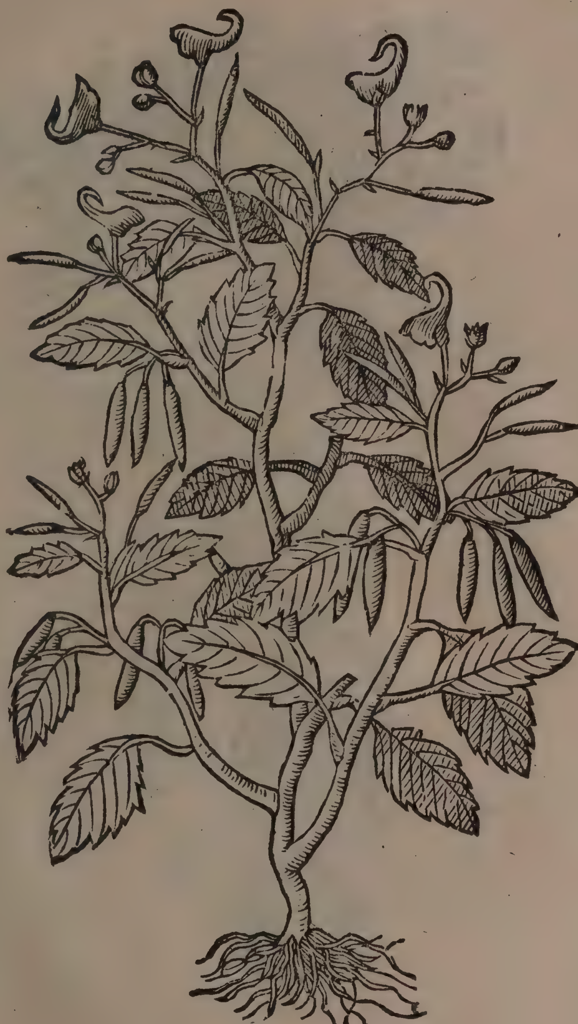
I. Iacobæa vulgaris laciniata. *Bauhin.* * Flos S. Iacobi. *Brunf.* *Trag.* *Lon.* * Senecio maior, siue Flos S. Iacobi. *Matth.* * Herba S. Iacobi. *Fuch.* *Iacobæa. *Dodon.* * Vulgaris. *Clus. hist.* * Iacobæa Senecio. *Ad. Lob.* * Herba Iacobæa. *Taber.* * Artemisia πολύκλωνος. *Dodon.*

108. Illecebra.

IIX. Semperuiuum minus vermiculatum acre. *Bauh.*
* Portulaca tertia. *Brunf.*
* Sedum minus tertium & Vermicularis. *Trag.*
* Semperuiuum minimum, siue tertium. *Matth.*
* Illecebra, siue Semperuiuum 3. *Dodon.*
* Sedi tertium genus. *Fuch.*
* Sedum minimum, Illecebra, Sedi tertium genus non semperuirens. *Ad.*
* Semperuiuum minimum, siue Illecebra. *Lob.*
* Sedum minimum. *Taber.*
* Sedum minus octauum causticum. *Clus. hist.*

109. Impatiens.

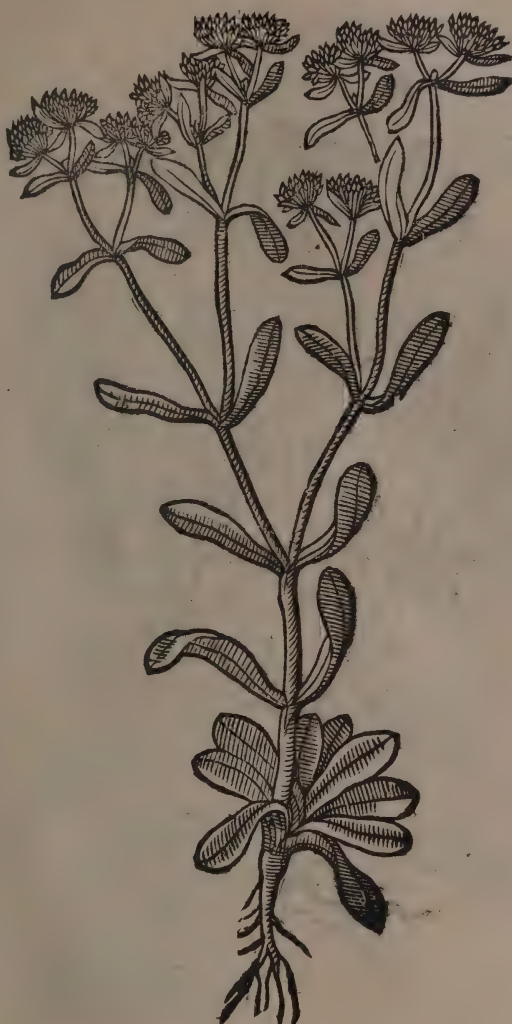
III. Balsamina lutea, siue Noli me tangere. *Bauhin.*
* Mercurialis syl. altera. *Trag.*
* Esula. *Eid.*
* Tithymalus syl. *Lon.*
* Noli me tangere. *Camer. Taber.*
* Persicaria siliquosa. *Ad. Lob. Camer.*
* Impatiens herba. *Dod.*

I. Lactuca ſatiua. *Bauhin.*
*Lactuca. *Trag. Taber.*
*Lactuca floreſcens. *Matth.*
* Lactuca ſatiua. *Dodon. Taber.*
* Lactuca ſatiua fo-lio Sca-riolæ. *Ad. Lob.*
* Lactuca rotunda. *Lon. icon.*

110. Lactuca.

111. Lactuca agnina.

XIX. Valeriana campeſtris inodora maior. *Bauh.*
*Phu minimum alterum. *Lob.*
* Album olus. *Dodon.*
* Valeriana campeſtris. *Camer.*
* Lactuca agnina. *Taber.*

VI. Trifolium aruense humile spicatum, siue Lagopus. *Bauhin.*
* Lagopus & Lotus campestris. *Trag.*
*Lagopus, siue Pes leporinus. *Matth. Fuch. Dodon. Lon.*
* Lagopus & Lagopyron. *Ad.*
* Lagopus minor. *Camer.*
*Lagopodium. *Tab. Ger.*

112. Lagopus.

113. Lamium.

II. Lamiũ purpureum vel album non fœtens folio oblongo. *Bauh.*
* Vrtica labeo fœmina. *Brunf.*
* Galeopsis. *Trag.* *Matth.*
*Lamium siue Archangelica fl. albo. *Ad. Lob.*
* Vrtica iners, siue Lamiũ I. *Dodon.*
*Lamium purpureum & album. *Taber.*
* Galeopsis vera Dioscoridis. *Clus. hist.*

114. Lapathum.

I. Lapathum hortense folio oblongo, siue secundum Dioscoridis. *Bauh.*
* Rumex hortensis vel 2. *Trag.*
* Lapathum satiuum. *Dodon.*
* Hippolapathum syluestre. *Matth.*

115. Lapathum ſylueſtre.

Lapathum folio acuto plano. *Bauhin.*
* Oxylapathum Dioſc. & Plinij.
* Lapathum acutum. *Trag. Lob. Dod.*
* Lapathum acutum, ſiue Acutifolium. *Ad.*
* Oxylapathum. *Fuch. Matth.*
* Lapathum ſatiuum. *Camer.*
* Lapathum ſeu Rumex. *Lon.*

116. Lappa maior.

I. Lappa maior, Arcium Dioſcor. *Bauh.*
* Lappa maior. *Brunf. Trag.*
* Perſonata. *Lon. Ad. Lob.*
*Perſonata maior. *Matth.*
* Perſonatia. *Fuch.*
* Bardana, ſiue Lappa maior. *Dodon.*

117. Lauendula.

II. Lauandula angustifolia. *Bauhin.*
* Lauendula. *Trag.* (cui & Casia Germanica.) *Matth. Lon.*
*Pseudonardus fœmina. *Matth. Fuch.*
* Spica. *Ad.*
* Lauendula. *Lob.*
* Spica Nardi. *Camer.*
*Lauandula breuiore folio & Spica. *Clus. hist.*
* Lauendula alba & Spica alba. *Taber.*

118. Lenticula paluſtris.

I. Lenticula paluſtris vulgaris. *Bauhin.*
*Lenticula aquatica. *Brunf.*
* Lenticula paluſtris. *Trag. Taber.*
* Lens paluſtris. *Matth. Lob.*
* Lenticula. *Ad.*
*Lens paluſtris. *Dodon.*

119. Leuiſticum.

VII. Liguſticum vulgare, an Libanotis fertilis Theophraſti. *Bauh.*
* Leuiſticum. *Brunf. Lob.* & Laſerpitium Germanicum vulgare. *Matth. Dodon. Ad.*
* Liguſticum. *Brunf. Lon. Tab.*
*Satiuum. *Trag.*
* Vulgare. *Camer.*
* Libyſticum vulgare. *Fuch. ico.*
* Smyrnium. *Fuch.*

120. Lichen.

I. Lichen petræus latifolius, siue Hepatica fontana. *Bauhin.*
* Hepatica. *Brunf. Lon. Tab.*
*Iecoraria, seu Hepatica fontana. *Trag.*
* Lichen. *Matth. Fuch. Dodon.*
*Lichen 1. *Lob.*

121. Lilium album.

I. Lilium album flore erecto & vulgari. *Bauhin.*
* Lilium. *Brunf. Matth.*
* Lilium album. *Trag. Fuch. Lon. Tab.*
* Lilium candidum. *Ad. Lob. Dod.*
* Lilium album vulgare. *Camer.*

III. Linaria vulgaris lutea flore maiore. *Bauh.* * Linaria (& Pseudolinum.) *Brunf. Dod. Lon.* * Linaria vulgaris. *Trag. Camer.* *Osyris. *Matth. Fuch. Ad. Lob.* * Maior. *Taber.* * Floris color luteus, luteo pallidus, rariùs albus: flore minore etiam in agris repeririri Tragus asserit.

122. Linaria.

123. Lithoſpermum.

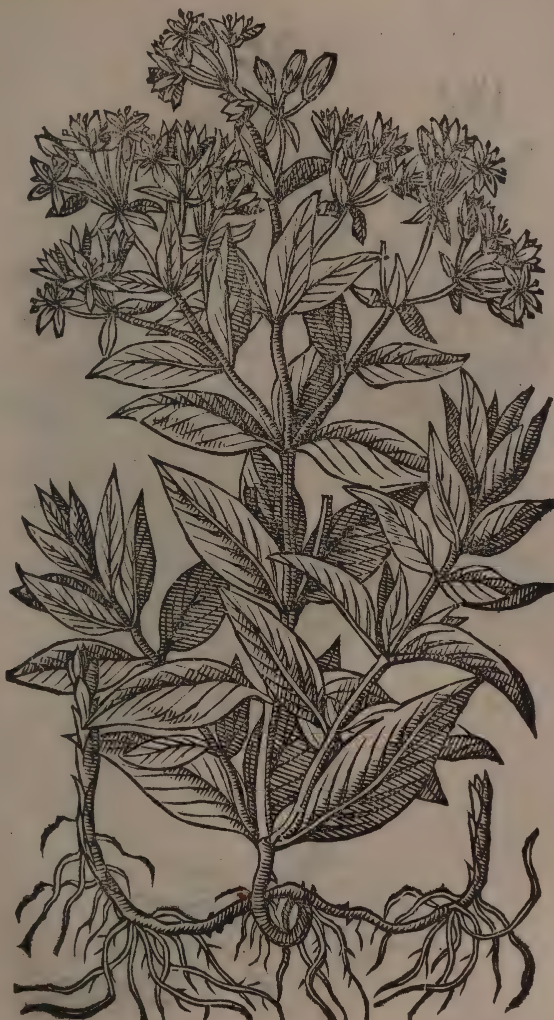
III. Lithoſpermum maius erectum. *Bauh.*
* Saxifraga tertia. *Brunf.*
* Lithoſpermum. *Brunf. Fuch. Lon. Ad.*
* Milium Solis ſatiuum. *Trag.*
* Lithoſpermum minus. *Matth. Dodon. Lob.*
* Vulgare minus. *Camer.*
* Lithoſpermum ſatiuum. *Fuch. ico.*
* Lithoſpermum legitimū. *Cluſ. hiſt.*
* Lithoſpermum aruenſe. *Taber.*

I. Lupulus mas. *Bauh.*
*Lupulus. *Brunf.* *Matth.* *Dodon.* *Cluf. hift.* *Taber.*
* Lupulus fatiuus & fyl. *Trag.* *Lon.*
* Lupus falictarius. *Fuch.* *Lob.* cui & Vitis feptentrionalium.
* Lupulus falictarius fpontaneus. *Ad.*

124. Lupulus.

125. Lysimachia.

II. Lysimachia lutea maior: quæ Dioscor. *Bauhin.*
* Lysimachia lutea. *Trag. Fuch. Taber. Camer. Clus. Ad. Lob.*
* Lysimachia. *Matth.* 1. *Lonic.*
* Lysimachium verum. *Dodon.*
* Foliis nunc ternis, nunc quaternis, nunc binis reperitur.

126. Lysimachia galericulata.

III. Lysimachia cærulea galericulata, vel Gratiola cærulea. *Bauhin.*
* Lysimachia galericulata. *Lob. Clus. hist.*
* Lysimachia flore cæruleo galericulato. *Camer.*
* Tertianaria. *Taber.*
* Herba Iudaica altera. *Dodon.*

127. Maiorana.

V. Maiorana vulgaris. *Bauh.*
* Maiorana. *Brunf. Dodon.*
* Amaracus. *Matth. Fuch.*
* Amaracus vulgatior. *Ad. Lob. icon.*
*Sampsuchus. *Lob.*
* Maiorana, siue Amaracus maior. *Taber.*
* Amaracus syl. annua. *Camer.*

128. Malus Medica.

I. Malus Medica. *Bauhin.*
* Citrum. *Brunf.*
* Citria. *Trag.*
* Citrus. *Taber.*
* Malus Medica. *Matth. Dod. Lob.*
* Malus Citria. *Lon. Clus. hist. Camer.*
* Medica malus, siue Cidromela. *Ad.*

129. Malus Limonia.

I. Malus Limonia acida. *Bauh.*
* Malus Limonia. *Matth. Dodon. Lon. Taber.*
* Limones. *Ad. Lob. Clus.*

I. Malus Punica ſatiua. *Bauhin.* * Malus Punica. *Trag.* *Matth.* *Dodon.* *Lon. Cam.* * Malum Punicum. *Ad. Lob.* * Malus Granata. *Taber.*

130. Malus Punica.

131. Malus Aurantia.

I. Malus Arantia maior. *Bauh.*
* Pomum Arantium. *Trag.*
* Arantia mala. *Matth. Lon. Tab. Camer.*
* Aureum malum. *Clus.*
* Arbor Arantia. *Lob.*
* Malus Aurantia. *Dodon.*

I. Malua ſyl. folio rotundo. *Bauh.*
* Malua. *Brunf.* *Matth.*
* Malua vulgatiſſima. *Trag.*
* Malua ſyl. pumila. *Fuch.* *Dodon.*
* Malua ſyl. repens pumila. *Lob.*
* Malua ſyl. *Ad.*
* Malua minor. *Lon.*
* Syluestris minor. *Tab.*
* Vulgaris minor. *Camer.*

132. Malua ſylueſtris minor.

133. Malua ſylueſtris maior.

II Malua ſyl. ſinuato folio. *Bauhin.*
* Malua erratica 2. vel Malua equina. *Brunf.*
* Maluæ vulgaris altera ſpecies. *Trag.*
* Malua ſyl. elatior. *Fuch.*
* Syluestris procerior. *Dod. Ad.*
* Malua ſyl. maior. *Taber.*
* Malua vulgaris procerior. *Lob.*
* Maior. *Lon.*
* Malua vulgaris maior. *Camer.*

VII. Malua rosea folio subrotundo. *Bauhin.*
* Malua hortulana. *Brunf.*
* Hortensis. *Trag. Fuch. Dodon. Lon.*
* Malua maior. *Matth.*
*Arborea. *Eiusdem.*
* Hortensis. *Tab.*
* Malua maior vnicaulis. *Matth.*
* Rosea fruticosa. *Ad. Lob.*
* Malua arborea officinarum. *Sim. Paul.*

134. Malua satiua.

135. Marrubium.

I. Marrubium album vulgare. *Bauhin.*
* Marrubium fœmina. *Brunf.*
* Candidum. *Trag.*
* Marrubium. *Matth. Fuch. Dodon.*
*Vulgare. *Cluf.*
* Album odorum. *Ad.*
* Marrubium. *Lob. Tab.*

136. Matricaria.

I. Matricaria vulgaris. *Bauhin.*
* Matricaria, Parthenij 1. species. *Brunf.*
*Artemisia tenuifolia. *Fuch. Taber.*
* Matricaria. *Trag. Lonic. Dodon. Camer.*
*Nostras. *Ad. Lob.*
* Parthenium. *Matth.*

137. Melanthium.

III. Nigella angustifolia flore maiore simplici cæruleo. *Bauh.*
* Nigella Damascena. *Trag.*
* Nigella hortensis altera. *Fuch. Lon.*
* Melanthiũ, siue Nigella. *Ad.*
* Melanthium syl. *Matth. Lob.*
* Melanthium syluestre, quod Damascenum cognominatur. *Clus. hist.*
* Melanthium Damascenũ. *Dodon. Tab. Cam.*
*Alterum. *Fuch.*

138. Melilotus.

I. Melilotus officinarum Germaniæ. *Bauh.*
* Melilotum maius. *Brunf.*
* Melilotus. *Lon.*
* Melilotus maior vulgaris: *Trag.*
* Lotus vrbana. *Matth.*
* Saxifraga lutea. *Fuch.*
* Lotus ſylueſtris. *Fuch. ico. Taber.*
* Melilotus Germanica. *Ad. Lob. Camer.*
* Trifolium odoratum 1. & 2. *Dodon.*

139. Melilotus ſpuria, inodora.

I. Trifolium pratenſe luteum capitulo Lupuli, vel agrarium. *Bauh.*

* Melilotus 8. vel Lotus campeſtris. *Trag.*

* Trifolium agrarium. *Dodon.*

* Luteum minimũ. *Lob.*

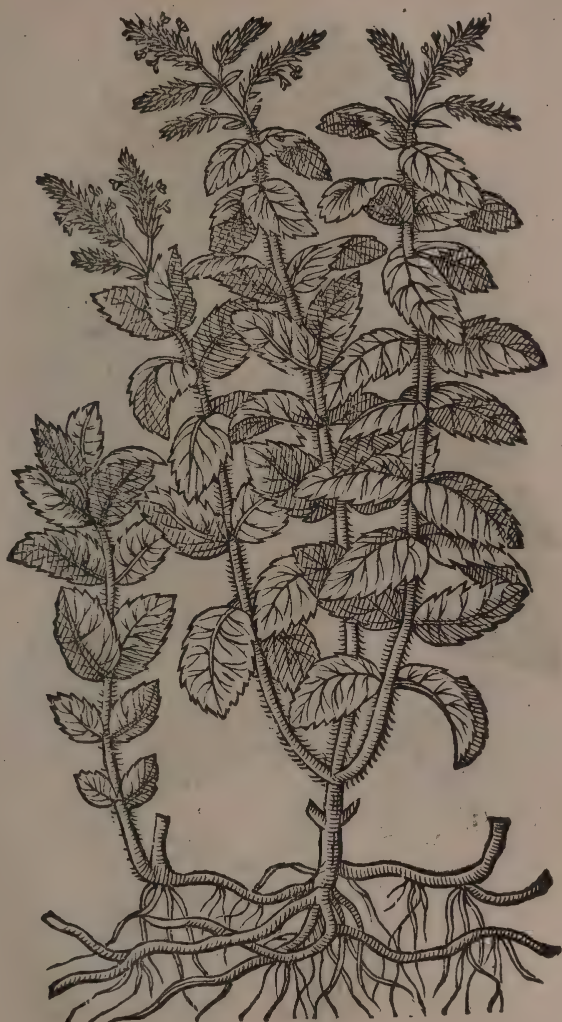
* Melilotus ſpuria, inodora. *Sim. Paul.*

140. Melissa.

I. Melissa hortensis Loniceri. *Bauhin.*
* Melissa. *Brunf. Dodon.*
* Melissa domestica, vel 1. *Trag. desc.*
* Nostras. *Camer.*
*Melissophyllum vulgare vel adulterinum. *Fuch.*
* Apiastrum. *Matth. Ad. Lob.*

141. Mentha.

V. Mentha rotundifolia crispa spicata. *Bauhin.*
* Mentha satiua seu crispa. *Trag.*
* Mentha satiua altera. *Matth. Fuch. Dod.*
* Mentha crispa. *Lon. Cam.* siue Balsamita.
* Mentha rotundifolia altera flore spicato, siue Cruciata Mentha. *Lob.*
* Mentha vulgata, siue fusca sacra. *Lob. icon. tit. transp.*
* Mentha officinarum & Dioscor. *Sim. Paul.*

142. Mercurialis mas.

I. Mercurialis testiculata, siue mas, Dioscor. & Plinij. *Bauhin.*
* Mercurialis. *Brunf. Trag.*
* Mas. *Matth. Fuch. Dodon. Lon. Ad. Lob. Tab. Camer.*

143. Mercurialis fœmina.

II. Mercurialis ſpicata, ſiue fœmina, Dioſcor. & Plinij. *Bauhin.*
* Mercurialis vulgaris & 1. *Trag.*
* Mercurialis fœmina. *Matth. Fuch. Dodon. Ad. Lob. Taber.*

144. Meſpilus.

I. Meſpilus Germanica folio laurino non ſerrato; ſiue Meſpilus ſylueſtris. *Bauhin.*
* Meſpilus. *Brunſ. Trag Lon. Ad. Lob. Dod.*
* Meſpilus altera. *Matth.*
* Vulgaris. *Cluſ. Camer.*

145. Milium.

Milium semine luteo vel albo. *Bauhin.*
*Milium. *Brunf. Trag. Matth. Fuch. Dodon. Lob. Lon. Taber.*
* Milium aureum & album. *Camer.*

146. Morſus diaboli.

I. Succiſa glabra. *Bauh.*
* Iacea nigra. *Brunf.*
* Morſus diaboli. *Eidem.* *Trag.* *Ad.Lob.* *Lon.Cam.* *Taber.*
* Succiſa. *Matth.* *Fuch.* *Dodon.*

147. Morus.

I. Morus fructu nigro. *Bauh.*
* Morus. *Brunf.* *Trag.* *Matth.* *Fuch.* *Dodon.* *Lon. Ad.* *Taber.*
* Vulgaris. *Cam.*
* Morus celsa officinis. *Lob.*

I. Vitis Idæa foliis oblongis crenatis fructu nigricãte. *Bauhin.*
* Myrtillus. *Matth. Lonic.*
*Vaccinia nigra. *Dodon. Ad. Lob.*
* Vitis Idæa vulgaris baccis nigris. *Cluſ. pan. & hiſt.*
* Vitis Idæa nigra. *Cam.*
* Vitis Idæa 1. *Taber.* & Vitis Idæa 2. maior. *Eidem.*

148. Myrtillus.

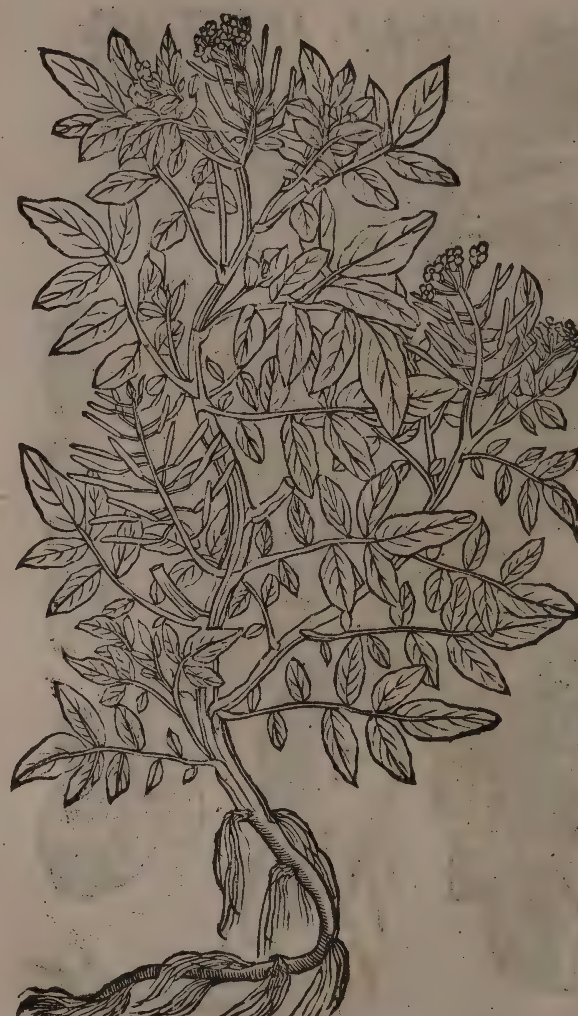
149. Napus.

I. Napus satiua. *Bauhin.*
* Napus. *Brunf. Matth. Dodon. Camer. Lon.* cui prima.
* Rapum satiuum alterum, & Napus veterum. *Trag.*
* Napus, Bunias satiuus. *Fuch.*
* Bunias, siue Napus. *Ad. Lob.*
* Radix colore albo vel luteo siue buxeo est; rariùs nigro.

150. Nasturtium aquaticum.

I. Nasturtiũ aquaticum supinum. *Bauhin.*
* Sisymbrium alterum, vel Cardamine Diosc.
* Nasturtium aquaticum (& 2.) *Trag. Lon. Dod.*
* Sisymbrium Cardamine. *Fuch.*
* Sisymbrium aquaticum. *Matth.*
* Primum. *Taber.*
* Sion crateuæ Erucæfolium. *Ad. & Lob.*

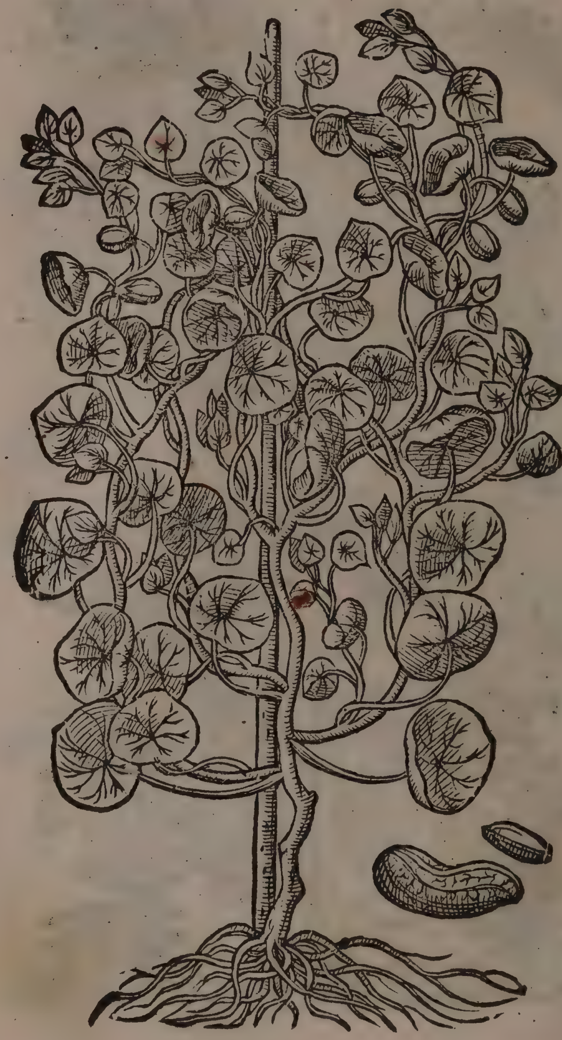
151. Nasturtium hortense.

II. Nastur-
tium hor-
tense vul-
gatum.
Bauhin.
* Nastur-
tium.
Brunf.
Matth.
Taber.
* Nastur-
tium hor-
tense.
Trag.
Fuch.
Ad. Lob.
Dodon.
Camer.

I. Nasturtium Indicum maius. *Bauhin.*
* Nasturtium Indicum. *Dod. Lob. Camer.*

152. Nasturtium Indicum.

153. Flores Nasturtij Indici.

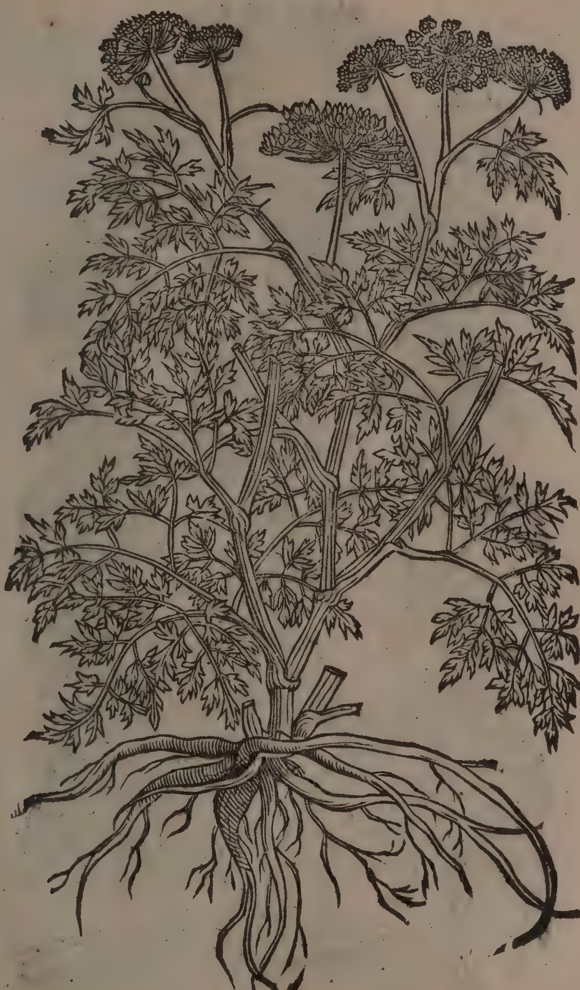
154. Ocymum.

VII. Ocymum vulgatius. *Bauh.*
* Basilicũ, siue Ocimum. *Brunf.*
* Ocimũ medium vulgatius. *Ad.*
* Basilica minor & Baccharis Germ. *Trag.*
* Ocimũ medium. *Matth. Camer.*
* Ocimũ mediocre. *Fuch.* 3.
* Ocimũ siue Basilicum medium vulgatius. *Lob.*
* Ocimũ magnum. *Taber.*
* Herba parturientium. *Sim.Paul.*

155. Olz-

155. Olznicium.

VII. Apium syluestre lacteo succo turgens. *Bauhin.*
* Apium syluéstre. *Dodon.*
* Thysselinum Plinij. *Lob.*
* Cuminum Alni *Ioachimi Burseri.*
* Olznicium Medicorum & officinarum German. *Sim. Paul.*

156. Origanum.

I. Origanum sylnestre.
Cunila bubula Plinij.
Bauhin.
* Origanum.
Brunf.
* Origanum vulgare.
Trag.
Matth.
Lon.
* Origanum sylnestre.
Dodon.
Fuch.
Taber.
Camer.
* Agrioriganum, siue Onitis maior.
Lob.

157. Paludapium.

XI. Apiũ paluſtre & officinarum. *Bauhin.*
* Apium. *Brunf. Fuch. Lonic.*
* Vulgare. *Trag.*
* Apium paluſtre. *Matth. Fuch. ico.*
* Eleoſelinum. *Dod. Lob.*
* Paludapium. *Ad Taber.*

158. Hipposelinon.

XIII. Hipposelinum Theoph. vel Smyrnium Dioscor. *Bauh.* Petroselinum Alex. *Trag.* * Smyrnium. *Matth. Camer.* * Hipposelinon. *Dodon. Fuch. Ad.* * siue Olusatrum. *Lob. Tab. Lon.* * Seleri. Sileri Italorum & coquorum Magnatum. *Sim. Paulli.*

159. Papauer.

I. Papauer hortenſe ſemine albo: ſatiuũ Dioſcor. album Plinio. *Bauhin.*
*Papauer. *Brunf. Lon.*
* Papauer ſatiuum. *Matth. Taber.*
* Papauer album. *Trag. Dodon.*
* Candidum. *Ad.*
*Satiuum. *Lob.*
* Papauer ſatiuum ſemine candido. *Fuch.*

160. Papauer pleno flore.

V. Papauer cristatum floribus & semine album. *Bauhin.*
* Candidum alterum, vel 6. *Trag.*
* Satiuum quartum. *Dodon.*
*Fimbriatum aut cristatum album. *Ad. Lob.*

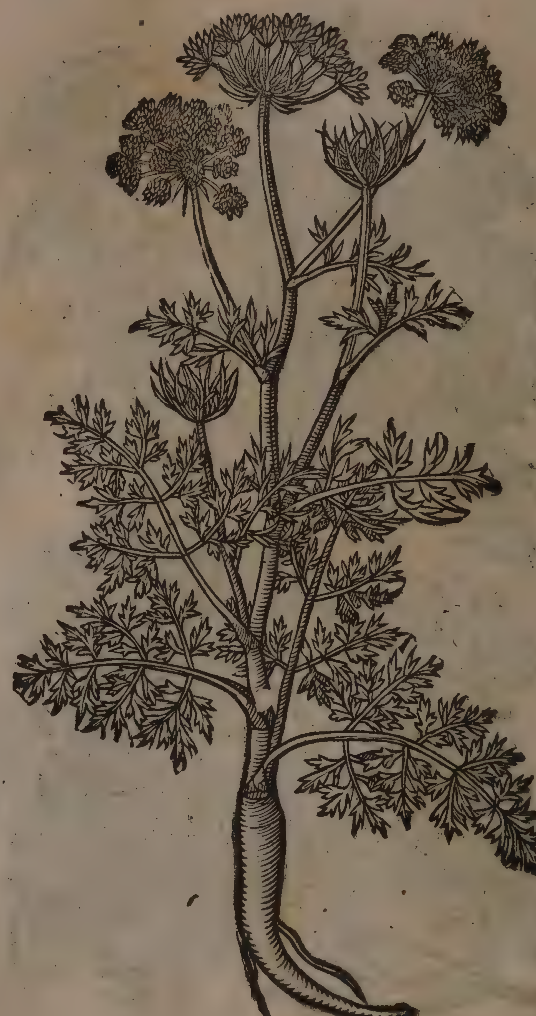
161. Paſtinaca.

I. Paſtinaca ſatiua latifolia. *Bauh.*
* Paſtinaca ſatiua. *Trag. Camer.*
* Paſtinaca domeſtica. *Matth. Ad. Lob.*
* Paſtinaca latifolia ſatiua. *Dodon.*
* Siſarum ſatiuum magnum. *Fuch.*
* Elaphoboſcum ſatiuum. *Taber.*

162. Pastinaca tenuifolia satiua.

V. Pastinaca tenuifolia satiua radice lutea vel alba. *Bauh.*
* Staphylinus 1. & 2. *Trag.*
* Siser. *Matth.* *Taber.*
* Pastinaca satiua 1. *Fuch.*
* Satiua flaua. *Lon.*
* Pastinaca satiua 1. & 2. *Taber.*
* Pastinaca satiua Dios. *Lob.*
* Pastinaca tenuifolia satiua. *Dodon.*
* Carotta vulgaris radice flaua. *Ad.*
* Carotta nostra lutea. *Cam.*

163. Peplus.

I. Peplus, siue Esula rotunda.
Bauhin.
* Peplus.
Matth.
Fuch.
Dodon.
Lon. Ad.
Lob. Tab.

I. Perfoliata vulgatissima siue aruensis. *Bauhin.* * Perfoliata. *Brunf. Matth. Fuch. Dodon. Lon. Tab.* *Perfoliata maior. *Trag.* * Perfoliatum vulgatius flore luteo folio vmbilicato. *Ad. Lob.*

164. Perfoliata.

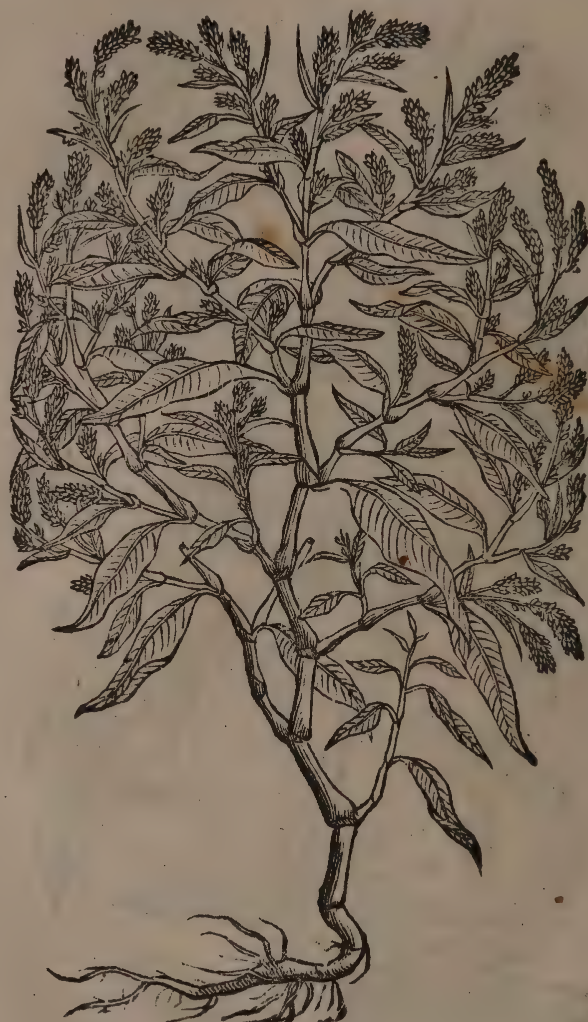
165. Persicaria.

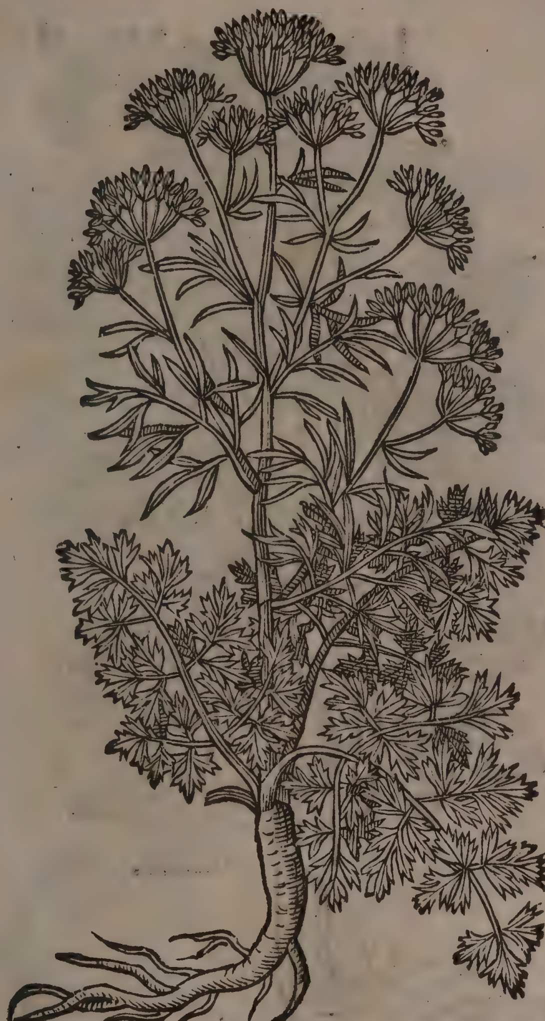
I. Persicaria mitis maculosa & non maculosa. *Bauhin.*
*Pulicaria fœmina. *Brunf.*
* Persicaria fœmina. *Lonic.*
* Persicaria. *Fuch. Dodon.*
* Persicaria altera. *Trag. Matth. Taber.*
* Persicaria maculosa. *Lob. icon.*

II. Persicaria vrens, seu Hydropiper. *Bauhin.*
* Persicaria mascula. *Brunf.*
* Mas. *Lon.*
* Persicariæ primum genus. *Trag.* *Taber.*
* Hydropiper. *Fuch.* *Dodon.* *Matth.*
* Persicaria vrens. *Lob.*

166. Hydropiper.

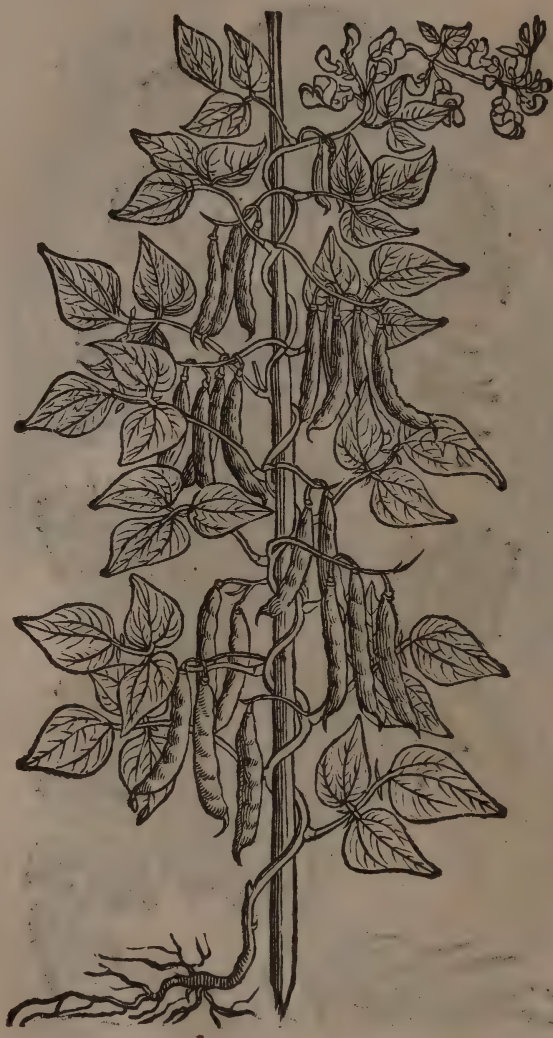
167. Petroſelinum.

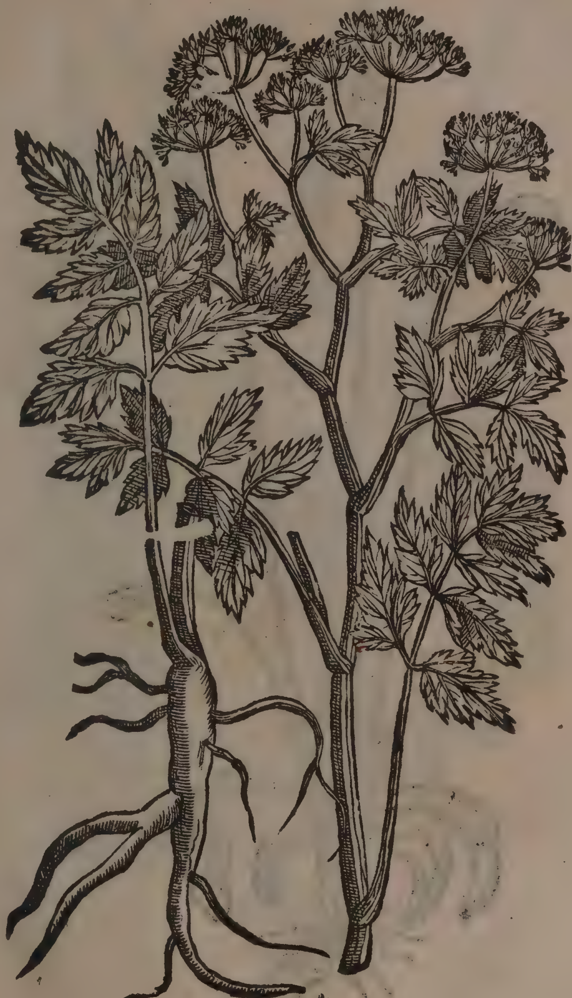
Apium hortenſe, ſeu Petroſelinum vulgo. *Bauh.*
* Petroſelinum. *Brunf. Trag.*
* Petroſelinum vulgare ſeu ſatiuum. *Lon.*
* Petroſelinum ſyl. *Fuch. ico.*
* Oreoſelinum. *Fuch.*
* Apium hortenſe. *Matth. Dodon. Ad. Lob.*
* Apium ſatiuum. *Taber.*

168. Phaſeolus.

I. Smilax hortenſis, ſiue Phaſeolus maior. *Bauh.*
* Phaſelus. *Brunf.*
* Phaſeolus. *Cam.*
*Vulgaris (vel Faba Turcica multicolor.) *Ad. Lobel.* *Cluſ. pan. & hiſt.*
* Smilax hortenſis. *Brunf.* quoad deſcript. *Trag.* *Matth.* (& Phaſeolus hortẽſis.) *Fuch.* *Taber.* *Camer.*
* Dolichus (ſiue Phaſeolus.) *Dod. Lon.*

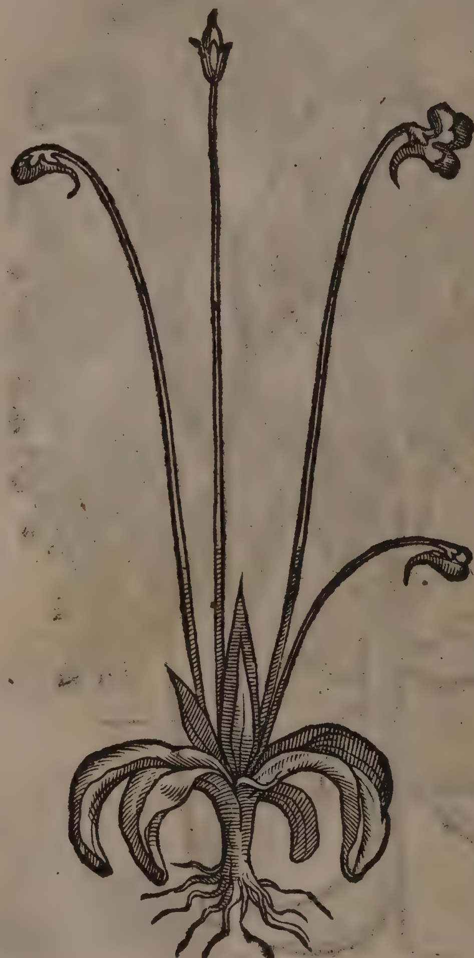
169. Pimpinella saxifraga maior.

I. Pimpinella saxifraga maior vmbellâ candidâ. *Bauhin.*
* Pimpinella. *Brunf. Lon. Trag. Fuch. Lob.*
* Pimpinella saxifraga maior. *Ad.*
* Pimpinella saxifraga. *Matth.*
* Maior. *Camer.*
* Saxifraga magna. *Dod.*
* Vulgaris maior. *Clus. pan.*
* Tragoselinum maius. *Taber.*

170. Pinguicula.

V. Sanicula montana flore calcari donato. *Bauh.*
* Pinguicula. *Clus.*
* Pinguicula, vel τὸ ἰένυχον: Viola humida & paluſtris: Dodecatheon Plin. Geſner. *Camer.*
* Variat floris colore, qui albus, purpureus & cæruleus.

171. Plantago.

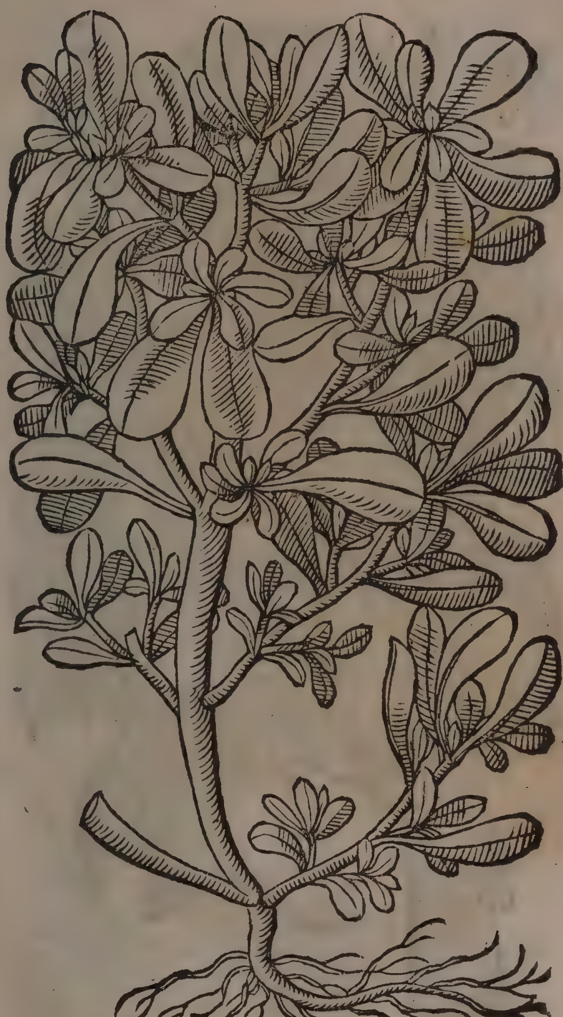
II. Plantago latifolia sinuata.
Bauhin.
*Plantago rubra.
Brunf.
Trag.
(vel maior & 1.)
Lon.
*Plantago maior.
Matth.
Fuch.
Dodon.
Taber.
Camer.
*Plantago latifolia.
Ad. Lob.
* Septineruia.
Dodon.

172. Polygonon.

I. Polygonon latifolium. *Bauhin.*
* Centumnodia. *Brunf.*
* Polygonum masculum. *Trag.*
* Polygonum mas. *Matth. Fuch. Dodon.*
* Polygonum vulgare. *Cam.*
* Polygonum mas vulgare, (Sanguinaria, Centumnodia.) *Ad. Lob.*
* Polygonum maius. *Lon. Taber.*

173. Portulaca.

I. Portulaca latifolia seu satiua. *Bauhin.*
* Portulaca hortensis. *Brunf. Trag. Fuch. Dodon.*
* Portulaca domestica. *Matth. Ad. Lob. Taber.*
* Portulaca. *Lon.*
* Portulaca maior. *Camer.*

I. Prunus.
Brunf.
Trag.
Matth.
Dodon.
Lon.
* Prunus satiua.
Fuch.
* Domestica. *Lob.*

174. Prunus.

175. Pulegium.

I. Pulegium latifolium. *Bauhin.*
*Pulegiũ. *Brunf. Trag. Matth. Fuch. Dod. Lon. Camer.*
* Pulegium fœmina. *Fuch. in icon.*
* Pulegium regium. *Ad. Lob.*
* Pulegium Germanicum. *Taber.*
* Officinarum & Dioſcor. *Sim. Paul.*

176. Pyrola.

I. Pyrola rotundifolia maior. *Bauh.*
* Pyrola. *Brunſ. Lob. Matth. Dod. Tab.*
* Pyrola vulgatior. *Cluſ. hiſt.*
* Limonium. *Fuch.*
* Syluestre. *Trag.*
* Limonium & Pyrola. *Lon.*
* Hæc folio eſt vel ampliore molliq́ue, vel minore vel duriore.

177. Py-

177. Pyrola secunda tenerior.

III Pyrola folio mucronato ferrato. *Bauhin.*
* Pyrola 2. & tenerior. *Clus.hist. & pan.*
* Pyrola repens folio Violæ caninæ tenerrimis crenis. *Sim.Paul.*

178. Quinqueneruia.

I. Plantago angustifolia maior. *Bauhin.*
*Plantago minor. *Brunf. Fuch. Dod. Lon.*
* Plantago lanceolata. *Trag. Taber.*
*Plantago longa. *Matth.*
*Plantago quinqueneruia. *Ad. Lob.*
* Variat: ſpicis aliquando bifidis: aliquando loco ſpicarum ſunt capitula mirè variantia.

179. Raphanus.

I. Raphanus maior orbicularis vel rotundus. *Bauh.*
* Raphanus. *Brunf. Trag.*
* Raphanus primus. *Matth.*
* Raphanus magnus. *Lob.*
*Radicula satiua. *Dodon.*
* Raphanus satiuus. *Fuch.*
* Raphanus rotundus. *Lon. Tab.*
* Orbiculatus. *Taber.*

III. Raphanus minor oblongus. *Bauhin.*
* Raphanus longus. *Trag.* *Matth.* *Lon.*
* Raphanus secundus. *Matth.*
* Raphanus minor purpureus. *Lob.*
* Radicula satiua minor. *Dodon.*

180. Raphanus minor.

181. Raphanus rusticanus.

V. Raphanus rusticanus. *Bauhin.*
* Raphanus syl. seu Armoracia Plinij.
*Armoracia aut Raphanus maior. *Brunf.*
* Raphanus maior. *Trag.*
* Raphanus syl. *Fuch.*
* Marinus. *Tab.*
* Raphanus vulgaris & rusticanus. *Matth.*
* Raphanis magna, siue Radicula magna. *Dod.*
* Raphanus rusticanus. *Ad. Lob.*
* Rusticus. *Cam.*

182. Rapum.

I. Rapa satiua rotunda. *Bauhin.*
* Rapa satiua. *Brunf.*
* Rapum satiuum. *Fuch.*
* Vulgare. *Trag. Dodon.*
* Rapum rotũdum. *Matth. Lon.*
* Rapum maius orbiculatum seu turbinatum. *Ad. Lob.*
* Rapum rotundum, vtrumque maius & minus. *Taber.*

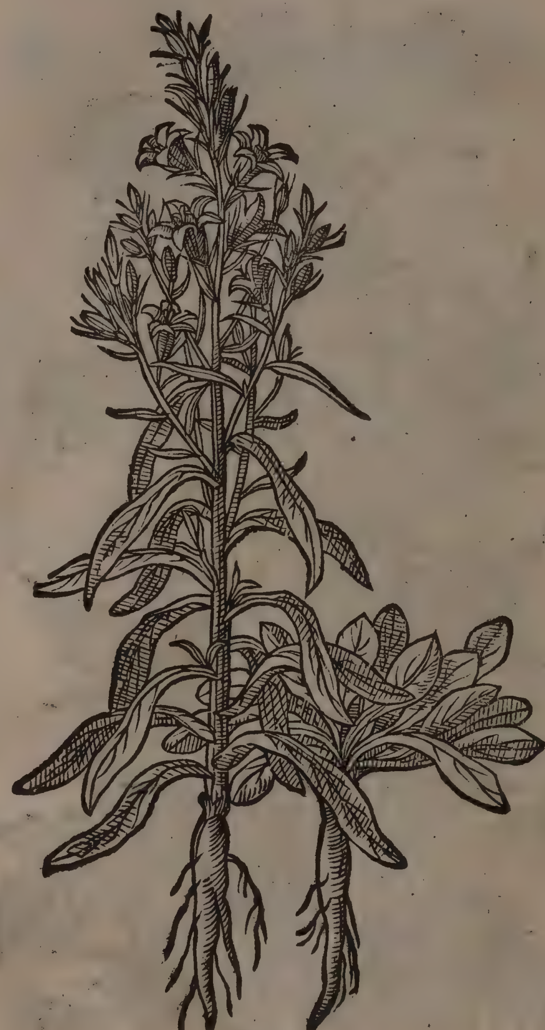
183. Regina prati.

II. Barba capræ floribus cōpactis. *Bauhin.*
* Barbula caprina prior. *Trag.*
* Barba caprina I. *Lon.*
* Barbicapra. *Ad. Lob.*
* Regina prati. *Dodon.*
* Vlmaria. *Cluſ.* *Camer.* *Taber.*

184. Rapunculus.

I. Rapunculus esculentus. *Bauh.*
* Raponeoli. *Brunf.*
* Rapunculum vulgare. *Trag.*
* Rapunculus. *Matth. Dodon. Camer. Taber.*
* Rapum syluestre. *Fuch.*
* Rapunculus minor. *Matth. & Dod.*

185. Rhodia radix.

I. Rhodia radix.
Bauhin.
Trag.
Matth.
Dodon.
Cluſ. pan. & hiſt.
Camer.
* Rhodia, ſiue Roſea radix.
Fuch.
Ad. Lob.
* Roſea radix.
Lon. Tab.

186. Ros

186. Ros Solis.

I. Ros Solis folio rotundo. *Bauh.*
* Ros Solis. *Dod.* *Lon.* *Camer.* cui & Solaria.
* Rorida, siue Ros Solis maior. *Lob.*
* Rorella minor prima. *Tab.*

187. Rubus.

I. Rubus vulgaris, siue Rubus fructu nigro. *Bauh.*
* Rubus. *Brunf.* *Matth.* *Fuch.* *Dodon.* *Lon.* *Lob.*
* Rubus grandis & secundus. *Trag.*
* Rubus Batis. *Ad.*
* Rubus aruensis. *Taber.*

188. Rubus Idæus.

Rubus Idæus ſpinoſus. *Bauhin.*
Rubus Idæus. *Trag. Matth. Dodon. Lon. Ad. Lob.*
* Rubus Idæus vulgaris. *Cluſ. hiſt.*

189. Chamæmorus Norvvagica.

II. Chamærubus foliis Ribes. *Bauh.*
*Chamæmorum Norwag. *Clus.*
*Chamærubus Norwagica fructu Mori. *Sim. Paulli.*
* Fructus rubeus aut pallidus.

190. Ruta.

I. Ruta hortensis latifolia. *Bauh.*
* Ruta. *Brunf.* *Matth.*
*Ruta domestica. *Trag.*
* Hortensis. *Fuch.* *Lobel.* *Camer.*
* Ruta maior & hortensis. *Ad.*
* Ruta graueolens hortensis. *Dodon.*
* Ruta latifolia. *Taber.*

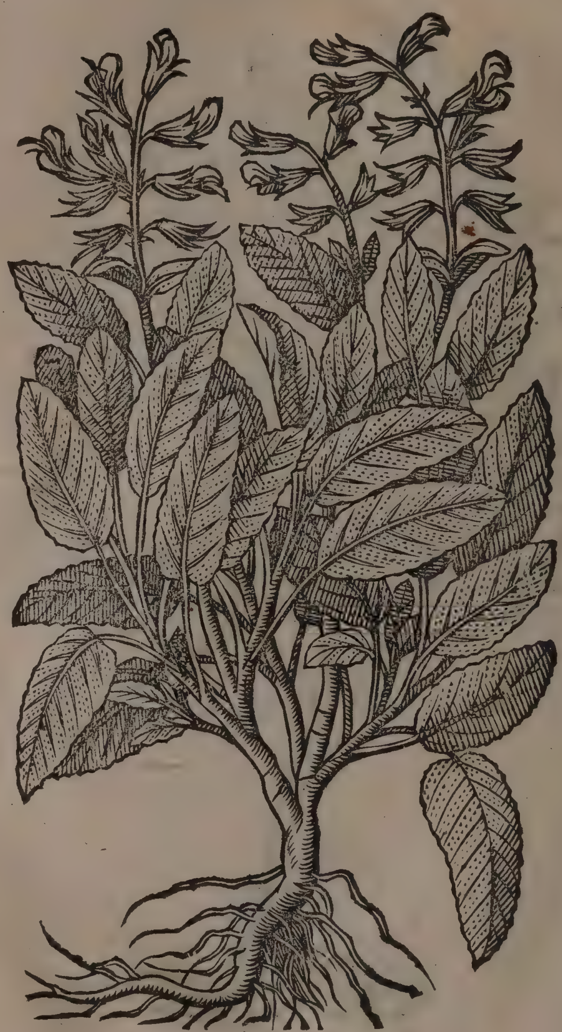
191. Sabina.

I. Sabina folio Tamarisci Dioscoridis. *Bauhin.*
* Sabina. *Brunf. Trag. Fuch. Dod. Lob.*
* Vulgaris. *Cam.*
* Sabina sine baccis, siue sterilis. *Matth.*
* Sauina. *Lon.*
* Mas. *Taber.*

192. Saluia.

I. Saluia maior, an Sphacelus Theophraſti? *Bauhin.*
* Saluia latifolia. *Brunſ. Trag. Lonic. Cluſ. hiſt. Camer.*
* Saluia maior. *Matth. Fuch. Dodon. Taber.*
* Saluia maior ſcabrior Dioſcoridis. *Ad. Lob.*

193. Santolina.

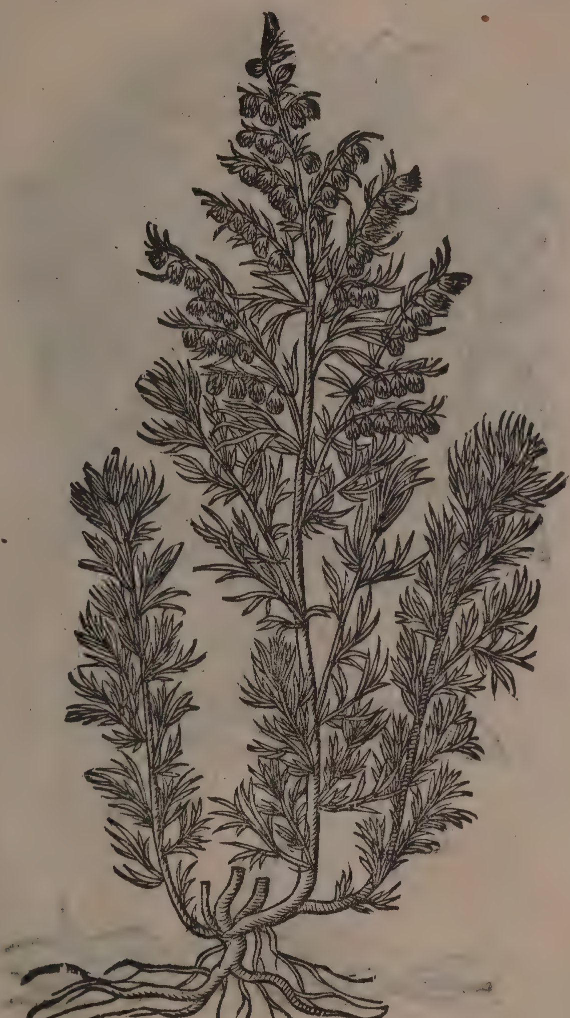
II. Abrotanum fœmina flore maiore. *Bauhin.*
* Santolina prima. *Dodon.*
* Absinthium marinum I. *Taber.*
* Abrotanum fœmina 3. *Clus. hist.*

I. Cupressus arbor. *Bauhin. Matth. Dod. Lon. Ad. Lob. Camer. Taber.*
* Huius fructus siue conos, nuces vel pilulas Cupressi, officinæ Cypressi nominant: aliquibus Galbulæ dicuntur.

194. Cyparissus.

195. Abſinthium Seriphium.

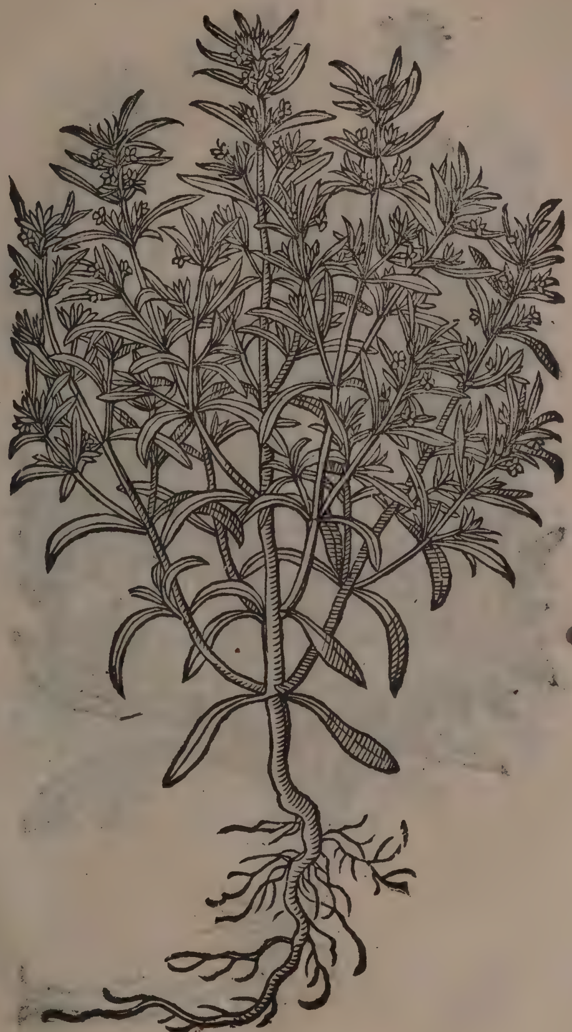
III. Abſinthium Seriphium Belgicum. *Bauh.*
* Abſinthium Seriphium vulgare perperàm Dioſcoridis. *Lob. icon.*
* Abſinthium Seriphium vulgo dictum. *Camer. in Matth.*
* Abſinthium marinum, ſiue Seriphium in Danicis, Belgicis & Anglicis maritimis. *Cluſ.* & *Sim. Paul.*

I. Saponaria maior læuis. *Bauhin.*
* Saponaria. *Trag. Dodon. Ad. Lob. Taber. Camer.*
* Viola agrestis. *Trag.*
* Struthium. *Fuch. Lon.*
* Satiuum. *Fuch. ico.*

196. Saponaria.

197. Satureia.

I. Satureia hortensis, siue Cunila satiua Plinij. *Bauhin.*
* Hyssopus agrestis. *Brunf.*
* Satureia. *Trag. Lon. Dod. Lob. Tab. Camer.*
* Satureia altera. *Matth.*
* Satureia satiua. *Fuch.*
* Hortensis. *Ad. Lob. icon.*

Scabiosa pratensis hirsuta, quæ officinarum. *Bauhin.*
*Scabiosæ 1. genus. *Trag.*
* Scabiosa. *Lon.*
* Vulgaris. *Fuch.*
* Scabiosa altera campestris seu segetum. *Lob. ico.*
* Scabiosa aruensis. *Taber.*
* Scabiosa maior flore ex cæruleo purpureo. *Taber.*
Huc referenda est Scabiosa maior satorum vulgatior. *Ad. Lob.*
* Scabiosa vulgaris maior. *Dodon.*

198. Scabiosa.

199. Scordium.

I. Scordium. *Bauhin.*
* Scordium. *Trag. Matth. Dodon. Lon. Ad.* (cui & Trixago paluſtris.) *Lob. Cam.*
* Scordium. *Taber.*

200. Scorzonera.

I. Scorzonera latifolia ſinuata. *Bauhin.*
* Scorzonera Hiſpanica. *Matth. Taber.*
* Scorzonera. *Dod. Lob. Lon. Camer.*
* Scorzonera maior Hiſpanica prima. *Cluſ. hiſt.*
* Scorzonera Germanica. *Taber.*

201. Scorzonera altera.

IV. Scorzonera latifolia humilis neruoſa. *Bauhin.*
* Scorzonera humilis latifolia ſiue ſecunda. *Cluſ.*
* Scorzonera Pannonica. *Taber.*
* Scorzonera Amagriæ Inſulæ. *Sim. Paulli.*

202. Scrophularia.

I. Scrophularia nodosa fœtida. *Bauh.*
* Scrophularia maior. *Brunf. Lon. Ad. Lob. Cam. Taber.*
* Scrophularia. *Matth. Dodon.*
* Ocimastrum alterum. *Trag.*
* Galeopsis. *Fuch.* cui minor in ico.

203. Semperuiuum.

III. Sedum maius vulgare. *Bauh.*
*Semperuiuũ maius. *Brunf. Matth.*
*Sedũ maius. *Fuch. Taber.*
* Semperuiuum primum. *Lonic.*
*Semperuiuũ maius alterũ, ſiue Iouis barba. *Dodon.*
*Semperuiuum, ſiue Sedum maius crenatum Myrthifolium. *Ad.*
* Aizoon maius. *Camer.*
* Cotyledon altera prima, ſiue Sedum maius vulgare. *Cluſ. hiſt.*

204. Serpyllum.

VI. Serpyllum vulgare minus. *Bauhin.*
* Serpyllum. *Brunf. Trag. Fuch. Lon. Ad. Lob.*
* Serpyllum vulgare. *Dod.*
* Serpyllum syl. *Matth.*
* Serpyllum minus flore albo & flore purpureo. *Taber.*
* Serpyllum vulgare repens. *Clus. hist.*

205. Serratula.

Serratula.
Bauhin.
Matth.
Dodon.
Ad. Lob.
Clus. hist.
Camer.
* Serratula tinctoria. *Tab.*
* Solidago Serracenica 4.
Lo n. icon

206. Sisarum.

I. Sisarum Germanorum. *Bauh.*
* Siser. *Brunf. Matth. Lon. Cam.*
* Siser sativum. *Fuch.*
*Sisarum. *Trag.*
(& Rapunculus hortensis.) *Dod. Ad. Lob. Taber.*

207. Solanum hortenſe.

II. Solanum officinarum. *Bauh.*
* Solatrum. *Brunf.*
* Vulgare. *Trag.*
* Solanum. *Lon.*
*Hortenſe. *Matt. Fuch. Dodon. Lob. Cam.*
* Satiuũ. *Taber.*
*Solanum hortenſe, Circeæ aut Phaſeoli folio. *Ad.*

208. Solanum veſicarium.

II. Solanum veſicarium, quod folliculis veſicæ inflatæ ſimile: vel vt Plinius l. 21. c. 31. quoniã veſicæ & calculis proſit. *Bauhin.*
* Saxifraga rubra & 4. *Brunſ.*
*Solanum halicacabũ. *Trag. Matth. Ad. Lob.*
* Halicacabum vulgare. *Fuch.*
* Halicacabum veſicarium. *Camer.*
*Solanum veſicariũ. *Dodon. Taber.*
* Alkekengi. *Lon.*

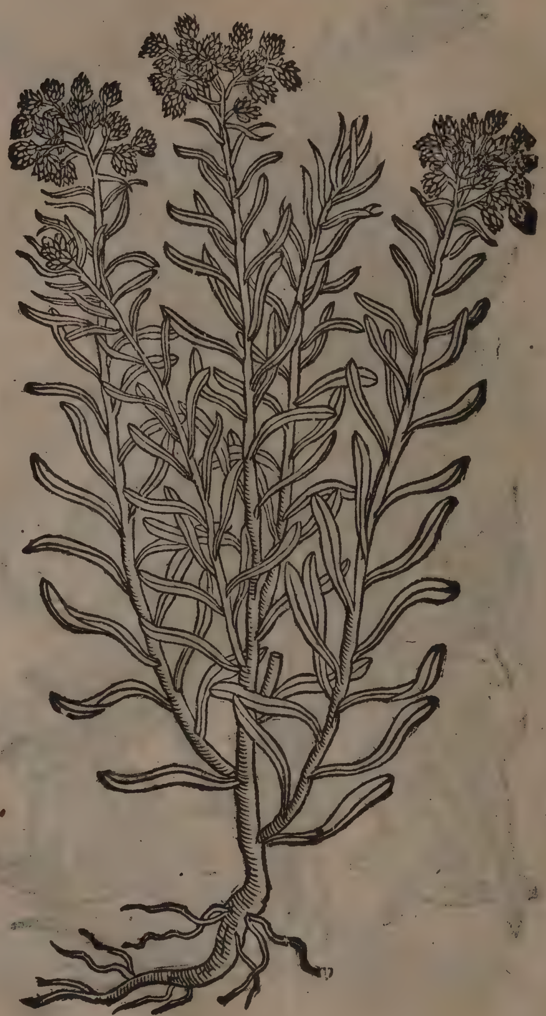
209. Spinachia.

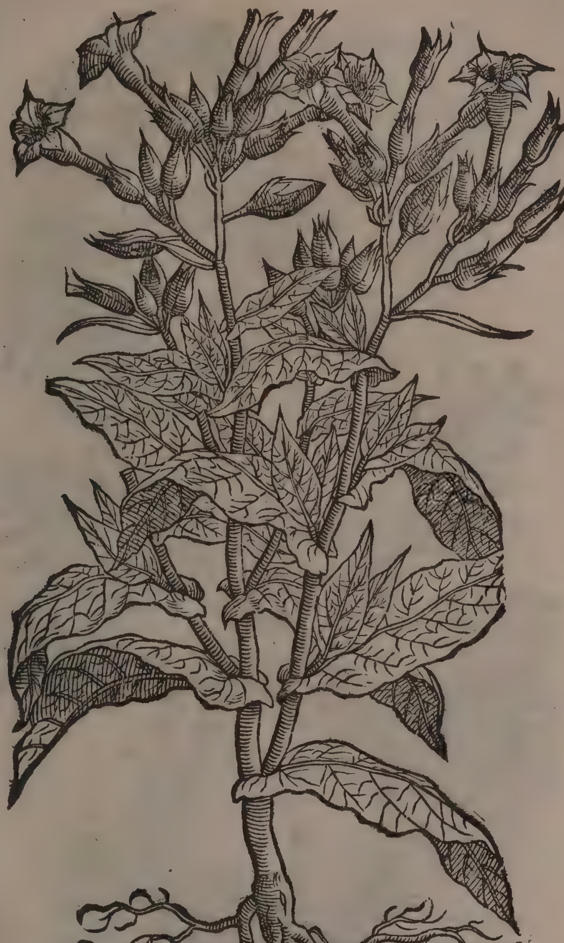
II. Lapathum hortense, seu Spinachia semine spinoso. *Bauhin.*
* Spinachia. *Brunf. Fuch. Dodon. Taber.*
* Spinacia. *Matt. Lon.*
* Olus Hispanicum Spinachia vulgaris. *Trag.*

210. Stœchas citrina.

IV. Elichrysum, seu Stœchas citrina angustifolia. *Bauhin.*
* Amaranthus luteus. *Fuch. Lon.*
* Citria.
*Stœchas citrin. *Matth. Dodon.*
* Officinarum. *Taber.*
* Chrysocome auréave coma. *Ad. Lobel.*
* Coma aurea. *Lob. icon.*

211. Tabacum.

I. Nicotiana maior latifolia. *Bauhin.*
* Sana ſancta Indorum. *Ad. Lob.*
* Tabacum (ab eius nominis inſula.) *Monard.*
* Tabacum latifolium. *Camer.*
* Petum latifolium. *Cluſ. ad Monard.*
* Hyoſcyamus Peruuianus. *Dod. Camer.*
* Nicotiana. *Lon.*
* Maior. *Taber.*

I. Tanacetum vulgare luteum. *Bauhin.*
* Tanacetum, Matricariæ 2. ſpecies, & Parthenium. *Brunſ.*
* Tanacetum vulgare. *Trag.*
* Tanacetum. *Matth. Lon. Dod.*
* Artemiſia tenuifolia, ſiue Monoclonos. *Fuch.*
* Tanacetum Millefolij foliis. *Ad. Lob.*
* Artemiſia Dioſcoridis. *Taber.*

212. Tanacetum.

213. Ta-

213. Tanacetum criſpum.

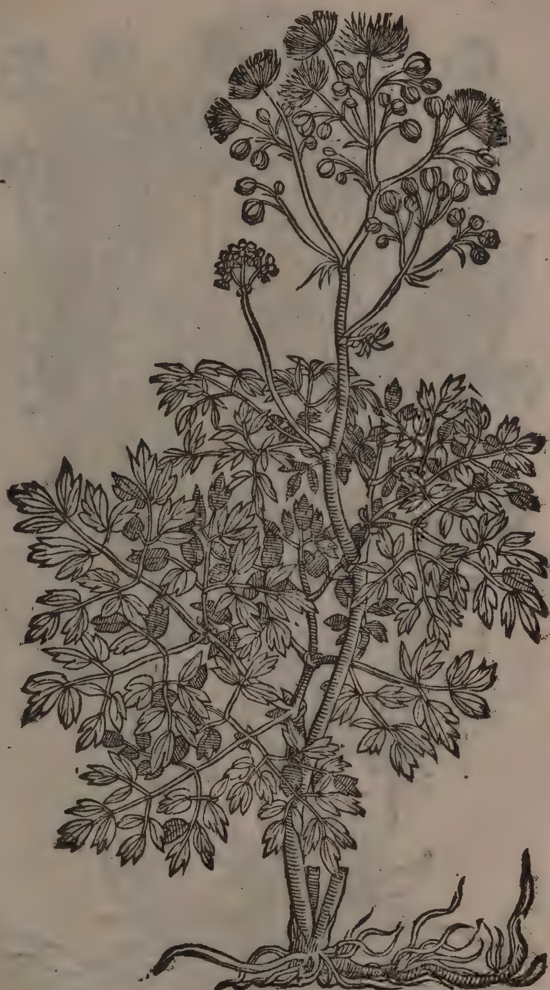
II. Tanacetum foliis criſpis. *Bauhin.*
* Argutioribus fimbriis. *Ad.*
* Criſtatum Anglicum. *Lob.*
* Criſpũ. *Dodon.*
* Anglicum. *Cam.*
* Artemiſia ſatiua Anglica. *Taber.*

214. Telephium.

I. Telephium vulgare. *Bauh.*
* Scrophularia media vel tertia. *Brunf.*
* Fabaria. *Matth.*
* Telephium. *Matth. Lob. Tab. Camer.*
* Telephium album. *Fuch.*
* Faba inuersa. *Ad. Lob. icon.*
* Telephium alterum, siue Crassula. *Dod.*
* Acetabulum album. *Fuch. ico.*
* Telephium vulgare siue secundum. *Clus.*

215. Thalictrum.

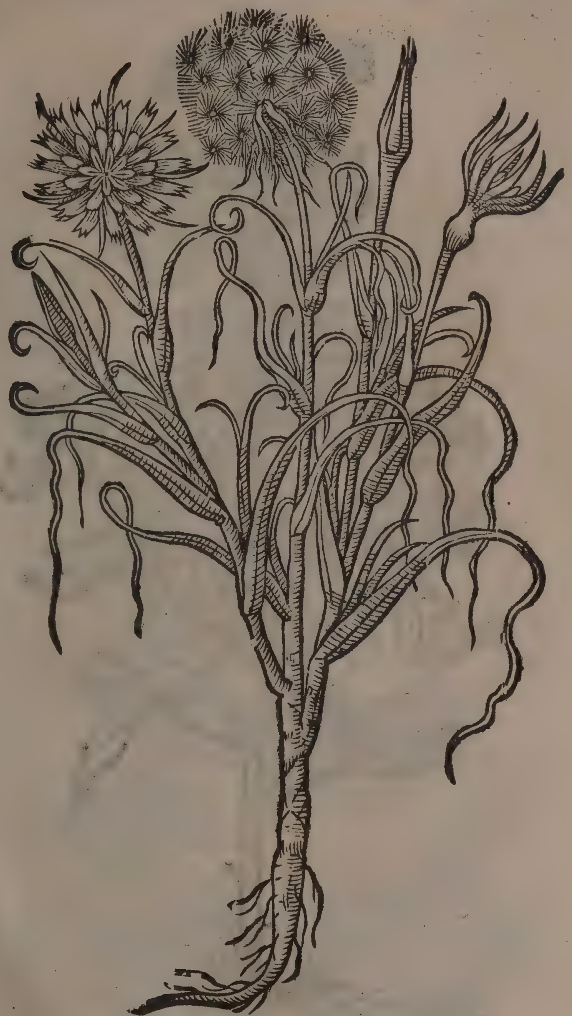
I. Thalictrum maius siliquâ angulosâ aut striatâ. *Bauhin.*
* Ruta pratensis Herbariorum. *Ad. Lob.*
* Thalictrum secundum siue Germanicum latifolium. *Camer.*
* Thalictrum magnum, nonnullis Pseudorhabarbarum. *Dodon.*
* Thalictrum pratense 1. vel 5. *Clus.*

216. Tormentilla.

I. Tormentilla ſylueſtris. *Bauhin.*
* Tormentilla. *Brunf. Trag. Matth. Dodon. Lon. Ad. Lob. Tab.*
*Heptaphyllum. *Fuch.*
* Huius folia aliquando auersâ parte candida ſunt, aliquando quina, ſæpiſſimè ſeptena.

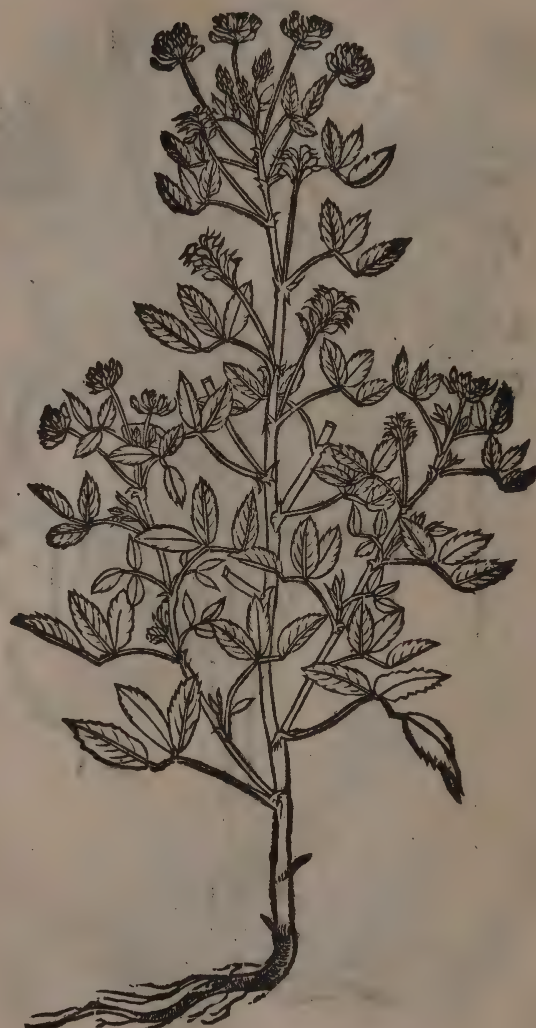
217. Tragopogon.

I. Tragopogon purpuro cæruleum Porri folio, quod Artifi vulgò. *Bauh.*
* Tragopogon alterum. *Matth.*
* Tragopogon. *Dod. Lob.*
* Barbula hirci altera. *Matth.*
* Purpuro cærulea. *Tab.*
* Barba hirci flore purpureo. *Camer.*

218. Trifolium odoratum.

VI. Lotus hortensis odora.
Bauhin.
* Trifolium Dioscor.
Trag.
* Lotus syluestris.
Matth.
* Lotus satiua.
Fuch. ico.
Camer.
* Trifolium odoratum.
Fuch. Lon.
*Alterum.
Dodon.
* Lotus hortorum odora.
Ad. Lob.
* Melilotus vera.
Taber.

219. Veratrum album.

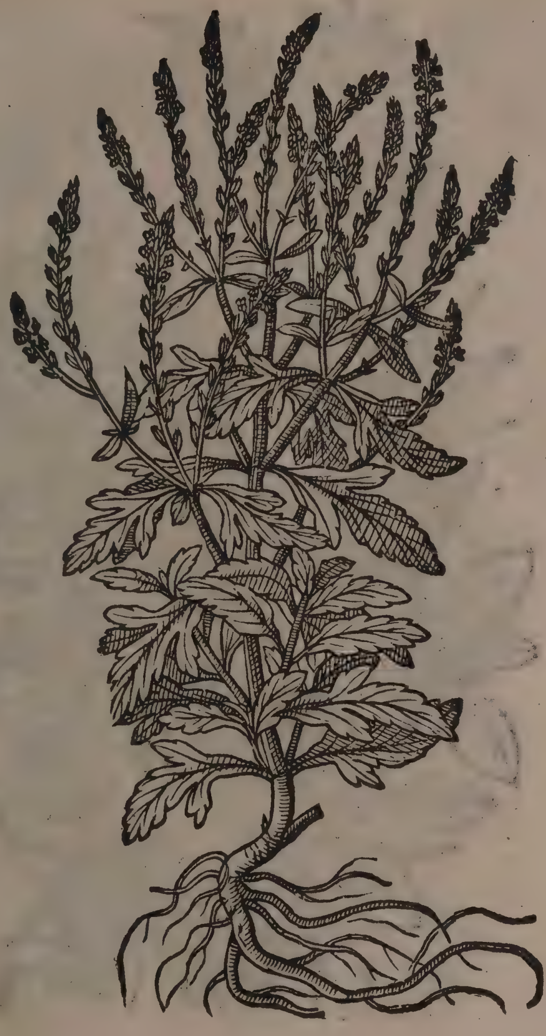
I. Helleborus albus flore ſubuiridi.
*Helleborus albus.
Brunf.
Trag.
Fuch.
Lon. Cam.
Cluſ.
*Helleborum album.
Matth.
Ad. Lob.
* Veratrum album.
Dodon.

220. Verbaſcum.

I. Verbaſcum mas latifolium luteum. *Bauhin.*
* Verbaſcum I. *Matth.*
* Verbaſcum mas. *Ad. Tab.*
* Verbaſcum candidum mas. *Lon.*
* Verbaſcum latius. *Dod.*
* Verbaſcum mas & Candela regia. *Lob.*
* Verbaſcum aut Phlomos vulgaris mas. *Lob.*

221. Verbena.

I. Verbena communis cæruleo flore. *Bauhin.*
* Verbena mascula. *Brunf.*
* Hierobotane mas. *Eid.*
* Verbena. *Lon.*
* Recta. *Trag.*
* Verbenaca. *Matth.*
* Verbenaca supina (& fœmina.) *Fuch.*
* Verbenaca recta. *Dodon.* *Taber.*
* Verbena communis & sacra recta. *Ad. Lob.*
* Verbenaca fœmina. *Camer.*
* Vulgaris. *Clus. hist.*

222. Veronica.

II. Veronica mas supina & vulgatissima. *Bauh.*
*Teucriũ. *Trag.*
* Veronica mas. *Fuch.* *Lon.*
* Veronica mas serpens. *Dodon.*
* Veronica vera & maior. *Ad.*
*Veronica maior Septentrionalium. *Lob.*
* Veronica. *Tab.*
* Vera & maior. *Lob. icon. Camer.*
* Veronica vulgaris supina. *Clus. hist.*

223. Vincetoxicum.

I. Aſclepias albo flore.
Bauhin.
* Hirundinaria.
Brunf.
Trag.
Lon.
* Vincetoxicum.
Matth.
Dodon.
* Aſclepias.
Fuch.
Ad. Lob.
Taber.

224. Viola matronalis.

I. Heſperis hortenſis. *Bauhin.*
* Viola alba Perſica Hermolai. *Trag.*
* Leucoiũ & Viola purpurea. *Fuch.*
*Leucoiũ Dioſcor.
* Album, purpureũ. *Fuch. ico.*
* Viola matronalis. *Dod.*
* Viola matronalis ſiue Damaſceni. *Ad. Lob.*
* Heſperis 3. *Cluſ. hiſt. icon.*
* Noſtra. *Camer.*
* Viola Damaſcena flore purpureo. *Svvert.*

225. Virga aurea.

IV. Virga aurea angustifolia minùs serrata. *Bauh.*
* Virga aurea. *Matth. Dod. Lon.*
* Virga aurea Villanouani. *Ad. Lob.*
* Virga aurea foliis non serratis. *Cam.*
* Maior angustifolia. *Eiusdem.*
* Symphytum petræũ 3. *Taber.*

226. Vrtica.

I. Vrtica vrens maxima. *Bauhin.*
* Vrtica maior. *Brunf. Fuch. Lon. Taber.*
* Vulgaris vrens 1. *Trag.* 2. *Matth.*
* Vrens altera. *Dodon.*
* Vrtica cuſcutifera: Vrtica cereuiſiariorum Roſtochienſium, eorumque Donner Nettel. *Sim. Paul.*

227. Vrtica Romana.

IV. Vrtica vrens pillulas ferens, 1. Dioscoridis semine Lini.
* Vrtica legitima. *Clus.hist.*
*Romana. *Trag. Fuch.*
* Vrtica syluestris siue Romana officinarum semine Lini. *Ad.*
* Vrtica Romana vel mascula. *Lob. Camer. Taber.*
*Vrtica 1. *Matth.*
* Vrtica vrens prior. *Dodon.*

228. Vrtica minor.

III. Vrtica vrens minor. *Bauh.*
* Minor. *Brunf.* *Fuch.* *Lon. Tab.*
* Vrtica tertia. *Trag.* *Matth.*
* Vrens minima. *Dodon.*
* Vrtica minor acrior. *Lob.*

229. Xanthium ſeu Lappa minor.

VI. Lappa minor.
* Xanthium Dioſcor. *Bauhin.*
* Lappa minor. *Brunf. Trag.*
* Xanthium. *Matth. Dodon. Fuch. Lon. Taber.*

DEN FIERDE PART AFF DEN DANSKE VRTEBOG.

I. Agrifolium.

V. Ilex aculeata baccifera folio ſinuato. *Bauhin.*
* Aquifolia. *Trag.*
* Aquifolium. *Matth. Lob. Tab.*
* Agrifolium. *Dodon. Camer.*
* Agrifolium ſeu Aquifolium Septentrionis. *Ad.*
* Ilex aquifolia. *Lon.*

2. Col-

I. Colchicum commune. *Bauhin.*
* Primula Veris. *Brunf.*
* Colchicum. *Trag. Fuch. Dodon. Matth. Lon.*
* Colchicum, siue Strangulatorium, & Ephemerum crocifolium. *Lob.*
* Colchicum masculinum & fœmininum. *Taber.*
* Colchicum cõmune pallido colore. *Swert.*

2. Colchicum.

3. Cy-

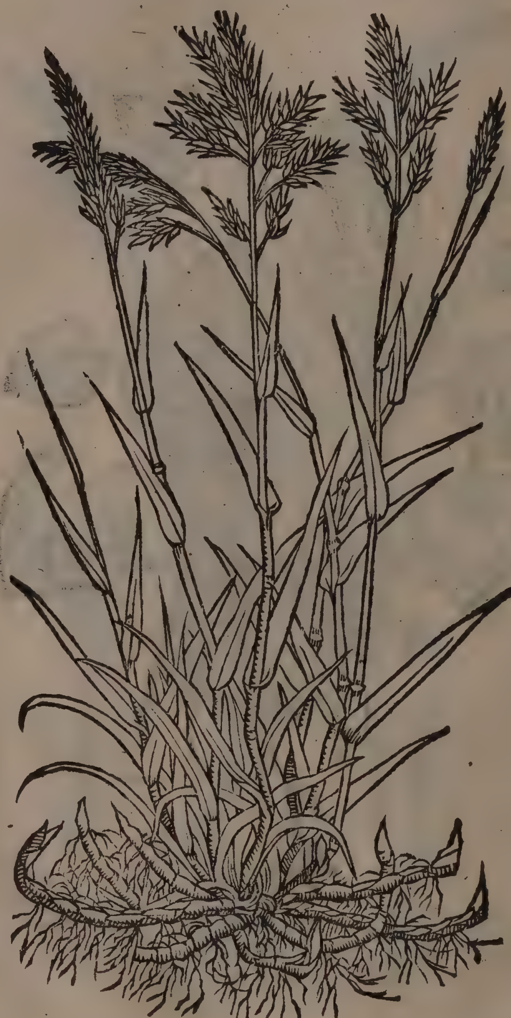
3. Cyclamen.

I. Cyclamen orbiculato folio infernè purpurascẽte. *Bauh.*
* Cyclaminus minor, & Vmbilicus Terrę. *Trag.*
* Cyclaminus. *Matth. Lon. Taber.*
* Cyclaminus rotunda. *Fuch.*
* Cyclaminus orbicularis rotundifolius. *Dodon.*
* Officinarum orbiculato folio.
* Panis porcinus, & Arthanita. *Lob. icon.*
* Cyclaminus flore odorato. *Clus.*
* Cyclaminus vulgaris. *Matth. Lobel.*
* Æstiuus vulgaris. *Camer.*

I. Gramen caninum aruense, siue Gramen Dioscor.
*Gramen. *Dodon.*
* Canarium medicatum. *Ad. Lob.*
* Caninum. *Taber.*

4. Gramen.

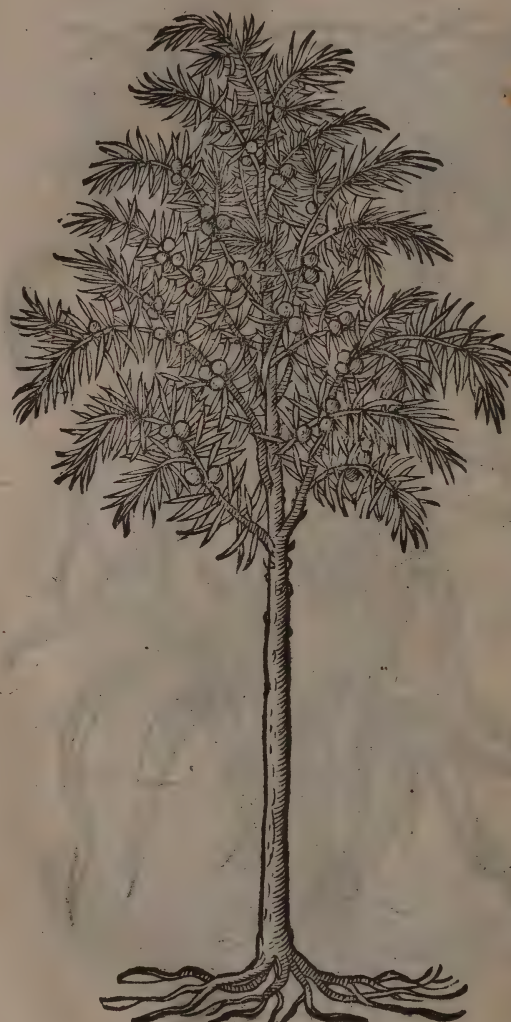
5. Gramen Mannæ.

IIX. Gramen dactylon esculentum. *Bauhin.*
* Gramen Mannæ. *Matth.*
* Mannæ esculentũ. *Ad. Lob.*
* Gramen Mannæ primum. *Dodon.* *Taber.*
Schwadengraſz / Maſzgraſz / Himmelthaw / Germanorum. *Sim. Paul.*

I. Iuniperus vulgaris fruticosa. *Bauhin.*
* Iuniperus. *Brunf. Matth. Dodon. Lon. Lob.*
*Nostras. *Camer.*
*Vulgaris. *Trag. Clus.*
* Minor. *Fuch.*
* Vulgatior. *Ad.*
* Et Iuniperus baccifera. *Taber.*

6. Iuniperus.

7. Quercus cum glandibus & muſco.

IV. Quercus cum longo pediculo. *Bauhin.*
* Quercus. *Trag. Matth. Fuch. Lon. Tab.*
* Vulgaris. *Lob.*
I. Muſcus arboreus: Vſnea officinarum. *Bauhin. Trag. Matth. Dodon. Lon. Tab.*
* Muſcus quernus. *Lob.*
* Reperitur potiſſimùm in Quercu, Populo, Vlmo, Betula, Pomo, Pyro, Pinu, & aliis complurimis.

8. Quercus cum pilula.

Hanc iconem vtcumque pilulas repræsentantem ideò ex Dodon. hîc loci appingendam curaui, vt cùm pilulæ his in oris frequenter, Galla numquam Quercui innascatur, vulgus perfacilè animo concipere posset Gallarum persimilium Quercus pilulis generationem. *Sim. Paul.*

9. Pulmonaria.

VII. Muſcus pulmonarius. *Bauhin.*
* Pulmonaria. *Trag. Matth. Fuch. Dodon. Lon. Tab.*
* Pulmonaria tertia. *Cluſ.*
* Muſcus pulmonarius. *Lobel.*

I. Viſcum baccis albis. *Bauh.*
* Viſcus. *Brunf.*
* Viſcum. *Trag.* *Matth.* *Fuch.* *Dodon.* *Lon.* *Ad.* *Lob.* *Tab.* *Cluſ.*

10. Viſcum.

LABORE ET CONSTANTIA